

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ תחת רשיון [Creative Commons-CC-2.5](#) וספרי ויקיטקסט תחת רשיון [GNU Free Doc. License](#) בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל' פנחס ראובן שליט"א ול' שגיב מחפוד שליט"א

ויקרא (מ)

● [פרשת ויקרא](#) ● [פרשת צו](#) ● [פרשת שמיני](#) ● [פרשת תזריע](#) ● [פרשת מצורע](#) ● [פרשת אחרי מות](#) ● [פרשת קדושים](#) ● [פרשת אמור](#) ● [פרשת בהר](#) ● [פרשת בחקתי](#)

פרשת ויקרא

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#) [פרק-ה](#)

פרשת צו

[פרק-ו](#) [פרק-ז](#) [פרק-ח](#)

פרשת שמיני

[פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

פרשת תזריע

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#)

פרשת מצורע

[פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

פרשת אחרי מות

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

פרשת קדושים

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#)

פרשת אמור

פרק-כא פרק-כב פרק-כג פרק-כד

פרשת בהר

פרק-כה פרק-כו

פרשת בחקתי

פרק-כז

פרשת ויקרא

ויקרא פרק-א

א ויקרא אל משה וינדבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר:

אונקלוס ויקרא למשה ומליל יי עמיה ממשפן זמנא למימר: (אונקלוס)

יונתן ויקרא ויהוה פיון דאשלים משה למיקמא ית משפנא חשיב משה ואידין בלביה ואמר טוורא דסיני דהוה ריבוייה רבוי דשעתא וקדושיה קדוש דתלת יומין לא הוה אפשר לי דאיסוק לותיה עד זמן דהוה דבורא מתמליל עמי ברם משפן זמנא הדין דרבויה רבוי לעלם וקדושיה קידוש לעלם מן דינא הוה דלא איעול לגויה עד זמן די יתמליל עמי מן קדם יי ויבן קרא דבורא די למשה ומליל מימרא די עמיה מן משפן זמנא למימר: (תרגום יונתן)

כ"י ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל (א) אמירות ולכל כוויים קדמה קריאה,

(ב) לשון חבה, לשון שמלכתי השרת משתמשין בו, שנאמר, וקרא זה אל זה, אבל

לנביאי האומות עכו"ם נגלה אליהן בלשון עראי (ג) וטומאה, שנאמר ויקר אלהים אל בלעם: ויקרא אל משה. הקול הולך ומגיע לאזניו, (ד) וכל ישראל לא שומעין. יכול אף להפסקות (ה) היתה קריאה, תלמוד לומר וידבר, (ו) לדבור היתה קריאה ולא להפסקות, ומה היו הפסקות משמשות, (ז) ליתן ריוח למשה להתזונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, קל וחומר להדיוט הלומד (ח) מן ההדיוט: אליו. למעט את אהרן, (ט) רבי יהודה אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן, (י) וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטיין, ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן, ואלו הן י"ג מיעוטיין לדבר אהו, מדבר אליו, וידבר אליו, ונועדתי לך, כולן בתורת כהנים, יכול שמעו את קול הקריאה, תלמוד לומר קול לו, קול אליו, (כ) משה שומע וכל ישראל לא שמעו: מאהל מועד. מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יורא חוץ לאהל, (כ) יכול מפני שהקול נמוך, תלמוד לומר את הקול, מהו הקול, הוא הקול המפורש בתהלים קול ה' זכח קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים, אם כן למה נאמר מאהל מועד, מלמד שהיה הקול נפסק, כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה, יכול מפני שהקול נמוך, תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו, אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה, שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית, תלמוד לומר מעל הכפורת, יכול מעל הכפורת כולה, תלמוד לומר מבין שני הכרובים: לאמר. לא ואומר להם דברי כבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי, שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר (מ) כמנודים מן המרגלים ואילך, לא נתייחד הדבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות, וידבר ה' אלי לאמר, אלי היה הדבור. דבר אחר, לא ואומר להן דברי, והשיבני אם יקבלום, (נ) כמו שנאמר וישב משה את דברי העם וגו': (נ"ז)

שפתי חכמים (א) דקשה לרש"י למה ליה למיכתב ויקרא וידבר שהוא כפל לשון ומפרש וכו' פירוש שלא היה מדבר עמו פתאום אלא קראו תחלה משה משה ואמר הנני ואחר כך היה מדבר עמו: (ב) שבאוהל מועד קדמה קריאה כלומר מכאן בנין אב דבכל מקום שנאמר וידבר ויאמר לו קודם לכן היה קריאה. דבור הא לא נאמר. אמירה דכתיב בפרשת שמות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר. ליווי דכתיב בפרשת וישמע יתרו ויקרא ה' למשה אל ראש ההר וגו' ויאמר וגו' רד העד בעם וגו' והוא לשון ליווי שלא יהרסו אל ה' לראות אבל קשה למה לא פירוש רש"י זה הפירוש לעיל בפרשת ואלה שמות או בפרשת וישמע יתרו ולמה הניח עד כאן. (עיי' שם במ"י ובנח"י): (ג) פירוש מענין קרי כמו מקרה לילה ואף על פי שמלת ויקרא נופלת על הקדוש ברוך הוא כביכול נדמה להקדוש ברוך הוא בדברו עם בלעם כאילו קיבל מיאוס וטומאה על ידו כמו שמקבל מיאוס על ידי הקרי: (ד) ראונו לומר הקול של משה משה כפי מה שהוא עם חתוך

אותיות. וכולהו כריכין ואיזה משלשתן שנכתב לבדו הוה מוקמינן ליה לישראל לבדו אם נכתב ויקרא אל משה וידבר אליו לבד הוה אמינא קול הברתו היו שומעים אהרן וכל ישראל ואם נכתב ויקרא אל משה וישמע את הקול לבד הוה אמינא אהרן היה שומע אפילו הדיבור עצמו ואם נכתב וידבר ה' אליו וגם וישמע את הקול יחד הוה אמינא שאהרן שמע אפילו הדיבור עצמו וכן ישראל שמעו קריאת משה משה עד כאן תורף דבריו של הרא"ם: (ה) כלומר במקום שיש הפסקת פרשה ואין בהם לא דיבור ולא אמירה ולא כווי כמו הפסקות ואם מן הגוף קרבנו ואם מן העוף עולה קרבנו וגו' ונפש כי תקריב וגו' וכיוצא בזה ואם תאמר למה לא אמר יכול זה לעיל אחר שסיים ויקר אלהים אל בלעם. ויש לומר בשלמא לעיל הוה אמינא שהכל היו שומעין הקול אפילו ישראל ואם כן לא היה למשה גדולה יותר מלישראל שהרי גם הם היו שומעין כמו משה ופשיטא שאף להפסקות היתה קריאה כי זה היתה גדולה של משה יותר משל ישראל שאף להפסקות היתה קריאה אבל עכשיו שפירש שמשה לבדו היה שומע קול הקריאה מעתה יש להסתפק אם גדולה זו נמי היתה למשה שגם להפסקות היתה קריאה או לא כיון דכלאו הכי היתה לו גדולה יותר מישראל שלא שמעו ישראל אפילו קול הקריאה תלמוד לומר וכו': (ו) ואם תאמר והא בכל התורה כולה כתיב וידבר ה' אל משה ולמה לא הקשה רש"י זה לעיל ויש לומר דהכא הקריאה היתה משה משה אם כן למה כתיב אל אלא הקול וכו' והרא"ם פירש דקשה לו למה כתיב אל משה הוה ליה למימר למשה ומתרג' הקול הולך כו' ודרש כאן יותר מבשאר אל שבתורה לפי שבתורת כהנים דרשו וידבר אליו למעט את אהרן מן הדבור ומנא להו דלמא לא בא למעט רק ישראל אבל אהרן שנתועד בדיבור שמע אלא על כרחך צריך לומר דאיכא מיעוט קודם לו שהוא מלת אל משה הממעט שלא שמעו ישראל ואפילו קריאת משה לא שמעו דהא קאי על ויקרא כל שכן דבור של משה ונשאר מיעוט דאליו למעט את אהרן מן הדבור עצמו ומיעוט דקול לו למעט את כולם אף מקול הדבור: (ז) בשלמא אי היה שם קריאה ונבואה חדשה משום הכי הפסיק אבל אי לא היה שם קריאה הפסקה זו למה ליה, ומשני כדי ליתן ריוח וכו': (ח) העיקר הוא כדי ללמוד אותנו שאנו לומדים מפי הדיוטים שאריכים אנו בהכרח ליתן ריוח בין ענין לענין כדי להתבונן בהם וק"ל: (ט) פירוש מהדבור המיוחד למשה לבדו. ראונו לומר ולא לישראל אין צריך מיעוט שהרי כתיב אל משה שצא למעט את ישראל אלא אליו צא למעט את אהרן: (י) (נחלת יעקב) נראה לי דלא פליגי אלא רבי יהודה מפרש דברי התנא קמא שלא תפרש אליו למעט את אהרן מדיבור דהכא אם עולה קרבנו דלזה לא אצטריך דהא לא הוזכר כאן אהרן שאצטריך מיעוט למעט אותו אלא תנהו ענין להיכא דהוזכר אהרן דהיינו בשלשה עשר מקומות וכן הגירסא בתורת כהנים אמר רבי יהודה, ומה שהאריך הרא"ם בכאן נראה שהוא ללא צורך. (דברי 17) הרבה מטריחין עצמם לפרש למה כתב רש"י

דבור זה כאן ולא קודם דבור של אליו למעט אהרן והדברים פשוטין לפי עניינת דעתי דדברי רש"י כאן תלויים זה בזה דעיקר הטעם לחלק בין קריאה לדבור הוא מכח השלשה עשר מיעוטים שהם השלשה עשר דברים שנזכר בהם אהרן ומשה והם בדבור דוקא לא בקול הקריאה ואפשר שבאמת שמעו כל ישראל את הקריאה דהא על זה אין מיעוט לגבי אהרן ואם כן כל ישראל הויין כאהרן בזה ואין לאהרן מעלה על כל ישראל בזה כיון דמכח אליו נתמעט אהרן עם כל ישראל והוא אמינא דזה דוקא בדבור אבל לא בקול הקריאה. תלמיד לומר קול לו קול אליו ביאור דבר זה דבפסוק שבסוף פרשת נשא כתיב וצבוא משה אל אהל וגו' וישמע את הקול מדבר אליו היה אפשר לכתוב קול מדבר לו וכתב מדבר אליו לדרשא דכל ישראל לא שמעו וממילא גם אהרן לא שמע דכבר הושוו ביחד כמו שזכרנו: (כ) כלומר היה לו לכתוב קול לו ולמה כתיב קול אליו אלא משה שמע וכל ישראל לא שומעין כלומר ישראל פשיטא לא שומעין שהרי אפילו קריאה לא שומעין כאשר ממעטינן מאל משה וכל שכן שלא שמעו הדיבור אלא למד על אהרן וקאי על דברי רבי יהודה הסמוך לא שמיעט מאליו את אהרן אפילו במקום דכתיב אל משה ואל אהרן ומקשה יכול ישמע את קול הדיבור בלא חיתוך אותיות וממעט מאליו אפילו אהרן כך פירש הרא"ם: (ב) מדלל כתיב ויקרא אל משה מאהל מועד וידבר אליו אלא ודאי לכך כתיב אליו מאהל מועד כלומר אליו למשה נשמע הקול לפי שהיה בתוך אוהל מועד ואינו נשמע חוץ לאהל. (נחלת יעקב) ולא נראה כלל אלא דייק דאי סלקא דעתין דקאי על מה שממנו יוצא הקול בלבד הוה ליה למימר מבין שני הכרובים כדמסיק בתורת כהנים ומדכתיב מאהל מועד שמע מינה דקאי נמי עד היכן מגיע הקול אבל קשה אם כן למה ליה מיעוט דאליו שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו והא פשיטא שלא שמעו שהרי ישראל חוץ לאהל היו עומדים ותירץ הראב"ד שהולך המיעוט קודם הקמת המשכן. רא"ם: (מ) האי שכן מצינו לאו דווקא הוא דהא שלוח המרגלים לא היה אלא לאחר ניסן של שנה שניה והקמת המשכן היה באחד בניסן בשנה שניה לאת ישראל מארץ מצרים אלא על כרחך לריד לומר דהאי שכן מצינו דקאמר אינו אלא לפרש דברי כבשים מה הן. רא"ם: (נחלת יעקב) ואני אומר דהכי פירושו השם יתברך הוה למשה לומר להם בשבילכם הוא נדבר עמי ואלו הן הדברי כבשין ולא יותר ובעלי המדרש מביאים ראיות לדבריהם שאין הקדוש ברוך הוא מדבר עם הנביאים אלא בשביל ישראל שכן מצינו וכו' וכמו שהאריך בזה במכילתא: (ו) ואם תאמר איך יתכן לומר שלא ידע הקדוש ברוך הוא אם יקבלום אם לאו ויש לומר דלכך מביא רש"י ראיה כמו שנאמר וכו' וסם פירש רש"י שדרך ארץ לדבר כן ולא בא הכתוב אלא ללמד דרך ארץ וק"ל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ויקרא. מצאנו ברית יחיד בעבור שני דברים גם יתכן להיות מצוה אחת

בעבור דברים רבים כמצות העולה והקרבתן כי בתת כל חלק בעתו ימלט החלק שיש לו חלק לעולם הבא על כן פירוש לכפר לתת כופר והעד מתחלת כי תשא על כן כתיב פן יפגענו בדבר גם יש בעולות סודות לעתידות גם יתבונן מכל קרבן סוד התולדות והחטאות והמצות להחיות מורי התורה. וטעם ויקרא אל משה אחר ולא יכול משה שהכבוד קראו מאהל מועד שיבוא שם ושם ידבר עמו והכבוד לפניו מהפרכת ושם היה משה נכנס כי כן כתוב וזה טעם ותמונת ה' יביט. וטעם להזכיר הקרבנות קודם המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולה וכן היה וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן כתוב אם ארעב לא אומר לך רק יש לו סוד : (אבן עזרא)

הרמב"ן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו. ולא כן בשאר המקומות בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד להיותו נגש אל המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו שכבר נאמר למשה (שמות כה כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת (אשר אועד לך שמה) וכיון שידע שהשם יושב הכרובים שם נתירא לבא באהל כלל עד שיקרא אליו כאשר עשה בהר סיני שאמר (שם כד טז) ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל ושיהיה לו הדבור משם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רבותינו (ת"כ להלן טא) ואחרי הקריאה בא משה באהל לפני ולפנים כמו שדרשו (תורת כהנים אחרי פרשה טז א) אהרן בבל יבא ואין משה בבל יבא ואין זה דרך פשט בכתוב הזה וכבר פירשתי למעלה (שמות מ לד) ורבותינו אמרו (תורת כהנים פרשה א ז) כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרוז למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ו"מאהל מועד" לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל כי משה שם היה ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד א) וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו (שם) (הרמב"ן)

בעל הטורים א' דויקרא זעירא שמשה לא רצה לכתוב אלא ויקר כדרך שנא' בבלעם כאלו לא נראה לו השם אלא במקרה ואמר לו הקב"ה לכתוב גם באל"ף וכתבה קטנה. ויקרא אל משה. ר"ת אמ"ו בעטרה שעטרה לו אמו. הקדים משה לשם כביכול כאחד שמדבד עם חבירו ומקדימו דרך מוסר. כתיב לעיל ואש תהיה לילה בו. וסמך ליה ויקרא אל משה לוי מתוך שקרא לו ודבר עמו היו פניו בוערות כאש : **בכל מסעיהם ויקרא אל משה.** לוי שבכל מסעיהם קרא למשה לוי שיסעו כדכתיב ע"פ ה' יסעו. חמשה אלפין בפסוק כנגד חמשה חומשי תורה וט' תיבות יש בו וכן יש ט' תיבות בפי אנכי ה' אלהיך לוי שכל הלומד תורה כאילו הקריב כל הקרבנות. וכן ט' תיבות בפסוק זאת התורה לעולה : (בעל הטורים)

אור החיים ויקרא וגו'. טעם הקריאה, ולא הספיק הדיבור לבד, אמרו בתורת כהנים כי בגי' מקומות קדמה הקריאה לדבור, בסנה, וסיני, ואוהל מועד, ולא מצינו ללמוד אוהל מועד לא מסנה ולא מסיני, מסנה שיש בו רבותא שהיה תחלה לכל הדברות סיני יש בו רבותא שהוא לכל ישראל, ואין ללמוד מהם של אהל מועד, גם אין ללמוד אהל מועד מצד השה שבסנה וסיני, כי י"ל מה לצד השה שהיו באש מה שאין כן אהל מועד :

הנה מה שאמרו שנאמרה קריאה בסיני כתב הרא"ם שהוא פסוק ויקרא אל משה ביום השביעי וגו' (שמות כד טז) או ויקרא ה' למשה אל ראש ההר (שמות

יט כ) אבל לא מדכתיב ויקרא אליו ה' מן ההר (שמות יט ג) כמו שפירש רבינו הלל, כי קרא זה לא עם אש נאמר וברייתא קתני מה לצד השוה שהיה באש וכו' ע"כ. ובמחילה מכבודו לא דק בזה כי האמת הוא שהלימוד הוא לדבור הוא מפסוק ויקרא אליו ה' מן ההר, כי ויקרא אל משה ביום הזה אין אותה קריאה מיותרת ואצטריכא לגופא שקרא לו לעלות לשבת בהר ארבעים יום כאמור שם ויקרא אל משה וגוי' ויבא משה וגוי' ויהי משה בהר ארבעים יום, וקריאה זו במקום דבור היא. והקריאה שאנו דנים בה קריאה שהיא לדבור, ומזכיר קריאה ודבור, גם ויקרא ה' למשה אל ראש ההר שקריאה זו צורך עליה היתה כי משה היה למטה וקרא לו לעלות אל ראש ההר ושם דיבר אליו, ואם לא אמר ויקרא והיה מדבר עמו היה מדבר עמו והוא למטה מן ההר, ואנו רואים שלא דבר אליו עד אחר עלות, ואיך יהיה פה ולשון לומר שלא היה לו לומר אלא וידבר, אבל פסוק ויקרא אליו ה' מן ההר רואים אנו כי תכלית הקריאה לא היה אלא לומר אליו כה תאמר וגוי', ודברים אלו אמרם אליו שם והוא למטה מבלי עלות, א"כ מה טיבה של קריאה זו אינה אלא קדימה לדבור. ומה שנסייע הרב בפסוק ויקרא אל משה ביום השביעי ממה שאמר הכתוב אחר אומרו ויקרא וידבר וגוי' ויקחו לי וגוי', לא האירו למול פני הרב בבי' כתובים ובהם בי' עניינים שהפסיקו בין הקריאה לדבור האחד ומראה כבוד ה' וגוי' והבי' ויבא משה וכו' ויהי שם בהר ארבעים יום וגוי', ואחר זה אמר הכתוב וידבר ה' בסנה להעירך להצדיק מה שכתבנו, ומי יאמר שדבור זה לא היה אחר שבתו בהר עשרים יום או שלשים יום. ומה שדחה דעת רבינו הלל שאמר פסוק ויקרא אליו ה' מן ההר בטענת שלא היה עדיין אש ואמרו שם בתורת כהנים מה לצד השוה של סנה וסיני שהיו באש וכו', להיותו סובר הרב שהאש היה בשעת הקריאה מקשה, ולא היא, שכונת התנא הוא שבאותה נבואה היה בה דבר זה לתוספת, ומידי דהוה שהיתה בה מעלה זו שהיתה באש מה שלא היה באהל מועד היה בו גם כן הקריאה למעלה, ולפי זה לו יהיה שלא היה עדיין אש מה בכך הרי באותה הנבואה היה אש ונשתנית נבואה זו ונבואת סנה מנבואת אוהל מועד שלא היה בו אש, ובזה אין קושיא דרב קשיא, ותמה אני איך לא האירו למול עניו מה שהקשינו:

ועוד לו יהיה כפי דבריו איך מצי למימר תנא מה להצד השוה שבהן שהיו באש, והלא ויקרא אליו ה' מן ההר ליאמר וגוי' לא היה באש, ולגמור מאותה קריאה וקריאת סנה מצד השוה שבהם שאינם אלא דבור מפה קדוש למשה והקדים קריאה לדבור, ולהעמיק בקושיא זו יראה דמתברא טנרי:

ועוד למה הוצרך לומר ג' קראי בסיני שקדמה קריאה, ולו יהיה שלא נחשוב פסוק ויקרא אליו ה' מן ההר, בי' מיהא ישנם שקדמה קריאה לדיבור לסברת הרב, והלא כל טרחת התנא הוא על יתור ויקרא האמורה באהל מועד שלא היה צריך לאומרה ויגדל הקושיא בזכרונה בי' פעמים בסיני, אלא ודאי שדברי הרב כאן שלא בדקדוק, ולדברינו אינו מקום לקושיא אחת מכל אלו והקודמים ומעתה נמצינו אומרים עיקר לימוד שקדמה קריאה לדבור בסיני הוא פסוק ויקרא אליו ה' מן ההר וגוי' כה תאמר ועיקר:

ומה שאמרו בברייתא לא אם אמרת בסיני שהוא לכל ישראל וגוי' לכאורה הוא דבר תמוה שהרי אין לך מצוה שאינה לכל ישראל. ובעל קרבן אהרן פירש לכל ישראל ולצד זה היה צורך שיהיה הקול בהדרגה מועטת מהרגיל לדבר עם משה ולזה אמר ויקרא אל משה להודיע שדיבר אליו בקול הרגיל ולא נתמעט מהדרגתו בשביל ישראל, ולדרכו צ"ל כאלו אמר התנא לצד שהיה לכל ישראל. כי לא המעלה היא היותו לכל ישראל, ואין דברים אלו מתקבלים בשכלי. והנכון

בעיני הוא שהמעלה היא שמצינו ששינה ה' דברותיו שם שלא אמרם למשה לבד והוא ידבר אל בני ישראל אלא מפי עליון היו לכל ישראל, וכשם שנשתנית נבואת סיני לפרט זה נשתנית ג"כ למעלה זו של קריאה משאר דברות הנאמרים למשה לבד ולא השמיעם ה' לכל ישראל ג"כ נאמר שלא היתה בהם מעלה זו שקדמה קריאה

עוד סיים באותה ברייתא יכול לא היתה קריאה אלא לדבור זה מנין לכל הדברות שבתורה תלמוד לומר מאוהל מועד יכול לא הית' קריא' אלא לדברות בלבד מניחן לרבות האמירות והצווים תלמוד לומר דבר וידבר לרבות אף לאמירות וצווים וכו' ע"כ. פירוש הדברים כי מקריאת אהל מועד וסנה וסיני אין לתלמוד לשום דבור זולתם, והטעם לצד שהיה התחלת דבור במקום ההוא אבל את אשר ידבר עוד שם במקום ההוא לא יקדים בו הקריאה תלמוד לומר מאוהל מועד קרא יתירה לומר כל אשר ידבר מאוהל מועד תקדים לו הקריאה והגם שלא ריבה הכתוב אלא באהל מועד הרי זה בנין אב לכל, כי אין בו דבר חידוש מסיני ולא מסנה לומר שלצד אותו חידוש היתה הקריאה. וחזר לומר אין לי אלא דברות שכן דייק הכתוב וידבר מנין לנביאות המתחילות ויאמר או לשון ציווי. ואולי כי הדיבור יגיד תגבורת המדבר מה שאין כן האמירות והצווים מנין שיקדים להם הקריאה תלמוד לומר דבר וידבר. וראיתי גירסא להראב"ד תלמוד לומר דבר וידבר לאמר. ולגירסא זו דרש יתור תיבת לאמר האמורה בוידבר שלא היה צ"ל אחר שאמר דבר, הא למדת שבא לרבות האמירות, והצווים בגדר אמירות הם:

וראיתי לבעל קרבן אהרן שהשיג על הגירסה למה אמר תלמוד לומר דבר שלא היה לו לומר אלא תלמוד לומר לאמר עד כאן. ואין זו קושיא, לצד שכח הדרשה היא מכפל דבר שזולתה תיבת לאמר אינה מיותרת ואצטריכא לעצמה, לכן כגירסת הראב"ד עיקר:

והנה מה שדן התנא להכריח כי צ"ל ויקרא על דבור ראשון שבאוהל מועד משום שאינו נלמד לא מסנה ולא מסיני, אין זה אלא הבחנת האמת מצד עצמו, כי זולת זה ג"כ הגם שהיה נלמד דבור ראשון הנאמר באוהל מועד מסנה וסיני אין יתור לתיבת ויקרא, כי הוצרך לשאר דברות הנרמזים ביתור מאוהל מועד והנלמדים מיתור לאמר, שזולת זכרון הקריאה כאן לא היינו יודעים דברים המתרבים:

אלא שיש לתת לב בברייתא למה לא הקשה ייתור ויקרא האמורה בסנה וסיני וילמדו מויקרא האמורה באוהל מועד, ואין צריך לומר אם יאמר אוהל מועד וסיני או אוהל מועד וסנה ויבא הג' מצד השה שביניהם. ועוד קשה לדברי התנא שדורש אומרו מאוהל מועד קרא יתירא לדרשא להביא כל הדברות שגאמרו באוהל מועד שקדמה בהם הקריאה ולא פעם ראשונה בלבד, א"כ מי גרע דיבור ראשון שנאמר בסיני שלא תקדים בו הקריאה שהוצרך לומר בו ויקרא, וכמו כן בסנה לא היה צ"ל ויקרא לפי מה שלמד שם מיתור דבר לאמר לרבות כל האמירות:

וראיתי להרא"ם שנתן דעתו ליישב הדקדוקים, וכל מה שכתב הרב בזה אין דעתי הולמתו, ראשונה מה שכתב כי לא מצי למילף סיני וסנה מאוהל מועד לצד שהיתה קריאה לטעם שהיה משה ירא לבא לזה קרא לו ליכנס, קשה לכשנאמר כי תנא דתורת כהנים חושש לדרשה זו, ועד עתה דלמא לא קדמה קריאה לדבור באוהל מועד, וקריאה זו אינה אלא כדי שיכנס ולא יעמוד בחוץ לצד שהיה ירא,

ודוקא בסיני וסנה לצד צד השוה שבהם שאינו באוהל מועד הוא שקדמה
הקריאה

ומה שיישב שאחר האמת דעת התנא הוא דלמדין סנה מסיני ואוהל סועד, וכמו
שגילה דעתו שדרש (שמות ג ד) ויאמר משה משה שאין תלמוד לומר ויאמר אלא
ללמד על כל הקריאות שהיו משה משה, ואם לא היה סובר שאין צורך ללמד בה
שקדמה הקריאה לצד דיליף מסיני ואוהל מועד הרי אצטריכא לגופא להשמיענו
שקדמה לה הקדיאה ע"כ. בושני מדברים אלו כי מה שאנו לומדים שהקריאה
קדמה להדיבור אינו על דבור שהיה בקריאה עצמה אלא על הדבור הנאמר
בסמוך לה, כי הדבור שבקריאה עצמה לא מצינו אותו ולא היה בשום אחת מגי
קריאות זולת בסנה פירש הכתוב אופן הקריאה שהיתה משה משה, ולא על דבור
זה אנו אומרים שקדמה קריאה לדבור אלא על הדבור הנאמר לו אחר הקריאה,
והנה לפניך המקומות שאנו אומרים בהם שקדמה הקריאה בהם בסיני לא נאמר
אלא ויקרא ולא אמר הדבור שהיה בקריאה עצמה ואנו אומרים בו שקדמה
הקריאה לדבור ובהכרח שהוא דבור הנאמר בסמוך לקריאה וכמו כן באוהל
מועד אנו אומרים שקדמה הקריאה לדבור הגם שלא נאמר ויאמר משה, וא"כ
כמו כן תהיה קריאת הסנה הגם שלא היה אומר הכתוב ויאמר אלא ויקרא משה
משה וגוי ויאמר של נעליך וגוי אמרי שקדמה קריאה לדבור, ואייתר ליה ויאמר
לדרוש מה שדרש התנא. ותמהני עליו שהוא פירש שקריאה שקדמה לדבור
בסיני הוא פסוק ויקרא ביום השביעי והדבור שאחריו הוא ויקחו לי תרומה שיש
הרבה ריחוק מקום בין הקריאה לדבור, ובקריאת סנה העלים עיניו מראות
הדבורים הנאמרים בסמוך. ואם הרב חשב שהקריאה לחוד ואמירת משה משה
לחוד, זה שגגה הוא, והדברים ברורים לעין כל בן דעת, ותמהני איך יצאו מפי
קדוש דברים אלו, ויש עוד להקשות אלא שאין צורך לדחות דברים כאלה:

ומה שיישב למה לא ילמוד סיני וסנה מכל הדבורים והאמירות שנתרבו בפסוק
זה שקדמה בהם הקריאה, ואמר שאין כוונת התנא אלא לאותם דברים
ואמירות שנאמרו באוהל מועד בלבד ואין ללמוד ממנו לשאר דבדות שנאמרו
בשאר מקומות, לפי מה שהעלה שסתרונוהו בסמוך, כי סנה אין בו קדימת
קריאה, ואוהל מועד לצד ששכן עליו הענן ולא יכול לבוא, ודחק עצמו לפרש גם
בדברי רש"י שאמר סתם לכל הדברות ואמירות וכו' קדמה קריאה וכו' שאינו
אלא אותם שנאמרו באהל מועד ע"כ. דבריו ז"ל אין שכלי הולמם, כי ממה
שריבה הכתוב כל הדברות והאמירות שהיו באוהל מועד שקדמה בהם הקריאה
עין רואה ולב שומע כי לא לצד ששכן הענן ולא יכול לבא היתה הקריאה אלא
להקדים הקריאה לדבור מודיע הכתוב שאם מחמת היראה קריאה אחת תספיק
לכל, ואם להודיע שבכל דבור שהיה ה' מדבר היה משה ירא ליכנס והיה צריך
לקרא לו, אין דברים אלו כדאים ליאמר, כי בהכרח לומר שלא היה הדבר כן
בתמידות, שהרי הכהנים נכנסים ומשמישים ומשה לא ירא ולא יפחד ליכנס
עמהם, ומן הסתם שידבר ה' עמו בתמידות, אם לא שתאמר שבכל עת שהיה
רוצה ה' לדבר עמו היה הענן שכן והיו יוצאים הכהנים חוץ לאהל מועד, וזה הבל
גמור:

ועוד תמצא שהעלה רא"ם בד"ה מאוהל מועד כי תנא דתורת כהנים סובר
כאותה ברייתא דקתני (ריש ת"כ) כתוב אחד אומר (שמות מ לה) ולא יכול משה
לבא וכתוב אחד אומר (במדבר ז פט) ובבא משה בא הכתוב השלישי והכריע
ביניהם (שמות מ לה) כי שכן עליו הענן, אמור מעתה כל זמן שהיה הענן על
המשכן לא יכול, נסתלק וכו' ובבוא וגוי ע"כ. הנה פשט דרשה זו היא שמעולם

לא נכנס משה אלא אחר שנסתלק הענן, ואף על פי כן ריבה הכתוב לכל הדברות שנאמרו לו באוהל מועד שקדמה להם הקריאה, ואם תאמר שלא דרש תנא כן אלא אחר שנאמר קריאה בסיני אבל זולת זה היה מחזר אחר דרשת ר' תנחומא (ריש פ' זו) שדרש שהקריאה היתה לצד שהיה מתיירא לבא, הרי לך דרשת ר' תנחומא ז"ל, היה ירא משה ליכנס דכתיב ולא יכול משה אמר הקב"ה אינו דין ודרך כבוד שמשה שנצטער במשכן יהיה עומד בחוץ ואני בפנים אלא הריני קורא אותו שיכנס לכך נאמר ויקרא, לסברא זו לא היה הדיבור אלא בפעם ראשונה אבל משם ואילך הרשות נתונה לו מאת המלך ליכנס ואין פחד ואף על פי כן אמר הכתוב שהיה מקדים קריאה לדבור ומעתה למה לא למדינן כל הדברות ואין צריך לומר סיני וסנה מאוהל מועד:

והנכון לומר הוא כי אם לא אמר הכתוב קדימת קריאה לדבור בסיני וסנה הגם שהיה אומר באהל מועד היינו אומרים כי מאהל מועד מיעט סיני וסנה שלא קדמה הקריאה בו, שהסברא נותנת ללמוד מאוהל מועד כשם שקדמה בו קריאה לדבור כמו כן בסנה וסיני תלמוד לומר מאוהל מועד, ויש טעם למיעוט, כי אולי לצד שקבע ה' שכינתו עם ישראל הוסיף מעלה זו בתחלת שכינתו שקרא לו קודם הדבור, ורבו לאמר היינו דורשים דרש אחרת. ותדע שאין לך פרשה שאין בה יתור לאמר ואנו דורשים באופן אחר ותהיה זאת כאחת מהנה. ואחר שאמר הכתוב קריאה בסנה וסיני נתחייבנו לומר כי מאוהל מועד בא לרבות שאר דיבורים, ואחר שמצינו שריבה הכתוב הדבורים דרשינן ג"כ לאמר למה שלפנינו שהם האמירות ששקול אני בהם אם יהיו בכלל הדברות, כי יותר יש לנו לדרוש יתור התיבה למה שאנו צריכין לה במקומה מלבקש דרשות, ואחר שהודיענו הכתוב כל הדברות והאמירות שנאמרו באוהל מועד שקדמה להם הקריאה הוא הדין לכל הדברות והאמירות שנאמרו בתורה, והטעם כי בג' מקומות מצינו שהקדים הכתוב קריאה לאמירה סיני וסנה ואהל מועד, ואין אני יודע אם לא היה דבר זה אלא בפעם ראשונה או בכל פעם ופעם כשביאר הכתוב באחד מהם שהוא באוהל מועד שהיה בו בכל דבור ואמירה הרי נתגלה הסתום שה"ה בכל הדבורים שהיו בכל המקומות. או נאמר עז"ה שאחר שביאר הכתוב דבורים ואמירות שהיו באוהל מועד אנו חוזרים ולומדים מסיני וסנה ואוהל מועד לכל הדבורים על זה הדרך, מה סיני וכו' קדמה קריאה אף כל וכו', מה לסיני וסנה שהיה תחלת דבור במקום ההוא תאמר בשאר דבורים שלא היו תחלת דבור במקום ההוא, אוהל מועד יוכיח שקדמה הקריאה לכל דבור ודבור שהיה שם, ולכשנאמר מה לאוהל מועד שכן היה מקום ששכן בו ה' בקביעות ונעשה אלהים שכן בתוכנו, סיני וסנה יוכיחו וכו' שקדמה הקריאה בפעם ראשונה וכו' וחזר הדין וכו' הצד השווה שבהם שהיה דיבור מפי קדוש למשה אף אני אביא כל דיבור מפי קדוש למשה שקדמה בו הקריאה בכל מקום שדבר עמו:

ויקרא אל משה. צריך לדעת למה לא הזכיר שם הקורא, והגם שהזכירו אחר כך, מן הראוי להזכירו בתחלה וממילא מובן כי הוא המדבר כשיאמר ויקרא ה' וגו' וידבר. ואולי שיכוין הכתוב להודיע תעצומותיו יתברך שיקרא בקול גדול ולא ישמענו זולת את אשר יחפוץ, והוא אומרו **ויקרא אל משה** שהגם שקרא לא נשמע הדבור אלא אל משה ולא למי שלפניו, ולפי זה אם היה אומר הכתוב ויקרא ה' אל משה תבין שה' קרא בקול גדול אבל הגעת הקול למשה היה בקול נמוך שישער משה בדעתו שאפשר שאותם שרחוקים קצת ואינם בסמוך לו לא ישמעו ואין כאן חידוש פלא ה', לזה אמר **ויקרא אל משה** פירוש כי גם לגבי משה היתה קריאה בקול גדול ששמע קול גדול, והן הן נוראותיו יתברך שלא שמע זולתו. עוד נראה טעם שלא הזכיר שמו יתברך בקריאה, שיותר בחר למעלת

השם להזכירו בדבור של מצוה מעל הקריאה שאין בה אלא הזמנה בעלמא או דרך כבוד לפי המדרש. עוד יש לתת טעם כפי המדרש (ויק"ר א' ח') שאמרו שהיו אהרן ובניו והזקנים אומרים אין אנו יודעים איזה מהם חביב לפני המקום אלא למי שיקרא ה' וכו' ויקרא אל משה וגו'. הנה לפי זה אין מקום להזכיר שמו בקריאה, כי מאמר ויקרא הוא ענין ההבחנה שהיו מצפים לה גדולי ישראל למי יקרא ה', לזה אין לומר אלא ויקרא אל משה והבן. ולדרך זה יתיישב מה שיש לדקדק עוד, למה הוצרך לומר **אל משה** ולא הספיק באומרו **אליו** שחוזר אל משה שהוזכר בסמוך (סוף פקודי), ודומה לזה תמצא שאמר הכתוב תחלת פרשת וירא אליו ולא הזכיר למי נגלה וסמך על זכרון אברהם שבפרשת הקודמת כמו כן היה לו לומר כאן, ובמה שכתבנו לא קשה:

וידבר ה' אליו מאהל מועד. טעם שהוצרך לומר אליו, שלא תאמר שלא מנע ה' קולו משמוע לזולת משה אלא בערך ישראל, אבל כשידבר באהל מועד לא ימנע שמיעת הדבור מהמזדמנים שם שהם משרתיו כהני ה', לזה אמר אליו מאוהל מועד שאפילו בגשת משה לאוהל מועד ולא יהיו שם אלא כהני ה' לא היה נשמע הדבור אלא למשה:

מאהל מועד וגו'. קשה כי מן הראוי להקדים הודעת המקום שממנו הדיבור ואח"כ יזכיר למי ידבר, וכאן איחר שאמר אל משה אח"כ אמר מאוהל מועד. והנה לפי מה שדרשו בתורת כהנים שכתבתי למעלה כי אומרו מאוהל מועד להודיע על כל הדברות שנאמרו אח"כ מאוהל מועד שקדמה להם הקריאה, יש טעם באיחור זכרון זה לומר כי למרחוק מגדת והבן:

ובתורת כהנים דרשו עוד, מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא מאוהל מועד ע"כ. וקשה והלא כבר דרשו ממנה ענין הקריאה. עוד קשה אם היה נפסק הקול ולא יצא חוץ למה הוצרך הכתוב למעט ישראל משמיעת הדבור. וראיתי להרא"ם שכתב שכח דרשתו היא ממה שלא אמר ויקרא אל משה מאוהל מועד, ואמר אליו מאהל מועד דרשו שירצה לומר שמאהל מועד היה אליו באין הפסק הא למדת שלא יצא. וקושיא ב' תירץ הראב"ד שמה שהוצרך הכתוב למעטם הוא מן הדברות שהיו קודם הקמת המשכן:

ואין דעתי מתישבת בב' התירושים. ממה שכתב רא"ם שדורש מאיחור זכרון מאוהל מועד, הלא אין השינוי עושה רושם לאשר יכוין אליו, כי הגם שנשמע שמאהל מועד יצא לאוזן משה אף על פי כן לא יתחייב מזה לומר שלא יצא הקול, שאולי שמשה היה עומד סמוך לאוהל מועד ולעולם יצא חוץ. ועוד לדבריו היה לו להקדים תחלת הקול ואחר כך תכליתו על זה הדרך מאוהל מועד אליו, וממה שהקדים אליו ה"ז שולל שלא נתכוין בסמיכות זה לומר כן, כי איך יקדים שיעור סוף הדיבור קודם ראשיתו. ויותר נראה לומר שדורש מאוהל מועד לאמר ולא אמר וידבר ה' מאהל מועד אליו לאמר, שיש להקדים מקום המדבר וזכרון הנדבר אליו, וישנם לכל הדרשות שקדמו, ישנה ליתור מאהל מועד לדרוש שאר דברות שקדמה הקריאה, גם ישנה מופלגת ממה שלא אמר ויקרא מאהל מועד, גם ישנה לדרשת לאמר לרבות שאר אמירות וציווים שקדמה בהם הקריאה, שמע מינה שנתכוין לומר על זה הדרך מאהל מועד לאמר פירוש ממנו הוא תחלת דיבור הרמוז באומרו וידבר ובו כלתה האמירה באומרו לאמר, הא למדת שלא יצתה חוץ. או נאמר שהאי תנא אינו דורש יתור אוהל מועד לרבות שאר הדברות ודורש בין שאר הדברות בין האמירות כולן מייתור תיבת לאמר וכיון שהיא מיותרת אם אינו ענין למדבר תנהו ענין לשומע שלא ישמע אלא

מהעומדים באוהל מועד ולא מהעומדים חוץ. ואולי שאמר באוהל לומר למעט אותם שבאוהל מועד שהם אהרן ובניו, והגם שמעטו מתיבת אליו, עדיין יש לטעות שאומרו אליו למעט הזקנים, אבל אהרן ובניו יש מקום לומר שלא נמעטו, לזה אמר מאוהל מועד:

ומה שתירץ הראב"ד לקושיא ב' שהמיעוט בא לדברות שקדמו, דברים תמוהים הם, שהרי המיעוט הוא בקריאתו מאוהל מועד, וגם לסברת הך תנא דממעטים מפסוק (שמות כה כב) ודברתי אתך וגו' (במדבד ז פט) וקול אליו הכל באוהל מועד היה. ויותר נכון לומר שלא דרשו שהיה הקול נפסק באוהל מועד אלא במה שדבר אליו באוהל מועד שכן כתוב וידבר אליו מאוהל מועד, אבל בקריאה מודה שיצא הקול חוץ לקרות למשה שהיה עומד בחוץ:

ומה שכתב הרא"ם שתנא זה סובר שהיה משה בפנים והיה בזמן שנסתלק הענן, וכאידך דרשה דרמי כתיב ולא יכול משה וגו' וכתוב ובבא משה, בא הכתוב הג' והכריע ביניהם כי שכן הענן וגו', מעתה כל זמן שהיה ענן וכו' עד כאן. ואני אומר כי בעל דרשה זו לא יכחיש שזמן שנאמר ויקרא אל משה היה בזמן ששכן הענן, ורומית הכתובים היא על זה הדרך כתיב ובבא משה משמע שהרשות בידו בכל עת, וכתוב ולא יכול וגו' פירש כי אם על ידי קריאה, וכן תמצא שאמר הכתוב בסוף משפטים ויקרא אל משה ויבא משה בתוך הענן, וכמו כן במה שלפנינו, והדברים פשוטים אצלי כי אין מי שיסבור לומר שנתעכב משה חוץ לאוהל מועד עד אחר שנסתלק הענן וקרא לו. ותמצא דקתני רישא של אותה ברייתא וז"ל אוציא את כולן ולא אוציא מלאכי השרת שאין משה יכול ליכנס לתוכן עד שיקרא לו תלמוד לומר קול לו וגו' מאוהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק וכו' ע"כ. הרי שהתנא עצמו סובר שלא היה נכנס אלא אחר קריאה, הא למדת חוץ לאוהל מועד היה. ואם תאמר אם כן מנין לתנא לדרוש שקדמה הקריאה לדיבור הלא קריאה זו לצורך היתה כדי שיכנס מפני שהיה ירא, נראה כי אם לא היה צורך בקריאה להקדימה לדיבור כאמור היה יכול ה' להסיר פחד מלבם ויכנס בלא קריאה אלא מטעם שהקדים הקריאה לדיבור הוא שקרא כנזכר, ומשה היה ירא לבא לאוהל מועד להזמין עצמו שיהיה מוכן כשיקרא ונשאר עומד בחוץ עד שקרא לו ה' כמנהגו ואז נכנס, וקול הקריאה יצא לחוץ, וקול הדיבור עמד במקומו באוהל מועד ולא היה יוצא לישמע אפילו הברתו חוץ לאוהל:

ובדרך רמז ירמוז שיאמר משה לישראל שם באוהל מועד כל אשר יצוהו ה', לזה סמך מאוהל מועד לאמר פירוש משם יאמר הוא לישראל ויש בזה טוב טעם כדי שיהיה אימת הדיבור על שומעיו לפני המלך המצוה ב"ה, גם שיצדיקו אותו ביותר כשיאמר הדברים לפניו יתברך שלא הותיר ולא הוסיף על דבריו. עוד ירמוז על זה הדרך אליו מאוהל מועד פירוש שלא השיג לדבר ה' אליו אלא לצד שמחל ה' על עון העגל ושכן באוהל מועד לאות ולמופת, אבל אם לא היתה המחילה לישראל הרמוזה באוהל מועד לא היה ה' מדבר אליו, ואמר לו שיאמר דבר זה לישראל, והוא אומרו לאמר. ותמצא שאמרו שם בתורת כהנים לאמר אמור להם דברי כבושים בשבילכם מדבר עמי וכו' עד כאן, והוא מכויין לפירושונו, אלא שדרשתם כולה מתיבת לאמר ולא מדקדוק הכתוב שאמרנו. ואולי שגם רז"ל זו היא כוונתם. עוד אמרו רז"ל (ת"כ כאן) יכול היה מדבר עמו לצורך עצמו תלמוד לומר לאמר בשביל ישראל היה מדבר עמו ולא בשביל עצמו ע"כ. כוונת דבריו כי תיבת לאמר מיעוט הוא למעט שלא היה דיבורו למשה זולת בשביל ישראל פירוש לדבר להם, מכאן אתה למד שלא דיבר ה' עם משה אלא דברי תורה שמסר לישראל, והוא מאמר התנא (אבות א) משה קבל תורה מסיני

ומסרה ליהושע, הא למדת שכל מה שקבל מסר, ומכאן אתה למד שלא הודיעו
ה' סוד שלא למדו את ישראל, והושוו ישראל למשה בידיעה אלא שהוא למד
מפי הגבורה וישראל מפי איש: (אור החיים)

ספורנו ויקרא אל משה. תמיד מתוך הענן, כענין בהר סיני כאמרו ויקרא אל
משה ביום השביעי מתוך הענן כי לא יכנס שם לעולם בלי רשות: **מאהל מועד.**
שלא נכנס אז משה באהל מועד בעוד הכבוד שם, וזה היה ביום שכלה משה את
הקמת המשכן שאז ירד הכבוד לקדש את המקום ומשרתיו, כאמרו ונועדתי
שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן
ואת בניו, וכן עשה במקדש שלמה כאמרו ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני
הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה', ובזה קדש את המקום כאמרו הקדשתי את
הבית הזה אשר בניתי אבל מן היום הראשון ואילך נכנס משה באהל מועד מחוץ
לפרוכת, והיה אליו הדיבור מעל הכפרת כאמרו ובבא משה אל אהל מועד לדבר
אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת: (ספורנו)

כלי יקר ויקרא אל משה וגו'. אלף של ויקרא קטנה כאילו נאמר ויקר, וטעמו של
דבר להשוות נבואת משה אל נבואת בלעם שנאמר בו לשון ויקר וכמ"ש (ספרי ברכה
ל"ט): ולא קם עוד בישראל כמשה אבל באומות קם ומנו בלעם, ואין הפירוש
שיהיה בלעם שוה למשה בנבואה חלילה אלא כך פירושו שמשה השיג יותר ממה
שהיה ראוי להשיג על פי הכנתו כמ"ש (דברים ל"ד): אשר ידעו ה', אשר ידע את ה'
לא נאמר אלא לומר לך שהוא מצד הכנתו לא ידע את ה' על זה האופן כ"א ה'
ידעו ונתן לו תוספות שפע בישראל ר"ל בזכות ישראל וכל שאר נביאי ישראל כל
אחד לא השיג יותר מכדי הכנתו, אבל באומות העולם קם אחר לכבודן של
ישראל שהשיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג על פי הכנתו, והנה מהידוע שכל מה
שהנביא משיג את הראוי לו על פי הכנתו אותה נבואה דבוקה בו בעצם והעצמות
קנין דבוק לא יפרד ממנו, אבל כל מה שמשגיג יותר מכדי הכנתו זהו אצלו
במקרה ולא בעצם ורק מתת אלהים הוא, ע"כ נאמר לשון ויקר במשה ובבלעם
להורות שהיו שוים בזה במה שהיתה בשניהם השגת מקרית נוסף על הראוי להם
מצד

ובזה מיושב מה שפירש"י, ויקר לשון ארעי ולשון טומאה והיה די באחד מהם
ליתן הבדל בין ויקר לויקרא אלא לפי שרש"י סובר ג"כ שנבואת משה היתה
במקרה ולא בעצם מצד הכנתו, ולפי זה קשה לו למה לא נכתב ויקר בלא אלף
כלל ע"כ בא כמתרץ ולומר לפי שלשון ויקר משמע לשון ארעי דהיינו המקרה
ומשמע גם לשון טומאה וזה אינו שייך כלל כלפי משה חלילה, לכך נכתבה
האל"ף אצל משה להוציאו מן לשון מקרה של טומאה ומ"מ נכתבה האל"ף
זעירא לקרות ויקר להורות שגם נבואת משה היתה ארעי ובמקרה מצד היותה
נוסף על הכנתו כאמור ואיפכא ליכא למימר כלל. ויכול להיות שזהו דעת המדרש
כדמסיק בילקוט (תלא): בפסוק זה וז"ל יכול לצורך עצמו דבר ה' עם משה ת"ל
לאמר לצורך ישראל דבר עמו ולא לצורך עצמו, ומדרש זה מחוסר ביאור כי איך
יעלה על הדעת לומר שדבור של כל המצות יהיה לצורך משה בלבד וכי הוא בלבד
שמע אנכי ולא יהיה לך, אלא ודאי שבמעלות הנבואה הוא מדבר שזכה משה
לויקר והיינו לנבואה מקרית שנתוספה לו יתר מכדי הכנתו שדבר ה' אתו פנים
אל פנים בזכות ישראל ולא בעבור עצמותו, וזה"ש לצורך ישראל דבר עמו
לצרכם זכה להוספה זו ולא לצורך עצמותו כמ"ש ולא קם נביא בישראל, בי"ת
משמשת לשון בעבור, ולפיכך כשחטאו ישראל נאמר למשה לך רד מגדולתך
והיינו מתוספת שפע זה שניתן לו בעבור ישראל, ואחר המחילה הוצרך לפרש

שחזר משה לקדמותו שנאמר (שמות לג.יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ופירוש זה דבר יקר.

ובילקוט מסיק למה מתחילין התינוקות ללמוד מן פר' קרבנות, מה הקרבנות טהורים אף התינוקות כן, וזה מבואר על דרך שמסיק בילקוט פר' פנחס (כ.ח.ג.) כבשים בני שנה שמכבסים עונות האדם ועושין אותו כתינוק בן שנה בעבור זה האל"ף קטנה רמז שהקטנים יתחילו כאן ולימוד זה הוא בראש כאל"ף ראש לאותיות. ד"א אלף לשון לימוד כמו ואאלפך חכמה (איוב לג.ג.) רמז שאין הלימוד מתקיים כ"א במי שמקטין את עצמו. וכן רמז שמשה זכה לקריאה זו לפי שהקטין את עצמו וברח מן השררה ואמר לא איש דברים אנכי (שמות ד.י.) כדמסיק בילקוט (תכו.ו.). (כלי יקר)

דעת זקנים ויקרא אל משה. מדרש תנחומא לפי שהיה משה עומד בחוץ שהיה מתיירא לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן אמר הקב"ה אינו דין שיהא משה עומד בחוץ מיד ויקרא אל משה ופרש"י לכל הדברות ולכל האמירות וגוי' ועוד פרש"י יכול שמעו כל ישראל את קול הקריאה ת"ל קול לו קול אליו פי' לפירושו דכתיב בפרשת נשא וישמע את הקול מדבר אליו והיה לו לומר מדבר לו או עמו ומדכתב אליו משמע מיעוט לו' משה שומע ואין ישראל שומעין: (דעת זקנים)

[ב] דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם פי יקריב מכם קרבן ליהוה מן הבהמה מן הבהר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם:

אונקלוס מליל עם בני ישראל ותימר להון אינש ארי יקרב מנכון קורבנא קדם יי מן בעירא מן תורי ומן ענא תקרבון ית קורבנכון: (אונקלוס)

יונתן מליל עם בני ישראל ותימר להון אינש די יקרב מנכון ולא מן מוקריא פלחי איליא קרבנא קדם יי מן בעירא דכיא מן תורי ומן ענא ולא מן חיתא תקרבון ית קרבנכון: (תרגום יונתן)

רש"י אדם כי יקריב מכס. כשיקריב, בקרבנות נדבה (ב) דבר הענין: אדם. למה נאמר, (ע) מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו (פ) מן הגזל: הבהמה. יכול אף חיה (ג) בכלל, תלמוד לומר (ה) בקר ולאן: מן הבהמה. ולא כולה, להוליא את הרובע (ו) ואת הנרבע: מן הבהר. להוליא את הנעבד: מן האן. להוליא את (ה) המוקצה: ומן האן. להוליא את הנוגח שהמית, (א) כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבהר, שאין תלמוד לומר, להוליא את (ב) הטריפה: תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים (ג) עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת לבור, היא עולת קיץ המזבח (ד) הבאה מן המותרות: (רש"י)

שפת חכמים (ב) ואם תאמר דלמא בעולת חובה מיירי ורא"ס תירץ על כרחך האי פי' כי אם הוא ולא אשר וכאלו אמר מפני שיקריב קרבן לה' שפירוש מפני שהזהרתי אתכם להקריב קרבן לה' אני אומר מן הבהר וגוי' יקריבנו לאין שייך

לומר כן אם לא שהזכרו קודם זה בשום מקום אבל הקרצנות לא הזכרו בשום מקום קודם לכן משום הכי אי אפשר לפרש אלא בלשון אם וכו' ועיין שם כי האריך ונראה לי מדכתיב תקריבו קרבנכם לשון רבים מלמד שגנים מקריבים עולה בשותפות וזה על כרחך מיירי בקרבן נדבה לאי בקרבן חובה איך שנים יקריבו בשותפות קרבן חובה שכל אחד מהם חייב קרבן אלא על כרחך בקרבן נדבה וכו': (ע) דהוה ליה למימר איש ולעיל לא היה קשה מידי דהיייתי אומר אדם אחא למעט עובדי גלולים כאשר דרשינן אתם קרוים אדם ולא עובדי גלולים אבל עתה שפירש אדם כי יקריב בקרבן נדבה דבר הענין ונדבה כשירה אפילו מן עובדי גלולים כאשר מרבינן מאיש איש כי יקריב לרבות עובדי גלולים שנודבים נדבה קשה אדם למה לי. (דברי 717) אבל אינו אמת דאם כן בפרשת תזריע דכתיב אדם כי יהיה בעור בשרו מאי קאמרת ביה למה לא נאמר איש וכי נעיין במה שמרשים רש"י אדם כי יקריב מכס והוא ללא אורך אלא תחלה היה להרשים אדם ולפרשו ואחר כך כי יקריב מכס ולפרשו אלא כוונת רש"י לתרץ כפל לשון אדם מכס והיה סגי לומר אדם כי יקריב לחוד או כי יקריב מכס לחוד וזהו שאמר רש"י אדם למה נאמר פירש לשחוק לגמרי ולא יאמר אלא יקריב מכס וכיון שרש"י רואה לתרץ קושיא שהוא תחלה וסוף דהיינו כפל ניחא ליה לפרש תחלה כי יקריב המוקדם דמיירי בנדבה קודם שיפרש המאוחר תיבת מכס כפל עם אדם דחד מינייהו הוא מיותר ועל כן פירש תחלה כי יקריב שהוא מוקדם ואחר כך אדם שהקושיא מכח מכס שהוא מאוחר והרואה לתלות קושיית אדם לתיבת כי יקריב היא לפלפול בעלמא ואין בו אורך: (פ) משום דכתיב שונא גזל בעולה: (ג) משום דחיה בכלל בהמה דכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה. (מח"י) בתורת כהנים שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה וגו' איל וצבי וגו' והוא פסוק בפרשת ראה וזאת הגירסא הובאה גם כן בזבחים דף ל"ד: (ה) כלומר למה ליה דכתיב מן הבקר ומן האלן דהא סתם בהמה הוא בקר ואלא למעוטי אתי דוקא בקר ואלא ולא חיה: (ו) ואם תאמר למה צריך למעטן והלא נסקלין. ויש לומר כגון על פי עד אחד או שהודה הבעל מעלמו שאינו נסקל להכי אצטריך למעט וכן הנעבד או שור שהמית אדם צריך לתרץ כן: (ז) דגבי רובע כתיב בהמה דכתיב ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה וגו' ובנעבד כתיב וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ובנעבד שיס בן רוח חיים מיירי דמותר להדיוט ולית ביה משום נעבד לעבודת כוכבים ולא משום מוקצה לעבודת כוכבים כדאיתא בתמורה: (ח) פירוש הוקצה ונדל לעבודת אלילים לא יקריבנו ומיירי כשהאכילה כרשיני עבודת כוכבים אבל באמירה לצדה לא כדאיתא בפרק כל הכלמים: (א) פירש שהמית אדם דוקא ולא כשהמית בהמה: (ב) זה מדבר כשהיתה כשירה בשעה שהקדישה הבעל ואחר כך נטרפה אם כן הייתי אומר שמותר להקריב על המזבח הואיל והיתה כשירה בשעת שהקדישה להכי צריך כאן למעט: (ג) דאם לא כן יקריב קרבנו מיבעי ליה ופירש

לאו דוקא שנים אלף הוא הדין עשרה או מאה או אלף כל זמן שלא נשתתפו בו כל ישראל: (ד) פירש מאכל המזבח הבא מן המותרות פירוש שנותרו מן האלף שקלים משנה שעברה מאותן מותר חלף שקלים היו קונין כבשים לעולות והקריבו אותן על המזבח כשעה שלא היו קרנות יחידים להקריב כדי שלא יהא המזבח פנוי כלל הקרבת קרנות: (ספתי חכמים)

אבן עזרא מכס. מאוחר וכן הוא אדם מכס כי יקריב קרבן וכמוהו רבים או יהי מכס מממונכם או יהיה מכס רמז להוציא את הגזל כי כן כתוב שונא גזל בעולי: **מן הבהמה.** יהיה הקרבן כלל ואחר כן מן הבקר ומן הצאן שהם מין כבש ועז פרט גם מלת קרבנכם כלל: (אבן עזרא)

הרמב"ן אדם כי יקריב מכס קרבן לה' מן הבהמה. שיעור הכתוב הזה אדם מכס כי יקריב מן הבהמה קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן תקריבו והענין בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר כאן כשיקריב אדם קרבן בהמה יקריב מאלה השנים ולא חיה ולא שאר בהמות והנה זה לאו הבא מכלל עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פרק שלישי (נד) המעלה אברי חיה ר' יוחנן אומר עובר בעשה

"תקריבו" - מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות לשון רש"י פירש הרב כן לומר שאם יתנדבו רבים להביא עולה עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין בקרבן ובין עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאה מן המותרות לב ב"ד מתנה עליהן ולפיכך היא עולת צבור והנה לדעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ מן המותרות דינה כדין עולת השותפין וטעונה סמיכה בכלם ונסכים קרבים משלהם ואולי לדעתו עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה נדבת צבור וכן השלמים שאמרו בהם שהשותפין מביאין אותם נדבה ואין הצבור מביאים אותם נדבה (תורת כהנים פרק טז ה) בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראין ולא מעטו אלא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שנאמר שאם רצו צבור להפריש בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור בעולת בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו בו רוב ישראל היא נדבת צבור ואינה בעולת העוף ולא בשלמים ומעוטן נדונין כיחידים והוא העיקר (הרמב"ן)

אור החיים דבר וגו' ואמרת. כפל לומר דבר ואמרת, גם שינה לדבר בבי לשונות ולא אמר אמור ואמרת. לצד שצוה ה' ב' מיני קרבן, א' הבא לרצון נידר ונידב, וא' לכפרת חטא כי יחטא אדם, כנגד זה אמר דבר כי גזרת מלך היא עליו חובת חטאת הרשומה בכל פרט ופרט וכנגד הבא לרצון אמר **ואמרת אליהם** אין זה אלא לצד רוממות וכבוד ואין חובה בדבר. עוד ירמוז גם על פרט חטאת השגיונות שיש בהם דיבור לבחינת החיוב, ואמירה שהוא לצד שיתרצה ה' לקבל בהמה תחת נפש החוטאת, שמן הראוי היא תמות וה' פדה נפש אדם בשה כשבים ושה עזים ולמרבה פר בן בקר. ואומרו **בני ישראל** וגו' בתורת כהנים אמרו אל בני ישראל למעט גוים מהסמיכה האמורה בסמוך. בני ולא בנות. ואמרת אליהם לסמיכה האמורה בסוף שהיא סמיכת שלמים, וקשה אחר שדרשו בסמוך יתור לאמר, דבר אל בני ישראל צריכה לגופה. ואין לומר כי ממילא מובן מתיבת

לאמר כמו שפירש בעל קרבן אהרן, במחילה מכבודו שהרי אם לא אמר דבר אל בני ישראל לא הייתי דורש מה שדרשתי בלאמר ומה מקום לדרוש דבר וגו'. ואולי כיון שאין ידוע איזה מהם שהיא לגופה ואיזה מהם שבאה לדרשא דרשי לתרווייהו. או אפשר שאינו דורש התנא דבר, אלה בני ישראל שהיה לו לומר דבר אליהם ומובן הדבר שעל ישראל הוא אומר, ומאומרו בני ממעט נשים שהיה לו לומר דבר אל בית ישראל, ומאומרו ישראל מיעט הגוים, וראשון עיקר, כי תמצא כי שם בתורת כהנים דורש בני ישראל לומר מה בני ישראל מקבלי ברית, ובה מכריח דרשתו שדורש בפסוק אדם כי יקריב מכם, הרי כי דורש דרשות הרבה כל שיהיו נשמעים כא', הכי נמי דורש יתור לאמר כיון שנוכל לומר כי זה הוא המיותר, וחוזר ודורש דבר אל וגו' כיון שנוכל לומר זה הוא המיותר:

אדם כי יקריב וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר תיבת **אדם**. ורז"ל אמרו (ת"כ הכא) לרבות גרים, והקשה הרב בעל קרבן אהרן למה הוצרך לרבות גרים כיון דקיימא לן (מנחות עג:) מקבלין מגוים וכו', והעלה שסלקא דעתך למעט אותם כיון שנכנסו בגדר ישראל, ומצינו שמיעט הכתוב בישראל דכתיב מכם ולא כולכם לזה הוצרך לרבות ע"כ. ודבריו ז"ל שלא בדקדוק כל עיקר, כי אם לא היה רבוי זה שרבו גרים לא הייתי דורש מרבו איש איש לרבות הגוים אלא לרבות הגרים, לזה קדם תנא והודיע כי גרים נתרבו מייתיר אדם, א"כ איש איש בא לרבות הגוים, ובזה תלך בדרך ישר במשמעות כל אותה ברייתא מבלי צורך דוחקת. ואין להקשות דלמא אדם בא למעט הגוים (ב"מ קיד.) כאומרו אתם קרוים אדם ולא אומות העולם קרוים אדם ואיש איש לרבות הגרים, כי מאומרו דבר אל בני ישראל הרי אין הכתוב בדבר אלא בישראל ומנין יעלה על הדעת לקבל מהגוים שיוצרך למעטם, אלא ודאי לא בא אלא לרבות, ואין לנו לרבות אלא גדר אחד מאותם שאינם בני ישראל והם הגרים, ולכשיבא רבוי אחר אז נבין שירבה הגוים, רבוי של הגרים לכולא עלמא מקבלין כל מין קרבן, אבל רבוי הגוים נחלקו (מנחות עג:) רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא אם דוקא עולות וכו':

ובמדרש תנחומא אמרו למה אמר אדם ולא אמר איש, ירצה לומר כי יחטא האדם כאדם הראשון שהתחיל לחטוא יביא קרבן עד כאן. הנה ממשמעות דברי המדרש משמע כי אדם הראשון שוגג היה שהרי אין מביאין קרבן אלא על חטא שוגג, וזה מכוון למה שפירשתי בפרשת בראשית בפסוק (ג יב) היא נתנה לי וגו'. וכוונת המדרש היא כי בא ה' להתנהג עם בני ישראל מה שלא נהג כן עם אדם הראשון, כי אדם הראשון חטא ונקנסה עליו מיתה ולא הועיל לו הבאת קרבן, ולהם יועיל. ואומרו שהתחיל לחטוא, נתן הטעם למה לא נהג ה' כמו כן עם אדם הראשון, כי אדם התחיל לחטוא ולא קדם לו בחינת הרע להכריחו לחטוא, מה שאין כן הבאים אחריו כבר קדם להם בחינת החטא בנפשם, וזה לך אות הברית אשר ערל בשרו וצוה ה' למול מה שלא היה כן לאדם הראשון ולדרך זה השכלתי לישב חקירה אחת אשר שפט לאדם על עון ראשון משפט מות ולא חש למדתו ב"ה דכתיב (איוב נא) פעמים שלש עם גבר, ואדרבא משפט צבור יש לו להעביר לו גם עון ג' דכתיב (עמוס ב) על ג' פשעי ישראל וגו'. כי יש טעם נכון בדבר, כי ביום ברוא ה' האדם החליטו בבחינת הטוב באין פסולת שהיא בחינת הרע המטה את האדם מדרך הטוב ובחטאו נמשך בחינת הרע ונעשה סיג לכל נפש איש ישראל בנפשו רוחו ונשמתו, גם בגופו ערל לב וערל בשר, ולזה אם יחטא איש ישראל יעבור לו ה' פעמים שלש וגו' לצד חלק הרע הדבוק בו רע משננער מבטן אמו והוא יתגבר עליו להחטיאו במזיד, גם יחטיאנו בהסח הדעת ולזה יועיל לו קרבן על שגיונו, מה שאין כן אדם הראשון הגם שלא חטא אלא בשוגג משפט צדק, הוא לו שלא יעבור לו ה' אפילו חטא א'. גם שיהיה שוגג לא יועיל

כי יקריב מכס. צריך לדעת למה הוצרך לומר **מכס**. עוד למה איחר לומר מכס אחר זכרון המפעל ממנו, כי מן הראוי להקדים זכרון הפועל אשר בו ידבר ואחר כך הנפעל ממנו. ורז"ל (חולין ה' ע"א) אמרו שבא למעט מומר שבישראל, ודרשו מן הבהמה להביא מומר, הא כיצד מיעוט מומר לכל התורה כולה או לעבודה זרה ששקולה ככל התורה, וריבה מומר שאינו לכל התורה. ולדבריהם ז"ל נראה לי שבגם מה שאיחר לומר מכס, שאם היה אומר אדם מכס היה נשמע שממעט במקום שמרבה, או מרבה במקום שממעט, ולא כן הוא כוונת הכתוב שהרבו הוא בגרים, והמיעוט הוא בישראל לבד, לזה הבדיל ביניהם בתיבת כי יקריב. ונראה עוד לפרש על פי מה שאמרו בחולין (שם ע"ב) שהביאו ברייתא זו שדרשו מכס להוציא המומר, והביא אחריה ברייתא שדרשו מעם הארץ פרט למומר ר"ש אומר השב מידיעתו, ואמרו שם מומר לאכול חלב והביא קרבן על הדם איכא בינייהו, וקאמר שם חדא בחטאת וחדא בעולה ע"כ, ואמרו ז"ל בתורת כהנים כי יקריב אינו אלא רשות, והוא מה שדקדק לומר כי יקריב קודם אומרו מכס לומר שמה שממעט הוא בדבר הנידר ונידב וכדברי הגמרא שמסיק חדא בעולה, דלא תימא כיון שדורון הוא יקובל קא משמע לן, וחדא בחטאת, ומיעוט הצריך בחטאת הנה הוא רשום בכתב אמת באומרו (לקמן ד' כ"ז) מעם הארץ, ומשונה מיעוט זה ממיעוט האמור בעולה, כי מיעוט האמור בעולה אינו אלא למומר לכל התורה כולה, אבל המיעוט האמור בחטאת ימעט אפילו מומר לעבירה אחת אם תהיה אותה שמביא קרבן על שגיונה, וכן משמע גם כן מדברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות מעשה הקרבנות יעיין שם:

ובדרך רמז יכוין על זה הדרך, לצד שראו שהקריב ה' את משה אליו ויקרא לו מתוך כולם ועשה יקר וגדולה למשה, לזה אמר **אדם כי יקריב** כל כך הקרבה לשכינה אין זה אלא **מכס** פירוש מצד ישראל כי באמצעותם היא ההגשה, וכמו שכתבנו למעלה שלא היה מדבר ה' עמו אלא בשביל ישראל, וצא ולמד ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים נתרחק מעליו הכבוד ולא דבר אתו אלהים. עוד ירמוז לצוות את אנשי חיל להשתדל לקרב לבבות עם בני ישראל לעבודת ה', ולזה יקרא קרבן לה', כי על ידי חטא האדם יפרד הדבקות של ישראל עם אביהם שבשמים דכתיב (דברים ד ר) ואתם הדבקים בה' ויהיו נבדלים ומרוחקים מהשכינה, והאדון ברוך הוא יקפיד כביכול על הדבר ויתאוה לקרב אותם אליו, וצוה להוכיח לכל הרחוק ולקרב לבו, גם העניש למעלים עין מהדבר, וזה לך האות אשר צוה ה' להתחיל ממקודשיו והגדיל שכר המזכה כמאמר התנא (אבות פ"ה) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כי ישמרנו ה' משגיונות, והם הדברים הנאמרים כאן.

אדם דקדק לומר אדם לשון חשיבות כאמור בזוהר (תזריע מח) כי יקריב ואת מי יקריב פירש הכתוב ואמר **מכס** מן הפחותים שישנם בכס אשר פשעו בה' ויאמרו לאל סור ממנו ונתרחקו מדביקותו יתברך את זה יקריב, ולזה יקרא קרבן לה' כי יקריב נצר מטעיו קודש לשרשו, ואדם כזה אין צריך להביא לא נדר ולא נדבה גם אין מציאות להביא לו חטאת ולא אשם, על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ה) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ואם אין שוגג אין קרבן, ואחר שגמר אומר מעשה קרבן הנכבד והמעולה אמר **מן הבהמה וגו' תקריבו את קרבנכם** דבר זה ישנו בכל אדם כי לא כל ישיגו בחינת רבים השיב מעון: (אור החיים)

ספורנו **אדם כי יקריב מכם**. כי יקריב מעצמכם בוידוי דברים והכנעה על דרך ונשלמה פרים שפתינו וכאמרו זבחי אלהים רוח נשברה, כי אין חפץ בכסילים המקריבים בלתי הכנעה קודמת, וכבר אמרו ז"ל מכם ולא כלכם, להוציא את המומר: **מן הבהמה**. אם יקריב בהמה לא יהיה רק ממין בקר או צאן ולא שום מין חיה, אף על פי שהיא בכלל בהמה, כאמרו זאת הבהמה אשר תאכלו וגו' איל וצבי וגו'. והמכוון באלה הפרשיות הוא לפרש מיני מביאי הקרבן ומיני הנקריבים ומיני הקרבנות וסבות ההקרבה. ופירש שקרבנות נדבה מקבלים אותם מכל אדם אפילו מן הגוים, כמו שביאר אחר כך באמרו ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בס, והנה התועים גרועים מן הגוים, בפרט התועים לע"ז ולחלל שבתות בפרהסיא. ופירש שמיני הנקריבים הם בקר וצאן בבהמה, ותורים ובני יונה בעופות, וסולת ושמן ולבונה. ופירש שמיני הקרבן מהם עולה שלמים ומנחה, הבאים לפעמים נדבה, ומהם חטאת ואשם שאינם באים אלא חובה. ומזה התבאר ענין קין באמרו ואל קין ואל מנחתו לא שעה כי היה הוא מכת המינים שאין מקבלים מהם קרבן, כמו שהוכיח סופו על תחלתו, ושהיתה מנחתו ממין בלתי ראוי להקרבה. וכן בנח באמרו וירח ה' את ריח הניחוח אמר שקבל אותו החלק מקרבנותיו שהיה ראוי לריח ניחוח, בהיותו מן המין הראוי להקרבה, אבל לא קבל כל קרבנו שהיה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. ויובן גם כן מה שרצה באמרו זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי ובאמרו למה לי רב זבחיכם וכאלה רבים בספרי הקדש. כי אמנם ראוי שיהיה המביא הקרבן אדם כשר להביא, בוחר במין הראוי לקרבן, הנאות להשיג התכלית אשר בסבתו בא להקריב, ויסמוך את ידו על קרבנו כמתנפל ומתפלל שיהיה עונו על ראש הקרבן, כענין בשעיר המשתלח, וכזה יוציא לאיזה פעל של הכנעה את מחשבת התשובה אשר בלבו ונרצה לו לכפר עליו. ובהיות מיני החטא קצתם במחשבת הלב בלבד וקצתם גם במעשה הנה לכפרת הרהור הלב יאות אותו החלק אשר יעלה בלהב המזבח, והם העולה ואימורי הקרבנות ואזכרת המנחות. ולכפרת המעשה יאותו חלקי הקרבן הנתן לכהנים, וזה שתמורת איברי החוטא שהתעסקו בפעולת הרע ינתן חלק איברי הקרבן לעובדי האל המתעסקים בעבודתו, כאמרו ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם וכן אמרו ז"ל שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. ובהיות הפועל הרע הראוי להתכפר בקרבן קצתו עם כובד עון כמו חייבי כריתות וקצתו קל מזה אבל עם איזה חלול בקדש, הנה לחלק הראשון יאות החטאת, לחטא את הנפש שנטמאה בחיוב כרת כאמרו ונכרתה הנפש ההיא, ולחלק הב' יאות האשם להעביר חלול אשר אשם לו, וזה בהכנעת הקרבן עם התשובה, ותורה אחת להם. אמנם קרבן השלמים הוא כמשתף הבעלים עם משרתי האל לעבדו שכם אחד. ובהיות החוטאים על מדרגות מתחלפות, מהם מוכנים להכשל בחטא ומהם רחוקים מזה ויקרה בהם על המעט, היה הדיבור בהם על אופנים מתחלפים וקרבנותיהם מתחלפין, ולכן על הכהן המשיח, מפני שהוא רחוק שיכשל בחטא, אמר: (ספורנו)

כלי יקר **אדם כי יקריב מכם קרבן לה'**. התחיל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים תקריבו קרבנכם, ומה שפירש"י מלמד שב' מתנדבים עולה בשותפות אינו מספיק לישב המקרא לחברו מראשו לסופו כי לא ידענו היכן הפסיק הענין. ונ"ל שרצה להזהיר כל מקריבי קרבן לה' שלא יכשלו בב' דברים אשר בהם נכשלו קין והבל שהיו ראשונים בהקרבת קרבן, כי קין נכשל במה שהביא מן הפחות והגרוע והוא זרע פשתן והחטאים בנפשותם צריכין להביא נפש הבהמה תמורת נפשם ובדוחק התיר הקב"ה לעני להביא מנחה שאין בה נפש ומעלה עליו כאילו הקריב נפשו כמו שפירש"י על פסוק ונפש כי תקריב מנחה (ב.א) והבל אע"פ שהביא מבכורות צאנו מ"מ לא טוב עשה שלא נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא

נזדרז למצוה זו מעצמו, רק אחר שראה שהקריב קין קרבן אז נתקנא בו והבל הביא גם הוא להשוות עצמו אליו כמבואר למעלה פ' בראשית.

ע"כ אמר אדם כי יקריב מכם לשון יחיד, לומר לך שהמקריב יהיה כאדה"ר בקרבנו שהיה יחידי בעולם, וכשם שמזה הצד היה ניצול מן הגזל שהיה יחידי והיה הכל שלו, כך מזה הצד היה ניצול מן הדבר שנכשל בו הבל כי מצד שהיה יחידי בעולם ודאי נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא מצד שראה אחרים עושין, ועל זה אמר אדם כשיהיה כאדה"ר כי יקריב מכם שתהיה ההקרבה מכם ולא מזולתכם כי מכם ובכם יבא ההתעוררות אל המקריב, זהו קרבן לה' כי ודאי אין כוונתו כ"א לשם ה' לאפוקי מי שאינו נתעורר מעצמו זהו אינו מכם ואינו קרבן לה'. אינו מכם, שהרי ההתעוררות בא לו מאחרים ולא מכם ממקריב הקרבן עצמו, ואינו קרבן לה', כי כל מה שהוא קנאת איש מרעהו אינו עושה כי אם להתהדר עצמו בפני הבריות ונמצא שאינו קרבן לשם ה' כ"א לשם הבריות. וזה"ש (שבת כח:) שור שהקריב אדה"ר קרן אחת היה לו במצחו לכך נזדמן לו שור בעל קרן אחת כי היה דומה אל האדם שהיה קרן א' ר"ל שהיה יחידי בעולם ולא גזל משום אדם, ולא נתעורר משום אדם, כ"א מעצמו דהיינו מכם ע"כ עלה קרבנו לרצון נמצא שקרבן לה' הפסיק הענין. ואח"כ אמר מן הבהמה וגו' להוציא זרע פשתן אלא יעשה כהבל שהביא מבכורות צאנו. ומה שאמר תקריבו קרבנכם היינו מחלביהן החלק המובחר שאדם בוחר לעצמו הנקרא קרבנכם אותו תקריב לגבוה ונקט קרבנכם לשון רבים כפירש"י לומר שבי מקריבין בהמה.

וי"א אדם כי יקריב מכם מגופו ממש, ע"י צומות ורוח נשברה זהו קרבן לה' וחלק גבוה לבד, אמנם מה שאתם מקריבים מן הבהמה מן הבקר זהו קרבנכם כי אתם האוכלים מזבחי שלמיכם הכהנים והבעלים, לכך נקט קרבנכם לשון רבים כי אינו חלק אלוה לבד.

אדם כי יקריב. פירש"י בקרבנות נדבה דבר הענין, אדם למה נאמר מה אדם לא הקריב מן הגזל כו'. עשה רש"י תחילה פירוש על כי יקריב ואח"כ על מלת אדם, לפי שמתחילה לא קשה אדם למה נאמר שהרי יש לומר שבא למעט האומות שאינן קרוין אדם שאין מקבלין מהם קרבן חובה. אבל עכשיו שנאמר כי יקריב. המורה על שבקרבן נדבה הוא מדבר וארז"ל (נויר סב.) איש איש לרבות הגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל. א"כ אדם למה נאמר, אלא מה אדם לא הקריב מן הגזל. ולשון מן הגזל צריך פירוש כי הל"ל לא הקריב דבר גזול, ונראה שדעת רש"י הוא לפי שאין דרך העולם שילך ויגזול בהמה ויקריב אותה לגבוה, כי אטו בשופטני עסקינן ומי פתי יסיר לעשות עבירה כדי שיעשה בה מצוה כשאין לו הנאה מן העבירה, אמנם זהו בנמצא שיגזול האדם ממון הרבה או יעשה עול בהרבה ממון, וילך ויתן קצת מן אותו ממון הגזול לצדקה או לקרבן במזימות זו אשר חשב, שבזה יהיה לו כופר על המותר שבידו וזהו לשון מן הגזל ולא כולו כדרך שדרשו מן הבהמה (תמורה כח:) ולא כולה.

ומצינו שפר' זו תחילתה, ואמצעיתה, וסופה, אזהרה על הגזל. תחילתה, אדם כי יקריב. אמצעיתה, והסיר את מראתו בנוצתה, לפי שהעוף ניזון מן הגזל, וסופה שנאמר והשיב את הגזילה. לפי שהקרבן והגזל הם ב' הפכים כי הקרבן מקרב השכינה והגזל מרחיקה שנאמר (תהלים יב.) משוד עניים וגו' עתה אקים יאמר ה' וגו'. ועוד שהמקריב בהמתו כאילו הקריב נפשו כי ממונו של אדם כנפשו דמי כי בנפשו יביא לחמו, וכמ"ש (דברים כד.) כי נפש הוא חובל. וכתוב (משלי

כ.ב.כ) וקבע את קובעיהם נפש. ומקצת נפש ככולו אבל המקריב בהמה גזולה שלא עמל בה ולא חלה ידו בה איך תהיה תמורה לנפשו.

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן. הנה מקום אתי למצוא דברי חפץ וטעם על כל חלוקי הקרבנות הבאים לכפרה. כי כהן משוח וסנהדרין קרבנס פר, וקרבן יחיד כשב, או עז, ובעולה ויורד הדל מביא ב' תורים, ובדלי דלות עשירית האיפה סולת, לפי שכל חוטא ורב מרי דומה כאילו היה לו קרנים לנגח בהם או כלפי מעלה, או לצדדין, כי כל העבירות הם או בין אדם למקום ב"ה, או בין אדם לחבירו. וע"י העבירות שבין אדם לחבירו נמשל האדם לאיל בעל קרנים מנגח צפונה ונגבה להזיק לחבירו או באורך ימים שבימין, או בעושר וכבוד שבשמאל, ע"כ הוא מביא איל תמורתו או כשב או עז כמ"ש (בראשית כ.ב.יג) והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו. ר"ל איל זה אחר מן הראשון כי זה האדם קרני ראם קרניו בהם ינגח עמים. ומן הדין היה החוטא ראוי לידון בהפשט ונתוח וכליל לאישים, ובחמלת ה' עליו הוציאו מתוך ההפכה ולוקח איל אחר תמורתו, ומטעם זה נאחז האיל בסבך בקרניו דווקא כי כך האדם ראוי להיות נאחז למיתה בשביל קרניו ונפדה משחת על ידי איל זה ברחמי השי"ת ויהיה התמורה איל תחת איל.

אמנם החוטא לשמים, דומה כאילו היה לו קרן חזות בין עיניו העולה בשווי כלפי מעלה כאילו הוא רוצה לנגח כלפי מעלה כביכול, ועל דרך שפירש"י פ' לך לך (י.ד.ב.) על שמאבר ולכך אמרו רז"ל (שבת כח.) שור שהקריב אדה"ר קרן אחד היה לו במצחו. מנא להם לרז"ל לומר כן אם מפני שנאמר (תהלים סט.לג.) מקרן חסר שמא הקרן היה באחד מן הצדדים ובמצחו מנא לו, אלא ודאי שאדה"ר היה יחידי בעולם ולא חטא לשום בריה בלתי לה' לבדו ע"כ היה אדם דומה לצורת פר שיש לו קרן אחת במצחו כי משם הוא העולה כלפי מעלה, כי כך עשה הוא מעשה בהמה וחשב להיות כאלהים יודעי טוב ורע והיינו נגיחה כלפי מעלה, ע"כ הוצרך להביא תמורתו פר בעל קרן א' ונזדמן לו כך לפי שעה כדי שתהיה התמורה דומה מכל צד אל צורת החוטא ורב מרי.

ואולי שמטעם זה. נזדמן לו פר שקרנותיו קודמים לפרסותיו (חולין ס.) כי הפרסות סמוכות לארץ ודרך הבהמה להזיק גם ברגל ולקלקל האדמה כך אדם גרם בחטאו קלקול האדמה שנאמר (בראשית ג.יז.) ארורה האדמה בעבורך. אמנם קלקול האדמה נמשך מן חטא הקרן שקדם לו ע"כ נזדמן לו פר שקרנו קדם לפרסותיו, ולהורות נתן בלבו שכל הדינין הללו היו ראויין אל החוטא ועי"ז יבא האדם לידי רוח נשברה כי זהו התכלית הנרצה מן זבחי אלהים וכמ"ש (שמואל א' טו.כב.) הנה שמוע מזבח טוב. שפירשו המפרשים שעיקר הטוב הנמשך מן הזבח הוא שמוע בקול ה' כי לא צוה ה' על דברי עולה וזבח בעצם וראשונה כ"א בעבור הנמשך מהם והוא לשמוע בקול ה'. ועי"ז נאמר (תהלים עה.ה-ו.) אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן, אל תרימו למרום קרנכם. מתחלה קרן ואח"כ קרנכם שנים במשמע לפי שמתחלה מזהירים על החטא החמור ביותר המרים קרן אחד כלפי מעלה למרוד בהקב"ה, ואח"כ מזהירים שלא יחטאו איש לחבירו בב' קרנים הפונין לימין ולשמאל לכך אמר תרימו למרום, כפל ושניהם לשון הרמה כי כך דרך הבהמה להרים קצת קרניה בשעת נגיחה, ואע"פ שלדורות בא הציווי שאפילו על החטא שבין אדם למקום להביא בהמה בעלת ב' קרנים, היינו אחר מ"ת שנעשו כל ישראל ערבים זה בעד זה והחוטא לשמים גורם השחתת זולתו, כמו עכן שחטא לבדו וגרם נפילה לכל ישראל ויותר שייכה נגיחה בבריות ועושה בהם רושם ממה שיעשה כלפי מעלה כי אם רבו פשעיו מה יעשה לו ית', אבל אדה"ר שהיה יחידי ואדם אחר אין לקבל ממנו נזק על כן הוצרך להביא בעלת

קרן אחת אע"פ שאין נגיחה שייכה כלפי מעלה.

ולפי שכל הגדול מחבירו, ביותר נגיחתו עושה רושם וקשה למצוא תרופה למכתו כי רבה היא, ע"כ באו חילוקים אלו במקריבי קרבן כי הכהן המשוח והסנהדרין נגיחתם עושה רושם גדול הן באמונות אלהיות הן בזולתם ע"כ קרבנם פר שנגיחתן גדולה ומסוכנת יותר מן נגיחת כשב או עז. אבל שאר יחיד אין נגיחתו כל כך גדולה ע"כ קרבנו כבש או עז או איל, ודווקא בעשיר אשר יענה עזות וסומך על כי כביר מצאה ידו וכי רב חילו מנגח צפונה ונגבה לא ישוב מפני כל, אבל העני כי אזלת יד כחו ע"כ אין נגיחתו כל כך גדולה ודומה לעוף המכה בכנפיו לימין ולשמאל על דרך שמאבר שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה, על כן קרבנו תורים ובני יונה כי הוא בעצמו מן הנרדפים כמו התורים ואע"פ כן הוא מכה בזולתו, כמ"ש (ויקרא כו. לו) ורדף אתכם קול עלה נדף. כי העלה עצמו נדף מן הרוח המכה בו ואעפ"כ הוא רודף ומכה בזולתו כמו שיתבאר במקומו, ולפי שהכנפים מקום החטא ע"כ נאמר ושסע אותו בכנפיו. ובדלי דלות החשוב כמת כאילו אין בו נפש החיוני, ע"כ קרבנו עשירית האיפה סלת מן הצמחים שאין בהם רוח חיוני כלל. (כלי יקר)

דעת זקנים מן הבהמה. בתורת כהנים מסיק למדנו ענותנותו של הקב"ה שלא הטריח בניו להביא חיות מן היערות אלא בהמות המצויות להם: (דעת זקנים)

ג] אם עלה קרבנו מן הפקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצונו לפניו: **ה'זה:**

אונקלוס אם עלתא קורבניה מן תורי דכר שלים יקרבניה לתרע משפן זמנא יקריב יתיה לרענא ליה קדם ?? : (אונקלוס)

יונתן אין עלתא הוא קורבניה מן תורי דכר שלים יקרבניה לתרע משפן זמנא יקריב יתיה לרענא עלוי קדם ?? : (תרגום יונתן)

רש"י זכר. ולא נקבה, כשהוא אומר זכר למטה, (ה) שאין תלמוד לומר, זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס: תמים. (ו) בלא מוס: אל פתח אהל מועד. מטפל בהבאתו עד העזרה. (ז) מהו אומר יקריב יקריב, (ח) אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד, לשם מי שהוא, וכן עולה בחולין ימכרו החולין לזרכי עולות, והרי הן כולן עולות, ותקרב כל אחת לשם מי שהוא, יכול אפילו נתערבה בפסולין (ט) או בשאינו מינו, (י) תלמוד לומר יקריבנו: יקריב אותו. מלמד שרופין אותו, (כ) יכול בעל כרחו (ל) תלמוד לומר לרצונו, הא כיצד, כופין אותו עד שיאמר ראה אני: לפני ה' וסמך. אין סמיכה (מ) צבמה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) הא דהביא רש"י הכא מיעוט דזכרים לאפוקי טומטום ואנדרוגינוס ולא שאר המיעוטין דלקמן משום שצא לפרש בתר הכי תמים בלא מוס דלא תקשי ליה מנא ליה דתמים בלא מוס דלמא תמים פירוש שיהא תמים

באיכותו דהיינו שלא יהא טומטום ואנדרוגינום להכי הביא רש"י זכר ללמטה שממעט מזכר ללמטה טומטום ואנדרוגינום ממילא פירוש של תמים בלא מום: (ו) כתב הרא"ם ואף על גב דכתיב במקום אחר כל אשר בו מום לא תקריבו ואם כן תמים למה לי כבר תירצו בתורת כהנים ואמרו דהאי תמים דהכא להקישא הוא דאתא כלומר כקם שאם אינו תמים אללא בעל מום אינו לרצון דכתיב כל אשר בו מום וגו' כך אם אינו זכר אללא נקבה או טומטום ואנדרוגינום אינו לרצון: (ז) ופירוש יקריבו מענין קורבה שפירושו יביאנו והוכחתו אל פתח אהל מועד למה לי לכתוב זכר תמים יקריב אותו לרצונו לפני ה' ותו לא: (ח) פירוש היה לו לכתוב יקריבו פתח האהל מועד לרצונו לפני ה' בשלמא בלא פירוש למטפל בה עד העזרה הוה אמינא יקריב יתירא בללמד שמחויב לטפל בה עד לפני מן העזרה אבל מאחר שפירש דאינו מחויב לטפל בה אללא עד פתח העזרה יקריב למה לי: (ט) פירוש כגון רובע ונרבע וכיוצא בהם: (י) עם חטאת ואשם וזכור ומעשר ופסח ושלמים: (כ) ולא מיקריב מפיק דהוא לרצוי דאם נתערבה עולה בעולה או עולה בחולין הוא דאתא אללא מיתורא דאותו מפיק ליה: (ב) כלומר יכול אם כופהו שיקנה הזבח להקריב והוא לועק תמיד אינו רוצה לעשות אפילו הכי עושה בעל כרחו תלמוד לומר לרצונו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואז הוא מקריב, (דברי 71) אפשר להקשות מה מהני אמירה זו כיון דבעל כרחו אומר כן דאמרינן אגב אונסו גמר בלבו להסכים עם מה שאומר בעל פה כי רצונו להפטר מהאונס ואפי' בענין ממון אמרינן בפרק חזקת הבתים אמר רב הונא תלה אותו עד דזבין ליה קנה דאגב אונסיה גמר ומקני ליה כל שכן כאן דמאנה הוא: (מ) דמקרא נדרש לפניו ולאחריו לפני ה' דהיינו באהל מועד ששם ארון והשכינה שרויה צו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **אם עלה קרבנו**. פרט ועולי מפורשת: **מן הבקר**. גדול או קטן אחר שמונת ימים ובעבור היות העולה קרבה כלה לגבוה היא מהנבחרת והזכר נבחר מהנקבה על כן אין בעולה נקבה: **תמים**. בלא מום ואחר שאמר יקריבו פירש אל המקום אשר יקריב אותו כי יכנס בחצר אהל מועד: **לפני ה'**. דבק בטעם עם אל פתח אוהל מועד יקריב אותו: **לרצונו לפני ה'**. שיקריבו ברצונו ולא באונס: (אבן עזרא)

אור החיים **אם עולה קרבנו**. קשה למה שינה מבי' פרשיות הסדורות אחרי זאת ואם מן הצאן וגו' לעולה, ואם מן העוף עולה, גם כאן היה לו לומר אם מן הבקר עולה וגו', ויתבאר על פי הסברא שאמרו בתורת כהנים במה שאמר הכתוב למעלה מזה את קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור עד כאן, לזה אמר סמוך לאומרו קרבנכם **אם עולה** פירוש דוקא עולה היא שאני מתיר שבאה נדבת צבור ולא שלמים כדתניא (ת"כ ג') שלמים אין באין נדבת צבור. עוד אם היה אומר הכתוב אם מן הבקר עולה היה נשמע שלא התיר להביא עולה אלא מן הבקר ולא מן הצאן, לזה אמר **אם עולה** לומר כי מה שמרבה באומרו קרבנכם הוא פרט העולה בין אם יהיה מן הבקר בין אם יהיה מן הצאן, ואין לטעות בעולת

העוף, שהרי ביאר הכתוב ואמר קרבנו יתירה כמו שדרשו שם למעט צבור מעולת העוף ובתורת כהנים אמרו וזה לשונם עולה מה תלמוד לומר שיכול לא יהיו כל הפסולים אלו נוהגים אלא בעולת נדבה עולת חובה מניין וכו' תלמוד לומר אם עולה עד כאן. נראה שהוקשה להם שהיה לו לומר אם קרבנו עולה, ודרשו שאם היה אומר אם קרבנו עולה אז יהיה נשמע שמדייק הכתוב בעולת נדבה שבה משתעי קרא דכתיב כי יקריב רשות, ואמר אם עולה פירוש כל עולה שבעולם בין של חובה בין של נדבה. והראב"ד ז"ל פירש שתיבת עולה מיותרת שהיה לו לסמוך על זכרונה לבסוף, והוא דוחק:

קרבנו בתורת כהנים דרשו שבאה לרבות שלמים שישנם בכל הפסולין הרשומים ואין לומר שלמעטם בא הכתוב ולומר קרבנו האמור שהוא עולה ולא שלמים, כי זה אינו צריך למעט כי מהיכא תיתי לאסור, ולא דרשו קרבנו בכנוי שהוא יותר פשוט בכתוב, כי הרי הוציאו דין זה מקרבנו האמורה בעולת צאן: (אור החיים)

כלי יקר **אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו**. טעם לדבר שהעולה באה זכר, והחטאת נקיבה, ושלמים בין זכר בין נקיבה, לפי שהעולה על רוחכם היא באה דהיינו על חטא ההרהור כמו שנאמר (איוב א.ה) והעלה עולות מספר כולם כי אמר אולי חטאו בני וברכו את האלהים בלבבם. והחטאת בא על החטא המעשה, נמצא שהמהרהר בעבירה ולא יצתה מחשבתו אל הפועל ודאי גבור בארץ יהיה כי כאיש גבורתו לכבוש את יצרו כי לא יצאה המחשבה אל החוץ לעשות זר מעשהו ע"כ קרבנו זכר. אבל החוטא גם במעשה תשש כחו כנקיבה כי לא היה יכול לעמוד כנגד יצרו ע"כ קרבנו נקיבה בכיוצא בו, ולפי שבין כך העולה והחטאת באים על החטא אשר מקורו מן הלב כי לב הותל הטהו (ישעיה מד.ב) והרשעים ברשות לבם אשר מקומו בצד שמאל ע"כ שחיתתן בצפון, אבל השלמים אשר בלי עון ירוצון שחיתתן בכל מקום בעזרה ואין חילוק אצלם בין זכר לנקיבה.

ועוד שהעולה באה על חטא ההרהור, הנתלה בכח השכל שבאדם הנמשל לזכר כי השכל עיקר הבית וגבירו ע"כ קרבנו זכר ועולה כולה לגבוה כנגד רוח בני האדם העולה היא למעלה כך היא העולה על מוקדה כי טבע האש גם כן לעלות למעלה.

אבל החטאת באה על חטא המעשה, הנעשה ע"כ כלי המעשה התלויים בחומר המתפעל כנקיבה ע"כ קרבנו נקיבה ועיקר החטא תלוי באברים מיוחדים ובראשם החלב והדם ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, כי על ידי רתיחת הדמים כל היום יתאוו תאווה לדברים האסורים כמ"ש (דברים יב.ט) כי תאווה נפשך, וכתיב (שם יב.בג) כי הדם הוא הנפש. וכן כשישמך ישורון ויצא מחלב עינימו (תהלים עג.ז) וחלבמו סגרו פימו (שם יז.ו), אז הוא מעותד ביותר אל החטא על כן מקריבין מן החטאת החלב והדם והבשר יאכל לכהנים דרך צדקה להאכיל לעניים משרתי אלהינו כי בחסד ואמת יכופר עון.

והשלמים עושים שלום בעולם, כי מקצתן למזבח, ומקצתו לכהנים, ומקצתו לבעלים, וכולם אוכלים על שלחן אחד וזה מורה על השלום שבין כולם כי אין בו צד חטא הגורם ריב להי עם עמו. ויש חילוק בין חטאת לעולה כי החטאת אינו בא כי אם על השוגג דהיינו מה שהאדם עושה בלא רצון והעולה מכפר על ההרהור המזידי דהיינו ברצון, דרך משל המהרהר באשה ויודע שאסור להרהר

בה אך שלבו אנסיה, על כן נאמר יקריב אותו לרצונו לפני ה' שמכפר אפילו על הרצון כאמור, ומן יתור אותו יש מפרשים שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את עצמו לפני ה'.

דעת זקנים אל פתח אהל מועד יקריב אותו. שלא יאמר אדם לכהן לך וקח בהמה והקרב אותה שאין זה דרך של מעלה אלא בעל הקרבן מדדהו ומביאו עד לפני בית המלך: (דעת זקנים)

[ד] וְסַמְךָ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו:

אונקלוס וְיִסְמוֹךְ יָדָהּ עַל רִישׁ עֲלֵתָא וְיִתְרַעֵי לִיהּ לְכַפְרָא עֲלוּהִי: (אונקלוס)

יונתן וְיִסְמוֹךְ בְּתוֹקְפָא יָדוֹ מִיְמִינָהּ עַל רִישׁ עֲלֵתָא מְטוּל דְיִתְרַעֵי לִיהּ לְכַפְרָא עָלָיו: (תרגום יונתן)

רש"י על ראש העולה. להביא עולת חובה לסמיכה, (ו) ולהביא עולת הראש: העולה. פרט לעולת העוף: ונראה לו. על מה הוא מרצה לו, אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד, או מיתה בידי שמים, או מלקות, הרי עונשן אמור, הא אינו מרצה אלא על עשה, ועל לאו (ס) שנתק לעשה: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) דקשה ליה העולה למה לי דהא צרישא דקרא כתיב עולה ועליו קאי אלא לרבות לסמיכה כל שנקרא עולה לסמיכה אפילו עולת חובה ומדכתיב העולה בה"א הידיעה ראונו לומר העולה הנזכרת (ס) כגון לא תקח האם על הבנים וכתיב שלח תשלח את האם וכן לא תותירו ממנו עד צוקר והנותר ממנו עד צוקר באש תשרפו. וכן לא תגזול וכתיב והשיב את הגזילה שלא נכתב בהם שום עונש אבל אלו הנזכרים עונשם אמור בין על מזיד שהוא מיתת בית דין או מלקות בין על שוגג שהוא חטאת: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וסמך ידו. היה נראה מהפשט שבידו האחת יסמוך כי דרך שער המשתלח איננו כדרך כל קרבן על כן שנה הכי רק כאשר מצאנו המעתיקים שהעתיקו שכל סמיכה בשתי ידים סמכנו עליהם והגוף הקרב לכפר על העולה על הרוח יקרא עולה גם כן הקרב בעבור חטאת ואשם יקרא חטאת ואשם: ונרצה לו. יפיק רצון מהשם: לכפר עליו. להיות כופר עונש שיש עליו: (אבן עזרא)

הרמב"ן וסמך ידו. בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר (שמות כט י) וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל (שם טו) ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד והנה היא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר (להלן טז כא) ולא ידעתי אם כן למה כתב בכל שאר הסמיכות "את ידו" ואולי להוציא ממנו מה שדרשו (מנחות צג) ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע "ידי" להביא את שתיהן ולא נמעט בו השליח אבל עכשיו שהסמיכה בשתי ידיו לא כתב לשון יחיד אלא למעט השליח שאף על פי ששלוחו כמותו בשאר המקומות לא נדון כן בסמיכה ובתורת כהנים (אחרי פרשה טז כא) וסמך אהרן

את שתי ידיו (ויקרא טז כא) מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב לכל הסמיכות
שיהיו בשתי ידים

"ונרצה" - לו לכפר עליו על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה לשון רש"י וברייתא היא בתורת כהנים (פרק ד ח) ואני תמה וכי היכן עונשן אמור כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין ועל חייבי מיתות ב"ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהם חטאת כגון מכה אביו ואמו ומקלל כשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב"ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש בהם שום עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פרשו הכתוב כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותן בשוגג ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה ולכך ראו שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם שום נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל וזהו שאמרו "כבר ענשן אמור" שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בהם שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה "לכפר עליו על שגגתו אשר שגג" כאשר בקרבנות החטא ואמר "ונרצה" היה לרבותינו במשמעות הזה שיכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו כי השוגג אע"פ שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לו לכפר על המזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה שלא נזכר בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך בעבור שעברו על מצותו ובמה יתרצו אל אדוניהם בדורון הזה וראיתי באגדה בויקרא רבא (ו א) תני רבי שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב אמר רבי לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה (יחזקאל כ לב) העולה מכפרת על העולה על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם (איוב א ה) הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה' לפיכך כולה כליל לה' ולשון "ונרצה לו" יחזור אל השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר עליו מלשון ובמה יתרצה זה אל אדניו (שמואל א כט ד) ואור פניך כי רציתם (תהלים מד ד) וכן רבים ויתכן כי ונרצה כנוי לחטא שנרצה לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצה עונה (ישעיהו מ ב) עד רצתה הארץ את שבתותיה (דח"יב לו כא) והם ירצו את עונם (ויקרא כו מו) לשון השלמה ויתכן שהוא כענין הראשון כאלו העון רצוי לפני השם לא יחר אפו בו עוד (הרמב"ן)

כלי יקר וסמך ידו על ראש העולה. ידו אחת במשמע, ובשעיר המשתלח כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו. והרמב"ן פירש שגם סמיכות העולה היתה בבי ידיו, ומה אעשה כי ידו אחת במשמע. והקרוב אלי לומר בזה לפי שכל חטא הרהור הוא בלא מעשה, אבל כל חטא המעשה אינו בלא הרהור הקדום למעשה כי זולת זה אינו מתכוין לעבירה כלל ואונס הוא ולא שוגג, ע"כ בעולה הבאה על הרהור לבד די בסמיכת יד אחת ליתן שמץ ודופי של חטא הרהור שלו על הבהמה, אבל שעיר המשתלח אשר נשא עליו עונות בני ישראל חטא הרהור והמעשה סמך אהרן ב' ידיו עליו ליתן שמץ ודופי של ב' מיני עון אלו.

וכן מצינו בפר' פנחס (פז יח) ביהושע, שהקב"ה אמר למשה קח לך את יהושע בן

נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו. אחת במשמע ובמעשה נאמר (שם כו.כג) ויסמוך את ידיו עליו שתיים במשמע, וכן כאן נאמר בצווי וסמך ידו ובמעשה כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו וכן בפר' פנחס נסמכה פר' עולת תמיד אל סמיכות יהושע אלא לומר לך כמו שהקרבות תמידין נושאים עליהם אשמת העם כי תמיד של שחרית מכפר על עבירות של הלילה, ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום, וזהו טעם הסמיכה ליתן שמץ ודופי של כל ישראל על הקרבן, כך ראשי ישראל הם קרבן אשם על העם כמו שלמדו רז"ל (ספרי דברים א.ג.) מן פסוק ואשםם בראשיכם שאשמת העם תלוי בראשיהם וזהו טעם סמיכות יד על יהושע לומר הרי אשמת העם תלוי בכס בין חטא המעשה, בין חטא ההרהור, וזה דווקא לאיש אשר רוח בו כיהושע שיודע להלוך נגד רוח של כל אחד ואחד כי בידו לראות ברוה"ק שעליו את כל העולה על רוחו של כל אחד ואחד ובזמן שרואה בו שנמשך בקרבן רוח עושים, לא ברוח ה' (מלכים א' יט.יא). אז עליו מוטל להשיבו מדרכו ולהוכיחו וליסרו ואם אינו מוכיחו אז העון תלוי בו, אבל איש אשר אין רוח בו ואינו יכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד אינו נתפס על חטא ההרהור של חבירו כי הנסתרות לה' אלהינו ואין אתנו יודע עד מה יגיע רוחו ומחשבתו של חבירו.

לכך נאמר קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו. שיוכל להלוך ברוה"ק שעליו כנגד רוחו של כל אחד ויודע גם מטמוניות שלהם, לפיכך דין הוא שישא עליו עון העם גם העולה על רוחם ועל זה קאי מה שאמר וסמכת את ידך עליו דאל"כ מה ענין אשר רוח בו אל וסמכת ידך, אלא ודאי שהא תליא ולא הוצרך הקב"ה לצות לו שיסמוך עליו גם יד שניה כדי ליתן עליו גם שמץ ודופי חטא המעשה של העם כי פשוט הוא שאם בידו להשיב רבים מעון חטא המעשה ואינו עושה פשיטא שהוא חטא רבים ישא, ומזה למד משה שבשעת סמיכה סמך ב' ידיו עליו להסמיד עליו אשמת העם בין שיחטאו בהרהור בין שיחטאו במעשה והרי הוא ממש דוגמת הקרבן הנסמך הנושא עליו אשמת העם וכל ישראל נקיים וזה פירוש יקר, ומ"ש ונרצה לו לכפר עליו. פשוטו שסמיכה זו עיקר הכפרה ע"י שנותן אשמתו על הבהמה.

ועל צד הרמז נוכל לומר, וסמך ידו על ראש העולה כולל את כל העולה. הן הבהמה, היא העולה על מוקדה, הן האדם הנסמך העולה לאיזו מעלה מן הטעם שנתבאר, אך לפי גודל העונש שמטילין על הנסמך מי פתי יסור הנה לקבל הסמיכה כי אינה שוה בנזק, ע"כ אמר ונרצה לו שמסתמא יהיה מרוצה לקבלה כדי לכפר עליו, כדמסיק בסנהדרין (ד.י.) רב זירא הוי מיטמר למסמכיה דאמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כי שמע להא דאמר רבי אלעזר אין האדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו אמצו ליה נפשיה. וזה דרש יקר.

לפני ה' וסמך. פירש"י אין סמיכה בבמה, כי במה לשון גבוה ורז"ל אמרו (סוטה ד.י.) כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו בנה במה שנאמר (ישעיה ב.כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה. כי כל הבונה במה לעצמו רוחו גבוהה וגסה עליו כי כן מצינו בלשון רז"ל (חגיגה כב.) שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו. ע"כ אינו לפני ה' מב' צדדים, הן מצד שאין השכינה שרויה כ"א במקום שהענוה מצויה כמה שנאמר (ישעיה נז.טו) אשכון את דכא. כמו שנתבאר למעלה סוף פר' יתרו (כ.יט) ובפר' מקץ (מט.א) ששם הגדול מורה על עצם הענוה ויתבאר בע"ה ענין הבמה לקמן פר' מטות על ארז"ל (נדריים כב.) כל הנודר כאילו בנה במה, הן מצד שאין השכינה שרויה כ"א במקום שכל ישראל באגודה אחת וכלם מתקבצים אל מקדש אחד ולא בזמן שכל אחד הולך ובונה

במה לעצמו כמשל של שני הספינות שסמכו אל פסוק (עמוס ט.ו.) הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה (יליש עמוס תקמח.) ולפיכך אין הקרבן של הבמה מסיר העון מכל וכל ועל כן אין בו סמיכה. (כלי יקר)

דעת זקנים **לכפר עליו.** כי כשאדם אוכל חלב בשוגג מביא חטאת ועל הספק אשם תלוי ולפעמים סבור בודאי שאכל שומן והוא אכל חלב ועליו העולה מכפרת מה שלא ידע לעולם: (דעת זקנים)

[ה] וְשַׁחַט אֶת בֶּן הַבֶּקֶר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אֲהֶרֶן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וַיִּזְרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

אונקלוס וַיִּכּוֹס יְת בֶּר תּוֹרֵי קָדָם יִי וַיִּקְרְבוּ בְּנֵי אֲהֶרֶן כְּהֻנָּא יְת דְּמָא וַיִּזְרְקוּ יְת דְּמָא עַל מִדְּבַחָא סְחֹר סְחֹר דִּי בְּתַרְע מִשְׁפָּן זְמָנָא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּכּוֹס טַבְּחָא בְּבֵית מִטְבַּחָא יְת בֶּר תּוֹרֵי קָדָם יִי וַיִּקְרְבוּ בְּנֵי אֲהֶרֶן כְּהֻנָּא יְת אֲדָמָא בְּמִזְרְקָא עַל מִדְּבַחָא חִזּוֹר חִזּוֹר דְּבַתְרַע מִשְׁפָּן זְמָנָא: (תרגום יונתן)

רש"י וְשַׁחַט וְהִקְרִיבוּ הַכֹּהֲנִים. מקבלה ואילך מרות כהונה, למד על השחיטה (ע) שכשרה בזר: לפני ה'. (פ) בעזרה: והקריבו. זו קבלה שהיא הראשונה, ומשמעה לשון הולכה, (ג) למדנו שתיהן (ס"ח ששתיהן) צבני אהרן: בני אהרן. יכול חללים, (ה) תלמוד לומר הכהנים: את הדם וזרקו את הדם. מה תלמוד לומר דם דם ב' פעמים, להביא את שנתערב צמינו (ו) או צשאינו מינו, יכול אף בצפסולים, או בחטאות (ז) הפנימיות, או בחטאות החונויות, (ח) שאלו למעלה (ח) והיא למטה, תלמוד לומר במקום אחר (ט) את דמו: וזרקו. עומד למטה, (י) וזרק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות, לכך נאמר סביב, שיהא הדם ניתן בד' רוחות המזבח, או יכול יקיפנו כחוט, תלמוד לומר וזרקו, ואי אפשר להקיף בזריקה, אי וזרקו יכול בזריקה אחת, תלמוד לומר סביב, הא כיצד, נתן שתי מתנות (ד) שהן ד': אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן שהוא (ה) מפורק: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) מדלתיב ושחט סתם ואחריו כתיב והקריבו בני אהרן משמע לשחיטה כשרה בזר (נחלת יעקב) פירוש דאי סלקא דעתין דקבלה מותרת בזר ומהולכה ואילך מרות כהונה ופירושן של והקריבו היינו הולכה הוי ליה להזכיר קבלה עם השחיטה קודם והקריבו בני אהרן ומדלל הזכיר שמע מינה דוהקריבו היינו קבלה. (גור אריה) פירוש דולאי האי והקריבו הוא קבלה דהולכה ליכא למימר דולאי ההולכה לא היה מהכרח עבודה שאם היה נשחט אכל המזבח עד שלא היה צריך להוליכה לא היה צריך הולכה אם כן צריך לומר דקרא דוהקריבו היינו קבלה שהיא היתה מלוה שאי אפשר בלעדה ואם כן למה כתב לשון והקריבו אלא דמשמע נמי הולכה ולמדנו שניהם שלא יהיו אלא זכה: (פ) אכל לא באהל מועד דאם כן

הוא ליה למיכתב לפני ה' את פני הכפורת או לפני ה' פתח אהל מועד: (ו) כלומר אף על פי שמשמעותה לשון הולכה למזבח מכל מקום כיון שקבלת הדם היא ראשונה שאחר השחיטה וקודם להולכה על כרחין אריכין אנו לפרש על הקבלה ולמדנו גם הולכה במכל שכן: (ה) ואם תאמר לשתוק מבני אהרן כבר תיראו בגמרא אוליא חללים ולא אוליא בעלי מומין תלמוד לומר בני אהרן מה אהרן כשר בלא מום אף בניו כשרים ואף על פי שבפרשת אמור מרבינן מהכהנים בעלי מומין ועיין התירוץ במנחת יהודה. (גור אריה) ואם תאמר למה לי קרא לפסול בעלי מומין תיפוק ליה מכל איש אשר בו מום וגו' ויש לומר דהתם בעבודה במזבח כדכתיב לא יגש להקריב אשי ה' וכאן מרבה קבלה ושאר עבודות כלם. אי נמי לומר שעובר בעשה ולא תעשה דכך משמעו בני אהרן מה אהרן בלא מום אף כל כהן בלא מום מותר בהקרבה ולא הבא מכלל עשה עשה לאשמועינן דעובר בלאו ועשה: (ו) פירוש במינו דם עולת ראובן בדם עולת שמעון, שאינו מינו דם עולה בדם תמורה או בדם אשם או בדם כל הקרבנות שדמם נזרק למטה מחוט הסיקרא כמו דם עולה אין בכך כלום כיון שזרקים כלם למטה מחוט הסיקרא אף על פי שדם העולה כריך שתי מתנות שהן ארבע ויש משאר דמים שאין בהם אלא מתנה אחת אין בכך כלום ויתן הכל מתנה אחת אבל לא בהיפך מפני שיש בהם דם שאין טעונה אלא מתנה אחת ויעבור על כל תוספי: (ז) שדמו נזרק על הפרוכת הפנימי ועל המזבח הפנימי: (ח) שדמו נזרק במזבח החיצון: (ט) פירוש למעלה מחוט הסיקרא: (י) פירוש למעט שנתערב דמו בדם חטאת הפנימי או החיצון וכיולד יעשה אם נתערבו יספכו אל האמה וכן אם נתערב דם הנזרק למעלה מחוט הסיקרא בדם הנזרק למטה יספכו גם כן אל האמה: (יא) פירוש על הארץ ולא על הכבש: (יב) פירוש כל הזריקה היא מן הכלי שבו קבל הדם וזורה בכותל המזבח כנגד חודו של מזבח בזוית מזרחית לפונית והדם מתפשט לשתי רוחות הזוית והוא כמין ג"ס יונית והוא ככ"ף פשוטה שלנו הפוכה ואחר כך בא לקרן מערבית דרומית שכנגדה באלכסון וזורה מן הכלי לחודו של זוית כמין ג"ס ונמצא שבשתי מתנות הללו שבקרן מזרחית לפונית ומערבית דרומית הדם הנזרק נראה לארבע רוחות המזבח והוא שנאמר סביב: (יג) דאם לא כן פתח אהל מועד למה לי והא לעיל מיניה גם כן כתיב פתח אהל מועד: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לפני ה'. כמו עולת הצאן: **על ירך המזבח צפונה.** כנגד השלחן: וטעם **ושחט.** הכהן שישחטנו אחד ויזרקו רבים את הדם וכן כתוב וימציאו בני אהרן: וטעם **אשר פתח אוהל מועד.** להוציא מזבח הקטורת: (אבן עזרא)

הרמב"ן ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו ששתיהן בבני אהרן לשון רש"י ואיננו נכון אלא מדרש רבותינו (תורת כהנים פרשה ד ד) והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון

קרבו שיעשו מן הדם קרבן והוא לקבלו ולזרקו על המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן מיד אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת וכל שכן הולכה וזריקה ועוד שהולכת האברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו (זבחים ד) והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה (פסוק יג) זו הולכת אברים לכבש אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן בכיהונו "0" "סגירה" (הרמב"ן)

בעל הטורים **בן בקר**. עולה שני"ד שצריך להיות בן שנה: **וזרקו את הדם**. בבן הבקר כתיב את הדם ובצאן כתיב את דמו לפי שדמו של צאן דומה לדם האדם לכך כתיב דמו שמעלה עליו הכי כאלו הקריב דמו: (בעל הטורים)

דעת זקנים **ושחט**. לשון יחיד כי כן דרך שחיטה אבל בהקרבה כתי' והקריבו וזרקו וערכו ונתנו: **את בן הבקר**. משמע בחור וילד שלא יביא זקן או חולה משום הקריבהו נא לפחתך: **בני אהרן**. שלא יהו מקריבין כהנים זקנים שמרתתין ידיהם וכן אז"ל במסכת חולין מאימתי כהנים פסולין משירתת: (דעת זקנים)

11 **וְהִפְשִׁיט** אֶת הַעֲלָה וְנָתַח אֹתָהּ לְנִתְחֶיהָ:

אונקלוס וְיִשְׁלַח יָת עֲלָתָא וּפְלַג יָתָה לְאַבְרָהָא: (אונקלוס)

יונתן וְיִשְׁלַח יָת מִשְׁכָּא מִן עֲלָתָא וְיִפְסַג יָתָה לְפִסְגָּהָא: (תרגום יונתן)

רש"י **והפשיט את העולה**. מה תלמוד לומר העולה, לרבות (1) את כל העולות להפשיט ונתוח: אותה לנתחיה. ולא נתחיה (2) לנתחים: (רש"י)

שפתי חכמים (1) פירוש דהא בעולה קאי והוי ליה למימר והפשיטה אלא וכו' לא שנה עולת נשים וגרים ועבדים והוא אמינא דהעולה ממעט אם נשחטה חוץ לזמנה או חוץ למקומה או שאר פסולים אם עלתה על המזבח בלתי הפשיטה שלא תרד שמקטירה עם עורה ואין לריך הפשיטה: (2) והנתחים מפורשים כילד יהיו צפרק שני דיומא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **והפשיט**. כהן או הלוי נלוה אליו: (אבן עזרא)

הרמב"ן **והפשיט את העולה**. מצוה שיפשיטנה כולה ואחרי כן ינתח אותה ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר (בפסוק ד) וסמך ושחט כי ההפשיט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ולכך חזר אחר כך ואמר ונתנו בני אהרן (פסוק ה) וכן רחיצת הקרבים כשרה בזר ולכך אמר וקרבו וכרעו ירחץ במים (פסוק ט) בעל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמר לשון רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור שהכהנים רבים יאספו בבית השם לעשות העולה וברב עם הדרת מלך (משלי יד כח) אבל איננו עכוב שהרי לימד למטה (פסוק יב) וערך הכהן אותם

”והפשיט” - ונתח ונתנו בני אהרן אש אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערכה ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר המערכה בתמיד (יומא לג) וכן מה שאמר (פסוק ח) וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב והכרעים ירחץ במים (פסוק ט) אין הצואה שיעשה כסדר הזה כי העריכה היא הקטרת הנתחים שצוה למטה (פסוק ט) והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח ואחרי כן ירחץ הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר אבל ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא קודמת לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האברים ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחרי רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל כאחת וזהו שאמר ”את הכל” והכונה ששנה הכתוב באברים לומר וערכו על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא יניחם עד שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהם הקטורת וכן מה שהקדים הפשט ונתוח למערכת האש ללמד שאין בעולת הנדבה חובה להקדים לה מערכה כעולת התמיד שנצטוינו (להלן ו ה) ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש במסכת יומא (ג)

דעת זקנים והפשיט את. לפי שמצינו בפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שהכל נשרף עור ובשר ופרש הוצרך לפרש כאן אע”פ שכולה כליל ונשרפת שטעוני הפשט ואין העור נשרף: (דעת זקנים)

ז ונתנו בני אהרן אש על המזבח וערכו עצים על האש:

אונקלוס ונתנו בני אהרן פהא אשתא על מדבחה ויסדרו אעיא על אשתא: (אונקלוס)

יונתן ונתנו בני אהרן אשתא על מדבחה ויסדרו קיסין על אשתא: (תרגום יונתן)

רש”י ונתנו אש. אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מלוא (ח) להביא מן ההדיוט: בני אהרן הכהן. כשהוא בכיהונו, (ט) הא אש עבד צבגדי כהן הדיוט, עבודתו פסולה: (רש”י)

שפתו חכמים (ח) לאו למימרא שבכל יום יורדת אלא האש שירד בימי משה לא נסתלק מן המזבח עד שבאו לבית עולמים ואז ירד אש מן השמים צננין שלמה ולא נסתלק עד שנסתלק בימי מנשה וכדתניא בקילהי פרק קמא דיומא: (ט) דאם לא כן כהן למה לי וכן בני אהרן הכהנים למה לי אי למעוטי חללים השתא דמעטיניהו מקבלת דמים דהיא ראשונה לזריקת הדם שאר עבודות שלאחריה לא כל שכן אלא לומר כך שיהא כל עבודת כהן גדול כדרך כהן גדול וכהן הדיוט כדרך כהן הדיוט כהן גדול בשמונה בגדים וכהן הדיוט בארבעה בגדים: (שפתו חכמים)

אבן עזרא ונתנו בני אהרן. שלא יגשו הלויים וזאת מצוה על הכהנים ולא פחותים

כלי יקר ונתנו בני אהרן הכהנים אש. אע"פ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט כדי לערב אש שלמעלה ושל מטה, ולידון את החוטא בב' בתי דינין כדי לכפר על ההרהור במין העון אשר היה ראוי להיות נידון בב"ד שלמעלה ועל ההרהור במין החטא אשר היה ראוי להיות לדין בב"ד שלמטה וזהו טעם סמכוני באשישות (שיר ב.ה) ב' מיני אשות כי חולת אהבה אני הם העונות חלי הנפש הנוגע באהבת הש"י ונרפא לו ע"י ב' אשות אלו. (כלי יקר)

ח וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש אשר על המזבח:

אונקלוס ויסדרון בני אהרן כהנא ית אבריא ית רישא וית תרבא על אעגא די על אשתא די על מדבחא: (אונקלוס)

יונתן ויסדרון בני אהרן כהנא ית פסגיא ית רישא וית פריסותא דתרבא על קיסין דעל אשתא דעל מדבחא: (תרגום יונתן)

רש"י בני אהרן הכהנים. כשהם זכיהונם, הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים, עבודתו פסולה: את הנתחים את הראש. לפי שאין הראש בכלל הפסח, שכבר הותז בשחיטה, (ו) לפיכך הורכז למנותו לעלמו: ואת הפדר. למה נאמר, (כ) ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את השחיטה, וזהו דרך כבוד של מעלה: אשר על המזבח. שלא יהיו הגזירין (ב) יולאין חוץ למערכה: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) לכיון שנחתכו הסימנים קרי ליה הותז מפני שכל חיותו תלוי בהן וכמונה בדיקולא דמיא ובכלל הפשטה אינו אלא קרב כמות שהוא עם העור: (כ) דבשלמא ראש אינטריך לרצויי משום שכבר הותז ואינו בכלל הפשטה אלא הפדר למה לז: (ב) פירוש גזירים חתיכות עלים גסים שלא ילא חוץ למערכה מקום שמקטירים האיזרים של הקרבנות והיא אמה על אמה והיו הגזרי עלים גם כן ארכן אמה כדי שלא ילאו חוץ למערכה כדי שלא ימנעו רגלי הכהנים בהליכה סביב המערכה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הפדר. רבים חכמי הדור פירשוהו הגוף והנכון בעיני שהיה הפדר החלבים וכן הוא וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים שהם נתחי הגוף את הראש ואת הפדר שהם החלבים ויחסר אות וי"ו שהוא כמנהג הלשון אודם פטדה וברקת ונתח אותו לנתחיו ולנתחי הגוף את ראשו ואת פדרו או יהיה פירוש את הראש עם הראש וכמוהו רבים והעד הנאמן ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: וערכו. על בן הבקר כי הוא גדול ועל הכבש וערך: (אבן עזרא)

הרמב"ן את הפדר. תרגם אונקלוס תרבא וכן דברי כל המפרשים פה אחד ואין

למלה חבר ולפי דעתי שאיננו שם לחלבים כולם רק לחלב הדק הפרוס ומבדיל בין הקרבים והמלה מן ההפוכים פדר פרד שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים ולכך אמרו רבותינו (יומא כו) שיהא פורס הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב ההוא ראוי לפרסו ולכסות בו וכן נהגו חשובי האומות לפרסו על הצלי ואם יהיה שם לחלבים כולם יקרא החלב כן בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר וכן הוא כנויו בפי חכמי הטבע כאשר אזכיר (להלן ג (הרמב"ן) ט)

דעת זקנים וערכו בני אהרן. וגבי בן צאן כתיב וערך לפי שבקר שהוא גדול צריך שנים אבל צאן שהוא קטן סגי בחד: (דעת זקנים)

[ט] וקרבו וקרעיו ורחץ במים והקטיר הפהון את הכל המזבחה עלה אשה ריח ניחוח: (ט)

אונקלוס וגויה וקרעוהי יחליל במיא וייסק פהנא ית פולא למדבחה עלתא קורבן דמתקביל ברענא קדם: (אונקלוס) [ס]

יונתן וקריסא וריגלוי יחליל במיא וייסק פהנא ית פולא למדבחה עלתא הוא קרבן דמתקביל ברענא קדם: (תרגום יונתן)

רש"י עולה. לשם עולה (מ) יקטירנו: אשה. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש, (ו) וכל אשה לשון אש, פוסי"ר בלע"ז: ניחוח. נחת רוח (ס) לפני, שאמרתי ונעשה לוני: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) פירוש לאפוקי לשם שלמים: (נ) פירוש לשורפו באש לגמרי ולא ללכות שם בלבד כמו החתיכות הללוים על הגחלים ואחר כך יטלם משם צעת דיסון המזבחה הרמז"ן ז"ל: (ס) פירוש ולא שיקבל מנוחה מריח הקרבן דהא כתיב אם ארעב לא אומר לך וגו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא ירחץ במים. כהן או לוי על כן הוצרך להוסיף עם והקטיר מלת הכהן: אשה. שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל: ניחוח. מפורש: (אבן עזרא)

הרמב"ן עולה. לשם עולה אשה כשישחטנו יהא שוחט לשם האש וכל אשה לשון אש ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני לשון רש"י ולא פירש הרב מהו לשם האש ובגמרא (זבחים מו) אמרו לאפוקי כבבא דלא ופירשו בו שישחטנו על מנת להעלותו על גבי אש בוערת במערכה לא להעלות על גבי גחלים עוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו האש לגמרי לא שיצלה שם מעט והוא מלשונם בבן סורר ומורה (סנהדרין ע) כבשר כיבא דאכלי גנבי ובמסכת ערובין (כט) ונכביב וניכול ויש גורסים שם (זבחים מו) לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים כדכתיב על העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש של קש ושל גבבא כענין ששנינו (שבת לו) כירה שהסיקוה בקש ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה' ואמר הרב

במורה הנבוכים (ג' מו) כי טעם הקרבנות בעבור שהמצרים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן כי המצרים עובדים לטלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו אלה דבריו ובהם האריך והנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמר (ויקרא יז ז) ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ועושי העגל זבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם ויותר תתרפא המחלה באכלינו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה' ואמר בו (בראשית ח"א) וירח ה' את ריח הניחוח וממנו אמר אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם (שם) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם ט ד) ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח (במדבר כג ד) ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות ולא נצטוה בכך אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור ולשון הקרבנות את קרבני לחמי ריח ניחוחי (שם כח ב) וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטים ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי (פנחס קמג) ובסוף מנחות (ק) אמר שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפי הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו"ד ה"א שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה (תהלים נ"ב) לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני ובתחלת ת"כ (פרשה ב"ה) רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות אלו דבריהם ז"ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אבל מצאנו והעלית עליו עולות לה' אלהיך (דברים כז ח) וכתוב לחם אלהיהם הם מקריבים (להלן כא ו) וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב (שם ח) וכתוב במזמור הנזכר זבח לאלהים תודה (תהלים נ"ד) ועוד כתוב (דהיי"ב כט ו-ז) כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה' אלהינו גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל הענין כלו מבואר

בתורה שנאמר (במדבר כח ב) את קרבני לחמי לאשי ואמר (להלן ג יא) לחם אשה שהם לחם לאשה וממנו לאשים ואשה לשון אש ואמר ר"א אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלת הכל ובמנחה שאמר (להלן ב ב) והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה' יהיה תואר לקומץ ואינו כן אבל אשה שם כמו אש ו"עולה אשה" כמו עולת אש ריח ניחוח לה' וכן כלם כי טעמם כמו "לחם אשה" (להלן ג יא טז) אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו כאשר הראה אותו בהר במתן תורה והנה הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה' לבדו שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמר הכתוב (להלן כא ו) כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש כי לאישי ה' קרבן אלהיהם ולכך אמרו שלא הזכיר בצואות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה ריח ניחוח לה' כי הכונה לה' לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד והוא מאמר החכמים (סנהדרין ס) ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד ובתורת כהנים (סוף פרק ו) לה' לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך (תהלים ניד) כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ (שם מז ג) ואין נודרין אלא לשמו המיוחד והוא מה שאמר אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך (תהלים נ ז ח) כאשר אמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב) וזה טעם המזמור כולו שאמר אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגוי (תהלים נ א) שהזכיר שם מלא על עולם מלא והזכיר בהם הקרבנות והוא שנאמר (ישעיהו ס ז) יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח והנה ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע (מלכים ב ב טו) ותנח עליהם הרוח (במדבר יא כו) וכל קרבן לשון קריבה ואחדות ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל והמלאך למד למנוח ענין הקרבנות אמר אם תעצרני לא אוכל בלחמך (שופטים יג טז) שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם אבל אם תעשה עולה לה' לבדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה' ואז עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש ומבואר וה' הטוב יכפר בעד (הרמב"ן)

בעל הטורים בבן בקר כתיב וקרבו וקרעיו ובצאן כתיב והקרב והקרעים ואיתא בתנא דבי אליהו לפי שכשמהלכת בהמה דקה מגבהת כרע"י כמו שתי וערב אבל בהמה גסה מגבהת כרעיה לצדדיה ולכך בהמה דקה משתנה מאכל' בבטנה ועל כן צואת' ג"כ משונה מבהמה גסה: בבן הבקר לא כתיב אלא והקטיר ובצאן כתיב והקריב והקטיר לפי שצאן הוא מועט ומקריב ומקטיר הכל בפעם אחת. בבן בקר לא כתיב הוא ובצאן והעוף כתיב הוא לפי שעולת העוף בא תחת הכבש בדלות יכול אם עשאו ככבש יהא כשר ת"ל הוא: בבן בקר כתיב לרצונו ולא בצאן ובעוף לפי שמרבה להביא: (בעל הטורים)

אור החיים את הכל. אמרו ז"ל (ת"כ כאן) לרבות הקרנים והטלפים. וקשה למה לא הקריב אברהם את השה לעולה בקרניו וגוי' והניח קרניו לשופרות כמאמרם ז"ל (פדר"א לא). ואולי שהקריב הכל ופקע מעל המזבח, כדתנן (זבחים פ"ו) וכולן שפקעו מעל המזבח לא יחזיר. או אפשר שנתלש מעליו קודם זריקה, ולא נתרבו הקרנים וכוי' להקרבה אלא בעודן מחוברים אבל נתלשו אפילו עלו לראש המזבח ירדו דכתיב (דברים יב כז) ועשית עולתך הבשר וגוי', ומותר בהנאה, וכדרבי זירא שאמר בפרק המזבח מקדש (שם) נתלש קודם זריקה שרי למעבד מנייהו אפילו קתא דסכיני. או אפשר שעדיין לא נתנה תורה, והגם שאמרו ז"ל (יומא כח) קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, כבר כתבתי בפרשיות אבות שזה היה לרצון כל שאין הכרח בדבר לאיזו סבות זכות, כמו שתאמר נישואי תמר ליהודה נישואי שתי אחיות ליעקב, וכמו כן קרני איל עמדו לנס

בהודעת נביאים, ולזה לא קיימו מצות העתידות להקטיר קרניו: (אור החיים)

דעת זקנים וקרבו. לפי שזו באה על שלחן המלך צריכה להעשות בכבוד ונקיות אבל קדשים הנשרפין בחוץ נאמר בהם וקרבו ופרשו וכן ושרפו באש את עורותם ואת בשרם ואת פרשם: (דעת זקנים)

י ואם מן הצאן קרְבָנו מן הפְּשָבִים או מן העֲזִים לְעֵלָה זָכַר תְּמִים וְקָרִיבָנו:

אונקלוס ואם מן עֲנָא קוֹרְבָנִיה מן אֲמַרְיָא או מן בְּנֵי עֲזִיָא לְעֵלְתָא דְכָר שְׁלִים וְקָרִיבָנִיה: (אונקלוס)

יונתן ואין מן בְּנֵי עֲנָא קוֹרְבָנִיה מן אֲמַרְיָא או מן בְּנֵי עֲזִיָא לְעֵלְתָא דְכָר שְׁלִים וְקָרִיבָנִיה: (תרגום יונתן)

רש"י ואם מן האֵלֶּן. וי"ו מוסיף על ענין ראשון, (ע) ולמה הפסיק, (פ) ליתן ריח למשה להתזונן בין פרשה לפרשה: מן האֵלֶּן מן הכִּשְׂמֵים או מן העֲזִים. הרי אלו ג' מיעוטיו, פרט לזקן לחולה (ס) ולמזוהם: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון שגם לאן כריך סמיכה הפקט ונתוח וכל הדברים המפורקים לעיל: (פ) ואם תאמר והא פירש רש"י לעיל יכול אף להפסקות היתה קריאה וכו' אלמא אפילו בלא וי"ו מוסיף לענין ראשון ויש לומר דלרבותא בעלמא הוא דקאמר כלומר כיון דכתיב ואם וי"ו מוסיף על ענין ראשון והוא כחדא פרשה אם כן כל שכן למה הפסיק הענין ותירץ כדי וכו' רא"ס: (ס) דאי למעט רובע ונרבע ושאר פסולים דמיעט לעיל ברש"י הפרשה כבר מיעטם הכתוב מקראי דלעיל וזא וי"ו דואם מן האֵלֶּן ומוסיף על ענין ראשון וילמד תחתון מן העליון. ואין להקשות למה ליה שלשה מיעוטיו נילף מחדא כבר תירצו בגמרא דאי נילף מחולה במה מצינו הוה אמינא דוקא חולה פסול ללא אורחיה אבל זקן לאורחיה לא לפסול קא משמע לן, ואי מזקן וחולה הוה אמינא דוקא הני דכחישן אבל מזוהם לא קא משמע לן, ואי ממזוהם הוה אמינא משום דמאיס אבל זקן וחולה לא להכי איצטריך שלשה מיעוטיו: (שפתי חכמים)

הרמב"ן ואם מן הצאן קרבנו. הפרשה זו (פסוקים יג) בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשה ולכך קצר בכאן ולא הזכיר וסמך ונרצה והוסיף לומר על ירך המזבח צפונה לפני ה' (פסוק יא) לבאר כי לפני ה' שכתוב בבן הבקר (בפסוק ה) הוא ירך המזבח בצפון ופירוש ירך המזבח צדו והוא בצפון לימד כי כבש המזבח בדרום ושם פני המזבח שנאמר בהן לפני ה' אל פני המזבח (להלן ו) וטעם השחיטה שהיא בצפון כבר פרשתי ואמר סתם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר (בפסוק ה) אשר פתח אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר (בפסוק ו) ואמר וערך הכהן אותם ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי (לעיל פסוק ו) כי הפרשיות למדות זו מזו מה שיחסר באחת יבאר באחרת (הרמב"ן)

אור החיים **ואם מן הצאן.** אמרו בתורת כהנים הרי זה מוסיף על ענין ראשון עד כאן. הכונה בזה ליתן כל האמור במין הבקר ולא הוזכר בצאן כגון סמיכה ודיניה ושאר הלמודים. גם לדרוש אם נכפל דבר מהמוזכר כבר בבן הבקר, ולזה תמצא שדרשו כל הפרטים שנכפלו, גם ליתן את האמור בפרשה זו בשלפניה, כגון שחיטת צפון וכו' ושאר הדרשות הנלמדים מעולת צאן. ובתורת כהנים מסיים בה ולמה הפסיק, כדי ליתן ריוח למשה. הקשה הרא"ם דמכאן משמע שלא הוקשה ליה למה הפסיק אלא לצד דכתיב ואם שמוסיף, ושם בתורת כהנים (פסוק א') בברייתא שדנה שהיתה קריאה קודמת לדבור קתני יכול אף להפסקות וכו' ומה היו ההפסקות משמשות וכו' ע"כ. משמע אפילו בלא וא"ו היו ההפסקות משמשות וכו' ע"כ, ותירץ וכו' ואין דבריו נראים. והנכון בעיני הוא כי כח וטעם המתירץ שם הוא מכאן שזולת ייתור וא"ו האמור כאן הייתי אומר טעם ההפסקות לא ליתן ריוח למשה להתבונן אלא כדי שישכיל משה שלא ילמד דין מזה לזה, וממה שמצינו שרשם ה' כאן ואמר ואם מן הצאן בתוספת וא"ו הא למדת שדין כולן שוה וליתן האמור של זה בזה אם כן למה היו ההפסקות בהכרח לומר שהוא ליתן ריוח למשה, ומכאן לכל מקום שיהיו ההפסקות הרי שלך לפניך הטעם, והוא מאמר התנא בדרך כלל ומה היו ההפסקות משמשות : (אור החיים)

יא וְשַׁחַט אֹתוֹ עַל יַרְדְּ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אֱהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ : סְבִיב :

אונקלוס וְיִכּוֹס יִתִּיָּה עַל צִדָּא דְּמִדְּבָחָא צְפוּנָא קָדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אֱהֲרֹן פְּהִנְיָא יְת דְּמִיָּה עַל מִדְּבָחָא סְחֹר סְחֹר : (אונקלוס)

יונתן וְיִכּוֹס יִתִּיָּה טַבְּחָא עַל שִׁיפּוּלֵי מִדְּבָחָא בְּסִטֵּר צִיפּוּנָא קָדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אֱהֲרֹן פְּהִנְיָא יְת אֲדָמִיָּה בְּמִזְרְקֵיָא עַל מִדְּבָחָא חִזּוֹר חִזּוֹר : (תרגום יונתן)

רש"י **על ירך המזבח.** על כל (ה) המזבח: **כפונה לפני ה'.** ואין כפון צבמה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ונקראו הלד ירך מפני שהירך הוא כלל וכן ולירכתי המשכן, לירכתיים ימה, כללה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **על ירך המזבח.** מחוץ וכן ירכתי צפון כי רבים טעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלים: (אבן עזרא)

בעל הטורים **צפונה.** כדי להגין ממה שנאמר מצפון תפתח הרעה. כתיב צפון בצאן כנגד יצחק שאפרו צפון וכן בעזים כתיב צפון כנגד יעקב שנא' בו ואת עורות גדיי העזים: (בעל הטורים)

יב וְנִתַּח אֹתוֹ לְנִתְחָיו וְאֶת רֵאשׁוֹ וְאֶת פְּדָרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל הָעֶצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ :

אונקלוס ויפּלג יתיה לאַבְרוּהי וְיַת רִישִׁיה וְיַת תַּרְבִּייה וְיַסְדֵּר פְּהֵנָא יְתֵהוּן עַל אֲעֵנָא
די על אֲשֵׁתָא די על מְדַבְּחָא : (אונקלוס)

יונתן וּפְיִיסִיג יְתִיה לְפִסְגוּי וְיַת רִישִׁיה וְיַת גּוּפִייה וְיַסְדֵּר פְּהֵנָא יְתֵהוּן עַל קִיסִין
דְעַל אִישָׁתָא דְעַל מְדַבְּחָא : (תרגום יונתן)

[יג] וְהַקָּרֵב וְהַכָּרְעִים יְרַחֵץ בְּמַיִם וְהַקָּרִיב הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל וְהַקָּטִיר הַמְזֻבָּחַה עֲלֶיהָ
הוא אֵשֶׁה רִיחַ נִיחַח לִיהוָה : (פ)

אונקלוס וְגִנָּא וְכָרְעֵנָא יַחְלִל בְּמֵנָא וְיִקְרַב פְּהֵנָא יַת כּוּלָּא וְיַסֵּק לְמְדַבְּחָא עֲלֵתָא
הוא קוּרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ : [פ] (אונקלוס)

יונתן וְכָרִיסָא וְרִיגְלוּי יַחְלִיל בְּמֵנָא וְיִקְרַב פְּהֵנָא יַת כּוּלָּא וְיַסִּיק לְמְדַבְּחָא עֲלֵתָא
הוא קוּרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

אור החיים והקריב וגו' את הכל והקטיר וגו'. הנה כבר אמר זה בפרשת עולת בן
בקר ואין לומר שנתכוין לרבות מה שאין בבן בקר והוא הצמר שבראשי כבשים
והשער שבזקן התישים, שכל אלו לא היו נשמעים מאומרו את הכל בעולת בן
בקר, שהרי מצינו שדרשו בתורת כהנים צמר ושער התישים מפסוק האמור
בעולת בקר ומשמע להם כי מאמר את הכל הגם שלא נכתוב אלא בבקר ישנו גם
בצאן בכל השייך בהם, ועוד כאן לא אמר הכל אלא בהקרבה ולא סמוך להקטרה
ודרשו רז"ל (ת"כ כאן) באומרם והקריב את הכל וגו' זו עליית כבש שצריך כהן,
שדין זה לא נשמע בעולת בקר, אם כן הקטרת המזבח בעולת צאן למה אצטריך :

ונראה לפרש על פי מה שאמרו בתורת כהנים וזה לשונם והקטיר אף על פי
שיוצא, אף על פי שפסול, אף על פי שפגול ונותר וכו' כשהן בראש המזבח עד
כאן :

וקשה מנין מצא תנא לדרוש היתר הפסולין לגבי המזבח. והרב בעל קרבן אהרן
פירש מדלא כתב והקטירם משמע שיקטיר מכל מקום ע"כ, לדבריו ז"ל יתחייב
לדרוש כמו כן באומרו והקריב את הכל ממה שלא אמר והקריבם שיקריב מכל
מקום אפילו פסולין, ומדהא ליתא הא נמי ליתא. והנכון הוא שהתנא דורש לה
מייתור והקטיר והקטיר ב' פעמים והוא קושייתנו עצמה שלא היה לו לומר אלא
באחד מבי מקומות או בעולת בקר או בעולת צאן, אלא ודאי לדרשה בא לרבות
הקטרת פסולין ונותר וכו' אחר שעלו המזבחה :

עולה הוא. אמר הוא, דרשו בתורת כהנים שבא לעכב שחיטה בצפון בדיעבד
שאם לא שחט בצפון פסולה. ולזה לא כתבה התורה הרבוי אלא בפרשה שנזכרה
בה צפונה לומר כי על פרט זה בא המיעוט, ולא כתבו בפרשת בן בקר שהוזכר
שם הסמיכה, כי אדרבה עליה בא רבוי תיבת עולה (פסוק ט') שאינה מעכבת
סמיכה האמורה שם והגם שהכתוב אמר חלק מהרבוים ומהמעוטים מאחד
וחלק מהרבוים והמעוטים בא' ואנו אומרים כאילו אמר כל הרבוים והמעוטים
בכל א' מהם, שאני פרט זה כיון שהזכיר ב' מצות שהם סמיכה וצפון ומיעט
וריבה ואין ידוע לאיזו מהם מיעט ולאיזו מהם ריבה, דרשינן הסמוך למיעוט
והסמוך לריבוי, ומה מצינו מה סמך לרבוים סמיכה מה סמך למיעוט צפון. והגם
כי גם שם נאמר רבוי, בא לניתוח שאינו מעכב כהפשט שנתמעט בריבוי שהוזכר

בעולת בקר. ויש עוד להרחיב צדדים שישנם בענין והמשכיל יבין מעצמו. ובברייתא (בת"כ כאן) נתן טעם שדרשו הרבוי על הסמיכה שאינה מעכבת ומיעוט הוא על הצפון שמעכב כי הסמיכה אינה בכל העולות שעולת צבור אינה טעונה סמיכה וכו'. ואולי כי לרווחא דמלתא אמרו כן, כי הגם שהיה הדבר שקול יוכרע מטעם שכתבנו, והגם שהבי' פרשיות ענין אחד הם, אף על פי כן להכריע ספק כזה יספיק. ותמצא בדרשת עולה הוא האמורה בעוף דרשו רז"ל בתורת כהנים כמו כן עולה לרבות אפילו לא מיצה דם הראש, הוא למעט אם לא מיצה דם הגוף עד כאן, והקשה בגמ' (זבחים סו:) מאי תלמודא, ומשני משום דרוב דמים בגוף שכיחי עד כאן, הרי דבסברא מטה הספק ודיוקינו מהכתוב עדיף: (אור החיים)

[יד] וְאִם מִן הָעוֹף עָלָה קֶרְבְּנוֹ לִיהוָה וְהִקְרִיב מִן הַתְּרִים אוּ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת

אונקלוס וְאִם מִן עוֹפָא עָלְתָא קוּרְבָנִיה קָדָם יְיָ וִיקָרֵב מִן שְׁפָנִינְיָא אוּ מִן בְּנֵי יוֹנָה אֶת (אונקלוס) קוּרְבָנִיה :

יונתן וְאִם מִן עוֹפָא עָלְתָא קוּרְבָנִיה קָדָם יְיָ וִיקָרֵב מִן שְׁפָנִינְיָא אוּ מִן בְּנֵי יוֹנָה אֶת קוּרְבָנִיה בְּרִם שְׁפָנִינְיָא יְקָרִיב מִן רַבְרָבִין וּבְנֵי יוֹנָה מִן גּוֹזְלִין : (תרגום יונתן)

רש"י מִן הָעוֹף. (ה) וְלֹא כֹל הָעוֹף. לְפִי שְׁנֵי תַּמִּים זָכַר צִבְקָה וְצִבְקָה וְצִבְקָה, תַּמִּים וְזִכְרוֹת צִבְקָה, וְאִין תַּמִּים וְזִכְרוֹת צִבְקָה, יִכּוֹל אֶחָד מֵחֹסֶר אֶחָד, תַּלְמוּד לֹמַר מִן הָעוֹף: תוֹרִים. גְּדוּלִים (ז) וְלֹא קִטְנִים: בְּנֵי יוֹנָה. קִטְנִים וְלֹא גְדוּלִים: מִן הַתּוֹרִים אוּ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה. פֶּרֶט לְתַחֲלַת הַלְּיָהוּב, (ח) שְׂבִיבָה וְשְׂבִיבָה שְׂבִיבָה פְּסוּל, שְׂבִיבָה גְּדוּל גְּדוּל אֶלֶל בְּנֵי יוֹנָה וְקָטָן אֶלֶל תוֹרִים: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פִּירוּשׁ אֶחָד עַל פִּי שְׁהָעוֹף צִבְקָה מִן מִכָּל מְקוֹם מֵחֹסֶר אֶחָד פְּסוּל אֶלֶל לֹא אֶמְרִינָן וְאִם מִן הָעוֹף וִי"ו מוֹסִיף וִיחַא פְּסוּל אֶפִּילוּ צִבְקָה מִן וְשִׂיחָה זָכַר אִם כֵּן תַּמִּים זָכַר שְׁנֵי תַּמִּים זָכַר לִמָּה לִי יִלְמַד תַּחֲתוֹן מֵעֲלוּן אֶלֶל לְמַעוֹטֵי אֶתְחָ: (ז) דֹּאם לֹא כֵּן הִיָּה לוֹ לְכַתּוּב בְּנֵי תוֹרִים כְּמוֹ שְׂבִיבָה בְּנֵי יוֹנָה שְׂבִיבָה דוּקָא קִטְנִים אֶלֶל כּו' וְלִמְדִין מִבְּנֵי יוֹנָה שְׂאִין לוֹ אֶלֶל הַכֶּסֶר אֶחָד דוּקָא קִטְנִים שְׂבִיבָה כְּתִיב בְּנֵי אֶחָד תוֹרִים אִין לוֹ אֶלֶל הַכֶּסֶר אֶחָד וְקִטְנִים אִין אֶפְסָר כְּדַפְרִישִׁית לְעִיל אִם כֵּן וְדֹאִי דוּקָא גְּדוּלִים הוּא: (ח) פִּירוּשׁ תַּחֲלַת הַנּוֹרוֹת לְהַתְּחַלֵּם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מִן הַתּוֹרִים. גְּדוּלִים וְלֹא קִטְנִים: בְּנֵי הַיּוֹנָה. לְהוֹצִיא אֶת הַגְּדוּלִים עַל כֵּן לֹא אָמְרוּ יוֹנִים: אָבֵן עִזְרָא

הרמב"ן מִן הַתּוֹרִים אוּ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה. בַּחֲרָה הַכְּתוּב בְּשֵׁנֵי הַמִּינִים הָאֵלֶּה בְּשִׁבִיל שֶׁהֵן מִצְוִיין וְקָרוּבִים לְהַתְּפֵשׁ יוֹתֵר כְּאֲשֶׁר הַזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (וִיקָרָא רַבָּה כו' ו) שֶׁהֵן כְּשִׁבִים וְשֶׁהֵן עֲזִים שִׁיקָרִיב מִן הַגְּדוּלִים עַל אֲבוּסוֹ וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְשִׂאת כֻּלּוֹ תַּלְיוֹ וְקִשְׁתּוֹ

לצוד ציד להביא אבל רצה בתורים הגדולים בעבור פרישותן והדבקם בידוע מהם שכיון שאבד בן זוגו לא ידבק באחר לעולם וכן ישראל דבוקים בה' אלהיהם ולא ידבקו באל אחר לעולם אבל היונים קנאים מאד ובקנאתם יתפרדו ויחליפו על כן לא בחר בהם אלא הקטנים קודם שיזדווגו כי היונה בקטנותה אז תוספת אהבה בקן גידוליה יותר משאר העופות והזכירו רבותינו כי כל העופות אם יגע אדם בקן שלהם לקחת משם אפרוחים או ביצים יעזבוהו ולא יקננו בו לעולם והיונה לא תעזבנו בשום ענין וכן ישראל לא יחליפו בוראם ותורתו לעולם אלא או יהודי או צלוב (שמות רבה מב ט) ולא בחר בתרנגולים לזמת זנותם והרב אמר במורה הנבוכים (ג מו) כי הטעם בהקרבת גדולי התורים ואפרוחי היונים כי הוא הטוב שבהם מפני שהגדול ביונים אין ערבות בו ואין זה אמת כי קטני היונים כמעט שאין ראויין לאכילה מפני רוטבא עודפנית שבהם אבל אם נחוש לטבעם באכילה יתכן שנבחרו לסגולתם כי התורים סגולתם חדוד השכל ואפרוחי היונים סגולתם לתועלת גדולה במבוטלי האיברים כפלגס וכיוצא בו (הרמב"ן)

אור החיים **ואם מן העוף.** גם זה מוסיף על ענין ראשון, ליתן כל האמור למעלה בו זולת פרטים ששלל הכתוב בפירוש בו. האי' שאין עוף בא אלא עולה ממה שדייק העוף עולה שינה מסדר שבעולת בקר וצאן, או לצד הייתור, ועוד מיעט קרבנו שאין בא עוף עולה מצבור, גם בדין מליקה שמעכב בכהן מה שאין מעכבת השחיטה בעולת בקר וצאן, גם פרטים שהוכפלו בעולת בקר ועולת צאן ללא צורך בא הדבר למעט העוף, אבל שאר דברים שמיעט הכתוב באחד משניהם ולמד זה מזה כגון נרבע, מוקצה, ונעבד, טריפה, חולה, זקן, גזול כולם פסולים בעוף כבהמה, וכן הוא מבואר בדבריהם וברמב"ם בפרק ג' מהלכות איסורי מזבח ולזה אמר **ואם מן העוף:**

קרבנו לה'. טעם אומרו **קרבנו לה'**, מה שלא אמר כן בעולת בקר וצאן, לפי שמצינו שהכשיר הכתוב בעוף בעלי מומין כאומרם ז"ל (תו"כ קידושין כד) אין זכרות ותמות בעוף וכמו שכתבנו בסמוך, אם כן תבא הסברא לומר כי פחות הוא קרבן זה כי מוס בו ואין זה בגדר קרבן לה' לזה אמר **קרבנו לה'** כי אין בו שום הדרגה פחותה לצד בחינה זו ואין רושם במומו כל עיקר. עוד ירצה על דרך אומרם (ישע"י נז) ואת דכא ושפל רוח ואמרו ז"ל (סוטה ה) אני את דכא ולמאן דאמר אתי דכא, ומהטעם עצמו לא הזכיר שמו יתברך סמוך להזכרת קרבן אלא בקרבן עוף, כי מי דרכו להביא עוף הוא העני ומביאו בשברון לב לצד מה שהוא העני ולצד מיעוט הקרבן וקרא עליו ואת דכא, מה שאין כן המקריב בקר וצאן שנפשו שמחה עליו בהקרבת דבר הראוי להתכבד. וכיוצא בזה דרשו בזבחים (מנחות קצ:): במה שאמר הכתוב במנחה ונפש יעו"ש: (אור החיים)

[טו] והקריבו הפהו אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח:

אונקלוס ויקרבינה פהנא למדבחה וימלוק ית רישיה ויסיק למדבחה ויתמצי דמיה על כותל מדבחה: (אונקלוס)

יונתן ויקרביניה פהנא למדבחה ויחזום ית רישיה ויסיק למדבחה ויתמצי אדמיה על כותל מדבחה: (תרגום יונתן)

רש"י והקריבו. אפילו פרידה אחת (א) יביא: הכהן ומלך. אין מליקה בכלי, אלא בעלמו (ב) של כהן, קורץ בצפרנו ממול העורף (ג) וחותך מפרקת עד שמוגי לסימנין וקורא: ונמלה דמו. לשון מיץ אפים, כי אפס המז, כובץ בית השחיטה על קיר המזבח, והדם מתמלה ויורד: ומלך והקטיר ונמלה. אפשר לומר כן, (ד) מאחר שהוא מקטיר הוא מולך, אלא מה הקטרה הראש בעלמו והגוף בעלמו וכו', אף מליקה כן. (ה) ופשוטו של מקרא מסורס הוא (ו) ומלך והקטיר, וקודם הקטרה ונמלה דמו כבד: (רש"י)

שפתי חכמים (א) פירוש לאס לא כן היה לו לכתוב נמי והקריב הכהן, למה לי דכתיב והקריבו אלא ללמד בא שאם בא להביא פרידה אחת הרשות בידו והא דכתיב לעיל והקריב מן התורים וגו' דמשמע שנים למאה אבל לא לעיכובא אי נמי דמן התורים קאי אמין תורים אפילו אחת: (ב) דאם לא כן הכהן למה לי פשיטא דאין מליקה אלא צכהן דהא אין זר מקריב על גבי המזבח, ואי לאו קרא הוה אמינא דאין מליקה אלא בסכין מקל וחומר משחיטה ששירה בזר ולריך סכין כל שכן מליקה שפסולה בזר אינו דין לריך סכין. גמרא פרק קדשי קדשים: (ג) ונלמד מתורים ובני יונה האמורים בסוף הפרשה והתם כתיב בהדיא ממול העורף פירוש מול הרואה את העורף לא עורף ממש הוא מה שכנגד הפנים מאחריו כדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים: (ד) פירוש והלא מולך בראשונה שהרי אין איברי הקרבן קרבים אלא לאחר הולאת דמים והיה לו לומר ומלך ונמלה ואחר כך והקטיר אלא נכנסה הקטרה ביניהם להקיש להם מליקה שבהקטרה גופא כתיב והקטיר אותו המזבח הוא הגוף וכתיב את ראשו והקטיר אף מליקה הראש בעלמו והגוף בעלמו, גמרא פרק קדשי קדשים: (ה) ואף על פי שהוא מחובר בעור הדלה חשיבא: (ו) כאלו כתיב ומלך את ראשו ונמלה דמו ואחר כך והקטיר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ומלך. אין לו אח במקרא ומשפט המליקה מדברי הקבלה: **ונמצה דמו**. מפעל נפעל מגזרת מצית: (אבן עזרא)

הרמב"ן והקריבו הכהן אל המזבח. ההקרה הזו היא העלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוק אותו שהמליקה אינה אלא בראשו של מזבח ומפני זה דרשו (זבחים סה) "הכהן" וכי עולה על הלב שהזר קרב לגבי מזבח אם כן למה נאמר "הכהן ומלך" מלמד שלא תהא המליקה אלא בעצמו של כהן

"ומלך והקטיר ונמצה" - אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלך והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש"י ולא יתכן לומר שימלוק את הראש ויקטירנו ואחרי כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין אברים קרבים לעולם בשום קרבן אלא לאחר הרצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות ולפיכך דרשו

כן שלא בא הכתוב אלא להקיש מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו אבל פשוטו של מקרא ומלק את ראשו להקטיר המזבח ילמד על המליקה שתהיה להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמר (פסוק יז) והקטיר אותו הכהן כי דרך הכתוב בכל הקרבנות לומר כן כמו שפירשתי (לעיל פסוק ו) בנתחי העולה אבל אמר בכאן (בפסוק יז) והקטיר אותו הכהן ולא אמר והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויסיר המוראה ושסע אותו ויקטיר הגוף כמו ששנינו ב זבחים (שם) (הרמב"ן)

בעל הטורים ומלק את ראשו. מליקה מן הצואר לפי שהיונה כשהיא פודחת מחזרת הסימנים ע"ג הצואר. ועולת העוף למעלה על שם יצחק שנקרא יונת אלם שהועלה למעלה ע"ג המזבח : (בעל הטורים)

דעת זקנים ונמצה דמו על קיר המזבח. לפי שדמו מועט אינו מקובל במזרק שאם היה מקבל בכלי לא יוכל להזות ולכך מולק בראשו של מזבח כדי שימצה מיד על המזבח : (דעת זקנים)

[טז] והסיר את מראתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן :

אונקלוס ויעדי ית זפקיה באוכליה וירמי יתה לסטר מדבחה קידומא לאתר דמושדין קטמא : (אונקלוס)

יונתן ויעדי ית זרוקפיה בלקטיה ויטלק יתה לסטר מדבחה קידומא באתר דמוקדין קיטמא : (תרגום יונתן)

רש"י מורלתו. מקום (ז) הרעי, וזה הזפק; בנולתה. עם בני מעיה, ונולה לשון דבר המאוס, כמו כי נלו גם נעו, וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה, וזה מדרשו של אבא יוסי בן חנון, שאמר, נוטל את הקורקבן עמה. ורבותינו ז"ל אמרו, קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנולה שעל העור. בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה, נאמר והקרצ והכרעים ירחץ במים, והקטיר, בעוף שנזון מן הגזל, נאמר, והשליך את המעים שאכלו מן הגזל: אכל המזבח קדמה. במזרחו של (ח) כבש: אל מקום הדשן. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בוקר, ודישון מזבח הפנימי, והמנורה, וכולם נבלעים (ט) שם במקומו: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש רעי טינוף כמו ושמתיך כראי ובלשון חכמים רעי בעי"ן, ואל"ף בעי"ן מתחלפים: (ח) לא היה לו לכתוב אלא והשליך אל מקום הדשן ומקום הדשן נתפרש בפרשת לו שהוא אכל המזבח אלא דכתיב הכא קאי על הכבש ואלל משמע שהכבש שהיה אכל המזבח שהמזבח היה ל"ב אמה על ל"ב אמה והכבש נתון רחבו בדרכו של מזבח ורחבו ט"ז אמה וארכו ל"ב ובשאר אמות הנשארות עד תשלוש הרוח הדרכו של מזבח שהם מזרחו של כבש שם נתנו מורלת

העוף ותרומת הדשן וכן שנינו צפרק קמח דתמיד: (ט) ללא היה לו לכתוב ללא על הדשן ללא ודאי ללמוד צא שהיו נבלעים קם ולא היה קם ללא המקום: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מראתו. ידוע וכמוהו הוי מראה ונגאלה: **בנצתה.** עם הנוצה שלו וכן מלא הנוצה: **אצל המזבח.** מחוץ: **קדמה.** כי הוא רחוק ממקום הכבוד: **אל מקום הדשן.** גם שם ישימוהו: (אבן עזרא)

הרמב"ן והסיר את מוראתו בנוצתה. מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו (איכה ד טו) וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן (תורת כהנים פרשה ז ט) שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו (זבחים סה) קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון רש"י ואיננו נכון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכן כי נצו גם נעו יאמר שהעלו נוצה לעופף ממקומם אל הגולה וגם ינועו שם שלא מצאו מנוח וכמוהו כי נצא תצא (ירמיהו מח ט) והמתרגם הירושלמי אמר בו ארי יתקוטטו אף יטלטלו עשאו מן כי ינצו אנשים (דברים כה יא) יאמר כי הם נצים בכל העמים ונודדים מהם ולא יוסיפו לגור בתוכם ויפה פירש אבל לשון נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול אף הקרקבן עמה מפני שהזפק והושט עם הקרקבן כלי המאכל הכל בכלל מראתו כי בקרקבן יעשה הרעי ולא חלק אבא יוסי כלל על מה שאמר תנא קמא יטלנו עם הנוצה שהרי שנינו במשנה במסכת זבחים פרק ששי (זבחים נד) בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעיים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן ומשנה זו משנת אבא יוסי היא וקתני נוצה ודעת אונקלוס כדעת חכמים שאינו מסיר רק הזפק בנוצתו עם האוכל הכנוס בו שהוא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסיר בו את המוראה אמר ית זפקיה באוכליה כאלו הוא אוכליה בזפקיה כי אוכליה תרגום מוראתו וזפקיה תרגום נוצתה שהכתוב אמר שיסיר המוראה שהוא האוכל בנוצתה שעליה שנוטל הזפק בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אונקלוס (שמות כג כא) ארי בשמי מימריה וכפי העברי יאמר ארי שמי במימריה אבל הפך תרגומו לצורך דבר שידע בו ותרגם ואת שתי קצות שתי העבותות (שם כח כה) כן בהפוך וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי וכן רבים (הרמב"ן)

[יז] וְשָׁעָ אֶתּוֹ בְּכַנְפָּיו לֹא יִבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הִפְתָּן הַמְזֻבָּחָה עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ עֲלָה הוּא אִשָּׁה רִיחַ נִיחַח לִיהֲוָה: (ס)

אונקלוס ויפריק יתיה בגדפוי לא יפריש ויסק יתיה פהנא למדבחה על אעיא די על אשתא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: [ס] (אונקלוס)

יונתן ויתלע יתיה בגדפוי לא יפריש גדפוי מניה ויסיק יתיה פהנא למדבחה על קיסין דעל אישתא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י וסע. אין פיסוע ללא זיד, וכן הוא אומר בשמשון ויססעו כסע הגדי: כנפיו. עם כנפיו, אינו כריח למרוט כנפי נולתו: כנפיו. נולה ממש. והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפים ואין נפשו קלה עליו, ולמה אמר

הכתוב והקטיר, כדי שיהא המזבח שצב ומהודר בקרבנו של עני: לא יבדיל. אינו מפרקו לגמרי לז' חתיכות, אלא קורעו מגבו. נאמר בעוף ריח ניחוח, ונאמר צבהמה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: (רש"י)

אבן עזרא ושסע. מגזרת ושוסעת שסע כטעם בקוע: (אבן עזרא)

הרמב"ן בכנפיו. עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש לשון רש"י ואיננו נכון שאם כן לא יזכיר הכתוב מאי זה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו כי הבי"ת בי"ת הכלי כאמרך בארון בבית או בשדה ואין כנפיו נוצה אבל הוא ככל הכנפים שבכתוב כל צפור כל כנף (בראשית ז יד) יפרוש כנפיו לתימן (איוב לט כו) וכן בכנף מעילו (שמואל א טו כז) ונוצה הוא השער אשר על גוף העופות כענין שכתוב (יחזקאל יז א) הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה וכן שנינו (טהרות א א) הכנפים והנוצה טמאות ומטמאות ומצטרפות ואמרו (תורת כהנים אחרי פרק יב ב) פרט לחרטום ולצפרניים ולכנפים ולנוצה (הרמב"ן)

אור החיים אשה ריח ניחוח. רז"ל אמרו (מנחות קי) נאמר בעולת בהמה אשה ריח וגוי ונאמר בעולת העוף אשה וגוי לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט וכו' עד כאן. הנה נתכוונו רז"ל לתרץ מה שקשה כי יאמר הכתוב אשה ריח ניחוח בעוף שהוא שוה איסור ומכל שכן בעולת הבהמה, לזה דקדקו בלשונם ואמרו לומר לך אחד המרבה וכו', פירוש שבא הכתוב להודיענו שאין הפרש בין המועט למרובה, שלא תאמר שאין זה אלא לצד שה' מצד רחמיו מתרצה בקרבן העני הגם שאינו חשוב כקרבן העשיר, ועל כל פנים אין המוחש נכחש כי זה מביא פר וזה מביא עוף, לזה נתחכם הכתוב ואמר ריח ניחוח בבהמה ולא הספיק לו במה שאמר בעוף ללמוד ממנו להעריך ולהראותך כי לא פחות הוא מקרבן בהמה ללמוד ממנו וצריך הוא להודיעך גם בקרבן בהמה אשה ריח ניחוח, והוא מה שדקדק התנא באומרו נאמר ונאמר וכו' פירוש ולא הספיק לו לומר הדבר במדרגה הקטנה נתכוין לומר לך בזה אחד המרבה ואחד הממעיט פירוש בהשוואה הם, ולזה לא אמר התנא לומר הממעיט כמרבה שאז בטלה לה הכוונה שפ"י בדבריו, כי כשנגיע לומר זה כזה יתחייב לומר כי הנלמד קטן מהמלמד כמשפט הרב ותלמידו, ומדקדוק לשון אומרו אחד ואחד הרי זה מראה באצבע השכל כי אין הדרגה לאחד מחברו, ובזה הוא שהשיג תירוץ למה לא אמר ריח ניחוח בעוף, כי בא ללמדנו דבר זה שאין מעלה לעשיר בשורו ולא כלום, ומטעם זה גם כן הוצרך לומר אשה ריח ניחוח בצאן ולא הספיק בבקר ועוף שהם ב' קצוות, כי בענין זה אין דבר נלמד מחברו לצד המובא: (אור החיים)

ויקרא פרק-ב

[א] וּנְפֹשׁ כִּי תִקְרֵיב קִרְבָּן מִנְחָה לִיהוָה סֵלֶת יִהְיֶה קִרְבָּנוּ וְיִצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ

אונקלוס וְאֵנֶשׁ אָרִי יִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָתָא קְדָם יְיָ סוּלְתָא יְהִי קוּרְבָנִיה וְיִרִיק עָלָה מִשְׁחָא וְיִתֵּן עָלָה לְבוֹנְתָא : (אונקלוס)

יונתן וְיַבֵּר נֶשׁ אָרוּם יִקְרַב קִרְבָּן מִנְחָתָא קְדָם יְיָ קִמְחָא סְמִידָא יְהִי קוּרְבָנִיה וְיִרִיק עָלָה מִשְׁחָא וְיִתֵּן עָלָה לְבוֹנְתָא : (תרגום יונתן)

רש"י ונפש כי תקריב. לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו: סלת יהיה קרבנו. האומר (י) הרי עלי מנחה סתם, מביא מנחת סלת, שהיא הראשונה שבמנחות (כ) ונקמלת כשהיא סלת, כמו שמפורש בענין. לפי שנאמרו כאן ה' מיני מנחות, וכולן בצורת אפופות קודם קמיאה חוץ מזו, לכך קרויה מנחת סלת: סלת. אין סלת אלא מן החטין, שנאמר סלת חטים, ואין מנחה פחותה מעשרון, שנאמר ועשרון סלת למנחה, עשרון לכל מנחה: ויאק עליה שמן. על כולה: ונתן עליה לבונה. על מקתה, מניח קומץ לבונה עליה לכל אחד, ומה ראית לומר כן, שאין ריבוי אחר ריבוי בתורה אלא (ב) למעט. ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה, ונקמץ עמה, כמו שנאמר מסלתה ומשמנה, (מ) ולבונה על מקתה שאינה נבללת עמה ולא נקמלת עמה, שנאמר על כל לבונתה, שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה, ומקטירה: ויאק ונתן והביאה. מלמד שיציקה ובלילה (נ) כשרים בזר: (רש"י)

שפתי חכמים (י) דאם לא כן היה לו לכתוב ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' אם עולה יהיה קרבנו ואחר כך כי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור וגו' כמו גבי קרבן עולה אם עולה קרבנו וגו' ואחר כך ואם מן העוף וגו' אלא ודאי לזה אמר בלשון ספק לומר האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סולת: (כ) אינו רוצה לומר לפי שהיא הראשונה דאם כן המתנדב עולה יהיה דוקא בן זקן אלא הכי קאמר מביא מנחת סולת שהיא הראשונה שבמנחות לא משאר הארבעה מנחות שגם הם מסולת ונתן טעם למה נקראת הראשונה מנחת סולת יותר משאר מנחות ואמר מפני שהיא נקמלת כשהיא סולת וכל שאר הארבעה מנחות אינן נקמלות רק אחר אפייתן ואף להלכתא כחכמים שאמרו מאיזה שירלה יקריב, מפני שזה קרוב לפשוטו דרך הרב לפרש אף שכנגד ההלכה: (ב) פירוש כי כל עליה שבמקרא רבוי הוא ולפיכך דרשו מרבוי עליה קמא שיתן השמן על הסולת כלה ויבללנה עמה ומרבוי דעליה בתרא דהוי ליה רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט דרשו בו שמניח הלבונה על מקתה ואינה טעונה על כולה שאין צריך לבלולה אלא מניח על הסולת במקום אחד ובשעת הקטרת הקומץ מלקט הלבונה משם

ומקטירה עמה: (מ) כלומר דכתיב וקמץ משם מלא קמאו מסלחה ומשמנה שמע מינה שהוא נכלל עם הסולת לאפוקי גבי לבונה כתיב על כל לבונה שמע מינה שאינה נקמץ עמה שאי אפשר לקמץ את כל הלבונה אלא לאחר שקמץ וכו': (נ) לזונו לומר יציקה מוכח מדכתיב ויפק עליה שמן והביאה אל בני אהרן אם כן שמע מינה קודם שהביאה לכהן מותר ליתן עליה שמן אם כן משמע אפילו זה, ובלילה מוכח מדכתיב במנחת מחצת כלולה בשמן וגו' והדר כתיב ויפק עליה אם כן שמע מינה שהיציקה אחר בלילה ויציקה כשרה בזר כדפריקת וכל שכן בלילה שהיא קודם יציקה שהיא כשירה בזר (גור אריה) מה שאמר יציקה ובלילה ולא זכר הנתינה של לבונה וההבאה שנזכרת בכתוב מפני שזכר דבר שהמנחה נעשית על ידה לאפוקי נתינת הלבונה אין המנחה נעשית בזה שהרי אחר כך מלקט הימנה וכן הבאה אין זה מעשה שהמנחה נעשית על ידה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ונפש כי תקריב.** נפש אדם והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני: **סלת.** קמח חטה נקיה והיא הנקראת בלשון קדר סמי"ד והנה אין ראוי להיות מנחה לגבוה כי אם מהמין שאין למעלה הימנו: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ויצק ונתן והביאה.** מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה לשון רש"י וצריך שנבאר שאין מצות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר כמו שאמר (להלן פסוק ח) והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואח"כ והרים הכהן את אזכרתה (פסוק ט) שהוא הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואח"כ קומץ וכך שנינו (קידושין לו) הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים ואמרו הגשות דכתיב זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן (להלן וז) ולא בנות אהרן א"כ ההגשה בבני אהרן היא אבל מה שאמרו (מנחות ט) מקמיצה ואילך מצות כהונה כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא בדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמיצה שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה (הרמב"ן)

בעל הטורים **ונפש כי תקריב קרבן מנחה.** נא' נפש במנחה לפי שבנפשו היא באה שהעני טורח עד שהשיג להביא'. בעוף ובמנחה לא נא' לפני ה' כמו בבן בקר לפי שעניים מביאים אותם ומתביישים להביא אותה לפני הכל ולכך אמר לאהרן ולבניו שאינן בפרהסיא והזהיר לאהרן לוי שאף הכהן הגדול לא יבזה מנחת הדל: (בעל הטורים)

אור החיים **ונפש וגו'.** בתורת כהנים דרשו יתור ונפש שיש בו מיעוט וריבוי, מיעוט נפש לשון יחיד למעט צבור שלא יביאו מנחת נדבה, ריבוי ביתרון הוא"ו לרבות יחיד שאינו מביא מנחה על טומאת מקדש וקדשיו שהוא כהן משיח, שמביא מנחת נדבה. וטעם הכתוב שכתב כאן רבוי ומיעוט בתיבה אחת. אולי כי לצד שלא הוכרח למעט הצבור אלא לצד שריבה כהן משיח לזה רמז שניהם יחד הגם שהם ב' דברים הפכיים, כי לולי רבוי כהן משיח אין צורך למעט צבור כי

מנין יעלה על דעתנו שיביאו שיוצרך למעט, ואחר שבא רבוי כהן משיח יצא לנו
דין חדש שישנו במלמד לצבור כאומרם שם בתורת כהנים לזה הוצרך למעט:
(אור החיים)

כלי יקר **ונפש כי תקריב מנחה.** מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה
אני עליו כאילו הקריב נפשו (מנחות קד:) ומטעם זה נאמר בפר' צו (ו.ט) מצות תאכל,
והיינו לחם עוני ועני כי כל זה שייך אל העני הנכנע בטבע כעיסת המצה שאינו
עולה, ועל דרך זה יתבאר סדר כל הקרבנות הללו וכל הקודם קודם בפסוק הוא
קודם לבא לידי חטא כמ"ש (דברים לב.טו) וישמן ישורון ויבעט. וכל מי שהוא גדול
מחבירו בעושר או בכבוד יצרו גדול ממנו וראיה ממה שנאמר (ויקרא ז.כב) אשר
נשיא יחטא, כי לשון אשר מורה על הודאי לפי שנשיאתו מביאו לידי חטא שיצרו
גדול מחבירו. ע"כ הזכיר תחילה הבקר, שמסתמא המקריבו עשיר הוא ואח"כ
הזכיר צאן, שדרכו של בינוני להביא צאן ואחר כך הזכיר קרבן עוף, שדרכו של
עני להביא עוף ואח"כ הזכיר המנחה המביא מי שהוא בדלי דלות.

וע"כ נאמר בבקר וקרבו וכרעיו ירחץ במים. היינו קרבו של קרבן אבל קרב איש
ולב עמוק לא רוחץ ועוד טומאתו בו כי על הרוב העושר גורם הביעוט ומצואתו
לא רוחץ, אבל הבינוני הוא יותר טהור המחשבות על כן נאמר בו והקרב
והכרעים ירחץ במים, לכלול גם קרב איש המקריב שע"י הקרבן ישוב ונחם על
הרעה ותוכו רצוף מי טהרה, אבל העני אשר ה' מחסהו הוא יותר טהור
המחשבות מכולם נאמר בו והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה. הסרה
והשלכה זו יותר טובה מן הרחיצה רמז שישליך מקרבו כל און ולב נכון יתחדש
בקרבו וישן מפני חדש יוציא, ובדלי דלות שהוא נכנע ביותר ותמיד עיניו נשואות
אל ה' נאמר בו ונפש כי תקריב. כי לא זו שמשליך מתוכו כל תוך ומרמה אלא
כל נפשו הוא מקריב כליל לה' וכולו נעשה בריה חדשה לכך נאמר במנחה זו
קודש קדשים מאשי ה', ר"ל יותר מאשי ה' שנזכרו למעלה. (כלי יקר)

[ב] **והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על**
כל לבנתה והקטיר הכהן את אדפתה המזבחה אשה ריח ניחם ליהוה:

אונקלוס **וייתנה לות בני אהרן כהנאי ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסלתה**
וממשחה על כל לבנתה ויסק כהנא ית אדפתה למדבחה קורבן דמתקביל
ברעוא קדם **??:** (אונקלוס)

יונתן **וייתנה לות בני אהרן כהנאי ויקמוץ מתמן מלי קומציה מן קמחא סמידיא**
ומן טוב משחא על כל לבנתה ויסיק כהנא ית שפר אדפתה למדבחה קרבנא
דמתקביל ברעוא קדם **??:** (תרגום יונתן)

כ"י **הכהנים וקמץ.** מקמינה ואילך מלות כהונה: **וקמץ משם.** ממקום שרגלי
הזר עומדות, ללמוד שהקמינה כשרה בכל מקום בעזרה, אף צי"א אמה של מקום
דריסת רגלי ישראל: **מלא קמחו.** יכול מברץ, מצלצץ (ב) ויולא לכל נד, תלמוד
לומר במקום אחר והרים ממנו בקמחו, לא יהא כקר אללא מה שבתוך הקומץ, אי
בקמחו יכול חסר, תלמוד לומר מלא, הא כינא, חופה ג' אלצעותיו על פס ידו,
(ג) וזהו קומץ במשמע, (פ) לשון העברית: **על כל לבנתה.** לצד כל הלבנה יהא

הקומץ מלא: לבונה והקטיר. אף הלבונה (ו) בהקטרה: מלא המלו מסלתה ומשמנה. הא אם קומץ ועלה זידו גרגיר מלח או קורט (ה) לבונה פסולה: אזכרתה. הקומץ העולה לגובה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) פירוש מצלצץ וכו' הוא פירוש של מצורץ שרש"י מפרש מהו מצורץ: (ע) פירוש וצפתי אלצעות הנשארים שהן האגודל והזרת היה משוה שהיה מוחק בצלצע קטנה מלמטה ובאגודל מלמעלה שלא יהא הקומץ מצורץ: (פ) (גור אריה) כי בשאר הלשונות יקרא קומץ מה שהוא בתוך ארבעה אלצעות, ולפי שהאלצע הסמוכה אל האלצע הקטנה נקרא בלשון עברי קמיצה לפיכך נקרא קומץ מה שהוא בתוך שלשה אלצעות עד אלצע של קמיצה: (ו) דסלקא דעתך אמינא דהקטרה אינה אלא לקומץ בלבד אבל לבונה שאינה בכלל הקמיצה אינה בכלל הקטרה קא משמע לן: (ה) פירוש מכיון שהקומץ חסר פסול שמע מינה שאם עלה זידו גרגיר מלח או קורט לבונה שאז הקומץ חסר משום הכי פסול. והא דמהפך רש"י דהיה לו לפרש מלא המלו וכו' קודם לבונתה והקטיר וכו' משום דהוה אמינא דדוקא סלתה ושמנה בהקטרה שהיא בקמיצה אבל לבונתה שאינה בקמיצה אינה בהקטרה אבל עכשיו שפירש לבונתה שאינה בקמיצה אפילו הכי בהקטרה אם כן אייתר מלא המלו וגו' ללמדך שאם עלה זידו גרגיר מלח או קורט וכו'. ואין להקשות מנא ליה לרש"י דלבונה בהקטרה ויש לומר מדסמך והקטיר ללבונה שמע מינה דאף הלבונה בהקטרה. (גור אריה) בפרק קמא דמנחות הקשה רש"י ליתני לבונה וכל שכן מלח יש לומר דלא זו אף זו קתני דאי תני מלח הוה אמינא דוקא מלח דלא איקבע לה מקום בהדיא שאין המלח נתון במנחה אלא ברשא המזבח אבל לבונה שבתחלת המנחה ריך להביא גם כן לבונה עמה הוה אמינא שאם עלה זידו קורט לבונה תתכשר קא משמע לן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וקמין. מגזרת לקמצים וקדמונינו פידשו קמץ מלא ודבריהם אמת: **מסלתה**. מעט ממנה וכן מהשמן רק כל הלבונה יקטיר: **אזכרתה**. האל"ף נוסף והטעם מה שהיה לו לזכרון לפני השם בעבור מנחתו ורבים פירשוהו כריח וקטורת כמו זכרו כיין לבנון: (אבן עזרא)

[ג] וְהַנֹּתֶרֶת מִן הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קִדְשִׁים מֵאֲשֵׁי יְהוָה: (ס)

אונקלוס וְדִאֲשְׁתָּאָר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָוְהִי קוּדְשׁ קוּדְשִׁין מִקוּרְבָּנָא דַּיָּי: (ס) (אונקלוס)

יונתן וְיִמָּה דְמִשְׁתַּיִיר מִן מִנְחָתָא יְהֵא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָוִי קוּדְשׁ קוּדְשִׁין מִקוּרְבָּנָא דַּיָּי: (תרגום יונתן)

רש"י לַאֲהֲרֹן וּלְבָנָיו. כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל חֶלֶק בְּרֵאשׁ שָׁלַח (ו) צִמְחֻלֹקֶת, וְהֵדְיוּט צִמְחֻלֹקֶת: קִדְשׁ קִדְשִׁים. הִיא לֵהֶם: מֵאֲשֵׁי ה'. אִין לֵהֶם חֶלֶק זֶה אֲלֹא לְאַחַר (ז)
מתנות האִישִׁים: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) לֵאמֹר לֹא כֵן מֵאִי לַאֲהֲרֹן וּלְבָנָיו וְכִי הוּא גְרוּעַ מִבָּנָיו אֲלֹא וְדֹאֵי שְׁנוֹטֵל חֶלֶק בְּרֵאשׁ זֶלַח מִחֻלֹקֶת: (ז) פִּירוּשׁ הַנּוֹתֵר מִן הַמִּנְחָה אִין לֵהֶם חֶלֶק לַאֲהֲרֹן וּלְבָנָיו זִכְרֵיהֶם אֲלֹא לְאַחַר שֶׁהִקְטִירוּ הַקּוֹמֵץ לֵה' וְנִהְיָה אֲשֶׁר לֵה': (שפתי חכמים)

עזרא אֲבֹן **לאהרן ולבניו**. וְלִכֹּל הַכֹּהֲנִים בְּשׁוּה: (אבן עזרא)

[ד] וְכִי תִקְרַב קָרְבָן מִנְחָה מֵאֶפֶה תִנּוֹר סִלֶּת חֲלוֹת מִצַּת בְּלוּלַת בְּשָׂמֹן וְיִרְקִיקֵי מִצֹּת קִמְשָׁחִים בְּשָׂמֹן: (ט)

אונקלוס וְאֲרִי תִקְרִיב קִרְבָן מִנְחָתָא מֵאֶפֶה תִנּוּרָא סוּלְתָא גְרִיזָן פְּטִירָן דְּפִילָן בְּמִשָּׁח וְאֶסְפוּגִין פְּטִירִין דְּמִשְׁיַחִין בְּמִשָּׁח: [ט] (אונקלוס)

יונתן וְאֲרִים תִּקְרִיב קָרְבָן מִנְחָתָא דְּמִתְאֶפֶי בְּתִנּוּרָא סְמִידָא גְרִיזִין פְּטִירִין פְּתִיבָן בְּמִשָּׁח וְסְפוּגִין פְּטִירִין דְּמִשְׁיַחִין בְּמִשָּׁח: (תרגום יונתן)

רש"י וְכִי תִקְרִיב וְגו'. שֶׁאֵמֵר הִרִי עָלַי מִנְחַת מֵאֶפֶה תִנּוֹר, (ח) וְלִימַד הַכְּתוּב שִׁיבִיא אוֹ חֲלוֹת אוֹ רִיקִיָן, (א) הַחֲלוֹת זֵלֻחוֹת, וְהִרְקִיקִין מִשׁוּחִין, (ב) וְנִחְלְקוּ רִבּוֹתֵינוּ בְּמִשְׁחָתָן, יֵשׁ אֲוֹמְרִים מוֹשָׁח וְחוּזָן וְמוֹשָׁחַן עַד שִׁיכְלָה כֹּל הַשָּׂמֶן שֶׁזֵּלוּ, שֶׁכֹּל הַמִּנְחוֹת טְעוֹנוֹת לֹג שָׂמֶן, וְיֵשׁ אֲוֹמְרִים מוֹשָׁחַן כִּמְיֵן כֹּף יוֹנִית, וְשֶׁאֵר הַשָּׂמֶן נֹאכֵל זְפִנֵי עֲמָנוּ לְכֹהֲנִים, מֵהַ תִּלְמוּד לֹמַר בְּשָׂמֶן זְפִנֵי פְעֻמִּים, לְהַכְשִׁיר שָׂמֶן שְׂנֵי וְשִׁלְשֵׁי הַיּוֹלָא מִן הַזֵּיתִים, (ג) וְאִין כְּרִיד שָׂמֶן רֵאשׁוֹן אֲלֹא לְמִנּוּרָה שֶׁנֶּאֱמַר זֶה זָךְ. וְשִׁנְיָנוּ בְּמִנְחוֹת כֹּל הַמִּנְחוֹת הַאֲפוּיוֹת לְפָנֵי קְדֻשָׁתָן וְנִקְמָרוֹת עַל יְדֵי פְתִיתָהּ כּוֹלֵן זֵאוֹת עֵשֶׂר חֲלוֹת, (ד) וְהֶאֱמֹר זֶה רִיקִיָן זֵא עֵשֶׂר רִיקִיָן: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) שֶׁאֵם לֹא פִירֵשׁ אֲלֹא שֶׁאֵמֵר סָתֵם הִרִי עָלַי מִנְחָה מִזֵּיבֵא מִנְחַת סוּלַת כְּדִלְעִיל: (א) מִדְּכִתִּיב וְכִי תִקְרִיב קָרְבָן מִשְׁמַע קָרְבָן אֶחָד וְהֵא דְכִתִּיב חֲלוֹת מִנּוֹת וְרִיקִיָּא מִנּוֹת וִי"ו וְרִיקִיָּא כִּמּוֹ אוֹ: (ב) פִּירוּשׁ דְּדוּקָא זֵלֻחוֹת וְדוּקָא מִשׁוּחִים וְסוּב אִין לְשֶׁאוֹל מֵהַ בִּין אֲלוֹ לְאֲלוֹ עַד שֶׁנִּחְלְקוּ זֵהֶם חֲכָמִים אֲבַל מֵהַ דְּכִתִּיב בְּקִרָא חֲלוֹת זֵלֻחוֹת וְרִיקִיָּא מִשׁוּחִים אִין רֵאִיָה דֵהוּה אֲמִינָא הִינּוּ זֵלֻחוֹת הִינּוּ מִשׁוּחִים אֲלֹא לְגַבִּי חֲלוֹת שִׁיךְ זֵלֻחָהּ וְגַבִּי רִיקִיָּא שִׁיךְ מִשְׁחָה ל"פ וְכו' וְמֵהַ בִּין זֵלֻחָהּ לְמִשְׁחָה הַזֵּלֻחָהּ זְעוּדָן סוּלַת וְהַמִּשְׁחָה אַחַר אֲפִייתָן: (ג) וְאִף עַל גַּב זֵלֻחָהּ בְּפִרְשַׁת תְּוֹה פִירֵשׁ רִיקִיָּא כִתִּית לְמִאוּר אֲבַל לְמִנְחוֹת אֲפִילוּ שָׂמֶן שְׂנֵי כֶּשֶׁר

ואם כן למה לי שמן שמן. ויש לומר דהוה אמינא דהא דבא להכשיר שמן שני הני מיילי למנחת נסכים אבל במנחות עצמן לבבול בשמן או למסוח בשמן פסול משום הכי כריך קרא לשמן שמן. (דברי 71) מתרץ נראה דבא להתיר כאן אף השלישי דהוה אמינא למאור בעינן זך דהיינו ראשון ולגבי מנחות אפחתיה חד דרגא דהיינו אף השני כשר הא משמע לן כאן דאף השלישי כשר: (7) מדכתיב צפרקת לו גבי לחמי תודה חלות ורקיאי מלות וכתיב בתריה והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וגמרינן תרומה תרומה כתיב הכא תרומ' וכתיב התם תרומת מעשר מה תרומת מעשר דכתיב התם אחד מעשר אף תרומ' דהכא אחד מעשר שאם היו פחות מעשר או יותר מעשר אי אפשר שיהיה עשירית כל מין אלא פרום והתורה אמר אחד מכל קרבן שיהא החלה או הרקיק שלם ולא פרום: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **חלות**. עבות ויש אומרים עגולות מלשון חלילה בדברי קדמ ונינו : (אבן עזרא)

אור החיים **וכי תקריב**. אמר וכי בתוספת וא"ו לסמוך דין זה לענין ראשון, לומר לך שגם בפרטי המנחה נתרבה כהן משיח, ונתמעטו צבור גם לתנאי פרטי ההקרה שנרשמו בקומץ מנחת סולת, גם להביא לבונה הגם שלא הוזכרה בה : (אור החיים)

ה **ואם מנחה על המנחת קרבן סלת בלולה בשמן מצה תהיה :**

אונקלוס **ואם מנחתא על מסריתא קרבן סולתא דפילא במשח פטיר תהי :** (אונקלוס)

יונתן **ואין מנחתא על מסריתא קרבן סמידא פתיכא במשח פטיר תהי :** (תרגום יונתן)

רש"י **ואם מנחה על המנחת**. שאמר הרי עלי מנחת מחבת, וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן, והכלי אינו עמוק אלא רף, ומעשה המנחה שבתוכו קשין, שמתוך שהיא רפה (ה) האור שורף את השמן, וכולן טעונות ג' מתנות, יליקה, ובלילה, (ו) ומתן שמן (ז) בכלי, קודם לעשייתן: **סלת כלולה בשמן. מלמד שכוללן בעודן סלת: (רש"י)**

שפתי חכמים (ה) פירוש שאינה עמוקה אלא שוליה לפין אלל אוגניה ומתפזר השמן באוגני הכלי ליסנא אחרינא אמלעית קרקעיתה שהוא המקום שמניח בו את המנחה היה מוגבה מלמטה למעלה וכולט כעין כלי זכוכית שלנו שהיא גבוה כעין תל באמלעיתו כשהיו נותנים המנחה על אותו מקום היה נראה כאלו היא רפה כיון שהיה המקום גבוה: (ו) מדכתיב במנחת מחבת כלולה בשמן וילקת עליה שמן: (ז) מדכתיב במנחת מרחשת סלת בשמן תעשה דהיינו מתן שמן והיינו קודם

לעשייתן מדכתיב סלת בשמן ואחר כך כתיב תעשה וילפינו קרבנד האמור למעלה מקרבנד האמור למטה במנחת מרחשת ונותנין מה שנאמר בזה לזה ומה שנאמר בזה לזה נמלא כלן כריכים בלילה ויזיקה ומתן שמן קודם עשייתן וקודם לעשייתן הכי פירושן קודם שנעשה בו כל העיקר דהא כתיב בלולה בשמן וגו' פתות אותה פתים ואחר כך ויזיקה אם כן שמע מינה דלאחר עשייתן יזיק עליה שמן אלא פירושן קודם להקרבתן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מחבת. קערה מכוסה בקערה והתי"ו תחת ה"א כתי"ו ושבת לנשיא: (אבן עזרא)

11 פתות אתה פתים ויצקת עליה שמן מנחה הוא: (ס)

אונקלוס בצע זתה ביצועין ותריק עליה משחא מנחתא היא: [ס] (אונקלוס)

יונתן רסיק זתה ריסוקין ותריק עליה משחא מנחתא היא: (תרגום יונתן)

רש"י פתות אותה פתים. לרבות כל המנחות (ח) הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: ויזיקה עליה שמן מנחה הוא. לרבות כל המנחות לזיקה, יכול אף מנחת מאפה תנור כן, (ט) תלמוד לומר עליה, אוליך את החלות ולא אוליך את הרקיקין, תלמוד לומר (רש"י) הוא:

שפתי חכמים (ח) פירוש לאו מפתות אותה פתים הוא דקא מרבה כל המנחות דהא הכא ליכא רבוי דלגופיה איכטריך אלא מסיפא דקרא דכתיב מנחה הוא הוא דקא דייק דמנחה הוא יתירה הוא לרבות כל המנחות לפתיתה והא דכתיב אותה ומשמע מיעוט דרשנין אותה למעט שתי הלחם ולחם הפנים לפתיתה: (ט) ומה שמיעטו בזיקה מנחת מאפה תנור וזפתיתה שתי הלחם ולחם הפנים מפרש צפרק אלו מנחות משום דזיקה יס בו שני מיעוטים עליה והיא ממעט מנחת מאפה תנור שיס בה שני מינים חלות ורקיקים. ופתיתה שאין בה אלא חדא מיעוטא אותה ממעט שתי הלחם ולחם הפנים שאין כריכים אלא חדא מיעוטא: (שפתי חכמים)

12 שלישי ואם מנחת מרחשת קרבנד סלת בשמן תעשה:

אונקלוס ואם מנחתא דרדתא קורבנד סולתא במשח תתעבד: (אונקלוס)

יונתן ואין מנחת מרחשת קרבנד סמידא רתח במשח תתעביד: (תרגום יונתן)

רש"י מרחשת. כלי הוא שהיה במקדש עמוק, ומתוך שהיא עמוקה שמנה לצור

ואין האור שורפו, לפיכך מעשה מנחה העשויין לתוכה רוחשין, כל דבר כך ע"י
מסקה נראה כרוחש ומנענע: (רש"י)

אבן עזרא מרחשת. מעשה מטוגן ויש מפרשם מגזרת רחש לבי והטעם בעבור
שישמיע קול: (אבן עזרא)

[ח] והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה ליהוה והקריבה אל הפה והגישוה אל
המזבח:

אונקלוס ותייתי נת מנחתא די יתעביד מאליו קדם יי ויקרבינה לנת פהנא
ויקרבינה למדבחה: (אונקלוס)

יונתן ויתנהעל נת מנחתא דתתעבד מן סמידיא ומשחא האליו לקדם יי ויקרבינה
גברא דמייתי יתה לנת פהנא וכהנא ומטיגיה למדבחה: (תרגום יונתן)

רש"י אשר יעשה מאלה. מאחד מן המינים (י) הללו: והקריבה. בעליה (פ) אל
הכהן: והגישוה. הכהן: אל המזבח. מגישה לקרן דרומית מערבית (ב) של מזבח:
(רש"י)

שפתי חכמים (י) שאין המנחה טעונה הגשה למזבח רק כשהוא אחד מהמינים
הנזכרים שהם מנחת הסלת ומאפה תנור והמחבת והמרחשת וכו': (פ) לא
שהמקריב הוא המגיש כמוזבן דאם כן מאי והקריבה אל הכהן כהן בהקריבה מאי
עבדיתה: (ב) מדכתיב צפרשת לו הקרב אותה וגו' לפני ה' אל פני המזבח ודרשין
מדכתיב לפני משמע שפריכה הגשה למערבו של מזבח שהוא כלפי פתח ההיכל
שהוא לפני ה' ומדכתיב אל פני המזבח משמע דדרומה של מזבח שהכבש שם כי
מקום פתח הבית הוא פני הבית והא כיכל שמע מינה שהוא מגישה לקרן מערבית
דרומית של מזבח: (שפתי חכמים)

[ט] והרים הפהון מן המנחה את אדפרתה והקטיר המזבחה אשה ריח ניחח
ליהוה:

אונקלוס ויגריש פהנא מן מנחתא ית אדפרתה ויסק למדבחה קורבו דמתקבל
ברענא קדם: (אונקלוס)

יונתן ויגריש פהנא מן מנחתא ית שבח אדפרתה ויסיק למדבחה קורבו דמתקבל
ברענא קדם: (תרגום יונתן)

רש"י את אזכרתה. הוא (מ) הקומץ: (רש"י)

ספתי חכמים (מ) מדכתיב לעיל מיניה והרים הכהן מן המנחה וכתיב בתריה אלת
אזכרתה והקטיר המזבחה וגו': (ספתי חכמים)

יז והנותרת מן המנחה לאהרו ולבניו קודש קדשים מאשי זהה:

אונקלוס ודאשפתאר מן מנחתא לאהרו ולבנוהי קודש קודשין מקורבנא דיי:
(אונקלוס)

יונתן ומה דמשפטייר מן מנחתא יהי לאהרו ולבנוי קודש קודשין מקורבנא דיי:
(תרגום)

אבן עזרא לאהרן ולבניו. אחריו והטעם לכהן המקריב כי כן כתוב על שתי
המנחות: (אבן עזרא)

אור החיים והנותרת וגו'. צריך לדעת למה כפל פסוק זה ב' פעמים, ואולי שיתבאר על דרך אומרם ז"ל (מנחות נח.) בכל המנחות שמותר לאכול שירי מנחות בדבש אבל אם החמיץ שיריה לוקה ודרשו (שם נה) ממה שאמר הכתוב לא תאפה חמץ חלקם פירוש גם חלקם ע"כ. ועדיין אני אומר דוקא על האפיה הוא לוקה אבל אם החמיצה ולא אפאה לא, לזה אמר הכתוב והנותרת וגו' כל המנחה אשר תקריבו לא תעשה חמץ פירוש אפילו שיריה. והגם שרז"ל (שם) דרשו מפסוק לא תאפה חמץ וסמיך ליה חלקם, מאותה דרשה אין לחייב על שיריה אלא על האפיה ולא על שאר מעשה, ובפסוק זה לבד לא יספיק לחייב על שיריה על כל פרט ופרט, והגם שדרשו שם בתורת כהנים אפיה בכלל היתה ולמה יצתה לומר לך מה אפיה מעשה יחידי וחייב עליו אף אני אביא כל מעשה יחידי, עדיין אני אומר דוקא קומצה ולא שיריה קא משמע לן והנותרת וגו'. עוד יתבאר על דרך אומרם בתורת כהנים והנותרת אף על פי שלא הומלחה, אף על פי שלא הוגשה, אף על פי שלא הקטיר כל לבונה, מן המנחה פרט לשחסרה וכו'. ושלא הקטיר מלבונתה כלום. וכתב הראב"ד כי וא"ו וה"א ריבויא הוא לרבות הנזכר ע"כ. ואין דעתי משגת רבוי זה שיעורו, שאין משמעות לתיבה בהסיר וא"ו וה"א. ובעל קרבן אהרן פירש כי וא"ו לבד הוא דאייתר וגם על זה יש לגמגם. ועוד מנין לתנא לומר ג' רבויים מליחה והגשה וכל הלבונה, בשלמא מה שמעט ג' מהמנחה יש לדרוש כל דמיון שבמנחה לעכב מה שאין כן ריבוי אחד אין לנו להרבות הרבה פרטים:

אכן נראה כי לצד שאמר הכתוב ג' מצות אלה המלחה והגשה והקטרת כל לבונתה מפוזרים בג' מקומות, הקטרת כל לבונתה כתבה בפרשת מנחת סולת, הגשה במנחת מרחשת, המלחה אחר תשלום זכרון כל דיני מנחות, ומצינו שאמר הכתוב והנותרת מן המנחה אחר זכרון מנחת סולת הגם שלא הוזכר בה הגשה הא למדת שאין הגשה מעכבת בה שהרי הגם שלא הוזכר בה הגשה אמר והנותרת וגו' לאהרן ובניו, והגם שאנו אומרים מדרשות סמיכות וא"ו האמורה בתחלת כל הפסקה והפסקה שיכוין הכתוב ליתן את האמור של זה בזה ואם כן גם ההגשה שנאמרה במנחת מרחשת צריכה להיות גם במנחת סולת וגו', ממה שכתב והנותרת באמצע המנחות גילה כי הלימוד אינו אלא לכתחלה אבל אינו מעכב ליפסול בשבילה, אבל כל הלבונה מעכב. ועוד מצינו שחזר הכתוב ואמר והנותרת וגו' אחר דין מנחת מרחשת ופסוק זה כל רואה יגיד שהוא עצמו נותר

שהדברים ככתבן נאמרו למעלה, הא ודאי לא בא אלא לומר שבפרטי דינים הרשומים שם יספיק להיות הנותרת לאהרן וגוי' ושם לא הוזכר הקטרת לבונה כל עיקר אלא הקומץ דכתיב והרים הכהן וגוי' אזכרתה פירוש הקומץ ולא הוזכר לבונה הא למדת שעל זה בא הכתוב ללמד שהגם שלא הקטיר כל לבונה כרשום בפרשת מנחת סולת הנותרת לאהרן, והוא מאמר התנא והנותרת אף על פי שלא הוגשה אף על פי שלא הקטיר כל לבונתה, וקתני גם כן אף על פי שלא הומלחה כי ראינו שצוה אחר אומרו והנותרת לאהרן הא למדת שישנו השיריים בהיתר הגם שלא הומלחה: (אור החיים)

[יא] פל המנחה אשר תקריבו ליהוה לא תעשה חמץ פי כל שאר וכל דבש לא תקטירו מִמֶנּוּ אִשָּׁה

אונקלוס פל מנחתא די תקרבון קדם יי לא תתעביד חמיע ארי פל חמיר וכל דבש לא תסקון מניה קורבנא קדם יי: (אונקלוס)

יונתן פל מנחתא די תקרבון קדם יי לא תתעביד חמיע ארום פל חמיר וכל דבש לא תקרבון מניה קרבנא קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י וכל דבש. כל מתיקת פרי (ו) קרוי דבש: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) ממה שאמר בסמוך שמזיאים זיכורים מתמרים ותלנים ואלו היה כל דבש לא תקטירו פירושו דבש דבורים מהו שנאמר אחר כך קרבן ראשית תקריבו כלומר אפילו מן הדבש והא זיכורים אינן באים מדבש דבורים אלא ודאי כל מתיקת פרי קרוי דבש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא שאור. הוא המחמיץ גם כן הדבש ורבים אמרו שפירושו דבש תמרים וכן כל ארץ זבת חלב ודבש ויש להם כדמות ראייה בספר עזרא: (אבן עזרא)

הרמב"ן כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ. אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ הקומץ ויקטירונו ויכנס בכלל "לא תקטירו ממנו אשה" כל הקטרה לשון קטרת הסמים שהפטמין אומרים יפה היה הדבש לקטרת אלא שאסרתו התורה (תורת כהנים פרשה יב ד) ואמר "ממנו" לאסור מקצתו כלומר חצי קומץ וכן על עירובו לוקה מריבוי הכתוב שאמר כי כל שאור וכל דבש כמו שמפורש במנחות (נח) ובפסחים (מג) וטעם הכתוב שיזכיר מנחה היא (פסוק ו טו) ויכתוב הוא וכן בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך (שמות כג ב) וכן האשה ההוא (במדבר ה לא דברים יז ה) בעבור שהנקבה בכלל הזכר בכח וטעם השאור והדבש יתכן שהוא כדברי הרב במורה הנבוכים (ג מו) אמר שמצא בספריהם שהמנהג היה לעובדי ע"ז להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבניהם ולכן אסרם לגבוה וכזה אמרו רבותינו (ספרי שופטים קמו) במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חוק לע"ז כמו שאמר אשר שנא ה' אלהיך (דברים טז כב) ובטעם המלח אמר גם כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א ח) ולפיכך מעטו העצים

והדם שאין טעונים מלח (מנחות ב) או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמר הכתוב בשאור ודבש לשון רבים כי עם אהרן ובניו ידבר וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה שאמר בו בתחלת הפרשה (פסוק ז) "ואם מנחת מרחשת קרבנדך" והטעם כי המליחה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה וטעם על כל קרבנדך על כל קרבנותיך שכל הקרבנות טעונין מלח כמו המנחה (הרמב"ן)

בעל הטורים לא תעשה חמץ. לפי שיצר הרע דומה לשאור ומטעם זה ג"כ הזהיר על הדבש שיצר הרע מתוק לאדם כדבש: (בעל הטורים)

כלי יקר כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו', קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. פירש"י שתי הלחם של עצרת באים מן השאור וביכורים מן הדבש. ביאור הדברים כי כל אדם יש לו תאוה לכל חמדות העה"ז המכונים בדבש כי כמו שהדבש מתוק לחיך ורבוי מזיק כך כל חמדות העה"ז הם הכרחיים ורבויים מזיק, וזאת העצה היעוצה שישתמש האדם במוכרחות והמותר יחרים. והשאור הוא דוגמא אל היצר הרע כמ"ש ר' אלכסנדר בתפלתו (ברכות יז). רצוננו לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה מעכב, וב' אלו הכרחיים למציאות האדם. כ"א לא ישתמש בצרכיו ההכרחיים המכונים בדבש ימות ולא יחיה ולא יהיו אבריו חזקים אף בריאים להטריח במצות ה', ואלמלא היצר הרע לא היה האדם נושא אשה ולא בונה בית ונמצא העולם חרב. וב' אלו קודמים בזמן אל עסק התורה והמצות כי אם לא יאכל תחילה קמח אין תורה, אבל עסק התורה ראשית במחשבה ובמעלה לפי שהשאור והדבש שהזכרנו אין בהם שלימות מצד עצמם לעלות לריח ניחוח לה' אך שהם ראשית והתחלה אל האדם שעל ידם הוא יכול לבא לידי שלימות הנפש.

על כן נאמר כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. כי מצד עצמם אין בהם שום צד שלימות אשר יעלה לריח ניחוח לה' אך קרבן ראשית תקריבו אותם, כדי להורות שהם ראשית והתחלה אל האדם להביאו לידי השלימות האמיתי אשר א"א להשיגו בלעדם, ומזה הטעם אין מקריבין מהם כ"א השאור לקרבן ראשית ביום מ"ת כי התורה כמו תבלין אל היצר הרע והיו ב' הלחם של עצרת מן החמץ כי התורה שנתנה בו רפאות תהא לשריך, והביכורים באים מן הדבש כי בזמן שיתן אל ה' ראשית פרי אדמתו מכל מאכל אשר יאכל, אז יאכל כל ימיו חולין שנעשו על טהרת הקודש כי זה הוראה שאכילתו על כוונה זו שהשלימות האמיתי הוא ראשון אצלו במחשבה. וכן טעם הביכורים הוא לשבר תאותו כמו שיתבאר בע"ה בפר' כי תבא. (כלי יקר)

דעת זקנים כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו. לפי שאמר הקב"ה על כל קרבנדך תקריב מלח והללו אין מקבלין מלח: (דעת זקנים)

יב קרבן ראשית תקריבו אתם ליהוה ואֵל המזבֵּחַ לא יֵעָלוּ לְרִיחַ נִיחֹחַ:

אונקלוס קורבן קדמי תקרבון יתהון קדם יי ולמדבחה לא יתסקון לאתקבלא ברעוא: (אונקלוס)

יונתן קרבן שירוויא תקרבון יתהון קדם יי דלחיס ביפוריא חמיר מתקריב ונתמרי בזמן פפוריא אפא עם דובשיה מתקריב וייכלון יתהון פהניא פרים למדבחה לא יתסקון לאתקבלא ברעוא: (תרגום יונתן)

רש"י קרבן ראשית תקריבו. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש, קרבן ראשית, שתי הלחם של עזרת הבאים מן השאור, שנאמר חמץ תאפינה, וזכורים מן הדבש, כמו **זכורי תאנים ותמרים:** (רש"י)

אבן עזרא קרבן ראשית תקריבו אותם לה'. כטעם שתיים שני עשרונים המונפים לפני השם בחג השבועות וזה פירוש לה' אף על פי שהם קדש לה' הם למאכל הכהן: (אבן עזרא)

[יג] וְכֹל קֹרְבַן מִנְחָתְךָ בְּמִלַּח תִּמְלַח וְלֹא תִשְׁבִּית מִלַּח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קֹרְבָנְךָ תִּקְרִיב מִלַּח: (ס)

אונקלוס וְכֹל קֹרְבַן מִנְחָתְךָ בְּמִלְחָא תִּמְלַח וְלֹא תִבְטֵל מִלַּח קִיִּים אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קֹרְבָנְךָ תִּקְרַב מִלְחָא: [ס] (אונקלוס)

יונתן וְכֹל קֹרְבַן מִנְחָתְךָ בְּמִלְחָא תִּמְלַח וְלֹא תִבְטֵל מִלַּח קִיִּים אֱלֹהֶיךָ מֵעִילֹי מִנְחָתְךָ מְטוֹל דְּעִשְׂרִין וְאַרְבָּעָא מוֹהֲבָתָא דְכַהֲנָא אֲתִגְזְרוּ בְּקִיִּים מִלְחָא בְּגִין כּוֹן עַל כָּל קֹרְבָנְךָ תִּקְרִיב מִלְחָא: (תרגום יונתן)

רש"י מלח ברית. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח, (ס) וניסוך המים בחג: על כל קרבנך. על עולת בהמה ועוף, ואמורי כל הקדשים כולן: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) פירוש על ידי מלח המים נקרב במזבח כי המלח מתולדות המים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ברית אלהיך. הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון: (אבן עזרא)

הרמב"ן ולא תשבית מלח ברית אלהיך. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג לשון רש"י ומדרש חכמים הוא ור"א אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה (במדבר יח יט) ובמלכות דוד (דהיי"ב יג ה) ברית מלח כי הוא קיים כברית המלח בקרבנות אבל ר' אברהם פירש שם ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה (ירמיהו יז ו) ומקום המלח נכרת ואין טעם לדבריו ומפני שאמר בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה' כלשון הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה' אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות והמים והאש באים בה ועדיה תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית

במליחותה והנה המלח כברית ולכן אמר הכתוב (דהייב יג ה) הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד ולכן אמר בקרבנות (במדבר שם) ברית מלח עולם היא כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויכרת וכבר הוריתך (שמות לא יג) להתבונן מדברינו במקומות אחרים פירוש שלש תיבות הללו ברית עולם היא (הרמב"ן)

בעל הטורים וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. ג' פעמים הזכיר מלח בפסוק משום דבג' מקומות המלח נתון בלשכת המלח ועל הכבש ועל המזבח: **תקריב מלח**. בגי' זה יביא מלח משל ציבור: (בעל הטורים)

כלי יקר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. כדי להמליך את הקב"ה על כל ההפכים הנראין בעולם וגרמו לרבים לצאת למינות לומר מהתחלה אחת לא יצאו ב' הפכים, והנה מלח יש בטבעו דבר והפכו כי יש בו כח האש והחמימות ותולדות המים עד שאמרו חכמי הקבלה שהוא כנגד מדה"ד ומדת הרחמים, ע"כ נקרא ברית אלהיך כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה' להשליטו על כל ההפכים, וכל המנחות חוץ משל כהן היו נאכלים לכהנים וזה הוא כמו צדקה שנמשלה למלח המעמיד ומקיים את הבשר כך מלח ממון חסר (כתובות סו:). והצדקה שבקרבן גדולה מן הקרבן עצמו כמ"ש (משלי כא.ג) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. עז"א על כל קרבנך תקריב מלח שהמלח הוא העולה על כל הקרבנות ונבחר לה' מזבח, ופשוטו על כל קרבנך קאי גם על הבשר. (כלי יקר)

דעת זקנים ולא תשבית מלח. לפי שהוא דבר המתקיים להודיע כי הקרבנות ברית לעולם לכפרה ולא לצורך הקב"ה שהרי אין לפניו לא אכילה ולא שתייה אלא לזכו' בהם את ישראל כי כשאדם חוטא ומקריב קרבן ומתכפר לו ויודע שהוא נקי מחטאו הוא נזהר אחרי כן מלחטוא ומלהיות עוד מלוכלך בעבירו' אבל אם לא היה מתכפר היה מוסיף לחטוא כמו שאחז"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר. משל לאדם שבגדיו צואים אינו משמרן מן הטיט אבל אדם שבגדיו נקיים ויפים משמרן מכל טינוף ועל זה אמר שלמה בכל עת יהיו בגדיך לבנים וכן ארז"ל רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ולא יטנפו בחטא וגם צוה הרבה מצות שמן הדין אדם משמרן מעצמו וצוה אותם הקב"ה כדי להרבות בשכרן של ישראל: (דעת זקנים)

יד ואם תקריב מנחת בפורים ליהנה אביב קלוי באש גרש פרמל תקריב את מנחת בפוריך:

אונקלוס ואם תקרב מנחת בפורין קדם יי אביב קלי בנור פירוכין רפיכון תקריב נת מנחת בפוריך: (אונקלוס)

יונתן ואין תקרב מנחת בפורין קדם יי מהבהב קלי בנורא קמח קלי ופירוכין תקרב נת מנחת בפוריך: (תרגום יונתן)

רש"י ואם תקריב. הרי אם משמש כלשון כי, (ע) שהרי אין זה רשות, שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה, וכן ואם יהיה (פ) היוכל וגו': מנחת בכורים. במנחת העומר הכתוב מדבר, (ו) שהיא צאה אביב בשעת זיקול התצואה, ומן

השעורים היא בזה, נאמר כאן אביב, ונאמר להלן כי השעורה אביב: קלוי באש. שמיבשין אותו על האור באביב של קלאים, שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: גרש כרמל. גרוסה בעודה לחה: גרש. לשון שצירה וטחינה גורסה בריחים של גרוסות, כמו ויגרס בחאץ, וכן גרסה נפשי: כרמל. בעוד הכר מלא, (ה) שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה, ועל כן נקראים המלילות כרמל, וכן כרמל בצלקונו: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) ואז אני יכול לפרשו חובה: (פ) והא דלעיל סוף פרשת יתרו לא הביא כי אם ג' ולא הביא זה יק לומר דלעיל פירש אליבא דרבי ישמעאל והכא פירש אליבא דרבי שמעון שפירש האי ואם יהיה היוכל חובה: (ג) פירוש שנתן שלשה סימנים האחד שצאה אביב שפירושן בשעת זישול התבואות דהיינו בתחלת הקליר והשני שהיא בזה מן השעורים מגזירה שזה לאביב אביב: (ה) פירוש שמלת כרמל מלה מורכבת כר מלא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואם תקריב מנחת בכורים. רבים אמרו שמלת אם חיוב ולפי דעתי כי אין צורך כי החיוב הוא ראשית בכורים ולא הבכורים והרוצה להביא מנחה מבכורים נדבה יביא: אביב. נקרא כן בעבור שהוא ראשון והוא מגזרת אב: גרש. טעמו ידוע וקרוב מגזרת גרסה נפשי ואם הוא בסמ"ך: כרמל. כמו וכרמל בצקלונו: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואם תקריב מנחת בכורים. הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל (במדבר לו ד) לשון רש"י והנכון כי בעבור שלא יצוה עתה לעשות המצוה הזאת אמר כן יאמר כי תקריב מנחת המחבת תעשנה כן ואם תקריב מנחת מרחשת ככה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה והנה ה"אם" כפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישראל כי אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לנו הנחלה ואפשר גם כן שאמר ואם תקריב מנחת בכורים כן תעשה כאומר אם יביאך ה' אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי יזכרנה להם כמו שאמר (דברים יא כב כג) אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת וגו' והוריש ה' את כל הגוים מלפניכם וכן במקומות רבים (הרמב"ן)

אור החיים ואם תקריב וגו'. פירוש אם יהיה זמן הקרבת מנחת בכורים וגו', תקריב פירוש חובה כי חיוב מצוה זו בכל זמן, ובמקום זכרון תנאי הזמן אמר ואם: (אור החיים)

[טו] ונתת עליה שמן ושמת עליה לבנה מנחה הוא:

אונקלוס ותתן עלה משחא ותשוי עלה לבונתא מנחתא היא: (אונקלוס)

יונתן ונתנו עליה משח זיתא ותשגי עליה לבונתא מנתתא היא: (תרגום יונתן)

[טז] והקטיר הכהן את אזכרתה מגרשה ומשמנה על כל לבנתה אשה ליהוה: **(ס)**

אונקלוס ויסק פהנא ית אדפרתה מפרוכה וממשה על כל לבונתה קורבנא קדם **[ס]** **??**: (אונקלוס)

יונתן ויסיק פהנא ית שבח אדפרתה מן פירוכייה ומטוב משחא על כל לבונתה קורבנא קדם **??**: (תרגום יונתן)

ויקרא פרק-ג

[א] וְאִם זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן הַבָּקָר הוּא מִקְרִיב אִם זָכָר אִם נִקְבָּה **א רביעי** תָּמִים יִקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי ה'הוה:

אונקלוס וְאִם נְכֻסֶת קוֹדֶשֶׁת קוֹרְבָנִיהָ אִם מִן תּוֹרֵי הוּא מִקְרִיב אִם דָּכָר אִם נִוְקָבָה שְׁלָמִים **??**: קָדָם יִקְרְבִינֶיהָ (אונקלוס)

יונתן וְאִין נְכֻסֶת קוֹדֶשֶׁת קוֹרְבָנִיהָ אִין מִן תּוֹרֵי הוּא מִקְרִיב אִין דָּכָר אִין נִוְקָבָה שְׁלָמִים **??**: (תרגום יונתן)

רש"י שְׁלָמִים. שְׁמֵטִילִים שְׁלוֹם זְעוּלָם. לְזָכָר אַחַר שְׁלָמִים שֵׁשׁ זֶה שְׁלוֹם לְמוֹזַח וּלְכַהֲנִים **ולזעלים:** (רש"י)

אבן עזרא **שלמים.** מפורש: **אבן עזרא**

הרמב"ן וְאִם זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ וְגו' אִם זָכָר אִם נִקְבָּה. הַטַּעַם בַּעוֹלָה שִׁיחִיהָ זָכָר וּבִשְׁלָמִים שִׁיחִיו אִם זָכָר אִם נִקְבָּה וּבַחֲטָאת שִׁתְּהִי נִקְבָּה דָּבָר בְּרוּר הוּא כִּי הַעוֹלָה כְּשִׁמָּה וְהַשְׁלָמִים מִלְּשׁוֹן וְכָל חֲפָצֵי יִשְׂרָאֵל (יִשְׁעִיהוּ מִדְּכַח) אֲבָנִים שְׁלִימוֹת (דְּבָרִים כזו) וְהַחֲטָאת לְכַפֵּר פָּנָיו בְּמִנְחָה הַהוֹלֶכֶת לִפְנֵינוּ וְכִבֵּר כְּתַבְתִּי זֶה (בְּרֵאשִׁית מו א) וְהָאֵשׁ זָכָר בַּעֲבוּר כִּי הַחֲטָאת בְּחִיבֵי כְרִיתוֹת שֶׁתְּשׁוּב הַנֶּפֶשׁ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה וְהָאֵשׁ לֹא יָבֵא עַל חַיּוֹב כִּרְתָּהּ וְכֵאלוֹ הוּא לְרִיחַ נִיחּוּחַ כַּעוֹלָה וְשַׁעִיר הַנִּשְׂאֵי בַּעֲבוּר כִּי הוּא הַמוֹלֵךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמִּשְׁפָּט וְהַלּוּחַם מִלְּחָמוֹת הַשֵּׁם וְעַל חֲרָבוֹ יַחִיהָ כְּדָרֶךְ שַׁעִירֵי עֲבוּדָה זָרָה (הַרְמַבַּ"ן)

אור החיים **אם זכר.** שלא לעשות הדרגה לזכר בשלמים לזה אמר אם והבן: (אור החיים)

[ב] וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ קֶרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אֹהֶל הַפְּתָחִים אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אונקלוס וְיִסְמוֹךְ יָדָיו עַל רִישׁ קוֹרְבָּנֵיהָ וְיִכְסִינֶיהָ בְּתֵרַע מִשָּׁפָן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אֹהֶלן פְּהִינָא יַת דְּמָא עַל מִדְבָּחָא סְחֹר סְחֹר: (אונקלוס)

יונתן וְיִסְמוֹךְ יַת יְמִינֶיהָ בְּתוֹקְפָא עַל רִישׁ קוֹרְבָּנֵיהָ וְיִכְסִינֶיהָ טַבְחָא בְּתֵרַע מִשָּׁפָן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אֹהֶלן פְּהִינָא יַת אֲדָמָא עַל מִדְבָּחָא חֲזֹר חֲזֹר: (תרגום יונתן)

בעל הטורים וסמך ידו כתיב בבקר. ובצאן ובעז כתיב את ידו לפי שהבקר חזק ויכול לסבול הסמיכה שצריך לסמוך עליו בכל כחו מה שאין כן בצאן ובעז לכך נא' את דמשמע ברפיון. בבקר כתיב אם זכר אם נקבה ובצאן כתיב זכר או נקבה לפי שהוצרך או לרבות הפלגס ואם לא משמע רבוי ובעז לא הזכיר כלל זכר ונקבה לפי שעז מנהגו לעולם להוליד זכר ונקבה יחד ומסתמא ישחוט הזכר וישאיר הנקבה לפרנסת ביתו. בבו בקר כתיב והקטירו אותו בני אהרן ל' רבים ובצאן כתיב והקטירו הכהן לפי שבו בקר צריך הרבה כהנים: (בעל הטורים)

[ג] וְהִקְרִיב מִזֵּבַח הַשְּׁלָמִים אִשָּׁה לַיהוָה אֶת הַחֶלֶב הַמְכֻסָּה אֶת הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל הַחֶלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב:

אונקלוס וְיִקְרִיב מִנְכֻסֶת קוֹדֶשֶׁת קוֹרְבָּנָא קָדָם יְיָ יַת תְּרַבָּא דְחָפִי יַת גְּוָא וְיַת כָּל תְּרַבָּא דִּי עַל קֶרֶב:

יונתן וְיִקְרִיב מִנְכֻסֶת קוֹדֶשֶׁת קוֹרְבָּנָא קָדָם יְיָ יַת פְּרִיסוּתָא דְתְרַבָּא דְחָפִי יַת פְּרִיסָא וְיַת כָּל תְּרַבָּא דְעַל פְּרִיסָא: (תרגום יונתן)

רש"י ואת כל החלב וגו'. להביא חלב שעל הקבה (ה) דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר, להביא חלב שעל הדקין: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש וכל שכן שעל הדקין שיש בה שני סימנים של איסור שהן תותב וקרום ונקלף ולרבי עקיבא דוקא דקין משום שיש בה שני סימנים תותב וגם קרום ונקלף אבל שעל הקיבה אינו תותב אלא חתיכות חתיכות חלב יש ופירוש תותב שמלה כמו היא שמלתו מתרגמינן היא תותביה: (שפתי חכמים)

בעל הטורים את החלב המכסה את הקרב. לפי שבא לכפר על החטא שעשה מחמת רוב שומנו כדכתיב שמנת עבית כשית וכתוב וישמן ישורון ויבעט לכך מביא החלב וכאלו הקריב חלבו: (בעל הטורים)

[ד] וְאֶת שְׁתֵּי הַפְּלִיט וְאֶת הַחֶלֶב אֲשֶׁר עָלֶהוּ אֲשֶׁר עַל הַכֶּסֶלִים וְאֶת הַיִּתְרָת עַל הַכֶּבֶד עַל הַפְּלִיט:

אונקלוס וַיֵּת פִּרְתֵינָן פְּלָגָן וַיֵּת תַּרְבָּא דִּי עֲלִיהֶן דִּי עַל גִּסְסִיא וַיֵּת חֲצָרָא דְעַל פְּבָדָא
עַל פּוֹלְתָא יַעֲדִינָה : (אונקלוס)

יונתן וַיֵּת תַּרְתֵּינָן פּוֹלְיִין וַיֵּת תַּרְבָּא דְעֲלִיהֶן דְעַל פְּפִלֵי וַיֵּת חֲצָרָא דְעַל פְּבָדָא דְעַל
פּוֹלְתָא יַעֲדִינָה : (תרגום יונתן)

רש"י הכסלים. פלנקי"ן בלע"ז שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים, והם מלמטה, וזהו החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז לונבילו"ס, לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים, ובתחתיתו הבשר חופהו: היותרת. היא דופן המסך (ז) שקורין איברי"ס, ובלשון ארמי חררא לכבדא: על הכבד. שיטול מן הכבד עמה מעט, (ח) ובמקום אחר הוא (ח) אומר ואת היותרת מן הכבד: על הכבד על הכליות. לבד מן הכבד, ולבד מן הכליות (ט) יסירנה לזו: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירש המסך המבדיל בין אברי הנסימה ובין הדקין ונקרא בלשון התלמוד חרר הכבד: (ח) ויהיה פירוש על עם קלת מן הכבד דאין לומר כל הכבד אם כן יסירם מיבעי ליה: (ח) פירש והראיה על זה שעל הכבד הוא מן הכבד וכו': (ט) ומה שהקשה הרא"ם דלמעלה פירש על עם וכאן פירש על לבד יש לומר דמלת על יש לו שני פירושים עם ולבד וגבי כליות על כרחך לריך לפרש לבד מן הכליות דהא כל הכליות מקטירים לגבי מזבח והא דפירש על הכבד לבד מן הכבד לאו למימרא דעל גבי הכבד פירש לבד אלא בא לפרש שלא נטעה לומר שלא לקחו מן היותרת הדבוק בכבד אלא מה שדבוק עם מקלת הכבד שמקטירים המזבחה לכך פירש לבד מן הכבד כלומר שכל היותרת היו מקטירים עם אותן מקלת שדבוק בכבד: (שפתי חכמים)

אבן עזרא על הכסלים. ידוע והוא מגזרת כוכבי השמים וכסיליהם: על הכליות. כמו ויבואו האנשים על הנשים וטעמו עם. ונקראו כליות בעבור כח תאות המשגל והיא מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי: (אבן עזרא)

ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְּנֵי אֶהְרֹן הַמְּזַבְּחָה עַל הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל הָעֲצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ
אִשָּׁה רִיחַ נִיחַח לִיהוָה : (פ)

אונקלוס וַיִּסְקֹון יְתִיָּה בְּנֵי אֶהְרֹן לְמִדְבַּחָא עַל עֲלֵתָא דִּי עַל אַעֲיָא דִּי עַל אֲשֵׁתָא
קוֹרְבָן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ : [פ] (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְקֹון יְתִיָּה בְּנֵי אֶהְרֹן לְמִדְבַּחָא עַל עֲלֵתָא דְעַל קִיסִין דְעַל אִישֵׁתָא קוֹרְבָן
דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

רש"י על העולה. מלבד העולה, למדנו שתקדים עולת תמיד (ג) לכל קרבן, על המערכה: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) לאו מעל העולה דייק שתקדים דהא לא משתמע מעל ספירוסן
לכד אם להקדים אם לאחר אלא מדכתיב בתריה אפר על העמים אפר על האפר
משמע שכבר ערכו העולה על העמים אפר על האפר: (שפתי חכמים)

הרמב"ן והקטירו אותו בני אהרן. כנו לאשה הנזכר (בפסוק ג) והקריב מזבח
השלמים אשה לה' והוא שוה עם מה שאמר למטה (פסוק טז) והקטירם כי שם
ירמוז לכל האמורין ומדרשו (תוי"כ פרשה יד ט) והקטירו אותו (כאן) והקטירו (פסוק יא)
והקטירם (פסוק טז) מה ת"ל והקטירו אותו הכשר ולא הפסול והקטירו שלא יערב
חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת (הרמב"ן)

ו ואם מן הצאן קרְבָנו לְזֶבַח שְלָמִים לַיהוָה זָכָר או נִקְבָה תָמִים יִקְרִיבֵנו:

אונקלוס ואם מן עֲנַא קוֹרְבָנִיָּה לְנִכְסֵת קוֹדֶשֶׁת קָדָם יִי דְכָר או נוקבָא שְלִים
יקרְבִינִיָּה: (אונקלוס)

יונתן ואין מן עֲנַא קוֹרְבָנִיָּה לְנִכְסֵת קוֹדֶשֶׁת קָדָם יִי דְכָר או נוקבָא שְלִים
יקרְבִינִיָּה: (תרגום יונתן)

ז אם פֶּשֶׁב הוא מִקְרִיב אֶת קְרָבָנוּ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה:

אונקלוס אם אימר הוא מִקְרִיב יֵת קוֹרְבָנִיָּה וִיקְרִיב יְתִי קָדָם יִי: (אונקלוס)

יונתן אין אימר הוא מִקְרִיב יֵת קוֹרְבָנִיָּה וִיקְרִיב יְתִיָּה קָדָם יִי: (תרגום יונתן)

רש"י אם כֶּסֶב. לפי שיש צאמורי הכֶּסֶב מה שאין צאמורי העז, שהכֶּסֶב אֲלִיתוֹ
קריבה, לְכַךְ נחלקו לְשֵׁתִי (ד) פֶּרְשִׁיּוֹת: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) פירוש ולא צפרקה אחת כמו בעולת נדבה דכתיב ביה ואם מן
הלאן קרבנו מן הכֶּסֶבִים או מן העזים וגו': (שפתי חכמים)

בעל הטורים אם כֶּסֶב. והוא יותר גדול מן הצאן כדכתיב והכשבים הפריד יעקב.
כש"ב בא"ת ב"ש לב"ש על שם לבשו כרים הצאן: (בעל הטורים)

ח וְסָמוּךְ אֶת יָדוֹ עַל רֹאשׁ קְרָבָנוּ וְשַׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֵהָל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אֵהָרוֹן אֶת
דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אונקלוס וְסָמוּךְ יֵת יְדִיָּה עַל רִישׁ קוֹרְבָנִיָּה וְיִכּוֹס יְתִיָּה קָדָם מִשְׁפָּן זְמַנָּא וְיִזְרְקוּ
בְּנֵי אֵהָרוֹן יֵת דָּמִיָּה עַל מִדְבָּחָא סָחור סָחור: (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְמוֹד בְּתוֹקָפָא זַד וְיִמְנִיָּה עַל רִישׁ קוֹרְבָּנִיָּה וְיִכּוֹס יְתִיָּה טַבְּחָא קָדָם מְשָׁפֵן זִימְנָא וַיִּדְרָקוּן בְּנֵי אֶהָרֹן יַת אֲדָמִיָּה עַל מִדְבַּחָא חֲזוֹר חֲזוֹר: (תרגום יונתן)

רש"י זורקו. שתי מתנות שהן ד', ועל ידי הכלי הוא זורק, ואינו נותן באלצבו (ה)
אלא בחטאת: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) שהרי בחטאת הפנימי כתיב וטבל הכהן את אלצבו בדם והזה מן הדם ובחטאת חילוניה כתיב ולקח הכהן מדם החטאת באלצבו ונתן על קרנות המזבח ומה שלא כתב זה למעלה גבי זכר זבח השלמים תירץ (בגור אריה) מפני שלעיל אינו כל כך ראייה וקמח הזריקה באלצבו אף על גב דלא כתיב ביה אלצבו ללפינו סתום מן המפורש הנכתב בחטאת לכך המתין עד סוף כל הקרבנות וכיון שלא נכתב בשום קרבן אלצבו רק בחטאת שמע מינה וכו': (שפתי חכמים)

[ט] וְהִקְרִיב מִזְבַּח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁה לִיהוָה חֶלְבֹו הָאֱלִיָּה תְּמִימָה לְעִמַּת הָעֶצָה יִסְרְנָה וְאֶת הַחֶלֶב הַמְּכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל הַחֶלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב:

אונקלוס וַיִּקְרַב מִנְכַּסֶּת קוֹדֶשֶׁת קֹרְבָּנָא קָדָם יְיָ תְּרַבִּיָּה אֱלִיתָא שְׁלִמְתָא לְקַבֵּל שְׁרָתָא יַעֲדִנָּה וְיַת תְּרַבָּא דְחַפִּי יַת גֹּאֵל וְיַת כָּל תְּרַבָּא דִּי עַל גֹּאֵל: (אונקלוס)

יונתן וַיִּקְרַב מִנְכַּסֶּת קוֹדֶשֶׁת קֹרְבָּנָא קָדָם יְיָ טוֹב שׁוּמְנִיָּה אֱלִיתָא שְׁלִמְתָא כָּל קַבִּיל דְּקִיתָא יַעֲבִיד יְתִיָּה וְיַת פְּרִיסוּתָא דְתְּרַבָּא דְחַפִּי יַת פְּרִיסָא וְיַת כָּל תְּרַבָּא דְעַל פְּרִיסָא: (תרגום יונתן)

רש"י חלבו. המוזכר שבו, ומהו, זה האליה תמימה: לעמת העלה. למעלה מן הכליות
היועלות: (רש"י)

אבן עזרא חלבו האליה תמימה. טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב ותעו הצדוקים כאשר אפרש לך בפרשה השנית גם תעה הגאון שאמר כי הוא חלבו והאליה כי מדקדוק הלשון לא יתכן כי יהיה ראוי להיות חלבו ואליה או החלב והאליה: העצה. ידוע ממקומו ואין לו אח ויש שמי שהוציא מגזרת עץ בדרך רחוקה: (אבן עזרא)

הרמב"ן חלבו האליה תמימה. שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון (דברים לב טו) ויאכלו וישבעו וישמינו (נחמיה ט כה) השמן לב העם הזה (ישעיהו ו י) ובשרי כחש משמן (תהלים קט כד) והיה דשן ושמן (ישעיהו ל כג) כמו חלב ודשן תשבע נפשי (תהלים סג ו) וכן בכל מקום והחלב הוא הנפרד אשר עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בהן בשום מקום כאמרנו בשר שמן לא בשר חלב וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין ויאמר דרך השאלה בכתוב (במדבר יח ט) בהרימכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר יורם מן התבואה יכנה אותו בחלב כאשר החלב מורם בקרבנות חלב כליות חטה (דברים לב יד) ידמה החטה לכליות

ואת החלב אשר בם כאשר יאמר (שם) ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ (בראשית מה יח) שיאכלו כל חלב שור וכשב ועז וכל החיה דרך משל זה והנה אין באלה חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בצלעות ובצדדין ובאלה הוא חס ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגס ועבה וקשה להתבשל באצטומכה וממהר לכלות ויוליד לחה לבנה וסותם ואם כן הכתוב שאמר (להלן פסוק יז) כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו ואם היה כל שומן חלב אם כן יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובצדדין כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה' לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורים אבל כל הנקרא חלב נאסר אע"פ שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אעפ"י שהוא קרב כגון הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה וכן אמר הכתוב במלואים בצווי ולקחת מן האיל החלב והאליה (שמות כט כב) ובמעשה ויקח את החלב ואת האליה (להלן ח כה) כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה פירושו שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה כי כאשר יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי וכך אמרו בת"כ (ויקרא יט ב) להביא את החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות ועל דעתי עוד שיעור הכתוב הזה כמו הכתוב האחר (להלן יג) ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר והקריב מזבח השלמים אשה לה' כל חלבו בשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכך אמר בפרשת ביום השמיני (להלן ט י) ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו ושאר הקרבים לבדו כאשר אמר (שמות כט כב) מן האיל החלב והאליה אם כן אף האליה אינה קריבה בכלל חלבו אבל אמר שיקריב מזבח השלמים כל חלבו ואחר כך פירש כל הקרבים אשר הם חלב ואשר אינם חלב והכתוב שאמר בחטאת (להלן ד לא) ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים אין ענינו בחלב לבדו שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד קרבים בחטאת אבל ענינו שיסיר החלב עם כל המוסרים עמו בזבח השלמים וכן ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים (שם לה) שיסירו כהסרתו בזבח השלמים עם כל המוסרים שם לרבות האליה בחלבה וכן וישימו את החלבים על החזות ויקטר את החלבים המזבחה (להלן ט כ) עם כל המוסרים עמהם והוצרכתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם כי בדברי תורה נאמר ענה כסיל כאולתו (משלי כו ה) ואמרו (אבות ב יט) הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקורוס והגאון רב סעדיה ברח להם שאמר כי חלבו האליה יחסר וי"ו והאליה ור"א השיב (להלן ז ב) שהיה ראוי להיות חלבו אליתו או החלב האליה ואינה תשובה כי מצינו וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטים (יהושע ח לג) ועוד אזכיר (להלן ז כה) טעות גדול שטעה ר"א בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל פירוש הגאון איננו נכון וכל שכן שאיננו מוכרח להתיר בו והמדרש שעשו רבותינו (חולין קיז) כל חלב שור וכשב ועז (להלן ז כג) שלא אסר אלא חלב השוה בכלם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו (הרמב"ן)

י וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיִת וְאֵת הַחֶלֶב אֲשֶׁר עֲלֶהָן אֲשֶׁר עַל הַכֶּסֶלִים וְאֵת הַיִּתְרָת עַל הַכֶּבֶד

יְסִירָנָה :

הַכְּלָיִת

עַל

אונקלוס וַיֵּת תַּרְתִּין פְּלִין וַיֵּת תַּרְבָּא דִּי עֲלִיהוֹן דִּי עַל גִּסְסִינָא וַיֵּת חַצְרָא דְעַל פְּבָדָא
עַל כְּלִיתָא יַעֲדִנָּה : (אונקלוס)

יונתן וַיֵּת תַּרְתִּין פּוֹלִין וַיֵּת תַּרְבָּא דְעֲלִיהוֹן דְעַל פְּפְלִי וַיֵּת חַצְרָא דְעַל פְּבָדָא עַל
פּוֹלִייתָא יַעֲדִינָּה : (תרגום יונתן)

[יא] וְהַקְטִירוּ הַכֹּהֵן הַמְזַבְּחָה לֶחֶם אִשָּׁה לִיהוָה : (פ)

אונקלוס וַיִּסְקִינָה פְּהִנָּא לְמַדְבָּחָא לֶחֶם קוֹרְבָנָא קָדָם יְיָ : [פ] (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְקִינִיָּה פְּהִנָּא לְמַדְבָּחָא לֶחֶם קוֹרְבָנָא קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

רש"י לֶחֶם אִשָּׁה לַה'. לַחֲמוּ שֶׁל אִשׁ (ו) לֶסֶם (ז) גְּבוּהַ: לֶחֶם. לֶשׁוֹן מֵאֲכָל, וְכֵן
נִשְׁחִיתָה עַץ בְּלַחֲמוֹ, עֲבַד לֶחֶם רַב, לְשִׁחּוֹק עוֹשִׂים לֶחֶם: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) כִּי מִשְׁקַל פֶּעַל בִּשְׁשׁ נִקּוּדוֹת שׁוּה בְּסִמּוּךְ וּבְמוֹפְרָד וְאִינוּ כְּשֶׁאֵר
סְמוּכִים הַנִּקּוּדִים בַּחֲט"ף: (ז) כִּי פִירֵשׁ לַה' לֶסֶם ה' לֹא שִׁתְּנָהוּ לוֹ כִּי כִבֵּר כְּתִיב
אִם אֲרַעֵב לֹא אֹמֵר לָךְ: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לֶחֶם אִשָּׁה. כִּבֵּר פִּירְשֵׁתִי לֶחֶם שֶׁהוּא מֵאֲכָל וַיִּמְצָא עַל הַפְּרִי וְעַל הַבֶּשֶׂר :
עזרא

[יב] וְאִם יָעַז קִרְבָּנוּ וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה :

אונקלוס וְאִם מִן בְּנֵי עֲזָא קִרְבָּנָה וַיִּקְרְבָנָה קָדָם יְיָ : (אונקלוס)

יונתן וְאִין מִן בְּנֵי עֵיזָא קוֹרְבָנִיָּה וַיִּקְרִיבִינִיָּה קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְאִם עֵז. מִמִּין הַעֵז זָכַר אוֹ נִקְבָּה כַּמִּשְׁפָּט הַכֶּבֶשׂ וּבִבְנֵי הַבָּקָר לֹא הַזְכִּיר
הָאֵלִיָּה כִּי אִם בַּכֶּבֶשׂ כִּי הָאֵלִיָּה בַעֲזוֹ וּבִשְׂוֹר קִטְנָה וְעוֹד כִּי הַכֶּבֶשִׂים שֶׁהֵן בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם אֵלִיָּה גְדוּלָה וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ: (אבן עזרא)

הרמב"ן וְאִם עֵז קִרְבָּנוּ. הַזְכִּיר הַמִּין אִם מִמִּין הָעִזִּים קִרְבָּנוּ כַּדַּעַת אֹנְקִלוֹס
שֶׁאֵמֵר מִן בְּנֵי עֵזִיא וְכֵן מָה שֶׁאֵמֵר בַּעֲוֹלָה (לַעֲיֵל א) מִן הַכֶּשֶׁבִים אוֹ מִן הָעִזִּים מִמִּינֵם
וְעַל דַּעַתִּי לֹא יִקְפִיד לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ בְּשֵׁם הַבְּהֵמוֹת כִּי בְרוּבֵם שֵׁם אֶחָד לְזָכַר וּלְנִקְבָּה
כַּגִּמְלָה וְחִמּוּר וּשְׁפָן וְאֲרַנְבַת וְחִזִּיר וּבַעֲוֹפוֹת יוֹנָה וְתוֹר וְגַם בְּמִינֵים אֲשֶׁר לָהֶם שְׁמוֹת
לְזָכַר וּלְנִקְבָּה כַּגּוֹן שׂוֹר וּפְרָה כֶּשֶׁב כֶּשֶׁבָה תֵישׁ וְעֵז לֹא יִקְפִיד וְאֵמֵר שֶׁהוּא שׂוֹר
לְנִקְבָּה כַּעֲנִין שְׁכַתוּב (לַהֲלֹן כֶּב כח) וְשׂוֹר אוֹ שֶׁהוּא אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ וְהוּא בְּפִרְה וְכֶשֶׁבָה
בְּלִבָּד כַּדַּעַת הָאוֹמֵר אִין חוֹשְׁשִׁין לְזַרְעֵי הָאֵב (חולין עח) וְכֵן מִן הָעִזִּים זָכַר תַּמִּים
יִקְרִיבֵנוּ (לַעֲיֵל א) מִן הַתֵּישִׁים וְאִם עֵז קִרְבָּנוּ זָכַר אוֹ נִקְבָּה וְכֵן וְאִם לֹא תִגִּיעַ יָדוֹ דִּי
שֶׁהוּא (לַהֲלֹן ה ז) כֶּשֶׁבָה אוֹ שְׁעִירַת עִזִּים (הַרְמַב"ן)

אור החיים ואם עז וגו'. בתורת כהנים אמרו הפסיק הענין שלא תהא העז טעונה אליה ע"כ. וצריך לדעת במה הפסיק הענין. ובעל קרבן אהרן פירש ממה שהיה צריך לומר ואם עז ואמר אם עז. ודבריו שוגג הם כי ואם עז כתיב. והריב"א (תוס' פסחים צו) פירש מדלא כלל אותו בהדי כבש כו' ולא שנה בו כלום וכו', והדברים פשוטים אצלי שכוונת התנא הוא לצד כי מצינו שאמר הכתוב בפרשת עולה ואם מן הצאן וגו' מן הכבשים ומן העזים, וכאן בפרשת שלמים הפסיק הענין ואמר מן הצאן בתחלה ואחר כך חזר לפרט דין העז בפני עצמה, לומר שיש בו דין חדש, ומה שלא אמר אם עז הא למדת שהוא סמוך על ענין ראשון בכל פרטי דינים הרשומים באומרו זבח שלמים זכר ונקבה וגו' כי רבים הם כולם ישנם בשלמי עז ולא נפסקה פרשת עז אלא לאליה, והטעם לפי שחזר הכתוב לפרט כל פרטי החלבים והשמיט האליה הרי זה מגיד שאליה הפסיק בין עז ובין כבש. ודע שלא הוצרך למעט האליה אלא בעז, אבל בבקר הגם שאמר ואם כבש וערבניהו קרא לא הוצרך למעט אליה, והטעם כי על כל פנים אליה דבקר אינו דומה לאליה דצאן ולא מקריא אליה, ולזה הגם שמערב הכתוב ב' דינים יחדיו ואם מן הצאן ליתן האמור של זה בזה היינו בדבר שישנו במציאות אבל אליה לצד שאין אליה של בקר קרוי אליה מנין לנו לרבותה דאצטריך קרא למעט, ולזה הגם שלא מיעטה הכתוב אמרו בתורת כהנים שאין בה דין אליה, ודוקא בעז לצד שרשם ואמר ואם מן הצאן ועז צאן מקרי וסלקא דעתך אמינא שעל שניהם אמר הכתוב האליה לזה הוצרך הכתוב לחלק ולומר אם כשב אם עז וגו': (אור החיים)

יג וְסַמְדָּךְ אֶת יָדוֹ עַל רֵאשׁוֹ וְשַׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אֱהָרֹן אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ
על **המזבח**
סביב:

אונקלוס וְיִסְמֹדְךָ יָת יְדָה עַל רֵישִׁיָּה וְיִכּוֹס יָתָה קְדָם מְשַׁפּוֹ זְמַנָּא וְיִזְרְקוּ בְּנֵי אֱהָרֹן עַל דְּמָה עַל מְדַבְחָא סְחֹר סְחֹר: (אונקלוס)

יונתן וְיִסְמֹדְךָ יָד יְמִינִיָּה עַל רֵישִׁיָּה וְיִכּוֹס יָתָה טַבְּחָא קְדָם מְשַׁפּוֹ זְמַנָּא וְיִזְרְקוּ בְּנֵי אֱהָרֹן יָת אֲדָמִיָּה עַל מְדַבְחָא חֲזֹר חֲזֹר: (תרגום יונתן)

יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קֹרְבָנוֹ אֲשֶׁה לַיהוָה אֶת הַחֶלֶב הַמְכֹּסֶה אֶת הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל הַחֶלֶב
החלב **אשר**
על **הקרב:**

אונקלוס וְיִקְרַב מִנֵּה קֹרְבָנָה קֹרְבָן קְדָם יְיָ יָת תַּרְבָּא דְחִפִּי יָת גְּזָא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל: (אונקלוס)

יונתן וְיִקְרִיב מִיְמִינֵה קֹרְבָנִיָּה קֹרְבָנָא קְדָם יְיָ יָת פְּרִיסוּתָא דְתַרְבָּא דְחִפִּי יָת פְּרִיסָא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דְעַל פְּרִיסָא: (תרגום יונתן)

טו וְאֶת שְׁתֵּי הַפְּלִית וְאֶת הַחֶלֶב אֲשֶׁר עֲלֶהוּ אֲשֶׁר עַל הַפְּסָלִים וְאֶת הַיִּתְרָת עַל הַפֶּבַד
על **הפלית**
על **הפבד:**

אונקלוס וְיָת תַּרְתֵּינָן פְּלִינָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלִיָּהוּ דִּי עַל גְּסָסָא וְיָת חֲצָרָא דִּי עַל פְּבַדָּא עַל פְּלִיתָא יְעַדְנָה: (אונקלוס)

יונתן וַיִּתֵּן תְּרֵתָיו פּוּלְיָיו וַיִּתֵּן תְּרֵבָא דְעֲלִיהוֹן דְּעַל כְּפָלֵי וַיִּתֵּן חֲצָרָא דְעַל כְּבָדָא דְעַל פּוּלְיֵתָא
פּוּלְיֵתָא : יַעֲדִינָה : (תרגום יונתן)

טז וְהִקְטִירָם הִפְהוּן הַמְזַבְּחָה לְחֶם אִשָּׁה לָרִיחַ נִיחַח כֹּף חֶלֶב לִיהוָה :

אונקלוס וַיִּסְקִינוּן פְּהֵנָא לְמַדְבְּחָא לְחֶם קְרִבְנָא לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא כֹּף תְּרֵבָא קָדָם
יְיָ : (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְקִינוּן פְּהֵנָא לְמַדְבְּחָא לְחֶם קוֹרְבָנָא לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא כֹּף תְּרִיב קָדָם יְיָ :
(תרגום יונתן)

אבן עזרא כל חלב לה'. זה הכלל ואחר שהחלב והדם לגבוה הם אסורים לכם
ובפרשה השניה אאריך לבאר חוקת עולם : (אבן עזרא)

יז חֲקַת עוֹלָם לְדוֹרֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֵיכֶם כֹּף חֶלֶב וְכֹף דָּם לֹא תֹאכְלוּ : (פ)

אונקלוס קִיָּם עָלָם לְדוֹרֵיכֶון בְּכֹל מוֹתְבְּנִיכֶון כֹּף תְּרֵבָא וְכֹף דְּמָא לֹא תִיכְלוּן : [פ]
(אונקלוס)

יונתן קִיָּם עָלָם לְדוֹרֵיכֶון בְּכֹל מוֹתְבְּנִיכֶון כֹּף תְּרִיב וְכֹף אָדָם לֹא תִיכְלוּן עַל גְּבִי
מְדְבְּחָא ?תְקָרִיב לְשִׁמָּא דִּינִי : (תרגום יונתן)

רש"י חקת עולם. יפה מפורש בתורת כהנים (ח) כל הפסוק הזה: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) למדו מזה לחיסור חלב אף בצית עולמים ובזמן הבית ושלא
בזמנו בארץ ובחולה לארץ וכן מפורש בפרק קמח לקידושין: (שפתי חכמים)

אור החיים חקת עולם וגו'. מכאן פטיש להכות על קדקוד הטועה לומר שלא
נאסר חלב אלא של קדשים, והרי כתיב חוקת עולם לדורותיכם בכל
מושבותיכם, ואיך יעמד חי פסוק זה אם לא נאסר אלא חלב של קדשים, וכן
פירש בתורת כהנים חוקת עולם לבית עולמים, לדורותיכם שינהוג לדודות, בכל
מושבותיכם בארץ ובחוץ לארץ ע"כ. והנה אחר שאמר חוקת עולם מה מקום
לומר לדורותיכם בכל מושבותיכם, אלא ודאי שהכוונה הוא על זה הדרך חוקת
עולם נמשכת עם שלמעלה שהוא ע"ע הקדשים, ואמר תהיה אזהרה עוד
לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וגו', והוא אומר שינהוג לדורות איסור
החלב בכל מושבותיכם אפילו בחוץ לארץ, שיעלה על דעתך לומר שלא אסר אלא
בזמן שישנו קרב על גבי המזבח ולא בשאר זמנים, או אפילו בזמן שאינו קרב,
אם הוא במקום שהוא קרב אבל במקום שאינו קרב לא תלמוד לומר לדורותיכם
בכל מושבותיכם. ואם יטעה הטועה שאינו אסור אלא חלב הקרב, אחר שאמר
חוקת עולם במה יש לטעות שהוצרך לומר לדורותיכם בכל מושבותיכם : (אור
החיים)

ויקרא פרק-ד

[א] וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס ומליל וְיִי עִם מֹשֶׁה לְמִימְרָ: (אונקלוס)

יונתן ומליל וְיִי עִם מֹשֶׁה לְמִימְרָ: (תרגום יונתן)

[ב] דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי תִחַטָּא בְשִׁגְגָה מִכָּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְעָשָׂה מֵאֲחַת מֵהֵנָּה:

אונקלוס מליל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָ אֲנִשׁ אַרְי יַחֻב בְּשָׁלוּ מִכָּל פְּקוּדֵי דִי דִי לֹא כְשָׁרִין לְאֲתַעְבְּדָא וְיַעֲבֹד מִן חַד מִנְהוֹן: (אונקלוס)

יונתן מליל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָ בַר נִשׁ אַרוֹם יַיַחֻב בְּשָׁלוּ מִכָּל פְּקוּדֵי דִי דִי לֹא כְשָׁרִין לְאֲתַעְבְּדָא וְיַעֲבֹד מִן חַד מִנְהוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י מכל מצות ה'. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו (ט) לאו וכתה ושגגתו חטאת: מאחת מהנה. ממקלת אחת מהן, כגון הכותב בשבת, שם משמעו, (ו) נח מנחור, דן מדניאל: (רש"י)

שפתי חכמים (ט) לאפוקי מילה ופסח דאין בו אלא כרת ולא על דבר שיש בו לאו ומיתת בית דין ולא כרת כגון מכה אביו ואמו וגונב נפש מישראל וזקן ממרא ולא על שזדונו לאו וכתה ואין בו מעשה כמו מקלל אביו ואמו ועדים זוממים ומגדף ומכסף והמסית ומדיח ונביא שקר ולמדו כל זה מדכתיב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה וכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה שגגת כל התורה לשגגת עבודה זרה שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת: (י) מדכתיב מאחת משמע אפילו מקלת ואין לומר אפילו אות אחת דדרשין גם כן אחת כלומר כאלו כתיב אחת דמשמע שם כולו לכן אמרינן דאינו חייב אלא עד שיכתוב שם משמעון שהוא שם שלם והוא מקלת השם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא נפש כי תחטא. לעשות בשגגה אחת ממצות לא תעשה שיש עליהם כרת או מלקות. ומלת נפש כלל לישראל ולגר כי כן כתוב. ואחר כן פרט והחל מהכהן הגדול והוא הכהן המשיח: (אבן עזרא)

הרמב"ן נפש כי תחטא בשגגה. בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר

כאן נפש וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מוס בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו דרשו (ת"כ כאן) נפש לרבות הגרים והעבדים ולא הזכיר בחטאת כהן המשיח "וכפר עליו ונסלח לו" כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה' צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים ולא הזכיר כאן בפרי הנשרפים בהקטרת האמורים "ריח ניחוח" ולא "אשה לה" והטעם בעבור היות מהם חלק בחוץ איננו לאשה לה' ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר "אשה ריח ניחוח לה" (במדבר כח ח) בעבור היות הקרבן שעיר ובחטאת היחיד הזכיר "לריח ניחוח לה" ולא הזכיר "אשה" כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה באשה לה' והמשכיל יבין (הרמב"ן)

אור החיים **דבר אל בני ישראל וגו'.** בתורת כהנים דרשו בני ישראל מביאים חטאת ולא גוים מביאים חטאת על ז' מצות בני נח וקשה מנין יעלה על דעת לומר שיביאו שהוצרך למעטם, ואם מנדרים ונדבות מה לנדרים ונדבות שאינם לכפרה תאמר בחטאת, וכדרך שאמרו בחולין (ה:): בצריכות מיעוטא דמומר דמיעטיה קרא בעולה ובחטאת דאצטריך למעט מומר בעולה ולא גמרינן ליה ממיעוט חטאת משום דלכפרה הוא מה שאין כן עולה ע"כ, ומינה בהיכא דנתרבו בעולה שהיא נדבות ונדרים שאין ללמוד חטאת שהיא לכפרה. ונראה לומר שהכוונה היא לשמור שלא תרבה גוים מייתור נפש שאמר הכתוב, לזה אמר **בני ישראל** למעט גוים וריבוי **נפש** לרבות גרים. וקשה לא היה לו לכתוב לא בני ישראל ולא נפש ואני יודע שהגוים לא מטעם שכתבנו וגרים מביאין דמנין יעלה על דעת למעטם. זו אינו קושיא כי הלא מצינו שהוצרך הכתוב לרבותם בתחלת הפ' דכתיב (פסוק ב') אדם ודרשו שם בתורת כהנים להביא גרים וא"כ סלקא דעתך אמינא שלא ריבה אותם אלא לעולה ולא לחטאת קא משמע לך, ואם כן אם לא היה מיעוט שמעט ביתור בני ישראל היה צד לומר כי גרים לא איצטריך משום דכיון דנתרבו בתחלת הפרשה נתרבו לכל פרטים הרשומים בכל הפרשה ולא בא רבוי שריבה ביתור נפש אלא לרבות הגוים שמביאין חטאת לזה אמר בני ישראל למעט גוים הא למדת שאומרו נפש אינה אלא לרבות גרים, ולא הספיק רבוי שבתחלת הפרשה לצד מדרגת חטאת עדיפא מעולה, גם לצד שהפסיק בענין ואין למידין לזה אצטריך. ועוד נראה לומר כי לא מיתור בני ישראל דורש אלא ממשמעות בני ישראל יגיד כי לא גוים, ולצד שבמשמעות בני ישראל יתמעטו גם הגרים לזה אמר נפש לרבות הגרים, ומעתה הגם כי בני ישראל צריכה לגופה בכל התורה כולה להודיע למי באה מצוה זו ממילא מתמעטים הגוים:

נפש. אמרו רז"ל (תו"כ) לרבות גרים, ואם לכלול נשים היה לו לומר אדם כי יחטא כי אדם כולל זכר ונקבה דכתיב (בראשית ה ב) ויקרא שמם אדם. ובדרך רמז יכוין כי לצד שנפש של אדם רשע היא נחסרת לצד מעשה הרע באמצעות העון במזיד ולזה יקרא הרשע בחייו מת דכתיב (יחזקאל יח) במות המת כי אין לו נפש, והוא ג"כ אומרו (משלי כג) אם בעל נפש אתה, והודיעו הכתוב כי תחסר הנפש גם בחטא השוגג, האמת שלא תחסר כולה אלא מקצתה ולצד מחסור כזה הוא אשר אמר ה' כי יביא קרבן ובזה תתקרב הנפש לשורשה ויאיר אורה כבתחלה אבל במזיד שתחסר כולה לא יועיל תקנת הקרבן כי אין נפש במציאות לקרבה עד אשר ישוב ויעבור עליו יוה"כ ויחיה ע"ד אומרו (יחזקאל יח) השיבו

כלי יקר **נפש כי תחטא.** מצינו ג' לשונות בחוטאים. כי, אם, אשר, ביחיד החוטא כתיב נפש כי תחטא. וברבים החוטאים נאמר (ד.יג.) ואם כל עדת ישראל ישגו. ובנשיא כתיב (ד.כב.) אשר נשיא יחטא. ואמרו המפרשים שלשון כי מורה יותר על ודאות מן לשון אם, ולשון אשר מורה יותר על ודאות מן לשון כי, לפיכך בחטא הרבים שהוא דבר שאינו מצוי שרבים יסכימו על החטא לכך נאמר אם כל עדת ישראל ישגו. שהוא מורה על הספק, וכן בכהן משוח נאמר (א.יז.) אם הכהן המשיח יחטא. כי רחוק הוא ובלתי שכיח שהכהן המשוח או רבים יחטאו, אבל סתם יחיד בנקל יבא לידי חטא ע"כ נאמר נפש כי תחטא. שלשון כי מורה על דבר שקרוב לודאי שיהיה כן אבל הנשיא המתנשא לכל ראש ונוהג נשיאתו ברמה מתוך רום לבבו ודאי יבא לידי חטא לכך נאמר אשר נשיא יחטא. כי לשון אשר מורה על דבר שודאי יהיה ואין בו ספק וכן תמצא בספר הזוהר, וברבינו בחיי, ובתולדות יצחק. וקשה לי על זה א"כ למה נאמר (ד.כז.) ואם נפש אחת תחטא למה הזכיר אצל היחיד פעם לשון אם ופעם לשון כי, ועו"ק למה אמר נפש אחת כי באמרו נפש ידענו שהיא אחת ולא ב' ואם דרך הכתוב לומר נפש אחת א"כ למה אמר נפש כי תחטא ולא אמר אחת.

ונ"ל שבנוהג שבעולם שכל יחיד החוטא בשגגה, חוטא בדברים שהוא רואה רבים נכשלים ואינן נזהרים בדבר ההוא ע"כ הוא טועה לומר שלא יקרהו עון בדבר, ומיעוטא דמיעוטא הוא שיש לך איזו יחיד חוטא אף בדבר שאינו רואה רבים נכשלים בדבר ההוא והוא יחיד בדבר וזה דבר שאינו שכיח ודעתו חיצונית, לכך נאמר (ד.כז.) ואם נפש אחת תחטא. ר"ל שיהיה החוטא נפש אחת לבד ולא יהיה לו דמיון וחבר בין הבריות זה דבר בלתי שכיח ע"כ נאמר בו לשון אם המורה על הספק כדרך שנאמר בכהן משוח ובסנהדרין, אבל כשאמר נפש כי תחטא לא הזכיר לשון אחת לפי שזה מדבר ביחיד החוטא בדברים שרואה שרבים אינן נזהרים בו ע"כ הדבר שכיח וקרוב לודאי שגם הוא יכשל בו לכך נאמר בו לשון כי. וכדמות ראייה לזה מ"ש ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. ר"ל שהוא נבדל בחטא זה מן עם הארץ שאינו רואה אחרים עושים ועושה, אבל אצל לשון כי לא נאמר מעם הארץ.

ועל צד הרמז י"ל שלכך נאמר בשגגה מעם הארץ. לומר לך דווקא אצל עם הארץ נחשב לשגגה אבל שגגת ת"ח עולה זדון והוא רמז נכון. ומ"ש ואם נפש כי תחטא (ה.יז.) הזכיר אם, וכי, לפי שזה מדבר באשם תלוי והזכיר בו לשון כי, לפי שמדבר ביחיד הקרוב לודאי שיבא לידי חטא, אמנם מצד עצם החטא הזכיר לשון אם, כי חטא כזה אינו שכיח שיהיו לפניו ב' חתיכות אחת של שומן וכי. ד"א לכך נאמר ואם נפש אחת תחטא, לפי שמדבר ביחיד הפורש עצמו מן הצבור כמ"ש מעם הארץ שהוא פורש עצמו מעם הארץ ואינו יושב בתוך עמי הארץ כי הוא ירא פן ילמוד ממעשיהם ואינו בזה קרוב לודאי שיבא לידי חטא ע"כ נאמר לשון אם המורה על הספק. (כלי יקר)

דעת זקנים **נפש כי תחטא.** אדם כי יחטא אין כתיב כאן אלא נפש וכן הנפש החוטאת היא תמות להודיע שעיקר החטא תלוי בנפש משל לשני בני אדם שחטאו למלך אחד נכרי ואחד מבני פלטרין שלו העלו שניהם לבימה לדון וצוה המלך לפטור את הנכרי ואת בן הפלטרין לדון ביסורין אמרו לו בני פלטרין שלו והלא גם זה חטא לך אמר להם זה נכרי ואינו מכיר בטובי אבל זה שהוא מבני ביתי ומכיר בטובי ופשע בי יצא דין זה עליו כך הגוף הוא נכרי שנבר' מן

התחתונים אבל הנשמה שהיא מן העליונים ודינה להיות טהורה ואפ"ה חטאה לפיכך הגוף הושלך בקבר והנשמה תקבל היסורין ולעתיד לבא הקב"ה מביא גוף ונשמה ודן אותם וכו': (דעת זקנים)

ג אם הפהו המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים ליהנה לחטאת:

אונקלוס אם פהנא רבא ייחוב לחובת עמא ויקרב על חובתה די תב תור בר תורי שלים קדם ?? לחטאתא: (אונקלוס)

יונתן אין פהנא רבא דמתרבי במשחא ייחוב במקרביה קרבן חובת עמא דלא פהילכתיה ויקרב בגין חובתיה תור בר תורי שלים קדם ?? לחטאתא: (תרגום יונתן)

רש"י אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת (כ) מעשה, כמו שנאמר לאשמת העם. ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו. ופשוטו לפי אגדה כשהכהן גדול חוטא לאשמת העם הוא זה, שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקולקל: פר. יכול זקן (ב) תלמוד לומר בן, אי בן יכול קטן, תלמוד לומר פר, הא כילד, זה פר בן ג': (רש"י)

שפתי חכמים (כ) כלומר שמתחלה נעלם ממנו הדין והורה שלא כהלכה ועשה הוא עלמו על פי שקול דעתו, אבל אם הורה הכהן לאחרים ועשו על פי הוראתו פטור הכהן מדכתיב על חטאתו אשר חטא: (ב) פירוש אלו לא כתיב אלא פר הוה אמינא אפילו בן ארבעה וחמשה שנה קא משמע לן בן דכל מקום שנאמר בן בן שתי שנים הוא כדכתיב קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים אף בשנים וכמו שאיל הוא בן שתי שנים כך עגל בן בקר הוא בן שתי שנים ואלו נאמר בן וכו' ופירש והשתא דכתיב פר וגם בן בקר על כרחך כריך לפרש פר הסמוך לבן דהיינו בן שלש שנים ואם תאמר והא פירש רש"י לעיל ומן האזן פרט לזקן וכו' ויש לומר דהוה אמינה דמיעט קרא זקן גבי עולה אבל חטאת הוה אמינא אפילו זקן כשר תלמוד לומר בן ולא זקן. (דברי 17) קשה הא לעיל גבי עולה פירש רש"י מן הכשדים ומן העזים דהם מיעוטים לחולה וזקן ומזוהם ולמה לי כאן מיעוט אחר לזקן וכי תימא דהתם גבי עולה וכאן גבי חטאת כריך מיעוט אחר אם כן קשה דהוה ליה למיכתב כאן עוד מיעוט לחולה ולמזוהם ויש לומר דלענין פסול לחולה ומזוהם שהוא מאוס שפיר ילפינן חטאת מעולה דמסתבר הוא לפוסלו משום הקריבהו נא לפחתך אבל לענין פסול זקן דהיינו יותר משלשה שנים אינו מסתבר אלא דגזרת הכתוב לפסול הוה אמינא היכא דגלי גלי דוקא קא משמע לן דגם גבי חטאת כן הוה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לאשמת העם. שהורה שלא כהוגן ואשם העם וכלם שוגגים או פירוש

לאשמת העם באשמת כל בני אדם ונזכר כן בעבור שהכהן הוא נושא התורה והוא עצמו נשמר וקדוש לשם: **על חטאתו**. בעבור חטאתו וכאשר הוא גדול יקריב הפר שהוא הגדול מכל הקרבים על גבי המזבח: (אבן עזרא)

אור החיים **אם הכהן וגו'**. התחיל בכהן ולא בצבור, ומה גם שאמר **לאשמת העם** שדימה שגגתו לשגגת העם ומן הראוי להקדים ברישא. ואולי שבא לוי שצריך להקדים קרבנו של משוח לשל ציבור ואין צריך לומר לשל מלך, והטעם כמו שאמרו במסכת הוריות (יג) כהן מכפר וצבור מתכפרין. ומצאתי לרז"ל (תו"כ פסוק יג) שאמרו פר כהן משיח ופר העדה פר כהן משיח קודם, ודרשוה מאמרו ואם כל עדת ישראל וגו' היא למדת שיש להקדימו. עוד דרשו מאמרו כאשר שרף וגו' מכאן שצריך להקדים פר משיח לפר העדה. וצריך לדעת למה לא הספיק לרז"ל ללמוד הקדימה ממה שהקדימו הכתוב שהוצרכו לחפש אחר דרשות אחרים. ואולי שאם לא היתה אלא הקדימה בסדר לבד הייתי אומר שלא סדרו הכתוב קודם קרבן צבור אלא לצד שאם היה מסדרו אחר קרבן צבור היה נשמע אומרו אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם פירוש האמורה בסמוך שהורו בית דין והוא הורה עמהם, וזה אינו כי אם הורה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור וכדאיתא במשנה שם (הוריות ו) לזה קדם וסדר משפטו לבד. ועדיין אני אומר שלא יקדים קרבנו לשל צבור לזה דרשו מאמרו ואם וגו', ועדיין קשה למה הוצרכו ב' דרשות, לזה דרשת ואם, ודרשת כאשר שרף. ונראה כי אחד לרשות ואחד לחובה. ומה שראיתי לבעל קרבן אהרן שנתן טעם שהייתי או' למקצת ולא לכולה, אין טעם בטעמו. עוד נראה לוי אחד לאם קדם והביא ועדיין לא הביאו פר העדה והביאו אחר כך והרי שניהם עומדים, וחד לאם באו כאחת פר משיח ופר העדה אף על פי כן תקדים של משיח:

לאשמת העם. יתבאר על דרך אז"ל (אבות פ"ה מי"ח) המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, ובראות כי כהן המשיח חטא זה יגיד שלא זכו הזוכים על ידו כדי שלא יבא חטא על ידו בשבילם והוא אומרו **לאשמת העם**. ובתורת כהנים דרשו כי לאשמת העם יכון הכתוב להראות מין החטא אשר יתחייב עליו קרבן שהוא העלם דבר עם שגגת מעשה כאמור לאשמת העם (פסוק יג) ונעלם דבר וגו'. ואם הכהן המשיח שגג בשגגת מעשה לבד הדבר תלוי אם יתחייב להביא קרבן הדיוט או לא, ודרשו ז"ל (הוריות יא) בפסוק מעם הארץ להוציא כהן משיח כי פטור לגמרי. ואם הכהן המשיח אינו חכם מופלא הרי זה פטור (שם ז) מכל מין קרבן בין בהעלם דבר ושגגת מעשה בין בשגגת מעשה לבד, וצריך לתת טעם לדבר זה. ואולי כי העושה בהעלם דבר והוא חכם מופלא שגגה זו עושה רושם גדול בנשמתו ומרחיק נפשו משורשה ולא יועיל זכותם של ישראל שהוא מכפר בעדן למנוע ממנו הפגם, מה שאין כן כל ששגג במעשה לבד או בהעלם דבר ואינו חכם מופלא חטא זה לא יפעיל פגם בבחינת נפש כהן משיח לרחקה משרשה כדי שיצטרך לקרבן לקרבה כי באמצעות זכות הרבים הן אל כביר לא ימאס, גם לא יספיק זה לסימן כי העם אשמים ממה שבא ליד המשיח שוגג זה מהטעם עצמו שכתבנו: (אור החיים)

ספורנו **אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם**. כלומר שלא תקרה לו שגגת חטאת זולתי ממוקשי עם, כאמרם (ברכות פ' אין עומדין) המתפלל וטעה סימן רע לו, ואם שליח ציבור הוא, סימן רע לשולחיו. וקרבתו נשרף ואין לכהן שום חלק בו, ולכן לא כתב בו ואשם כמו שכתב בכל שאר החוטאים, כי אמנם באמרו ואשם יורה אזהרה על התשובה, וזה לא יפול על הכהן המשיח כי לא מלבו היה החטא כלל, אבל קרה לו לאשמת העם. ובשגגת סנהדרין שהוא גם כן רחוק

אמר :

(ספורנו)

[ד] וְהֵבִיא אֶת הַפָּר אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת זָדוֹ עַל רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה :

אונקלוס וַיִּתֵּי יֵת תּוֹרָא לְתַרְע מְשָׁפֹן זִמְנָא לְקָדָם יֵי וַיִּסְמוֹךְ יֵת יְדִיָּה עַל רִישׁ תּוֹרָא וַיִּפְסֹס יֵת תּוֹרָא לְתַרְע מְשָׁפֹן זִמְנָא לְקָדָם יֵי : (אונקלוס)

יונתן וַיִּיעוֹל יֵת תּוֹרָא לְתַרְע מְשָׁפֹן זִמְנָא לְקָדָם יֵי וַיִּסְמוֹךְ יֵד יְמִינִיה עַל רִישׁ תּוֹרָא וַיִּפְסֹס טַבָּחָא יֵת תּוֹרָא לְקָדָם יֵי : (תרגום יונתן)

[ה] וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ מִדָּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד :

אונקלוס וַיִּסַּב פְּהֻנָּא רַבָּא מִדְּמָא דְתּוֹרָא וַיַּעַל יְתָהּ לְמִשְׁפֹּן זִמְנָא : (אונקלוס)

יונתן וַיִּסַּב פְּהֻנָּא רַבָּא דְמִתְרַבֵּי בְּמִשְׁחָא מִדְּמָא דְתּוֹרָא וַיְהַנְעֵל יְתִיָּה לְמִשְׁפֹּן זִמְנָא : (תרגום יונתן)

רש"י אַל אַהֲל מוֹעֵד. לְמִשְׁכַּן. וּבַיִת עוֹלָמִים (מ) לַהֲיֹכֵל: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) ללאו דוקא משכן אלא הוא הדין במקדש דכתיב בפרשת חקת את משכן ה' טמא וכתיב בתר הכי את מקדש ה' טמא ודרשו רבותינו זכרונם לברכה אם נאמר משכן למה נאמר מקדש ואם נאמר מקדש למה נאמר משכן אלא ליתן של זה בזה ושל זה בזה שמע מינה שאין הפרש ביניהם אלא שתפס הכתוב בלשוננו המשכן שהיתה באותה שעה. והא דלא פירש זה לעיל גבי ואל פתח אהל מועד וגו' משום דהתם קאי על העזרה וקם העזרה אחד הוא הן במשכן הן בבית עולמים אבל גבי אוהל מועד ללא שייך קם אוהל מועד אלא במשכן וקדושת משכן מתחלף מקדושת בית עולמים דזה קדושתו לפי שעה וזה קדושתו קדושת עולמים: (שפתי חכמים)

[ו] וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת אֶצְבְּעוֹ בְּדָם וְהִזָּה מִן הַדָּם שִׁבְעַת פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת פְּנֵי פָרְחַת :

אונקלוס וַיִּטְבּוֹל פְּהֻנָּא יֵת אֶצְבָּעִיה בְּדְמָא וַיִּזִּי מִן דְּמָא שִׁבְעַת זְמַנִּין קָדָם יֵי קָדָם פְּרוּחָתָא דְקוּדְשָׁא : (אונקלוס)

יונתן וַיִּטְמַשׁ פְּהֻנָּא יֵת אֶצְבָּעִיה בְּאֲדָמָא וַיִּזִּי מִן אֲדָמָא שִׁבְעַת זְמַנִּין קָדָם יֵי קָבִיל פְּרוּחָתָא דְקוּדְשָׁא : (תרגום יונתן)

רש"י את פני פרכת הקדש. כנגד מקום קדושתה, מכוון (ו) כנגד זין הבדים, ולא היו נוגעים למים בפרכת, (ס) ואם נגעו נגעו: (רש"י)

שפתי חכמים (י) דאם לא כן הקודש למה לי אלא שאין הזיה כסירה בכל רוח הפרוכת רק במקום שהוא נגד זין כדי ארון הקודש: (ס) מללא כתיב על פרוכת משמע אף אם לא יגע: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **וטבל הכהן**. הוא המשיח בעצמו. וטעם שבע פעמים תמצאנו בפרשת וירא בלק ובעבור גודל מעלת הכהן הגדול יזה מדם חטאתו על פרכת הקדש ועל קרנות מזבח הקטרת וכל הפר חוץ מהחלבים ישרוף בחוץ כי איננה עולה: (אבן עזרא)

11 ונתן הפהון מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד:

אונקלוס ונתן פהנא מן דמא על קרנת מדבח קטורת בוסמיא קדם יי די במשפן זמנא ונתן כל דמא דתורא יישוד ליסודא דמדבחה דעלתא די בתרע משפן זמנא: (אונקלוס)

יונתן ונתן פהנא מן אדמא על קרנת מדבחה דקטורת בוסמיא דקדם יי דבמשפן זמנא ונתן כל אדמא דתורא יישוד ליסודא דמדבחה דעלתא דבתרע משפן זמנא: (תרגום יונתן)

רש"י ואת כל דם. קרי (ע) הדם: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) ואף על פי שכבר הזה ממנו קרי ליה כל הדם ללמד שהקוחט כריך שיקבל כל דמו של פר וכאלו אמר ואת כל דם הפר יקבל ואחר כך יזה ואחר הזיה יספך הנותר: (שפתי חכמים)

בעל הטורים **מזבח קטרת הסמים**. בפרשת כהן משיח כתיב קטרת הסמים ובפרשה שאחרי לא כתיב הסמים לפי שכהן גדול מתעשר בקטור, הוסיף לוי סמים. בכל הכפרות כתיב כפרה וסליחה חוץ מכהן גדול לפי ששגגת תלמוד עולה זדון: (בעל הטורים)

אור החיים **לפני ה'**. בתורת כהנים מה תלמוד לומר אמר רבי נחמיה לפי שמצינו בפר הבא ביום הכפורים שהוא עומד לפני מן המזבח ומזה על הפרכת יכול אף זה כן ת"ל המזבח לפני ה' ולא כהן לפני ה' ע"כ. משמע שאם לא מצינו בפר הבא ביום הכפורים לא היה צריך להשמיענו לפני ה'. וקשה ומנין אני יודע מקום עמידתו, ומחמת שאין אני יודע מהכתוב שיש לו מקום ידוע נבוא לומר רצה עומד לפני מן המזבח עומד רצה עומד חוץ למזבח עומד תלמוד לומר לפני ה' לומר כי צריך לעמוד חוץ למזבח ולמה הוצרך לומר (לפי שמצינו) לפני ה'. עוד קשה מנין מקום לדרוש שיזה על הפרוכת והוא חוץ למזבח, דלמא לגופא בא

שיזה על המזבח והוא חוץ למזבח, וכדרך אומרו בפר יום כיפור (לקמן טז יח) ויצא אל המזבח, ולעולם הזאת הפרוכת תהיה והוא לפני. ואלו לא היה לנו אלא דקדוק זה היה מקום ליישב. אלא שראיתי עוד בפרשת אחרי מות (שם) תניא ויצא אל המזבח מה ת"ל אמר רבי נחמיה לפי שמצינו בפר הבא על המצות שהוא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא, והיכן היה לפני ה' ע"כ. קשה מה היא כח קושית מה תלמוד לומר, והלא אצטריך לומר שיצא ממקומו ולא יזה על המזבח והוא בפנים. עוד אומרו לפי שנאמר משמע דוקא לצד שנאמר אבל זולת שנאמר לא יודיענו הכתוב מקום עמידתו כשיזה על הפרוכת. ועוד לפי דבריו לא היה לו לומר לא ויצא שממנו נתחייב לומר לפני ה' בפר המצות כמו שמדקדק בדבריו מה תלמוד לומר לפני ה' לפי שמצינו וכו' ולא לפני ה' שממנה נתחייב לומר ויצא בפרשת פר יום כיפור כאומרו מה תלמוד לומר ויצא לפי שמצינו וכו'. ועוד קשה אומרו לפי שמצינו בפר הבא על המצות שעומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת, היכן מצינו שאמר הכתוב כן, ואם מאומרו לפני ה', דלמא על הזאת המזבח הוא אומר כפשט הכתוב ולא על הזאת הפרוכת. ועוד נראה אנחנו אם לא היה אומר לא ויצא ולא לפני ה' איה מקום כבוד עמידתו, ואם כן איך יכול תנא לומר מה תלמוד לומר בשניהם:

אכן דרשת התנא היא כסדר זה כי אם לא אמר הכתוב לא ויצא ולא יתור לפני ה' פשוט הוא שנשפוט בו שיכול להזות בין על הפרוכת בין על המזבח בכל אופן שיהיה בין המזבח בפנים בין הוא בפנים, ואחר שבא הכתוב וזכר בפר העלם מצות מזבח בפנים, ופשט הכתוב הוא על הזאת מזבח, וזכר בפר יום כיפור גם כן מזבח בפנים כאמור ויצא אל המזבח, ובפרט זה הושוו פר יום כיפור עם פר המצות, גם השמיענו בפר יום כיפור שהזאת פרוכת תהיה והוא בפנים, כי מאומרו ויצא מכלל שהיה בפנים, והנה הדעת נותנת שהוא הדין בפר המצות תהיה הזאת הפרוכת והוא לפני המזבח וילמוד מה שחסר בפר העלם מפר יום הכיפור ונמצאו פר יום כיפורים ופר המצות שוים שיזה על הפרוכת והוא לפני ויצא ויזה על המזבח, אשר על כן בא התנא והוציא דבר זה מלב שומע בכח הדרשה, ואמר לפני ה' מה תלמוד לומר, פירוש אחר שאמר הכתוב בפר יום כיפורים ויצא הא למדת שהזאת המזבח תהיה ומזבח לפני, אם כן למה הוצרך לומר כאן לפני ה', אם ללמד בא שלא יזה על המזבח והוא בחוץ, אינו צריך וילמד הכל מפר יום כיפורים, ותירץ רבי נחמיה כי הוצרך לומר לפני ה', פירוש ממה שאנו רואים שלא רצה הכתוב ללמוד פר מצות מפר יום כיפורים הרי זה מראה באצבע שאין דומה לו, ובמה אין דומה לו, לפי שמצינו בו פרט אחד שלא הוזכר בפר המצות והוא הזאת הפרוכת והוא בפנים, והוא אומרו לפי שמצינו בפר יום כיפורים שהוא עומד לפני ומזה על הפרוכת, ואם הייתי דן פר מצות ממנו הייתי יכול לומר גם זה (כן) תלמוד לומר לפני ה' כו', ומעתה אומרו מזבח לפני ה' שולל כהן לפני ה' בכל ההזאות בין של מזבח בין של פרוכת, שעל מי סמך עליו הכתוב להבין איה מקום עמידתו בשעת הזאת פרוכת, אם ללמוד מפר יום כיפור נלמוד גם כן הכל, אלא ודאי שקנה לו מקומו מזבח לפני ה' ולא כהן לפני ה' בכל ההזאות האמורים בענין זה. ובפסוק ויצא האמור ביום הכיפורים דרש על זה הדרך, מה תלמוד לומר פירוש משמעות פשט הכתוב הוא שלא יזה על המזבח עד שיצא, ומשמיענו גם כן שקודם כשהזה על הפרוכת היה לפני:

והנה דרשה ראשונה נשמעת בכתוב שצריך לצאת להזות על המזבח, אבל הזאת פרוכת שצריך לעמוד בפנים אין הכרח בדבר ויכול להזות בין שהוא לפני בין שהוא לחוץ, ולצד כי רשות יש לו לעמוד במקום שירצה להזות על הפרוכת

הזהיר הכתוב שכשיגמור בפנים להזות על הפרוכת יצא להזות על המזבח, לזה בא התנא ואמר הדרשה שבשבילה בנה הקושיא, והוא לפי שמצינו בפר הבא על המצות שהוא עומד וכו', פירוש הגם שלא הזכר שם אלא גבי הזאת המזבח ולא למדנו על הזאת הפרכת אלא ממה שלא למד מפר יום כיפור והוצרך לומר לפני ה', אף על פי כן לפי מה שאנו דנים עליו עתה הוא אם לא נאמר בפר יום כיפור ויצא אלא לפני ה' שבפר העלם ובמציאות זה כשאני בא לדון על מקום עמידתו בשעת הזאת הפרוכת הייתי אומר כי רצה עומד בפנים רצה עומד בחוץ שלא הקפיד הכתוב אלא על הזאת המזבח שצריך שיעמוד בחוץ אבל בשעת הזאתו על הפרוכת אין עכוב בדבר, נמצאת אומר כי יכול לעמוד בחוץ למזבח ומזה על הפרוכת, והוא אומרו לפי שמצינו וכו' שהוא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת יכול גם זה כן תלמוד לומר ויצא, פירוש לעכובא שצריך לעמוד בפנים בשעת הזאת הפרוכת, שאם אתה אומר רשות לא היה צריך לו לומר ולומד אני מפר העלם, הא למדת שמכח אומרו לפני ה' בפר העלם אתה מתחייב לומר כי אומרו ויצא בפר יום כיפור בא לומר שצריך לעמוד בפנים בשעת הזאה על הפרוכת, שאם רשות לא היה צריך לומר והיה למד מפר העלם ב' דברים, שצריך לעמוד בהזות על המזבח בחוץ, ובהזות על הפרוכת יעמוד במקום שירצה, הא למדת מאומרו ויצא ב' דברים, שצריך לעמוד בפנים כשיזה על הפרוכת, וצריך לעמוד בחוץ כשיזה על המזבח, ולפי זה נתיישבו צריך עיון שהניח הרא"ם בפרשת אחרי מות (טז יח) בדרשת ויצא ועיין שם דבריו:

אלא שצריך לחקור זאת, לפי ברייתא זאת שהכריחה עמידת פנים בהזאת הפרוכת ממה שלא למד פר יום כיפור מפר העלם, אם כן כשנחזור להבין ברייתא דלפני ה' למה נאמר וכו' קשה והלא צריך לדעת לפני ה' שזולתה לא הייתי יודע כי כוונת אומרו ויצא הוא להצריך עמידה בפנים בהזאת הפרוכת כנזכר, ומעתה נחזור למה שהיה עולה על דעתינו לומר כי גם בפר העלם יעמוד בפנים בשעת הזאה על הפרוכת כסדר האמור בפר יום כיפור, מה תאמר, למה הוצרך לומר, אצטרך כדי לגלות על פר יום כיפור שחובה לעמוד בפנים בהזאת הפרכת כאמור, שזולת זה הייתי אומר רשות. ויש לומר כי סובר התנא שלא תבא לפני ה' לעשות ממנו פלפול זה לבד דהיינו להקשות ילמוד ממנו פר יום כיפור וממה שלא למד וכו' כנזכר, כי אין זה דרך הכתוב, שעל כל פנים תהיה צריכה ללמוד דבר לגופה, שאם לא היה כוונת ה' אלא לגלות על ויצא כנזכר היה לו לפרש הדבר במקומו בפר יום כיפור:

עוד נראה לומר כי כיון שדרשה זו צודקת כשנקדים להקשות למה נאמר לפני ה' וילמד מויצא, למה תדחה דרשה זו מאידך, הלכך למדין תרווייהו: (אור החיים)

[ח] וְאֵת כָּל חֶלֶב פֶּר הַחֶטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת הַחֶלֶב הַמְּכֻסָּה עַל הַקָּרֶב וְאֵת כָּל הַחֶלֶב אֲשֶׁר עַל הַקָּרֶב:

אונקלוס וְיֵת כָּל תְּרֵב תּוֹרָא דְחֶטָּאתָא יִפְרֵשׁ מִנֶּה יֵת תְּרַבָּא דְחֶפִי עַל גְּוָא וְיֵת כָּל תְּרַבָּא דִּי עַל גְּוָא: (אונקלוס)

יונתן וְיֵת כָּל תְּרֵיב תּוֹרָא דְחֶטָּאתָא יִפְרֵישׁ מִנֶּה יֵת פְּרִיסוּתָא דְתְרַבָּא דְחֶפִי יֵת פְּרִיסָא וְיֵת כָּל תְּרַבָּא דְעַל פְּרִיסָא: (תרגום יונתן)

(זבחים מטו): מארכיכו ללמוד הימנו, שאין למדין למד מן הלמד (ח) בקדשים, צפרק
חיזהו מקומן: על הכבד על הכליות על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת הו,
כמו מלכד: (רז"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש והלא כי היכי דפירש צזבח השלמים לכולהו חלבים צפרט
הכי נמי פירש להו הכא גבי פר כהן משיח: (ז) מדכתיב ואם זבח שלמים וגו'
שמע מינה דקפיד רחמנא שיהא הזבח לשם שלמים: (ח) פירוש משום דבעי
לאגמורי פר העלם של צבור אשעירי עבודת כוכבים ליותרת הכבד ושתי כליות
מדאיתקש להדדי לענין הקטרת אימורים כדאמרינן בזבחים פרק בית שמאי ופר
העלם צבור לא כתיב ביה כליות ויותרת אלא מהיקשא דפר כהן משיח דכתיב
ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת ותניא לפר זה פר העלם צבור לפר החטאת
זה פר כהן משיח מה פר כהן משיח יס צאימוריו שתי כליות והיותרת אף פר
העלם צבור כן ואין למדין למד מן הלמד הורכך הכתוב לכתוב קרא כאשר יורם
צפר כהן אף על פי שאין צריך ליה לגופיה לומר אם אינו ענין לגופיה תנהו ענין
לפר העלם דבר של צבור ולמדנו מזה שאם לא היה כתוב צו צפירוש לא היו
יכולים שעיירי עבודת כוכבים ללמוד מפר העלם דבר משום דבר הלמד בהיקש
אינו חוזר ומלמד בהיקש: (שפתי חכמים)

יא ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו:

אונקלוס ואת משך תורה ואת כל בסרה על רישיה ועל כרעוהי וגוה ואוכלה:
(אונקלוס)

יונתן ואת כל משך תורה ואת בישריה על רישיה ועל ריגלוי ועל בני גויה ורעה:
(תרגום יונתן)

יב והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף
אתו על עצים באש על שפך הדשן ישרף: (פ)

אונקלוס ונפק ית כל תורה מברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד קטמא
ויקיד יתה על אעגא באשתא על אתר בית מישד קטמא יתוקד: [פ] (אונקלוס)

יונתן ונפוק ית כל תורה לאתר דכי למברא למשריתא לאתר בית מישד קיטמא
ויקיד יתיה על קיסין בנורא על אתר בית מישד קיטמא יתוקד: (תרגום יונתן)

רז"י אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים
מנוגעות ולבית הקברות, הורכך לומר מחוץ למחנה, זה שהוא חוץ לעיר, שיהא
המקום טהור: מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות, (א) וצבית עולמים חוץ לעיר,

(ב) כמו שפירשוהו רבותינו במס' יומא (סח.) ובסנהדרין (מג:): אל שפך הדשן. מקום שפוכוין בו הדשן (ג) המסולק מן המזבח, כמו שנאמר והוליא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף. שאין תלמוד לומר, אלא מלמד שאפילו אין (ד) שם דשן: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) מדכתיב כאן מחנה ולקמן בפרשה זו כתיב כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו ובתור הכי כתיב והוליא את הפר אל מחוץ למחנה למה לי אלא ודאי מיותר הוא כדי לדרוש ממנו עוד מחנה אחת ומחנה שלישית מוכח מדכתיב בפרשת לו והוליא את הדשן מחוץ למחנה ללא היה ליה למימר רק והוליא את הדשן ואנא ידענא שחוץ למחנה הוא כדכתיב בפרשה זו אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן הרי שפך הדשן הוא מחוץ למחנה אלא ודאי מיותר הוא לדרוש ממנו עוד מחנה אחת דהיינו חוץ לשלש מחנות ושלש מחנות הן מחנה שכינה הוא מפתח העזרה ולפנים ומפתח העזרה עד פתח הר הבית הוא מחנה לוי ומפתח הר הבית עד שער העיר הוא מחנה שלישית ומשער העיר ולחוץ הוא חוץ לשלש מחנות: (ב) (נחלת יעקב) תמיה לי והלא אין חילוק בין בית עולמים ובין שילה ושאר מקומות ובכל מקום היכן שהיה הארון שם היו שלש מחנות ובהדיא אמרינן בפרק נגמר הדין וכו' עיין שם. ותירץ אולי הוא טעות סופר וכריך לומר בירושלים. (גור אריה) מה שמהפך רש"י לפרש תחלה אל מקום טהור ואחר כך אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות יש לומר דמנא ליה שפירש חוץ למחנה הוא חוץ לשלש מחנות לכן פירש אל מקום טהור מפני שיש מקום טמא ששם משליכים אבנים המנוגעות. וזה בוודאי חוץ לשלשה מחנות שהרי תוך העיר היה הבית המנוגע וכריך להוליאן חוץ אם כן מחוץ דכתיב הוא חוץ לשלש מחנות שהוא חוץ לעיר: (ג) כלומר לא הדשן המסולק מן המאכלות הפנימיות שהוא הדשן אשר תאכל האש את העולה באותו יום כי אותו דשן אין שופכין אותו מחוץ למחנה אלא היה חותה ממנו מלא המחתה בכל יום ונתנו בעזרה במזרחו של כבש כדכתיב והרים את הדשן וגו': (ד) ואם תאמר מנא ליה דלמא הא דכפליה לעכובא הוא שאם אין שם דשן פסול. ויש לומר דלא היה ליה למימר אלא על הדשן ישרף מאי על שפך הדשן אלא ודאי על מקום הדשן אף על פי שאין שם דשן כלל: (שפתי חכמים)

על שפך הדשן. שיהיה נשרף במקום שיש שם דשן המזבח: (אבן עזרא)

בעל הטורים על שפך הדשן ישרף. צותה תורה לשרוף קרבנו של כהן משיח בפרהסיא בחוץ על שפך הדשן שלא יתבייש אדם להתודות על חטאו שהרי כ"ג חטא והתודה והביא קרבן על חטאו: (בעל הטורים)

יג ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ואשמו:

אונקלוס ואם כל פנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא מעיני קהלא ויעבדון חד מכל פקודיא דיי די לא כשרין לאתעבדא ויחובין: (אונקלוס)

יונתן ואין כל פנישתא דישראל ישתלון ויתפסי פתגם מן מחמי קהלא ויעבדון בשלו מן חד מן כל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויתחייבין: (תרגום יונתן)

רש"י עדת ישראל. אלו (ה) סנהדרין: ונעלם דבר. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהיא מותרת: הקהל ועשו. שעשו כבוד (ו) על פיהם: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) משום שנאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה ושפטו העדה והאילו העדה מה עדה האמורה להלן בית דין אף עדה האמורה כאן בית דין ומדכתיב עדת ישראל שמע מינה העדה המיוחדת שבישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית: (ו) ומלת הקהל נדרש לפניו ולאחריו ונעלם מעיני הקהל שהם סנהדרי גדולה והורו שלא כהלכה ואמרו לעם מותרים אתם. הקהל ועשו שעשו הקהל מעשה על פיהם ואז מביאים סנהדרי גדולה פר בן בקר וגו': (שפתי חכמים)

בעל הטורים ישגו. שני במסו' ואם כל עדת ישראל ישגו. ישגו צאני ביחזקאל על רועי ישראל המתעים את הצאן הכא נמי מיירי בצבור ששגו ע"פ ב"ד שטעו בהוראה: מעיני. ד' ונעלם דבר מעיני הקהל. ואידך בהיא עניינא אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמי מעיני כל חי איירי בתורה דכתיב לעיל מינה והחכמה מאין תמצא הי"נ נעלמה החכמה מעיני הבית דין שטעו בהוראה ונעלם מעיני אישה זהו שאמרו אפי' שמע מעוף הפורח שנטמאה שוב אין המים בודקין אותה זה הוא ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים שאפי' שמע מעוף השמים והעלים עצמו כאלו לא ידע שוב אין המים בודקין אותה: (בעל הטורים)

אור החיים ואם כל עדת וגו'. בתורת כהנים דרשו עדת זו סנהדרין, נאמר כאן עדה ונאמר להלן וכו', ישראל דרשו המיוחדת שבישראל, שהיא של ע"א, ישגו יכול יהיו המיוחדים חייבים על ואמרו עוד הורו בית דין ועשו יכול יהיו חייבין תלמוד לומר הקהל ועשו, ההוראה בבית דין והמעשה בקהל ע"כ. ובדרך רמז ירצה שאם ישגו העדה ויטעו מדרך הישר, גם סנהדרי ישראל תורתם תהיה נעלמת מהם, לצד שלא השגו על עדת הי' ליישר המעקשים, כי החטא יולד חטא אחר, וצא ולמד (כתובות ס:): מהוראת אביי בלא נטילת רשות מרבו ששגג באותה הוראה והרגיש כי דין גרמה, וכדאיתא בסנהדרין (ה:): (אור החיים)

ספורנו ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל. שעם היותם עיני הקהל, הראוים לראות כעד אחרים, לא היטיבו לראות לעצמם, וגם כן עליהם אמר: (ספורנו)

יד ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני הקהל מועד:

אונקלוס וַתִּתְיַדַע חוֹבְתָא דִּי חָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרְבוּן קְהָלָא תוֹר בְּרַת תּוֹרִי לְחַטָּאתָא וַיִּיתוּן יְתִיהָ לְקָדָם מִשְׁפָּן זִמְנָא : (אונקלוס)

יונתן וַתִּשְׁתַּמּוּדַע לְהוֹן חוֹבְתָא דְאֶתְחִיבוּן עָלֶיהָ וַיִּקְרְבוּן קְהָלָא תוֹר בְּרַת תּוֹרִי לְחַטָּאתָא וַיִּיתוּן יְתִיהָ לְקָדָם מִשְׁפָּן זִמְנָא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וּנְוֹדַעַה הַחַטָּאת. וכן משפט הכהן הגדול ואם איננו נזכר כי אם לא הודע אליו חטאתו לא יקריב פר החטאת. ויש אומרים כי בכל שנה יקריב כן שמא חטא. והזכיר עם כל עדת ישראל וּנְוֹדַעַה החטאת שהכהן יתכן שיוודיעם ואין מי שיוודיע לכהן רק מעצמו. וחטאת הקהל כחטאת הכהן הגדול בכל משפטיה. והנה הכהן הגדול שקול כנגד כל ישראל: (אבן עזרא)

הרמב"ן וּנְוֹדַעַה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עֲלֶיהָ. בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יודע להם שחטאו יביאו קרבנם ולא הזכיר כן במשיח כי אין צורך ויתכן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בידיעה לא על הספק כאשם תלוי ורבותינו דרשו (ת"כ כאן) שאם ידעו שהורו ולא ידעו מה הורו יכול יהו חייבים ת"ל וּנְוֹדַעַה החטאת ולא שיוודעו החוטאים ולא הזכיר כן במשיח בעבור שאמר (פסוק ג) לֹא־שָׁמַת הָעַם הָרִי מְשִׁיחַ כַּצְּבוֹר (הרמב"ן)

בעל הטורים וּנְוֹדַעַה. ב'. ונורעה החטאת וּנְוֹדַעַה יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו שאפ"י על השוגג שיש לו להביא חטאת ולא הביא הקב"ה נפרע ממנו וזהו וּנְוֹדַעַה יד ה' את עבדיו מי שחטא ומביא קרבן וזעם את מי שאינו מביא: **והביאו אותו.** לפני אהל מועד. ד' במסו' הכא ואידך והביאו אבנים אחרות גבי מצורע והביאו בניך בחוצן והביאו את כל אחיכם לוי מי שמחוייב קרבן לה' ואינו מביאו לכהן סוף שצריך לכהן שיבא לראות נגעי ביתו ואם הוא מביאו זוכה למה שנאמר והביאו בניך בחוצן והביאו אל כל אחיכם מכל וגו': (בעל הטורים)

{טו} וְסִמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפֶּה לְפָנָי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת הַפֶּה לְפָנָי יְהוָה:

אונקלוס וַיִּסְמְכוּן סָבִי כְּנִישְׁתָּא יְתַּ דִּיהוֹן עַל רִישׁ תּוֹרָא קָדָם יְיָ וַיִּפּוֹס יְתַ תּוֹרָא קָדָם : (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְמְכוּן תְּרִיסָר סָבִי כְּנִישְׁתָּא דְמִתְמַנִּין אֶמְרָכוֹלִין עַל תְּרִיסָר שְׁבֻטָּא יְתַ דִּיהוֹן בְּתוֹקְפָא עַל רִישׁ תּוֹרָא וַיִּפּוֹס טַבְּחָא יְתַ תּוֹרָא קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

אבן עזרא זִקְנֵי הָעֵדָה. הם המנהיגים והם יסמכו את ידיהם בעדם ובעד כל ישראל כי לא יתכן שיסמכו כל ישראל: (אבן עזרא)

{טז} וְהִבִּיא הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ מִדָּם הַפֶּה אֶל אָהֶל מוֹעֵד :

אונקלוס וַיַּעַל פְּהֻנָּא רַבָּא מִדְּמָא דְתוֹרָא לְמִשְׁפָּן זִמְנָא : (אונקלוס)

יונתן וַיַּיעִיל פְּהֻנָּא רַבָּא מִן אֲדָמָא דְתוֹרָא לְמִשְׁפָּן זִמְנָא : (תרגום יונתן)

[יז] וְטָבַל הַפֶּהוּן אֶצְבְּעוֹ מִן הַדָּם וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים לְפָנָי יִהְיֶה אֶת פְּנֵי הַפְּרֻכָּת :

אונקלוס וְיִטְבֹּל פְּהֻנָּא אֶצְבָּעָה מִן דְּמָא וְיִזִּי שֶׁבַע זְמַנִּין קָדָם יְיָ יַת קָדָם פְּרֻכְתָּא :
(אונקלוס)

יונתן וְיִטְמוֹשׁ פְּהֻנָּא אֶצְבָּעִיהָ מִן אֲדָמָא וְיִזִּי מִנִּיהָ שֶׁבַע זְמַנִּין קָדָם יְיָ קָדָם
פְּרֻגֻדָּא : (תרגום יונתן)

רש"י אֶת פְּנֵי הַפְּרֻכָּת. וְלִמְעַלְמָה הוּא אֹמֵר אֶת פְּנֵי פְּרֻכָּת הַקֹּדֶשׁ, מִשָּׁל לְמֶלֶךְ
סָסְרַחָה עֲלֵיו מְדִינָה, אִם מַעוּטָה סָרַחָה פּוֹמְלִיא שְׁלוֹ מִתְקִימָתָא, וְאִם כּוֹלָם סָרַחָה,
אִין פּוֹמְלִיא שְׁלוֹ מִתְקִימָתָא, אִף כֹּאן כְּשַׁחְטָא כְּהֵן מִשִּׁיחַ עֲדִיין שָׁם קְדוּשַׁת הַמָּקוֹם
עַל הַמִּקְדָּשׁ, מִשַּׁחְטָאוֹ כּוֹלָם ח"ו נִסְתַּלְקָה הַקְּדוּשָׁה: (רש"י)

[יח] וּמִן הַדָּם יִתְּנוּ עַל קַרְנֵת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לְפָנָי יִהְיֶה אֲשֶׁר בְּאֵהָל מוֹעֵד וְאֶת כָּל
הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל יִסוּד מִזְבֵּחַ הָעֹלָה אֲשֶׁר פָּתַח אֵהָל מוֹעֵד :

אונקלוס וּמִן דְּמָא יִתְּנוּ עַל קַרְנֵת מִדְּבָחָא דִּי קָדָם יְיָ דִּי בְּמִשְׁכַּן זִמְנָא וְיַת כָּל דְּמָא
יִשׁוּד לִיִּסוּדָא דְּמִדְּבָחָא דְּעֹלָתָא דִּי בְּתַרְעַ מִשְׁכַּן זִמְנָא : (אונקלוס)

יונתן וּמִן אֲדָמָא יִתְּנוּ עַל קַרְנֵת מִדְּבָחָא דְּקָדָם יְיָ דְּבְמִשְׁכַּן זִימְנָא וְיַת כָּל אֲדָמָא
יִישׁוּד לִיִּסוּדָא דְּמִדְּבָחַ עֹלָתָא דְּבְתַרְעַ מִשְׁכַּן זִימְנָא : (תרגום יונתן)

רש"י יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי שהוא כנגד (ז)
הפתח: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) לאם לא כן אשר פתח אהל מועד למה לי. ואם תאמר למה לא
פירש רש"י זה לעיל צפר כהן משית. ויש לומר דהא דפירש רש"י הכא אל יסוד
מערבי ראונו לומר היינו לעכובא דלא תימא משום הכי שופך אל יסוד מערבי
משום שפוגע תחילה באותו רוח כשהוא יורא מאוהל מועד אחר שהשלים ההזיה
של פנים ומשום דאין מעבירין על המלות הוא לכן בא הכתוב השני ללמד שהמלואה
בהכי הוא דוקא ולא משום אין מעבירין. ובפרק איזהו מקומן תירץ רש"י בענין
אחר למה שניה פעם שניה אל פתח אהל מועד ויש ליישב בענין אחר לפי תירומו
וְדו"ק: (שפתי חכמים)

[יט] וְאֶת כָּל חֶלְבֹו גְרִים מִמְּנוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַה :

אונקלוס וְיַת כָּל תְּרַבָּה יִפְרֹשׁ מִנָּה וְיִסַּק לְמִדְּבָחָא : (אונקלוס)

יונתן וַיֵּת פֶּל תַּרְבִּייהַ יִפְרִישׁ מִנִּיהַ וַיִּסַּק לְמִדְבָּחָא: (תרגום יונתן)

רש"י ואת כל חלבו ירים. ואע"פ שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות, למדין הם מועקה לפי כאשר עשה וגו'. ומפני מה לא נתפרשו בו, תנא דבי ר' ישמעאל, משל למלך שזעם על אוהבו, ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: (רש"י)

[ב] וְעָשָׂה לְפָר פְּאֶשֶׁר עָשָׂה לְפָר החטאת פֶּן יַעֲשֶׂה לוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הִפְהוּ וְנִסְלַח לָהֶם:

אונקלוס וַיַּעֲבֵד לְתוֹרָא כְּמָא דִּי עֲבַד לְתוֹרָא דְחַטָּאתָא פֶּן יַעֲבֵד לָהּ וַיִּכְפֹּר עָלֵיהוֹן פְּהֵנָא וַיִּשְׁתַּבֵּחַ לָהוֹן: (אונקלוס)

יונתן וַיַּעֲבִיד לְתוֹרָא הִיכְמָא דְעֲבַד לְתוֹרָא דְחַטָּאתָא דְכִהֲנָא רַבָּא הִיכָדִין יַעֲבִיד לָיָה וַיִּכְפֹּר עָלֵיהוֹן פְּהֵנָא וַיִּשְׁתַּבֵּחַ לָהוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י ועשה לפי. זה (ח) כאשר עשה לפי החטאת כמו שמפורש בפר כהן משית, להביא יותרת ושתי כליות, (ט) שפירש שם מה שלא פירש כאן, ולכפול במאות העבודות, (י) ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול, לפי שמלינו בניתנין על המזבח החילון (כ) שנתנו במתנה אחת כפר, הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) הוסיף מלת זה על מלת לפי (החטאת) משום דאלו היה הראשון שיעיר או כבש היה נכון לומר ועשה לפי כאשר עשה לשעיר או לכבש אבל אינו נכון לומר ועשה לפי כאשר עשה לפי משום הכי הוסיף מלת זה ואינו נכון נמי לומר ועשה לפי זה כאשר עשה לפי החטאת כי אם בתוספות מלת הראשון משום הכי הוצרך לומר כמו שמפורש בפר כהן משית וכו' ללא נטעה לומר דלמא בפר אחר קמייירי דהיינו בפר יום כיפור אף על פי שלא הוזכר עדיין לכן הוסיף כמו שמפורש וכן במקום מלת הראשון: (ט) ומה שאמר להביא כליות ויותרת ולא הזכיר החלבים שכולם נכללים במאמר ואת כל חלבו יקטיר זה הוא אליבא דרבי (י) ויס"י ושמעאל וכו' פירשתיו לעיל כמה שפירש רש"י ובשחיטת קדשים וכו' דאין למדין למד מן הלמד. ומה שאמרו לכפול הוא אליבא דתנא קמא בתורת כהנים ולא אליבא דרבי ישמעאל: (י) והכי פירושו ועוד למדין ממנו פירוש מועקה לפי וגו' שיזרוק הדם כמו שיזרוק גבי פר החטאת וכי תימא והלא בהדיא כתיב ביה שיזרוק הדם לכן פירש לכפול אותו שני פעמים שאם חסר וכו': (כ) כפר אפילו במתנה אחת פירש בזריקה אחת נעשית לו כפרה ואינו מעכב הכפרה אבל במזבח הפנימי לא נעשית לו כפרה: (שפתי חכמים)

כלי יקר ונסלח להם. מה שלא נאמר לשון סליחה בכהן המשוח כדרך שהזכיר לשון סליחה בקהל, ונשיא, ויחיד, פי' הרמב"ן שלרוב מעלת הכהן לא יתכפר לגמרי כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב.יז) וגדול עונו מנשוא עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו. ומהרי"א כתב שמה שנאמר בחטאת הקהל ונסלח להם קאי על הכהן ועל הקהל וכוללם יחד לפי ששניהם חטאו בדבר הוראה שהתירו האסור.

ול"נ שלכך לא נאמר סליחה בכהן משוח, לפי שכל המחטיא הרבים חטא הרבים תלוי בו ובכהן משוח נאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם, פירש"י שחטאו אשמת העם הוא שהם תלויין בו לכפר עליהם ונעשה מקולקל, ויותר נכון לפרש לאשמת העם שהוא בכלל מחטיא הרבים כי ממנו יראו וכן יעשו בק"ו, על כן לא נאמר בו ונסלח לו כי אע"פ שהקרובן יספיק להסיר מעליו חטאו וסר עונו מ"מ נשאר עדיין רושם חטא הרבים התלוי בו ולזה אין סליחה. ואל תשיבני ממ"ש לשון סליחה בנשיא החוטא, היינו לפי שאין למדין ממנו אחרים כלל ואדרבא תולין חטא בנשיאתו לומר שבעבור שנהג נשיאתו ברמה ע"כ בא לידי חטא כי הכל יודעין שגסות הרוח שבאדם מעבירו ע"ד קונו וא"כ אין למידין ממנו החטא, ואדרבא שלמידין ממנו דרך התשובה כמ"ש אשר נשיא יחטא פירש"י אשרי הדור כו'.

ומ"ש לשון סליחה בפר' ואם כל עדת ישראל ישגו. ממ"נ אם הפר' מדברת בעדה שלימה שחטאו כולם ממש אז אין כאן מחטיאי הרבים שהרי כולם חטאו כאחד, ואם הפר' מדברת בסנהדרין כמו שלמדו מג"ש דעדה עדה א"כ העדה לא חטאו כלום כי כבר צוה להם הקב"ה שישמעו בקול מוריהם ואם המה חטאו ויורו המורים בטעות אלה הצאן מה עשו, וא"כ אין כאן מחטיאי הרבים, ואם נפשך לומר שזה נקרא מחטיאי הרבים נוכל לומר שלכך מסיים ואמר חטאת הקהל הוא לומר שאע"פ שנאמר ונסלח להם מ"מ אין זה סליחה שהרי חטאת הקהל הוא ואותו רושם נשאר קיים וכאילו אמר שהכל נסלח להם חוץ ממה שחטאת הקהל הוא אותו חטא נשאר קיים. וכל זה אזהרה גדולה למורי הוראות ולגדולי ישראל שיהיו נזהרים במעשיהם ביותר כי שגת תלמוד עולה זדון כי מה שהוא עושה בשוגג גורם שממנו יראו וכן יעשו במזיד כי לא ידעו ששגגה הוא להם. (כלי יקר)

[כא] והוציא את הפר' אל מחוץ למחנה ושרף אתו כְּאֶשֶׁר שָׂרַף אֶת הַפָּר הַרְּאשׁוֹן חטאת הקהל הוא: (פ)

אונקלוס וַיִּפֶק יְת תוֹרָא לְמַבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וְאוֹקִיד יְתָהּ כְּמָא דִּי אוֹקִיד יְת תוֹרָא קְדָמָּה חטאת קהלא הוא: [פ] (אונקלוס)

יונתן וַיִּפּוֹק יְת תוֹרָא לְמַבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וַיּוֹקֵד יְתִיהּ הֵיכְמָא דְאוֹקִיד יְת תוֹרָא קְדָמָּה דְכִהְנָא רַבָּא מְטוּל דִּישְׁתְּבוֹק חוּבִין דִּישְׁרָאֵל בֵּיהּ וּבְרַם חטאת קהלא הוא: (תרגום)

אבן עזרא חטאת הקהל הוא. הפר': ואם ישגו. ישראל ולא יעשו אחת ממצות עשה פריב פר לעולה ושעיר לחטאת: (אבן עזרא)

בעל הטורים חטאת הקהל הוא. וסמיך ליה אשר נשיא יחטא לוי כל שבידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו כאלו הוא חטא: (בעל הטורים)

ספורנו חטאת הקהל הוא. כי לא יקרה זה בלתי עון הדור גם כן. אמנם כתב בהם ואשמו להזהירם על התשובה קודם שיקריבו, וחטאתם גם כן נשרפת, ולכובד עון שניהם הובא דמם אל הקודש פנימה. ועל עון הנשיא אמר (כב) אשר נשיא יחטא. כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא, כאמרו וישמן ישורון ויבעט ואמר בו ואשם שמעצמו יכיר עונו. (כג) או הודע אליו. על ידי אחרים. והחוליים במילת הודע הוא בו תמורת השור"ק. ואמר על עם הארץ (כז) ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. כי זה אפשרי קרוב שאחד מעם הארץ יחטא, ובזה ובענין חטא הנשיא אמר ואשם, שהיא אזהרה על תשובה קודמת לקרבן, ובשניהם ובכל האשמות נתן חלק לכהנים, כי אכילת הכהנים תועיל בהם לכפרת החוטאים: (ספורנו)

[כב] אֲשֶׁר נָשִׂיא יִחַטָּא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְהוָה אֲלֵהֶיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ בְּשִׁגְגָה וְאָשָׁם:

אונקלוס אִם רַבָּא יַחֻב וְיַעֲבֹד חַד מִכָּל פְּקוּדָא דַּיְי אֲלֵהִיה דְּלָא כְּשָׂרִין לְאַתְעִבְדָּא בְּשָׁלוּ וְיַחֻב: (אונקלוס)

יונתן בְּזִימְנָא דְרַבָּא בְּעַמָּא יַיַחֻב וְיַעֲבִיד חַד מִן כָּל פְּקוּדָא דַּיְי אֲלֵהִיה דְּלָא כְּשָׂרִין לְאַתְעִבְדָּא בְּשָׁלוּ וְיַתְחַיִּיב: (תרגום יונתן)

רש"י אֲשֶׁר נָשִׂיא יַחֻב. לְשׁוֹן אֲשֶׁרִי, אֲשֶׁרִי הַדּוֹר שֶׁהַנְּשִׂיא שָׁלוּ נוֹתֵן לָב לְהַבִּיא כַּפֶּרֶת עַל שִׁגְגָתוֹ, ק"ו שֶׁמִּתְחַרֵּט עַל זְדוּנוֹתָיו: (רש"י)

אבן עזרא אֲשֶׁר נָשִׂיא יַחֻב. הַפּוֹךְ וְכֵן הוּא אֲשֶׁר יַחֻב הַנְּשִׂיא וְהוּא דָּבֵק בְּאֲשֶׁר לְמַעֲלָה וְאִם כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל כְּאִילוֹ אָמַר וְאִם אֲשֶׁר יַחֻב הוּא נְשִׂיא שְׁבֵט אוֹ נְשִׂיא בֵּית אֲב: (אבן עזרא)

הרמב"ן אֲשֶׁר נָשִׂיא יַחֻב. לְשׁוֹן אֲשֶׁרִי אֲשֶׁרִי הַדּוֹר שֶׁהַנְּשִׂיא מְבִיא כַּפֶּרֶת עַל שִׁגְגָתוֹ תּוֹרַת כְּהֵנִים (חֻבָּה פֶּרֶשֶׁה ה א) אוֹ הוֹדַע אֵלָיו אִם הוֹדַע הִרְבֵּה אוֹ יֵשׁ שֶׁמִּשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן אִם וְאִם בְּמִקּוֹם אוֹ וְכֵן אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נִגַּח הוּא (שְׁמוֹת כֹּא לו) לְשׁוֹן רִשְׁיִי וְרִי אֲכַתְּבֶנּוּ אֲשֶׁר נְשִׂיא יַחֻב הַפֶּךְ אֲשֶׁר יַחֻב הוּא נְשִׂיא וְהוּא דָּבֵק לְמַעֲלָה וְאִם כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל יִשְׁגוּ כְּאִלוֹ אָמַר וְאִם אֲשֶׁר יַחֻב הוּא הַנְּשִׂיא אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חֲטָאתוֹ הַכְּתוּב אַחֲזֵ דֶרֶךְ קִצְרָה וְהִטְעַם שִׁיּוּדַע לְנְשִׂיא מִעֲצָמוֹ שֶׁחֲטָא אוֹ הוֹדַע אֵלָיו הוֹדִיעוּ אִישׁ אַחֵר שֶׁרָאָהוּ וְיִהְיֶה דְקָדוֹק הוֹדַע פֶּעַל עִבְרָה כְּמוֹ וְהִצֵּר לָךְ (דְּבָרִים כח נב) וַיִּחְסַר הַמוֹדִיעַ כְּמוֹ אֲשֶׁר יִלְדָה אוֹתָהּ לְלוֹי (בְּמִדְבָר כו נט) וְאִין צְרִיךְ לְכָל זֶה כִּי שִׁימוּשֵׁי "אֲשֶׁרִי" רַבִּים יֵשׁ מֵהֶם יוֹרוּ עַל הַזְּמַן כְּגוֹן כְּאֲשֶׁר בֵּא יוֹסֵף אֶל אַחִיו (בְּרֵאשִׁית לו כג) כְּאֲשֶׁר כָּלוּ לְאֶכּוֹל אֶת הַשֶּׁבֶר (שֵׁם מג ב) וְדוֹמִיָּהֶם אִף כְּאֵן כְּאֲשֶׁר נְשִׂיא יַחֻב וַיִּחְסַר כִּיף הַעֵת וְכֵן אֶת הַבְּרִכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמַעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם (דְּבָרִים יא כז) כְּאֲשֶׁר תִּשְׁמַעוּ אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תוֹסִיפוּ לְרֵאֹתֶם עוֹד (שְׁמוֹת יד יג) כְּאֲשֶׁר רָאִיתֶם שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצְוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ (שֵׁם לד יח) כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וּפְעַמִּים תִּחְסַר הַמְלָה הַזֹּאת וַיִּסְרֶה מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עֲשִׂתָה מִפְּלַצַּת לְאֲשֶׁרָה (מְלָכִים א טו יג) בְּאֲשֶׁר עֲשִׂתָה מִפְּלַצַּת לְאֲשֶׁרָה כְּטַעַם בְּעִבּוֹר כְּמוֹ בְּאֲשֶׁר אֶת אֲשֶׁרָה (בְּרֵאשִׁית לט ט)

וטעם או הודע אליו על האשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשנה ואשם להיות עליו עונש או יודע אליו ויתכפר לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו וטעם ה' אלהיו לומר כי אע"פ שהוא המלך האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש לו לירא מה' אלהיו כי הוא אדוני האדונים וכן למען ילמד ליראה את ה' אלהיו (דברים יז יט) כלומר שישים אל לבו כי יש עליו עליון שהוא אלהיו אשר בידו נפשו וממלכתו (הרמב"ן)

אור החיים אשר נשיא יחטא. פירוש אפילו בהוראת בית דין כל שאין חייבין בית דין ועשה הוא חייב שעיר, וכן כתב הרמב"ם (הלכות שגגות פט"ו ה"ח):

או הודע. אומרו או, לצד שקדם ואמר ואשם, ואמרו ז"ל (תו"כ) מלמד שמביא אשם תלוי אם נסתפק, לזה אמר או הודע פירוש אם הודע אליו ודאי: (אור החיים)

בג או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים:

אונקלוס או אתנדע לה חובתה די חב בה וייתי ית קרבנה צפיר בר עזין דכר שלים: (אונקלוס)

יונתן או אשתמודע ליה חובתיה דחב וייתי קורבניה צפיר בר עזי דכר שלים: (תרגום)

רש"י או הודע. כמו אם הודע הדבר, (ב) הרצה או יש שמשמין בלשון אם, ואם במקום או, וכן או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר, ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש משום דקני קרא ולא כתב אם נשיא כמו דכתיב אם הכהן המשיח ואם כל עדת וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא או הודע אליו. אחז הכתוב דרך קצרה כמו לכהן והטעם שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודיעו אדם אחר שראהו. דקדוק הודע אליו פועל עבר כמו והצר לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי ויאמר רבי משה הכהן כי הוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק יתחלפו והוא על משקל ויוסף הורד מצרימה והנשיא יקריב שעיר מטעם זרזיר מתנים או תיש כפירוש הגאון בספר משלי והוא זכר למעלת הנשיא רק לא יובא את דמה לפנים מהקדש והכהנים יאכלו חטאת הנשיא לכפר בעדו כי כן כתוב ולא יאכל הכהן הגדול חטאתו: (אבן עזרא)

בעל הטורים את קרבנו. נא' בקרבן נשיא רבוי את לוי' שיביא קרבן שמן וגדול לפי שבכל יום אוכל פטומות שלא יהא שלחנו מלא ושלחן רבו ריקם. בעז כתיב שעיר עזים זכר שעירת עזים נקבה לפי שאין בשמו חילוק לזכר ולנקבה שהכל נקרא עז לכך צריך לפי זכר או נקבה אבל כבש יש חילוק בשמו כבש לזכר כבשה לנקבה: (בעל הטורים)

דעת זקנים או **הודע אליו**. כתיב כאן ביחיד ובנשיא חוטא וי"מ אותו כמו אם הודע אבל הרב בכור שור ז"ל כתב לפי שנשיא ויחיד מביאין אשם תלוי דכתיב בנשיא ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו כלומר שאין יודע אלא ה' אלהיו שהוא ספק ואשם מביא אשם תלוי או הודע אליו אז מביא חטאת וכן אתה דורשו גבי יחיד דכתיב ביה ממצות ה' וראיה מתורת כהנים דדריש ואשם מלמד שמביא אשם תלוי אבל צבור וכהן משיח אין מביאין אשם תלוי צבור דכתיב הכא נפש אחת תחטא דמשמע אחת ולא צבור כהן משיח דכתיב ביה לאשמת העם כהן משיח כצבור הלכך לא כתיב בהו או הודע: (דעת זקנים)

[כד] וְסַמְךָ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשַׁחַט אֹתוֹ בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת הָעֵלָה לְפָנָי יְהוָה חֲטָאת

אונקלוס וְיִסְמוֹךְ יָדָהּ עַל רִישָׁא דְצִפְרִיא וְיַכּוֹס יְתִיה בְּאַתְר דְּיַכּוֹס יְת עֲלֵתָא לְקֻדְם חֲטָאתָא

יונתן וְיִסְמוֹךְ בְּתוֹקְפָא יָד מִיַּיְהוּה עַל רִישׁ צִפְרִיא וְיַכּוֹס יְתִיה טַבְחָא בְּאַתְר דְּיַכּוֹס יְת עֲלֵתָא קֻדְם יְיָ חֲטָאתָא הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י במקום אשר ישחט את העולה. כלפון (מ) שהוא מפורק בעולה: חטאת הוא. לשמו כשר, (ו) שלא לשמו פסול: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) ואם תאמר והלא כבר נאמר בפרשת לו במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת ויש לומר לקבוע חובה שלא תהא שחיטתו אלא כלפון ואם לא נשחט כלפון יהא פסול: (ו) פירוש מדכתיב הוא דרשינן הכי שהוא משמע בהווייתו כלומר להביאו תחילה לשם חטאת אבל אם אינו בהווייתו דכששחטו שחטו לשם עולה פסולה לגמרי: (שפתי חכמים)

[כה] וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיָּדָם הַחֲטָאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבֵּחַ הָעֵלָה וְאֶת דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל

אונקלוס וְיִסַּב כְּהֵנָא מִדְמָא דְחֲטָאתָא בְּאֶצְבָּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנֵת מִדְבָּחָא דְעֲלֵתָא וְיִת דָּמָה יִשׁוּד לְיִסוּדָא לְמִדְבָּחָא דְעֲלֵתָא: (אונקלוס)

יונתן וְיִסַּב כְּהֵנָא מִן אֲדָמָא דְחֲטָאתָא בְּאֶצְבָּעֵיהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנֵת מִדְבָּחָא דְעֲלֵתָא וְיִת אֲדָמִיָּה יִישׁוּד לְיִסוּדָא דְמִדְבָּחָא דְעֲלֵתָא: (תרגום יונתן)

רש"י ואת דמו. קירי (ס) הדם: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) לא כל דמו שכבר נתן ממנו על קרנות המזבח: (שפתי חכמים)

הרמב"ן ואת דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה. הוא הנזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקום הידיעה וכן וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר (לעיל פסוק ד) ולרבותינו בהם מדרשים כי תורת ה' תמימה אין בה חסר ויתר (הרמב"ן)

בנו ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב זבח השלמים וכפר עליו הפהו מחטאתו ונסלח לו: (פ)

אונקלוס ונת כל תרבה יסק למדבחה כתרב נכסת קודשיא וכפר עלוהי פהנא מחובתיה וישתביק ליה: (אונקלוס) [פ]

יונתן ונת כל תרביה יסיק למדבחה הי כתריב נכסת קודשיא וכפר עלוי פהנא מחובתיה וישתביק ליה: (תרגום) (יונתן)

רש"י כחלב זבח השלמים. כאותן אמורין המפורשים (ע) בעז, האמור אלל שלמים: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) אמר כאותן אימורים במקום כאותו חלב המוזן ממלת כחלב מפני שאין כוונת הכתוב לפרש החלב כי מאמר ואת כל חלבו כולל כל החלבים רק כוונת הפסוק הוא להוסיף היותרת והכליות שאינן נכללים במאמר כל חלבו ואמר המפורשים בעז האמור אלל שלמים לפי שזבח השלמים של כבש נכלל בו גם האליה בכלל אימורים וחטאת של נשיא הוא עז ואין לו אליה: (שפתי חכמים)

בז ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצות יהנה אשר לא תעשינה ואשם:

אונקלוס ואם אנש חד יחוב בשלו מעמא דארעא במעבדה חד מפקודיא דינ דלא כשרין לאתעבדא ליחוב: (אונקלוס)

יונתן ואין פר נש חד ייחוב בשלו מן עמא דארעא במעבדיה חד מן פקודיא דינ דלא כשרין לאתעבדא ויתחייב: (תרגום) (יונתן)

אבן עזרא מעם הארץ. והם כל ישראל והכהנים ההדיוטים וכל הלויים: ואשם. פעל עבר כמו כי זקן יצחק: (אבן עזרא)

בעל הטורים בעשתה. בגי' אם כולה ולא במקצתה: (בעל הטורים)

אור החיים ואם נפש וגו'. אמר ואם בוא"ו להוסיף על ענין ראשון מה שרשם מהדינים בפרשה זו שאין בהם נגדיות להאמור במה שלפניה:

מעם הארץ. דרשו רז"ל (הוריות יא) למעט כהן משיח בשגגתו בלא העלם דבר שלא יביא אפילו שעירה. גם מ"ם של מעם אמרו למעט נשיא בהיכא שאכל חצי זית והוא הדיוט וחצי זית והוא מלך שאינו מביא כשבה. פירוש מתחלה דורש

עם הארץ שהוא לאפוקי הגדול ומיוחד שבהם שהוא כהן המשיח ודרשא זו היתה נדרשת הגם שהיה אומר בעם הארץ, ומאומרו מעם חזר וחלק גם חלק מההדיוט, וכגון הדיוט שאכל חצי זית ונתמנה והשלימו שאינו מביא:

בעשותה. לא היה צריך לומר, ודרשו ממנה בתורת כהנים מיעוט ורבוי מיעוט שאם עשה על פי הוראת בית דין פטור, דסלקא דעתך אמינא מה שקבע הכתוב פר הקהל אינו אלא על בית דין שהיו סבה בהוראתם לחטוא אבל העושים כדינם עומדים להביא כשבה או שעירה קא משמע לן דדוקא התולה בעצמו, רבוי שאם תלה בבית דין פירוש שהורו בבית דין ועשה על פיהם אם היה יודע שטעו אינו נפטר מצד הוראתם וחייב בשעירה או כשבה הגם שיביאו בית דין פר החטאת כמשפטו. הרבוי רמוז בתיבת בעשות, והמיעוט בדקדוק בעשותה, משמע בעשות אותה ולא אחרת, ובזה תבין ב' ברייתות בתורת כהנים על נכון: (אור החיים)

[כת] או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא: חטא:

אונקלוס או אתידע לה חובתה די חב וייתי קרבנה צפירת עזין שלמתא נקובתא על חובתה די חב: חב: (אונקלוס)

יונתן או אשתמודע ליה חובתיה דחב וייתי ית קורבניה צפירתא דעזי שלמתא מטול חובתיה דחב: (תרגום יונתן)

אבן עזרא שעירת עזים נקבה. כי מעלתו נקלה ממעלת הנשיא: וטעם ונסלח לו בפרשת שלח: אבן עזרא:

[כט] וסמוך את ידו על ראש החטאת ושחט את החטאת במקום העלה:

אונקלוס ויסמוך ית ידה על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתר דעלתא: (אונקלוס)

יונתן ויסמוך יד מיניה על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתרא דעלתא: (תרגום יונתן)

[ל] ולקח הפהו מדמה באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד: המזבח:

אונקלוס ויסב פהנא מדמה באצבעיה ויתן על קרנת מדבחה דעלתא וית כל דמה ליסודא: (אונקלוס)

יונתן ויסב פהנא מן אדמא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחה דעלתא וית כל אדמא וישוד ליסודא: (תרגום יונתן)

[לא] ואת כל חלבה יסיר באשר הוסר חלב מעל זבח השלמים והקטיר הפהו

הַמְזַבְּחָה לְרִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וְכֹפֶר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ: (פ)

אונקלוס וְיַת כָּל תְּרִבִּיהַ יַעֲדִי כְּמָא דִּי מִתְעַדָּא תְּרַב מְעַל נְכִסְתָּ קוּדְשִׁיא וְיִסַּק כְּהֵנָּא לְמִדְבָּחָא לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי כְּהֵנָּא וְיִשְׁתַּבֵּךְ לָהּ: [פ] (אונקלוס)

יונתן וְיַת כָּל תְּרִבִּיהַ יַעֲדִי הִיכְמָא דְאִיתְעַדָּא תְּרִיב מְעַלְוֵי נְכִסְתָּ קוּדְשִׁיא וְיִסַּק כְּהֵנָּא לְמִדְבָּחָא לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ וְיִכְפֹּר עֲלוּי כְּהֵנָּא וְיִשְׁתַּבֵּיך לִיהּ: (תרגום יונתן)

רש"י כֹּאשֶׁר הוֹסֵר חֶלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים. כֹּאִימורֵי עֹז הָאִמּוּרִים בְּשָׁלָמִים: (רש"י)

בעל הטורים הוֹסֵר. ב' כֹּאשֶׁר הוֹסֵר חֶלֶב. וּמַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד לומר שמעת הוֹסֵר הַתְּמִיד הוֹסֵר כֹּל חֶלֶב שֶׁבִּזְכוּתוֹ נִשְׁתַּלַּח בְּרַכָּה בְּכֹל: (בעל הטורים)

דעת זקנים וְהַקְטִיר הַכֹּהֵן הַמְזַבְּחָה. לֹא נֹאמַר כֹּאן רִיחַ נִיחֹחַ רַק בְּקִרְבָּן לִפְנֵי שֶׁהַקִּבֵּי"ה מִקְפִּיד יוֹתֵר עַל הַגְּדוּלִים כִּשְׁהוֹן חוּטְאִין: (דעת זקנים)

[לב] וְאִם כִּפֹּשׁ יָבִיא קִרְבָּנוֹ לְחֻטָּאת נִקְבָּה תְּמִימָה יָבִיאָנָּה:

אונקלוס וְאִם אִימֵר יִיתִי קִרְבָּנָה לְחֻטָּאתָא נִקְבָּא שְׁלִמְתָּא יִיתְנָה: (אונקלוס)

יונתן וְאִין אִימֵר יִיתִי קִרְבָּנָה לְחֻטָּאתָא נִקְבָּא שְׁלִמְתָּא יִיתְנָה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְאִם כִּבֵּשׁ. וְאִם הִבִּיא מִמִּין הַכִּבֵּשׁ לְחֻטָּאת יָבִיא נִקְבָּה כִּמוֹ שֶׁעִירַת עֲזִים: (אבן עזרא)

אור החיים וְאִם כִּבֵּשׁ וְגו' עַד וְנִסְלַח לוֹ. צָרִיךְ לִדְעַת לִמָּה הוּצָרָךְ לְחֻלְקָם לִבִּי פִּרְשִׁיּוֹת, וְהִיָּה לוֹ לומר למעלה והביא קרבנו שעירת עזים וגו' או כשבה תמימה וגו' ולא היה צריך לכתוב כל הפרשה, ונראה כי חלקם הכתוב לטעם עצמו שאמרו רז"ל (תו"כ ג) בפרשת ואם עז שבה לרבות אליה בחטאת מן הכשבה, לזה דקדק לומר בכשבה כאשר יורם חלב הכשב, ובשעירה אמר ואת כל חלבה יסיר. וחדא בשלמי נדבה וחדא בחטאת חובה. גם רואני שיש חידוש בכל האמור, אומרו וּסְמַךְ דְרָשׁוּ רִז"ל (תו"כ הכא) שְׁבֹא לְלַמֵּד עַל חֻטָּאת נִזִּיר וְחֻטָּאת מִצּוּרַע שֶׁטְעוֹנִין סְמִיכָה, וְאֹמְרוּ וְשַׁחַט אֹתָהּ לְחֻטָּאת דְרָשׁוּ (זבחים ז) שְׁצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה שְׁחִיטָה לְשֵׁם חֻטָּאת, וּפְרִט זֶה לֹא נִרְמַז בְּפִרְשַׁת שְׁעִירָה וּמִכָּאן אֵתָּה לְמַד לְשִׁנְיָהֶם, וְאֹמְרוּ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר וְגו' אִמְרוּ בְּזִבְחִים (מח:): בְּפִרְק אִיזָהוּ מִקּוֹמָן חֻטָּאת מִנְלָן דְּבַעִיא צִפּוֹן דְּכִתִּיב וְשַׁחַט הַחֻטָּאת בְּמִקּוֹם הָעוֹלָה, אֲשֶׁכְחָן לְמִצּוּהָ לְעִכּוּבָא מִנְלָן דְּכִתִּיב בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִשַׁחַט אֵת הָעוֹלָה וְגו' ע"כ. הִרִי שֶׁהוּצָרָכוּ בִּי כְּתוּבִים. וְשֵׁם בְּש"ס הָעֵלָה שֶׁלְמַדִּין לְכֹל הַחֻטָּאוֹת לְמִצּוּהָ, וְאֹמְרוּ (תו"כ כֹּאן) מִדָּם הַחֻטָּאת דְרָשׁוּ שְׁצָרִיךְ לְקַבֵּל דָּמָה לְשֵׁם חֻטָּאת, וְכֵן בְּכֹל מָה שֶׁכִּפֵּל יֵשׁ בּוֹ חִידוּשׁ מִשְׁפָּט, וְלִזֶּה חִלְקִינְהוּ קָרָא לְלַמֵּד חוּקִים וּמִשְׁפָּטִים וְכו': (אור החיים)

[לג] וְסְמַךְ אֵת יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחֻטָּאת וְשַׁחַט אֹתָהּ לְחֻטָּאת בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִשַׁחַט אֵת

העלה :

אונקלוס וְיִסְמוּךְ יתְּ יְדָה עַל רִישׁ חֲטָאתָא וְיִכּוֹס יְתָה לְחֲטָאתָא בְּאַתְרָא דִּי יְכוֹס
נת (אונקלוס) עֲלֵתָא :

יונתן וְיִסְמוּךְ יֵד וְיִמְיִינָה עַל רִישׁ חֲטָאתָא וְיִכּוֹס יְתָה מְטוֹל קוֹרְבָן חֲטָאתָא בְּאַתְרָא
דִּיכּוֹס נת (תרגום) עֲלֵתָא : יונתן

רש"י וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחֵטְאָתָא. שְׁתַּחֲא שְׁחִיטָתָהּ לְשֵׁם חֲטָאתָא: (רש"י)

[לד] וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּם הַחֲטָאתָא בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֵת כָּל דָּמָה
שִׁפָּף אֶל יִסוּד הַמִּזְבֵּחַ :

אונקלוס וְיִסַּב כְּהֵנָא מִדָּמָא דְחֲטָאתָא בְּאֶצְבָּעָהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנֵת מִדְּבָחָא דְעֲלֵתָא וְיֵת
כָּל דָּמָה יִשׁוּד לִיסוּדָא דְמִדְּבָחָא : (אונקלוס)

יונתן וְיִסַּב כְּהֵנָא מִן אָדָם חֲטָאתָא בְּאֶצְבָּעֶיהָ וְיִתֵּן עַל קַרְנֵת מִדְּבָחָא דְעֲלֵתָא וְיֵת
כָּל אֲדָמָא יִישׁוּד לִיסוּדָא דְמִדְּבָחָא : (תרגום) יונתן

[לה] וְאֵת כָּל חֲלָבָהּ יִסִּיר כַּאֲשֶׁר יוֹסֵר חֲלֵב הַכֶּשֶׁב מִזְבֵּחַ הַשְּׁלָמִים וְהַקֵּטִיר הַכֹּהֵן
אֹתָם הַמִּזְבֵּחַ עַל אֲשֵׁי יְהוָה וְכִפָּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ :
(פ)

אונקלוס וְיֵת כָּל תְּרִבָּהּ יַעֲדִי כְּמָא דִּי מִתְעַדָּא תְּרַב אַמְרָא מְנַכְסֵת קוּדְשִׁיא וְיִסַּק
כְּהֵנָא יִתְהוֹן לְמִדְּבָחָא עַל קוֹרְבָנָא דִּי וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי כְּהֵנָא עַל חוּבְתָהּ דִּי חֵב
וְיִשְׁתַּבֵּק לָהּ : [פ] (אונקלוס)

יונתן וְיֵת כָּל תְּרִבָּהּ יַעֲדִי הִיכְמָא דְאַתְעַדָּא תְּרַיֵב אִימֵר מְנִיכְסֵת קוּדְשִׁיא וְיִסִּיק
יִתְהוֹן כְּהֵנָא לְמִדְּבָחָא עַל קוֹרְבָנָא דִּי וְיִכְפֹּר עֲלוּי כְּהֵנָא עַל חוּבְתֶיהָ דְחֵב וְיִשְׁתַּבֵּק
לִיהּ : (תרגום) יונתן

רש"י כַּאֲשֶׁר יוֹסֵר חֲלֵב הַכֶּשֶׁב. שְׁנֵתְרַבּוּ אֲמֹרִין וְאֵלֶיהָ, אֵף חֲטָאתָא כְּשֶׁהִיא צֹאֵה
כְּצֶה טַעוֹנָה אֵלֶיהָ עִם הַאֲמֹרִין: עַל אֲשֵׁי ה'. עַל מְדוּרוֹת הָאֵשׁ (פ) הַעֲשׂוֹת
לְשֵׁם, פּוֹאֲיִלִי"ן צִלְע"ז: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) פִּירוּשׁ וְלֹא עַל הָאֵשׁ הַיּוֹרֵדֶת מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁהוּא אֵשׁ ה' מִמֶּנּוּ לֹאֲתָהּ
אֵשׁ אַחֲרֵת הִיא וְצִקְרָא כְּתִיב אֲשֵׁי ה' שֶׁהֵם עֲשׂוֹת לְשֵׁם ה': (שפתי חכמים)

אבן עזרא וְטַעַם כַּאֲשֶׁר יוֹסֵר חֲלֵב הַכֶּשֶׁב. לְהַבִּיא הָאֵלֶיהָ כִּי אֵין עִם הַשְּׁעִירָה
אֵלֶיהָ : (אבן עזרא)

ויקרא פרק-ה

[א] וּנְפֹשׁ כִּי תַחֲטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עַד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע אִם לֹא יִגִּיד וְנָשָׂא עֹוֹנוֹ :

אונקלוס וְאִנְשׁ אַרְי יַחוּב וְיִשְׁמַע קַל מוֹמִי וְהוּא סָהִיד אוֹ תָזָא אוֹ יָדַע אִם לֹא יַחְוִי וְיִקְבֵּל **חוביה** : (אונקלוס)

יונתן וְיָבֵר נֶשׁ אַרְוִים יַיַחוּב וְיִשְׁמַע קַל אוֹמְאָה דְלָוֹט וְאִיהוּ סָהִיד אוֹ חֲמָא חַד מְעַלְמָא דְעֵבֵר עַל פְּתִיגְמָא מוֹמְתָא אוֹ יָדַע בְּחִבְרִיָה דְבְטִיל שְׁבוּעָה וְלָוֹט אִין לֹא יַחְוִי יִקְבֵּיל **חוביה** : (תרגום יונתן)

רש"י וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים. כְּדַבֵּר שְׁהוּא עַד זֶו, (ג) שֶׁהִשְׁמַעוּהוּ שְׁבוּעָה שְׁחָס יוֹדַע לֹו **בעדות** **שיעיד** **לו:** (רש"י)

שפתי חכמים (ג) מוֹהוּא עַד יִתִּירָא יִלְיָף לְאִפּוֹקִי צַעַד מִפִּי עַד לֹו קְרוּב לֹו פִסּוּל אִף עַל פִּי שְׁמַע קוֹל אֱלֹהִים פִּטוֹר וְלִלְמַד עוֹד וְהוּא עַד עֵתָה צַעַת הַשְׁבוּעָה שְׁהוּא עַד **כדבר** **וכו:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא וּנְפֹשׁ כִּי תַחֲטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים. הוּא הַחֵרֶם וְכֵן וְאֵת אֵלִית וְהַכְּתוּב אַחַז דְרַךְ קִצְרָה וְהַזְהִיר שְׁחִיב הַעַד לְהַגִּיד כִּי אִם לֹא יִגִּיד יֵשׁ עָלָיו עוֹנֵשׁ מֵהֶשֶׁם שִׁישָׂא עוֹנוֹ אִם שָׁכַח וְלֹא הִגִּיד וְאַחַר כֵּן נִזְכָּר לֹו: (אבן עזרא)

הרמב"ן וְהוּא עַד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע. אֵינֶם שְׁלֹשָׁה עֲנִינִים כִּי אִין עַד בְּלֹא רֵאִיָה וּבְלֹא יִדְיָעָה אֲבָל יֵאמֵר אִם שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים שֶׁנִּשְׁאָר עָלָיו לְהַאֲלוֹתוֹ בְּדַבֵּר שֶׁהוּא עַד בֵּין בְּרֵאִיָה בֵּין בִּידְיָעָה אִם לֹא יִגִּיד יֵשׁ עָלָיו עוֹן וְהֵנָּה לֹא יִתְחַיֵּב בְּקִרְבָּן הַזֶּה אֲלֵא אִם כֵּן יוֹדַע עֵדוֹת שִׁיזְכָּה מִמֶּנּוּ הַמְּשַׁבֵּיעַ בְּדִינּוֹ וְלִכְךָ פִּירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (שְׁבוּעוֹת לֵג) כִּי יֵשׁ עֵדוֹת שְׁתוּעִיל בְּרֵאִיָה בְּלֹא יִדְיָעָה וְיֵשׁ שְׁתוּעִיל בִּידְיָעָה בְּלֹא רֵאִיָה כִּי צַד מִנָּה מְנִיתִי לֵךְ בְּפָנַי פְּלוּנִי וּפְלוּנִי וְטוּעֵן לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם יִבּוֹאוּ וְיַעֲיִדוּ זֶו הָיָא רֵאִיָה בְּלֹא יִדְיָעָה מִנָּה הוֹדִית לִי בְּפָנַי פְּלוּנִי וּפְלוּנִי יִבּוֹאוּ וְיַעֲיִדוּ זֶו הָיָא יִדְיָעָה בְּלֹא רֵאִיָה וְעַל דְרַךְ הַפֶּשֶׁט אִין צָרִיךְ לְרֵאִיָה בְּלֹא יִדְיָעָה אֲבָל "אוֹ רָאָה" שֶׁהוּא רֵאִיָה הַהִלּוּאָה אוֹ הַמִּקַּח לְגַמְרֵי "אוֹ יָדַע" שֶׁשָׁמַע אוֹתָם מוֹדִים בְּמַעֲשֵׂה הַהוּא בְּפָנַי עֵדִים וְלֹא רֵאִיָה הַמַּעֲשֵׂה וְלֹא אֵמֵר כֵּאֵן "וְנַעֲלַם מִמֶּנּוּ" כִּי הוּא חֵיב בְּמִזִּיד אוֹ בְּשִׁגְגַת הַשְׁבוּעָה עִם זִדּוֹן הָעֵדוֹת אֲבָל אִם הָיָה שָׁכַח בְּעֵדוֹת בְּשַׁעַת שְׁבוּעָה אִין עָלָיו **כלום** (הרמב"ן)

בעל הטורים אִם לֹא יִגִּיד וְנָשָׂא עוֹנוֹ. אִם לֹא יִגִּיד מֵלֹא וְיֵקְרִי בִיה אִם לֹו יִגִּיד בּוֹאִין פִּי שֶׁהִגִּיד לֹו כִּבְרָ שׁוּב אֵינּוּ חוֹזֵר וּמִגִּיד: (בעל הטורים)

אור החיים **כי תחטא**. צריך לדעת לאיזה ענין אמר כי תחטא שלא היה לו לומר אלא כי תשמע קול וגו', ונראה כי להיות שלא הוצרך זה להשביעו לזה אלה לצד שלא רצה להעיד עדות שיש לו לזכותו, כי בתחלה ישאל ממנו עדותו בלא השבעה, ועל כפירתו קורא עליו הכתוב כי תחטא, כי חטא הוא זה לדבר שקרים, ואם שמעה קול וגו' תתחייב בקרבן. ובזה תתיישב וא"ו של ושמעה שיוורה שזולת זה הוא החטא הרשום בו חטאה:

עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בפרק שבועת העדות (ל). וחייבין על זדון השבועה ועל שגגתה עם זדון העדות, ואינן חייבין על שגגתה, ופירש"י ואין חייבין על שגגתה, אם שוגגין הם לגמרי כסבורין שאין יודעין לו עדות וכו'. וכתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות שבועות כיצד שגגת שבועת העדות, כגון שנעלם ממנו שחייבין עליה קרבן וידע ששבועה זו אסורה וכו' ושהיא שקר ע"כ. הרי שהשגגה שחייב עליה הוא שיודע על כל פנים שהיא אסורה ושקר והוא אמרו **נפש כי תחטא** פירוש בין במזיד בין בשוגג תכיר שחוטאת, לשלול אם שגגה שחשבה שמותר או ששכחה העדות אינו חייב על שבועה זו. ובאגדת אנשי אמת (זהר ויקרא יג): נדרש פסוק זה על הנפש בירידתה לעולם על נכון:

ושמעה קול אלה. יתבאר על דרך מה שאמרו בריש פרק שבועת העדות (שם) וז"ל המשנה, שבועת העדות וכו' בפני בית דין ושלא בפני בית דין מפי עצמו, ומפי אחרים אין חייבין עד שיכפרו בהן בבית דין דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בין מפי עצמו בין מפי אחרים אינם חייבין עד שיכפרו בהן בפני בית דין ע"כ. הנה לרבי מאיר כל שהיא בבית דין אין צריך שתהיה השבועה מפי עצמו אלא בשמיעת האוזן לבד מתחייב. והוא אומרו **ושמעה קול אלה** פירוש הגם שלא ענה אמן. ולחכמים לסברת הראב"ד והאחרונים כל ששמעה קול אלה בין בפני בית דין בין שלא בפני בית דין אפילו לא ענה אמן כל שהיתה הכפירה בבית דין אפילו שלא בשעת השבועה חייב. ולדרך זה ידויק הכתוב שבכל הצדדין הוא תולה הדבר בשמיעת קול אלה ואין צריך ביטוי שפתיים:

ורמב"ם ז"ל הגם שפסק כחכמים שצריך שיהיה הכפירה בבית דין אע"פ כן חלק שאם היתה השבועה שלא בפני בית דין צריך שיענה אמן, כמבואר בדבריו בפרק ט' הלכה א', ובפרק י' הלכה י"ז, א"כ סובר שכל שלא בפני בית דין ל"מ מפי אחרים אלא מפי עצמו, או מפי אחרים וענה אמן שהוא כמוציא שבועה מפיו, וכמו מה שכתב בתחלת פרק ב' מהלכות שבועות, והשיגו הראב"ד פרק ט' הלכה י" כי אין הלכה כרבי מאיר, ועוד בין לרבי מאיר בין לחכמים מה צורך שיהיה הבית דין בשעת השבועה והלא אין מקפידין וכו' אלא על הכפיר' ע"כ. והכסף משנה כתב שלא ידע מנין לו לרמב"ם חילוק זה:

ולי נראה כי לא נחלקו רבי מאיר ורבנן אלא בנשבע מפי עצמו חוץ לבית דין ולא היתה הכפירה בבית דין כל עיקר, דלרבי מאיר חייב משום דיליף משבועת הפקדון, ודן מיניה ומינה כשם ששם מפי עצמו חייב, ומינה אפילו שלא בפני בית דין חייב, גם שבועת העדות כמו כן, ורבנן סוברים דון מינה ואוקי באתרה כאמור שם, אבל בנשבע מפי אחרים שלא בפני בית דין והיתה הכפירה בבית דין אין מחלוקת להם בזה ומשמע דלכ"ע חייב:

אלא דטעמו של הרמב"ם שהצריך בכל שבועה שהיתה שלא בפני בית דין להיות מפי עצמו, הוא ממה דתנן שם דף ל"א ע"ב וז"ל שבועת העדות כיצד אמר לבי בואו והעידוני שבועה שאין אנו יודעין לך עדות או שאמרו אין אנו יודעין משביע

אני עליכם ואמרו אמן הרי אלו חייבין, השביע עליהם ה' פעמים חוץ לבית דין ובאו לבית דין והודו פטורים, כפרו חייבין על כל וכו' ע"כ. הרי דקתני בפרוש ואמר אמן, מני מתניי, אי רבי מאיר ומיירי שלא היתה הכפירה בבית דין, אם כן הווי ליה מחלוקת ואח"כ סתם שבמשנה שקדמה כתב רבי מחלוקת רבי מאיר ורבנן ובמשנה זו שלאחריה כתב סתם כרבי מאיר, וממה שמצינו שרמב"ם הצריך הכפירה בבית דין אפילו נשבע מפי עצמו אם כן מפרש מתניי כרבנן, וקתני ואמר אמן, ובמאי, שלא בפני בית דין, שאם בפני בית דין לכל הסברות אין צריך שיאמר אמן, אם כן הרי לך שלדברי חכמים צריך שיאמר אמן שלא בפני בית דין. והתוספת כתבו שטעם שאמר ואמרו אמן היא לקצר, ואין הכי נמי אם אמרו אין אנו יודעים לך עדות, ואין כן דעת רמב"ם אלא כל שהשבעה חוץ לבית דין צריך שיאמר אמן דהיינו מפי עצמו, והטעם הוא כי לא אמר הכתוב ושמעה קול הגם שלא אמר הוא מפיו אלא בבית דין שבו מדבר הכתוב דכתיב אם לא יגיד אבל שלא בפני בית דין צריך שיוציא מפיו:

והגם שאמרו שם דף ל"ב וז"ל מנלן שהכפירה בבית דין הוא דמחייבי אחוץ לא מחייבי, אמר אביי אמר קרא אם לא יגיד וגוי לא אמרתי אלא במקום שאם מגיד זה מתחייבין, אמר ליה ר' פפא אי הכי אימא שבועה גופא בבית דין אין שלא בבית דין לא, לא סלקא דעתך דתניא לאחת לחייב על כל אחת, ואי סלקא דעתך בבית דין מי מחייב על כל אחת והתנן השביע עליהן ה' פעמים בפני בית דין וכפרו אין חייבין אלא אחת וכו' אלא לאו שמע מינה שבועה חוץ לבית דין כפירה בבית דין, משמע כי השבועה שישנה בבית דין היא עצמה אשר תהיה חוץ לבית דין ומתחייב עליה, ואם כן אפילו השביעוהו אחרים לא שנא בפני בית דין לא שנא שלא בפני בית דין. לכשנעמוד על אמתתן של דברים משם דלבית דין ומתחייב עליה, ואם כן אפילו השביעוהו אחרים לא שנא בפני בית דין לא שנא שלא בפני בית דין. לכשנעמוד על אמתתן של דברים משם דגל עמוד דינו של רמב"ם ז"ל, כי ממה שמוכיח מדתניא לאחת לחייב על כל אחת. וקשה והלא לאחת כתובה בשבועת בטוי ואנו עוסקים בשבועת העדות ואינו דומה שבועה זו לזו. ובהכרח לומר כי אינו מוכיח אלא לשבועה מפי עצמו שלמדוה שישנה בשבועת העדות משבועת בטוי בגזירה שוה דתחטא תחטא כאמור שם, ולזה מוכיח שפיר לשבועת העדות בנשבע מפיו הנלמד ממנה, אבל השביעוהו אחרים שהיא שבועה המוזכרת בפרשת שבועת העדות דוקא בבית דין הוא שחייב עליה כי אין מוכיח כלום מלאחת, ואנו חוזרים למה שדייק ר' פפא בבית דין אין שלא בבית דין לא, ולא דחה אביי לדברי רב פפא אלא למה שדקדק בדבריו שבועה וכו' שלא בבית דין לא שמשמע שאין חיוב שבועת העדות אלא בפני בית דין לזה שלל זה מדעתו, ולעולם מפי אחרים דוקא בבית דין וכדעת רמב"ם:

נמצינו אומרים לדרך זה כי אמרו **ושמעה קול אלה** הוא שהשביעוהו והגם שלא ענה אמן, ודוקא בבית דין כמו שדייק אם לא יגיד, ואם הוציא שבועה מפיו יתחייב גם כן על פרט השבועה שחלה עליו בדין זה מגזירה שוה דתחטא תחטא דשבועת בטוי ובתנאי שתהיה הכפירה בבית דין. ומה שמסיק בגמרא שמע מינה שבועה חוץ לבית דין, פירוש ישנה לשבועה חוץ לבית דין וכגון שבועה מפיו:

ומעתה הרווחנו פשט הכתוב לדעת רמב"ם על נכון, שמדבר הכתוב במציאות אחד והוא שמשביעין אותו בבית דין ולא הגיד בבית דין, ובי' דברים אלו לעיכוב, בין ההשבעה מפי אחרים צריכה להיות בבית דין וחוץ לבית דין לא הגם שהיתה הכפירה בבית דין בזמן אחר, וכן הכפירה גם כן צריכה להיות בבית דין, וזולת זה הגם שנשבע מפי עצמו שלמדוהו מתחטא תחטא משבועת בטוי אינו חייב,

והיכא שהיתה הכפירה בבית דין והשבועה שלא בפני בית דין למדינן משבועת בטוי אם נשבע בפיו חייב, והמשכיל יבין שדינו של רמב"ם מאיר, והכתוב מסייעו והאומר ששבועה מפי אחרים תועיל שלא בפני בית דין עליו להביא ראיה כי לימוד לאחת אינה אלא לנשבע מפי עצמו או השביעהו אחרים ואמר אמן דהיינו מפי עצמו: (אור החיים)

דעת זקנים ושמעה קול אלה. בא וראה שבכל הפרשיות כתיב שגגה וכאן ובשבועת בטוי לא כתיב שגגה לומר לך שגדול עונש השבועה שאפילו שגגתה עולה זדון וכן אמר שלמה אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא וגם כשיבא הקב"ה לדון את הבריות ידון אותם עם מכשפים ומנאפים שנאמר והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר: (דעת זקנים)

[ב] או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם:

אונקלוס או אנש די יקרב בכל מדעם מסאב או בנבלת חיתא מסאבא או בנבלת בעירא מסאבא או בנבלת רחשא מסאב ויהי מכסא מנה והוא מסאב ורב: (אונקלוס)

יונתן או בר נש די יקרב בכל מדעם דמסאיב או בנבלת חיתא מסאבתא או בנבלת בעירא מסאבתא או בנבלת רחיש מסאב ויתכסי מניה והוא מסאב ויקרב בכל קודשא ויתחייב: (תרגום יונתן)

רש"י או נפש אשר תגע וגו'. ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים, (ה) או יכנס למקדש, שהוא דבר שזונו כרת, במסכת שבועות (יד): נדרש כן: ונעלם ממנו. (ו) הטומאה: ואשם. באכילת קודש או צביאת מקדש: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) שלא תטעה לומר שמפני נגיעה בטומאה לצדה שנעלמה ממנו ואחר כך נודעה לו הוא מביא קרבן ולפיכך אמר ולאחר הטומאה אכל קדשים וכו' והוכחתו מדכתיב ואשם כלומר באכילת קדשים או צביאת מקדש פירוש לאחר טומאה זו דאם לא כן אמאי ואשם לפי שהוא נטמא יביא קרבן. ואין לומר מנא ליה לרש"י שיאכל קדשים או יכנס למקדש דלמא כשעושה עבירה אחרת חייב יס לומר דהוכחת רש"י מדכתיב כאן לכל טומאתו ובפרשת חקת כתיב עוד טומאתו זו מה להלן מיירי בטומאת מקדש אף הכא מיירי בטומאת מקדש כלומר שנכנס למקדש וכתיב כאן בטומאת אדם וכתיב בפרשת לו בטומאת אדם מה התם אכילת קדשים אף הכא אכילת קדשים: (ו) פירוש ולא המקדש וקדשיו מדכתיב ונעלם ממנו והוא טמא על העלם טומאה הוא חייב ולא על העלם מקדש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא או נפש אשר תגע. בנבלת הארבעה הנזכרות והם חזיר וחביריו: או בנבלת בהמה טמאה. למאכלה כסום וחמור ושרץ טמא מהשמונה הנזכרים:

ונעלם ממנו. ואחר כך יודע או נגע בזב וטמא מת וזבה ונדה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ונעלם ממנו והוא טמא.** שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכילת קדשים או ביאת מקדש לשון רש"י ואין הכונה שיהיו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי בכל הקרבנות למעלה נאמר כן אבל הפרשה הזו תקצר בדבר המובן כי מפני שאין בנגיעת נבלה ושרץ שום חטא ולא הוזהרו ממנה אפילו הכהנים אי אפשר שיחייב הכתוב בנגיעתם קרבן אבל אמר כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא קרבן ובידוע שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש ואין בהעלמת השבועה חטא זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטן של מקראות בפרשה זו ולרבותינו בה עוד מדרשים לחזק הענין הזה (הרמב"ן)

ג] או כי יגע בַּטְמֵאֵת אָדָם לְכֹל טְמֵאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאֲשֶׁם:

אונקלוס או אָרִי יִקְרַב בְּסוֹאֲבֵית אֲנִשָּׂא לְכֹל סוֹבְתָהּ דִּי יִסְתָּאב בָּהּ וְיִהִי מְכֻסָּא מְנָה וְהוּא יָדַע וְקָב: (אונקלוס)

יונתן או אָרוֹם יִקְרַב בְּסוֹאֲבֵית אֲיִנְשָׂא לְכֹל סוֹבְתִיָּה דְמִסְתָּאב בָּהּ וְיִתְכַסִּי מִנִּיהּ וְיִקְרַב בְּכָל קוֹדֶשְׁנָא וּמִן בְּתֵר כְּדִין אֲתַגְלִי לִיהּ וְאִיהוּ יָדַע דְמִסְאָב וְלֹא אִידְפִי וְיִתְחַיֵּיב: (תרגום יונתן)

רש"י בטומאת אדם. זו טומאת מת: לכל טומאתו. לרבות טומאת מגע זבין וזבות: אשר יטמא. לרבות הנוגע בצועל נדה: זה. לרבות זולע נבלת (ז) עוף טהור: ונעלם. ולא ידע. ששכח (ח) הטומאה: ואשם. באכילת קודש או (א) צביחת מקדש: (רש"י)

שפתיה חכמים (ז) שטמא צבית הצליעה אדם לטמא בגדים שאם אכלה ונכנס למקדש חייב. ואם תאמר והא מלת זה מיעוט הוא. כבר תירצו בגמרא משום דההוא מיעוטא מיותר דהא כתיב צפרשת עולה ויורד או כי יגע בטומאת אדם אלמא דבר נגיעה אין ללאו בר נגיעה לא ונבילת עוף טהור אינה מטמאה בנגיעה אם כן זה דכתב רחמנא למה לי והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אללא לרבות: (ח) (נחלת יעקב) נראה לי שהוא טעות סופר וכריך לומר והוא ידע ששכח הטומאה והוא דבר בפני עצמו והכי פירושו והוא ידע לכונו לומר עכשיו נודע לו ששכח הטומאה כשאכל הקודש או נכנס למקדש ועיין שם: (א) מגזירה שזה דלעיל אך קשה בשלמא התם אתי שפיר דכתיב ונעלם ואשם שפני שנעלם ממנו הטומאה נכנס למקדש אבל הכא כתיב והוא ידע ואשם וכי מפני שידע שהוא טמא אכל קודש או נכנס למקדש. ושם יאמר לומר דמקרא מסורס הוא והכי קאמר ונעלם ממנו ואשם והוא ידע מפני שנעלם ממנו הטומאה נכנס למקדש ואחר כך

נודע לו שהיה טמא הר"ם. ועוד יס לומר דואשם ואשם לגזירה שוה, וילמד
התחתון מעליון: (שפתי חכמים)

ד או נפש כי תשבע לבטא בשפתיים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם
בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה:

אונקלוס או אַנש אַרי יקִים לַפְרָשָׁא בְּסַפְּוֹן לַאֲבָאָשָׁא או לאוטבא לכל די יפרש
אנשא בקיום ויהי מכסא מנה והוא ידע ויחב לחדא מאליו: (אונקלוס)

יונתן או בר נש ארום יומי לפרשא בשיפון לאבאשא או לאוטבא לכל גוון דיפרש
אנשא לדחורה ולדעתיד למיתי באומתא ומשקיר ביה ויתכסי מיניה ומפתר
דעבד איתגלי ליה ואיהו ידע דשקר ולא תב ואתחייב לחדא מן אילין: (תרגום יונתן)

רש"י בשפתיים. ולא (ב) בלב: להרע. לעלמו (ג): או להיטיב. לעלמו כגון אוכל
ולא אוכל אישן ולא אישן: לכל אשר יבטא. לרבות לשעבר: ונעלם ממנו. ועבר
(ד) על שזועתו. כל אלה בקרבן עולה ויורד (ה) כמפורש כאן, (ו) אבל שזועה שיש
בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כלומר אם גמר בלבו שזועה שלא לאכול ולא הוליא בשפתיו
השזועה ואכל אינו חייב קרבן: (ג) לאפוקי אם נשבע להרע לאחרים כגון אכה
את פלוני ושכח ולא הכה אינו חייב בקרבן והוכחתו מדכתיב להרע או להיטיב
מקשינן להדדי מה הטובה רשות אף הרעה רשות לאפוקי הרעה לאחרים אין לו
רשות דכתיב ארבעים יכנו לא יוסיף אבל הטובה אף לאחרים חייב. והא דכתב
רש"י הטובה לעלמו איידי דקאמר הרעה לעלמו קאמר נמי הטובה לעלמו ובאמת
אפילו הטובה לאחרים נמי חייב כדמפרש בפרק ג' לשזועות: (ד) ומקרא קצר הוא
שהיה לו לכתוב ונעלם ממנו ועבר דאם לא כן על מה הוא מביא הקרבן וכי אם
נעלם ממנו יביא קרבן. והא דלא פירש כאן ואשם שעבר על שזועתו כדפירש
לעיל גבי ואשם דטומאה יס לומר שמלת ואשם הכתובה פה כתיב אחריו לאחת
מאלה דמשמע לאכולהו קאי הלכך על כרחך צריך לומר דקרא ונעלם ממנו מקרא
קצר הוא כאלו אמר ונעלם ממנו ועבר על שזועתו. והוא ידע פירוש ואחר כך
נודע לו ואחר כך חזר ואשם לאחת מאלה וכו' והביא את אשמו וכו' הר"ם: (ה)
פירוש אם עשיר הוא מביא כשבה או שעירת עזים ואם דל הוא מביא שתי תורים
או שני בני יונה ואם דלי לכות מביא עשירית האיפה לכן נקרא קרבן זה עולה
ויורד: (ו) אף על פי שאין צריך לכל זה דמקרא מלא הוא כמו שפורש בפרשה
מכל מקום אמר זה כדי שיאמר אבל שזועה וכו' כדכתיב בסוף הפרשה ונפש כי
תחטא ומעלה מעל וגו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא **לבטא בשפתים**. דבור שפה: **להרע**. למי שהוא חייב או לפירוש הגאון להתענות. וטעם להזכיר אלה שהוא חייב להודות ועל האחרות שהן מצות לא תעשה לא יתודה לפני הכהן והקרוב אחד: (אבן עזרא)

ה וְהָיָה כִּי יִאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְהִתְוֹדָה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ:

אונקלוס ויהי ארי יחוב לחדא מאלין ויודי די חב עלה: (אונקלוס)

יונתן ויהי ארום ייחוב בחדא מארבעתי אלין ובתר פן תהא ויודי חובתא דחב עלה: (תרגום יונתן)

הרמב"ן **והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו**. אין הסדר כן אבל הוא מביא החטאת וסומך עליה ומתודה כענין שנאמר להלן (טז כא) וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונות בני ישראל אבל לא אמר כאן "וסמך ידו" בעבור שפירש בכל החטאות למעלה שהם טעונים סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות ועל דרך הפשט יראה שאמר בכאן "והתודה" בעבור כי שבעת העדות יביאו קרבן על זדונה וכן בשבעת הפקדון הזכיר (במדבר ה ז) והתודו את חטאתם אשר עשו אבל בחטאת השגגה לא יזכיר וידוי אבל על דעת רבותינו (ספרי זוטא נשא ה ה) והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרים בפרשה אף טומאת מקדש וקדשיו ושבעת ביטוי שהן בשוגג ושאר כל חטאות למדנו מכאן אבל הזכיר הוידוי בכאן מפני ששבעת העדות ושבעת ביטוי אין בזדון כרת והצריכן וידוי וכל שכן למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבותינו אמרו כי "והתודה אשר חטא עליה" כלל לכל חטאות שטעונין וידוי והכתוב בפרשת נשא (ה ו ב) ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו להביא כל האשמות כך מפורש בספרי (נשא ב) ושם דרשו ואשמה הנפש ההיא והתודו בנין אב לכל המתים שיטענו וידוי (הרמב"ן)

ו וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ לִיהוָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נִקְבָּה מִן הַצֹּאן כַּשֶּׁבֶה או שְׁעִירַת עֲזִים לְחַטָּאת וְכִפָּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחַטָּאתוֹ:

אונקלוס וייתי ית אשמה קדם יי על חובתה די חב נקובתא מן ענא אמרתא או צפירת עזין לחטאתא וכפר עלוהי כהנא מחובתה: (אונקלוס)

יונתן וייתי ית קרבן אשמה לקדם יי מטול חובתיה דחב נוקבא מן ענא אימרתא או צפירתא דעזי לחטאתא וכפר עלוי כהנא מן חובתיה: (תרגום יונתן)

ז וְאִם לֹא תִגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שָׁה וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תָרִים או שְׁנֵי בָּנֵי יוֹנָה לִיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה:

אונקלוס ואם לא תמטי ידה כמסת שיתא וייתי ית חובתה די חב תרתין שפנינין או תרין בנני יונה קדם יי חד לחטאתא וחד לעלתא: (אונקלוס)

יונתן ואין לא תארע ידה כמיסת למייתא אימרא וייתי ית קרבן אשמה דחב תרין שפנינין רברבין או תרין גוזליו בנני יונגא קדם יי חד לחטאתא וחד לעלתא:

אבן עזרא ואם לא תגיע ידו. כי היד היא העושה מלאכה והיא הקונה רמז למי שאין לו: אחד לחטאת ואחד לעולה. ויאמר רב יצחק כי טעם אחד עולה בעבור שלא תגיע ידו אולי עלה על רוחו מחשבה והקרוב אלי שהאחד כנגד האמורים והשני חטאת כמשפט: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואם לא תגיע ידו די שה. הקל הכתוב על החוטא באלו להביא קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות ואמר ר"א כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורים בחטאת הבהמה ויפה פירש (הרמב"ן)

אור החיים ואם לא תגיע ידו וגו'. פירוש הגם שהגיעה ידו ליותר מבי תורים ובי בני יונה, כל עוד שלא השיג ידו די שה חסר איסור או חסר פונדיון הרי זה מביא קרבן עני. ובתורת כהנים דרשו ידו אין אומרים לו ללות ואין אומרים לו עסוק באומנותו וכו', הטעם משום דחביבה מצוה בשעתה, וכמאמרם ז"ל (תוי"כ כאן) בפסוק ואם לא תשיג ידו די שה, יש לו שה ואין לו צרכיו מנין שיביא קרבן עני תלמוד לומר די שה פירוש היה לו לאדם זה שה אבל הוא לו לצרכיו של זה האדם כמו שתאמר היה לו או לכסותו או למחיתו הרי הוא כאלו אין לו, והוא שדקדק לומר די שה פי' בידו להביא שה, וזה הגם שיש לו השה אין בכחו להביאו כי הוא צריך לו. וראיתי לרבינו הלל שפירש צרכיו פירוש של שה שאין לו, שהדין הוא שהוא צריך להטפל בו להביאו לעזרה, וזה דוחק כי מה טורח בזה יותר מהבאת תורים ובני יונה, ואם על גודל הכבש, יוליך בידו מעות למקדש ושם יקנה, ואם לצד שהשה צריך סמיכה, והלא סמיכה אינה מעכבת, ולמה יבטל קרבנו בשביל הסמיכה ויביא קרבן עני, ואנו שנינו בסוף מסכת נגעים עשיר שהקריב קרבן עני לא יצא, והגם שבמסת נגעים (פי"ד מ"ב) שנו לה, הוא הדין לכל קרבן עולה ויורד, וכן מוכח בדברי רמב"ם פרק י' מהלכות שגגות, אבל הסמיכה אינה אלא שירי מצוה ואם לא סמך כיפר כאומרם בריש זבחים (ו):

שוב ראיתי שדרשו בתורת כהנים בפרשת יולדת אם לא תמצא ידה וגו' יש לה שה ואין לה צרכיו מנין שתביא קרבן עני תלמוד לומר די שה ע"כ. הנה דרשה זו צריכה לענין נסכים כי הנסכים מעכבין וקרבת יולדת עולה הוא שטעון נסכים, ומעתה ריבוי זה שריבה הכתוב בפרשה זו של חטאת מה הוא, אם לסמיכה, קשה למה אצטרך לומר די שה בעולה והלא קל וחומר הוא אם בחטאת שאין צרכיה מעכבין מכל שכן שיביא קרבן עני בשבילה עולה שצורכיה מעכבין מכל שכן שיביא קרבן עני אלא ודאי נראה כמו שכתבתי, וכן ראיתי שהסכים הרב בעל קרבן אהרן: (אור החיים)

דעת זקנים ואם לא תגיע. לפי שטמא הנכנס למקדש ושבועת בטוי אינן נהנין מן החטא הקל עליהם הכתוב בקרבן עולה וירד אבל אוכל חלב ודם ואוכל ביום הכפורים ועושה מלאכה בשבת והבא על הערוה שנהנין מן החטא הם בקרבן קבוע וכ"ש עובד ע"ז בשוגג שפשט ידו בעיקר. ונהני' מן ההקדש דאיכא תרתי שנהנה ונשבע לשקר כמו כן מביא אשם בכסף שקלים: (דעת זקנים)

[ח] וְהִבִּיא אֹתָם אֶל הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת אֲשֶׁר לַחֲטָאתָ רֵאשׁוֹנָה וּמִלֶּק אֶת רֵאשׁוֹ מִמּוֹל עֶרְפוֹ וְהִקְרִיב אֶת אֲשֶׁר לַחֲטָאתָ רֵאשׁוֹנָה וּמִלֶּק אֶת רֵאשׁוֹ מִמּוֹל יְבִדִּיל :

אונקלוס וַיִּבְרַח יְתָהוֹן לָוֶת פְּהֵנָא וַיִּקְרַב יְתָ דִי לַחֲטָאתָא קְדָמִיתָא וַיִּמְלוֹק יְתָ רֵישָׁהּ מִלְּקַבֵּל קְדָלָה וְלֹא יְפָרֵשׁ : (אונקלוס)

יונתן וַיִּבְרַח יְתָהוֹן לָוֶת פְּהֵנָא וַיִּקְרַב יְתָ מֵאֵן דְּאֲתַבְחַר לַחֲטָאתָא בְּשֵׁרוּיָא וַיִּחְזוֹם יְתָ רֵישָׁהּ לְקַבֵּיל קוֹדְלָיָהּ וְלֹא יְפָרֵשׁ רֵישָׁהּ מִן קְדָלָיָהּ : (תרגום יונתן)

רש"י והקריב את אשר לחטאת ראשונה. חטאת קודמת לעולה למה הדבר דומה לפרקליט שנכנס לרשות, ריאה פרקליט נכנס דורון אחריו: ולא יבדיל. אינו מולק אלא (ז) סימן אחד: עורף. הוא גובה הראש המשופע לכד האורח: מול עורף. מול האורח את העורף, והוא אורך כל אחורי האורח: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) ובפרק קמא דחולין פירש רש"י משום דכתיב ולא יבדיל ועוף הכשירו בסימן אחד וכל מה לעבד טפי מהכשר הבדלה הוא וכל הסימן הזה מלות שחיטה בעוף לכתחלה הלכך במליקה כי מלק לכוליה סימן לאו הבדלה הוא אבל סימן שני אפילו מורה לכתחלה ליכא כדתניא לחייבו בשני סימנים אי אפשר שכבר הקשו לדגים עד כאן לשוננו: (שפתי חכמים)

[ט] וְהִזָּה מַדָּם הַחֲטָאתָ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהִנְשָׂאָר בְּיָדָם יִמָּצֵה אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חֲטָאתָ הוּא :

אונקלוס וַיְדִי מִדְּמָא דַּחֲטָאתָא עַל פְּתֵל מִדְּבָחָא וַדְּאֲשֵׁתָאָר בְּיָדָא יְתַמְצִי לִיסוּדָא דְּמִדְּבָחָא חֲטָאתָא הוּא : (אונקלוס)

יונתן וַיְדִי מִן אֲדָם חֲטָאתָא עַל פֹּתֵל מִדְּבָחָא וַדְּאֲשֵׁתָאָר בְּאֲדָמָא יְתַמְצִי לִיסוּדָא דְּמִדְּבָחָא חֲטָאתָא הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י והזה מדם החטאת. בעולה לא הטעין אלא מנוי, ובחטאת הזאה ומנוי, אוחז בעורף ומתיז, והדם ניתז והולך למזבח: חטאת הוא. לשמה כשרה, (ח) שלא לשמה פסולה: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) מפורש הוא לעיל בחטאת דנשיא והא דחזר וכתב לפי שזה מייירי בחטאת העוף ולעיל מייירי בחטאת בהמה ולא ראי זה כראי זה משום הכי חזר ופירש כאן: (שפתי חכמים)

[י] וְאֶת הַשְּׂנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכַפֵּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח

לו :

(ס)

אונקלוס וַיִּתְּנֵנָּה יַעֲבֹד עֲלֵתָא כְּדָחֲזִי וַיִּכְפֹּר עֲלוֹהֵי כְּהֵנָּה מְחֻבְּתָהּ דִּי חָב וַיִּשְׁתַּבֵּק לָהּ : [ס] (אונקלוס)

יונתן וַיִּתְּן עוֹף תְּנַיִן יַעֲבִיד עֲלֵתָא הִי כְּהִלְכֵת עוֹפָא דְאֶתְבַּחַר בְּשִׁירוּיָא לְחֻטְאָתָא וְלֹא כְּהִלְכֵת חֻטְאָתָא דְתוֹרָא דְאִימַר בְּרַ עֵיזִי וַיִּכְפֹּר עֲלוֹי כְּהֵנָּה מְחֻבְּתִיהָ דְחָב וַיִּשְׁתַּבֵּיק לִיהָ : (תרגום יונתן)

רש"י כמִשְׁפֵּט. כדת האמור בעולת העוף של נדבה (ט) זרלאש הפרשה: (רש"י)

שפתי חכמים (ט) פירוש שהיא נמלקת בשני סימנים וככל התורות המפורשים בה ולאמר כדת במקום כמִשְׁפֵּט משום ללא שייך בקרבן שום לין ומִשְׁפֵּט: (שפתי חכמים)

אור החיים מחטאתו אשר חטא. טעם שבקרבן עשיר אמר (פסוק ו) מחטאתו ובקרבן עני אמר מחטאתו אשר חטא. יתבאר על פי מה שפירש בתורת כהנים (לקמן פסוק יג) בקרבן דלי דלות, יכול החמורים שבהם יהיו בכשבה ושעירה הקלים יהיו בתורים ובני יונה, הקלים שבקלים יהיו בעשירית האיפה, תלמוד לומר מאחת מאלה להשוות הקלים לחמורים וכו' ע"כ. פירוש לפי שיש בפרשה זו ג' מיני חטאות טומאת מקדש וקדשיו שיש בה עונש כרת זו חמורה מכולן, ושבועת העדות שחייב על זדונה ושגגתה, זו קלה משלפניה וחמורה משלאחריה שהיא שבועת ביטוי שאינו חייב אלא על שגגתה, יכול החמורים וכו'. קשה איך יכול אדם לומר כן והכתוב אומר ואם לא תגיע וגוי משמע שבמציאות עצמו שחייב כשבה ושעירה הוא מדבר. וכן אם לא תשיג ידו וגוי שבדלי דלות. וראיתי להרא"ם שפירש ואם לא תגיע שלא נגעה ידו במעל שחייב בעבורו כשבה וכו' אלא למעל קל ממנו המוזכר בפרשה יביא ב' תורים וגוי, ואם (לא) השיג ידו במעל שחייב להביא בעבורו ב' בני יונה וגוי ע"כ. ולדרך זה יתישב אומרו מחטאתו אשר חטא, לצד שחלוקה זו היא חלוקת הקלים שהיא שבועת העדות, כדי שלא תטעה שאין קרבן זה של עוף אלא לחטא זה הקל אבל לחמור ממנו שהוא טומאת מקדש וקדשיו אין עוף בא אפ"י בעניות, תלמוד לומר מחטאתו אשר חטא, ב' חטאות נאמרו, א' לשבועות העדות, וא' לטומאת מקדש וקדשיו שלא תטעה בו כנזכר, וחזר הכתוב בפרשת דלי דלות וריבה אפילו לענין עשירית האיפה שישנה בכל הג'. אלא שנראה בעיני פירוש הרא"ם ז"ל דחוק ביותר, כי איך יקבל הרעת לפרש אומרו אם לא תשיג ידו שהכוונה היא לחטא יותר כמו זר נחשב הענין :

ואולי נוכל לפרש כונת התנא על זה הדרך, שאם לא אמר הכתוב מאחת מאלה הייתי אומר החמורים שבהם שהוא טומאת מקדש וקדשיו קרבנם קבוע בכשבה, ומה שאמר הכתוב ואם לא תגיע ידו די שה הביא תורים ובני יונה לא לכל הוא אומר אלא לקרבן הקל שכולן הוא שהקיל בכפרתו שהגם שבעושרו חייבו כשבה בעניו אם לא תגיע ידו לכשבה יביא תורים, והבא לומר שיועיל גם לחמור עליו להביא ראיה, וגם אומרו ואם לא תשיג ידו לב' תורים וגוי יביא עשירית האיפה הייתי אומר על הקל שבקלות הוא אומר שיועיל קרבן זה שהוא שבועת בטוי, ולא על שבועת העדות שהיא חמורה, ואין צריך לומר טומאת מקדש וקדשיו שלא יקיל בו ה' לכפר עליו בעשירית האיפה, והייתי דן לחזק זה

ממה שמצינו שקבע ה' קרבן כשבה ושעירה לכל השגגות כאמור בפרשה שלפניה, למה יגרע כרת זה של טומאת מקדש וקדשיו, הא ודאי לא בא קרבן עולה ויורד אלא על הקלין. והוא על סדר זה העשיר יביא על כולן כשבה ושעירה הדל הקל בו הכתוב להביא תורים ובני יונה על שבועת העדות אבל על טומאת מקדש וקדשיו לא יצא מכלל החטאות שחייב בפיו שלפני דכתיב נפש וגוי כי תחטא בשגגה, דלי דלית הקל בו הכתוב להביא עשירית האיפה על שבועת בטוי, אבל על שבועת העדות שהיא חמורה לא יביא עשירית האיפה, וזה הוא עיקר הטעות שהייתי טועה בענין, דתלמוד לומר מאחת מאלה הרי השוה הכתוב את כולן להביא אפילו על טומאת מקדש וקדשיו עשירית האיפה ומכל שכן תורים ובני יונה, והוא כוונת התנא שאמר יכול. אלא מה שאמר בחלוקת השואת קלים לחמורים, כדי נסבה, ואין עיקר הטעות שעליו בא הכתוב אלא חלוקת השואת חמורים לקלים:

עוד נראה לפרש דברי התנא על זה הדרך לפי שסדר הכתוב ג' מיני חטאות, ורואני כי יש בהם ג' הדרגות, ובא לסדר החטאות הצריכין לכפרה, התחיל בחמור שבכולן ואמר יביא כשבה ואם לא תשיג ידו יביא קרבן השייך למה שלפניו שהוא שבועת העדות ב' תורים וגוי או ב' בני יונה שהוא בא על שבועת העדות בין בעשירות בין בעניות ועל טומאת מקדש וקדשיו בא בדלות ולא בעשירות, ואומרו ואם לא תשיג ידו פירוש על שבועת העדות הוא אומר שקבוע לו תורים ובני יונה אם לא תשיג ידו הרי זה מביא קרבן הקבוע לשבועת בטוי. נמצאת אומר על שבועת בטוי מביא עשירית האיפה קבועה ואפילו עשיר, על שבועת העדות בעשרו יביא תורים ובני יונה ובעניו יביא עשירית האיפה, על טומאת מקדש וקדשיו עשיר יביא כשבה או שעירה בעניו יביא תורים ובני יונה אבל לא עשירית האיפה, והוא מאמר התנא החמורים שבהם יהיו בכשבה פירוש הם הוא שיביאו כשבה ולא הקלים שהם שבועת העדות ושבועת בטוי ואפילו בעשרם. ולא חש התנא עליך שתטעה שיהיו בכשבה לבד ולא בתורים ובני יונה. שהרי תברך בצדך ואם לא תגיע ידו, אלא לומר שאין הקלים בכשבה, ואומרו הקלים בעוף פירוש הם יביאו ולא קל שבקלים שהם בעלי שבועת בטוי יביאו עוף אלא עשירית האיפה. ולא חש עליך לטעות שאין מביא על שבועת העדות עשירית בעוני, שהרי כתיב ואם לא תשיג וגוי. נמצאת אומר שאין כשבה אלא בחמור ולא בב' קלים, ואין עוף בקל שבקלים אלא בקל. ואומרו הקלים שבקלים יהיו בעשירית האיפה פירוש ולא החמור שהוא טומאת מקדש וקדשיו בעשירית האיפה. ולא חש עליך לטעות שבא לשלול שבועת העדות שהרי בהדיא כתיב ואם לא תשיג סמוך לו, גם אין לומר שבא לשלול שאין קל שבקלים בתורים ובני יונה ואין צריך לומר בכשבה, שהרי דבר זה הוא מה שפירש באומרו החמורים שבהם בכשבה לשלול הקלים ואין צריך לומר קלי קלים, ומעופות גם כן הוא מה שמיעט באומרו הקלים בעופות לשלול קלי קלים מעופות. נמצאת אומר שבועת בטוי אינה אלא בעשירית האיפה ולא בתורים ואין צריך לומר בכשבה, ושבועת העדות אינו אלא בתורים ובני יונה ובעוני בעשירית האיפה ולא בכשבה, וטומאת מקדש וקדשיו אינה כל עיקר בעשירית האיפה אלא בעושר כשבה ובעוני תורים ובני יונה, תלמוד לומר מאחת מאלה פירוש מהשלשה חטאות האמורות יביא עשירית האיפה על כל אחת מהשלשה והשוו גם קלים לחמורים מאומרו מאחת מאלה על זה הדרך על חטאתו אשר חטא מאחת פירוש מאחת שתהיה לא על הקלים לבד אלא על כולן. מאלה חזר והשוו אותם פעם ב' לומר כי אלה שוים הם להביא קרבן כשבה גם על הקלה שבקלות בעושרו. או סובר התנא כי מאומרו אחת מאלה השוה אותם לכל מה שבזה יש בזה. ואין לומר שסובר התנא כיון שהשוה הכתוב החמור לקל בעשירית האיפה מכל שכן הקל

בכשבה. זה אינו כי אנו על החיוב אנו דנים לחייבו ומנין לנו לחייבו:

עוד נראה לומר כי התנא דורש השואת קלים לחמורים שיביאו כשבה ממה שאמר הכתוב בתחילת הפרשה (פסוק ה) והיה כי יאשם לאחת מאלה וגו' והביא את אשמו וגו' כשבה, הרי שהשואה אותן קלין לחמורים, וכאן השואה חמורים לקלים, והגם שקבע הדרשה מפסוק א' סמך על פסוק אחר לבא להקשות, וקבע שני החלוקות במקום א', וכן דרך התנא:

ובזה אין אנו צריכין לדוחקו של רא"ם שאמר כי פסוק ראשון בא להשוותם לוידוי האמור שם, שזה דוחק, כי כשהשואה אותם הכתוב ואמר והתודה והביא את אשמו מנין תמצא לחלק ולומר שלא השואה אלא לסמוך ממש, כי במה חלק הכתוב למאמר והביא את אשמו אדרבה וא"ו סמכיה:

ומעתה נבוא לדייק אומרו מחטאתו אשר חטא על זה הדרך, שלא תאמר שאין קרבן זה של עוף בא אלא על הקל, שהוא שבועות העדות, אבל החמור שהוא טומאת מקדש וקדשיו לא, תלמוד לומר אשר חטא לרבות חטא חמור, וכשהזכיר פרשת דלי דלות ריבה גם כן עשירית האיפה בכולן, מאומרו מאחת מאלה, ואפילו בטומאת מקדש וקדשיו:

ואם תאמר ישמיענו בקרבן דלי דלות שישנו בחמור ומכל שכן קרבן דלות, נראה לומר כי לצד שבדלי דלות אמר ואם לא תשיג ידו לשתי תורים ולא אמר כאומרו בפרשת דלות. ואם לא תגיע ידו די שה, ודרשו בתורת כהנים אפילו יש לו שה אם אין לו צרכיו, הרי זה מביא קרבן עני, ופירשנוהו למעלה:

והנה דרשת התנא היה ממה שלא אמר כמו שאמר כאן ואם לא (תגיע) [תשיג] ידו לשתי תורים, וכן פירש בעל קרבן אהרן, ופשוט הוא, אם כן כאן שלא אמר הכתוב די שתי תורים, הדברים מוכיחים כי אם יש לו הרי זה חייב להביא, אפילו הוא צריך להם, ומעתה הוצרך הכתוב לרבות בעוף שיביא להחמור שהוא טומאת מקדש וקדשיו, הגם שהיה לו כבש, אם הוא צריך לו, והבן:

גם מה שפירש רבינו הלל ואין לו צרכיו, של שה קאמר, יוצדקו דברינו, כי השמיענו שיפטר בזה גם לחמורות שהוא טומאת מקדש [וקדשיו] מה שלא היה נשמע זה מקרבן עשירית האיפה: (אור החיים)

[יא] ואם לא תשיג ידו לשתי תורים או לשני בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת לחטאת לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי חטאת

אונקלוס ואם לא תדבק ידה לתרתין שפנינן או לתרין בני יונה וייתי ית קרבנה די חב חד מן עסרא בתלת סאין סלתא לחטאתא לא ישוי עלה משחא ולא יתן עליה לבנתא ארי חטאתא היא: (אונקלוס)

יונתן ואין לא תארע ידיה כמיסת למייתא תרין שפנינן רברבין או תרין גוזלין בני יונתא וייתי ית קורבניה דחב חד מן עשרא בתלת סאין סמידא לחטאתא לא ישוי עליה משחא ולא יתן עליה לבונתא ארום חטאתא הוא: (תרגום יונתן)

רש"י כי חטאת הוא. ואין בדין שיהא קרבנה מהולד: (רש"י)

אבן עזרא עשירת האיפה. מאכל לאיש אחד ביום אחד: (אבן עזרא)

[יב] וְהִבִּיֵּאָה אֶל הַכֹּהֵן וְקִמֵּץ הַכֹּהֵן מִמֶּנָּה מְלֹא קִמְצוֹ אֶת אֲזָכְרָתָהּ וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחַ עַל אִשֵּׁי הַזֶּה חֲטָאת הוּא:

אונקלוס וַיִּתְּנָה לֹת פֶּהֲנָא וַיִּקְמוֹץ פֶּהֲנָא מִנָּה מְלִי קִמְצָה יְת אֲדַכְרָתָהּ וַיִּסַּק
לְמִדְבַּחָא עַל קִרְבַּנְיָא דִּי חֲטָאתָא הִיא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּתְּנָה לֹת פֶּהֲנָא וַיִּקְמוֹץ פֶּהֲנָא מִנָּה מְלִי קוּמְצִיה יְת שְׂבַח אֲדַכְרָתָא וַיִּסַּק
לְמִדְבַּחָא עַל קִרְבַּנְיָא דִּי חֲטָאתָא הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י חטאת הוא. נקמלה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה (וי) פסולה: (רש"י)

שפתי חכמים (וי) פירוש כגון שאם הביאו מתחילה לשם מנחת מחבת ובעת הקמיכה
הקמלה לשם מנחת מרחשת או להיפך. ומה שחזר וכתבו פה מפני שזו היא מנחה
ואותן דלעיל הן בהמה ועוף ולא ראוי זה כראוי זה: (שפתי חכמים)

[יג] וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהִיָּתָה לַכֹּהֵן
כַּמְּנַחָה: (ס)

אונקלוס וַיִּכְפֹּר עָלוֹהִי כִּהְנָא עַל חוּבְתָהּ דִּי חָב מְחַדָּא מֵאֵלִין וַיִּשְׁתַּבֵּק לָהּ וְתִהִי
כַּמְּנַחָתָא: [ס] (אונקלוס)

יונתן וַיִּכְפֹּר עָלוֹי פֶּהֲנָא עַל חוּבְתִיה דְּחָב מְחַד מֵאֵלִין וַיִּשְׁתַּבֵּיק לִיה וְתִהִי לְכַהֲנָא
כַּמְּנַחָתָא: (תרגום יונתן)

רש"י על חטאתו אשר חטא. כאן שנה הכתוב, שהרי בעשירות וזבלות נאמר
מחטאתו, וכאן בדלי ללות נאמר על חטאתו, דקדקו רבותינו (כריתות כז): מכאן שאם
חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני, יביא ממקלתו שתי
תורים, הפריש מעות לשתי תורים והעני, יביא ממקלתו עשירית האיפה, הפריש
מעות לעשירית האיפה והעשיר, יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר, לכך נאמר כאן
על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות האמורות בענין (כ), או בעשירות,
או בזבלות, או בדלי ללות. ומה תלמוד לומר, שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה
או שעירה (ב), והקלין יהיו בעוף, והקלין שזבולין יהיו בעשירית האיפה, תלמוד
לומר מאחת מאלה, להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידו, ואת
החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי ללות (ת"כ פרק יט, י): והיתה לכהן כמנחה.

ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין, (מ) זהו לפי פשוטו. ורבותינו דרשו (שם י"א), והיתה לכהן, ואם חוטא זה כהן הוא, תהא כשאר מנחת נדבת כהן, (נ) שהא בכליל תהיה לא תאכל (ויקרא ו, טז): (רש"י)

שפתי חכמים (כ) האחת כשבה או שעירה השנית שתי תורים או שני בני יונה השלישית עשירית האיפה סולת: (ל) פירוש החמורים דהיינו טומאת מקדש וקדשו שהם זכרת וקלה היא שבעת העדות שאין זדונו כרת אבל השואה בה הכתוב המזיד לשוגג משום דזכלן כתיב ונעלם וכאן לא נכתב ונעלם לחייב על המזיד כשוגג. וקלי קלות היא שבעת ביטוי שאין זדונו כרת ולא השואה בה המזיד לשוגג. והא דכתיב אם לא תגיע ידו במעל האמר כלומר שלא נגע ידו במעל שחייב בעבורה כשבה רק העון יותר קל יביא שתי תורים ואם לא תגיע ידו במעל זה מה שיתחייב בעבורו שתי תורים אלא במעל קל ממנו יביא עשירית האיפה לפיכך כתב מאחת מאלה להשוות קלות לחמורות: (מ) ופירוש כמנחה כמנחת נדבה דלעיל שכל מנחות נדבה שיריהו נאכלין לכהנים: (נ) לכהן נדרש לפניו ולאחריו כלומר אם תהיה מנחה של חוטא לכהן תהיה לכהן כמנחת נדבתו וכל מנחת נדבתו אין שיריהו נאכלין לכהנים: (שפתי חכמים)

[יד]	וַיְדַבֵּר	יְהוָה	אֶל	מֹשֶׁה	לֵאמֹר:
אונקלוס	וַיְמַלִּיל	עַם	מֹשֶׁה	לְמִימָר:	(אונקלוס)
יונתן	וַיְמַלִּיל	עַם	מֹשֶׁה	לְמִימָר:	(תרגום יונתן)

[טו] נָפֶשׁ כִּי תִמְעַל מֵעַל וְחָטְאָה בְּשִׁגְגָה מִקֹּדֶשׁ יְהוָה וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֵיל תַּמִּים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְבָד בָּסָף שְׂקִלִים בְּשִׁקְל הַקֹּדֶשׁ לְאֲשָׁם:

אונקלוס אֲנִשׁ אַרְי יִשְׁקֵר שְׁקֵר וַיִּחֹב בְּשָׁלוּ מִקֹּדֶשׁ דִּי וַיִּתִּי ית אֲשָׁמָה קָדָם יְיָ דְּכַר שְׂלִים מִן עֲנָא בְּפִרְסָנָה בָּסָף סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לְאֲשָׁמָא: (אונקלוס)

יונתן בַּר נֶשׁ אַרוֹם יִשְׁקֵר שְׁקֵר וַיִּחֹב בְּשָׁלוּ וַיִּתְּהִי מִן קוּדְשָׁא דִּי וַיִּתִּי ית קוּרְבָן אֲשָׁמִיה לְקָדָם יְיָ דְּכַר שְׂלִים מִן עֲנָא בְּעִילוּיָהּ בָּסָף הִי כְּדָמִי הִינִית קוּדְשָׁא דְאֲתְהִי סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לְקִרְבָן אֲשָׁמָא: (תרגום יונתן)

רש"י כי תמעל מעל. אין מעילה בכל מקום אלא שינוי (ת"כ פרשתא י"א, י"ב), (כ) וכן הוא אומר וימעלו זאלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ (דברי הימים—א ה, כה), וכן הוא אומר בסוטה ומעלה זו מעל (במדבר ה, י"ב): וחטאה בשגגה מקדשי ה'. שנהגה מן ההקדש, (ע) והיכן הוזהר, נאמר כאן חטא, ונאמר להלן חטא בתרומה

ולא ישאו עליו חטא (ויקרא כב, ט.) מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר, אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל (פ) אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל, תלמוד לומר תמעול מעל (ג) ריבה: מקדשי ה'. המיוחדים לשם, ילאו (ה) קדשים קלים: איל. ל' קשה, כמו ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל יז, יג.) אף כאן קשה בן שתי (ו) שנים: בערכך כסף שקלים. שיהא שוה (ז) שתי סלעים: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) כלומר ששינה אותו מקודש לחול אף על פי שלא נהנה ממנו כגון
אם נתן גזבר מעות של הקדש לחזירו והלך חזירו והוא יאין מרשות הקדש הגזבר
מעל כדתנן במסכת מעילה פרק הנהגה. והגירסא הנכונה אין מעילה אלא שינוי
ולא גרסינן בכל מקום ופירושו אין מעילה זו וכו': (ע) פירוש דילפינן חטא חטא
מתרומה בגזירה שוה נאמר כאן וחטאה בשגגה ונאמר בתרומה ולא תשאו עליו
חטא וגו' מה חטא האמורה בתרומה שנהגה בה כדכתיב ואיש כי יאכל קודש
בשגגה שהוא נהנה באכילתה אף חטא הנאמר כאן שנהגה מן ההקדש ואפילו לא
שינהו מרשות הקדש לרשות הדיוט ולא פגם בו כגון ששתה בכוס של זהב או שנתן
טבעת של הקדש בידו ופירש וחטאה או חטאה כלומר ששינהו מרשות לרשות ולא
נהנית או נהנית ולא שינתה מעל והביא אשמו וגו': (פ) פירוש כיוצא בזה משאר
הנאות הכוללות אכילה ולא קפיד רחמנא אפגימה אף כאן כיון שלא הזהיר רחמנא
אלא על האוכל וכיוצא בזה ולא על הפגימה שאם לבש כסות של הקדש ונהגה בו
שוה פרוטה אף על פי שלא פגם שוה פרוטה יהא מעל תלמוד לומר תמעול מעל
ריבה כלומר אם הוא דבר שדרכו לקבל פגם אף על פי שנהגה לא מעל עד
שיפגום כדתנן הנהגה מן ההקדש אף על פי שלא פגם שוה פרוטה מעל דברי רבי
עקיבא וחכמים אומרים דבר שיש בו פגם לא מעל עד שיפגום וכל דבר שאין בו
פגם כיון שנהגה מעל כילד נתנה קטולא צרוארה וטבעת בידה ושתה בכוס של
זהב מעל: (ג) לאו דוקא ריבה דהא לאו מרוביא דרשינן אלא מדאקשיה לעבודת
כוכבים דכתיב ביה מעילה וימעלו באלהי אבותם ומה עבודת כוכבים דאית ביה
שינוי דעד עכשיו קודם שהשתחוה לה היתה ברשותו ומותרת בהנאה ועכשיו
נשתנה רשותה ונכנסה ברשות עבודת כוכבים ונאסרה בהנאה שזו היא פגימה
והיינו ריבה שהכתוב ריבה לה על ידי היקשא זו אף כאן אם הוא דבר שדרכו
לקבל פגם אף אם נהנה לא מעל עד שיפגום רא"ס: (ה) פירוש שבאר קדשים
קלים בין לפני זריקה בין לאחר זריקה אין להם מעילה מפני שאינה מיוחדים
לשם לבדו רק שאינן נאכלים אלא לפנים מן החומה והותרו להדיוט לאוכלן וכן
באר חטאות ואשמות קודם זריקה מועליו בהן אבל לאחר זריקה אין מועליו בהן
כיון שהותרו לאוכלן לכהנים: (ו) עיין לעיל בפרשת ואל על פסוק ואילי לאנד
וכו': (ז) הודיענו בזה שפירש בערכך הוא שוויין ולא הערכה ממס. שאינו נופל
פה לשון הערכה ושומא אלא שוויין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **תמעל מעל**. דבר שנתכסה עליו מגזרת מעיל והטעם כי חטאת הוא בקדשי השם יביא איל שהוא שוה כסף שקלים ומעוט רבים שנים : (אבן עזרא)

הרמב"ן **והביא את אשמו לה'**. נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה' האמור למעלה (פסוק ו) בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה' כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמר (שם) כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחד אשם וכולן יבאו על חטא ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהא מפני חומר החטא כי הנה המצורע מביא שני קרבנות שם האחד חטאת והשני אשם והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר הענשו יתחייב להיות שמם ואבד בו מלשון האשימם אלהים (תהלים ה יא) ויאשמו נאות מדבר וכן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע יד א) וכן אשמים אנחנו (בראשית מב כא) נענשים וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך מלשון אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז) והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה בעבור שהם באים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל אשם מעילות אע"פ שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה' יקרא הקרבן אשם כי החטא הגדול יתחייב להיותו אשם בו כאשר יקרא מעילה וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת והנה הוא כבר שמם ואבד ויקרא קרבנו הראשון אשם שיגין עליו מן האשמה אשר הוא שמם בה והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו וטעם אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו והצריכו איל בכסף שקלים ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו שמם יהיה בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' (פסוק יט) יאמר כי הקרבן הזה אעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יענישנו וכן מה שאמר למעלה (פסוק ו) והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת העדות יזכיר בו אשם והוא חטאת ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם השעירים והפרים יקראו גם כן חטאת בעבור שהם לחטאת (הרמב"ן)

[טז] וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יִשְׁלַם וְאֵת חֲמִישְׁתּוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְחִכְהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאֲשָׁם וְנִסְלַח לוֹ : (פ)

אונקלוס וְנִתְּ דִי חָב מִן קוּדְשָׁא יִשְׁלַם וְנִתְּ חֲמִשָּׁה יוֹסֵף עָלוּהִי וְנִתְּן יְתֵה לְכַהֲנָא וְכַהֲנָא יְכַפֵּר עָלוּהִי בְּדִכְרָא דְאֲשָׁמָא וְיִשְׁתַּבֵּק לֵהּ : [פ] (אונקלוס)

יונתן וְנִתְּ הַנִּיִּית קוּדְשָׁא דְחָב מִן קוּדְשָׁא יִשְׁלַם וְנִתְּ חוֹמְשִׁיהָ דְדָמוֹי יוֹסֵף עָלוּי וְנִתְּן יְתִיה לְכַהֲנָא וּבָרַם כַּהֲנָא יְכַפֵּר עָלוּי בְּדִכְרָא דְאֲשָׁמָא וְיִשְׁתַּבֵּק לֵיהּ : (תרגום יונתן)

רש"י וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יִשְׁלַם. קָרַן וְחוּמֵשׁ (ת) לַהֲקֵדֵשׁ (כתיבות כו:): (רש"י)

שפתיה חכמים (ת) הוֹדִיעֵנוּ בְּזֶה שְׁפִירוֹשׁ אֵת אֲשֶׁר חָטָא הוּא הַקָּרָן כִּאלוֹ אָמַר וְאֵת

הקרן אשר חטא עליו ישלם לא את החטא אשר חטא כמוזן מן הכתוב שהחטא לא יפול בו תשלומין וכל שכן שיתנהו לכהן: (נחלת יעקב) לפי שמלינו גבי תרומה שמשלם קרן לבעלים וחומש לכל כהן שיראה לפיכך הורכך לפרש שהקרן והחומש ניתן ליד כהן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ישלם**. וישלם אשר חטא מן הקדש עם תוס' חמישתו וזה הוא אשם בשגגה בתחלה ואחר כך ידע: (אבן עזרא)

[יז] **ואם נפש פי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם** ונשא

אונקלוס **ואם אנש ארי יחוב ויעבד חדא מכל פקודיא די לא כשרין לאתעבדא ולא ידע ויחוב ויקבל חובה:** (אונקלוס)

יונתן **ואין בר נש ארום ייחוב ויעבד חדא מכל פקודיא די לא כשרין לאתעבדא ולא ידע ואתחייב ויקבל חוביה:** (תרגום יונתן)

רש"י **ולא ידע ואשם והביא.** הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון חלב וסומן לפניו, וכסבור ששתיהן היתר, ואכל את האחת, אמרו לו אחת של חלב היתה, ולא ידע אם זו של חלב אכל, הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא, ואם יודע לו לאחר זמן ביא חטאת: **ולא ידע ואשם ונשא עונו.** (ת"כ) ר' יוסי הגלילי אומר (תורת כהנים פרשתא יב, א), הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע, על אחת כמה וכמה שיעניש את שידע. רבי יוסי אומר (ספ): אם נפשך לידע מתן שכרן של לדיקים, לא ולמד מאדם הראשון, שלא נכטוה אלא על מות לא תעשה, ועבר עליה, ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו, וכי איזו מדה מרובה, של טובה או של פורענות, הוי אומר מדה טובה, אם מדת פורענות המעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו, מדה טובה המרובה, היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום הכיפורים, על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. ר' עקיבא אומר (ספ יא), הרי הוא אומר על פי ב' עדים או ג' עדים וגו' (דברים יז, א), אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב בג', אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה, אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מוה כעושי מוה. ר' אלעזר בן עזריא אומר (דברים כז, יט), כי תקאור קלירך בשדך ושכחת עומר בשדה (ספ יג), הרי הוא אומר למען יצרכך וגו', קבע הכתוב ברכה למי שבא על ידו מוה בלא ידע, אמור מעתה היתה סלע כרורה בכנפיו, ונפלה הימנו, ומלאה העני ונתפרנס בה, הרי הקב"ה קובע לו ברכה: (רש"י)

אבן עזרא ואם נפש כי תחטא. ועשה אחת ממצות לא תעשה ולא ידע אם הוא אסור יביא איל ודעת רבים שזה אשם תלוי לא ידע אם עשה אם לא עשה והחטאת שבתחלה לא ידע ואחר כך ידע והנה החטאת שלא ידע שהוא אסור עד שהודע והאשם ידע שהוא אסור ושכח ואחר כך נזכר או אשם תלוי: (אבן עזרא)

ספורנו ואשם ונשא עונו. כבר קבלו ז"ל (יומא פרק יוה"כ) שזה מדבר באשם תלוי, שאינו יודע אם חטא ואם לאו. ועל זה אמר ונשא עונו כפי הראוי לו, אם חטא בשוגג, או לא נפל בחטא אבל היה עונו שלא נזהר עד שנפל בספק, וכפי עונו ישא העונש: (ספורנו)

כלי יקר ולא ידע ואשם ונשא עונו. ר' יוסי הגלילי אומר ענש הכתוב את מי שלא ידע ק"ו את מי שידע, ר' יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של מצות צא ולמד מן אדה"ר כו' היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום כיפורים כו' (תוי"כ ויקרא שסג.) יש להתבונן למה נקט דוקא ג' אלה, ונראה לפי שאדה"ר היה נכשל באכילה של איסור, ע"כ אמר בהפכו הנזהר באכילה של איסור יש ג' מדריגות, כי היושב לו מן הפגולין הוא שם כולל לכל אכילה של איסור כי פיגול הוא, ולא זו שאינו אוכל אכילה של איסור כאדה"ר אלא אפילו מן המותר בפיו אינו אוכל כי אם המוכרחות ומתרחק מן הנותר ואינו אוכל שום מותרות יתר על המוכרחות כי הצדיק אינו אוכל כ"א לשובע נפשו לקיום הגוף לבד, ואח"כ אמר לא זו שאינו אוכל מותרות אלא אפילו מן המוכרחות הוא מתרחק לפעמים והוא המתענה ביום כיפורים כדי למרק חומרו בכור עוני עאכ"ו, ומן האכילה תקיש גם אל שאר תשמישי האדם וצרכיו. ומה שסמך רבי יוסי דבריו לפרשה זו נ"ל שבא לתרץ מה שנאמר אשם הוא אשם אשם לה'. ג' אשמות אלו מה טיבם, אלא שבא לומר שאם נאשם במה שאכל פיגול ק"ו שיאשם לאכול מותרות מן המותר בפיו, וק"ו שלא יתענה, ומכלל זה אתה למד להנזהר בשלשתן מה שכרו. (כלי יקר)

יח והביא איל תמים מן הצאן בערפך לאשם אל הפהו וכפר עליו הפהו על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו:

אונקלוס וייתי דבר שלים מן ענא בפרסנה לאשמה לות פהנא וכפר עלוהי פהנא על שלותה דאשתלי והוא לא ידע וישתבק ליה: (אונקלוס)

יונתן וייתי דבר שלים מן ענא בעילווי לאשמה לות פהנא וכפר עלוי פהנא על שלותיה דאשתלי והוא לא ידע ויחב וישתביק ליה: (תרגום יונתן)

רש"י בערך לאשם. בערך האמור (א) למעלה: אשר שגג והוא לא ידע. הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה, עד שיביא חטאת, הא למה זה דומה, לעגלה ערופה שנתערפה ואח"כ נמלח ההורג, הרי זה יהרג (ת"כ פ"ק כ"א, ב): (רש"י)

שפתי חכמים (א) שהוא שזה שתי סלעים של כסף מסלעי הקודש: (שפתי חכמים)

{יט} אָשָׁם הוּא אָשָׁם אָשָׁם לִיהֲוָה : (פ)

אונקלוס אָשָׁמָא הוּא עַל חוּבְתָהּ דְהוּא חָב אָשָׁמָא יְקָרְב קָדָם יְיָ : [פ] (אונקלוס)

יונתן קוּרְבָן אָשָׁמָא הוּא כָּל דְאֶתְחַיֵּיב לְקָרְבָן אָשָׁמָא יְיָתִי קוּרְבָן לְאָשָׁמָא לְשָׁמִיָּהּ
עַל חוּבְתָהּ דְחָב : (תרגום יונתן)

רש"י אָשָׁם הוּא אָשָׁם אָשָׁם. הַרְחָשׁוֹן כּוּלּוֹ קִמְצָה שְׁהוּא שָׁם דְבַר, וְהֶאֱחָרוֹן חֲלוּ
קִמְצָה וְחֲלוּ פִתְחָה שְׁהוּא לְשׁוֹן פִּעֵל, וְאִם תֵּאֲמַר מִקְרָא שְׁלַח לְעוֹרֵךְ הוּא, כִּבְר נִדְרָשׁ
הוּא בַת"כ: אָשָׁם אָשָׁם. לְהַבִּיא אָשָׁם שְׁפַחַה חֲרוּפָה שִׁיחָא אִיל (בן שְׁתֵי שָׁנִים) (ס"א: שׁוה
שְׁתֵי סְלַעִים). יִכּוּל שְׁאֲנֵי מִרְבָּה אָשָׁם נִזִּיר (ב) וְאָשָׁם מִלּוּרַע תִּלְמוּד לּוֹמַר, הוּא: (רש"י)

שְׁתֵי חֲכָמִים (ב) וְאִם תֵּאֲמַר אֵימָא אֵיפְכָא אָשָׁם נִזִּיר וְאָשָׁם מִלּוּרַע בֵּן שְׁתֵי סְלַעִים
וְאָשָׁם שְׁפַחַה חֲרוּפָה אֲפִילוּ בֵּן סְלַע אַחַד כִּבְר תִּירְלוּ בַתּוֹרַת כְּהָנִים מִרְבָּה אֲנִי
אָשָׁם שְׁפַחַה שְׁהוּא אִיל דּוּמִיָּא דְאָשָׁם תִּלּוּי וּמוֹיָא אֲנִי אָשָׁם נִזִּיר וְאָשָׁם מִלּוּרַע
שְׁהוּא כִּבְשָׁ וְלֹא אִיל. (גור אריה) בּוֹדֵאֵי טַעוֹת סוֹפֵר הוּא דְלִמָּה הוֹרְכֵךְ קִרָּא לְכַתּוּב
שִׁיחָא אָשָׁם שְׁל שְׁפַחַה חֲרוּפָה שְׁל שְׁתֵי שָׁנִים דְהָא אִיל כְּתִיב בִּיה כִּמוּ כֹּאֵן וּמֵאִי
אוֹלְמָא אִיל דְהִכָּא מֵאִיל דְשְׁפַחַה חֲרוּפָה וְעוּד דְאֲמַר יִכּוּל אֲפִילוּ אָשָׁם נִזִּיר וּמִלּוּרַע
וְהִיאֵךְ תִּיִסַּק אֲדַעְתִּין לּוֹמַר שִׁיחָא אָשָׁם נִזִּיר וּמִלּוּרַע אִיל בֵּן שְׁתֵי שָׁנִים דְהָא כִּבְשָׁ
כְּתִיב גְּבִייהוּ. וְכֹל מִקּוּם דְכְּתִיב עַגֹּל וְכִבְשָׁ בְנֵי שָׁנָה הֵם. אֲלֹא לְרִיךְ לְהִיּוֹת שִׁיחָא
אִיל שׁוה שְׁתֵי סְלַעִים דְלֹא כְּתִיב אֲלֹל שְׁפַחַה חֲרוּפָה בְּעַרְכֵךְ שְׁקִלִים אֲשַׁמְעִינָן כֹּאֵן
דְבַעִינָן שְׁתֵי סְלַעִים: (שְׁתֵי חֲכָמִים)

אבן עזרא אָשָׁם אָשָׁם לֵה'. הוּא פִירוּשׁוֹ אָשָׁם הוּא : (אבן עזרא)

ספורנו אָשָׁם הוּא. אֵף עַל פִּי שְׁלַפְעָמִים יוּבָא זֶה הַקְּרָבָן וְהוּא לֹא נִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ
הַחֲטָא, לֹא יִחְשׁוּב הַחֲשׁוּב שְׁמִכְנִיס בְּזֶה חוּלִין לְעִזְרָה, כִּי אִמְנַם הוּא קְרָבָן אָשָׁם
עַל כָּל פְּנִים, אֵף עַל פִּי שְׁלֹא נִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ הַחֲטָא שְׁנַפֵּל בּוֹ הַסַּפֵּק, וְהִטַּעַם הוּא כִּי
אָשׁוּם אָשָׁם לֵה', כִּשְׁלֹא נִזְהָר בְּדַבָּר עַד שְׁנַפֵּל בַּסַּפֵּק: (ספורנו)

דעת זקנים אָשָׁם אָשָׁם. פִּרְשִׁי ז"ל לְהַבִּיא אָשָׁם שְׁפַחַה חֲרוּפָה שְׁמַבִּיא אִיל בֵּן
שְׁתֵי שָׁנִים. וְתִימָה דּוּדָאֵי כָּל אִיל הַנּוֹזֵכַר בַּתּוֹרָה הוּא בֵּן שְׁתֵי שָׁנִים אֲלֹא אֵימָא
לְהַבִּיא אָשָׁם שְׁפַחַה חֲרוּפָה שְׁמַבִּיא אָשָׁם בְּכִסְף שְׁקִלִים וְהִכִּי אֵימָא בַת"כ: (דעת
זקנים)

{כ} וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל יְיָ: עָם מֹשֶׁה לְמִיָּר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל יְיָ: עָם מֹשֶׁה לְמִיָּר: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ומעלה מעל בה'. שעבר על מצות לא תעשה מדבר שהוא בינו ובין אדם :
(אבן עזרא)

[כא] נָפֵשׁ כִּי תִחַטָּא וּמַעְלָה מֵעַל בֵּיהֶזָה וְכַחֵשׁ בְּעַמִּיתוֹ בְּפִקְדוֹן אוֹ בְּתִשׁוּמַת יָד אוֹ בְּגִזְלָה אוֹ עֲשֵׂק אוֹ אֶת עַמִּיתוֹ :

אונקלוס אָנֶשׁ אָרִי יַחֻב וַיִּשְׁקֶר שְׁקֶר קָדָם יֵי וַיִּכְדַּב בְּחִבְרָה בְּפִקְדוֹנָא אוֹ בְּשִׁתְּפוּת יָדָא אוֹ בְּגִזְלָא אוֹ אֶנֶיס יָת חִבְרָה : (אונקלוס)

יונתן בַּר נֶשׁ אָרוּם יַיְחֻב וַיִּשְׁקֶר שְׁיִקְרִין לְשׁוּם מִימְרָא דִּיָּי וַיִּכְפֹּר בְּחִבְרָה בְּפִקְדוֹנָא דְאֶפְקִיד גַּפִּיהּ אוֹ בְּשׁוֹתְפוּת יָדָא אוֹ בְּגִזְלָא אוֹ דִּיטְלוּם יָת חִבְרָה : (תרגום יונתן)

רש"י נפֵשׁ כִּי תִחַטָּא. אמר ר' עקיבא (שם פרק כב, 7.) מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה', (ג) לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך בזמן שהיא מכחש, מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד אכל חבירו ואינו רואה שתדע זו נשמה אלא שלישי שזיניהם, (ד) לפיכך כשהוא מכחש, מכחש בשלישי שזיניהם: בתשומת יד. ששם בידו ממון להתעסק, או במלוה: או בגזל. שגזל מידו (ה) כלום: או עשק. הוא שכר שכיר: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) (נחלת יעקב) בתורת כהנים והכי פירושו והלא צפרקת מעילות כתיב נפֵשׁ כִּי תִמְעוּל מֵעַל וְלֹא כִתִּיב בַּה': (ד) פירוש הקדוש ברוך הוא שהוא השלישי שזיניהם ומה שכתב אחר כן או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או כחש בעמיתו לחודיה קאי ולא למעל בה'. (דברי 707) קשה מאי הכחשה שייך כאן בעדים ושטר ונשבע על שקר דהא כשיש עדים אין נותנין לו שבועה אלא כריד לשלם. ונראה דנתכוין בזה במה דאיתא בצבא מליעא דתני רבי חייל האומר לחבירו יש לי בידך מאה זהובים והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים שיש לו בידו חמשים לנותן לו חמשים ונשבע על השאר כדין מודה במקלֶת שלא תהא הודלאת פיו גדולה מהעדלאת עדים וכן הדין כשמראה אחר כך השטר על חמשים: (ה) פירוש דהאי או בגזל לא קאי אוכחש בעמיתו דלימא דלאו בגזל דומיא דפקדון כלומר שנתן לו חבירו פקדון ששם בידו ממון להתעסק בו ונימא או בגזל נמי פירושו הכי שנתן חבירו בידו הגזילה אשר גזל וכחש בחבירו בלאתו פקדון לאם כן היינו או בגזל או בפקדון: (שפתי חכמים)

אבן עזרא או בתשומת יד. שותפות ששם ידו עמו: בגזל. בחזקה כמו ויגזול את החנית: עשק. בסתר: ועמיתו. רעהו ויתכן שהוא בעומתו. וה"א בהנה נוסף: (אבן עזרא)

בעל הטורים בה' וכחש בעמיתו. הואיל וכחש בין בה' בין בעמיתו שמכחש בדבר

אור החיים **נפש כי תחטא ומעלה וגו'.** צריך לדעת למה אמר כי תחטא, ואין לנו לפרש כאן כי החטא הוא ההכחשה, שהרי הוא אומר וכחש בעמיתו. עוד אומרו מעל בה' מה שלא אמר בכל החטאות. עוד אומרו וכחש בעמיתו שלא היה צריך לומר בעמיתו. גם שיעור התיבה אינו מדוקדק:

ואולי כי יודיע הכתוב שלשה ענפי רשע שיעשה בעל עבירה זו. האי נטילת דבר שאינו שלו, הוא ענף הגזל. ב' ומעלה מעל בה', פירוש בה' כביכול עשה המעל פירוש לשון שינוי, כי הוא שפט על פי המעשים וזיכה לזה שיהיה לו ממון, וכשזה בא וגוזלו נמצא שגורם מעילה בה' ששינה עליו את הדין, שלא עמד בידו ממה שהגיעו כפי משפט ה', ונמצא ה' כביכול נחשד שלא עשה משפט צדק, ואולי שכפל לומר ומעלה מעל, ולא הספיק לומר ומעלה בה', נתכוין לכלול גם כן צד הגזלן, כי גם לצדו מעל בה' כביכול כי הוא דנו בחסרון הלקוח, והוא נוטל מה שלא נקצב עליו במשפטי ה'. ג' וכחש בעמיתו, פירוש שמרשיע את הצדיק כשתובע ממנו פקדונו וכו' והוא אומד לו לא היו דברים מעולם, ומשימו מכחש, והוא אומרו וכחש בעמיתו, פירוש משים הכיחוש בעמיתו, שהוא הנגזל ממנו, משימו רשע, שתובע דבר שאינו שלו ואומר לו למה תשקר עלי ויריב עמו. והנה ב' דברים אלו אינם אלא בפקדון או בתשומת יד או בגזל כשגוזל ממנו את שלו, או עושק שכר שכיר, אבל במצא אבדה אין בה כחש בעמיתו, לזה אמר הכתוב בפני עצמה, או מצא אבדה וכחש בה וגו':

עוד ירמוז שלשה דברים רעים הגורמת הנפש המרשעת. האי היא נחסרת מאורה וממעלתה, והוא אומרו נפש כי תחטא לשון חסרון בנפש עצמה. ב' ומעלה מעל בה' על דרך אמרו אנשי אמת כי אין לך נפש מישראל שאין שפע נשמתו יורד לה להתקיים שזולת זה אין לה חיות, זולת הנפש אשר עלתה צחנתה ובאשה בעון פלילי לזה יכרת ממנה השפע האלהי, כאומרו (בראשית יז יד) ונכרתה הנפש ההיא, ודרך השפע בא דרך ב' חוטי דקים, דרך ב' נקבי האף, והוא דרך מקום דביקות הנפש עם קונה, כאומרו (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם:

והנה בחטא האדם מהחטאים כאלה הנפש ההיא שולטים בה ובשפעה החיצונים כידוע, ונהנים מהשפע האלהי הרשעים ההם, וזהו אומרו ומעלה מעל בה', כביכול באור הנמשך ממנו, והוא סוד הרמוז באומרו (משלי כח ד) גוזל אביו ואמו וגו' חבר הוא לאיש משחית, פירוש לצד שמתחבר לבחינת הרע הנקרא איש משחית, והבן:

הג' כי גם לכללות הקהל הוא גורם הכחשה, פירוש לצד שכל ישראל כאחד רעת אחד תסובב רע לכל הנצר, והוא אומרו וכחש בעמיתו שנעשית עמיתו כחושה מצדו רחמנא ליצלן, והוא מה שרמוז בפסוק (שם) גוזל אביו ואמו ואמרו ז"ל (ברכות לה:): אמו זו כנסת ישראל כי באמצעות אנשי חיל מתרבה בכללות עם ה' השלום והטוב והחיים:

חסלת פרשת ויקרא (אור החיים)

כלי יקר **נפש כי תחטא ומעלה מעל בה'** כאן הקדים חטא למעילה, ובגזל הקדש (בפסוק טו) הקדים מעילה לחטא, לפי שפיר' זו מדברת בכופר ממון חבירו ואח"כ נשבע לשקר והרי חטא לחבירו חטא אחת, ולשמים חטאו כפול, כי מצד הגזילה

עבר על מצות ה' ואח"כ נשבע לשקר. וזה"ש נפש כי תחטא היינו בעמיתו ומעלה מעל בה' ב' מעילות כאמור, ולשון מעילה שייך ביותר כלפי מעלה כמו שפירש"י אין מעילה אלא שינוי כו' כי טוב ה' לכל והוא לא כגמול ידו השיב לו והוא משנה ואינו עושה כמו שעשה לו, אבל אצל ב"ו אין שייך לשון מעילה כי מה טובה הטיב לו בפקדון או בגזל. אבל בגזל הקדש הקדים מעילה כי מיד כשאכל ונהנה מן ההקדש מעל בה' כי שלח ידו בשלחן גבוה וכפל המעילה לרבות הנהנה בלא אכילה כפירש"י ואחר כך אמר וחטאה כי חטא גם לאדם כי גזל חלק הכהנים כי מן הקדשים המה יקחו חלקם

ועל צד הרמז אמר נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון. כי בכל לילה האדם מפקיד רוחו ביד הקב"ה ואע"פ שהנשמה חייבת להקב"ה כי ע"י העונות היא נרדפת עד חובה, מ"מ אין הקב"ה מעכב פקדונו ומחזירו לו כעין שנתנה לו וזה המכחש בפקדון חבירו אע"פ שאינו חייב לו, לא כגמול ידו השיב להקב"ה ולפי זה הנפש החוטאת בפקדון חבירו מועל בשלישי דהיינו בה' אשר צוה לו להחזיר פקדונו. (כלי יקר)

[כב] או מָצָא אֲבֹדָה וְכַחַשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שְׁקָר עַל אַחַת מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם לְחַטָּא: **בְּהִנָּה:**

אונקלוס או אֲשַׁכַּח אֲבֹדָתָא וַיְכַדֵּב בָּהּ וְאֲשַׁתְּבַע עַל שְׁקָרָא עַל חֲדָא מִכָּל דִּי יַעֲבֹד אֲנָשָׁא לְמִיחַב **בְּהִן:** (אונקלוס)

יונתן או אֲשַׁכַּח אֲבֹדָתָא וַיִּכְפֹּר בָּהּ וְאֲשַׁתְּבַע עַל שִׁיקְרָא עַל חֲדָא מִכָּל דְּיַעֲבִיד אֲיִנְשָׁא לְאַתְחִיבָא **בְּהוֹן:** (תרגום יונתן)

רש"י וכחש בה. שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטוא (ו) ולהשבע על שקר לכפירת שקר: **ממון:** (רש"י)

שפתי חכמים (ו) הוסיף מלת אלה לומר דאשר יעשה וגו' אינו דבוק למלת מכל אשר לפניו אלא מכל אלה אשר נזכרים לעיל ומקרא הכר וחסר הוא ואשר יעשה וגו' הוא מלתא באפי נפשיה שהכתוב רוצה להודיע שאין זר שיכפור האדם בממון חבירו אף על פי דחזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו כי זה הוא ענין נהוג לישבע לשקר לכפירה ממון חבירו: **שפתי חכמים**

אבן עזרא ונשבע על שקר. פירושו או נשבע על ממון שיבקש אדם ממנו והעד או מכל אשר ישבע עליו לשקר: **אבן עזרא**

[כג] וְהָיָה כִּי יַחֲטֵא וְאָשֵׁם וְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל או אֶת הָעֵשֶׂק אֲשֶׁר עָשָׂק או אֶת הַפְּקֻדוֹן אֲשֶׁר הִפְקֵד אֹתוֹ או אֶת הָאֲבֹדָה אֲשֶׁר מָצָא:

אונקלוס ויהי ארי יחטי ויחוב ויתב ית גזלא די גזל או ית עשקא די עשק או ית פקדוֹנָא די אתפקד לְוִתָּהּ או ית אבֹדָתָא די אֲשַׁכַּח: (אונקלוס)

יונתן ויהי אין ייחטי ויתחייב ויומי ויתביב ית גזולא דגזל או ית עציא די עציא או ית פקדונא די אתפקיד גביה או ית אבדתא דאשפח: (תרגום יונתן)

רש"י כי יחטא ואשם. כשיכיר בעלמו לשוב בתשובה, (ז) ולדעת ולהתודות כי יחטא (ג') ס"א ובלעתו להתודות כי חטא) ואשם: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) דאם לא כן מי יכריח אותו להשיב את הגזילה כיון שאין כאן עדים ואם מעלמו אם כן מתחלה מאי קא סבר שכחש ונשבע לסקר אללא ודאי כשהכיר בעלמו לשוב בתשובה וכו' והוא מקרא קצר וכאלו אמר והיה כי יודה שחטא ואשם והשיב את הגזילה וכו': (שפתי חכמים)

ספורנו והשיב את הגזלה. (כה) ואת אשמו יביא. שאין הקרבן מכפר אלא אם כן פייס את הניזק קודם הבאת הקרבן כאמרם ז"ל (שם) הביא את אשמו עד שלא הביא גזילו לא יצא: (ספורנו)

כלי יקר והיה כי יחטא ואשם. פירש"י כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה כו'. כי כל חוטא לעולם לא ישים אשם נפשו ודרך איש ישר בעיניו כי הוא מורה לעצמו היתר בכל דרכיו לומר שזה חייב לו ממקום אחר לפי דמיונו, או נדמה לו כי עשה לו איזו עול ע"כ הוא מעכב פקדונו, לפיכך ביום שישים אשם בנפשו ויכיר טעותו וכי לא טוב עשה בעמיו זה"ש ואשם. שיאשים את עצמו ומורה גם הוא יורה איסור לעצמו ע"י שיכיר בחטאיו ואז ודאי יתן אל לבו לשוב בתשובה, והשיב את הגזילה אשר גזל. לא שישלם דמי הגזילה אלא את אשר גזל בעינו. ושילם אותו בראשו וגו'. כי הקב"ה מוותר על שלו ואינו מקפיד אם יאחר זמן הבאת איל אשמו לה' ע"כ צוה לו להקדים תשלומין לאדם ליתן לו בראש את כל שלו ואח"כ יביא אשמו על השבועה וחמשיתיו יוסף עליו. על שהיו מעותיו בטלים אצלו.

וענין החומש הוא, לפי שהקב"ה נותן אל האדם זהב ורוב פנינים כדי שיבזבז ויתן משלו לשם ה' לעניי עמו וארז"ל (כתובות נ.) הרוצה לבזבז אל יבזבז יותר מחומש שנאמר (בראשית כח. כב) עשר אעשרנו לך ועשורא בתרא כעשורא קמא, וזה האיש לא זו שלא בזבז ליתן מממונו חומש לצורך הקדש או לפרנסת חבירו אלא אדרבא גזל משל הקדש או משל חבירו ע"כ הדין נותן להענישו בתוספת חומש כי גזילת הקרן יכופר בהשבת הגזילה, ומה שלא נתן החומש יכופר לו במה שיוסיף חומש. (כלי יקר)

{כד} או מפל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחקמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו ותננו ביום אשמתו:

אונקלוס או מפל די ישתבע עלוהי לשקרא וישלם יתה ברישיה וחקמשה יוסף עלוהי לדי הוא דילה יתננה ביומא דחובתה: (אונקלוס)

יונתן או מפל מדעם דאשתבע עלוי לשקרא וישלם יתיה ברישיה וחומש דמוי

יוסף עלוי למריה והוא דיליה יתנינה ביומא דתהא על חובתיה : (תרגום יונתן)

רס"י בראשו. הוא הקרן (ח) ראש הממון: וחמשתיו. (ב"ק קח.) רבתי תורה חמשות הרבה לקרן אחת, שאם כפר בחומש ונשבע והודה חוזר ומציא חומש על אותו חומש, וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משנה פרוטה: **לאשר הוא לו.** (לאפוקי בנו ושלוהו ת"כ) למי (ט) שהממון שלו:

חסלת פרשת ויקרא: (רס"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש ונקרא הקרן ראש מפני שהוא ראש הממון שהוא עיקר והשרש של כל הריוח היוצא ממנו ודומה זה לראש הבעל חי שהוא עיקר והשרש לכל האיברים: (ט) לאפוקי למי שהוא קרובו או אוהבו של מי שהוא שלו דומיא דאיש את קדשיו לו יהיו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה שזידו ליתנם לאיזה כהן שיראה כי טובת הנאה לבעלים ועיין לקמן בפרשת נשא: חסלת פרשת ויקרא (שפתי חכמים)

אבן עזרא בראשו. בעצמו או מה שהוא שוה: וחמשתיו. מיעוט רבים שנים והנה הם שני חמישיות ועוד אפרשנו: **ביום אשמתו.** טעמו ביום שובו מאשמתו יביא איל: (אבן עזרא)

בעל הטורים יתננו. ב' במסורה לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו ואידך ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו והיינו כדאיתא בהגוזל הגוזל את חברו ונשבע לו אפילו שוה פרוטה יוליכנו אחריו אפי' למדי: (בעל הטורים)

[כה] ואת אשמו יביא ליהנה איל תמים מן הצאן בערךך לאשם אל הפהן:

אונקלוס ונת אשמייה ייתי לקדם יי דכר שלים מן ענא בפרסנה לאשמה לנת פהנא: (אונקלוס)

יונתן ונת קורבן אשמייה ייתי לקדם יי דכר שלים מן ענא בעילוייה לאשמה לנת פהנא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא בערכך. כראשון והוסיף חומשים בעבור שזה האשם הוא בזדון ודברי יחיד הם שגם זה האשם תלוי: **לאשמה בה.** שם מהבנין הקל תחת שם הפועל:

חסלת פרשת ויקרא (אבן עזרא)

[כו] וכפר עליו הפהן לפגי יהנה ונסלח לו על אחת מפל אשר יעשה לאשמה בה: (פפפ)

אונקלוס [פפפ] ויכפר עלוהי כהנא קדם יי וישתבק לה על חדא מפל די יעבד למיחב בה : (אונקלוס)

יונתן [תרגום] ויכפר עלוי כהנא קדם יי וישתביק ליה על חדא מפל דייעביד לאתחייב בה : (יונתן)

פרשת צו

ויקרא פרק-ו

[א] וידבר יהוה אל משה לאמר :

אונקלוס ומליל יי עם משה למימר : (אונקלוס)

יונתן וידבר ומליל יי עם משה למימר : (תרגום יונתן)

[ב] צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו :

אונקלוס פקד ית אהרן וית בנוהי למימר דא אורייתא דעלתא היא עלתא דמתוקדא על מדבחה כל ליליא עד צפרא ואשתא דמדבחה תהא יקדא בה : (אונקלוס)

יונתן פקיד ית אהרן וית בנוי למימר דא אורייתא דעלתא דאתנא למכפרא על הרהורי לבא היא עלתא דמתעבדא בעלתא בטוורא דסיני וקימא על אתר בית יקידתא על מדבח כל ליליא עד צפרא ברם אישתא דמדבחה תהי יוקדא ביה : (תרגום יונתן)

רש"י כו את אהרן חין כו אלכא (א) לשון זרוז מיד ולדורות (ב) אר"ש ביותר כריך הכתוב לזרוז במקום (ג) שיש בו חסרון כיס: זאת תורת העולה וגו'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיזורים שיהא כשר (ד) כל הלילה, וללמד על

הפסולין איזה אם עלה ירד, ואיזה אם עלה לא ירד, שכל תורה לרבות הוא בא, לומר תורה אחת לכל העולים, ואפילו פסולין, שאם עלו (ה) לא ירדו: הוא העולה. למעט את הרובע ואת הגרבע, וכיוצא בהן, שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה וכל הענין בה"כ (פרשתא א, ת. וזבחים פ"ג ופ"ד): (רפ"י)

שפת חכמים (א) פירש רש"י בגמרא שיהא מהיר וזריז. ואם תאמר ולמה לא פירש רש"י זה לעיל אקרא דפרשת תורה. ויש לומר דהזירוז בא משום שריד אומנות יתירה לגרגרו בראש הזית ולכותשו במכתשת שיהיה בלא שמרים: (ב) מדכתיב לו את יהושע וחזקהו ואמנאו זהו זירוז, ולדורות כתיב בפרשת אמור לו את בני ישראל ויקחו אליך שמן וגו' מערב עד בקר לפני ה' תמיד חקת עולם לדורותיכם הרי לדורות, מיד כתיב בפרשת בהעלותך ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר אהיה וגו' וזהו מיד: (ג) כלומר דוקא במקום שיש חסרון כיס כריך לכתוב לו לזירוז אבל במקום שאין בו חסרון כיס אינו כריך לכתוב לו אפילו אם הוא זירוז מיד ולדורות ורבי שמעון פליג. והא דכתיב הכא לו אף על פי שאין כאן חסרון כיס יש לומר כיון שאין הכהנים נהנים מן העולה אלא מעור העולה והיא גם היא אינה נלקחת אלא לכהן המקריב אותה משום הכי נקראת גם כן חסרון כיס. והרא"ם כתב שרבי שמעון לא בא לחלוק על דברי תנא קמא אלא להוסיף בא ואמר שהסבה היותר גדולה שאמר הכתוב לשון כווי אינה אלא מפני שיש בה חסרון כיס אבל כשאין בה חסרון כיס לא תבא עליו מלת לו והוא הדין אם אין בה זירוז מיד ולדורות אף על פי שיש גם חסרון כיס לא תבא עליו מלת לו וכו' עיין שם כי האריך. והא דכתיב לו את בני ישראל גבי חילוק של ארץ ישראל אף על פי שאין שם חסרון כיס יש לומר דכיון דכל ישראל היו שוין לענין כיבוש הארץ ושצט אחד לקח חלק יותר גדול משל חבירו יש שלקח חלקו בהרים ויש שלקח במישור נקרא נמי כל מה חסרון כיס ודו"ק. והרא"ם פירש כל הענין בפירוש אחר עיין עליו ואתה תבחר: (ד) פירוש הוכחתו מסיפא דקרא דכתיב ביה כל הלילה עד הבקר הוא דקדייק: (ה) משום שהמזבח מקדש אופן וכתוב בתריה היא העולה למעט דמשמע היא ולא אחרת ופירש רש"י הוא העולה מיעט את הרובע ואת הגרבע וכיוצא בהן שלא היו פסולן בקדש ראונו לומר שיכולין להיות שהיו פסולים קודם הקדש אבל שאר פסולים כגון שנטמאו או שאר דברים אי אפשר אלא לאחר הקדש ובתורת כהנים חשיב לכלהו, והרא"ם מביאן עיין שם. כתב הרא"ם ואם תאמר למה לי האי מיעוטא דהוא העולה למעט רובע וגרבע שאם עלו ירדו והלא כבר מיעטון הכתוב מן המקרא דמן הבהמה וגו' בפרשת ויקרא וכיון דמיעטון מהתם ללא קדשו למה לי למעוטי הכא דאם עלו ירדו פשיטא כיון דלא קדשו חולין נינהו ופשיטא דירדו, כבר תירצו בגמרא פרק יוצא דופן דאנטריך קרא לבהמת קדשים אף על גב דקדש להו מעיקרא אם עלו ירדו.

אבן עזרא היא העולה. נקראת כן בעבור שהיא עולה כלה על המזבח ובכאן רמז שלא יעלה עולה בלילה רק היא תהיה על מוקדה כל הלילה. וה"א מוקדה נוסף או מוקד ומוקדה הם שני שמות: **ואש המזבח תוקד בו**. ולא חוץ ממנו: (אבן עזרא)

בעל הטורים **צו את אהרן**. מה כתיב לעיל מיניה לאשמה בה צו את אהרן לומר שיהיו זריזין בתורה ומצות ששגגת תלמוד עולה זדון: **משה**. לאמר צו את. ס"ת תורה צוה אותם שיעסקו בתורה: **זאת תורת העולה הוא העולה**. לוי כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. הקרבנות נקראים אשה והתורה נקראת אש שנא' הלא כה דברי כאש. מימינו אש דת למו. אותיות תלמוד. הקרבנות נקראים לחם את קרבני לחמי והתורה נקראת לחם לכו לחמי בלחמי כשם שאי אפשר לעולם בלא לחם כך א"א לעולם בלא תורה: (בעל הטורים)

אור החיים **צו את אהרן**. אמרו ז"ל בתורת כהנים (עי' קידושין כט). אין צו אלא זירוז מיד ולדורות, אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז כל מקום שיש בו חסרון כיס, עד כאן. הנה לתנא קמא יש כאן זירוז, לצד מה שגדלו פרטי דיני העולה בלילה, מה שאין משפט דומה לה בכל הקרבנות, לזה זרזו מיד פירוש לאותו זמן יתנהג, כמו שלמדו בתורת כהנים מפרשת נרות דכתיב (להלן כד ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך וגו' וכתיב (במדבר ח ג) ויעש כן אהרן, לדורות, פירוש שיתנהגו משפטי העולה ככתבן לדורות, שאמרו ז"ל (פסיקתא פסוק את קרבני לחמי במדבר כח ב) וז"ל לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היו המסעות נוהגים והתמידין נוהגים, פסקו המסעות פסקו התמידין, עד כאן:

הרי שיש מקום לטעות שלא תנהוג לדורות, וחסרון כיס שאומר רבי שמעון רבו בו הפירושים, יש אומרים לאו דוקא חסרון כיס, אלא הוא הדין ריבוי הצער, ויש אומרים כי היה בטל ממלאכתו כל הלילה, והוא חסרון כיס, ויש אומרים חסרון כיס הוא לישראל, שאברי עולה נשרפין על המזבח ואינם נהנין מהם, ויש אומרים חסרון כיס לכהן, שהוא ירצה להקריב קרבנות אחרים שיש לו זכות בהם, מה שאין כן העולה שכולה כליל ואין לו בה אלא העור, וכל הדברים רחוקים בעיני:

ואולי נראה שהוא על התמדת עצים שאמרו ז"ל (יומא מה). גי מערכות של אש היו שם וכו', שלישית אין עליה כלום, אלא לקיים אש תמיד תוקד וגו' עד כאן, על פרט זה אמר חסרון כיס פירוש ללא דבר, שאין בו אחד מהקרבנות, אלא שתהיה האש אוכלת עצים כל הלילה, וגם הם שוים ממון:

עוד נראה כי חסרון כיס הוא, לצד שמצות עולת תמיד עשה בה הכתוב דבר גדול, דכתיב (להלן פסוק ה) ובער עליה הכהן וגו' וערך עליה העולה, ותנו רבנן בתורת כהנים מנין שלא יהיה דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד לומר עליה העולה עד כאן, ותניא בתוספתא דפסחים כל הקדשים שהקריבן קודם לתמיד של שחר וכו' פסולים וכו' פסולים וכו' עד כאן:

הא למדת אם אין עולה כל הנעשה קודם לה פסול, ומזה ישתלשלו דברים רבים שיש בהם חסרון כיס, הרי שהביא כבש בן שנתו, ואם היה מקריבו סמוך להבאתו היה כשר, ולצד שאומרים לו עמוד (עד) שיקריב תמיד של שחר הרי זה

הפסידו בשהיית שעה אחת, כי מונין שעות לקדשים, כדאיתא בפרק ב' דזבחים (כה:) ובפרק על אלו מומין (בכורות לט:):

וכן משכחת לה אם קמץ והקטיר קודם הרי זה פסול, גם משכחת לה שיהיה זמן שלא היה להם כבשים להקריב, בזמן שהיתה ירושלים במצור ואין מציאות לעבודת בית אלהינו להקריב קרבן מהקרבנות הבאים משאר בעלי חיים, והמנחות והקטורת, וצריכין ישראל לתת ממון רב בכבש לצד שאין מציאות להקריב עד שיקדים:

וכן תמצא (ב"ק פב:) שהיו משלשלין להם קופה מלאה דינרי זהב בעד כבש אחד, ואין לך חסרון כיס גדול מזה, ואולי שאם לא היה העיכוב הנזכר לא היו נותנים כל הפלגה בכבש אחד בכל יום ובפרט מנכסי גבוה:

לאמר. אין ידוע למי יאמרו, ואם לדורות, הרי דבר זה נשמע מאומרו צו, כמו שכתבנו בסמוך, ואם לומר לישראל כדי שיכינו העולה ומכשיריה ועצי המערכה, הרי אמר וידבר ה' וגו' לאמר:

ואולי כי ציוה עליו שיאמר לאהרן דרשות הרמוזות במכתב אלהים, והדקדוקים אשר יכוין להם הכתוב, כי הפסוק הוא כחזון הסתום, ומה שתמצא שדרשו רבותינו ז"ל אינו אלא לפי מה שקדם אליהם מההלכות שנאמרו למשה בסיני, ואותם ציוה ה' לאמר לאהרן:

או ירצה לצד שהכשיר עולים על המזבח, הגם שנפסלו כאמור בדבריהם (בתורת כהנים) בפירוש הכתוב, לזה ציוה שיאמר להם שישתדלו לבל יעלו מן הפסולין, בראותם כי אינם יורדין יחשבו כי אין קפידה כל כך בעלייתם ולא יתנו עליהם לב לשומרם לבל יעלו, לזה ציוה לאמר להם, שישמרו שלא תעלה אלא תורת העולה, פירוש עולה כתורתה וכמשפטה בלא לינה בלא יציאה וכו':

זאת תורת העולה וגו'. רבי יהודה דרש (תורת כהנים כאן) ג' מיעוטים, זאת היא, וה"א של העולה שניה, למעט נשחטה בלילה, ושנשפך דמה, ושיצא דמה חוץ לקלעים, אלו אם עלו ירדו, אבל הלן, וזבח היוצא, והטמא וכו', אם עלו לא ירדו, וכל שאר הפסולין אם עלו לא ירדו, כי תיבת תורת ריבוי הוא:

וזה שיעור הכתוב זאת תורת העולה היא העולה, פירוש כל שעלתה על מוקדה וכו', תורת עולה יש לה, ואין לך בה פסול אלא קודם שעלתה, אבל אם עלתה על מוקדה על המזבח, תורת עולה יש לה בכל גוונא, וכל הפסולין טהרם המזבח זולת ג' דברים שמיעט כנזכר, שלא היה לו לומר אלא תורת העולה עולה על מוקדה ואמר זאת, ואמר הא, ואמר היא, למעט כנזכר:

היא העולה. כתב רש"י ז"ל מיעט הרובע כו', לא ידעתי למה בחר יותר לפרש הכתוב אליבא דרבי שמעון ולא אליבא דרבי יהודה, שכתב למעט הנשחט בלילה, ושנשפך דמה, ועוד לא דקדק יפה הרב בלשונו, שלא כתב המיעוטים בזאת אלא בהיא העולה, ורבי שמעון מזאת דריש:

ופשוט אצלי כי ממיעוט זאת לבד דריש רבי שמעון ולא מהיא העולה, כי אין צריך לרבי שמעון מיעוטים רבים לפרטים שאמר בהם, אם יעלו ירדו, כמו שמיעט רבי יהודה ג' [פרטים] מג' מיעוטים, שאם באנו לומר כן צריכים אנו

למיעוטים רבים מלספור, כי רבים הם הפרטים שהזכירם רבי שמעון שעליהם בא המיעוט, אלא ודאי כי ממיעוט אחד מיעט הכל, כל שאין פסולו בקודש אין הקודש מקבלו, וכיון שאין צריך אלא מיעוט אחד וקתני ליה בברייתא (זבחים פד.) תלמוד לומר זאת, מנין לרש"י לומר שדורש היא העולה:

ותמצא שאמרו בהוריות (ב:) על מתניתא דקתני נפש אחת וכו', הרי אלו מיעוטי העושה מפי עצמו וכו', ומוקי הש"ס הברייתא כרבי יהודה, ופריך דלמא רבי שמעון היא, ומשני מאן שמעת ליה דדריש מיעוט כהאי רבי יהודה, דתניא זאת תורת העולה היא העולה הרי אלו מיעוטי, הרי כי רבי שמעון לא דריש מיעוט:

על מוקדה על המזבח. יתבאר על דרך אומרם בפרק המזבח מקדש (זבחים פה:) כל אלו שאם עלו לא ירדו אם ירדו לא יעלו, אמר עולא לא שנו אלא שלא משלה בהם האור אבל משלה בהם האור יעלו, והגם דאיכא התם מאן דמתני אסיפא דעצמות והגידיים והקרניים וכו', הרי מסיק בגמרא דלא נפקא פלוגתא אלא בסיפא, אבל ברישא דרישא האברים והאמורים הפסולים שנתרבו מהעולה שאם עלו לא ירדו ואם ירדו לא יעלו, לכולי עלמא אם שלט בהם האור יעלו הגם שירדו:

ולזה אמר הכתוב, כנגד אותם שמשלה בהם האור על מוקדה, וכנגד אותן שעדיין לא משלה בהן האור אלא עלו למזבח אמר על המזבח, וחלקם הכתוב לצד שישתנו בדינם, על מוקדה תעלה הגם שירדה, אבל מה שהוסיף הכתוב לומר על המזבח, דוקא אם עלתה ולא ירדה:

ולזה הקדים הכתוב לומר על מוקדה, קודם אומרו על המזבח, ומן הראוי יקדים עליית המזבח כי אינה מוקדה אלא אחר שקדם המזבח, אלא נתכוון לרשום הדרגה ראשונה שבה יחזור הפסול כשר ממש לענין אם ירדו יעלו, ואחר כך אמר הדרגה שנייה שאין בהם הסרת פסול, אלא כל עוד שהם על המזבח כנוזר:

ובתורת כהנים נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע, רבן גמליאל סובר על המזבח, כל דבר שראוי למזבח אם עלו לא ירדו, ואפילו נסכים, ורבי יהושע סובר על מוקדה דוקא ולא נסכים וכו', ושבעים פנים לתורה (זוה"ק ח"א מז:):

ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון שאנו בו לנחמנו מעצבון נפשנו, כי כל איש ישראל מאנה הנחם נפשו בראות אורך הגלות, נראה למי דומה, למצרים תי, לבבל עי, לשניהם יחד ת"ע, והן היום אלף ותרע"ב מה אייחל עוד, ולא גלות לבד אלא ענוי מהאומות כי כל גוי וממלכה בבני ישראל יעבודו, ואשר זה יסובב חשוב לא טוב, כי שפת אמת לא הוכרעה בכוננת והאריכה לשון שקר, ובא הצופה ומביט עד סוף כל הדורות קורא הדורות מראש והודיע למשה לזרז לישראל ובראשם בני תורה שפתי כהן אשר תורה יבקשו מפיהו אהרן ובניו להודיע לדורות את הדבר הזה, **זאת תורת העולה**, אמר זאת למעט כל העליות שאין כמוה עולה, וחזר ופירש מי הוא זאת, ואמר **הוא העולה** כבר דכתיב (שה"ש ג) מי זאת עולה מן המדבר. על מוקדה על המזבח הם ב' פרטים שאנו בהם, הא' שאנו בני תורה מה שאין בכל האומות, והב' שאנו מיוסרים בגלות ויסורין ודלות, כנגד התורה אמר **על מוקדה** שנמשלה התורה לאש, וכן תמצא שאמרו ז"ל (תענית ד) האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא וכו', וכנגד הגלות וענפיו אמר **על המזבח** כי היסורין מתיחס להם שם מזבח להיותם כפרה, וכן הוא בלשון חכמים (ברכות ה). והודיע הכתוב כי באמצעות ב' דברים תהיה עלייתנו מיועדת

בהפלגות המעולות משונות לשבח שבחים אשר לא היה ולא יהיה. וביאר עד מתי יהיו ישראל בגדר ב' דברים אלו, **כל הלילה** שהוא זמן הגלות הנמשל ללילה שומר מה מלילה (ישעי' כא) וכן בפסוק ליני הלילה דרשו ז"ל על הגלות עד הבוקר שהוא זמן שיריק עלינו כבודו ואתא בוקר, והזמן הוא אחר עבור ת"ק לאלף הששי, לפי מה שקדם לנו מדבריהם ז"ל (ב"ר יט) כי יומו של הקב"ה אלף שנה, ומהשכל יהיו ת"ק ראשונה מדת לילה ות"ק שניה מדת יום, והודיע ה' כי עד הבוקר שכשיגמר ת"ק שנה בגלות עד הבוקר שיהיה העליה, ובוקר זה אין אני יודע אם בוקר של אלף הה' או בוקרו של אלף הו' כי באלף הדי' גלה כבוד ישראל בעקב"ו, לזה גילה ה' סודו ביד עבדיו הנביאים כי הוא לבוקר ב', והוא אומרו (ישעי' לג) ה'י זרועם לבקרים לב' בקרים לבוקר ב' אם לא לבוקר א'. ולזה אמר עד הבוקר הידוע שהוא ב' ולא בוקר הבא ראשון בגלות. ואולי כי לזה רמז הנביא באומרו (ישעי' כא) אמר שומר אתא בוקר וגם לילה פי' הגם שאתא בוקר ראשון לא הועיל ובא גם כן הלילה אחריו כי לא נושענו בו. ואולי כי אלו ישראל היו שלמים היו נגאלים בבוקר ראשון:

הוא מה שרמוז בדבריהם שלא נגזר על ישראל גלות אלא יום אחד דכתיב (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה פירוש יומו של הקב"ה, ולא נשארים אלא תרע"ב שהם עק"ב שנשארו מאלף הדי' ות"ק של אלף הה' הרי תרע"ב ובבוקרו היו נגאלים, ולצד מעשיהם הרעים עכב ויעד בוקר ב', ולזה נתכוון באומרו (ישעי' לג) ה' חננו לך קוינו וגו' פירוש קוינו להיות הגאולה בבוקר א' שלא לעכב עד בוקר ב', אבל על כל פנים היה זרועם לבקרים כשיעברו שנים. ואומרו **ואש המזבח תוקד בו** יודיע הכתוב כי באור בוקר תעשן אף ה' ואש מפיו תאכל על אשר עינונו בני עולה ויסרונו ביסורי נקמה ובפרט בני המערב הפנימי אין לך כוס מר שלא הטעימו תמיד, והוא אומרו ואש המזבח שרמזנו בו בחינת היסורין מהאומות ולא ריחם לבם לאשר הכה ה' זה ימים והשפיל גאון יעקב, ולא נהג בס בחינת דיראון, לומר די ראות עליוני עליונים למטה מטה, אש מזבח זה תוקד בו בנעלם הנעלמים כי הוא המקנא ולובש קנאה ורמז גם כן באומרו ואש המזבח לבחינת עקדת יצחק, גם המזבח יגיד אל בחינת הדין כי יתעוררו הדינים ויתגברו, והוא סוד אומרו **תוקד בו** והבן.

ולבש הכהן מדו בד ירצה למדת החסד והרחמים כי יתכנה בשם כהן, הכוונה שגם החסדים יסכימו לנקום נקם, ועיין מה שפירשתי בפרשת וארא וגו' בפסוק (ו' ב') ויאמר אליו אני ה', ואומרו מדו בד יתבאר על דרך אומרים ז"ל כי כל נפש שהורגים האומות מישראל על קידוש שמו ית' הקב"ה רושם מדמו צורת הנהרג ההוא במלבוש ואותו ילבוש יום נקם בלבו, והוא אומרו מדו אשר בו אותם שהם בד שהם ישראל אשר הם (בלק כג ט) עם לבדד ישכון ושורשה בד. גם ירמוז אל האחדות שהם נהרגים על אשר לא יחפצו לשתף שם שמים ודבר אחר ומיחדים שמו יתברך, ואומרו **ומכנסי בד** ירמוז למה שהרגו האומות מהאנשים הנגשים אל ה' המכניסים אמונת ה' ואחדותו בלב ישראל, והם הם יקירי אל עליון אשר אין דבר מפסיק בינו לבינם, והוא מה שדקדק לומר ומכנסי בד לשון הכנסה. בד הוא בחי' האחדות, לאלה אמר על בשרו פירוש אין דבר מפסיק בינם לבין ה', ואמר **בשרו** לשכך את האוזן על דרך אומרו (ירמי' יג) כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו', (במדבר יא א) באזני ה', עיני ה' (תהלים לד), ולצד מה שעשו להצדיקים הללו יחתם גזר דין לאומה רשעה, ואומרו **והרים את הדשן** כנגד מה שהריעו בבחינת היסורין והעינויים אשר צררו אותנו, ואם באת לראות הוא יותר מגלות מצרים, כי גלות מצרים היו משעבדים אותם ומאכילים אותם ומלבישים אותם, וצא ולמד ממה שאמרו ז"ל (מכילתא וילקוט) בפסוק זכרנו

את וגו' את הקשואים וגו' חנם היו אוכלים הכל, והן גלות ישמעאלים אשרי מי שלא ראם משעבדים וממררים חיי ישראל, ולא די שלא יתנו שכר אלא עוד שואלים ממנו מדוד והבא, ועוד אדם נגזל במה שיש לו והם תובעים ממנו מה שאין לו, וכוס זה ישקוהו עד שימות, וכנגד זה אמר **והרים** אל מרים ראשי את הדשן אשר תאכל האש אש העמים, כי מצינו שצרת האומות תקרא אש, וצא ולמד מאש בין הכרובים (יחזקאל י) את העולה שהיא האומה הנקראת עולה:

ואומרו על המזבח יתבאר על דרך מה שנחלקו רמב"ם (הלי' תשובה פ"ו) וראב"ד בענין משפט העובדי כוכבים המענים אומתינו, כי הראב"ד סובר שישפטו על אשר הרעו יותר מהקצוב להיותם בעלי בחירה ורצון. ורמב"ם סובר כי ישפטו גם על העיקר, וכבר כתבתי בפרשת בין הבתרים (לד טו יד) כי האמת הוא שישפטו על הכל בטוב טעם. ומחדש אני דובר כי מהתוספת יוקח ראיה אל העיקר, שאם כונת המענים לקיים מצות ה' היה להם שלא להוסיף וממה שהוסיפו גילו דעתם כי לא למצוה יכוונו. והוא אומרו על המזבח פירוש ביתר על השיעור שהוא לכפרה שקצב ה' להם אותו שיעשו ביותר מהקצוב, ו**שמו אצל המזבח** שהוא הקצוב לכפרה וידין ממנו כי לא למצות ה' הם מתכוונים, שהיתר יגלה על בחינת הנגזרה לכפרה אם לה מתכוונים או בשנאה להרע לבד ונמצאים מתחייבים על הכל. או ירצה כי הגם שעדיין לא שלמו ימי גלות יבוא ה' למנין הנותר מהצער הקצוב אשר הוסיפו בני עולה לענות ושמו אצל המזבח להשלים בו כפרה הצריכה אשר קצב ה' בגזרת הגלות:

עוד ירצה כי יקריב מעשה הצרות לפני מדת הדין שמתיחסת למזבח כדי לנקום נקם מאויבינו. ואומרו **ופשט** וגו' להיות שבגדים הראשונים הם לעשות משפט בעושי רעתינו ועכשיו בא להטיב להוציאנו מהגלות ולהטיב אותנו, לזה ילבש בגדי בחינת ההטבה, כי לא יעכב קיבוץ גליות עד כלות עושי רשעה אלא תיכף ומיד יקבץ נפוצותינו ויוציא אותנו ממחנה האנשים הרשעים **אל מקום טהור** היא ארץ ישראל הטהורה כי ארץ העמים היא טמאה היא ועפרה ואפילו אוירה (שבת טו) ואין לך מקום שיקרא טהור זולת ארץ הקדושה. גם ירמוז באומרו **מקום טהור** מקומו של הקב"ה הנקרא טהור כביכול, ואומרו **והאש על המזבח** פירוש לא תדמה כי אין צרה לעושי רשעה אלא הרעה ההיא אשר יעשה ה' בהם שפטים בהוציא אותנו מביניהם, לא כן אלא והאש היא בחינת אש המשפט לא תכבה, ו**ביער עליה הכהן עצים** הם האומות שהם עצים יבשים על דרך אומרו (דברים כ יט) כי האדם עץ וכן אמרו ברבות (בפתיחתא איכה ר') וזה לשונם העצים אלו הגליות ע"כ. ואומרו **בבקר בבקר** ירצה לפי מה שהקדמנו כי זמן הגאולה היה ראוי להיות בבקר ראשון של שנת הת"ק לאלף החמישי ולסיבת העון נתעכב עד בוקר ב', ואמר הכתוב כי לא מפני זה יזכו האומות ולא יבא עליהם מה שהיה צריך לבא עליהם בבוקר ראשון, לו יהיה שישראל לא זכו ליגאל אף על פי כן לא ימלטו האומות מהצרה שהיתה עתידה לבא עליהם אז ויביא ה' עליהם מה שנתחייבו בבוקר ראשון ובוקר ב':

ואומרו וערך עליה וגו' יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ב"ק פ"ג) הכל לפי המבייש והמתבייש, כי אינו דומה נכבד המבייש נכבד לבזוי המבייש נכבד ואין צריך לומר עבד המבייש את רבו, והוא אומר וערך עליה העולה שהוא האומה הישראלית בכללותה. ו**הקטיר עליה** פירוש יעריך גם כן בחינת הצדיקים השלמים מובחרי ישראל שלמים שבהם המעלים ריח בשמים על דרך אומרו (תולדות כז כז) ראה ריח בני כריח שדה ותדע כי כל העובר עבירות ריחו נודף לרעה, והמעשה שהובא בדבריהם (קב הישר פ"ז) שהיה עובר אליהו וראה אדם

רשע ומנע עצמו מהריח ריחו הרע יותר ממה שהרגיש בעוברו על סרחון נבילה, ובהפך יהיה לאיש צדיק שלם שיעלה ממנו בושם כריח הגן, לזה זכר זכרון עריבתם בלשון הקטרה, והמכוון כי ישפוט בפרטות את אשר הריעו לאנשי בושם:

עוד ירצה כי כאשר יעריך ה' את העולה לנקום נקמתה מהמריעים לא יעריכנה בפני עצמה אלא יקטיר עליה המובחרים והשלמים שבאומה שיקראו בשם חלב השלמים שבזה תגדל מעלתה של האומה לנקום נקמה גדולה משונאיה. ואמרו **אש תמיד** וגוי פירוש הגם שיכה ה' בהם מכה רבה לא תכבה אש ותמיד תוקד על המזבח על דרך אומרו (יואל ד) ונקיתי דמם לא נקיתי, עד אבוד רוח הטומאה מן הארץ, והיה ה' למלך על כל הארץ (זכרי' יד): (אור החיים)

ספורנו **צו את אהרן**. זאת תורת העולה. אחר שהגיד מעשה הקרבנות אמר התורה הראויה לכל אחד ואחד, אשר בה רמז חלק עיוני בהם. ואין ספק כי יש הבדל רב בין בני אל חי בפעולותיהם וכוונותיהם, דומה להבדל אשר בין מיני הקרבנות. והזכיר בעולה שכולה על המזבח לריח ניחוח, אמנם קצתה עולה בלהב המזבח, ואמר שהיא העולה באמת. וחלק ממנה אצל המזבח והוא הדשן, שיש בה קצת לחלוחית, באופן שהאש בוערת בו עם אותו החלק העולה באמת, כאמר והדשן אשר תאכל האש את העולה. וקצת ממנה והוא הדשן הגמור, יוציאוהו אל מחוץ למחנה בבגדים פחותים, מכל מקום יהיה מוצאו אל מקום טהור:

כלי יקר **צו את אהרן ואת בניו לאמר**. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות א"ר שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס, אין זירוז כ"א במקום עצלה וכתוב (משלי יט טו) עצלה תפיל תרדמה וכתוב (שם ו ט) עד מתי עצל תשכב, וכאן הוא מצוה שיתעסק ביקידת אש כל הלילה עד הבקר ויש לחוש שמצד העצלה המצויה באדם יבא לידי תרדמה ויקלקל הקרבן ע"כ הוא צריך זירוז ודוגמא לזה פירש הרא"ם בענין חסרון כיס, שאיכא צער טובא ביקידת האש כל הלילה יותר מצערו של חסרון כיס. ומכאן למדו רז"ל (שבת כ.) לומר שסתם כהנים זריזים הם כי הכתוב זרזם באמרו צו את אהרן ואת בניו לאמר, לדורות. שכולם יהיו מזורזים בעבודה ויעבירו שינה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם ויתעסקו בעבודה כל הלילה עד הבוקר.

ובענין חסרון כיס האמור כאן רבו הדעות ואוסיף לקח טוב משלי. לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב ומצינו בירושלמי (תרומות ח. סוף הלכה ד) מעשה ברי' יוחנן דאבד ליה כוסיתיה ובעון מיניה אוריתא ולא ידע, אמרין ליה וכי מפני דאבדה כוסיתיד אבדה דעתך אמר להו דעתא בלבא תליא ולבא בכיסא תליא מכאן ראיא שחסרון כיס יהולל חכם ויאבד לב מתנה אשר נתן לו אלהים לחשוב בחרושת עץ חיים והשיאו לבו לחשוב ולהרהר בעבירה, ואם לא עשה הכהן קרבן זה כמשפט צריך לעשות אחר והראשון בטל ואבד כך פירש בתזקוני, וע"י חסרון כיס זה יאבד דעתו ולבו ויבא לידי הרהור עבירה ואז לא יהיה גם הקרבן השני כפרה על ההרהור שהרי הוא מצוה הבאה בעבירה ואיך יכפר על ההרהור והרי הקרבן מוסיף לו הרהור עבירה ע"י חסרון כיס לפיכך הכהן צריך זירוז ביותר בקרבן העולה דווקא.

ד"א לפי שכל פר' זו ציווי אל הכהנים לאמר לדורות, ללמדם זאת תורת העולה ותורת החטאת וכן כל תורת הקרבנות, והלימוד מסתמא הוא בחנם כארז"ל

(נדריים לו.) מה אני בחנם אף אתם בחנם, ועוד שהכהנים מסתמא אינן עשירים כי אין להם חלק בארץ וארוחתו דבר יום ביומו מן שלחן גבוה, ומחמת חסרון כיס שבהם חיישינן שמא יאבדו דעתם התלויה בכיס ע"כ בא לזרזם ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר היינו לאמר לדורות וללמדם זאת תורת העולה וכן כל זאת תורת הנאמרים בכל הפרשה, כי הכל תורת כהנים הוא ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב.ו.), ע"כ בא לזרזם לחזק לבם בתורת ה' ללמדם לדורות ושלא יקרה להם כדרך שקרה לרבי יוחנן שבעון מיניה אוריתא ולא ידע אלא כעין שנאמר (חגי ב.יא) שאל נא את הכהנים תורה וגוי וכדשמואל דאמר לא אשתבש

כהני (פסחים) ז.י.

את אהרן ואת בניו. בכל סדר ויקרא לא הוזכר אהרן כ"א בני אהרן, ואמרו במדרש שרחקו הקב"ה בעבור עון העגל ומשה קרבו בתפלתו ואמר בור שנואה ומימיה חביבין כו' כדאיתא בילקוט (צו תעט.) וטעמו של דבר כי כל הקרבנות של פרי' ויקרא מדברים על הרוב מאותן הקרבנות הבאים על החטא ואילו לא חטאו בעגל לא היו צריכים לאותן קרבנות כלל כמ"ש (ירמיה ז.כב) כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח. ואמרו המפרשים דווקא ביום הוציאי אותם קודם שחטאו בעגל לא צויתים על דברי עולה וזבח אבל אחר שחטאו בעגל צויתים על משכן וקרבנות כי היו צריכין אז לכפרות, ולפי שאהרן שעשה העגל היה סבה אל הקרבנות ע"כ נתרחק מעשייתם כי אין קטיגור נעשה סניגור עד שקרבו משה בתפלתו ואמר לעצים חלקת כבוד בשביל בניהם כדתנן (תמיד כ.ט.) כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית וגפן וכו', והוא לפי שמקריבים על המזבח יין ושמן התולדות ע"כ ניצולו העצים שהם אביהם שלא יושרפו במערכה כך אהרן יהיה ניצול בשביל בניו כי אמר ה' להשמיד כל פריו, והועילה תפלת משה לחצאין ובעבור החצי שנשרפו יצא אביהם בדימוס והקב"ה הודיע דרכיו למשה שכך יהיה שיתקדש הבית בבניו של אהרן וע"ז בנה משה יסוד תפלה זו.

זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה. הוא העולה מיותר לגמרי, והסכימו המפרשים לומר שבא להודיע שכל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וע"ז אמר זאת תורת העולה העוסק בתורת העולה הוא העולה זהו טוב כמו הקרבת העולה עצמה והיא קרינן, הוא מוסב על ספר התורה כי ספר לשון זכר ותורה לשון נקיבה ע"כ נאמר הוא העולה וקרינן היא.

וי"א הוא העולה. שנחשב לו עסק התורה שנקראת תושיה שמתשת כחו של אדם כאילו הקריב הוא אי"ע לעולה, ואל תאמר שעסק התורה דומה להקרבת עולה ע"ד העברה שהרי באמת אין כאן לא מוקד אש ולא מזבח ת"ל על מוקדה על המזבח. כי אש התורה אשר בקרבו דומה לאש המזבח. והודיע לנו הכתוב שזמן העולה כל הלילה עד הבקר, ועוד שעד הבקר מיותר, ללמוד דעת את העם על צד הרמז כמו שזמן העולה כל הלילה עד הבקר כך הזמן המוכן לזה שהעוסק בתורת עולה דומה כאלו הקריב עולה הוא בזמן הגלות שנמשל ללילה כי אז צריכים ישראל לשלם פרים שפתותיהם, ועד הבקר ולא עד בכלל כי בזמן שיעלה בוקרן של ישראל אז יעלו על מזבח ה' פרים ממש, כמ"ש (תהלים נא.יז) ה' שפתי וגוי' ואימתי אני מבקש שתקבל ניב שפתי, כי לא תחפוץ זבח ואתנה (שם יח.) ולשון כי מורה על הזמן ור"ל כי יהיה זמן שלא תחפוץ זבח ועל אותו זמן אני מבקש שתקבל ארשת שפתי במקום הקרבן כי ע"י העסק בתורת הקרבנות יבא האדם ג"כ לידי רוח נשברה זה"ש (שם יט.) זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ומדקאמר לא תבזה ש"מ שעסק הקרבן עצמו נבחר לה' יותר מן העסק בתורת

עולה ומ"ש זאת תורת העולה הוא העולה היינו דווקא כל הלילה בגלות כשאין זבח ומנחה, וז"ש אחר כך (שם כ-כא) היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק אז יעלו על מזבחך פרים.

ויכול להיות שעל זה נאמר (ירמיה ז.כא) עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, שהנביא מוכיחם שיבואו בית ה' בעולות ושלמים שהבשר נאכל לבעלים ואל תסבבו חורבן הבית וביטול הקרבנות, ואל תשענו על משענת קנה רצוף אהבה לומר שיכולים אנו לפטור עצמנו מן הקרבנות בדברי עולה וזבח והיינו שיש שפתותינו, כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח (שם ז.כב) דווקא על הדברים של עולה וזבח לא צויתי ביום הגאולה דהיינו ביום הוציאי אותם מארץ מצרים כי זה בוקרן של ישראל, והכתוב שאומר זאת תורת העולה הוא העולה דוקא כל הלילה עד הבקר ולא עד בכלל כי הבקר זמן לקרבן ממש. ואמר ואש המזבח תוקד בו אם בסתם אש הוא מדבר, ר"ל תוקד בו באדם המקריב הקרבן כי אש קדחה באפו מצד היותו נבהל ונרתע לאחוריו לומר מה זה עשיתי כי הרעותי מעשי וקפחתי חיי כי הייתי ראוי לכל הדינין הללו ונמצא שאש המזבח פועל בו וגורם לו לשוב בתשובה, ואם באש דת התורה ידבר, פשוט שהוא תוקד בו ממש ושורף בו כל מחשבה רעה וכל הבהמיות שבו.

ועל צד הרמז שהזכיר חשכת הגלות שנמשל ללילה, ובעצם הזמן ההוא ממרום שלח ה' אש ביעקב ויש לחוש פן ח"ו מנפש ועד בשר יכלה ואיה הבקר אשר אמר, ע"כ אמר שאש של מעלה שורף ואינו מכלה כי אש המזבח תוקד בו בישראל כי כל אש שלמעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה ואש המזבח יוכיח וכארז"ל (חגיגה כז.) פושעי ישראל אין אש של גיהנם שולט בהם, ק"ו ממזבח הזהב שלא היה עליו כי אם כעובי דינר זהב ולא נשרף ק"ו אלו שמלאים מצות כרימון. ומסיק בתנחומא (שמות טו.) שאש של מעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה וראיה מן אש דסנה כי הסנה איננו אכל, וזה לימוד נפלא על מ"ש ממרום שלח ה' אש לומר לך אשיו משום חציו כי חציו כלים וישראל אינן כלים כך אשיו אשר שלח ה' ממרום הוא ולא יבער במ כלותם, אלא אש הדומה לאש המזבח תוקד בו עד הבקר עד שיעלה בוקרן של ישראל

ומה שאמרנו כל הלילה עד הבקר רמז לזמן הגלות, פירוש זה מוכרח מן המדרש שמסיק בילקוט זאת תורת העולה א"ר אבא בר יודן משל למלך שכבדו אוהבו בחבית של יין וכלכלה של תאנים אמר לו המלך זו היא דורון, אמר ליה אדוני המלך לפי שעה כבדתיך אבל כשתכנס לפלטין אתה יודע במה אני מכבדך כך אמר הקב"ה למשה זאת תורת העולה הוא העולה בתמיה, אמר לפניו רבש"ע לפי שעה הקרבתי אותה אבל כשתטיב ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל.

וקשה על מדרש זה, היכן רמוז בפסוק תשובה זו כי הקושיא כאן והתשובה בספר תהלים (נא. כ-כא) אלא ודאי שבעל מדרש זה סמך על יתור עד הבקר הנאמר כאן ודרש שמשם השיב להקב"ה דווקא כל הלילה בעה"ז הנמשל ללילה תקבל זה ועד הבקר לזמן הגאולה כשיעלה בוקרן של ישראל דהיינו כשתטיב ברצונך את ציון ולא עד בכלל כי אז תחפוץ זבחי צדק, ונקט אגב שטפיה לשון הפסוק שבתהלים אבל כל תשובה זו הוציא מן יתור עד הבקר, וכוונת המאמר הוא שהעולה של העה"ז באה על חטא ההרהור וכי זה כיבוד ודורון כי אין כבוד לה' שיחטא ויביא קרבן כי יותר היה טוב שלא יחטא ולא יביא קרבן כי קרבן זה

אינו דורון כלל אלא תשלום החטא וכי מכבדים את המלך בתשלום חובו ועל כן הביא משל מן התאנים ויין לפי שנאמר (הושע ט.ו.) כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה. כי במדבר היו ישראל חוטאים ורעים מתוכם ומברם כמו שיתבאר בע"ה בפסוק (במדבר יא.ד.) והאספסוף אשר בקרבו התאוה ע"ש, ובוזה המשילם לענבים שנראין יפים מבחוץ ובתוכם פסולת וגרעינין, והתאנים יש להם עוקץ מבחוץ כדמסיק בילקוט פר' לך לך (ט.ז.) בענין המילה מה התאנה אין בה פסולת כי אם עוקצה כו', והיין הוא אחר הסרת הפסולת שמתוכו, וכלכלה של תאנים הוא אחר שחתכו העוקצין, והמשיל אליהם הקרבנות המכפרים בעד חטא המעשה והרהור שמבית ומחוץ, ובאה התשובה על זה כל הלילה בעה"ז בעוד היות האדם מסובך בחשכת חומרו אז אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. דוקא כל זמן היותו בארץ מחובר בחלק הארצי החומרי שבו, אמנם כשיעלה בקר הגאולה אז יוסר לב האבן מקרב ישראל אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל לא עולה על חטאת אלא שלמים ועולת נדבה הבאים דרך צדקה ודורון, אז יעלו לרצון פרים הבאים דרך צדקה ודורון, וזה פירוש יקר.

על מוקדה על המזבח וגו'. ג' יקידות נזכרו בפר', ומהרי"א פירש שהם כנגד ג' תפלות כי התפלות כנגד התמידים תקנום תפלת השחר כנגד תמיד השחר, ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים, ותפלת ערבית כנגד איברים ופדרים שזמנם כל הלילה, וז"ש על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר. כנגד תפלת ערבית שזמנה כל הלילה עד הבקר ועז"א ואש המזבח תוקד בו, ואח"כ אמר והאש על המזבח תוקד בו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. כנגד תפלה של שחרית, ואח"כ אמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. וזאת תורת המנחה, זהו כנגד תפלת מנחה, עד כאן תורף דבריו. וכדמות ראייה לדבריו שהתפלה רמוזה בלשון יקידה לפי שנאמר (תהלים לט.ד.) בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני.

והנני מוסיף על דבריו להביא על זה ראיות בריאות וטובות, כי מתחילה אמר ואש המזבח תוקד בו. אין כאן שום אזהרה ללאו כי אם עשה, ובבי נאמר לאו ועשה שנאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה, תוקד בו עשה, לא תכבה לא תעשה, ובג' נאמר ג"כ לאו ועשה והוסיף בו ענין התמידות שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. וכל זה לא נכתב על צד הקרי כ"א לכוונה גדולה ונפלאה וזה לפי שתפלת ערבית רשות ואינה חובה על כן לא נאמר בה שום לאו ואפילו העשה אינו עשה גמור, כי אין ציווי אל האש, שהרי נאמר ואש המזבח תוקד בו. ותפלת שחרית חובה ואסור לבטלה ע"כ הוסיף לאו דלא תכבה. ותפלת המנחה נוסף על לאו דלא תכבה אמר אש תמיד, המורה על התמידות שלא יבטל ע"י שום עסק בעולם כדמסיק במסכת ברכות (ו.י.) אמר רבי חלבו לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שכן אליהו לא נענה כי אם בתפלת המנחה כו', רבי יוחנן אומר אף בתפלת ערבית שנאמר (תהלים קמא.ב.) תכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב, ר' נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר (תהלים ה.ד.) ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערוך לך ואצפה. הנך רואה שלשון תמיד ולשון לעולם מורים על הזריזות והתמידות בתפלת המנחה ע"כ נאמר כאן אש תמיד, ולהלן אמרו לעולם יזהר אדם כו'.

אך מאמר זה עדיין צריך למודעי, כי ג' דעות אלו לא נזכרו כסדר מדריגתן כי היה לו לקבוע דברי ר' יוחנן באחרונה כדי לסדרן דרך לא זו אף זו, לא זו מנחה אלא גם שחרית, ולא זו שחרית אלא אפילו ערבית, ע"כ נ"ל ששלשתן מדברים מתפלת המנחה לבד, שכל אחד מהם מוסיף זמן למנחה כדמסיק בטור או"ח סימן ק"ח על המבטל איזו תפלה, אם יש לה תשלומין לאחר ב' תפלות, כי לדברי

בעל הלכות גדולות יש תשלומין אפילו אם עבר ב' תפלות, ולדברי רבינו יונה אפילו אם עבר יומו כדמסיק בבית יוסף, על כן ראו ג' אמוראים אלו לדבר במעלת תהילת תפלת מנחה כי ר' חלבו אומר לעולם יזהר אדם בתפלת מנחה כדרך שנאמר אש תמיד. שלא יבטלה בשום עסק בעולם.

רבי יוחנן מוסיף ליתן זמן למנחה, אף אם נאנס ולא התפלל מנחה מ"מ יזהר לשלם התפלה בערבית הסמוכה לה וזה"ש אף בתפלת ערבית ר"ל שיהיה נזהר להתפלל מנחה אף בערבית, שנאמר משאת כפי מנחת ערב. וקשה למה קרא לערבית מנחה אלא ודאי שמדבר במי ששכח להתפלל מנחה שמתפלל ערבית ב' מתחילה ערבית והב' לתשלומי מנחה, לכך נאמר על תפלת ערבית, תכון תפילתי קטורת לפניך זו תפלת ערבית הבאה בשעת הקרבת הקטורת בין הערבים דהיינו בשעת העלאת הנרות ואח"כ יתפלל אחת למנחה, הוא שקראה מנחת ערב.

ורב נחמן הוסיף לומר עוד אף בשחרית, ר"ל אף בשחרית יש תשלומין למנחה אע"פ שעבר ב' תפלות ועבר גם יומו שנאמר בוקר תשמע קולי בוקר אערוך לך ואצפה, וקשה בוקר בוקר למה לי, כי אין לומר שמדבר במי ששכח ערבית שמתפלל שחרית שתים שהרי ערבית רשות והדבר שהוא רשות אינו צריך תשלומין, ועוד מדקאמר אערוך לך ודאי בוקר זה מדבר בתפלת מנחה שנאמר בה (ויקרא ו.ו) הקרב אותה בני אהרן לפני ה', מה שלא נאמר כן בשום אחת מהם ולפני ה' האמור כאן, היינו לך האמור להלן כי תפלה זו קרובה אל ה' יותר מכולם ומכאן למד לומר שפסוק זה מדבר במי ששכח מנחה ולא התפלל אותה אפילו בערבית שמתפלל בבקר ב'. ראשונה, תפלת הבוקר אשר עליה אמר, ה' בוקר תשמע קולי והשניה, לתשלומי מנחה ועליה אמר, בוקר אערוך לך ואצפה שהיה מצפה וממתין עד שהתפלל תחילה שחרית של חובה, ואמר לך דוגמת לפני ה' האמור כאן כי תפלת מנחה קרובה ביותר אל ה' מדה"ר כי בלילה מדה"ד שולטת ע"כ אין הערבית כל כך עת רצון ולפיכך הוא רשות, והשחרית קרוב קצת אל הלילה שעברה, אבל המנחה שבצהרים רחוקה משני גבולים אלו, כמ"ש (תהלים לו.ו) ומשפטך כצהרים. ע"כ סדרם הכתוב בפר' זו כסדר מדריגתן ערבית, שחרית,

וכן סדרם דוד, באומרו (שם נה.יח) ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה. כמספר ואהמה דהיינו נ"ז ברכות שבג' תפלות עם ברכת המינים, ולפי זה קאי לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה על שלשתן וכן מ"ש אש תמיד תוקד על המזבח, ועל ענין התמידות אמר וזאת תורת המנחה כי גם דינה שלעולם, ותמיד, יזהר בה ומיושב ג"כ מ"ש ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר, ע"ד מ"ש ה' בוקר, תשמע קולי בוקר, אערוך לך, והוא ליתן בקר ב' לתפלת המנחה כאמור.

כל הלילה עד הבקר. המפרשים אמרו לפי שהעולה באה לכפר על הרהור הלב אשר עיקרו בלילה שנאמר מיכה ב.א) חושבי און ופעלי רע על משכבותם באור הבוקר יעשוה. ע"כ זמנה כל הלילה. ובתנחומא (פנחס יג.ע"ן שם) מצינו סתירה לדעה זו שמסיק שם צדק ילין בה (ישעיה א.כא) א"ר יודא בר סימון לא לן אדם בירושלים ובידו עון כיצד תמיד השחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום הה"ד צדק ילין בה. וכתוב (ישעיה לג.כד) העם היושב בה נשוא עון. כי ילין מדבר בלן בה, הוצרך להביא פסוק העם היושב בה על היום כי הוא זמן ישיבה ולא זמן לינה ושכיבה, ולפי זה תמיד של הלילה היה מכפר על עבירות היום, ועו"ק למה אמר שזמנו של תמיד של בין הערבים כל הלילה ולמה לא הזכיר זה בתמיד של בוקר שזמנו כל היום, ועו"ק שבפר' תצוה ובפר'

פנחס לא הזכיר עולת הבוקר כ"א פעם א', ותמיד של בין הערבים הזכיר ב"פ, ונראה לפי שחטא היום כפול במעשה ובמחשבה ועוד שכל היום אדם פנוי לעבירה, ע"כ הזכיר ב"פ בין הערבים כי כפרתו כפולה וזמנו כל הלילה לכפר על חטא של כל היום, אבל הלילה אינו זמן הפעולה ועל הרוב עיקר חטא הלילה בהרהור כמ"ש חושבי און ופעלי רע על משכבותם באור הבוקר יעשוה. ועוד שרוב הלילה האדם ישן על מטתו וא"כ עולת הבוקר אינו מכפר כ"א על ההרהור ולא פרט זמנו כל היום כי אינו צריך לכפר על חטא של כל הלילה. (כלי יקר)

ג וְלִבְשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנָסֵי בַד יִלְבֹּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ:

אונקלוס וְיִלְבֹּשׁ פְּהִנָּא לְבוּשֵׁין דְּבוּץ וּמְכַנְסֵין דְּבוּץ יִלְבֹּשׁ עַל בְּסָרְהַ וְיִפְרֹשׁ יֵת קִטְמָא דִּי תִיכּוּל אֲשֶׁתָּא יֵת עֲלֵתָא עַל מִדְּבָחָא וְיִשְׁוִינָה בְּסִטֵּר מִדְּבָחָא: (אונקלוס)

יונתן וְיִלְבֹּשׁ פְּהִנָּא לְבוּשֵׁין דְּבוּץ וְאוּרְקִטֵין דְּבוּץ יִלְבֹּשׁ עַל בִּישְׂרִיהַ וְיִפְרֹשׁ יֵת קִיטְמָא דְּתִיכּוּל אֲשֶׁתָּא יֵת עֲלֵתָא עַל מִדְּבָחָא וְיִשְׁוִינָה בְּצִיטֵר מִדְּבָחָא: (תרגום יונתן)

רש"י מדו בד. היא הכתונת, (ו) ומה ת"ל מדו, שתיח (ז) כמדתו (ת"כ פרק ב, א): על צפרו. שלא יהא דבר חוץ צנתים (ערכין ג): והרים את הדשן. היה חותה מלא המחיתה (ח) מן המאוכלות הפנימיות (ט) ונותנן במזרחו (י) של כבש (תמיד כח): הדשן אשר תאכל האש את העולה. ועשאתה דשן, מאותו דשן ירים (כ) תרומה ושמו אלל המזבח: (על המזבח. מלא אברים שעדיין לא נתאכלו, מחזירין על המזבח לאחר שחתה גחלים איך ואיך ונטל מן הפנימיות שנאמר את העולה על המזבח. בר"י): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) דקשה ליה למה כתוב ולבש הכהן מדו בד שיהי אינו כתיב לעיל גבי בגדיו של אהרן. ומתוך היא הכתונת והזכר בצגדי כהונה שהוא הסמוך לבשרו ועל צפרו דכתיב בקרא קאי אתרוייהו דאי על מכנסים לבד היה לכתוב ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד על צפרו ילבש למה לי אלל דקאי נמי אמדו שהוא הכתונת: (ז) פירוש לא ארוכה ולא קצרה מגופו דהוה אמינא כיון שהוא על גופו ויש לו בגדים אחרים למעלה ממנו אם היתה קצרה מגופו לית לן בה קא משמע לן. דאם לא כן למה לא קראו הכתוב כתונת כמו בשאר מקומות: (ח) משום דכתיב והרים את הדשן שהוא לשון תרומה שפריש מן הדשן ואם היה חותה כלה אין זה הפרשה: (ט) משום שהוא סברא מה ששוכב באמלע האש נשרף מאד לכך היו נוטלים הדשן הפנימית: (י) משום דכתיב אלל המזבח והכבש הוא אלל המזבח ומנלן שהיה במזרחו של כבש מוכח משום דכתיב אלל המזבח קדמה בפרשת ויקרא וגם שם משמע אלל הכבש וכתיב בהדיא קדמה אם כן שמע מינה שמקום הדשן היה במזרחו דהיינו קדמה: (כ) תיקון בזה דפשוטו של קרא משמע שהדשן היא אכלה האש לכן פירש ועשאתה דשן כלומר האש שב אל העולה ופירש עוד מאותו

דָּשָׁן יָרִים שְׁלֹא תֹאמַר כֹּל הַדָּשָׁן אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִן הָעוֹלָה וְהִרְאָה פִּירָשׁ לֹא כֵן
פֶּתַח דָּשָׁן וְסִיּוּם זֹאכִילַת אֶת הָעוֹלָה וַיְהִי פִּירוֹשׁוֹ וְהִרִים אֶת הַדָּשָׁן וְחִיזָה לָשׁוֹן
אֹתָהּ שֹׁאכְלָה הָאֵשׁ: (ספתי חכמים)

אבן עזרא מדו. חלוק וחכמים אמרו שהוא חנוק כנגד מדתו: **על בשרו**. כנוי לערוה
וכן זב מבשרו: **אשר תאכל האש**. הנשאר מאכילת האש: **אצל המזבח**. מחוץ
לפאת מזרח: (אבן עזרא)

בעל הטורים מדו בד. ב' הכא ואידך ויואב חגור מדו לבושו שבגד. כהונה היו כעין
בגדי מלחמה וכן המעיל כפי תחרא ובזכותם היו מתגברים במלחמה: **ושמו**.
בגימ' ונבלע במקומו: (בעל הטורים)

כלי יקר **ולבש הכהן מדו בד וגו'**. פירש הרמב"ן שתרות הדשן צריך בגדי כהונה
ואין עבודה בשני בגדים מ"מ פרט הכתוב אלו הבגדים לדבר שנתחדש בהם
שיהא הכתונת כמדתו ושלא יהא דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו, וקשה על זה
למה פרט חידושין אלו כאן והיה לו לכותבם בפ' תצוה כי שם מקומו שמדבר
בתיקון הבגדים.

ואומר אני ליישב זה, לפי שעולה מכפר על הרהור הלב שעיקרו בלילה, ועיקר
ההרהור בעריות כי מן זה ההרהור יבא לידי מעשה מעצמו דהיינו טומאת הקרי,
ודבר זה נקרא גם שפיכות דמים כי הוצאת זרע לבטלה הבא ע"י ההרהור דומה
לשפיכות דמים דהיינו דם זרעיותיו כמו שלמדו מן פסוק שוחטי הילדים בנחלים
(ישעיה נז.ה) קרי ביה שוחטי וסוחטי (נדח ג.) וכבר ידעת שהמכנסים מכפרים על ג"ע
והכתונת מכפר על ש"ד כדאיתא מס' ערכין (טז.) והעולה מכפר על ההרהור הכולל
ג"ע וש"ד כאחד, ע"כ נאמר בהרמת הדשן של העולה ולבש הכהן מדו בד. זהו
הכתונת המכפר על ש"ד ומכנסי בד המכפרים על ג"ע, ולכך פרט אשר תאכל
האש את העולה לומר לך אע"פ שיש באפר תערובת שאר מינים מ"מ אין הרמה
זו בב' בגדים אלו כ"א בעבור היות בה אפר העולה המכפר על ההרהור, ולפי
שבאמת אין כאן לא ג"ע ממש ולא ש"ד ממש אלא דבר הדומה להם סד"א שאף
אם לא יהיה הכתונת כמדתו ואף אם יהיה דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו לא
עכב על כן פרט לומר שגם כאן יהיו כתיקונם מכל צד.

ובמדרש (ויק"ר ו.ז) **אמרו**, זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה. כל המתגאה
נידון באש כו' אין כוונתו להוציא מקרא זה מידי פשוטו ולפרש הוא העולה על
האדם המתגאה, אלא שדעת מדרש זה לומר שהעולה מכפרת על גסות הרוח ויש
לו קצת סיוע מן פסוק והעולה על רוחכם (יחזקאל כ.לב) דהיינו על גסות הרוח, ע"כ
דין העולה באש אשר טבעו לעלות, ע"כ אמר הוא העולה על מוקדה כי מוקד אש
המזבח העולה למעלה הוא כפרה על הגס רוח העולה בגדולות ונפלאות ממנו.

ועל כוונה זו הזכיר הרמת הדשן, כי התיקון הוא הדשן שיאמר ואנכי עפר ואפר
כאברהם ואז ירום ונשא וגבה מאד כי כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וז"ש
והרים את הדשן, ולזה פרט ב' בגדים אלו שילבש הכהן המכפר ולבש הכהן מדו
בד. כמדתו שלא יהיה בגד נשיאתו ארוך ממנו אלא כמדתו כי מאן דלבש מדא
ילבש מדא (ברכות כח.) כמדתו ולא ילך בגדולות ובנפלאות ממנו ומכנסי בד.
המכפרים על ג"ע כמ"ש רז"ל (עיין סוטה ד.) כל המתגאה כאלו בא על כל העריות

כו', ושימת הדשן אצל המזבח כי גם המזבח מורה על גדר הענוה כמבואר למעלה
פר' משפטים.

וי"א לפי שהרמת הדשן מלאכה קלה ובזויה, ויש לחוש שמא ילבש הכהן בגדים
קצרים שלא יתלכלכו בדשן או ילבש איזו דבר חוצץ על בשרו שלא ילכלך בשרו
באפר ע"כ אמר שיהיה הכתונת כמדתו ושלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין מכנסים.
(כלי יקר)

[ד] ופֶשֶׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אַחֲרָיִם וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשָׁן אֶל מַחוּץ לַמִּחְנֶה אֶל
מקום טהור:

אונקלוס וַיִּשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹהֵי וַיִּלְבֹּשׁ לְבוּשֵׁי אַחֲרָיִם וַיִּפֹּק יָת קִטְמָא לְמִבְרָא
לְמִשְׁרִיתָא לְאַתְרַּה דְכִי: (אונקלוס)

יונתן וַיִּשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹי וַיִּלְבֹּשׁ לְבוּשֵׁי חוֹרְנִין וַיִּהַנְּפֹק יָת קִיטְמָא לְמִיבְרָא
לְמִשְׁרִיתָא לְאַתְרַּה דְכִי: (תרגום יונתן)

רש"י ופֶשֶׁט את בגדיו. אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהולאת הדשן
בגדים שהוא משמש בהן תמיד, (ב) בגדים שצבול בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן
כוס לרבו, לכך ולצב בגדים אחרים, פחותין מהן (יומא כג): והוליא את הדשן. הצבור
בתפוח (מ) כשהוא רבה ואין מקום למערכה, מוליאו משם (תמיד כה): ואין זה חובה
בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) אם היה כתוב ופֶשֶׁט את בגדיו ולצב אחרים הייתי אומר שהוא
חובה אם היה לצב עתה בגדי כהונה ילצב עתה בגדי חול או להיפך אבל עתה
שכתיב ולצב בגדים אחרים משמע בגדים כמו ראשונים כלומר אם היו הראשונים
חולין ילצב גם עתה בגדי חולין אם כן מאי שנא בין ראשונים לאחרונים לכך
פירש רש"י בגדים אחרים פחותים מהם אבל אלו ואלו בגדי קדש הם אם כן למה
ופֶשֶׁט אלא על כרחך דרך ארץ וכו' ואין זה אלא דרך ארץ: (מ) דקשה ליה והא
לעיל כתיב והרים והכא כתיב והוליא ועוד הכא כתיב אל מחוץ למחנה והתם
כתיב אל המזבח ועל זה פירש הצבור בתפוח וזה הוא ההפך שבין והרים ובין
והוליא וגו': (שפתי חכמים)

בעל הטורים אחרים והוציא. בגימ' הכהנים בעלי מומים שבעל מום כשר להוציא
הדשן: (בעל הטורים)

כלי יקר ופֶשֶׁט את בגדיו וגו'. פירש"י אין זה חובה אלא למדך תורה דרך ארץ
כו', לפי שקשה לרש"י שהרי בפר' אחרי מות (טז. כג) נאמר ופֶשֶׁט את בגדי הבד,
ולא נאמר שם בגדיו ולמדו רז"ל (ספרא אחרי יג) שאינן באים משלו אלא משל הקדש
וא"כ למה קראן כאן בגדיו והלא אינן שלו, אלא שר"ל שיעשה עם בגדי קדש
אלו כדרך כל הארץ וכמו שהיה עושה עמהם אילו היו בגדיו ממש, כי כמו שאילו

היו שלו ודאי היה פושטם בשעה שהוא עושה איזו מלאכה נמבזה ונמס והיה לובש בגדים פחותים, כך יעשה גם בבגדי קודש אלו ודון מינה ומינה מה בגדיו רשות אף אלו רשות דאלי"כ למנ"מ תלאם הכתוב בבגדיו. (כלי יקר)

ה וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּוְקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבָעַר עָלֶיהָ הִפְחִן עֲצִים בִּבְקָר בִּבְקָר וְעֵרֹד עָלֶיהָ הָעֵלָה וְהַקְטִיר עָלֶיהָ הַלְבִּי הַשְּׁלָמִים :

אונקלוס וְאִשְׁתָּא עַל מִדְבָּחָא תְּהִי יִקְדָּא בֵּה לָא תִטְפִּי וּבָעַר עָלֶהּ כְּהִנָּא אֶעֱיָא בְּצִפֹּר בְּצִפֹּר וְיִסְדֵּר עָלֶהּ עֲלֵתָא וְיִסֵּק עָלֶהּ תִּרְבִּי נְכֹסֶת קוּדְשִׁיא : (אונקלוס)

יונתן וְאִישְׁתָּא עַל מִדְבָּחָא תְּהִי יוֹקְדָא בֵּיה לָא תִטְפִּי וְיִלְפִי עָלֶהּ כְּהִנָּא אֶעֱיָן בְּצִפֹּר בְּצִפֹּר עַד אַרְבַּע שָׁעִין דְּיוֹמָא וְיִסְדֵּר עָלֶהּ עֲלֵתָא וְיִסִּיק עָלֶהּ תִּרְבִּי נְכֹסֶת קוּדְשִׁיא : (תרגום יונתן)

רש"י והאש על המזבח תוקד בו. ריבה כאן יקידות הרבה, על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח, כולן נדרשו במס' יומא (מה). שנחלקו רבותינו בזמני המערכות (נ) שהיו פס: וערד עליה העולה. עולת תמיד היא תקדים (פסחים נח). (בר"י ומנין שלא יהא דבר קודם על המערכה לתמיד של שחר, תלמוד לומר העולה): חלבי השלמים. אם יביאו פס (פ) שלמים. ורבותינו (פס נט). למדו מכאן (ע) עליה, על עולת הבוקר השלם כל הקרבנות כולם, מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) והמנין הגדול שבכלן בכל יום היו ארבע מערכות את המערכה גדולה שהיה מקבל כל העולות ואחר כך היה מסדר עוד על אותה מערכה גדולה שני גזרי עלים והיא מערכה של קיום האש מפני שאם לא היתה מערכה גדולה מתגברת זאת המערכה של שני גזרי עלים שהיו מוסיפים עליה היה מקיימת אותה ומגברת ואחר כך היה מסדר עוד עליה מערכה אחרת כדי להקטיר עליה האיברים שלא נתעכלו. וקודם המערכה של שני גזרי עלים היה מסדר מערכה שניה של קטורת כל המערכה הגדולה בקרן מערבית דרומית ומשוך מן הקרן ארבע אמות לכל לפון וקורין אותה של קטורת מפני שממנה חותין גחלים להכניס למזבח הפנימי שחרית וערבית להקטיר עליה קטורת: (פ) דקשה ליה בשלמא עולה היה בכל יום עולת התמיד אבל זה שמא אינו לכך פירש אם יביאו פס שלמים יקטירו אותם אחר התמיד של שחר: (ע) דהוקשה לרבותינו אם כן חלבי שלמים מיבעי ליה מאי השלמים בה"א. לכן פירשו והולילו ממשמעו ופירשו אותו מענין השלמה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והאש על המזבח תוקד בו. פעם שנית להוסיף: לא תכבה. ביום: וטעם בבקר בבקר. בכל בקר ובקר. ובתחלה יעלה העולה ואחר כן אימורי השלמים: (אבן עזרא)

בעל הטורים והאש. ג'. והאש על המזבח. והאש ירדה מן השמים. והאש תאכלם רמז למ"ד שמתו נדב ואביהוא על שהורו הלכה לפני רבן ואמרו אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. וזה והאש ירדה מן השמים אעפ"כ והאש כו' תוקד בו שצריך להביא מן ההדיוט. על כן מהאש יצאו שהורו באש והאש תאכלם: **והאש על המזבח תוקד בו.** שהוא כמו סולם למלאכים לעלות כענין שנא' ויעל מלאך ה' בלהב המזבח וכן ביחזקאל והנה ששה אנשים וגו' ויעמדו אצל מזבח הנחושת וע"כ היה נחושת ונוצצים כעין נחשת קלל. אבל מזבח הפנימי כנגד שכינה דכתיב ידיו גלילי זהב לכן כל דם אם נכנס בפנים לא תאכל אותה החטאת שאין אכילה למעלה: (בעל הטורים)

[11] אֶשׁ תָּמִיד תִּקְדָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִקְבָּה: **(ט)**

אונקלוס אֶשְׁתָּא תְּדִירָא תְּהִי יִקְדָּא עַל מִדְּבָחָא לֹא תִטְפִּי: **[ט]** (אונקלוס)

יונתן אִישְׁתָּא תְּדִירָא תְּהִי יִקְדָּא עַל מִדְּבָחָא לֹא תִיטְפִי: (תרגום יונתן)

רש"י אֶשׁ תָּמִיד. אֶשׁ שְׁנֵאמַר צֵה תָמִיד הִיא שְׁמַדְלִיקִין צֵה אֵת הַנְרוֹת שְׁנֵאמַר צֵה לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד (שמות כז, כ.), **(פ)** אֶף הִיא מַעַל הַמִּזְבֵּחַ הַחֵילוֹן תִּקְדָּה (יומא מב:): **לֹא תִכְבֶּה.** הַמְכַבֶּה אֶשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ עֹוֹר **(ו)** בְּשֵׁנֵי לְאוּיָן: (רש"י)

שפתי חכמים **(פ)** ואם תאמר הרי לעיל הוא פירש ריבה כאן יקידות הרבה וכו' נדרשו במסכת יומא וגם אש תמיד הובא לעיל. ויש לומר דהכי פירושו לעיל ריבה כאן יקידות הרבה ולמה לי בשלמא אש תמיד כריך אני למדרש מזה אש שְׁנֵאמַר צֵה תָמִיד אֶזְבַּל הַשָּׂאֵר לְמָה לִי, וְעַל זֶה פִּירַשׁ רִשְׁי כֹּלֶן נִדְרָשׁוּ כו': **(ו)** דכתיב שני פעמים **לֹא תִכְבֶּה:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא אֶשׁ תָּמִיד תִּקְדָּה. טַעַם זֶה הַפְּסוּק לְהוֹסִיף תָּמִיד: (אבן עזרא)

[12] וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקֶּרֶב אֲתָה בְּנֵי אֶהְרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ:

אונקלוס וְדָא אֲוִרִיָּתָא דְּמִנְחָתָא דִּיקְרְבוּן יְתָה בְּנֵי אֶהְרֹן קְדָם יְיָ לְקָדָם מִדְּבָחָא: (אונקלוס)

יונתן וְדָא אֲוִרִיָּתָא דְּמִנְחָתָא דִּיקְרְבוּן יְתָה בְּנֵי אֶהְרֹן פְּהֵנָא קְדָם יְיָ לְקָדָם מִדְּבָחָא: (תרגום יונתן)

רש"י וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה. תּוֹרַת אַחַת לְכוֹלֶן **(ה)** לְהַטְעִינָן שְׁמֵן וּלְצוֹנָה הָאֲמוֹרִין בְּעֵינָן. שִׂיכוֹל אֵין לִי טַעוֹנוֹת שְׁמֵן וּלְצוֹנָה אֲלֹא מִנְחַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא נִקְמַלָּת, מִנְחַת כְּהֵנִים שֶׁהִיא כְּלִיל מִנִּין, תִּלְמוּד לֹמַר תּוֹרַת: הַקֶּרֶב אֲוִתָּה. הִיא הַגֶּשֶׁה **(ו)** בְּקָרֶן

(ז) לרומית מערבית: לפני ה'. הוא מערב, שהוא לכל אהל מועד: אל פני המזבח. הוא הדרום שהוא פניו של מזבח, שהכבש נתון לאותו הרוח: (רש"י)

שפתי חכמים (ק) פירוש שכל מלת תורה דכתיב בקרא לרבות זא כמו שפירש רש"י לעיל: (י) ולא הקטרה כמשמעה שהרי לא היה מקטיר אלא (לוחו) הקומץ בלבד ולא את כולה כדכתיב והרים ממנו בקמלו והקטיר המזבחה וגו': (ז) ומפרש רש"י עלמנו שהרי כתיב לפני ה' הוא מערב כו' אל פני המזבח הוא לרום כו'. (שפתי חכמים)

אבן עזרא **הקרב אותה**. שם הפועל וטעם הקרב יקריבו אותה בני אהרן וטעמו אחד מבני אהרן על כן והרים ממנו. והוספו זאת הפרשה על הכתובה בפרשת ויקרא: (אבן עזרא)

ספורנו והזכיר תורה במנחה, ואמר שיגישו כולה לפני המזבח, כי לאל יתברך בלבד הביא המקריב את כל קרבנו, וכהנים משולחן גבוה קא זכו. ושחלק מועט מכולה הוא הנבחר לריח ניחוח ושחלק הכהנים גם הוא מכפר, ונשמר מחמוץ כמו חלק גבוה. ושמנחת הכהן כלה לגבוה לא חלק מועט ממנה בלבד כמו שהוא במנחת ההמון. והזכיר תורה בחטאת, ואמר שאותו החטאת, אשר לכובד ענינו לא יכופר זולתי בהכנס דמו אל הקדש פנימה לא תהיה בו כפרה באכילת כהנים כשאר חטאות אבל תהיה בשרפתו. ושהאשם, אף על פי שאינו על חטא מחייבי כריתות כמו החטאת, הנה להיות חטאו מעילה בקדש תורה אחת להם. ואמר וזאת תורת זבח השלמים והודיע שאף על פי שכל השלמים קדשים קלים, מכל מקום יש חלוק ביניהם שאם הם על אודות הודאה, יהיה עמהם לתת בתוכו מין חמץ. כי אמנם סבת הסכנה אשר עליה ההודאה הוא שאור שבעיסה, מכל מקום מיני המצה רבות עליו, וברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים, וכלם נאכלים בזמן קדשי קדשים שהם ליום ולילה. אבל כשהם שלמים פשוטים שלא לתודה, זמנן לשני ימים ולילה אחד ועם היות כלם קדשים קלים, נאסרה הטומאה באוכלים ובנאכלים, וחיוב הכרת הוא בטמא שאכל את הטהור, הקרב לאכול מהקדש הטהור וטמאתו עליו, שהוא מחלל את הקדש: (ספורנו)

[ח] והרים ממנו בקמלו מסלת המנחה ומשמןה ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר המזבח ריח ניחח אדפרתה ליהוה:

אונקלוס ויפרש מנה בקמץ מסלתה דמנחתה וממשחה ונת כל לבונתה די על מנחתה ויסק למדבתה לאתקבלא ברענא אדפרתה קדם יי: (אונקלוס)

יונתן ויפרש מניה בקומציה מן סמידא דמנחתה ומן טובא על כל לבונתה דעל מנחתה ויסיק למדבתה לאתקבלא ברענא שבח אדפרתה קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י (והרים ממנו. מהמחזר, שיהא עשרון שלם צבת אחת בשעת המילה. בר"י): **בקמלו**. שלא יעשה (ח) מדה לקומץ (יומא מז.): **מסלת המנחה ומשמנה**. מכאן שקומץ ממקום (א) שנתרבה שמנה (סוטה יז.): **המנחה**. שלא תהא מעורבת באחרת (ת"כ פרשתא ב, ה.): **ואת כל הלבונה**

אשר על המנחה והקטיר. שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו, (ב) (ת"כ
ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא, הולך לשנות פרשה זו
לכלול כל המנחות כמשפטן (רש"י)

שפתי חכמים (ת) פירוש שלא יעשה כלי שמחזיק קומץ וימדוד בו והוכחתו מדכתיב
בקמנו ולא כתיב מלא קמנו: (א) דאם לא כן ומשמנה למה לי הא כבר כתב
בפרשת ויקרא שכל הסולת היא מעורבת עם השמן וכיון שקומץ מסלת ודאי גם
השמן בכלל ויהיה וא"ו ומשמנה וא"ו הביאור כאלו אמר ובאיזה מקום הוא קומץ
ומשמנה שיש בו רוב השמן: (ב) כדכתיב והרים ממנו בקמנו ואחר כך כתיב ואת
כל הלבונה משמע שאין הלבונה בכלל הקמיצה: (שפתי חכמים)

[ט] וְהִנּוּתְרַת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אֶהָרֹן וּבְנָיו מִצֹּת תִּתְאָכַל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בְּחֹצֵר אֹהֶל
מוֹעֵד : יֹאכְלוּהָ :

אונקלוס וְדֹאשְׁתָּאָר מִנָּה יִכְלוּן אֶהָרֹן וּבְנֵיהִי פְטִיר תִּתְאָכַל בְּאַתֵּר קָדִישׁ בְּדֶרֶת
מִשְׁכַּן זְמַנָּא : יִכְלָנָה : (אונקלוס)

יונתן וּמָה דְמִשְׁתִּיירָא מִנָּה יִכְלוּן אֶהָרֹן וּבְנָוִי פְטִירִי תִתְאָכִיל בְּאַתֵּר קָדִישׁ בְּדֶרֶת
מִשְׁכַּן זְמַנָּא : יִכְלָנָה : (תרגום יונתן)

רש"י במקום קדש. ואיזהו, בחצר (ג) אהל מועד: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) ואם תאמר במקום קדוש למה לי, ויש לומר לרבות לשכות הזנויות
בחול ופתוחות לחצר אהל מועד שהן כשרין לאכילת המנחות כדאיתא בפרק קמא
לכלים 77 ו' ובפרק איזהו מקומן 77 נ"ו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מצות תאכל במקום קדוש. והנה שתיים מצות. וכל זכר שלשית: (אבן
עזרא)

בעל הטורים בחצר. בגי' זו העזרה: (בעל הטורים)

כלי יקר מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד יאכלוה. פירש"י במקום
קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד, ומ"מ במקום קדוש מיותר. גם תאכל יאכלוה
אחד מהם מיותר, ומשמעות הלשון הוא שיש כאן בחינת האוכל והנאכל. בחינת
האוכל, היינו שהכהן האוכל אותה צריך שידע שאכילתו משלחן גבוה היא ומן
הדין שתהיה המנחה כליל לגבוה זולת שהקב"ה נתן לו חלקו מאישיו, וא"כ
צריך הכהן לאכול חלקו במקום שנאכל חלק גבוה דהיינו בחצר אהל מועד כי
שם מקום המזבח, ואע"פ שבאמת המקום הוא קדוש מ"מ אין קפידא על
האוכל מצד קדושת המקום כ"א מצד שצריך להסמך אכילתו אל אכילת
המזבח להורות שכמו שאכילת המזבח מכפר כך אכילת הכהנים, הבעלים

אמנם בחינת הנאכלת היא המצה, מצד היותו נקיה מן השאור יש במצה צד קדושה ע"כ נאמר מצות תאכל במקום קדוש. כי מצד בחינת המצה יש קפידא שיהיה המקום קדוש. ואח"כ נתן טעם על שניהם כי על מ"ש בחצר אוהל מועד יאכלוה. זהו לפי שחלקם נתתי אותה מאשי. ע"כ צריכין שניהם להיות במחיצה אחת, ועל מ"ש מצות תאכל במקום קדוש. נתן טעם ואמר קודש קדשים היא כחטאת וכאשם. כי החטאת והאשם הבאים על כפרת החטא נקראו קודש קדשים כי הצדיק גמור שלא חטא כלל קודש הוא לה' אבל החוטא ושב בתשובה הוא קודש קדשים, כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בה, (ברכות לד:) ורז"ל אמרו (יומא פו:) שהעושה תשובה מאהבה הזדונות נעשין לו כזכיות, כמו שיתבאר בע"ה לקמן פ' וילך. וזה מדרגה גדולה שאינו בצדיק גמור מלבד שאר מעלות שזכרו רז"ל שם, ע"כ דין הוא שיהיה החטאת קודש קדשים, וכן המצה צריכה מקום קדוש מזה הטעם כי גם היא קודש קדשים מצד הרחקת השאור שבעיסה המחלל קדושת האדם.

וטעם הרחקת השאור נראה לפרש בב' דרכים. הדרך האחד הוא, כדברי רבי אלכסנדר שאמר (ברכות יז:) רצוננו לעשות רצונך אלא ששאור שבעיסה מעכב, וע"ז הדרך פירשנו למעלה פסוק כל שאור וכל דבש לא תקטירו בפ' ויקרא ע"ש, וע"ז נאמר כאן קודש קדשים כחטאת וכאשם. כי ע"י זביחת הקרבן האדם זובח יצרו ויבוקש והנה איננו ע"כ גם המנחה באה נקיה מן השאור, אמנם ב' הלחם של עצרת באו דוקא חמץ כי אלמלא היצה"ר לא היו התחתונים צריכין אל התורה יותר מן העליונים כי בטענה זו נצח משה המלאכים ואמר כלום יש יצה"ר ביניכם כו', (שבת פט.) ועוד שמציאות היצה"ר הכרחי ואלמלא הוא לא בנה האדם בית ולא נשא אשה, ובמקום התורה אין לחוש שמא יפרוץ גדרו כי התורה תבלין אליו.

אבל התודה היו בו חלת חמץ ומצה כאחד, כי המצה לאות שכבר נכנע בעמל לבו כמ"ש אצל ד' שצריכין להודות ויכנע בעמל לבם (תהלים קז. יב) כי הרשעים ברשות לבם כו' ורז"ל דרשו פסוק זובח תודה יכבדנני (שם נכג) על הזובח יצרו ומתודה עליו כו' (סנהדרין מג:) ומשם ראינו שזביחת התודה היינו זביחת היצה"ר, ע"כ מביא לאות חלות מצות נקיות מן השאור אבל מ"מ צריך עדיין אל היצה"ר לקיום המין ע"כ היו גם חלות חמץ, והיו ג' חלות מצה כנגד חלת אחת של חמץ לבטל מציאתו ברובו כי כל אדם ישלש שנותיו באורייתא תליתאי במקרא, ומשנה, ותלמוד, וחלק רביעי יתן אל קיום גופו.

אמנם לפי שלא מצינו במנחת חוטא שום חמץ, נוכל לומר בהפך זה שזה שמביא קרבן על חטאו מעצמו בלא הכרח ודאי לא נשאר בו כלום מן השאור הפנימי, אבל הזובח תודה אחר שבאו עליו יסורים המכריחים אותו על התשובה ודאי נשאר בו רושם מן השאור הפנימי ותדע ותשכיל כי חמץ אותיות מצה והם שוים במבטא כי הה"א והח"י מתחלפין באותיות אחה"ע, אך שיש לחמץ מספר ג' יתר על מצה וכנגד זה היה כנגד כל חלות חמץ ג' של מצה כדי שיהיו שוים בכמות, ויש בזה רמז שיש ליצה"ר יתרון על היצה"ט מספר ג' הם ג' טענות שזכר בספר חובת הלבבות שיש ליצה"ר על היצה"ט ואם יבא לנצחו אזי יעמדו כנגדו חוט המשולש במקרא ומשנה ותלמוד ואז יהיה פשר דבר ביניהם חציו לה' וחציו לכם.

דרך שני הוא היותר נכון וקרוב לשמוע, שהמצה סימן אל ההכנעה כעיסת מצה שאינו עולה למעלה ומצה של חג הפסח יוכיח כי היא סימן חירות וגאולה, לפי שלא חשק ה' בישראל כ"א בעבור שהם ממעטים את עצמם כמו שלמדו (בחולין פט. ט.) מן פסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט. (דברים יז. ז.) כי מה ה' שואל ממך כ"א ליראה (שם י. יב.) שהעונה מביאה לידי יראה וכל עוד שההכנעה מצויה בתחתונים ביותר לפ"ז ביותר תגלה ותראה מלכות שמים כי הוא ית' גאות לבש ואין עוד מלבדו. וזהו טעם גלות מצרים להכניעם בכור עוני, וחסו בשם ה' (צפניה ג. יב.) וע"י ההכנעה יצאו לחירות מן המלכות ונכנסו בעול מלכות שמים ולפיכך דין החמץ בשריפה דוקא כי נימוס קלוסין הוא שכל המתגאה נידון באש כדאיתא במדרש על פסוק זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה. כי הרוצה לעלות למעלה כטבע החמץ העולה למעלה ראוי להיות נידון באש אשר טבעו לעלות למעלה. ולפיכך דין החמץ במשהו כי בכל המדות צריך האדם לילך בדרך ממוצע חוץ מן הגאווה שארז"ל (סוטה ה.) לא מינה ולא מקצתה, הרי שאסרו אפילו משהו מן הגאווה כך משהו מן החמץ אסור וכן ארז"ל (אבות ד. ד.) מאוד מאוד הוי שפל רוח, בפני כל אדם והוא רמז להפלת הענין ולהרחיקו מכל וכל.

ולדברי ר' אלכסנדר שהמשיל היצה"ר לשאור שבעיסה, נוכל לומר שלכך אסרו גם המשהו לפי שארז"ל (ב"ר כב. ה.) מתחילה דומה היצה"ר לחוט של עכביש דהיינו משהו ואח"כ הוא מבצבץ ועולה עד שיהיה כעבותות העגלה ויעלה חמס גבר לאין מרפא, ע"כ לא יהיה קטן בעיני האדם אפילו משהו ממנו כי מעט מן השאור מבצבץ ועולה כאמור, ומטעם זה היו מביאים על קרבן תודה ל' חלות מצות כי אצל ד' שצריכין להודות נאמר ויכנע בעמל לבם. ואחר ההכנעה ראוי שיקריבו חלות מצות ל' ואולי הוא כנגד המלכות שנקנית בל' מעלות והם כוללים כל מיני התנשאות השייכים למלך, וזה המתגאה אחד בכולם, או במקצתם, אחר שנכנע בעמל לבו יביא ל' מצות המורים על ההכנעה לומר שלא נשאר בהם עד אחד ואפילו משהו אין בו. וי' של חמץ המורה על הרוממות והתנשאות ליתן כל הגדולה והרוממות לסבה ראשונה ית' הכלול ב'י' ספירות בלימה וכבוד אלהים הסתר דבר. ומטעם זה המצה סימן גאולה וחירות בכ"מ הן ביציאת מצרים, הן בקרבן תודה, כמ"ש (תהלים קז. ב.) יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וגוי, וזה קאי על כל ד' שצריכין להודות שנגאלו בעבור שנכנע בעמל לבם וגוי וע"כ הוא מקריב חלות מצות. הן במנחות, כי ע"י הקרבנות נגאל האדם מיד היצה"ר אשר מצודתו פרוסה עליו ללכדו בחבלי עוני והוא יוצא לחירות מן היסורין ומן המלכויות ומן מלאך המות, ע"י הקרבן המביאו לידי רוח נשברה והכנעה ע"כ דין המנחות לאפות מצה והם דומים לחטאת ואשם בדרך שנתבאר. (קרי כלי)

11] לא תאָפּה חֲמֵץ חֶלְקִים נְתַתִּי אֹתָהּ מֵאֲשֵׁי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא פְּחֻטָּא וְכַאֲשֵׁם :

אונקלוס לָא תִתְאַפִּי חֲמִיעַ חֶלְקֵהוֹן יְהִיבִית יְתָה מְקַרְבְּנֵי קֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין הִיא פְּחֻטָּא תָא וְכַאֲשֵׁמָא : (אונקלוס)

יונתן לָא תִתְאַפִּי חֲמִיעַ חוֹלְקֵהוֹן מִן מוֹתֵר מְנַחְתָּא דִּיהִבִּית לְהוֹן מְקַרְבְּנֵי קוֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין הִיא הִי כְחֻטָּא תָא וְהִי כַאֲשֵׁמָא : (תרגום יונתן)

רש"י לֹא תֹאפֶה חֲמֵץ חֶלְקִים. אֵף הַסִּירִים (ז) אֲסוּרִים בְּחֻמֵץ (מנחות נה.). **כחטאת**

וכאשם. מנחת חוטא הרי היא כחטאת, (ה) לפיכך קמאה שלא לשמה פסולה, מנחת נדבה הרי היא כאשם, לפיכך קמאה שלא לשמה כשרה (ת"כ פרק ג, ד: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) וכל שכן מה שעולה לאישים דכתיב זיה זהדיא צפרשת ויקרא והוכחתו מדסמיך לא תאפה חמץ חלקם: (ה) מדכתיב חטאת היא זהווייתה תהא שישחטנו לשם חטאת אבל באשם לא נאמר אשם הוא אלא אחר הקטרת אמורים והוא עצמו שלא הקטירו אימוריו כשר כדלעיל צפרשת ויקרא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם לא תאפה. הוא העיקר במצות פסח: **כחטאת וכאשם**. כן המנחה: (אבן עזרא)

בעל הטורים **תאפה חמץ חלקם**. ס"ת מצה שלא תאפה אלא מצה: (בעל הטורים)

[יא] פל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם לדרתיכם מאשי יהוה פל אשר יגע בָּהֶם **קדש**: (פ)

אונקלוס פל דכורא בבני אהרן יאכלנה קים עלם לדרתיכון מקרבניא די פל דיקרב בהון **יתקדש**: [פ] (אונקלוס)

יונתן פל דכורא בבני אהרן יאכלנה קים עלם לדרתיכון מקרבניא די פל דיקרב בהון **יתקדש**: (תרגום יונתן)

רש"י כל זכר. אפילו בעל מוס. למה נאמר, אם לאכילה, הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו' (ויקרא כא, כב.), אלא לרבות בעלי מומין (ו) למחלוקת (זבחים קב.): כל אשר יגע וגו'. קדשים קלים או חולין שיגעו זה (ז) ויזלעו ממנה (ת"כ פס ו.) יקדש. להיות כמוה, שאם פסולה יפסלו, (ח) ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה (ט) (רש"י): (סס)

שפתי חכמים (ו) פירש שחולקים את המנחה זהדי תמימים חלק כחלק דהוה אמינא דוקא לאכילה הוא דשרי בקדשים דכתיב לחם אלהיו מקדשי הקדשים יאכל אבל לחלק עם התמימים כיון דלאו בני הקרבה נינהו לא קא משמע לן: (ז) מדכתיב אשר יגע בהם למה לי. אלא לומר כך יגע ויכנס בהם שיזלע בתוכו: (ח) דהיינו מקום נגיעתו ולא כולו: (ט) ראונו לומר שיאכל לפנים מן הקלעים ליום ולילה עד חלות: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **כל אשר יגע**. במנחה ובחטאת ובאשם הוא קדש לשם: (אבן עזרא)

[יב] וַיִּדְבֹּר מִשְׁנֵי אֵל יְהוָה מִשָּׁה לֵאמֹר:

אונקלוס ומליל יי עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל יי עם משה למימר: (תרגום יונתן)

[יג] זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו ליהוה ביום המשח אתו עשירת האפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב:

אונקלוס דין קרבן אהרן ובניו די יקרבון קדם יי ביומא דרביאו יתה חד מן עשרא בתלת סאין סלתא מנחתא תדירא פלגותה בצפרא ופלגותה ברמשא: (אונקלוס)

יונתן דין קורבנא דאהרן ודבנוי די יקרבון קדם יי ביומא דירבון יתיה למחסן פהוינתא רבתא חד מן עשרא בתלת סאין סמידא מנחתא פלגותא בצפרא ופלגותיה ברמשא: (תרגום יונתן)

רש"י זה קרבן אהרן ובניו. אף ההדיוטות מקריבין עשירית האפה (ו) ביום שהן מתחנכין לעבודה, אבל כהן גדול בכל יום, שנאמר מנחה תמיד וגו', והכהן (כ) המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו' (מנחות כא:): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) דמה תלמוד לומר ובניו הרי כהנים גדולים אמורים כשהוא לומר והכהן המשיח כו': (כ) פירוש שמנחה תמיד לבוק עם כהן המשיח לא עם בניו אם כן מנחתם אינן תמיד רק ביום חינוכן דומיא דביום המשח הכהן גדול שהוא חנוכו לכהן גדול ונכתב ביום המשח ולא מיום המשח לכלול גם לחנוך הכהנים הדיוטים דאם לא כן מיום מיזבעי ליה שמאותו היום ואילך תמיד יקריב: (שפתי חכמים)

אבן עזרא זה קרבן אהרן. או אחד מבניו תחתיו: ביום המשח אותו. אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ורבים אמרו כי זה בי"ת תחת מ"ם והטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו: (אבן עזרא)

בעל הטורים זה קרבן אהרן ובניו. בגי' זהו מחצה לאהרן ומחצה לבניו: עשירית. בגימי עשרן שלם שהיה מביא עשרון שלם וחוצהו ומביא מחצה בבקר ומחצה בערב: מחציתה. בגי' מחצה משלם: (בעל הטורים)

[יד] על מחבת בשמן תעשה מרבכת תביאנה תפיני מנחת פתים תקריב ריח ניחח ליהוה:

אונקלוס על מסריתא במשח תתעבד רביכא תיתנה תופיני מנחת בצועין תקרב לאתקבלא ברעוא קדם יי: (אונקלוס)

יונתן על מסריתא במשח זיתא פתיכא תתעבד מטגנא תעיל יתה מרסקא מנחת ריסוקון תקרב לאתקבלא ברעוא קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י מרבכת. חלוטה ברותחין כל לרכה (ת"כ פרק 7, ה.). תפיני. אפוייה אפיות הרבה, שאחר חליטתה אופה בתנור, (ב) וחוזר ומטוגנה במחבת: מנחת פתים. מלמד שטעונה (מ) פתיתה. (בר"י ולא פתיתה ממש בלעין ופרורין, לפי שאינה נקמלת, אלא כופלה לשנים: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) מדכתיב תפיני שהוא תיבות תפי נא משמע שהיא חיה למדנו שכשיאפה תהא חיה ולא מטוגנת לכך פירש רש"י שהיא אפוייה מתחילה ואחר כך מטוגנה: (מ) אף על גב דמקרא מלא הוא זה בא לאפוקי מדרכי שמעון דאמר מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהם פתיתה כלומר שלא יכפול אחד לשנים ושנים לארבעה כו' כיון שאין בהם קמיאה ולא כתיב הכא אלא פתים ולא פתות אותן פתים כמו במנחת ישראל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מרבכת. אין לו אח ויש מי שאומרים רכה ויש מי שאומרים במהרה. ותי"ו תביאנה סימן לאהרן וכן תי"ו תקריב. ועל דעתי כי כן הוא תי"ו תפיני וטעמו תקון ואין ריע לו והקדמונים אמרו שהיא שתי מלות תאפה נא. ויאמר רבי יונה המדקדק שהוא על משקל דוכיפת וזה המשקל מעקל: (אבן עזרא)

בעל הטורים מורבכת (תביאנה). בגימט' רתחין שחולטין אותה ברותחין כל צרכה: (בעל הטורים)

[טו] והכהן המשיח תחתיו מבגיו יעשה אתה חק עולם ליהנה כליל תקטר:

אונקלוס וכהנא דמרבא תחותיה מבגוהי יעבד יתה קים עלם קדם יי גמיר תתסק: (אונקלוס)

יונתן וכהנא רבא דמתרבי במשחא וברם תחותוי מבגוי קומון לכהנין איהו יעבד יתה קיים עלם קדם יי גמירא תתסדר ותיתסק: (תרגום יונתן)

רש"י המשיח תחתיו מבגיו. המשיח מבגיו (ו) תחתיו: כליל תקטר. אין נקמלת להיות שיריה נאכלין, אלא כולה (ב) כליל, וכן כל מנחת כהן (ע) של נדבה כליל תהיה: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) לכך פירש רש"י כן ושינה הקרא לפי שמלינו לפרש המשיח תחתיו המשיחות יהיו תחתיו או מלינו לפרש המשיח תחתיו מבגיו יעשה אותה קרבן כלומר הבן יעשה קרבן לכך פירש רש"י כן ושינה הקרא כדי שיהא תחתיו דבוק עם מבגיו ולא עם המשיח שתחתיו, לא יאמר אלא על איש במקום איש. ועיין בקילור מזרחי ומהר"ר נתן (ספר אמרי ספר) וגור אריה ודברי דוד כל אחד יש לו בזה דרך בפני עצמו: (ב) לאפוקי שלא תפרש כליל כל המנחות ופירושן כל המנחות

תקטיר הקומץ ופירוץ כליל כולה נקרפת וכן כל מנחת כהן של נדבה כלומר לא
 שִׁמְנַחַת כֹּהֵן מִתְחַלֶּפֶת מִמְנַחַת כֹּהֵן מִשִּׁיחַ לִכְךָ הוֹסִיף וְכֹן וְכֹן שֶׁגַם הָיָה כִּלְיָל
 וְהוֹסִיף שֶׁל נִדְבָה שְׁלֹלָא זֶה מִשְׁמַע וְכֵן מִנְחַת כֹּהֵן שֶׁהָיָה חוֹבָה דוּמִיָּא דְשָׁל כֹּהֵן
 הַמִּשִּׁיחַ אֲבָל נִדְבָה לֹא קָא מִשְׁמַע לֵן שְׁתִּיהֶם כִּלְיָל: (ע) הוֹכַחַת רַש"י מִדְּכַתִּיב וְכֵל
 מִנְחַת כֹּהֵן וְגו': (סְפָתֵי חַכְמִים)

אבן עזרא כליל. כמו כלה כליל תהיה לשם: (אבן עזרא)

אור החיים והכהן וגו'. תחתיו מבניו. בפרק התכלת (נא) דרשו שבא לכהן גדול
 שמת ועדיין לא מינו אחר תחתיו שבנו של מת יביאנה במקומו, והוא אומר
תחתיו מבניו. ודרשו מ"ם של מבניו לדרשא אחרת, דתניא שם בניו אלו כהנים
 הדיוטים, או אינו אלא כהנים גדולים, כשהוא אומר והכהן המשיח תחתיו מבניו
 הרי כהן גדול אמור מה אני מקיים בניו בהדיוטים, ומסיק שם בגמרא דמאומר
 מבניו דורש כן. ובהוריות פרק ג' (יא) אמרו עוד כהן גדול בן כהן גדול טעון
 משיחה מנלן דכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו נימא קרא והכהן מתחתיו
 מבניו מאי המשיח וכו' ע"כ. וקשה והלא צריך לומר המשיח ללמד על בניו
 האמורים בתחלה שהם הדיוטות כמאמר התנא בפרק התכלת. ויש לומר שללמד
 על בניו האמורים בתחלה שהם הדיוטות שפיר נשמע הגם שלא היה אומר
 המשיח, כי ב' כתובים בכהן א' למה לי, אלא ודאי שבניו דרישא בהדיוטים בניו
 דסיפא בגדולים, ולא היה צריך לומר המשיח אלא לדרשא למשוח כהן גדול בן
 כהן גדול. ועדיין קשה בכתוב למה אמר **תחתיו מבניו** שהיה צריך לומר מבניו
 תחתיו. ואולי שיכוין להסמיק בניו ליעשה אותה לכוין דרשת פרק התכלת שאם
 מת כהן גדול ועדיין לא מינו אחר במקומו בנו יביא במקומו, וזה שיעור הכתוב
 והכהן המשיח תחתיו יעשה, ואם עדיין לא נתמנה, מבניו של מת יעשה אותה,
 ואם היה אומר הכתוב הכהן המשיח מבניו תחתיו אז תהיה הכוונה שאין חיוב
 על בנו להביא אלא אם יהיה תחתיו שכן משמע דוקא תחתיו פירוש שנתמנה או
 שהוא ראוי לעמוד תחתיו, ומאומר מבניו יעשה משמע כל יורש יביא. ולר"ש
 שחולק וסובר שאם לא מינו אחר תחתיו באה משל ציבור אמר תחתיו מבניו,
 לסמוך מבניו ליעשה, לומר כי אין ראוי לשום אדם אחר ליכנס תחת הכהן זולת
 בנו. אחר שפירשתי זה מצאתי שכן דרשוה בתורת כהנים למבין משמעות
 הברייתות על נכון: (אור החיים)

[טז] וְכֹל מִנְחַת פֶּהֶן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תִתְאַכַּל: (פ)

אונקלוס וְכֹל מִנְחַתָּא דְכֶהֱנָא גְמִיר תִּהְיֶה לָא תִתְאַכַּל: [פ] (אונקלוס)

יונתן וְכֹל מִנְחַתָּא דְכֶהֱנָא גְמִירָא תִתְסַדֵּר וְתִהְיֶה לָא תִתְאַכַּל: (תרגום יונתן)

רש"י כליל. כולה שזה (פ) לגבוה: (רש"י)

סְפָתֵי חַכְמִים (פ) כלומר מפני שאמר כליל תהיה ולא אמר אם לגבוה אם להדיוט
 משום הכי פירש כולה לגבוה כלומר לשרפה: (סְפָתֵי חַכְמִים)

אבן עזרא לא תאכל. ככל המנחות כי איך יאכל הכהן מנחתו או חטאתו. מקום שחיטת כל חטאת צפונה: (אבן עזרא)

דעת זקנים וכל מנחת כהן. דאם לא היתה כליל אומר לא אוכל השירים דמאי דורון יש לפני המקום כמלא קמצו שאינו אלא דבר מועט דבשלמא ישראל המביא מנחה מביא עשרון והקומץ נקטר והשירים נאכלים לכהנים וכהנים משלחו גבוה קא זכו ונמצא כולו דורון אבל של כהן אם היה אוכל השירים אין זה דורון ולא דמי לחטאות ואשמות של כהנים דהתם החלב והאימורין נקטרי עם העורות לאנשי משמר: (דעת זקנים)

יז וידבר יהוה אל משה לאמר:

אונקלוס ומליל ?? עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל ?? עם משה למימר: (תרגום יונתן)

יח דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת תורת החטאת במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת לפני יהוה קדש קדשים הוא:

אונקלוס מלל עם אהרן ועם בניו למימר דא אורייתא דחטאתא באתר די תתנכס עלתא תתנכס חטאתא קדם ?? קדש קודשין היא: (אונקלוס)

יונתן מליל עם אהרן ועם בניו למימר דא אורייתא דחטאתא באתרא דתתנכס עלתא תתנכס חטאתא קדם ?? קודש קודשין הוא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא קדש קדשים. כי הוא כאחד הקדשים: (אבן עזרא)

כלי יקר במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. המפרשים אמרו כדי לכסות על החוטאים כי יאמרו שעולה הוא מקריב, וזה טעם חלוש שהרי עכ"פ נגלה עונו כשיראו שאינו מקריבו כליל לעולה, ועוד שהרי העולה זכר וחטאת נקיבה, והנה בענין העולה י"א שבאה על הרהור עבירה וי"א שהעולה מן אותן קרבנות אשר בלי עון ירוצון (תהלים נט.ה). והנה לאומרים שיש בעולה צד כפרת חטא טעמו של דבר כי הלב המונח בצד שמאל סבה לכל חטא כי הלב חומד וכלי המעשה גומרין ע"כ שחיטת שניהם בצפון, להורות כי לב הותל הטהו (ישעיה מד.ב) ומצפון תפתח הרעה (ירמיה א.יד) ולאומרים שאין העולה באה כ"א דורון וראייתם ממ"ש (תהלים סו.יג) אבוא ביתך בעולות, נוכל לומר כי החוטא אחר שנתן אל לבו לשוב בתשובה ולהביא חטאת לכפרה מאז הוא מרוצה וקרבו מרוצה לפני הש"י כאילו הקריב עולה המעולה שבכל הקרבנות. (כלי יקר)

יט הפהן המחטא אתה יאכלנה במקום קדש תאכל בפצר אהל מועד:

אונקלוס פהנא דמכפר בדמה ייכלנה באתר קדיש תתאכל בדרת משפן זמנא: (אונקלוס)

יונתן (תרגום) פִּהְנָא דִּי מְכַפֵּר בְּאַדְמָא יִיכְלוּנָהּ בְּאַתֵּר קַדִּישׁ וְתִתְאַכֵּל בְּדֶרֶת מִשְׁפָּן זִימְנָא : (תרגום)

רש"י המחטא אותה. העובד עבודותיה, שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנה. הראוי לעבודה, ילא טמא בשעת זריקת דמים (פ) שאינו חולק בצקר (זבחים כט.), ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה, שהרי נאמר למטה כל זכר כהנים יאכל אותה: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) והא דלא פירש קרא כפשוטו המחטא יאכל דהא כתיב כל זכר צבני אהרן יאכלנה. ואין להקשות דלמא הראוי לעבודה יאכלנה לאפוקי בעל מוס שאינו ראוי דהא כתיב כל זכר לרבות בעל מוס אלא על כרחך בא לאפוקי טובל יום שאין לו חלק ואין לומר איפכא טובל יום יאכל לאורתא ובעל מוס לא יאכל כלל מסתברא בעל מוס יאכל שהוא באכילה לאלתר לאפוקי טובל יום אינו באכילה עד הערב שמש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הכהן המחטא. טעמו הזורק דם כאילו אמר המסיר חטא החוטא ורבי המפרשים אמרו כי טעם המחטא רוחץ או מטהר וכן תחטאני באזוב ואטהר: (אבן עזרא)

[כ] כל אֲשֶׁר יִגַע בְּבִשְׂרָה יִקְדָּשׁ וְאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָה עַל הַבְּגָד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלָיָה תִכָּבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ :

אונקלוס כל די יקרב בבשרה יתקדש ודי נדי מדמה על לבוש די נדי עלה תתחנור באתר קדיש: (אונקלוס)

יונתן כל דימקרב בבשרה יתקדש ודינדי מן אדמה על לבושא דנדי עלה תתחנור באתר קדיש: (תרגום יונתן)

רש"י כל אשר יגע בצרה. כל דבר אוכל אשר יגע (ה) ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה, אם פסולה תפסל, ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה (פס כז): ואשר יזה מדמה על הבגד. ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום דם (הבגד ה) אשר יזה עליה) תכבס בתוך (ז) העזרה (ת"כ פרק ו, ז): אשר יזה. יהא נזה כמו ולא יטה לארץ מנלם (איוב טו, כט.), יהא נטוי: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) (נחלת יעקב) בתורת כהנים יכול אף על פי שלא בלע תלמוד לומר בצרה עד שיבלע כו' וברייתא זו הובאה בזבחים דף כ"ז: (ה) למשמעות הקרא ללריך להזות על הבגד וזה אי אפשר לכן פירש ואם ופירשו ואשר יהא נזה כמו שפירש רש"י בסמוך (בתורת כהנים) יכול יהא בגד כולו טעון כבוד תלמוד לומר אשר

יזה עליה תכבס מקום הדם טעון כבוס ואין הבגד כולו טעון כבוס: (ז) כדכתיב
במקום קדוש בחצר אהל מועד שמע מינה לחצר אהל מועד מקום קדוש הוא:
(שפתי חכמים)

אבן עזרא כל אשר יגע. בבשר החטאת יהיה קדש לשם והכהן יאכלנו לכן חלק
הזורק כחלק כל אחיו: יזה. א"ר משה הכהן שהוא כמו יטה מבנין קל ובפתחו
היו"ד מהכבד והאות המובלע נו"ן וכן ויז מדמ' אל הקיר בחיר"ק עם ויז בפתח
רק במלת נטה מראה על הקיר בחיר"ק עם ויז הוא בצר"י בבנין הקל וכן מצאנו
ויז נצחם מבנין הקל ויפה דקדק. ובעבור שהחטאת קדש צוה השם לכבס
המקום שנפל מדמה על הבגד במקום קדוש הוא חצר אהל מועד כי יש הפרש בין
קדוש וטהור: אשר יזה עליה. יחסר מקום או. והטעם או אם יזה אחר עליה
שהוא הבשר יכבס הבשר הכהן ואחר כך יאכלנו או פירושו המקום אשר יזה
מהדם תכבס ויהיה בגד לשון נקבה וזכר וכמוהו אשר תשיג ידו ותיו תכבס
לכהן: (אבן עזרא)

[כא] וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומרק וישטף במים:

אונקלוס וכן דחסף די תתבשל בה יתבר ואם במקא דנחשא תתבשל ויתמרק
וישטף במיא: (אונקלוס)

יונתן וכל מאן דפחר דתתבשל ביה יתבר מטול דלא יבשלו ביה חולי ואין במקא
דנחשא תתבשל ויסתפן בגרגישתא וישטף במוי: (תרגום יונתן)

רש"י ישבר. לפי שהבליעה שנבלעת זו נעשה נותר (ת) והוא הדין לכל הקדשים:
ומרק. לשון תמרוקי הנשים (חסתר ב, יב). אשקורי"ר בלע"ז: ומרק ושטף. לפלוט את
בליעתו, אצל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יולא מידי דפיו לעולם: (רש"י)

שפתי חכמים (ת) לאחר יום ולילה הבא אחריו. ואם תאמר ולשהייה לאחר עמוד
השחר דלמחר לזהו נותן טעם לפגם ולא ליהוי בשצירה ומריקה ויש לומר כיון
שבועמוד השחר דלמחר מיד חל עליהם חיוב שצירה ומריקה תו לא פקע אפילו
לאחר מכן הרא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא תבשל בו. גם בשלה ומורק ושוטף מבנין שלא נקרא שם פועלו ובא
ומורק בחול"ם בעבור הרי"ש שלא תדגש כי אם במקומות מועטים במשקל לא
זורק עליו מגזרת מרקו הרמחים כי המ"ם שרש: (אבן עזרא)

כלי יקר וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר וגו'. פירש"י והוא הדין לכל הקדשים,
ומי"ם הדבר צריך ביאור למה כתבה התורה דין זה דווקא גבי חטאת הבא
לכפרה, וכפי הפשט נוכל לומר לפי שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי
דפיו לעולם (פסחים ל,); וסד"א דווקא בקדשים קלים הנאכלים לבי ימים ולילה
אחת שהמאכל מתעכב בקדירה זמן רב ע"כ הוא בולע כ"כ הרבה עד שאינו יוצא
מידי דפיו לעולם, אבל קדשי קדשים שאינן נאכלין כ"א ליום אחד ולילה אחת

סד"א שבזמן מועט כזה אינו בולע כל כך הרבה ויש תקנה אף לכלי חרס בשטיפה קמ"ל.

ועל צד הרמז קרוב לשמוע, שטהרת הכלים יש להם דמיון לטהרת החוטא המקריב חטאת, כי כמו שהכלים יש מהם שבולעים הרבה מן האיסור ולא יוכל לצאת ע"י שטיפה ואין להם תקנה כ"א בשבירה, ויש מהם שאינן בולעים הרבה מן האיסור ויש להם תקנה בשטיפה, כך יש לך אדם חוטא שבולע הרבה מן האיסור וקשה לו לעזוב ההרגל ואין לו תקנה כ"א בשבירת לבו כי הוא הכלי שנתבשל בו האיסור, ויש לך אדם שאינו בולע הרבה ויש לו תקנה בכל דהו כדרך שארז"ל (ערכין טו:) מאי תקנתיה של מספר לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר (משלי טו.ד) מרפא לשון עץ חיים. ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר (שם) וסלף בה שבר ברוח. ומן חטא לה"ר יוקח לכל חטאת ולכל עון שבזמן שאין ב"ה קיים אין תקנה לעם הארץ כ"א בשבירת לבו הכלי שנתבשל בו החטא, ולת"ח יש תקנה בכל חטא ע"י ת"ת, וחטא בני עלי יוכיח שאינו מתכפר בזבח ומנחה אבל מתכפר הוא בת"ת (ר"ה יח.).

ע"כ כתבה התורה דין הכלים אצל החטאת, לומר לך שבזמן שאין זבח ומנחה אז טהרת החוטא כטהרת הכלים, כי כל עם הארץ נמשל לכלי חרס ואינו יוצא מידי דופיו כ"א בשבירת לבו, וכל ת"ח יש לו דין כלי נחושת שיש לו תקנה ע"י מריקה ושטיפה מבית ומחוץ, כך כל ת"ח יש לו תקנה ע"י התורה שנמשלה למים המטהרו מבית ומחוץ כי ע"י התורה יהיה תוכו כברו כמ"ש מבית ומחוץ תצפנו (שמות כה.יא) כדרך שנתבאר שם בפר' תרומה, וזה הדבר שאמרנו שכל אדם דומה לכלי מה. ויש ראייה ממה שארז"ל (סנהדרין נב:) למה ת"ח דומה לפני עם הארץ כקיתון של זהב סיפר עמו דומה לכלי כסף נהנה ממנו דומה לכלי חרס כו', ונראה שעל זה נאמר (איכה ד.ב) בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר, היה מקונן על אנשי הסגולה שנמשלו לזהב וכתם ואבני קודש, שהיו מרבים סעודות בכ"מ בראש כל חוצות עם עמי הארץ עד שגרמו גלות להם ולבניהם, כמ"ש כל המרבה סעודתו בכ"מ לסוף מחריב ביתו כו' ומסיק שם בפרק אלו עוברין (מט. ע"יש) לסוף גולה כו' ועל זה אמר תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות שהיו מרבים סעודתם בכ"מ עם עמי הארץ ואמר מיד בני ציון היקרים, כד"א (משלי כ.טו) וכלי יקר שפתי דעת, המסולאים בפז כי מתחילה היו נמשלו לכלי זהב וע"י שתשתפכנה בראש כל חוצות איכה נחשבו לנבלי חרש, אותן השלמים שנקראו מעשה ידי יוצר הכל, כי הכל נברא ביד אחד זולת השלמים נבראו בב' ידים (מדרש תהלים קלט.כו) ואיך ירדו ממדרגה זו אל דיוטא תחתונה

ובהצעה זו נ"ל ליישב מה שארז"ל (שבת קה:) כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקברו בחייו שנאמר (יהושע כד.ל) ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר מצפון להר געש, מלמד שגעש עליהם ההר לקברם ומנא ליה לומר כן שמא איזו עון אחר גרם להם שגעש עליהם ההר, והנה בתמנת סרח פירש"י בתמונת חרס דהיינו שמש ובשופטים (ב.ט) כתיב חרס במקום סרח, והנה על פי דרכו של רש"י נ"ל לפרש בתמנת לשון בתמונה אבל חרס נ"ל שהוא לשון כלי חרס ור"ל שלא נהגו בו דין ת"ח להספידו כראוי אלא קברוהו בתמונת שאר עם הארץ שנמשל לחרס הנשבר שאינו יוצא מידי סרחונו ודופיו לעולם, לכך גרס בשופטים חרס במקום סרח כי הסרח דהיינו סרחון מעשיו ממשילו לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו וסרחונו כ"א בשבירה, ואצל ת"ח לא כך המדה שהרי ארז"ל (ברכות יט.) אם ראית ת"ח עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום כי ודאי עשה תשובה, כי

מסתמא הוא עוסק בתורה והיא כפרתו למרק חטאו ומורק ושוטף מבית ומחוץ במי התורה, ואע"פ שסתם ת"ח נמשל לכלי זהב שבקל הוא להעביר מעליו מעט אבק ושמץ דופי שעליו מ"מ כשחטא והלך בעצת הנחש המשילו לכלי נחושת כי הלשון נופל על הלשון, ועל שם שהיה מצחו נחושה להעיז בבוראו ומורק ושוטף כאמור. ומפסוק זה אנו למדין גם הלכות גיעול הכלים שכדרך תשמישו כך טהרתו. (כלי יקר)

[כב] כָּל זָכָר בְּכֹהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא:

אונקלוס כָּל דְּכוּרָא בְּכֹהֲנָא יְכוּל יְתָה קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא: (אונקלוס)

יונתן כָּל דְּכוּרָא בְּכֹהֲנֵיָא יִיכוּל יְתָה קוּדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י כל זכר כהנים יאכל אותה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים, אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: (רש"י)

אבן עזרא וטעם קדש קדשים הוא. עם כל זכר שאין ראוי לאכול החטאת שהקריבו ממנה והובא לכפר כי אם התמימים והזכר תמים מהנקבה ואפילו קטן יקרא זכר והזכר שהוא בן שלש עשרה שנה כאשר העתיקו אבותינו: (אבן עזרא)

[כג] וְכָל חֲטָאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ לֹא תֹאכַל בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף: (פ)

אונקלוס וְכָל חֲטָאתָא דִּי יִתְעַל מִדָּמָה לְמִשְׁכַּן זִמְנָא לְכַפְּרָא בְּקוּדְשָׁא לֹא תִתְאַכַּל בְּנוֹרָא תִתְרֹקֵד: (אונקלוס) [פ]

יונתן וְכָל חֲטָאתָא דְאִיתְעַל מִן אֲדָמָה לְמִשְׁכַּן זִמְנָא מְטוּל לְכַפְּרָא בְּקוּדְשָׁא לֹא תִיתְאַכִּיל בְּנוֹרָא תִיתְרֹקֵד: (תרגום יונתן)

רש"י וכל חטאת וגו'. שאם הכניס מדם חטאת החילוונה לפניו פסולה (זבחים פב.): וכל. לרבות שאר קדשים: (רש"י)

אבן עזרא וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' לכפר בקדש. והנה מקום הפרכת יקרא קדש כי החצר ואם היא קדש כנגד אהל מועד חול והנה גם יקרא לפניו הפרכת קדש כנגד אהל מועד כמו בזאת יבא אהרן אל הקדש וזאת החטאת היא חטאת כהן הגדול או הקהל: (אבן עזרא)

ויקרא פרק-ז

[א] וְזֹאת תּוֹרַת הָאֲשֵׁם קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא :

אונקלוס וְדָא אורִיִתָא דְאֲשָׁמָא קֹדֶשׁ קִדְשִׁין הוּא : (אונקלוס)

יונתן וְדָא אורִיִתָא דְאֲשָׁמָא קֹדֶשׁ קִדְשִׁין הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י קִדְשׁ קִדְשִׁים הוּא. הוּא קִרְבַּ וְאִין (א) תַּמּוּרְתוֹ קִרְבָּה (תמורה יז: ת"כ פסחא 7, ז.ב.):
(רש"י)

שפתי חכמים (א) פִּירוּשׁ אֵינָה קִרְבָּה הִיא בַּעֲלָמָה וּמְכַל מִקּוּם קְדוּשָׁה חֲלָה עֲלֶיהָ וְלֹא נִפְקָא לְחוּלִין וְתַרְעָה עַד שִׁפּוּל בַּהּ מוֹס וְאִז תַּמְכַּר וַיִּפְלוּ דַּמִּיהָ לְנִדְבָה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וְזֹאת תּוֹרַת הָאֲשֵׁם. כִּבְר הוֹדַעְתִּיךָ הֵפֵרְשׁ בֵּין חֲטָאת וְאֲשֵׁם אִף עַל פִּי שֶׁהַכְּתוּב יֹאמֵר בְּחֲטָאת אֲשֵׁם וּבְאֲשֵׁם חֲטָאת. וְטַעַם לְהַזְכִּיר זֹאת הַפֵּרֶשֶׁה לְהַזְכִּיר הַחֲלָבִים שֶׁאֵין לָהֶם זָכָר בְּתוֹרַת הַחֲטָאת: (אבן עזרא)

בעל הטורים וְזֹאת תּוֹרַת הָאֲשֵׁם. ה' פַּעֲמִים כָּתִיב אֲשֵׁם בַּפֵּרֶשֶׁה כַּנֶּגֶד ה' אֲשֵׁמוֹת וְדָאִים : (בעל הטורים)

[ב] בְּמִקּוּם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֶלֶה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאֲשֵׁם וְאֶת דָּמוֹ יִזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב :

אונקלוס בְּאַתְרָא דִּי יִכְסוּן יֵת עֲלֵתָא יִכְסוּן יֵת אֲשָׁמָא וְיֵת דְמָה יִזְרֹק עַל מִדְבַּחָא סְחֹר : (אונקלוס)

יונתן בְּאַתְרָא דִּיִּכְסוּן יֵת עֲלֵתָא יִכְסוּן יֵת אֲשָׁמָא וְיֵת אֲדָמִיהָ יִדְרוֹק עַל מִדְבַּחָא חֲזוֹר : (תרגום יונתן)

רש"י יִשְׁחֲטוּ. רִיבָה לָנוּ שְׁחִיטוֹת הַרְבֵּה, לְפִי שְׁמַאיִנוּ אֲשֵׁם בְּלָבוֹר נֹאמַר יִשְׁחֲטוּ, רִבִּים, וְתִלְאוּ בַּעֲוֹלָה לְהַבִּיאַ עוֹלָת לָבוֹר לְכַפּוֹן: (רש"י)

[ג] וְאֵת כָּל חֲלָבּוֹ יִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶת הָאֵלֶּה וְאֵת הַחֲלָב הַמְּכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב :

אונקלוס וְיֵת כָּל תְּרִבָּה יִפְרֵשׁ מִנָּה יֵת אֵלִיתָא וְיֵת תְּרִבָּא דְחִפִּי יֵת גְּוָא : (אונקלוס)

יונתן וְיֵת כָּל תְּרִבִּיהָ יִקְרַב מִנֶּיהָ יֵת אֵלִיתָא וְיֵת תְּרִבָּא דְחִפִּי יֵת בְּנֵי גְוָא : (תרגום יונתן)

רש"י ואת כל חלצו וגו'. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן, אבל חטאת כבר נתפרשו בה צפרשת ויקרא: את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש, (ב) ואיל וכבש נתברו באליה: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) דק"ל למה לא כתיב ואם כבש הוא מקריב וגו' ואם עז הוא מקריב וגו': (שפתי חכמים)

[ד] ואת שתי הפלית ואת החלב אשר עליהן אשר על הפסלים ואת היתרת על הפיבד על הפלית: **יעדינה**: (אונקלוס)

אונקלוס ונת תרתיין פלון ונת תרבא די עליהן די על גססגא ונת חצרא דעל פבדא על פליתא יעדנה: (אונקלוס)

יונתן ונת תרתיין פולין ונת תרבא דעליהון דעל פפלי ונת חצרא דעל פבדא דעל פוליתא יעדנה: (תרגום יונתן)

[ה] והקטיר אתם הפהן המזבחה אשר ליהנה אשם הוא:

אונקלוס וניסיק יתהון פהנא למדבחה קורבנא קדם יי אשמא הוא: (אונקלוס)

יונתן וניסיק יתהון פהנא למדבחה קרבנא קדם יי אשמא הוא: (תרגום יונתן)

רש"י אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו, לימד על אשם שמתו בעליו (ג) או שנתכפרו בעליו (ד) אף על פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח, אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעה. ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו, כמו שדרשו, הוא הכתוב בחטאת, לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא, אלא לאחר הקטרת אמורין, והוא עצמו שלא הוקטרו (ה) אמוריו כשר (זכרים ה: וע"פ רש"י):

שפתי חכמים (ג) דהיינו עד שלא הקריב את האשם דקוב אין צריך להקריב לפי שהמיתה מכפרת: (ד) כגון שהפריש אשם ונאבד ממנו והקריב אשם אחר ואחר כך נמלא אשם ראשון אם כן כבר נתכפרו בעליו וצריך לרעות אשם זה עד שיסתאב ואחר כך מוכרים אותו וקונים לדמיו עולה. ופירש רש"י דוקא בא להודיענו אף על פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שניתק לרעה אבל משניתק לרעה אם שחטו סתם כשר. מדכתיב אשם הוא משמע אבל לא עולה ופשיטא שהוא אשם ולא עולה אלא משמע שפעמים יכול הוא להיות עולה כגון שניתק לרעה ושחטו סתם כשר לעולה: (ה) כלומר

ומכיון שלא הוקטרו אימוריו כשר תו לא שייך לומר לשמו כשר שלא לשמו פסול שאם תאמר כן יהא אשם לריך הקטרת אימוריו לשמו מאחר שאשם הוא כתיב אחריו והרי אם לא הוקטרו אימוריו כשר דאין כפרה אלא בדם: (שפתי חכמים)

אור החיים אשם הוא. נחלקו רבנן ורבי אליעזר (ת"כ כאן), רבנן אמרו הוא למעט אם לא שחטו בצפון לעיכובא, ר' אליעזר אומר למעט אם שחטו שלא לשמו והנה לסברת ר' אליעזר ידויק אשם הוא שחוזר הוא לאשם שצריך שיהיה לשם אשם. והגם שבזבחים (י) מצינו שהקשה ר' יהושע לר' אליעזר וחזר ר' אליעזר ולמד דין זה דשלא לשמו מפסוק (ז) כחטאת כאשם שהשוא אותם הכתוב, אם כן תיבת הוא למה צריכה, ואולי כי זולת הוא הייתי אומר שההקש בא לענין שצריך סמיכה כמו שדרשו חכמים (שם יא) לזה אמר הוא סמך לאשם לומר שצריך לשם אשם, ולצד שנקשה מה שהקשה שם אמר כחטאת כאשם. ולרבנן הוא למעט שחיטה שלא בצפון שהזכרה בפרשה (פסוק ב) ובא לעכב, והגם שיש להקשות מעין קושיות שהקשה ר' יהושע לר' אליעזר גם לדברי חכמים, כיון שלא חדשו דין זר מהשכל בדרשתם אלא דבר שישנה בכל הקרבנות, וגם הוזכר בפירוש, אלא שמפסוק א' הייתי אומר שאינו מעכב, יכולין לדרוש הוא שבא לעכובא מה שאין כן ר' אליעזר שהוליד דין חדש שאין לו דמיון, לזה הוקשה כל הקשיות הרשומות שם: (אור החיים)

11 פל זָכַר בַּפְּהִימִים יֵאָכְלוּ בְּמָקוֹם קְדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קִדְּשִׁים הוּא:

אונקלוס פל דְּכוּרָא בְּכֹהֲנָיָא יֵיכְלֵנָהּ בְּאַתְרֵי קִדְּשִׁים יֵתְאַכֵּל קוּדְשִׁין הוּא: (אונקלוס)

יונתן פל דְּכוּרָא בְּכֹהֲנָיָא יֵיכְלוּנִיהּ בְּאַתְרֵי קִדְּשִׁים יֵתְאַכֵּל קוּדְשִׁין הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י קִדְּשִׁים הוּא. בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא נִדְרָשׁ: (רש"י)

12 פִּחְטָאֵת פְּאֶשֶׁם תוֹרָה אַחַת לָהֶם הִפְהוּ אֲשֶׁר יִכְפֹּר בּוֹ לוֹ יִהְיֶה:

אונקלוס פִּחְטָאֵתָא פְּאֶשְׁמָא אוֹרִיִּתָא תְּדָא לְהוֹן פְּהֵנָא דִּי יִכְפֹּר בֵּיה דִּילֵהּ יְהִי: (אונקלוס)

יונתן פְּהִלְכַת תְּפִאֲתָא הִיכְדִּין הִלְכַת אֲשֶׁמָא אוֹרִיִּתָא תְּדָא לְהוֹן פְּהֵנָא דִּי יִכְפֹּר בֵּיה (תרגום יונתן)

רש"י תורה אחת להם. בדבר זה: הכהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה (ו) חולק בו, פרט לטבול יום (ז) ומחוסר כפורים (ח) ואונן: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) פירוש תורה אחת להם לבוק עם הכהן אשר יכפר וגו' הבא אחריו שאם להשוות חטאת ואשם הא כבר כתיב כחטאת כאשם שהשוו זה לזה: (ז) פירוש

ואין לו הערב שמש: (ח) פירוש פעמים יש טמא שצריך להקריב קרבן למחר: (שפתי חכמים)

יח והפֿהוּ הַמִּקְרִיב אֶת עֹלֹת אִישׁ עֹר קַעֲלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לִפְהוּ לוֹ יִהְיֶה:

אונקלוס וְכִהְנָא דְמִקְרַב יַת עֹלֹת גְּבַר מִשְׁךָ עֲלֵתָא דִּי יִקְרַב לְכִהְנָא דִּילֵהּ יִהְיִי: (אונקלוס)

יונתן וְכִהְנָא דְמִקְרִיב יַת עֹלֹת גְּבַר אוֹחֲרוֹן מִשְׁךָ עֲלֵתָא דִּיקְרִיב לְכִהְנָא דִּילֵיהּ יִהְיִי: (תרגום יונתן)

רש"י עֹר הָעוֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לִכְהֵן לוֹ יִהְיֶה. פֿרט לְטֻבּוֹל יוֹם וּמְחוּסָר כְּפוּרִים וְאוֹנָן שְׂאִינָן (ט) חוֹלְקִים צְעוּרוֹת (זבחים קג:): (רש"י)

שפתי חכמים (ט) פֿרט לְטֻבּוֹל יוֹם וְגו' וְאִף עַל פִּי שְׁמִיעֵטוֹן הַכְּתוּב מִלְּחֻלּוֹק בְּצִסָּר כְּלַעֲיֵל הוּא אֲמִינָא דוֹקָא בְּצִר דְקֹאֵי לֹאֲכִילָהּ וְהִם אִינִם רֵאוּיִן לֹאֲכִילָהּ עַכְשָׁיו לְכַךְ מִיעֵטוֹן הַכְּתוּב אֲבָל עוֹרוֹת כִּיּוֹן לֹאֲ קֹאֵי לֹאֲכִילָהּ הוּא אֲמִינָא אִף עַל גַּב דְּלֹא חֲזִיּוֹן לְעֻבְדָּהּ חוֹלְקִין צְעוּרוֹת קִמְשַׁמַּע לָן וְכו' לְמַעֲטוֹן מַעוּרוֹת: (שפתי חכמים)

אבן עזרא עֹלֹת אִישׁ. מִלְּעִיל בַּעֲבוּר הַיּוֹת הַטַּעַם בְּרֵאשִׁית הַמְּלָה הָאֲחֵרוֹנָה כְּמִשְׁפַּט: וְטַעַם לוֹ. אַחַר שֶׁאִמַּר לִכְהֵן תּוֹסַפַּת בִּיאוּר שֶׁלֹּא יִנְתֵּן הָעוֹר לִכְהֵן אַחַר: (אבן עזרא)

הרמב"ן וְהִכְהֵן הַמִּקְרִיב אֶת עֹלֹת אִישׁ. הַדִּין הַזֶּה נוֹהֵג בְּכָל הַקִּדְשִׁים וְאִמַּר הַכְּתוּב עוֹלָה וְהוּא הַדִּין לְחֻטָּאת וְאִשָּׁם הַנִּזְכָּרִים לְמַעַלָּה וְאִין זְבַחֵי הַשְּׁלָמִים כֵּן וְלִכְךָ הַזְכִּיר הַכְּתוּב מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים בְּאִמְצַע הַקְּרִבָּנוֹת קוֹדֵם שִׁדְבַר בְּשְׁלָמִים וּמִדְרָשׁוֹ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (פֿרָק ט ב) אִין לִי אֵלֹא עוֹלָה עוֹרוֹת קִדְשֵׁי קִדְשִׁים מִנִּין תִּלְמוּד לֹאֲמַר אֲשֶׁר הִקְרִיב אוֹ יִכּוֹל שְׂאֵנִי מִרְבָּה עוֹרוֹת קִדְשִׁים קִלִּים תִּלְמוּד לֹאֲמַר עוֹלָה מֵהַ עוֹלָה מִיּוֹחַדָּת קִדְשֵׁי קִדְשִׁים יִצְאוּ קִדְשִׁים קִלִּים וְעַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט לֹא הוּצַרְךָ לֹאֲמַר כֵּן בְּחֻטָּאת וְאִשָּׁם שֶׁהֵם מִתְּנוּת הַכֹּהֲנָה וְהַכֹּהֲנִים זֹכִים בְּבֶשֶׂר וְזֹכִים בְּעוֹר אֲבָל בְּעוֹלָה הוּצַרְךָ לֹאֲמַר שִׁזְכּוּ בְּעוֹר וְזֵהוּ מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי שֶׁאִמַּר כָּל עֲצָמָנוּ לֹא הוּצַרְכֵנוּ אֵלֹא לְעוֹר הָעוֹלָה שֶׁבְּכָל מְקוֹם הָעוֹר מֵהַלֶּךְ אַחַר הַבֶּשֶׂר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (פֿרָק ט ד) וְזִבְחִים (קג) (הַרְמַבִּי"ן)

יט וְכָל מִנְחָה אֲשֶׁר תִּתְּאָפֶה בְּתַנּוּר וְכָל נִעְשָׂה בְּמִרְחֶשֶׁת וְעַל מִחְבַּת לִפְהוּ הַמִּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִּהְיֶה:

אונקלוס וְכָל מִנְחָתָא דִּי תִתְּאָפִי בְּתַנּוּרָא וְכָל דְתִתְּעֵבַד בְּרִדְתָא וְעַל מִסְרִיתָא לְכִהְנָא דְמִקְרַב יִתְּהּ דִּילֵהּ תִּהְיִי: (אונקלוס)

יונתן וְכָל מִנְחָתָא דְתִתְּאָפִי בְּתַנּוּרָא וְכָל דְתִתְּעֵבַד בְּמִרְתְּחָא וְעַל מִסְרִיתָא לְכִהְנָא דְמִקְרַב יִתְּהּ דִּילֵיהּ יִהְיִי: (תרגום יונתן)

רש"י לכהן המקריב אתה וגו'. יכול לו לבדו, תלמוד לומר לכל בני אהרן תהיה, יכול לכולו, תלמוד לומר לכהן המקריב, הא כיצד לבית אב של אותו יום (וי) שמקריבין אותה (ת"כ) פרק י, ג.א: (רש"י)

שפתי חכמים (וי) הכהנים היו נחלקים לכ"ד משמרות כל משמר לשבת וכל משמר נחלק לששה בתי אבות לששת הימים לכל יום בית אב אחד וזיוס שבת שמשו כל הששה בתי אבות ביחוד: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכל נעשה. שם התאר לשון נקבה כמו אין אבן נראה כי לשון זכר ואשר היה נעשה ליום אחד: (אבן עזרא)

הרמב"ן וכל מנחה אשר תאפה בתנור. דרך הפשט ידוע בזה שיצוה בנודר אחת משלש מנחות מאפה תנור והמרחשת והמחבת שיהיה לכהן המקריב אותם לבדו ויאמר בכל שאר המנחות כגון הנודר מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות ובמנחת חוטא וסוטה שהן חריבות שיהו מתחלקות לכל בני אהרן כלומר לכל בית אב שלהם ופירוש וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא סולת בלולה או חרבה לא מאלה הנזכרות ויהיה טעם ההפרש ביניהן מפני שטרח הכהן באפייתן וראוי להרבות שכרו אבל רבותינו (מנחות עג) לא רצו בכך מפני שאמר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם יכלול זה שהם כולם בלולות או חרבות ולכך ראו שפירוש לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורים הנמצאים שם וכן מה שאמר (בפסוק הקודם) והכהן המקריב את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה (פסוק ז) כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם שכלם הם מקריבים ביד או בצווי כי היחיד מהם או השנים ושלושה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם וכולם עומדים על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ואחר שאמר שיהיו לכהנים בשכר עבודתם חזר וביאר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים תהיה איש כאחיו כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והזכיר הכתוב למנחות בשמותם מאפה תנור ומרחשת ומחבת ואחר כך חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא ממה שיש לזה ואפילו מנחת הסולת בה יחלוקו ואמר הכתוב כי הדין הזה במנחות וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובין והקבלה תכריע ותקנת הכהנים היא ושלוש הבית ויתכן שיהיה שיעור הכתוב כפי הדעת הזו וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו (הרמב"ן)

אור החיים וכל מנחה וגו'. אמר הכתוב זכרון ה' מנחות למעט ה' דברים א' שלא יחלקו בני אהרן פירוש בית אב זבחים כנגד מנחות אלא כל אחד יטול חלקו במנחה. ב' שלא יחלקו עופות כנגד מנחות הגם שישנם בהשוואה בענין אחד שמצינו שהעוף בא בדלות והמנחה קמה תחתיהם בדלי דלות. ג' שלא יחלקו עופות כנגד זבחים הגם ששניהם מיני דמים. ד' שלא יחלקו מנחות כנגד מנחות הגם שהם מיני קמחים. ה' שלא יחלקו אפילו מחבת כנגד מרחשת כנגד מרחשת הגם שמעשיהם שוים, והגם שהמעוטים הם מנחות, דרשום באם אינו

ענין. אלא שראיתי לרמב"ם (הלי מעשה קרבנות פ"י טו) שכתב באופן אחר, כי ממה שחלק הכתוב בין מנחות האפוייות ומנחת הסולת שהרי באפוייות הוא אומר כל המנחה לכהן המקריב וגו' ובמנחת סולת הוא אומר וכל מנחה לכל בני אהרן וגו', לומר לך שאפילו מנחת סולת שהיה עולה על הדעת שיחלקוה מנחה כנגד מנחה לצד שאם יחלקוה ביניהם מגיע לזה מלא כפו וכו' שאינו דאוי לא ללוש ולא לאפות אף על פי כן לכל בני אהרן יחלקוה בפני עצמה, מכאן אמרו חכמים אין חולקין מנחה כנגד מנחה ע"כ. נמצאת אומר לדבריו שהלימוד הוא מאומרו לכל בני אהרן במנחת סולת מזה אנו לומדים לכל המנחות, ומן הברייתא אינו נשמע

ועוד דקדק הרב בלשונו שהלימוד הוא ממה שחלקם הכתוב, משמע שאם לא חלקם לא היינו שומעים זה, ודלא כהברייתא. ואולי כי סובר רמב"ם כי ממה שחלק הכתוב בין מנחות האפוייות וכו' בזה גילה לנו הכתוב כוונתו שבא לומר שלא יחלקו ביניהם אחת כנגד אחת אפילו במנחת סולת, ומזה למדו לכל המנחות, כי במרחשת ומחבת לא הוזכר בה חילוק לכל אלא שלא יטלוה זולת בית אב של אותו יום, ומנין אתה אומר שלא יטלו מחבת כנגד מרחשת אם לא הוזכר בה סדר חלוקתה אם לכולם יחד אם לאחד מהם. ומה שלמדו כל הה' פרטים מה' מיעוטים אסמכתא היא, ולעולם עיקר לימודם הוא ממה שחלק הכתוב. ומעתה צריך לדעת למה פרט הכתוב כל המנחות כיון שלימודנו הוא ממה שחלק לא היה לו לומר אלא כל מנחה לכהן המקריב וגו' וכל מנחה חרבה לכל בני וגו'. ואולי שאחר שירד הכתוב לפרט מאפה וחרבה חש שיטעה אדם לחלק ביניהם לבין שאר מנחות, גם מצינו שדרשו ז"ל (תו"כ מנחות סג) וכל נעשה במרחשת ועל מחבת שעל שם כליין נקראו ונפקה מינה האומר הרי עלי מרחשת כלי שרת נדר, והוא דבר שנחלקו בו (שם) בית שמאי ובית הלל לזה אמר הכתוב **וכל נעשה במרחשת ועל מחבת** לגלות לך שעל שם כליין נקראו, ואומרו **אשר תאפה בתנור** דרש גם כן רבי יוסי ב"ר יהודה שבאה ללמוד על עצמו מהסמיכות של כל נעשה במרחשת ועל מחבת מה מרחשת ומחבת הם ב' גם מאפה תנור הם ב', ולא יביא מחצה חלות ומחצה רקיקין, וגם ללמד על מרחשת ומחבת בא לומר מה תנור כלי גם מחבת ומרחשת כלי כאמור שם בתורת כהנים. ונשאר אומר כל מנחה בלולה בשמן וחרבה למה הוצרך לומר ב':

ונראה כי כוונת רבי יוסי ב"ר יהודה שלמד כל מנחת מאפה שהוא ב' מיני מנחות לא למדה אלא ממה שאמר הכתוב ב' פעמים כל אחרי כן והם ב' ב', ולזה דייק בלשונו תלמוד לומר וכל מנחה וכל נעשה וגו' וכל מנחה בלולה וגו' מה כל וכל האמורים למטה ב' מינים וכו', ולזה אם היה אומר הכתוב וכל מנחה בלולה לבד או כל מנחה חרבה לבד אין מקום ללמוד ויש לבעל הדין לחלוק ולומר כל מנחה חרבה תוכיח שאמר כל ואין בה אלא מין אחד אף כל מאפה תנור מין אחד לזה הוצרך לומר כל האמור בכתוב: (אור החיים)

י וְכֹל מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְחֲרֵבָה לְכֹל בְּנֵי אֶהְרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו: (פ)

אונקלוס וְכֹל מִנְחָתָא דְפִילָא בְּמִשַּׁח וְדִלְא פִילָא לְכֹל בְּנֵי אֶהְרֹן תִּהְיֶה גְבַר כְּאָחוּהִי: (אונקלוס)

יונתן וְכֹל מִנְחָתָא פְּתִיכָא בְּמִשַּׁח וּמִנְגַבָּא לְכֹל בְּנֵי אֶהְרֹן תִּהְיֶה גְבַר כְּאָחוּי: (תרגום יונתן)

רש"י **זו מנחת כסמן. זו מנחת חוטה, ומנחת קנאות,**
זהן **כסמן:** **זהן** **(רש"י)**

שפתי חכמים **(כ) פירוש זו מנחת סלת של נדבה האמורה בפרשת ויקרא דהא שאר**
מינים כבר השב כדכתיב וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל
מחבת וגו' ואם כן נשאר וכל מנחה כלולה כסמן בהכרח על מנחת סלת: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא **וחרבה. כמנחת היורד ומנחת הקנאות:** **(אבן עזרא)**

בעל הטורים **לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו. וסמך ליה וזאת תורת לומר**
ששנים שעוסקים בתורה נעשו כאחים ואף אם מקנטרין זה את זה כדרש"י את
והב **בסופה:** **(בעל הטורים)**

[יא] **וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לַיהוָה:**

אונקלוס **וְדָא אֲוִרִיתָא דְנִכְסֵת קוּדְשִׁיא דִּי יִקְרִיב קְדָם יְיָ:** **(אונקלוס)**

יונתן **וְדָא אֲוִרִיתָא דְנִכְסֵת קוּדְשִׁיא דִּי יִקְרִיב קְדָם יְיָ:** **(תרגום יונתן)**

כלי יקר **וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. לא נאמר אשר יקריב לה'**
בכל הקרבנות כ"א אצל השלמים אשר בלי עון ירוצון לפי שהם קרובים אל ה'
יותר מכל הקרבנות הבאים על החטא, ומטעם זה כתיב בסמוך (ו. כט-ל) המקריב
את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה', ידיו תביאנה את אשי ה'. הזכיר בכולם
לה' כי באלה חפצתי נאם ה'. והבט ימין וראה שלא הזכיר בשום קרבן שהבעל
יביא בידיו חלק של גבוה כ"א בשלמים ידיו תביאנה, לפי שכל מי שיש לו כעס
מן המלך ורוצה לכפר ולקנח פני רוגזו אז הוא שולח המנחה לפניו ע"י שליח
כדרך שאמר יעקב (בראשית לב. כ) אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה
פניו. אבל המביא למלך איזו מתנה דרך דורון וכבוד אז הוא מביא המנחה בידיו
בעצמו ולא ע"י השליח. וזהו ההבדל שבין חטאת ואשם הבאים על חטא
המעשה, והעולה הבאה על חטא ההרהור, ובין השלמים. כי אותן קרבנות
הבאים להסיר פני כעסו של השי"ת אינו דין שידיו תביאנה כי נראה כחוצפא
כלפי שמיא לפיכך הוא משלחם ע"י הכהנים אבל השלמים שהם דורון ומתנה
ידיו תביאנה.

וי"מ פסוק המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו, שראוי
שיברכוהו ויאמרו יהי רצון שכל קרבנותיו שיביא לה' יהיו מזבח שלמיו, לא
חטאות ואשמות ועולות. אבל אצל העולה נאמר זאת תורת העולה היא העולה
ר"ל היא לבדה יביא ולא ישנה באולתו להביא שנית עולה על חטא ההרהור, כ"א
שלמים בשעה שיש שלום בינו לבין בוראו.

ועל צד הרמז יתכן לפרש ה' פעמים זאת תורת שנאמרו בפר' זו, כנגד ה' חומשי

תורה שהעוסק בהם דומה כאילו הקריב ה' מיני קרבנות אלו עולה, ומנחה, וחטאת, ואשם, ושלמים. אבל המילואים לא היו כ"א לשעה ולא לדורות וכדרך זה מצינו ה' זאת תורת בפר' מצורע כי גם שם ארז"ל (ערכין טו:). מאי תקנתיה של מספר לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו', ואם כן התורה מצלת מן לה"ר המסבב ה' מיני צרעת אלו והעוסק בה' חומשי תורה ניצול מהם כדרך שפירש בעקידה שבכל ספר נזכר עונש חטא הלשון. כך בקרבנות אלו העוסק בה' ספרים אלו דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו,

כי העוסק בספר בראשית, דומה כאלו הקריב עולה. והוא זאת תורת העולה כי בו מבואר תורת העולה כי הבל הקריב עולה מבכורות צאנו (בראשית ד.ד.) וכן בנח כתיב ויעל עולות במזבח (שם ח.כ.) וכן אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו (שם כב.יג) וכן ביעקב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק (שם מו.א.).

והעוסק בספר שמות, כאלו הקריב מנחה. כי כל המנחות באות מצה ובספר זה מבוארים כל דיני מצה והוראתה וצירופה לקרבן פסח שנאכל על מצות וכתב (שמות לד.כה) לא תשחט על חמץ דם זבחי.

והעוסק בספר ויקרא, כאלו הקריב חטאת. אע"פ שכל הקרבנות מבוארין בספר זה מ"מ עיקר הספר תורת החטאת הוא, כי אחר שחטאו ישראל בעגל אשר הוא היה התחלה לכל חטאת ולכל עון נתן ה' מקום לחוטאים שיוכלו לבא לידי כפרה ע"י הקרבן ואגב זה נזכרו כל הקרבנות שיש בכלם צד חטא חוץ מן השלמים.

והעוסק בספר במדבר, כאלו הקריב אשם. כי בו נאמר כל תורת האשם בפר' נשא (במדבר ה.ו.) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההוא וגו'. ואע"פ שכבר נאמר דין האשם בפר' ויקרא (ה.יד) מ"מ נשנית שם לדבר שנתחדש בו כמו שפירש"י שם, וא"כ ע"י לימוד הפר' עם הדבר שנתחדש בו נגמר כל תורת האשם.

והעוסק בספר דברים, כאלו הקריב שלמים. כי בפר' כי תבא (כ.ו.) נאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וגו'. וכן בפר' ראה נאמרו כל דיני השלמים קדשים קלים כמ"ש (שם יב.כז) ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל. ושם נגמרו דיני השלמים מחמת כמה דברים שנתחדשו בהם. ע"כ נאמרו ה' זאת תורת אלו כי העוסק בכל ספר מיוחד שכרו הרבה כאלו הקריב מין אותו קרבן המבואר באותו ספר. והמשכילים יבינו לרבים ענין יקר זה כי ברור ונכון הוא. (כלי יקר)

דעת זקנים זבח השלמים. למה נקרא שמם שלמים שמשמים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. וכן כתיב זובח תודה יכבדנני בשני נונין בעולם הזה ובעולם הבא: (דעת זקנים)

יב אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות גלילת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרפכת חלת גלילת בשמן:

אונקלוס אם על תודתא יקרבה ויקרב על נכסת תודתא גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח וסולתא רביכא גריצן דפילן במשח: (אונקלוס)

יונתן אִין עַל תּוֹדָתָא יְקַרְבֵינִיהּ וְיִקְרַב עַל נְכֻסְתָּא תּוֹדָתָא גְרִיזִין פְּטִירִין פְּתִיבִין
בְּמִשְׁחָ זֵיתָא וְעִרְכִין פְּטִירִין מְשִׁיחִין בְּמִשְׁחָ זֵיתָא וְקִמְחָא מְטֻגָּא פְּתִיבָא בְּמִשְׁחָ
זֵיתָא : (תרגום)

רפ"י **אם על תודה יקריבנו.** אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי
הים, והולכי מדברות, וחבושי בית האסורים, וחולה שנתרפא, שהם לריכין להודות,
שכתוב בהן יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם (תהלים קז, כא.), ויזבחו זבחי תודה
(שם כג.), אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם
האמור בענין, ואינן נאכלין אלא ליום ולילה, כמו שפורש כאן: והקריב על זבח
התודה. ד' מיני לחם, חלות, ורקיקין, ורבוכה, ג' מיני מנה, וכתוב על חלת לחם
חמץ וגו', וכל מין ומין י' חלות, (ב) כך מפורש בזמנחות (דף ע"א), ושעורן ה' סאין
ירושלמיות שהן ו' מדבריות (מ) כ' עשרון: מרבכת. לחם חלוט ברותחין (נ) כל
לרכו: (רפ"י)

שפתי חכמים (ב) נאמר כאן תרומה לה' ונאמר בתרומת מעשר תרומה לה' מה
להלן אחד מעשרה אף כאן אחד מעשרה ולמדנו שכל מין ומין היו עשרה חלות
שאלה היו פחות מעשרה או יותר על עשרה אי אפשר שיהא עשירית מכל מין אלא
חתיכה מן החלה אחת או חצי החלה והתורה אמרה אחד מכל קרבן שפירושו אחד
שלם מכל מין שלא יטול פחות: (מ) מדכתוב כאן לחם חמץ וכתוב גבי לחמי עזרת
לחם תנופה שנים שני עשרונים ואם כן גמרינן לחם לחם מה לחם האמור גבי
עזרת התם כל לחם ולחם היה עשרון אחד וכאן היה י' ככרות של חמץ דכל מין
היה עשר עשרונים ואם כן שיעור הלחם היה י' עשרונים וכל שאר ג' מינים
בכללן לא היו כי אם עשר עשרונים ומנלן דלמא כל מין היה עשר עשרונים. דאם
כן היה לו לכתוב ולחם חמץ וגו' מאי נפקא מינה דכתוב על חלות לחם וגו' הרי
כבר אמור לעיל הג' מיני חלות אלא לומר כך שיהיו החלות דומות ללחם כלומר
כל החלות לא יהיו אלא י' עשרונים כמו לחם בלבד: (נ) אינו רואה לומר שחלטה
ברותחים ואין אופים אותו אחר כך בתנור אלא לריכין לנו לאפותה אחר חליטתה
כמו בזמנחה שכתוב בה בהדיא תופיני וילפינן מורבכת מורבכת לגזירה שוה: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא **אם על תודה.** טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה: **חלות מצות.**
כרצונו אך לא פחותים משנים וכן רקיקי מצות: **מרבכת.** הנבחר בפירושים בעיני
שהיא מובחרת וחלות מצות ורקיקים אפויים וחלת המרבכת אינה כן: (אבן עזרא)

הרמב"ן **והקריב על זבח התודה.** פירשו בו עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ
עמהן והנכון שהוא "על" כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ
יקריב קרבנו שביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם
המצה הנזכר והכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו

בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושנה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו (מנחות עח) שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש"י והקריב על זבח התודה ארבעת מיני לחם חלות ורקיקים ורבוכה שלשת מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כד מפורש במנחות (עז) ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ עשרון לחלה ועשרה למצה שלש חלות לעשרון דרשו כן (שם עז) מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה שלש חלות לעשרון נמצאו ארבעים חלות " " (הרמב"ן)

[יג] על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו:

אונקלוס על גריצון דלחם חמיע יקרב קורבניה על נכסת תודת קודשוי: (אונקלוס)

יונתן על גריצתא דלחם חמיע יקריב קורבניה על נכסת תודת קודשוי: (תרגום יונתן)

רש"י יקריב קרבנו על זבח. (ס) מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף (שם עח): ליפסל ציורא וטבול יום, ומלאת לחולין צפדיון עד שיסחט הזבח: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) דאם לא כן יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו למה לי הא לעיל מיניה כתיב והקריב על זבח התודה חלות מצות וגו' אללא שמע מינה אינו אללא לדרשא שאין הלחם קדוש וכו' ויהיה חלת לחם חמץ נדרש לפניו ולאחריו לפניו חלות מצות צלולות צמון וגו'. וסלת מרצכת צלולות צמון על חלת לחם וגו'. ולאחריו על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא על חלת. כמו ויבאו האנשים על הנשים והטעם עם חלות: (אבן עזרא)

הרמב"ן והקריב על זבח התודה. פירשו בו עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמה והנכון שהוא "על" כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר והכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושנה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו (מנחות עח) שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח ושישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש"י והקריב על זבח התודה ארבעת מיני לחם חלות ורקיקים ורבוכה שלשת מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כד מפורש במנחות (עז) ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ עשרון לחלה ועשרה למצה שלש חלות לעשרון דרשו כן (שם עז) מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה עשרה למצה שלש חלות לעשרון נמצאו ארבעים חלות (הרמב"ן)

[יד] והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליהוה לפהו הזרק את דם השלמים לו: **יהי:**

אונקלוס ויקרב מנה חד מכל קרבן אפרשותא קדם יי לכהנא דזרק ית דם נכסת קודשא **דילה** **יהי:** (אונקלוס)

יונתן ויקריב מניה חד מכל קרבנא אפרשותא קדם יי לכהנא דזרק ית אדם נכסת קודשא **דילה** **יהי:** (תרגום יונתן)

רש"י אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין ומין (ע) יטול לתרומה לכהן העוזר עבודתו והשאר נאכל לזעלים, ובשרה לזעלים חוץ מחזה ושוק שבה, כמו שפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים, והתודה קרויה שלמים: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) דקשה לרש"י והלא לא היה ללא קרבן אחד שלמי תודה. לכך פירש לחם אחד וכו' דכל מין ומין נקרא קרבן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והקריב ממנו. אחד מכל קרבן. הנה ארבע חלות בפחותים והאמת שהם עשרה: **אבן**

הרמב"ן והקריב ממנו אחד מכל קרבן. חלה אחת שלמה נמצא נוטל תרומה ארבע חלות ואני תמה כשהוציא הכתוב מלאו השאור קרבן ראשית תקריבו (לעיל ב"ב) למה לא אמר גם כן וקרבן תודה וזו אינה שאלה כי הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולחם התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו אלא טעון תנופה ואע"פ שאמרו (מנחות נז) בלחם הפנים שעובר עליו בחמוצו מפני שהלבונה שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה' אבל לחם התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתוב לשירר ההוא אלא בעבור הדבש שלא נתפרש בבכורים שיבאו מן הדבש וכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם אבל בשאור המפורש במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתוב במחלליה מות יומת (שמות לא יד) חוץ מעבודת הקרבנות ובערות אשת אחיך (להלן יח טז) חוץ מן היבמה (הרמב"ן)

[טו] ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר:

אונקלוס ובשר נכסת תודת קודשוהי ביום קרבנה יתאכל לא יצנע מנה עד צפרא: **אונקלוס**

יונתן ובשר נכסת תודת קודשוי ביום קרבניה יתאכיל לית אפשר לאצטנעא מניה **עד** **צפרא:** (תרגום יונתן)

רש"י ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם, ואיל נזיר, וחגיגה י"ד, (פ) סיהיו נאכלין ליום ולילה (זבחים לו. ת"כ פרק יב, א.). **ביום קרבנו**

יאכל. וכזמן בשרה (ג) זמן לחמה: לא יניח ממנו עד בוקר. אבל אוכל הוא כל הלילה, אם כן למה אמרו (ה) עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) ואף על גב שרש"י פירש בפרשת ראה גבי ולא ילין מן הבשר בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולימד עליה שנאכלת לשני ימים ולילה אחד יש לומר שרש"י זכרנו לצרכה פירש הכא אליבא דבן תימא דאמר דחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת ליום ולילה כמו הפסח והא דקאמר לשני ימים וכו' הוא אליבא דרבנן דפליגי עליה דבן תימא וסבירא ליה דהא דקאמר הבאים מחמת הפסח אינן נאכלים אלא ליום ולילה היינו אותן שלמים שבאים ממותר הפסח כגון שהפריש מעות לפסחו וקנה בהן פסחו ונתתו מן המעות שמאותן יביא שלמים וכיון דמכח פסח קאתו דינן כפסח לאכול ליום ולילה ואין לתמוה היאך פירש כאן אליבא דבן תימא ולקמן אליבא דרבנן שכן דרכו של רש"י בכמה מקומות בפירושו לפירוש החומש: (ג) מדכתיב קרבנו ולא כתיב זיומו יאכל אלא לומר לך שיהיו החלות כמו הקרבן עצמו לענין אכילתן דהחלות כמו כן נקראו קרבן דכתיב והקריב ממנו אחד מכל קרבן: (ה) רואה לומר למה אמרו חכמים שיאכל אותו עד חצות ולא יותר וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא ביום קרבנו יאכל. שיאכלנו המקריב אותו וביתו ומי שהוא טהור כי גם השלמים קדש ואם הם קדשים קלים: (אבן עזרא)

הרמב"ן ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה לשון רש"י ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים וכן שנינו במסכת פסחים (עא) אשר תזבח בערב ביום הראשון (דברים טז ד) בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שכשהוא אומר (שם) ביום הראשון לבקר הרי בקר שני אמור ורש"י עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי (שם) אבל בכאן סבר הרב כדברי בן תימא (פסחים ט) דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא אינה באה בריבויין הללו אלא שהיא כפסח לכל דבר ואינה באה אלא מן הצאן וזכר וכן שנה מדכתיב (שמות לד כה) ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו' כדאיתא התם אבל כתב הרב זה מברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק יב א) דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל הרי זה בא ללמד על הנאכלין ליום אחד שיהיו נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה ומניין לרבות הלחם תלמוד לומר קרבנו ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות תלמוד לומר ובשר ומניין לרבות חטאות ואשמות תלמוד לומר זבח ומניין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח תלמוד לומר שלמיו זו היא הברייתא הזו ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי במסכת פסחים בפרק מי שהיה (צו) שפירש בשני לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר וזו שמעתי וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו

באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים וכן שנינו בתורת כהנים באותה ברייתא גופה דקתני סופה (הל' ה) וממחרת הרי זה בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלים לשני ימים אין לי אלא שלמים מניין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה וכו' ארבה את החגיגה שבאה בזמנה מניין לחגיגה הבאה עם הפסח וכו' (הרמב"ן)

[טז] ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל:

אונקלוס ואם נדר או נדבה נקסת קרבנה ביום די יקרב ית נקסתיה יתאכל וביום דבתרוהי ודאשתאר מנה יתאכל: (אונקלוס)

יונתן ואם נדר או נדבה נקסת קורבניה ביום די יקריב ית נקסתיה יתאכל וביום מקרון ומה דמשתיר מניה יתאכל בפניא: (תרגום יונתן)

רש"י ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הודאה של נס, (ד) אינה טעונה לחם ונאכלת לב' ימים, כמו שפורש בענין: וממחרת והנותר ממנו. כראשון, (ז) יאכל. (ס"א והנותר ממנו יאכל) וי"ו זו יתירה היא, ויש כמוה הרבה במקרא, כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה (בראשית לו, כד.) תת וקדש ולבא מרמס (דניאל ח, יג.): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש הא דכתיב ואם נדר או נדבה לאו למימרא דלעיל לא מיירי בנדבות דהרי לעיל מיניה מיירי גם כן בנדבה. לכך פירש רש"י שלא הביאה על הודאה כו' אבל עד השתא איירי דהביא על הודאה של נס: (ז) יאכל ביום שני שלא תפרש יאכל ביום א' וממחרת גם כן יאכל והנותר ממנו פירוש ביום שני יאכל ביום ג' אלא כך פירשו וממחרת והנותר ממנו כראשון יאכל פירוש מה שנותר ביום ראשון יאכל ביום שני ולפי זה יהיה הוא"ו מוהנותר יתירא והוכחתו מדכתיב בסמוך ואם האכל יאכל וגו' ביום השלישי וגו' והא דלא פירש רש"י הוא"ו והנותר כמו הוא"ו ומשמנה דפירשו ומאיזה מקום יהיה הקומץ ממקום שנתרבה שמנה אף כאן פירשו ומתי הותר לאכול למחרת כשנותר מיום ראשון אבל לכתחלה מותר ביום ראשון לבדו כמו שרואה הרא"ם לפרש מקום דאם כן היה לו לכתוב יאכל והנותר ממנו ממחרת דלא נטעה לפרש והנותר מיום שני דעליה קאי משנפרש דקאי על יום א' אלא ודאי הוא"ו יתירא אבל לעיל אין מקום לטעות והכא בלא הוא"ו אין מקום לטעות משום הכי פירש הוא"ו זו יתירא ודו"ק. ובזה יתורץ תמיהת הרא"ם שתמה על רש"י שלא פירש הוא"ו זו כו"ו ומשמנה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואם נדר. שבטא בשפתיו בצר לו: ונדבה. שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה: ביום הקריבו. שם הפעל מהבנין הכבד הנוסף

וממחרת אותו היום. וי"ו והנותר ממנו. כפ"א רפ"ה בלשון ישמעאל וכמוהו ויעזב את עבדו גם והארץ היתה תהו ובהו: (אבן עזרא)

הרמב"ן וממחרת והנותר ממנו יאכל. וא"ו יתרה היא זו ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה (בראשית לו כד) וכן תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח ג) לשון רש"י וכן פירש ר"א ולפי דעתי ענין הכתוב הזה בעבור שאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה במשמע שתהא מצוה שיאכל בשני ימים יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר ולפיכך חזר לבאר והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא שישאיר ממנו בכונה ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר והענין הזה מדברי רבותינו למדנוהו אמרו בתורת כהנים (פרק יב יא יב) ביום הקריבו יאכל מצוה להאכל ממנו יום ראשון יכול כולו תלמוד לומר וממחרת יכול מצוה לאכלו בשני ימים תלמוד לומר והנותר אם הותר הותר אי והנותר יכול אם הותר כולו לשני ימים יהא פסול תלמוד לומר יאכל אפילו כולו ואם תעשה הוא"ו יתרה גם כן יתפרש וממחרת הנותר ממנו יאכל לא שיותר לדעת ולא ידעתי למה היתה הוא"ו בתת וקדש וצבא מרמס יתרה אצל רש"י כי ענין הכתוב שישאל עד מתי תת הפשע שומם ועד מתי קדש וצבא מרמס (הרמב"ן)

[יז] והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף:

אונקלוס ודאשפתאר מבסר נכסתא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: (אונקלוס)

יונתן ומה דמשתיייר מבשר נכסת קודש'א ביומא תליתאה בנורא יתוקד: (תרגום יונתן)

אבן עזרא באש ישרף. כאשר נשרפו האימורים רק לא ישרף על גבי המזבח: (אבן עזרא)

הרמב"ן והנותר מבשר הזבח ביום השלישי. אין ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ויאכל בלילה שכבר למדו רבותינו (זבחים נו) מן הכתוב בפרשת קדושים תהיו (להלן יטו) והנותר עד יום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר משני ימים כלל טעון שרפה אבל "ביום השלישי" אינו דבק עם "והנותר" אבל הוא דבוק עם "באש ישרף" יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחרת ישרף באש ביום השלישי בבקר זהו שאמרו (זבחים נה) נאכלים לשני ימים ולילה אחד כי בלילה השני אינו נאכל ולא נשרף כי הצריך הכתוב לשריפת פסולי המוקדשים הללו שתהיה ביום כמו שהקרבת הכשרים ביום (הרמב"ן)

[יח] ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא:

אונקלוס ואם אתאכלא יתאכל מבסר נכסת קודש'והי ביומא תליתאה לא יהי לרעוא דמקרב יתה לא יתחשב לה מרחק יהי ופגול דתכול מנה חובה יקבל: (אונקלוס)

יונתן ואין יתאכלא יתאכיל מבשר נכסת קודש'ו ביומא תליתאה לא יתרעי מן

דְּמַקְרֵב יְתִיב לָא יִתְחַשֵּׁב לִיה לְזָכוּ פְסִיל יְהִי וְאֵינֵשׁ דְּיָכוֹל מְנִיחַ חוּבִיחַ יְקַבֵּל:
(תרגום יונתן)

רס"י ואם האכל יאכל וגו'. במחשבו בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר (ה) יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע, (א) תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב, בשעת הקרבה הוא נפסל, ואינו נפסל בשלישי (ת"כ פרשתא ח, א.). וכן פירוש בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה, (ב) ואם חשב פגול (ג) יהיה: והנפש האכלת ממנו. אפילו בתוך הזמן, (ד) עונה תשא: (רס"י)

ספתי חכמים (ה) פירוש אם חשב עליו בשעה שהכהן זורק את דמו מחשבת פסול דהיינו לאוכלו ביום ג' שהוא חוץ לזמנו אז הוא פסול אבל לאחר הקרבתו שנעשה כל עבודתו בכשרות אין שום מחשבה ולא שום פסול פוסל בו: (א) ואין לתמוה כיון שהקרבתו נעשה בהכשרו אם כן איך אחר כך באכילתו יפסל כבר תירצו בתורת כהנים אם מלינו בזב ובזבה ושומרת יום כנגד יום שהיו בחזקת טהרה וכשראו סתרו היום מחזקת טהרה אף זה כן: (ב) פירוש להכי אפקיה קרא בלשון לא יחשב לומר לך דבמחשבה הוא נפסל והכי קאמר המקריב אותו דהיינו בשעת הקרבת הזבח לא יחשב לו פירש לא תעלה לו זאת המחשבה של האכל יאכל ביום הג' האמור למעלה: (ג) פירוש אם עבר וחשב הרי שתיקן בזה כמה ענינים שפירש המקריב אותו בשעת הקרבת הזבח כדלעיל ולא הכהן המקריב כפי המובן. גם פירש לא יחשב לו מענין מחשבה לא מענין חשיבות. גם הוסיף מלת זאת להורות שהמחשבה שהוא מוזהר שלא תעלה לו היא זאת המחשבה של האכל יאכל ביום ג' שהוא מחשבת אכילת חוץ לזמנו אבל מחשבת אכילת חוץ למקומו הוא נדרש מפסוק ואם האכל יאכל ביום הג' שבפרשת קדושים באם אינו ענין לחוץ לזמנו כדפירש רס"י גם הוסיף ואם חשב קודם פיגול יהיה מפני שבזולת זה יהיה המובן ממנו שכאשר לא יעלה במחשבתו שיאכל חוץ לזמנו פגול יהיה: (ד) דהרי בתוך הזמן גם כן פיגול הוא כיון שפוסלו במחשבה בשעת שחיטה או זריקה לכן מגיה הפירוש בתוך הזמן: (ספתי חכמים)

אבן עזרא וטעם המקריב אותו לא יחשב. אחר שיהיו האימורים קרבים לגבוה הנה כל הנשאר קדש וכן אבני המזבח שאחר שהם קדושים אין ראוי שישאר ממנו לחול על כן אבנים שלימות: פגול. כדברי המתרגם ארמית וכן ומרק פגולים כליהם. ויש שואלים אחר שעלה ריח ניחוח איך לא יחשב והטעם על המחשבה כי משפט השלמים להיות קדש והפגול איננו קדש ועוד בעבור שלא שמר את המצוה יצא שכרו בהפסדו אם הוא שלמים ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם לא ישלם נדרו: עונה תשא. עונש ולא הזכירו הכתוב וכת על טמא שיאכל בשר קדש: (אבן עזרא)

[יט] והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ושרף והבשר כל טהור יאכל בשר:

אונקלוס ובְּסֵר קוּדְשָׁא דִּי יִקְרַב בְּכָל מְסָאָב לָא יִתְאַכַּל בְּנוּרָא יִתְקוֹד וּבְסֵר קוּדְשָׁא
כָּל דִּי דְכִי לְקוּדְשָׁא יִיכּוֹל בְּסֵר קוּדְשָׁא : (אונקלוס)

יונתן וּבֶשֶׁר קוּדְשִׁיא דִּי יִקְרַב בְּכָל מְסָאָב לִית אֶפְשֵׁר דְּמִיתְאַכִּיל בְּנוּרָא יִתְקוֹד
וּבֶשֶׁר קוּדְשָׁא כָּל דְּיִדְכִי לְקוּדְשָׁא יִיכּוֹל בְּשֵׁר קוּדְשָׁא : (תרגום יונתן)

רש"י והבשר. של הקדש שלמים (ה) אשר יגע בכל טמא לא יאכל: והבשר. לרבות
אבר שינא מקלתו, (ו) שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר. מה תלמוד לומר לפי
שנאמר ודם זבחיך יספך והבשר תאכל (דברים יב, כז), יכול לא יאכלו שלמים אלא
הבעלים, לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר כל מה שאסרתי לך
בחטאת ואשם שאם ילאו חוץ לקלעים אסורה, כמו שכתוב בחזק אהל מועד יאכלוהו, בבשר זה אני אומר לך כל טהור
יאכל בשר, אפילו בכל העיה): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) לאפוקי של פיגול הסמוך לו שהוא אינו נאכל אף בלא נגיעת
טומאה: (ו) פירוש שינא חוץ לעזרה או קדשים קלים חוץ לחומת ירושלים דהיונא
אסור באכילה משום בשר בשרה לא תאכלו והפנימי מותר אף על פי שנוגע
בחילון ולא אמרינן הנוגע בטמא טמא וכן לנפסל דהאי והבשר השני לרבות בא
דהיה לו לומר כל טהור יאכל בשר ותו לא מאי והבשר אלא לרבות שזה מותר:
(שפתי חכמים)

בעל הטורים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל. הפי מתחיל בבשר ומסיים
בבשר לומר שאם נטמא הבשר מקצתו נטמא כלו: (בעל הטורים)

[כ] וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בְּשֵׁר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לִיהוָה וְטִמְאַתּוּ עָלָיו וְנִכְרְתָהּ
הַנֶּפֶשׁ הַהוּא

אונקלוס וְאֵנֶשׁ דִּי תִכּוּל בְּסֵרָא מִנְכֶסֶת קוּדְשִׁיא דִּי קָדָם יִי וְסוּבְתָה עֲלוּהִי וְיִשְׁתַּיְצִי
אֵנֶשָׁא הַהוּא מַעֲמִיָּה : (אונקלוס)

יונתן וּבֵר נֶשׁ דְּיִיכּוֹל בְּסֵרָא מִנְכֶסֶת קוּדְשִׁיא דְּמִתְקַרְבִּין קָדָם יִי וְסוּבְתָה עֲלוּהִי
וְיִשְׁתַּיְצִי בְּרַ נֶשָׁא הַהוּא מַעֲמִיָּה : (תרגום יונתן)

רש"י וטמאתו עליו. בטומאת הגוף הכתוב מדבר (זבחים מג:), (ז) אכל טהור שאכל
את הטמא, אינו ענוש כרת, אלא אזהרה, והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'. ואזהרת
טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת (ח) בתורה, אלא חכמים למדוה בגזירה
שזה (ת"כ יד, ג.), (ט) ג' כריתות אמורות באוכלי קדשים בטומאת הגוף, (י) ודרכוה
רבותינו בשבועות (דף ז), אחת לכלל, ואחת לפרט, ואחת ללמד על קרבן עולה
ויורד (כ) שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: (רש"י)

ואם תאמר למה לי קרא תיפוק ליה מדאיטריך למכתב גבי פסח דאינו נאכל אלא למנויו דהיינו בעלים מכלל דשלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד נאכלים לכל אדם דאם לא כן שאינו נאכלים אלא לבעלים פסח דכתב רחמנא דאינו נאכל לבעלים למה לי השתא נילף משלמים שהם קלים שנאכלים לשני ימים ובכל מאכל אפילו הכי אינו נאכלים אלא לבעלים פסח החמור שאינו נאכל ליום ולילה ואינו נאכל אלא לז' כל שכן. י"ג לומר דאי לאו קרא הוה אמינא שאר שלמים אינו נאכלים אלא לבעלים וקרא דפסח צריכא לגופיה דאין נקראים בעלים אלא שנמנו עליו קודם שחיתתו אבל אחר שחיתתו לא לאפוקי שאר שלמים אפילו אם נשתתפו בו אפילו אחר שחיתתו מותרים לאוכלן אבל בלא שיתוף לא משום הכי איטריך קרא נראה לי. והרא"ם תירץ דאי לאו קרא דכל טהור וגו' הוי קשה קראי אהדדי כתיב בפסח תכוסו על הקה מלמד שאין הפסח נאכל אלא לבעלים הא שלמים נאכלים אף שאינו בעלים דאי לבעלים דוקא תיתי פסח מקל וחומר דשלמים כדלעיל וכתיב ודם זבחך יספך והבשר תאכל דמשמע דשלמים אינו נאכלים אלא לבעלים משום הכי כתב רחמנא קרא דכל טהור וגו' ללמד דקרא דוהבשר וגו' לאו דוקא בעלים אלא כל טהור אף שאינו בעלים: (ח) דילפינן וטומאתו וטומאתו גזירה שוה כתיב הכא וטומאתו עליו וכתיב התם בפרשת פרה עוד טומאתו בו מה להלן טומאת הגוף דבהדיא כתיב ביה וכל נפש אשר יגע בטומאת מת אף הכא מיירי בטומאת הגוף: (ט) ראונו בזה שלא תקשה והלא אין עונשין אלא אם כן מזהירין. לכן פירש אינה מפורשת וכו': (י) גזירה שוה כתיב בפרשת חקת כו' כדלעיל טומאתו בו וכתיב ביה כרת ואזהרתו בפרשת נשא דכתיב ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם דהיינו אזהרה שלא יבא בטומאת הגוף למקדש וילפינן טומאתו דהכא מטומאתו דהתם מה טומאתו דהתם יש בו אזהרה אף טומאתו דהכא יש בו אזהרה: (כ) אחת באמור אל הכהנים כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים וגו'. ואמרין בזבחים פרק ד' דהאי יקרב אכילה הוא ומהו יקרב צראוי להקריב שהוקדש בכלי כלומר שיהא ראוי להקריב היכי דמי שיהא כבר מקודש בכלי ועוד שתי כריתות בפרשת לו והנפש אשר תאכל בשר זבח השלמים וסמיד ליה ונפש כי תגע בכל טמא ובתרווייהו כתיב ונכרתה אחת לכלל ראונו לומר ההוא דאל הקדשים שכלל את הכל ואחת משתים הללו הכתובים בפרשת לו לפרט ומדה זו נדרשת בתורת כהנים בתחלת הספר דבר שהיה בכלל ויבא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יבא אלא ללמד על הכלל כו' יבא כיצד ונפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים וגו' והלא השלמים בכלל כל הקדשים היו ולמה יבא להקיש אליהם מה שלמים מיוחדים קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח יבאו קדשי דק הבית שאין חייבים עליהם משום טומאה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **וטומאתו**. להיותו טמא מעצמו כזב ומצורע גם בעבור מקרה לילה כי כן כתוב כי אמר מקרה הוא או שיהיה טמא בעבור אחר כטומאת אדם מת או חי והוא זב ומצורע או בבהמה טמאה שאינה נאכלת ושקץ טמא מהעוף והשרץ. ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתוב חלבו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה כי כן כתוב כל חלב וכל דס לא תאכלו ובתחלה כתוב חקת עולם לדורותיכם גם אני עניתיו כי זה הפסוק דבק עם זבח השלמים ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ראייה גמורה כי הנה כתוב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם ושם כתוב חקת עולם ואם כן לא נאכל לחם בגלות כי לא הקרבנו קרבן העומר וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב וען לא תאכלו גם אני השיבותי כי גם זה הפסוק דבק עם זבח השלמים והעד כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה להוציא חלב כל בשר שאיננו קרב לשלמים והכלל בשר חול על כן הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו וידוע כי בשר הנבלה והטרפה אסורות והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי המזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר על כן הזהיר ואכול לא תאכלוהו ובעבור זה לא הזכיר הדם ובאה זאת הפרשה לבאר עונש האוכל חלב בשר קדש וכן כל דם הוסיף לעוף על כן חלב העוף מותר והראיה הגמורה שאמר בספר אלה הדברים בבשר תאווה שהוא חול שיאכלנו כלו ולא הוציא רק את דמו לבדו בשלשה מקומות ואין זכר לחלב כלל אז פקח הצדוקי עיניו ופצה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים: (אבן עזרא)

אור החיים והנפש אשר וגו' וטומאתו וגו'. פסוק זה ושלאחריו בטומאת הגוף פירשוהו בתורת כהנים ובזבחים דף מ"ג אמרו כל קרא שלא פירשו רבי יצחק בר אבדימי וכו' לא מפרשא הכי אמר רבי יצחק בר אבדימי הואיל ופתח הכתוב בלשון נקבה וסיים בלשון נקבה ולשון זכר באמצע בטומאת הגוף הכתוב מדבר ע"כ. ופירש"י הואיל וכו' פירוש פסוק נפש כי תגע שהוא פסוק ב' ושם בהכרח לומר שעל טומאת הגוף הוא אומר הגם ששינה באמצע גם בפסוק ראשון והנפש אל תתמה עליו שדיבר תחלה לשון נקבה והנפש ולבסוף ונכרתה ובאמצע וטומאתו שאין הכוונה על הבשר אלא על הגוף ע"כ. דבריו ז"ל הועילו שלא להכריח ממה ששינה באמצע לומר שנתכוון לומר שבטומאת בשר הוא אומר, אבל להכריח שעל טומאת הגוף הוא אומר הוא ממשמעות הכתוב, שנראה שכבר נגמרו הלכות טומאת בשר כמו שפירש"י שם בזבחים. ועוד בתורת כהנים למדו גזירה שוה טומאתו טומאתו האמורה בביאת מקדש (בפי' חוקת), אלא נתתי לבי למה שינה הכתוב ב' פסוקים אלו, בפסוק אחד שינה לכתוב וטומאתו וסמך ללמוד בגזירה שוה והיה לו לכתוב וטומאתה ולא היינו צריכין לגזירה שוה, גם בפסוק ב' למה לא אמר לשון ישר כל הכתוב בסדר אחד:

ונראה כי טעם אומרו **וטומאתו עליו** בא להעיר ענין אחר, שהגם שעברו ז' ימי טומאה לטומאת מת או הערב שמש לטומאת שרץ כל עוד שלא טבל הרי הוא בטומאתו, ויש לך לדעת כי טומאה זו אינה בפנימיות הנפש אלא מסוה הטומאה המסכך על הגוף מבחוץ ולא בפנים, ולצד זה הוא שמועיל לו טבילה להסיר מסוכת הטומאה מה שלא יועיל לו במשך ימי הטומאה שהטומאה גם בפנים, וזה שיעור הכתוב **נפש אשר תאכל וגו' וטומאתו עליו** פירוש לא מבעיא

וטומאתה עליה שהוא במשך ז' לטומאת מת ובמשך יום מגעו לטומאת שרץ, אלא אפילו טומאתו של גוף לבד היינו שעבר עליו שבעה ימי טומאה ואינו חסר אלא טבילה להעביר מעל גופו אפילו הכי **ונכרתה**. וטעם אומרו בפסוק ב' לשון זכר באמצע הגם שאין טעות בדבר לא היה לו לומר אלא סדר אחד בכל הכתוב. ונראה כי טעם אומרו **ונפש כי תגע** לשון נקבה ולא אמר איש כי יגע לשון זכר, שנתכוון לומר שצריך שיגע לדעתו ולא בהעלם, שאינו חייב כרת אלא בידיעת טומאה, וגם אומרו בפסוק אחד והנפש אשר תאכל שהיתה אכילת בשר בידיעה, כי הנפש יורה אל ההרגש ולמניעת ההעלמות, ולטעם זה תמצא שאמר בפרשת השגגות (לעיל ד וה') ונפש לומר טעם המחייב חטאת ואשם על השוגג הוא לצד היותה נפש שהיא בחינת ההערה והידיעה ושגגה, לזה תתחייב קרבן, ולעולם שם נפש יורה על בחינת שלילת ההתעלמות, ולזה אמר בב' כתובים נפש כי תגע הרי ידיעת הנגיעה, והנפש אשר תאכל הרי ידיעת המאכל, ומעתה אין מקום לקושיא למה אמר לשון זכר באמצע, שאין צורך לשנות סדר הרגיל לומר על העושה לשון זכר, וטעם אומרו ונכרתה הנפש ההיא, בא גם כן להשמיענו חידוש שגם נפש החוטאת תמות ולא גוף לבד:

וחוץ מדרכם ז"ל נראה ליישב כפל הכתובים על דרך מה שאמרו בזבחים דף ק"ו במשנה, הטמא שאכל בין קודש טמא בין קודש טהור חייב ורבי יוסי הגלילי אומר טמא שאכל טמא פטור, ואמרו בגמרא (שם קח) כל היכי דנטמא הגוף ואחר כך נטמא הבשר דכולי עלמא לא פליגי דחייב, ולזה אמר ב' כתובים, האחד אשר תאכל בשר מזבח השלמים זה טמא האוכל בשר שלמים טהור, והב' אמר ואכל מבשר זבח וגו' זה כנגד טמא האוכל מבשר שלמים שנטמא. ואולי כי לזה דקדק הכתוב לומר בפסוק אחד **תאכל בשר מזבח השלמים**, פסוק הבשר הוא מזבח השלמים שהוא עדיין במדרגתו שלא נטמא, והב' אמר **מבשר זבח השלמים** פירוש ממין בשר שלמים הגם שעכשיו אינו בשר שלמים שבא בו יעוד האכילה, והוא אומרו מבשר ששם זבח שלמים עליו, כי לא קשר הבשר עם זכרון זבח השלמים לרמון כי אינו בגדר סתם זבח שלמים הטהור ודו"ק ולא יפנה לבבך לטעות אחר המ"ם באופן אחר: (אור החיים)

[כא] וְנֶפֶשׁ כִּי תִגַּע בְּכֹל טָמֵא בְטֹמְאֵת אֲדָם אוּ בְבִהְמָה טָמְאָה אוּ בְכֹל שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבֶּשֶׂר זָבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמּוּתָהּ:

אונקלוס וְאִנְשׁ אֲרִי תִקְרַב בְּכֹל מְסֻאָב בְּסוֹאֲבַת אִנְשָׁא אוּ בְבַעֲרָא מְסֻאָבָא אוּ בְכֹל שֶׁקֶצָא מְסֻאָב וְיִיכּוּל מִבֶּשֶׂר נִכְסַת קוּדְשִׁיא דִּי קָדָם יִי וְיִשְׁתַּיְצִי אִנְשָׁא הַהוּא מֵעַמּוּתָהּ: (אונקלוס)

יונתן וְיִבְרַח נֶשׁ אֲרוּם יִקְרִיב בְּכֹל מְסֻאָב בְּסוֹאֲבוֹת אִנְשָׁא אוּ בְבַעֲרָא מְסֻאָבָא אוּ בְכֹל שֶׁיִּקְוֹץ מְסֻאָב וְיִיכּוּל מִבֶּשֶׂר נִכְסַת קוּדְשִׁיא דְּמִתְקַרְבִּין קָדָם יִי וְיִשְׁתַּיְצִי בְּרִנְשָׁא הַהוּא מֵעַמּוּתָהּ: (תרגום יונתן)

הרמב"ן או **בבהמה טמאה**. אחזי הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי אף בנבלת בהמה טהורה אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אבאר אותו בפרשת עריות (להלן יח כט) בע"ה (הרמב"ן)

[כב] וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס ומליל יי עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל יי עם משה למימר: (תרגום יונתן)

[כג] דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל חֶלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֹז לֹא תֹאכְלוּ:

אונקלוס מלל עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר כָּל תְּרֵב תֹּר וְאִמֵּר וְעִזָּא לֹא תִיכְלוּן: (אונקלוס)

יונתן מליל עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר כָּל תְּרֵב תֹּר וְאִימֵר וְעִזָּא לֹא תִיכְלוּן: (תרגום יונתן)

[כד] וְחֶלֶב נְבֵלָה וְחֶלֶב טְרֵפָה יַעֲשֶׂה לְכָל מְלֹאכָה וְאָכַל לֹא תֹאכְלוּהוּ:

אונקלוס וְתֵרֵב נְבִילָא וְתֵרֵב תְּבִירָא יְתַעְבֵּד לְכָל עֲבֻדְתָּא וּמִיכַל לֹא תִיכְלוּנְהָ: (אונקלוס)

יונתן וְתֵרֵב חִינָא דְמִקְלֵקְלָא בְּשַׁעַת נִיכְסְתָא וּדְמִתְנַבְלָא בְּמוֹתְנָא וְתֵרֵב חִינָא תְּבִירָא אֲפֹשֶׁר דִּיתְעַבִּיד לְכָל עֵיבֻדְתָּא בְּרַם תְּרֵיב חִינָא דְמִכְשָׁרָא יְתַסַּק עַל מְדַבְחָא וּמִיכַל לֹא תִיכְלוּנְיָה: (תרגום יונתן)

רש"י יַעֲשֶׂה לְכָל מְלֹאכָה. זֶה וְלִימַד עַל הַחֶלֶב שְׂאִינוּ מִטְמֵא (ב) טוֹמֵאת נְבִלוֹת (מ) : וְאָכַל לֹא תֹאכְלוּהוּ. (פסחים כג. ת"כ פרשתא י, ח.) אִמְרָה תוֹרָה יִצְוָה אִיסוּר נְבִילָה וְטְרֵפָה וַיְחַוֵּל עַל אִיסוּר חֶלֶב, שֶׁאִם אָכְלוּ יִתְחַיֵּב אָף עַל לֹא שֶׁל נְבִילָה, (ו) וְלֹא תֹאמַר אֵין אִיסוּר חֶל עַל אִיסוּר (חולין זא:): (רש"י)

שפת חכמים (ב) דַּכְתִּיב לְעִיל צַפְרַת וַיִּקְרָא וְנַעֲלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טְמֵא וְאִשָּׁם וְלֹא יִדְעֵנוּ אִמְרָאֵי וְאִשָּׁם וְכִי מִפְּנֵי שְׁהוּא טְמֵא יִהְיֶה צַאֲשָׁם לְהַצִּיא קִרְבָּן עוֹלָה וַיּוֹרֵד לְפִיכֶךְ הוֹפְנָה כִּרְתָּ זֶה לְלַמֵּד שֶׁלְכַפֵּר עַל כִּרְתָּ זֶה הוּא זֶה שְׁהוּא טוֹמֵאת קוֹדֵשׁ וְאִם אִינוּ עֲנִין לְטוֹמֵאת קוֹדֵשׁ דִּנְפַקָא לָן מִגְזִירָה שְׁוֵה דְבַקְרָבָן עוֹלָה וַיּוֹרֵד כְּתִיב אִו בְּנְבִלַת זֵהֵמָה טְמֵאָה וְנִאֲמַר צַאֲוֹכַל קִדְשִׁים צְטוֹמֵאת הַגּוֹף צַפְרַת לוֹ וְנִפֵּשׁ כִּי תִגַּע וְגו' צֵבֵהֵמָה טְמֵאָה וְגו' וְאָכַל מְצַקֵּר וְגו'. מֵה לְהִלֵּן טוֹמֵאת קוֹדֵשׁ אָף כֹּאֵן טוֹמֵאת קוֹדֵשׁ תִּנְהוּ עֲנִין לְטוֹמֵאת מִקִּדְשׁ: (מ) פִּירוּשׁ דְּאִי לְהַתִּיר הַנֶּאֱמָר כִּיֹּן דִּנְבִילָה הוֹתֵרָה מִדְּכְתִיב לְגַר אִשָּׁר צַשְׁעֵרִיד וְגו' חֶלֶב נִמִּי צַכְלָל עַל כִּרְחֵד זֶה שְׂאִינוּ מִטְמֵא טוֹמֵאת נְבִילוֹת וְאִפִּילוּ לְמִשׁוּחַ צוּ עוֹרוֹת קִדְשִׁי צִדֵּק הַצִּית מִשׁוּם הַכִּי כְּתִיב יַעֲשֶׂה לְכָל מְלֹאכָה: (ו) וְהוּא הַדִּין לֹא שֶׁל טְרֵפָה וְרִיכִי לְכַתּוּב תִּרוּוִיָּהוּ חֶלֶב נְבִילָה וְחֶלֶב טְרֵיפָה דְּאִי אִשְׁמַעִינָן נְבִילָה הוּא אִמִּינָא נְבִילָה הוּא דְּאִיסוּר חֶל עַל אִיסוּר מִשׁוּם דְּמִטְמֵא טוֹמֵאת חֲמוּרָה אֲבָל טְרֵיפָה לֹא וְאִי אִשְׁמַעִינָן טְרֵיפָה הוּא אִמִּינָא טְרֵיפָה הוּא דְּאִיסוּר חֶל עַל אִיסוּר מִשׁוּם דְּאִיסוּרוֹ מַחִיִּים אֲבָל נְבִילָה לֹא מִשׁוּם

[כה] כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה ליהוה ונכרתה הנפש האכלת מעמיה:

אונקלוס ארי כל דייכול תרפא מן בעירא די יקרבו מנה קורפנא קדם יי וישתצי אנטא די תיכול מעמה: (אונקלוס)

יונתן ארום כל דייכול תריב מן בעירא דמתפשרא למיקרב מניה קרפנא קדם יי וישתצי בר נשא ההוא דייכול ית תרפא מעמיה: (תרגום יונתן)

הרמב"ן כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה. לא יתכן שיהיה פירושו מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין כי הכתוב כבר אסר בסדר ויקרא (לעיל ג יז) סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן אסר תחלה כל חלב שור וכשב ועז ואסר חלב הנבלה והטרפה באסור החלב (בפסוק כד) ואינן קרבנות לשם ועוד שאמר שם (לעיל ג יז) חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עניני הקרבנות "בכל מושבותיכם" ובמתנות כהונה אמר (במדבר יח ח) "לחק עולם" פעמים רבות ולא הזכיר "בכל מושבותיכם" מפני שאין הקרבנות חקת עולם בכל מושבותינו רק במשכן ובמקום אשר יבחר ה' ואל יעור עיניך המשתבש בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם (להלן כג יד) כי החדש אסור מן התורה בכל מקום (ערלה פי"ג מ"ט) כי אמר הכתוב שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותינו עד עצם היום שנביא הקרבן בבית הבחירה ואם אין קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמר "לא תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם" אבל האיסור הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פירושו עד עצם היום הזה שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם כדי שיהיה הקרבן מנחה חדשה ויתכן שיהיה "היום" נמשך עד עצם היום הזה עד יום הביאכם את קרבן אלהיכם והראיה הגמורה שפירוש "מן הבהמה אשר יקריב ממנה" מן המין הקרב כי כן נאמר בערכין (להלן כז ט) ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש ופירושו בהמה שמקריבין ממנה קרבן לה' וכך ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' (שם פסוק יא) יאמר בפירוש מן הבהמה הטמאה שאין מקריבין ממנה ואין הפרש ושום חילוק בין שמזכיר בלשון רבים "אשר יקריבו" ו"אשר לא יקריבו" ובין שיאמר בלשון יחיד "אשר יקריב" כי פירושו אשר יקריב אדם ממנה וכן אמר (להלן יא לט) וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממנה לא מן המין שלא יתקרב ושמה יעלה על הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ממנו הוצרך להזכיר שיהא אסור וזהו שנאמר (בפסוק כד) ואכול לא תאכלוהו שיהיו בכרת כשאר כל חלב כי כל המין הקרב יאסור ואפילו הנבלות והטרפות ממנו ואמר יעשה לכל מלאכה לומר שאין בו טומאת נבלות כי יאמר בנבלות ובנבלתם לא תגעו (שם פסוק ח) ובחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשו ממנו כל מלאכה ואם היה אסור החלב בקרבנות בלבד למה הוצרך לומר בו "כל חלב לא תאכלו" שם בפרשת ויקרא (ג יז) וכבר צוה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואיך נאכל אשה ה' ולמה לא הזהיר גם ביותרת הכבוד ובשתי הכליות מן הקרבנות ועוד למה הוצרך להזכיר (בפסוק כג) שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן וממה שאמר הכתוב בפסולי המוקדשין

(דברים טו כג) רק את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיעני המקום למקומו ואפרשנו (הרמב"ן)

אור החיים מן הבהמה. דרשו ז"ל בתורת כהנים לרבות כלאים מתיש ורחל או להפך, ומאומרו כל חלב ריבה כוי שהוא הבא מתיש וצביה, ועיין מה שכתבתי בחבורי פרי תואר על טור יורה דעה סימן טז:

כל אוכל חלב. בתורת כהנים דרשו לרבות חלב בהמת חולין, שלא תטעה לומר אשר יקריב ממנה אשה לה' אמר הכתוב דוקא חלב קדשים תלמוד לומר כל חלב, ורבו זה אם אינו ענין לאוכלין תנהו ענין לנאכלין. וקשה לי איך נטעה לומר דוקא חלב קדשים והלא אמר וחלב נבלה יעשה לכל מלאכה אימורי קדשים מי מותרים להדיוט, והלא אמרו בכיצד צולין דף פ"ב נשחטה ונמצאת טריפה הרי זה תצא לבית השרפה מדכתיב (לעיל ו כג) בקדש באש תשרף לימד על כל פסולים שבקדש בשרפה, ואם כן מאומרו וחלב נבלה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה אתה יודע כי לא של קדשים לבד אסר הכתוב, ולא היה צריך לומר כל אוכל, ויש לומר דעיקר לימוד התנא מכל אוכל חלב הוא על חיוב כרת, וזולת כל הגם שהייתי למד מפסוק יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו, הייתי אומר לאו דוקא, ולא כרת, ולא בא הכרת אלא על חלב קדשים. ואומרו שור כבש ועז דרשו בתורת כהנים שבא למעט בהמה טמאה וחייה ועוף. ובחולין דף קי"ו אמר ליה רב מרי לרב זביד אי אליה אקרי חלב תתסר באכילה אמר ליה עליך אמר קרא חלב שור וכשב ועז דבר השוה בשור וכשב ועז ע"כ. וקשה והלא אצטריכו שור וכשב ועז למעט בהמה טמאה ועוף וחייה שהיו באים בקל וחומר לאסור כאמור שם בתורת כהנים תלמוד לומר שור וכשב ועז. ואולי כי שלשה אלה ממועטים הם מאומרו אשר יקריב ממנה אשה לה' יצתה חיה, יצתה בהמה טמאה, יצא עוף שאין כולו נקרב. או שאחר שמיעט הכתוב בהמה טמאה וחייה הרי גילה הכי שאין לדון קל וחומר מדם שהרי בהמה טמאה וחייה יוכיחו. וכן תמצא שכתב רש"י בחולין (ק"ז) בפירוש המשנה שאמרה אינו נוהג אלא בטהורים דכתיב אשר יקריב ממנה אשה לה', ועיין בפסוק שאחר זה:

מן הבהמה. דרשו בתורת כהנים להביא חולין בעלי מומין, שלא תאמר חולין דומיא דקדשים תלמוד לומר מן הבהמה לרבות אפילו בעלי מומין. והגם שאסר הכתוב בפירוש חלב נבילה וטריפה הגם שאסורים למזבח, בשלמא טריפה נוכל לומר כדעת רמב"ם (איסורי מזבח פ"ב) שאין בה איסור למזבח מן התורה אלא משום (מלאכי א) הקריבהו נא לפחתך, והגם שבתורת כהנים (סימן א פ"ב) דרשו לאסור מן הכתוב אינו אלא אסמכתא וכמו שכתב שם הכסף משנה, אלא נבילה פיסול המזבח הוא כי ושחט כתיב בכל הקרבנות. ויש לומר שלענין כרת מחזר התנא וכמו שכתבתי למעלה:

אשר יקריב. אמרו בתורת כהנים מה תלמוד לומר אשר יקריב, חלב שכמותו כשר ליקרב על גבי המזבח, יצא חלב דפנות שאין כשר ליקרב ע"כ. הנה לסברא זו שהוציא מיעוט בהמה טמאה וחייה ועוף מאומרו שור וכשב ועז לא היה צריך לומר אשר יקריב, והוצרך למעט חלב דפנות. וקשה לרב זביד שדרש שור וכשב ועז לאליה שמותרת, ואשר יקריב למעט בהמה טמאה וחייה ועוף מנין להתיר חלב דפנות, גם לתנא שדרש שור וכשב ועז למעט טמאה וחייה ועוף היתר האליה מנא ליה ויש לומר לרב זביד אומרו אשר יקריב ימעט בהמה חיה ועוף וכו' גם חלב דפנות, כי כל שאינו קרב לה' הרי הוא בכלל המיעוט, ותנא דתורת כהנים גם כן ימעט גם כן מאומרו שור וכשב ועז את האליה, שאם לא בא הכתוב אלא

לבהמה טמאה וחיה ועוף לא היה לו לומר אלא שור ושה, וכשנתמעט דבר שישנו באיסור דם תו לא עבדינן קל וחומר, וכלום למה איצטריך למעט משום שהייתי דן קל וחומר מדם, במיעוט אחד שיתמעט בהמה טמאה או חיה או עוף נסתר קל וחומר, ולא איצטריך אלא ללמד על האליה שאינה שוה בכולן שמותרת אלא שעדיין אין הדעת מתישבת בזה, למה יחלוק רב זביד על תנא דתורת כהנים דממעט טמאה וחיה ועוף משור וכשב ועז והוא ימעט מאשר יקריב ממנה לה'. ועוד הרי התנא גילה דעתו כי אומרו אשר יקריב וגוי לא יספיק לדרוש ממנו למעט בהמה טמאה וחיה ועוף וחלב הדפנות ממה שחלקם לבי' מיעוטים. אשר על כן הנכון בעיני הוא כי גם לכולי עלמא מיעוט בהמה טמאה חיה ועוף אינו אלא מאומרו שור וכשב ועז, ודרשה זו היתה צודקת הגם שהיה אומר שור ושה, וממה שפרט כשב ועז למעט האליה, ואומר אשר יקריב בא למעט חלב הדפנות, ולא כמו שפירש"י שכתבתי למעלה: (אור החיים)

[כו] וְכֹל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֵיכֶם לְעוֹף וְלִבְהֵמָה:

אונקלוס וְכֹל דָּמָא לָא תִיכְלוּן בְּכֹל מוֹתְבְּנִיכוֹן דְּעוֹפֵא וְדַבְּעִירָא: (אונקלוס)

יונתן וְכֹל אֲדָמָא לָא תִיכְלוּן בְּכֹל מוֹתְבְּנִיכוֹן לְעוֹפֵא וְלַבְּעִירָא: (תרגום יונתן)

רש"י לְעוֹף וּלְבֵהֵמָה. פֵּרַט לְדָם דְּגַיִם (ס) וְחֻגְזִים: כֹּכֵל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. לְפִי שְׁהִיא חוֹבַת הַגּוֹף וְחַיִּינָה חוֹבַת הַקֶּרֶע נוֹהֶגֶת כֹּכֵל מוֹשְׁבֹת, (ע) וּבְמַסְכַּת קְדוּשֵׁין צַפ"א (דף לז:): מִפְרָשׁ לָמָה הוֹרֵךְ לֹמֵר: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) דאם לא כן לעוף ולבהמה למה לי אצל אין לומר דממעט דם חיה זה אינו דחיה בכלל בהמה ולא דוקא דגים וחגזים הוא הדין דם אדם משום דהוי כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שפרט עוף ובהמה אין אצל שאר דם שאינו דם עוף ובהמה לא: (ע) ואם תאמר למה מהפך רש"י ולא מפרש על סדר הקרא ויך לומר דכלל זאת הוא אמינא דכל מושבותיכם בא לרבות כל מה שצמוסבותיכם יהא אסור אפילו דגים וחגזים אצל השתא דכתיב לעוף ולבהמה דממעט דגים וחגזים אם כן קשה למה לי בכל מושבותיכם אלא בא ללמדנו שאף בחוץ לארץ יהא נהוג לפי שהוא חובת הגוף. ואם תאמר פשיטא כיון דחובת הגוף הוא נוהג בין בארץ וכו' לכן פירש רש"י ובמסכת קידושין וכו' והתם מפורש הכי אי לא כתיב בכל מושבותיכם סלקא דעתך אמינא הואיל ובענין הקרבנות כתיבי בזמן דאיכא קרבן נאסר חלב ודם בזמן דליכא קרבן לא קא משמע לן: (שפתי חכמים)

[כז] כֹּל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל כֹּל דָּם וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיהָ: (פ)

אונקלוס כֹּל אֲנָשָׂא דִּי תִיכּוֹל כֹּל דָּמָא וְיִשְׁתִּיבֵי אֲנָשָׂא הַהוּא מֵעַמִּיהָ: [פ] (אונקלוס)

יִוֹנְתָן יוֹנָתָן כָּל בֶּרֶשׁ דַּיִיכוֹל כָּל אָדָם מִן דָּכָל חַי וְיִשְׁתַּחֲצֵי בֶרֶשׁ נְשֵׂא הַהוּא מַעֲמִיָּה : (תרגום יונתן)

[כח]	וַיְדַבֵּר	יְהוָה	אֶל	מֹשֶׁה	לֵאמֹר :
אונקלוס	וּמְלִיל	??	עִם	מֹשֶׁה	לְמִימָר : (אונקלוס)
יונתן	וּמְלִיל	??	עִם	מֹשֶׁה	לְמִימָר : (תרגום יונתן)

[כט] דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמְקָרִיב אֶת זֶבַח שְׁלָמֹיו לַיהוָה יָבִיא אֶת קֶרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזְבַּח שְׁלָמֹיו :

אונקלוס מַלְל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימָר דְּמְקָרֵב יְת נְכֻסַת קוּדְשׁוּהִי קָדָם ?? יְיָ יְיָ יְת קֶרְבָּנָה לְקָדָם ?? מְנְכָסַת קוּדְשׁוּהִי : (אונקלוס)

יונתן מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימָר כָּל מֵאן דְּמְקָרֵב יְת נְכֻסַת קוּדְשׁוּי קָדָם ?? יְיָ יְיָ יְת בְּגֶרְמִיָּה יְת קוּרְבָּנִיה לְקָדָם ?? מִן נְכֻסַת קוּדְשׁוּי : (תרגום יונתן)

[ל] יָדְיוֹ תַבְיָאֵינָה אֶת אִשִּׁי יְהוָה אֶת הַחֶלֶב עַל הַחֶזֶה יְבִיאֵנוּ אֶת הַחֶזֶה לְהַנִּיף אֹתוֹ תַנּוּפָה לְפָנָי יְהוָה :

אונקלוס יְדוּהִי תַיְתוֹן יְת קוּרְבָּנָא דִּי יְת תַרְבָּא עַל חֶזֶה יְיָ יְיָ יְת חֶזֶה לְאַרְמָא יְתָה אַרוּמָא קָדָם ?? : (אונקלוס)

יונתן יְדוּי יְיָתוֹן יְת קוּרְבָּנָא דִּי יְפָרֵשׁ מְנְכָסַת קוּדְשִׁיה יְת תַרְבָּא שׁוּמְנוּנִיתָא דְעַל חֶזֶה וְיְת חֶזֶה כְּד מַחֲתָדָּ בְתַרְוֵי עֵילְעֵין מִיכָא וְיַתְרֵין עֵילְעֵין מִיכָא לְקָבִיל אַפְקוּתָא יְיָתִינָה לְאַרְמָא יְתִיָה אַרְמָא קָדָם ?? : (תרגום יונתן)

רש"י יָדְיוֹ תַבְיָאֵינָה וְגו'. שְׂתֵהָא יָד הַזְעֵלִים מִלְמַעְלָה וְהַחֶלֶב וְהַחֶזֶה נִתּוּנִין זֵה, וְיָד כֵּהֵן (פ) מִלְמַטָּה וּמְנִיפֵן (מִנְחוֹת ס"א): אֶת אִשִּׁי ה'. וְמֵה הֵן הָאִשִּׁים, אֶת הַחֶלֶב עַל הַחֶזֶה: יְבִיאֵנוּ. כְּשִׂמְצִיאוֹ מִזְבִּית הַמִּטְבָּחִים נוֹתֵן הַחֶלֶב עַל הַחֶזֶה, וְכִשְׁנוֹתָנוּ לִיד הַכֶּהֵן הַמְנִיף נִמְלֵא הַחֶזֶה לְמַעְלָה וְהַחֶלֶב לְמַטָּה, וְזֶה הָאִמּוֹר בְּמָקוֹם אַחֵר שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְחֶזֶה הַתְּנוּפָה עַל אִשִּׁי הַחֶלְבִים יְבִיאֵנוּ לְהַנִּיף וְגו' (ויקרא י' טו.), וְלֹאֲחֵר הַתְּנוּפָה נוֹתְנוּ לְכֶהֵן הַמְקַטֵּר, וְנִמְלֵא הַחֶזֶה לְמַטָּה, וְזֶה שְׁנֵאֲמַר וַיִּשְׂמֵנוּ אֶת הַחֶלְבִים עַל הַחֶזֶה וַיִּקְטֵר הַחֶלְבִים הַמְזַבְּחָה (שם ט' כ.), לְמַדְנוּ שֶׁג' כֵּהֲנִים זְכוּקִין לֵה, (ו) כִּד מְפֹרָשׁ בְּמִנְחוֹת (דף ס"ב): אֶת הַחֶלֶב עַל הַחֶזֶה יְבִיאֵנוּ. וְאֶת הַחֶזֶה לְמֵה מְצִיא, לְהַנִּיף אוֹתוֹ הוּא מְצִיא, וְלֹא שִׂיחָא הוּא מִן הָאִשִּׁים, (ז) לְפִי שְׁנֵאֲמַר אֶת אִשִּׁי ה' אֶת הַחֶלֶב עַל הַחֶזֶה, יְכוּל שִׂיחָא אִף הַחֶזֶה לְאִשִּׁים, לְכָד נֵאֲמַר אֶת הַחֶזֶה לְהַנִּיף וְגו': (רש"י)

שפתי חכמים (פ) מדכתיב ולקח הכהן הטנא מידך מה התם יד הכהן אף הכא מיירי זידו של כהן וכתיב ידיו תביאינה דמיירי צבעלים הא כיולד שתהא יד צעלים כו': (ג) ואף על פי שדי באחד משום דכרוב עם הדרת מלך: (ה) פירוש כיון דכתיב את החלב על החזה יביאנו לא היה צריך לכתוב עוד את החזה לכך פירש דהאי את החזה בתרא אלהניף אותו קאי כאלו אמר שאת החזה שמביא עם החלב אינו מביא אללא כדי להניף אותו בלבד שוללא זה הוה אמינא דאת אשי ה' דלעיל כולל החלב והחזה הבאים אחריו. ואם תאמר הא בהדיא כתיב אחר זה והקטיר הכהן את החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו והיכי תיסק אדעתין שיהא אף החזה לאישים. יך לומר דאי לאו קרא דאת החזה להניף הוה אמינא דקרא והקטיר הכהן את החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו בלא ללמד שאלא תאמר דהא דכתיב את החלב על החזה ללמד שאף החזה לאישים אבל לא ללמד שאין הבשר נאכל בעוד שאימורים למטה מן המזבח השתא דכתיב את החזה להניף שלמדנו מזה שאין החזה מן האישים נשאר קרא דוהיה החזה לאהרן ולבניו ללמד שאין הבשר נאכל בעוד האימורים למטה מן המזבח. הרא"ם: (גור אריה) דאי לאו האי קרא דאת החזה להניף הוה אמינא דמקלת החזה לאישים ומקלתה לאהרן כדאמרין גבי כבד עיין שם: (שפתי חכמים)

הרמב"ן את החלב על החזה. הנראה מן הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה הוא מונף עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר (להלן ט כא) ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניפם בפני עצמם ורבותינו אמרו (מנחות סב) שהיה נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה בחזה לבדו לדרוש מה שאמרו (תורת כהנים פרק טז ב) נטמאו ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תלמוד לומר חזה להניף אותו (הרמב"ן)

בעל הטורים להניף אותו. בגימטריא מוליך ומביא מעלה ומוריד. לכך בפי ג"פ תנופה ואחד מהם התנופה והה"א אתי לרבוני עוד אחד ויהי ד' שמוליך ומביא לארבע רוחות ובי פעמים תרומה שמעלה ומוריד: (בעל הטורים)

ספורנו ידיו תביאנה את אשי ה'. לפי שהשאר לבעלים, הנה הבאתם תורה שהבעלים נותנים לה' את הכל החלב והחזה, וכהנים משלחן גבוה קא זכו: **את החזה להניף אותו.** אף על פי שנותן החלב על החזה בשעת תנופה מכל מקום עיקר התנופה היא בשביל החזה להודיע שהוא נתון לגבוה. אמנם החלב כבר ידוע הוא שהוא לה', שהרי הוא קרב על גבי המזבח: (ספורנו)

[לא] והקטיר הפהו את החלב המזבחה והיה הקזה לאהרן ולבניו:

אונקלוס ויסק פהנא ית תרפא למדבחה ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי: (אונקלוס)

יונתן ויסק פהנא ית תרפא למדבחה ויהי חדיא לאהרן ולבנוי: (תרגום יונתן)

רס"י והקטיר הכהן את החלב. ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאימורים למטה מן המזבח (ת"כ פרק טז, ז:). (רס"י)

לב ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם:

אונקלוס ונת שוקא דימינא תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון: (אונקלוס)

יונתן ונת שקא דימינא מן פתפא ועד דרועא תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון: (תרגום יונתן)

רס"י שוק. מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך **רס"י** ירד: (רס"י)

ספורנו ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן. מחלק בעלים כמקדמים פני המשרת במנחה, לכבוד המלך: (ספורנו)

לג המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה:

אונקלוס דמקרב ית דם נכסת קודשינא ונת תרפא מבני אהרן דילה תהי שוקא דימינא לחלק: (אונקלוס)

יונתן מאן דמקרב ית אדם נכסת קודשינא ונת תריב מן בני אהרן דילה תהי שקא דימינא לחולק: (תרגום יונתן)

רס"י המקריב את דם וגו'. מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלציו, ילא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלצים שאינו חולק בצער: (רס"י)

אבן עזרא שוק הימין. לזורק הדם והחזה לכל הכהנים: (אבן עזרא)

לד כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתני מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל:

אונקלוס ארי ית חדנא דארמותא ונת שוקא דאפרשותא נסיבית מן בני ישראל מנכסת קודשיהון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל: (אונקלוס)

יונתן ארום ית חדנא דארמותא ונת שוקא דאפרשותא נסיבית מן בני ישראל מן נכסת קודשיהון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוי לקיים עלם מן בני ישראל: (תרגום יונתן)

רס"י התנופה התרומה. מולך ומזיח מעלה (ה) ומוריד (סוכה לז:). (רס"י)

שפתי חכמים (ה) מדכתיב אֶסֶר הוֹנֵף וְאֶסֶר הוֹרֵם דְּפִירוֹשׁ תְּנוּפֵה מִלֶּשׁוֹן הַנֶּפֶה אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ וּפִירוֹשׁ תְּרוּמָה לֶשׁוֹן הַרְמָה לְמַעַלָּה וּמִמִּילָחָה מוֹרִיד: (שפתי חכמים)

[לה] זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה:

אונקלוס דא רבות אהרן ורבות בנוהי מקורבניא דיי ביומא דקרב יתהון לשמשא קדם (אונקלוס) יי:

יונתן דא רבותא דאהרן ורבותא דבנוי על כל אחיהון לינאי דייכלון מקורבניא דיי ביומא דיקרבון יתהון לשמשא קדם יי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא זאת. זאת שכר משחת אהרן או משחת בניו נגידות: (אבן עזרא)

[לו] אשר צוה יהוה לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם לדרתם:

אונקלוס די פקיד יי למתן להון ביומא דרבי יתהון מן בני ישראל קים עלם לדריהון: (אונקלוס)

יונתן דפקיד יי למנתן להום ביומא דרבי יתהון מעם בני ישראל קים עלם לדריהון: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ביום משחו. מיום וכן בבשר ובלחם: (אבן עזרא)

הרמב"ן לתת להם ביום משחו אותם. שיעורו אשר צוה ה' ביום משחו אותם לתת להם מאת בני ישראל חוקת עולם ופירוש "ביום משחו" בעת המשיחה וכן ביום הקריב אותם לכהן (פסוק לה) בעת ההיא כאשר הבדילם ורבי אברהם אמר כי ביום משחו מיום משחו וכן הנותר בבשר ובלחם (להלן ח לב) (הרמב"ן)

[לז] זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים:

אונקלוס דא אורייתא לעלתא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולקורבניא ולנכסת קודשיתא: (אונקלוס)

יונתן דא אורייתא לעלתא דאתיא לכפרא על הרהורי לבא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולאשלמותא ולנכסת קודשיתא: (תרגום יונתן)

רש"י ולמלוואים. ליום חינוך (ז) הכהונה: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) שכל מלוי יד בכל מקום אינה אלא לשון חינוך כדלעיל צפרשת

אבן עזרא **ולמלואים**. ככתוב בפרשת ואתה תצוה: (אבן עזרא)

אור החיים זאת התורה לעולה. לא נודע כוונת פסוק זה. ובתורת כהנים דרשו לומר לך מה מילואים נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני אף כל נאמרו וכו'. וכבר כתבתי במקומות אחרים (ריש פ' משפטים) מה שיש להעיר בדבר זה. עוד דרשו ז"ל (תו"כ זבחים צו): ללמד על הזבחים כולן שטעונין סכין כעולה, וללמד על שלמי ציבור שנאכלין לזכרי כהונה כמנחה וכו'. ובדרך רמז נראה על דרך אומרם במנחות (ק"י) אמר ריש לקיש מאי דכתיב זאת התורה וגו' כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב כו' ע"כ, גם אנו נאמר בדרך זה:

קודם אקדים דברי רז"ל אנשי אמת שונים בש"ע נהורים אשר אמרו כי תכלית עסק התורה הוא לברר ניצוצי הקדושה אשר נפלו ואשר נאנסו מהקדושה ולהחזירם ביחוד שלם לכמות שהיו, והם שני בחינות, האחד ניצוצי הקדושה שירדו בעולם התהו לסיבה ידועה לו והמושג ליודעי דעת יספיק לטעם נכון, והשני הם נפשות העשוקות אשר עשק אדם בליעל מאדם הראשון בחטאו אשר שלל שלל רב, כידוע הפלגת הנשמות אשר הרבה לעשוק, ואין לך דבר שפוקד עליו להוציא בולעו מפיו זולת אמצעות עסק התורה יעשה כל דבר עיקר. יעלה ניצוצי הקדושה שנפלו קודם עולם התיקון, ויוציא מס"מ בולעו מפיו ומפוצצו וממחה כוחו עד אשר יקיא חיל בלע, והוא מאמרם ז"ל (קדושין ל): אם פגע וכו' אם אבן הוא נימוח ואם ברזל מתפוצץ ובפסוק זה גילה הכתוב פלאי התורה ותעצומיה, ואמר **זאת התורה** תועלותיה אשר תסובב קריאתה, **לעולה** פירוש שבאמצעותה תתעלה השכינה שהיא בחינת כנסת ישראל, ב' **למנחה** תיבה זו סובלת כמה פירושים וכולן צודקין, לשון מנוחה ולשון נחת, ולשון הנחה, וזה הפירוש הוא סוד (חולין צא): עלי יניח צדיק זה את ראשו, והוא סוד (ב"ר פ"י) באה שבת באה מנוחה כי יניח עליה צדיק יסוד עולם, והוא סוד (שה"ש ב') שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני והבן:

לחטאת ולאשם הם שני בחינות הברורין, האחד חלקי הקדושה שירדו למטה ממדרגתם בתחילה בעולם התהו כנגדם אמר לחטאת, והשניה חלקי הנשמות שנעשקו מאדם בחטאו כנגדם אמר **לאשם**, כי התורה תועיל לשני בחינות אלו לבררם ממקום ירידתם. ולא בירור לבד אלא גם יכוננם במקום שנחסרו ממנו, והוא אומרו **ולמלואים** למלאותם במקומם, זה כנגד ניצוצות שירדו וכנגד חלקי נשמות שאנס ס"מ מאדם הראשון אמר **ולזבח השלמים**, על דרך אומרו (תהלים ג) זובח תודה יכבדנני ודרשו ז"ל (סנהדרין עג): זה הזובח יצרו. והזביחה הוא שינצחחו ובבחינת הנצחון הוא בורר ממנו בחינת הטוב אשר אנס מאדם הראשון. והנה בחינה זו היא מעלה גדולה אשר יתעצם לזבוח יצרו כמעשה דוד שאמר (תהלים קט) ולבי חלל בקרבי ודבר זה עושה פעולה גדולה בבחינה שאנו משתדלים עליה, ואין מציאות להשגה זו זולת באמצעות התורה כאומרם (קדושין ל): אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, וכן אמרו (שם) אמר הקב"ה בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תבלין שהיא התורה:

עוד ירמוז באומרו **ולזבח השלמים** כי תכלית הבירור יהיה באמצעות הזבח דכתיב (ישעי' לד) כי זבח לה' בבצרה, ואמרו ז"ל עתיד הקב"ה לשחוט את השטן, ופירוש שחיטה זו היא שיסיר ממנו בחינה המחייבה שהוא ניצוץ הקדושה ובזה

השלמים נשלמו כל הבירורים, והודיע הכתוב כי גם הדבר הזה יושג באמצעות עסק התורה כי בזכות עסק התורה שעוסקים הצדיקים בעולם הזה יהיה הדבר, ולזה רמזו ז"ל (שם) בדבריהם כי השחיטה הלז תהיה על זה הדרך הקב"ה מצד אחד וכל הצדיקים תופסין הסכין מצד אחר לזבח זבח ההוא כי בכחם היה המושג, הא למדת זאת התורה לכל הדברים הנפלאים, **לעולה למנחה** כנגד העלאת השכינה ויחודה עם הקב"ה, **לחטאת ולאשם** לברר ב' בחינות הברורים שהם עיקר העולם, **ולמלואים ולזבח השלמים** ליחד ניצוצות היורדות למלאותם במקומם, ולזבח יצרו זביחה שאין אחריה קיום, גם יעמוד חי לפני ה' לשלוח יד במבקשי רעתו לזבח זבח, והיה ה' למלך וגוי יהיה ה' אחד ושמו אחד, והוא אומרו השלמים פירוש שנשלמו כל בחינות הקדושה ונתיחדו יחד. ואומרו **אשר צוה ה' וגוי חוזר לסיבה** שהיא התורה שהזכיר בראש הפסוק, כאילו אמר זאת התורה אשר צוה ה' וגוי שצריכין ללמוד התורה על מנת כן לא לתכלית אחר זולתו, ואומרו **ביום צוותו** כי דבר זה נאמר להם במעמד הר סיני דכתיב במדבר סיני, ואמר **להקריב את קרבניהם** כאן רמז בתוספת ביאור מה שפירשתי שמקריבין כל חלקי הקדושה שהם מיוחדים לישראל שהם הם הדרגת הקדושה וכל חלקי הקדושה להם יתיחסו ובאמצעות התורה יקריבו את קרבניהם ויתיחדו כל בחינות הקדושה כנזכר למעלה: (אור החיים)

[לח] אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם צִוּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קַרְבָּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבָּר סִינַי: (פ)

אונקלוס די פקיד יי ית משה בטורא דסיני ביומא דפקדה ית בני ישראל לקרבא ית קרבניהון קדם יי בְּמִדְבָּרָא דְסִינַי: [פ] (אונקלוס)

יונתן דפקיד יי ית משה בטורא דסיני ביומא דפקיד ית בני ישראל לקרבא קורבניהון קדם יי בְּמִשְׁכַּנָּא דְעֵבְדוּ לֵיה בְּמִדְבָּרָא דְסִינַי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא **להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני**. כי לא הקריבו קרבן עד שבאו אל הר סיני וכבר הראיתין שהמזבח שבנה משה על חלושת עמלק הוא בחורב והוא הר סיני ושם ישבו ישראל שנה פחות עשרה ימים כי כן כתוב ובמדבר לא הקריבו עולות כי כן אמר הנביא הזבחים ומנח' הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל גם לא עשו פסח כי אם במצרים ושנית בהר סיני כי במדבר לא היו להם מקנה ואחר שנסעו מהר סיני לא מלו בדרך והנה רובם ערלים ובעבור אכילת פסח מל אותם יהושע: (אבן עזרא)

הרמב"ן **אשר צוה ה' את משה בהר סיני**. על דרך רבותינו (תורת כהנים בהר פרשה א א) כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו מהן באהל מועד והנה מצות ויקרא שנויות ועל דרך הפשט שיעורו אשר צוה ה' את משה בהר סיני וביום צוותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את קרבניהם לה' כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה ואשם ובזבחי השלמים במדבר סיני באהל מועד ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד וכן עולת תמיד העשויה בהר סיני (במדבר כו ו) כי איננו בהר ממש כי עולת תמיד לא התחילו בה רק באהל מועד דכתיב וזה אשר תעשה על המזבח וגוי' (שמות כט לח) וכן ויסעו מהר ה' (במדבר י לג) וכן רב לכם שבת בהר הזה (דברים א ו) והטעם בכל אלה כי ישראל חנו לפני הר סיני בקרוב לו דכתיב (שמות יט ב) ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן והנה עשו אהל

מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית נצטוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמר הכתוב בכאן כי זאת התורה לעולה ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צוותו במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני ובמדבר סיני להודיע שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דיבר עמו עשרת הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמר בתחילת הענין (לעיל א א) ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד (הרמב"ן)

ויקרא פרק-ח

[א] וַיְדַבֵּר אֲלֵי מֹשֶׁה אֶל ה' הַהֵן אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל וְיִי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל וְיִי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (תרגום יונתן)

[ב] קַח אֶת אֶהָרֹן וְאֶת בְּנָיו אֲתוֹ וְאֶת הַבְּגָדִים וְאֶת שְׂמֹן הַמִּשְׁחָה וְאֶת פֶּר הַחֹטָאֹת וְאֶת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֶת סֵל הַמִּצֹּת:

אונקלוס קָרַב יַת אֶהָרֹן וְיַת בְּנוֹהֵי עִמָּה וְיַת לְבוּשֵׁיאָ וְיַת מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וְיַת תּוֹרָא דְחֹטָאֹתָ וְיַת תְּרִין דְּכָרִין וְיַת סֵלָא דְפִטְרִיָא: (אונקלוס)

יונתן קָרִיב יַת אֶהָרֹן דְּאֶתְרַחֵק עַל עוֹבְדָא דְעִיגְלָא וְטוֹל יַת לְבוּשֵׁיאָ דְפִקִּידְתָּךְ וְיַת מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וְיַת תּוֹרָא דְחֹטָאֹתָ וְיַת תְּרִין דְּכָרִין וְיַת סֵלָא דְפִטְרִיָא: (תרגום יונתן)

רש"י קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן, (ח) שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן. קחנו (ט) בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים בענין כוואת המלוואים כוואתה תלווה (שמות כז) ועכשיו ציוס ראשון למלוואים חזר וזרזו שבעת מעשה: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) להקמת המשכן היה צראש חודש ניסן וזה היה כ"ג באדר. ופירוש ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים ראונו לומר במקום פתח אהל מועד לפי שכל ז' הימים היה מעמידו ומפרקו וצראש חודש הוקם המשכן ולא נפרק כי אם בעת המסעות: (ט) לא מלשון לקיחה וכבר הוא מצואר צפרשת צראשית ובמקומות אחרים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואת פר החטאת. בה"א כי כבר הזכירו וכן האלים וכן המצות: (אבן עזרא)

הרמב"ן קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה לשון רש"י ולמה נהפוך דברי אלהים חיים ועוד כי צוה בפרשת ביום החדש הראשון (שמות מ) בכל הקמת המשכן ובלבישת אהרן ובניו ובמשיחת כולם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום הזה ואיך הפריש ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקדם אבל הנכון שנאמר כי נצטוו בהקמת המשכן בכ"ג באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד קרא לו הש"י שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה שמתחילת ויקרא עד כאן כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנות ומשפטיהם קודם שיקריב מהם כלל כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים ולא יודעו כל דיניהם רק מן הפרשיות האלה שהקדים לו ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לזרז אותו בשעת מעשה במה שאמר לו מתחלה (שמות כט א) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגוי והוסיף

לו בכ"ג (בפסוק הבא) (ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו שהש"י בחר באהרן ובזרעו ועל דרך הישר נצטוו משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל וכשנדרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל (שם לה א) ואחרי שהשלימו המלאכה נאמר לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד (שם מ ב) ושם נאמר לו והקרב את אהרן ואת בניו וגוי (שם פסוק יב) והנה ידע שגם אהרן ובניו במעלתם ובחיבתם לפני המקום ועכשיו חזר וזרזו ביום ראשון של מלואים ובשעת מעשה והנה כל הפרשיות כסדרן אלא שהקדים ויכס הענין את אהל מועד (שם פסוק לד) שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבותינו (בת"כ ריש שמיני) לסדר כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים ענין אשר התחיל בו (הרמב"ן)

אור החיים קח את אהרן וגוי. פרשה זו נאמרה קודם הקמת המשכן, וטעם שנאמרה כאן, לומר לך שקדמו כל משפטי הקרבנות ופרטיהן ודקדוקיהן קודם מילואיו, כי לעשות כולן נתכהנו הוא ובניו, ולא נתכהן עד שלמדו משה כל פרטי דיני כל הקרבנות וקיים וקבל עליו לעשות ככל הכתוב ואז אמר לו קח את אהרן שעל מנת כן נתכהן, ועוד שזולת זה משכחת שיביא אדם מישראל קרבן מיד בקרבנות לפני ה' ולא ידע מה לעשות: (אור החיים)

ספורנו ואת פר החטאת ואת שני האילים. הקדים פר החטאת, כאמרם ז"ל כל חטאת קודמת לעולה הבאה עמה כי עד אחר שיכופר החטא אין מקום כלל לעולה כאמרו עולה וחטאה לא שאלת, והיתה חטאתו אחר המשחו פר כמשפט כהן משיח, אבל לא נכנס דמו לפניו כי לא היה חטאו במדרגת רוע שיצטרך לזה כמו שהיה צריך בהוראת כהן משיח והוראת בית דין שהחטיאו ופר ושעיר של יום הכפורים שמכפרים על טומאת מקדש ועל חטאים עונות ופשעים כמו שמבואר בענין. והקדים העולה למלואים, כי גם בעולה תהיה איזו כפרה כאמרו ונרצה לו לכפר עליו, ואחר שלמות הכפרה נעשו ראויים למלא את ידם להשלימה לעבודה. והנה בכל השלמים יהיה שוק הימין לכהן ובשלמי נזיר יהיה לכהן השוק והזרוע שהם היד והרגל ובאיל המלואים היה השוק על גבי המזבח כי אמנם הזר המקריב על הרוב יתן השוק שהוא עם הרגל לכהן הנכנס לפניו ממחיצת הזר המקריב. והנזיר יתן גם הזרוע שהוא היד כמוסר לכהן את פועל ידיו שהיה עד הנה להזיר לה'. אמנם במלואים אשר היה קרבן מכשיר לכהן להכנס לפניו נתן השוק על גבי המזבח: (ספורנו)

ג ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד:

אונקלוס וַיָּתַת כָּל כְּנִישָׁתָא כְּנִישׁ לְתַרַע מְשָׁבֵן זִמְנָא : (אונקלוס)

יונתן וַיָּתַת כָּל כְּנִישָׁתָא כְּנִישׁ לְתַרַע מְשָׁבֵן זִמְנָא : (תרגום יונתן)

רש"י הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט אהל המרכזה: (רש"י)

אבן עזרא ואת כל העדה. ראשי השבטים והזקנים: ויאפד. כמו ויחגור וכאשר ציץ הזהב איננו המצנפת כן האורים והתומים אינם אבני החושן וכן הלוחות בארון על כן כתוב ויתן אל החשן: (אבן עזרא)

[ד] ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ותקהל העדה אל פתח אהל מועד:

אונקלוס וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ וְאֶתְכְּנִישַׁת כְּנִישָׁתָא לְתַרַע מְשָׁבֵן זִמְנָא : (אונקלוס)

יונתן וַעֲבַד מֹשֶׁה הֵיכְמָא דְּפְקִיד יְיָ וְאֶתְכְּנִישַׁת כְּנִישָׁתָא בְּעֶשְׂרֵין וַתִּלְתָּא יוֹמִין לִירְחָא דְּאָדָר לְתַרַע מְשָׁבֵן זִמְנָא : (תרגום יונתן)

אור החיים ותקהל העדה וגו'. אולי כי בראותם מעשה משה שלקח אהרן ובניו והבגדים וגו' נקהלו מעצמן. או ירצה להודיע שהחזיקם המקום לכל ישראל בפתח אהל מועד, כמו שדרשו ז"ל (ויק"ר פסוק שלפני זה) בפרשת הקהל וגו', וכאן יודיע הכתוב שכן היה: (אור החיים)

[ה] ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה יהוה לעשות:

אונקלוס וַאֲמַר מֹשֶׁה לְכְנִישָׁתָא דִּין פְּתַגְמָא דִּי פְקִיד יְיָ לְמַעְבַּד : (אונקלוס)

יונתן וַאֲמַר מֹשֶׁה לְכְנִישָׁתָא דִּין פְּתַגְמָא דְּפְקִיד יְיָ לְמַעְבַּד : (תרגום יונתן)

רש"י זה הדבר. דברים שתראו (ב) שאני עושה לפניכם כוונת הקב"ה (ג) לעשות, ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה. כל הענין הזה צפרסת המלואים פירשתי בואתה תארה (סג): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כאן לא נזכר למעלה שום דבר שיאמר עליו זה הדבר לכן פירש דברים שתראו: (ג) כי בכתוב לא הוזכר את מי כוה לכן הוסיף לפרש אותי כוה וכו': (שפתי חכמים)

אור החיים ויאמר וגו' זה הדבר וגו'. אמר כן להודיעם לבל יערערו על הדבר כקרח וכעדתו בחושבם כי מלבו ומרצונו היה עושה. ומעתה אין טענה לקרח כי שוגג

היה שהרי הודיעו בשעת מעשה כי זה הדבר הוא מצות ה' ולא מלבו ומרצונו של משה. עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שמו"ר פ"ב) כי משה מלך היה דכתיב (ברכה לג) ויהי בישורון מלך ותנן (כתובות יז.) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והנה משה היה עושה מעשים שאסור לעשותם אפילו עבד עברי לאדונו לרחוץ אותם במים וכו' כל גופם וכל סדר המעשה, ואין לך זלזול גדול מזה, אשר על כן הקדים לומר זה הדבר אשר צוה ה' מפי ה' נאמר לי לעשותו, ודוקא זה ולא אחר כי המלך אסור לעשות כן הגם שיחפוץ למחול, כי דוקא זה הדבר לצד שהפה שאסר מלך שלא ימחול על כבודו הוא שהתיר וצוה לי לעשות. עוד ירצה על דרך מה שאמרו ז"ל בתורת כהנים בפסוק וירחץ אותם במים באותה שעה זכו בקידוש ידים ורגלים ובטבילת יום הכפורים ע"כ. והוא אומרו זה הדבר אשר צוה ה' לעשות לדורות, כי בזה יזכו בקידוש ידים ורגלים וטבילה ביום הכיפורים לדורות: (אור החיים)

10 ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אתם במים:

אונקלוס וקריב משה ית אהרן וית בנוהי ואסחי יתהון במינא: (אונקלוס)

יונתן וקריב משה ית אהרן וית בנוי ואסחי יתהון במוי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ויקרב משה את אהרן. אל הכיור: וירחץ אותם. בצווי: (אבן עזרא)

הרמב"ן וירחץ אותם במים. הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכולם רחץ אבל לא היתה רחיצתם כאחת אבל רחץ אהרן והלבישו בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו וילבישם (הרמב"ן)

11 ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אתו את המעיל ויתן עליו את האפד ויחגור אותו בחשב האפד ויאפד לו בו:

אונקלוס ויהב עלוהי ית פתונא וזרו יתה ביהמינא ואלבש יתה ית מעילא ויהב עלוהי ית אפודא וזרו יתה ביהמין אפודא ואתקן ליה ביה: (אונקלוס)

יונתן וסדר עלוי ית פיתונא וזריז יתיה בקמונא ואלבש יתיה ית מנטר מעילא ויהב עלוי ית אפודא וזריז יתיה ביהמין אפודא ואתקין ליה ביה: (תרגום יונתן)

הרמב"ן ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט. זה היה הסדר שעשה בו משה אבל בצואה אמר (שמות כט ה) והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפוד כי רצה לכלול את האבנט בכלם בצוואה אחת ואמר (שם פסוק ט) וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתונת עם האבנט ואחר כן המעיל והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן "ויחגור אותו בחשב האפוד" קודם שישים עליו החשן כי משה ידע בדרך הלבישה כי לעולם תכף ללבישת הבגד יחגור אותו בחגורה העשויה לו באבנט תכף לכתונת ובחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד בהפסקות אבל שם נאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם בענין החשן ולא אמר שיתן אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שכבר צוה כל זה במעשה האפוד והחשן (שם כח) (הרמב"ן)

[ח] וַיִּשָּׂם עָלָיו אֶת הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל הַחֹשֶׁן אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתְּמִיּוֹם:

אונקלוס וַשׁוּי עֲלוּהִי יְתַּ חוּשָׁנָא וַיְהִי בְּחוּשָׁנָא יְתַּ אוּרִיא וַיְתַּ תְּמִיא: (אונקלוס)

יונתן וַשׁוּי עֲלוּי יְתַּ חוּשָׁנָא וְסִדֵּר בְּחוּשָׁנָא יְתַּ אוּרִיא וַיְתַּ תוּמִיא: (תרגום יונתן)

רש"י אֶת הָאוּרִים. כֶּתֶב שֵׁל שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ: (רש"י)

[ט] וַיִּשָּׂם אֶת הַמַּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׂם עַל הַמַּצְנֶפֶת אֶל מוֹל פָּנָיו אֶת צִיץ הַזָּהָב נֶזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

אונקלוס וַשׁוּי יְתַּ מַּצְנֶפֶתָא עַל רִישִׁיה וַשׁוּי עַל מַצְנֶפֶתָא לְקַבִּיל אַפּוּהִי יְתַּ צִיצָא דְדַהְבָּא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יְתַּ מֹּשֶׁה: (אונקלוס)

יונתן וַשׁוּי יְתַּ מַּצְנֶפֶתָא עַל רִישִׁיה וַשׁוּי עַל מַצְנֶפֶתָא כָּל קַבִּיל אַנְפוּי יְתַּ צִיצָא דְדַהְבָּא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא הִיכְמָא דְפְקִיד יְיָ יְתַּ מֹּשֶׁה: (תרגום יונתן)

רש"י וַיִּסַּס עַל הַמַּלְנֶפֶת. פְּתִילֵי תַּחֲלַת הַקְּבֻעִים צִלִּיץ נָתַן עַל הַמַּלְנֶפֶת נִמְלֵא הַלִּיץ תְּלוּי בַּמַּלְנֶפֶת: (רש"י)

[י] וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ וַיִּקְדָּשׁ אֹתָם:

אונקלוס וַנְּסִיב מֹּשֶׁה יְתַּ מִשְׁחָא דְרְבוּתָא וַרְבִּי יְתַּ מִשְׁכָּנָא וַיְתַּ כָּל דִּי בִּיה וַקְדִּישׁ יְתַּהוֹן: (אונקלוס)

יונתן וַנְּסִיב מֹּשֶׁה יְתַּ מִשְׁחָא דְרְבוּתָא וַרְבִּי יְתַּ מִשְׁכָּנָא וַיְתַּ כָּל דְּבִיָּה וַקְדִּישׁ יְתַּיָּה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. טַעְמוֹ וְכִבֵּר לַקַּח קוּדֵם מִשִּׁיחַת אַהֲרֹן: (אבן עזרא)

הרמב"ן וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּצוּק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן. גַּם זֶה עָשָׂה מֹשֶׁה בְּסֹדֵר נִכוּן כִּי כֵּן נִצְטוּה בְּמַעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן (שְׁמוֹת ל כו ט) וּמִשְׁחַת בּוֹ אֶת אֶהֱל וְגוֹי וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בְּנָיו תִּמְשַׁח עַל כֵּן לֹא רָצָה לְמַשׁוּח הַמִּשְׁכָּן עַד שֶׁהִלְבִּישׁ אַהֲרֹן וּמִשַּׁח אוֹתָם כְּאֶחָד כְּדִי שִׁיחִיה הַמְּקַרִּיב כְּמִזְוֹמֵן לְבֹא אֶל הַמִּקְדָּשׁ לְעִבּוּד וְהִיָּה דִּי בְּאַהֲרֹן שֶׁהוּא קְדוּשׁ הִי אֵף עַל פִּי שְׁכַתוּב בְּמִצְוֹת הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן (שֵׁם מ ט) וּמִשְׁחַת אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ וְאַחֲ"כ וְהַקְּרַבְתָּ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בְּנָיו וְגוֹי וּרְחַצְתָּ אוֹתָם וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת אַהֲרֹן (שֵׁם פְּסוּקִים יב יג) כִּי שֵׁם הַסְּדִיר כָּל הַנְּעִשָׂה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כְּאַחַת (הַרְמַב"ן)

אור החיים וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וְגוֹי. הַטַּעַם שֶׁהַפְּסִיק בֵּין לְבִישַׁת אַהֲרֹן לְמִשִּׁיחַתוֹ בְּמִשִּׁיחַת הַמִּשְׁכָּן וְכִלְיוֹ, לְצַד שֶׁמִּצִּינוּ שְׁצוּה הִי בְּמִשִּׁיחַת הַמִּשְׁכָּן וְכִלְיוֹ קוּדֵם

למשיחת אהרן כרשום בפרשת פקודי (מ' ט'), ומן הראוי היה להקדים משיחת המשכן גם ללבישת בגדי אהרן כרשום שם, וטעם שלא עשה כן לצד שדקדק מאמר ה' כאן בפרשה זו (פסוק ב') שאמר לו קח את אהרן וגוי' ואת שמן המשחה וגוי', ואם משיחת המשכן קודמת גם ללבישת בגדי אהרן היה לו לומר קח את שמן המשחה שהוא דבר שיעשה ממנו המצוה הראשונה שהיא משיחת המשכן ואין מקום לטעות מאומרו קח את שמן המשחה ראשונה שימשח אהרן קודם לבישת בגדיו, שהרי כבר אמר והלבשת את אהרן וגוי' ומשחת אותו, אלא ודאי שכוונתו הוא להקדים לבישת הבגדים קודם למשיחת המשכן, ומה שהקדים משיחת משכן בפרשת פקודי ללבישת בגדי אהרן ולמשיחתו אינו אלא למשיחתו דוקא, אלא לצד שלא רצה הכתוב להפסיק בין מצות הבגדים למצות המשיחה של אהרן לזה אמר כל דיני אהרן יחד, ולעולם לא תקדים משיחת המשכן וכליו אלא למשיחת אהרן ולא לבגדים כמו שגילה כאן כנזכר: (אור החיים)

יא וַיִּזְמַן מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ שִׁבְעַת פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּרֶת וְאֶת כֶּנֶס

אונקלוס וַאֲדִי מְנִיהַ עַל מִדְבַּחָא שִׁבְעַת זְמַנִּין וַרְבִּי יַת מִדְבַּחָא וְיַת כָּל מְנוּהִי וְיַת כִּיֹּרֶת וְאֶת כֶּנֶס וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּרֶת וְאֶת כֶּנֶס (אונקלוס)

יונתן וַאֲדִי מְנִיהַ עַל מִדְבַּחָא שִׁבְעַת זְמַנִּין וַרְבִּי יַת מִדְבַּחָא וְיַת כָּל מְנוּהִי וְיַת כִּיֹּרֶת וְאֶת כֶּנֶס וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּרֶת וְאֶת כֶּנֶס (תרגום יונתן)

רש"י וַיִּזְמַן מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ. לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן נִלְטוּהַ בְּהַזְאוֹת הַלְלוּ: (רש"י)

הרמב"ן וַיִּזְמַן מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ. כתב רש"י ולא ידעתי היכן נצטוו בהזאות הללו ואפשר כי מה שאמר במזבח (שם פסוק י) וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ואינו במשיחה בלבד כי "והיה המזבח קדש קדשים" שיוסיף אליו קדוש יותר משאר הנמשחים במשכן וכל כליו ועשה לו קידוש כקידוש אשר נצטוו לעשות במקריבים שאמר (שם כט כא) והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין המזבח שהוא כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים וקל וחומר הדבר וכן נאמר ביום הכפורים (להלן טז יט) והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל שכל קדוש המזבח בהזאות וכל שכן בתחילה שצריך קדוש מטומאה וזרות ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בידוע שעשה להם כאשר עשה לאביהם כאשר נצטוו (שמות מ טו) ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם וכלל זה במה שאמר בבנים (להלן פסוק יג) כאשר צוה ה' את משה והנראה בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא באהרן ויצקת על ראשו ומשחת אותו (שמות כט ז) ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל שלא היתה ביציקה כמוהו ויתכן שלא היתה בבנים משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל בגדיהם וכן תראה בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם (שם פסוק א) שצוה למשוח האב ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה אבל בפרשת הקמת המשכן (שם מ טו) אומר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל וכן בפרשת השמן (שם ל ט) ולא הזכירו משיחה והזאות בבנים במקום אחד לכך אני אומר שלא עשה בהם אלא אחת מהן והן ההזאות (הרמב"ן)

[יב] וַיִּצַק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אֶהָרֹן וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ:

אונקלוס וַאֲרִיק מִמִּשְׁחָא דְרַבּוּתָא עַל רִישָׁא דְאֶהָרֹן וְרַבִּי יְתָה לְקַדְּשׁוּתָהּ: (אונקלוס)

יונתן וַאֲרִיק מִן מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא עַל רִישׁ אֶהָרֹן וְרַבִּי יְתָה בְּתַר דְאֶלְבְּשִׁיה מְטוּל לְקַדְּשׁוּתָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י וילכה. וימשה. בתחלה יולק על ראשו, ואח"כ נותן בין ריסי עיניו, ומושך באלכעו מזה לזה: (רש"י)

[יג] וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי אֶהָרֹן וַיִּלְבָּשֵׁם כְּתָנֹת וַיַּחְגֵּר אֹתָם אֲבִנֵט וַיַּחְבֹּשׁ לָהֶם מְגַבְעוֹת כַּאֲשֶׁר צָוָה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

אונקלוס וְקָרִיב מֹשֶׁה יְתָ בְנֵי אֶהָרֹן וְאֶלְבָּשְׁנוֹן כְּתוּנִין וְזָרַז יְתָהוֹן הַמְּיַנִּין וְאֶתְקוּן לְהוֹן כּוּבְעִין כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יְתָ מִשְׁחָה: (אונקלוס)

יונתן וְקָרִיב מֹשֶׁה יְתָ אֶהָרֹן וְיְתָ בְנוֹי וְאֶלְבָּשְׁנוֹן כְּתוּנִין וְזָרִיז יְתָהוֹן קְמוּרִין וְחָבֵשׁ לְהוֹן כּוּבְעִין הִיכְמָא דְפְקִיד יְיָ יְתָ מִשְׁחָה: (תרגום יונתן)

רש"י ויחבשו. לשון קשירה (ד) :

ספתי חכמים (ד) עיין לעיל פרשת תלוה: (ספתי חכמים)

אבן עזרא ויקרב משה את בני אהרן. פעם שנית בעבור שארכו הדברים או טעמו כאשר הקריב משה את בני אהרן הלבישם כתנות. ומלת וילבישם יוצאה לשנים פועלים: (אבן עזרא)

[יד] וַיִּגַּשׁ אֶת פֶּרֶךְ הַחֲטָאֵת וַיִּסְמֹךְ אֶהָרֹן וּבְגָדוֹ אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ פֶּרֶךְ הַחֲטָאֵת:

אונקלוס וְקָרִיב יְתָ תוֹרָא דְחֲטָאֵתָא וְסִמְךָ אֶהָרֹן וּבְנוּהִי יְתָ יְדֵיהוֹן עַל רִישׁ תוֹרָא דְחֲטָאֵתָא: (אונקלוס)

יונתן וְקָרִיב יְתָ תוֹרָא דְחֲטָאֵתָא וְסִמְךָ אֶהָרֹן וּבְנוֹי יְתָ יְדֵיהוֹן וּמִיַּיִן עַל רִישׁ תוֹרָא דְחֲטָאֵתָא דִּילְהוֹן: (תרגום יונתן)

[טו] וַיִּשְׁחֹט וַיִּקַּח מִשָּׁה אֶת הַדָּם וַיִּתֵּן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ וַיַּחֲטֵא אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת הַדָּם יָצַק אֶל יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְדְּשׁוּהוּ לְכַפֵּר עָלָיו:

אונקלוס וּנְכַס וּנְסִיב מִשֶּׁה יֵת דְּמָא וְיֵהב עַל קַרְנֵת מִדְּבַחָא סְחֹר סְחֹר בְּאַצְבָּעָה וְדָפִי יֵת מִדְּבַחָא וְיֵת דְּמָא אָרִיק לִיסוּדָא דְּמִדְּבַחָא וְקִדְשָׁה לְכַפְרָא עֲלוּהִי : (אונקלוס)

יונתן וּנְכַס מִשֶּׁה יֵת תּוֹרָא וּנְסִיב מִשֶּׁה יֵת אֲדָמָא וְיֵהב עַל קַרְנֵת מִדְּבַחָא חֲזוֹר חֲזוֹר בְּאַצְבָּעָיָה וְרַפִּי יֵת מִדְּבַחָא מִן כָּל סַפְק אָנוֹס וְחֲטוּפִין מְטוּל דְּחָשִׁיב בְּלִבֵּיָה דְּלָמָא נְסִיבָא סְרַכְיָא דְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֲפָרְשׁוּתָא מִן אַחִיָּהוּן בְּאוֹנָסָא וְקָרִיבוּ לְעִבְדֵי דְּמִשְׁפָּנָא אוֹ דִּילְמָא הִישְׁתַּכַּח בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל דְּלָא הָוָה בְּלִבֵּיָה לְמִיתָא לְעִבְדֵי דְּתָא וְשָׁמַע קַל פְּרוּזָא וְאִיסְתַּפִּי וְאִיִּתִי בְּלָא צָבוּ מְטוּל כִּן דְּכִי יֵתִיָּה בְּאֲדָם תּוֹרָא וְיֵת מוֹתֵר אֲדָמָא אָרִיק לִיסוּדָא דְּמִדְּבַחָא וְקִדְשָׁיָה לְכַפְרָא עֲלוּי : (תרגום יונתן)

רש"י ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות (ה) ליכנס לקדושה: ויקדשהו. (ו) בעבודה זו: לכפר עליו. מעתה (ז) כל הכפרות: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) כלומר מי טמא את המזבח שצריך לטהרו ועל זה פירש מזרות כו': (ו) לאס לא כן במאי קדשו: (ז) כאלו אמר ויקדשהו להיות מכפר עליו שפירושו מכאן ואילך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ויחטא. כבר פירשתיו: ויקדשהו. לכפר עליו כל העונות: (אבן עזרא)

הרמב"ן ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה "ויקדשהו" בעבודה זו "לכפר עליו" מעתה כל הכפרות לשון רש"י ואם כן הכתוב יספר כי בזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך וזה כענין שנאמר ביחזקאל (מג כו כז) שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורציתי אתכם נאם ה' וילמד בכאן כי בדם נעשה זה ואין הקטרת האמורים מעכבת בחנוך המזבח שכן לדורות אינה מעכבת בכפרה אבל בתוספתא של פרשת מלואים (תורת כהנים צו מלואים טו) ראיתי כפרה זו איני יודע מה היא מנין אתה אומר שלא היתה כפרה זו אלא שאמר משה בשעה שיצא הכרוז להתנדב במקדש דחקו ישראל איש ואשה והביאו שלא בטובתן תהא כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזול למקדש וכן הוא אומר (ישעיהו סא ח) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה וכבר הזכיר רש"י גם זה בפרשת ואתה תצוה (שמות כט לו) (הרמב"ן)

[טז] ויקח את כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת הכבד ואת שפתי הפלית ואת חלבון ויקטר משה

אונקלוס וּנְסִיב יֵת כָּל תְּרַבָּא דִּי עַל גְּוָא וְיֵת חֲצֵר פְּבָדָא וְיֵת תְּרַתִּין פְּלָגוּ וְיֵת תְּרַבְּהוֹן וְאִסַּק מִשֶּׁה לְמִדְּבַחָא : (אונקלוס)

יונתן וּנְסִיב יֵת כָּל תְּרַבָּא דְּעַל בְּנֵי גְּוָא וְיֵת חֲצֵר פְּבָדָא וְיֵת תְּרַתִּין פּוּלְיִין וְיֵת תְּרַבִּיהוּן וְאִסִּיק מִשֶּׁה לְמִדְּבַחָא : (תרגום יונתן)

רש"י ואת יתרת הכבד. לצד הכבד, שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה: (רש"י)

אבן עזרא ויקח את כל החלב אשר על הקרב. וכתוב בתחלה המכסה את הקרב וכתוב אחר אומר המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דע כי החלב המכסה הוא רב מאד ואת כל החלב אשר על הקרב הוא מעט מפה ומפה גם המכסה הוא על הקרב לכן הכתוב אחז דרך קצרה: (אבן עזרא)

[יז] וְאֵת הַפֶּר וְאֵת עֲרוֹ וְאֵת בְּשָׂרוֹ וְאֵת פִּרְשׁוֹ שֶׁרָף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמִּחְנֶה כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

אונקלוס וְיֵת תּוֹרָא וְיֵת מִשְׁכָּה וְיֵת בְּסָרְהָ וְיֵת אֶכְלָה אוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא כְּמָא דִּי פִקִּיד יֵי יֵת מִשְׁהָ: (אונקלוס)

יונתן וְיֵת תּוֹרָא וְיֵת מוֹשְׁכָא וְיֵת בִּישְׁרִיהָ וְיֵת רַעֲיָה אוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא הִיכְמָא דְפִקִּיד יֵי יֵת מִשְׁהָ: (תרגום יונתן)

אבן עזרא שרף באש. יש אומרים הוא בעצמו ויש אומרים בצווי וראייתם כאשר צוה ה' את משה ואיננה ראייה כי כן דרך לשון הקדש: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו. יכלול בפר הקרב שאינו בכלל בשרו עצמות וגידים וקרניים וטלפים שהם מלבד עורו ובשרו ופרשו או יהיה הוא"ו מן המשמשין ביתר והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף (במדבר יט ה) (הרמב"ן)

[יח] וַיִּקְרַב אֶת אֵיל הָעֵלָה וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הָאֵיל:

אונקלוס וַיִּקְרִיב יֵת דְּכָרָא דְעֵלְתָא וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנֵיהִי יֵת יְדֵיהוֹן עַל רִישׁ דְּכָרָא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּקְרִיב יֵת דְּכָר עֵלְתָא וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו יֵת יְדֵי מִינֵיהוֹן עַל רִישׁ דְּיִכְרָא: (תרגום יונתן)

[יט] וַיִּשְׁחֹט וַיִּזְרַק מִשְׁהָ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אונקלוס וַיִּנְכַּס וַיִּזְרַק מִשְׁהָ יֵת דְּמָא עַל מִדְּבָחָא סָחוּר סָחוּר: (אונקלוס)

יונתן וַיִּנְכַּס יֵת דְּיִכְרָא וַיִּזְרַק מִשְׁהָ יֵת אֲדָמָא עַל מִדְּבָחָא חִזוֹר חִזוֹר: (תרגום יונתן)

[כ] וְאֵת הָאֵיל נָתַח לְנִתְחָיו וַיִּקְטֹר מִשְׁהָ אֶת הָרֹאשׁ וְאֵת הַנֶּתְחִים וְאֵת הַפָּדָר:

אונקלוס וְיֵת דְּכָרָא פִּלְג לְאַבְרוֹהִי וַאֲסַק מִשְׁהָ יֵת רִישָׁא וְיֵת אַבְרָא וְיֵת פִּרְבָּא: (אונקלוס)

יונתן וְיֵת דְּיִכְרָא פִּסִּיג לְפִסְגוּי וַאֲסִיק מִשְׁהָ יֵת רִישָׁא וְיֵת פִּתְגוּזָא וְיֵת פִּרְבָּא: (תרגום יונתן)

הרמב"ן ואת האיל נתח לנתחיו. אין נתוח אלא לאחר הפשט אבל קצר בהפשטה בכאן שכבר צוה בזה בפרשת העולה (לעיל א ו) ואמר ויקטר משה את הראש ואת הנתחים בזמן ההקטרה והוא אחר "ואת הקרב ואת הכרעים רחץ במים" וזהו שאמר "ויקטר משה את כל האיל" כי הכל הקטיר כאחת אחר הרחיצה אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחים טעונים רחיצה (הרמב"ן)

[כא] וְאֵת הַקָּרֵב וְאֵת הַכְּרָעִים רָחַץ בַּמַּיִם וַיִּקְטֹר מִשֶּׁה אֵת כָּל הָאֵיל הַמְזַבְּחָה עָלָה הוּא לְרִיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁה הוּא לִיהוָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֵת מֹשֶׁה:

אונקלוס וְיֵת גְּוָא וְיֵת כְּרָעֵי חֲלִיל בְּמֵיָא וְאִסְק מִשֶּׁה יֵת כָּל דְּכָרָא לְמִדְבָּחָא עֲלֵתָא הוּא לְאִתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא קוּרְבָנָא הוּא קָדָם יְיָ כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יֵת מִשֶּׁה: (אונקלוס)

יונתן וְיֵת בְּנֵי גְוָא וְיֵת רִיגְלָאָה חֲלִיל בְּמוֹי וְאִסְק מִשֶּׁה יֵת כָּל דִּיכָרָא לְמִדְבָּחָא עֲלֵתָא הוּא לְאִתְקַבְּלָא בְּרַעְוָא קוּרְבָנָא הוּא קָדָם יְיָ הֵיכְמָא דְּפְקִיד יְיָ יֵת מִשֶּׁה: (תרגום יונתן)

[כב] וַיִּקְרַב אֶת הָאֵיל הַשְּׁנִי אֵיל הַמְּלֵאִים וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו אֵת יְדֵיהֶם עַל הָאֵיל רֹאשׁ

אונקלוס וְקָרִיב יֵת דְּכָרָא תְּנִינָא דְּכָר קוּרְבָנָא וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנֵיהוּ יֵת יְדֵיהוּן עַל רִישׁ דְּכָרָא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּקְרַב יֵת דְּכָרָא תְּנִינָא דְּכָר אֲשֶׁלְמוּתָא דְּשָׁלִים בְּכוֹלָא וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו יֵת יְדֵיהוּן עַל רִישׁ דְּכָרָא: (תרגום יונתן)

רש"י אֵיל הַמְּלֵאִים. אֵיל הַשְּׁלָמִים שְׁמֹלֹאִים לְשׁוֹן שְׁלָמִים (ח) שְׁמֹלֹאִים וּמְשָׁלִימִים חֶת הַכֹּהֲנִים זְכֵהוֹנְתָם: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) שְׁמֹלֹאִים דְּכֵתִיב הֵכָא אֵינוּ לְשׁוֹן חֵינוּךְ אֲלֵלָא לְשׁוֹן שְׁלָמִים וּמְשָׁלִימִים וְכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא וַיִּקְרַב אֶת הָאֵיל הַשְּׁנִי אֵיל הַמְּלֹאִים וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו. וּבִכְתוּב הָרִאשׁוֹן וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו וְהֵנָּה אֵין הַפֶּרֶשׁ בֵּין וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו וּבֵין וַיִּסְמְכוּ אֹהֶרֶן וּבְנָיו כִּי מִדְּקָדֵק גְּדוּל טַעַם שֶׁאִמְרָא כִּי טַעַם וַיִּסְמְכוּ הוּא לְבַדּוֹ וְאַחַר כֵּן בְּנֵי וַיִּסְמְכוּ כֻלָּם יַחַד: (אבן עזרא)

הרמב"ן וַיִּקְרַב אֶת הָאֵיל הַשְּׁנִי אֵיל הַמְּלֹאִים. כִּבְר פִּירְשֵׁתִי (שְׁמוֹת כח מא) כִּי עֲנִין הַמְּלֹאִים שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם יָד שְׁלֵמָה לְעִבּוּד אֶת עֲבוּדַת ה' וַיִּאֶמֶר כֵּן בְּמִזְבַּח עֲצֻמוֹ וְהַעוֹבְדִים וְהֵנָּה כֻלָּם הַקְּרִבּוֹת הָאֵלוֹ בְּאִים לְמֵלֵא אֶת יָדָם כְּדַכְתִּיב (שם כט א) וְזֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אוֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פֶּר אֶחָד בֶּן בִּקְרָא וְאֵילִים שְׁנַיִם תְּמִימִים אֲבָל נִקְרָא הָאֵיל הַשְּׁנִי אֵיל הַמְּלֹאִים בְּעִבּוּר שֶׁהוּא סוּף הַקְּרִבּוֹת הַלְלוּ וְבוֹ תְּמֵלֵא יָדָם וְכֹהֲנוֹ לְפָנָיו יִתֵּי לְפָרֶשׁ כִּי כֻלָּם מְעַכְבִּין בְּעִנְיָן וַיִּתְּכֵן כִּי הַחֲטָאת לְכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְלִקְדָּשׁוֹ כִּי כֵּן כָּתִיב (לְעִיל פְּסוּק טו) וְהַעוֹלָה לְהַרְצָאָה עַל הַכֹּהֲנִים

ככפרת כל עולת נדבה והשלמים תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה השלמים לבדם באים על מלוי הידים ולכך יקראו מלואים ויאמר "מלואים" ולא מלוי בעבור כי החלבים והשוק גם תרומת הלחם הכל קרב (הרמב"ן)

[כג] וישחט ויקח משה מדמו ויתן על תנוך אֶזְנוֹ אֶהְרֹן הַיְמָנִית וְעַל בְּהֵן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל בְּהֵן רַגְלוֹ הַיְמָנִית :

אונקלוס ויִכַסּ ויִנְסִיב מִשֶׁה מִן דְּמָא ויהב על רום אודנא דאֶהְרֹן דַּיְמִינָא וְעַל אֶלְיוֹן דַּיְמִינָא וְעַל אֶלְיוֹן רַגְלָה דַּיְמִינָא : (אונקלוס)

יונתן ויִנְכִּיס ית דִּיכְרָא ויִנְסִיב מִשֶׁה מִן אֲדַמְיָה ויהב על חסחוס אודנא דאֶהְרֹן דְּהוּא גְדִירָא דְּמִצִּיעָא דְּאֹדֹן יְמִינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִיִּצְעָא דַּיְדִיָּהוֹן דַּיְמִינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִצִּיעָא דְּרַגְלִיָּה יְמִינָא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא הימנית. כמו הפנימית. וטעם על תנוך בהן. בפרשה זאת תהיה והנה הדם יכפר על נפש אהרן וכן כי הדם הוא בנפש יכפר וטעמו בנפש שיש בו לכפר והנה נפש תחת נפש וקרוב מזה הטעם ותגע לרגליו: (אבן עזרא)

[כד] ויקרב את בני אֶהְרֹן ויתן משה מן הדם על תנוך אֶזְנָם הַיְמָנִית וְעַל בְּהֵן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל בְּהֵן רַגְלָם הַיְמָנִית ויזרק משה את הדם על המזבֵּחַ סָבִיב :

אונקלוס ויקריב ית בְּנֵי אֶהְרֹן ויהב משה מן דמא על רום אודנהון דַּיְמִינָא וְעַל אֶלְיוֹן אודנהון דַּיְמִינָא וְעַל אֶלְיוֹן רַגְלִיָּהוֹן דַּיְמִינָא ויזרק משה ית דמא על מדבְּחָא סְחוֹר : (אונקלוס)

יונתן ויקריב ית בְּנֵי אֶהְרֹן ויהב משה מן אדמא על גְדִירָא מִיִּצְעָא דְּאֹדֹנִיָּהוֹן יְמִינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִיִּצְעָא דְּרִיגְלִיָּהוֹן דַּיְמִינָא וידרק משה ית כָּל מוֹתֵר אֲדַמָּא עַל מְדַבְּחָא חֲזוֹר חֲזוֹר : (תרגום יונתן)

[כה] ויקח את החלב ואת האֵלֶּיָּה ואת כָּל החלב אֲשֶׁר על הקרב ואת יִתְרַת הַכֶּבֶד ואת שְׁתֵּי הַכְּלִית ואת חֲלֵבֵהוֹן ואת שֹׁק הַיְמִיִן :

אונקלוס ויִנְסִיב ית תַּרְבָּא וית אֵלִיתָא וית כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גְּוָא וית חֲצַר כְּבִדָּא וית תַּרְבִּיִן כְּלִין וית תַּרְבֵּהוֹן וית שֹׁקָא דַּיְמִינָא : (אונקלוס)

יונתן ויִנְסִיב ית תַּרְבָּא וית אֵלִיתָא וית כָּל תַּרְבָּא דְּעַל בְּנֵי גְוָא וית חֲצַר כְּבִדָּא וית תַּרְבִּיִן כּוּלְיִין וית תַּרְבִּיָּהוֹן וית שֹׁקָא דַּיְמִינָא : (תרגום יונתן)

[כז] ומסל המצות אֲשֶׁר לפני הַזֶּה לקח חֶלֶת מִצָּה אחת וחֶלֶת לֶחֶם שֶׁמֶן אחת ורקיק אֶחָד וישם על החֲלָבִים וְעַל שֹׁק הַיְמִיִן :

אונקלוס ומסלא דפִּטְרִיא דִּי קָדָם יי נסיב גְּרַצְתָּא פִּטְרִיא חֲדָא ויגְרִיצְתָּא דִּלְחָם

מִשַׁח חֶדָּא וְאַסְפּוּג חֶד וְשׁוּי עַל תְּרַבְּנָא וְעַל שׁוּקָא דְיַמְיָנָא : (אונקלוס)

יונתן וּמִסְלָא דְפִטְרִיָּא דְקָדָם יֵי נְסִיב גְרִיפְתָּא פְטִירְתָּא חֶדָּא וְגְרִיפְתָּא דְלְחִים פְּתִיף בְּמִשַׁח חֶדָּא וְעֶרְוֹף חֶד וְשׁוּי עַל תְּרַבְּנָא וְעַל שׁוּקָא דְיַמְיָנָא : (תרגום יונתן)

רש"י וּחֵלֶת לַחֵם שָׁמֶן. הֵיא רְבוּכָה, שְׁהִיָּה מֵרְבָּה זֶה שָׁמֶן (ט) כִּנְגַד הַחֵלֶת וְהִרְקִיקוּן, כִּד מְפֹרָשׁ בְּמִנְחֹת (ע.ת.): (רש"י)

שפתי חכמים (ט) דק"ל למה לא כתיב וחלת מלה שמן ברישא דקרא או בסיפא דקרא ורקיק שמן והוה נמי קאי אכל מה דכתיב לעיל מיניה ומפרש וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא חֵלֶת מֵצָה אַחַת. הֵיא כֹּכַר לַחֵם אַחַת וַיִּתְּכֶן הַיּוֹת כֹּכַר מִשְׁקַל וַאֲיַנְנוּ כִּמְשַׁקַּל הַכֶּסֶף וְהַזֶּהָב : וַיִּשֶׂם עַל הַחֲלָבִים. וְלֹא הַזְכִּיר יוֹתֵרֶת הַכֶּבֶד וְהַכְּלִיּוֹת כִּי הַיּוֹתֵרֶת הֵיא קֶטְנָה וּפִירוּשׁ הַמֶּלֶה כִּמוֹ מֵהַ יִתְרוֹן לְאָדָם וְהַכְּלִיּוֹת הֵם עַל חֲלָבִיָּהוּן כִּי לֹא יִתְּכֶן שִׁיקְרָאוֹ הַכְּלִיּוֹת חֲלָב רַק הָאֵלִיָּה הֵיא חֲלָב : (אבן עזרא)

[כז] וַיִּתֵּן אֶת הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיִּנָּף אֶתֶם תְּנוּפָה לַפָּנִי הַזֶּה :

אונקלוס וַיִּהְיֶה יָת כֹּלָּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן וְעַל יְדֵי בְנוֹהֵי וְאַרְיִים יְתַהוֹן אֶרְמָא קָדָם יֵי : (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְדֵּר יֵת כּוֹלָּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן וְעַל יְדֵי בְנוֹי וְאַרְיִים יְתַהוֹן אֶרְמָא קָדָם יֵי : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וַיִּנָּף אוֹתָם. הַנִּיף אַהֲרֹן וּבְנָיו כְּאֲשֶׁר יִנָּף אַהֲרֹן אֶת הַלוּיִם : (אבן עזרא)

[כח] וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶתֶם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיִּקְטֹר הַמִּזְבֵּחַ עַל הָעֹלָה מִלְּאִים הֵם לְרִיחַ יִיחָח אִשָּׁה הוּא לִיחָח :

אונקלוס וַיִּנְסִיב מֹשֶׁה יְתַהוֹן מֵעַל יְדֵיהוֹן וְאַסְק לְמִדְבָּחָא עַל עֲלֵתָא קוּרְבָּנָא אָנוּן לְאַתְקַבְּלָא בְרַעְוָא קוּרְבָּנָא הוּא קָדָם יֵי : (אונקלוס)

יונתן וַיִּנְסִיב מֹשֶׁה יְתַהוֹן מֵעַל יְדֵיהוֹן וְאַסִּיק עַל מִדְבָּחָא עַל עֲלֵתָא קוּרְבָּן אֲשֶׁלְמוֹתָא הֵינוּן דְשְׁלִימוֹן בְּכוֹלָּא מְטוּל לְאַתְקַבְּלָא בְרַעְוָא קָדָם יֵי : (תרגום יונתן)

רש"י וַיִּקְטֹר הַמִּזְבֵּחַ. מִסָּה שָׁמֶשׁ כֹּל שְׂבַעַת (י) יְמֵי הַמְּלוּאִים בַּחֲלוּק לְזָבִן: עַל הָעוֹלָה. אַחַר הָעוֹלָה (כ) וְלֹא מֵאִינוּ שׁוּק שֶׁל שְׁלָמִים קָרַב בְּכָל מְקוֹם חוּץ מִזֶּה: (רש"י)

שפתי חכמים (י) כתב הרא"ם לא ידעתי למה פירש כאן ולא בויקה משה את הדם

וגו' וכל הנמשכים אחריו שכל השימושים היו על ידי משה. ושמא יש לומר שהמתין עד סוף כל שימוש של משה עכ"ל. ועוד י"ל דקשה לרש"י למה הקטירו השוק על המזבח כי לא מלינו בשום שוק של שלמים שהקטירו וכמו שכתב רש"י בסמוך. ומתוך משה היה משמש וכו' וגבי חזה ושוק כתיב לזהרן ובניו יהיה למנה משום הכי הקטיר המזבח ולא נתנה לו למנה אלא החזה כדי לעשות היכר בינו ובין אהרן ובניו כי הם היו כהנים והוא היה לוי ולא שמש אלא בז' ימי המלוכה והיכר זה עשה הקדוש ברוך הוא בינו ובין הכהנים בני אהרן: (כ) ולא על ממש דהא כבר הקטיר את העולה קודם שחיטתו של זה האיל: (שפתי חכמים)

בעל הטורים מלואים. חסר כתיב כי נהפך להם לתוגה [שמתו נדב ואביהוא]: (בעל הטורים)

אור החיים על העולה. שלא היה דבר מפסיק. ואולי שלא שהה עד שאכלה האש את העולה אלא ועדיין העולה קיימת: (אור החיים)

[כט] ויקח משה את החזה ויניפהו וינופה לפני יהוה מאיל המלאים למשה יהי למנה כפאשר צנה ויהוה את משה: (אור החיים)

אונקלוס ונסיב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי מדכר קורבנא למשה הוה לחלק קמא די פקיד יי ית משה: (אונקלוס)

יונתן ונסיב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי מדכר קורבנא אתפרש למשה הוה לחולק הי קמא דפקיד יי ית משה: (תרגום יונתן)

[ל] ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו ויקדש את אהרן את בגדיו ואת בניו ואת בגדי בניו: (אור החיים)

אונקלוס ונסיב משה ממשחא דרבותא ומן דמא די על מדבחא ואדי על אהרן על לבושיה ועל בניו ועל לבושי בניו עמה וקדיש ית אהרן ית לבושיה וית בניו וית לבושי וית בניו: (אונקלוס)

יונתן ונסיב משה ממשחא דרבותא ומן אדמא דעל מדבחא ואדי על אהרן ועל לבושי ועל בניו ועל לבושי בניו עמיה וקדיש ית אהרן וית לבושי וית בניו וית לבושי בניו: (תרגום יונתן)

הרמב"ן ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח. לא ידעתי אם מערבן להזאות הללו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח (להלן טז יח) וכן לא נתברר לי מה טעם איחר הזאות הללו לאחר הקטרה של מלואים כי בצואה (שמות כט כא) הקדים ההזאות ואח"כ אמר ולקחת מן האיל החלב והאליה (שם פסוק כב) ואולי בעבור שאמר שם (פסוק כא) וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו למד משה כי הוא הדבר המאוחר הנעשה בהם שבו יהיו קדושים לגמרי

כי לא הזכיר שם במשיחה (שם ז) קדוש ולא במתן בהונות (שם ט) וכאן אמר וימשח אותו לקדשו (פסוק יב) לא שיקדש לגמרי עד שעשה ההזאות ואמר בהן (כאן) ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלים קדושת האב והבנים כאחת בהזאות הללו וכך אמרו בת"כ (צו מלואים לד) ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש אהרן והבנים אלא בהזאת דם (הרמב"ן)

[לא] ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בשלו את הבשר פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו ואת הלחם אשר בסל המלאים כפאשר צויתי לאמר אהרן ובניו יאכלהו:

אונקלוס ואמר משה לאהרן ולבניו בשילו ית בסרא בתרע משפן זמנא ותמן תיכלון יתה וית לחמא די בסל קורבנא כמא די פקדית למימר אהרן ובניו ייכלוניה: (אונקלוס)

יונתן ואמר משה לאהרן ולבניו בשילו ית בשר קורבנא בדודותיא בתרע משפן זימנא ותמן תיכלון יתיה וית לחמא דבסל קורבנא הי כמא דפקידית למימר אהרן ובניו ייכלוניה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא בשלו את הבשר. הם בעצמם כי ובשלת את בשרו בצווי: (אבן עזרא)

אור החיים כאשר צויתי. פירוש על האכילה צוה כבר שיאכלוה ועתה הוא מצוה על המקום, הא למדת מצוה על האכילה, ומצוה על המקום ואם ירצה שלא לאכול הרי זה בטל המצוה, ואם ירצה לאכול חוץ מהמקום הרי זה בטל המצוה. ואומרו לאמר פירוש לא שצוה מעצמו אלא ממה שנאמר לו מפי השכינה:

חסלת פרשת צו אור (החיים)

[לב] והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו:

אונקלוס ודאשפתאר בבשרא ובלחמא בנורא תוקדון: (אונקלוס)

יונתן ומה דמשתייר בבשרא ובלחמא בנורא תוקדון: (תרגום יונתן)

אבן עזרא והנותר בבשר ובלחם. עד בקר כי כן כתוב: (אבן עזרא)

הרמב"ן והנותר בבשר ובלחם. הבי"ת בשתי המלות תשמש כמו מ"ם והנותר מן הבשר ומן הלחם וכן ביום השמיני והלאה (יחזקאל מג כז) בשנה ההיא שמונה עשרה שנה (שופטים י ח) ולא פירש הכתוב "והנותר עד הבקר" כי כבר למדו משפט הקרבנות וידעו ששלמים הללו נדונין כחמורין שבהן שנאכלין ליום ולילה או שקצר הכתוב כאן בעבור שהוא מפורש בצואה (שמות כט לד) ואם יותר מבשר המלואים ומן הלחם עד הבקר (הרמב"ן)

[לג] ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם פי שבעת ימים ימלא את ידכם:

אונקלוס ומתרגע משפן זמנא לא תפקון שבועא יומין עד יום משלם יומי קורבניכון
ארי שבועא יומין יקרב ית קרבניכון: (אונקלוס)

יונתן ומתרגע משפנא לא תפקון שבועא יומין עד יום משלם יומי אשלמנותכון
ארום שבועא יומין יתוקם משפנא ויתפרק ויתקרב קורבניכון: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ימלא את ידכם. תחסר מלת קץ כאילו אמר כי קץ שבעת ימים או זמן.
יש אומרים לא תצאו שבעת ימים ובלילה היו יוצאים לצרכם והנכון בעיני
שיצאו בשעת הצורך ביום ובלילה וחכם גדול אמר כי חפרו מקום בחצר אהל
מועד וזהו רחוק והכתוב אמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום כאילו אין
שם רגע שלא היו בוכים רק הכתוב דבר שישבו פתח אהל מועד יום ולילה והטעם
שלא יתעסקו בדבר ולא ילכו אל מקום אחר וכן ומן המקדש לא יצא כאשר
אפרש: (אבן עזרא)

[לד] פאשר עשה ביום הזה צנה יונה לעשת לכפר עליכם:

אונקלוס כמא די עבד ביומא הדין פקיד יי למעבד לכפרא עליכון: (אונקלוס)

יונתן הי כמא דעבד וסדר ית סדר קורבנינא ביומא הדין היכדין פקיד יי למעבד
אתון בתר יומי אשלמותא למכפרא עליכון: (תרגום יונתן)

רש"י וזה ה' לעשות. כל שבעת (ב) הימים ורז"ל דרשו, לעשות, זה מעשה פרה,
לכפר זה מעשה יום הכפורים, וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים
(מ) שבעת ימים, וכן הכהן השורף את הפרה: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש מקרא קצר הוא והיה צריך להיות כאשר עשה ביום הזה
וזה ה' לעשות כל ז' הימים דאם היה כאשר עשה ביום הזה דבוק למעלה עם
שבעת ימים ימלא את ידכם כאשר עשה ביום הזה אס כן כאשר וזה ה' לעשות
ישאר לדו ואין לו טעם. אבל רבותינו זכרונם לצרכה פירשו לעשות זה מעשה
פרה לכפר זה מעשה יום הכפורים ואם כן לפי מדרכם צריך לומר שהם מדזיקים
כאשר עשה ביום הזה עם הקודם לו ומאמר וזה ה' לעשות מאמר בפני עצמו
הוא שהם וזה לעשות מעשה הפרה ולכהן גדול לכפר עליכם ביום הכפורים על
ידי פרישת שבעת ימים: (מ) כמו שצריך אלו דינים צכאן כך צריך התם: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא כאשר עשה ביום הזה. פירוש וכאשר עשה ביום הזה משה כן צוה ה'
לעשות שבעת ימי המלוואים והיה ראוי להיות כאשר עשיתי אלא כי כן דרך לשון
הקדש כמו והיי יחזקאל לכם ואת יפתח ואת שמואל והעד שפירוש צוה ה'
לעשות כן ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אותכם שבעת ימים ועוד
ופר חטאת תעשה ליום כמו שנים ליום עולה תמיד וכתוב שם וחטאת על המזבח
ומשחת אותו בכל יום עד סוף המלוואים ועוד שבעת ימים תכפר על המזבח ולא

הזכיר את שני האילים כי אחז דרך קצרה ודעת רבים כי פר חטאת לבדו יעשה בכל יום ולפי דעתי שטעם להזכיר הפר בעבור שינתן מדם איל העולה על אהרן ובניו והאיל השני יאכל בשרו רק פר חטאת הוא לכפר על המזבח וכן כתוב על הכפורים וטעמו בעבור כפורים: (אבן עזרא)

בעל הטורים לעשת. חסר וי דאמרינן בפ"ק דיומא לעשות זו מעשה פרה שהיו מזין עליו כל ששה ימים ולא היו מזין עליו בשבת: (בעל הטורים)

[לה] ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת יהוה ולא תמותו **כי כן צויתי:**

אונקלוס ובתרע משפן זמנא תיתבון ימם ולילי שבועא יומין ותטרוון ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארי כן אתפקדית: (אונקלוס)

יונתן ובתרע משפן זמנא תיתבון יומם ולילי שובעא יומין ותטרוון ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארום היכדין איתפקדית: (תרגום יונתן)

רש"י ולא תמותו. הא אם לא תעשו כן, הרי (נ) אתם חייבים (ס) מיתה: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) דאם לא כן שנכתב לדיוקא למה ליה למיכתב כלל ולא תמותו ודאי לא ימותו כשישמרו מצות ה' אלל ודאי נכתב לדיוקא: (ס) פירוש שמכלל לאו אתה שומע הן ומפני שכוונת המקרא הזה אינו רק להעניש למי שלא יעשה כן ולא לומר שאם יעשה כן לא ימות כיון דעיקר הגיזום היא המיתה הולכך רש"י לומר כאן שמכלל לאו אתה שומע הן וכאלו אמר שאם לא תעשו כן תמותו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ופתח אהל מועד תשבו. להזכיר ולא תמותו: **צויתי.** פועל שלא נקרא שם פועלו ויש אומרים כי כן צויתי אותכי ואם לא פירש שם לשבת פתח אהל מועד:

חסלת פרשת צו אבן עזרא

הרמב"ן ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו. על דעת הברייתא של תורת כהנים (שמיני מלואים מב) ענין הפסוק הזה שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה כלומר עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותו העת והיא מצוה נוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא וחייבין עליה מיתה והוא שאמר בכהן גדול (להלן כא יב) ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אמרו (בת"כ כאן) אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו (שם) פן תמותו (להלן יז) ממשמע לאו אתה שומע הן אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם (שם) פירוש שלא אמר כי בשמן משחת ה' אתם משוחים ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם (שמות מ טו) (הרמב"ן)

ספורנו יומם ולילה. כי היריעות לא התפרקו כמבואר למעלה: (ספורנו)

[לז] ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יהוה ביד משה: (ססס)

אונקלוס ויעבד אהרן ובניו את כל פתגמיא די פקיד יי בידא דמשה: [ססס]
(אונקלוס)

יונתן ויעבד אהרן ובניו את כל פתגמיא דפקיד יי בידא דמשה: (תרגום יונתן)

רש"י ויעש אהרן ובניו. להגיד שבחן (ע) שלא הטו ימיו ושמאלו:

חסלת פרשת נו: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) דאם לא כן למה ליה למיכתב ויעש פשיטא לדיק כמותו ח"ו לא יעשה מה שצוה לו הקדוש ברוך הוא. כתב הרא"ם וכן דרשו במכילתא גבי דבר אל בני ישראל וישבו וגו' ויעשו כן ובפרשת אחרי גבי ויעש כאשר צוה ה' את משה וגו' ובפרשת בא אל פרעה גבי וילכו ויעשו בני ישראל וגו' ובפרשת בהעלותך גבי כאשר צוה ה' את משה וגו' אבל בפרשת בהעלותך גבי ויעשו את הפסח וגו' לא פירשו כלום. ושם מפני שסמכו על מה שדרשו בפסח עצמו בפרשת בא עד כאן לשוננו. ולי נראה מה שלא פירשו בפרשת בהעלותך גבי ויעשו את הפסח וגו' מפני שכל אותה פרשה מדברת בגנותן של ישראל כמו שפירש רש"י שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא עשו פסח אלא זה וכו' משום הכי לא דרשו גבי אותה ויעשו וגו' כמו בשאר וק"ל. ועוד כתב הרא"ם אך בפרשת קרח גבי ויעש משה בענין המטות שלא דרשו כלום לא ידעתי למה עד כאן לשוננו. ולי נראה משום שלא שייך בו לדרוש התם להגיד שבחו וכו' כיון שהוא שלוחו של מקום לחזקה שליה עושה שליחותו ואין זה שבה לשליח כשעושה שליחות המשלחו אבל ישראל ואהרן ובניו עשו על פי דבורו של משה ולא שינו מכל אשר צוה להם והאמינו לשליחותו על זה שייך למדרש להגיד שבחו כנ"ל. וק"ל: חסלת פרשת נו: (שפתי חכמים)

הרמב"ן ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה. יאמר בכל מקום "כאשר צוה ה' ביד משה" אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא עשו כאשר צוה ה' את משה אבל עשו כל הדברים אשר צוה ה' ועוד נוסף עליהם מה שאמר באש זרה אשר לא צוה אותם (להלן י א) (הרמב"ן)

פרשת שמיני

ויקרא פרק-ט

[א] ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל:

אונקלוס ויהוה ביום תמינת קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל: (אונקלוס)

יונתן ויהי ויהוה ביום תמינת קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל: (תרגום יונתן)

רש"י ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים, (א) הוא ר"ח ניסן, שהוקם המשכן בו ביום, (ב) ונטל י' עטרות השנויות (ג) בסדר עולם: ולזקני ישראל. להשמיעם פעל פי הדבור אהרן נכנס (ד) ומשמך זכהונה גדולה, ולא יאמרו מאליו נכנס: (רש"י)

שפתי חכמים (א) מדכתיב בסוף פרשת לו ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים וגו' ויעץ אהרן ובניו וגו' ואחר כך כתיב ויהי ביום השמיני ודאי קאי אמה שלפניו אלותן שבעת ימים דדרשינן סמוכות. ועוד יש לומר דלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ולמה לא פירש איזה יום היה אלא ודאי ח' למילואים הוא ולא כריך לפרש כיון דסמיך ליה: (ב) דקשה לרש"י כיון שהפסוק בא להגיד לנו באיזה זמן היה ענין זה באמרו ויהי ביום הח' עדיין אין לנו יודעים באיזה חודש היה שמיני למלואים או בכמה לחודש ועל זה פירש הוא ראש חודש ניסן ורלונו לומר דהפסוק לא כריך להגיד דודאי הוא ראש חודש ניסן דהא הוקם המשכן בו ביום כמו שפורש בואלה פקודי וכיון שמלינו דהיה קדושה בראש חודש ניסן ודאי זה היה גם כן בראש חודש ניסן דתלינן קדושה ביום קדוש ועל זה סמך הפסוק לכך סתם זמנו. ותו קשה לרש"י מנא לן דסברא הוא דתלינן קדושה ביום קדוש דהפסוק סמך על זו הסברא ועל זה פירש ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם רלונו לומר דהא אמרינן בסדר עולם דאיתו היום נטל עשר עטרות ולמה הניח הקדוש

ברוך הוא לו כל המעלות יותר משאר ימים קדושים אלא לאו שמע מינה מדזה היום מקודש כבר בהקמת המשכן תלינו קדושות ביום קדוש: (ג) ומסום הכי קאמר בה"א הידיעה השמיני המיוחד משום העשר עטרות שנטל ואלו הן ראשון למעשה בראשית ראשון לחדשים ראשון לנשיאים ראשון לכהונה לעבודה לירידת האש לאכילת קדשים לאיסור הזמות לשכון שכינה בישראל לצדך את ישראל: (ד) דקשה לרש"י למה קרא זקני ישראל אין לומר שרצה לדבר להן שיאמרו לישראל להקריב קרבנם דהא כתיב אחריו ואל בני ישראל תדבר לאמר וגו' אבל להם לא היה משה מדבר כלום ועל זה פירש להשמיעם וכו' ואף על פי דלעיל צפרקה הקודמת כתיב ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר נראה ה' ופירש רש"י שלא תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה אם כן למה צריך להשמיעם שנית שעל פי הדבור נכנס לשמש. יש לומר דהכא בא לאשמועינן שעל פי הדבור נכנס לשמש אף בכהונה גדולה שהיא עבודה אחרת מעבודת כהן הדיוט. (נחלת יעקב) יש לומר דהתם מיירי במה שעשה תוך ז' ימי מלואים והכא מיירי במה שעשה בשמיני וזהו דנקט לעיל לכבודי וכאן מדבר בעד אהרן לצדו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ויהי ביום השמיני. היה נראה לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם באחד לחדש רק המעתיקים אמרו שהיה ראש חדש ניסן ובשבעת ימי המלואים היה משה מקים את המשכן בכל יום וסותרו כדי להרגיל בו וללמד: **קרא משה לאהרן ולבניו**. ויצאו מפתח אהל מועד או העדה נכנסה אל החצר: (אבן עזרא)

בעל הטורים ויהי ביום השמיני קרא משה. בגי' היה ביום ראש חדש ניסן. אמר משה לפי שסרבתי ז' ימים בסנה לכך לא זכיתי לשמש אלא ז': (בעל הטורים)

אור החיים ויהי ביום השמיני. צריך לדעת מה טעם אמר ויהי ובמסכת מגילה (דף י) אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער, ומקשה והכתיב ויהי ביום השמיני ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום בריאת שמים וארץ כתיב הכא ויהי וגו' וכתיב התם (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בקר וגו', ומתוך הא מתו נדב ואביהוא, ומקשה עוד ויהי בשמונים שנה (מ"א ו) ויהי כאשר ראה יעקב (ויצא כט י) וגו' ויהי ערב ויהי בקר וגו', ומתוך רב אשי כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי אינו אלא לשון צער ע"כ, החי יתן אל לבו למקשה מפסוק ויהי ביום השמיני והעלים עין ממה שלפניו ויהי ערב ויהי בוקר שממנו למד ויהי ביום השמיני, ולזה יכולנו לומר שמקשה משניהם יחד ולהגדיל קושייתו הוסיף גם פסוק ויהי ביום השמיני לומר כי רבים ויהי שהם לשון שמחה, או אפשר שנתכוין לומר לו שאדרבא להפך כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון שמחה כדרך שלמד התנא מויהי ביום השמיני מויהי ערב אם כן כל ויהי לא יגרע עינה מזה. גם בזה לא יוכל לדחות כי דבריו הם במן הסתם ולא במקומות שגילה הכתוב בפירוש, כי הרי התנא למד מויהי ערב וגו'. אלא תגדל התמיה על המתוך, כי מה מתוך הרי מתו נדב ואביהוא, תירוץ זה מועיל לוייה ביום השמיני ולא לוייה ערב ויהי בוקר שממנו למד ויהי ביום השמיני, ואין לומר שהיה לו איזה ענין לומר שגם בו ביום היה איזה צער, שהרי מצינו כשחזר המקשה והקשה ממנו חזר לאחוריו והודה

חצי הודאה. ועוד מעיקרא למה לא נתן לב רבי לוי מעצמו לכתובים שמוכיחים שיש ויהי שהוא שמחה, והיה לו לחלק מעצמו:

אכן נראה כי כוונת ר' לוי גם כן לא היתה אלא כדברי רב אשי, ולזה לא אמר אלא אמר רב אשי שיהיה נשמע שסותר דברים הראשונים, שגם יוסבלו דברי רב אשי בדברי ר' לוי, שהרי מקראות ויהי רבים ונכבדים, אלא שהמקשה סבר כי לכל ויהי הוא אומר, ונתחכם להקשות מויהי ביום השמיני כי אין הפרש בין ויהי בימי לוייה ביום, ורצה לסתור הכלל אפילו במקום שיאמר ויהי בימי, והמתרץ תירץ כי שם מתו נדב ואביהוא, כי לא רצה לחלק בין ויהי בימי לוייה ביום, כי אין הפרש, ואין הוכחה מתשובה זו שסובר אפילו ויהי לבד הוא לשון צער, כי לא הוכרח לתרץ זה אלא לצד שהקשה מויהי ביום. ואחר כך חזר להקשות אפילו מויהי לבד, ונתחכם המקשה להקדים פסוק ויהי בשמונים שנה לגלות על ויהי ערב שמלבד שלא היה שם צער היה בו שמחה. והגם שמדברי הברייתא שהביא למעלה מוכח שהיה שמחה לפניו, אינו אלא דברי התנא, אבל אין הוכחה מהכתוב אלא שלא היה צער אבל שמחה מנין, לזה הקדים פסוק ויהי בשמונים שנה שזה ודאי שמחה יגיד בבנין בית המקדש (תענית כו) דכתיב (שה"ש ג') ביום שמחת לבו, וזה יגיד על ויהי כאשר ראה יעקב ויהי ערב וגו' שאינם אלא שמחה, ואמר רב אשי ויהי איכא ואיכא כו', וכן היתה דעת המתרץ ראשון אלא שקדם רב אשי ותירץ. ואולי גם מתרץ ראשון רב אשי הוא והזכיר שמו במסקנא, או ב' סתמי דתלמוד הם, וגי' דרכים אלו הם שאנו הולכים בהם בשבילי התלמוד. נמצאת אומר כי אפילו לרב אשי ויהי ביום הוא כויהי בימי, והצער הוא שמתו נדב ואביהוא שאין כמותם בכל ישראל, וזולת זה לא היה אומר הכתוב ויהי, וגם אומרו (יתרו י"ט ט"ז) ויהי ביום השלישי, גם שם הרי פרוחה נשמתם של כל ישראל כאומרם ז"ל (שבת פח:): וזולת זה לא היה אומר ויהי ביום:

ואולי נראה עוד כי הצער שיגיד הכתוב הוא של משה המוזכר בכתוב כי ראה גדולתו וגדולת זרעו ביד אהרן ובניו, וצא ולמד צער הקנאה מדבר טוב מה עושה ממעשה בניו של שמעון הצדיק (מנחות קט:), וישתנה מה שלפנינו שהיתה לו ולזרעו אחריו, ולצד שהפציר בשליחות פרעה חרה אפו בו ביום ההוא ועזבו מהיות כהן לעולם, וכשהגיע יום הפקידה נצטער על אשר פרח ממנו עוז תפארת כהונת עולם, והגם כי עצם מאוד בצדקות ובענוה, הלא כל לב חי מרגיש ובפרט בדבר מצוה יקרת הערך ומופלאה כזאת. ואולי כי צער זה רמזו הכתוב בפסוק (ז' א') ויהי ביום כלות משה שהוא עצמו יום זה, ומיתת נדב ואביהוא רמז כאן בפסוק ויהי ביום השמיני:

ביום וגו' קרא משה לאהרן וגו'. דע כי העושה דבר כזה שיתן גדולה הנודעת לו לזולתו, לו יהיה אחיו, כאשר יתחייב לעשותה, לא ישלוט בנפשו עשותה בגי' שלמיות, הא' שיעשנה במהירות, והב' בצירוף בחינת ההדרגות שישנה בדבר. הגי' עשיית הדבר בפרסום לפני רבים, והודיע הכתוב כי שלשתם יחד שלט משה בנפשו ועשאו. כנגד המהירות אמר ביום השמיני, פירוש בהיות הבקר טהור לב לא עכב אלא תיכף קרא לאהרן לתת לו הכהונה ולא נתעצל. ב' עשה הדבר בצירוף בחינת ההדרגות שנתן הכהונה לאהרן ולבניו יחד, הגם כי בזה יגדל העצבון בלבו שיראה גדולה מושכת לאהרן ובניו ואשר יעצב אל לבו יעשה הדבר בהדרגות, בתחלה יקרא לאהרן ואחר כך לבניו, כי לא היה הכרח בקריאת הבנים אז עם אהרן. הגי' במצב כל הזקנים דכתיב **ולזקני ישראל** לעשות הדבר בפומבי בפני רבים ונכבדים, וזה יורה על שלימות הרצון לעשות רצונו ית', וכפה הרגשותיו: (אור החיים)

כלי יקר ויהי ביום השמיני. זה יום שמיני למילואים. נראה מזה שגם יום זה הוא מכלל ימי המילואים שקדמו לו וזה אינו, שהרי הכתוב אומר (ויקרא ח.לג) כי שבעת ימים ימלא את ידכם. ואע"פ שיום זה מלואים לחנוכת המזבח מ"מ מה ענין חינוך אהרן ובניו לחנוכת המזבח. ואולי לפי שר"ל כי בעצם היום ההוא נראה ה' אליהם ולא בימים הקודמים ע"כ הוצרך ליתן טעם מה יום מימים לפי שהיה יום זה שמיני דבר זה גרם לו קדושה ביתר שאת, כי כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש כדעת המדרש (יל"ש שמות רמא.טו) האומר שכל קלוסו של משה היה באז, ומאז באתי לדבר בשמך, אז ישיר משה כו', כי אז היינו אחד רוכב על ז' והוא להשליט את השי"ת על כל ז' כוכבי לכת ועל כל הנמצאים שנתהוו בז' ימי בראשית, וע"כ נראה להם ה' ביום זה דווקא מצד היותו שמיני כי מספר זה מיוחד אליו ית'. וזה טעם הקרבן שאינו מרוצה כ"א מן יום הח' והלאה, וזה טעם שהמילה שבח' דוחה השבת שבז' כי הרוחני דוחה הגשמי.

ומה שיום ח' זה נטל עשר עטרות, רמז למה שארז"ל (ערכין ג.): כינור של ימות המשיח יהיה ח' נימין ושל העוה"ב י' נימין לפי שלימות המשיח ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי ה' אחד רוכב על ז' כוכבי לכת מנהיגי העה"ז, אבל לעה"ב שיהיו מופשטים מן החומר לגמרי יתוסף בהם השגה שיכירו כח מלכותו ית' על כל נבדלים העליונים הכלולים במספר ט' בסוד ארון ט' וכפורת טפח ואז השמיני יעלה למספר י', ע"כ בא הרמז ביום שמיני זה שנטל י' עטרות לומר כי יש בו מעין של העה"ב כי שם יראו את כבוד ה' עין בעין וכן ביום זה נאמר כי היום ה' נראה

ולזקני ישראל. לא מצינו שדבר אל הזקנים כלום, ואם כדברי המפרשים שדבר לאהרן בפני זקני ישראל שלא יאמרו אהרן מעצמו נכנס לעבודה הלא כבר נאמר בפרשת צו (א.ח) ואת כל העדה הקהל וגו', ושם הכניסו לעבודה בפני כל העדה ומה היה צריך לזה כאן שנית. ונ"ל לפי שנאמר (ויקרא ד.יג-טו) ואם כל עדת ישראל ישגו, וסמכו זקני העדה ידיהם על ראש הפר. וכמו כן בקרבנות צבור אלו שבאו לכפרה על וישחטו שעיר עזים (בראשית לו.לא) ועל מעשה העגל מסתמא עשו בו ככל התורה המפורשת בפר' ויקרא בחטאת הקהל ע"כ קרא לזקנים, ואע"פ שלא נזכר כאן שסמכו ידיהם מ"מ מסתמא עשו הסמיכה ואע"פ שכל חטאת הקהל קרבנו פר, שאני הכא שחטאו בשעיר ועגל על כן רצה ה' שיביאו שעיר ועגל. (כלי יקר)

דעת זקנים ויהי ביום השמיני. מצינו קריאה לשובע שנא' וקראתי אל הדגן והרביתי אותו קריאה לרעב שנא' כי קרא ה' לרעב. קריאה לגדולה שנאמר קרא משה לאהרן ולבניו ואמר לו משה כך אמר לי הקב"ה למנות אותך כהן גדול ואני שמח עמך בגדולתך כמו ששמחת בגדולתי שנא' וראך ושמח בלבו: **ולזקני ישראל**. כדי לגדלו בפניהם: (דעת זקנים)

[ב] ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני ה'.

אונקלוס ואמר לאהרן סב לך עגל בר תזרי לחטאתא ודכר לעלתא שלמין וקרב קדם: (אונקלוס)

יונתן וְאָמַר לְאַהֲרֹן סֵב לָךְ עֵיגֵל בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא מְטוּל דְלָא יִשְׁתַּעֵי עֲלֶיךָ שְׁטָנָא לִישׁוֹן תְּלִיתָאֵי עַל עֵיסֶק עֵיגְלָא דְעִבְדְתָּ בְּחֹרֵב וּבְרִם דְכָר לְעֲלֵתָא תִּיסָב מִן בְּגִלְלֵי דִי דְדָפֵר לָךְ זְכוּתָא דְיִצְחָק דְכַפְתִּיהָ אָבוּי פְּדִיקְרָא בְּטוֹר פּוּלְחָנָא תְּרִיהוֹן יְהוֹן שְׁלָמִין וּקְרִיב קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י קח לך עגל. להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה (ה) על מעשה העגל
פעשה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ואם תאמר הא אין קטיגור נעשה סניגור כדפירש רש"י בפרשת חקת. ויש לומר לדוקא בעבודת פנים כמו בצגדי כהונה כשהיה כהן גדול נכנס לפני ולפנים לא נכנס בצגדים שהיה בהם זהב משום אין קטיגור וכו' ובעבודת חוץ לא היה הקפדה על זה. ואין להקשות כיון שאהרן היה חוטא בעגל איכא למיחש לאין קטיגור נעשה סניגור כדפירש רש"י בפרשת חקת דשאני התם דהפרה היתה מכפרת על כל ישראל ואי היה אהרן המכפר איכא למיחש לאין קטיגור נעשה סניגור אבל הכא לא היה מכפר אלא על עצמו אין שייך טעם זה. כתב הר"ם אבל מה שאמר להודיע שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל לא ידעתי איך הודיע זה אם בעבור שנראה להם כבוד ה' על ידי קרבנות אלו שמורה שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל אי הכי אפילו בלא עגל נמי ידענו שמכיון שנראה להם כבוד ה' על ידי הקרבנות שהקריב ידענו שכבר נתכפר עונו וכו'. ולי נראה דדיוקא דרש"י הוא מדכתיב קח לך עגל וגו' לך למה לי לא היה לו לומר אלא קח עגל כמו גבי העם דכתיב קחו שעיר עזים וגו' אלא על כרחך מדכתיב קח לך עגל בן בקר לחטאת פירש הקיחה היא לך כלומר לטובתך היא להודיע וכו' אי נמי דהוכחתו הוא מה שכוה לו עגל לחטאת והלא חטאת של כהן משיח הוא פר כמו שכתוב בפרשת ויקרא ולמה לוא כאן עגל לחטאת אלא להודיע שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל אשך עשה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא עגל בן בקר. בשבעת ימי המלואים היה פר חטאת גם איל לעולה ולא הזכיר עם עגל בן בקר אם הוא בן שנה והקרוב אלי שפר כמו עגל בלא זכר שנה: (אבן עזרא)

הרמב"ן ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר. נצטווה משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ואם לא נזכר זה וכן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העומר ממנו למשמרת (שמות טז לב) וכן אנכי האל בית אל (בראשית לא יג) ספר יעקב זה ואם לא נזכרה האמירה לו וכבר הראיתך בפרשיות של מצות הפסח (שמות יא א) כאלה רבות (הרמב"ן)

בעל הטורים עגל בן בקר. בגימטריא לכפר חטא העגל: (בעל הטורים)

אור החיים קח לך עגל. ביומא דף ג' דקדקו אחר שאמר ואל בני ישראל וגו' קח לך למה לי מובן הוא שהעגל לו. ודרשו שבא לומר שיקח משלו ולא משל ציבור. עוד נראה לומר כי אומרו לך כי זה יהיה לו לאות עולם כי לא עשה הוא העגל בכוונה ח"ו ולא טעה אחריו אלא שבא על ידו בלא כוונה ובלא מחשבה רעה, ולצד זה יועיל לכפר בעגל, מה שאין כן ישראל לצד שמעשיהם בעגל הוא בחינת המזיד ולא יבא העגל לחטאת להם והוא אדרבה קטיגור. ותמצא (ויק"ר כא) שהקפיד ה' על אהרן לבל יכנס לבית ה' פנימה ביום הכיפורים בבגדי זהב לצד שעשה זהב העגל, ויש להעיר בזה למה צוה ה' שיביא עגל בן בקר לחטאת והלא החטאת באה לכפרה ואין לך סניגור בעולם כזה. ונראה כי האדון ב"ה שפט בצדק הדבר, לצד כי אהרן לא עשה שום פעולה בבחינת מעשה העגל כי לא ציירו ולא הכינו ואין צריך לומר שלא האמין בו ולא טעה אחריו חס ושלום כמאמרו למשה (תשא לב כד) ויצא העגל פירוש מעצמו יצא על ידי מעשה אשר עשו ב' מכשפי ערב רב יינוס ויומברוס כמאמרם ז"ל (תנחומא תשא יט), ומעתה המעשה שעשה הוא בבחינת הזהב שאמר להם (שם) למי זהב התפרקו ולקח מידם ויצר אותו בחרט ומעשה זה עשהו בידיעה שלימה והגם שטעמו היה לצד יראה מישראל לבל יהרגוהו כחור, גם היה מאבד להן הזמן עד שיבא משה, אף על פי כן הרי עשה מעשה בלתי הגון, אשר על כן אמר ה' שיביא העגל לכפר על הדבר שיצא על ידו שלא בכוונה אבל הזהב שמעשה שעשה בו היה בכוונת המכוון אמר ה' לא יראה בו לפני ולפנים שלא יעשה קטיגור סניגור, מה שאין כן ישראל שחטאו בעגל אינם יכולין להביא עגל לכפרה לזה צוה ה' שיביאו שעיר עזים:

עוד נראה לומר בהעיר איך אנו אומרים (ר"ה כו.) אין קטיגור נעשה סניגור בענין הזהב והלא אמרו (ערכין טז.) ארבעה בגדי זהב של כהן גדול מכפרים על ארבעה מיני עבירות וכו' אם כן קטיגור נעשה סניגור, ובהכרח ליישב כי ישתנה כפרת חוץ מכפרת פנים שכפרת פנים מלבנת החטאים כשלג, וזה לך האות לשון של זהורית (יומא סז.), ודבר זה הוא מופלא וצריך שלא ימצא בו רושם העון כלל, ואשר על כן הבגדים להיותם בחוץ מכפרים הגם היותם מין זהב מה שאין כן כפרת פנים, וגם לפי חילוק זה ישתנה חטא של אהרן בזהב מחטאם של ישראל בעגל, כי אהרן מכפר בחוץ בבגדי זהב וישראל אינם מתכפרים בעגל כי חטא אהרן בזהב שוגג גמור היה בלקיחתו ובנתינתו בחרט מה שאין כן ישראל, ולזה לא יתכפרו בעגל אפילו בחוץ והבן: (אור החיים)

כלי יקר קח לך עגל בן בקר לחטאת. יש מקשים למה עגל של אהרן בא לחטאת ועגל של ישראל בא לעולה, ואמרו בזה לפי שבחטא העגל לא חטא אהרן במחשבה שהרי ודאי לא נתכוין לשם ע"ז כלל ועיקר חטאו היתה במעשה שעשה העגל בפועל כמ"ש (שמות לב. לה) ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן. מה ת"ל אשר עשה אהרן אלא להורות בא שאהרן לא חטא כ"א בעשיית העגל, ולא במחשבה, ע"כ קרבנו עגל לחטאת המכפר על חטא המעשה, אבל ישראל שחטאו גם במחשבה כי ודאי לשם ע"ז נתכוונו ע"כ קרבנס עגל לעולה הבא על חטא ההרהור. ומה שקשה על פירוש זה הלא ישראל חטאו גם במעשה שהרי השתחוו לו ויזבחו לו ולמה לא הביאו לכפרה עגל לחטאת. נ"ל שעל חטא הזביחה הביאו לכפרה השעיר לפי שנאמר (ויקרא יז.) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים והיכן מצינו שזבחו ישראל לשעירים שאמר לשון עוד אלא ודאי שעל מה שנאמר בעגל ויזבחו לו קאי כי זביחה זו ודאי היתה לשעירים לשדים לא אלוה כי כל המעשה ההוא היה מעשה שטן ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג. כא) ע"כ נאמר קחו שעיר עזים לחטאת אבל אהרן שלא זבח לו כלל הביא עגל לחטאת

לכפר על מה שעשה העגל.

ומ"ש בקרבן של אהרן והקרב לפני ה'. ובקרבן העם נאמר לזבוח לפני ה'. י"א לפי שהזביחה כשרה בזרים אבל לא ההקרבה, ול"נ לפי שזבחי אלהים תכליתם להביא לידי רוח נשברה וישראל חטאו גם ברוח ההרהור ע"כ נאמר בהם לזבוח לפני ה' שאחר הזביחה יהיו לפני ה', אבל אהרן שלא חטא במחשבה ע"כ מיד אחר קיחת העגל לחטאת נאמר והקרב לפני ה' כי מיד ותיכף נעשה קרוב אל ה' אחר מעשה הקיחה. (כלי יקר)

דעת זקנים קח לך עגל. ולא אמר פר לפי שע"י העגל נתזלזלה הכהונה וע"י העגל החזירה לו: (דעת זקנים)

ג] וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹר לֵאמֹר קָחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֶגְל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִים לְעֹלָה:

אונקלוס וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּמְלִל לְמִימְר סְבוּ צְפִיר בְּר עֲזִין לְחַטָּאתָא וְעֶגְל וְאֶמְר בְּנֵי שָׁנָא שְׁלָמִין לְעֹלָתָא: (אונקלוס)

יונתן וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּמְלִל לְמִימְר סְבוּ בְרַם אֶתוֹן צְפִיר בְּר עִזִּי מְטוֹל דְּסֻטָּנָא מִימְתִּיל בִּיה מְטוֹל דְּלָא יִשְׁתַּעֵי עֲלִיכוֹן לִישׁוֹן תְּלִיתָאֵי עַל עֵיסַק צְפִיר בְּר עִזִּי דְנִכְסִיו שְׁבֻטוֹי דְיַעֲקֹב וְרַמְיוֹ יִתִּיה וְעֵיבַד יִתִּיה לְחַטָּאתָא וְעִיגְלָא מְטוֹל דְאִשְׁתַּעְבְּדְתוֹן לְעִיגְלָא וְאִמְר בְּר שְׁתִּיה מְטוֹל דְיִדְפֹר לְכוֹן זְכוּתָא דְיִצְחָק דְכַפְתִּיהָ אָבוֹי הִי כְאֶמְרָא תְרִיהוֹן שְׁלָמִין לְעֹלָתָא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא תמימים. על העגל ועל האיל ופרי המלואים לחטא את המזבח וזה העגל לכפר על אהרן וכבר פירשתי זאת המלה: **שעיר עזים לחטאת.** על הקהל ועגל שאין לו שנה תמימה וכן כבש לעולה: (אבן עזרא)

הרמב"ן וטעם ואל בני ישראל תדבר לאמר. שיאמר להם אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצווה בשם ה' והוא המקריב הקרבנות לגדלו בעיני העם והנכון שטעמו ואל בני ישראל תדבר אתה והזקנים הנזכרים כי לכך קראם שידברו לישראל כדרך ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו (שמות יב כא) או אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני ישראל תדבר ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני ישראל תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר סתם לכל אחד מצותו כדרך ואצו אתכם בעת ההיא לאמר וגוי חלוצים תעברו (דברים ג יח) וכן רבים במשנה תורה ור"א אמר (בפסוק ו) כי טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו (שם) שכבר אמר להם משה זה הדבר ואם כן יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה' ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגוי ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו לכם שעיר עזים והנה קצר בתחילה ופירש בסוף ואיננו נכון אבל אחר שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו שיקריבו הקרבנות על הסדר שיצוה ואחר כך יראה להם הכבוד ובעבור שאמר כי היום ה' נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי (שמות כט א) כי שם לא צוה רק על המלואים ובשבעת הימים וקרבתיהם מלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם

עצמם יקריבו הקרבנות והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו (לעיל ו' יג' יד') ויתכן כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו כי כאשר צוה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כאשר פירשתי (שם ח' ב') לכך לא הזכירם שם ולא כדברי רש"י שאמר שם (שמות כ"ט א') כי הפר לכפר על מעשה העגל אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו ולקדש אותם והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים שעיר עזים אחד לחטאת וכך אמר בתוספתא של פרשת מלואים בת"כ (שמיני מלואים ד') שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל ודרשו וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחילה שנאמר (בראשית ל"ז לא') וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף שנאמר (שמות לב' ח') עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר שרף של יום הכפורים אף על פי שהיה זה חטאת חיצונה כי לא פירש משה שיעשה כן ואולי נצטוה בכך והכתוב לא חשש להאריך כי לא יעשה רק מה שיאמר משה ולא יאמר משה רק מה שצוה ה' (הרמב"ן)

בעל הטורים **ועגל וכבש**. כבש לכבוש מעשה עגל ואיל שהיה מרקד לפניהם כאיל והיינו דכתיב וירקידם כמו עגל: (בעל הטורים)

אור החיים **תדבר לאמר**. צריך לדעת מה טעם ידבר כאן אהרן לישראל ולא משה הרגיל ואולי כי לצד שאמר להם למי זהב התפרקו וגו' לזה יצו ה' אליו כי ידבר להם להביא כפרה שעיר עזים הפה שאסר הוא הפה שהתיר וכבר כתבנו בכמה מקומות דברי רז"ל כי החטא יפעיל הגנאי במקומו והתיקון צריך להיות מכוון כנגדו והוא אומרו **תדבר לאמר** פ"י תדבר דיבור שיש בו מעלה וזכות כנגד דיבור שהיה בו השפלה אשר פרע בו את העם. עוד נראה כי לצד שעלה אהרן במעלה הנפלאה הלז מתוך כל ישראל בו בחר ה' לז"א אליו משה שידבר לישראל אמירות רכות והוא אומרו **לאמר** וכן תמצא שאמר **כי היום ה' נראה אליכם** פ"י כל המושג וכל הרצון אינו אלא לצד ישראל כאומרו אליכם ולא לי וכדרך שמצינו שאמר משה לישראל הלא כ"ז שהיו ישראל נזופים לא דבר ה' עם משה כי כל המושג אינו אלא לצד מעלת ישראל: (אור החיים)

כלי יקר **ואל בני ישראל תדבר לאמר**. מה שצוה משה לאהרן שידבר אל ישראל ולא צוה הוא בעצמו להם, לפי שרצה משה להראות לכל ישראל שאהרן נקי מן חטא העגל דאל"כ איך יצוה הוא להם קחו לכם עגל לכפרה והרי יאמרו לו טול קורה כו'. או יהיה פירושו ע"ד קשוט עצמך תחילה כו' (ב"ב ס') לפיכך מתחילה קח לך עגל בן בקר לקשט את עצמך תחילה ואח"כ ואל בני ישראל תדבר לאמר שיתקשטו גם המה ואז גם המה יכולין לקשט אחרים וזהו לשון לאמר.

קחו שעיר עזים לחטאת. לכפרה על מה שזבחו זבחיהם לשעירים לכך נאמר לזבוח לפני ה'. ולא לשעירים כדרך שעשו בזביחה לעגל כאמור. ובתורת כהנים (ויקרא א.ט.) דרשו מה ראו ישראל להביא יותר מן אהרן אלא אמר להם משה אתם יש בידכם מתחילה ויש בידכם מסוף. בתחילה שנאמר (בראשית ל"ז לא') וישחטו שעיר עזים, בסוף שנאמר (שמות לב.ח) עשו להם עגל מסכה, יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר, יבא עגל ויכפר על מעשה עגל, אבל אהרן לא היה לו חלק כ"א בעגל ע"כ. ויש לדקדק למה הוציא את אהרן מכלל מעשה דשעיר עזים והלא גם לוי היה במעשה ההוא ואדרבא שהיה לו חלק גדול במעשה ההוא יותר על אחיו כמו

שפירש"י על פסוק שמעון ולוי אחים, (בראשית מט.ה) ועוד למה הזכיר לשון קודם וסוף הלי"ל אתם יש בידכם ב' עבירות ולמה תלה העון במוקדם ומאוחר, ועוד מה ענין כפרת שעיר עזים לכפרת עון העגל, גם פסוק ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'. צריך ביאור כי לא פורש בו להיכן קרבו, ומהו שאמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו מה יעשו עוד נוסף על מה שכבר עשו.

והקרוב אלי לומר בהיתר ספיקות אלו. שבעל מדרש זה סובר שהא תליא שאותו מעשה של וישחטו שעיר עזים היה סבה גם למעשה עגל, יען כי מהידוע שמדת הקנאה שהיתה באחי יוסף גרמה להם אותו מעשה של וישחטו שעיר עזים ומאז נשתרשה בתוכם מדת הקנאה לדורות כמ"ש (תהלים סט.י) כי קנאת ביתך אכלתני. היא קנאת בית ישראל המצויה בין ישראל בכל הדורות יותר מבכל האומות עד שיצא העגל הזה מתוך שרבים קנאו במשה במחנה כקרח ועדתו, וכן באותו זמן רבים קנאים פגעו בו וזאת תורת הקנאות לחשוב עליו עלילות דברים לאמר כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו. כדי לפרוק עולו מעליהם ולמנות עליהם העגל הזה העצב נבזה האחוז בחבלי בוז כי הקנאה המסבבת פירוד הלבבות היא שעמדה להם שנפרדו איש מעל אחיו כי בטלו מצות ואהבת לרעך כמוך. וזהו החטא הקודם המסבב גם המאוחר שלסוף פנו עורף גם אל ה' ובטלו מצות ואהבת את ה' אלהיך. ומטעם זה ארז"ל (ב"ר לח.ו) שכל זמן ששלום בין ישראל אפילו עובדים ע"ז הנח לו שנאמר (הושע ד.יז) חבור עצבים אפרים הנח לו אבל חלק לבם עתה יאשמו. וביאור דבר זה תמצא יפה ומתוקן בחבורי עוללות אפרים חלק א' מאמר כ"ג ומשם תוכל להבין מה שתלה בעל מדרש זה ב' מיני עון אלו בקודם ובמאוחר כי אחת גוררת חבירתה, וכן מצינו (מלכים א' יב.כח) בירבעם שעשה העגלים מקנאתו במלכות שלמה.

ובהצעה זו מיושב מה שלא היה אהרן צריך להיות לו חלק בכפרה שהוא על הקודם וישחטו שעיר עזים, דהיינו פירוד הלבבות שהיו בין האבות כי כבר תיקן אהרן זה במה שאחז במדת השלום כי שמוע מזבח טוב. וכן ישראל ראו לתקן שניהם ביום זה ז"ש ויקרבו כל העדה וגו' כי כשראו כל העדה שהם צריכין לכפרה על וישחטו שעיר עזים שגרמה להם הקנאה ופירוד הלבבות, ועל המאוחר והוא מעשה העגל שעל ידו נתרחקו מעל ה' ופנו אליו עורף ולא פנים, הנה זולת הקרבן ראו לתקן כל זה במעשה ממש שלא יהיה כטובל ושרץ בידו, וז"ש ויקחו את כל אשר צוה משה היינו הקרבנות ויקרבו כל העדה שקרבו זה אל זה בקירוב הלבבות וקימו וקבלו עליהם להיות באחוה וריעות לתקן חטא הקודם מעשה שעיר עזים הבא מתוך פירוד הלבבות, ואח"כ תקנו גם חטא המאוחר ויעמדו לפני ה' כי פנו אל הש"י פנים ולא עורף, וכאשר ראה משה כושר לבבם זה עם זה, וכי היו שלמים עם ה', היה הדבר ישר מאד בעיניו כי טוב הוא יותר מן הבאת קרבן כמ"ש (שמואל א' טו.כב) הנה שמוע מזבח טוב. ועל זה אמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו כי כלום צוה ה' על דברי עולה וזבח כ"א לשמוע בקול ה' כי בזה הדבר, מיעט מעשה הקרבנות לומר כזה תעשו גם לדורות ומי יתן והיה זה לבבכם כל הימים כי בזכותו וירא אליכם כבוד ה', כמו שאתם פונים פניכם מול השכינה כך יאר ה' פניו אליכם כדרך שבא ליראות כך בא להראות. (כלי יקר)

דעת זקנים קחו שעיר עזים. ועגל. כדי שידעו שנתכפר להם מעשה העגל מאחר שמצוה להם להקריב עגל: (דעת זקנים)

[ד] וְשׂוֹר וְאֵיל לְשִׁלְמִים לְזִבְחַם לְפָנַי יִהְיֶה וּמִנְחָה בְּלִילָה בְּשָׂמֶן פִּי הַיּוֹם יִהְיֶה נִרְאָה

אַלִיכֶם :

אונקלוס וְתוֹר וְדָבָר לְנִכְסֵת קוֹדֶשׁא לְדַבְחָא קָדָם יְיָ וּמִנְחָתָא דְפִילָא בְּמִשְׁחָ אֲרִי יוֹמָא דִּין יְקָרָא דִּינִי מִתְגַּלִּי לְכוּן : (אונקלוס)

יונתן וְתוֹר וְאִימְרָא לְנִכְסֵת קוֹדֶשׁא לְדַבְחָא קָדָם יְיָ מִן בְּגִלְל דְּיִתְרְעִי בְּכוּן וּמִנְחָתָא פְּתִיכָא בְּמִשְׁחָ זֵיתָא אַרוּם יוֹמָא דִּין אִיקָר שְׂכִינְתָא דִּינִי מִתְגַּלִּי לְכוּן : (תרגום יונתן)

רש"י **כי היום ה' נראה אליכם.** להשקות שכינתו במעשה ידיכם, (ו) לכך קרבנות הללו **באין חובה ליום זה:** (רש"י)

שפתי חכמים (ו) (נחלת יעקב) להשקות שכינתו וכו' כדכתיב ותלא אש ותאכל וגו' וזהו במעשה ידיכם לפי שזהו חיבה יתירה שנתקבלו הקרבנות אבל לא במה דכתיב וירא כבוד ה' אל כל העם דהא כמה פעמים נראה כבוד ה' ולא נלטוו על הבאת קרבנות ואפילו לרעה נראה לפעמים כבוד ה': (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ושור ואיל.** גדולים: **ומנחה.** היא סלת לכל אחד ואחד: (אבן עזרא)

ספורנו **כי היום ה' נראה אליכם.** כבר נראה במעשה ידיכם, באמרו וכבוד ה' מלא את המשכן וראוי שתכבדוהו בקרבן זה על גלוי שכינתו: (ספורנו)

[ה] ויקחו את אֲשֶׁר צָוָה מֹשֶׁה אֶל פְּנֵי אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי יְהוָה :

אונקלוס וַיִּסִּיבוּ יָת דִּי פִקִּיד מֹשֶׁה לְקָדָם מִשְׁכֹּן זִמְנָא וַקְרִיבוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא וְקָמוּ קָדָם : (אונקלוס)

יונתן וַאֲזַדְרִזוֹן אֶהָרֹן וּבְנוֹי וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסִּיבוּ יָת מַה דְּפִקִּיד מֹשֶׁה וְהִיָּיתוּ לְקָדָם מִשְׁכֹּן זִמְנָא וַקְרִיבוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא וְקָמוּ בְּלֵב שְׁלִים קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

אור החיים **ויקחו וגו' אשר צוה משה.** אמר אשר צוה משה, יכוין אל אהרן גם כן שלקח את אשר צוהו, ואינו יוצא ממשמעות מעשה ישראל שהגם שמפי אהרן נאמרו להם הדברים אהרן עצמו מפי משה אמרם, ואילו אמר הכתוב אשר צוה אהרן אין במשמע אלא לקיחת ישראל ולא לקיחת אהרן. עוד אולי שנתכוין באומרו אשר צוה משה כי לצד מצות משה לבד עשו הדבר הגם שלא היתה ההבטחה הרשומה במאמר: (אור החיים)

[ו] ויאמר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וַיֵּרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה :

אונקלוס וַאֲמַר מֹשֶׁה דִּין פְּתִיגְמָא דִּי פִקִּיד יְיָ תַּעֲבִדוּן וַיִּתְגַּלִּי לְכוּן יְקָרָא דִּינִי : (אונקלוס)

יונתן וַאֲמַר מֹשֶׁה דִּין פְּתַגְמָא דְתַעֲבָדוּן אַעֲבָרוּ ית יִצְרָא בִישָׂא מִן לְבָכוֹן וּמִן יָד יִתְגַּלִּי לְכוֹן אֵיקָר שְׁכִינְתָא דִינִי : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וטעם ויאמר משה. כאשר הראיתך. ואשאל אותה וטעמו כבר אמר להם משה זה הדבר עשו שיתנו שעיר ועגל וכבש ושור ואיל אז יראה לכם כבוד ה' והטעם על האש שיצא: (אבן עזרא)

אור החיים זה הדבר וגו'. צריך לדעת מה הוא הדבר. ורש"י פירש על הקרבת אהרן. ואין זה פשוט מאמר הכתוב שאמר תעשו ונראה שיכוין לומר על המעשה שהזכיר הכתוב בסמוך דכתיב ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה', דקדק הכתוב לומר לפני ה' ולא אמר לפני אהל מועד גם לא היה צריך לומר שהרי אמר בסמוך ויקחו וגו' אל פני אהל מועד, אלא ירצה לומר שהכינו עצמם בערך השלימות והמושכל והערכת עמידתם שהיא לפני ה', ובחינה זו היא השגת תכלית השלימות, כמאמר דוד (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד כי בזה לא ימוט מימינו שהיא התורה, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו וכו' כשיבתו וכו' לפני מלך ומכל שכן לפני מלך מלכי המלכים, וכשהשכיל משה במעשה זה אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו פירוש צוה ה' שתעשו אותו, שתהיו תמיד מעריכים בדעתכם כי אתם עומדים לפני ה', וידא אליכם כבוד ה' עוד יכוין בכלל אומרו לפני ה' שלא היה מסך מבדיל בינם לבין ה' כדכתיב (ישעי' נט) עונותיכם היו מבדילים וגו', וזה יגיד שהיו שלימים עם ה' וכפי זה ידויק על נכון אומרו זה על מעשה האמור בסמוך:

אחר שכתבתי זה בא לידי מדרש חז"ל (במד"ר נשא פ"ב ח') וזה לשונם זה הדבר מה הוא זה הדבר על המילה כמה דתימא זה הדבר אשר מל יהושע עד כאן. ודברי המדרש סתומים וחתומים, וכי באותו יום מל אותם משה, או באותו יום צוה על המילה:

אכן הכוונה היא על ערלת לבם שהוא דבר המבדיל בין ישראל ובין אביהם שבשמים, גם מרחיק אימתו מלבם, וצוה למול ערלת לבבם ובזה יראה להם כבוד ה', והם דברינו עצמם. שוב באה לידי מדרש אחר (כן הוא בתו"כ הכא) בילקוט וזה לשונם זה הדבר אמר להם משה לישראל אותו יצר הרע תעבידו מלבבכם ותהיו כלכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום וכו' ותהיה עבודתכם מיוחדת לפניו דכתיב ומלתם את ערלת לבבכם וגו' ואם עשיתם זה וירא אליכם כבוד ה' עד כאן, והם דברינו עצמם: (אור החיים)

ספורנו זה הדבר אשר צוה ה' תעשו. לסמוך ידיכם על החטאת ועל העולה של צבור: וירא אליכם כבוד ה'. מלבד גלוי השכינה שהיה במשכן, כאמרו וירא כבוד ה' אל כל העם: (ספורנו)

[12] ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את קרבן העם וכפר בעדם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה:

אונקלוס וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן קָרַב לְמִדְבַּחַא וְעִבַד ית חֲטָאתָךְ וְיַת עֲלֵתָךְ וְכִפֵּר עֲלֶיךָ וְעַל עַמָּא וְעִבַד ית קִרְבָּן עַמָּא וְכִפֵּר עֲלֵיהוֹן כְּמָא דִּי פְקִיד יִי: (אונקלוס)

יונתן ונתן פינו דחמא אהרן מדבחא בקרנוי מדמי לעיגלא איסתפי למיקרב

לְגַבִּייהַ בְּכֹן אָמַר לִיּהַ מִשָּׁה אֲנִיס מִנְדָּעָד וּקְרִיב לְמִדְבַּחָה וְלֹא תִסְתַּפֵּי וְעִיבַד ית
חֲטָאָתָד וְיִת עֲלָתָד וְכִפֵּר אֲמִטוּלָתָד וְאֲמִטוּל עֲמָא וְעִיבַד ית קָרְבָן עֲמָא וְכִפֵּר
עֲלִיהוֹן הִי כְמָא דְפִקִּיד יִי: (תרגום יונתן)

רש"י קרב אל המזבח. שהיה אהרן בוש וירא לגשת, (ז) אמר לו משה למה אתה
בוש, לכך נבחרת (ת"כ פרשתא א, ת.י): את חטאתך. עגל בן בקר: ואת עולתך. איל:
קרבו העם. שעיר עזים ועגל וכבש. (ח) כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא, (ט)
ומכאן אתה למד: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) מדלח כתיב ויאמר משה אל אהרן עשה חטאתך וגו' ולמה היה
כריך משה לאמר לו קרב אל המזבח ועוד הרי כבר נאמר והקרב לפני ה' אלח
וכו': (ח) כתב הרא"ם הולך לפרש קרבן העם שעיר עזים ועגל וכבש לאפוקי
מוספי ראש חודש שגם הם קרואים קרבן העם ולאגבן פירש חטאתך ועולתך וכו'
ועיין שם. ואם תאמר מה כריך רש"י לפרש זה דמילתא דפשיטא הוא דולחי קאי
אשלמעלה מזה. ועוד קשה מה שפירש כל מקום וכו' למה לא פירש זה לעיל
בפסוק שכתוב בו עגל וכמו שהקשה הרא"ם. ועוד קשה דכבש נמי נלמד מכאן
ולמה לא נקט כל מקום שנאמר עגל או כבש. ויש לומר דהייתי אומר מדמשנה
הפסוק בלשוננו וכתב גבי אהרן חטאתך ועולתך דרך פרט וגבי העם כתיב קרבן
העם דרך כלל ולא כתיב חטאתם ועולתם אלא ודאי לא מיירי בקרבנות דלעיל
לכך הולך רש"י לפרש דאפילו הכי מיירי בקרבנות דלעיל. ומה שמשנה הפסוק
בלשוננו סבר רש"י דלא קשה מידי דגבי אהרן אינו יכול לכתוב קרבנך דרך כלל
דהייתי אומר דמיירי בסתם חטאת שמציא כהן גדול שהוא פר כגון פר כהן משיח
או פר יום הכפורים לכך כריך לפרש חטאתך עגל בן בקר וכו' אבל בעם ליכא
טעות דחטאתם היה שעיר עזים וגם חטאת ליבור סתם הוא שעיר עזים: (ט)
הולך לפרש שלא תאמר כיון דכתיב גבי אהרן עגל בן בקר ולא סתם עגל היינו
עגל בן בקר היינו פר דעגל בן בקר היא נמי בן ג' שנים משום דסתם עגל בתורה
הוא בן ב' שנים לבד היכא דמפורש בהדיא בן שנה וממילא הכא דכתיב עגל בן
בקר הוא בן ג' שנים אם כן הקושיא דלעיל במקומה עומדת למה שינה גבי אהרן
ולא כתב סתם קרבניך. ועל זה פירש כל מקום שנאמר עגל סתם הוא בן שנה
וממילא אתה למד דהיכא דכתיב בן בקר הוא בן שתי שנים ומשום הכי לא היה
יכול לכתוב גבי אהרן קרבניך סתם שלא לבא לידי טעות לומר היינו עגל בן בקר
היינו פר אלא כל מקום שנאמר פר הוא בן ג' שנים ועגל בן בקר הוא בן שתי
שנים ועגל סתם הוא בן שנה אף אם אינו מפורש בהדיא בן שנה ומכאן אתה למד
וכו' כלומר כיון דשני הכתוב גבי אהרן וכו' כדפרישית ודו"ק. ובזה יתוראו כל
קושיות הרא"ם שהקשה למה לא כתב אותו בפסוק ועגל וכבש בני שנה אבל
המתין עד כאן וכן למה לא אמר כל מקום שנאמר עגל בן בקר הוא בן שתי שנים

דהא תרווייהו דצרי רבי שמעון הם וגם מה שהקשה מנח ליה דצנין אז הוא ללמא כל מקום שנאמר סתם הוא בן שתי פנים לצד היכא שמפרש קרא בהדיא ודו"ק. נ"ל: (ספתי) (חכמים)

אבן עזרא **וכפר בעדך ובעד העם**. שהיא מצוה שתכפר על נפשך ועל כל הקהל ובפר החטאת תכפר בעדך ואחר כך תעשה קרבן העם וכפר בעדם כי לא יוכל אדם לכפר על אחד עד היותו טהור מכל חטא: (אבן עזרא)

הרמב"ן **וטעם קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח וישחט**. על דעתי בדרך הפשט יאמר קרב אל צפון המזבח ועשה שם החטאת והעולה כי הם שחיתתן בצפון ואמר משה כן בדרך קצרה שכבר ידע אהרן זה אבל בת"כ (שמיני מלואים ח) נתעוררו רבותינו בזה ומשלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אצלה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמישי את המלך הגיסי דעתך ובואי שמישי את המלך כך אמר לו משה לאהרן אהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקום הגס דעתך ובוא ועבוד עבודתך ויש אומרים היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא תירא ממה שאתה מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך אמר קרב אל המזבח ויקרב אל המזבח בזריזות וטעם דבר זה כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה' ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כענין שנאמר (תהלים נא ה) וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמר לו הגס דעתך שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אף על פי שנתרצה המקום לכפר עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וכי בתורת כהנים (שמיני מלואים ג) וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר קרב אל המזבח לעשות כל הקרבנות ועשה תחילה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך תחילה בקרבנותיך ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם לימד אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב (יומא מג) (הרמב"ן)

בעל הטורים **קרב אל המזבח**. ב' תגין על רי"ש שהיה אהרן מתבייש וא"ל משה אשריך שתבחר ותקרב קרב כי בך בחר ה'. ועוד שנראה לו המזבח כקרני השור בשביל חטא העגל: **וכפר**. ג'. הכא ואידך וכפר על העם גבי קטרת. וכפר על חטאתינו. לומר כמו שקרבן מכפר על חטא כן הקטורת מכפר על חטא: (בעל הטורים)

אור החיים **וכפר בעדך ובעד העם**. משמע כי כפרת אהרן נוגעת גם לעם. והטעם הוא לצד כי חטא אהרן ישראל היו לו סיבה לחטוא שאמרו לו (תשא לב א) קום עשה לנו וגו', וכל עוד שלא נתכפר אהרן ישנו החטא לעושהו ולמסבב עושהו, ואחר שנתכפר נתכפרו שניהם, לזה אמר לו וכפר בעדך ובעד העם: (אור החיים)

כלי יקר **וכפר בעדך ובעד העם**. כפרתו של אהרן כפולה, אחת כנגד מה שחטא הוא, שנית מה שהחטיא גם את העם כמ"ש (שמות לב.כא) כי הבאת עליו חטאה גדולה. אבל בכפרת העם לא נאמר כ"א וכפר בעדם כי המה תלויין בו והוא לא תלוי בהם. ועוד, שכפרת אהרן הוא בעצם כפרת העם, כי בזמן שמנהיגי ישראל מתוקנים אז כל העם מתוקנים וקלקולם הוא אשמת העם כמ"ש (ויקרא ד.א) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. כי שגגת תלמוד עולה זדון ובזמן שהוא חוטא

גם בשגגה אז שגגתו סבה לאשמת העם שיאשמו גם במזיד ע"כ כפרתו הוא כפרת כל העם.

ד"א ובעד העם. קאי על קרבן העם, ומה שזכרו כאן אצל כפרתו, לומר לך שכפרת אהרן תלויה בכפרת העם שאם יתכפר העם אז גם לך יש כפרה, אמנם אם לא יתכפר העם אז גם לך אין כפרה ותקנה, כי כל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ואין מספיקים בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיה הרב בג"ע ותלמידו בגיהנם, לפיכך אין לו כפרה כ"א בתנאי זה שיכפר גם בעד העם אשר החטיא.

וי"א שאהרן לא היה צריך כפרה, כ"א על חטא המעשה ולא על חטא ההרהור כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל, והעם היו צריכין ג"כ כפרה על חטא המעשה לפיכך נאמר בכפרת אהרן וכפר בעדך ובעד העם לומר לך שגם העם צריך אל כפרתך על חטא המעשה אבל בכפרת העם שהביאו עגל לעולה לכפר גם על חטא המחשבה נאמר וכפר בעד לבד, כי אהרן לא היה צריך לכפרה על ההרהור כי לא חטא במחשבה כלל כ"א במעשה ובלי ספק שלא נתכוין לשם אלהות. (כלי יקר)

דעת זקנים קרב אל המזבח. שה"י השטן מרא' לפניו דמות עגל וה"י ירא שלא יהא ראוי לעבודה אמר לו משה קרב אל המזבח ואל תירא כי בך בחר ה': **וכפר בעדך ובעד העם.** צ"ע שהרי קרבן זה לא בא אלא בשביל אהרן וקרבן העם נאמר בסמוך כדכתיב ועשה את קרבן העם וכפר בעדו וא"כ למה נ"כ ובעד העם וי"ל שבא ליתן טעם מפני מה יקריב תחלי קרבנו קודם הצבור אלא כדי שיבא זכאי ויכפר על החטא וה"ק לו משה וכפר בעדך ואז משתה"י זכאי תוכל לכפר קרבן העם: (דעת זקנים)

[ח] ויקרב אהרן אל המזבח וישחט את עגל החטאת אשר לו:

אונקלוס וקרב אהרן למדבחה ונכס ית עגלא דחטאתא די לה: (אונקלוס)

יונתן וקריב אהרן למדבחה בזריוותא ונכיס ית עגלא דחטאתא דידיה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא אשר לו. משלו היה וכן פר יום הכפורים: (אבן עזרא)

אור החיים ויקרב אהרן אל המזבח. ירמוז לדבריהם ז"ל שאמרו (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו) שאלו לנבואה חוטא מה עונשו אמרה הנפש החוטאת היא תמות, ולצד רחמי ה' אמר יביא קרבן, שעיקר מעשה הקרבן היא מחשבת המקריב כי הוא החייב בכל המעשה אשר יעשה בקרבן ההוא ליזבח ולהשרף על האישים והיתה לו מחשבה זו לכפרה, והוא אומרו **ויקרב אהרן אל המזבח** פירוש הוא עצמו הכין לשום אשם נפשו, וקרב למזבח פירוש לזביחה לאישים, ועשה השחיטה במקומו לעגל לצד רחמי ה' שנתרצה להביא חליפתו:

וראיתי לתת לב בענין לפי מה שקדם לנו (תנחומא שפטים) כי נשבע ה' להעמיד העולם וברואיו במשפט, וכל האומר הקב"ה וותרן יותרו בני מעיו (ירושלמי שקלים פ"ה ה"א), אם כן אם הנפש החוטאת משפטה היא תמות כמאמר הנביא (יחזקאל יח ד) איך יביא קרבן ויפטר, ונראה כי טעם נכון יש בדבר על פי

המשפט, כי כשהאדם חוטא אין בחינתו בחינת ארס, על דרך אומרם ז"ל (סוטה נ. ג.) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, ונעשה בהמה וביום שחזר בתשובה רוח היא באנוש ועלה ממדריגת בהמה למדריגת אדם, האם ראוי הוא להמית אדם זה תחת בהמה, לזה יביא דוגמת החוטא שהוא בהמה וישתתף עמה בצער החושב כי ראוי הוא לעשות בו משפט זה, וכפי זה חלק רוח המרגיש הוא מציל את האדם בהערה זו, והוא מה שאמר הכתוב (תהלים לו) אדם ובהמה תושיע ה' כי חלק הבהמי שבאדם בהצטרפותו עם האדם שהיא בחינת ההשכל נושע בו פירוש לצדו כדי שלא יענש והוא אינו ראוי לעונש, ובזה אפילו בדין הקרבת הקרבן בעד החטא הוא על קו המשפט, כאומרו (שם) משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה': (אור החיים)

[ט] ויקרבו בְּנֵי אֱהֲרֹן אֶת הַדָּם אֲלָיו וַיִּטְבַּל אֶצְבְּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת הַדָּם יָצַק אֶל יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ:

אונקלוס וְקָרְבוּ בְּנֵי אֱהֲרֹן יָת דָּמָא לָהּ וַיִּטְבַּל אֶצְבְּעָהּ בְּדָמָא וַיֵּהֵב עַל קַרְנֵת מִדְבָּחָא וְיָת דָּמָא אַרְיִק לִיסוּדָא דְּמִדְבָּחָא: (אונקלוס)

יונתן ויקרבו בְּנֵי אֱהֲרֹן יָת אֲדָמָא לְוִתִּיהָ וַיִּטְבַּל אֲדָבְעִיהָ בְּאֲדָם תּוֹרָא וַיֵּהֵב עַל קַרְנֵת מִדְבָּחָא וְיָת שָׁאֵר אֲדָמָא אַרְיִק לִיסוּדָא דְּמִדְבָּחָא וְקִדְשִׁיהָ לְמַכְפָּרָא עֲלוּי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ואת הדם הנשאר יצק: (אבן עזרא)

[י] וְאֵת הַחֵלֶב וְאֵת הַכֶּלֶיִת וְאֵת הַיִּתְרֹת מִן הַכֶּבֶד מִן הַחֲטָאת הַקְּטִיר הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר צָוָה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

אונקלוס וְיָת תְּרַבָּא וְיָת כְּלֵיתָא וְיָת חַצְרָא מִן כְּבִדָּא מִן חֲטָאתָא אֶסַק לְמִדְבָּחָא כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: (אונקלוס)

יונתן וְיָת תְּרִיב וְיָת כּוֹלִינִין וְיָת חַצְרָא מִן כְּבִדָּא מִן חֲטָאתָא אֶסִיק לְמִדְבָּחָא הִי כְּמָא דְּפִקֵּד יְיָ יָת מֹשֶׁה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ואת החלב המכסה. ואשר על הקרב ועל הכליות: (אבן עזרא)

[יא] וְאֵת הַבֶּשֶׂר וְאֵת הָעוֹר שָׂרָף בְּאֵשׁ מַחוּץ לַמִּחֲנֶה:

אונקלוס וְיָת בִּשְׂרָא וְיָת מִשְׁכָּא אוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא: (אונקלוס)

יונתן וְיָת בִּישְׂרָא וְיָת מוֹשְׁכָא אוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא: (תרגום יונתן)

רש"י ואת הבשר ואת העור וגו'. לא מלינו חטאת חילוניה נשרפת אלא זו, ושל מלואים, (ו) וכולן על פי הדבור: (רש"י)

שפתי חכמים (וי) דקשה לרש"י הא חטאת נאכלת אי נמי דקשה לרש"י כיון דהכל הוא עבודה עגל החטאת עד וישחט את העולה היה לו לכתוב כאשר טיהר את משה אחר קרא דואת הבשר וגו' לאז היה קאי אכל הפרשה ומתוך דשריפה זו לא נלטוה למשה קודם לכן אלא עכשיו ללא מצינו וכו' אלא זו ושל מילואים משום הכי לא כתיב לבסוף וקל להבין. והא דפירש רש"י לעיל בפרשת תלוי לא מצינו חטאת חימונה נשרפת אלא זו כריך לומר לאו דוקא זו אלא זו וכל כיוצא בו דהאי נמי של מילואים נקרא אלא שאתו של שבעת ימי המילואים היתה לחינוך הכהונה שמהז חל עליהם שם כהונה אף על פי שלא התחילו בעבודה עד יום שמיני למילואים ושל שמיני למילואים היתה לחינוך העבודה וגם פר שני של לויס שבפרשת בהעלותך שפירש רש"י שני לעולה מה עולה אינה נאכלת אף חטאת אינה נאכלת וכו' שגם היא של מילואים היא שבה נתחנכו הלויס לעבודה לוייה.

הרא"ם: (שפתי חכמים)

יב וישחט את העלה וימצאו בני אהרן אליו את הדם ויזרקוהו על המזבח סביב:

אונקלוס וינכס ית עלתא וימצאו בני אהרן לה ית דמא ויזרקוהו על מדבחה סחור (אונקלוס) סחור:

יונתן וינכס ית עלתא ויאקריבו בני אהרן ליה ית אדמא וידרקהו על מדבחה חזור (תרגום יונתן) חזור:

רש"י וימציאו. לשון הוסטה והזמנה: (רש"י)

אבן עזרא וימצאו. מגזרת מצא שמצאו בשעת הצורך: (אבן עזרא)

ספורנו וימצאו. כדי שיתחנכו בהתעסקם בקרבן אביהם: (ספורנו)

יג ואת העלה המציאו אליו לנתחיה ואת הראש ויקטר על המזבח:

אונקלוס וית עלתא אמטיאו לה לאברהא וית רישא ואסק על מדבחה: (אונקלוס)

יונתן וית עלתא אקריבו יתה לפסגהא וית רישא ואסיק על מדבחה: (תרגום יונתן)

יד וירחץ את הקרב ואת הפרעים ויקטר על העלה המזבחה:

אונקלוס וחליל ית גוא וית פרעיא ואסק על עלתא למדבחה: (אונקלוס)

יונתן וחליל ית בני גוא וית ריגלא ואסיק על עלתא למדבחה: (תרגום יונתן)

[טו] וַיִּקְרַב אֶת קִרְבּוֹ הָעַם וַיִּקַּח אֶת שְׁעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעַם וַיִּשְׁחָטְהוּ וַיִּחַטְּאוּהוּ
כְּרֵאשׁוֹן :

אונקלוס וַיִּקְרַב יְת קִרְבּוֹ עֲמָא וַיִּנְסַב יְת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דִי לְעֲמָא וַיִּנְכְּסִיהּ וַיִּכְפֹּר
בְּדַמָּה : **אונקלוס** (אונקלוס) כְּדַמָּאָה :

יונתן וַיִּקְרִיב יְת קִרְבּוֹ עֲמָא וַיִּנְסִיב יְת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דִי לְעֲמָא וַיִּנְכְּסִיָּהּ וַיִּכְפֹּר
בְּאֲדָמִיָּהּ דְצְפִירָא הִי כְמָא דְכֹפֵר בְּאֲדָם עֵיגְלָא דְחַטָּאתָא דִילִיָּהּ דְקִרְבַּב בְּשִׁירוּיָא :
(תרגום יונתן)

רש"י וַיִּחַטְּאוּהוּ. עָשָׂהוּ כַּמִּשְׁפֵּט חַטָּאת: כְּרֵאשׁוֹן. כַּעֲגֹל שָׁלוֹ (פ) : (רש"י)

שפתי חכמים (פ) דקשה לרש"י כיוון שקחאי על חטאת שהיא לשון נקבה היה לו
לכתוב כרשאונה. ומתוך דרשאון קחאי על עגל שהוא נמי לשון זכר לכך לא נקט
רש"י כחטאת שלו. אי נמי יש לומר דהכי קשה לרש"י דלשון של ראשון משמע
שקחאי אמה שכתוב לפניו ולפניו כתיב עולה ואיך אמר שיעשה דין חטאת כעולה.
לכך פירש כעגל שלו רוצה לומר לא קחאי אשלפניו אלא אשלפני פניו שהוא חטאת
דהיינו עגל שלו. הרש"י: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וַיִּקְרַב אֶת קִרְבּוֹ הָעַם. על המזבח: וַיִּחַטְּאוּהוּ כְּרֵאשׁוֹן. הוא עגל
החטאת: וטעם וַיִּחַטְּאוּ. כֹּפֵר בּוֹ הַחַטָּאת: (אבן עזרא)

אור החיים וַיִּקְרַב אֶת קִרְבּוֹ הָעַם. זו הקרבת בחינת האורות הנטועות בישראל
ממקור האור אשר נשתנו באמצעות החטא ולא יהיו בבחינת הנשתוו להתקרב,
כי השינוי בנפש יחייב ההרחקה, כי יעשה שאינו מינו, ובאמצעות העבודה שעשה
אהרן יגיד הכתוב כי הקריב קרבן העם פירוש שהקריב כל הרחקותם. והנה
מהראוי היה שיכתוב פסוק זה בסוף מעשה הקרבן, וטעם שהתחיל בו, לומר
שהפעולה נעשה במה שכוון במעשה קודם עשוהו, כי לא המעשה הוא העיקר
אלא הכוונה הצריכה בו והוא אשר עשה אהרן בתחילת מעשיו והבן. וארמוז לך
פרט אחד קטן שרמז הכתוב באוי וַיִּקְרַב אֶת הָעוֹלָה וַיַּעֲשֶׂה כַּמִּשְׁפֵּט, כבר רמזתי
לך כי זכרון העולה ירמוז על כנסת ישראל ובאמצעות הרחקת ישראל מהיושר
הם מורידים העולה למטה ח"ו ובאמצעות התקרבותם לא מלבד שלא תשולח
בפשעם אלא יוסיפו להעלות עליה אחר עליה עד שתעמוד בגדר המשפט כידוע
למשכיל, והוא ויעשה כמשפט. שמעתי: (אור החיים)

ספורנו כְּרֵאשׁוֹן. שֶׁנֶּשְׂרַף אֵף עַל פִּי שֶׁהִיְתָה חַטָּאת חִיצוֹנָה: (ספורנו)

[טז] וַיִּקְרַב אֶת הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפֵּט :

אונקלוס וַיִּקְרַב יְת עֲלֵתָא וְעֲבָדָהּ עֲלֵתָא : **אונקלוס** (אונקלוס) וַיַּעֲשֶׂהָ :

יונתן וַיִּקְרִיב יְת עֲלֵתָא וְעֲבָדָהּ כְּהִלְכַת עֲלֵתָא דְקִרְיַב אֲמִטוּלְתִּיָּהּ: (תרגום יונתן)

רש"י ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה (ב) בויקרא (בפאה כ.): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כתב הרא"ם במנחות בפרק שתי מדות ובבבליה פרק יום טוב תני תנא קמיה לרבי ינחק בר אבא ויקרב וגו' ויעשה כמשפט כמשפט עולת נדבה למד על עולת חובה שטעונה סמיכה וכו'. ואין להקשות והא בפרשת ויקרא פירש רש"י גבי על ראש העולה לרבות עולת חובה לסמיכה ואם כן למה לי כמשפט ללמד על עולת חובה לסמיכה. ויש לומר דעולת חובה דהכא הוא עולת אהרן שהקריב ביום השמיני שהטיל הכתוב עליו חובה ליום ולעיל בויקרא בא הכתוב ללמד על עולת חובה של יחיד לדורות שטעונה סמיכה והכא מיירי בעולת חובה לשעה ואין לילוף קדשי שעה מקדשי דורות. ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא קאי נמי לעולה שכתוב כאן לענין זריקת דמים על גבי המזבח סביב ולענין נחוח איברים ורחיילת קרבו וכרעיו כמו חטאת שקאי אחטאת דכאן. ויש לומר מדשני הכתוב בלשוננו וכתוב בחטאת כראשון וכאן כמשפט על כרחך לריד לומר ויעשה כמשפט כמשפט הנהוג בעולה וזה אינו אלא בעולה דפרשת ויקרא שם נתפרש משפט העולה: (שפתי חכמים)

בעל הטורים ויעשה. ב'. הכא ואידך ויעשה לאיש הבא אליו גבי דוד בענין ולרש אין כל כי אם כבשה. פירוש ויעשה כמשפט שהוא בעצמו חרץ משפטו ואת הכבשה ישלם ארבעתים: (בעל הטורים)

ספורנו כמשפט. שבני אהרן זרקו וערכו והקטירו: (ספורנו)

יצי ויקרב את המנחה וימלא כפו ממן ויקטר על המזבח מלבד עלת הבקר:

אונקלוס וקריב ית מנחתא ומלא ידה מנה ואסק על מדבחא בר מעלת צפרא: (אונקלוס)

יונתן וקריב ית מנחתא ומלא ידה מינה ונסיב מינה צריד ארפבתה ואסיק על מדבחא בר מן עולת צפרא: (תרגום יונתן)

רש"י וימלא כפו. היא (מ) קמילה: מלבד עלת הבקר. כל אלה עשה אחר (נ) עולת התמיד: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) דאם לא כן למה נשתנה מנחה זו ממנחת דורות שבפרשת ויקרא יותר מעולה דעולת שעה היא שזה לעולת נדבה שהיא לדורות ומנחת שעה אינה שזה למנחת דורות: (נ) פירושו מלבד עולת הבקר דאי הוה פירושו כל אלה עשה

כלל עולת הבוקר היה לו לכתוב בסוף הפרשה אחר שהקריב שלמים שגם שלמים הקריב כלל עולת הבקר או היה לו לכתוב בתחילת הקרבה ואז היה משמע הכלל הפרשה ומאי שנא שכתב כאן. בשלמא אי פירושו כל אלה עשה אחר עולת הבקר אחי שפיר דכתיב דוקא כאן דבא ללמד דקרנות הללו נקריבים אחר עולת הבקר ואי הוה כתיב בסוף היה משמע שגם שלמים דוקא אחר עולת הבקר וזה אינו דיך לומר דאין להם סדר לשלמים איזה מהן קודם. והרא"ם פירש דאם כן ומלבד עולת החודש מיבעי ליה כמו במוספי שבתות וחדשים ומועדות: (ספתי חכמים)

הרמב"ן מלבד עולת הבקר. הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה ולא הוצרך להזכיר כן בימי המלוואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים ובידוע שלא פטרו את התמיד ולא קדמו אליו ובתורת כהנים (שמיני מלוואים יב) שנו ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר מה בא זה ללמדנו אם ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמר (בפסוק הקודם) ויקרב את העולה ויעשה כמשפט אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר מלמד ששתי מנחות היו שם אחת על העולה ואחת בפני עצמה ופירושו שאילו אמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט מלבד עולת הבוקר היה ללמד שהתמיד קודם כמו שאומר בפרשת המוספין על עולת התמיד יעשה ונסכו (במדבר כח טו) מלבד עולת התמיד (שם פסוק לא) אבל כשהזכיר המנחה ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר נראה שעל המנחה הוא אומר ולפיכך דקדקו שאם בא לומר שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מצא אלא לנדבה זו והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפטה במנחת נסכים אם כן למה נאמר ויקרב ויקטר על המזבח מלבד עולת הבוקר לומר שהקריב המנחה הזו מלבד עולת הבוקר ומנחתה שאין המנחה הזו מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישראל (הרמב"ן)

ספורנו מלבד עולת הבקר. מלבד מנחת עולת הבוקר: (ספורנו)

דעת זקנים ויקרב את המנחה. ואחר כך וישחט את השור ואת האיל לשלמים. וצ"ע כי אין זה כסדר הצוויין בתחלה נאי ושור ואיל לשלמים והדר ומנחה בלולה בשמן: (דעת זקנים)

יח וישחט את השור ואת האיל זבח השלמים אשר לעם וימצאו בני אהרן את הדם אליו ויזרקוהו על המזבח סביב:

אונקלוס וינכס ית תורא וית דכרא נכסת קודשאי די לעמא ואמטיאו בני אהרן ית דמא לה וזרקוהו על מדבחא סחור סחור: (אונקלוס)

יונתן וינכיס ית תורא וית דיקרא נכסת קודשאי די לעמא ואקריבו בני אהרן ית אדמיה ליה וזריקו על מדבחא חזור חזור: (תרגום יונתן)

יט ואת החלבים מן השור ומן האיל האלה והמכסה והקלית ויתרת הכבד:

אונקלוס וַיֵּת תְּרַבְּיָא מִן תּוֹרָא וּמִן דִּכְרָא אֱלִיתָא וְחַפִּי גֵּוָא וְכִלְיָתָא וְחִצְרָא כְּבָדָא :
(אונקלוס)

יונתן וַיֵּת תְּרַבְּיָא מִן תּוֹרָא וּמִן דִּכְרָא אֱלִיתָא וְדַחְפִּי בְּנֵי גֵּוָא וְכִלְיָתָא וְחִצְרָא
כְּבָדָא :
(תרגום יונתן)

רש"י והמכסה. חלב המכסה (פ) את הקרב: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) תקן בזה שהמכסה הזה אף על פי שהוא סתם אינו רק החלב המכסה את הקרב מפני שלא מצינו שיקרא בשם מכסה רק החלב המכסה את הקרב
לח זולתו: (שפתי חכמים)

הרמב"ן והמכסה. חלב המכסה את הקרב לשון רש"י ואיננו נכון בעיני כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרים אבל על דעתי "המכסה" שם לכלם כי כל חלב שיקרב לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את הקרב והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן וכן אשר על הכסלים וכמו שאמרו (חולין צג) חלב שהבשר חופה אותו מותר שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים והנה הכתוב הזה נמשך למעלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם של שור ואיל הנזכרים ואת החלבים מן השור אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומשניהם הכליות ויותרת הכבד (הרמב"ן)

בב וַיִּשְׂמוּ אֶת הַחֲלָבִים עַל הַחֲזוֹת וַיִּקְטֹר הַחֲלָבִים הַמְּזֻבָּחַ:

אונקלוס וַיִּשְׂמוּ אֶת תְּרַבְּיָא עַל חֲדוֹתָא וְאַסֵּק תְּרַבְּיָא לְמִדְבָּחָא : (אונקלוס)

יונתן וַיִּשְׂמוּ אֶת תְּרַבְּיָא עַל חֲדוֹתָא וְאַסֵּיק תְּרַבְּיָא לְמִדְבָּחָא : (תרגום יונתן)

רש"י וישמו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתנו כהן המניף לכהן אחר להקטירם
למטא (ע) נמלאו העליונים למטה: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) דקשה לרש"י הא במקום אחר כתיב שוק התרומה וזה התנופה על אפי החלבים משמע שהחזה למעלה והחלב למטה ובפרשת לו בפירוש רש"י מפורש היטב בפסוק המתחיל ידיו תביאנה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וישמו את החלבים. עם הכליות ויותרת הכבד כאשר הראיתך : (אבן עזרא)

הרמב"ן ואמר וישמו את החלבים על החזות. כי האליה והכליות ויותרת הכבד יתנו למטה והחלבים עליהן והכל על החזות והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד בהקטרה

"ויקטר החלבים המזבחה" - עם שאר הנזכרים אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבים יזכירם וכן ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים (פסוק כד) (הרמב"ן)

[כא] וְאֵת הַחֲזוֹת וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הַיָּהוּן תִּנּוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה :

אונקלוס וְיַת חֲדוֹתָא וְיַת שׁוֹקָא דְיָמִינָא אָרִים אַהֲרוֹן אַרְמָא קָדָם יִי כָמָא דִּי פְקִיד מִשָּׁה : (אונקלוס)

יונתן וְיַת חֲדוֹתָא וְיַת שׁוֹקָא דְיָמִינָא אָרִים אַהֲרוֹן אַרְמָא קָדָם יִי הִיכְמָא דְפְקִיד מִשָּׁה : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְאֵת הַחֲזוֹת. חזה השור גם חזה האיל : וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין. מזה ומזה ושוק סמוך אל הפאה או הצד : (אבן עזרא)

בעל הטורים תִּנּוּפָה. וסמיד ליה וישא ידיו שהנושא כפיו צריך להניף בידיו : (בעל הטורים)

[כב] וַיִּשָּׂא אַהֲרוֹן אֶת (ידו) יָדָיו אֶל הָעַם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֶשֶׂת הַחֲטָאֹת וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלֵמִים :

אונקלוס וַאֲרִים אַהֲרוֹן יַת יְדוֹהֵי עַל עַמָּא וַיְבָרְכֵנוּן וַיִּנְחַת מִלְמַעְבַּד חֲטָאֲתָא וְעֶלְתָּא וְנִכְסַת : (אונקלוס)

יונתן וַפָּרַס אַהֲרוֹן יַת יְדָוֵי לְקַבֵּיל עַמָּא וַיְבָרִיכֵנוּן וַיִּנְחַת מִן מִדְּבַחָא בְּחֲדוֹא מִן דְּפָסֵק לְמַעְבַּד חֲטָאֲתָא וְעֶלְתָּא וְנִכְסַת קוּדְשִׁיא : (תרגום יונתן)

רש"י וַיְבָרְכֵם. ברכת כהנים, יברכך, (פ) יאר, ישא: וירד. מעל (ג) המזבח: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) ואם תאמר מה כריך רש"י לנקוט יברכך יאר ישא כיון שנקט ברכת כהנים ודאי הוא יברכך יאר ישא ויש לומר שאל תיקשי מנא ליה דברכס בצרכת כהנים כלל דילמא בצרכה אחרת כמו ברכת שלמה שנאמר זו ויפרוש כפיו וגו' לכך נקט יברכך יאר ישא רואה לומר משום מה ברכס משום שהקריבו חטאת ועולה ושלמים שאלו נרמזים בו ע"פ: (ג) (נחלת יעקב) לא שירד ממקום נשיאת כפיים ולפי זה יהיה הכתוב מהופך ואפשר לפרש וירד שכבר ירד ועיין צמה שכתבתי בפרשת שמות בפסוק וישב ארצה מלרים ויקח משה את מטה האלהים בידו וכן אמרו בתורת כהנים וזה לשונם הרי זה מקרא מסורס ואין ראוי לומר אללא וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים וישא אהרן את ידיו ויברכס וגו' עיין פס וכן אמרו במגילה 97 י"ח: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **וישא אהרן את ידיו אל העם**. אל נכחם וקדמוננו העתיקו מכאן צורת נשיאות כפים: **וירד**. כאשר הראיתך רבים וכבר ירד מעשות חטאת העם ועולתם והשלמים: וטעם **וירד**. בעבור המזבח שהיה שלש אמות קומתו ואחר כן באו משה ואהרן אל אהל מועד ויתכן שבאו להתפלל על האש שתצא ובצאתם ברכו שניהם את העם: (אבן עזרא)

הרמב"ן **וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם**. ברכת כהנים יברך יאר ישא לשון רש"י ואם כן תהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל שבחומש הפקודים (במדבר ו כג) מוקדמת לזה ואולי כן הוא כי סמוכה למה שנאמר שם (ו א) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ויתכן לומר כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנאמר (מלכים א ח כב) ויעמד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים ושם (פסוק נה) נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בת"כ (ריש פרשת שמיני ט) ראיתי ויברכם זו ברכה שתומה שאי אתה יודעה חזר הכתוב ופירש להלן יברך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וגו' ועדיין יש לי לומר שכך אמרו ברכה זו שברך אהרן את העם מעצמו שתומה היא ולא פירש לנו הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות (הרמב"ן)

בעל הטורים **וישא אהרן את ידיו**. זכה במתנות כהונה: **ויברכם**. ג' ברכות כנגד ג' מיני קרבנות ברכה א' כנגד חטאת וישמרך מן החטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור. יאר כנגד עולה שנאמר בעלותך לראות. שלום כנגד שלמים: (בעל הטורים)

אור החיים **וישא אהרן וגו'**. בתורת כהנים פרשה כ"ט אמרו מקרא מסורס ראוי לומר וירד מעשות וגו' וישא אהרן וגו' שבירידתו נשא כפיו וכו'. וצריך לדעת למה ידבר הכתוב בדרך זה ולא בדרך הישר. ואולי כי בראותו אהרן שלא ירדה שכינה חשב אולי כי עדיין חסר כפרתו על מעשה העגל שבאמצעותו הביא קללה על שונאי ישראל, ולזה וישא וגו' ויברך וגו', ובזה ירד מעשות תשלומי החטאת וכו' ואולי כי גם ברכת ישראל לצד שהיא כפרת חטאו של אהרן תוכלל בכלל החטאת, כי גם לה יתיחס שם חטאת, ואומרו **וירד**, אולי כי הוא לשון ירידה כי הוכר לו פחיתותו, לצד שראה שגמר מעשות הכל ולא ירדה שכינה, ותמצא שאמרו ז"ל בתורת כהנים פרשה י"ט שצעק אהרן לפני משה שאמר לו ליקרב למזבח ובא לידי בושה וכו' ונכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה: (אור החיים)

[כג] **ויבא משה ואהרן אל אהל מועד וינצאו ויברכו את העם וינרא כבוד יהוה אל כל העם:**

אונקלוס **ועל משה ואהרן למשפן זמנא ונפקו ובריכו ית עמא ואתגלי יקרא די?** **לכל עמא:** (אונקלוס)

יונתן **וכיון דאתעבידו קורבניא ולא אתגלית שכינתא הנה אהרן מבהית ואמר למשה דילמא לא אתרעי מימרא די? בעובדי ידי בכן עלו משה ואהרן למשפן זימנא וצלו על עמא בית ישראל ונפקו ובריכו ית עמא ואמר יקביל מימרא די?**

בְּרַעְיוֹא יַת קוֹרְבָנְכוֹן וַיִּשְׁרִי וַיִּשְׁבּוֹק עַל חוֹבֵיכֹן וַיִּמָּן יְד אֵיתְגְּלִי אֵיקָר שְׂכִינְתָא דִּי? (תרגום) עֲמָא : לְכָל (יִנְתָן)

רס"י ויצא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו, מלאתי בפרשת מלוואים צברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו, למה נכנס משה עם אהרן, ללמדו על מעשה הקטרת, (ה) או לא נכנס אלא לדבר אחר, הריני דן ירידה וביאה טעונות ברכה, מה ירידה מעין עצודה, אף ביאה מעין עצודה, הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. דבר אחר כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים, ולא ירדה שכינה לישראל, היה מאטער ואומר, יודע אני שכעס הקב"ה עלי, ובצבילי לא ירדה שכינה לישראל, אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתציישתי, מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויארו ויצרכו את העם. אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו (תהלים 5, יז), (ה) יהי ראון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. לפי שכל ז' ימי המלוואים שהעמידו משה למשכן ושמשו בו, ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, משה רבינו כל הטורה שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל, לכך אמר זה הדבר אשר אורו ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אהרן אחי כדאי וחשוב ממני, שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם, ותדעו שהמקום שחר בו: (רס"י)

שפתי חכמים (ה) ואם תאמר היאך נתעכבה הקטורת אחר כל הקרבנות הללו הא תנן בפרק אמר להם הממונה קטורת של שחר היתה קריצה בין זריקת דם להקטרת איברים ועוד מה צריך ללמדו וכי בכל שבעת ימי המלוואים לא הקטיר משה קטורת כדי ללמדו. ויש לומר בכל שבעת ימי המלוואים לא התיר להם הכתוב ליכנס לפניו מן הפתח כלל כדכתיב ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ולהיות שהקטרת היא מעבודות הפנימיות לכן לא היה יכול ללמדו בשבעת ימי המלוואים הוצרך ללמדו ביום שמיני למלוואים שכבר הוקם המשכן והותרו כל עבודות הפנימיות והחילונו ומפני שאין מחנכים את מזבח הזהב אלא בקטורת של בין הערבים כדתנן בפרק התכלת אם כן הקטורת שהקטירו בצקר שעדיין לא חנכו את מזבח הזהב לא הקטיר אותן אלא כדי ללמד את אהרן כדי שידע להקטירו בין הערבים מפני זה לא חשק להקטירו בזמנו והקטירו אותה אחר כל מעשה הקרבנות. הרא"ם: (ה) ואין לומר ברכת כהנים שכבר צריך אותם אהרן. ועוד והא משה לוי היה והיאך צריך ברכת כהנים: (שפתי חכמים)

אור החיים ויצאו ויברכו וגו'. אולי כי כן נצטוו בנבואה. או ברכה זו במקום תפלה היתה כדי שתשרה שכינה. והגם שכבר בירכם אהרן, טובים השנים לצד הסכמת ב' מדרגות הרמוזים בב' בחינות האחים כהונה ולויה שהם חסד וגבורה: (אור החיים)

מד וְתִצָּא אִשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וְתֹאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וְיָרָא כָּל הָעַם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם:

אונקלוס וּנְפָקַת אִשְׁתָּא מִן קָדָם יֵי וְאֶכְלַת עַל מִדְבַּחָא יְתָ עֲלֵתָא וְיֵת תְּרַבְיָא וְחִזָּא כָּל עַמָּא וְשָׁפְחוּ וּנְפְלוּ עַל אֶפְיֵהוֹן: (אונקלוס)

יונתן וּנְפָקַת אִשְׁתָּא מִן קָדָם יֵי וְאֶכְלַת עַל מִדְבַּחָא יְתָ עֲלֵתָא יְתָ תְּרַבְיָא וְחִמוֹן כָּל עַמָּא וְאוֹדוֹן וְאִיתְרְכִינוּ בְּצִלוֹ עַל אֶנְפֵי־הוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י ויראו. **כתרגומו:** (רש"י)

אבן עזרא את העולה. עולת אהרן ועולת העם ועולת תמיד כי כן כי מלבד עולת הבוקר: ואת החלבים. מהעגל ואיל אהרן והשעיר והשור והאיל: ויראו. הרמת קול וכן ותעבוי' הרנה במח נה: (אבן עזרא)

ויקרא פרק-י

א וַיִּקְחוּ בְנֵי אֱהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בְּהֵן אִשׁ וַיִּשְׁמֹוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אִשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֹתָם:

אונקלוס וּנְסִיבוּ בְנֵי אֱהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא גְבַר מִחֶתְיֵתִיה וַיִּקְבּוּ בְּהוֹן אִשְׁתָּא וְשׁוֹיֵאוּ עֲלֶהּ קְטוֹרֶת וְקָרִיבוּ קָדָם יֵי אִשְׁתָּא נוֹכְרִיתָא דִּי לֹא פְקִיד יְתֵהוֹן: (אונקלוס)

יונתן וּנְסִיבוּ בְנֵי אֱהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא גְבַר מִחֶתְיֵתִיה וַיִּקְבּוּ בְּהוֹן אִשְׁתָּא וְשׁוֹיֵאוּ עָלֶהּ קְטוֹרֶת בּוֹסְמִין וְקָרִיבוּ קָדָם יֵי אִשְׁתָּא נוֹכְרִיתָא מִן תְּפִיין מַה דְּלֹא פְקִיד יְתֵהוֹן: (תרגום יונתן)

אבן עזרא איש מחתתו. כל איש לקח מחתתו ולפי דעתי שזה הדבר היה גם ביום השמיני והעד הן היום הקריבו את חטאתם: ויתנו בהן אש. לא מהאש שיצאה וזה טעם אש זרה: וטעם אשר לא צוה אותם. שמדעתם עשו ולא בצווי להקטיר קטורת גם באש זרה: (אבן עזרא)

בעל הטורים אשר. לא צוה. אין לומר לא צוה להביא אש זרה וגם לא צוה שלא להביאו אלא פירוש אשר צווי של לא. צוה אותם. וכן לכל צבא השמים אשר לא צוית: (בעל הטורים)

אור החיים ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא וגו'. ירצה להודיע מקום טעותם שהיא לבי סיבות, האחד להיותם כהנים שאליהם תאות העבודה וזהו שהתחיל לומר

בני אהרן, ב' היותם גדולים במעשה ושקולים הם כמשה ואהרן כאו"ל (תו"כ הכא אחרי נג) וכאומרם בספר הזהר הקדוש (אחרי נו) שהיו במדרגה גדולה מצד מעשיהם, וזה אומרם נדב ואביהוא, ובחיני' זו אינה באלעזר ואיתמר שהגם שהם בני אהרן אין להם מדרגה מצד עצמם כנדב ואביהוא, וכן תמצא שדרשו ז"ל (תו"כ להלן פסוק טז) במה שכתוב ויקצוף משה על אלעזר וגוי' הנותרים וגוי' יעויין שם דבריהם ובכח זה נכנסו, ודקדקו ליכנס שניהם יחד להגדיל זכותם, ולא רצו לקחת מאש המזבח, אמרו אולי אין ראוי לקחת ממנה אלא לקטורת החיוב, לזה הביאו מבחוץ:

וישימו עליה. ולא אמר עליהן כאומרם ויתנו בהן וגוי', ושימו עליהן, חוזר אל האש שהזכיר בסמוך, להיות שהקפדה היא על אש זרה לזה כינה בה המעשה:

זרה אשר לא צוה. פירוש ומה היא זרותה, שלא צוה ה' אותה. ואולי שאם היו לוקחים אש מעל המזבח לא היה ה' מקפיד על הדבר כל כך. או אפשר שהיה מקפיד מאופן אחר. עוד ירצה על זה הדרך אש זרה אשר לא צוה אותם לעשות כן וזה היא זרותה: (אור החיים)

ספורנו ויקחו בני אהרן. איש מחתתו. חשבו שכמו שאחר התמיד, אשר בו תשרה שכינה, כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה', אשר אועד לכם שמה תבא הקטרת, כך היה ראוי להקטיר קטרת חדשה עתה על הגלות כבוד ה' אל כל העם ועל ירידת האש ולכן הקריבוהו: **לפני ה'.** במזבח הפנימי שנאמר בו ולא תעלו עליו קטרת זרה וגם אם היה ראוי לעשות כך אם היו מצווים בזה, חטאו לעשותו עתה: **אשר לא צוה אותם.** כאמרם ז"ל (עירובין פרק הדר) שהורו הלכה בפני משה רבם: (ספורנו)

כלי יקר ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. במהות חטא זה רבו הדעות בילקוט (שמיני תקנד) מסיק בשם ר' מני על שנכנסו שתויי יין, ועיי' שנכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים, וי"א שהיו מחוסרי בגדים והיינו המעיל, וי"א על שלא היה להם בנים, וי"א על שלא נשאו נשים, וי"א על שהורו הלכה בפני משה רבן, וי"א על שהיו מהלכים ואומרים מתי ימותו ב' זקנים הללו ואני ואתה ננהיג שררה על הציבור, וי"א שעון העגל שעשה אהרן גרמה להם ודרשו על זה פסוק ישלם שנים לרעהו. (שמות כב.ט) וכל הדעות הללו אע"פ שיש להם קצת סמך מפסוקים אחרים מ"מ הרי מקרא זה מכחיש כל הדעות ההם שנאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם, ש"מ שלא היה בהם חטא אחר כ"א זה.

ע"כ חל עלי חובת ביאור להמליץ בעד כל הדעות הללו, ולומר שכולם מצאו להם סמך מן פסוק זה. לפי שקשה להם הלא כבר נאמר (ויקרא א.ז) ונתנו בני אהרן הכהנים אש וגוי', שמצוה להביא מן ההדיוט ואיך יאמר אשר לא צוה אותם. ואין לומר כדברי מהר"א שהיה להם ליקח אש הקטורת ממזבח העולה שהרי ציווי זה היה אחרי מות בני אהרן ושם נאמר (שם טז.ג) ולקח מלא המחתה גחלי אש מלפני ה' וגוי'. ע"כ ראוי לפרש אש זרה זו על צד הזרות והרמז על שאר דברים שנרמזו באש זרה.

כי דעת האומר שתויי יין נכנסו, סובר שאש זרה זה מדבר ביין הבוער באדם כאש כמ"ש (ישעיה ה.יא) מאחרי בנשף יין ידליקם, והוא דליקה ממש מן השריפה אשר שרף בקרבם היין ואע"פ שפרי' יין ושכר אל תשת. עדיין לא נאמרה להם מ"מ על דרך הקריבהו נא לפחתך. היה להם לידע מסברא כי אין לבא בשער

המלך והוא שכור. וראיה גדולה לדעה זו מ"ש (שמות כד.יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו. מכלל שהיו ראויין לשליחת יד על מה שאכלו ושתו וזנו עיניהם מן השכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה וארז"ל (ויק"ר כ.ט) שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין להם עד יום זה, וקשה מה יום מיומים ועוד שהרי גם יום זה נקרא שמחת לבו שכן דרשו רז"ל (תענית כו.) ביום חתונתו זה מ"ת וביום שמחת לבו זה חנוכת ביהמ"ק, והיה לו להמתין עוד אלא לפי שביום זה חזרו ושנו באולתם ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר בערה בקרבם מצד היין ומתוך רוב שתיה באו לפני ה' אשר לא כדת ע"כ לא רצה ה' להמתין להם עוד, כדי שלא יהיה הדבר בעיניהם כהיתר כי העובר עבירה ושנה בה הותרה לו (יומא פו.) וע"כ נאמר לאהרן אחרי מות ב' בניו ציווי בזאת יבוא אהרן אל הקודש וגוי' (ל.טו.) ביום צום כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בא בהכנעה לפני בוראו לא מתוך לב גס כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה (חבקוק ב.ה.).

ולמ"ד שלא נשאו נשים, היה אש התאוה בוער בהם כי כל מי שאינו נשוי מלא הרהורי עבירה מן אש זרה וברותחין קלקלו ברותחין נדונו (סנהדרין קח.) וכן מצינו בגמרא נורא בי עמרם כו' (קידושין פא.) על חמדת נשים הבוער בקרבו כאש בנעורת.

ולמ"ד שהיו חסרים מעיל, ידוע שהמעיל מכפר על לה"ר (ערכין טז.) ואלו ספרו לה"ר על משה ואהרן ואמרו מתי ימותו ב' זקנים הללו וכו' רצו בזה שאינן ראויין להיות מנהיגים כ"א מצד זקנתם לא מצד מעלתם וכל מספר לה"ר מקריב אש זרה גחלים בערו ממנו כמ"ש (משלי כו.יח) כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות, והיינו זיקי דנור כי יצא כברק חצו וע"כ דינו באש כמ"ש (תהלים קכ ג-ד) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים. ולכן נדונו גם המה באש ואילו היו לבושי מעיל היה מכפר עליהם על לה"ר ויכלול דמיון האש מדת גסות הרוח כי כל גס רוח רוצה לעלות למעלה כטבע האש העולה למעלה וע"כ דינו באש, כמבואר למעלה בפר' צו על ארז"ל הוא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש (ויק"ר ז.ו.) ובני אהרן הגיסו לבם בהקרבה זו והיינו אש זרה ודבר זה יכלול הרבה דעות, הן דעת האומר שהיו שתויי יין דהיינו מתוך לב גס, הן דעת האומר שלא נשאו נשים בעבור רוב גסות רוחם בחשבם כי אין על עפר משלם, הן דעת האומר שלא נטלו עצה זה מזה בעבור רוב גסות רוחם, הן דעת האומר שהורו הלכה בפני משה רבן כי לרוב גסות לא נטלו רשות ממשה, הן לדעת האומר ואני ואתה ננהיג שררה כו'.

ומ"ד שלא היה להם בנים, נראה שסובר גם הוא כדעת המדרש האומר שנפקד עליהם עון העגל, ולפי שבע"ז כך הוא המדה שהקב"ה פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים (שמות לד.) ולכבוד אהרן היה הקב"ה מאריך אפו וגבה דיליה מן בני בנים, אך לפי שלא היה להם בנים נפקד העון עליהם. ואולי שבשעת שימת אש זרה היו מהרהרין באש העגל כי השליך שם אהרן הזהב ויצא העגל הזה וחשבו שע"י האש זרה נעשה הנס ההוא כך הרהרו בשימת אש זה שיעשה להם נס על ידו, וה' ידע מחשבות לבם כי אש זרה המה מקריבים לפניו ע"כ דנס באש כדרך שנאמר בעגל וישרוף אותו באש (שם לב.ט.).

ודעת האומר שלא היו רחוצי ידים ורגלים, סובר שהיינו אש זרה לפי שלא קדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור היו חולין במקום קודש וע"כ נקרא האש אש זרה כי הזרות הפך הקדושה כמ"ש (ויקרא כב.ט) וכל זר לא יאכל קודש, לכך נאמר איש מחתתו. כאילו היתה מחתה שלו שאין בה צד קדושה וכל זה מצד שלא קדשו ידיהם ורגליהם, ועל שחטאו במים ע"כ נדונו באש השולט במקום שאין מים

דעת זקנים וישימו עליה קטרת. פי' על האש כי בשום מקום לא מצינו הקטרה על המחטה: **אש זרה אשר לא צוה אותם**. כלו' כבר הזהיר עליהם שלא לעשות כדכתיב ולא תעלו אש זרה וגם לא צוה אותם שלא התירה עתה להם לפי שעה כי לפעמים הקב"ה אוסר דבר ומתירו לפי שעה לגדל שמו בגוים כמו שמצינו באליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה על פי הדבור בשעת איסור הבמות. וכן נוכל לפרש לשרוף את בניה' באש אשר לא צויתי וגו': (דעת זקנים)

[ב] ותצא אש מלפני יהוה ותאכל אותם וימתו לפני יהוה:

אונקלוס ונפקת אש תא מן קדם יי' ואכלת תהוון ומיתו קדם יי': (אונקלוס)

יונתן ונפקת שלהובית אישתא מן קדם יי' ברגזו ואתפליגת לארבעתי חוטין ואעלת בגו אפיהוון ואוקידת ית נשמתהוון ברגם גופיהוון לא איתתרכו ומיתו קדם יי': (תרגום יונתן)

רש"י ותלא אש. רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן (ז) אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן, רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש. תדע (ח) שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא נכנסו שתויי יין למקדש, משל למלך שהיה לו בן בית וכו', כדאיתא בויקרא רבה (יב, א): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) מה שקשה על זה והא אין עונש בלא אזהרה אפרשנו בסמוך: (ח) ופירוש אשר לא לוא אותם אינו סיבת מיתתם אלא להודיע שמעלמם התנדבו זו ולא שזוה אותם כמו שזוה את אהרן קח לך עגל וגו' ופירוש בקרבתם בעת קרבתם ולא שבעבור אש זרה מתו אלא עיקר מיתתם היתה מפני שתויי יין ולולי שזוה הקדוש ברוך הוא להתקדש על ידם לא היתה מיתתם עכשיו אף על פי שכבר נגזרה עליהם מיתה בשעה שהלילו וכן לא היו מתים ביום זה שהיה שמחה לישראל אם לא הורו הלכה ביום זה עיין עוד מזה לקמן. (ועיין בקצור מנחת) כי שם הביא עוד דעת ר' יוסי הגלילי שאמר על הקריבה שנכנסו לפני ולפנים מתו ור' עקיבא שאמר שמפני שניהם מתו ודברי בר קפרא שאמר בשם רבי ירמיה בן אליעזר בשביל ארבע דברים מתו על הקריבה ועל ההקרבה שהקריבו קרבן שלא נלטו ועל אש זרה מבית הכירים הכניסו ועל שלא נטלו עלה זה מזה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וימותו לפני ה'. כי חשבו שעשו דבר רצוי לפניו: (אבן עזרא)

הרמב"ן ותצא אש מלפני ה'. טעם מלפני ה' כמו מאת פני ה' והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה (שמות ל א) זה החטא בנדב ואביהוא תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה' קטרת אשר לא צוה אותם והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתוב (דברים לג ז) ישימו קטורה באפך ולא שמו

לבם רק לזאת והנה לא היה אשה ריח ניחוח וזה טעם "וישימו עליה קטרת" שלא אמר "וישימו עליהן" כאשר נאמר בעדת קרח (במדבר טז ז) ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ושם עוד ונתתם עליהם קטרת (שם פסוק יז) אבל אמר בכאן "עליה" לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם ויתכן שירמוז לזה מה שאמר (שמות ל ט) לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשוה זרה והוא מה שנאמר (להלן טז א) בקרבנתם לפני ה' וימותו כי בהקריבם לפניו מתו (הרמב"ן)

בעל הטורים (ותאכל) אותם. בגימטריא זה הנפש. אותם מלא וי"ו שחטאו בששה דברים אש זרה. הורו בפני רבם. שתויי יין. בנים לא היו להם. נתנו עיניהם בפרנסות. לא נטלו עצה: (בעל הטורים)

אור החיים וימותו לפני ה'. אולי שירמוז טעם מיתתם, שהוא להפחיד לירא מן המשכן בראותם את אלו שקרבו לפניו מתו, עוד ירמוז כי מיתתם היה על מה שקדם מהם לה', על דרך מאמרם ז"ל (ויקרא רבא פי"ג) שמיתתם היה למה שקדם ויחזו את האלהים וגו', והם הם אצילי בני ישראל: (אור החיים)

דעת זקנים ותצא. לפי שלא עשו כהוגן דאע"ג דמצוה להביא אש מן ההדיוט כדכתי' ונתנו בני אהרן אש וגו' היינו לאחר שירדה מן השמים פעם אחת אבל קודם לכן לא היה להביא מן ההדיוט שממעטי בכבוד שמים שיאמרו באש של הדיוט נאכל הקרבן ולפני כשהביאו אותה פגעה בהן האש היורדת מן השמים. וק"ל שהרי קודם לכן כתיב ותצא אש מלפני ה' מיהו אז"ל במסכת יומא שמתו מפני שהורו הורא' בפני משה רבן שדרשו ונתנו בני אהרן אש אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט: וימותו לפני ה'. פלוגתא איכא בתורת כהני' רא"א שמתו בחוץ במקום שהלויים מותרים ליכנס שנא' ויקרבו וישאום בכתנות' וא"כ מאי לפני ה' שנגפן המלאך והוציאן לחוץ רע"א לא מתו אלא בפנים שנא' לפני ה' ומאי ויקרבו וישאום בכתנות' מלמד שנתנו חכה של ברזל לתוך פיהם וגררום והוציאום לחוץ. ותימה לדברי ר' עקיבא א"כ נטמא המשכן דאיברי אוהל מטומאת מת וצריך הזאה שלישי ושביעי ולא מצינו שפסקו מעבודתם כלל וכן כתוב בפירוש ומפתח אהל מועד לא תצאו דבשלמא לר"א א"ל שדחפן המלאך לחוץ קודם יציאת נשמה אלא לר' עקיבא קשיא וצ"ע: (דעת זקנים)

ג] ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר יהוה לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אקבד וידים אהרן:

אונקלוס ואמר משה לאהרן הוא די מליל יי למימר בקריבי אתקדש ועל אפי כל עמא אתיקר ושתיק אהרן: (אונקלוס)

יונתן ואמר משה היא דמליל יי עמי בסיני למימר בדקריבין קדמי אנא מקדש משפנא דאין לא מזדהרין בעיבדת קורבנא אוקידינון בשלהובית אישתא מן קדמוי מטול דעל מיחמי כל עמא אתיקר ושמע אהרן ושתיק וקביל אגר טב על משתוקיה: (תרגום יונתן)

רש"י הוא אשר דבר וגו'. היכן דבר, ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא בכבודי (זבחים קטו:). אמר משה לאהרן, אהרן

אחי, יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום, והייתי סבור או צי או בד, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממדך (ת"כ פרשתא א, כג. ויקרא רבה יב, ב): **וידום אהרן**. קבל שכר על שתיקתו, (א) ומה שכר קבל, שנתייחד עמו הדבור, שנאמרה לו לצדו (ב) פרשת שתוי יין (ת"כ פס לו. ויק"ר פס). בקרוצי. **בבחירי: ועל פני כל העם אכבד**. כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא, ומתעלה, ומתקלם, (ג) אם כן צאלו, כל שכן ברשעים, וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח, לו), אל תקרא ממקדשיך אלא ממקודשיך: (רש"י)

שפתי חכמים (א) רואה לומר למה כתיב וידם אהרן מה היה לו לומר על גזירת השם יתברך העם ה' יריבו. ועל זה פירש קבל שכר על שתיקתו כלומר ומקום הכי כתיב וידום מקום שקבל שכר על שתיקתו. (גור אריה) ומה שהפך לפרש וידום אהרן קודם בקרוצי כדי להודיע למה שתק אהרן לפי שהיה שומע שבניו היו יראי שמים וקרובים ומיודעים להקדוש ברוך הוא לכך שתק וכן הוא במדרש רבה: (ב) כלומר תרתי קאמר מפני שתיקתו זכה ששמע מפי השם מה שלא זכה עד עתה שי"ג דברים נאמרו למשה ולא אהרן וכנגדן י"ג מיעוטים ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן. ועוד זכה שנאמרה לו לצדו ולא נשתתף עם משה עד שיראה מפני זכותו של משה זכה לשמוע הוא מפי הגבורה ואתי שפיר אפילו אליבא דרבנן דרבי יהודה שהביא רש"י לעיל ריש פרשת ויקרא: (ג) והא דלא פירש רש"י זה על בקרוצי אקדש כיון שהביא ראייה מנורא אלהים ממקדשך. (עיין בקלור מזרחי): (שפתי חכמים)

אבן עזרא הוא אשר דבר ה'. כבר אמר לי השם שהוא יראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי וכאשר אראה במ קדושתי אז אהיה נכבד ועל פני כל העם אכבד וייראו ממני: (אבן עזרא)

הרמב"ן הוא אשר דבר ה' לאמר. היכן דיבר ונקדש בכבודי (שמות כט מג) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה והייתי סבור או בי או בד עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממדך לשון רש"י ממדרש רבותינו (ויק"ר יב ב) ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדי וידעו כי אני שוכן בו ורבי אברהם גם כן אמר הוא אשר דבר ה' לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה (עמוס ג ב) וכאשר אראה במ קדושתי זו אז אהיה נכבד על פני כל העם וייראו ממני ואם כן הוא דבור לא נכתב כי השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר השם גזרותיו ומחשבותיו וענין דרכיו והדבור יאמר בכל אלה דברתי אני עם לבי (קהלת א טז) חשבתי מחשבה זו וזה הדבר אשר מל יהושע (יהושע ה ד) זה הענין על דבר הכסף (בראשית מג יח) וכן ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה' (שם כד נא) גזר וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון (מלכים א טז לד) והנה אמר משה המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו אל קדושתו ועל

פני כל העם אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני וטעם וידום אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק או כטעם ואל תדום בת עינך (איכה ב יח) (הרמב"ן)

בעל הטורים וידום. ב' וידום אהרן וידום השמש רמז למה שאמרו מאורות לוקין על אב בית דין שמת ובני אהרן היו אב ב"ד: (בעל הטורים)

אור החיים הוא אשר דבר ה' וגו'. צריך לדעת כוונת אומרו הוא ב' אומרו לאמר משמע שצוה ה' לאמר אם כן למה לא אמר עד עתה, ושגיון זה דומה לשגיון אזהרת שבת שלא צוה בשעתו עד אחר כך אמר (בשלה טז כג) הוא אשר דבר ה', ושם מצינו לו טעמים מספיקים בענין כי לא נאמר לו לאמר כמו שדקדק לומר הוא אשר דבר ה' שבתון וגו' ולא אמר לאמר, מה שאין כן במה שלפנינו שאמר לאמר, ורז"ל מצינו להם שאמרו (תו"כ הכא) היה אהרן עומד ותוהא ואומר אוי לי כך עבירה בידי וביד בני שכך הגעתי, נכנס משה אצלו והיה מפיסו אמר לו אהרן אחי מסיני נאמר לי עתיד אני לקדש הבית באדם גדול והייתי אומר או בי או בך הבית מתקדש עכשיו נמצאו בניך גדולים ממני וממך וכו' עד כאן. דבר אחר ויאמר משה וגו' הוא אשר דבר וגו' דיבור זה נאמר למשה בסיני ולא ידעה עד שבא מעשה לידו וכיון כו' אמר לו משה לאהרן לא מתו בניך אלא בשביל קדושת שמו של מקום שנאמר (תצוה כח מג) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי, כיון ששמע אהרן שבניו ידועי המקום הן שתק ע"כ:

הנה לדרך הראשון מפרש תיבת הוא על זה הדרך להיות שהיה מצטער על הסיבה שהוא סבב לבניו שמתו לזה אמר לו משה כי הוא זה טעם מיתתם לצד אשר דבר ה' וגו' ולא לצד עונו היה הדבר, ותיבת הוא כפי זה חוזרת אל הסובב. ולדרך ב' תיבת הוא חוזרת אל הדיבור הסתום שלא ידעו ועתה ידע כי הוא זה מכוון הדיבור הנאמר לו קודם ונקדש בכבודי, גם לא נאמר לו שם דבר ולא לאמר דוק ותשכח, ונשארו הדברים בלבב משה סתומים עד שעת מעשה והבינם ואמר הוא אשר דבר ה' אלי ומה דבר ונקדש בכבודי. ואומרו לאמר וגו' פירוש כוונת דברי ה' באומרו ונקדש בכבודי הוא לומר על זה הדרך באומרו ונקדש רצונו לומר בקרובי אקדש, ואומרו בכבודי הוא ועל פני כל העם אכבד, ולדרך זה נתישבו כל הדקדוקים. אלא לדרך ראשון עדיין קשה מה שהקשינו. ולעמוד על עומק דבריו יש להעיר אומרו או בי או בך שלא היה לו לומר אלא בי או בך או יאמר בך או בי כי לא יוצדק לומר או בתחילה:

ולזה נראה לישיב כי לצד שיש בענין ב' דברים. הא' הוא בחינת המעלה והב' בחינת המאורע שהוא המיתה, וכשבא לומר את אשר הבין מי הוא הקרוב אשר יקדש בו אם היה מתחיל לומר בי או בך היה נשמע בדבריו כי הוא הקרוב לפני ה' ביותר מעלה וכבוד ולזה הזכיר עצמו בפשיטות והזכיר אהרן בספק או, לזה אמר או בי שגם הוא בספק ואם היה אומר בך או בי יבא המיחוש כי רצה להלביש המאורע הרע באהרן כי הוא ימות בהשראת שכינה ואת עצמו עשה בספק, לזה נתחכם משה ואמר או בי הקדים עצמו לצד בחינת קבלת הפורענות ולא בהחלט כדי שלא יכנס בחשד כי מעריך עצמו בערך גדול מאהרן ואמר או בך ספק כדרך הספק שעשה באהרן באומרו או בך. אלא שעדיין קשה כיון שלא נאמר מה' אלא א' מהם ולא נכנס לו הספק אלא איזה א' מהם אם כן למה מתו שנים, ועוד מנין לו לומר שהם גדולים ממשה ואהרן כיון שלא אמר ה' אלא א' מהם ומתו שניהם נכנסו במקום א' מהם, ואינו יכול לומר אלא טובים הב' מאחד מהם. אכן הכוונה הוא שכשאמר לו ה' ונקדש בכבודי ידע משה כי ימות מהצדיקים, אלא שסבר בשיעור משמעות הדברים באומרו ונקדש בכבודי הוא

שיתקדש הבית באותו שהוא כבודי מכובדי שהוא הצדיק. ולפי זה אין כאן אלא צדיק א' כי כן משמע כבודי לשון יחיד ונפל לו הספק מי הוא זה היחיד אם הוא משה אם הוא אהרן, והוא אומרו או בי או בך וכמו שפירשנוה, ועכשיו כשראה כי מתו שנים חזר להבין כוונת אומרו ונקדש בכבודי שאין הכוונה שיתקדש ובמה בכבודי שהוא לשון יחיד, אלא הכוונה הוא על זה הדרך בקרובי אקדש והוא אומרו ונקדש, ואומרו ועל פני כל העם אכבד הוא כוונת אומרו בכבודי פירוש בשביל כבודי, וכפי פירוש זה לא אמר ה' לשון יחיד בצדיקים כי הצדיקים נרמזו באומרו ונקדש, ואומרו בכבודי הוא בשביל כבודי, והראיה שכך הוא כוונת אמירתו יתברך שהרי מתו שנים והוא אומרו הוא אשר דיבר תשובה לאהרן שלא יתעצב וכו' ופירש דברי ה' שהם לאמר פירוש כוונת אמירתו היא על זה הדרך בקרובי וגוי ועל פני וגוי לשלול פירוש אחר שיתחייב ממנו לומר שלא ימות

אלא

אחד :

או אפשר שמשה הבין גם כן דרך זה שאמר כאן בקרובי וגוי ועל פני וגוי, והוא מה שרמז בדבריו או בי וכו' כי אומרו או יגיד שקדמה חלוקה אחרת והוא שניהם יחד והוא דרך שצדק לבסוף, או בי לבד, או בך לבד, ואחר מעשה הוכרע ספק השקול שכוונתו לאמר בקרובי וגוי ועל פני וגוי ולזה מתו ב'. ובזה נתיישבו הדקדוקים שדקדקנו בכתוב. ונשאר ליישב מכל מקום מי אמר למשה להכריע כן דלמה לעולם הכתוב כפשוטו ונקדש הבית בצדיק א' הנרמז בתיבת כבודי ומה שמתו ב' כי זכות שניהם מתאים לשיעור א' מהם משה או אהרן הנה בהשכיל על טעם הדבר נדע שאין זו קושיא, כי טעם הדבר הוא לצד שחש ה' שכשראו ישראל את אלהיהם שכן שמו בתוכם ואין גדולתו ומוראו ניכר כסדר שהוא ניכר בעליונים שלא יהיה מוראו עליהם כמצטרך ולא יתנהגו כשיעור הכבוד המתחייבים בו, ויותר יש לחוש לגדולי ישראל שיחשבו בדעתם שהם קרובים אל ה' וירצו להיות נגשים ומתקרבים, אשר ע"כ עשה משפט בגדול שבכולן שאין גדר למעלה ממנו לחוש לו לומר שבערך בחינתו לא תמנע ממנו הקריבה לה', ונשאר כל העם שומרים כבודו יתברך כאומרו ועל פני כל העם וגוי. ומעתה לכשנאמר כי משה בפני עצמו גדול מנדב או אביהוא אהרן בפני עצמו גדול מכל א' מהם גם כן, אם כן הניח ה' הדרגה שאין עליה מורא, ולצד התחברותם, הלא לא יועיל זכותו והשגתו של א' לחבירו להכינו לאושר להתקרב לשכינה, ואין הגבלת כבוד לה' אלא לגדר של כל א' מהם ולא לגדר גדול מא' מהם. ולכשנכחיש בחילוק זה ותרצה לומר כי יצטרף זכות ב'. אם כן עדיין יחסר הגדלת כבודו יתברך בערך משה ואהרן יחד, או שלשה כנדב ואביהוא, או ה' שיצטרף זכותם ליותר מזכות נדב ואביהוא, אלא ודאי כי לא יצדיק הצירוף כאן. ועוד תמצא שאין נערך זכות הנפרד לזכות הנסמך בבחינת המרגליות ואבנים טובות, שבי קטנים הגם שיהיו גדולים בהצטרפותם יחד מאחת גדולה לא תכנס עמהם הגדולה בהשוואת הערך, והדברים פשוטים: (אור החיים)

ספורנו וידום אהרן. שהתנחם בקידוש ה' שנקדש במותם: (ספורנו)

כלי יקר הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש. פירש"י והיכן דבר ונקדש בכבודי (שמות כט. מג) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי, ואין צורך לזה שהרי נאמר כאן ועל פני כל העם אכבד א"כ פירוש הכתוב כך הוא ונקדש רצה לומר הבית יהיה נקדש בדבר שהוא כבודי שעל ידו אכבד על פני כל העם, ואין זה כ"א בקרובי השי"ת כי כל הקרב הקרב ביותר אל השי"ת ממנו ילמדו כל הפחותים מערכו ק"ו לומר אם אש אחזה בלחים מה יעשו קוצים יבשים כסוחים ואז יקחו כולם מוסר וזהו כבודו של השי"ת על פני כל העם.

וזהו שפירש"י, אמר לו משה לאהרן, אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך, ובמה יודע איפה שהם גדולים אלא ודאי שכך ביאור הענין שהקב"ה אוהו בשני קצוות, הקצה האחד הוא שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים יותר מבזולתם, הקצה השני שמענישם אפילו על שגיאה קטנה, וכל זה כדי שילמדו מהם ק"ו הנזכר כל הפחותים מערכם, מה שלא היו יכולין ללמוד ק"ו זה אם היה מעניש איזו אדם בינוני או אם היה מענישו על איזו עון גדול, והכתוב אומר ועל פני כל העם אכבד משמע שכולם יהיו נזהרים בכבודי מאז והלאה כי כולם יקחו מוסר בק"ו זה ואם לא היו גדולים גם ממני אז לא יגיע מוסר זה לכולם, כי הגדולים מערכם יאמרו לא תגיע בעדינו הרע ולא יוקח מוסר זה כ"א לפחותים מהם, ואפילו לשוים להם במדרגה לא יגיע כי כל אחד יטעה לומר אני גדול מחברי, זולת מי שהכל מודים בו שהוא גדול מכולם ממנו יוקח מוסר לכל וזהו ענין קידוש השם כי מאז יראו את ה' קדושיו, וזהו שאמר בקרובי אקדש במי שהוא קרוב אלי יותר מזולתו בו אקדש כי על ידו על פני כל העם אכבד יגיע המוסר לכולם והוא שנאמר (ויקרא טו. א.) בקרבתם לפני ה' וימותו. לפי שהיו קרובים אל ה' יותר מזולתם ע"כ

וזהו טעם ותאכל בקצה המחנה. שדרשו רז"ל (ילקו"ש תשלב.) בקצינים שבמחנה וכאמרו רז"ל (ב"ק ס.) אין הפורענות בא לעולם כ"א בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים כו', וביאור הדבר שלכך מתחיל בצדיקים בעבור שיקחו הרשעים מוסר וז"ש ואחיכם כל בית ישראל יבכו וגו' יפחדו וידאגו לנפשם שלא יקרה להם כאשר קרה לאלו בראותם כי לא ישא ה' פני איש. וזה פירוש יקר. (כלי יקר)

דעת זקנים בקרובי אקדש. על ידי מיתת קרובין הללו אתקדש ואתגדל לעיני כל העם שישאו ק"ו בעצמם מאלו וישמרו עצמן מלעשות כן וייראו ממני: (דעת זקנים)

[ד] ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן בני עזיאל דד אהרן ויאמר אליהם קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש אל מחוץ למחנה:

אונקלוס וקרא משה למישאל ולאלצפן בני עזיאל אח אבוי דאהרן ואמר להון קריבו טולו ית אחיכון מן קדם אפי קודשא למברא למשריתא: (אונקלוס)

יונתן וקרא משה למישאל ולאלצפן בנוי דעוזיאל לינאי חביבא דאהרן ואמר להון קריבו טולו ית אחיכון מן קודשא ותסוברינון למברא למשריתא: (תרגום יונתן)

רש"י **דד אהרן.** עוזיאל אחי (ד) עמרם היה, שנאמר ובני קהת וגו' (שמות ו, יח.); שאו את אחיכם וגו'. כאדם האומר לחבירו, העזר את המת מלפני הכלה, (ה) שלא לערצב את השמחה: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) לאפוקי שלא תפרש דוד הוא איש של דודתו דזפרשת אחרי מות מזינו נמי דודתך והוא אשת דודך. אי נמי דלא נטעה לומר דוד אהרן אמישאל

ואללפן קאי לכן פירק עוזיאל אחי עמרם היה וקל להבין: (ה) לאס לא כן קרבו
שאו את אחיכם וקצרום מיצעי ליה מאי מאת פני הקודק אללא העצירו וכו': (שפתי
חכמים)

אבן עזרא שאו את אחיכם מאת פני הקדש. יש אומרים כי הקטורת היתה לפני
מזבח העולה והלויים נכנסים שם ויש אומרים שהיתה על מזבח הקטורת ומשה
הוציאם מאהל מועד: פני הקדש. היא החצר כנגד המחנה כאשר פירשתי: (אבן
עזרא)

הרמב"ן קרבו שאו את אחיכם. מצאתי בתורת כהנים בפרשת מלואים (ריש שמיני
לה) רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא בחוץ מקום שהלויים מותרין שם
ליכנס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמר וימותו לפני ה' נגפם
המלאך והוציאם לחוץ רבי עקיבא אומר לא מתו אלא בפנים שנאמר וימותו
לפני ה' אם כן למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנותם שהטילו בהם חכות של ברזל
וגררום והוציאום לחוץ ע"כ בברייתא והטעם שאע"פ שגם הכהנים אסורין לבא
בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל להוציא משם טומאה
או לבדק הבית יכנס שכך שנינו בתורת כהנים (אמור פרק ג יא) יכול לא יכנס לעשות
רקועות תלמוד לומר אך (להלן כא כג) כך היא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין
שם כהנים נכנסין שם לויים אם אין טהורים נכנסים שם טמאים אם אין
תמימים נכנסין שם בעלי מומין ועכשיו היום הזה אין שם כהנים שהרי נצטוו
שלא יטמאו להם אבל כיון שהיה אפשר בחכות ובגרירה לא היו רשאים ליכנס
שם ועל דעת רבי אליעזר מפני שאמר הכתוב ויקרבו סבר שהיו בחוץ ולכן לא
אמר ויגררום בכתנותם וטעם בכתנותם כי היו לובשים בגדי כהונה והנה צוה
משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום בגדי הכהונה וילבישום
תכריכי המתים ויקברו אותם כמנהגם כשאר המתים במדבר והנה אחר כך טהרו
הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים (הרמב"ן)

בעל הטורים קרבו. יש בו ב' טעמים מלמד שלא קרבו אליהם להיכל אלא הטילו
בהם חנית של ברזל וגררום והוציאו אותם לחוץ: (בעל הטורים)

דעת זקנים ויקרא משה אל מישאל. אתמר בת"כ מכאן שאין הכהנים מטמאין
למתים שהרי אלעזר ואיתמר לא נטמאו לה' ותימה שהרי במקום אחר מצינו
בפי' שהכהנים מוזהרין על טומאת מת דכתיב לנפש לא יטמא בעמיו. ועוד
אלעזר ואיתמר כהנים הדיוטי' היו ולמה לא נטמאו לאחיהם וי"ל דהא דקאמר
מכאן שהכהני' אין מטמאין למתים היינו כהני' הדיוטים ביום משחתם שאין
מטמאין לקרובים שיש להם דין כהני' גדולי'. וכן פי' הרב בכור שור גבי ראשיכם
אל תפרעו דאע"ג דכהנים הדיוטי' לא הוזהרו על פריעה ופרימה דמטמאין הן
לקרוביהן ביום משחתם הרי הן ככהנים גדולים. ונ"ל דהיינו האי דקאמר
בסיפיה דקרא כי שמן משחת קדש עליהם: (דעת זקנים)

[ה] ויקרבו וישאום בכתנותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר משה:

אונקלוס וקרבו ונטלנו בכתניהון למפרא למפריתא קמא די מליל משה:
(אונקלוס)

יונתן וקרבו וסוברינון באונקלון דפרזלא בכיתוניהון וקברינון למברא
למשריתא היקמא דמליל משה: (תרגום יונתן)

רש"י זכתנתם. של מתים, (ו) מלמד, של נטרפו בגדיהם, אלל נמתם, כמין
שני חומין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם (סנהדרין נב. שם כג.): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) מדכתיב זכתנתם וכל כתונת דכתיב זתורת כהנים מיירי זכתונת
של בגדי כהונה ומישאל ואלכפן לא היו כהנים אלל לויס ומחין היו להם כתונות
אלל ודאי קאי אמתיס: (שפתי חכמים)

בעל הטורים וישאום. ב'. וישאום בזכתנתם. וישאום בני קיש אחיהם. הנושא
אשה חייב להלבישה זכתיב וכסותה לא יגרע וזהו וישאום בני קיש וישאום
בזכתנתם שכיון שנשאום יתחייבו בזכתנתם: (בעל הטורים)

ספורנו בזכתנתם אל מחוץ למחנה. שלא חששו לפשטם את כתנות הקדש, מאחר
שכבר נטמאו: (ספורנו)

11 ויאמר משה אל אהרן ולא לעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם
לא תפרמו ולא תמתו ועל כל העדה יקצר ואחיכם כל בית ישראל יבכו את
השרפה אשר שרף: (תרגום יונתן)

אונקלוס ואמר משה לאהרן ולא לעזר ולאיתמר בנוי רישיכון לא תרבון פרוע
ולבושיכון לא תבזעון ולא תמותון ועל כל פנשתא יהא רוגזא ואחיכון כל בית
ישראל יבכון ית יקדתא די אוקיד י: (אונקלוס)

יונתן ואמר משה לאהרן ולא לעזר ולאיתמר בניו רישיכון לא תרבון פרוע
ולבושיכון לא תבזעון ולא תמותון ביקדת אישתא ועילוי כל פנשתא יהי רוגזא
ברם שתוקון ותזכון ית דינא עליכון ואחיכון כל בית ישראל יבכון ית יקדתא
דאוקיד י: (תרגום יונתן)

רש"י אל תפרעו. אל תגדלו (ז) שער, מכאן שאכל אסור בתספורת (מועד קטן יד:),
(ח) אכל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: ולא תמותו. הא אם תעשו (ט) כן,
תמותו: ואחיכם כל בית ישראל. מכאן, שצרתן של (י) תלמידי חכמים מוטלת על
הכל להתאבל זב: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש שהוא שער ראשו כלומר מי ששערותיו גדולים מתחלקים
השערות אלו מאלו ונעשה פרע. והא דפירש רש"י לקמן בפרשת סוטה ופרע ראש
האשה פירוש סותר קליעת שיערה וכו' והכא פירש פרע לשון גידול. יש לומר כי
סתירת קליעת שיערה הוא גידול שיערה במראית עין כי עד עתה היה קלוע ונראה
כאילו אין לה שער ובסתירת שיערה נראה כאלו נתגדל שיערה: (ח) כתב הרא"ש

במועד קטן צפרק אלו מגלחין פירש רש"י מדאילטריך קרא למשרי לבני אהרן מכלל דאחרים אסורים דסבירא ליה לרש"י זכרונו לצרכה דקרא דראשיכם אל תפרעו למשרי להו לבני אהרן הוא דאתא דאי לאזהורי הוא דאתא קלא יורשו לפרוע היכי מלי למידק מיניה דאחרים אסורים קלא לפרוע וחייבים לפרוע הא ליכא למידק מיניה אלא מדאסר להו לפרוע מכלל דכולי עלמא שרי לפרוע. אך קשה דאי למשרי הוא דאתא שאינם חייבים לפרוע מאי ולא ימותו דכתיב בתריה דמשמע שאם תפרעו תמותו כמו שפירש רש"י בעלמו הא אם תעשו כן תמותו ואם כן דברי רש"י סותרים זה את זה ונריך עיון. עיין גם כי האריך בענין ואפשר שרש"י הרגיש בקושיא זו לכן פירש בפירוש החומש מכאן שהאבל אסור בתספורת וכו': (ט) הר"א"ם פירש, הא דפירש זה כאן אף על פי שפשוט הוא מכלל לאו אתה שומע הן וכל התורה נדרשת כן. להורות שכוונת הכתוב הוא הן היואל ממנו לא הלאו עלמו שהרי אף בכל שאר דברי הרשות שאין בהם חיוב מיתה נופל בהם לומר שאם לא יעשה לא ימות וכן יש לפרש ולא תמותו דיון ושכר והרב סמך על זה ולא פירשו ומיתורא ללא תמותו דרש כן כיון שהתיר להם לספר שמע מינה קלא ימותו עד כאן לשונו. ונראה דרש"י דייק מכלל דכולי עלמא אסירי דאי כולי עלמא שרי ולא בא הכתוב אלא לאזהורי קלא יפרעו אם כן היה קשיא למה ליה לקרא לאזהורי להו כיון דלכולי עלמא שרי מהיכא תיתי שיגדלו פרע ולמה להו להחמיר ולערבב שמחתו של מקום ועוד למה ליה לומר ולא תמותו הא אם תעשו כן תמותו למה ליה אזהרה אחר אזהרה כולי האי הניחא אי דלכולי עלמא אסירי משום הכי נריך אזהרה אחר אזהרה קלא תאמרו אף על פי שהורשו לגלח שערוותיהם מכל מקום יחמירו על עלמם ויעשו מדת החסידות כיון דלכולי עלמא אסירי משום הכי נריך קרא להזהיר אותן ולכתוב ולא תמותו הא אם תעשו כן תמותו. וזוה נראה לי שנתיישבו כל תמיהות הר"א"ם. כן נראה לי ודו"ק: (י) רובה לומר דהכל מחוייבים להתאבל אם תלמיד חכם מלער עלמו כגון הכא שאהרן היה מלער עלמו. אבל אין לומר דלמא מכאן משמע שאם תלמיד חכם מת מוטל על הכל להתאבל עליו מדכתיב כל בית ישראל יבכו את השריפה דאם כן היה לו לכתוב ואחיהם רובה לומר אחיהם של מתים דהיינו כל ישראל יבכו את השריפה ומדכתיב ואחיהם משמע אחיהם של אהרן ואלעזר ואיתמר אותן שהיה משה מדבר עמהם: (שפתי)

אבן עזרא **ראשיכם אל תפרעו.** יש אומרים לגדל פרע: **תפרומו.** תקרעו והנכון שהוא מן בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ורבים אמרו מכוסה ואחרים אמרו מגולה והאמת דברי הקבלה: **ולא תמותו.** מלת ולא מושכת עצמה כמו ולא למדתי חכמה וכן הוא ולא על כל העדה יקצוף כי אתם תכפרו בעדם: וטעם **ואחיהם כל בית ישראל.** תמצאנו רמוז בפרשת ראה אנכי: (אבן עזרא)

הרמב"ן **אל תפרעו.** אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל

תערבבו שמחתו של מקום "ולא תמותו" הא אם תעשו תמותו לשון רש"י וזה שאמר "מכאן שאבל אסור בתספורת" אסמכתא בעלמא היא ועוד כי לפי זה לא ידרש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה רשות בבני אהרן שיאמר אינכם חייבין לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם כשאר האבלים "ולא תמותו" שלא תהיו חייבין מיתה בכך כי שאר האבלים חייבים אם לא עשו כן וכך אמרו בגמרא במשקין (מו"ק כד) אבל שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה וכל זה כדרך האסמכתות בתלמוד ואין פריעה ופרימה באבלות אלא מדברי סופרים או שיהיה יום ראשון הלכה למשה מסיני נלמד מן האנינות כפי דעת הגאונים אבל עיקר הכתוב הזה אזהרה בבני אהרן ושמע פירושו כבר אמרו רבותינו (הוריות יב) שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע ולפרוס עליו ולהטמא לו שנאמר (להלן כא יא) את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרוס ועל כל נפשות מת לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו (שם יב) והטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח העבודה כי זה חלול המקדש הוא והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל הכהנים אבל לימד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן הוא אם הניח העבודה ויצא באנינות יתחייב ככל כהן שמניח עבודה ויוצא לרצונו והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ושלא יפרוס כי היא מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא היו רשאים להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבים להטמא לאחיהם וכן היו רשאים או חייבין לפרוע ולפרוס ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואלצפן שיטמאו למתים הם ולא הכהנים וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו כלל וזה טעם ואחיהם כל בית ישראל יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל ויתכן שנצטוו משה בכך מפי הגבורה ואע"פ שלא נכתב או שלמד זה ממה שנצטוו (לעיל ח לה) ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי "משמרת ה'" יוסיף גם היום השמיני והנה גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואע"פ כן צוה שלא יניחו המקדש א"כ לא יטמאו ולא יתאבלו כלל והנה בני אהרן הכהנים המשוחים אע"פ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המלואים כדין משוח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ואינם פורס ולא מיטמא לקרובים ככהן גדול (הוריות ג ד) אבל אינו מקריב אונן וגם הם לא הקריבו באותו היום כמו שדרשו (זבחים קא) הן היום הקריבו את חטאתם וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרה הזה לא נתבטל דבר במלואים שכבר קרבו הקרבנות ולערב אכלום כולם הראוי לאכילה ואפשר שיהיה זה כל ימיהם באלעזר ואיתמר שיהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי שמן משחת ה' עליכם וכבר הזכרתי (לעיל ח לה) הבריתא של תורת כהנים (ריש פרשת שמיני מב) שאמרה "ומפתח אהל מועד לא תצאו" יכול בשעת העבודה ושלא בשעת העבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל (להלן כא יב) אימתי לא יצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת העבודה "פן תמותו" ממשמע לאו אתה שומע הן "כי שמן משחת ה' עליכם" מה תלמוד לומר שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות תלמוד לומר כי שמן משחת ה' עליכם וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין (פ"ד ה"א) אמרו לו לר' יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד והנה לפי זה האזהרה הזו והעונש היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח אוהל מועד בשעת עבודה יהו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח העבודה ויצא אבל בניו

ביום הזה אוננן היו ואינם עובדין ואיך יהיו בכלל זה ואולי נאמר שמה אמר כולם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם היודעים כי אהרן מקריב אונן והוא באזהרתו מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש כשיהיו ראויים לעבודה מיום זה ואילך ומפני זה אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד הערב או למחרתו כי הכונה שלא יניחו העבודה והיא מצוה נוהגת לדורות ויתכן שהיה לבנים הוראת שעה שלא יצאו משם ביום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהנים שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו עבודה מן הכתוב שאמר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה כל מניח עבודה ויוצא למיתה מכי שמן משחת ה' עליכם שהמשיחה לדורות היא עליהם כמו שנאמר (שמות מ טו) והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם וכך שנו שם בברייתא של תורת כהנים (ריש הפרשה כח) מכאן אמרו הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהן לכל דבר שמא תאמרו הרי אנו הולכים לבתינו ומתאבלין אוננן ובוכין והלא כבר פקדנו המקום שלא תצאו מן המקדש נראה מכאן שהיתה הוראת שעה שיהיו המתים בבית דין של מעלה כנהרגין בבית דין על העבירות שבאין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים (סנהדרין מו) אף כאן יעמדו לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה סיני וביום שמחת לבו זה שמחת אהל מועד (במדבר רבה יב ח) (הרמב"ן)

בעל הטורים ויאמר משה אל אהרן ולא לעזר ולאיתמר. הפך פניו כנגד אהרן ודבר עמו פה אל פה ולכך כתיב אל אהרן אבל לא הפך פניו כנגד אלעזר ואיתמר ולכך לא נאמר בהם אל: **ולאיתמר בניו**. פסיק לומר שאף הם היו ראויים אלא שפסקה מהם הגזירה וזה הוא שנאמר בסיני וגם הכהנים ה' כהנים אלו אהרן וד' בניו אלא שבזכות אהרן ניצולו: **תפרעו**. ב'. אל תפרעו ואידך ושמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו בשביל שלא שמעו מוסר ופרעו שהורו בפני רבם או שהכניסו אש זרה גרמו לנשאים שנצטוו באל תפרעו: **ועל כל העדה יקצוף**. לפי שהיו שלוחי צבור וש"צ שטעה סימן רע לשולחיו: ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה. שת"ח שמת הכל נעשים קרוביו: (בעל הטורים)

אור החיים ראשיכם אל תפרעו וגו' ועל כל העדה וגו'.

פירוש אם יעשו כמותכם, שאתם דוקא הוא שישנם באזהרה, אבל על כל העדה יקצוף אם יעשו כן, אלא חייבין לקרוע עליהם. ואולי ששפט בהם משפט אב בית דין שחייבין לקרוע עליו כל ישראל (מועד קטן כב:). ומה גם למה שאמר שהם גדולים ממה ואהרן חייבים כל ישראל לקרוע עליהם. ואומרו **ואחיכם** וגו' **יבכו**, למצוה, ואם לא בכו אין עליהם קצף כמשפט הקריעה. ודקדק לו **אשר שרף ה'**, יתבאר על דרך אז"ל (שבת קה:): שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו כל עונותיו ולא יבכה עוד, והוא מה שרמז באומרו אשר שרף וגו' פירוש אם יבכו השרפה אין להם אלא מה שכבר שרף מקודם לשלול שלא תהיה שריפה אחרת עוד. עוד ירצה באומרו **ולא תמותו ועל כל** וגו' פירוש כי באמצעות מיתת הצדיקים מגיע קצף לכללות ישראל, כי חוזק ישראל וחיותם הם גדוליהם הצדיקים ובפרט כהני ה' המכפרים בעד העם: (אור החיים)

ספורנו ראשיכם אל תפרעו. אף על פי שהיו המתים מהקרוכים שמטמא להם כהן הדיוט, החמיר על אלה מפני שהיו משוחין כאמרו כי שמן משחת ה' עליכם: **כל בית ישראל יבכו**. שחסרו שני צדיקים וגדולים ובכן לא יגרע יקרא דשכבי: (ספורנו)

דעת זקנים ועל כל העדה יקצוף. הקב"ה יקצוף אם תתאבלו לפי שיהא נראה שלא נתקבלו לרצון הקרבנות שהקרבנתם בעד העם. וא"ת אם כן אחינו יהיו מחוללין שאין איש חס על מיתתן לכך נא' כל בית ישראל וגו': (דעת זקנים)

[ז] ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמתו פי שמן משחת יהוה עליכם ויעשו כדבר משה: (פ)

אונקלוס ומתירע משפן זמנא לא תפקון דלמא תמותון ארי משח רבותא די? עליכון ועבדו כפתגמא דמשה: [פ] (אונקלוס)

יונתן ומתירע משפן זמנא לא תפקון דלמא תמותון ארום משח רבותא די? עליכון ועבדו הי כפתגמא דמשה: (תרגום יונתן)

[ח] וידבר אל אהרן אל יהוה ויאמר: לאמר:

אונקלוס ומליל ?? עם אהרן למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל ?? עם אהרן למימר: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וידבר ה' אל אהרן. כי נביא היה ויש אומרים על ידי משה כמו דבר אל אחז והזהירו שישמר הוא ובניו שלא ל ימותו כאשר מתו בניו הגדולים: (אבן עזרא)

[ט] ויו שכר אל תשפת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמתו חקת עולם: לדורתיכם:

אונקלוס חמר ומרוי לא תשפתי את ובניך עמך במעלכון למשפן זמנא ולא תמותון קים לעלם לדריכון: (אונקלוס)

יונתן חמר וכל מדעם מרוי לא תשפתי אנת ובנד עמך בזמן מיעלכון למשפן זמנא היכמא דעבדו בנד דמיתו ביקידת אישפתא קנים עלם לדריכון: (תרגום יונתן)

רש"י יין ושכר. יין דרך (כ) שכרותו: בבאכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואם להיכל, בגשתם למזבח מנין, נאמר כאן ביאת אהל מועד, ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד, מה להלן עשה גיפת מזבח כביאת אהל מועד, אף כאן עשה גיפת מזבח כביאת אהל מועד (ת"כ פכשתא א, ד.7): (רש"י)

שפתי חכמים (כ) פירוש אם הפסיק בו או שנתן בו מים כל שהוא פטור. והא דכתב רש"י סתם לביאת אהל מועד יש בו מיתה וכתורת כהנים משמע דוקא אם היה שיכור ועבד עבודה הוא במיתה. יש לומר כיון דלויף מגזירה שוה ובקידוש ידים

צפרקת כי תשא כתיב צהדיא או צגשתם אל המזבח לצרת והוא דוקא צצעת
עבודה לא הולך כאלו לפרק וקל להבין: (צפתי חכמים)

אבן עזרא ושכר. העשוי ממין חטה או דבש או תמרים כי היין משחית הדעת
לשותיו ויתערבו לו הדברים. על כן ולהבדיל כי אתה כהן גדול ותבדיל בין מקום
הקדש ובין החול והוא מלשון חלול גם יתכן בין יום קודש לחול: (אבן עזרא)

הרמב"ן יין ושכר אל תשת. יין דרך שכרותו לשון רש"י ופירושו שאם הפסיק בו
או שנתן לתוכו מעט מים פטור ודעתו של הרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על
שאר המשכרים ונלמוד שכר מן הנזיר (נזיר ד) וכן הדבר לפי דעתי אבל על דעת
הרב ר' משה (בסי המצות ל"ט ע"ג ובהלי ביאת המקדש פ"א ה"ב) על שאר המשכרים באזהרה
ושכר כפשוטו והטעם בצואה הזאת עתה שלא יתעה הכהן בשכרות היין ויבא
לידי מחשבה שאינה כהוגן וימות בה כאשר עשו בניו ויתכן כי מה שדרשו (ויק"ר
יב א) שהיו נדב ואביהוא שתויי יין לומר כי מפני ינם טעו באש זרה לא שיהיה
העונש מפני היין כי עדיין לא הוזהרו ממנו אבל עונשם שטעו באש ה' כאשר
רמזתי (לעיל פסוק ב)

"בבאכס אל אהל מועד" - אין לי אלא בבואם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר
כאן ביאת אהל ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל (שמות ל ב) מה להלן עשה
גישת מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל לשון רש"י ותורת
כהנים (פרשה ד) והנראה לפי ההקש הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח
ולא בביאת האהל אלא אם כן עבד שם עבודה כדרך קידוש ידים שאין האזהרה
שם אלא שלא יעבוד כדרך שנאמר (שמות ל ב) או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר
אשה לה' ובלשון הזה שנוי שם בספרא רבי אומר נאמר כאן בבאכס אל אהל
מועד ונאמר להלן (שם) בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה את היציאה כביאה
ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את
היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה כלומר
שאיין החיוב אלא שלא יעבוד בין שנכנס שכור או ששתה שם ועבד ושם (א ה) אמרו
"חקת עולם" לרבות היציקות והבלילות והתנופות וההגשות הקמיצות
וההקטרות המליקות וההזיות כי מפני שאמר הכתוב להקטיר אשה לה' (שמות ל
ב) הוצרכו אלו לרבותם ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב בבמה ולכך אמרו
שם אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים תלמוד לומר חוקת
עולם כי האזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן בבמה והנה פירוש "בבאכס"
כאשר תעבדו עבודה ואמר בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל
או במזבח העולה אשר פתח אהל מועד והכלל כי האזהרה והעונש באלו אינם
אלא שלא יעבוד שתוי יין או שאינו רחוף ידים ורגלים וכן מחוסר בגדים אבל
על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו ומה (כלים פ"א מ"ט) רבי יוסי אומר
בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שיהיה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש
ושלא רחוף ידים ורגלים נכנסין לשם וכולה מתניתין מעלות דרבנן הם ועל דעת
הרב ר' משה (הלי ביאת המקדש פ"א ה"ט"ז) יש בכניסה בלא עבודה לאו שאין בו מיתה
(הרמב"ן)

בעל הטורים יין ושכר. ואם שתה כדי רביעית יין אסור להורות. תשת נוטריקון
תפלי"ת שכור"ר תועב"ה: **אתה ובניך.** בגי' יצאו החללים ובעלי מומין: **יין ושכר.**
אין פסוק מתחיל יין אלא זה שהביא יללה בעולם כמ"ד שתויי יין היו ולכך מתו:
(בעל הטורים)

כלי יקר **יין ושכר אל תשת וגו'.** סמך ציווי זה לכאן לפי שלא נברא היין כ"א לנחם בו האבלים (עירובין סה.) ויחשוב אהרן שבאבלו לפחות מותר לו לשתות יין ע"כ הזהירו כאן שאפילו באבלו אסור לו לשתותו דרך שכרות, ורש"י פירש על וידום אהרן שקבל שכר על שתיקתו שנתיחד לו לבדו דבור זה, רמז כאן שנקרא שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך ע"כ נתיחד אליו הדבור להורות לו שלא יהיה כל כך שכור עד שאינו יכול לדבר לפני המלך אלא יהיה כל זמן מיושב בדעתו עד שיוכל להשיב, ז"ש וידבר ה' אל אהרן לאמר במלת לאמר חתם לו כל הענין לומר לך שיהיה מוכן תמיד לאמר ולהשיב למלך ב"ה וכל מצוה זו באה לו בזכות וידום אהרן.

ד"א רמז כאן למה שאמרו רז"ל (שם סה.) **נכנס יין יצא סוד,** לפיכך נתיחד אליו הדבור כמלך המגלה לעבדו איזו סוד ולא רצה שידעו בו אחרים ורמז לו שלא יוכל האדם לבא בסוד ה' כ"א בתנאי זה שלא ישתה יין שהרי כשנכנס יין יצא הסוד, ע"כ נתיחד אליו הדבור כמגלה לו לבד איזו סוד ומזהירו שלא ישתה יין כדי שלא יגלה הסוד.

ד"א לפי שהשתיקה יש לספק בה, אם הוא שותק ומצטער וקורא תגר בלבו על משפטי ה' או אם הוא שותק ושמח בלבו כמדת הצדיקים ששמחין ביסורין, ע"כ נתיחד אליו הדבור כדי לגלות על טוהר מחשבתו שהרי אין הקב"ה משרה שכירתו כ"א מתוך שמחה ודבור זה היינו ששרתה עליו השכינה מתוך שמחת לבבו בזה נודע לכל כי היה שמח ביסורין כמדת הצדיקים.

ד"א לפי שדמימה זו, היא הוראה שאינו מתפעל בכל המאורעות שבגופות ובודאי כולו שכלי כאחד מצבא המרום כי מצד השכל אין האדם מתפעל מהם, ע"כ דין הוא להתיחד אליו הדבור בלא אמצעי כי גם הוא נעשה רוחני כמשה מצד דמימה זו.

ד"א לפי שאזהרת השתיה יש בה רמז אל השתיקה, כי כל שכור מרבה דברים כמ"ש (משלי כג. כט-ל) למי שיח וגו' למאחרים על היין וגו' וכתוב (זכריה ט. יז) ותירוש ינובב בתולות, על כן בזכות וידום אהרן נתיחד אליו דבור זה כי על ידו לא ירבה בשיחה בטילה או מזקת כי הלה"ר תלתא קטיל (דב"ר ח. י.) לכך נאמר ולא תמותו מלבד מה שהשכרות ממית בטבע כמ"ש (משלי יד. יב) יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכי מות, יש דרך ישר ס"ת שכר כי ע"י השכר הכל בעיניו למישור כאמרו רז"ל (יומא עה.) כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות בעיניו למישור שנאמר (משלי כג. לא) יתהלך למשרים, וזהו שנאמר ואחריתו דרכי מות כי האחרית מן יש דרך ישר הוא אותיות שכר והוא דרכי מות כי הוא ממית הן בדרך עונש הן בדרך הטבע.

ורמז בפרשה זו אימתי אסור לשתותו, הוא שאמר בבואכם אל אהל מועד רמז ששיכור אסור לבא אל היכל מלך ית' להתפלל לפניו, ואימתי מותר לשתותו כשהוא מקדש את יום השבת הקודש בכניסתו וביציאתו כמו שלמדו רז"ל (פסחים קו.) מן פסוק זכור את יום השבת זכרהו על היין כו' זה"ש ולהבדיל בין הקודש ובין החול בכניסה ויציאה ואף גם זאת לא ישתה אותו דרך שכרות עד שיהיו כל העריות הטמאות עליו למישור אלא ישתה באופן שיוכל להבדיל בין הטמא לטהור ובאופן שיוכל להורות בני ישראל את כל החוקים ולא יטעה בהוראתו. (כלי יקר)

דעת זקנים **יין ושכר אל תשת.** לפי שע"י שתיות יותר מדאי בושות וחרפות באות עליו. וגם הקב"ה צווח למי אוי למי אבוי וגוי למאחרים על היין. ועוד כתיב אל תרא יין כי יתאדם פי' אל תחמוד יין כי אחריתו דם. ועוד כתיב כי יתן בכוס עינו בכיס כתיב כלומר השכור נותן עינו בכוס והמוכרו נותן עינו בכיס יתהלך במישרים כל' לסוף ימכור כל אשר לו ויהיה הולך בביתו במישור כי לא יהיה בו דבר שיכשל בו אחריתו כנחש ישך שכשם שנתקללה האדמה בשביל הנחש כך נתקלל שלישי דהיינו חס על ידי יין ששתה נח. וי"א אחריתו כנחש ישך קרי ביה בנחש שעל ידי יין ששתה אדם הראשון בברכת נישואין שלו כדפרי' לעיל נשתכר ועבר על צווי של מקום ולבסוף נתקלל בנשיכת נחש שנאמר ואתה תשופנו עקב ולפי שנקנסה מיתה על האדם בשביל אותו יין נהגו העולם כשהמברך בצבור אומר סברי מרנן והם עונין לחיים וכן מצינו בשלהי במה אשה. מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס אמר חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמידיהון. ועיניך יראו זרות שע"י היין האדם מתיר עצמו לעבירה ולאשה זרה ולנבול פה. ולא עוד אלא שעובד ע"ז שנאמ' לא יהיה בך אל זר דכתיב וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק לעבוד העגל. ולבך ידבר תהפכות שגורם לארבעה דברים ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע ועוד אמר שלמה אל תהי בסובאי יין וגוי' כבן סורר ומורה שנהרג על היין. ועוד אמרו ז"ל בעירובין פרק הדר אמר ר' חייא בר אשי אמר רב כל שדעתו מיושבת עליו ביינו יש בו מדעת שבעים זקנים שכן יין נתן בשבעים. ואמר רבי חנינא כל המתפתה ביינו פי' שאע"פ ששותה הוא מתרצה לעולם יש בו מדעת קונו שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח וגוי' וריח כשתיה. ועוד אמרו רז"ל יין נתן בשבעים וסוד נתן בשבעים נכנס יין יצא סוד. וגם עשרת השבטים גלו ע"י יין שנאמר השותים במזרקי יין וגוי' וכתוב בתריה לכן עתה יגלו בראש גולים וכן אתה מוצא ביונדב בן רכב שצוה את בניו אל תשתו יין כששמע ירמיה מתנבא על חרבן כדי שיתאבלו על ירושלים ושלא יבנו בתים אלא ישבו באהלי' והכתוב משבחן כדכתיב הוקם דברי יונדב בן רכב אמר הקב"ה הואיל וכך היין גורם דין הוא שאצוה כהני שלא ישתו יין בבואם לשמש לפני. ועוד כשאדם מרבה לשתות יין יוצא מדעתו וכתוב כי שפת כהן ישמרו דעת. ועוד אז"ל שכור אל יורה שנא' יין ושכר אל תשת וסמיק ליה ולהורות את בני ישראל וכן איתמר בעירובין פי' הדר. מעשה ברבן גמליאל שהיה מהלך בדרך וגוי' ואמר רבי אלעאי בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו. ועוד יין נקרא בלשון ארמי חמר לומר שנכנס ברמ"ח איברים ד"א יין ושכר אל תשת לא נהיה כשאר אבלים שנותנין להם יין כדאמרינן בעירובין אמר רב חנן לא נברא יין אלא לנחם אבלי' ולשלם שכר לרשעי' שנא' תנו שכר לאובד ויין למרי נפש : (דעת זקנים)

י וְלֹהֲבָדִיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֵל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר :

אונקלוס וְלֹא־פָרְשָׁא בֵּין קוּדְשָׁא וּבֵין חֵלָא וּבֵין מְסֻאָבָא וּבֵין דְּכָא : (אונקלוס)

יונתן וְלֹא־פָרְשָׁא בֵּינֵי קוּדְשָׁא וּבֵינֵי חוּלָא וּבֵינֵי מְסֻאָבָא וּבֵינֵי דְּכָא : (תרגום יונתן)

רש"י וְלֹהֲבָדִיל. כְּדֵי שֶׁתִּזְדַּלְדְּלוּ בֵּין עֲבֹדָה קְדוּשָׁה לְמַחֲוֹלָלָה, (ב) הֵא לְמַדַּת שְׁאֵם

עֲבֹדָה עֲבֹדָתוֹ פְּסוּלָה (סס ת. זבחים יז): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כלומר שיהא הזבל זין עבודת הקודש למחוללת כי כל העבודות שהם בשכרות כלן מחוללות והיינו דפירש רש"י הא למדת שאם עבד פסול כיון דכתיב צבואכם אל אהל מועד ולא תמותו וילפינן גם כן מקידוש ידים ורגלים והתם דוקא כשיעבוד עבודה כדפרישית ושמע מינה לעבודה שהיא בשכרות חייב מיתה עליה אם כן כל עבודות שהם בשכרות הם מחוללות ואם כן מאי האי דכתיב ולהבדיל אלא על כרחך כריד לומר כדי שיהא הזבל וכו' ואף דגבי ולהבדיל זין הטמא וזין הטהור לא שייך לפרש כן שנאמר שאם תשתו לא יהיה הזבל זין טהורה לטמאה שכולן יהיו טמאות וכי שתוי שעבד עבודה תהא טמאה הא מחוללת היא, ועל כרחך לומר ולהבדיל זין הטמא וגו' שתדעו להבדיל ולא כדי שתבדיל וכו' אפילו הכי הוכרח רש"י לפרש כן גבי עבודה ויהיה פירושן דמלת ולהבדיל פעם כדי שתבדילו וכו' לגבי עבודה ופעם שתדעו לגבי טמאות וטהורות. וזוהי נראה לי לתרץ קושיית הרא"ם שהקשה והא גבי להבדיל זין הטמא וזין הטהור לא שייך לפרש כן ותירץ מה שתירץ עיין שם באורכך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ובין הטמא ובין הטהור**. בבהמה ובשרץ המים ובעוף על כן נכתבה אחרי זאת הפרשה פרשת זאת החיה ואחר כן טומאת היולדת וצרעת אדם ובגד ובית ובעל קרי וזב וזבה ונדה וזה טעם ובין הטמא ובין הטהור: (אבן עזרא)

בעל הטורים **החול**. ב'י הכא ואידך כובד האבן ונטל החול כיון שנבדל בין קודש לחול במוצ"ש איכא כובד האבן ונטל החול שאדם כבד במוצ"ש בשביל נשמה שאבדה: **יין ושכר**. וסמך ליה ולהבדיל שמבדילין על היין: (בעל הטורים)

ספורנו **ולהבדיל ולהורות**. כי יין ותירוש יקח לב כאמרו אל למלכים שתו יין, ולרוזנים אי שכר, פן ישתה וישכח מחוקק: (ספורנו)

{יא} וְלְהוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד מֹשֶׁה: **(פ)**

אונקלוס וְלֹאֲלֹפָא יִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִת כָּל קִימָא דִּי מְלִיל יֵי לְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה: **[פ]** (אונקלוס)

יונתן וְלֹאֲלֹפָא יִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִת כָּל קִימָא דְמְלִיל יֵי לְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה: (תרגום יונתן)

רש"י **ולהורת**. למד, שאסור שיכור בהוראה (ת"כ), יכול יהא חייב מיתה, (מ) תלמוד לומר אתה וזניך אתך ולא תמותו, (נ) כהנים בעבודתם במיתה, ואין חכמים בהוראתם: **במיתה:** (רש"י)

שפתי חכמים (מ) פירוש ותהיה וא"ו ולהבדיל והוא"ו של ולהורות מוסיף על ענין

לראשון שגם הם צמיתה: (ו) ללא היה לו לכתוב ללא אתה ובניך ללא מדכתיב אתך הוי כאלו אמר אתך יהיו בניך למה לי והלא כבר כתיב אתה ובניך ללא ללמד כהנים בעבודתן וכו'. ובזה יתורץ קושיית הרא"ם מנא ליה למדרש הכי הא אתה ובניך לגופיה אינטריך דאף הצנים בכלל האזהרה, ואין לומר דמלת אתה קדריש דאתי למיעוטי דאם כן אתה צמיתה מיבעי ליה עד כאן לשונו וקל להבין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ולהורות את בני ישראל. שאר המצות וכן ככל אשר יורו אתכם (אבן עזרא) הכהנים:

בעל הטורים ולהורות. אותיות ולתורה: אליהם. בגימ' זהו ההלכה: ביד משה. (בעל הטורים) בגי' זה הוא המקרא:

יב ויִדְבַר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אֵייתָמָר בְּנֵי הַנוֹתְרִים קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה הַנוֹתְרֶת מֵאֲשֵׁי יְהוָה וְאֶכְלוּהָ מִצֹּאת אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים הִוא:

אונקלוס ומליל משה עם אהרון ועם אלעזר ועם איתמר בנוהי דאשתארו סבו ית מנחתא דאשתארת מקרבנא די ואכלוה פטיר בסטר מדבחה ארי קדש קודשין היא:

יונתן ומליל משה עם אהרון ועם אלעזר ועם איתמר בנוי דאישתיירו מן יקידתא סיבו ית מנחתא דאשתארת מקורבנא די ואכלוה פטיר בסטר מדבחה ארום קודש קודשין היא: (תרגום יונתן)

רש"י הנותרים. מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, (ב) הוא שנאמר וצאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, (דברים ל, ב.) ואין השמדה ללא כלוי בנים, שנאמר ואשמיד פרו ממעל, (עמוס ב, ט.) ותפלתו של משה בטלה מחאה, שנאמר ותתפלל גם בעד אהרן (ע) בעת ההיא (דברים עט): קחו את המנחה. אף על פי שאתם אוננין, (פ) וקדשים אסורים לאונן: את המנחה. זו מנחת שמיני (ו) ומנחת נחשון: ואכלוה מכות. מה תלמוד לומר, לפי שהיא מנחת כבוד (ק) ומנחת שעה, ואין כיוצא בה לדורות, הורכך לפ' בה דין שאר מנחות: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) ואם תאמר והא לעיל מביא רש"י פלוגתא דתנאים לחד משום שהורו הוראה צפני רבן ולחד מפני שנכנסו למקדש שתויי יין. ויש לומר דהא והא גרמא אי הוה מעשה עגל לחד למה המתין עד עכשיו. אי נמי למה המית נדב ואזיהוא ולא אלעזר ואיתמר ללא ודאי תלוי נמי בעון אחר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ואי טעם אחרון לחד הייתי אומר הא אין עונשים בלא אזהרה לכך רריך נמי עון העגל דיס בו אזהרה: (ע) גם לרבות הצנים: (פ) דאם לא כן

למה הוֹאֲרָךְ לומר להם זה הרי כבר נאמר צפרָשֶׁת לוֹ וְהַגּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֵאָכְלוּ אֶהָרֶן וּבָנָיו. ר"א"ס: (ו) הַסָּנִים עֶשֶׂר נִשְׂאִים הַתְּחִילוּ לְהַקְרִיב קִרְבָּנִם וּנְחַשׁוּן הִיֵּה הַרְחָשׁוּן אֲף עַל גַּב דְּהִיָּה נְמִי שְׁעִיר רֹאֵשׁ חוֹדֵשׁ וְהָיוּ ג' שְׁעִירִים. מִכֹּל מִקּוֹם לֹא רָאָה רַש"י לְפָרֶשׁ שְׁעִיר רֹאֵשׁ חוֹדֵשׁ לְפִי שֶׁעַל אֹתָהּ מִנְחָה לֹא כֹה לֹו מִשָּׁה לְאָכֹול כְּמוֹ שֶׁמִּשְׁמַע בְּסוּף שְׂאֵהָרֶן אָמַר לְמִשָּׁה אִם שְׁמַעַת צִקְדָּשִׁי שְׁעָה וְכו' וּמִשָּׁה הוֹדָה לְדַבְּרָיו וּמִשְׁמַע שֶׁלֹא אָמַר בְּתַחֲיִלָּה בְּהִדִּיא לְאָכֹלוּ: (ה) וְאִם תֵּאֲמַר לְעֵיל נְמִי לְמָה לֹא מִפְרָשׁ קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה מֵהַתְּלִמוֹד לומר לְפִי שְׁהִיָּה וְכו' וְלִמָּה הוֹאֲרָךְ לְפָרֶשׁ אֲף עַל פִּי שְׂאֵתָם אֲוֹנִים וְקִדְשִׁים אֲסוּרִים לְאֹנָן. וְעוֹד הִשָּׂה בְּסִמוּךְ שֶׁמִּפְרָשׁ כִּי כֵן לוֹיֵתִי בְּאֲנִינֹת יֵאָכְלוּ לְמָאֵל כִּי כֵן לוֹיֵתִי שִׂיֵּאָכְלוּ אֶת הַמִּנְחָה מִלִּמָּוֶת וַיֵּשׁ לומר כִּי כֵן לוֹיֵתִי מִשְׁמַע חִידוּשׁ אֲף עַל פִּי שְׂאִין הַדִּין כֵּן בְּשִׂאֵר מִנְחֹת וְאִי קָאִי אָמַה שִׂיֵּאָכְלוּ אֶת הַמִּנְחָה מִלִּמָּוֶת זֶה פְּשִׁטָּא הוּא דְכֹל מִנְחָה אֲוֹכְלִים אֹתָהּ מִלִּמָּוֶת. לְכַךְ הוֹאֲרָךְ לְפָרֶשׁ בְּאֲנִינֹת יֵאָכְלוּ וְלְכַךְ הוֹאֲרָךְ נְמִי לְפָרֶשׁ לְעֵיל קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה וְאֲף עַל פִּי שְׂאֵתָם אֲוֹנִים כֹּו' מִסּוֹם דְּכִי כֵן לוֹיֵתִי קָאִי עֲלִיו אֲבָל אִי הוּא מִפְרָשׁ לְעֵיל לְפִי שְׁהוּא מִנְחָת לְצוּר כֹּו' לֹא שִׂיֵּךְ לְכַתּוּב כִּי כֵן לוֹיֵתִי מִסּוֹם דְּצִלְוִיו לְחוֹדִיָּה שְׂאֵה לְהֵם בְּמִנְחָה שְׂגָם צוּר הַמִּנְחָה תִּנְהוּג בְּהַמִּנְחָה הִיָּה דִי לְמָה חֹזֵר וְאָמַר כִּי כֵן לוֹיֵתִי אֲלֹא עַל כְּרַחֵךְ צַעַד אֲנִינֹת כֹּה שְׁהוּא סוֹתֵר מֵהַ שְׂקִדָּם שְׂאֹנָן אֲסוּר לְאָכֹול קִדְשִׁים: (שְׁפָתֵי חַכְמִים)

אבן עזרא קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה. אַחַר שֶׁהִקְטִירוּ מִמֶּנָּה לְגִבּוֹהַ אֵין רָאוּי לְאָכֹול הַנִּשְׂאָר כִּי אִם מִקּוֹדְשִׁים וְעַתָּה תַּחֲלוּ לְאָכֹול הַחֹק שֶׁנִּתֵּן לְכֶם הַשֵּׁם שֶׁתִּקְחוּ תְּמִיד מֵאִשֵּׁי ה' וּפִירוּשׁוֹ כֹל מִנְחָה שֶׁהִקְטִירוּ מִמֶּנָּה לְשֵׁם בְּמִקּוֹם טְהוֹר וְאִם הוּא חוּץ הַחֹצֵר וְהַחֲזָה וְהַשּׁוֹק תֵּאָכְלוּ זְכָרִים וְנִקְבוֹת כִּי כֵן כְּתִיב כֹּל טְהוֹר בְּבֵיתְךָ יֵאָכֵל אֹתוֹ וְכֵן קִנְיָן כֶּסֶף וְיֵלִיד בֵּית וְאֵלְמָנָה שְׂשֵׁבָה וְכֹאשֶׁר תֵּאָכְלוּ עַתָּה הַשּׁוֹק וְהַחֲזָה יֵהִיָּה לְכֶם הַחֵק לְקַחְתּוֹ מִכֹּל זְבָחֵי הַשְּׁלָמִים: (אבן עזרא)

יג וְאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמִקּוֹם קָדוֹשׁ כִּי חֶקֶד וְחֶקֶד בְּנִיָּךְ הוּא מֵאִשֵּׁי יְהוָה כִּי כֵן צִוִּיתִי:

אונקלוס וְתִיכְלוּן יְתָהּ בְּאֶתֶר קְדִישׁ אֲרִי חֶלְקָךְ וְחֶלְקָךְ בְּנִיָּךְ הִיא מְקוֹרְבָנָא דִּי אֲרִי בְּן (אונקלוס) אֶתְפַּקְדִית:

יונתן וְתִיכְלוּן יְתָהּ בְּאֶתֶר קְדִישׁ אֲרוֹם חוֹלְקָךְ וְחוֹלְקָ בְּנִיָּךְ הוּא מְקוֹרְבָנָא דִּי אֲרוֹם הַיְכָלְדִין אֶתְפַּקְדִית: (תרגום יונתן)

רש"י וְחֶקֶד בְּנִיָּךְ. אֵין לְצַנּוֹת חֶק בְּקִדְשִׁים: כִּי כֵן צִוִּיתִי. בְּאֲנִינֹת יֵאָכְלוּ (ת"כ פ"ק א, ת. זבחים ק"א.): (רש"י)

יד וְאֶת חֲזָה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֵּאָכְלוּ בְּמִקּוֹם טְהוֹר אֶתָּה וּבְנִיָּךְ וּבְנֵתֶיךָ אֶתָּה כִּי חֶקֶד וְחֶקֶד בְּנִיָּךְ נִתְּנוּ מִזְבְּחֵי שְׁלָמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

אונקלוס וַיֵּת חֲדָא דְאַרְמוּתָא וַיֵּת שׁוּקָא דְאַפְרָשׁוּתָא תִּיכְלוּן בְּאַתְר דְּכִי אֶתְּ וּבְנִיָּד וּבְנִתִּיָּד עֲמָד אַרְי חֶלְקָד וְחֶלְק בְּנִיָּד אֶתְּיָהִיבוּ מִנְכַּסְת קוּדְשִׁיא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (אונקלוס)

יונתן וַיֵּת חֲדָא דְאַרְמוּתָא וַיֵּת שׁוּקָא דְאַפְרָשׁוּתָא תִּיכְלוּן בְּאַתְר דְּכִי אֶתְּ וּבְנִיָּד וּבְנִתִּיָּד עֲמָד אַרוּם חוּלְקָד וְחוּלְק בְּנִיָּד אֶתְּיָהִיבוּ מִנְכַּסְת קוּדְשִׁיא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (תרגום יונתן)

רש"י ואת חזה התנופה. של שלמי (ד) צבור: תאכלו במקום טהור. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא, אלא הראשונים שהם קדשי קדשים, הוזקה אכילתם במקום קדוש, אבל אלו אין כריכים תוך הקלעים, אבל כריכים הם להאכל תוך מחנה ישראל, (ט) שהוא טהור מליכנס שם מזרעים, מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר (סס טה): אתה ובניך ובנותיך. אתה ובניך בחלק, אבל בנותיך לא בחלק, אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק, או אינו אלא אף הבנות בחלק, תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו, חק לבנים, ואין חק לבנות (ת"כ סס י): (רש"י)

שפתי חכמים (ד) כתב הרא"ם לא ידעתי למה לא כלל בזה גם החזה של שלמי נחשון שהיה באותו יום כמו שכלל מנחתו של נחשון עם מנחת שמיני של צבור כו'. (גור אריה) יש לומר דגבי מנחה שצא להתיר להם אנינות הורכך לרבות מנחת נחשון שלא תאמר מנחת צבור דגלי קרא גלי מנחת נחשון דלא גלי לא גלי ואסורה באנינות אבל גבי חזה התנופה שלא למדנו בו חידוש שאינו בשאר שלמים למה כריך לרבות מנחת נחשון דמאי שנא שלמי נחשון משלמים אלו: (ט) פירוש ואף על פי שטמאי מתים וכל שאר טמאים הולכים שם. והוכחתו מדלא כתב במקום קדוש שמע מינה טהור במקלת האמר ומדכתיב לעיל גבי מנחה ואכלתם אותה במקום קדוש אותה ולא אחרת אפקה ממקום שכינה ואוקמוה אמחנה לוייה ומדכתיב אחר כך במקום טהור משמע להקל עוד עליו ולאכלו במחנה ישראל דהא מילתא דפשיטא היא ללא יאכלוהו בטומאה: (שפתי חכמים)

[טו] שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני ה' והיה לך ולבניך אתך לחק עולם כאשר צוה ה':

אונקלוס שׁוּקָא דְאַפְרָשׁוּתָא וְחֲדָא דְאַרְמוּתָא עַל קַרְבְּנֵי תַרְבִּיָּא יִיתוּן לְאַרְמָא אַרְמָא קָדָם יְיָ וַיְהִי לָךְ וּלְבְנֵיךָ עֲמָד לְקַיִם עֲלֵם כְּמָא דִּי פְקִיד יְיָ: (אונקלוס)

יונתן שׁוּקָא דְאַפְרָשׁוּתָא וְחֲדָא דְאַרְמוּתָא עַל קוּרְבְּנֵיהּ תַרְבִּיָּא יִיתוּן לְאַרְמָא אַרְמָא קָדָם יְיָ וַיְהִי לָךְ וּלְבְנֵיךָ עֲמָד לְקַיִם עֲלֵם הִיכְמָא דְפְקִיד יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אֶשֶׁר הוֹנֵף וְאֶשֶׁר הוֹרֵם. תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה. לא ידענו. ששניהם בהרמה והנפה: על אשי החלבים. מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה, וישוּב המקראות שלא יכחישו זה את זה כזכר פרשתי שלשון בלע את אהרן: (רש"י)

הרמב"ן שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם (שמות כט כז) תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה לשון רש"י והנראה אלי בטעם זה כי במלואים היה השוק תרומה לה' והוקטר עם הלחם ועם החלבים והמורם מן השלמים יקרא תרומה כמו שנאמר (לעיל ז יד) והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וכל שכן אלו שהעלו אותם לגבוה שהם כלם תרומה לה' ולא יקרא בשם תנופה כי תנופתו היתה עם החלבים והלחם כדי להקטירם לה' אבל החזה הונף בפני עצמו ולא היה חלוק משאר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלבד נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מיום המלואים וזכו בשוק בתרומתו לה' ובחזה בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקרא לעולם השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות

"על אשי החלבים" - כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש"י ואין צורך כי אשי תואר לחלבים כמו שאמר (דברים יח א) אשי ה' ונחלתו יאכלון ופירוש הכתוב הזה שהוא טעם למה שאמר (פסוק יד) כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל ואמר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו אותם בני ישראל הנזכרים להניף תנופה לפני ה' שיהיו קדושים לפניו ויהיו לך ולבניך לחק עולם כי הצואה בתנופה אין זה מקומה אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת תנופה (הרמב"ן)

ספורנו יביאו להניף. והיה לך ולבניך. שלא תזכו בהם עד אחר הנפה, שאז תזכו בהם משלחן גבוה: (ספורנו)

{טז} ואת שְׁעִיר הַחֲטָאת דָּרֵשׁ דָּרֵשׁ מִשֶּׁה וְהִנֵּה שָׂרָף וַיִּקְצַף עַל אֲלֻעָזָר וְעַל אֵיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן הַנּוֹתָרִים לְאָמֹר:

אונקלוס וְיַת צְפִירָא דְחֲטָאתָא מִתְבַּע תְּבַעֵי מִשֶּׁה וְהָא אֶתְוֹקֵד וְרָגַז עַל אֲלֻעָזָר וְעַל אֵיתָמָר בְּנֵי אֶהֱרֹן דְּאֶשְׁתָּאֲרוּ לְמִימָר: (אונקלוס)

יונתן וַיַּת תְּלִתָא צְפִירֵיָא דְאֶתְקָרִיבוּ בְיוֹמָא הַהוּא צְפִירָא דְרִישׁ יֶרְחָא וְצְפִירָא דְחֲטָאתָא דְלַעֲמָא וְצְפִירָא דְחֲטָאתָא דְקָרִיב נְחֻשׁוֹן בְּרַ עֲמִינָדָב לְחֲנוּפֶת מִדְּבַחָא אֲזַל אֶהֱרֹן וּבְנוֹי וְאוֹקִידוּ תְלִתֵיהוֹן אֶתָּא מִשֶּׁה וְתַבַּע יַת צְפִירָא דְחֲטָאתָא דִּי לַעֲמָא וְתַבַּעִיהָ וְהָא אֵיתְוֹקֵד וְרַתַּח עַל אֲלֻעָזָר וְעַל אֵיתָמָר בְּנוֹי דְאֶהֱרֹן דְאֶשְׁתָּרִיּוּ לְמִימָר: (תרגום יונתן)

רש"י שְׁעִיר הַחֲטָאת. שְׁעִיר מוֹסְפֵי רֹאשׁ חוֹדֶשׁ. וְשִׁלְשָׁה שְׁעִירֵי חֲטָאוֹת קָרְבוּ צוֹ

ביום שְׁעִיר עִזִּים, וְשִׁעִיר נַחֲשׁוֹן, וְשִׁעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִכּוֹלֵן לֹא נִשְׂרָף לֹא זֶה, וּנְחַלְקוּ בְּדַבַּר חֻמְי יִשְׂרָאֵל, (בַּת־כ פֶּרֶק ב, ה-י.) יֵשׁ אֹמְרִים מִפְּנֵי טוֹמְאָה שְׁנֵגְעָה בּוֹ נִשְׂרָף, וְיֵשׁ אֹמְרִים מִפְּנֵי אֲנִיּוֹת נִשְׂרָף, לְפִי שֶׁהוּא קִדְשֵׁי דוֹרוֹת, אֲבָל בְּקִדְשֵׁי שְׁעָה סָמְכוּ עַל מִשָּׁה שֶׁאָמַר לָהֶם בְּמִנְחָה וְאֲכֹלָה מֵאֹת (ח) : דְּרוֹשׁ דְּרָשׁ. שְׁתֵּי דְרִישׁוֹת הַלָּלוּ, מִפְּנֵי מָה נִשְׂרָף זֶה, וּמִפְּנֵי מָה נִאֲכָלוּ אֹלוּ, (א) כִּךְ הוּא בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים (פֶּרֶק ג, ג.) (וְעַיִן זְבַחִים קי"א הַגִּי' לֹא נִאֲכָלוּ אֹלוּ וְכֵן גִּרְסַת הַרְ"ס הַכֹּהֵן וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִאֲכָלוּ): **עַל אֲלֻעָזָר וְעַל אִיתְמָר.** בְּשִׁבְלֵי כְבוֹדוֹ שֶׁל אֶהְרֵן (ג) הַפֶּךְ פָּנָיו כְּנֹגֵד הַצְּנִיִּים וְכַעֲס: לְאֹמְרֵי. אָמַר לָהֶם (ג) הַשִּׁבְּוִי עַל דְּבָרָיו: (רַש"י)

שְׁפָתֵי חֻמְיִים (ח) שְׁעִיר מוֹסְפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁבָּח בְּשִׁבְלֵי חֻמְיִית הַלָּבוֹר דִּכְתִּיב צִיָּה וְאוֹתָהּ נָתַן לָכֶם לְשֹׂאת אֶת עוֹן הָעֵדָה אִיזָה שְׁעִיר נוֹשֵׂא אֶת עוֹן הָעֵדָה הוּא אֹמֵר זֶה שְׁעִיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ: (א) הַכִּי גִרְסַת הַרְ"ס מִפְּנֵי מָה נִשְׂרָף זֶה וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִאֲכָלוּ אֹלוּ כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא אֲכָלוּ בְּיוֹם מִפְּנֵי אֲנִיּוֹת אֲלֹא הִנִּיחוּ לְאוֹכְלָן עַד צִיָּן הַשְּׂמִשׁוֹת שֶׁאִז כִּלָּה זְמַן אֲנִיּוֹת כִּר' יוֹדָא וּר' שְׁמַעוֹן שֶׁאָמְרוּ לֹא הוֹתֵר אֲלֹא בְּלִילָה וְאוֹתוֹ שֶׁנִּשְׂרָף לֹא הִנִּיחוּהוּ לְאוֹכְלוֹ מִשּׁוֹם טוֹמְאָה שְׁנֵגְעָה בּוֹ וְאֲלִיצָא דר' נַחְמִיָּה מִשּׁוֹם שֶׁהוּא קִדְשֵׁי דוֹרוֹת וְהַאוֹנְנִים אֲסוּרִים לְאוֹכְלוֹ בְּיוֹם וּבְלִילָה מִדְּאוֹרֵייתָא מִשּׁוֹם הַכִּי שְׂרָפוּ מִיָּד. רַח"ס. אֲבָל אִי גִרְסִינָן מִפְּנֵי מָה נִאֲכָלוּ זֶה אִז הַכֹּל דְּרִישָׁה אַחַת מִפְּנֵי מָה נִשְׂרָף זֶה וְזֶה נִאֲכָלוּ הֵיךְ לָהֶם אִו שְׁנִיָּהם לְשִׂרְוֹף אִו שְׁנִיָּהם לְאֲכֹלוֹ וְזֶה דְּרִישָׁה אַחַת הִיא לְכַךְ גִּרְסִינָן מִפְּנֵי מָה לֹא נִאֲכָלוּ: (ג) דְּאִם לֹא כֵן לְמָה קִרְפָּה עֲלֵיהֶם וְהִלָּל אִף אֶהְרֵן הוּא בְּכֹלל הַכַּעֲס וְהוֹרֵךְ לְהַשִּׁיב וּתְקַרְאָנָה אֹתִי כֹּחֵלָה וְכִךְ הוּא בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים שֶׁאִף עַל אֶהְרֵן הִיא הַקִּרְפָּה: (ג) הוֹכֵרָה לְפָרֶשׁ כֵּן דְּכֹל לְאֹמְרֵי שְׁבַתוֹרָה לְאֹמְרֵי לְאַחֲרֵי. אִי נִמְי וְיִדְבַר כֹּלל לְאֹמְרֵי פֶּרֶט אֲבָל הַכֹּחַ לִיכָּא לְפָרֶשׁ כֹּל הַפִּירוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים לְעִיל וְעַל כִּרְחֵךְ כְּרִיךְ לְאֹמְרֵי הַשִּׁבְּוִי עַל דְּבָרָיו: (שְׁפָתֵי חֻמְיִים)

אֲבָן עֲזָרָה שׁוֹרֵף. מִהֲבִנֵּי שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פּוֹעֵלוֹ כְּמוֹ וּמוֹרֶק וְשׁוֹטֵף: (אֲבָן עֲזָרָה)

הַרְמַב"ן שְׁעִיר הַחֻטָּאת. שְׁעִיר מוֹסְפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְשִׁלְשָׁה שְׁעִירִים קָרְבוּ בּוֹ בְּיוֹם קָחוּ שְׁעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת (לְעִיל ט ג) וְשְׁעִיר נַחֲשׁוֹן (בְּמִדְבַר ז' טז) (וְשְׁעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ (שֵׁם כַּח טו) וּמִכּוֹלֵם לֹא נִשְׂרָף אֲלֹא זֶה וּנְחַלְקוּ בְּדַבַּר חֻמְי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ אֹמְרִים מִפְּנֵי טוֹמְאָה שְׁנֵגְעָה בּוֹ נִשְׂרָף וְיֵשׁ אֹמְרִים מִפְּנֵי אֲנִיּוֹת נִשְׂרָף לְשׁוֹן רִש"י וְעַל דַּעַת הָאוֹמֵר מִפְּנֵי טוֹמְאָה נִשְׂרָף כִּתְבַּת הַרְבַּ בְּפִסּוּק וְאֲכֹלְתִי חֻטָּאת הַיּוֹם (לְהִלָּךְ פִּסּוּק יט) הַיּוֹם אֲסוּר אֲבָל אֲנִיּוֹת לִילָה מוֹתֵר שְׁאִין אוֹנָן אֲלֹא יוֹם קְבוּרָה כִּי לְפִי זֶה אִם מִפְּנֵי אֲנִיּוֹת הֵיךְ לָהֶם לְאֲכֹלוֹ בְּעֶרֶב אֲלֹא קִסְבֵּר אֲנִיּוֹת לִילָה דְּאוֹרֵייתָא (הַרְמַב"ן)

אוֹר הַחַיִּים דְּרַשׁ דְּרַשׁ מִשָּׁה וְגו'. אֹמֵר אֲנִי כִּי מִשָּׁה לֹא הַחֲלִיט בְּדַעַתוֹ לְהַתִּירוֹ בְּאֲכִילָה, וְהִרְאִיָּה מִמָּה שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם דִּינוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם בְּמִנְחָה (פִּסּוּק יב) קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה וְגו', שֶׁאִם הִיא בְּדַעַתוֹ בְּפִשְׁיטוֹת לְהַתִּיר הִיא לוֹ לְאֹמְרֵי קָחוּ אֶת הַחֻטָּאת, מָה תֹּאמַר שֶׁאִמְרֵי דִין הַמִּנְחָה וְחֻשָּׁב כִּי אִין הַפֶּרֶשׁ בֵּינֵהֶם כֹּל עֵיקָר וְלָרוֹב פִּשְׁיטוֹת שֶׁהִיא לוֹ הַדְּבָר לֹא הוֹצֵרֶךְ לְאֹמְרֵי אִם כֵּן לֹא הִיא לוֹ לְדְרוֹשׁ כִּי מִנֵּן נִכְנַס לוֹ הַמִּיחּוֹשׁ לְדְרוֹשׁ עֲלֵיו מָה הִיא בּוֹ, אֲלֹא וְדָאֵי שֶׁלֹּא אָמַר אֲלֹא הַפְּשׁוּט אֲצִלוֹ שֶׁהִיא הַמִּנְחָה שֶׁהִיא קִדְשֵׁי שְׁעָה וּמִמְנָה לְשְׁעִיר נַחֲשׁוֹן וְשְׁעִיר עִזִּים שֶׁהִיוּ קִדְשֵׁי

שעה, אבל שעיר ראש חודש שהוא קדשי דורות עדיין היה הדבר עומד אצלו בספק והיה דורש בדעתו אם יתירנו כמו כן או לא, ודרש עליו מה היה בו, ולזה כפל לומר **דרוש דרש** אחת למשפטו ואחת לעצמו מה היה בו והנה וגוי ויקצוף על אשר עשו דבר מדעתם שאפילו הוא עדיין לא ידע את אשר יצוה להם עשות. והגם שאמר לבסוף תאכלו אותה כאשר צויתי, פירוש יותר היה לכם לדמותה למנחה אשר צויתי לאוכלה ולא לשורפה בלא טעם הפך מה שצויתי במנחה. ובתורת כהנים אמרו דרש דרש מפני מה נשרף, ומפני מה (לא) נאכלו אלו, ובישוב הכתוב הדברים רחוקים, כי אחר הדרישות הוא שנגלית השריפה, ואיך ידרוש קודם למה נשרף. ויש לישוב:

הנותרים לאמר. אומרו **לאמר**, יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ויק"ר פיי"ג) הנותרים אמר ר' פנחס ולואי שלא נשארתי ע"כ. והוא אומרו הנותרים לאמר פירוש הנותרים לאמר ענין אחר, והוא דברי ר' פנחס, ובתורת כהנים אמרו לאמר אמר להם השיבוני על דברי פירוש הרשם להשיבו שלא ימנעו לצד ראותו בקצף עליהם עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פע"ג) בפסוק צאן לבן הנותרות שהוא לשון פחיתות, והוא אומרו **הנותרים לאמר** כאילו אמר לאמר הנותרים פירוש קראם במאמרו נותרים לשון פחיתות: (אור החיים)

ספורנו ואת שעיר החטאת. אותו השעיר שהיה לחק עולם והוא שעיר ראש חדש שהיה קדשי דורות: (ספורנו)

דעת זקנים ואת שעיר. פירש"י דלא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ופר חטאת דמלואים ועל פי הדבור היה אבל חטאות הפנימיות מצינו הרבה פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים. וקשה מפר החטאת דפרש' בהעלותך דלויים ושם פירש"י שאותו חטאת אינו נאכל אע"ג דחטאת החיצון היה. וי"ל דרש"י ר"ל דלא מצינו חטאת חיצונה נשרף עור ובשר מחוץ למחנה אלא אותם שנים ואלו היאך לא נשרף העור ולא מחוץ למחנה מדמדמינן ליה לפר העולה אלא כל הבשר נשרפת לגבי המזבח כליל כמו פר העולה ואין קרוי שריפה אלא הקרבה. וי"א מפני הטומאה נשרפה. ותימה דכיון דשעיר של ר"ח היה הי' לו לקרב בטומאה דכל קרבנו' צבור קרבין בטומא' דכתיב במועדו ודרשינן אף בטומאה וצ"ע: (דעת זקנים)

[יז] מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא ואתה נתן לקם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני ה' הזה:

אונקלוס מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארי קדש קודשין היא וינתה ירב לכוון לסלקא על חובי כנשתא לכפרא עליהון קדם יי: (אונקלוס)

יונתן מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארום קודש קודשין היא וינתה ירב לכוון למשרי על סרחנות כנישתא לכפרא עליכון קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וכי חוץ לקדש אכלוה, והלא שרפה, (ד) ומהו אומר במקום הקדש, אלא אמר להם שמה חוץ לקלעים ילאה ונפסלה: כי קדש קדשים הוא. ונפסלת זיולא, והם אמרו לו לאו, אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה, מדוע לא אכלתם אותה: ואותה נתן לכם לשאת וגו'.

שהכהנים אוכלים ובעליהם מתכפרים: לשאת את עון העדה. מכאן למדנו ששעיר ראש חודש היה, שהוא מכפר על עון טומאת מקדש וקדשיו, שחטאת שמיני וחטאת נחשון (ה) לא לכפרה באו: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) פירוש דקא סלקא דעתך דשאלת מדוע דבוקה עם במקום קדוש כאלו אמר מדוע לא היתה אוכלתם אותה במקום קדוש ומסוס הכי קשה ליה וכי חוץ לקודש אכלוהו. והשיב ששאלת מדוע דבוקה עם לא אכלתם אותה ופירוש במקום הקודש מאחר שהיתה במקום הקודש שלא יראה להפסל ומפני שאי אפשר לומר זה אם לא שאל קודם אם יראה והשיבו לו לאו הוסיף הרב לומר שמה חוץ לקלעים יצאת ומאמר כי קדש קדשים היא טעם על מאמר שמה חוץ לקלעים וכו': (ה) ואם תאמר הא בתחילת הפרשה כתיב וכפר בעדך דהיינו חטאת שמיני שמע מינה שגם אלו באו לכפרה ויש לומר דמה שכתוב וכפר בעדך לאו דוקא שהוא כפרה ממך אלא לשון קינוח והכשר בעלמא וכמו זה מצינו גבי מזרע שכתוב וכפר עליו הכהן וכי מה חטא שצריך כפרה אלא ודאי גם התם לשון הכשר הוא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא במקום הקדש. פתח אוהל מועד כי כן כתוב ואותה נתן השם לכם כי כאשר תאכלו אתם את החטאת השם ישא את עון העדה או פירושו אתם תשארו את החטאת והטעם כי על ידכם יכופר עונם על כן לכפר: (אבן עזרא)

ספורנו ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה. אף על פי שנתנה לכם לא היה לכם רשות לשרפה, כי לא נתנה לכם אלא לאכלה לשאת את עון העדה: (ספורנו)

יחזקאל הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה אכול תאכלו אתה בקדש פאשר צייתי:

אונקלוס הא לא איתעל ית דמה לבית קדשא גואה מיכל תכלון יתה בקדשא פמא די פקדית: (אונקלוס)

יונתן הא לא איתעל מן אדמא לות קודשא גואה מיכל תיכלון יתיה בקודשא היקמא דאתפקדית: (תרגום יונתן)

רש"י הן לא הובא וגו'. שאילו הובא היה לכם לשרפה, כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' (ויקרא ו, כג.): אכול תאכלו אתה. היה לכם לאכלה (ו) אף על פי שאתם אוננים: כאשר צייתי. לכם (ז) צמנחה: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) לא שיאכלו אותה עתה כמוזן ממנו שהרי כבר נשרפה: (ז) שהוא קדש קדשים ואכילתה בקודש כמוה אצל אין לומר כאשר צייתי לכם בחזה התנופה

שוק התרומה שאמר להם גם כן שיאכלו אותן. דיך לומר מפני שהן קדשים קלים ואכילתן במקום טהור מקום הכי אין ללמוד קדשי קדשים מקדשים קלים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה. כבר הבא על כל המצות שהוא לכהן ולקהל. ואם ישאל שואל הנה פר חטאת שורף ולא הובא את דמו לפנים בקדש והטעם הפרכת ומזבח הזהב דע שפר חטאת הוא לחטאת על המזבח ושעיר החטאת הוא לעם ובשר החטאת לכהן: **אכול תאכלו**. היה ראוי שתאכלו אותה: (אבן עזרא)

יט וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עלתם לפני ה' והנה ותקראנה אתי פאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' והנה:

אונקלוס ומליל אהרן עם משה הא יומא דין קריבו ית חטאתהון וית עלתהון קדם יי וערעא יתי עקו פאליו ואלופון אכלית חטאתא יומא דין התקו קדם יי: (אונקלוס)

יונתן ומליל אהרן עם משה הא יומא דין קריבו בני ישראל ית קרבן חטאתהון ועלוותהון קדם יי ורע יתי סקול פאליו בתרין בני הלא מעשרא תנגנא אתפקיד די לא למיכל אביל מיניה כל דכן קרבן חטאתא ומה אילו אישתלית ואלית מן קרבן חטאתא יומא דין און תרין בני דאשתלירו הנה להון מן דינא דיתוקדון דלית אפשר די שפר קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י וידבר אהרן. אין לשון דבור אלל לשון (ח) עז, שנאמר וידבר העם וגו' (במדבר כא, ה). אפשר משה קנף על אלעזר ועל איתמר, ואהרן מדבר, הא ידעת שלל היתה אלל מדרך כבוד, אמרו, אינו זדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו, ואינו זדין שיהא תלמיד משיב את רבו, יכול מפני שלל היה אלעזר להשיב, תלמוד לומר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הכבא וגו' (שם כא, ב). הרי כשרלל דבר לפני משה ולפני הנשיאים, זו מלחתי בספרי של פנים שני: הן היום הקריבו. מהו אומר, (ט) אלל אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננים, שהאונן שעבד חלל, אמר לו אהרן, וכי הם הקריבו שהם הדיוטות, אני הקרבתי, שאני כהן גדול, ומקריב אונן (זבחים קא). ותקראנה אותי כאלה. אפילו לא היו המתים בני, אלל שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו, כגון כל האמורים צפרשת כהנים שהכהן מטמא להם: ואכלתי חטאת. ואם אכלתי, הייטב וגו': היום. אלל אנינות לילה מותר, (ו) שאין אונן אלל יום קבורה (שם ק): הייטב בעיני ה'. אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש היכא ללא כתיב אחריו לאמר כמו שפירש רש"י צפרשת וארא. אי נמי כשיבא הדבור במקום פרטי כמו וידבר העם באלהים ובמשה למה

העליתנו וגו' היה צריך לומר ויאמר מאחר שהוא דבור פרטי אף כאן היה לו לומר ויאמר אהרן וגו' כיון שהוא דבור פרטי, הרא"ס. והוא הוא מה שכתבתי בפרשת וארא: (ט) פירוש לאיזה צורך הולך לומר הן היום הקריבו וגו' היה די בותקראנה אותי כאלה ואכלתי היום וגו' אללא הכי קאמר אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננים אחר מיתת אחיכם והאונן שעבד חילל ולפיכך לא אכלתם שמה לא ראה מעשיהם מטרדתו עם השכינה באותו יום והשם שמא מלאו דם פעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו. והשיב אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות עד שיחשבו שנפסלה אני הקרבתי פעלי מוטל דכתיב קרב אל המזבח וכהן גדול מקריב אונן ונו"ן של הן היום במקום מ"ס כמו הלהן תשברנה. הרא"ס האריך ואני קרתי: (י) ואם תאמר הא תשובה זו אינה אללא למאן דאמר משום טומאה שנגעה בו נשרף דאי משום אנינות כל שכן קשה למה שרפו אותו היה להם להמתין עד הלילה וכמו שכתב הרמב"ן זכרוננו לצרכה אם כן מאי נפקא מינה שהשיב לו אנינות היום אסור ולא לילה כיון שנסרף משום טומאה שנגעה בה מה תשובה השיב בזה. ויש לומר בדוחק כי משה לא היה חוקר על זה דלמא טומאה נגעה בה כי לפי סברתו שהיה להם לאכול מיד אם כן בוודאי היה נשמר מליגע בטומאה בשעה קלה שהיא מזריקת הדם עד שעת אכילה כי מסתמא מיד יאכלוהו אותו כי זריזים מקדימין למות והשיב לו אהרן היום כלומר אנינות היום אסור והוכרחו להניחו עד הלילה ואפשר נגעה בו הטומאה ונסרף: (שפתי חכמים)

אבן עזרא יש מדקדקים שאמרו שהה"א של התימה לא יהיה אחריו דגש עם אחד מהז' מלכים כי אם עם השוא הנע ימצא והה"א פתוח בעבור שלא יתכן להתחבר שני שואיין ובעבור שמצאו יו"ד הייטב דגוש אמרו כי זה הה"א לידיעה כה"א השבה עם נעמי הנמצאו פה העיר ההוללה ואלה ההי"ן במקום אשר הנה כן פירוש הייטב ועוד אמרו כי ואכלתי פועל עבר ואילו היה עתיד היה מלרע כמו ודברתי אל הנביאים ודברתי אתך והטעם כי בני הנשרפים היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כי העגל והאיל בעד אהרן ובניו: **ותקראנה אותי כאלה**. פירוש צרות או דאגות על מות הבנים ובעבור זה לא יכולתי לאכול כל חטאת רק אכלתי ממנה מה שייטב בעיני השם והטעם מה שיוציאני לידי חובה. ועל דעת המעתיקים שה"א הייטב לתימה והוא מלה זרה גם על הפירוש שהזכרתי היא זרה כי לא מצאנו בכל המקרא ה"א הדעת עם פועל עתיד. ומלת **ואכלתי חטאת**. כאילו אמר ואילו אכלתי חטאת גם מצאנו מלות לעתיד והן מלעיל פן אורש וגנבתי והטעם כי הייתי אונן ואין אונן אוכל חטאת כטעם לא אכלתי באוני: (אבן עזרא)

הרמב"ן הן היום הקריבו. מהו אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון רש"י וכך הוא בגמרא בפרק טבול יום (זבחים קא) ודלמא אקריבתוהו ופסלתוהו ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל הקרבנות דכתיב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים (לעיל ט כב) ואחר כך נכנסו לאהל מועד והתפללו ואח"כ ירדה האש לקרבנות ואז הקטירו נדב

ואביהוא קטרת זו ושמא לא היה משה רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו ואהרן אמר לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה באינינות ומשא ומתן של הלכה היה אבל לא נעשה בהן דבר באינינות כלל (הרמב"ן)

אור החיים וידבר אהרן אל משה. רז"ל (תוי"כ) אמרו אין דיבור אלא לשון עז, יורה על דברים קשים. צריך לדעת איך יוצדק ענין זה באהרן עם משה. ואולי כי לצד שאמר משה לבניו הנותרים שהוא דבור דומה לקללה והוא עדיין בחרדת לב על ב' בניו שכבר מתו בו ביום והשטן מקטרג. ומה גם כששמע עקימת שפתיו של משה בדמיון הקללה, לזה חרד לבו ודבר בקול גדול לפני משה כי נכמרו רחמיו אל בניו:

הן היום. רז"ל דרשו (זבחים קא.) שרצונו לומר וכי ביום זה הקריבו אלעזר ואיתמר שאסורים להקריב באינינות שאתה אומר שמא הקרבתם אותנו באינינות ולזה שרפתם, אני הוא שהקרבתי וכהן גדול מקריב אונן. ופשט הכתוב הוא על זה הדרך **הז היום הקריבו** פירוש נדב ואביהוא את חטאתם ואת עולתם לפני ה' וכו', שכוונתו כי הוא אונן כי בו ביום מתו, **ואכלתי חטאת היום** פירוש חטאת של יום שהוא שעיר ראש חודש, וכאן רמז לו שישתנה זה ממנחה שהוא קדשי שעה אבל חטאת היום הוא קדשי דורות הייטב בעיני ה' לאוכלו. והיה נראה להוכיח מכאן ספק א', אם מותר לתלמיד להורות לעצמו הוראה במקום רבו, שראיתי להרא"ש ז"ל (עירובין פ' הדר) שכתב לאסור זולת סר סכינא שאין קפידא כל כך. והנה ממה שראינו שהורה אהרן הלכה זו לעצמן ושרפו החטאת משמע שמותר. ואין לך רב מובהק כמשה לאהרן. ואולי יש לדחות, כי אין הוראה זו הוראה, כפי מה שאמרו ביומא (רש"י שם דף ה:) שדן אהרן קל וחומר ממעשר הקל אמרה תורה לא אכלתי באוני קודש חמור לא כל שכן ע"כ. וכיון שנאמר לו מפי משה דין מעשר כאלו אמר לו משה לשרוף ולא הורה הוא לעצמו כלום, כי בכלל מעשר חטאת בקל וחומר וכגון זה מותר לתלמיד להורות, וקל הוא מביעתא בכותחא. ועיין בדברי התוספת שם (עירובין סב:) פירוש הוראת ביעתא בכותחא: (אור החיים)

ספורנו **הן היום הקריבו**. כמו הן ישלח איש את אשתו, הן ישא איש בשר קדש, וטעמו אם היה הענין כן שהיו אלה מקריבים חטאתם של חובה ואת עולתם של נדבה, אף על פי שאינם קדשי צבור לדורות, והיינו אוכלים החטאת היום בהיותנו אוננים: **הייטב בעיני ה'**. שנאכל קדשי דורות באינינות הלא דבר ידוע הוא שאין אכילת אונן בכונה ראויה לכפר, כאמרו בקדשים קלים לא אכלתי באוני ממנו ואף על פי שצוית שנאכל באינינות את המנחה שהיא קדשי שעה, לא יתחייב זה בקדשי דורות: (ספורנו)

כלי יקר **הן היום הקריבו את חטאתם וגו'** משה קרא תגר על אלעזר ואיתמר מדוע לא אכלתם את החטאת, ואהרן התנצל את עצמו ואמר ואכלתי חטאת היום. ונ"ל כדברי מהרי"א ששעיר זה שנשרף היינו שעיר עזים לחטאת האמור למעלה שהיה קדשי שעה, ולכך לא רצה אהרן לאכול ממנו לפי שחשב במה דברים אמורים שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, כשהכהנים אין להם חלק באותו עבירה אבל בשעיר זה שהיה כפרה על מעשה העגל שזבחו שם זבחייהם לשעירים כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל, וחטא זה היה אהרן הגורם ודומה כאילו היה לו חלק בה ע"כ אין דין שיאכל ממנו אהרן כדי שיתכפרו הבעלים כי דומה כאילו גם הוא היה מן הבעלים, ומאחר שראו בני אהרן שאביהם לא רצה

לאכול ע"כ לא אכלו גם המה ממנו ושרפוהו.

וזה ביאור הענין, כי משה קצף על אלעזר ואיתמר הנותרים מן המיתה של נדב ואביהוא שנשרפו על שהקריבו אש זרה וחשב משה כי גם אלו הקריבו אש זרה כי מאחר שדין החטאת לאכילה והמה שרפוהו ודאי אש זרה ששרפוהו בו אש זרה הוא ע"כ קצף עליהם ואמר היה לכם לזכור מה שקרה לאחיכם ולמה הותרתם והיה לכם לאוכלו כי אותה נתן לכם לשאת את עון העדה שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו וגו', רצה להוכיח במופת שחטאת זה היה על מעשה העגל דאל"כ איך יתכן שביום זה שהקריבו בני חטאתם ועולתם של ציבור לכפר עליהם תקראנה אותי כאלה שבו ביום ימותו שני בני, שאם כבר היו ראוין לשליחות יד והמתין להם הקב"ה שלא לערבב שמחת התורה היה לו להמתין גם יום זה שמחת לבו של הקב"ה בחנוכת המזבח, אלא ודאי שרצה ה' שביום זה ימחה עון העגל מכל וכל מישראל ומאהרן ביום אחד כי אהרן ישלם שנים לרעהו וישראל מתכפרים בחטאת ועולה וזה מופת שהחטאת בא על עון העגל, וא"כ אם אכלתי מחטאת זה היום הייטב בעיני ה' הלא גם אני מן הבעלים, ומאחר שאני לא אכלתי גם בני לא רצו לאוכלו לכבודי וייטב הדבר הזה בעיני משה. (כלי יקר)

[ב] וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּיטֵב בְּעֵינָיו : (פ)

אונקלוס וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵיהִי : [פ] (אונקלוס)

יונתן וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּשֶׁר קְדָמוּי וְאַפִּיק פְּרוּזָא בְּמִשְׁרִיתָא לְמִימְרָ אָנָא הוּא דְאִיתְעַלְמִית הִילְכְתָא מְנִי וְאַהֲרֹן אָחִי אֲדָכֵר יְתָה לִי : (תרגום יונתן)

רש"י וייטב בעיניו. הודה ולא בוש לומר (פ) לא שמעתי (ת"כ פקק ב, יב): (רש"י)

שפתי חכמים (כ) אלא כך שמעתי ושכחתי: (שפתי חכמים)

אור החיים וישמע משה וייטב וגו'. יש לדעת איך נתעלמה ממנו הלכה פשוטה כזו לחלק בין קדשי דורות לקדשי שעה. ואם היה לו איזה צד לומר שאין לעשות חילוק זה, למה קבלו מאהרן ולא דן עליו לסותרו. והנה לפי מה שפירשתי למעלה כי גם משה היה צריך לעמוד על הדבר אם לאכלה אם לשרפה, ולא היה לו מוחלט הדבר לאכילה והקפדתו על אהרן ובניו היתה לצד שחשב ששרפוהו בלא טעם נכון, או לצד שמא אירע לה איזה מאורע כמאמר רז"ל (פסחים סב. זבחים קא) שאמר להם שמא אירע בו פסול בהקרבת דמו או נטמא או יצא חוץ למקומו, וכל אלה הדברים הם לצד מיעוט זריזותם, ועל זה היתה ההקפדה, מה שאין כן אחר שאמר לפניו אהרן הדין שדן בו ושרפו קבל משה הטעם וראה שלא שרף אלא אחר שדן דין צדק, ואין הכי נמי אם לא היה דן אהרן והיה דן משה כזה היה דן בדבר ושרפו, ולא יבצר ממנו כל דבר, ואומרו וייטב בעיניו, פירוש את אשר עשו בשריפתו, ולא הקפיד על אשר סמכו על עצמן ולא שאלוהו:

או ירצה וייטב בעיניו אהרן כי טוב הוא ויורה יורה ידין ידין:

או ירצה וישמע משה פירוש התורה מעידה שחילוק זה שמעו משה מפי הקב"ה, וייטב בעיניו הדבר אשר עשה אהרן. ואם תאמר אם שמע כן מפי הקב"ה מה מקום להקפדתו. אולי לצד שלא אמרו עדיין לאהרן חש שדן בו טעם אחר שאינו צודק ושרפו, או אפשר כי באותו שעה נאמרה לו נבואה זו, כי מצויה היתה נבואה למשה, כאומרו (במדבר ט ח) עמדו ואשמעה מה ידבר ה', וכמו כן כאן תיכף וישמע משה מפי ה' המשפט וייטב בעיניו אשר צדק אהרן במשפטו. ורז"ל אמרו במדרש (תו"כ כאן) וזה לשונם אמר רב יהודה חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה ההקפדה שגרמה למשה לטעות, אחר מיתתו אני משיב לו על דבריו, וכי מי גרם לו שהקפיד אלא שטעה ע"כ. טעם אומרו כל ימיו, גם טעם חנניה שלא אמר כרב יהודה שהוא היותר מובן מפשטי הכתוב, גם טעמו של רב יהודה שלא חלק אלא אחר מותו יראה כי חנניה ורב יהודה כל אחד מתכוין לדבר טוב על משה, לצד שיש לפנינו ב' דרכים. הא' השכחה אשר אמר לו ה' והוא שלא מן המוסר לנאמן בית, ב' שנתכעס על בני אהרן ודבר להם קשות כנזכר, וגם לצד אהרן קצף בדרך נסתר. ובא חנניה ובחר לתלות כמשה שגיון הכעס ששגג בו והוא סיבה לטעות מלומר ח"ו ששכח דבר ה' שהוא דופי גדול. וכמו כן מצינו בספרי (מטות פסוק נז) שאמר ראב"ע בגי' מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל טעות וכו', כיוצא בדבר ויקצוף משה על אלעזר וגוי' ע"כ. מכאן אתה למד שהדבר שעליו הקפיד לא (מצד) הטעות. ואם תאמר אם כן למה הקפיד אם לא טעה, בהכרח לומר שהקפיד על אשר דנו בדעתם וסמכו על הוראתם מבלי שאלת רבם, ועל זה נתעלמה הימנו הלכה ואמר אכל תאכלו, וסובר כי בהחלט הוא אומר כפי הדין שראוי לאכלה, לא כמו שפירשתי שאין דבריו בהחלט אלא שאומר צד הנגדי למעשיהם, ובא רב יהודה וחלק כי אין לתלות במשה ההקפדה בהחלט, כי יש בהקפדה צד לומר שהיא גרועה מהעלם דבר ואפשר לתלות שטעה ושגג בדין ולצד שגיונו הקפיד על המעשה שנעשה שלא כרצונו יתברך אבל זולת הטעות לא יקפיד על כבודו. והנה דעת זו לא היתה מוכרעת לרב יהודה אלא שקולה, שיש פנים להקל בבחינת ההקפדה, ויש פנים להקל בבחינת הטעות, ולזה לא חלק על חנניה אלא אחר מותו שעמד בדרשה זו ולא אמר פן האחר שישנו במשקולת ההשכל, משמע כי מוכרע אצלו הדבר כי הקפיד ובזה חלק עליו, ולזה דקדק לומר אחר מיתתו אני משיב. ובנוסח ספרא שלפנינו אמרו הריני כמשיב על דבריו, וממה שאמר כמשיב משמע ולא משיב, ויכוין ג"כ לדברינו. או אפשר לומר כי רב יהודה בחר בהחלט לומר טעמו של משה הוא לצד שטעה מלומר שהקפיד שהוא מעשה בלתי הגון, כי הטעות יכול אדם לטעות בהסח הדעת, מה שאין כן ההקפדה שהוא מעשה מזיד, ועוד אם נאמר שטעה הרי לא יצתה תקלה מטעות, ואם נאמר שהקפיד הרי יצתה תקלה מתחת ידו שהרי הקפיד ונתכעס, ולזה בחר רב יהודה לומר מי גרם לו שהקפיד אלא שטעה. וטעם אומרו אחר מותו, לומר שאפילו כל ימיו דרש ואפילו כבר מת הדורש לא נמנעתי מלחלוק לצד אמיתות הדבר אצל, או נתכוין לומר שלא חלק עמו בפנים ושתק אלא לאחר מותו שאפשר שאם היה בחיים חיותו היה משיב על הדבר להוכיח כמותו ורז"ל אמת יהגה חיכם: (אור החיים)

ספורנו וייטב בעיניו. שמח על טוב סברת אחיו ובניו שהיטיבו לראות ולהורות: (ספורנו)

ויקרא פרק-יא

{א} וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֶהֶם:

אונקלוס וּמְלִיל יי עם מֹשֶׁה וְעַם אַהֲרֹן לְמִימַר לְהוֹן: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל יי עם מֹשֶׁה וְעַם אַהֲרֹן לְמִימַר לְהוֹן לְבְנֵי אַהֲרֹן דְּיִזְהַרוּן ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
די טַעְמִין בְּדְכוּתָא מִיכְלָהוֹן וְיִתְפַּרְשׁוּן מְסוּאָבוֹת תְּמַנֵּי סִירֵי טְרִיפָן: (תרגום יונתן)

רס"י אל משה ואל אהרן. למשה אמר, (ב) שיאמר לאהרן: לאמר אליהם. אמר
שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלל לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל
בני ישראל, הרי דבור אמור לישראל, הא מה אני מקיים לאמר אליהם, לבניו,
לאלעזר ולאיתמר: (רס"י)

שפתי חכמים (ב) די"ג דברות נאמרו בתורה אל משה ואל אהרן וכנגדן כתיב י"ג
מיעוטים למעט שלא דבר הקדוש צרוך הוא עם אהרן אלל עם משה לצדו
כלעיל צפרקת ויקרא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וידבר ה' אל משה ואל אהרן. בעבור שהוא הכהן המורה המבדיל בין
הטמא ובין הטהור: (אבן עזרא)

הרמב"ן אל משה ואל אהרן וגו' דברו אל בני ישראל. המצות בפרשיות האלה (יא
א-מ) נוהגות בישראל ובכהנים אבל ענינם מרובה בכהנים כי הם צריכים
להשתמר תמיד מנגיעת הטומאה בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכול הקדשים
ועוד כי אם שגגו ישראל בהם חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים
ועוד שצוה אותם ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור (לעיל י ט)
והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור שיזהרו בהם על כן היה הדבור
הזה אל משה ואל אהרן שניהם או למשה שיאמר לאהרן וצוה לשניהם דברו אל
בני ישראל ולכך נאמרו בספר תורת כהנים ויזהיר בפרשה באכילה ובטומאה
שלא יטמאו המשכן וקדשיו (הרמב"ן)

אור החיים אל משה ואל אהרן. אמר ואל אהרן. אולי שנתכוון לעשות שניהם
יחד שליחות מצוה זו אל ישראל, וכן גמר אומר דברו אל בני ישראל, וכן אמר
בפרשת בא (יב א) אל משה ואל אהרן וגו' דברו וגו', כי לענין הקדמה שיקדים
משה לומר לאהרן קודם ישראל כבר למדנו זה ממקום אחר:

לאמר אליהם. רז"ל אמרו (בתו"כ) אליהם פירוש שיאמר לאלעזר ולאיתמר
והכוונה בזה כדי להקדימם בלימוד קודם כדתניא (עירובין נ"ד) בסדר הלימוד.
ואולי שנתכוון להצריכם להורות בני ישראל על דרך (מלאכי ב) כי שפתי כהן
וגו', ואשר על כן סמך לזה דברו וגו'. עוד יתבאר אומרו לאמר אליהם לפי מה
שפירשתי במקומות אחרים (יתרו כ א) כי טעם אמרו לאמר כי הדיבור היוצא
מפי אל עליון היה נוצר ממנו מלאך והוא היה מדבר עם משה, ופירוש לאמר הוא
הדיבור יאמר למשה, וכמו כן אמר כאן לאמר אליהם פירוש הדיבור יאמר

למשה ולאהרן. ואין פירוש זה מכחיש דברי רז"ל שאמרו (תוי"כ א) לא היה הדיבור אלא למשה ולא לאהרן, כי גם לדרכינו לא היה שומע דברי ה' אלא משה, אלא שהמלאך המתהווה מהדיבור היה מדבר לשון רבים, ומשה היה מגיע הדברים לאהרן: (אור החיים)

כלי יקר וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם. מלת אליהם צריך ביאור, כי מה שפירש רש"י שחוזר לאלעזר ואיתמר שיהיו גם המה שלוחים במצוה זו לפי שכולם הושוו בדמימה, אינו מחוור כי לא נזכרו אלעזר ואיתמר קודם זה, גם הפסוק אומר וידום אהרן אבל לא אלעזר ואיתמר. והקרוב אלי לומר שנרמז במלת אליהם ענין יקר מאד ובא למעט כל האומות והוא כדרך שכתבו רבים מן המפרשים ענין איסורי המאכלות שיש שחשבו שהמה בריאות הגופות ורפואתו כי המאכלים ההם מולידי ליחות רעות ולדעה זו נטה הרמב"ן, ואינו כן שהרי כל האומות אוכלי בשר השקץ והעכבר וכל הטמאים וכולם חזקים אף בריאים אין כושל בהם ואוכליהם לא חלי ולא מרגיש.

אלא ודאי שכל אלו אין הכוונה בהם כי אם אל רפואות הנשמה. כי הם משקצים הנפש הטהורה ומגרשים רוח טהרה וקדושה מן האדם ומולידין אטימת השכל ותכונת האכזריות כן כתב בעקידה ובמהרי"א. והראיה על זה שפרה שנולדה מחמור אסורה כי היוצא מן הטמא טמא ש"מ שהמוליד נותן תכונה רעה שבו בנוולד ממנו, ועל זה הדרך נאמר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה. ומ"ם של וממפריסי מיותרת כי הל"ל ממעלי הגרה ומפריסי פרסה, אלא שמילי מילי קתני וה"ק אך את זה לא תאכלו אפילו אם יש לו כל סימני טהרה והיינו אם הוא נולד ובא ממעלה הגרה לבד כגון פרה מגמל או ממפריסי פרסה לבד דהיינו פרה מחזיר כך פירשו הקדמונים, וכן נתנו טעמים בכל הסימני טומאה שכולם מורים על קושי הבשר ומזג רע שבו המוליד תכונות רעות בגוף האוכל ואין להאריך בזה. וע"ז נאמר (איוב י"ד) מי יתן טהור מטמא, וכי אפשרי שמן דבר טמא יצא טהור וכי לא אחד הוא המוליד והנולד כי העובר ירך אביו הוא.

וזהו שמסיק בויקרא רבה (י"ג.) משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים כו' כך העכו"ם שאינן לחיי עה"ב כירק עשב התיר להם את הכל אבל ישראל שהם לחיי העה"ב צוה להם זאת החיה אשר תאכלו. ואולי מטעם זה אמר זאת החיה אע"פ שמסיים בבהמה מ"מ התחיל בחיה לומר שכל הרחקות אלו הם לצורך הנפש שנקראת חיה, הנה מדרש זה מסכים מכל צד לדברינו דאל"כ מה ראה על ככה ליתן טעם על מצוה זו למה לא נתנה לעכו"ם יותר מעל כל מצוה שבתורה, אלא ודאי שרצה לתרץ יתור לשון של אליהם שבא למעט העכו"ם, ולומר לך שמסתמא אין שום עכו"ם רוצה לקיים שום מצוה אם לא שיודע שיש בה תועלת גם בעולם הזה שהרי על כל פנים אין להם חלק בעה"ב כמ"ש (דברים י"ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, וכדי שלא יטעו העכו"ם לחשוב שטעם איסורי מאכלות לשם בריאות הגופות וירצו גם המה להתנהג על פי הרפואה, ע"כ אמר לשון אליהם לומר לך דווקא לישראל שהם לחיי העה"ב יש תועלת במצוה זו אבל לעכו"ם אין תועלת בשמירת מצוה זו כי בלאו הכי אינן לחיי העוה"ב. (כלי יקר)

[ב] דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו מפל הבהמה אשר על הארץ:

אונקלוס מלילו עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָא דָא חֲתָא דִי תִיכְלוֹן מְפַל בְּעִירָא דִי עַל אַרְעָא : (אונקלוס)

יונתן מלילו עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָא דָא חֲתָא דְמִכְשָׁרָא לְמִיכְלָהוֹן מִן כָּל בְּעִירָא דְעַל אַרְעָא : (תרגום יונתן)

רש"י דברו אל בני ישראל. את כולם השווה להיות שלוחים בדבור זה, לפי שהשווה בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקום מאהבה: זאת החיה. ל' חיים, (מ) לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים, לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מרות, ולחומות העולם לא חסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה וכו', כדאיתא במדרש רבי תנחומא: זאת החיה. מלמד שהיה משה אוחז בחיה (נ) ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין והראה להם, וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף, וכן בשרצים וזה לכם הטמא: זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה (ס) ככלל חיה (חולין ע"א.): (רש"י)

שפתי חכמים (מ) דאם לא כן זאת (חיה אשר תאכלו מכל) הבהמה מיבעי ליה: (נ) פירוש משום דמלת זאת מורה באמצע על הרמוז אליו וכשדבר עמו ה' לא היה שם שום טמא. רא"ם האריך וקצתי: (ס) דלא היה לו לומר רק זאת החיה וגו' אע"ג דמפיק ממלת החיה לשון חיים יש לומר דדייק מה"א יתירא דבתיבת החיה אלא דבא ללמד כו': (שפתי חכמים)

הרמב"ן מכל הבהמה אשר על הארץ. פשוטו מכל הבהמה אשר על פני כל הארץ כטעם מכל אשר בעולם ומדרשו (תו"כ פרשה ב' ו) מפני שיש חיות בים ואין תורתן בסימנין הללו אלא כדגים לפיכך אמר אשר על הארץ להוציא מה שבים (הרמב"ן)

בעל הטורים אשר תאכלו. בגימ' חיה אכול שאינה חיה לא תאכל: אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ. למעוטי שור הים תורא דימא: אסור: (בעל הטורים)

אור החיים אל בני ישראל לאמר. אמר תיבת לאמר ירצה כי מצוה זו היא בחינת המעלה והכבוד להם, להשמר מדברים הטמאים, וכאומרם בזוהר (ויק"ר פי"ג) אמר רבי שמעון בר יוחאי בפסוק (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ מדד ה' את כל האומות ולא מצא אומה שהיא ראויה כו', ופירוש תיבת לאמר כאן הוא על דרך (ישע"י ג') אמרו צדיק וגו'. עוד ירצה על זה הדרך לאמר זאת וגו' פירוש שיקחו בידם כל מין חיה ויאמרו להם זאת תאכלו וזאת לא תאכלו, ולא יספיק לומר להם בעל פה:

זאת החיה וגו'. טעם שמכנה שם חיה בהמה, כבר כתבתי בכמה מקומות כי בחינת הרע לא יתייחס אליו בחינת החיים, והוא אומר זאת החיה פירוש שיש בה בחינה הנקראת חיה, לשלול שאר בהמות שאין להם קדושה שהיא בחינת

ספורנו זאת החיה אשר תאכלו. הנה אחד שהתנצלו ישראל את עדים הרוחני שקנו במתן תורה, אשר בו היו ראויים לשרות שכינה עליהם בלתי אמצעי, כאמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבא אליך וברכתיך כמו שיהיה הענין לעתיד לבא, כאמרו ונתתי משכני בתוכם, ולא תגעל נפשי אתכם מאס האל יתברך אחר כך מהשדות עוד שכינתו ביניהם כלל, כאמרו כי לא אעלה בקרבך, והשיג משה רבינו בתפלתו איזה תיקון, שתשרה השכינה בתוכם באמצעות משכן וכליו ומשרתיו וזבחיו, עד שהשיגו וזכו אל וירא כבוד ה' אל כל העם ואל ירידת אש מן השמים ובכן ראה לתקן מזגם שיהיה מוכן לאור באור החיים הנצחיים, וזה בתקון המזונות והתולדה. ואסר את המאכלים המטמאים את הנפש במדות ובמושכלות, כאמרו ונטמתם במם וכאמרו אל תשקצו את נפשותיכם וכאמרו ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים, והתקדשתם והייתם קדושים פירוש נצחיים, מתדמים לבורא יתברך, כאמרו כי קדוש אני. ואסר הנדה והזבה והיולדת, לקדש את הזרע ולטהרו מכל טומאה, כאמרו והזרתם את בני ישראל מטמאתם, ולא ימותו בטמאתם, בטמאם את משכני והזכיר לשון טומאה בנבלת בהמה וחיה טמאה ובחי שרצים ובנבלת בהמה טהורה שבכל אחד מאלו יש טומאת מגע ובקצתם טומאת משא. אמנם המטמאים את הנפש בלבד, והם דגים ועופות וחגבים ושאר שרצים שאין בהם טומאת מגע כלל יזכור בהם שקוץ, כאמרו שקץ הם לכם, לא יאכלו שקץ הם, שקץ הוא לא יאכל, לא תאכלום כי שקץ הם: (ספורנו)

ג] כל מפרקת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו:

אונקלוס כל די סדיקון ומטלפון טלפין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון: (אונקלוס)

יונתן כל דסדיקא פרסתא ומטיילפא טילפין פרסתא ודאית לה קרנין מסקא פישרא בבעירא יתה תיכלון: (תרגום יונתן)

רש"י מפרסת. כתרגומו (ע) סדיקא: פרסה. פלאנט"ה זלע"ז: ושסעת שסע. שמוזדלת מלמעלה ולמטה בשתי כפרנין, כתרגומו ומטלפא טלפין, שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומוזדלות לגמרי שמלמטה מחוברות: מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו, ויתכן להיותו מגזרת מים הנגרים, (שמואל-ב יד, יז) שהוא נגרר אחר הפה, ותרגומו פשרא, שעי"י הגרה האוכל נפטר ונמוח: צהמה. תיבה זו יתירה (פ) היא לדרשה, להתיר את השליל הנמצא צמעי אמו: אתה תאכלו. ולא צהמה טמאה, והלא צאזרהה היא, אלא לעבור עליה בעשה (ג) ולא תעשה (זבחים זל.):

שפתו חכמים (ע) רוצה לומר שאינו מגזרת פרסה אלא לשון סדוקה היא ופרסה היא פלנט"א זלע"ז ובלשון אשכנז כסו"ט והוכחת התרגום הוא מדכתיב ואת

השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס והלא לכולם יק פרסה קדורסים זה על הארץ אלא על כרחק מפרסת לשון סדוקה היא: (פ) דהא כבר כתיב אקר תאכלו מכל הבהמה אלא תיבה זו יתירה כו' ודומה כאלו כתיב אקר תאכלו מכל הבהמה אקר צנמאל צבהמה דאקר תאכלו מכל הבהמה קאי אכולה פרסה: (ט) דלאו הבא מכלל עשה עשה הוא. ולא תעשה כתיב בהדיא צסמוד את זה לא תאכלו וגו' אכל לא צא ללמד כפשוטו שמותר לאוכלו דהא כבר אמר אקר תאכלו מכל הבהמה כו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא מפרסת. שם התואר וכן מקרין מפריס והטעם כל שהוא מתוארת שהיא בעלת פרסה: **ושוסעת שסע.** שם התאר והטעם שפרסותיה שסועות: **מעלת גרה.** מגזרת גרון ומעלת פועל. והזכיר הגמל והשפן והארנבת והחזיר בעבור שיש לכל אחד הסימן האחד ודרך לשון הקדש להזכיר הזכר מכל מין כי הנקבה בכלל הזכר היא והזכיר ארנבת יש אומרים לפי שלא ימצא הזכר מהם ויש אומרים שהזכר ישוב נקבה והפך הדבר והראשון קרוב אלי: (אבן עזרא)

הרמב"ן כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה. טעם הכתוב הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנים הללו תאכלו אבל לא תאכלו באחד מהם והיה ראוי שיאמר כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן והארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו וחזר ואמר (פסוק ח) מבשרם לא תאכלו ללאו וכתב רש"י אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר מה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה אסורות וכו' ולשון ספרא (פרק ג ב) מה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הם בלא תעשה על אכילתם שאר בהמה טמאה שאין בה סימן טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתה נמצאו הגמל והשפן והארנבת והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מקל וחומר נמצאת מצות עשה שלהן מן הכתוב מצות לא תעשה מקל וחומר עד כאן הברייתא אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיות התלמוד שאם כן לא יהא לוקה על שאר בהמה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומר שאין מזהירין מן הדין וכך אמרו באחותו שאסר הכתוב אחותו בת אביו או בת אמו (להלן כ יז) והוצרך לרבות בכתוב אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אע"פ שבאה בקל וחומר ויש בה שם שתיהן לומר שאין מזהירין מן הדין כדאיתא ביבמות בפרק כיצד (כב) אבל הברייתא הזו או שהיא שנויה כדברי האומר עונשין מן הדין במסכת סנהדרין (נד) או שאינה מתרצתא והטעם במלקות שאר בהמה טמאה מפני שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפריס פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפריס פרסה הוא בשם האיסור הזה אין צורך לקל וחומר

"אותה תאכלו" - ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לשון רש"י וכך היא בתורת כהנים (פרק ג א) והרב רבי משה אמר (הלי מאכלות אסורות פ"ב ה"ג) שהוא למעט בשר האדם אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה ולא מצינו שידרש כן לרבותינו ושמה חשב זה ממה ששינו שם בת"כ (פרק ד ד) יכול אף בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים יהיו בלא תעשה על אכילתן תלמוד לומר זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים בלא תעשה על אכילתן וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתוב אותה תאכלו ואין הדבר כן שבפירוש אמרו

חכמים (כריתות כא) בדם מהלכי שתיים וחלב מהלכי שתיים שאפילו מצות פרוש מדבריהם אין בו ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא (בכורות ה) ודם השרץ ודם האדם מעטו אותן חכמים מאסור דם ואמרו (שם) דם השרץ כבשרו ולוקה עליו משום שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר אבל מה שאמרו שאינן בלא תעשה על אכילתן לומר שלא נמנעו ממנו והן מותרין אבל לפי דעתי יהיה זה בבשר מן החי אבל המת למדו בו (ע"ז כט) מגזירה שוה מעגלה ערופה שאסור בהנאה (הרמב"ן)

אור החיים כל מפרסת וגוי מעלת גרה. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (חולין נט.) כל בהמה שמפרסת פרסה היא מעלת גרה, חוץ מן החזיר, והוא אומרו כל מפרסת וגוי מעלת גרה, פירוש בידוע שהיא מעלת גרה, ומיעט אחר כך החזיר שיצא מהכלל. ואולי ממה שלא הוציא מן הכלל סמוך להודעת הכלל רמז שאפילו החזיר בכלל, על דרך אומרם ז"ל (רבינו בחיי בשם תנחומא) למה נקרא שמו חזיר שעתיד לחזור להיות מותר, ומעתה כלל כל מפרסת וגוי היא מעלת וגוי לא יצא מכללו דבר, ועל זמן מהזמנים אמר החזיר שהוא מפריס וכו' לא יגר: (אור החיים)

דעת זקנים כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע. פרשיי למעוטי גמל שפרסותיו סדוקי מלמעלה ומלמטה הם מחוברות וצ"ע דא"כ היה לו למעט גמל מדין שסועה ולכתוב ושסע איננו שוסע: (דעת זקנים)

[ד] אף את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה את הגמל פי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לךם:

אוונקלוס ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא ית גמלא ארי מסיק פשרא הוא ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא לכון: (אוונקלוס)

יונתן ברם ית דין לא תיכלון ממינא דמסקי פישרא וסדיקי פרסתא דאיתיליד ממסאבתא ברם ית גמלא ארי מסיק פישרא ופרסתיה לא סדיקא מסאב הוא לכון: (תרגום יונתן)

בעל הטורים ממעלי הגרה. מלא יו"ד יי מינין מעלת גרה שור כבש ועז וזי מיני חיות: (בעל הטורים)

אור החיים ממעלי וגוי וממפריסי וגוי. רז"ל אמרו (תו"כ בכורות ו) שבא לאסור אפילו מעלה ומפריס אם נמצאו במעי טמאה. ופשט הכתוב הוא על זה הדרך ממעלי הגרה זה הגמל, וממפריסי וגוי זה החזיר, או זה או זה קאמר, ולזה דייק לומר וממפריסי וגומר, ולא אמר ומפריסי, והבן: (אור החיים)

בלי יקר את הגמל כי מעלה גרה הוא. הול"ל כי פרסה איננו מפריס שזה עיקר טעם אל הטומאה וכן בשפן וארנבת קשה זה, ובחזיר אמר כי מפריס פרסה הוא הול"ל כי אינו מעלה גרה, ולמה התחיל בכולם בסימן טהרה שלהם. וביאור ענין זה שסימן טהרה שבכולם מוסיף טומאה על טומאתן כדרך שאמרו בעשו (בר"ר סה.א) שנמשל לחזיר שפושט את טלפיו להראות כאילו כשר ותוכו מלא תוך ומרמה וזה מורה על כל מי שאין תוכו כשרו כמדת הצבועים המראים את עצמם כשרים והמה בלי ספק גרועים מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוין לרעה, כמו

שפירש"י על פסוק ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לו.ד) וע"כ הפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה לפי שבפרסה זו הוא יכול להטעות הבריות ולהראות כאילו הוא כשר וכן בהפך זה בגמל ושפן וארנבת, ואע"פ שכל מדות אלו אינן שייכות בבהמות מ"מ הם מולידים תכונה רעה זו בגוף האוכלם כי כל אוכלם יאשמו (ע"פ ירמיה ב.ג.) להיות מן כתות הצבועים המראים את עצמם כשרים כמו עשו וחביריו.

ובזה מיושב מה שדרשו (ויק"ר יג.ה) את הגמל זו בבל, שנאמר (תהלים קלו.ה) בת בבל השדודה אשר שישלם לך גמולך שגמלת לנו. ואת השפן זו מדי, כי מעלה גרה היא שמגדלת צדיקים שנאמר (אסתר ב.כא) ומרדכי יושב בשער המלך. ארנבת זו יון, כי מעלת גרה היא. אלכסנדרוס כד חזי לשמעון הצדיק קאים על רגלוהי ומברכו כו' (עיין יומא סט.) החזיר זו אדום, שמפריס פרסה מראה עצמו כשר וגרה לא יגר שאינו מגדל צדיקים אלא הורגן כו'. ויש להתפלא על מדרש זה מה ראה על ככה להוציא כל המקראות האלו מפשוטם אלא ודאי שכוונתו לתרץ ד' לשונות כי, שהזכיר, שעשה מן הסימן טהרה טעם על הטומאה, ובלי ספק שכוונת הפסוק לרמוז על מדת הצבועים שסימן טהרה שלהם מוסיף להם טומאה וזה לא יצדק בבהמות כלל כ"א באדם, ע"כ ר"ל שכל האוכל מהם מקבל טבעם כי הדבר הנאכל ישוב לטבע האוכל. והביא ראיה מן המפורסמים שכל ד' מלכיות אלו האוכלים מן ד' מינים אלו כולם קבלו טבעם שהם מראים את עצמם ככשרים כאילו כוונתם להטיב לישראל ותוכם רע ומר כי כל מחשבותם רק רע כל היום, וישראל לא נזהרו מהם בראותם כי הם מגדלים קצת צדיקים ובאמת שלצורך הנאתם עשו כן ותוכם היו שונאי ישראל.

ומ"ש את הגמל זו בבל, אין כוונתו לפרש המקרא ולהוציאו מפשוטו אלא לומר לך שתואר הגמל מצוי במלכות בבל, כי כשם שהגמל מעלה גרה הוא ומצד זה הוא נראה כשר כך מלכות בבל הראו את עצמם כגומלי חסדים עם ישראל והכתוב אומר (תהלים קלו.ה) אשרי שישלם לך גמולך שגמלת לנו וגוי' לומר לך שהגמול ההוא היה על צד הזיוף, וכן מדי ויון שהיו מקרבים הצדיקים כמרדכי ושמעון הצדיק והכל על צד הזיוף, וכן אדום עושים כמעשה החזיר שמראין טלפיהם ככשרים לומר שאין פושטין ידיהם בגזל ליקח ממון ישראל בזרוע והם הורגים אותם ואין להאריך מזה יותר, ועל צד המליצה עשה סמך מן גמל לבבל ושפן למדי כו' ומ"מ לעולם אין כוונתו לפרש המקראות חוץ מפשוטם. (כלי יקר)

[ה] וְאֵת הַשֶּׁפֶן כִּי מַעֲלָה גְרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא יִפְרִיס טְמֵא הוּא לְכֶם:

אונקלוס וְאֵת טַפְזָא אַרְי מְסִיק פְּשָׁרָא הוּא וּפְרָסְתָא לָא סְדִיקָא מְסַאָב הוּא לְכוּן:
(אונקלוס)

יונתן וְאֵת טוּוֹזָא אַרוּם מְסִיק פִּישָׁרָא וּפְרָסְתִּיָּה לָא סְדִיקָא מְסַאָב הוּא לְכוּן:
(תרגום יונתן)

[ו] וְאֵת הָאֲרֶנֶבֶת כִּי מַעֲלַת גְרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הוּא לְכֶם:

אונקלוס וְאֵת אֲרֶנְבָּא אַרְי מְסִיקָא פְּשָׁרָא הוּא וּפְרָסְתָא לָא סְדִיקָא מְסַאָבָא הוּא לְכוּן:
(אונקלוס)

יונתן וְיַת אֲרֻנְבָא אָרוּם מְסִיק פִּישָׁרָא הוּא וּפְרִסְתָא לָא סְדִיקָא מְסָאָב הוּא לְכוּן :
(תרגום יונתן)

הרמב"ן ואת הארנבת. מין הוא שיקראו כן בלשון הקודש הזכר והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר דוב אורב (אליכה ג י) פרה ודוב תרעינה (ישעיהו יא ז) וכן תור בעופות ולכך אמר הכתוב (לעיל ה ז) שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורים שהן בלשון זכר שתי וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם ואל תשיב עלי מלשון רבותינו שיאמרו (בכורות כח) פרה וחזירה ויאמרו (שם ו) גמל הבא מן הגמלה כי ישאילו בהם לשון לבאר כוונתם וטעם האסור באלו שאינן בעלי שני הסימנים (הרמב"ן)

אור החיים ואת הארנבת. טעם זכרון המין בלשון נקבה לצד שבחינת הטומאה לפעמים תהיה הנקבה למעלה מזכר ויהיה הזכר טפל לה, ותזכר הנקבה מהטעם עצמו שיזכר הזכר תמיד ולא הנקבה, שהוא הטעם כי היא העיקר, ותמצא שאמרו בזהר (פנחס רלא :) בסוד יותרת הכבד כי הנוקבא נותנת יותרת לזכר, וכבר כתבנו שכל מין הנאסר היא בחינת הקליפה המושלל מהחיים והטוב : (אור החיים)

ז וְיַת הַחֲזִיר כִּי מְפָרִיס פְּרָסָה הוּא וְשָׁסַע שְׁסַע פְּרָסָה וְהוּא גְרָה לֹא יִגַּר טָמֵא הוּא :
לְכֶם :

אונקלוס וְיַת חֲזִירָא אָרִי סְדִיק פְּרִסְתָא הוּא וּמְטַלְפֵן טַלְפִין פְּרִסְתָהּ וְהוּא פִּישָׁרָא לֹא פִּשָׁר מְסָאָב הוּא לְכוּן : (אונקלוס)

יונתן וְיַת חֲזִירָא אָרוּם סְדִיק פְּרִסְתָא הוּא וּמְטַלְפֵן טַלְפִין פְּרִסְתָהּ וְהוּא פִּישָׁרָא לֹא פִּשָׁר מְסָאָב הוּא לְכוּן : (תרגום יונתן)

אור החיים והוא גרה לא יגר. פירש תנאי הוא הדבר לזמן שהוא לא יגר אבל לעתיד לבא יעלה גרה ויחזור להיות מותר, ולא שישאר בלא גרה ויותר כי תורה לא תשונה : (אור החיים)

ח מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ טָמְאִים הֵם לְכֶם :

אונקלוס מִבְּשָׂרָהוֹן לֹא תִיכְלוּ וּבְנִבְלָתָהוֹן לֹא תִקְרְבוּ מְסָאָבִין אֲנוּן לְכוּן :
(אונקלוס)

יונתן מִבְּשָׂרֵיהוֹן לֹא תִיכְלוּ וּבְנִבְלָתָהוֹן לֹא תִקְרְבוּ מְסָאָבִין אֲיִנוּן לְכוּן : (תרגום יונתן)

קכ"י מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ. אִין לִי אֲלֹא אֲלוּ, שָׂאֵר בְּהֵמָה טַמְאָה שְׂאִין לֵה שׁוּם סִימָן טַהֲרָה מְנִין, אֲמַרְתָּ קַל וְחֹמֶר, (ה) וּמָה אֲלוּ שִׁישׁ בְּהֵן קִלְתָּ סִימְנֵי טַהֲרָה אֲסוּרוֹת וְכו' (כל הענין בת"כ פרק ג, ט:). מִבְּשָׂרָם. עַל בְּשָׂרָם בְּאֲזָהָרָה, וְלֹא עַל עֲלָמוֹת וּגְדִיזִין וְקֶרְנִים וְטַלְפִּים: וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ. יִכּוּל יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל מוֹזְהָרִים עַל מַגַּע

נבלה, תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא, א.), כהנים מוזהרין, ואין ישראל מוזהרין, קל וחומר מעתה, ומה טומאת המת חמורה לא הזהיר בה אלל כהנים, טומאת נבלה לא כ"ס, ומה תלמוד לומר לא תגעו, (ד) ברגל. וזה שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ואם תאמר אין מזהירין מן הדין. ויש לומר דשאני הכא דיס בו עשה אותה תאכלו פירש רש"י ולא בהמה טמאה וזה קאי על כל בהמה טמאה דהא כתיב אותה תאכלו משמע הם שכתובים בפרשה מותר לאוכלה אבל שאר בהמות שאין בהם סימנים אף שלא כתובים בפרשה אסור לאוכלם אם כן יש עשה אף על בהמות שאין בהם סימן טהרה מזהירין נמי מן הדין שיהא בו נמי לא תעשה אבל היכא דאין עשה אין מזהירין מן הדין. רל"ס: (ה) ברגל פירוש ביום טוב כלומר שכל ישראל חייבין לטהר עצמן ברגל מפני עולת ראיה שחייב להביא לעזרה מה שאין כן בשאר ימות השנה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ובנבלתם לא תגעו. והכתוב לא הזכיר הנוגע שיטמא עד הערב רק מדברי קבלה ידענו זה. והנה הנוגע בזדון יש עליו מלקות כי הוא עבר על לא תעשה. ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה הנה לא הותר הדג שהוא באגמים כי הכתוב פרט בימים ובנחלים: (אבן עזרא)

הרמב"ן ובנבלתם לא תגעו. אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו והענין לומר שיחשוב כל נוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים ושמא המדרש שאמרו רבותינו (תורת כהנים פרק ד ט) ובנבלתם לא תגעו ברגל כלומר שלא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות טהורים כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אין הנגיעה נמנעת בלאו שאין הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעים ומה שאמרו (ר"ה טז) חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים ואין בזה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצות העלייה או שיהא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה ששנויות שם בת"כ ועוד שנוי שם (פרק ד י) אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים תלמוד לומר ולאלה תטמאו (פסוק כד) יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו הא כיצד הוי אומר רשות וזה עיקר הדין מן התורה (הרמב"ן)

בעל הטורים טמאים הם לכם. וסמיך ליה את זה תאכלו רמז חמרא דימא שרי. לא הזכיר בדגים שמות לפי שמכוסים מבני אדם אין להם שמות: (בעל הטורים)

[ט] את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים במים ובנחלים אתם תאכלו:

אונקלוס ות דין תיכלון מכל די במיא כל די לה ציצין וקלפין במיא במיא ותהון ותהון (אונקלוס)

יונתן ית דין תיכלון מן כל דבמא כל דיליה ציצין וחרספיתין ביממא ובנחלא (תרגום) (יונתן) תיכלון :

רש"י סנפיר. אלו שטט זהם: השקשת. אלו קליפין הקבועים בו, כמו שנאמר ושריון שקשים הוא לבוש (שמואל-א יז, ה): (רש"י)

אבן עזרא סנפיר וקשקשת. כדברי המתרגם ארמית: (אבן עזרא)

הרמב"ן סנפיר וקשקשת. סנפירים אלו השט בהם קשקשת אלו הקבועים בו לשון רש"י וכן הוא בגמרא במסכת חולין (נט) אבל לא תבין מלשונם שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג אבל קראום "קבועים" שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כסנפיר והם הקליפין העגולים שגלדן דומה לצפורן שהם נפשטין מעור הדג ביד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ואינו נפרד מן העור כלל אינו קשקשת ובעליו אסור הוא ולכך אמרו בגמרא (שם סו) קשקשת לבושה הוא ולשון תוספתא (חולין פ"ג ה"ט) אלו הן הקשקשים שמלובש בהן וסנפירים ששט בהן וזהו תרגומו של אונקלוס שאמר קלפין שהן קליפין שעל העור נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האילנות והפירות מן ענין הכתוב שאמר (שמואל א יז ה) ושריון קשקשים הוא לבוש שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות ויש שעושים בהם קליפות לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק והקליפין ההם נקראו קשקשים ולכך הזכירו חכמים בגמרא בפרק חלק (סנהדרין צה) לבושי שריון קליפה ויונתן בן עוזיאל תרגם ושריון גלבין מלשון תער הגלבים (יחזקאל ה א) הם הרצענין יתכוין לומר כי היה כסוי פי טבעת השריון ההוא כקליפי עור הדג שמבשלין העור החזק ומכסים השריונות בהן כי כן עושים גם היום והבן זה וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהן ויקבלו גידול באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הליחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאיין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים (הרמב"ן)

ג וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לקם :

אונקלוס וכל די לית לה ציצין וקלפין ביממא ובנחלא מכל רחשא דמא ומכל נפשא חיתא די במיא שקצא אנון לכוון: (אונקלוס)

יונתן וכל דלית ליה ציצין וחרספיתין ביממא ובנחלא מן כל רחשא די במיא שיקצא הינון לכוון: (תרגום) (יונתן)

רש"י שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (רש"י)

אבן עזרא שרץ המים. הם הקטנים שנבראו מן המים ובמים נפש חיה מזכר ונקבה. ואחר שאמד שקץ הם לכם אמר ושקץ יהיו לכם לפרש מה שהוא שקץ והוא מבשרם לא תאכלו והנה הדג יקרא בשר רק מה שאמרו חז"ל בנדרים הוא

על מנהג דברי אלה הדורות והוסיף כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת להיות כלל לכל מים כי לא הזכיר בתחלה רק הימים והנחלים: (אבן עזרא)

הרמב"ן **מכל שרץ המים**. אמר ר"א כי "שרץ" הקטנים שיבראו מן המים ו"נפש החיה" מזכר ונקבה ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה הם חיות שבים שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה והנה לכולם דין אחד ומדרש ת"כ (פרשה ג' ז) חיה זו חית היס נפש להביא בן הסירני יכול יהא מטמא באהל כדברי בן חכנאי תלמוד לומר שקץ (הרמב"ן)

אור החיים **שקץ הם לכם**. פירוש ולצד זה שקץ יהיו לכם וטעם אומרו **ושקץ** בתוספות וא"ו, יתבאר על דרך אומרם בחולין (ה). אין הקב"ה מביא תקלה וכו' וכל שכן על ידי צדיקים עצמן, וכתבו התוספת (שם) כי דוקא בענין איסור אכילה גנאי הוא לצדיקים שיבא לתוך גופן דבר איסור פירוש ואפילו בשוגג, וזה הוא שרמז כאן באומרו **ושקץ יהיו לכם** פירוש לרבות אפילו בשוגג שלא תתכוונו לאוכלם אף על פי כן ישקצו את הנפש. עוד ירמוז כי הם ישקצוהו ויסבבוהו להרים תולעים במותו, והוא אומרו **שקץ יהיו לכם** פירוש לעצמכם יעשו אתכם שקץ: (אור החיים)

[יא] וְשִׁקְצָא יְהוֹן לְכוֹן מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וְאֵת נְבִלְתָּם תִּשְׁקְצוּ:

אונקלוס וְשִׁקְצָא יְהוֹן לְכוֹן מִבְּשָׂרָהוֹן לֹא תִיכְלוּן וְאֵת נְבִילְתָהוֹן תִּשְׁקְצוּן: (אונקלוס)

יונתן וְשִׁיקְצָא יְהוֹן לְכוֹן צִירִיהוֹן וְרוֹעֲדִיהוֹן וּמִבְּשָׂרִיהוֹן לֹא תִיכְלוּן וְאֵת נְבִילְתָהוֹן תִּשְׁקְצוּן וּמִן הַנְּיִיתָהוֹן תִּתְרַחֲקוּן: (תרגום יונתן)

רש"י וְשִׁקְצָא יְהוֹן. לֹאסוֹר אֵת עִירוֹזִיָּהוֹן (ז) אֵס יֵשׁ צוֹ בְּנוֹתָן (ח) טַעַם (חולין כ"ט): מִבְּשָׂרָם. אֵינוֹ מוֹזְהָר עַל הַסַּנְפִּירִים וְעַל הַעֲלָמוֹת: וְאֵת נְבִילְתָם תִּשְׁקְצוּ. לְרֵבּוֹת יִבְחוּשִׁין (א) שְׁסִינְנִין (חולין ס"ז), יִבְחוּשִׁין מוֹשִׁילוֹנִין שׁ בְּלַע"ז: (רש"י)

שפתו חכמים (ז) מִשּׁוֹם דִּקְרָא יִתִּירָא הִיא דֵּהָא כְּתִיב לְעִיל מִיֵּנִיה שִׁקְצָא הֵם: (ח) הֵינּוּ מִין בְּשָׂאֵינוּ מִינּוֹ אֲבָל מִין בְּמִינוֹ טַמֵּא אֶחָד בְּמֵאֲתִים טְהוֹר מוֹתֵר: (א) פִּירוּשׁ דְּבַר שְׁמַתְגַּדֵּל בְּמִים שְׁבַכְלִים אֵין צוֹ כֵּד אִיסוֹר, וְאֵת נְבִילְתָם תִּשְׁקְצוּ צֵא לְרֵבּוֹת מִיד שְׁנַתְפַּרְשׁוּ מִן הַמִּים כְּגוֹן שְׁסִינְנִין מִן הַמִּים אִיסוֹרִים הֵם כִּיּוֹן שְׁפִירְשׁוּ מִמְּקוֹם רֵבּוֹתֵיהוֹן: (שפתו חכמים)

הרמב"ן **ואת נבלתם תשקצו**. לרבות יבחושין שסיננן יבחושין שקורין מושלונ"ש בלע"ז לשון רש"י ואני תמה בו שהמין ההוא פורש מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפילו משעת פריחתו נאסר כדאמרין בפרק אלו טרפות (חולין ס"ז) בעי רב יוסף פרשה לאויר העולם מהו וכל שכן שהוא נח על הכלים ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר כל היום תדיר וקרינא ביה שרץ השורץ על הארץ (להלן פסוק מב) אבל המין ההוא יתוש שמו ונעשה ביין כדאמרין באגדה של טיטוס

הרשע (ויק"ר כב א) והיבחושים שהוזכרו כאן מין שטמון במים ובוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון (אין) בוחשין את השתית בשבת (שבת קנו) ובגמרא דזבחים פרק שני (כב) אמר כל המשלים למי מקוה משלים למי כיוור לרביעית אין משלים ושאלו אי למעוטי יבחושים אדומים אפילו בעיניהו נמי דתניא רשב"ג אומר כל שתחילתו מן המים מטבילים בו שהוא מין שתחילתו מן המים וכן נמי נמצאים בשמרי יין תדיר תולעים לבנים קטנים שהם נבראים מגסות היין ומסננין אותן וראיתי בפירושו שם שכתב יבחושים אדומים כמין יתושים בלא כנפים כדרך שגדלים בשולי חביות יין שלנו מבחוץ יבחושים דקים אף כן נבראו מן המים ואולי בכך נתכוון בכאן למין שאין לו כנפים ואינו נפרש מן המים אלא ע"י סינון וגם הם באותו שם הלעז הם נקראים אצל הרב אבל בפירוש מסכת חולין (סו) כתב יבחושים כמו יתושים דקים הנמצאים במרתפות של יין והכלל שהוא מין שאינו שורץ על הארץ כלל (הרמב"ן)

[יב] כל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סַנְפִיר וְקַשְׁקֶשֶׁת בְּמַיִם שֶׁקֶץ הוּא לְכֶם:

אונקלוס פל די לית ליה ציצין וקלפין במינא שקצא הוא לכון: (אונקלוס)

יונתן פל דלית ליה ציצין וחרספיתין במינא שיקצא הוא לכון: (תרגום יונתן)

רש"י כל אשר אין לו וגו'. (ת"ט) מה תלמוד לומר, (ב) שיכול (ג) אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה, השירן במים מנין, תלמוד לומר כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים, הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן (ד) בעלייתו מותר (ת"כ) פרשהא א, יא.: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) דקרא יתירא הוא שכתוב לעיל וכל אשר אין לו סנפיר וגו': (ג) כלומר אלו לא נכתב מקרא זה הוה אמינא אין לי וכו': (ד) אבל מקרא קמא ליכא למשמע דאם לא כן במים מיבעי ליה ולא בימים וזנחלים אלא ללמד בימים וזנחלים שהם מושכים ונובעים הוא דאסירי אי לית ליה סימנים הא בכלים שיהיו ומערות אף על פי דלית בהו סימנים אכול עיין פס: (שפתי חכמים)

[יג] וְאֵת אֵלֶּה תִּשְׁקְצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֵת הַנֶּשֶׁר וְאֵת הַפֶּרֶס וְאֵת הָעֶזְנִיָּה:

אונקלוס ונת אליו תשקצו מן עופא לא יתאכלון שקצא אנון נשרא וער ועזיא: (אונקלוס)

יונתן ונת אליו מינניא תשקצו מן עופא דלית להון ציבא יתירא ודלית ליה זפקתא ודקורבניה ליתוי מקליף לא יתאכלון שיקצא הינון ית נשרא ונת עזיא ונת (תרגום) גיא: (יונתן)

רש"י לא יאכלו. לחייב את המאכלין לקטנים (יבמות קיד.), שכן משמעו לא יהיו

נאכלים על ידך, או אינו אלא לאסרן בהנאה, תלמוד לומר לא תאכלו (דברים יד, יב.),
באכילה אסורין, (ה) בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה, למינו, למינהו, יס
באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותם, (ו) וכולן מין אחד:
(רס"י)

שפתי חכמים (ה) מדשני משה רבינו עליו השלום במשנה תורה וכתב לא תאכלו
ולא כתב לא יאכלו דמשמע אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע כמו
ששמע הדבור מפי הקדוש ברוך הוא אלא ודאי כך קבל מסיני דהאי לא יאכלו
דכתיב גבי עופות טמאים לאו לאוסרן בהנאה הוא דאתא ועל כרחך לחייב על
המאכלין לקטנים: (ו) ואם תאמר היאך מוסב זה על ענין שפירש רס"י לפניו. ויס
לומר השתא דפירש לפניו דעופות הטמאים שכתובים בתורה בהדיא מותר בהנאה
מדכתיב לא תאכלום מנינו לפרש היכא דכתיב למינה למינו למינהו אף שאין
דומין זה לזה לא במראיהן ולא בשמותיהן הכל מין אחד הוא אבל אם היו אותן
שכתובים בהדיא אסורים בהנאה מדכתיב לא יאכל הוה מפרשין היכא דכתיב
למינה למינו למינהו לא ללמד בא שמינה ממש הוא אלא אלו שדומין במראיהן
ובשמותיהן אסורים כמו אלו שכתובים בתורה אבל אלו שאין דומין להם במראיהן
ובשמותיהן אותן אינן מינן ואינן חמורים כאותן שכתובים בהדיא שהן אסורים
בהנאה ואין בהם אלא איסור אכילה אבל השתא דאמרין אפילו אותן שכתובים
בהדיא אין בהם איסור הנאה אם כן איך יכולים לומר אותן שאין כתובים בהדיא
חמור יותר על כרחך להורות בא שמין אחד הוא וקל להבין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הנשר. ידוע גם זה עוף שיקרא כן בלשון ישמעאל יש כדמות ראה
שהוא כן בעבור היות שתי הלשונות קרובות: **העזניה.** אף על פי שיש דברי יחיד
שאיננה ביישוב טעה הגאון שתרגם אותה אלענקא כי זה השם בלשון ישמעאל
על דבר שלא נמצא בעולם ולא היה ולא נברא אלא למשל וכן יודו חכמי לשונם
אם כן לא יתכן שיאסר השם הדבר שלא היה: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואת אלה תשקצו מן העוף. לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנזכרים
בפרשה זו בלבד עם מיניהם כאותן שנאמר בהם למינו ולמינה כי הכתוב לא
הזכיר סימן בעוף טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמר ואת אלה תשקצו
מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בשרצים המטמאים שהזכירם בפרט (להלן
פסוקים כט) אינן בדין הזה בלתי אלה הנקובים בפרשה בשמות ורבותינו למדו
סימנים בעופות (חולין נט) והן להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנים מן המינים האלה
האסורים והסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא כי
התורה הרחיקתהו מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגס ומוליד המריה
השרופה השחרחורת ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם עוף שידרוס מלבד
הנזכרים בפרשה והנה כל עוף שידרוס נדע שהוא מאלו הנזכרים ואם בידוע
שאינו דורס ודאי מותר שאין בכל האסורים עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא
פרס או עזניה ולא חשו לו חכמים מפני שאינו מצוי ביישוב (חולין סב) אלא במדברות
הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דמו נשרף ורע כדורסין ואסרתו

תורה עמהם ועוד מנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקורקבן נקלף בידוע שטהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס אבל כשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסור אותו כי העורב יש בו אצבע יתרה וקורקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמיניו שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסור אותו כי שאר העופות האסורין כולן כך הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה וענין הדריסה הוא הצד ציד שירדוף העופות ויתפשם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הגס הנקרא אסטו"ר והנץ הדק הנקרא אשפרווי"ר בלע"ז ובערבי בוץ וזה משפט העופות באסורם והתירם על הדרך הנכון והמתחוויר בגמרא ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופות והנה טעם האיסור בעופות מפני אכזריות תולדותם והבהמות יתכן שיהיו כן מפני שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כולם יטרופו והנה נמצא בתולדתם שנוי מה שהזכירו חכמים (ע"ז לה) שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כולם איננו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן מזה שיזיקו באיברי הזרע ויהיה הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל או לא תוליד בטוב ונכון מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה אותו הנער מצורע וזה לאות שיש בכלם סגולות רעות מאד (הרמב"ן)

בעל הטורים את הנשר. פתח בנשר שהוא מלך בעופות. נשר נושר נוצתו דכתיב תתחדש **כנשר** נעורכיכי: (בעל הטורים)

כלי יקר ואת אלה תשקצו מן העוף. מן משמע מקצת ממנו דהיינו המיעוט לפי שבעופות אחז"ל (חולין סג:) שהטהורים מרובים מן הטמאים ע"כ מנה הטמאים ובהמות טמאים מרובים ע"כ מנה הטהורים בפר' ראה, (יד-ה) וטעמו של דבר לפי שיסוד העפר יותר עב וגס ומוליד עכירת השכל יותר מן האויר, והבהמות יש בהם חלק גדול מן יסוד העפר יותר מן יסוד האויר ומטעם זה אינן יכולין לעוף באויר, ע"כ הטמאים מרובים לרוב עפרורית שבהם ועל צד הזרות נמצא בהם גם טהורים זעיר שם. ובהפך זה העופות יש בהם חלק גדול מיסוד האויר הזך והדק יותר מיסוד העפר, ע"כ רובם טהורים ועל צד הזרות נמצאו בהם קצת טמאים והמה מעטים כי הארץ מגדלת גשמיות והאויר מגדל טהרה ורוחניות לכך נאמר (ויקרא כ.כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור, הקדים בבהמות הטהורים ובעופות הטמאים, לפי שכל בורר דבר מתוך חבירו בורר המועט מתוך המרובה וכאלו אמר שיבדיל בבהמות הטהורים מתוך הטמאים ובהפך זה בעופות. (כלי יקר)

[יד] וְאֵת הַדְּאָה וְאֵת הַדְּאָה וְאֵת הַדְּאָה וְאֵת הַדְּאָה וְאֵת הַדְּאָה:

אונקלוס וְדִיתָא וְטַרְפִּיתָא **לְזִנָּה:** (אונקלוס)

יונתן וַיִּתְּן וַיִּתְּן וַיִּתְּן וַיִּתְּן וַיִּתְּן: (תרגום יונתן)

אבן עזרא הדאה. שם כלל לשני מינים והם דאה ודיה כמו ואת הצפור לא בתר עם תור וגוזל והנה צדקו המעתיקים שאמרו כי ראה היא דאה וסרה טענת רבי יונה שאמר איך יתכן לאמר השמר לך מהאריה והליש. ויש אומרים שנשר מן אשורנו ופרס מן הלא פרס לרעב. ועזניה מן עוז והנו"ן נוסף והוא הנקרא

עקב"א. ודאה מן כאשר ידאה הנשר ואיה שמנהגה לשבת באיים ידועים. ועורב
מלשון ערב בעבור שחרותו: (אבן עזרא)

אור החיים ואת האיה למינה. (האיה) האמורה כאן כולל הרבה מינין שכולם מין
איה, ותמצא שאמרו רז"ל (חולין סג): כי ק"ך מיני עופות היו ידועים להם
שכולם מין איה, ואפשר שיהיו עוד כהנה, וכן במינו של עורב ימצאו כמה וכמה
הגם שאינם דומין ושמים משונה כסינונית לבנה (תו"כ וגמי' שם סב). שהיא מין
עורב: (אור החיים)

[טו] אַתְּ פֶּלַע עֶרֶב לְמִינוֹ:

אונקלוס אַתְּ פֶּלַע עוֹרְבָא לְזִנְיָה: (אונקלוס)

יונתן אַתְּ פֶּלַע עוֹרְבָא לְזִנְיָה: (תרגום יונתן)

[טז] וְאֵת בֵּית הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחִמָּס וְאֵת הַשְּׁחָף וְאֵת הַנֶּץ לְמִינֵהוּ:

אונקלוס וְאֵת בֵּית נַעְמִיתָא וְצִיָּצָא וְצִפְרָא שְׁחָפָא וְנֶצֶץ לְזִנְיָה: (אונקלוס)

יונתן וְאֵת בֵּית נַעְמִיתָא וְאֵת חֲטָפִיתָא וְאֵת צִיפְרָא שְׁחָפָא וְאֵת בֵּר נֶצֶץ לְזִנְיָה: (תרגום יונתן)

רש"י הנץ. איספרוי"ר: (רש"י)

אבן עזרא בת היענה. יש אומרים שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת ואין
מלת כיענים טענה כי אינם זכרים רק הם נקבות כמו יעלים ורחלים: ואת
התחמס. מגזרת חמס: ואת השחף. מוליד השחפת: והנץ. יש לו נוצה רבה
והקרוב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום כי יבקש מקום חם: (אבן
עזרא)

בעל הטורים התחמס. חומס ואוכל. הנץ. בעל נוצה הרבה ומנצח שאר עופות
ותופשם: (בעל הטורים)

[יז] וְאֵת הַכּוֹס וְאֵת הַשְּׁלֵד וְאֵת הַיַּנְשׁוּף:

אונקלוס וְאֵת הַקִּיָּא וְשְׁלִינְנָא וְקִפּוּפָא: (אונקלוס)

יונתן וְאֵת צִיָּרָא וְאֵת שְׁלִינְנָא מִן יָמָא וְאֵת קִיפּוּפָא: (תרגום יונתן)

רש"י השלד. פירשו רבותינו (חולין סג.) זה השולה דגים מן הים, וזהו שתרגם
אונקלוס ושליוננא: כוס וינשוף. הם לוחיטי"ש הצועקים כלילה, ויש להם לסתות
כאדם, ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ץ: (רש"י)

אבן עזרא הכוס. ככוס חרבות ויש אומרים שהוא נכסה מעין אדם על כן ישכון במקום שאין שם יישוב: **השלך.** יש אומרים עוף מנהג תולדתו להשליך ילדיו: **ינשוף.** עוף יעופף בנשף כי לא יראה ביום מפני להט אור השמש: (אבן עזרא)

בעל הטורים הכוס. ככוס חרבות ונכסה מן העין: **השלך.** ששולה דגים מן הים: **הינשוף.** עף בנשף ואינו נראה ביום מפני אור השמש: (בעל הטורים)

[יח] וְאֵת הַתְּנַשְׁמֹת וְאֵת הַקָּאָת וְאֵת הַרְחָם:

אונקלוס וּבִתְאָ וְקִתָּא וְיִרְקָרְקָא: (אונקלוס)

יונתן וְיַת אֹתְתָא וְיַת קָקָא וְיַת שְׂרְקָרְקָא: (תרגום יונתן)

רש"י התנשמת. היא קלצ"א שורי"ץ, ודומה לעכבר ופורחת זלילה, ותנשמת האמורה זקלצים היא דומה לה, ואין לה עינים, וקורין לה טלפ"א: (רש"י)

אבן עזרא התנשמת. כל רואהו ישום גם זה השם נמצא בשרצים: **הקאת.** יש אומרים שיש עוף מנהג תולדתו להקיא מאכלו: **הרחם.** אמר הגאון שהוא בלשון קדר בחלוף חי"ת בכ"ף כי בכתב' אות אחד להם והאחרים אמרו שהוא עוף מרחם על בניו: (אבן עזרא)

בעל הטורים התנשמת. כל הרואה אותה ישום: **הקאת.** דרכו להקיא מאכלו: **הרחם.** שמרחם על בניו: **עורב למינו.** בגי' זרזר ובשרצים לא התיר בהם כלום בשביל הנחש שהוא מהם: (בעל הטורים)

[יט] וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֵת הַדּוֹכִיפָת וְאֵת הָעֵטְלָף:

אונקלוס וְחֲוֹרִיתָא וְאָבוּ לְזִנָּה וְנָגַר טוּרָא וְעֵטְלָפָא: (אונקלוס)

יונתן וְיַת דְּיִתָּא חֲוֹרִיתָא וְאֲכַמְתָּא לְזִנָּה וְיַת נָגַר טוּרָא וְיַת טְרַפְיָדָא: (תרגום יונתן)

רש"י החסידה. זו דיה לבנה, ליגוני"ה, ולמה נקרא שמה חסידה שנוקה חסידות עם חברותיה במזונות: **האנפה.** היא דיה רגזנית, ונראה לי שהיא שקורין לה היירו": **הדוכיפת.** תרנגול הבר, וכרבלתו כפולה, ובלעז הרופ"א, ולמה נקרא שמו דוכיפת, שהודו כפות, וזו היא כרבלתו, ונגר טורא, נקרא על שם מעשיו, כמו שפירשו רבותינו במס' גיטין צפרק מי שאלחזו (דף סה:): (רש"י)

אבן עזרא החסידה. היא הנראית למועדים ידועים בשנה ויש אומרים שהיא מפזרת חסד בדרך רחוקה: **האנפה.** שיתנאף מהרה: **הדוכיפת.** אמרו הצדוקים שהיא התרנגולת ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם: **העטלף.** עוף קטן יעוף

בלילה והוא מלה מרובע (ר"ל בת ד' אותיות): ודע כי מלת תשקצו מן העוף. בדקדוק הטעם היא מעט רחוקה ממלת אל תשקצו את נפשותיכם כי הנפשות פעולים ובעוף טעמו שתדעו שהם שקץ ויהיו נחשבים לכם לשקץ וכל שרץ קטן שיעוף פעם ופעם הולך על ארבע שקץ: (אבן עזרא)

[כ] פל שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לקם:

אונקלוס פל רחשא דעופא דמהלך על ארבע שקצא הוא לכוון: (אונקלוס)

יונתן וכל רחשא דעופא דמהלך על ארבע זני דנבבי וזני אוזפיה וזני זיבורי שקצא הוא לכוון ברם דובשא דזיבורא יתאכיל: (תרגום יונתן)

רש"י שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ, כגון זבובים ולרעין ויתושין וחגבים:

הרמב"ן שרץ העוף. הן הדקין הנמוכים ורוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים לשון רש"י ואיננו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שמו עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלים ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ העוף כהם אבל שרץ העוף פירושו בצדו "ההולך על ארבע" כי כל עוף שילך על שני רגלים צוארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו ומעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי ארבעה רגלים הולכים נמוכים וצוארם וראשם למטה כשרצים ולכך יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית (א) וכן חזר כאן ופירש כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם ופירושו כאומר כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם ומדרשו בתורת כהנים (פרק ה) רבי אומר וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש לו חמש טהור והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה אבל במשנה התורה (דברים יד יט) נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו משם לוקים עליו (הרמב"ן)

[כא] אף את זה תאכלו מפל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר (לא) לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהון על הארץ:

אונקלוס ברם ית דין תיכלון מפל רחשא דעופא דמהלך על ארבע די לה קרצולין מעלוי רגלוהי לקפצא בהון על ארעא: (אונקלוס)

יונתן ברם ית דין תיכלון מן כל רחשא דעופא דמהלך על ארבע כל דאית ליה קרסולין מלעיל לריגלוי למישרג בהון על ארעא: (תרגום יונתן)

רש"י על ארבע. על ד' רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לאורו יש לו כמין שתי רגלים לצד ד' רגליו, וכשרואה לעוף ולקפוז מן הארץ מתחזק בלוחו שתי כרעים ופורת, ויש מהן הרבה, כמותן שקורין לנגושט"א, אבל אין לנו בקיאין בהן, שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם, ארבע רגלים, וד' כנפים, וקרסולין אלו

כרעים הכתוצים כאן, וכנפיו חופין את רובו. וכל סימנים הללו מצויין באותן
שבינותינו, אבל יש פראשן ארוך ויש פאין להם זנב, וכריך פיהא שמו חגב, ובזה
אין אנו יודעים להבדיל ביניהם: (רש"י)

אבן עזרא אשר לא כרעים. העיקר להיות לו עם וי"ו: לנתר. אין לו אח והמתרגם
אמר לקפצא בהון כמו מקפץ וטעם דולג ואמת תרגם: (אבן עזרא)

אור החיים אשר לו כרעים. כבר הארכתי בחיבורי על טור ויורה דעה (סי' פה)
שהעיקר כפירש"י בזה שצריך שיהיו לו כרעים הארוכים סמוכים לצוארו.
והטועים להתירה כי אין מין זה בנמצא, אף אני השיבותי אותו גם אין מצויים
אלא מין אי מהדי שהם שמנה אשר רשם ה' בטהרה (חולין סה.), גם אינם
מצויים לפנינו מינים הטמאים שאין להם הכרעים בדרך זה, והם הרבים, למה
שקדם לנו (שם סג) כי לא ימנה הכתוב אלא המועטים, וכאן מנה הטהורים אם
כן הטמאים הם המרובין, ומעתה אין ראיה ממה שאין מצוי מין זה לומר שאיננו
בעולם שהרי יש מינים הרבה ודאי ואינם מצויים כל עיקר אצלנו, לכן כל ירא
וחרד ירא ויפחד לבל יושיט ידו לשקץ זה, וימחה בשולחי יד. והנה מיום שנשמעו
דברי במערב ופירשו מהם הרבים לא נגע ה' עוד במכה זו ולא נראו זה יותר מי"ב
שנה, כי תורה ומעשים טובים כתריס בפני הפרוענות: (אור החיים)

כב את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת הסלעים למיניהו ואת החרגל
למיניהו ואת החגב למיניהו:

אונקלוס ות אליו מנהון תיכלון ות גובא לזניה ות רשונא לזניהו ות חרגולא
לזניהו ואת חגבא ואת חגבא לזניהו: (אונקלוס)

יונתן ות אליו מינייא מנהון תיכלון ות גובאי לזניהו ות רשונא לזניהו ות ניפולא
לזניהו ואת פרזבא דהוא נדונא לזניהו: (תרגום יונתן)

אבן עזרא נקר' ארבה. מלשון ריבוי: הסלעים. מין יעלה בסלעים: החרגול. אם
היא מרובעת אין לו אח ואם היא שתי מלות כמלת לפלמוני המדבר תהיה
תולדתו הפך תולדת הסלעים: החגב. ידוע מלשון ישמעאל: (אבן עזרא)

כג וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לקם:

אונקלוס וכל רחשא דעופא די לה ארבע רגלין שקצא הוא לכון: (אונקלוס)

יונתן וכל רחשא דעופא דליה ארבע ריגלין שיקצא הוא לכון: (תרגום יונתן)

רש"י וכל שרץ העוף וגו'. בא ללמד שאם יש לו (ז) חמש טהור (ת"כ פרק ה', י:): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) דאם לא כן למה לי האי הא לעיל כתיב אך את זה תאכלו מכל
שרץ העוף ההולך על ארבע וגו' משמע דהני ארבע מינים דוקא אבל שאר שרצי

העוף שיש להם ד' רגלים חסורים לאכול וללמד צא וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **אשר לו ארבע רגלים**. וכבר נכתב ההולך על ארבע. שיתכן שיש שרץ יש לו ד' רגלים ולא ילך בהן רק יעוף לבדו: (אבן עזרא)

אור החיים **אשר לו ד' רגלים**. בתורת כהנים דרשו שבא להתיר מי שיש לו ה'. ונראה שהוא הדין מי שיש לו ו' וז' ולא דוקא ה', וצריך לדעת לאיזה ענין התיר בת ה' מן הדיוק ולא אמר בפירוש כל שרץ העוף שיש לו ה' רגלים או על זה הדרך מד' רגלים ומעלה תאכלו. ואולי שהוצרך להשמיע גם כן דין היתר ציר חגבים טמאים, שדרשו ז"ל (בתוי"כ) מאומרו בפסוק זה שקץ הוא פרט לעירוביו שהוא ציר כמאמרם שם, ולזה בחר להשמיענו היתר בת ה' רגלים באופן זה: (אור החיים)

[כד] וְלֹאֲלֵהּ תִּטְמְאוּ כָּל הַנִּגְעַת בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד הָעֶרֶב:

אונקלוס וְלֹאֲלֵין תִּסְתַּאֲבוּן כָּל דִּיקָרַב בְּנִבְלָתָהוֹן יְהִי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: (אונקלוס)

יונתן וְלֹאֲלֵין תִּסְתַּאֲבוּן כָּל דִּיקָרַב בְּנִבְלָתָהוֹן יְהִי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: (תרגום יונתן)

רש"י **ולאֵלהּ**. (ת"ט) **העתידין להאמר** (ח) **למטה זענין: תטמאו**. **כלומר זנגיעתם**
(ט) **יש** **טומאה:** (רש"י)

שפתי חכמים (ח) **ולאֵלדלעיל קאי אצבהמה וחייה ועופות ודגים וחגבים: (ט) כלומר**
לא שמתוה אותם לטמאות אלא הכי פירושו שאם תגעו צם תהיו טמאים: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא **ולאֵלה תטמאו**. לכל שרץ העוף בעל ד' רגלים ואת אלה תשקצו מן העוף ודעת אחרים שפ"י אלה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו ולפי דעתי שמלת אלה על כל הנזכרים למעלה: **תטמאו**. מבנין התפעל ודגשות הטי"ת להתבלע התי"ו וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכבס המטהר: **יטמא עד הערב**. אחז הכתוב דרך קצרה כי הוא צריך שירחץ במים: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ולאֵלה תטמאו**. לאֵלה העתידין להאמר למטה בענין תטמאו (רש"י כאן) (ת"כ) כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה (פסוק לט) פירש על בהמה טהורה לשון רש"י (בפסוק כו) וא"כ למה חלקן הכתוב ולמה פרט בהם היה ראוי שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו ויטמא עד הערב והנכון כי כאן הזכיר "בנבלתם" סתם ולא הזכיר בהם מיתה ללמד שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בהן בזמן שאינם חיים יטמא אבל שם אמר "וכי ימות מן הבהמה" לומר שאם נשחט אינה מטמאה וענין הפרשה הזכיר "ולאֵלה תטמאו" לומר שאין בנזכרים בדגים ובעופות ובחגבים הטומאה הזו רק לאֵלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה ואמר (בפסוק כו) טמאים הם לכם כל הנוגע בהם יטמא בטומאה הנזכרת וחזר ואמר (בפסוקים כזכח) שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד הערב והנושא יוסיף לכבס בגדיו וכן "וזה לכם הטמא בשרץ" (פסוק כט) על העתיד להזכיר ונשתבש רבי

אברהם בכאן והנה למעלה בענין אסור המאכל הזכיר הבהמה שאינה שוסעת שסע ומעלת גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם בתוך הכלל שאמר (בפסוק ג) שנאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלת גרה ולא אחרת וחיה בכלל בהמה כמו שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור (דברים יד ה) ולרבותינו בתורת כהנים בפרשה כולה מדרשים לכל הבהמה טמאים הם לכם (פסוק כו) באבר מן החי (פרשה ד ב) וכל הולך על כפיו באבר מן המת (פרק ו ה) כי יאריך הכתוב ויזכיר בהם טומאות רבות לרמוז שיטמאו כולם ומקצתם במיתת כל הגוף ובמיתת האבר ממנו כשיתלש מן הגוף החי וטעם יטמא עד הערב בכל הפרשה כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר ברחיצה בעבור שהזכיר (בפסוק הבא) כבוס בגדי הנושא שהוא הטבילה וכל שכן שירחץ גופו וכשהשלים להזכיר כל הטומאות בנבלות ובשרצים הזכיר הטבילה בכלים במים יובא וטמא עד הערב וטהר (פסוק לב) והוא הדין לאדם כי ממנו נלמוד ובפרשה אחרת (להלן יז טו) פירש וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו (שם פסוק טז) והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד לשרצים וכבר הוזכרה כאן הרחיצה בשרצים כמו שכתבתי והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדים מפני שדרך הנוגעים ליגע בידו בנחת אבל הנושא אותם דרך משא שיכבד עליו ובגדיו יסייעו אותו ברוב פעמים (הרמב"ן)

אור החיים ולאלה תטמאו. בתורת כהנים פירשו אומרו **ולאלה** על העתידים ליאמר בענין למטה. וקשה לי למה אמר ולאלה בתוסי וא"ו כיון שאין לו שייכות דין זה עם מה שלמעלה ממנו ולא שלמעלה עמו. ואולי נתכוון ליתן העליון כתחתון, פירוש שכל מין בהמה וחיה בין טמאים שאינם לא מעלה גרה ולא מפריסי פרסה שלא נרשמו כאן בכתוב, ובין טהורים שמעלים גרה ומפריסים פרסה ושוסעת שסע שלא נרשמו גם כן בכתוב ורמזם באומרו לכל הבהמה, וכלל זה חוזר למה שרשם בפרשת סימני בהמה, ולזה אמר ולאלה בוא"ו. כדי שלא תטעה ליתן כל האמור למעלה, לזה פרט שאין דבריו אלא בבהמה וחיה. או ירצה להסמיך דין טומאה לדין אכילה האמור בפרשה שלפניה וגוי מה אכילה בכזית גם טומאה בכזית. ובתורת כהנים העמידו הכתוב שלא בא אלא לטומאת אבר מן החי של בהמה טמאה ובהמה טהורה, ודרשו טומאה בכזית מפסוק אחר דכתיב (פסוק מ) והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב, וזה לשונם לא בא אלא ליתן שיעור לנוגע ולנושא בכזית כמו האוכל. ואפשר לומר עוד שרמז בסמיכות זה לומר שאם ילדה כמין בהמה הסמוך לה דינו שוה. וראיתי לראב"ע ז"ל שכתב שלדעתו נראה שמלת אלה חוזרת על כל הנזכרים למעלה, ודחה דעת האומר אלה לכל הבהמה וכו'. ואני אומר שיותר היה לו שלא לומר דבר שאינו נשמע ולא יחלוק על מקבלי תורה, כי מי ישמע לדבריו כאן ואפילו ללומדם והם הפך קבלת תורת משה, ומה גם בפשט הכתוב שאפילו בי רב זוטר כן יבין בתחילת ההשכל, וממי נעדר את אשר ראו עיניו ויותר מהמה, ומה כחו לחלוק עמהן גם בלא הכרח ואפילו אם יהיה המנגדו כיוצא בו ומכל שכן גדולים ממנו וכל שכן וקל וחומר אשר קטנם עבה ממתניו, וצא ולמד מה שאמרו האמוראים על גדולים שקדמום (שבת קיב:) אם הראשונים וכו'. וללמד על הרב ז"ל זכות אולי שפירוש זה לא כתבו אלא לסיבה ידועה לו, ונהג מנהג עי' זקנים (מגילה ט). ששינו בכמה מקומות, וגם לזה ה' יכפר בעדו: (אור החיים)

[כה] וְכֹל הַנֶּשֶׂא מִנְבֵלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב:

אונקלוס וְכָל דְיִטּוּל: מִנְבִּילְתָּהוֹן יְצַבֵּעַ לְבוּשׁוֹהִי וַיְהִי מִסְאָב עַד רַמְשָׁא: (אונקלוס)

יונתן וְכָל דְיִוְסִיט מִן נְבִילְתָּהוֹן יְצַבֵּעַ לְבוּשׁוֹי וַיְהִי מִסְאָב עַד רַמְשָׁא: (תרגום יונתן)

רש"י וְכָל הַנֶּשֶׂא מִנְבִּילְתָּהוֹן. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר טוֹמַאת מִשָּׂא, חֲמוּרָה מִטוֹמַאת מִגַּע, (י) שְׁהִיא טַעוּנָה כְּזוֹם בְּגָדִים (סס פּרָשָׁא 7, ז: (רש"י)

שפתי חכמים (י) כתב הרא"ם לא שמעתי טעם נכון על זה מה בא להשמיענו בזה הכלל הרי בהדיא כתיב פה שצטומאת מגע אינו טעון כיבוס בגדים וצטומאת משא טעון כיבוס בגדים ואם להודיע שכל מקום הוא כמו שכתוב פה למאי נפקא מינה. ושם יא לומר שכל להשמיענו בזה שאין טומאת מגע למדה מקל וחומר מטומאת משא להטעינה כיבוס בגדים ומה משא שאינה נוהגת בשרצים טעון כיבוס בגדים מגע שנוהגת בכל מיני טומאות אינה לין שטעונה כיבוס בגדים ועל זה פירש רש"י כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע ולא תמאץ בשום מקום טומאת מגע שחייב בה הכתוב כיבוס בגדים ואילו היתה טומאת מגע טעונה כיבוס בגדים מקל וחומר לא ליסתמיט קרא בשום דוכתא דלכתוב צטומאת מגע יכבס בגדיו וכהאי גוונא איתא בפרק קמא דחולין דף כ"ג. הרא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והנושא. חמור מהנוגע על כן יכבס בגדיו אף כי גופו וכן משפט כל בהמה גם פה אחז דרך קצרה וכן הוא ושסע שוסעת וגרה איננו מעלה או גרה מעלה ושסע איננו שוסעת וכבר אמר ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם: (אבן עזרא)

בבלי לְכָל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הוּא מִפְּרֻסַת פְּרֻסָּה וְשִׁסַּע אֵינְנָה שִׁסַּעַת וְגֵרָה אֵינְנָה מַעֲלָה טְמֵאִים הֵם לְכֶם כָּל הַנִּגְעַ בָּהֶם יְטֵמָא:

אונקלוס לְכָל בְּעִירָא דִּי הִיא סְדִיקָא פְּרֻסְתָּא וְטִלְפִין לִיתְהָא מְטִלְפָּא וּפִישְׂרָא לִיתְהָא מְסָקָא מְסָאָבִין אֲנִין לְכוּן פֶּל דִּיקָרַב בְּהוֹן יְהִי מִסְאָב: (אונקלוס)

יונתן לְכָל בְּעִירָא דְהִיא סְדִיקָא פְּרֻסְתָּא וְטִילְפוֹן לִיתְהָ מְטִלְפָּא וּפִישְׂרָא לִיתְהָ מְסָקָא מְסָאָבִין הִינּוֹן לְכוּן פֶּל דִּיקָרַב בְּהוֹן יְהִי מִסְאָב: (תרגום יונתן)

רש"י מִפְּרֻסַת פְּרֻסָּה וְשִׁסַּע אֵינְנָה שִׁסַּעַת. כְּגוֹן גַּמֵּל שֶׁפָּרְסְתוֹ סְדוּקָה לְמַעֲלָה, אֲבָל לְמַטָּה הִיא מְחֻבְרָת. כֵּאֵן לְמַדְךָ שֶׁנִּבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה מְטַמְאָה, וּבְעֵינֵי שֶׁבְּסוֹף הַפְּרָשָׁה (כ) פִּירֶשׁ עַל בְּהֵמָה טְהוּרָה: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) כלומר חילקו הכתוב לשנים לומר ששחיטת בהמה טהורה אם היתה טריפה ושחטה שחיטתה מטהרתה מידי נבילה ומשום הכי כתיב התם וכי

ימות וגו' דוקא מתה מטמאה טומאת נבילה אצל טריפה אף על פי שסופה למות
אם שחטה טהורה מטומאת נבילה אצל בהמה טמאה בין מתה בין שחטה בין
שחיטתה מטהרתה מידי נבילה ולכן נכתב זה בנבלתה סתם בין על ידי מיתה
בין על ידי שחיטה. הר"ח"ס: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם כל הנוגע בהם. והם הנבלות הנזכרות למעלה יטמא כמשפט
הנזכרים שהוא עד הערב ויש מין ממין הצדוקים שאמרו כי כל הנוגע בהם והם
חיים יטמא ואין צורך להשיב על דברי שגעון כי הכתוב לא אסר כי אם בשרם
ואמר ובנבלתם לא תגעו: (אבן עזרא)

[כז] וכל הולך על כפיו בקל החייה ההלקת על ארבע טמאים הם לקם כל הנגע
בנבלתם יטמא

אונקלוס וכל דמהלך על ידוהי בקל חיתא דמהלקא על ארבע מסאבין אנון לכוון
כל דיקרב בנבלתהון יהא מסאב עד רמשא: (אונקלוס)

יונתן וכל דמטייל על ידו בקל חיתא דמהלקא על ארבע מסאבין הינון לכוון כל
דיקרב בנבלתהון יהי מסאב עד רמשא: (תרגום יונתן)

רש"י על כפיו. כגון כלב ודוב (ב) וחתול: טמאים הם לכם. למגע: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש שאין כפות רגליהם מכוסות בטלפים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכל הולך על כפיו. בתחלה המשפט אחד וכן הנושא את נבלתו וזה
הפסוק יישר פירושי במלת ולא לה תטמאו כי שם כתוב וכל הנושא מנבלתם
ושניהם בפרשה אחת: וטעם טמאים הם לכם. להכניס כל ישראל אנשים ונשים
וטף משפט אחד להם: (אבן עזרא)

בעל הטורים הנוגע בנבלתם יטמא. בגימ' זה הנוגע אפילו בכעדשה: (בעל הטורים)

דעת זקנים וכל הולך על כפיו. פירש"י כגון דוב וכלב וחתול דודאי מפריס פרסות
ושוסע נינהו אך נאסרין מטע' הולך על כפיו וא"כ צריך עיון גבי שפן וארנבת
למה אסרן הכתוב מטעם שאין מפריסין פרסה היה לו לאוסרן מטעם שהולכים
על כפיהם: (דעת זקנים)

[כח] והנשא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב טמאים הם לקם: (ס)

אונקלוס ודיטול ית נבלתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא מסאבין אנון
לכוון: [ס] (אונקלוס)

יונתן ודיוסיט ית נבילתהון יצבע לבושו ויהי מסאב עד רמשא מסאבין הינון
לכוון: (תרגום יונתן)

[כט] וְזֶה לְכֶם הַטְּמֵא בְּשֶׁרֶץ הַשָּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֲלָד וְהַעֲכָבֵר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ:

אונקלוס וְדִין לְכוֹן מְסַאָּבָא דְרַחֲשָׂא דְרַחֲשָׁא עַל אֶרְעָא חֲלָדָא וְעַכְבָּרָא וְצָבָא לְזִנְוֵהִי:
(אונקלוס)

יונתן וְדִין לְכוֹן דְמִסְאָב דְמִיָּה וּמְשִׁכִּיָּה וּבִישְׁרִיָּה בְרִיחֲשָׂא דְרַחֲשִׁישׁ עַל אֶרְעָא
כְּרַפְוִישְׁתָּא וְעַכְבָּרָא אוּכְמָא וְסִמוּקָא וְחִינְרָא וְחִדְרוֹנָא לְזִנְוִי: (תרגום יונתן)

רש"י וְזֶה לְכֶם הַטְּמֵא. כֹּל טוֹמְאוֹת הַלָּלוּ חֵינֵן לְחִיסוֹר חִכִּילָהּ, חֲלָל לְטוֹמְאוֹהָ
מִמֶּשֶׁ, לְהִיּוֹת טְמֵא צְמֻגֵנוּ, וְנֶחֱסֵר לְחֲכוֹל תְּרוּמָה וּקְדָשִׁים, וְלִיכְנֵס לְמַקְדָּשׁ: הַחֲלָד.
מוֹשׁ"טִילָהּ: וְהֶלֶב. פּוּי"ט, קְדוּמָה לְכַפְרָדַע: (רש"י)

אבן עזרא וְזֶה לְכֶם הַטְּמֵא. בְּמִגַּע גַּם אֱלֹהֵי הַשְּׂמֵנָה לֹא נוֹכַל לְדַעְתָּם בְּאֵמֶת גַּם
הַעוֹפוֹת כִּי אִם מְדַבְרֵי קְבֵלָה: (אבן עזרא)

בעל הטורים הַשּׁוֹרֵץ. בְּגִימָטְרִיא כְּשַׁעוֹרָה שְׂשַׁעוֹרוֹ כְּשַׁעוֹרָה: (בעל הטורים)

אור החיים וְזֶה לְכֶם הַטְּמֵא. טַעַם אוֹמְרוֹ וְזֶה, לְפִי מָה שֶׁפִּירְשׁוּ שֵׁם בְּתוֹרַת כְּהֵנִים
בְּפִרְשָׁה שֶׁלְפָנֶיהָ שְׁבָא לְטוֹמְאוֹת אֲבֵר מִן הַחַי אֲמַר וְזֶה לְהַשׁוּוֹת לְמָה שֶׁלְפָנָיו שֶׁגַם
הוּא מְדַבֵּר בְּדִין טוֹמְאוֹת אֲבֵר מִן הַחַי שֶׁהֶאֱבֵר הוּא שֶׁמִּטְמֵא וְלֹא הַבֶּשֶׂר הַפּוֹרֵשׁ
בֵּין בְּשָׂרִים בֵּין בְּבַהֲמָה וְחַיָּה. עוֹד נִרְאֶה כִּי וְאִ"ו הָאֲמוּרָה כִּאֵן בְּתַחֲלִילָה לֹא
לְהַסְמִיךְ בָּאָה אֲלֵא לְרִמּוֹז תּוֹסַפֵּת טוֹמְאוֹהָ בְּשֶׁרֶץ שֶׁהוּא טוֹמְאוֹת דָּמוֹ שִׁיחִיהָ
מִטְמֵא כְּבִשְׂרוֹ, מָה שֶׁאֵין כֵּן בְּבַהֲמָה טְמֵאָה כְּמֵאֲמַר רַז"ל בְּתוֹרַת כְּהֵנִים (כֵּאֵן)
וְכֵאֵילוֹ אֲמַר וְעוֹד תּוֹסַפֵּת טוֹמְאוֹהָ בְּזֶה. וְאוֹמְרוֹ לְכֶם דְּרָשׁוּ ז"ל (תו"כ כֵּאֵן) שְׁבָא
לְמַעַט שֶׁלֹּא יִכְשִׁיר הַזְּרַעִים, דְּדוּקָא לְטוֹמְאוֹהָ וְלֹא לְהַכְשִׁירָהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ לְכֶם
הוּא טְמֵא וְלֹא מְכֻשָּׁר. עוֹד יִרְצֶה לְכֶם הוּא שֶׁהֵם טְמֵאִים אֲבֵל לֹא לְגוּיִם, שֶׁאֵין
הַגּוּיִם מְקַבְּלִים טוֹמְאוֹהָ כְּבַהֲמוֹת. וַיֵּשׁ לְחַקֹּר זֹאת אֵיךְ לֹא מִנֵּה הַכְּתוּב הַנַּחֲשׁ
שֶׁהוּא אֲב הַטְּמֵאָה לְכֹל טוֹמְאוֹת הַשְּׂרָצִים וְדוּמִיָּהֶם וְאוּלַי שֶׁטוֹמְאוֹת הַנַּחֲשׁ הוּא
בְּנַפְשׁוֹ וְלֹא בְּגוּפוֹ וּבְמוֹתוֹ יִשְׂאֵר הַגּוֹף רִיקִם מְכֹל כְּעַפְרֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין טוֹמְאוֹהָ דְבַקָּה
בְּגוּפוֹ לְצַד שֶׁאֵין בּוֹ וְלֹא כְּלוּם וְכִיּוּצָא בְּזֶה תִּמְצָא שֶׁאֲמַר רַז"ל (ב"מ ק"ד:) גּוּיִם
אֵין מִטְמֵאִים בָּאֵהֶל, וְיִשְׂרָאֵל מִטְמֵאִים בָּאֵהֶל וְהוּא מִהַטְּעַם עֲצֻמוֹ, וְטוֹמְאוֹת
הַשְּׂרָצִים בְּגוּפָם יוֹתֵר מִבְּנַפְשָׁם, וְלִזֶּה יִטְמְאוּ בְּמוֹתָם וְלֹא בְּחַיָּהֶם, הֵא לְמַדַּת כִּי
הַנַּחֲשׁ טוֹמְאוֹתוֹ יוֹתֵר מִטוֹמְאוֹת הַשְּׂרָצִים:

למינהו. פֶּשֶׁט לְמִינֵהוּ יִגִּיד כִּי יֵשׁ הַרְבֵּה מִיֵּנִי צֵב וְכֹל שֵׁשׁ בּוֹ מִיֵּנִים הַרְבֵּה אוֹ אֲפִילוֹ
מִיֵּן אֶחָד לְבַד יֹאמֵר הַכְּתוּב לְמִינֵהוּ. אֲלֵא שְׁבַהֲעוֹר וְהַרוֹטֵב (חולין קכב:) תִּנְיָא
וְזֶה לְשׁוֹנֵם הַטְּמֵאִים לְרַבּוֹת עוֹרוֹתֵיהֶן כְּבִשְׂרוֹן, יִכּוֹל אֲפִילוֹ כּוֹלֵן תְּלַמּוּד לּוֹמֵר
אֱלֹהִים, וְהֵא אֱלֹהִים אֲכֹלָהוּ כְּתִיב, אֲמַר רַב לְמִינֵהוּ הַפְּסִיק ע"כ. וְקִשָּׁה מִנִּין לְרַב לּוֹמֵר
כִּי לְמִינֵהוּ בָּאָה לְהַפְּסִיקָה וְלֹא לְגוּפָה לּוֹמֵר שֵׁשׁ בּוֹ מִיֵּנִים. וְנִרְאֶה כִּי רַב אֵינוֹ
מְכַחֵשׁ מִשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב וְכוּוֹנְתוֹ הֵיא כִּי לְצַד שֵׁשׁ לְפָנֵינוּ רַבּוּי שֶׁל הַטְּמֵאִים
לְרַבּוֹת עוֹרוֹתֵיהֶן, וְאֲמַר הַכְּתוּב סִמוּךְ לְרַבּוּי זֶה מִיעוּט דְּכְתִיב אֱלֹהִים, וְאִם לֹא
הִיָּתָה תִּיבֵת לְמִינֵהוּ בְּאִיזָה דֶּרֶךְ נִחְלַק אוֹתָן שְׁבָא עֲלֵיהֶם הַרְבּוּי וְאוֹתָן שְׁמִיעוּט,
וּמֵאוֹמְרוֹ לְמִינֵהוּ הַגַּם שְׁבָאָה לְגוּפָה תּוֹעִיל גַּם כֵּן לְהַפְּרִיד בֵּין הַמְּתַרְבִּים בְּטוֹמְאוֹת
עוֹרוֹתֵיהֶן, כִּיּוֹן שֶׁהַכְּתוּב גִּילָהּ שֵׁשׁ חֲלוּקָה בִּינֵיהֶם לְעִנְיֵן טוֹמְאוֹהָ הִרִי זֶה מִרְאָה

כי למינהו בא גם כן לסמן החלוקה. ובזה נתישבה קושית התוספת שם בד"ה למינהו וכו' תימא כיון דהפסיק בענין אלה למה לי עד כאן ולדרכנו לא קשה. גם לדברי תנא דמתניתין שם דמטמא עורותיהן משום דאזיל בתר גישתא אין להקשות עליו למינהו למה לי, שעכ"פ איצטריך למינהו לגופה כנזכר: (אור החיים)

דעת זקנים **וזה לכם הטמא.** משמע לכם ולא לעכו"ם וזה שאמר הכתוב ראה ויתר גוים שהתיר שקצים ורמשים משל לשני חולים שנכנס רופא לבקרם וכו' כדאיתא בפרשת משפטים: (דעת זקנים)

[ל] **והאנקא והפח והלטאה והחמט והתנשמת:**

אונקלוס **וילא וכוחא וחלטייתא וחמטא ואשויא:** (אונקלוס)

יונתן **ומינקת חיויא וכוחא ושמימיתא וקיצווא וסלמנדרא:** (תרגום יונתן)

רש"י **חנקה. הריורין: הלטהא. ליסרד"ה: החמט. לימנ"א: תנשמת. טלפ"א:** (רש"י)

[לא] **אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנגע בהם במתם יטמא עד הערב:**

אונקלוס **אלין דמסאבין לכוון בכל רחשא כל דיקרב בהון במותהון יהי מסאב עד רמשא:** (אונקלוס)

יונתן **אלין תמנא מינייא דמסאבין לכוון בכל רחשא כל דיקרב בהון ובמושכיהון ובאדמיהון יהי מסאב עד רמשא:** (תרגום יונתן)

אבן עזרא **וטעם אלה הטמאים לכם בכל השרץ. אלה לבדם הם הטמאים שיטמאו במותם: וטעם יטמא עד הערב. אחר שירחץ:** (אבן עזרא)

אור החיים **הטמאים.** לתנא שאינו דורש טומאת עורותיהן מהטמאים למה איצטריך, אז"ל (בתו"כ) שבא לרבות ביצת השרץ שרקמה. גם דרשו (ת"כ מעילה יז) שיצטרפו לטומאה דם בדם דם בבשר בין במין אחד בין בבי מינים. וצריך לדעת תיבת **אלה** מה בא למעט לדרכו. ונראה לפרשה על דרך מה שכתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות אבות הטומאות דם השרץ כבשרו ומצטרף לכעדשה כל זמן שהוא מחובר לבשרו, לזה אמר אלה למעט אם פירש הדם מן השרץ לא יצטרף עם הבשר: (אור החיים)

[לב] **וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מפל פלי עץ או בגד או עור או שק פל פלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר:**

אונקלוס **וכל די יפל עלוהי מנהון במותהון יהי מסאב מפל מאן דעא או לבוש או משד או שק פל מאן די תתעבד עבידא בהון במיא יתעל ויהי מסאב עד רמשא וידפי:** (אונקלוס)

יונתן וְכָל מִדְעָם דִּיפּוּל עֲלוּי מְנַהוֹן בְּמוֹתְהוֹן דְּאִיבְרִיא דִּידְהוֹן דְּאִיתְפָּשַׁח מְנַהוֹן יְהִי מְסָאָב קָל מְאֵן דְּקִיסָא אוּ לְבוּשׁ אוּ צְלָא אוּ שֶׁק קָל מְאֵן דְּתַתְעֵבִיד בְּהוֹן עֵיבִידְתָּא בְּאַרְבָּעִין סְאוּוֹן דְּמוּי יִתְעַל וְיְהִי מְסָאָב לְכָל צְרוּךְ עַד רַמְשָׂא וְיִדְכִי: (תרגום יונתן)

רש"י **במים יובא.** ואף לאחר טבילתו טמא הוא (מ) לתרומה: **עד הערב.** ואחר כך: **וטהר.** בהערב השמש (יבמות עה.): (רש"י)

שפתי חכמים (מ) כלומר שלא תאמר שמפני שיובא במים דהיינו שטבל יטמא עד הערב כפי מה שיוזן מבמים יובא וטמא עד הערב לפיכך הוסיף אף לאחר טבילתו אינו מועיל לו ללאת מטומאתו לתרומה עד שיעריב שמשו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **במים יובא.** הבגד או השק או הכלי שהוא מקבל טומאה וצדיכין אנו למסורת: (אבן עזרא)

הרמב"ן **וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ.** הקרוב אלי בזה כי "מהם במותם" ירמוז לכל הנזכרים למעלה בבהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצים ביחוד והיא נוהגת גם בנבלות וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהכשר האוכלין כולן שוין בכל הטומאות ובכללן דבר הכתוב ואל יקשה עליך היות "בהם במותם" שבכתוב הראשון בשרצים ו"מהם במותם" בכתוב השני בכולן כי כן במקומות רבים ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכיר כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים ואח"כ בסוף הזכיר הטומאה בכלים באחד אשר ישלים בו ללמוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותינו (חגיגה יא) שיהיה "מהם במותם" בשרצים וממנו ילמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר (בפסוק זה) בסוף כל הטומאות טומאת הכלים וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלים בכל שאר הטומאות הנזכרות

"במים יובא" - ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב שמשו לשון רש"י ומדרשו בתורת כהנים (פרק ח ט) וטמא עד הערב יכול לכל תלמוד לומר וטהר אי וטהר יכול לכל דבר תלמוד לומר וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיעור הכתוב לפי המדרש במים יובא וטהר וטמא עד הערב ועל דרך הפשט במים יובא וטמא עד הערב וטהר בערב והנה הזכיר הכתוב בכל הפרשיות "עד הערב" כי יתפוס הטהרה לתרומת הקדשים כמו שאמר (להלן כב ו ז) וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי איננו מצוה להטהר לחולין ואם רצה אוכלן בטומאה (הרמב"ן)

לג **וְכָל כְּלֵי חָרֶשׁ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכּוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכּוֹ יִטְמָא וְאֵתוֹ תִּשְׁבְּרוּ:**

אונקלוס **וְכָל מְאֵן דְּחֶסֶף דִּי יִפֹּל מְנַהוֹן לְגוּהָ כֹּל דִּי בְּגוּהָ יִסְתָּאָב וְיִתָּה תִתְפָּרוּן:** (אונקלוס)

יונתן (תרגום) ומאן דְּפָחַר דְּיָפִיל מְנַהוּן לְגִייהָ כָּל מָאן דִּי בְּגִייהָ יְהִי מְסָאָב וְיִתִּיחַ תְּשַׁבְּרוּן : (תרגום)

רש"י **אל תוכו**. אין כלי חרס מיטמא (נ) אלא מאוירו (חולין כד): **כל אשר בתוכו יטמא**. הכלי חוזר ומטמא (ס) מה (שבאורו) (ס"א בתוכו): **ואתו תשבירו**. למד שאין לו טהרה (ע) **במקוה** (ת"כ פרשתא ז. יג.): (רש"י)

שפתי חכמים (נ) כלומר אם הגיע טומאה לאוירו ולא נגעה בו טמא ומגבו טהור אפילו נגעה בו טומאה ויליף לה מכל אשר בתוכו יטמא מה תוכו כשהכלי מטמא אוכלים שבתוכו אפילו אינו נוגע בהן הטומאה טמאים דהא אפילו אם היה הכלי מלא חרדל הכל טמא אף על פי שאין הכלי נוגע בכולם אלא מה שסמוך לדפנות שאי אתה יכול לומר שזה מטמא את זה שהרי אין אוכל מטמא אוכל ועוד אם כן זה שני וזה שלישי ואין שלישי מטמא רביעי אלא על כרחך מאויר כלי חרס הם נטמאים אף תוכו האמור באזהרת טומאה לכלי אף על פי שלא נגעה טומאה בכלי אלא תלויה בו טמא הכלי: (ס) מדלל כתיב כל אשר יגע בתוכו אלא אפילו לא נגע אלא שבה לאוירו טמא. אי נמי לא שהכלי הוא כאלו מלא טומאה דמה שבתוכו נוגע בו דאם כן למה נתמעטו כלים מליטמא מאויר כלי חרס כדלקמן ברש"י אלא ודאי הכלי עצמו קבל טומאה מהשרץ שבאויר והכלי נעשה ראשון וחוזר ומטמא מה שבתוכו לעשותו שני ונתמעטו כלים שאין כלי ראשון מטמא כלי. הר"ם: (ע) כלומר אם אתה רוצה לטהרו מידי טומאתו שצרהו עד שלא יהא ראוי לתשמישו הראשון שאם עשוי לאוכלין ינקבהו עד שיוצא זיתים ואם למשקה עד שינקב ככונס משקה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **אשר יפול מהם אל תוכו**. מאחד מהם כמו ויקבר בערי גלעד : (אבן עזרא)

לד **מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישקה** **בכל**

אונקלוס **מכל מיכלא דמתאכל די יעלון עלוהי מנא יהי מסאב וכל משקה די ישתייתו** **בכל** **מאן** **יהי** **מסאב** : (אונקלוס)

יונתן **מכל מיכלא דמתאכיל די ייעלון עלוי מוי יהי מסאב וכל משקי דישתייתי** **בכל** **מאן** **יהי** **מסאב** : (תרגום) (יונתן)

רש"י **מכל האכל אשר יאכל**. מוסב על מקרא (פ) **העליון כל אשר בתוכו יטמא**, מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים, והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא, וכן כל משקה אשר ישתה בכל כלי והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא. למדנו

מכאן דברים הרבה, למדנו שאין אוכל מוכר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת, ומשבו עליו מים פעם אחת, מקבל טומאה לעולם, ואפילו נגוב, (ו) והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכסיר זרעים לטומאה כמים, שכך יש לדרוש המקרא אשר יבוא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל. ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלים, שכך שנינו (פסחים כ:.) יכול יהיו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס, תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמא, מכל האוכל, אוכל ומשקה מיטמא (ה) מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס, לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה, לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו. ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת, התנור ראשון והפת שנייה, ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחילה, שאם אתה אומר כן, לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס, שהרי טומאה עצמה נגעה בהן מגבן. ולמדנו עוד, על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו, (ו) שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר, אין לך שלא באו עליו מים, ומהו אומר אשר יבוא עליו מים. ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים (ז) אלא אם כן יש בו כביצה, (ת"כ פרק ט, א. יומא פ.) שנאמר אשר יאכל, אוכל הנאכל צבת אחת, וסיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) מפני שאין לו דביקות עם ואותו תשבורו הסמוך לו ופירוש אשר יבא עליו מים אשר באו עליו מפני שאשר יבא מורה אחר שהיה בתוך כלי חרס הטמא אם יבא עליו מים יטמא ואין הדבר כן שהרי התורה אמרה וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו ואז הוא טמא והוסיף עוד הרב לומר והוא בתוך כלי חרס שלא תאמר שכיון שנכנס לתוך כלי הטמא ואחר שיצא מן הכלי אם באו עליו מים יטמא דנאמר שחוזר הטומאה וניער אחר שיבוא עליו מים לכן אמר והוא בתוך הכלי: (ו) שהרי (ל) תלה הכתוב את טומאתו אחר ביאת המים סתם לא שנא נגוב לא שנא לח: (ה) כתב הרא"ם נראה לי דהאי ומשקה משבשתא היא ולריך לגרום אוכל מיטמא מאויר כלי חרס לא אוכל ומשקה שהרי המשקה דכתיב בקרא כבר כתב רש"י לעיל שהוא בא להכסיר ואליצא דרבי אליעזר ולא ליטמא כרבי יודא וכרבי יוסי ואם כן איך יתכן לומר אחר כך ועוד למדו רבותינו וכו' ועוד בתורת כהנים שלפנינו ובפסחים דף כ' אינו כתוב רק אוכלין מיטמאין מאויר כלי חרס ואין כלים מיטמאין מאויר כלי חרס: (ו) פירוש משנתלשו האוכלים מן הקרקע דאם לא כן אין לך שלא בא עליו מים ומהו אשר יבא עליו מים: (ז) רובה לומר בני אדם האוכלים אכילה שאין בה שיעור אינן טמאים. אבל אין פירושן שאין אוכל מטמא דברים אחרים כשאין בו שיעור שהרי אפילו אם יש בו שיעור טומאה אין מטמא דברים אחרים שאין אוכל מטמא אוכל מן התורה. מנא הני.

והא ללא מטמא את אחרים ילפינן מדלח כתיב טמא חלח יטמא והוי כאלו אמר
טמא הוא ולא לטמא אחרים: (ספתי חכמים)

אבן עזרא וכל משקה. שם ואני הייתי משקה פועל והנה התנווד לחם לאפות
והכירים לבשל הבשר יותצו כי טמאים הם וזאת גזרת מלך: (אבן עזרא)

הרמב"ן מכל האוכל אשר יאכל. פירש רש"י הכתוב הזה כפי מדרשו ילמד בו
דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן וכו' ועוד למדו רבותינו מכאן
שאין ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו וכו' ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה
מכשרת וכו' ובכללם אמר ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש
בו כביצה שנאמר "יאכל" אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית
הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון הרב ויש בו קצור כי הכתוב הזה
בטומאת האוכלין עצמה הוא ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל הוציא הרב
זה ממה שאמרו בתורת כהנים (פרק ט א) אוכל יטמא מלמד שמטמא בכל שהוא
יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל הא אינו מטמא אלא
בכביצה וכבר חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן
התורה כלל אלא בכביצה והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהם
הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא ועיקר הכתוב ידרש במה שאמר שם האוכל
להוציא אוכלי בהמה מכל האוכל להביא אוכלי בהמה שחשב עליהם למאכל
אדם אשר יאכל פרט לאוכל סרוח (הרמב"ן)

[לה] וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים
יהיו לקם:

אונקלוס וכל די יפל מנבלתהון עלוהי יהי מסאב תנור וכירים יתצעון מסאבין
אנן ומסאבין יהון לכון: (אונקלוס)

יונתן וכל מדעם דיפיל מנבלתהון עלוי יהי מסאב תנורין ותפנין יסתרוין מסאבין
הינן ומסאבין יהון לכון: (תרגום יונתן)

רש"י תנור וכירים. כלים המיטלטלין הם, והם של חרס, ויש להן תוך, (ת) ושופת
את הקדרה על נקב החלל, ושניהם פיהם למעלה: יתץ. שאין לכלי חרס טהרה
בטבילה: וטמאים יהיו לכס. שלא תאמר מלווה אני לנותכס, תלמוד לומר
וטמאים יהיו לכס, אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי: (רש"י)

ספתי חכמים (ת) דאי לאו כלים המטלטלים הם חלח מחוברים לקרקע אז לא
מקבלים טומאה לכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ומדכתיב יותץ דמשמע
שאין להם טהרה במקוה משמע דשל חרס הם והואיל והוא כלי חרס כריך לומר
שיש להם תוך דאין כלי חרס מטמא חלח מאוירו ולא דוקא חרס שהרי אין
שורפים אותן באש חלח כיון שעושים אותן מטיט ומיבשין אותן בחמה קורין אותן
חרס ויש לו כל דין כלי חרס: (ספתי חכמים)

הרמב"ן **תנור וכירים יתץ**. בא הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשויין מן הטיט ומסיקין האור בתוכן ואופין הפת בהן בחבורן לקרקע כדין כלי חרש שהן הקדרות והקיתוניות האפויין בכבשן והן מטלטלין שאף הם יקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה ואמר "יותץ" ולא אמר ישבר ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרס לחתות אש מיקוד אלא יהרסם ולא יבנם לעשות מלאכתם וללמד עוד שהם מקבלין טומאה אף על פי שמחוברין בארץ ויתוץ אשר בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ותתצו הבתים (ישעיהו כב י) ונתץ את הבית (להלן) יד (מה) (הרמב"ן)

לזו אַךְ מַעֲנֵן וּבֹר מְקוּה מִיִּם יְהִי טְהוֹר וְנִגַע בְּנִבְלָתָם יִטְמָא:

אונקלוס **בְּרַם מַעֲנֵן וְגוֹב בֵּית פְּנִישׁוֹת מִיָּא יְהִי דְכִי וְדִיקָרַב בְּנִבְלָתְהוֹן יְהִי מְסָאָב:**
(אונקלוס)

יונתן **לְחֹד עֵינָוֹן וְגוֹבִין בֵּית פְּנִישׁוֹת מִיָּין נִבְעִין יְהִי דְכִי בְרַם דִּי יְקָרַב בְּנִבְלָתְהוֹן בְּגוֹ מִיָּא הָאֵילִין יְהִי מְסָאָב:** (תרגום יונתן)

רש"י **אך מעין ובור מקוה מים. המחוצרים לקרקע, אין מקבלין טומאה. (א) ועוד יש לך ללמוד. יהיה טהור. הטובל בהם מטומאתו: ונוגע בנבלתם יטמא. אפי' הוא בתוך מעין ובור (ב) ונוגע בנבלתם יטמא, (ת"כ פרשתא ט, ה.) שלא תאמר קל וחומר, (ג) אם מטהר את הטמאים מטומאתם, קל וחומר שיזיל את הטהור מליטמא, לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: (רש"י)**

שפתי חכמים **(א) ואם תאמר והא לעיל דרש רש"י וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא קאי אהכשר טומאה ולא על טומאה עצמה משום דסבירא ליה דאין טומאת משקה דאורייתא וזהו אליבא דרבי אליעזר דסבירא ליה הכי והכא פירש דוקא המחוצרים לקרקע אינן מקבלין טומאה שמע מינה טומאת משקים דאורייתא וזהו אליבא דר' יהודה דסבירא ליה הכי. יש לומר זהו שפירש רש"י ועוד יש ללמוד וכו' ואליבא דר' אליעזר והא ללא קאמר ויש אומרים יש לומר דאף ר' יודא סבירא ליה נמי הכי דסבירא ליה דתרווייהו יש ללמוד מזה דסקולים הם ויבאו שניהם. רא"ם: (ב) כלומר אם נגע בנבלה והוא בתוך מעין או בור יטמא דקרא יתירא הוא למדרש הכי והכי דרשינן ליה אך מעין ובור ומקוה מים הטמא הטובל בהן טהור אבל הטהור העומד בתוכן אם נגע בשרץ טמא: (ג) כתב הרא"ם אבל בתורת כהנים שנו הואיל והארץ מעלה את הטמאים מטומאתם שאם זרעו זרעים טמאים ונשרשו בארץ הם טהורים והמקוה נמי מטהרת את הטמאים מה הארץ מלכלת את הטהורים כלומר הזרעים הנשרשים בארץ מלטמא אף מים כך לכך נאמר והנוגע בנבלתם יטמא שאין המים מלילים מלטמא: (שפתי חכמים)**

אבן עזרא באר. בלשון הקדש לשון נקבה והיא הנובעת וכן כהקיר ברר מימיה ובור כרוי או חפור למטה השמים אם כן תהיה הבאר כמו מעיין ואין צורך להזכיר הנחל ויהיה מקוה מים סמוך אל בור כי יש בור אין בו מים ויש אומרים כי הוא חסר וי"ו כמו ראובן שמעון שמש ירח: **ונגע בנבלתם**. המים הנוגעים בנבלתם יהיו טמאים: (אבן עזרא)

הרמב"ן אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור. יאמר שאין המים במקוה מקבלין טומאה בחבורם לקרקע אם יפול בהן הטומאה ואמר ונוגע בנבלתם יטמא שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי במקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יפול אל תוכו והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו (במדבר יט יג) או שיאמר הכתוב וכל נוגע בנבלתם יטמא והכונה לרבות המים והמשקים הנזכרים (בפסוק לד) ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם מקבלין טומאה בתלוש ולא במחובר שלא הזכיר זה עד עתה ובתורת כהנים (פרשה ט ה) רבי יוסי הגלילי אומר ונוגע בנבלתם יטמא במגע הן מטמאין ולא במשא וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים הנזכרים ויאמר שאין לשרצים רק טומאת מגע ועוד לרבותינו בכתוב הזה מדרשים ביתור הלשון וכולם הלכה למשה מסיני והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים בשרצים והוא הדין לנבלות אך המתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין או בעבור שדרך השרצים למות במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי (לעיל פסוק (הרמב"ן) לב)

[לז] וכי יפל מנבלתם על פל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא:

אונקלוס וארי יפל מנבלתהון על פל בר זרע זרוע די יזרע דכי הוא: (אונקלוס)

יונתן וארים אין יפיל מנבילתהון על פל זרע זרעוין פאורחא די יזרע פנוגביה דכי הוא: (תרגום יונתן)

רש"י זרע זרוע. זריעה של מיני זרעונים. זרוע שם דבר הוא, כמו ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א, יב): טהור הוא. למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות (ד) אוכל לקבל טומאה עד שיצואו עליו מים: (רש"י)

שפתו חכמים (ד) פירוש דמדכתיב בתריה וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא מכלל דקרא דלעיל מיניה דכתיב טהור הוא כשנפל מנבלתם עליו טרם שיצא עליו המים קמיירי. עיין בהרא"ם מה שהקשה הקושיות שהקשו בתורת כהנים ובתלמוד דלמה לי קרא תיפוק מדלעיל והביא התירושים שתירלו שם: (שפתו חכמים)

אבן עזרא זרוע. שם התאר כמו פעול או הם ב' שמות והעד ונתן להם זרעונים: (אבן עזרא)

הרמב"ן זרע זרוע. זרע של מיני זרעונים זרוע שם דבר ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א יב) "טהור הוא" ללמדך שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא

עליו מים לשון רש"י והנה למעלה הזכיר הכתוב (בפסוק לד) "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים" ללמד על ההכשר אבל שם אמרו שאין האוכל מיטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן השרצים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר כך מפורש בתורת כהנים (פרק יא ה) ויתכן עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה הבשר והמאכלים הנזכרים וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזריעה יטמאו בהכשר מים וטעם ההכשר בעבור כי לכלוך השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא כן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתירה לטמא המוכשרים במים וניגבו שלא ניתן דברינו לשיעורין והנה גם דין ההכשר נוהג בטומאת הנבלות והזכירו הכתוב כאן לענין שאמרנו (הרמב"ן)

בעל הטורים זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא. בגימ' זרעים שזרען טהורות: (בעל הטורים)

[לח] וכי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לקם: (ס)

אונקלוס וארי יתיהבון מ'א על בר זרעא ויפל מנבלתהון עלוהי מסאב הוא לכון: (אונקלוס)

יונתן וארום אין מתיהיב מוי על בר זרעא ויפיל מנבילתהון עלוי פרוטביה מסאב הוא (תרגום יונתן)

רש"י וכי יתן מים על זרע. לאחר שנתלש, שאם תאמר יש הכשר במחוזר אין לך זרע שלא הוכשר: מים על זרע. בין מים, בין שאר משקין, (ה) בין הם על הזרע, בין הזרע נפל לחוכו, (ו) הכל נדרש בתורת כהנים (פרק יא, ו): ונפל מנבלתם עליו. אף משנגב מן המים, שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל, ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) דילפינן מים מים לגזירה שזה ממים דלעיל דגזי כלי חרס ששם עשה בהן שאר משקים כמים: (ו) דכתיב וכי יתן מים על זרע וכתיב בסמוך ונפל וגו' קרי בו נמי ונפל על מה שכתוב לפניו ונפל זרע על מים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכי יתן מים. שישקו את השדה ונפל מנבלתם על הזרע ויש אומרים על המים ובא מלת יתן שהוא לשון יחיד עם מים וכן מי נדה לא זורק עליו ומלת יתן כמו יוקח נא מעט מים מהבנין הכבד הנוסף: (אבן עזרא)

[לט] וכי ימות מן הבהמה אשר היא לקם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד הערב:

אונקלוס וארי ימות מן בעירא די היא לכון למיכל דיקרב בנבלתה יהי מסאב עד רמשא: (אונקלוס)

יונתן וארום אין יתפשח איברא וימות מן בעירא דכא דחזיא לכון למיכול

דִּיקָרֵב בְּנִבְלָתָהּ יִהְיֶה מְסָאָב עַד רְמֵשָׁא : (תרגום יונתן)

רש"י בנבלתה. ולא בעלמות וגידים, (ז) ולא בקרניים וטלפים, ולא בעור (ת"כ פרשתא י, ה. חולין קית.): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש כשפירשו ממקום חזרון אבל כשהן מחוזרים בצקר הנוגע בהן כנוגע בצקר אי משום יד אי משום שומר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אשר היא לכם. מותרת לאכול: יטמא עד הערב. אחר שירחץ במים והאוכל חמור כמו הנושא כי שניהם נושאים זה בחוץ וזה בפנים: (אבן עזרא)

מ והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנשא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב:

אונקלוס ודיכול מנבלתה יצבע לבושהי ויהי מסאב עד רמשא ודיטול ית נבלתה יצבע לבושהי ויהי מסאב עד רמשא: (אונקלוס)

יונתן ודיכול מנבלתה יצבע לבושו ויהי מסאב עד רמשא ודייסיט ית נבילתה יצבע לבושו ויהי מסאב עד רמשא: (תרגום יונתן)

רש"י והנשא את נבלתה. חמורה טומאת משא, מטומאת מגע, (ח) שהנושא מטמא בגדים, והנוגע אין בגדיו טמאין, שלא נאמר בו יכבס בגדיו: והאכל מנבלתה. יכול טמאנו אכילתו, (ט) כשהוא אומר בנבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה זה (ויקרא כב, ט), אותה מטמאה בגדים באכילתה, ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה, בלא משא, כגון, אם תחבה לו חזירו צבית הבליעה, אם כן מה תלמוד לומר האכל, ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה, (י) והוא כזית (נדה מב:): וטמא עד הערב. אף על פי שטבל, כריך (כ) הערב שמש: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירשתי לעיל. והא דפירש רש"י הכא והא כבר פירש זה לעיל. יס לומר דמדכתיב הכא והאוכל מנבלתה ליתן שיעור אוכל לנושא ולנוגע הוה אמינא כיון דהסוה אותן הכתוב לשיעור טומאה הוא הדין נמי לענין כיבוס בגדים משום הכי כריך רש"י לחזור ולפרש פה. ואין להקשות מנא ליה לרש"י כבר תירץ הרא"ם כיון דלא משתמיט קרא בשום דוכתא לליכתוב בטומאת מגע יכבס בגדיו: (ט) מה שפירש אותו אחר והנושא את נבלתה שלא כסדר כדי שידבק הנושא עם הנוגע להודיע ההבדל שביניהם שטומאת משא חמורה מטומאת מגע וכדפירש לעיל דאם לא כן מה בא להשמיענו: (י) דהיינו חכי בינה. והא דפירש רש"י לעיל אוכל הנאכל צבת אחת ושיערו חכמים אין צבת הבליעה מחזיק יותר מציבת

תרנגולת דהיינו ציפה שלימה. זה מיירי על ידי הדחק והכא מיירי שלא על ידי הדחק: (פ) כבר פירשתי לעיל גבי צמים יוצא וטמא עד הערב עיין עליו וכן פירשתי כאן. והרא"ם פירש בענין אחר שפירש אף על פי שטבל לריך הערב שמש לאס לא כן ולאחר ירחץ צמים וטהר מיצעי ליה. והערב שמש רוצה לומר ציאת אורו דהיינו לאת הכוכבים דוטהר יומא הוא לאס לא כן ויטהר מיצעי ליה. פרק קמא דברכות. ופירש זה בכאן ולא באחריני לפי קזה לא בא ללמד על שיטמאו עד הערב באחריני אלא ללמד שיעור לנושא ולנוגע פירוש אף על פי שכתב בפרשת אמור וצא השמש וטהר ההיא בשאר עומאות והאי צנבלת בהמה וכתבין צהאי וצהאי עד כאן לשונו. והנראה לי כתבתי ודו"ק: (ספתי חכמים)

הרמב"ן והאוכל מנבלתה. על דרך הפשט ידבר באוכל כדרך האוכלים שנוגע ונושא מה שהוא אוכל ונטמא במגע ובמשא והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה בעבור האכילה והזכיר זה בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה ואין דרך לטעות כך במינים האסורים ודרך התורה לדבר בהוה וכפי מדרשו (נדה מב) שבא ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והיא כזית ג"כ הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה והוא הדין לטמאה הנזכרת למעלה (בפסוקים כדכה) כי השלים כאן דין הטומאות ועל דעת מדרש תורת כהנים (בפסוק כו) כל טומאות נבלות נתרבו מכאן ופרשה של מעלה (בפסוקים כדכה) באברים היא וכבר הזכרתי מזה (לעיל פסוק כד) (הרמב"ן)

אור החיים והאוכל מנבלתה וגו'. בתורת כהנים אמרו שלא בא הכתוב אלא ליתן שיעור לנוגע ולנושא שהוא כדי אכילת כזית, ואין כוונת הכתוב כפשוטו שתטמאנו בבית הבליעה, שהרי מצינו שאמר בנבלת עוף הטהור (אמור כב ח) ולא יאכל לטמאה בה, בה אתה מטמא בבית הבליעה ואי אתה מטמא בנבלת בהמה בבית הבליעה. וצריך לדעת למה לא אמרה התורה הדבר בפירוש, ואולי כי נתכוון הכתוב להרבה דינים שישנם בדין אכילה מלבד שיעור כזית, גם אמרו (חולין עא). בשר השרץ שנפסד והבאיש ונפסל מלאכול הכלב טהור ע"כ, ודבר זה נלמד מדין אכילה כמו שכתבו התוספת עלה כ"ג דממה שאמר הכתוב (מלכים ב) בחלק יזרעאל יאכלו הכלבים אלמא אכילת כלבים שמה אכילה וכו', ואם כן לצד שנתכוין הכתוב להשוות הטומאה לדין אכילה בין לשיעור בין לשאר דברים לזה אם היה בא ללמד כל פרטי הדינים צריך להוסיף דברים רבים, וכסף נבחר לשון צדיק:

. (מג) **אל תשקצו וגו'.** צריך לדעת למה חזר עוד לצוות לזה ורז"ל (בתו"כ) אמרו לרבות את שפירשו לארץ וחזרו, ודרשה זו אמת אלא שאינה צריכה כיון שפירשו וכי בשביל שחזרו יהיו מותרים. ויש ליישב דבריהם ז"ל. ואולי שבא הכתוב להודיע כי האוכל מהשרצים תעשה נפשו עצמה שרץ, והוא אומר **אל תשקצו את נפשותיכם** פירוש לא תעשו נפשותיכם שקץ ובמה בכל השרץ השורץ על הארץ כשתאכלו אותה. ולך נא ראה מה שכתבנו בפרשת בראשית ברמז פסוק (א כו) וירדו בדגת הים וגו'. ותמצא מאמרם ז"ל (פסחים מט): שאמרו על עמי הארץ הם שרץ ובנותיהם שקץ וגו', וכל דבריהם ז"ל ברוח הקודש נאמרו והם דברינו עצמם. ואמרו **ולא תטמאו בהם** אולי שיכוין לומר שצריכין ישראל להזהר לבל יכנסו לפיהם אפילו בהיסח הדעת, כי ההפרש שבין השוגג למזיד

במציאות זה כשווגג כמוזיד, כי התיעוב יעשה מעשהו בנפש אדם אפילו בהיסח הדעת, אלא שישתנה הפגם במעשה מזיד תעשה נפשו שקץ ובשווגג תטמא נפשו ותטמטם, והוא אומרו **ולא תטמאו ונטמתם בם**. וצריך האדם לזהר בתוספת זהירות וזריזות בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוף זה, ומה גם בזמנים אלו שנוהם האויר והארצות כולן יחד ואין לך גידולי קרקע שאין בהם מהשיקוף שומר נפשו ישמור את הדבר: (אור החיים)

[מא] וְכֵן הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל:

אונקלוס וְכֵן רִחֲשָׂא דְרַחֲשׁ עַל אַרְעָא שֶׁקְצָא הוּא לֹא יִתְאַכֵּל: (אונקלוס)

יונתן וְכֵן רִיחֲשָׂא דְרַחֲשִׁישׁ עַל אַרְעָא שִׁיקְצָא הוּא לֹא יִתְאַכֵּיל: (תרגום יונתן)

רש"י הַשְּׂוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ. לְהוֹלִיֵא אֵת הַיִּתְוֹשִׁין שְׂבֻכְלִיסִין וְשֻׁבְפּוֹלִין, וְאֵת הַזִּיזִין שְׂבֻעֲדָשִׁים (חולין ס"ז), שֶׁהֵי לֹא שָׂרְטוּ עַל הָאָרֶץ אֲלֹא בְּתוֹךְ הָאוֹכֵל, אֲבָל מִשִּׂינְאוֹ לְאוֹיֵר וְשָׂרְטוּ הֵי נֶחֱסְרוּ: לֹא יֵאָכֵל. לְחִיּוּב עַל הַמֵּאֲכִיל כְּאוֹכֵל, וְאִין קְרוּי שְׂרֵץ, אֲלֹא דְבַר נִמּוֹךְ קָרַר רְגֵלִים (ב) שֶׁאִינוּ נִרְאִה אֲלֹא כְּרוֹחֶשׁ וְגַד: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ואם תאמר היאך מוסב זה על מה שפירש רש"י לפניו היה לו לפרש על הקרא. ויש לומר כדי שלא תאמר דלמא לא יאכל אתי לאסור שרצים בהנאה ולא תאכלום שרצים אתי לאסור באכילה דבר נמוך וקצר רגלים אף על גב דלאו שרצים הוא ועל זה פירש ואין קרוי שרץ ואם כן דבר נמוך היינו שרצים האמורים בתורה אם כן לא תאכלו לא אתי אלא לשרצים ומהשתא על כרחך לא יאכל לא אתי לאיסור הנאה דהא כתיב לא תאכלום. וכן הא דפירש לעיל כל עוף שנאמר בו למינו כריך לפרש בענין זה. מנאאתי: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **כל השרץ השורץ על הארץ**. כל שרץ הארץ ובכלל שמונה שרצים הנזכרים והזכיר שלא יאכלו: (אבן עזרא)

הרמב"ן וכל השרץ השורץ על הארץ. טעם הכתוב הזה כי הזכיר למעלה (בפסוקים כט) השרצים לענין הטומאה ופרט הטמאים ולא דיבר שם בענין אסור אכילה כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל לומר כי בענין האכילה אין הפרש ביניהן שכולן אסורין וחזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין למלקיות כמו שהזכיר רש"י (בפסוק מד) (הרמב"ן)

[מב] כֹּל הוֹלֵךְ עַל גַּחֲוֹן וְכֹל הוֹלֵךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל מְרֻבָּה רְגָלִים לְכֹל הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֵאָכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם:

אונקלוס כֹּל דְּמְהַלֵּךְ עַל מְעוּהִי וְכֹל דְּמְהַלֵּךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל סְגִיאוֹת רְגָלָאִין לְכֹל רִחֲשָׂא דְרַחֲשׁ עַל אַרְעָא לֹא תִיכְלְנוּן אֲרִי שֶׁקְצָא אֲנוּן: (אונקלוס)

יונתן כָּל דְּמַהֲלֶךְ עַל מְעוּי וְכָל דְּמַהֲלֶךְ עַל אֲרַבַּע מִן חַיּוֹנָא וְעַד גְּדֹל דְּמַסְגִּי רִיגְלִין
בְּכָל רִיחְשָׂא דְרְחִישׁ עַל אֲרַבָּא לֹא תִיכְלוּנוּן אֲרוּם שִׁיקְצָא חִינוּן: (תרגום יונתן)

רש"י הוֹלֵךְ עַל גַּחֲוֹן. זֶה נַחֵשׁ, וְלִשְׁוֹן גַּחֲוֹן, שְׁחִיָּה, שְׁהוֹלֵךְ שָׁח וְנוֹפֵל עַל מְעוּי: כָּל
הוֹלֵךְ. לְהַבִּיא הַשְּׁלֵשׁוּלִין (מ) וְאֵת הַדּוּמָה (נ) לְדוּמָה: הוֹלֵךְ עַל אֲרַבַּע. זֶה עִקְרָב:
כָּל. לְהַבִּיא אֵת הַחֲפוּסִית, אֲשֶׁר רִבִּי ט' זָלַע"ז, וְאֵת הַדּוּמָה לְדוּמָה: מֵרַבָּה רַגְלִים.
זֶה נֹדֵל, שָׂרֵץ, שֵׁשׁ לוֹ רַגְלִים מֵרַחֲשׁוֹ וְעַד זִנְבוֹ לִכְאֹן וְלִכְאֹן, וְקוֹרִין לִינְטִפִיד"ס:
(רש"י)

שפתיה חכמים (מ) הֵם הַתּוֹלְעִים הָאֲרוּכִים הַיּוֹלְאִים מִן הָאֲרֶזֶץ שְׁאִין לְהֵם רַגְלִים וְהֵם
הַנִּמְלָאִים בְּאֲשָׁפוֹת וּבִיּוֹתֵר נִמְלָאִים צִימוֹת הַחֲמָה אַחַר שִׁיפְסוּק הַגֶּשֶׁם: (נ) כְּלוּמַר
שֵׁשׁ לְהֵם סִימְנֵי רַגְלִים מֵעַט אֲלֹא שֶׁהֵם מַחְגֻלְגִּים עַל הַצִּטּוֹן כְּמוֹ הַנַּחֵשׁ: (שפתיה
חכמים)

אבן עזרא גַּחֲוֹן. כְּמוֹ עַל גַּחֲוֹנֵךְ תֵּלֵךְ: וְכָל הוֹלֵךְ עַל אֲרַבַּע. בְּשָׂרָף שֶׁהוּא הַקֶּטֶן כְּאֲשֶׁר
פִּירְשֵׁתִי בְּשָׂרָף הַמַּיִם: מֵרַבָּה רַגְלִים. שֵׁם הַתֵּאֵר וְהוּא סִמוּךְ: (אבן עזרא)

[מג] אֵל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשָּׂרָף הַשָּׂרָף וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם:

אונקלוס לֹא תִשְׁקְצוּ יְת נַפְשֵׁיכֶון בְּכָל רִחְשָׂא דְרְחִישׁ וְלֹא תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן
וְתִסְתַּאֲבוּן פֹּון בְּהוֹן: (אונקלוס)

יונתן לֹא תִשְׁקְצוּן יְת נַפְשֵׁיכֶון בְּכָל רִיחְשָׂא דְרְחִישׁ וְלֹא תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן דִּילְמָא
תִסְתַּאֲבוּן פֹּון בְּהוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י אֵל תִּשְׁקְצוּ. בְּאֲכִילְתֶּן, שֶׁהֵרִי כְּתִיב נַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְאִין שְׁקוּץ נַפֵּשׁ בְּמַגַּע, וְכֵן
וְלֹא תִטְמְאוּ בְּאֲכִילְתֶּם: וְנִטְמַתֶּם בָּם. אִם אִתֶּם מִטְמְאִין בְּהוֹן בְּאֲרֶזֶץ, אֲרָף אִנִּי מִטְמְאָא
אִתְכֶם בְּעוֹלָם הַבָּא, וּבִישִׁיבַת מַעֲלָה: (רש"י)

אבן עזרא אֵל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם. לְהִיּוֹתִי מִטּוֹנָפוֹת וּמְגוּאֲלוֹת. וְלֹא תִטְמְאוּ
בָהֶם כִּי יָדוּעַ כִּי הַגּוֹף הַנֶּאֱכָל יֵשׁוּב בְּשָׂר בְּגוֹף הָאוֹכֵל: וְנִטְמַתֶּם בָּם. חֲסַר אֱלִי"ף
כְּמוֹ מֵרַאשִׁית בְּלִי אֶלֶף הַשְּׁנָה וַיֵּשׁ אֹמְרִים שֶׁהֵם שְׁנֵי שְׂרָשִׁים וְהַעֵד נִטְמִינוּ
בְּעִינֵיכֶם וְטַעְמוֹ כְּאִדָּם שֶׁאִין לוֹ דַּעַת: (אבן עזרא)

ספורנו וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם. (מד) כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְהַתְּקַדְשֶׁתֶם. אֵל
תִּטְמְאוּ בָהֶם בְּאוֹפֵן שֶׁתְּהִיוּ טְמֵאִים וּמִטּוֹמְטָמִים בָּם, וְזֶה יִקְרָה בְּאֲכִילְתֶּם. כִּי
אֲמַנֵם בְּהִיּוֹתִי אֱלֹהֵיכֶם חֲפִצְתִּי שֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ וְתִכְיֶנוּ עִצְמְכֶם אֵל הַקְּדוּשָׁה: וְהִיִּיתֶם
קְדוּשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי. כְּדִי שֶׁתְּהִיוּ קְדוּשִׁים וְנִצְחִיִּים בְּהִכִּירְכֶם אֵת בּוֹרְאֵיכֶם
וְהִלַּכְתֶּם בְּדַרְכָיו, וְזֶה חֲפִצְתִּי כְּדִי שֶׁתִּתְדַמּוּ אֵלַי כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי. וְכָל זֶה תִּשְׁיִגּוּ
כְּשֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ וְתִשְׁמְרוּ מֵאֲסוּרֵי מֵאֲכִלוֹת, כְּאִמְרַם ז"ל (יומא סוף פֶּרֶק אִמְרַם לְהֵם

הממונה) אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה וכו': (ספורנו)

[מד] כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ:

אונקלוס ארי אנה יי אלהכון ותתקדשו ותהוון קדישין ארי קדיש אנה ולא תסאבון ית נפשתיכון בכל רחשא דרחש על ארעא: (אונקלוס)

יונתן ארום אנה יי הוא אלהכון ותתקדשו ותהוון קדישין ארום קדיש אנה ולא תסאבון ית נפשתיכון בכל רחיש דרחיש על ארעא: (תרגום יונתן)

רש"י כי אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש, (ס) שאני ה' אלהיכם, כך והתקדשתם, קדשו את (ע) עצמכם למטה: והייתם קדושים. לפי שאני אקדש אתכם למעלה, ולעולם הזבא: ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהם בלאוין הרבה (פ) וכל לאו מלקות, וזהו שאמרו בגמ' (מכות טז:) אכל פוטיתא לוקה ארבע, נמלה לוקה חמש, נרעה לוקה (רש"י) פס:

שפתי חכמים (ס) פירוש מקום לכל כי הוא נתינת טעם אשלמעלה ומשום הכי פירש כשם וכו': (ע) דקרא יתירא הוא שהיה די לומר והתקדשתם כי קדוש אני אלא להכי אייתר למדרש הכי: (פ) דאם לא כן הא כבר כתיב לעיל ולא תטמאו וגו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא והייתם קדושים כי קדוש אני. על כן אמרתי לכם ולא תטמאו והוי"ו כפי"א רפה בלשון ישמעאל וכן ויעזוב את עבדיו ורבים כמוהו: (אבן עזרא)

אור החיים כי אני ה' אלהיכם. פירוש ומשונה אומה ישראלית לקדושה וטהרה שלא בחר ה' ליקרא אלוה אלא לישראל, לזה צריך להרחיק מן הטומאה:

והתקדשתם וגו'. פירוש אם אתם מתקדשים אני אקדש אתכם לבל יכנס לגופכם דבר שיקוץ על דרך אומרם (חולין ה:) אין הקדוש ב"ה מביא וכו' וכל שכן צדיקים עצמן, והעמידו התוספות מאמר זה בדבר איסור הנכנס לגופו של אדם כי הקב"ה ישמרהו בזה:

עוד ירצה **והתקדשתם** תעשו גדרים וסייגים לבל תטמאו ובזה אני מבטיחכם שתהיו קדושים. וחזר ופירש באיזה דבר יהיו קדושים, ואמר **כי קדוש אני** הנה מה שתולה טעם קריאתם קדושים שהוא לצדו הא למדת כי השרה שכינתו על הפרושים ולזה יקראו על שמו. ואומרו **ולא תטמאו** וגו' פירוש מלבד דברים שאתה מעלה על דעתך לשמור עצמך מהם עוד אני מבטיחך שלא יאונה לך כל מין הרע, והוא אומרו בכל השרץ הרומש וגו'. עוד ירמוז שבאמצעות שמירת מצוה זו לא ישלטו עכו"ם בעם בני ישראל עכו"ם יקראו שרצים ושקצים הרומשים על הארץ: (אור החיים)

כלי יקר והתקדשתם והייתם קדושים וגו'. לפי שארז"ל (שבת קד.) הבא לטהר מסייעין לו הבא לטמא פותחין לו, אבל מ"מ אין מסייעין לו לכך נאמר אצל הבא לטהר והתקדשתם והייתם קדושים דרך הודעה לומר שאם תתחילו להתקדש מלמטה, אז ודאי והייתם קדושים כי אני מקדש אתכם מלמעלה ומסייע לכם כדי שתהיו קדושים כמוני כי קדוש אני. אבל אצל הבא לטמא אמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, ולא אמר והייתם טמאים לפי שאינו מילתא דפסיקא כי אע"פ שהאדם מתחיל בקלקלה מ"מ שמא לא אהנו מעשיו אחר שאין מסייעין לו מן השמים, אלא פותחין לו כי הפתח פתוח לו ואין סוגר בעדו. ועל צד הרמז אמר ונטמתם חסר אל"ף לומר לך שיחידו של עולם ברוך הוא סר ממנו ואין לו חלק בטומאתו ומעשיו ירחקוהו. (כלי יקר)

[מה] מפטיר **כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים כי** **קדוש אני:**

אונקלוס **ארי אָנָא יי דאָסק יתכון מארעא דמצרים למְהווי לכוון לאַלה ויתהון קדישין ארי** (אונקלוס): **אָנָא: קדיש**

יונתן **אָרום אָנָא הוא יי דאסיקית יתכון פריקין מן ארעא דמצרים מטויל למְהווי לכוון לאַלה ויתהון קדישין אָרום קדיש אָנָא:** (תרגום יונתן)

רש"י **כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם.** (דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם, בזמן כתיב והולאתי, וכאן כתיב המעלה, תנא דבי רבי ישמעאל אלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשלמים כשאר אומות דיים, ומעליותא היא גבייהו, והוא לשון מעלה): (רש"י)

אבן עזרא **וטעם כי אני ה'. כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים:** (אבן עזרא)

אור החיים **כי אני ה' המעלה וגו'.** נותן הוכחה לעיניהם כי ה' ישמור אותם מהכשל בעון ההוא, כי הוא העלה וברר נפשות ישראל שהיו נתונים בקליפת מצרים כמו שפירשנו במקומו, ואם יזונו מהתיעוב הנה הנם חוזרים לשקע נפשם בקליפה כבראשונה, ואשר על כן כשיתקדשו הוא יגמור בעדם לשומרם. עוד ירצה לומר כי אין הקב"ה כביכול יכול ליחד שמו ולהשרות שכינתו אלא על המושלל ממין הרע ההוא, ולזה לא יחד שמו עליהם עד שהוציאם מארץ מצרים, ואם לא ישמרו עצמם מהתיעוב הנה הנם חוזרים להיות כמות שהיו קודם עלותם מארץ מצרים, ויהיו מושללים מבחינה זו: (אור החיים)

ספורנו **כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. וראוי לכם שתעשו זה ההשתדלות להתקדש ולהיות קדושים, כדי להפיק רצוני, כי אמנם כונתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים היה כדי שתשיגו זה, שאהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי, ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות, כי קדוש אני:** (ספורנו)

כלי יקר **כי אני ה' המעלה אתכם וגו'.** על פירש"י קשה למה פרט זה במצוה זו יותר מבשאר מצות, ועוד יש כמה שינויים בין השרץ השורץ, ובין השרץ הרומש

על הארץ הדבוק ביותר בקרקע שאין הלוכו ניכר כי בו נאמר על הארץ ולא בשורץ, וברומש הזכיר טומאה אצל הנפש שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם ובשורץ אמר ולא תשקצו את נפשותיכם.

ע"כ אומר אני, שכל הקרב הקרב ביותר אל הארץ ורחוק הוא מן האויר יש בו חלק גדול מן העפרוריות, מן אותן הגבוהים קצת מן הארץ כי הוא פונה ומביט אל מקור חוצבו, וזה טעם שאין האדם הולך על ארבע כי חציו גשמי וחציו רוחני ופנה למעלה, ולשון טומאה גרוע מן לשון שיקוף המורה על דבר נתעב אל האדם אע"פ שאין טומאה בעצמותו, לפיכך הרומש על הארץ ונגרר עליה שאין הלוכו ניכר יש בו חלק גדול מן העפרוריות, לפיכך הוא מטמא הנפש ביותר ולפי שהגוף עלול ביותר לקבל טומאה מן הנפש ע"כ אמר בשרץ השורץ שהוא רחוק קצת מן הארץ אל תשקצו את נפשותיכם, שאינן גורמין לנפש כ"א שיקוף ולא טומאה ולא תטמאו בהם היינו הגוף העלול ביותר ומקבל גם הטומאה, אבל השרץ הרומש על הארץ שהוא גרוע ממנו נאמר בו ולא תטמאו את נפשותיכם וק"ו לגוף וק"ו לשיקוף. ונתן טעם לדבר כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים מקום נמוך, אל א"י שהוא גבוה מכל הארצות (ובחיים נד), כדי להרחיק אתכם מן העפרוריות השולט ביותר במקום נמוך שאין האויר שולט שם כבמקום גבוה ע"כ תהיו זהירים ביותר מן השרץ הרומש על הארץ וזה טעם נכון וברור.

וטעם השחיטה יוכיח, כי השחיטה באה להסיר טומאת העפרוריות שבבהמה שנוצרה מן הארץ, אבל הדגים שנוצרו מן המים שמקורם טהרה אינן צריכין שחיטה כלל אלא באסיפה לבד סגי, והעופות שנוצרו מן הרקק עירוב עפר ומים די להם בסימן א' למיעוט העפרוריות שבהם. ומה שהמים מביאים טומאה על האוכל תמצא מבואר לקמן פר' חקת בסוד הפרה שמטמאה הטהורים ומטהרת הטמאים. (כלי יקר)

דעת זקנים והייתם קדושים כי קדוש אני. וראוי שכיון שהוא קדוש ומשרתו קדושים וכן ייסד הפייט נאה לקדוש פאר מקדושים: (דעת זקנים)

[מו] זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצת על הארץ:

אונקלוס דא אורייתא דבעירא ודעופא ודכל נפשיתא חיתא דרחשא במיא ולכל נפשא דרחשא על ארעא: (אונקלוס)

יונתן דא הוא גזירת אורייתא דבעירא ועופא וכל נפשיתא חיתא דרחשא במיא ולכל נפשא דרחישא על ארעא: (תרגום יונתן)

אור החיים זאת תורת הבהמה והעוף. כל הכתוב מיותר ובתורת כהנים אמרו (בחולין כז):

מבואר כדבדי רבינו כי בא לומר משפט שחיטת העוף במה שסדר העוף בין הבהמה ובין הדגים שהם נפש החיה לומר חציו בהמה וחציו דג, לזה צריך סימן אחד בעוף או רובו. ולפי זה מצאנו טעם נכון שהוצרך הכתוב למעט הדגים מן השחיטה דכתיב (במדבר יא כב) יאסף, כי מנין יעלה על הדעת שצריכה, שהוצרך למעט, אלא לצד שהוצרך לכתוב דגי הים לתת בינו ובין הבהמה העוף, חש

לטעות כי כוונת הכתוב הוא שהשוה הכתוב העופות והדגים לבהמה שכולן צריכין שחיטה ב' סימנים, לזה אמר בדגים אסיפה ובזה תבין כוונת ה' בפסוק שלא בא אלא לעוף להצריכו סימן אחד כנזכר. ואם תאמר אם כן למה הוצרך להזכיר כאן נפש השורצת שהם החגבים. ויש לומר שחש הכתוב לטעות מפסוק שמיעט שחיטה בדגים דכתיב יאסף וגו' כי לא מיעט אלא דגים ולא חגבים, לזה סדרם אחר הדגים לומר שאינם צריכין שחיטה כמשפט הדגים:

חסלת פרשת שמיני (אור החיים)

ספורנו זאת תורת הבהמה והעוף. זאת היא כונת וטעם אסורי מאכלות שהזכיר למעלה: (ספורנו)

[מז] להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל: (פפ)

אונקלוס לאפרשא בין מסאבא ובין דקיא ובין חיתא דמתאכלא ובין חיתא די לא מתאכלא: (אונקלוס) [פפ]

יונתן לאפרשא ביני מסאבא וביני דקיא ביני חיתא דמיכשרא לאיתאכלא וביני חיתא דלא מיכשרא לאיתאכלא: (תרגום יונתן)

רש"י להבדיל. לא בלבד השונה (ג) אלא שתהא יודע ומכיר וזקי בהן: בין הטמא ובין הטהור. כריך לומר בין חמור לפרה, (ה) והלא כבר מפורשים הם, אלא בין טמאה לך, לטהורה (ו) לך, בין נשחט חליו של קנה, (ז) לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת. כריך לומר בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין שנוולו זה סימני טרפה (ח) כשרה, לנוולו זה סימני (א) טרפה פסולה:

חסלת פרשת שמיני: (רש"י)

שפת חכמים (ג) פירוש הא דהזהיר להבדיל וגו' לא בלבד שילמוד וידע הלכותיהן אלא כריך גם כן להטריח עצמו להכירן איזהו טמא ואיזהו טהור: (ה) פירוש והלא כבר נתפרשו סימניהן איזו טמא ואיזהו טהור ואם כן למה נאמר להבדיל: (ו) פירוש טמאה לך על ידי פעולתך וטהורה לך על ידי פעולתך: (ז) כלומר אם שחטת צבהמה כל הושט וחליו של קנה בלבד טמאת אותה באכילה אף על פי שהיא טהורה. בין נשחט רובו של קנה טהרת אותה באכילה (נחלת יעקב) אף על פי שהיתה עד הנה אסורה באכילה משום אבר מן החי: (ח) כגון נקבה הגרגרת או נפחתה הגלגולת ולא ניקב קרום של מוח וכיוצא בהן שהיא כשרה: (א) והן כל י"ח טרפות שמנו חכמים עיין כל זה בפירוש חזקוני. (גדה לדוד) כתב החזקוני וזה לשונו בין שנוולו לו סימני טריפה וכשרה כגון ששחט הקנה ונקבה הריאה קודם שחיטת

הוֹשֵׁט וְהֵינּוּ סִימָנֵי טְרִיפָה וְכַסְרָה מִשּׁוֹם דְּחֵי רִיחָה תְלוּיִן בְּקִנְהָ בֵּין שְׁנוּלְדוֹ לֹו סִימָנֵי טְרִיפָה וּפְסוּלָה כְּגוֹן שְׁנִקְצָה הַרִיחָה קוֹדֵם שְׁחִיטַת הַקִּנְהָ וְהַכִּי אֵיחָא בְּמִסְכַּת חוֹלִין עַד כֹּאן לְשׁוֹנוֹ. וְאֵנִי אֹמֵר לֹא זֶה הָעֵיֶר וְלֹא זֶה הַדֶּרֶךְ כִּיֹּן שְׂרָשׁ"י זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה לֹא מִפִּי עֲלָמוֹ אִמֵּר דְּבָרִים הִלְלוּ אֲלֵא בְרִייתָא הִיא בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים וְכַבֵּר הַסְכִּימוּ רֹב מִנִּין וְרֹב צִנִּין לְלִית הַלְכַתָּא כְּרִישׁ לְקִישׁ עֵינִין שָׁם: חֶסֶלַת פְּרָשַׁת שְׁמִינֵי (שְׁפַחֵי חֲכָמִים)

אבן עזרא **להבדיל בין הטמא**. בעוף ובשרץ המים: **הנאכלת**. המותרת לאכילה: **אשר לא תאכל**. על פי התורה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **להבדיל בין הטמא ובין הטהור**. שנבדיל בכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת ויאמר שנבדיל לענין אכילה בין נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ ובין החיה אשר לא תאכל בהם ובתורת כהנים (סוף פרשת שמִינֵי) אמרו חכמים אומרים בין החיה אשר לא תאכל ליתן אזהרה לחיה ואם כן הוא לאו ולשון רש"י בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו (ת"כ) וקתני התם (פרק יב ז) וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא שערה ולא תחוש בזה ממה שאמרו בגמרא (חולין כט) רוב הנראה לעינים בעינין שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר (שם) מחצה על מחצה כרוב ולכך אמרו דבעי שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה לעינים לא המחצה שנחשוב אותו בלבנו ונאמר רוב הוא השחוט מאחר שאין במה שלא נשחט יותר ממנו אבל כל שישחטו ממנו יותר מן החצי כשר הוא ואפילו כמלא חוט השערה כדמפורש בזו הברייתא ואף בגמרא **כך הוא עולה** (הרמב"ן)

בעל הטורים **להבדיל**. הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לרוב איסורין ששיעורן בס': ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל. בגימ' זה שמנה עשר **טריפות**: (בעל הטורים)

פרשת תזריע

ויקרא פרק-יב

[א]	וַיְדַבֵּר	יְהוָה	אֶל	מֹשֶׁה	לֵאמֹר:
אונקלוס	וּמְלִיל	??	עִם	מֹשֶׁה	לְמִימָר: (אונקלוס)
יונתן	וידבר	וּמְלִיל	??	עִם	מֹשֶׁה לְמִימָר: (תרגום יונתן)

[ב] דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נְדָת נְדָת

אונקלוס מלל עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימָר אֶתְתָּא אַרִי תַעֲדִי וְתִלִּיד דְּכָר וְתִהִי מְסַאָבָא שְׁבַע יוֹמִין כְּיוֹמֵי רְחוּק סוּבְתָה תִּהִי מְסַאָבָא: (אונקלוס)

יונתן מליל עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימָר אֶתְתָּא אַרוּם תַעֲדִי וְתִלִּיד בִּיר דְּכָר וְתִהִי מְסַאָבָא שְׁבַע יוֹמִין הִי כְיוֹמֵי רִיחוּק סְאוּבְתָה הִיכְדִין תַסְתַּאָב: (תרגום יונתן)

רש"י אשה כי תזריע. א"ר שמלאי (ויק"ר יד, א.) כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, (א) כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: כי תזריע לרבות שאפי' ילדתו (ב) מחוי, שנמחה ונעשה כעין זרע, (ג) אמו טומאה לידה (גדה כז:): כימי נדת דותה טומא. כסדר כל טומאה האמורה בנדה, (ד) מטמאה בטומאת לידה, ואפילו נפתח הקבר בלא דם: דותה. לשון דבר הזב (ה) מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואוצריה כבדין עליה: (רש"י)

שפתי חכמים (א) ואם תאמר והתם גופא מאי טעמא יצירתן של בהמה וחיה קודם ליצירתו של אדם. כבר תירצו בגמרא (בסנהדרין ל"ח) מפני מה נברא אדם בערב שבת כדי שלא יהו אומרים שותף היה להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך. דבר אחר כדי שיכנס למנוה מיד. דבר אחר כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך וכו'. ואם תאמר ואם נתפרשה התורה כסדר הבריאה היה לו להקדים סדר מנורע לפרשת כי תזריע דהא מנורע מדבר באיש ותזריע מדבר באשה ואדם נברא קודם חוה. ויש לומר דיותר תדיר שאשה תלד ממה שאיש להיות מנורע. ועוד יש לומר משום הכי הקדים תזריע למנורע דעיקר הכרעת בא כשמשמך עם אשתו נדה כדאמרינן בגמרא. ועוד יש לומר דאשה היא כמו קרקע עולם שמממחת מה שזורעים בה והאדם מקרקע עולם נברא לכן כתב באשה כי תזריע וילדה זכר כלומר שהזכר נברא מן האשה שהיא קרקע עולם וקל הבין: (ב) דלא היה לו לומר רק אשה כי תלד זכר אלא לרבות שאפילו ילדתו מחוי. ואין לומר דללמד אשה מזרעת תחלה וכו' הוא דאחא

דאס כן כי תזריע האשה וילדה זכר מיצעי ליה אללא סמך הזריעה ללידה וכתב
 וילדה זכר בוא"ו שמורה על הודאי ולא כתב אם דומיא דאם נקבה תלך שמע
 מינה תרתי. והא דפירש רש"י לעיל צפרקת ויגש אלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו
 תלה הכתוב הבנים בלאה ואת הבנות ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת
 זכר וכו' למה לי והא מהכא נפקא. ויש לומר דמהכא ליכא למילף אללא אשה כי
 תזריע וילדה זכר אבל לא שנאמר אם האיך מזריע תחלה או שהזריעו שניהם
 צבת אחת יולדת נקבה קא משמע לן ואת דינה בתו דאם הזריעו צבת אחת צא
 זה ואיצד את זה. ומהתם לחודא ליכא למילף דאיכא למימר דתלה הזכרים בלאה
 לפי שלא היה יכול לתלות ביעקב שהיו לו זכרים אחרים ותלה הנקבה בו לפי
 שלא היה לו בת זולתה ומתרווייהו ילפינן שפיר. הר"א"ם האריך וקארתו: (ג)
 מפירוש רש"י משמע שמתחלה קודם שנוולד היה מקצת ולד ואחר כך נעשה מחוי
 מדכתיב כי תזריע דמשמע אפילו אם לא ילדה אללא דבר שהוא כעין זרע וכתב
 וילדה זכר משמע שהוא ולד גמור הא כיצד אללא על כרחך לריך לומר דמתחלה
 היה ולד גמור ואחר כך נמחה ונעשה כעין זרע: (ד) שמתמאה במשכב ובמושב
 כנדה וכל שאר דיני נדה נוהג בה. ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא הכי פירושו
 של קרא כימי נדת דותה שהיא שבעת ימים כך שיעור טומאה של לידה שבעת
 ימים ויש לומר דלזה לא לריך קרא שהרי בהדיא כתיב וטומאה שבעת ימים אם
 כן כימי נדת דותה למה לי אללא צא ללמד על שאר טומאה. ואם תאמר פשיטא
 הרי נדה היא שהרי בשעת קישויה ראתה דם. לכך פירש אפילו נפתח הקבר בלא
 דם: (ה) לפי שזיי"ן מתחלפת בדל"ת שהרי מתרגמינן זכר דאם כן הוי כאלו נכתב
 זבותה: (חכמים) (שפתי)

אבן עזרא אשה כי תזריע. אחר שהשלים תורת הטהור והטמא בנאכלין הזכיר
 טמא אדם והחל מן האשה היולדת כי הלידה היא תחלה ורבים אמרו שהאשה
 מזרעת תחלה יולדת זכר על כן וילדה זכר ועל כן דעת חכמי יון שהזרע לאשה
 וזרע הזכר מקפיא וכל הבן מדם האשה והנה פירוש תזריע תתן זרע כי היא כמו
 הארץ: וי"ו וטמאה כפ"א רפה בלשון ישמעאל. וסבת טומאתה שבעת ימים עד
 שובה אל המרובע וכן ימצא בימי החולי כי השנוי יראה עד סוף כל ז': נדת. שם
 במשקל בזת והם שניהם מפעלי הכפל: דותה. טעמו כמו חולי כמו מדוה מצרים
 כי הדם היוצא הוא חולי בבשר האשה: (אבן עזרא)

הרמב"ן כי תזריע וילדה. לרבות ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה
 לידה ופירוש הענין שנוצר הולד בצורת אדם ואחר כך נמוח שכל מי שאין בו
 מצורת אדם אינו ולד וכל מי שאינו ראוי לברית נשמה אינו ולד אבל בשעת
 הלידה אפילו מחוי מטמא אם אנו מכירין צורתו כגון שפיר מרוקם טמאה ודאי
 ואם לאו בספק וזהו רבוי של מקרא זה כדברי רבותינו (נדה כז) ובמשמעותו אמרו
 (שם לא) אשה כי תזריע אשה מזרעת תחילה יולדת זכר ואין כוונתם שיעשה הולד
 מזרע האשה כי האשה אע"פ שיש לה ביצים כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע
 כלל או שאין הזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם "מזרעת" על

דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ומתאחו בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה ומלובן האיש ולשניהם יקראו זרע וכך אמרו (שם) שלשה שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידים ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא ועל דעת פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש אלא הכח הידוע בלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר כי אין בין ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה היולי ואם כן יהיה מלת תזריע כמו זרועיה תצמיח (ישעיהו סא יא) וכן אמר אונקלוס ארי תעדי

"דותה" - לשון דבר הזב מגופה ד"א לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואיבריה כבדין עליה לשון רש"י ולא ידעתי מאיזה מוצא יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון הקודש אבל יתכן שיהיה לשון מדוה ממה שאמרו (נדה ט) וראשה ואבריה כבדין עליה וכן דעת רבי אברהם שאומר כי דותה שם וטעמו חולי כי הדם היוצא חולי באשה ובאמת שהוא ניקוי המותרות ומפני שראשה ואבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע וצער כמו עלי לבי דוי (ירמיהו ח יח) היה דוה לבנו (איכה ה יז) כמו נגע לבבו (מלכים א ח לח) והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהיא בתולדתה וכן על ערש דוי (תהלים מא ד) (הרמב"ן)

בעל הטורים **אשה כי תזריע**. סמך והתקדשתם לאשה כי תזריע שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש. וכתוב לעיל אל תשקצו את נפשותיכם. ודרשין מיניה שלא ישהה את נקביו רמז לבא מבית הכסא אל ישמש מטתו מיד: **להבדיל בין הטמא ובין הטהור**. וסמך אשה כי תזריע שצריך להמתין ג' חדשים להבחין בין זרע לזרע ולפרוש ממנה סמוך לוסתה: תזריע וילדה. בגימ' צורת אדם: **זכר**. בגימ' ברכה: **וטמאה שבעת ימים**. וכן ז' ימי אבילות כל עומת שבא כן ילך: (בעל הטורים)

אור החיים **דבר וגו' לאמר**. טעם אומרו לאמר פעם ב' ואולי כי להיות שמצוה זו עיקר אזהרתה היא על הנשים, לזה אמר לאמר לנשים שיזהרו בדבר. עוד יתבאר על פי מה שאמרו בספרא (תו"כ כאן) בני ישראל בענין זה ואין הגוים בענין זה עד כאן, לזה אמר לאמר לשון אמרות ורוממות כי ענין זה שהתנה להיות בישראל ולא בעכו"ם הוא לצד המעלה והכבוד אשר ה' האמיר עמו, מה שאין כן בעכו"ם **כי נפשם וגופם טמא:**

אשה כי תזריע וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר **כי תזריע וילדה** ולא הספיק לומר אשה כי תלד זכר. ורז"ל נחלקו (בתו"כ הכא) חכמים אומרים למעט יוצא דופן כי צריך להיות הלידה במקום הזריעה, ור' שמעון אומר לרבות ילדתו מחוי. ועוד יש לאלוה מילין בהעיר עוד, למה שינה הכתוב את לשונו שהתחיל לדבר לשון עתיד **תזריע** וגמר אומר **וילדה** ולא אמר ותלד, וכמו שאמר גם כן בסמוך ואם נקבה תלד. והגם שהרבה כתובים מדברים בסדר זה עבר במקום עתיד, אף על פי כן דבר יגידו בשנות לשון. עוד למה אמר **וילדה** שמשמע ודאי ולא אמר אם תלד זכר שהרי אין ודאית לזכר יותר מהנקבה. ולזה יש לומר שאומרו כי תזריע הרי כי משמשת אם, ונמשכת למטה עם וילדה, וזה דוחק. ורז"ל אמרו בהמפלת (נדה לא). ובהרואה (ברכות ס). אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, ולזה אמר וילדה ודאי. והגם שדרש רבי צדוק דרשה זו מפסוק (ויגש מו טו) ואת דינה בתו תלה הכתוב זכרים בנקבות, ונקבות בזכרים, נראה כי משם אין ידוע טעם התליה, וכאן גילה הכתוב טעם התליה כי תזריע תחלה. ולא הוצרך לומר תחלה,

שאם לא כן על כל פנים צריך שתזריע בין ללידת זכר בין ללידת נקבה, ולא הספיק פסוק זה והוצרך לפסוק ואת דינה בתו, ללמד על איש תחלה יולדת נקבה. ויש עוד לאלוה מילין. ויתבאר על דרך אומר (תהלים קלט) אחר וקדם צרתי ודרשו ז"ל (ב"ר פ"א) אחר לכל המעשים וקדם למעשה בראשית דכתיב ורוח אלהים מרחפת וגו', הרי כי ב' יצירות באדם יצירת הרוח ויצירת הגוף. והנה בעת ההזרעה אמרו ז"ל (זוהר קדושים פ.) כי כפי הכוונה אשר יכוין המזריע ימשיך לזרע הנפש, אם יחשוב מחשבות רעות ומזוהמות ימשיך לטפה נפש טמאה ואם יחשוב בטהרה ימשיך נפש קדושה, וצא ולמד (ברכות י. ד.) מבניו של הצדיק המופלא חזקיה המלך עליו השלום אשר נשא בת נביא ולצד שחשבה האשה בעבדי מרודך בלאדן המשיכה נפש רעה לב' בניה (סנהדרין קד.). אם כן עיקר הלידה שהיא המשכת הנפש לעובר היא בשעת ההזרעה, וקודם לה מלפניה, כי אחר הוצאת הזרע כבר קדם כח החושב שממנו יתהווה הזרע, והוא מאמר הכתוב **כי תזריע וילדה** מודיע הכתוב כי עיקר הלידה היא בשעת ההזרעה שכאשר תזריע כבר ילדה והיה מה שהיה אם נפש טהורה אם לא ואין תקוה להפך מה שכבר הוא, ומעתה מה שיתעצם האדם בבחינת הלידה הוא בשעת ההזרעה כי אז היא עיקר הלידה לבחינת הנפש שהוא העיקרית באדם, והויות הדבר והמצאתו הגם שהוא נעלם תקרא לידה. ומתוכיות דברינו אלה תשכיל אומרו (לד יב ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן שהם הנפשות שעשו בזיווגם, הגם שלא היתה שרה יולדת, כל זיקה וזיקה היו מולידים נפשות, והגם שלא נבנה הגוף להם לא מפני זה יחד האמת, ואומרו **זכר**, רמז כי גם יש כח במוציאים בשעת ההזרעה להוליד זכר כפי הכוונה אשר יכוין להמשיך נפש מעלמא דדכורא:

עוד ירמוז הכתוב לצד שעיקר הבנים היא האשה וחש הכתוב לה לצד שאינה חייבת לא תתרצה בהולדה לצד הצער שסובלת גם לה שמתגנת בלידה, אשר על כן לא תחפוץ להנשא, ואם תנשא יהיה כוונתה למלאות תאוות הבהמית כי שלה גדול (גיטין מט:), לזה בא הכתוב והבטיחה כי הגם שאינה מצווה אם תעשה כסדר האמור יהיה לה יתרון ומעלה כזכר, והוא אומרו **אשה כי תזריע** וגו' פירוש אשה שתעשה פעולה זו שתזריע כאן שלל מניעת הזיווג, **וילדה** פירוש תהיה כוונתה בהזרעתה לתכלית הלידה ולא לתאוה בהמית, ואם לא אמר אלא אשה כי תלד היתה הכוונה כל שתלד הוא אומר, ולא כן הוא, אלא מי שמכוונת בזיווגה אל הלידה זאת האשה היא במדרגת זכר, והוא אומרו **זכר**, ואמר **וילדה** ולא תלד, לומר שלא תשיג הגדר ההוא אלא אחר שיצא הדבר לפועל. ואולי כי לזה נתכוון באומרו **לאמר** וסמך לה תיבת **אשה** פירוש לאמר לשון מעלה ורוממות למי אשה כי תזריע וילדה ומה מעלתה זכר בכל פרטי הבחינות אשר יגדל בהם הזכר על האשה. ואולי כי לזה נתכוין אומרו (משלי י) ובן כסיל תוגת אמו, כי לה נוגע החסרון מטעם הנזכר. עוד ירמוז הכתוב על כנסת ישראל אשר מצינו שנקראת אשה בדברי הנביאים דכתיב (ישעי' נד) כי בועליך עושיך, וכתוב (שם) ואשת נעורים, וכתוב (הושע ג) וארשתוך לי וגו', (ישעי' נ) איזה ספר כריתות וגו', ועליה אומר הכתוב אשה כי תזריע פירוש הזרעת מצות ומעשים טובים, על דרך אומרו (הושע י) זרעו לכם לצדקה, **וילדה** זכר פירוש תהיה הולדתה זכר פירוש דע כי בחינת הזכר היא בחינה עליונה מבחינת הנקבה והתורה מיחסת בחינות העליונות בבחינת הזכר, והודיע הכתוב כי אם כנסת ישראל תזריע ודאי שתוליד הדרגות עליונות, והוא מאמרם רז"ל (סנהדרין צח שמו"ר פט"ו כאן) עוצם הפלגת הפלאות אשר יפליא ה' בביאת הגואל אם ישראל יזכו על ידי מעשיהם הכשרים, ויכוין להבדיל בין הגאולה המחוכה לגאולה שעברה של מצרים שהיו ישראל ערום ועריה, גם אמר הכתוב (דברים ד לד) גוי מקרב גוי

ואותה גאולה תכליתה לא עמד כי נחרב הבית וגלו והיה מה שהיה ואין טובה זו בבחי' זכר, אבל הגאולה העתידה לצד שעל כל פנים תהיה באמצעות זכות ישראל, לו יהיה שלא יהיו ראויים אף על פי כן באמצעות אורך הגלות ועסק התורה דכתיב (דברים לא) לא תשכח מפי זרעו על כל פנים תהיה הגאולה בבחינת זכר, ועמדה לנצח. ואומרו **וטמאה וגו'**, כאן רמז תיקון אשר יעשה ה' להשיג בחינת הזכר, כי ז' שנים יכונן חבלי משית, כאומרם (סנהדרין צז). ז"ל שבוע שבן דוד בא וכו' ליסרם ולזקקם, והוא אומרו וטמאה יחס היסור לבחינת הטומאה כי הוא הטמא הוא המיסר, ואמר ז' ימים פירוש שבע שנים, על דרך אומרו (כתובות נז): תשב הנערה אתנו ימים או עשור ואמרו ז"ל ימים שנה, **וביום השמיני** וגו' פירוש שאחר עבור ז' שנים בהתחלת יום השמיני, ימול בשר ערלתו, כי אז יעביר ה' בחינת הערלה מהעולם, דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, וזה יהיה בשנה ח', וידוע הוא בחינת הערלה שהיא הקליפה: (אור החיים)

ספורנו **אשה כי תזריע וילדה זכר**. כבר אמרו אשה מזרעת תחלה יולדת זכר (נדה פא, א) וזה כי אמנם זרע האשה והוא הלחות הנפלט ממנה לפעמים בעת החבור לא יכנס ביצירת הזכר כלל, אבל דמה יתפעל ויקפא בזרע האיש, וכאשר יכנס מזרעה הלחותיי בדמה הנקפא יהיה בו ללחות מותריי ויהיה הולד נקבה.

כימי נדת דותה. כי בז' ימים ראשונים יגר הנדות אשר לא התעפש עדין ולא הפסיד צורת טומאתו: (ספורנו)

כלי יקר **אשה כי תזריע וילדה זכר**. ארז"ל (נדה לא). איש מזריע תחילה יולדת נקבה אשה מזרעת תחילה יולדת זכר, והמפרשים כתבו שזה ענין טבעי, וק"ל מה צורך בהודעת ענין זה בפרשה זו המדברת מטומאת יולדת שבעה לזכר וי"ד לנקבה, ועוד מה ענין מצות המילה לכאן אע"פ שנוכל לומר שרצה ליתן טעם למה נתנה המילה בשמיני והוא כדי שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים (שם לא); שהרי יש לה טומאת ז' מ"מ כדי ליישב כל הקושיות בדרך אחד אומר אני שכל זה נמשך בדרך טבע מן חטא הקדום כמ"ש וטהרה ממקור דמיה, כי החטא הקדום של חוה הוא מקור נפתח לדמים טמאים אלו לחטאת ולנדה כמו שמצינו (בעירובין ק: א) אמר רב יצחק בר אבדימי הרבה ארבה עצבונך. אלו שני טיפי דמים דם נדה ודם בתולים כו', וכן משמע בירושלמי פרק במה מדליקין (הל' ו) שחטא של חוה הוא מקור לדם נדה, לכך נאמר וטהרה ממקור דמיה כי כל הנשים צריכין טהרה על חטא ראשון אשר ממנו נתפשטה הטומאה והזוהמא בעולם וגרם לכל הנולדים טומאת ז', כי אילו לא חטא האדם היה כמלאך אלהים למעלה מן מערכת ז' כוכבי לכת ובחטאו הוסר ממנו הרוחניות ונפל תחת ממשלת המערכה אשר מצדם נמשכה הטומאה לאדם כי כל דבר גשמי נופל תחת מספר ז' כוכבי לכת, וז' ימי בראשית, וכל שמיני רוחני כי הוא למעלה מז' כמבואר למעלה פרי שמיני (ט.א).

וזה טעם טומאת ז' ליולדת כי כל זה נמשך לה מן החטא הקדום וממנה נתפשטה הטומאה בזכר הנולד לפי שאשה מזרעת תחילה יולדת זכר, וא"כ זרע האשה עיקר בזכר הנולד ואין חוששין בו לזרע האב כי טפל הוא לזרע האשה ולפ"ז הושפע גם על הזכר הנולד מן אמו טומאת ז' והיינו הערלה שיש בה טומאה שהרי אמרו רז"ל (פסחים צב). הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, ע"כ דווקא ביום השמיני ימול הנולד כי כטהרת אמו כך טהרת הנולד ממנה שעל כל פנים אינו יכול להיות בלא טומאת ז' כמו אמו שיש לה טומאת ז' וטהרתם בשמיני שהוא

רוחני, אבל הנקיבה שזרע האיש עיקר בה שהרי איש מזריע תחילה יולדת נקיבה, כשם שאין לזכר שום טומאת ז' כי דווקא על חוה הטיל הנחש זוהמא ולא על אדם כך אין לנקיבה הנולדת שום טומאה. וזה טוב להשיב למינים האומרים אם הזכר יתוקן בהסרת הערלה נקיבה במה תטהר.

וטעם לטומאת שבועים לאשה עצמה בלידת נקיבה, דין הוא שתהיה לאשה טומאת פי שנים כנגד שתי נקיבות כי כל נקיבה בפני עצמה נמשך לה טומאת ז' מן חטא הקדום על כל הנקיבות שבעולם ע"כ מן הראוי שתטמא י"ד ימים ז' של עצמה עוד ז' של בתה כי הוסיפה בעולם טומאה על טומאתה. ומזה הטעם יצירת הזכר למי יום ושל נקיבה לשמונים יום כי בידוע שבזמן שהזרע חס ביותר אז הוא ממהר להתבשל ביותר ולהיות עובר בבטן המלאה וידוע שזרע האשה חס יותר מן זרע האיש כי אשה מזרעת אודם שבו וכל אודם נוטה על החום ביותר ואביו מזריע לובן שבו וכל לובן נוטה על הקרירות ביותר ודם ושלג יוכיח ואש ומים, לפיכך נאמר (בראשית ג. טז) ואל אישך תשוקתך ורז"ל אמרו (כתובות פו.) יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא לפי שיש באשה יותר חום טבעי הנוטה על התשוקה. לפיכך הזכר הנולד מזרע האשה שהוא חס ביותר נגמרה יצירתו מהרה תוך מי יום, אבל הנקיבה נולדת מזרע האיש שהוא קר ואינו מתבשל מהרה ע"כ לא נגמרה יצירת הנקיבה כ"א לפי יום, וזהו טעם טומאת מי לזכר ושמונים לנקיבה. אמנם לדעת רז"ל שבין זכר בין נקיבה יצירת כולם למי יום והטעם הוא למי ופי' לפי שכל נקיבה קרה ולחה, ע"כ צריכה אמה זמן רב לנקות את עצמה מן רוב הליחות המוטבעות בה מן הנקיבה מה שאין כן בזכר. (כלי יקר)

דעת זקנים אשה כי תזריע. כי תזריע תחלה אז וילדה זכר ואם נקבה תלד כלומר ואם יזריע האיש תחלה אז נקבה תלד וזהו לשון ואם ומכאן אמרו ז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה. וי"א שמצאו בספר הטבע שיש באשה שבעה נקבים שלשה מימין ושלשה משמאל ואחד באמצע אם נכנס הזרע באותן של ימין תלד זכר ואם בשל שמאל תלד נקבה ואם באמצע תלד טומטום או אנדרוגינוס כשהיא שוכבת על ימין נכנס הזרע באותן של ימין ותלד זכר וממהרת הטומאה לצאת ולפיכך אינה טמאה כי אם שבעה וטהרתה לשלשה וכשהיא שוכבת על שמאל יולדת נקבה ואין הטומאה ממהרת לצאת ולכך טמאה שבועים וזש"ה שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני להוליד זכרים: (דעת זקנים)

[ג] וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל בְּשֵׁר עֶרְלָתוֹ :

אונקלוס וּבִיּוֹמָא תְּמִינָאָה יְגִזֵּר בְּסָרָא דְעֶרְלָתָהּ : (אונקלוס)

יונתן וּבִיּוֹמָא תְּמִינָאִי תִשְׁתְּרִי וּבָרָא תְּגִזֵּר בְּשֵׁר עֶרְלָתֶיהָ : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי. אמרו חז"ל ביום ולא בלילה והנה הנולד חצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לששה ימים וחצי יום כי יום התורה אינו מעת לעת: **ימול.** מבנין נפעל כמו לא יכון ויהיה מגזרת מולים היו ויתכן להיותו חסר נו"ן מגזרת ונמלתם כמו איש כי ידור נדר ויחסר המל כמו אביו או בית דין: **ערלתו.** ידועה כי הוא בערוה ואין כן ערלת לב ושפה ואזן כי כלם סמוכים: (אבן עזרא)

בעל הטורים **וביום השמיני**. פסוק זה יש בו תיבות ואותיות כמו שבפי' ויכלו לומר שמילה דוחה שבת: **וביום השמיני ימול בשר**. בגימטריא שכל היום יהיה כשר למול: (בעל הטורים)

אור החיים **וביום השמיני וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך לצוות לזה והלא כבר אמרה התורה בפרשת לך לך כל פרטי דיני מילה. ואם להודיע שצריך למול ביום ולא בלילה, גם להודיע אפילו בשבת, כמו שדרשו ז"ל (תוי"כ שבת קלב.) וביום אפילו בשבת, קשה למה לא רשם ה' פרטי דינים אלו שם בפרשת מילה שנכתבה בפרשת לך לך. ואולי כי לא קבע ה' פרט זה במצות אברהם, שלא יחשוב אדם כי לא הקל ה' שבת לגבי מילה אלא להאבות שלא קבלו התורה וחומרת שבת, אבל ישראל שנצטוו מה' (תשא לא יד) מחלליה מות יומת לא ידחה שבת, והגם שאמרו ז"ל (חולין ק) שהמצוה בסיני נאמרה אלא שנכתבה במקומה, אף על פי כן יש מקום לבעל דין לחלוק כי אין ללמוד להקל בשבת ולא הקל ה' בזה אלא להאבות שלא קבלו התורה, אשר על כן ציוה פרט זה לבנים שקבלו התורה:

עוד נראה כי מן הסתם פשוט הוא כי מצות מילה שנאמרה בפרשת לך לך לאברהם אבינו עליו השלום הדברים הם כנתינתן מפי הגבורה לאברהם בלא תוספת דברים בהם אחר מתן תורה, ומעתה אין מקום שיצוה ה' לאברהם למול אפילו בשבת כי הוא מעצמו כן יעשה, הגם שמקיים כל התורה כולה אף על פי כן ידחה שבת מלפני מילה, כי מילה הוא מצוה שנצטוה בה ושבת היא מצוה שלא נצטוה בה כל עיקר ואם לא עשה כן הרי זה ח"ו לא טוב עשה, ואם כן אין מקום שיצווהו ה' למול אפילו בשבת, ואם ה' מצוה היו משתברים הקולמסים עליו למה הוצרך לצוות וכו', אשר על כן הוצרך הכתוב לצוות על הדבר את בני ישראל שישנם בשמירת שבת. כמו כן מה שדרשו שם בתורת כהנים ברבוי תיבת ימול בשר למול אפילו בהרת, מצוה זו לא נאמרה לאברהם מטעם הנזכר:

ונראה לתת טעם לסמיכת וביום השמיני עם מה שלפניו, שבא לתת טעם לעכבת המילה עד יום השמיני ולא צוה למול ביומו כמו שמצינו במקנת כסף (שבת קלה) לזה כתב אחר אומרו וטמאה שבעה ימים **וביום השמיני** וגו' לומר כי לטעם זה הוא שעכב המילה והוא על דרך אומרם ז"ל (נדה לא:): כדי שלא יהיו כל העולם שמחים ואביו ואמו עצבים. ורז"ל אמרו (מד"ד תצא פ"ו) וזה לשונם למה התינוק נימול לחי שקנה ה' רחמים עליו עד שיהיה בו כח, וכשם שרחמיו על האדם כך רחמיו על הבהמה שנאמר (אמור כב' כז') ומיום השמיני והלאה ירצה עכ"ל. וצריך לדעת מי גילה סוד זה כי בחי' ימים יהיה בו כח לא פחות ולא יותר. ונראה כי כח האמור בדבריהם הוא מה שאמר בזהר (תזריע מד. אמור צא:): שהוא כדי שיעבור עליו שבת ותגיעהו נפש החיונית הנשפעת בעולם ביום השבת כידוע ואז יהיה בן קיימא, והוא שאמרו ז"ל כח החיוני, ותמצא שאמרו ז"ל (בי"ר פ"ו) שקודם שבא שבת היה העולם רופף ורועד כיון שבא שבת נתחזק ונח ע"כ. והוא מה שאמרו כדי שיהיה בו כח. עוד ירצה באמרו **וביום** בתוספת וא"ו להסמיק מילה למצות נדה שמלפניה, לומר כי זה תלוי בזה שאם ישמור מצות נדה יוסיף לזכות עשות מצות מילה:

עוד יתבאר הכתוב על פי דבריהם ז"ל (תנחומא תזריע ה) וזה לשונם שאל טורנוסרופוס את ר' עקיבא איזה מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם כו' למה אתם מלים כו' הביא לו שיבולים וגלוסקאות אמר לו אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם אין אלו נאים אמר לו הואיל והוא חפץ במילה למה אינו

יוצא מהול אמר לו שלא נתן הקב"ה מצות לישראל אלא לצרף בהם דכתיב (תהלים יח) אמרת ה' צרופה וגו' ע"כ. הנה לא הספיק בתשובת תכונת השבולים כי צריכין תיקון אחר מעשה הקב"ה, לצד כי השבולים מה שחסר בהם מהתיקון הוא לצד אשר יאות לבני אדם הם ילכו ויתקנו הנאות להם, מה שאין כן המילה היא חפצי שמים אם כן יעשה ה' רצונו כרצונו, ולזה השיבו ר' עקיבא כי לצרף בהם ישראל נתכוין ה'. והנה תשובה זו סתומה וחתומה בערך מושכל, מושג לטורנוסרופוס, לפי שאין בבחינת נפשו גדר השגת שכליות פנימיות הידיעה האלהית קבל פשטן של דברים, אבל לנו בני אל חי יש לנו להשכיל בבוריין של דברים. גם בהשכיל בטבע הרגיל בעולם אשר יסד בורא הכל כי כל מוליד או מהוה דבר יהיה כתבנית המוליד למינהו, ואפילו בפרטי תכונת תואר פנים איקונין של זה דומה לאיקונין של זה, ואיך אדם מהול יוליד בן ערל הלא חלק הערלה שבנולד אינו במוליד, ואין לומר שהטעם הוא לצד שתכונת המוליד מתחלתה היא בערלה, כי מה בכך כיון שנכרתה הערלה ואין רישומה ניכר, ועוד אם כן משה רבינו עליו השלום שנולד מהול (אבדר"נ פ"ב) למה ילד בן ערל דכתיב (שמות ד כה) ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה:

אכן אשכילך בדבר האלהים, לפי מה שקדם לנו מדבריהם כי בחינת הערלה היא בחינת הרע, כי מעשה הערלה הוא יגיד על בחינת נעלמות, כי כל הגוף אינו אלא נרתק לנפש והנרתק יודיע את מה שבתוכו, ואמר ה' כי ישראל כשימולו הערלה הנה הם מושללים מבחינת הרעה שהערלה סימן לה, מה שאין כן אומות העולם שכל נפשם היא בחינת הרע שהיא הערלה, והוא מה שרמז באומרו (ירמיה ט) כי כל הגוים ערלים, ודבר ידוע כי בריאת אדם הראשון היתה בריאה תמה בבחינת הקדושה מושללת מכל רע, ולזה לא היתה בתכונתו בחינת הערלה, ובסיבת החטא משך בערלתו (סנהדרין לח:), ונולדה בו בחינת הערלה, וגם נמשך מזה שליטת הטומאה באשה והוא דם נידותה כי הוא זה סיבת היותו כמאמרם ז"ל (ערובין ק: כתובות י:) גם באמצעות חטא האדם נזרע זרע רע בכל ממשלתו ותוציא הארץ פריה בקליפות רבות, וזה לך האות כי אין אדם יכול ליהנות מהחטה עד עשות בה מלאכות רבות מלפניה ומלאחריה במספר עשרה הלא המה סדורים בפרק כלל גדול אמרו בשבת (דף עג:) עד האופה, כנגד עשרה קללות שנתקלה האדמה כאמור בדבריהם ז"ל בספר הזוהר הקדוש (פנחס רמג) ולזה כשיעביר ה' רוח הטומאה מן הארץ דכתיב (זכריה יג) ואת רוח וגו' מן הארץ לרמוז גם בחינת הארץ עצמה ואז תוציא הארץ גלוסקאות, פירוש אין צורך לאחד מעשרה מלאכות אלא הארץ מעצמה תוציא גלוסקאות לחם שאין צריך מכשירים, ולזה נתכוון ר' עקיבא בהוראת שיבולים וגלוסקאות כי היא הסיבה והוא הטעם ללידת הערל שבחינת הרע אשר דבקה בנפש אדם הראשון טומאתה מלאה ארץ ולזה הגם שהאדם בזמן שהוא מוליד הוא מהול אף על פי כן בחינת כוחות המהוות זרע אשר בו נוצר הולד מוציא אותם הוא מתולדות הארץ כי יגדל האדם מגדוליה ומגדולי גדוליה ומהם יתכונן בו תכונת החושב והמעשה, ולצד שכל גדולין אלו מהארץ אשר צמחה יעידו למו שמלאים בחינת הרע בכמה הדרגות שבין הגלוסקאות לשבולים ואשר על כן הזרע שממנו יצירת הולד לא יצא מבחינת זו ולזה יצא הולד ערל בשר. ושאלת טורנוסרופוס שניה אם ה' חפץ במילה למה אינו יוצא מהול, שאלתו הוא לצד שהוא חסר ידיעת רוחניות וחשב כי תכלית מעשה המילה הוא מה שנראה לעיניים בגוף לא שיש דבר בפנימיות:

או אפשר שהוגד לו וידע כי החיצוניות שבמוחש יגיד על אשר ישנו במושכל, וחשב כי ה' יסיר הכתמים והפגמים ויטהר הנפש עם הבשר. ולזה השיבו ר' עקיבא תשובה כללית, למה שהוא חושב בדעתו אם לא השיג לדעת אלא בחינת

הגוף הודיע כי תכלית הדבר לצרף נפשם לא למה שנגלה לבד שאין הפרש בין היות האדם מהול או ערל. ואם כונתו לומר שגם בענין הרוחניות אם הקב"ה חפץ יסיר התיעוב אשר הערלה תגיד עליו, השיבו גם כן כי כל המצות שנתן ה' לישראל אינם אלא לצרף ולנקות את הסיגים אשר סבבו החטא קדמון, כי כל מצות לא תעשה להסיר תחלואי הנפש, וכל מצות עשה להאיר לבחינת הנפש, לצד שעל ידי חטא קדמון הוחשכו מאורי הנפש ועל ידי שמירת מצות לא תעשה יוסר הפגם ועדיין תחסר מאורי אורה ובעשות מצות עשה יאיר אורה כאומרו (משלי ו) נר מצוה, וענין זה אין ה' עושהו לצד כי האדם הוא הגורם הרע הוא חטא והוא ישא את עונו אשר הלביש את נפשו אז כשחטא אדם הראשון והיו כל הנפשות תלויות בו כולם טעמו טעם חטא ועליהם להריק תחלואיהם, ומה מקום לומר לה' הסר מעלי הבגדים הצואים שהלבשתי עצמי, ועיין מה שפרשתי בפרשת בראשית בפסוק (ד' ז') ואם לא תטיב וגו', ועוד אם באנו לומר כי ה' יסיר תיעוב המסובב מאדם לעצמו בסכלותו אם כן אין שכר ואין עונש. ומעתה טעם הערלה הוא לצד חטא קדמון שנדבק בנפש ותולדתו בעור הבשר, וצוה ה' לאיש ישראל לכרות מגופם בחינת הרע שבזה מתמרק בחינת הרע מהנפש וטהרה. ובזה יתבאר אומרו **וביום** פירוש לצד כי מצוה הקודמת וזאת הם ב' דברים שסיבתם אחת היא שהיא עון קדמון הוא סבב טומאת לידה וסבב ערלת הזכרים לזה צוה על שניהם כאחת על טומאת לידה ועל כריתת ערלה אשר על כן אמר **וביום השמיני** וגו'. ולצד שחטא האשה גדול מחטא האיש לזה האיש נפרדת הטומאה ממנו בהחלט מה שאין כן האשה טומאה קשורה עמה שחוזרת ונטמאת. ואולי כי טעם שצוה ה' ביום השמיני ולא קודם ולא אחר, שדן בו ה' דין אמו שצריכה מיום שפסקה למנות שבעה נקיים כמו כן עובר ירך אמו הוא ובצאתו מבטן אמו נטמא בפתיחת קבר, ולצד שהמילה היא גילוי שמו יתברך באדם וכמו שרמזתי בפרשת וירא אליו ה' לזה צוה ה' להמתין עד עבור עליו שבעה ימי נקיים וביום השמיני ימול וגו'.

ימול בשר ערלתו. יתבאר על פי מה שהקדמנו כי הערלה היא בחינת הקליפה, רמז הכתוב כאן כי צריך לעשות שלשה דברים במצות המילה, והם מילה, פריעה, מציצה, מילה הוא כריתת הערלה, והוא אומרו **ימול** פירוש יכרות. הפריעה הוא מה שפורע עור הדק לב' ואין צריך לכרות, והוא מה שרמז באומרו **בשר** פירוש יעשנה כבשר שאין בו חיות, ועור הפריעה אינו חוזר וחופה עוד העטרה. והמציצה הוא דם המזוהם של ב' בחינות אלו ערלה ופריעה, לצד היותם חלק אחד מגוף יש להם חלק בדם האדם והוא מעורב בכללות האדם וציוה ה' למצוץ דם זה לצד שהוא גם כן בחינת ערלה, והוא מה שרמז באומרו **ערלתו**, ואמרו בספר הזוהר הקדוש (השמטות ח"א רס"ב) כי ד' קליפות הם הסובבים לבחינת הקדושה בסוד גינת אגוז, ותמצא שבאגוז ד' קליפות, א' היא קליפה המרה המתיבשת ונופלת. ב' קליפה הקשה. ג' אותה המפרדת בין חלקי האוכל. ד' הדבוקה באוכל ונאכלת עם האוכל לצד שדבוקה בו, ובחינת קליפה זו אינה כל כך מאוסה אלא בהפרדה מהאוכל, ובמצות המילה מפרידים מהאדם ג' בחינות הקליפה, הערלה היא כנגד בחינה הרמוזה בקליפה החצונה של אגוז, פריעה כנגד קליפת אגוז המשתברת. מציצה היא כנגד קליפה שמפרדת בין חלקי האוכל וצריך לשולפה מבין האוכל, ועדיין נשארת בו בחינה הרמוזה בקליפה הדבוקה, והוא מה שאמרו ז"ל (זהר לב עח:) כי האדם עד תשלום י"ג שנה הוא בבחינת שני ערלה כי ה' הגביל לאילנות שלש שנים ערלים והאדם עץ השדה שלש עשרה ואור לי"ד יהיה כל פרו קודש הלולים:

עוד יתבאר על פי מה שאמרו בספר התקונים (תיקון כד) כי שלשה מדריגות יש

בבחינת מצוה זו של מילה, מדרגה המעולה שבכולן הוא מילת בניהם של צדיקים בני אל חי מילה זו הוא להם גילוי שמו יתברך חתום בבושר קודש והוא עטרת היסוד. שניה לה הם בני אנשים הבינונים מילה זו להם כקרבן לפני ה'. שלישיית הוא מילת בני הממזרים האנשים הרשעים שנואי ה' מילה זו הוא להם כמי שנותן חלק לנחש עפר לחמו, ועיין תקונים דף י', והשלשה רמז הכתוב באומרו **ימול** וגו', כנגד מילת הצדיקים אהובי ה' אמר ימול פירוש יו"ד מול כי הוא מגלה בו רשימו קדישא אות י' הרשומה בשמו יתברך. וכנגד מילת הבינונים אמר **בשר** כאן רמז בחינת הקרבן אשר יקריב בשר קודש לה'. וכנגד מילת השנואים שבישראל אמר **ערלתו** כי הוא נותן לס"ם חלק הנוגע לו בילד שהוא בחינת הערלה. נמצאת אומר כי יצו ה' על המילה בין לבני הצדיקים בין לבני הבינונים בין לבני הרשעים, שלא יאמרו בית דין מה לי לממזר למולו וכלו מלא ערלה תלמוד לומר שאף על פי כן יסיר ערלתו ממנו להתיש כח הקליפה שבו שאם יזכה במעשיו יתעצם בכח מעשיו הטובים ויגבר צד הטוב ויתבטל חלק הרע, ועל זה אמרו ז"ל (הוריות יג.) ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ:

(אור) (חיים)

ספורנו **וביום השמיני ימול.** כי אז נתעכל דם הנדות הטמא אשר ממנו נזון הולד במעי אמו, וטהר הולד להכנס בברית קדש: (ספורנו)

ד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים יִתְּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֵא עַד מְלֵאת יָמֵי טְהָרָה:

אונקלוס וּתְלָתִין וּתְלָתָא יוֹמִין יִתְּיַב בְּדָם דְּכוּ בְּכָל קוּדְשָׁא לֹא תִקְרַב וְלִמְקֻדְשָׁא לֹא תִעוֹל עַד מְשַׁלֵּם יוֹמֵי דְכוּתָהּ: (אונקלוס)

יונתן וּתְלָתִין וּתְלָתָא יוֹמִין רְצִיפִין תְּהֵא כֹּל דְמָהָא דְכָיִין בְּרָם בְּכָל קוּדְשָׁא לֹא תִקְרַב וְלִבֵּי מִקְדָּשָׁא לֹא תִיעוֹל עַד זְמַן מִיִּשְׁלֵם יוֹמֵי דְכוּתָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י **תשב.** אין תשב אלא לשון עכבה, כמו ותשבז בקדש (דברים א, מו.), וישב צאלני ממרא (בראשית יג, יח.): **בדמי טהרה.** אף על פי שרואה (ו) טהורה. **בדמי טהרה.** לא מפיק ה"א, והוא שם דבר, כמו טוהר. ימי טהרה. מפיק ה"א, ימי טוהר שלה: **לא תגע.** אזהרה לאוכל, (ז) כמו ששנויה ביצמות (דף עה:). **בכל קדש וגו'.** (מכות יד: יבמות טז) **לרבות את התרומה** (מכות יד: יבמות טז), **לפי שזו טבולת יום ארוך (ח) שטבולה** לסוף שבעה ואין שמה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, **שלמחר תביא את כפרת טהרתה:** (רש"י)

שפתיה חכמים (ו) **לאם לא כן בדמי למה לי אי נמי דהכי פירושן וכי לא סגי שלא** תראה דם דכתב לשון תשב בדמי ועל זה פירש אף על פי: (ז) **מדכתיב בסמוך ואל המקדש לא תבא והבא אל המקדש בטומאה זכרת הוא כדכתיב בתחלת פרשת חקת וגמרינן בכל קדש לא תגע מביאת בית המקדש מה ביאת בית המקדש זכרת אף מה דכתיב בכל קדש לא תגע זכרת הוא ואם כן על כרחך לריב לומר לא**

תגע אזהרה לאוכל הוא לאכילת קדשים בטומאה זכרת וגזי תרומה זמיתה הוא דכתיב ומתו זו כי יחללהו אכל מגע קדשים בטומאה אין זו כרת. ר"ס. ועוד יס לומר דר"י פירש בסמוך בכל קודש לרבות וכו' ועל כרחק לא פירש זה על הקרא דהא בכל קדש כתיב לפני לא תגע ולמה מהפך ר"י אלא דמוסב על פירושו שפירש לפני בכל קודש וכך פירושו לא תגע אזהרה לאוכל ומנלן לאזהרה לאוכל הוא ומפרש דהא בכל קודש לרבות את התרומה לא תגע נמי קאי עליו אם כן אין לומר שהאי לא תגע אזהרה לנגיעה ממס דהא מותר ליגע בתרומה מיד אחר טבילה דהא היא טבילה מיד אחר ז' ימים וטבול יום מותר ליגע בתרומה אלא אזהרה לאכילה הוא: (ח) פירוש אין להקשות דהא תרומה מותר באכילה בהערב שמש ולמה תהא אסורה באכילה מסוף שבעה ואילך. ומתוך לפי שזו טבולת יום ארוך וכו' עד יום ארבעים ואחד שמקריבים זו קרבנות של לידה ובקיעת החמה שלפני יום הארבעים ואחד מותרת לאכול בתרומה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ה"א טהרה. נח נעלם והי' ראוי להראות כה"א ויקרא לה נח. וטעם דמי טהרה. שהוא דם טוהר כנגד דם נדה ואיננו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברורה ומנוסה: **בכל קדש לא תגע.** כמו המעשר והתרומה ובשר שלמים: **ואל המקדש.** אל חצר אהל מועד או אל העזרה בבית המקדש: **בדמי טהרה.** או על דמי טהרה אחד הוא: (אבן עזרא)

הרמב"ן **תשב.** אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבבו בקדש (דברים א' מו) וישב באלוני ממרא (בראשית יג' יח) לשון רש"י ואם כן יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עוד עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אע"פ שהם ימי טוהר אצל הבעל וזה טעם "בדמי טהרה" ואמר בלשון הזה להודיע כי אפילו לא תראה בימים האלה תמתין בהן מפני הלידה ויתכן כי לשון תשב בכאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש (הושע ג' א) כי האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעה אמר כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע בקודש ולא תבא אל המקדש אע"פ שלא תראה ותשב עם בעלה אע"פ שתראה והנכון בעיני כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שינדוה וירחיקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא תספר עם בני אדם כלל כי גם דיבורה טמא אצלם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת והזכירו זה גם רבותינו ואף מבט שלה מוליד היזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב (בראשית לא לה) והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא מאמר רחל לאביה (שם) כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על הארץ ולכך החמירה התורה במושב הנדה והמשכב יותר מן המגע וכן אמר הכתוב במצורע (לח' יג' מו) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים (דברים כג' יא) ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקים ולכך אמר הכתוב בכאן כי גם שלשים ושלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הלידה והזהיר בלאו שלא תגע בקודש ולא תבוא אל המקדש ומדרשו (ת"כ כאן) תשב להביא המקשה בימי אחד עשר

שתהא טהורה מן הזיבה יכול תהא טהורה מן הנדה תלמוד לומר דותה תטמא וטעם בדמי טהרה על דעת רש"י לומר שאע"פ שראתה טהורה מן התורה וכך אמר ר"א כי הטעם שהוא דם טוהר כנגד דם הנדה ואינו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הימים שתשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב טהור (שמות כה לט) צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם (מלאכי ג ג) והענין כי צוה ביולדת זכר שתטמא שבעה כנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור וצוה שתוחיל עוד שלשים ושלושה ימים תשב בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמים והלחות העכורות המעופשות הבאות מתמצית הדם ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה' ורבותינו קבלו שהיא טהורה לבעלה בימים האלו מפני שאמר בשבעה שהם כימי נדת דותה ובאלה אמר שתטמא לקודש ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו (חולין לא) בעלה חולין הוא וטעם הכפל בנקבה או כדברי רבי אברהם על דעת ר' ישמעאל שאמר שהזכר נגמר לארבעים ואחד יום והנקבה לשמונים ואחד (נדה ט) אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים ואחד הטעם בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה ברחם האם רבה מאד וקרה ועל כן ילדה נקבה ועל כן צריכה נקיון גדול מפני רבוי הלחות והדם המעופש שבהן ומפני קרירות כידוע כי החוליים הקרים צריכין בנקיותם אריכות זמן יותר מן החמים (הרמב"ן)

בעל הטורים ושלשים. בגימטריא כלם סמוכים ולא מפוזרים: (בעל הטורים)

ספורנו בדמי טהרה. כי עם היותו דם נדות אינו מהוסת של עכשיו, אבל הוא מן הוסתות שקדמו בימי ההריון, שככר נתעפש ונפסדה צורת דם אותם הוסתות וטומאתם: (ספורנו)

ה וְאִם נִקְבָּה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים וְשָׁשִׁים יוֹם וְשָׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טְהָרָה:

אונקלוס וְאִם נִקְוִבְתָּא תֵּלִיד וְתֵהִי מְסַאָבָא אַרְבַּעָה עָסָר כְּרַחוּקָה וְשִׁתִּין וְשִׁתָּא יוֹמִין תֵּיִתֵב עַל דָּם דְּכּוּ: (אונקלוס)

יונתן וְאִין בְּרַת נִוְקְבָא תֵּלִיד וְתֵהִי מְסַאָבָא אַרְבַּסְרִי יוֹמִין רְצִיפִין הִי כְּרַחוּקָה וּבְחִמִּיסָר תִּישְׁתְּרִי וְשִׁתִּין וְשִׁתָּא יוֹמִין רְצִיפִין תֵּהִי עַל דְּמָהָא דְּכָזִין: (תרגום יונתן)

אור החיים ואם נקבה תלד. טעם שהוצרך לומר תלד ולא סמך למה שזכר וילדה. אמרו בתורת כהנים וזה לשונם אין לי אלא נקבה מנין לרבות טומטום ואנדרוגינוס תלמוד לומר ואם נקבה תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה ע"כ, ואין אני חולק על דבריהם ח"ו אלא כמוסיף, כי מאומרו ואם נקבה ולא אמר וכי תלד נקבה או ולנקבה וגו' נתכוון לומר אפילו אינה ודאי נקבה אלא ואם נקבה פירוש ספק, ואם כן נתרבו טומטום ואנדרוגינוס כי ספק הוא ולא היה צריך לומר תלד. ואולי כי אמר תלד לרבות אנדרוגינוס למאן דאמר (ביכורים פ"ד מ"ב) ברי' בפני עצמו שלא היה נשמע מתיבת ואם נקבה שהרי יש בו ודאי צד זכרות. ואולי כי תנא דתורת כהנים כן סובר שמרבה טומטום מתיבת ואם ואנדרוגינוס מריבוי תלד, וסובר כמאן דאמר בריה בפני עצמה, ולזה אמר תלמוד לומר ואם נקבה תלד ולא הספיק לומר תלמוד לומר תלד. אלא שצריך ליישב הכתוב למאן דאמר אנדרוגינוס ספק למה הוצרך לומר תלד. ואולי שגם

למאן דאמר ספק לא יספיק לימוד אחד לשניהם מטעם כי ספיקו של טומטום הוא ספק שאפשר שיתברר וימצא נקבה ולזה יש לחוש לו, מה שאין כן ספיקו של אנדרוגינוס שהוא עומד כמו כן לעולם, ולזה הוצרכו ב' רבויים. ולמה שאמרו בריש פרק בתרא דיומא (עד.) כי לא אתי קרא לספק משום דקמי שמיא גליא אם זכר אם נקבה. אם כן טומטום תתחייב לומר שאין טומאתו כנקבה אלא מדבריהם, ומעתה גם אנדרוגינוס אינו אלא מדבריהם ממה שהשוה אותם התנא יחד כשם שטומטום אינו אלא אסמכתא גם אנדרוגינוס אינו אלא מדבריהם ואסמכוה, ולחומרא נלכו בו ולא לקולא כמו שאמרו בפרק יש נוחלין (ב"ב קכז.) אהא דתנן המפלת טומטום ואנדרוגינוס תשב לזכר ולנקבה ע"כ. פירוש ימי טוהר דזכר וימי טומאה דנקבה לחומרא שבשניהם יעויין שם דבריהם. וכפי זה אומרו ואם נקבה תלד שאנו מרבים הספיקות אינו אלא להסמוך לה שהוא וטמאה שבועיים אבל ימי טוהר אין לה אלא כימי זכר שאם ראתה מיום ארבעים ללידתה אין לה משפט דם טוהר: (אור החיים)

ספורנו שבועים. כי המותרות ירבו בלידת הנקבה: (ספורנו)

10 וּבְמִלַּת יְמֵי טְהָרָה לְבֵן אוֹ לְבַת תְּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֵלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחֻטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַפֶּתַח:

אונקלוס וּבְמִשְׁלֵם יוֹמֵי דְכֻתִּיהָ לְבָרָא אוֹ לְבִרְתָּא תִּיתֵי אֲמַר בַּר שְׁתֵּיהּ לְעֵלְתָא וּבַר יוֹנָה אוֹ שְׁפִינְיָא לְחֻטָּאתָא לְתַרְע מִשְׁפָּן זְמַנָּא לְוֹת פְּהִנָּא: (אונקלוס)

יונתן וּבְמִשְׁלֵם יוֹמֵי דְכֻתִּיהָ לְבָרָא אוֹ לְבִרְתָּא תִּיתֵי אֲיִמֵר בַּר שְׁתֵּיהּ לְעֵלְתָא וּגוֹזֵל בַּר יוֹנָן אוֹ שְׁפִינְיָא לְחֻטָּאתָא לְתַרְע מִשְׁפָּן זְמַנָּא לְוֹת פְּהִנָּא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא **בן שנתו.** לולי הקבלה מי היה מפרש לנו בן שנתו דאם הוא בן שנה תמימה לא יותר או פחות או תוספות ויש אומרים שטעם הכבש לעולה שמא עלתה שום מחשבה על רוחה בשעת לדתה מרוב הצער. חטאת שמא דברה בפיה: (אבן עזרא)

בעל הטורים **ובן יונה או תור.** בכ"מ מקדים תורים לבני יונה חוץ מכאן לפי שאינו מביא אלא אחד שאם ימצא יונה לא יקח תור לפי שבו זוגו מתאבל עליו ואינו מזדווג לאחר: (בעל הטורים)

11 וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֹּר עָלֶיהָ וְטְהָרָה מִמְקַר דְּמִיָּה זֹאת תֹּוֹרַת הַיִּלְדֹּת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה:

אונקלוס וַיִּקְרְבִינָה קָדָם יְיָ וַיִּכְפֹּר עָלֶיהָ וְתִדְכִּי מִסוּאָבַת דְּמָהָא דָּא אוֹרִיתָא דִּילְדָתָא לְדוּכְרָא אוֹ לְנִקְבָתָא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּקְרְבִינָה קָדָם יְיָ וַיִּכְפֹּר עָלֶיהָ פְּהִנָּא וְתִדְכִּי מִבּוּעַ תְּרִין דְּמָהָא דָּא הוּא אוֹרִיתָא דִּילְדָתָא לְדָכָר אוֹ לְנִוְקָבָא: (תרגום יונתן)

רש"י והקריבו. ללמדך, שאין מעכזה לאכול בקדשים אלא אחד מהם, (ט) ואי

זה הוא, זה חטאת, שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה, מי שהוא בא לכפר, (וי) זו הטהרה תלויה: וטהרה. מכלל שעד כאן (כ) קרויה טמאה (זבחים יט: סנהדרין פג:): (רש"י)

שפתי חכמים (ט) דקשה לרש"י דהיה לו לכתוב והקריבם דהא צ' קרבנות יק ללידה כבש בן שנתו וזן יונה או תור אלף ללמדך וכו': (י) שכל מקום כתיב אלף חטאת וכפר עליו הכהן ונסלח לו והא דהביא רש"י קרא זה שבסוף הפרשה ולא הביא קרא הנאמר קודם לכן וכפר עליה וטהרה. יק לומר דמקרא זה לאו הוכחה דחטאת בא לכפרה דלמא העולה בא לכפרה אבל מקרא זה מוכח שפיר שהרי כתיב ואחד לחטאת וגו' משמע לחטאת בא לכפרה. ועוד יק לומר משום שהקדים עולה לחטאת ולא הקדים אלף למקראה וקשה למאי נפקא מינה הקדים אלף להסמיך וכפר לחטאת ללמד שהכפרה תלויה בחטאת: (כ) דעת רש"י בזה שאל תקשה לך על מה דפירש שאין מעכבה לאכול בקדשים אלף אחד מהם וכו' אם כן משמע דוקא קדשים אסורים ולא תרומה ולעיל פירש בכל קודש לרבות תרומה שגם היא אסורה באכילה לכן פירש וטהרה מכלל שעד כאן קרויה טמאה ועל כרחך טומאה זו לענין לאסור בקדשים מיירי שהרי תרומה מותרת לאכול מהערב שמש קל יום ארבעים ואילך מכלל דבקדשים אסורה עד אחר כפרתה לכן פירש לאכול בקדשים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והקריבו. זה וזה הכבש והתור או בן יונה והכתוב אחז דרך קצרה וכן לא הזכיר מליקת חטאת העוף כי הכהן איננו אוכל חטאת עוף: וכפר עליה. כאשר פירשתי: וטהרה ממקור דמיה. זה אות כי לא תטהר בתולדתה עד הימים הספורים: (אבן עזרא)

הרמב"ן והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה. יאמר שתקריב כופר נפשה לפני ה' שתטהר ממקור דמיה כי האשה בלדתה תהיה לה מעין נרפס ומקור משחת ואחרי עמדה בימי הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמוד מקורה ושתטהר כי השם יתעלה רופא כל בשר ומפליא לעשות ורבותינו אמרו (נדה לא) בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי ועיקר הכונה בזה כי בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיים מפני היותה משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות רוחה ומחשבות השם יתברך עמוקות ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדיק בריותיו (הרמב"ן)

בעל הטורים ממקור. חסר. אותיות מרקם וסמיך ליה וטהרה רמז כתמים הבאים מרקם טהורים: וטהרה ממקור דמיה. בגימ' חמשה מיני דמים טמאים בה: ממקור. ב'. הכא ואידך ה' ממקור ישראל. דורש מכאן שברכת חתנים בעשרה משום דכתיב וטהרה ממקור דמיה איזו דמים טהורים הוי אומר דם בתולים אלמא דאיירי בחתן: דמיה. ג'. ממקור דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה דאיתקש גי'ע לש"ד כדכתיב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה: (בעל הטורים)

אור החיים **והקריבו וגו' וכפר וגו'.** פירוש כנגד הקרבת כבש לעולה אמר והקריבו וכנגד בן יונה לחטאת אמר **וכפר עליה** זהו פשוטו. ובתורת כהנים דרשו שאין שנים מעכבין אלא אחד לזה אמר והקריבו. ואין אני יודע מי הוא מהשנים כשהוא אומר וכפר וגו' כפרה בחטאת ע"כ. ואולי שדקדקו ממה שלא אמר והקריבם ולא היה צריך לומר וכפר על החטאת. והגם שצריך לומר וכפר כסדר האמור בכל הקרבנות, הרי על כל פנים אינו מוסיף לא תיבה ולא אות אחת אם יאמר והקריבם וירשום הקרבת שניהם: (אור החיים)

דעת זקנים **וטהרה ממקור דמיה.** מאי קאמר והלא אפי' רואה כל ימי טהר' דמיה טהורין ואפי' את"ל אדמי טומא' קאי מ"מ לא היה לו להזכיר דמים כי אין הדבר תלוי בדמים דאפי' בלידה יבישתא טמאה. וי"ל דה"ק וטהרה מדין מקור דמיה שדינם להיות טמאים ואע"ג דקי"ל בדמי טהרה שייך לו' בו לשון וטהרה לפי שלא היתה אוכלת בתרומה ובקדשים: (דעת זקנים)

[ח] **ואם לא תמצא ידה די שֶׁה וְלָקַחְהָ שְׁתֵּי תָרִים או שְׁנֵי בָּנֵי יוֹנָה אָחַד לְעֹלָה וְאָחַד לְחַטָּאת וְכָפָר עָלֶיהָ הִכְהֵן וְטָהַרְהָ:** (פ)

אונקלוס **ואם לא תשפח ידה כמסת אמרא ותסב תרתין שפנינין או תרין בני יונה חד לעלתא וחד לחטאתא וכפר עליה כהנא ותדפי:** [פ] (אונקלוס)

יונתן **ואין לא השפח ידה הי כמיסת למיתו'יא אימרא ותיסב תרין שפנינין או תרין גוזליו בני יונן חד לעלתא וחד לחטאתא וכפר עליה כהנא ותידפי:** (תרגום יונתן)

רס"י **אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה, (ב) אבל להקרבה חטאת קודם לעולה, כך שנינו בזבחים (ג.) צפ' כל התדיר: (רס"י)**

שפתי חכמים **(ב) רואה לומר לענין קריאת התורה שהקורא בתורה יקרא מלת עולה תחילה אבל להקרבה וכו'. והא דלא פירש זה לעיל דכתיב תביא כבש בן שנתו לעולה וכן יונה או תור לחטאת משום דלעיל דין הוא שתקדים לפי שמדבר בעשיר שמביא כבש לעולה וכן יונה או תור לחטאת ואפילו להקרבה עולה קודמת לכבש חשוב יותר אבל כאן בענין שמביא שתי תורים או שני בני יונה ששניהם שוין הוה אמינא שגם להקרבה עולה קודמת הואיל והקדימה וכו' לכן פירש לא הקדימה הכתוב וכו':** (שפתי חכמים)

אבן עזרא **תמצא ידה. כטעם ואין ידו משגת. וכפר עליה הכהן וטהרה. זה יורה אם לא יכפר עליה הכהן לא תטהר וזה תלוי בארץ:** (אבן עזרא)

ספורנו **וכפר עליה. כי כל ימי זוב טומאתה תהיינה כל מחשבותיה פונות אל עסקי כלי הזרע ופעולתם, ולא תהיה ראויה למקדש וקדשיו עד שתביא כפרתה ותפנה אל** **הקודש:** (ספורנו)

כלי יקר **וכפר עליה הכהן וטהרה**. כפרה זו היא על עון הקדום של חוה שגרם לה צער הלידה ומתוך צערה אולי הטיחה דברים כלפי מעלה לאמר א"כ למה זה אנכי הרה עמל ויסורין, וראיה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה מן אותו מקור נפתח לחטאת ולנדה כי הוא גרם לה כל זה והיינו עון חוה כאמור, גם לשון דמיה כולל העון מלשון דמיהם במ (ויקרא כ.כז).

וי"א שכפרה זו על השבועה, שנשבעת שלא להזדקק לבעלה משעה שכורעת לילד (נדה לא:). לפיכך היולדת זכר מתחרטת מהרה מרוב שמחה ע"כ כפרתה ממחרת לבא אבל היולדת נקיבה מצטערת ואינה מתחרטת מהרה ע"כ כפרתה מתאחרת. ואע"פ שאין השבועה חלה כלל דא"כ איך מותרת לבעלה אחר ז' לזכר וי"ד לנקיבה בלא כפרה שהרי הבאת הכפרה אחר מ' לזכר ופ' לנקיבה, כי באמת אין כאן שבועה כי אין הדבר בידה שהרי היא משועבדת לבעלה ודומה למי שנשבע שאינו רוצה לפרוע חובו, מ"מ צריכה כפרה על שהוציאה מפיה השבועה והרהרה בלבה לקרא תגר על ה' מתוך צערה ע"כ קרבנה חטאת לכפר על חטא המעשה כי עקימת שפתיה חשוב כמעשה, ועולה על הרהור הלב, ויש כדמות רמז לזה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה שאם נשבעה בכעסה ודאי רתיחת הדמים היה סבה לזה כי המה סבה לכל כעס וכל כעס מקורו מן הדמים ורתיחתן ע"כ אמר וטהרה ממקור דמיה. (כלי יקר)

דעת זקנים **וכפר עליה הכהן**. יש לפרשו לשון נקיון כמו שהוא דכפר ידיה בגלימא דחבריה וכן וכפר על המטהר דמצורע וכן וכפר על הבית דנגעים וכן וכפר עליו דגבי זב דבכל אלו לאו כפרה ממש דחטא שייך בהו אע"ג דעל עבירות נגעים באין מ"מ הא איכפר בנגעים ויולדת אע"פ שאמרו רז"ל שחוטאת בשעה שכורעת לילד נודרת שלא תזקק עוד לבעלה מ"מ לפי פשטיה דקרא לא משמע שיהא קרבנה בא על חטא ואין וכפר אלא נקיות כמו וחטאת את הבית: (דעת זקנים)

ויקרא פרק-יג

[א] וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אָהֲרֹן לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אָהֲרֹן לְמִימְרָ: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימְרָ: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֲרֹן. וטעם אהרן. כי על פיו יהיו כל נגעי אדם מי שיטהר ומי שיטמא: (אבן עזרא)

הרמב"ן **אל משה ואל אהרן**. בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע (דברים כא ה) היה הדבור גם אל אהרן או למשה שיאמר לאהרן על דעת רבותינו (ריש מכילתא) ולא אמר בכאן "דבר אל בני ישראל" כי הכהנים בראותם הטמאים יכריחום להסגר ולהטהר ואמר בפרשת הטהרה (להלן יד א ב) אל משה לאמר זאת תהיה תורת

המצורע כי אין צריך להזהיר ישראל בטהרה וגם לא לכהן להקריב הקרבנות כי ברצון יעשו כן ובפרשת הזב אמר (שם טו ב) דברו אל בני ישראל ואמרתם אליהם בעבור שהוא דבר סתר ואין מכיר בו יזהירם שיודיע כל אחד חליו לכהן (הרמב"ן)

[ב] אָדָם פִּי יְהִי בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סִפְחַת אוֹ בְהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֹגַע צָרְעַת וְהוּבָא אֶל אֶהְרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶחָד מִבְּנָיו הַכֹּהֲנִים:

אונקלוס אֲנִשׁ אַרְי יְהִי בַמִּשְׁךְ בְּסָרְהָ עִמָּקָא אוֹ עֲדָא אוֹ בְהָרָא וְיְהִי בַמִּשְׁךְ בְּסָרְהָ לְמִכְתֵּשׁ סָגִירוֹ וְיִתִּיתִי לְוֹת אֶהְרֹן פְּהִנָּא אוֹ לְוֹת חַד מִבְּנֵיהִי פְּהִנָּא: (אונקלוס)

יונתן בַּר נֶשׁ אַרוּם יְהִי בַמִּשְׁךְ בְּסָרְיָה שׁוּמָא זְקִיפָא אוֹ קְלוּפִי אוֹ בְהִקִּי וְיְהִי בַמִּשְׁךְ בְּיִשְׂרָיָה לְמִיכְתֵּשׁ סָגִירוֹ וְיִתִּיתִי לְוֹת אֶהְרֹן פְּהִנָּא אוֹ לְוֹת חַד מִבְּנָיו פְּהִנָּא: (תרגום יונתן)

רש"י שָׂאֵת אוֹ סִפְחַת וּגו'. שְׂמוֹת נֹגְעִים הֵם, וּלְצַנּוֹת זֹ מִזֹּו (נגעים פ"א מ"א): **בהרת**. חֲבֻרֹת טִי"א"ר בְּלַע"ז, וְכֵן צִהִיר הוּא בְּשַׁחֲקִים (אויב לז, כ"א): **אל אהרן וגו'**. גְּזִירַת הַכְּתוּב הוּא, שְׂאִין טוּמְאָת נֹגְעִים וְטִהַרְתָּן (מ) אֲלֹא עַל פִּי כֹהֵן (ת"כ נגעים פ"א פ"א, ט. ע.): (רש"י)

שפתי חכמים (מ) דַּעַת רַש"י הַכִּי לְפִי שְׂכַתוֹב צִסְמוּךְ וְהוּבָא אֶל אֶהְרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶחָד מִבְּנָיו הַכֹּהֲנִים לְמַה לִּי לְמַכְתָּב אֶחָד וְגַם מִבְּנָיו הַכֹּהֲנִים לֹא הִיָּה לוֹ לְמַכְתָּב רַק וְאֵל בְּנָיו אֲלֹא אֶחָד צָא לְרִצּוֹת אֶף שְׂאֵר אָדָם שְׂאֵם הִיָּה הַכֹּהֵן עִם הָאָרֶץ מִרְאָה לְאָדָם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ סִימְנֵי טוּמְאָה אֶף עַל פִּי שְׂאִינוֹ כֹהֵן, וּמַה דְּכַתִּיב צִתֵּר הַכִּי מִבְּנָיו הַכֹּהֲנִים לְלַמַּד אֶף עַל פִּי שְׂכֵהֵן לֹא יָדַע סִימְנֵי הַטוּמְאָה אֲלֹא כְרִיךְ לְהִרְאוֹת לְתַלְמִיד חֹכֵם אֶף שְׂאִינוֹ כֹהֵן מְכַל מִקוּם אִינוֹ רַשְׁאֵי הַתְּלָמִיד חֹכֵם לְאָמַר זֶה סִימְנֵן טוּמְאָה וְזֶה סִימְנֵן טִהַרְהָ אֲלֹא הוּא יִלְמַד לְכֹהֵן דִּין טוּמְאָה וְטִהַרְהָ כְּדִי שְׂכֵהֵן יִאָמַר לְאָדָם שֶׁנֹּגַע בּוֹ טִהַר אֶתְהָ אוֹ טוּמָא וְעַל זֶה פִּירֵשׁ רַש"י גְּזִירַת הַכְּתוּב כּו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא אָדָם. וְלֹא אָמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל לְהַכְנִים הַגְּרִים וְכֵן אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם כִּי תוֹרָה אַחַת לְאֶזְרָח וְלִגְר בְּקִרְבָּנוֹת גַּם כֵּן וְהַכְנִים הַגְּר שְׂלֹא יִטְמָא אַחַר כִּי הַצְרַעַת הִיא מֵהַחֲלִיִּים הַנִּדְבָקִים מֵהַחוּלָה אֶל הַשְּׁלֵם: **והובא**. בְּרִצּוֹנוֹ וְשְׂלֹא בְרִצּוֹנוֹ כִּי הַרְוָאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימְנִים אֵלּוֹ יִכְרִיחוּנוּ שִׁיבָא: **או אל אחד מבניו הכהנים**. טַעַם אֶהְרֹן הוּא הַכֹּהֵן הַמְשׁוּחַ תַּחְתּוֹ וְטַעַם אֶחָד מִבְּנָיו הַכֹּהֲנִים הַהַדְיוּטִים שִׁימְצָאוּ חוּץ לְמִקְדָּשׁ כְּכַהֲנֵי עֲנֹתוֹת: וְטַעַם הַכֹּהֲנִים. שְׂלֹא יִהְיוּ מֵהַפְּסוּלִים: וּמִלַּת **שאת**. כְּמוֹ שְׂרִפָּה וְכֵן וְהַמְשָׂאֵת הַחֲלָה וְיִשְׂאֵם דּוֹד וְיִתְכֵן שְׂנִקְרָא כֵן בְּעִבּוֹר שֶׁהָאֵשׁ תּוֹלַדְתָּהּ לְהַנְשֵׂא לְמַעֲלָה: **ספחת**. מִגְזֵרַת סִפְחָנִי נָא וְנִסְפַּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב חוּלֵי שִׁיתְחַבֵּר אֶל מִקוּם אֶחָד: (אבן עזרא)

הרמב"ן **שאת או ספחת או בהרת**. שְׂמוֹת נֹגְעִים הֵם וְלִבְנִים זֶה מִזֶּה לְשׁוֹן רַש"י וְאָמַר ר"א כִּי שְׂאֵת לְשׁוֹן שְׂרִיפָה מִן וְהַמְשָׂאֵת הַחֲלָה (שופטים כ מ) וְיִשְׂאֵם דּוֹד (ה כ"א) וְיִתְכֵן שְׂנִקְרָא כֵן בְּעִבּוֹר שֶׁהָאֵשׁ בְּתוֹלַדְתָּהּ לְהַנְשֵׂא לְמַעֲלָה וְסִפְחַת מִגְזֵרַת סִפְחָנִי

נא (שמואל א ב לו) ונספחו על בית יעקב (ישעיהו יד א) חולי שיתחבר אל מקום אחד בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים (איוב לו כא) שיעשה כדמות אות וסימן ואם כן תהיה שאת שם הנגע הנעשה מן המרה הירוקה הנשרפת והבהרת מן הליחה הלבנה והספחת הנאספת משתיהן ורבותינו אמרו (שבועות ו) אין שאת אלא לשון גבוהה וכן הוא אומר ועל כל ההרים הרמים ועל כל הגבעות הנשאות (ישעיהו ב יד) ואין ספחת אלא טפלה וכן הוא אומר ספחני נא (שמואל א ב לו) (הרמב"ן)

אור החיים **אדם כי יהיה בעור וגו'.** פירוש על דרך אומרם ז"ל (בי"מ קיד): אתם קרויים אדם ואין או"ה קרוים אדם, שאין האומות מטמאין בנגעים, ומכאן הוכחה שאין גוים מטמאין בנגעים שאמרו במסכת נגעים בתחלת פרק י"א. ואמרו **כי יהיה בעור בשרו**, מודיע הכתוב שאין טומאת צרעת באיש הישראלי אלא בעור בשרו ולא בפנים, כי האומות בחינת נפשם עצמה היא בחינת הצרעת ומינם, ובנפש ישראל בפגעו בס לצד החטא אשר יחטא ירשום מראה צרעת בעור בשר, ודוקא בעורו ולא בבשרו ואין צריך לומר בפנימיותו, ורז"ל אמרו (ערכין ג.) כי טעם אומרם אדם לומר אפילו תינוק, גם כלל האשה שגם היא נקראת אדם דכתיב (בראשית ה ב) ויקרא את שם אדם. עוד אמרו בתורת כהנים טעם אומרם בעור בשרו לרבות אפילו עור שאין בו צמחי שערות, פירוש שלא תאמר דוקא במקום שראוי לגדל צמחי שער אבל במקום שאין בו צמחי שער הגם שצמח בו שער והפך לבן אינו מטמא תלמוד לומר. ועל כל פנים צריך קדימת הבהרת לשער לבן, אבל אם קדם שער לבן לבהרת כגון זקן שהלבין שערו או גרמיני והוא מי שברייתו כך טהור. ואם קדמה בהרת לשער וכשגדל השער גדל לבן בבהרת יש להסתפק אם צריך שיקדים צמיחת השער לבהרת והבהרת תהפכנו ללבן, או כיון דסוף סוף לא היה שער לבן אלא אחר הבהרת הוי סימן טומאה. ונראה כי דבר זה אי אפשר לומר בו ודאי כשגדל השער גדל לבן, כי כיון שבאים לפנינו לבנים מי יאמר שלא נולדו שחורים והבהרת הפכתם ללבן כהרף עין, ואם כן זה נכלל גם כן במה ששנינו (נגעים פ"ד.) ספק אם כו', ועיין מה שאמרו התוספות בפרק ב' דנדה (י"ט ד"פ ר"ו) כי הבהרת חזקתה מהפכת השער ללבן, ולזה **ולזה** **ספיקו** **טמא:**

שאת או ספחת וגו'. אמרו ז"ל (נגעים פ"א מ"א) כי פי' ספחת הוא מין הדומה לשאת כי שאת צמר נקי ודומה לו בהדרגה שניה לו כסיד ההיכל והנה הגם שלא נאמרה ספחת אלא גבי שאת, הוא הדין ספחתה של בהרת, וזה הוא שיעור הכתוב שאת או ספחתה או בהרת וספחתה. ויש לדעת למה הקדים הכתוב זכרון השאת קודם לבהרת אחר שהבהרת הוא לובן שאין למעלה ממנו כמאמרם ז"ל (שם) בהרת עזה כשלג שניה לה שהיא שאת כצמר נקי, אם כן היה לו להקדים מדרגה הגדולה ואחר כך מדרגות שלמטה ממנה. ונראה שאם היה אומר הכתוב בהרת או ספחת או שאת לצד שהבהרת עזה שלבנוניתה היא ביותר כשיאמר או ספחת לא נלמוד ממנה ספחת השאת, והייתי אומר שאין לנו אלא שלשה מיני נגעים והם בהרת שאת ספחת. גם אם היה אומר בהרת או שאת או ספחת לא הייתי יודע שיש מין נגע שלישי שהיא ספחת הבהרת כיון שבא זכרון הספחת באחרונה מה שאין כן לפי סדר האמור. ולמה שאמרו ז"ל (ערכין טו:) שהצרעת באה על לשון הרע ירמוז הכתוב בב' מראות נגעים על פי מה שכתב רמב"ם בפרק ז' מהלכות דעות וזה לשונו הרע הוא המספר בגנות חברו אף על פי שאומר אמת אבל האומר שקר הוא נקרא מוציא שם רע על חברו עד כאן הנה האומר דברי גנאי על חברו הגם שאומר אמת נקרא בעל לשון הרע, והאומר שקר נקרא מוציא שם רע. וכנגד ב' אלו אמר שאת או בהרת, שאת כנגד מוציא שם רע, ואמר שאת ע"ד (שמות כג א) לא תשא שמע שוא, בהרת כנגד לשון הרע, ואמר לשון

בהרת בהירות שיורה הצדקת הדברים הנאמרים כי כנים הם ואף על פי כן מאוסים הם ויסובבו הצרעת. ולצד שיש הדרגות בבי' הבחינות, לזה עשה ה' ב"ה ספחת לשאת ולבהרת כבחינת הדבור אשר יסובב אותה:

והיה וגו' לנגע. פירוש להיות שעיקר טומאת הנגע יגידו השערות ולא מראית השאת והבהרת מגדת צרעת זולת השער, לזה אמר והיה וגו' לנגע וגו' פירוש הבא אחר כך והוא כשיהפך שערו ללבן: (אור החיים)

ספורנו **אדם כי יהיה בעור בשרו.** וזה יהיה ברוב אם לא יטהר הזרע מדם הנדות: **שאת או ספחת או בהרת.** כלם מיני צרעת ומראיהן לבן כמו שבא בקבלה. ואין בהן ממיני הצרעת שספרו הרופאים זולתי המורפיא"ה והאלבארם והנתק. אמנם שאר מיני הצרעת החזקים שספרו, שהם סרטן לכל הגוף בכלל, והם נוטים אל האודם והשחרות, לא תטמאם התורה כלל. כי אלה הדי' מראות לבדנה שספרו ז"ל שהן שאת ותולדתה, בהרת ותולדתה באות בתוכחות על עון, כאמרם ז"ל: (ברכות ה, ב) כל שיש בו אחד מדי' מראות הללו אינן אלא מזבח כפרה אבל שאר מיני הצרעת שספרו הרופאים לא יהיו בעמנו כלל על צד מזבח כפרה, אם לא יהיה עמנו בתכלית הקלקול חס ושלוש כשאר מדוי מצרים הרעים, או מצד חטא בהנהגת המאכל והמשתה וזולתם, ולא תהיה בהם טומאה כלל. והובא (אל הכהן). כי כל מי שילך אל מקום להתפעל לא יקרא בא אז, אבל יקרא מובא, כענין תובל למלך רעותיה מובאות לך. והגישו אדוניו. והביא האיש את אשתו. וההפך ונגשו אל המשפט. ונקרב בעל הבית. עד האלהים יבא דבר שניהם: (ספורנו)

כלי יקר **אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'.** סמך פרי' נגעים לפרי' הקודמת המדברת במילה לומר לך שהמילה דוחה את הנגעים, כי בכל מקום המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת כמבואר למעלה פרי' ויקהל על אמרם ז"ל הקדים שבת למשכן לומר לך שהשבת דוחה מלאכת המשכן. ועל צד הרמז נ"ל ארז"ל (נדרים לא:): גדולה מילה שדוחה את הנגעים, לפי שסתם מילה סבה למילת כל די' ערלות ומכללם ערלת הפה וכשהוא נימול מערלת הפה לא יספר לה"ר ואז לא יבא לידי נגעים הבאים על לה"ר (ערכין טו:). ועל זה קרא משה תגר באמרו (שמות ה.כג) ומאז באתי לדבר בשמך וגו' כדעת המדרש (ילק"ש שמות קעד). האומר כל פרקמטיא של משה היתה באז כו' רמז למילה, וכן מסיק בהדיא בילקוט פרי' בשלח (רמא.טו) בפסוק אז ישיר משה. שנקרע הים בזכות המילה שניתנה ביום ח' כמספר אז, וכן כל אותן אז שמזכיר במדרש דברים רבה בפסוק אז יבדיל משה (ד.מא) כי גם בו רמז למילה המצלת מן ש"ד כמבואר למעלה פרי' בא בפסוק ראו כי רעה נגד פניכם (י.י.) וכן הצלת נפשו לא היתה אלא באז שנאמר (שמות ד.כו.) אז אמרה חתן דמים למולות. וכן קנתירו לא היה אלא באז שנאמר (שם ו.כג) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך. אמר משה יודע אני שערל שפתים אנכי ולא באתי לדבר בשמך כי אם מאז שסמכתי על המילה הרמוזה באז שתהיה סבה גם לתיקון ערלת הפה ורואה אני שלא הועילה כלום.

שאת או ספחת או בהרת וגו'. בענין הצרעת יש דעות חלוקות כי י"א שהם חולי טבעי נסתר בתוך הגוף ומבצבץ לחוץ, וי"א שהכל בא על צד העונש לגלות על רעתו הנסתרת בקרבו. ובין כך ובין כך נ"ל לפרש לשון מצורע שהיא מלה מורכבת מוציא רע שמגלה ומוציא לחוץ כל רעתו שבקרבו, הן העיפוש הפנימי, הן אם הוא מכה רעהו בסתר בשוט לשונו ואין הבריות יודעין להשמר ממנו ע"כ הקב"ה הוא מפרסם על החנפים ומוציא כל רעתו לחוץ כדי שתגלה רעתו בקהל. ובזה מיושב הכפל בפסוק שאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' והיה בעור

בשרו לנגע צרעת. תרתי בעור בשרו למה לי, אלא לומר לך שזהו השאת והשבר אילו היו באיש טהור המחשבות לא היו מזיקים כי בנקל לרפאותם אך מצד היותם בעור בשרו של זה החוטא ע"כ נעשו לנגע צרעת, ומזה מצאו להם חכמי תורתנו סמך, ורובם יצאו ללקוט מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים על איזו עון פרטי באין הנגעים, כי במס' ערכין (טו.) אמרו רז"ל על ז' דברים נגעים באים כו' ויש לכולם סמך מן הפסוקים, ובמדרש (ויק"ר יז.ג.) מביא על עשרה דברים כו' ואנו אין לנו עסק בנסתרות מן פר' זו כ"א בנגלות בה ומצינו מכולם רמז מפרשיות אלו על ג' דברים. האחד הוא, על לה"ר שכן פירש"י למה קרבנו צפרים לפי שעושיין מעשה פטיט כו'. הב' הוא, על גסות הרוח שנאמר ולקח למטהר עץ ארז ואזוב פירש"י שאם הגביה עצמו כארז ישפיל עצמו כאזוב. הג' הוא, על צרות העין שנאמר (ויקרא יד.לה) ובא אשר לו הבית ותנא דבי רבי ישמעאל זה שייחד ביתו לו כו' (ערכין טו.) ודבר זה כולל כמה דברים, הן חמדת הממון שלמדין מן גחזי, הן הגזל שמנו רז"ל שם וראייתם מפסוק וצוה הכהן ופנו את הבית. ותנא הוא כנס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו, וג' אלו מקורם אחד כי חמדת הממון מסבב גם הגזל וצרות העין.

וכל שאר הדברים המנויין בגמרא ובמדרשות אין להם סמך מן פר' זו, ע"כ ראתה עיני להעמיד כל פרטי המעשים הנעשים במצורע על יסוד ג' אלה. והם לה"ר, וגסות רוח, וחמדת הממון, וכללם הפסוק האומר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל (תהלים קא.ה) ורחב לבב היינו החומד ממון שכן אמרו (אבות ה.כג) אצל בלעם שהיה לו נפש רחבה, ואותו אצמית דרשו רז"ל (ערכין טו.) על מצורע מוחלט, ועשה בפסוק ב' חלוקות לצרף גבה עינים אל רחב לבב כי שניהם ממקור א' שהרי שוריינא דעינא באובנתא דליבא תלי (ע"ז כח.) וכל גבה עינים הוא רחב לבב כי כל גאה רוח מתאוה לרוב עושר כי בו יוכל להראות יקר תפארת גדולתו, ולאידך גיסא כל עושר גורם רום לב כמ"ש (דברים ח.ג-יד) וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך וגו', וראיה ממ"ש אלישע לגחזי וצרעת נעמן תדבק בך (מלכים ב' ה.כז) למה לו להזכיר צרעת נעמן אלא לפי שגחזי היה חומד ממון (שם ה.ככד) ונעמן היה גבה עינים ולמדו זה המפרשים ממ"ש (שם ה.א.) ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו. ר"ל שאפילו בפני אדוניו היה מתנהג בגודל וגאווה, וכבר אמרנו שהגסות והחמדה מקורם ממקום אחד ע"כ אמר וצרעת נעמן תדבק בך, וכן דוד סמכה באמרו גבה עינים ורחב לבב וגו'.

לכך נאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת. אין שאת אלא גבוהה ומין צרעת זה בא על גסות הרוח המתנשא לכל לראש, או ספחת אין ספחת אלא טפילה כו' והוא בא על החומד קנין הממון שהוא טפל אל האדם מבחוץ ואינו מתעצם באדם כלל כשאר המעלות, וכן כתב הרמב"ם בח' פרקיו כי כל הקנינים כחכמה וגבורה ומעלת המדות כולם מתעצמים עם האדם ודבוקים בו חוץ מן העושר כי הוא נטפל אל האדם מבחוץ ואינו דבק עמו כלל, או בהרת היינו לבנות, מין זה בא על המספר לה"ר ומלבין פני חבירו ועושה בו חברבורות לבנות כי אזיל סומקא ואתי חיורא (בי"מ נח.) כמ"ש (ישעיה כט.כב) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחווירו, ובדרך זה הכרת פניו ענתה בו כי תוכו רצוף אהבת הממון, או הגסות, או לספר בגנות חבירו, ונגע זה מוציא רעתו לחוץ לגלות רעתו בקהל ועל שם זה נקרא מצורע מוציא רע, כדרך שנאמר (שמות לב.כה) וירא משה את העם כי פרוע הוא ואמרו רז"ל שלקו בצרעת (ילקו"ש מצורע יד.תקסג) כד"א וראשו יהיה פרוע (ויקרא יג.מה) והוא לשון גילוי שתגלה ותראה רעתו לעין כל והיינו ענין הצרעת.

והובא אל הכהן. אין טהרתו כ"א ע"י כהן יען כי כל מי אשר הוא מזרע אהרן

נמצאו בו ג' מדות טובות הפכיים לאלו כי חטא הלשון גורם כל ריב וכל נגע ובין אחים יפריד ע"כ יבא אהרן שאחז במדת השלום וירפא לזה כי הוא היה אוהב שלום ורודף שלום, וכן חטא גסות הרוח ראוי שיתוקן על ידו כי הוא היה עניו ביותר כארז"ל (חולין פט.) גדול מ"ש במשה ואהרן ממ"ש באברהם דאילו באברהם כתיב (בראשית יח. כז) ואנכי עפר ואפר ובמשה ואהרן כתיב (שמות ט. ח.) ונחנו מה, וכן חטא חמדת הממון לא היה ג"כ באהרן יען כי הכהנים לא היה להם חלק ונחלה בארץ ולא היה להם יותר ממה שזכו משלחן גבוה ע"כ היו שלמים במדת ההסתפקות ולא היו בכלל צרי העין אשר כל מגמת פניהם לאסוף ולכנוס, ע"כ מן הראוי שכל ג' מיני צרעת אלו לא יטהרו כי אם על ידי כהן. (כלי יקר)

ג] וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר וְשָׁעַר בְּנֶגַע הַפֶּה לְבֵן וּמְרָאָה הַנֶּגַע עֲמוֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נִגַע צָרְעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטָמְא אֹתוֹ:

אונקלוס וְיִחְזִי כְּהֵנָּה יֵת מְכַתְּשָׁא בְּמִשְׁךְ בְּסָרְא וְשָׁעַר בְּמְכַתְּשָׁא אֵתְהַפִּיךְ לְמַחֲוֹר וּמְחִיזֵי מְכַתְּשָׁא עֲמִיק בְּמִשְׁךְ בְּסָרְא מְכַתְּשׁ סְגִירוּתָא הוּא וְיִחְזֵנָּה כְּהֵנָּה וְיִסְאַב יֵתָּה: (אונקלוס)

יונתן וְיִחְמִי כְּהֵנָּה יֵת מְכַתְּשָׁא בְּמִשְׁךְ בִּישְׂרָא וְשָׁעַרָא בְּמְכַתְּשָׁא אֵיתְהַפִּיךְ לְחִיּוֹר וְחִיּוֹזֵי דְמְכַתְּשָׁא עֲמִיק לְמַחֲוֹר כְּתִלְגָּא יֵתִיר מְמִשְׁךְ בִּישְׂרִיָּה מְכַתְּשׁ סְגִירוּתָא הוּא וְיִחְמִינִיָּה כְּהֵנָּה וְיִסְאַיֵב יֵתִיָּה: (תרגום יונתן)

רש"י וְשָׁעַר צִנְגַע הַפֶּה לְבֵן. מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע. (נ) ומעוט שַׁעַר (ס) שְׁנִים (ת"כ טס פרק ב, ג.): עֲמוֹק מֵעוֹר צָרְוֹ. כל מראה לבן עמוק הוא, (ע) כמראה חמה, עמוקה מן הכלל: וְטִמְא אֹתוֹ. יאמר לו טמא אתה, (פ) שָׁעַר לְבֵן סִימָן טֹמְאָה, הוּא גִזִּירַת הַכְּתוּב: (רש"י)

שפתיה חכמים (נ) מלשון שפירש"י בתוך הנגע לומר לך אל תסבור לומר הפך לבן אם כשיש שער לבן סמוך לנגע סימן טומאה הוא. לכן פירש לך דוקא כשהן בתוך הנגע וגם שלא תאמר אם נהפכו ללבן קודם שיהיה צו נגע סימן טומאה הוא לכן פירש בתוך הנגע. ותו קשה לרש"י כיון דכתיב קרא בתוך הנגע לומר דוקא שקדם הנגע לשער לבן אבל קדם שער לבן לנגע טהור שמע מינה דלפעמים אף בלא נגע השער נהפך ללבן ואם כן כשנהפך השער ללבן בתוך הנגע לא יהא טמא דלמא שלא מחמת הנגע נהפך ללבן ודלמא קרה לו שום מקרה שנהפך. ועל זה פירש ומיעוט שער שנים וכיון ששני שערות נהפכו ללבן בודאי אין זה מקרה כי אם מחמת הנגע הוא דכל דבר שהוא הרבה אינו מקרה ודו"ק נראה לי: (ס) (הרא"ם) לא ידעתי מנא להו לרבותינו זכרונם לצרעה ששער מורה על רבוי שערות וכו' ועיין בתוספות יום טוב פרק ד' דנגעים: (ע) דהא כתיב ומראה הנגע וכו' משמע דמראה נראה ששער מוצקו ולא שהנגע ממס עמוק מוצקו ולמה נראה מראה לבן עמוק יש לומר משום שפירש ראייה של אדם צחור שצעיין וכפירוש על דבר

שֵׁשׁ בּו שְׁחֹר וּלְבָן כְּגֹן חֲמָה שְׁהִיא לְבָנָה וְלֹא שְׁחֹר נִרְאָה לוֹ שֶׁהַשְּׁחֹר קָרוֹב לוֹ
יֹתֵר מֵהַלְבָּן מִקֹּסֶם לְשְׁחֹר שְׁצַעֲיָן מִקְבַּל הַרְאֹת מִדְבַר שְׁחֹר יֹתֵר מִדְבַר לְבָן: (פ)
כְּלוֹמֵר וְלֹא שִׁטְמָא לְאוֹתוֹ צִידִים צָקוֹס טוֹמְאָה מֵאֲבוֹת הַטּוֹמְאוֹת וְזֶה שְׁכַתְבַּר רַק"י
שְׁשַׁעַר לְבָן סִימָן טוֹמְאָה וְכו': (שְׁפַתֵי חַכְמִים)

הרמב"ן עמוק מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש"י ומפני זה כשהגיע הרב אצל הכתוב השני שאמר ואם בהרת לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור כתב הרב לא ידעתי פירושו פירוש הוקשה אצלו כיון שהיא בהרת לבנה אי אפשר לו שלא יהיה מראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו שלא יאמרו הכתובים במראה נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בו שער לבן אבל כשאמר "ושערה לא הפך לבן" יאמר "ועמוק אין מראה מן העור" שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור מפוזר בו לא יהיה המראה להמסתכל בו עמוק והנה השער בתולדתו שחור ומבטל עומק הנגע וכשיהפוך לבן או צהוב יהיה הלבון כולו מזהיר ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק עם כל זה מה שאמר הרב כל מראה לבן עמוק הוא אינו נכון בעיני שהרי אמרו (שבועות ה) אין שאת אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתיב (פסוק ז) שאת לבנה ואמרו (נגעים פ"א מ"א) שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה וראוי שתהיה עמוקה ולמה יקראוה גבוהה והכתוב גם כן לא אמר במראה השאת "עמוק מן העור" ובתורת כהנים (נגעים פרשה א ד) אמרו מה לשון "שאת" מוגבהת כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לובן עמוק הנה הדבר בהפך ואולי נאמר שלשון "שאת" מוגבהת היא כנגד הבהרת שאם תקיף את שתיהן תהיה הבהרת כמראה החמה והשאת בצדה כמראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתוב לא אמר במראה השאת "עמוק מן העור" אבל כך נראה לי הענין הזה שיש לובן נותן זוהר ולטישות בעינים כמראה החמה והעין איננו מקבל גוון הלבון ההוא ולכן יראה אצלו כעומק כמראה החמה שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקבל גוון השחרות ונקבע בו וגוון הלבון מפזר כח הראות ויתרחק לו ולכן יראה כעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז כשלג הראות נחלש ממנו כאשר יחלש במקום החמה ובלבד שלא יהיה בו שער שחור כי אז יתפוס כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מראה הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין הלבון מזהיר ולא יחליש הראות ויתפשט ויתקרב אליו ויראה כקרובה אצלו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהן נראים כמו גבוהין ברקיע והזכיר הכתוב בשחין (פסוק ט) שני מראות שאת לבנה או בהרת פתוכה באדמדמות ואמר בה (פסוק כ) מראה שפל לא עמוק כי הבהרת ההיא אע"פ שהיא לבנה עזה האדמדמות שבתוכה מגרעת ממנו העומק ויחזור לשפלות מעט ועל דרך הפשט לא יחזור "והנה מראה שפל מן העור" (שם) רק לבהרת אבל בשאת לבנה לא יאמר כן ואמר בשתיהן (פסוק כא) ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה כי בעבור שיש בה מראה האדמדמות ושחרות השער אבד ממנה גם השפלות והיא כהה והזכיר במכוח (פסוק כד) לבנה אדמדמת או לבנה ואמר מראה עמוק (פסוק כה) על הלבנה וחזר ואמר (פסוק כו) והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי הזכיר ענין השפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי העומק והשפלות שניהם סימן טומאה ואין בהם טהרה רק כשאין בהן שפלות כלל והיא כהה והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיות גופם והרחיקה החולי הזה מתחילתו כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה אבל תבאנה לידי כך ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות נירא מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתוב בהן בתחילתן (כ"א) "נגע צרעת" כלומר

מכה של צרעת איננה צרעת גמורה ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר "צרעת היא" (פסוק ח) יתכן שהיא צרעת גמורה ופעם יאמר בטומאה (פסוק ט) וטמאו הכהן נגע צרעת היא והכונה לומר שיטמא בו מעכשיו כי הוא נגע שיבא ודאי לידי צרעת וראוי להבדל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא (פסוק י) יאמר שהוא נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל היותו ויפשה כאשר פשה עתה ומה שאמר רש"י (בפסוק י) בשער לבן שהוא סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא דנא פשריה דמלתא וגזירת עילאה היא די מטא על גברא ההוא כי הנגע שלא יהפוך השער ללובן איננו אלא כיעור בעור לא ליחה שתחליא כלל (הרמב"ן)

אור החיים ומראה הנגע וגו'. ענין זה יגיד סוד אומרו (תהלים לט) אך בצלם יתהלך איש, והוא מראה הבשר החי, וכשישלוט בחינת הרע באדם ירשום בבשר אדם הסתלקות זוהרת החיוני, ולזה יראה חסרון המראה ויהיה עמוק מהעור, ולזה דבר הכתוב בדרך זה עמוק מן העור, ולדברי רז"ל (תו"כ כאן שביעית ו) טעם אומרו עמוק לומר שאם היה כל בשרו כמראה הנגע טהור שאין ניכר עומק, והכתוב הקפיד על העומק:

וראהו הכהן וטמא אותו. תלה הכתוב הטומאה בפה כהן, על דרך אומרם ז"ל (שבת קיט:) ב' מלאכים מלוים את האדם בליל שבת לביתו וכו' וגם מלאך טוב עונה בעל כרחו וכו', והנה לצד שהכהן הוא המכפר על ישראל מטומאתם ומתחלואיהם לזה יצו ה' שיסכים על טומאה זו שקנתה מקומה באיש ההוא, עד שובו לפני ה' ואז יבער ה' ממנו טומאתו: (אור החיים)

ספורנו נגע צרעת הוא. הנה אמר לפעמים נגע צרעת הוא, ופעמים צרעת היא ופעמים צרעת נושנת הוא ופעמים נגע הוא כי אמנם יש לצרעת כמו לשאר החלאים עתות התחלה ותוספת ותכלית, ואם ירפא החולי תהיה לו ירידה גם כן. ויקרא להתחלה נגע בלבד, ולתוספת נגע צרעת, ולתכלית צרעת, וכאשר תתישן תקרא צרעת נושנת וכאשר תהיה בירידה יאמר נרפא הנגע נרפא הנתק ובהיות זה המין מן החולי לעונש כאמרם ז"ל אינו אלא מזבח כפרה (ברכות ה), (ב) נתן זמני ההסגר לעורר אל התשובה, כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון: (ספורנו)

כלי יקר ושער בנגע הפך לבן. כל שער לבן הוא סימן חולשה בגוף והלבנת שער האדם לעת זקנתו יוכיח, וכן כל הסוסים הלבנים תשושי כח וכן כל כבש לבן אינו טוב כמו צבע של שאר מיני שער כי כל מראה לבן מקורו מן הליחה הלבנה הגורמת העצלות כי פעולת כל עצל לא בחיל ולא בכח. (כלי יקר)

דעת זקנים ושער בנגע. פיי שער שחור שהיה בו קודם שנולד בו הנגע ונהפך ללבן טמא הוא שהשער שנתלבן סימן הוא שנחלש הבשר שהנגע ממית הבשר כדכתיב גבי מרים אל נא תהי כמת וגם הזקניי כשנחלשים שער שלהם מתלבן אבל אם השער לבן קדמה לנגע אז אינו סימן טומאה שהרי לא נתלבן מחמת הנגע וכן אז"ל בהרת קודמת לשער לבן טמא שער לבן קודם לבהרת טהור: (דעת זקנים)

[ד] ואם בהרת לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגיר הפהו את הנגע שבעת ימים:

אונקלוס ואם בהרא חורא היא במשך בסרה ועמיק לית מחזקהא מן משכא ושערה

לֹא אֶתְהַפֵּיץ לְמַחֲוֹר וְיִסְגֵר פֶּהֲנָא יְת מְכַתְּשָׁא שְׁבָעָא יוֹמִין: (אונקלוס)

יונתן וְאִם בִּהְקִי חִינוּרְתָּא פְּסִידָא הוּא בְּמִשְׁךְ בִּישְׁרִיה וְעִמִּיק לִית חִיזְוִיה לְמַחֲוֹר פְּתִלְגָא יְתִיר מִן מִשְׁכָּא וּשְׁעָרָא לֹא אִיתְהַפֵּיץ לְחִינוּר פְּסִידָא וְיִסְגֵר פֶּהֲנָא יְת מְכַתְּשָׁא שְׁבָעָא יוֹמִין: (תרגום יונתן)

רש"י ועמוק אין מראה. לא ידעתי (5) פירוש: והסגיר. יסגירנו צבית אחד, (ה) ולא יראה עד סוף השבוע, ויוכיחו סימנים עליו: (רש"י)

שפתי חכמים (5) משום דקשה לו כיון דצהרת לצנה היא למה אינה עמוקה מן העור דהא כל מראה לצנה עמוקה מן השחור כמו שפירשתי ומשום קושיא זו לא ידע רש"י לפרש טעמא דקרא כן פירש הרמב"ן זכרונו לצרכה. והרמב"ן זכרונו לצרכה תיקן קושיא זו לפי פירוש שפירש דעת רש"י זכרונו לצרכה: (ה) פירוש יסגיר את בעל הנגע ונמלא שגם הנגע נסגר לא שיכסה הנגע כל שבעה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא בהרת. מגזרת בהיר הוא בשחקים והוא נודע שיעשה כדמות אות וסימן: הפך לבן. טעמו נהפך ללבן: עמוק. יותר יש בעמקו מעומק העור ואיננו כמו שפל: וטמא אותו. בדבור שיאמר שהוא טמא: והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים. האדם יהיה נסגר והוא ייחל עד שבעת ימים כי רובי החליים ישתנו ביום השביעי: (אבן עזרא)

ספורנו ועמוק אין מראה מן העור. אף על פי שאמרו כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה העמוקה מן הצל מכל מקום בהיות גם העור באיזו מדרגה מן הלוהב לא יהיה כל לבן עמוק אצלו זולתי בהיותו עובר גבול הלוהב של עור, עד שיהיה יחס לובן העור אליו כיחס הצל אל החמה: (ספורנו)

דעת זקנים והסגיר. כי אז יכיר הפשיון כי אדם הרואה דבר תדיר בכל יום והוא גדל מעט מעט אינו מבחין בגדולו וגם נח המתין שבעת ימים בשליחות היונה כדי להבחין בחסרון המים וליכא למימר הכא שיעשה סימן סביב הנגע ויבחין בפשיון דשמא בעל הנגע ימחוק הסימן ויעשנו ברחוק כדי שיראה שלא פשה ויטהרנו אבל בנתק עושה סימן מן השער דכתב והתגלח לפי שהוא סימן שאינו יכול להזדייף: ועמוק. נמצא בתורת כהנים דלכך נאמר ועמוק אין מראה מן העור לגלות על קרא דלעיל שלא תאמר דהא כתיב לעיל עמוק מן העור אז הוא טמא אבל אם הנגע נשוה לבשר לא לכך נאמר ועמוק אין מראה דאפילו אין עמוק נשוה לבשר ונראה בעמוק שהוא כמו לבן גורם טומאה וצריך הסגר וכן יש לפרש גבי שחין דכתיב מתחלה והנה אין מראה שפל מן העור וגוי וטמאו הכהן וכתב בתריה ושפלה איננה מן העור דמשמע דגורם טומאה וצריך הסגר. וכן יש לישב כל המקראות שבסדר הזה אבל לפרש"י עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל לא ניחא כל כך מיהו משכח ליה באדם גרמוני שהוא לבן ביותר ואז אין מראה הנגע עמוק מן העור כי העור יותר לבן מן הנגע. מר"ם ששמע מאביו הר"י יעקב הלוי ז"ל. ולכאורה דוחק הוא דהא אז"ל בהרת עזה כשלג וא"כ היאך יוכל למצוא אדם לבן יותר משלג: (דעת זקנים)

הרמב"ן והנה הנגע עמד בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון לשון רש"י וכמוהו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא ז) וכן כעין הקרח הנורא (יחזקאל א כב) אבל בתורת כהנים (להלן פסוק לז) שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין תלמוד לומר (שם) ואם בעיניו עמד הנתק (פסוק לז) אם כן פירושו ואם בעיני הכהן הנזכר עמד הנגע כלומר שעמד על עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה למראה עיני הכהן ולשון מורגל בדברי חכמים כך "נראה בעיני" וכן ועתה תיקר נפשי בעיניך (מלכים ב א יד) בדעתך ובמחשבתך וירמוז הכתוב כי לפי מראית עיניו ישפוט בפשיון אינו צריך למדוד את הנגע (הרמב"ן)

בעל הטורים והנה הנגע. ל' והנה נופל על דבר שלא נודע קודם לכן כמו בכאן שהיה סגור עד עתה וכן והנה היא לאה: (בעל הטורים)

ספורנו וראהו הכהן. גזרת הכתוב שלא תהיה טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן כי שפתי כהן ישמרו דעת ויורו למנוגע לפשפש במעשיו ויתפלל על עצמו ויתפלל גם הכהן עליו ובלעדי זאת בהיות על פיהם כל נגע יקנו טביעות עין במדרגות המראות להבחין בין נגע לנגע: (ספורנו)

דעת זקנים עמד בעיניו. פי' בעיניו של כהן שלפי ראות עיניו של כהן עמד ולא פשה אך לפירש"י דפי' דקאי אנגע היה לו לכתוב עומד בעיניו: **ושער שחור סימן אחר של טהרה.** ויש לשאול אם בא זה בלא זה מהו. ואומר הרב בכור שור שזה תלוי בפלוגתא דרבי נתן ורבי יאשיה למ"ד משמע זה בלא זה ומשמע שניהם כאחד בעי שני סימנין ולמ"ד משמע כל אחד בפני עצמו סגי בחד סימן: (דעת זקנים)

וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁנִית וְהִנֵּה כָּהֵן הַנֶּגַע וְלֹא פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּעוֹר וְטָהַר הַכֹּהֵן מִסַּפַּחַת הוּא וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְטָהַר:

אונקלוס וַיַּחֲזִי כִּהְנָא יְתִיה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָא תְּנִינֹת וְהָא עֲמָא מְכַתְּשָׂא וְלֹא אוֹסֵף מְכַתְּשָׂא בְּמִשְׁכָּא וַיִּדְפְּנָה כִּהְנָא עֲדִיתָא הִיא וַיִּצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וַיִּדְפֵּי: (אונקלוס)

יונתן וַיַּחֲמִי כִּהְנָא יְתִיה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָא תְּנִינֹת וְהָא עֲמָא מְכַתְּשָׂא לֹא הִלִּיךְ פְּסוּלָא דְּמְכַתְּשָׂא בְּמִשְׁכָּא וַיִּדְכִּינִיה כִּהְנָא קְלוּפֵי מְטַפְּלָא הוּא וַיִּצְבַּע לְבוּשׁוֹי וַיִּדְפֵּי: (תרגום יונתן)

רש"י כהה. הוכהה ממראיתו, הא אם עמד במראיתו (ה) או פשה טמא: **מספחת.** שם נגע טהור: **וכבס בגדיו וטהר.** הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא, ולריך טבילה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) כלומר אל תדייק הוכהה ממראיתו אף על פי דפשה הנגע או לא פשה אף על גב דעמד בעיניו אין לריך להסגיר וטהור הוא אלא כך תדייק הוכהה וגם לא פשה אז אין לריך להסגיר וטהור הוא כדמשמע כהה ולא פשה וגו' הא אם עמד במראיתו אף על גב דלא פשה או פשה אף על גב דהוכהה לריך להסגיר וטמא הוא כדמשמע בסמוך ואם פשה תפשה וגו' ולא כתיב ועמד בעיניו משמע

אבן עזרא **שנית**. פעם שנית: **כהה הנגע**. רבים החכמים אמרו כמו חשך ועדותם ותכהין עיניו מראות ואמרו כי כהות לבנות פירושו כמו לבנה אדמדמת שיהיו בו שניהם ולפי דעתי שמלת כהה הפך פשה ומגזרת ותכהין עיניו והקרוב אליו ולא כהה בס וטעם לא פשה הנגע במקום אחר והנה הם שני סימנים שכהה המקום הנגוע ולא פשה בשלם: **וטהרו**. יאמר שהוא טהור כי מספחת היתה ואם פשתה אחר כן הנו טמא: (אבן עזרא)

הרמב"ן **והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע**. כתב רש"י כהה שהוכחה ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב אבל לפי מדרש רבותינו אינו כן שהרי שנינו (נגעים פ"א מ"ג) להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד בסוף שני ובביאור אמרו בתורת כהנים (נגעים פרק ג ה) שבבגדים עומדים בראשון מסגיר ובשני שורף ובאדם עומד בראשון מסגיר ובשני פוטר ועוד אמרו במגילה (ה) יצא מצורע מוסגר שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואילו היה צריך שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו ורש"י עצמו פירש שם כלשון הזה שאין תלויה בגופו שאם לא ימצא בשביעי סימן טומאה שער לבן או פשיון יטהרנו אע"פ שנגעו עומד בעיניו כגון בסוף שבוע שני אבל כך אמרו חכמים שבסוף שבוע שני בין שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שידמה לקרום ביצה ואפילו העזה שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עמדה במראיתו כל שלא פשה מטהרה ואם כן פירוש הכתוב "והנה כהה הנגע" שחזר למראה נגע אחר כגון משלג לסיד הואיל ולא פשה מספחת היא שלא תאמר כיון שנשתנית הנגע למראה נגע אחר תראה בתחילה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והוא הדין אם העזה שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן טומאה אלא כעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור הוא ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב העזה וכל שכן כהה בא ללמדך שאף על פי שכהה אם פשה טמא ופירוש כהה שהוכחה לאחד ממראות נגעים כגון משלג ועד קרום ביצה שעדיין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים כבר נתרפא ואין נגע ואין פשיון בזה מטמאו כלל וכענין הזה הוא מתבאר בתורת כהנים (כאן) (הרמב"ן)

אור החיים **והנה כהה**. פירוש רש"י הא אם עמד במראיתו, או פשה טמא. ורמב"ם בפרק א' מהלכות טומאת צרעת כתב זה שנאמר בתורה והנה כהה הנגע וגוי שאם כהה מד' מראות נגעים טהור, וכן אם לא כהה ולא פשה ולא נולד בו שער לבן וכו' טהור ע"כ. הנה לדברי רש"י הכיהוי הוא מהקודם, ולא ממראה הצרעת, שאז תתחייב לומר שאין כאן מראה צרעת, ואין הכתוב מדבר אלא במי שהיתה בו מין צרעת מג' מראות, כמו שתאמר בהרת ונעשית שניה לה או שאת ונעשית שניה לה וכדומה, אבל אם היתה קרום ביצה שוב אין לה הדרגה אחרת. או אפשר שגם בכל אחת מד' מראות יש במין עצמו כיהוי, כמו שתאמר הבהרת עצמה תוכל להיות בב' הדרגות א' קודם כיהוי וא' אחר כיהוי וכן כל א' מהד'. ותמצא שאמרו במסכת נגעים (פ"א מ"ד) ר' חנינה אומר מראות נגעים י"ו, רבי דוסא וכו' אומר ל"ו. עקביא בן מהללאל אומר ע"ב, ומן הסתם אין חולקין בטהרה וטומאה אלא במספר המינים, וכן פירש רמב"ם בפירוש המשנה, הא למדת שהרבה מינים הם, והנה ישתנה הדין בין ב' הדרכים, כיון שהכיהוי הוא המטהר, אם צריך כיהוי ממדרגה למדרגה, או אפילו במדרגה עצמה, ויש צדדים לכאן ולכאן, וראשון מוטה קצת, ולדרכו ז"ל פירוש כהה הנגע הוא אחר הכיהוי קוריהו הכתוב נגע שלא נעקר ממנו שם נגע הגם שכהה אלא שכהה מראה

ראשון, ולדברי רמב"ם הכיהוי הוא ממראה הנגע שלא נשאר מראית הנגע, ופירוש כהה הנגע שאמר הכתוב של הקודם משמע שהוכחה מהיות נגע, ופשט הכתוב יע. ד כפירש"י, כי אם כהה הנגע ממראית ד' נגעים פשיטא שטהור שהרי אין כאן נגע, אבל אם נאמר כי פירוש כהה היא ממראית ראשון ועודנו במראית טמא כדברי רש"י יש חידוש לומר שאינו טהור אלא אם כהה. ויש ליישב לדעת רמב"ם שבא לומר שהגם שהוכחה מד' מראות נגעים ואין כאן רושם נגע אף על פי כן טעון כבוס בגדים, ויש לדעת לסברת רש"י למה לא התנה הכתוב באם חזר הנגע למראית הראשון כמו שהתנה באם פשה וגוי, בשלמא לדעת רמב"ם בין לא פשה ופשה שאמר הכתוב בשלא כהה מדבר, אלא לרש"י נעלם דבר זה מה יהיה דינו :

ויש לפנינו ב' דרכים, אחד הוא שניהם היו בתנאי הטהרה ויצא אחד מהם ולמד על עצמו שבחזרתו יטמא האיש לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכל יצא שגם הכיהוי אם חזר הנגע למראית ראשון טמא הגם שלא פשה, ודרך ב' כי דווקא הפשיון אם חזר ופשה הוא שטמא כיון שפשיון זה לא היה לו כלל פירוש שלא פשה נגע זה ממה שנראה קודם הסגר עכשיו שישנו טמא, מה שאין כן חזרת הגוון למה שהיה קודם כיהוי יש לומר כיון שגוון זה היה בו בתחלה ולא הוחלט לטומאה גם עכשיו יראה כבתחלה. ולא תקשה הלא גם פשיון יש מציאות שיהיה קודם הסגר וטהור ואף על פי כן אמר הכתוב אם פשה אחר טהרה שהוא טמא ואין אנו אומרים יראה כבתחלה. לא קשה כי שאני פשיון שמחליט אחר הסגר ראשון תאמר בכיהוי שהגם שלא כהה בהסגר ראשון שאינו מוחלט דכתיב (פסוק ה) והנה הנגע עמד בעיניו ולא פשה וגוי' והסגירו. ואולי שסובר רש"י שדרך ב' מוכרע הוא בסברא ולא הוצרך הכתוב לאומרו, וזה דוחק בדברי רש"י :

ולי נראה לפרש הכתוב על זה הדרך **והנה כהה הנגע** פירוש שהוכחה ממראהו ראשון אלא שעדיין מראהו נגע כדברי רש"י, אלא שכונת הכתוב הוא לומר שהגם שכהה אין לטהר אלא אם לא פשה, אבל אם פשה הגם שכהה אין לומר פנים חדשות באו לכאן ויראה בתחלה, אלא שקשה לי על מי סמך עליו הכתוב להכריע בו פירוש זה :

שוב ראיתי דברי רז"ל בתורת כהנים וזה לשונם והנה כהה יכול למטה מד' מראות תלמוד לומר הנגע, אי הנגע יכול במראיו תלמוד לומר והנה כהה, הא כיצד כהה ממראיו לא למטה מד' מראות, והנה כהה שאם העז וכהה כאלו לא העז, הנגע שאם כהה והעז כאלו לא כהה עד כאן. והנה תנא דתורת כהנים מפרש כהה שלא נעקר ממנו מראית הנגע כדרכו של רש"י, אלא מאומרו כאלו לא העז וכאלו לא כהה יגיד כפירושנו שכוונת הכתוב הוא לומר שלא יראה בתחלה ואפילו כהה מתחלה והעז אחר כך כאלו מתחלה עז היה וטהור אם לא פשה. ומעתה מדברי ברייתא זו נסתרו דברי רש"י ורמב"ם, ועדיין גם לדרך המבורר נשאר קושיא על מי סמך עליו לפרש בדבריו כן, ודלמא תנאי היא אם כהה דוק' לטהר, ומצאתי בתורת כהנים באותה פרשה עצמה הלכה ט' וזה לשונם מספחת, אף על פי שלא נשתנו מראיה ע"כ, הרי שהגם שלא כהה השמיענו הכתוב שהוא טהור, אם כן נחזור לפרש טעם אומרו כהה לומר שלא יראה בתחלה אם כהה ואומרו הנגע שלא יראה בתחלה אם העז. וצריך עיון לדברי רש"י ורמב"ם ויש ליישב בדוחק גדול :

מספחת היא. פירוש אינו צרעת, כדרך שאמר בוהק הוא, ואף על פי כן צוה ה' לכבס בגדיו שגם בחינה זו היא ענף מענפי הטומאה אלא שטומאתה קלה. ואולי

שזה ירמוז לאבק לשון הרע, כרמוז בדבריהם ז"ל (ערכין טו): שאפילו לומר נורא בבית פלוני הוא אבק לשון הרע:

עוד ירצה באומרו **מספחת היא** לומר שהוא שם מין נגע שצריך שיכבס בגדיו בשבילו, והוא מה שסמך לאומרו מספחת היא **וכבס בגדיו**, גם בזה מצאנו נחת רוח במה שקדם לומר **וטהרו הכהן** שנראה שצריך שיאמר הכהן טהור אתה, וקשה בשלמא אומרו וטמאו הכהן ירצה לומר שאין טומאה יורדת עליו אלא עד שיאמר הכהן טמא, אבל טהרה הרי בחזקת טהור הוא האיש והנגע טהור הוא אם כן מה צורך לומר וטהרו הכהן שמשמע שאינו טהור עד שיאמר לו הכהן טהור, והגם שאמרו ז"ל (רש"י) לצד שנסגר, אין זה מספיק, ולדברינו ישנו לטעם הדבר, כי מין נגע זה שמזקיקו לכיבוס בגדים אינו נטהר ממנו אלא במאמר הכהן כשאומר לו טהור זו היא טהרתו ויכבס בגדיו על מה שקדם קודם שיאמר הכהן טהור והבן: (אור החיים)

דעת זקנים ביום השביעי שנית. משמע שלא יטהר הנגע א"כ ימעט וכן פירש"י כהה שהוכחה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא והלכה רווחת היא כי עמד בעינו בשבוע שנייה אם לא פשה שהוא טהור והכי תנן במס' נגעים ארבע מראות מצטרפות זה עם זה להסגר ולפטור ולהחלט פי' להסגר את העומד בשבוע ראשונה, לפטור העומד בשבוע שנייה בסוף וה"ה דאם היה כשלג תחלה ובסוף השבוע כסיד ההיכל דלא חשיב כהה אלא עומד עד שיתמעט ממראות נגעים. וי"ל דלהכי נקט הכא והנה כהה הא אם עמד במראיתו ממש דטהור אלא לרבותא נקטיה שלא תאמר שאם נשתנה לסיד או מסיד לשלג דכנגע חדש הוא ובעי הסגר כבתחלה קמ"ל דכעומד הוי ופטור. ד"א דלהכי נקט והנה כהה אם נשתנה אפי' שוב פשה לא יטמא לכך נאמר אם כהה הנגע ולא פשה לו' הא אם פשה טמא אפילו כהה שהרי אם פשה תפשה דבתריה אכהה דלעיל קאי: (דעת זקנים)

ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל

אונקלוס ואם אוספא תוסף עדיתא במשפא פתר דאתחזי לכהנא לדכותיה ויתחזי תננינות לכהנא: (אונקלוס)

יונתן ואם הלוי הליך פסיונא דקילופי דמטפלא במשפא פתר דאיתחמי לכהנא לדכותיה ויתחמי תננינות לכהנא: (תרגום יונתן)

כלי יקר ואם פשה תפשה וגו'. זה סימן שאין כח ביד הטבע לדחות מעליו כל הפסולת כי רב הוא וזה ג"כ מופת שלא נטהר מחטאו עוד טומאתו בו, ואם לא פשתה הנגע כבר דחה מעליו הטבע כל עיפוש ופסולת זה מופת כי כבר גמר בלבו לשוב בתשובה שלימה ואם כסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו כבר דחה הטבע כל החולי לחוץ ואז בלי ספק יתרפא לפיכך טהור הוא וכן מצד העונש בלי ספק אם יראה שהצרעת נתפשטה בכל גופו אז ביותר יגמור בלבו לשוב בתשובה, זולת באם יהיה בו בשר חי כי זה מופת שבכל אלה לא יוסר. ורז"ל המשילו הדבר למים שכל מים רחבים אינן עמוקים והעמוקים אינן רחבים, כך אם הנגע אינו רחב אז הוא נכנס בעומק תוך הגוף ויש לחוש להתגברות החולי אבל אם הוא רחב ומתפשט בכל העור אינו עמוק בגוף וירפא

מהרה.

ורז"ל (סנהדרין צז.) **למדו מזה דרך דרש**, אין משיח בא עד שתתהפך כל המלכות למינות שנאמר כולו הפך לבן טהור הוא. רמז לדבר הפך לבן כשהמלה הפוכה יהיה נבל, ור"ל כשכולם ינבלו צור ישועתם אז יטהר ה' בהכרח כל הארץ מגילוליה וראייתם מנגע זה הבא על צד העונש וכשכולו הפך לבן ודאי החוטא יתן אל לבו לשוב, כך ישראל כשיראו שכל המלכות יהפך למינות ויראו כי אפס עצור ועזוב ודאי יתנו אז אל לבם לשוב בתשובה שלימה אל ה' ואז טהור הוא.

וענין מחית בשר חי בשאת, שלמעלה נראה הבשר בריאה ותחתיה תעמוד הבהרת. אולי על צד העונש בא נגע זה על כת החנפים הצבועים המראים את עצמם כשרים מבחוץ ותוכם מלא מרמות ותוך ע"כ בא עליהם מין זה, מדה כנגד מדה. (כלי יקר)

דעת זקנים ונראה שנית. מן הדין היה לו לכתוב שלישית דלגבי ראיות היא שלישית: (דעת זקנים)

[ח] וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהֵיחָהּ פְּשֵׁתָהּ הַמְסֻפַּחַת בְּעוֹר וְטָמְאוּ הַכֹּהֵן וְצָרְעַת הוּא: (פ)

אונקלוס וַיִּחְזֵי כְהֵנָּא וְהָא אוֹסְפַת עֲדִיתָא בְּמִשְׁכָּא וַיִּסְאַבְיָה כְּהֵנָּא סְגִירוּתָא הִיא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּחְמֵי כְהֵנָּא וְלֹא הִלִּיכַת פִּיִּסְיוֹנָא דְקִילּוּפֵי מִטְפְּלָא בְּמִשְׁכָּא וַיִּסְאַבְיָיָה כְּהֵנָּא מְטוּל דְסְגִירוּתָא הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט, וזקוק לזכרים ולתגלחת ולקרצן (א) האמור צפ' זאת תהיה: כרעת הוא. המספחת (ב) הזאת: כרעת. לשון נקבה: נגע. לשון (ג) זכר: (רש"י)

שפתי חכמים (א) כלומר מה שאין כן במזרע מוסגר שאין בו אחד מכל אלו ומפני שכלן הזכרו טומאת מזרע מוסגר וטומאת מזרע מוחלט דבשניהם הזכרה טומאה דבמוסגר כתיב וכבס בגדיו מכלל שהיה טמא וגבי המוחלט כתיב וטמאו הכהן וגו' הודיענו כאן גם כן ההבדל שביניהם: (ב) הולך לפרש זה מפני שמספחת הוא שם פרטי לנגע טהור הוכרח לפרש שמלת היא שבה אל המספחת הזאת ופירושו שהנגע שהיינו חושבים שהוא מספחת שהוא טהור אינו אלא כרעת שהוא טמא אבל לעיל גבי מספחת היא בודאי אבהרת דלעיל קאי ובהרת הוא שם כולל לכל נגע זיהר אתי שפיר לומר מספחת היא כלומר הבהרת דלעיל ואין צריך רש"י לפרש כלום לעיל. הר"א"ס: (ג) קשה לרש"י דלעיל כתיב נגע כרעת הוא שמע מינה לכרעת לשון זכר וכאן כתיב נגע כרעת כי תהיה שהוא לשון נקבה. ועל זה פירש כרעת לשון נקבה ונגע הוא לשון זכר משום הכי לעיל דכתיב נגע

לרעת הוא מלת הוא שב על הנגע שהוא לשון זכר: (שפתי חכמים)

אור החיים צרעת היא. פירוש אפילו מה שכבר קרא עליו הכהן שם טהרה עתה למפרע נתגלה שהוא טמא, כי המספחת הטהורה אין דרכה לפשות כל עיקר והשמיענו הכתוב בהודעה זו לומר שאין צריך שיהיה הפשיון גדול כשיעור הנגע אלא כל שהוא, שהרי אנו דנים במספחת עצמה שהיא צרעת והבן: (אור החיים)

דעת זקנים צרעת הוא. גבי צרעת כתיב היא לשון נקבה אך כשהוא כתוב גבי נגע הוא לשון זכר: (דעת זקנים)

[ט] נגע צרעת פי תהיה באדם והובא אל הפה:

אונקלוס מכתש סגירו ארי תהי באנשא ויתתי לות פהנא: (אונקלוס)

יונתן מכתש סגירו ארום יהי בבר נש ויתיתיה לות פהנא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא והובא. האדם כתברו: (אבן עזרא)

בעל הטורים באדם. ר'. הכא ואידך או באדם אשר יטמא לו. ובוגדים באדם תוסיף. אשר שלט האדם באדם. ובוגדים באדם תוסיף איירי באשה זרה שמפתה האדם עד שישמע לה וזהו אשר שלט האדם באדם שהיא שולטת בו ואם ישמע לה סוף שילקה בצרעת ויטמא כמת: סמיך נגעים ליולדת לומר שכל מי שאינו שומר נדות הולד מצורע (ד"א) והקב"ה אומר לולד אם תטיב מעשיך ראה מה בראתי למעלה ממך בהמה וחיה למאכלך ואם הרעות מעשיך הרי נגעים בצדך. (בעל הטורים)

[י] וראה הפה והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת:

אונקלוס ויחזי כהנא והא עמקא חורא במשפא והיא הפכת שער לחור ורשם בסרא חיתא בעמקתא: (אונקלוס)

יונתן ויחמי כהנא והא שומא זקיפא חורא במושפא פעמר נקי והיא הפכת שער למחור כקרום ביעתא ורשם בישרא חניא בשומא: (תרגום יונתן)

רש"י ומחית. שנימיני"ט בלע"ז, שנהפך מקלת הלבון שבתוך השאת למראה צהר אף הוא סימן טומאה, שער לבן בלא מחיה, ומחיה בלא שער לבן, (ד) ואף על פי שלא נאמרה מחיה בלא שאת, אף בכל המראות ותולדותיהן (ה) הוא סימן טומאה: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) דלקמן בפרשה זו כתיב וציום הראות בו בשר חי יטמא משמע אם יש בשר חי טמא הוא אף כשאין הפך שער לבן אם כן מה דכתיב הכא והיא

הפכה שער לבן ומחית פירוקן הפך שער לבן כלל מחיה או מחיה כלל הפך שער לבן: (ה) דמרבין ממה דכתיב נגע כרעת למה לי למכתב נגע לא היה לו לכתוב רק כרעת וגו', אלא לרבות לכל מראה נגע אם היו בו הסימנים דמפרש ואזיל סימן טומאה הוא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והיא הפכה. השער השחור ללבן: **ומחית**. פירוש בשר חי והנה הבשר שלא ירגיש איננו כן: (אבן עזרא)

בעל הטורים **לבן**. בגימטריא עזה: (בעל הטורים)

אור החיים והיא הפכה וגו' ומחית וגו'. פשט הכתוב משמע שצריך ב' לטומאה מחיה ושער לבן ורז"ל אמרו בתורת כהנים וזה לשונם יכול עד שיהיה בה שער לבן ומחיה תלמוד לומר צרעת נושנת היא, היא טמאה ואינה צריכה דבר אחר, אם כן למה נאמר שער לבן ומחית, מלמד שלא תהיה טמאה עד שיהיה בה כדי לקבל שער לבן ומחיה ע"כ. הנה מה שדייקו לטמא במחיה לבד מאומרו נושנת היא קשה, תינח מחיה אינה צריכה דבר אחר לסעדה מה שאין כן שער לבן בשאת מנין שיספיק לבד. ואולי דאומרו היא חוזר לכל אחד מב' דברים על הפכיות שער ללבן ועל מחיה, לא כמו שכתב בעל קרבן אהרן שחוזר אל המחיה לבד. או אפשר שדיוק היא חוזר להפכיות שער לבן שבו יספיק בלא מחית. ומחית לבד נשמעת מאומרו בפסוק שבסוף הענין שאמר הבשר החי טמא הוא צרעת הוא משמע בלא תנאי אחר כל שיש בשר חי יגיד צרעת, וחץ מדבריהם נראה לי כי טעם שלא אמר או מחית בשר, לומר שאפילו היו שניהם אם תכסה הצרעת את כל עור וגו' טהור, מה שלא נשמע אם היה אומר או, כי מנין לנו לטהר כשהיו ב' סימני טומאה, ולא חש למטעי להצריך לטומאה שניהם מטעם הנזכר: (אור החיים)

[יא] צרעת נושנת הוא בעור בפשוטו וטמאו הפהו לא יסגרנו כי טמא הוא:

אונקלוס סגירות עתיקא היא במשך בסרה ויסאבניה פהנא לא יסגרנה ארי: מסאב הוא: (אונקלוס)

יונתן סגירותא עתיקותא הוא במשך בישריה ויסאיביניה ויחלטיניה פהנא לא יסגריניה ארום מסאב הוא: (תרגום יונתן)

רש"י כרעת נושנת היא. מכה ישנה היא תחת המחיה, וחזרה זו נראית כריאה מלמעלה ותחתיה מלחה לחה, שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה (ו) אטהרנה: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) כתב הרא"ם תימא דמהכא משמע דהמחיה סימן טהרה הוא ולפיכך אמר הואיל שעלתה בו מחית בשר חי אטהרנו ולעיל כתב ומחית בשר חי אף הוא סימן טומאה וכו'. ונראה לי שרש"י בא לתרץ למה ליה לכתוב כרעת נושנת היא וגו' לא היה לו לכתוב אלא מחית בשר חי בשאת וטמאו הכהן ומתוך

שהכתוב עלמו צא ליתן טעם למה מטמאין אותו כשיש בו צער חי אדרבה היה לו לטהר דהא התחיל הנגע להתרפאות כיון שיש בו צער חי ועל זה פירש הכתוב כי ארעת נוסנת היא וקל להבין. נראה לי: (שפתי חכמים)

אבן עזרא נושנת. קדמונית: מלת יסגירנו. יוצאה לשנים פעולים והטעם שיצוה שיסגר: (אבן עזרא)

דעת זקנים צרעת נושנת. כאן לא דקדק רש"י ז"ל כל הצורך ובתורת כהנים מסיק שער לבן סימן טומאה ומחיה סימן טומאה מלמד שמטמאה מחיה בלא הפכה והא דרשינן מדכתיב הוא: (דעת זקנים)

יב ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הפה: (יב)

אונקלוס ואם מסגא תסגי סגירותא במשכא ותחפי סגירותא ית כל משך מכתשא מרישה ועד רגלוהי לכל חיזוי עיני כהנא: (אונקלוס)

יונתן ואין מסגיא תסגי סגירותא במושכא ותחפי סגירותא ית כל משך בישריה מרישיה ועד רגליו לכל חיזוי דחמין עינוי דכהנא ומתכוונן בין למדכא ובין לסאבא: (תרגום יונתן)

רש"י מראשו. של אדם (ז) ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) לא מראשו של נגע ועד רגליו ללא שייד בו ראש ורגל: (שפתי חכמים)

הרמב"ן ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע. הנה הפריחה אינה סימן טהרה עד שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה (נגעים פ"ח מ"ה) שאין מעכבין את ההופך כולו לבן אם כן מהו "את כל עור הנגע" אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע ומראשו ועד רגליו יאמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף האם הפך לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבהק או נתרפא טמא הוא (הרמב"ן)

בעל הטורים פרוח תפרח. ב' דין ואידך פרוח תפרח ותגל לומר כשפרוח תפרח הצרעת בכלו יגיל כי אז יטהר: (בעל הטורים)

יג וראה הפה והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע פלו הפך לבן טהור: (יג)

אונקלוס ויחזי כהנא והא חפת סגירותא ית כל בסרה וידכי ית מכתשא פלה אתהפיך למחור דכי הוא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּחַמֵי בְּהֵנָא וְהָא חֶפֶת סְגִירוּתָא ית פֶּל בִּישְׁרִיָּה וַיִּדְפֵי ית מִכְתָּשָׁא כּוּלִיָּה אֶתְהַפִּיד לַחֲיוֹר דְּכִי הוּא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וטהר את הנגע. כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא סר ממנו וטעם וטהר את הנגע. בדבור שאותו הנגע לא יטמא אחרים: (אבן עזרא)

[יד] וּבְיוֹם הַרְאוֹת בּוּ בְּשָׂר חֵי טָמֵא :

אונקלוס וּבְיוֹמָא דְאַתְחֲזִי בֵּה בְּסָרָא חֵיָּא יְהִי מְסָאָב : (אונקלוס)

יונתן בָּרַם יוֹמָא דִּיתְחַמֵי בֵּיה בִּישְׁרָא חֵיָּא דְבֵיה יְהִי מְסָאָב : (תרגום יונתן)

רש"י וּבְיוֹם הַרְאוֹת בּוּ בְּשָׂר חֵי. אם למחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה, אלא הרי שהיה הנגע בא' מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאין משום מחיה, לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד, ששופע אישך ואישך, וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו ע"י שומן, כגון שהבריח ונעשה רחב ונראית בו המחיה, למדנו הכתוב שתטמא (שם פרק ה, א.): וּבְיוֹם. מה תלמוד לומר, ללמד יש יום שאתה רואה בו, (ח) ויש יום שאין אתה רואה בו, (ט) מכאן אמרו חתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה, לו ולאטליתו (י) ולכסותו ולביתו, וכן צרגל (כ) נותנין לו כל ימי הצרגל: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש וּבְיוֹם הַרְאוֹת לֹא בֵּה לְלַמַּד שֶׁהַמַּחִיָּה סִימָן טוֹמְאָה שֶׁהִרִי כִּבְר פִּירֵשׁ וּמַחִית בְּשָׂר חֵי בְּשִׂאת אֲרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִיא אֲלֹא לְלַמַּד עַל רֹאשֵׁי אֵיבָרִים שֶׁהִנֵּג עֵינֵינוּ נִרְאָה בָּהֶם כֹּאחַת שְׁשׁוּפְעִין אֵיִשְׁךָ וְאֵיִשְׁךָ דְכֹתִיב וְרֹאֵהוּ כּוּלּוֹ וְהוּא אֲמִינָא מִפְּנֵי שֶׁבְּרִאשׁוֹנָה לֹא הִיא נִרְאָה כּוּלּוֹ הַשְּׂתֵא נְמִי שְׁנִשְׁמָן וְנִתְרַחֵב וְנִרְאָה כּוּלּוֹ לֹא תֵהֵא הַמַּחִיָּה סִימָן טוֹמְאָה לּוֹ קֵא מִשְׁמַע לָן: (ט) דְּבִהַרְאוֹת מִיִּבְעֵי לִיה: (י) פִּירֹשׁ לְבֹקֶן דְּתַרְגוּם שֶׁל חֲמֵשׁ חֲלִיפּוֹת חֲמֵשׁ אֲלֵטְלוּן: (כ) פִּירֹשׁ לְשֶׂאֵר אֵינְשֵׁי צַרְגָּל לִית לִיה רְשׁוֹת לְכֹהֵן לְטוֹמְאִינְהוּ עַד שִׁיעֲבוֹר הַצַּרְגָּל: (שפתי חכמים)

דעת זקנים וּבְיוֹם הַרְאוֹת. פִּרְשׁוּ אַע"פ שֶׁמִּפּוֹרֵשׁ בְּקִידוּשֵׁין שְׂאִין נִגַע וְלֹא מַחִיָּה מִטְמֵאִין בְּכ"ד רֹאשֵׁי אֵבָרִים מִשּׁוּם דְּבַעֵי לְכֹל מִרְאָה עֵינֵי הַכֹּהֵן וְאֵתָא קֵרָא לְמִימַר שֶׁאִם פִּרַח בָּהֶם נִגַע עַד שֶׁנִּתְגַּלָּה וְנִרְאָה לְהַדִּיא כְּגוֹן שֶׁהִבְרִיא בְּשׁוּמָן וְנַעֲשֶׂה רֹאשׁ הָאֵבֶר רַחֵב שֶׁהוּא טְמֵא וְלֹא דְקִדְקַד דְּלְכַאוּרָה לְאוּ בְּנִתְגַלָּה מִיִּירֵי אֲלֵא מַחִיָּה אִו נִגַע מִטְמֵאִין בְּרֹאשֵׁי אֵבָרִים בְּלִבְד גִּזְרַת מֶלֶךְ הוּא שֶׁהוּא סִימָן טוֹמְאָה כְּמוֹ בְּשֶׂאֵר שְׂרָאוּיָה לְטְמֵא בְּנִגְעִים שֶׁאִם נִתְגַּלָּה בּוֹ שְׁחוּזֵר לְטוֹמְאָה וְכֵן מִשְׁמַע בְּת"כ: (דעת זקנים)

[טו] וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַבְּשָׂר הַחֵי וְטָמְאוּ הַבְּשָׂר הַחֵי טָמֵא הוּא צְרַעַת הוּא :

אונקלוס וַיִּחְזִי כַהֲנָא יְת בְּסָרָא חָיָא וַיִּסְאַבְנֵהּ בְּסָרָא חָיָא מְסָאָב הוּא סְגִירוֹת הוּא : (אונקלוס)

יונתן וַיִּחְמִי פַּהֲנָאִית בִּישְׂרָא חָיָא וַיִּסְאַבְנֵינִיה מְטוּל דְּבִישְׂרָא חָיָא דְּבִיה מְסָאָב הוּא סְגִירוֹתָא הוּא : (תרגום יונתן)

כ"י כָּרַעַת הוּא. הַבָּשָׂר הַהוּא, בָּשָׂר לֶשׁוֹן זָכָר: (רש"י)

[טז] או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל הפה:

אונקלוס או אַרִי יִתְנֹב בְּסָרָא חָיָא וַיִּתְהַפֵּיךְ לְמַחְוֹר וַיִּתְנִי לֹת פַּהֲנָא : (אונקלוס)

יונתן או אַרוֹם יִיתְנֹב בִּישְׂרָא חָיָא וַיִּתְהַפֵּיךְ לְחִינּוֹר וַיִּתְנִי לֹת פַּהֲנָא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא או כי ישוב. שיתכן שישוב: (אבן עזרא)

[יז] וראו הפה והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הפה את הנגע טהור הוא: (פ)

אונקלוס וַיִּחְזַגְהּ פַּהֲנָא וְהָא אֲתְהַפֵּיךְ מִכְתָּשָׂא לְמַחְוֹר וַיִּדְכִי כַהֲנָא יְת מִכְתָּשָׂא דְּכִי הוּא : (אונקלוס) **[פ]**

יונתן וַיִּחְמִינִיה פַּהֲנָא וְהָא אֲתְהַפֵּיךְ מִכְתָּשָׂא לְמִחְוֹר וַיִּדְכִי פַּהֲנָא יְת מִכְתָּשָׂא דְּכִי הוּא : (תרגום יונתן)

[יח] וּבָשָׂר פִּי יִהְיֶה בּוּ בְּעָרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא : (אונקלוס)

אונקלוס וּבְסָרָא אַרִי יְהִי בִיה בְּמִשְׁפָּה שְׁחָנָא וַיִּתְסִי : (אונקלוס)

יונתן וּבַר נֶשׂ אַרוֹם יְהִי בִיה בְּמוֹשְׁכִיה שְׁחִנָּא וַאֲיִתְסִי : (תרגום יונתן)

כ"י שחין. לשון חמום, שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא (ב) מחמת האור (חולין ת.י): ונרפא. השחין העלה ארוכה (מ) ובמקומו העלה נגע אחר: (כ"י)

שפתי חכמים (ב) (נחלת יעקב) ונראה כוונתו לכל שכן שחין שעלה מאליו שלא מחמת מכה ולא בא אללא למעט הבא מחמת האש לפי שזה נקרא מכה וכל זה פשוט בתורת כהנים ובחולין דף ח' והרא"ם הביא הגמרא דחולין והתורה כהנים ולא שם לבו לכל שכן הוא ולפיכך כתב מה שכתב: (מ) לא הבשר שהיה בו השחין שלא יאמר נרפא כל עוד שיש בו שאת אלא ונרפא השחין והבשר עדיין חולה: (שפתי

דעת זקנים ונרפא. צ"ע תיבה זו למאי אתא אמנם בת"כ דריש פרח וזהו שחין יכול וכו' ת"ל ונרפא. פי' שאם הוכה בדבר שמביא לידי שחין כגון לקה בעץ או באבן ותפח הבשר במקום ההכאה ואח"כ פרח בו שחין שלא יהא טמא אא"כ נרפא וחזר הבשר במקו' ההכאה ופרח בו השחין: (דעת זקנים)

יט וְהָיָה בַּמָּקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה אוּ בְהֵרֵת לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתָּ וְנִרְאָה אֶל הַפֶּה:

אונקלוס וְיִהְיֶה בְּאַתֵּר שְׂחִנָּא עִמָּקָא חוּרָא אוּ בְהֵרָא חוּרָא סְמָקָא וְיִתְחַזֵּי לְכַהֲנָא: (אונקלוס)

יונתן וְיִהְיֶה בְּאַתֵּר שְׂחִינָא שׁוּמָא זְקִיפָא חוּרָא אוּ בְהֵקִי מֵיטְפְּלָא חוּרָא סְמָקָא מְעַרְבִין וְיִתְחַמִּי לֹת פְּהֵנָא: (תרגום יונתן)

רש"י אוּ צִהַרְתָּ לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתָּ. שְׂחִין הַנֶּגַע לְבָנָה חֲלָקָה, אֲלֹלָה (נ) פֶּתוּךְ וּמַעוֹרֵב צִטִּי מַרְאוֹת לֹבֵן וְאוֹדֵם: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) פִּירֶשׁ רֶש"י צִטְעוֹת דף ו' פֶּתוּךְ מַעוֹרֵב: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתָּ. מַעוֹרֵב מִשְׁנֵי הַעֵינַיִם אוּ קִצְתָּם כֵּן: מֵלֶת צִרְעָתָהּ. מַחֲלָה וְכֵן וְשִׁלַּחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה וְאִין מֵלֶת וְשִׁלַּחְתִּי טַעֲנָה כִּי הִנֵּה יִשְׁלַח דְּבָרוֹ אֲנִי שׁוֹלַח אֶת כָּל מַגְפּוֹתַי יִשְׁלַח בְּסָ חָרוֹן אִפּוֹ: (אבן עזרא)

אור החיים שֵׂאֵת לְבָנָה אוּ וְגו'. בַּתּוֹרָה כִּהְנִיִּם אָמְרוּ טַעַם אָמְרוּ לְבָנָה, לֹמֵר שְׂאִינָה אֲדַמְדַּמְתָּ, וּבִהֲרַת לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתָּ, וּמִנִּין לִיתֵן בְּשֵׂאֵת אֲדַמְדַּמְתָּ וּבִבְהֵרַת לְבָנָה חֲלָקָה תִּלְמוּד לֹמֵר נִגַע צִרְעָתָהּ פִּירוּשׁ בְּסוּף הַעֵינַיִן. וְנִרְאָה שֶׁלֹּא הוּצֵרֵךְ הַתְּנָא לְרִיבּוּי שֶׁל נִגַע צִרְעָתָה אֲלֵא לְפִתּוּךְ שֶׁל שֵׂאֵת, שֶׁלֹּא תֵאֵמֵר כִּיּוֹן שֶׁלִּבְנוֹנִיתָה אֵינּוּ עֹז אִם יָבֵא בּוֹ הַפֶּתוּךְ יַחֲשֵׁךְ הַלְּבַנּוֹנִית תִּלְמוּד לֹמֵר, אֲבָל לֹא לְחֲלָקָה שֶׁל בִּהֵרַת, כִּי הֵגֵם שֶׁלֹּא הִיָּה רִיבּוּי שֶׁל נִגַע צִרְעָתָה לֹא הֵייתִי מִטְהַר בִּהֵרַת חֲלָקָה, שֶׁלֹּא מִצִּינּוֹ שִׁישׁ טוֹמָאָה בְּשֵׂאֵת יוֹתֵר מִבְּהֵרַת. וּפִירוּשׁ הַכְּתוּב כֵּן הוּא שֵׂאֵת לְבָנָה אוּ בִּהֵרַת לְבָנָה הֵגֵם שֶׁהִיא אֲדַמְדַּמְתָּ, כִּי גוּוֹן הַבְּהֵרַת יֵשׁ בּוֹ שֵׂאֵת וְלֹא יִטְהַר לְצַד שְׂגָדֵל בּוֹ מֵרֵאִית הַצִּרְעָתָה וְלֹא הוּצֵרֵךְ רִיבּוּי שֶׁל נִגַע צִרְעָתָה אֲלֵא לְפִתּוּךְ הַשֵּׂאֵת, וְהֵגֵם שֶׁאֵמֵר הַתְּנָא ב' חֲלוּקוֹת, אֲגַב אִמְרָה. וְדַע כִּי לֹא דוּקָא שֵׂאֵת אֲלֵא הוּא הַדִּין סְפַחְתָּהּ שֶׁל בִּהֵרַת וְשֶׁל שֵׂאֵת מִטְמֵאִין בְּחֲלָקָה וּבְפִתּוּךְ. כֵּן מוֹכַח בְּמִסְכַּת נִגְעִים (פ"א מ"ב), וְטַעֲמוֹ מִמָּה שֶׁרִיבָה נִגַע צִרְעָתָה כָּל ד' מַרְאוֹת שׁוּיִם הֵם בְּדִין זֶה: (אור החיים)

ספורנו וְהִיָּה בַּמָּקוֹם הַשְּׁחִין שֵׂאֵת לְבָנָה. שֵׂאִין אוֹתוֹ הַמָּקוֹם נִדוֹן בְּסִימְנֵי עוֹר בֶּשֶׁר שֶׁל מַעֲלָה וְכֵן מָקוֹם מְכוֹת אִשׁ כִּי אִמְנֵם הָעוֹר הַטְּבַעִי שֶׁנֶּאֱבַד בְּשִׁחִין אוּ בְּמִכּוּה לֹא יָשׁוּב עוֹד כִּמְאֹז אֲבָל יוֹלֵד בְּמָקוֹמוֹ דְּבַר דּוֹמָה לְעוֹר שֵׂאִין עוֹר מַחֲלִיף כְּדֵאִיתָא פֶּרֶק בֵּא סִימָן. וְכִמוֹ שֶׁסְפָרוּ הַרּוּפְאִים: (ספורנו)

דעת זקנים אוּ בִּהֵרַת לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתָּ. בַּת"כ דְּרִישׁ מִלְּמַד שֶׁמִּטְמֵא בְּפִתּוּךְ פִּי מַעוֹרֵב בְּלוֹבֵן וְאוֹדֵם לֹא פִּשְׁתָּהּ בְּעוֹר וְהִיא כִּהָה הִיא אִם פִּשְׁתָּהּ אִפִּי נִשְׁתַּנָּה טַמָּא:

[כ] וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מִרְאָה שְׁפָל מִן הָעוֹר וּשְׁעָרָה הַפֶּדָּ לָבוֹ וְטִמְאוּ הַכֹּהֵן נִגַע צָרַעַת הוּא בְּשָׁחִין פָּרָחָה :

אונקלוס וַיִּחְזִי כֹהֵנָא וְהָא מְחֻזָּהָא מִכִּידָּ מִן מוֹשְׁכָּא וּשְׁעָרָה אֲתֵּהֲפִידָּ לְמַחְוֹר וַיִּסְאַבְיֵינָה כֹהֵנָא מִכְּתֵּשׁ סְגִירוּתָא הִיא בְּשָׁחִינָא סְגִיָּאת : (אונקלוס)

יונתן וַיִּחְמִי כֹהֵנָא וְהָא חִיזוּהָא מִכִּידָּ מִן מוֹשְׁכָּא לְמַחְוֹר וּשְׁעָרָה אֲתֵּהֲפִידָּ לְמַחְוֹר וַיִּסְאַבְיֵינָה כֹהֵנָא מְטוּל דְּמִכְּתֵּשׁ סְגִירוּתָא הוּא בְּשִׁיחִנָּא סְגִיָּאת : (תרגום יונתן)

רש"י מראה שפל. ואין ממשו שפל, אלא מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ועמוק, כמראה חמה עמוקה מן הכלל: (רש"י)

אבן עזרא והנה מראה. לא יתכן בדקדוק מראה בקמץ גדול תחת האל"ף והה"א במפיק כמו ידה רגלה כי לא נמצא כן בבעלי הה"א הנח הנעלם בסוף המלה ודגשות נו"ן יראנה כמו יסגירנה לחסרון הה"א הנוסף וכן מלת ממנה וממנו: (אבן עזרא)

[כא] וְאִם יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין בָּהּ שֵׁעַר לָבוֹ וּשְׁפָלָה אֵינְנָה מִן הָעוֹר וְהִיא כֹּהֵה וְהִסְגִּירוּ הַכֹּהֵן שְׁבַעַת יָמִים :

אונקלוס וְאִם יִחְזוּנָה כֹהֵנָא וְהָא לִית בָּהּ שֵׁעַר חוֹר וּמִכִּיכָא לִיתָהָא מִן מוֹשְׁכָּא וְהִיא עֲמִיָּא וַיִּסְגְּרִינָה כֹהֵנָא שְׁבַעַת יוֹמִין : (אונקלוס)

יונתן ואין יחמינה כהנא והא לית בה שער חוור ומכיכא לא איתא למחור ותיר מן משכא מטול דהיא עמיא ויסגיריניה כהנא שובעא יומין: (תרגום יונתן)

[כב] וְאִם פָּשָׁה תַּפְּשָׁה בְּעוֹר וְטִמְא הַכֹּהֵן אִתּוֹ נִגַע הוּא :

אונקלוס וְאִם אוֹסְפָּא תוֹסַף בְּמוֹשְׁכָּא וַיִּסְאַב כֹהֵנָא יָתֵהּ מִכְּתֵּשׁא הִיא : (אונקלוס)

יונתן ואין הלכא תהליך פסיונא במושכא ויסאב כהנא יתיה מכתשא הוא: (תרגום יונתן)

רש"י נגע היא. השאלת הזאת או הבהרת: (רש"י)

[כג] וְאִם תַּחְתִּיָּה תַעֲמֹד הַבְּהֶרֶת לֹא פִּשְׁתָּהּ צָרַבַת הַשָּׁחִין הוּא וְטִהְרוּ הַכֹּהֵן : (ס)

אונקלוס וְאִם בְּאַתְרָהָא קָמַת בְּהֶרֶתָא לָא אוֹסְפַת רִשָּׁם שְׁחִנָּא הִיא וַיִּדְכְּנָה כֹהֵנָא : (אונקלוס)

יונתן ואין באתרא קמת בהקי לא הליכת פסיונא צולקת שיחנא היא ונדכיניה
בהנא : (תרגום) (יונתן)

רש"י תחתיה. במקומה: רצת השחין. כתרגומו רשם שחנא, אינו אלא רושם
החמוס הניכר בצסק. כל רצת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימוס, כמו ונלרבו
זה כל פנים (יחזקאל כא, ג.), רייטרי"ד זלע"ז: רצת. רייטרי"שמענט זלע"ז: (רש"י)

אבן עזרא ואם תחתיה. אם עמדה במקומה כי יש נגע שישע ממקום אל מקום :
צרבת. כמו ונצרב' בו כל פנים כטעם מוקד וחום ולהבת: (אבן עזרא)

כד {בד} & nbsp; שני במחברין או בשר פי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית המכה
בהרת לבנה אדמדמת לבנה :
לבנה : או

אונקלוס או בסרא ארי יהי במשפה פנאה דנור ויהי רשם פנאה בהרא חורא
סמקא או חורא :
(אונקלוס)

יונתן או בר נש ארים יהי במושכיה כנאה דנור ויהי רושם כנאה בהקי חורא
סמקא מערבין או חורא בלחודא : (תרגום) (יונתן)

רש"י מחית המכה. שנימני"ט זלע"ז, כשחיתה המכה נהפכה לזהרת פתוכה
או לזנה חלקה. וסימני מכה וסימני שחין שוים הם, ולמה חלקן הכתוב, לומר
שאין מלטרפין זע"ז, נולד חלי גרים בשחין וחלי גרים במכה, לא ידונו כגרים (חלון
זס): (רש"י)

אבן עזרא או לבנ' לבדה : (אבן עזרא)

כנה {כנה} וראה אתה הפהו והנה נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמק מן העור צרעת
הוא במכה פרח וטמא אתו הפהו נגע צרעת הוא :

אונקלוס ויחזי יתה פהנא והא אתהפיך שער חור בבהרתא ומחזאה עמיק מן
משפא סגירותא היא בכנאה סגיאיה ויסאב יתה פהנא מכתש סגירותא היא :
(אונקלוס)

יונתן ויחמי יתה פהנא והא אתהפיך שער למחור פסידא וחיזויה עמיק
למחור כתלגא יתיר מן משפא סגירותא הוא בכנאה סגיאית ויסאב יתיה פהנא
מכתש סגירותא הוא : (תרגום) (יונתן)

כנו {כנו} ואם יראנה הפהו והנה אין בבהרת שער לבן וישפלה איננה מן העור והוא
כהה והסגירו הפהו שבעת ימים :

אונקלוס ואם יחזנה פהנא והא לית בבהרתא שער חור ומפיכא ליתאה מן משפא

וְהִיא עֲמִיא וַיִּסְגְּרָנָה פְּהֶנָּא שְׁבַע יוֹמִין : (אונקלוס)

יונתן וְאִין יְחֻמִּינִיה פְּהֶנָּא וְהָא לִית בְּבִהְקִי שְׁעַר חִיּוּר וּמְפִיכָא לָא אִיתָא לְמַחְנוּר וְתִיר מִן מוֹשְׁכָא מְטוּל דְּהִיא עֲמִיא וַיִּסְגְּרִינִיה פְּהֶנָּא שׁוּבְעָא יוֹמִין : (תרגום יונתן)

[כז] וְרָאָהוּ הִפְּהוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם פְּשָׁה תִפְּשָׁה בְּעוֹר וְטִמָּא הִפְּהוּ אֲתוּ נִגַע צָרַעַת הוּא :

אונקלוס וַיִּחְזַנְהוּ פְּהֶנָּא בַּיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה אִם אוֹסְפָא תוֹסֵף בְּמִשְׁכָּא וַיִּסְאֵב פְּהֶנָּא יְתֵה מְכַתֵּשׁ סְגִירוּתָא הִיא : (אונקלוס)

יונתן וַיְחַמְיִנִיה פְּהֶנָּא בַּיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה אִין הִלְכָא תִהְלִיךְ פְּסִיוֹנָא בְּמוֹשְׁכָא וַיִּסְאֵב פְּהֶנָּא יְתִיה מְטוּל דְּמְכַתֵּשׁ סְגִירוּתָא הוּא : (תרגום יונתן)

[כח] וְאִם תִּחְתְּיָה תַעֲמוּד הַבְּהֶרֶת לֹא פְּשָׁתָה בְּעוֹר וְהוּא כְּהָה שְׂאֵת הַמְּכֹנָה הוּא וְטִהְרוּ הִפְּהוּ כִּי צָרַבַת הַמְּכֹנָה הוּא : (פ)

אונקלוס וְאִם בְּאַתְרָהָא קָמַת בְּהֶרֶתָא לָא אוֹסְפַת בְּמִשְׁכָּא וְהִיא עֲמִיא עוֹמֵק פְּנוּאָה הִיא וַיִּדְפְּנֵה פְּהֶנָּא אַרְי רְשָׁם פְּנוּאָה הִיא : [פ] (אונקלוס)

יונתן וְאִין בְּאַתְרָהָא קָמַת בְּהֶקִי לֹא הִלִּיכַת פְּסִינְתָא בְּמוֹשְׁכָא וְהִיא עֲמִיא שׁוּמַת פְּנוּאָה הוּא וַיִּדְפְּאִינִיה פְּהֶנָּא אַרוּם צוֹלְקַת פְּנוּאָה הוּא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְאִם תִּחְתְּיָה תַעֲמוּד הַבְּהֶרֶת. וְהִיא כְּהָה. כִּאֲשֶׁר פִּירְשֵׁתִי וְלֹא הַזְכִּיר כֵּן בַּפְּסוּק וְאִם תִּחְתְּיָה תַעֲמוּד הַבְּהֶרֶת הָרֵאשׁוֹן בַּעֲבוּר שַׁעֲמַדָּה הַבְּהֶרֶת כִּאֲשֶׁר הִיתָה : (אבן עזרא)

[כט] וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בּוֹ נִגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְּזָקָן :

אונקלוס וַיִּגְבַּר אוֹ אִתְתָּא אַרְי יְהָא בְּהַ מְכַתְּשָׁא בְּרִישׁ אוֹ בְּזָקָן : (אונקלוס)

יונתן וַיִּגְבַּר אוֹ אִיתָא אַרוּם יְהִי בִיה מְכַתְּשָׁא בְּרִישׁ אוֹ בְּזָקָן : (תרגום יונתן)

רש"י בְּרֹאשׁ אוֹ זָקָן. זֶה הַכְּתוּב לַחֲלֹק זֵין נִגַע שְׁמַקוּם שְׁעַר לְנִגַע שְׁמַקוּם בְּשָׂר, שְׂזָה סִימְנוּ בְּשַׁעַר לְבוֹ, וְזֶה סִימְנוּ בְּשַׁעַר לְהוֹב (ת"כ פרשתא ה, ה): (רש"י)

אבן עזרא וְטַעַם לְהַזְכִּיר וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה. בַּעֲבוּר הַזָּקָן וְעוֹד כִּי הוּא צָרִיךְ לֵאמֹר עַל הַקֶּרֶחַ וְהַגִּבַּח אִישׁ וְלֹא אָדָם סָלַל לְהוֹצִיא הָאִשָּׁה וְהִנֵּה פִירוּשׁ (פ"י מ"ח וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה ר"ל אַחַר שֶׁלֶקַח לְשׁוֹן אִישׁ שְׁאִינוּ כוֹלָל לְאִשָּׁה כְּמוֹ מֵלֶת אָדָם. הוֹצֵרֶךְ לוֹמַר אִשָּׁה בַּעֲבוּר הָרֵאשׁ לֹא בַּעֲבוּר הַזָּקָן כִּי הַזָּקָן שֶׁבַּ לְאִישׁ וְלֹא לְאִשָּׁה וּבִקְרָח וּבִגִּבַּח אָמַר כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְאִישׁ כִּי יִמְרֹט רֵאשׁוֹ וְלֹא הַזְכִּיר בּוֹ אִשָּׁה כִּי לֹא תִמְצָא קֶרֶחַת וּגִבַּחַת בְּאִשָּׁה מִפְּנֵי הַלְּחוֹת שֶׁבָה כְּמוֹ שֶׁמִּפְּרָשׁ לְמַטָּה. וְמָה שֶׁאָמַר וְלֹא אָדָם. ר"ל וְלֹא אָמַר אָדָם שֶׁהוּא כָּלֵל לְאִישׁ וְלְאִשָּׁה עַד כֵּאֵן) כִּי יִהְיֶה בּוֹ נִגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְּזָקָן

הרמב"ן **בראש או בזקן**. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש"י והנראה מן הלשון הזה שהפרש שבין נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר בגון השער הלבן והצהוב כי הנגע בארבע מראותיו כשהוא בתוך שער הראש והזקן אם נצהב בו שער טמא כאשר הוא טמא בעור הבשר אם הוא לבן וכי היאך אפשר לומר כן והלא הוא עצמו כתב (בפסוק מג) כמראה צרעת עור בשר שמטמא בארבע מראות ולא כמראה נתקים של מקום שער שאין מטמאים בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה ואם בארבע מראות אין מטמא באיזה מראה ובאיזה ענין הוא מטמא ולא הזכיר בו הכתוב אלא סימני החליטה שבסוף שער צהוב ופשיון אבל חשב הרב שנגע הראש והזקן הודיעו הכתוב בשמו שאמר (בפסוק ט) "נתק הוא" והוא השם הידוע לו ובשם הזה הוא נכר והנה הזכיר בנגעים שמותם ומראיהן בהרת לבנה (פסוק ד) שאת לבנה (פסוק י) ובראש הזכיר שמו ובשמו הוא נודע אבל השם ההוא טמא הכתוב וחזר ופירש סימני החליטה בסוף זו היא סברת הרב בנתק וכן נראה עוד מדבריו כי טעם הפרשה השניה (פסוק מ) ואיש כי ימרט ראשו לומר כי כאשר ימרט הראש שינשר השער ויקרח יהיה טהור מטומאת נתקים מראש ואין מטמא באותו נגע הנקרא נתק ויהיה נדון כדיני עור בשר שאת ותולדתה דכיון שאין כאן שער יצא מכלל דין ראש וזקן וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעוד שער בהן אינן מטמאין במראות נגעים כלל אבל כאשר ימרט מקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו שנעשה המקום חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתוק ההוא שער צהוב ודק הוא הנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם השער לא שהוא שם בלבד כמו שאמר הרב ז"ל אבל כשמו כן הוא שצריך נתוק השער ההוא כגריס ואחר נתוק השער הראשון התולדי מן המקום ההוא אם נולד שם השער הצהוב הדק הלקויי הוא בו סימן טומאה לא כשנולד תחילה קודם הנתוק וכן שנינו (נגעים פ"ז מ"א) נולד בראש או בזקן חזר הראש והזקן ונקרחו טהורים הראש והזקן עד שלא העלו שער והעלו שער ונקרחו רבי אליעזר בן יעקב מטמא שתחילתן וסופן טמא וחכמים מטהרין ולענין שער צהוב הקודם נמי שנינו (שם פ"י מ"ד) שער צהוב שקדם לנתק טהור ורבי יהודה מטמא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא מטמא ולא מציל וכן הענין הזה כולו עוד שנוי בספרא (פרק ח ה) וטעם הכתוב שלא הזכיר הנתוק בתחילה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל בעוד השער השחור התולדתי עליו ולפיכך תפס סתם בנהוג בבני אדם כי בבא הנגעים בראשם ינתקו מתחילה ויולד בנתק נגע ויצמח בו השער הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש "נתק הוא" לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהיה נתוק ודעת רוב המפרשים שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת ולא תולדותיהן ולא שום שינוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער כגריס בראש או בזקן ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו צרעת הראש או הזקן שהרי (בפסוק ט) טמא הכתוב בתחילה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר (בפסוק לא) בשאיננו עמוק הסגר וטמא אותו בפשיון (בפסוק לה) ומשמעות זה שאין מראה הנתק עמוק ולא משונה כלל ובודאי שני הסימנים האלו שהן הפשיון והשער הצהוב שוים הם בדינם ואם כן באו הכתובים ללמד שבין מראהו עמוק כמראה הבהרת או שאיננו עמוק ולא משונה כלל כיון שניתק מטמא בשער צהוב או בפשיון וברייתות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שימרט המקום בראש אינו נגע עד שתולד במקום החלק בהרת ותולדתה או שאת ותולדתה ואז תטמא הבהרת

והשאת בשער צהוב כמו שתטמא בעור הבשר בהפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע בראש או בזקן ואמר "והנה מראהו עמוק מן העור" ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדתה וכן שאת ותולדתה ואין הפרשה הזאת אלא לטעון (טעם) אחר שלא כענינו והוא שלא יטמאו מראות נגעים בראש אלא אחרי הנתוק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא יטמאו בשער לבן ולהחמיר שיטמאו בשער צהוב והכתוב שאמר וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר הכהן את נגע הנתק (פסוק לא) פירושו כמו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור (פסוק ד) כי "נגע הנתק" ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים לפי ששנינו שם (פ"א ה"ד) והנתקים מטמאים בכל מראה ואפילו לבנים בשחור והשחורים בלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראיו כתבנית הזהב עד כאן נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע או לבן בעור הראש השחור כעין מראות הנגעים או אפילו נגע שחור בעור הראש הלבן כעין המורפיאה השחורה שהזכירו הרופאים כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הבשר והפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו (פסוק מ) לימדה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעות הראש וישאר השער מקיף את הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק מכל הצד ההוא אינו נידון בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור בשר והטעם כי בטבעי בני אדם רבים שיקרח להם מיעוט השער בצדדי הראש לאחור או לפנים ואין הנתוק בהם חולי אלא הרי הוא כשאר הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעוזות שלנו טיני"א ובערבי אל סעפ"ה ומיעוט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח וטעם הכתוב שאמר (פסוק מב) וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמא כשאר הגוף במראות נגעים בפתוך ובחלק ואמר כמראה צרעת עור בשר (פסוק מג) שיהיה מוחלט במחיה או בפשיון שהוא מראה הצרעת החלוטה בעור הבשר והזכירו רבותינו שאינו מטמא בשער לבן כמו ששנינו (נגעים פ"ד מ"ג) שהמחיה מטמא בקרחת או בגבחת מה שאין כן בשער לבן וידרוש כן בת"כ (נגעים פרק יא ב) ויש מן המפרשים שאומרים כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתוק ובין המריטה והענין הוא כי קרחת וגבחת הוא שיעקר השער בענין שאינו עתיד לחזור כגון שסך שער ראשו בסם משיר השער או שנעקר בטבעו ביבוש הליחה וענין הפרשה כפי הדעת הזו כי מתחילה דיבר הכתוב בנתק והוא שנשר השער ונכרת מלשון ונתוק וכרות (להלן כב כד) נתקו כפות רגלי הכהנים (יהושע ד יח) ואחר כך אמר כי כאשר ימרט ראשו שיעקר השער במריטה שישאר הראש חלק ומלובן כעין נחשת ממורט וכענין שכתוב למען יהיה לה ברק מורטה (יחזקאל כא טז) שבידוע שלא יחזור שם לעולם אין זה נתק אבל האיש הזה קרח הוא או גבח כדרך בני אדם הקרחים וטהור הוא אבל אם יהיה בקרחת או בגבחת ממראות הנגעים יהיה טמא כמראה צרעת עור בשר ובסימניהון מחיה ופשיון אלא שמעטו חכמים ממנו במדרשם שער לבן וטעם הדבר לפי שכבר נמרט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם יולד מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור ולא בתכונת שער אלא לקוי ולבן וזה דעת חכמי הצרפתים בפירוש מסכת נגעים וענין המשניות והברייתות השניות שם נוטה לדבריהם ואם כן יהיה הנתק חולי הסעפ"ה או החליים הידועים הנקראים מחלת שועל ושביל הנחש וכולם חליים ויש להם עזר והמריטה היא הקרחת ואין לה עזר ורפואה כלל (הרמב"ן)

אור החיים ואיש או אשה וגו'. הוצרך לפרט כאן או אשה ולא אמר אדם ואשה בכלל, לצד שאין לאשה זקן יאמר האומר שלא דבר הכתוב אלא באיש שישנו בזקן, והגם שיאמר אדם ולא יאמר איש תאמר שבא לרבות הקטן או למעט

גוים, ולעולם נגעי זקן באשה לא מטמאה תלמוד לומר או אשה לאם גדל שער בזקנה שהיא מטמא בנתקים: (אור החיים)

ל וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע וְהֵנִיחַ מִרְאֵהוּ עַמֶּק מִן הָעוֹר וּבֹ שֵׁעַר צָהָב דָּק וְטָמֵא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נִתְקַ הוּא צָרַעַת הָרֵאשׁ או הַזָּקֵן הוּא:

אונקלוס וְיִחְזִי כִּהְנָא יֵת מִכְתָּשָׂא וְהָא מְחִזְזֵהי עַמִּיק מִן מְשָׁכָא וּבִיה שֵׁעַר סַמָּק דְּעִדָּק וְיִסְאָב יֵתֵה כִּהְנָא נִתְקָא הוּא סְגִירוֹת רִישָׂא או דְּקִנָּא הוּא: (אונקלוס)

יונתן וְיִחְמִי כִּהְנָא יֵת מִכְתָּשָׂא וְהָא חֲזוּיָה עַמִּיק לְמַחְנוֹר יִתִּיר מִן מְשָׁכָא וּבִיה שֵׁעַר מְצֻלֵהָב כְּחִיזוֹ דְּהָב דְּקִיק וְיִסְאָב יֵתִיה כִּהְנָא נִתְקָא הוּא סְגִירוֹת רִישָׂא או דִּיקָנָא הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י וְזו שֵׁעַר לְהוֹב. שְׁנֵהפֶךְ שֵׁעַר שְׁחוֹר (ס) שָׂבו לְהוֹב: נֵתָק הוּא. כִּךְ שְׁמוֹ שֵׁל נִגַע (ע) שְׁצִמְקוֹם שְׁעַר: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) מלכתיב ורעה הכהן את נגע הנתק הקיש נגע לנתק מה נגע שער לבן שבו אינו מטמא חלל הפוך חף נתק שער להוב שבו אינו מטמא חלל הפוך וכאלו כתיב ושער בנגע הפך להוב: (ע) דאם לא כן למה שינה שם נגע טמא זה כאן משמו של נגע הטמא ללעיל דכתיב נגע לרעה היא. רל"ס: (שפתי חכמים)

אבן עזרא צהוב. בלשון ישמעאל קרוב מעין הלבן: נתק הוא. מגזרת כאשר יונתק פתיל הנעורת והטעם על השער: (אבן עזרא)

בעל הטורים הזקן. גי הראש או הזקן. הזקן זקן אהרן. וגם את הזקן תספה במפלת סנחריב מלמד שלקו בצרעת ובשביל שאהרן רואה את הנגעים ומטהרם בלוג שמן זכה לשמן הטוב של שמן המשחה שיורד על זקנו: (בעל הטורים)

אור החיים שער צהוב. בתורת כהנים צהוב, צהוב ולא ירוק וכו', אוציא את כל אלו ולא אוציא הלבן ודין הוא ומה צהוב שאינו סימן טומאה בנגעים סימן טומאה בנתקים שער לבן שהוא סימן טומאה וכו' תלמוד לומר צהוב ע"כ. וקשה דלמא לגופו אתא שיטמא בנתק הגם שאינו מטמא בשאר נגעים, ולעולם הלבן מטמא בקל וחומר הנזכר, ומה גם שלא עשה התנא קל וחומר ומה צהוב וכו' עד שלקח בידו שהצהוב מטמא בנתק, מעתה הגם שאמר הכתוב צהוב בנתק עשה קל וחומר ללבן אם כן במה סתרו באומרו תלמוד לומר:

ונראה שדרשת התנא היא ממה שאמר הכתוב צהוב וטמא אותו ולא אמר וטמאו כמו שאמר בבי' ובגי' מקומות, ואמר אותו למעט הלבן על זה הדרך אותו פירוש הצהוב הוא מטמא וכאלו אמר התנא תלמוד לומר צהוב וטמא אותו, וכמו כן תמצא שדרש תנא בתורת כהנים כל אותו האמורים בפרשיות הקודמות ממה שלא אמר וטמאו, וטעם שלא בא תיבת אותו בדברי התנא, לצד שעדיין היה רוצה לדרוש תיבת דק שקדמה לה, ולא חש לטעות, כי אין דרך לפנות ימין ושמאל וסמך על המעיין, ותמצא שאחר כך דרש התנא מיעוט וטמא אותו נתק

הוא ולא דרש בו אלא מיעוט הוא ולא מיעוט אותו, שהרי כבר דרשה כדרכנו:

ואם תאמר אם כן נדון קל וחומר לטמא צהוב בשאר נגעים על זה הדרך, ומה לבן שאינו מטמא בנתק מטמא בשאר נגעים צהוב שמטמא בנתק מכל שכן שיטמא בשאר נגעים, ואולי כי ממה שהוצרך למעט לבן בנתק יגיד שחש שלא לדון בקל וחומר ומן הנמנע שנעשה קל וחומר עד שנצדיק לומר שאין הצהוב מטמא בשאר נגעים, ומעתה אין מקום לדון בהפך שהרי הכתוב העיד שאין צהוב מטמא בשאר נגעים ממה שהוצרך למעט לבן בנתק כנזכר והבן. ועיין בפרשת מצורע (י"ד ז') מה שפלפלו מזה בברייתא דשבע פעמים האמור במצורע, ופירוש צהוב אמרו בתורת כהנים וזה לשונם צהוב וגו' ולמה הוא דומה לתבנית הזהב, ופירש רמב"ם (נגעים פ"ו מ"א) שהוא מראה המעורב מאדמימות וירקות ע"כ. וראיתי לראב"ע ז"ל שפירש וזה לשונו בלשון ישמעאל קרוב מעין הלוהן עד כן נראה שיחשוב כי לזה נתכוון הכתוב ואנו מבני גלות ישמעאל ואותו גוון שקורין אותו בלשון ישמעאל כן הוא לבן דיהוי קצת, וכפי זה הוא בהיפך מפירוש התנאים, ובמחילה מכבודו אם באנו לחלוק על רז"ל ולפרש מלות התורה בלשון ישמעאל היינו עושים תורת שקר, וכי כעורה זו שפירשו רז"ל בלשון הזה"ב ובפירושים כאלו נתן הרב יד לחכמי הדורות לזלזל בכבודו, וכלן כמין פירוש זה ישתקעו הדברים ולא יאמרו: (אור החיים)

ספורנו נתק הוא. שיש בתוך מקום שער איזה מקום שנתק ממנו השער בכח החולי, לא בכח אדם ולא בכוח סם, ואף על פי שאין שם שום מראה כמו שקבלו רבותינו ז"ל. וכן הוא מין צרעת אצל הרופאים. אמר אם כן שאף על פי שתהיינה במקום הנתק מראות טמאות ופסיון המחליטין שלא במקום שער, הנה השער השחור מציל במקום שער מן המראה ומן הפסיון: (ספורנו)

[לא] וכי יראו הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור וישער שחור אין בו והסגיר הכהן את נגע הנתק שבעת ימים:

אונקלוס וארי יחזי כהנא ית מכתש נתקא והא לית מחזוהי עמיק מן משכא וישער אכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש נתקא שבעת יומין: (אונקלוס)

יונתן וארום יחמי כהנא ית מכתש ניתקא והא לית חיזויה עמיק למחור יתיר מן משכא וישער אוכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש ניתקא שובעא יומין: (תרגום יונתן)

רש"י ושער שחור אין בו. הא אם היה בו שער שחור טהור, (פ) ואין לריך להסגר, ששער שחור סימן טהרה הוא בנתקים, כמו שנאמר ושער שחור למה בו וגו': (רש"י)

שפתי חכמים (פ) כדי שלא תפרש והנה אין מראהו עמוק מן העור אפילו יש בו שער שחור והוא אמינא לשער שחור הוא סימן טומאה או אין בו שער שחור אפילו מראהו עמוק מן העור לריך הסגר והוי וא"ו דושער שחור כמו או לכך פירש שהכל תלוי בשער שחור כמו שנאמר ושער שחור וגו': (שפתי חכמים)

[לב] וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנִּגְעַת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא פָּשָׁה הַנֶּתֶק וְלֹא הָיָה בּוֹ שֵׁעָר צָהָב וּמִרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עֵמֶק מִן הָעוֹר:

אונקלוס וַיִּחְזִי כִּהְנָא יְתַּ מְכַתְּשָׁא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא אוֹסְף נִתְקָא וְלֹא הָוָה בָּהּ שֵׁעָר סַמְק וּמְחִזִּי נִתְקָא לִית עֵמִיק מִן מְשַׁכָּא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּחְמִי כִּהְנָא יְתַּ מְכַתְּשָׁא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא הִלִּיד פְּסִיוֹן מְכַתְּשָׁא וְלֹא הָוָה בֵּיהּ שֵׁעָר מְצַלְהַב כִּיחִזִּי דְהַב וְחִיזִּי נִתְקָא לִית עֵמִיק יְתִיר מִן מְשַׁכָּא: (תרגום יונתן)

רש"י והנה לא פשה וגו'. הא אם פשה, או היה בו שער (5) כהוב, טמא: (רש"י)

שפתי חכמים (5) שאל תדייק והנה לא פשה אף על פי שיש בו שער כהוב או אין בו שער כהוב אף על פי שפשה כריך הסגר והוי הוא"ו דולא היה בו שער כהוב במקום או אבל אם היו שני סימנים טמא מוחלט אללא כך תדייק והנה לא פשה וגם שער כהוב אין בו אז כריך הסגר כדמשמע והנה לא פשה ולא היה בו שער כהוב וא"ו מוסיף על ענין ראשון אבל אם פשה אף על פי שאין בו שער כהוב או שיש בו שער כהוב אף על פי שלא פשה טמא הוא כדלקמן בפרשה זו דכתיב בהדיא וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר וגו' משמע שטמא מיד שפשה אף על פי שאין בו שער כהוב ממילא אמרינן נמי להיפך אם יש בו שער כהוב אף על פי שלא פשה. רש"י: (שפתי חכמים)

[לג] וְהִתְגַּלַּח וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יִגְלַח וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּתֶק שְׁבַעַת יָמִים שְׁנִית:

אונקלוס וַיִּגְלַח סְחָרְגִי נִתְקָא וְדַעַם נִתְקָא לָא יִגְלַח וַיִּסְגֵּר כִּהְנָא יְתַּ נִתְקָא שְׁבַעַת יוֹמִין תְּנַנְנוֹת: (אונקלוס)

יונתן וַיִּסְפֹּר יְתַּ שֵׁעָרָא דְחִזְרִנִּית נִתְקָא בְּרַם דַּעַם נִתְקָא לָא יִסְפֹּר וַיִּסְגֵּר כִּהְנָא יְתַּ נִתְקָא שְׁבַעַת יוֹמִין: (תרגום יונתן)

רש"י והתגלח. סביבות הנתק: ואת הנתק לא יגלח. מניח שתי שערות סמוך לו סביב, כדי שיהא ניכר אם פשה, שאם יפשה יעבור השערות ויאלא למקום הגילוח: (רש"י)

אבן עזרא והתגלח. הראש או הזקן ומקום הנתק לא יגלח: (אבן עזרא)

הרמב"ן והתגלח ואת הנתק לא יגלח. כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר תער על מקום הנתק שאע"פ שאין בו שער אם יעביר התער על המקום ההוא יתגרר העור והנה סיבה להצמיח בו שער שכן דרך בעלי חטטין שבראש וכל המשירין שערותיהן

לגרור המקום וגם לעשות בהן באזמל חבורות חתוכות אבל בתורת כהנים (ט ז)
דרשו ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלומר והלא ניתק השער ממנו אלא
סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לנתק כדי
שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרגם אונקלוס ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא
יגלח שיניח בכל סביביו שתי שערות להכיר בהם הפשיון ויהיה טעם "ואת" כמו
ויגש דוד את העם וישאל להם לשלום (שמואל א ל כא) שבא סמוך להם ולא בא בתוכו
או טעמו כטעם "עם" ויחסר מלת "אשר" יאמר ואשר עם הנתק לא יגלח וכמוהו
רבים (הרמב"ן)

בעל הטורים והתגלח. גימ"ל גדולה שגי צריכים גילוח גדול בכ"מ שיש בו שער.
נזיר ומצורע ולוים: (בעל הטורים)

לד וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנִּתְקָא בְיוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהֵנָּה לֹא פָשָׁה הַנִּתְקָא בְּעוֹר וּמְרָאָהּ
אֵינָנוּ עֵמֶק מִן הָעוֹר וְטָהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִפֵּס בְּגָדָיו וְטָהַר:

אונקלוס וְיִחְזִי כִּהְנָא יְתַּ נְתִיקָא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא אוֹסֵף נְתִיקָא בְּמִשְׁכָּא
וּמְחֻזָּהּ לִיתְוֵהי עֵמִיק מִן מִשְׁכָּא וְיִדְכִי יְתֵהּ כִּהְנָא וְיִצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכִי: (אונקלוס)

יונתן וְיִחְמִי כִּהְנָא יְתַּ נְתִיקָא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לֹא הִלִּיף פְּסִיּוֹן נְתִיקָא בְּמִשְׁכָּא
וְיִחְזִי לִיתְוֵי עֵמִיק לְמַחְוֹר יְתִיר מִן מִשְׁכָּא וְיִדְכִי יְתֵהּ כִּהְנָא וְיִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִדְכִי:
(תרגום יונתן)

אבן עזרא וכבס בגדיו. ואין צורך לאמר שירחץ במים: (אבן עזרא)

לה וְאִם פָּשָׁה וְאִם פָּשָׁה הַנִּתְקָא בְּעוֹר אַחֲרֵי טְהַרְתּוֹ:

אונקלוס וְאִם אוֹסְפָא יוֹסֵף נְתִיקָא בְּמִשְׁכָּא בְּתַר דְּכוּתֵהּ: (אונקלוס)

יונתן וְאִין הִלִּיף תַּתְּהִלִּיף פְּסִיּוֹנָא דְּנִיתְקָא בְּמִשְׁכָּא בְּתַר דְּכוּתֵהּ: (תרגום יונתן)

רש"י אחרי טהרתו. אין לי אלא פושה לאחר הפטור, מניין אף בסוף שבוע ראשון
ובסוף שבוע שני, תלמוד לומר פשה יפשה: (רש"י)

לז וְרָאָהּ הַכֹּהֵן וְהֵנָּה פָּשָׁה הַנִּתְקָא בְּעוֹר לֹא יִבְקַר הַכֹּהֵן לְשַׁעַר הַצֹּהֵב טָמֵא הוּא:

אונקלוס וְיִחְזִינָה כִּהְנָא וְהָא אוֹסֵף נְתִיקָא בְּמִשְׁכָּא לֹא יִבְקַר כִּהְנָא לְשַׁעַר סַמָּק
מִסָּאָב הוּא: (אונקלוס)

יונתן וְיִחְמִינִיה כִּהְנָא וְהָא הִלִּיף פְּסִיּוֹן נְתִיקָא בְּמִשְׁכָּא לֹא יִפְשֵׁשׁ כִּהְנָא לְשַׁעַר
מִצְלָהָב מְטוּל דְּמִסָּאָב הוּא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא לא יבקר הכהן. הטעם יבקש וכן ובקרתם וקרוב מלשון הבדלה וכן לא
יבקר בין טוב לרע: (אבן עזרא)

בעל הטורים לא יבקר. ב' לא יבקר לשער הצהב טמא הוא לא יבקר בין טוב לרע בשביל לא יבקר בין טוב לרע על כן לא יבקר הכהן ויטמאנו שעל ז' דברים נגעים באים: (בעל הטורים)

דעת זקנים והנה פשה הנתק בעור טמא הוא. תימה האי קרא למה לי והלא כבר נא' והנה לא פשה הנתק וטהר אותו ושמא יש לוי דאי לאו האי קרא הייתי מפרש קרא דוהנה לא פשה הנתק הכי כלי' אם לא פשה וגם שער שחור אין בו טמא אבל מפשיון בלבד לא יטמא ת"ל והנה פשה דמפשיון בלבד טמא: (דעת זקנים)

[לז] ואם בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשָׁעַר שָׁחַר צָמַח בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר הוּא וְטָהָרוּ הַכֹּהֵן: (ס)

אונקלוס ואם פד הנה קם ניתקא ושער אכס צמח בה אתסי ניתקא דכי הוא וידכנה פהנא: (אונקלוס)

יונתן ואם פד הנה קם ניתקא ושער אוכס צמח ביה איתסי ניתקא דכי הוא וידכניה פהנא: (תרגום יונתן)

רש"י ושער שחר. מנין אף הירוק והאדום שאינו כהוב, תלמוד לומר ושער. ולשון כהוב, דומה לתבנית הזהב. (ה) כהוב כמו זהוב, אור"ל כלל בלע"ז: טהור הוא וטהרו הכהן. הא טמא שטהרו (ה) הכהן לא טהור (מועד קטן ז:): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) (דבק טו) מה שפירש רש"י זה כאן ולא למעלה בפסוק ובו שער כהוב מפני שלמעלה יוכל לפרש כל מה שאינו שחור נקרא כהוב אבל מאחר שפירש שדודם וירוק נתרצה במלת ושער שהוא בכלל שחור אם כן קשה מהו כהוב לכך פירש וכו': (ה) ללא תימא כיון דגזרת הכתוב הוא שאין טומאות וטהרות נגעים אלא על פי כהן אף על פי שכל סימני טומאה יש בנגע אינו טמא כל זמן שלא יאמר הכהן טמא הוא הוא הדין אם יש בו סימני טומאה וטיהרו הכהן יהא טהור קא משמע לן טהור הוא וטיהרו הכהן וכו': (שפתי חכמים)

אור החיים טהור הוא וטהרו הכהן. בתורת כהנים אמרו טהור, יכול יפטור וילך לו תלמוד לומר וטהרו, יכול אם אמר כהן על טמא טהור יהיה טהור תלמוד לומר טהור וטהרו, ועל דבר זה עלה הלל ע"ה (ידושלמי פסחים פ"ו ה"א) מבבל, משמע שלא היה יכול להכריחם מהפסוק עד שעלה לארץ ישראל וקבל שכן הוא ההלכה כמו שדרש הוא, וצריך לדעת במה היו החולקים עליו מיישבים הכתובים:

ונראה כי טהור וטהרו צריכין לדון שלא יפטור וילך לו אלא עד שיאמר לו הכהן טהור אתה, שזולת טהור הייתי אומר כי לצד שאינו יודע יבא כהן ויודיענו כי הכהן הוא הבקי בהלכות אלו ותורה יבקשו מפיהו, ולעולם אם ידע הוא שהוא בוהק יפטור וילך תלמוד לומר טהור הוא וטהרו, ואין הכרח לדרשת הלל עד

שעלה לארץ ישראל וידע שכן באה ההלכה, מעתה נחזור לקבוע ההלכה בכתוב על זה הדרך טהור הוא דוקא אם הוא כפי האמת טהור בזה הוא שיועילו דברי הכהן אבל אם אמר על טמא טהור לא יועיל, ולא תקשה דלמא נתכוון הכתוב באומרו טהור אפילו ידע הוא שהוא טהור, כי אין זו אלא דחיה ותצדק קודם בירור האמת שכך באה הלכה, אבל אחר שהדין שאנו קובעים ביתור הוא הלכה, יותר נבחר לומר לזה נתכוון מלדחות דחיות. וזה כלל נכון בפירוש התורה. וראיתי ליישב מאמרי רז"ל שאמרו (ויק"ר פכ"ב) שלא היה דבר שלא נמסר למשה בסיני, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ואמרו במקום אחר (במד"ר פי"ט) כי רבי עקיבא היה דורש מה שלא ידע משה כאומרו הדברים עשיתם אעשה לא נאמר וכו' יעויין שם דבריהם, וכן כמה מאמרים שדומים לזה. ונראה כי ישוב המאמרים הוא. כי הן אמת שכל דבר תורה נאמר למשה ואין חכם יכול לדעת יותר ממה שידע משה, והגם שתצטרף כל דורות ישראל מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה אין חידוש שלא ידעו משה, אבל ההפרש הוא כי משה נתן לו ה' תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והנה האדון ב"ה בחכמתו יתברך רשם בתורה שבכתב כל תורה שבעל פה שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בעל פה היכן הוא רמוז בתורה שבכתב וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה ללבש ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות כלן יתנו להם מקום בתורה שבכתב, ולזה תמצא באו התנאים וחברו תורת כהנים וספרי וכו' וכל דרושתם בכתובים אינם אלא על פי ההלכות והלבישם בתורת ה' תמימה שבכתב, ואחריהם ועד היום זו היא עבודת הקודש בני תורה לדייק המקראות וליישבם על פי המאמרים שהם תורה שבעל פה, וזו היא עבודת התורה הנקראת ארץ החיים, וענין זה לא נמסר למשה כולו לדעת כל תורה שבעל פה היכן היא כולה רמוזה בתורה שבכתב, ולזה אמרו ז"ל שדרש רבי עקיבא דרשות שלא ידעם משה, אין הכוונה שלא ידע משה עקרון של דברים הלא ממנו הכל אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, אלא שלא ידע סמיכתם ודיוקם היכן רמוזים בתורה, וזה לך האות מה שלפנינו שדרש הלל מהכתוב ההלכה שנאמרה למשה בעל פה ולא גילה ה' למשה עיקרה בכתוב ובא הלל ודרשה, ודברים אלו נכונים הם: (אור החיים)

דעת זקנים ואם בעיניו. וצ"ע מה בא זה ללמדנו והלא כבר נא' אם לא פשה טהור ושמא דין דשער שחור צמח בו בא ללמדנו בפי': (דעת זקנים)

[לח] וְאִישׁ אֹד אִשָּׁה פִי יְהִי בְעוֹר בְּשָׂרָם בְּהָרֹת בְּהָרֹת לְבָנֹת:

אונקלוס וגבר או איתא ארי יהי במשך בסרהון בפרו בפרו: (אונקלוס)

יונתן וגבר או איתא ארום יהי במשך בישריהון בקקי בקקי חוון: (תרגום יונתן)

רש"י **זהרת.** **חברבורות:** (רש"י)

[לט] וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה בְעוֹר בְּשָׂרָם בְּהָרֹת בְּהוֹת לְבָנֹת בְּהַק הוּא פָּרַח בְּעוֹר טָהוֹר הוּא: (ס)

אונקלוס ויחזי כהנא והא במשך בסרהון בפרו עמן חוון בקקא הוא סגי במשכא

דְּכִי הוּא : הוּא : [ס] (אונקלוס)

יונתן וַיִּחַמֵי כַהֲנָא וְהָא בְּמִשׁוֹדְ בִישְׂרִיָּהוֹן בְּהִקֵּי עַמִּינַן חוֹרְוָן צַחַר הוּא סְגִי בְּמִשְׁכָּא דְּכִי הוּא : הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י כהות לבנות. שאין לזבן שלהן עז אלא כהה: כהה. כמין לזבן, הנראה כזכר אדם, אדום שקורין רוש"ו בין חברבורות אלמימותו קרויה כהה, כאיש עלדן שבין עלדסה לעדסה מזהיק הזכר לזבן את: (רש"י)

אבן עזרא בהק הוא. זאת המלה ידועה בלשון חז"ל ואין ריע לו במקרא: (אבן עזרא)

ספורנו כהות לבנות. למטה ממראה קרום ביצה ששנו חכמים: (ספורנו)

[מ] שני במחברין וַאִישׁ כִּי יִמְרֹט רֹאשׁוֹ קָרַח הוּא טָהוֹר הוּא :

אונקלוס וְגִבֵּר אָרִי יִתֵּר שְׁעַר רִישָׁה קָרַח הוּא דְּכִי הוּא : (אונקלוס)

יונתן וְגִבֵּר אָרוּם יִתֵּר שְׁעַר רִישִׁיה קָרוּחַ הוּא דְּכִי הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י קרח הוא טהור הוא. טהור מטומאת נתקין, שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער, אלא בסימני נגעי עור זכר, כשער לזן ומחיה ופסיון: (רש"י)

אבן עזרא ימרט. כמו ולחיי למורטים בעבור השער שהוא סביב הלחיים: קרח מגזרת לא תשימו קרחה וטעם ראשו. כלו: (אבן עזרא)

[מא] וְאִם מִפְּאֵת פָּנָיו יִמְרֹט רֹאשׁוֹ גִבַּח הוּא טָהוֹר הוּא :

אונקלוס וְאִם מִלְּקֵבֶל אַפֻּהִי יִתֵּר שְׁעַר רִישָׁה גְלוּשׁ הוּא דְּכִי הוּא : (אונקלוס)

יונתן וְאִין מִקֵּבֶל אַנְפוּי יִתֵּר שְׁעַר רִישִׁיה גְלִשְׁלָשׁוֹן הוּא דְּכִי הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י ואם מפאת פניו. משפוע הקדקד כלפי פניו, קרוי גבחת, ואף הולדעין שמכאן ומכאן בכלל, ומשפוע הקדקד כלפי אחוריו, קרוי קרחת: (רש"י)

אבן עזרא גבח. אין לו חבר חוץ מהפרשה הזאת והוא שם התאר ולפי דעתי שקרח הוא במעלה של הראש ולא הזכיר האשה בעבור הלחה הרבה שיש בה לא יקרח ראשה כי השער הוא כדמות עשב: (אבן עזרא)

[מב] וְכִי יִהְיֶה בְּקִרְחַת אוּ בְּגִבְחַת נָגַע לְבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת פִּרְחַת הוּא בְּקִרְחָתוֹ אוּ בְּגִבְחָתוֹ :

אונקלוס וְאָרִי יְהִי בְקָרְחוּתָהּ אוּ בְגִלוּשׁוּתָהּ מְכַתֵּשׁ חֹרֶר סְמוּק סְגִירוֹת סְגִיָּא הִיא
בְקָרְחוּתָהּ אוּ בְגִלוּשׁוּתָהּ : (אונקלוס)

יונתן וְאָרוֹם יְהִיא בְקָרוּחְתָּא אוּ בְגִלְשִׁלוּשְׁתָּא מְכַתֵּשׁ חִינּוֹר סְמוּקְרִי מְעַרְב סְגִירוֹת
סְגִיָּא הוּא בְקוּרְחִתִּיהּ אוּ בְגִלְשִׁלוּשְׁתִּיהּ : (תרגום יונתן)

רש"י נגע לבן אדמדם. פתוך. מניין שאר המראות תלמוד לומר כמראה לרעת
עור בשר, כמראה הלרעת האמור בפרשת עור בשר, אדם כי יהיה בעור בשרו,
ומהו אמור בו, שמטמא בארבע מראות, ונדון בב' שבעות, ולא כמראה לרעת
האמור בשחין ומכה שהוא נדון בשבע א', ולא כמראה נתקין של מקום שער
שחין מטמאין בארבע מראות, שאת ותולדתה, בהרת ותולדתה: (רש"י)

דעת זקנים בקרחתו. בין במקום שאין בו שער בין במקום שיש בו שער : (דעת זקנים)

[מג] וְרָאָה אֹתוֹ הִפְהִן וְהִנֵּה שְׂאֵת הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדָּמֶת בְּקָרוּחְתּוֹ אוּ בְגִבְחִתּוֹ
כְּמִרְאָה צָרְעַת עוֹר בְּשָׂר :

אונקלוס וְיַחֲזִי יְתֵה פְהִנָּא וְהָא עַמִּיק מְכַתֵּשָׁא חִוּוֹרָא סְמָקָא בְקָרוּחְתָּהּ אוּ
בְגִלוּשׁוּתָּהּ כְּמִחֲזִי סְגִירוּתָּא מְשַׁךְ בְּשָׂרָא : (אונקלוס)

יונתן וְיַחֲמִי יְתִיָּה פְהִנָּא וְהָא שׁוּמֵת מְכַתֵּשָׁא חִוּוּרָא סְמָקָא מְעַרְבּוֹ בְקוּרְחִתִּיהּ אוּ
בְגִלְשִׁלוּשְׁתִּיהּ הִי כְחִיזוֹ סְגִירוֹת מְשַׁךְ בִּישְׂרָא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא כמראה צרעת עור בשר. שאר הגוף : (אבן עזרא)

[מד] אִישׁ צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טָמֵא יְטַמְּאֵנוּ הִפְהִן בְּרָאשׁוֹ נִגְעוֹ :

אונקלוס גְּבַר סְגִיר הוּא מְסָאָב הוּא סְאָבָא יְסָאָבְנָה פְהִנָּא בְרִישָׁה מְכַתֵּשָׁה :
(אונקלוס)

יונתן גְּבַר סְגִיר הוּא מְסָאָב הוּא סְאָבָא יְסָאָבִינִיהּ פְהִנָּא מְטוּל דְבְרִישִׁיהּ
מְכַתֵּשִׁיהּ : (תרגום יונתן)

רש"י בראשו נגעו. אין לי אלא נתקין, מנין לרבות שאר (פ) המנוגעים, תלמוד
לומר טמא יטמאנו, לרבות את כולו. על כולו הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו':
(רש"י)

שפתי חכמים (פ) פירוש אין לי אלא נתקין שצריך שיהיו בגדיו פרומים וראשו וגו'.
ואם תאמר היה לו לרש"י לפרש כל זה על בגדיו יהיו פרומים ויש לומר דעת
רש"י הכי אל תסבור לומר דהאי בראשו נגעו יתירא הוא דכולה פרשה מדברת

בראש על כרחק צא לרבות שאר נגעים. זה אינ לומר ללא למדנו מראשו נגעו
ללא שאר המנוגעים שהם מנגעי הנתקים דהו דומיא דקרחת וגזחת שסתיהם
בראש שיהיו בגדיו פרומים וכל שאר דיני טומאה קרחת וגזחת שיטמאנו הכהן,
מניין לרבות אף שאר המנוגעים שהן מנגעי ררעת עור צקר שיהיו המנוגעים
צבהם צבגדים פרומים ופרועי ראש ושאר האמורים ושיטמאנו הכהן תלמוד לומר
טמא יטמאנו שני פעמים לרבות את כולן והיינו דמסיים צסיפא שעל כולן הוא
אומר בגדיו יהיו פרומים. הרא"ם: (שפתי חכמים)

בעל הטורים **טמא**. ב' דין ואידך למען טמא את מקדשי. רמז לזר ששימש שלוקה
כצרת פירוש למען טמא את מקדשי שזר שנכנס בו לעבוד טמא יטמאנו. והיינו
דכתיב בעוזהו ובידו מקטרת להקטיר והצרת זרחה במצחו: **נגעו**. ב' דין ואידך
אשר ידע איש את נגעו בענין תפלת שלמה פירוש בראשו נגעו בתחלת הענין צריך
שידע נגעו ויטהר ממנו בתשובה קודם שיתפלל: (בעל הטורים)

אור החיים **צרוע הוא טמא הוא**. נראה לפרש הפסוק כדרך שפירש הלל בפסוק
טהור הוא שכתבנו בסמוך, וכאן הוא מוכרח ביותר כי אמר **צרוע הוא** לגופה ואף
על פי כן צריך שיטמאהו הכהן, ואם לא טמאו הכהן אין לו טומאה, וכפל לומר
טמא הוא למעט אם אמר על הטהור טמא כי דוקא זה שטמא הוא כפי האמת
הוא שיטמאנו הכהן אבל אם היה טהור ואמר לו טמא אין זה טמא אלא טהור,
וטעם שכפל **טמא יטמאנו**, דרשו בתורת כהנים לרבות כל הטומאות שצריכין
מפי כהן:

צרוע הוא. ולא אמר צרעת הוא. אולי כי לצד שה' זלזל בו כל כך שהפריח צרעת
בקרחתו ובגזחתו זה יגיד כי טומאתו מרובה משאר נגעים הבאים בהצנע, כי ה'
יחוש על כבוד הבריות, וזה מעשיו מוכיחות כי נמאם בעיני ה' ויסרו נגע כזה
רחמנא ליצלן. ולזה גמר אומר **בראשו נגעו** לתת טעם לקריאתו כן איש צרוע וגו'
כי בראשו נגע ו: (אור החיים)

[מה] והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה
וטמא טמא

אונקלוס וסגירא די בה מכתשא לבושוהי יהון מבזעין ורישיה יהי פריע ועל שפם
פאבלא ותעטף ולא תסתאבון ולא תסתאבון קרי: (אונקלוס)

יונתן ומצורעא דביה מכתשא לבושוהי יהון מבזעין ורישיה יהי מרבי פרוע ועל
ספריא יהוי מהלך ועל שיפמי יהי מעטף והי כאבילא יהי לבוש וכרוזא מכריז
ואמר רחוקו רחוקו מן מסאבא: (תרגום יונתן)

רש"י פרומים. קרועים: פרוע. מגדל שער: ועל שפם יעטה. כאבל: שפם. שער
השפתים, גרינו"ן צלע"ז: וטמא טמא יקרא. משמיע שהוא טמא (ת) ויפרשו ממנו
(מ"ק): (ה.)

שפתי חכמים (ת) לא שיקרא את אחרים טמאים כפי המוזן מן המקרא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא בגדיו יהיו פרומים. כמו קרועים להכירו ללכת במנהג משונה או טעמו כענין אבל על כן בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והטעם שיתאבל על רוע מעשיו כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע: **ועל שפם**. למעלה מהשפם והמ"ם מהשורש, והעד ולא עשה שפמו: **יעטה**. בבגדיו מגזרת עוטה אור והטעם שלא יזיק ברוח פיו: **וטמא**. פעמים שיאמר כן תמיד בעברו במסלה שיש שם ישוב שישמרו בני אדם ולא יגעו בו: (אבן עזרא)

בעל הטורים וראשו. ד' דין ואידך וראשו בשמים. וראשו מגיע השמימה. וראשו לעב יגיע. כשביל שהגיע ראשו עד לשמים ע"כ נגעים באים עליו וראשו יהיה פרוע: (בעל הטורים)

כלי יקר והצרוע אשר בו הנגע וגו'. מה ת"ל אשר בו הנגע פשיטא כי אם אין בו הנגע אינו צרוע, ומכאן ראייה שצרעת שם המכה כמבואר למעלה וכן יתבאר בסמוך פ' מצורע ונגע כנוי על העון כי החוטא נוגע בכבוד שמים או בכבוד הבריות. וזה דעת המדרש האומר כנגע נראה לי בבית זה ע"ז כו' (ילקו"ש מצורע יד.תקסג) ע"כ אמר כאן על הצרוע שנלקה בצרעת על שספר לשה"ר לפגום הבריות וקבלת רז"ל שכל הפוסל במומו פוסל (קידושין ע.) לכך נאמר אשר בו הנגע, כי בו נמצא בעצם וראשונה כל נגע וקלון שרצה לפגום בו את חברו. ראשו יהיה פרוע, לכפר על גסות רוחו שרצה להיות לראש על כל אדם. ובגדיו יהיו פרומים, לכפר על צרות העין כי כל צר עין מסתמא גם בגדיו קרועים ומטולאים. ועל שפם יעטה, לכפר על חטא הלשון שבשפתיו. וטמא טמא יקרא, כי המטמא בניב שפתיו אחרים אז טמא יקרא גם הוא כי ודאי במומו פוסל. וכל ימי אשר הנגע בו, דהיינו העון אז יטמא לפי שטמא הוא מצד מעשיו. (כלי יקר)

[מו] כל ימי אֲשֶׁר הִנֵּגַע בּוֹ יִטְמָא יִטְמָא הוּא בְּדָד יֵשֵׁב מְחוּץ לְמַחְנֶה מוֹשְׁבוֹ: (ס)

אונקלוס כל יומי די מְכַתְּשָׂא בֵּה יְהִי מְסָאָב מְסָאָב הוּא בְּלַחֲדוּדְהִי יֵיִתֵּב מְפָרָא לְמִשְׁרִיתָא מוֹתְבָּה: [ס] (אונקלוס)

יונתן כל יומין דְּמְכַתְּשָׂא בֵּיה יְהִי מְסָאָב מְטוּל דְּמְסָאָב הוּא בְּלַחֲדוּדִי יְתוּב וּלְצַד אֵינְתִּיתִיה לָא יִתְקַרֵּב מְפָרָא לְמִשְׁרִיתָא מוֹתְבָּה: (תרגום יונתן)

רש"י **זדד יסב**. שֵׁלַח יִהְיוּ שָׂאֵר טַמְאִים יוֹשְׁבִים עִמּוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, מֵה נִשְׁתַּנֵּה מִשָּׂאֵר טַמְאִים לִישָׁב זַדָּה, הוֹאִיל וְהוּא הַבְּדִיל זַלְשׁוֹן הַרַע (א) זִין אִישׁ לְאַשְׁתּוֹ וּזִין אִישׁ לְרַעְהוּ, אִף הוּא יַבְדִּל: מִחוּץ לְמַחְנֶה. חוּץ לְשֵׁלַשׁ (ב) מַחְנוֹת (פסחים סז.): (רש"י)

שפתי חכמים (א) ולכך נקרא מצורע מוֹלִיֵּא רַע: (ב) פִּירוּשׁ מִדְּכַתִּיב זַדָּה יִסָּב דְּמִשְׁמַע אִף שָׂאֵר טַמְאִין זַב וְטַמְא מֵת לֹא יִסָּבוּ עִמּוֹ. אִם כֵּן עַל כְּרַחֵךְ מִחוּץ לְמַחְנֶה הוּא חוּץ לְג' מַחְנוֹת דֵּהֵא טַמְא מֵת מוֹתֵר בְּמַחְנֶה לוּיָהּ וְאִסּוּר בְּמַחְנֶה

שְׁכִינָה וְזֶה אֶסוּר בְּמַחְנֵה לְוִיָּה וּמוֹתֵר בְּמַחְנֵה יִשְׂרָאֵל מִדְּכַתִּיב וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת
מַחְנֵיהֶם וְלֹא כְּתִיב אֶת מַחְנֵם לְמִשְׁמַע תֵּן מַחְנֵה לְזֶה וּמַחְנֵה לְזֶה לְטַמְאֵם מֵת מַחְנֵה
אֶחָת וְלֹזֵב מַחְנֵה אֶחָת. וְעוֹד אֶכְתוֹב מִזֶּה אִם יִרְלֶה ה': (שְׁפָתַי חֲכָמִים)

אבן עזרא **כל ימי אשר הנגע בו יטמא**. כי טמא הוא באמת: מלת **בדד**. מפורשת
במגלת **איכה**: **אבן** (עזרא)

בעל הטורים **בדד ישב**. למי ששלח מדנים בין אחים בלשון הרע וגרם לישוב לזה
לבד ולזה **לבד**: **בעל** (הטורים)

אור החיים **כל ימי**. פירוש כל זמן שנגעו בו שהוא עונו כמו כן ישאר בטומאת
צרעתו והוא אומרו **יטמא** פירוש יעמוד בטומאתו ואומרו **טמא הוא** פירוש על
דרך אומרו (ירמ' ב') תיסרך רעתך, שאין ה' ב"ה מטמאו אלא טמא הוא מעצמו
לצד פעולתו ואין ה' עושה לו דבר, וכן הוא אומר (איכה ג') מה יתאונן אדם חי
גבר על חטאיו ודרשו ז"ל (ילקוט תתרי"מ) יעויין שם דבריהם. ועייין מה שכתבתי
(בראשית ד ז) בפסוק הלא אם תטיב שאת: (אור החיים)

דעת זקנים **בדד ישב**. לפי שאתו חולי מתפשט בבני אדם הרגילין אצלו וגם אסור
בתשמיש **המטה** לפי שהוא קשה לה: **דעת** (זקנים)

[מז] **וְהַבְגָד כִּי יְהִי בּוֹ נֹגַע צָרְעַת בְּבָגְד צֶמֶר אוֹ בְּבָגְד פְּשָׁתִים:**

אונקלוס **וּלְבוּשָׁא אֲרִי יְהִי בֵּיה מְכַתֵּשׁ סְגִירוּ בְּלִבְשׁ עֶמֶר אוֹ בְּלְבוּשׁ כְּתָן:** (אונקלוס)

יונתן **וּלְבוּשָׁא אֲרוּם יְהִי בֵּיה מְכַתֵּשׁ סְגִירוּ בְּלְבוּשׁ עֶמֶר אוֹ בְּלְבוּשׁ כְּיָתָן:** (תרגום
יונתן)

הרמב"ן **והבגד כי יהיה בו נגע צרעת**. זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן
נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד
גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהוה
כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו להראות כי השם סר מעליו ולכך אמר הכתוב
(להלן יד לד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא
והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' כמו שאמר (שם) כי תבאו אל ארץ כנען
אשר אני נותן לכם לאחוזתה ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אבל מפני שלא
יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה ובתורת
כהנים (מצורע פרשה ה א) דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא
כל אחד ואחד מכיר את שלו והטעם כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה'
ותשרה שכינה בתוכם וכן אני חושב בנגעי הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא
הוצרך למעט מהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד אינם נוהגים
אלא בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום
ההוא כטבעו ולא אצבע אלהים היא ולפיכך הצבועים בידי שמים מטמאין
כדברי רבי שמעון (נגעים פ"א מ"ג) ועל דרך הפשט מפני זה יחזירו הכתוב בכל פסוק
ופסוק "הבגד או העור או השתי והערב" כי הדבר נס ולרבותינו בהם מדרשים
וכולם בתורת כהנים (הרמב"ן)

אור החיים והבגד וגו'. אומרו וא"ו החיבור דרש רבי יוסי הגלילי (בתו"כ) וזה לשונו מחוץ למחנה מושבו והבגד למד על הבגדים שהם טעונים שלוח חוץ לשלשה מחנות, ואמרו עוד שם אין לי אלא צמר ופשתים המיוחדים מנין לרבות הכלאים תלמוד לומר והבגד וגו'. וקשה דלמא לא בא רבוי וא"ו והבגד אלא או להסמיכו לדין שלוח חוץ לשלשה מחנות או לרבות כלאים. ואולי כי דרשת רבי יוסי הגלילי היא מוא"ו, ודרשת ריבוי כלאים מה"א של והבגד ממה שלא אמר ובגד:

בבגד צמר או בבגד וגו'. צריך לדעת למה אמר או ולא הספיק לומר בבגד צמר ובבגד פשתים ומה גם לדברי הרב בעל קרבן אהרן שפירש שטעם שהוצרך לרבות כלאים לצד שאמר הכתוב או שחלקם כל אחד לבדו תגדל הקושיא שלא היה צריך לכתוב לא או ולא ריבוי והבגד, ועוד תגדל הקושיא שאמרו שם בתורת כהנים יכול יהיו מטמאין בין צבועים בין שאינם צבועים תלמוד לומר בבגד צמר או בבגד פשתים מה פשתים כברייתו אף צמר כברייתו ע"כ, קשה הלא הכתוב אדרבה הכחיש זה ממה שאמר או חלקם לומר שאין ללמוד צמר מפשתים:

ונראה כי צריך הכתוב לומר או שלא יטעה אדם לומר שלא יטמא בנגעים אלא בגד של שניהם על זה הדרך בגד צמר ובגד פשתים עמו תלמוד לומר או, אם כן תיבת או צריכה לעצמה ואינה מעכבת סמיכות צמר לפשתים, וזה הוא שיעור הכתוב בבגד צמר ולא דוקא צמר אלא הוא הדין אם יהיה בגד פשתים שניהם שוים בדין, ולזה דרשו מה פשתים כברייתו, פירוש שאין דרך בני אדם לצבוע בגדי פשתים אף צמר וכו', ומה שהוצרך לרבות כלאים מוהבגד לא לצד הטעות שיבא מתיבת או כמו שחשב בעל קרבן אהרן אלא לצד שלא אמר הכתוב אלא צמר ופשתים כלאים מנין לנו לומר, ואם היינו אומרים שהוצרך לצד שאמר או כדברי בעל קרבן אהרן אם כן תיבת או תבא בה הסברה שפסקה בין הצמר ובין הפשתים לכל דבר שלצד זה הוצרך הכתוב לרבות ובה הוצרך הכתוב כי או פסקה מעתה אין מקום לומר מה פשתים כברייתו והלא או אפסקיה והבן: (אור החיים)

ספורנו והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. ממה שאין ספק בו שלא יהיה זה בטבע בשום פנים, כי בבגד לא יקרו אלה המראות המשוונות אם לא מצד מלאכה תשימם בו בצבעים שונים בכונה או שלא בכונה וזה מצד איזה חטא שיקרה בסמים הצבועים או במלאכת האומן או בהתפעלות הבגד הצבוע. וכבר באה הקבלה שלא ידונו בנגעי בגדים זולתי הלבנים בלתי צבועים כלל. אמנם העיד הכתוב שלפעמים יהיה זה כפלא בבגדים ובבתים, וזה להעיר אוזן הבעלים על עבירות שבידם, כמו שספרו ז"ל שיקרה בענין השביעית כאמרם (קידושין כ, א) בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית סוף מוכר את מטלטליו לא הרגיש סוף מוכר שדהו וכו'. וכל זה בחמלת ה' על עמו. וכן קבלו ז"ל שאין בגדי גוים מטמאים בנגעים. וזה כי אמנם המין האנושי הוא התכלית המכוון במציאות בפרט במציאות הנפסדים, כי הוא לבדו מוכן מכולם להיות דומה לבורא במושכלות ובמעשיות, כאשר העיד הוא יתברך באמרו בצלמנו כדמותנו ויצדק זה בכל אחד מאישי האדם כשכלו האישי הנקרא "צלם אלהים" ובכחו הכחירי הנקרא "דמות אלהים" כי האדם לבדו בנבראים הוא בעל בחירה וכאשר יתעורר להתבונן מציאות בוראו וגדלו וטובו אשר בו הוא רב חסד ואמת ובהם עושה צדקה ומשפט, ואחר שהתבונן והכיר זה ילך בדרכיו לעשות רצונו כרצונו הנה זה בלי ספק דומה לבוראו יותר מכל שאר הנבראים והוא התכלית המכוון מאת הבורא הממציא כאמרו וצדיק יסוד עולם. וכאשר

לב הותל הטה את האדם מזה בהיותו נשמע אל הכח המתאווה הגשמי בכל פעולותיו או בקצתם להתרשל מרצון בוראו או להתקומם עליו יהיה העונש עליו נצחי או בלתי נצחי כפי המשפט האלהי כאמרו כי לא אצדיק רשע וכאשר יקרה זה לאדם בשגגה שיוצא מאתו הנה יתיסר בממונו או בגופו כפי החכמה האלהית להעיר אזנו כאמרו ויגל אזנם למוסר אמנם הנרדמים אשר לא ידעו כלל ולא התעוררו כלל לדעת דבר מזה והם כל בני הנכר ורוב האומה הישראלית זולתי יחידי סגולה הם בלי ספק תחת הנהגת הטבע והגרמים השמימיים הנכבדים מאותם בני אדם כשאר מיני בעלי חיים אשר לא תפול השגחה אלהית באישיהם אבל במיניהם בלבד כי בהם תשלם כונת הממציא יתברך. וכאשר בחר באומה הישראלית כאמרו בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגלה וזה מפני שתקות המכוון מאתו יתברך היא יותר ראויה ומצויה באישי זאת האומה ממה שתהיה באישי זולתה, כי אמנם מציאות הבורא ואחדותו נודע בקצתה ומקובל בכולה מהאבות כאמרו נודע ביהודה אלהים וגו' כתב להורות התורה והוא החלק העיוני והמצוה והוא החלק המעשי כאשר העיד באמרו והתורה והמצוה אשר כתבתי להורות והזהיר שבנטותם מזה יעיר אזנם ביסורין כאמרו אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתים במצרים לא אשים עליך ובחמלתו עליהם כשיהיה הרוב מהם לרצון לפניו אמר לעורר היחידיים מהם, ראשונה בנגעי בגדים אשר עליהם באה הקבלה שאין בגדי גוים מטמאים בנגעים, וכשלא יספיק זה יעוררם בנגעי בתים אשר בהם גם כן לא יבא נגע צרעת בטבע כלל. ולזה ראוי שלא יהיו בגדי גוים מטמאים ולא בתיהם מטמאים בנגעים כלל כמו שקבלו הם ז"ל. וכאשר לא עלו הדורות למדרגה ראויה לחמלה (למעלה) זו, אין זכרון לראשונים שנמצאו לעולם נגעי בתים עד שאמרו קצתם ז"ל שלא היו לעולם: (ספורנו)

כלי יקר והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. נגעי בגדים והבתים בלי ספק שאינן באין מצד הטבע כי אין בהם דם וליחות המסבבים העיפוש או כל חלי וכל מכה, ועל כרחך אתה צריך לומר שבאים בדרך נס על צד העונש וזה בנין אב גם על נגעי הגוף שהם חוץ לטבע על צד העונש. והנה בנגעי בתים ארז"ל (ערכין טו.) שבאים על צרות העין כו' אבל בנגעי בגדים לא אמרו כלום והקרוב אלי לומר כי הם באים על גסות הרוח כי דרך העולם להתכבד ביותר במלבושי כבוד כי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותיה (שבת קיג.) וכארז"ל (שם קיט.) לקדוש ה' מכובד כבדהו בכסות נקיה, וע"כ דין הבגד הנגוע בשריפה כי כל מתגאה נידון באש כמבואר למעלה פ' צו בפסוק הוא העולה על מוקדה, כי כך טבע האש לעלות למעלה כמו זה העולה במעלה, ודין שריפת החמץ יוכיח. וטהרתו בכיבוס מים המורה על גדר הענוה שיורדין ממקום גבוה למקום נמוך ולפיכך לא הזכיר בפסוק כ"א בגד צמר ופשתים וכלי עור ולא הזכיר בגדי משי העשוין מן תולעת שני וזה לפי שהתולעת מרמז על גדר הענוה וטהרת המצורע באזוב ושני תולעת יוכיח, ע"כ אין הנגע מצוי בבגדי שני תולעת, לכך נאמר כאן והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא. ובכל מיני נגעים אין טומאה כי אם בפשיון, רמז להרחקת הגסות מכל וכל שלא לעמוד אפילו בדרך ממוצע ולא מינה ולא מקצתה (סוטה ה.) אלא צריך להפוך עינו עינים רמות שלו מכל וכל.

ותדע ותשכיל כי ג' מיני צרעת באים על ג' דברים, שהם כסוי לאדם זה לפניו מזה. מכסה ראשון הוא, עורו לבשרו. למעלה מעורו, בגדיו שהם כסוי לעורו. למעלה מהם, ביתו כי הוא מכסה לו להצילו ממטר ומזרם. ומי שהוסר מעליו כל מכסה נקרא פרוע ומגולה לכך נאמר (שמות לב.כה) וירא משה את העם כי פרוע הוא ודרשו רז"ל (ילקו"ש מצורע יד.תקסג) שנלקו בצרעת שנאמר בו וראשו יהיה פרוע, (ויקרא יג.מה) ע"כ הזכיר תחילה נגעי עורו ואחר כך נגעי בגדיו ואח"כ נגעי בתים

להסיר מכסהו אחת אחת עד שיהיה פרוע ומגולה מכל וכל. וכן דעת המדרש שמביא הילקו"ש בפסוק ראשו יהיה פרוע. על דרך ויגל את מסך יהודה (ישעיה כב.ח) על חורבן בהמ"ק כי בחורבן הבית נעשו מגולין מכל וכל. אמנם לדעת רז"ל (ויק"ר ט.י) הסדר הפוך כי אמרו אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה כו' לכך מביא תחילה נגע על ביתו לא חזר בו מביא גם על בגדיו לא חזר בו מביא גם על גופו כו'. ומה שהזכיר תחילה נגעי הגוף לפי שהקב"ה מתרה במכה אחרונה הגדולה תחילה כמו שאמר לפרעה (שמות ד.כג) הנה אנכי הורג בנך בכורך וכמו שפירש רש"י שם, כך הזכיר כאן נגעי הגוף בראשונה לאיים על האדם ממה שהוא מתירא ביותר אבל לעולם אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה כי אל רחום וחנון הוא. (כלי יקר)

[מת] או בְּשֵׁתִי או בְּעָרְבִי לַפְּשָׁתִים וְלַצִּמְרֵי או בְּעוֹר או בְּכָל מְלֹאכֶת עוֹר:

אונקלוס או בְּשֵׁתִיָּא או בְּעָרְבָא לְכִתְנָא וְלַעֲמָרָא או בְּמִשְׁכָּא או בְּכָל עֲבִידַת מְשָׁד: (אונקלוס)

יונתן או בְּשֵׁתִיָּא או בְּעָרְבָא לְכִיתְנָא וְלַעֲמָרָא או בְּצָלָא או בְּכָל עֵיבִידַת צָלָא: (תרגום יונתן)

רש"י לַפְּשָׁתִים וּלְצִמְרֵי. שֵׁל פְּשָׁתִים (ג) או שֵׁל כְּמֵר: או צֵעוֹר. זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או צֵבֵל מלאכת עור. זה עור שנעשה בו מלאכה: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) והלמ"ד כלמ"ד למי אתה שפירושו של מי אתה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא או בשתי או בערב. ידועים ויתכן להיות גזרת בשתי מגזרת וחשופי שת שהוא יסוד והעד כי השתות יהרסון. וטעם ערב שיתערב עם השתי: או בעור. כאשר הוא: בכל מלאכת עור. כמו מכבר ונאד: ירקרק. מגזרת ירק כי העין כמוהו וזה כפול לחסרון וכן שחרחר' ויש אומרים הפך הדבר: (אבן עזרא)

[מט] וְהָיָה הַנֶּגַע יִרְקָרַק או אֲדָמָדִם בְּבָגֶד או בְּעוֹר או בְּשֵׁתִי או בְּעָרְבִי או בְּכָל כְּלֵי עוֹר נָגַע צָרַעַת הוּא וְהָרָאָה אֶת הַפֶּה:

אונקלוס וַיְהִי מִכְתָּשָׂא יְרוֹק או סִמּוֹק בְּלְבוּשָׂא או בְּמִשְׁכָּא או בְּשֵׁתִיָּא או בְּעָרְבָא או בְּכָל מֵאן דְּמִשְׁדָּ מִכְתָּשׁ סְגִירוּתָא הוּא וְיִתְחַזֵּי לְכַתְנָא: (אונקלוס)

יונתן וַיְהִי מִכְתָּשָׂא יְרוֹק או סִימוֹק בְּלְבוּשָׂא או בְּצָלָא או בְּשֵׁתִיָּא או בְּעָרְבָא או בְּכָל מֵאן דִּיצְלָא מִכְתָּשׁ סְגִירוּתָא הוּא וְיִתְחַמֵּי לְכַתְנָא: (תרגום יונתן)

רש"י ירקרק. ירוק סְבִירוֹקוּן: אֲדָמָדִם. אֲדָמָדִם סְבִירוֹקוּמִים: (רש"י)

[נ] וְרָאָה הַפֶּה אֶת הַנֶּגַע וְהִסְגִיר אֶת הַנֶּגַע שְׁבַעַת יָמִים:

אונקלוס וַיַּחְזִי כַהֲנָא יְת מַכְתָּשָׁא וַיִּסְגַּר יְת מַכְתָּשָׁא שְׁבַעַת יוֹמִין : (אונקלוס)

יונתן וַיַּחְמִי כַהֲנָא יְת מַכְתָּשָׁא וַיִּסְגַּר יְת מַכְתָּשָׁא שׁוּבְעָא יוֹמִי : (תרגום יונתן)

אור החיים וראה הכהן וגו' והסגיר. צריך לדעת מאי טעמא שינה הכתוב משפט צרעת הבגד ממשפט צרעת אדם שצרעת אדם ישנה בלא הסגר כשהיא צרעת וצרעת הבגד הגם שהיא צרעת כמו שאמר הכתוב נגע צרעת היא אף על פי כן לא צוה שיטמאנו הכהן אלא יסגירנו, ונמצא כפי זה מחשיב הכתוב בגדי אדם מאדם עצמו, ונראה כי הבגדים לצד שהחלטו הוא כליונו אם בפעם ראשונה יוחלט אם כן אין תרופה לבעל תשובה לשוב על חטא שצרעת זה בא בעבורו, וכבר קדם לנו כי לא יחפוץ ה' בהפסד וכליון ממון אדם, צא ולמד מה שדרשו ז"ל (תוי"כ נגעים פ"ב מ"ה) בפסוק וצוה הכהן ופינו את הבית שהקב"ה חס אפילו על ממון הבזוי של הרשעים, אשר על כן אין לך נגע בבגדים שיוחלט בפעם אחד, מה שאין כן האדם שישנו בתשובה ותיקון גם אחר החלטו שהרי אינו נאבד בהחלטו אלא נבדל ובשובו יוסר ממנו הנגע וטהר לזה ישנה לצרעת חלוטה בפעם ראשונה, וישרים דרכי ה' :

חסלת **פרשת** **תזריע** **אור** **החיים**

[נא] וְרָאָה אֶת הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי פֶשֶׁה הִנֵּגַע בַּבֶּגֶד אוּ בַשֹּׁתֵי אוּ בַעֲרֹב אוּ בַעוֹר לְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעוֹר לְמַלְאכָה צָרַעַת מִמְאָרְתָּה הַנֶּגַע טָמֵא הוּא :

אונקלוס וַיַּחְזִי יְת מַכְתָּשָׁא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַרִי אוֹסַף מַכְתָּשָׁא בְלְבוּשָׁא אוּ בַשֹּׁתֵיָא אוּ בַעֲרָבָא אוּ בַמִּשְׁכָּא לְכָל דִּי יִתְעַבַּד מִשְׁכָּא לְעִבְדָּא סְגִירוֹת מְחֻסְרָא מַכְתָּשָׁא מְסָאָב הוּא : (אונקלוס)

יונתן וַיַּחְמִי יְת מַכְתָּשָׁא בְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַרוֹם הַלִּיךְ פְּסִיּוֹן מַכְתָּשָׁא בְלְבוּשָׁא אוּ בַשִּׁתְיָא אוּ בַעֲרָבָא אוּ בַצֵּלָא לְכָל דִּיתְעַבִּיד צָלָא לְעִבְדָּתָא צוֹרְעָא מְחֻלְטָא מַכְתָּשָׁא מְסָאָב הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י **כרעת ממארת.** לשון סלון (ד) ממאיר (ויחזקאל כח, כד.), פויי"נטש בלע"ז. ומלרשן תן זו מארה שלא תהנה הימנו: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) פירש רש"י לשון סילון ממאיר ופירושו קוץ מכאיב כי פסוק הוא ביחזקאל סי' כ"ח ופירש רד"ק קוץ מכאיב וכן הוא בשרשים שלו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ממארת.** כמו סלון ממאיר ואחר שסלון כמו קוץ יהיה ממאיר כמו מכאיב והמ"ם הב' במלת ממארת שורש ואינה מגזרת מארה. וטעם שלא הזכיר משי וצמר גפן יתכן שדבר הכתוב על ההוה הנמצא כטעם כי תראה חמור שונאך וכן משפט הסוס והפרד או יתכן שלא יארע הנגע כי אם לצמר ופשתים: (אבן עזרא)

[נב] וְשָׂרָף אֶת הַבֶּגֶד אוּ אֶת הַשֹּׁתֵי אוּ אֶת הָעֲרֹב בַּצֶּמֶר אוּ בַפִּשְׁתִּים אוּ אֶת כָּל כְּלֵי

העור אָפֶר יִהְיֶה בּוֹ הַנֶּגַע כִּי צָרַעַת מִמֶּאֶרֶת הוּא בְּאֵשׁ תִּשְׂרָף:

אונקלוס וְיֻקְדָּד יֵת לְבוּשָׁא אוֹ יֵת שְׁתָּיָא אוֹ יֵת עַרְבָּא בְּעִמְרָא אוֹ בְּכִתְנָא אוֹ יֵת כָּל מֵאן דְּמִשָּׁד דִּי יְהִי בֵּה מִכְתָּשָׂא אַרְי סְגִירוֹת מְחֻסְרָא הִיא בְּנוֹרָא תִּתּוּקְדָּד: (אונקלוס)

יונתן וְיֻקְדָּד יֵת לְבוּשָׁא אוֹ יֵת שְׁתָּיָא אוֹ יֵת עַרְבָּא בְּעִמְרָא אוֹ בְּכִיִּתְנָא אוֹ יֵת כָּל מֵאן דִּיִּצְלָא דִּיהִי בֵּיה מִכְתָּשָׂא אַרְי סְגִירוֹת מְחֻסְרָא הוּא בְּנוֹרָא תִּתּוּקְדָּד: (תרגום יונתן)

רש"י זָכָר אוֹ בַּפְּתִים. שָׁל כָּמֵר אוֹ שָׁל פְּתִים, (ה) זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ יִכּוּל לֵבִיא גִיזֵי כָּמֵר וְחִנְיֵי פְּתֵן וְיִשְׂרָפֵם עִמּוֹ, תִּלְמוּד לֹמֵר הִיא זָכָא תִּשְׂרָף, חִינְה לְרִיכָה דְּזַר אַחַר עִמָּה, א"כ מֵה תִּלְמוּד לֹמֵר זָכָר אוֹ בַּפְּתִים, לְהוֹלִיא אֶת הָאִימְרוֹת שָׂבוּ (ו) שֶׁהֵן מִמִּין אַחַר אִימְרוֹת לְשׁוֹן שְׁפָה, כִּמוֹ אִימְרָא: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) וְלֹא שְׁהִבִּי"ת זִמְקוּס שָׁל רֵק זִמְקוּס מ"ס כִּמוֹ וְהַגּוֹתֵר זִבְשָׁר וּזְלַחֵס: (ו) וְהִבִּי"ת כִּמְשֻׁמְעוֹ וְדִבּוּק עִם וְשִׂרְף: (שפתי חכמים)

הרמב"ן כִּי צָרַעַת מִמֶּאֶרֶת הִיא. לְשׁוֹן סִלּוֹן מִמֶּאִיר (יחזקאל כח כד) וּמִדְרָשׁוֹ (תו"כ נגעים פרק יד יא) תֵּן לוֹ מֵאֵרָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מִמֶּנּוּ לְשׁוֹן רִשְׁיִי וְאוֹנְקֵלוֹס תִּרְגַּם סְגִירוֹת מִחֻזְרָא שֶׁעֲשָׂאוּ כֵּן מִן סִלּוֹן מִמֶּאִיר שֶׁכֵּן קוֹרִין בְּאַרְמִית לְקוֹצִים הַמְּכַאִיבִים חֻזְרֵי כְּחֻזְרָא בְּגַבְבָּא דְּעִמְרָא (בְּרִכּוֹת ח) שְׁקִילִי טִיבוֹתֶךָ וְשִׂדֵי אַחֲזָרִי (שֶׁבֶת סג) וְהֵאֱמַת שֶׁהוּא לְשׁוֹן מֵאֵרָה כְּלוֹמֵר שֶׁהִיא קִלְלַת אֱלֹהִים בְּבִגְד וּבְבֵית כֹּאשֶׁר הִזְכַּרְתִּי (בִּפְסוּק מז) וְהַמְּדַרְשׁ שֶׁאֵמֵר שֶׁהוּא אֲסוּר בְּהִנָּא מִיִּתּוֹר הַלְשׁוֹן וְכֵן הִדִּין בְּבֵית הַמְּנוּגָע וְנִלְמַד מוֹנֵתֶךָ אֶת הַבֵּית (לְהֵלֵךְ יד מוה) וְכֵךְ מִצְאֵתִי בְּמִסְכַּת עֵרְלָה יְרוּשְׁלַמִי (פִּי"ג ה"ג) אֲבָנִים הַמְּנוּגָעוֹת שֶׁעֲשָׂאן סִיד אֵיִת תְּנִי תְּנִי עֵלּוֹ מִיִּדֵי טוֹמְאָתָן וְאֵיִת תְּנִי תְּנִי לֹא עֵלּוֹ מִיִּדֵי טוֹמְאָתָן מֵאֵן דְּאֵמֵר עֵלּוֹ מוֹתְרוֹת וּמֵאֵן דְּאֵמֵר לֹא עֵלּוֹ אֲסוּרוֹת דְּכִתִּיב צָרַעַת מִמֶּאֶרֶת הִיא (לְהֵלֵךְ יד מד) תֵּן בּוֹ מֵאֵרָה וְאֵל תִּהְיֶה בּוֹ רַבִּי אֲבָהוּ אֵמֵר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן כָּל הַנְּשֻׂרְפִים אֲפָרֹן מוֹתֵר חוּץ מֵאֲפֵר עֲבוּדָה זֶרָה אֵיִתִּיב רַבִּי חִיָּיא בַר יוֹסִי קָמִי רַבִּי יוֹחָנָן הִרִי אֲפֵר הַבֵּית אֵינּוּ בֵּא מִחֻמַּת עֲבוּדָה זֶרָה וְתִימָא אֲסוּר אֵמֵר לִיה שְׁנִיָּה הִיא דְּכִתִּיב בֵּיה נְתִיצָה (הרמב"ן)

בעל הטורים וְשִׂרְף אֶת הַבְּגָד. הַפְּסוּק מֵתַחִיל וּמִסֵּיִם בְּשִׂרְפָה לֹמֵר שְׁכַל הָאֲסוּרִים בְּהִנָּא טְעוּנִין שִׂרְפָה: (בעל הטורים)

דעת זקנים צָרַעַת מִמֶּאֶרֶת הִיא. כְּשֶׁתִּרְאֶה הַצָּרַעַת מֵאִירָה שִׂרְפָהוּ סוּפוֹ שֶׁתִּפְשׁוּט הַנֶּגַע: (דעת זקנים)

גונן וְאִם יִרְאֶה הַפֶּהוּ וְהִנֵּה לֹא פָּשָׁה הַנֶּגַע בְּבִגְד אוֹ בְּשִׁתִּי אוֹ בְּעַרְב אוֹ בְּכָל כְּלֵי עוֹר:

אונקלוס וְאִם יִחְזִי כְּהִנָּא וְהָא לָא אוֹסְף מִכְתָּשָׂא בְּלְבוּשָׁא אוֹ בְּשִׁתָּיָא אוֹ בְּעַרְבָּא אוֹ בְּכָל מֵאֵן דְּמִשָּׁד: (אונקלוס)

יונתן וְאִין יַחְמִי כְהֵנָּא וְהָא לָא הִלִּיד פְּסִיּוֹן מִכְתָּשָׂא בְּלִבוֹשָׂא אוּ בְּשִׂיתָנָא אוּ בְּעִרְבָא אוּ בְּקָל מֵאֵן דִּיצְלָא : (תרגום יונתן)

[נד] וְצִנְהָ הִכְהֵן וְכַבְּסוּ אֶת אֲשֶׁר בּוֹ הִנְגַע וְהִסְגִּירוּ שְׁבַעַת יָמִים שְׁנִית :

אונקלוס וַיִּפְקֵד כְּהֵנָּא וַיַּחְוֶרֶן יַת דִּי בַּהּ מִכְתָּשָׂא וַיִּסְגְּרִנְהָ שְׁבַעַת יוֹמִין תְּנַנְנִית : (אונקלוס)

יונתן וַיִּפְקִיד כְּהֵנָּא וַיַּחְוֶרֶן יַת עֵיסְקָא דְבִיהּ מִכְתָּשָׂא וַיִּסְגְּרִינְהָ שׁוּבְעָא יוֹמִין תְּנַנְנִית : (תרגום יונתן)

רש"י אֶת אֲשֶׁר בּוֹ הִנְגַע. יִכּוּל מִקּוּם הִנְגַע בְּלִבָּהּ, (ז) תִּלְמוּד לֹמַר אֶת אֲשֶׁר בּוֹ הִנְגַע, יִכּוּל כָּל הַבְּגָד כּוֹלֵו טַעוֹן כְּבוֹם, תִּלְמוּד לֹמַר הִנְגַע, (ח) הֵא כִּילַד, יִכְבַּס מִן הַבְּגָד עֲמוֹ: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פִּירוּשׁ לֹא כְרִיךְ לִכְבֹּס אֲלֹא מִקּוּם הִנְגַע וְלֹא הַבְּגָד שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ הִנְגַע. תִּלְמוּד לֹמַר אֲשֶׁר בּוֹ הִנְגַע וְכו': (ח) פִּירוּשׁ לְקַמֵּן בְּפִרְשָׁה זֶה כְּתִיב גְּזִי כְבוֹם הִנְגַע וְהֵנָּה כִּהָּה הִנְגַע אַחֲרֵי הַכְּבֹס אֲוֹתוֹ הֵינּוּ הִנְגַע: (שפתי חכמים)

בעל הטורים וְכַבְּסוּ. בְּגִימ' כָּל אֲדָם. הַצִּוּוִי בַּכְּהֵן וְהַכִּיבוּס בְּכָל אֲדָם : (בעל הטורים)

[נה] רביעי במחוברין וְרָאָה הַכְּהֵן אַחֲרֵי הַכְּבֹס אֶת הִנְגַע וְהֵנָּה לֹא הִפִּיד הִנְגַע אֶת עֵינָיו וְהִנְגַע לֹא פָּשָׂה טָמֵא הוּא בְּאִשׁ תִּשְׁרָפְנוּ פְּחָתָת הוּא בְּקִרְחָתוֹ אוּ בְּגִבְחָתוֹ :

אונקלוס וַיִּחְזִי כְהֵנָּא בְּתַר דְּחִוְרוֹ יַת מִכְתָּשָׂא וְהָא לָא שְׁנָא מִכְתָּשָׂא מִן פִּד הַוָּה וּמִכְתָּשָׂא לָא אוּסְרָף מְסָאָב הוּא בְּנוֹרָא תּוֹקְדִינְהָ תִּבְרָא הִיא בְּשַׁחִיקוּתָהּ אוּ בַּחֲדָתוּתָהּ : (אונקלוס)

יונתן וַיַּחְמִי כְהֵנָּא בְּתַר דְּחִוְרוֹ יַת מִכְתָּשָׂא וְהָא לָא שְׁנָא מִכְתָּשָׂא מִן פִּד הַוָּה וּמִכְתָּשָׂא לָא הִלִּיד פְּסִיּוֹנִיָּה מְסָאָב הוּא בְּנוֹרָא תּוֹקְדִינְיָה מְטוּל דְּצוֹרְעָא שְׁקִיעָא הִיא בְּרִדְדִיָּה אוּ בְּלַבְדִּיָּה : (תרגום יונתן)

רש"י אַחֲרֵי הַכְּבֹס. לְשׁוֹן הַעֲשׂוֹת: לֹא הִפִּיד הִנְגַע אֶת עֵינָיו. (ט) לֹא הוֹכֵהָ מִמֶּרְאִיתוֹ: וְהִנְגַע לֹא פָּשָׂה. שְׁמַעְנוּ שֶׁאִם לֹא הִפִּיד וְלֹא פָּשָׂה טַמֵּא, וְאִין כְּרִיךְ לֹמַר לֹא הִפִּיד וּפָשָׂה, (ו) הִפִּיד וְלֹא פָּשָׂה אִינִי יוֹדַע מֵהָ יַעֲשֶׂה לוֹ, (ז) תִּלְמוּד לֹמַר וְהִסְגִּיר אֶת הִנְגַע מִכָּל מִקּוּם, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְחַכְמַיִם אֹמְרִים וְכו' כְּדֹאִיתָא בְּתוֹרַת כְּהֵנִים, וְרַמְזַתִּיהָ כֹּאן לִישָׁב הַמִּקְרָא עַל אֹפְנֵינוּ: פַּחַתָּהּ הִיא. לְשׁוֹן גּוֹמָא, כְּמוֹ בְּאַחַת הַפַּחֲתִים (שְׁמוֹאל—ב' י"ג, ט.), כְּלֹמַר שֶׁפִּלְהָ הִיא, נִגַע שְׁמַרְאִיו שׁוֹקְעִין: בְּקִרְחָתוֹ אוּ בְּגִבְחָתוֹ. כְּתַרְגוּמוֹ בְּשַׁחִיקוּתָהּ אוּ בַּחֲדָתוּתָהּ: קִרְחָתוֹ. שַׁחֲקִים, יִשְׁנִים. וּמִפְּנֵי הַמִּדְרָשׁ שֶׁהוֹרֵךְ לְגִזְרָה שׁוּהָ, מִנִּין לְפִרְיָחָה בְּצַגִּים שֶׁהִיא טְהוּרָה, נֹאמְרָה קִרְחָת

וגזחת בלדס, ונאמרה קרחת וגזחת בצגדים מה להלן פרח זכולו טהור, אף כאלן פרח זכולו טהור. לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגזחת. ולענין פירוש ותרגומו זה משמעו, קרחת לשון יסנים, וגזחת לשון חדקים, כאלו נכתב זאחריתו או בקדמותו, שהקרחת לשון אחוריים, והגזחת לשון פנים, כמו שכתוב ואס מפאת פניו וגו', והקרחת כל שפוע ויורד מן הקדקד ולאחריו, כך מפורש בתורת כהנים (פרק טו, טו, (רש"י)

שפתי חכמים (ט) ותידוק מיניה הא כהה טהור לא שלא העז ותידוק הא העז טהור או מוסגר שהרי זה יותר קשה מלא הפך עינו שהיא טמא: (י) שפסה יותר קשה מלא פסה שהוא טמא: (כ) שלא נמלא זסום מקום אס הפך יותר קשה מלא הפך אס לא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הכבס את הנגע. שם הפעל שלא נקרא שם פועלו מהבנין הכבס הנוסף: פחתת. אין לה אח במקרא והיא ידועה בלשון חז"ל וטעמו חסרון הוא שאירע בקרחת הבגד או בגזחתו והגאון אמר שפירש בקרחת הפאה האחרת כי בגזחת היא מפאת פני הבגד אס כן יהיה קרח מאחור הראש ויפה פירש: (אבן עזרא)

בעל הטורים בקרחתו. אלו השחקים שכשנשחק הבגד נושר השער ונעשה כמו קרח: **בגזחתו.** אלו החדשים שכשהוא חדש שערותיו בולטות. י"פ כתיב נגע צרעת בכי תזריע ובפרשת זאת תהיה שעל ידי יי דברים נגעים באים: (בעל הטורים)

דעת זקנים פחתת היא. פוחת והולך הוא ולכך באש תשרפנו ולא סגי לקרוע מקום הצרעת מן הבגד: (דעת זקנים)

[נו] ואם ראָה הפֿהוּן וְהִנֵּה פֿהָה הִנָּגַע אַחֲרַי הַפֿבֵּס אֶתּוֹ וְקָרַע אֶתּוֹ מִן הַבִּגְד אוּ מִן הָעוֹר אוּ מִן הַבָּשָׂר אוּ מִן הַשֵּׁתִי אוּ מִן הָעֵרְבָ: (אונקלוס)

אונקלוס ואם חזא: כהנא והא עמא מכתשא בתר דחנורו יתה ויבזע יתה מן לבושא או מן משכא או מן שיתא או מן ערבא: (אונקלוס)

יונתן ואין חמא כהנא והא עמא מכתשא בתר דחנורו יתיה ויבזע יתיה מן לבושא או מן צלא או מן שיתא או מן ערבא: (תרגום יונתן)

רש"י וקרע אותו. יקרע מקום הנגע מן הבגד, (ב) וישרפנו: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ולא שיקרענו בלבד אלא ישרפנו גם כן ואף שלא נזכרה שריפה כבר הוזכר לעיל וכאן חוזר לפרש אופן השריפה איך היא: חסלת פרשת תזריע (שפתי חכמים)

[נז] וְאִם תִּרְאֶה עוֹד בְּבָגֶד אוֹ בְּשֵׁתִי אוֹ בְּעֶרְב אוֹ בְּכָל כְּלִי עוֹר פָּרַחַת הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרַפְנוּ אֶת אֲשֶׁר בּוֹ הַנִּגְע׃

אונקלוס וְאִם תִּתְחַזִּי עוֹד בְּלְבוּשָׁא אוֹ בְּשֵׁתִיָּא אוֹ בְּעֶרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דְּמִשְׁדָּ דְּסִגְיָא הִיא בְּנוֹרָא תּוֹקְדִינָה יֵת דִּי בֵּה מְכַתְּשָׂא׃ (אונקלוס)

יונתן וְאִין תִּתְחַמִּי תוֹב בְּלְבוּשָׁא אוֹ בְּשֵׁתִיָּא אוֹ בְּעֶרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּיֶּצְלָא סִגְיָא הוּא בְּנוֹרָא תּוֹקְדִינָה יֵת עֵיסְקָא דְּבִיָּה מְכַתְּשָׂא׃ (תרגום יונתן)

רש"י פּרַחַת הִיא. לְזֵכֶר הַחֹזֵר וְלוֹמַחַ: בְּאֵשׁ תִּשְׂרַפְנוּ. אֶת כָּל הַבְּגָד׃ (רש"י)

אבן עזרא וְאִם תִּרְאֶה עוֹד. הַפְּחַתָּת וְכֵן פּוֹרַחַת הִיא וְאַחַר שֶׁאִמַּר תִּשְׂרַפְנוּ בְּאֵר כִּי מְקוּם הַנִּגְע לְבָדוּ יִשְׂרָף׃ (אבן עזרא)

[נח] וְהַבְּגָד אוֹ הַשֵּׁתִי אוֹ הָעֶרְב אוֹ כָּל כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תִּכְבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנִּגְע וְכַבֵּס שְׂנִית וְטָהַר׃

אונקלוס וְלְבוּשָׁא אוֹ שֵׁתִיָּא אוֹ עֶרְבָא אוֹ כָּל מָאן דְּמִשְׁדָּ דִּי יִתְחַנּוּר וְיַעְדִּי מִנְהוֹן מְכַתְּשָׂא וְיִצְטַבַּע תְּנִינּוֹת וְיִדְכִּי׃ (אונקלוס)

יונתן וְלְבוּשָׁא אוֹ שֵׁתִיָּא אוֹ עֶרְבָא אוֹ כָּל מָאן דִּיֶּצְלָא דְּתַחְנוּר וְיַעְדִּי מִנְיָה מְכַתְּשָׂא וְיִצְטַבַּע תְּנִינּוֹת וְיִדְכִּי׃ (תרגום יונתן)

רש"י וְסָר מֵהֶם הַנִּגְע. אִם כִּשְׂכַבְסוּהוּ בְּתַחֲלָה עַל פִּי כֵהֵן סָר מִמֶּנּוּ הַנִּגְע לְגַמְרִי: וְכַבֵּס שְׂנִית. לְשׁוֹן טְבִילָה. תְּרַגּוּם שֶׁל כְּבוּסִין שְׂצַפְרֶשָׁה זֶה לְשׁוֹן לְבוֹן, וְיַתְחַוֵּר, חוּץ מִזֶּה שְׁאִינוֹ לְלָבוֹן אֲלֹא לְטְבוֹל, לְכַךְ תְּרַגּוּמוֹ וְיִלְטַבַּע, וְכֵן כָּל כְּבוּסֵי בְּגָדִים שֶׁהֵן לְטְבִילָה מִתּוֹרַגְמִין וְיִלְטַבַּע׃

חסלת פּרַחַת תּוֹרַע׃ (רש"י)

אבן עזרא וְכַבֵּס שְׂנִית. מִצוּה לְכַבְסוֹ פְּעָמִים׃ וְסָר מֵהֶם הַנִּגְע. וְכַבֵּר סָר מֵהֶם הַנִּגְע וְכַבֵּר הָרְאִיתִיךָ רַבִּים כְּמוֹהוּ וּמִלֵּת וְכַבֵּס פֶּעַל שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פּוֹעֵלוֹ׃ (אבן עזרא)

[נט] זֹאת תּוֹרַת נִגְע צָרַעַת בְּגֶד הַצֹּמֵר אוֹ הַפְּשֻׁתִים אוֹ הַשֵּׁתִי אוֹ הָעֶרְב אוֹ כָּל כְּלִי עוֹר לְטָהָרוֹ אוֹ לְטַמְאוֹ׃ (פפפ)

אונקלוס דָּא אֲוִרִיתָא דְּמְכַתְּשׁ סִגְיָרוֹ בְּלְבוּשׁ עֶמֶר אוֹ כְּתָנָא אוֹ שֵׁתִיָּא אוֹ עֶרְבָא אוֹ כָּל מָאן דְּמִשְׁדָּ לְדְכִיּוּתִיהָ אוֹ לְסִאֲבוּתִיהָ׃ [פפפ] (אונקלוס)

יונתן דָּא אֲוִרִיתָא דְּמְכַתְּשׁ סִגְיָרוֹ לְבוּשׁ עֶמֶר אוֹ דְּכִיתָן אוֹ שֵׁתִיָּא אוֹ עֶרְבָא אוֹ כָּל מָאן דִּיֶּצְלָא לְדְכִאֲבוּתִיהָ אוֹ לְסִאֲבוּתִיהָ׃ (תרגום יונתן)

אבן עזרא זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר. ארבע סמוכים ויש במקרא חמש גבורי חיל מלאכת עבודת בית ה, וכלם סמוכים אל השם שהוא סומך לכל הנופלים:

חסלת פרשת תזריע (אבן עזרא)

בעל הטורים זאת תורת נגע. תורת המצורע. תורת אשר בו. זאת התורה. תורת הצרעת. ה"פ כנגד ה' חומשים לומר שהמספר לשה"ר כאלו עובר על ה' חומשי תורה. "פרשיות של נגעים הם בין נגעי אדם בין נגעי בגדים ונגעי בתים שאם יקיימו "הדברות ינצלו מאלו עשרה: (בעל הטורים)

פרשת מצורע

ויקרא פרק-יד

[א] וידבר יהוה אל משה לאמר:

אונקלוס ומליל וי? עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן וידבר ומליל וי? עם משה למימר: (תרגום יונתן)

אבן עזרא אמר וידבר ה'. כי יחל תורת המטהר ואמר ר' יונה הספרדי המדקדק כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הוא הפוך והיה ראוי להיותו נרפא הצרוע מנגע הצרעת ולמה נהפוך דברי אלהים חיים בעבור חוסר דעתנו והלא שם כתוב כי נרפא הנתק טהור הוא ועוד כי נרפא הנגע: (אבן עזרא)

[ב] זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הפה:

אונקלוס דא תהי אורייתא דסגירא ביוםא דדכותה ויתתי לות פהנא: (אונקלוס)

יונתן דא תהי אורייתא דמצורעא ביוםא דדכותיה ויתתי לות פהנא: (תרגום יונתן)

רפ"י זאת תהיה תורת וגו'. מלמד שאין מטהרין אותו (א) כלילה (מגילה כא.): (רפ"י)

שפתי חכמים (א) ואם תאמר למה לי למכתב ביום טהרתו הא כתיב במקום אחר ביום לוותו ביום אזל לא כלילה ויש לומר אי לא כתב ביום טהרתו הוה אמינא הואיל וקרבו שלו משונה מכל קרבן שריד תנופה מחיים אף דינו משונה לכך אינטידי ביום טהרתו. מלחתי: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם והובא. כמו חבירו כי אחר שיסור נגע הצרעת לא ירצה להביא מה שמחוייב: (אבן עזרא)

הרמב"ן והובא אל הכהן. יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו ואח"כ פירש כי הכהן יצא אל מקום מושבו מחוץ למחנה והוא לא יבא אליו אע"פ שנתרפא ומדרשו בתורת כהנים (פרשה א ג) והובא אל הכהן שלא ישהה ואם כן יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו (להלן טו יג) ואם טהרה מזובה (שם טו כח) כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי (לעיל יב ד) והוא הנכון (הרמב"ן)

בעל הטורים זאת תהיה תורת המצורע. שתי צפרים ע"ש כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו דכתיב ביה בדד ישב לכך טהרתו בצפרים: (בעל הטורים)

אור החיים זאת תהיה תורת. כל הכתוב מיותר, שלא היה לו לומר אלא כי יטהר המצורע והובא אל הכהן וגו'. ובתורת כהנים דרשו תיבת זאת למעט טהרת המצורע בבמה, שלא יהיה אלא בבית עולמים, ותיבת תהיה לרבות שיטהרו מצורעים בזמן הזה, וכמעשה רבי טרפון (ירושלמי פ"ב ה"ב. תו"כ פסוק ד) שהראה מקל שטהר בו מצורעים בזמן הזה, ותיבת תורת לומר שהגם שחלק בטומאת מצורע שיש מוחלט בראית כהן פעם ראשונה ויש בהסגר שבוע וכדומה אף על פי כן תורת מצורע אחת היא ותיבת ביום לומר שאין טהרת מצורע אלא ביום ולא בלילה, ואמרו יכול אף לקיחת צפרים וכו' תלמוד לומר זאת עד כאן. הנה תיבת זאת דרש ממנה למעט טהרת מצורע בבמה ודרש ממנה למעט לקיחת צפרים ביום, הטעם, לצד שקדמה לזכרון הטהרה וזכרון ביום מיעט בשניהם, שאם לא היתה כונת ה' למעט אלא באחת מהנה היה לו להסמיך המיעוט לאחד על זה הדרך תורת המצורע זאת תהיה ביום, ואז יהיה המיעוט על ביום ולא על תורת המצורע אם צריכה בבית עולמים. או יאמר על זה הדרך ביום טהרת המצורע זאת תהיה תורתו, ואז היה המיעוט על הקרבנות ולא על ביום, ואין בסדר זה תוספת אפילו אות אחת. ובדרש דרשו (ויק"ר פט"ז ב') מיתור הכתוב זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע וצריך לדעת למה רמז הדבר במקום זה בזמן טהרה. ונראה כי לצד שבא הכתוב לומר הבאת צפרים לזה הקדים לתת טעם כי לצד שחטאו הוא בשביל לשון הרע לזה תהיה תורתו זאת להביא צפרים המצפצפים

עוד נראה לפרש על זה הדרך להיות שהצרעת כפי הטבע תכונתו תהיה מעפשות וזיהום הגוף ותגבורת המרה אשר תתגבר באדם ועושה רושם בבשרו, ודבר זה יסובבנו העצבון וצרת הלב ושממון השכל, והרפואה הטבעית לזה היא הרחקות

העצבון ועניינים המרחיבים לבו של אדם ומשמחים אותו, והנה בבוא נגע צרעת על האדם יכול אדם לומר כי חולי טבעי הוא אשר יקרה להאדם, ובאמור לו כי הוא זה בשביל לשון הרע לא יאמין ולא יצדיק הדברים, לזה נתחכם אל עליון וצוה שיסגר המצורע בדד ישב ובגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה, ודברים אלו הם כפי הטבע נגדיים לרפואת סיבת הנגע ואדרבה יולידו הנגע מחדש, וכאשר יראה האדם שהגם שעשה דברים אלו שהם נגדיים אף על פי כן על ידי שהרהר תשובה והתודה חטאתו כי בעונו אשר פשט לשונו גילה הנגע את עינו וישוב מחטאתו ויטהר לשונו ויראה כי הפך הנגע את עינו בזה ידע ויוכיח הוכחה ברורה שלא בא לו הנגע אלא לצד שדבר לשון הרע, והוא אומרו **זאת תהיה תורת מוציא שם רע**, והכרת הדבר והוכחתו **ביום טהרתו**, שהגם שעשה דברים נגדיים לחוליו כנזכר אף על פי כן נטהר, בזה ידע כי תורת לשונו הרע הוא זה ולא מקרה הטבעי כחושבי מחשבות און וישמור פיו ולשונו, והוא מה שגמר אומר **נרפא נגע הצרעת מן הצרוע** פירוש מן הצרוע באה רפואתו ששב ורפא לו:

והובא וגו'. הוצרך לומר **והובא וגו'**, לצד שאמר ביום טהרתו חש שיחשוב אדם שהכתוב קראו טהור במה שהוסר נגעו ואין תנאי בדבר לזה אמר והובא וגו' פירוש חדא ועוד, טהרתו והובא אל וגו'. ורז"ל אמרו (תו"כ) שלא ישהה. וטעם אומרו **והובא** ולא אמר ובא. אולי שיחייבוהו בית דין או תוקפו כהן לבא, וכמו כן מה שאמר הכתוב נגע צרעת וגו' והובא אל הכהן יכוין לומר שיחייבוהו לבא אם נתעצל:

ספורנו **זאת תהיה**. והובא אל הכהן. אל מקום קרוב חוץ למחנה שיוכל הכהן בכבוד ובלי רב טורח ללכת לראותו: (ספורנו)

כלי יקר **זאת תהיה תורת המצורע וגו'**. הכתוב קראו מצורע משמע שהוא עדיין מצורע ואיך אמר ביום טהרתו כי אם הוא מצורע אין כאן יום טהרתו, ועוד איך קראו יום טהרתו קודם שאמר והנה נרפא כי קודם הרפואה אין כאן יום טהרתו, ומהו שאמר והובא אל הכהן כי והובא בעל כרחו משמע, ועוד שאח"כ סותר זה ואמר ויצא הכהן אל מחוץ למחנה משמע שהוא לא יובא אל הכהן אלא הכהן הולך אליו. ועוד מהו שאמר והנה נרפא נגע צרעת מן הצרוע פתח בשתים וסיים באחת והל"ל מן הנגוע בצרעת.

וביאור הדבר הוא, כדרך שפירשתי למעלה פר' תזריע שהצרעת בא על עונות ידועים ושם המכה צרעת ושם המוכה מצורע, כי לשון מצורע מוציא רע שמוציא כל רעתו הנסתרת בקרבו אל החוץ לגלות רעתו בקהל ושם צרעת הוא לשון צרה רעה ר"ל רעה שהיא כצרה, כארז"ל (תהיגה ה.) ומצאוהו רעות רבות וצרות שהם כצרות זו לזו כמו זיבורא ועקרבא, כי למכה זו אין תרופה בדרך הטבע כך לצרעת זה אין תרופה בדרך הטבע להודיעו כי יד ה' עשתה זאת, וצרעת נעמן יוכיח שנלאו חכמי הרופאים מלבקש לו תרופה וא"כ בהכרח ישיב אל לבו החוטא לסור מדרכו הרעה, ונגע שם העון שהוא נוגע בכבוד שמים כביכול או בכבוד הבריות. והצרעת מכריחו שבעל כרחו שלא בטובתו יובא אל הכהן לבקש ממנו רפואה לדעת מוסר השכל, כי אילו הלך מתחילה מרצונו לבקש תורה משפתי כהן ולהיות מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ושלא לשלח מדנים בין אחים בשוט לשונו אז לא היה בא לידי צרעת זה, ומאחר שלא עשה זה מרצונו בהיותו בריא אולם, (תהלים עג.ד) הנה עכשיו והובא אל הכהן בעל כרחו לבקש ממנו דרך התשובה.

וזה"ש זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו. כי ביום שיחדש לב טהור בקרבו ויקבל עליו לשוב בתשובה בו ביום יובא בעל כרחו אל הכהן ללמוד ממנו דרך ה', ולשון והובא אינו מדבר בהעתק ממקום למקום אלא מדבר בהעתק לבו מן הדרך הרע אשר היה בו אל הדרך הטוב והוא שיקבל עליו להתקרב אל הכהן ולבקש תורה מפיהו ועל זה אמר זאת תהיה תורת. ואח"כ משקבל עליו להיות טהור המחשבות וטהור עינים מראות ברע אזי ויצא הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא נגע אותו עון שגרם לו הצרעת מן הצרוע מזולתו ולא יכול לומר מן הנגוע שהרי העון מעשיו גרמו לו והוצרך לומר מן הצרוע, להורות שהרפואה הנפשית באה לו מצד שהיה צרוע כי הצרעת הכריחו אל התשובה ואע"פ כן הקב"ה מקבל תשובתו אע"פ שנעשית על צד ההכרח. וההעדר הכרוך בתשובה כזו תמצא מבואר לקמן פ' וילך בע"ה על פסוק ומצאוהו רעות רבות וצרות ע"ש. (כלי יקר)

דעת זקנים זאת תהיה. ומכאן סמכו רז"ל לוי דעל ל' הרע נגעים באים המצורע קרי ביה המוציא שם רע וגם מצינו ארבעה שנטרדו מן העולם על ידי לשונם בלע' דואג ואחיתופל וגחזי וכו' כדאי' בחלק וגם אלו אין להם חלק לעולם הבא וגם כתיב אל תתן את פיך לחטיא את בשרך במאי בצרעת ועוד כתיב מות וחיים ביד לשון מות אם ספר לשון הרע והחיים אם עסק בתורה והתורה היא רפואתו של לשון הרע שנא' מרפא לשון עץ חיים שעל ידי שהוא עוסק בתורה הוא נמנע מלשון הרע וקשה לשון הרע משפיות דמים שהרוצח הורג נפש אחת והמספר לשון הרע הורג שלשה האומרו והמקבלו והנאמר עליו כמו שמצינו בדואג שנהרגו אנשי נוב עיר הכהנים שנא' עליהם ל' הרע ושאלו שקבל נהרג באותו עון שנאמר עמוד נא ומחתני כי אחזני השבץ ואין שבץ אלא בגדי כהונה שנאמר ושבצת הכתנת שש ודואג שאמרו נטרד מן העולם הזה ומן העולם הבא שנא' גם אל יתצד לנצח וגו'. ועוד מצינו שקשה לשון הרע מע"ז וג"ע וש"ד כדאיתא בערכין: **והובא אל הכהן**. קרי ביה והוא בא שאין לו מי יביאנו שהכל בדלים ומתרחקין ממנו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: (דעת זקנים)

ג] ויצא הפהו אל מחוץ למחנה וראה הפהו והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע:

אונקלוס ופוק פהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא איתסי מכתש סגירותא מן סגירתא: (אונקלוס)

יונתן ופוק פהנא למברא למשריתא ויחמי והא איתסי סגירותא מן סגירתא: (תרגום)

רש"י אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות (ב) שנשתלח שם בימי חלוטו: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ואין להקשות למה לו לרש"י לפרש זה והא כבר פירש זה לעיל גבי מחוץ למחנה צפרשת תזריע. דיך לומר דמשום הכי פירש הכא שנית ללא תימא מדכתיב והוצא אל הכהן דמשמע שיצא המלורע אל אחת המחנות ושם יראנו הכהן לכך הוכרח לפרש כן דהא כתיב וילא אל מחוץ למחנה והא דכתיב והוצא לאו אמלורע קאי אלא על טהרת המלורע כלומר והוצא אל הכהן איך שהמלורע נטהר מלרעתו. וקל להבין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ויצא הכהן אל מחוץ למחנה.** אף על פי שטהרו הכהן לא יכנס אל המחנה או במדינה עד שיתן טהרתו וישלם כל אשר צוה: **ויצא הכהן.** איננו כהן גדול והנה נתברר פירוש או אל אחד מבניו הכהנים: (אבן עזרא)

[ד] וְצִנָּה הִפְהֹן וְלָקַח לְמִטְהַר שְׁתֵּי צִפְּרִים חִיּוֹת טְהוֹרוֹת וְעָץ אֶרֶז וְשָׁנִי תוֹלַעַת וְאַזָּב:

אונקלוס וַיִּפְקֹד פְּהֵנָא וַיִּסַּב לְדַמְדְּפֵי תְּרִיתֵין צִפְּרִין חִיּוֹ דְּכָנָן וְאַעָא דְּאַרְזָא וְצָבַע זְהוּרִי **וְאַזּוּבָא:** (אונקלוס)

יונתן וַיִּנְפְּקֹד פְּהֵנָא וַיִּסַּב לְדַמְדְּפֵי תְּרִין צְפּוּרִין חִיּוֹ וְדַכְיִין וְקִיסָא דְּאַרְזָא וְצָבַע זְהוּרִי **וְאַיזוּבָא:** (תרגום יונתן)

רש"י **חיות.** פרט (ג) לטרפות (חולין קמ:). **טהרות.** פרט לעוף טמא. (ד) **לפי שהנגעים באים על לשון הרע,** שהוא מעשה פטופטי דברים, לפיכך הוזקקו לטהרתו כפרים, שמפטפטין תמיד בצפאוף קול (ערכין טז:). **ועץ ארז.** לפי שהנגעים באין (ה) על גסות הרוח: **ושני תולעת ואזוב.** מה תקנתו ויתרפא, ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב: **עץ ארז.** מקל (ו) של ארז: **ושני תולעת.** לשון של אמר (ז) **צבוע** זהורית (ב"מ כ"א:). (רש"י)

שפתי חכמים (ג) **רוצה לומר למה לי חיות הא כפור לאו היה הוא דאין לומר דחיות** רוצה לומר שיהא חיה ולא מתה דהא אחר כך כתיב ושחט את הכפור האחת וכתיב ושלח את הכפור החיה על פני השדה ומתחזק פרט לטריפות רצונו לומר דבעינן ראויה להיות חי ולא טריפה דטריפה אינו יכולה לחיות ואינטריך מיעוטא לטריפות שלא תימא כיון דלאו קרבן הוא אלא מחוץ למחנה שחטוה יתכשרו טריפות לטהרת מצורע קא משמע לן: (ד) **כתב הרא"ם משמע דסבירא ליה שאין** שם כפרים מורה על עוף טהור אבל הוא מורה על הטמא ועל הטהור וקשה דבפרק שלוח הקן שנו דעוף טמא פטור מלשלח מנא הני מילי אמר ר' יצחק דכתיב בקרא כי יקרא קן כפור לפניך עוף בין טמא בין טהור משמע כפור טהור אשכחן דאיקרי טמא לא אשכחן דאיקרי וכו' אלמא כפרים דקרא בטהורים קמייירי ולא בטמאים עד כאן לשונו וכו'. ונראה לי דרש"י הרגיש בקושיא זו ותרצה במה שכתב לפי שהנגעים באין כו' וקשה למה לא פירש זה על שתי כפרים והמתין עד כה אלא ודאי רש"י בא לתרץ למה לי טהרות הא כפרים דקרא בטהרות קמייירי ומתחזק לפי וכו' אם כן שמע מינה משום פטופט קול מביא כפרים ולא בהמות אם כן הוה אמינא דכל שכן שיביא עופות טמאים שהם מצפאפים ומשמיעים קול יותר מעופות טהורים והא דכתיב בקרא כפרים לאו למעוטי טמאים הוא דאתא

אלא לרבות אפילו עופות טהורים וכל שכן טמאים משום הכי כתב קרא טהורות. אי נמי משום הכי כתב פרים שהוא מורה על האפואף שהם מפפפים מפפרא ואפור מלשון פפרא כמו שכתב הרמב"ן זכרוננו לזכרה וקל להבין: (ה) משום הכי ריך ליקח עץ ארז שהוא גבוה ויפה מאד מכל אילנות. ואם תאמר גבי ררעת בתים גם כן הולך הכתוב ליקח עץ ארז ומה גסות רוח יש בבית. יש לומר דהררעת שנתן הקדוש ברוך הוא על הבתים משום שהטמינו האמוריים אולרות בקירות הבתים לכך נתן הקדוש ברוך הוא ררעת על הבתים כדי שיהיו רריכים לנתוך הבתים וימלאו האולרות כדפירש רש"י לקמן ומי שיש לו ממון הרבה נעשה גם רוח כמו שנאמר בפפפת עקב ובקרך ולאנך ירביון וגומר וכתב אחריו ורס לבבך ושכחת וגו' לכך הולך הכתוב ליקח עץ ארז כלומר אל תהא גם הרוח מחמת רוב הממון שנתתי לך בקירות הבית: (ו) לאו אילן של ארז כמלת עץ בכל מקום דהיאך יכול ליקח כל האילן: (ז) כלומר האמר היה ארוך כמו לשון ואצוע זהרית: (חכמים) (שפתי)

אבן עזרא **ולקח למטהר**. הכהן יקח משלו ויש אומר המצורע יתנם ותי"ו התפעל מובלע בדגשות הטי"ת והוא על משקל איש מתהלל: **שתי צפרים**. כל עוף יקרא צפור והנה יקח כל עוף שימצא: **חיות**. ולא מתות: **טהורות**. שלא יקח מהטמאות: **ועץ ארז ואזוב**. הוא הגדול וקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה ואין צורך לחפש על האזוב כי הוא ידוע בקבלה. והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה גם הם כדמות פסח מצרים: (אבן עזרא)

הרמב"ן **חיות**. פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטיט לפיכך הוצרכו בטהרתו צפרים שמפפפטין תמיד בצפצוף קול לשון רש"י ומפני שאמר "טהורות פרט לעוף טמא" נלמד שאין הצפרים מין טהור ידוע אבל הוא שם כולל כל העופות אם כן מהו הפפפוט הזה שמצאו להם כי עופות רבים אין בהם פוצה פה ומצפצף ועוד כי מדרש "חיות פרט לטרפות" יבא במחלוקת ולמאן דאמר טרפה חיה אינו כן ובתורת כהנים (פרשה א יב) חיות לא שחוטות טהורות לא טמאות טהורות לא טרפות ובעלי הפשט אומרים כי כל עוף יקרא צפור ממה שאמר צפור שמים ודגי הים (תהלים ח ט) כל צפור כל כנף (בראשית ז יד) בן אדם אמור לצפור כל כנף (יחזקאל לט יז) וכן ואת הצפור לא בתר (בראשית טו ז) על תורים ובני יונה והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמית צפרא וכן ישוב ויצפור (שופטים ז ג) ישכים בבקר אמר "צפור שמים" עליהם כי הם לרובם יגביהו לעוף בשמים ו"כל צפור כל כנף" (בראשית ז יד) שני מינין כל הקטנים וכל הגדולים כי יקרא קן צפור לפניך (דברים כב ו) הם הקטנים שהן רבים שאפילו בקטניהם יחוס וכן אשר שם צפרים יקננו (תהלים קד יז) כי הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון אמור לצפור כל כנף (יחזקאל לט יז) שיתאספו אפילו הקטנים עליהם כי הטורפים יבאו מעצמם וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך (איוב מ כט) כי דרך הנערים לשחק בעוף הקטן ולשון חכמים כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור (עבודה זרה מ) האורג משער הנזיר כמלא הסיט בבגד בצפרתא (תמורה לד) ואמרו צפורת כרמים (שבת צ) ואמרו בשר צפרים מחזירין החולה לחליו (ברכות נז) ואמר בכתוב (דברים יד יא) כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם ונתרבה של מצורע מ"כל" ואמר

(שם פסוק יב) וזה אשר לא תאכלו מהם כאומר ואלה אשר לא תאכלו מבשרם ולכך דרשו "טהורות לא טמאות" ומכל מקום כלם בעלי פטופט הם וכן גם כן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פד ד) כך נראה שאינו שם כולל העופות כולם וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה (שם קד יז) והנראה מדברי רבותינו שכל עופות טהורים נקראים צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא בת"כ (פרק ח יד) ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה (להלן פסוק ג) רבי יוסי הגלילי אומר צפור שחיה חוץ לכל עיר ואי זו זה דרור ומן המדרש הזה הזכירו הפטופט ויתכן שאינו אלא למצוה ודיעבד כלם כשרין בו ולפיכך הוצרכו בת"כ (כאן) למעט טמאות וכן שנינו במשנה מסכת נגעים (פ"ד מ"א) ומביא שתי צפרים דרור ושנו עוד שם (משנה ה) שתי צפרים מצותן שיהיו שוות במראה בקומה ובדמים ולקיחתן כאחת אע"פ שאינן שוות כשרות שחט אחת מהן ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה והטעם בזה שאף על פי שבדיעבד כלן כשרות כשהן שני מינים פסולות ובפרק אלו טרפות (חולין סב) אמרו עוף המסרט כשר לטהר בו את המצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו בה רבי אליעזר וחכמים ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאיין מטהרין בכל עוף טהור אבל מצותו בכל עוף דרור כלומר שדרה בבית כבשדה ולפיכך אמרו בסנונית דכיון שהיא טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור ומכל מקום כל הטהורין כשרים בדיעבד שכלן בכלל שתי צפרים טהורות ושנו בסיפרי (ראה קג) אמר רבי יאשיה כל מקום שנאמר צפור בטהורה הכתוב מדבר ואמר רבי יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא עוף וכך הזכירו בגמרא בפרק שלוח הקן (חולין קלט) ושם העלו (קמ) כי "חיות" שחיין ראשי אברים שלהם למעוטי מחוסרות אבר וכן הטרפות פסולות בהן ודרשו "טהורות" למעט אסורות כגון צפרי עיר הנדחת ועוף שהרג את הנפש והחליפן בע"ז ומדרשם זה שם מן הלשון עצמו שאין צפור אלא עוף טהור ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור וראיתי עוד בירושלמי במסכת נזיר (פ"א ה"א) שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא תורים ובני יונה הוא מביא אית תניי תני כל עוף קרוי צפרים אית תניי תני כל העופות בין טמא ובין טהור קרוי צפרים והנה נשאר בידינו ממנו מחלוקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטנים בלבד ובגמרא כך הוא נראה ממה שאמרו במסכת סוטה (טז) הבא מים שדם צפור נכר בהם וכמה הם רביעית ושאלו גדולה שדוחה את המים קטנה ונדחת מפני המים מהו ופירשו כל שיעורי חכמים כך הם בצפור דרור שיערו חכמים אין לך גדולה שדוחה את המים ואין לך קטנה שנדחת מפני המים ואלו היה כל עוף טהור כשר בו היה מהם מי שדמו דוחה כמה לוגין ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה לכתחלה ממדרשו של ר' יוסי הגלילי וכבר הזכירו בגמרא (שבועות כט) ודילמא צפורה רבא חזא ואסיק שמיא גמל והנכון שיעלה מכל זה הוא שנאמר שכל צפור שאינו דרור פסול אפילו בדיעבד מן המדרש הזה שלא שנו במשנתנו (נגעים יד א) מצותן שיהו דרור אע"פ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו בשוות (שם יד ה) וכל הדרורים בעלי פטופט הם ומה שאמרו בת"כ "לא טמאות" מפני שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסנונית לרבי אליעזר או יהיה פירושו למעט טמאות לך שהן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמרא בפרק שלוח הקן (חולין קמ) וזהו ההגון בעיני ובהגדה דרבה (ויקרא רבה טז ז) אמר רבי יהודה ברבי סימון אילין צפריא קולנין זה האומר לשון הרע אמר הקב"ה יבא קול ויכפר על קול ור' יהושע בן לוי אמר צפרים צפרי דרור שאכלה מפתו ושתת מן מימיו והלא דברים קל וחומר וכי

"ועץ ארז ושני תולעת ואזוב" - אמר ר"א הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה (מלכים א ה יג) והנה המצורע ותורת הבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה הם כדמות פסח מצרים וטעם על פני השדה (פסוק ז)

מקום אשר אין שם ישוב שלא תדבק הצרעת ובת"כ (פרשה בה) אמרו על פני השדה שלא יעמוד ביפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגיבת וישלחנה למדבר ואם כן יהיה הטעם כסוד השעיר המשתלח ושם ישתלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה ועוד אפרש זה (להלן טז ח) בע"ה (הרמב"ן)

אור החיים **וצוה הכהן ולקח וגו'.** רז"ל בתורת כהנים אמרו צוי בכהן ולקחה בכל אדם. ודרשו בפסוק שאחר זה וצוה הכהן ושחט ציווי בכהן ושחיטה בכל אדם דברי רבי יהודה בר רבי יוסי רבי אומר אף שחיטה בכהן ע"כ. קשה למה לא נחלקו רבי יהודה ורבי אלא בפסוק שני ולא בראשון. ואם לצד כי וצוה ולקח אין דבר להלביש בציווי לבד הלקיחה, גם וצוה ושחט אין ידוע מה יש בציווי לבד השחיטה, ואדרבה בציווי ולקח יש לנו לומר שיכוין לומר וצוה שיביאו לפניו הצפרים ויקחם הוא מיד המביאים וב' מצות צריכין להיות בכהן מה שאין כן וצוה ושחט אם נאמר שהכהן הוא שישחוט במה נלביש הציווי:

וראיתי לבעל קרבן אהרן שכתב שהמצוה היא שיצו להביא לפניו הב' צפרים לבחור מהם אחת המיוחדת והמבוררת. וטעם שלא חלק רבי בפסוק ראשון הוא לצד שלא מצא במה ילביש המצוה ע"כ. ואין דבריו נראים כי מצוה זו של הברירה שצריך שתהיה ביד כהן אינה נשמעת מאומרו וצוה, ואדרבה יש לנו לומר שכוונת הכתוב הוא לומר שיצוה לברור האחת וירצה לומר הכתוב שמצות הברירה על ידי כהן והברירה על ידי הזולת והשחיטה בכהן, ועל כל פנים יכול הוא רבי לפרש בפסוק ראשון כדרך שפירש בפסוק ב'. והיי נראה לפרש שטעם שחלק רבי וסבר שהשחיטה גם כן בכהן לא לצד משמעות הכתוב אלא לצד מה שהוא הענין. כי צוה ה' שתהיה השחיטה אל כלי חרס על מים חיים, ושחיטה זו אינה בחינת שחיטה לבד שהרי יש עמה מעשה אחר שישחוט אל כלי וגו', וזה עיקר הכנת הטהרה, ולזה אמר שצריך על ידי כהן, מה שאין כן בפסוק ראשון שאין בלקיחת הצפרים מעשה טהרה, והתורה מסרה הדבר לחכמים להבחין בדברים:

עוד נראה לומר כי על כל פנים פשט הכתוב כשאמר וצוה הכהן ולקח וגו' כוונתו באומרו ולקח הוא על הכהן, כי אין צריך הכתוב להזכיר הכהן על כל דבר ודבר, מה תאמר שיאמר וצוה ולקח הכהן, אז היינו אומרים בעיון נכון שאין הציווי בכהן לפי שאיחר זכרונו לבסוף, מה שאין כן אומרו וצוה הכהן שהזכיר הכהן בתחלה כל מה שיבא מהמעשה אחר כך יכוון למוזכר קודם. ומעתה כשאמר הכתוב הראשון וצוה הכהן ולקח פשט הכתוב הוא שהכהן יצוה והוא יקח, אלא ממה שאמר הכתוב אחר כך וצוה הכהן ושחט הרי זה מראה באצבע כי מה שאמר הכתוב ולקח אינו חוזר אל הכהן, שאם בכהן מדבר הכתוב עד עתה למה הוצרך לומר וצוה הכהן פעם ב' הלא בכהן מדבר עד עתה ולא היה לו לומר אלא וצוה ושחט ואני יודע שבכהן מדבר, אלא ודאי שאפסקיה אחר, ואיזה הוא, ולקח הקודם לה שמדבר בכל אדם, לזה לכולי עלמא בין רבי יהודה בין רבי סוברים בפסוק ראשון וצוה הכהן ולקח כל האדם, מה שאין כן פסוק ב' שאין לנו הכרח סובר רבי כי מקרא עומד כפשוטו וצוה הכהן ושחט גם כן הכהן הסמוך לו. ורבי יהודה סובר יגיד עליו ריעו אחר שנתגלה לנו מפסוק ראשון שאין חוזרת תיבת ולקח אל הכהן הסמוך כמו כן פסוק ב' יתפרש בקוטב ראשון:

אלא שראיתי שדרשו שם בתורת כהנים בתחילת הפרשה וזה לשונם תורת המצורע בכהן וכו', אין לי אלא טהרתו וטומאתו בכהן מנין שחיטת צפרים והזאות וכו' ותגלחתו תלמוד לומר תורת המצורע בכהן, יכול אף לקיחת צפרים

ושילוח ספרים וכיבוס וכו' בכהן תלמוד לומר זאת ע"כ. הנה מפשט הברייתא משמע כי אין צורך שיהיה בכהן אלא שלשה פרטים הרשומים דוקא ואם כן אין צריך שיצוה הכהן לא על הלקיחה ולא על השחיטה ומבי' הברייתות משמע להדיא דלכולי עלמא בין לרבי יהודה בין לרבי צריך שיצוה הכהן ב' דברים. ואולי כי לא הזכיר התנא ב' הציוויים בברייתא עם הג' דברים לצד שבדרשת תורת המצורע אינם נכללים אלא דברים שהם בגוף הטהרה, שהרי מיעט הרבה מעשים מאומרו זאת, וזולת אומרו וצוה הכהן היו הציוויים גם כן מתמעטים, לזה לא הזכיר אלא פרטים הנדרשים מאומרו תורת המצורע אבל הציוויים אין זה מקומן ויחד להם הכתוב הדבר במקומו ואמר וצוה הכהן וגו', וסמך התנא על מה שעתיד לפרש בפרשת וצוה הכהן ציווי בכהן:

אלא שראיתי לרמב"ם (הל' טו"צ פי"א ה"ה) כתב שאין צריך בכהן אלא שחיטת צפרים והזאה ותגלחת ולא הזכיר כלל ענין ציוויים שיהיה בכהן, ואדרבה כלל דבר שוה ואמר ושאר הדברים בין בכהן ובין בישראל, והגם שבתוספתא בפרק ח' דנגעים תניא כדברי רמב"ם שאין צריך שיהיה בכהן אלא ג' דברים ושאר הדברים בכל אדם ושם לא הזכיר ענין ציווי בכהן. מן הסתם לא נעמיד התוספתא דלא כמאן ונאמר גם כן שהתנא ביאר הדברים במקום אחר, וגם שמבואר הוא בתורה שהציווי הוא בכהן ולא הוצרך לאומרו מה שאין כן רמב"ם שצריך הוא לבאר הדבר, ואינו כל כך הדבר מבואר בתורה שנדחק לומר שגם רמב"ם לא הוצרך לכותבו, שהרי רואים אנו שהתנאים הוצרכו לדרוש הדבר מהכתוב. ואין לומר דסובר רמב"ם שפשט התוספתא שאמרה ושאר הדברים בכל אדם משמע אפילו הציוויים ודלא כרבי יהודה ורבי. אם נאמר כן תקשה עוד, כי דבר פשוט הוא כי אין לחוש לתוספתא כזו שאינה לא כרבי יהודה ולא כרבי שהובאו דבריהם בספרא דבי רב המזוקק. ואפשר לומר שסובר רמב"ם מכח ברייתא ראשונה דתורת כהנים שהזכיר דברים הצריכין כהן בדרשת פסוק תורת המצורע שכל אותם הדברים הם תורה לעיכובא, ודרשת וצוה הכהן היא על זה הדרך שהכהן הוא יצוה לעשות הדברים והוא דרך כבוד שיהיו הדברים נעשים על פיו ובמאמרו על דרך ועל פיך ישק כל עמי (מקץ מא מ), והוא אומרו הציווי בכהן לגזור על הדבר ואחרים יעשו, ומשמעות הדברים מגידים כן שאין זה לעיכוב אלא לכבוד לכהן. ועוד קל וחומר הדברים ומה שילוח הצפרים וכו' אמר הכתוב שאינו מעכב מכל שכן מצות לקיחה ומצות שחיטה. ורבי שאמר גם השחיטה בכהן לא מכח פסוק וצוה הכהן ושחט אלא מכח דרשת תורת המצורע שגם השחיטה היא דומה להזאה ותגלחת, והוא תנא ראשון שכלל השחיטה עם התגלחת והזאה:

התגלחת והזאה: (אור החיים)

כלי יקר ולקח למטהר שתי צפרים. למעלה פר' תזריע כתבתי שעיקר הצרעת בא על ג' עבירות הרמוזים בפר', והם לה"ר וגסות הרוח וחמדת הממון. ועל פי זה נוכל לומר שהצפרים מכפרין על ג', על לה"ר לפי שעושיין מעשה פטיט כו', (וערכין טז:) ועל גסות הרוח העולה למעלה כצפרים עפות (ישעיה לא.ה), ועל חמדת הממון שנאמר בו (משלי כג.ד-ה) אל תיגע להעשיר וגו' כי עשה יעשה לו כנפים כנשר ועוף השמים. ולפי שרוב המפרשים האריכו למעניתם בפר' זו בענין חטא הלה"ר אוסיף גם אני לקח טוב לבאר מה שתעלה מצודת שכלי בג' הכרזות שמצינו לרז"ל המדברים מחטא הלשון.

הכרזה הראשונה היא, מה שמסיק במדרש הרבתי (מצורע טז.ב) מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים, אודיק עליה עלמא פירש בעל מתנות כהונה הביטו אחריו מלשון והביטו

אחרי משה (שמות לג.ח) ר' ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה א"ל תא סק להכא זבין לי א"ל לית את צריך ולא כדמותך, אטרח עליה סליק לגביה הוציא לו ספר תהלים מכורך הראה לו פסוק זה מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע. (תהלים לד. יג-יד) א"ר ינאי אף שלמה מכריז שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי כא.כג) שומר מצרעת נפשו א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא מקרא זה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעני, לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהיה תורת המצורע המוציא רע עכ"ל.

הכרזה השניה מצינו במס' ע"ז (י"ט): מכריז רבי אלכסנדר מן מאן בעי חיי מאן בעי חיי, כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה א"ל הב לן חיי. אמר להו מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע, שמא יאמר אדם הואיל ונצרתני לשוני מרע אלך ואגרה בשניה ת"ל סור מרע ועשה טוב. ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם (משלי וגו' ד.ב).

והנה בהכרזת הרוכל יש לדקדק, מה איכפת לנו בזה אם היה רוכל או חנוני שהוצרך להודיע שהיה המכריז רוכל, גם לשון מחזר צריך ביאור כי לשון זה שייך על החוזר לאחוריו והיה לו לומר מסבב, ומאי איכפת לנו בזה שהיו העירות סמוכות לצפורי, גם יש הרבה שינויים בין הכרזת הרוכל ובין הכרזת רבי אלכסנדר כי הרוכל הכריז מאן בעי למזבן סם חיים הזכיר למזבן ורבי אלכסנדר הכריז מאן בעי חיי לא הזכיר למזבן, גם לא הזכיר שום סם. אצל הרוכל אמר אודיק עליה עלמא משמע שלא בקשו לקנות כלום ממנו אלא הביטו אחריו, ולרבי אלכסנדר מכניף כ"ע ואמרו הב לן חיי, ולמאי נפקא מינה הגיד לנו שר' ינאי הוה יתיב בטרקליניה, ולמאי נפקא מינה הגיד לנו שהראה לו ספר תהלים מכורך יהיה מכורך או בלתי מכורך, ומה היתה כוונת ר' ינאי שהוסיף לו ראיה מן שלמה שאמר שומר פיו ולשונו כו'. ולמה אמר שכל ימיו לא היה יודע היכן מקרא זה פשוט כו' הרי אפילו תינוקות שב"ר יודעין לפרשו, ואם כדברי בעל העקידה שפירש בזו הפרשה שהיה קשה לו הנוכח ונסתר כי מתחילה התחיל בלשון נסתר מי האיש החפץ חיים ואח"כ דבר להם בנוכח נצור לשונך מרע אלא ודאי שכוונת הפסוק שיהא הדבר בדרך הכרזה שהמכריז מכריז סתם בלשון נסתר וכשיבאו הקונים לקנות אז ידבר עמהם בנוכח. מ"מ קשה היה לו להבין כל זה מן הכרזת ר' אלכסנדר.

והקרוב אלי לומר בהיתר כל הספיקות הללו. שמצינו במסכת ערכין (טו:) א"ר חמא בר חנינא מאי תקנתיה של מספר לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר (משלי טו.ד) מרפא לשון עץ חיים. ואין לשון אלא לה"ר שנאמר (ירמיה טו.ז) חץ שחוט לשונם. ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר (משלי ג.יח) עץ חיים היא וגו'. ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר (שם טו.ד) וסלף בה שבר ברות. ר' אבא בר חנינא אמר סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברה"ק שנאמר (תהלים יב.ד) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. אלא מאי תקנתו שלא יבא לידי לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'.

ונראה שטעמו של רבי אבא הוא, שהדין נותן שלא יהיה לו תקנה, לפי שאם כבר סיפר לה"ר והטיל מום בקדושים והוציא שם רע ונתפשט קול ענות זה בכל העולם פשיטא שאין תקנה לזה שעליו סיפר הלה"ר, ואף אם המספר יקריב כל אילי נביות אין בידו להשיב מחשבתו הרעה ודבריו וכי ילך מקצה השמים ועד קצהו ויכריז לאמר שקר דברתי, כמנהג דורינו זה שאם אחד מבעלי הלשון יוציא לעז על איזו נכבד עד מהרה ירוץ דברו ממזרח שמש עד מבואו והוא בעצמו לא

יוכל לתקן את אשר עיות, ע"כ דין הוא שכשם שאין תקנה לזה שסיפר עליו כך אין תקנה למספרו ולכך כרתו דוד ברה"ק ואמר יכרת ה' כל שפתי חלקות וגוי' ונתן טעם לדבר משוד עניים מאנקת אביונים וגוי' אלו הן הלוקין וצועקים נאקת חלל, העניים והאביונים אשר עליהם יצא הקצף מחץ שחוט לשונם שאין להם תקנה ע"כ אין תקנה גם לשפתי חלקות ועז"א (תהלים קא.ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית ומתרגמינן לחלוטין כי ישאר כך לחלוטין ואין תקנה לו.

אבל רבי חמא סבר, מדקאמר מרפא אין רפואה כ"א במקום חולי ע"כ רצה לפרש הפסוק במי שכבר סיפר. וכדמות רמז לפלוגתא זו מצינו (בכתובות עז:) מכריז רבי יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן והוא מין צרעת, ומסיק שם רבי"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו', וקשה מה ראה רבי"ל על ככה לסמוך על הנס בחנם. ונ"ל על צד הרמז שפליגי בפלוגתייהו דר' אבא ור' חמא כי הזבובים כינוי אל בעלי הלשון שעושים כמעשה הזבוב שדרכו להניח כל מקום טהור שבגוף וכשמוצא איזו מקום מטונף ומכה טריה שם ירבוץ על מקום השחין, כך בעלי הלשון אם יראו איזו אדם מלא חכמה וכבוד לעולם אינן מספרים ממעלתם, אלא רואים אחר מומי בני האדם כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא בסכלות מעט.

ועליהם אמר שלמה. זבובי מות יבאיש וגוי' (קהלת יא.) ר"ל אלו בעלי הלשון שנמשלו לזבובים וברוח שפתיו ימית כי לה"ר תלתא קטיל (דב"ר ה.ג.) על כן קראם זבובי מות ואמר יבאיש, כי כל כוונתם להבאיש ריח אנשים טובים יביע שמן רוקח, יביע לשון דבור ור"ל שהוא מדבר אפילו מן איש שלם אשר ריחו נודף כשמן רוקח מ"מ הוא משתדל להבאיש ריחו, יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט, כי בעיניו אותו סכלות מעט שהוא רואה בזולתו הוא יקר וכבוד בעיניו יותר מכל חכמה וכבוד שרואה בו עד שזה הסכלות מעט מכריע את כל החכמה והכבוד, ונתן טעם לדבר לפי שלב חכם לימינו, (קהלת יב.) היינו לדון הבריות לכף זכות, כארז"ל (תנחומא שמות יח) אלו מיימינים לזכות כו' ולב כסיל לשמאלו, לדון את הבריות לכף חובה על כן לעולם אינו מספר במעלות זולתו כי אם בגנותו, וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא, (שם יג.) ר"ל כל הפוסל במומו פוסל (קידושין ע:) וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו יש גם בו וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר, על כן אמר לכל כי סכל הוא ותולה גם באחרים אותו סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם וראשונה וסובר מאחר שהוא עושה כן כולם עושים כאלה. אלו הם הזבובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן כדרך שנאמר (שמות לג.ח) והביטו אחרי משה, לפיכך נלקו בצרעת שנקרא ראתן כי כשם שהם בעלי ראתן שרואים ומסתכלים אחרי מומי בני האדם כך נלקו בצרעת שנקרא ראתן ואמרו הזהרו מהם שלא לטפל עמהם להשיבן מדרכם הרעה להורות להם דרך התשובה כי הוא סובר סיפר אין לו תקנה ע"כ אין לטפל עמהם בחנם, וכן דעת רבי זירא ור' אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבולם בכל מיני הרחקה כדמסיק שם.

ויכול להיות שטעם להרחקה יתירה זו היתה, שלא יקבלו נזק מן חץ שחוט לשונם כמ"ש (תהלים קא.ז.) לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה, דווקא בביתו ממש לא ישב אבל דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, אפילו מרחוק כמטחוי קשת חץ שחוט לשונם כהוראת לשון נגד והיינו לפי שהלשון מזיק אף מרחוק. אבל רבי"ל סבר שיש תקנה גם אם כבר סיפר, אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו' וזהו שמסיק רבי"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' כי סבר שע"י ת"ת יש לו תקנה אפילו למי שכבר סיפר עד שכבר נלקה בצרעת.

והנה ר' אלכסנדר סובר גם הוא סיפר אין לו תקנה, ע"כ לא הלך כ"א אל הכתות שלא ספרו עדיין והיה מזהירם ומלמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי לה"ר והיה מכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי, לא הזכיר לשון סם גם לא הזכיר לשון למזבן לפי ששמירת הבריאות אינו צריך סם רק שהרופא מלמדו להועיל שיהיה נשמר מן הדברים המזיקים שלא יבא לידי חולי, ע"כ אין נכון שהמלמד יבקש שכר על דבריו כי מה הוא בחנם כי הדיבור ניתן לו במתנה אף הוא ילמד דרכי הרפואה לזולתו בחנם, אבל מי שכבר נפל אל החולי אז הוא צריך לסמים ובעבורם תובע הרופא שכרו כי גם לו לא באו בחנם אלא נתן דמיהם או טרח את עצמו בעדם. ולפי שר' אלכסנדר הלך אל כתות הטובים שלא ספרו לה"ר ללמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי חולי חטא הלשון, ע"כ הכריז סתם מאן בעי חיי מאן בעי חיי וכפל הענין לומר לך שיש תקנה לזה שלא יבא לידי סיפור לה"ר ולזה שלא יסופר עליו לה"ר. אכניף כולי עלמא ואמרו ליה הב לן חיי כי גם המה חשקו בדבר שכבר התנהגו בו ובקשו לידע הדרך המביא לידי שמירת הבריאות אמר להו פסוק מי האיש החפץ חיים וגוי נצור לשונך מרע וגוי. ולפי ששמירת הבריאות א"צ שום סם ע"כ מסיק שמא תאמר אלך ואגרה בשינה לנצור לשוני בשב ואל תעשה לגמרי, ת"ל ועשה טוב, ואין טוב אלא תורה וכו' (אבות ג.ו.) ר"ל אע"פ שאינו צריך סמים ותשובה גדולה מ"מ צריך הוא לנצור לשונו על ידי ת"ת לחכם, אבל כנגד הע"ה אמר אח"כ קרוב ה' לנשברי לב כמ"ש וסלף בה שבר ברוח (משלי טו.ד.).

אבל רוכל זה סבר שיש תקנה אפילו למי שכבר סיפר, וידע זה בנסיון בעצמו כי גם הוא היה רוכל הולך רכיל ורגיל על לשונו לשלח מדנים בין אחים, ואח"כ נתן אל לבו לשוב בתשובה ובקש דרכי הרפואה שהזכירו רז"ל לת"ח בת"ת, ולעם הארץ על ידי שבר רוח, וראה כי התרופות הללו הועילו לו ע"כ מלאו לבו לזכות הרבים ולהחזיר בתשובה כל אותן העירות שידע בהם שיש שם בעלי הלשון עד אשר לא יבואו עליהם ימי הרעה בצרעת ויצטרכו להדר אחר צפרים עפות כטהרת המצורע בצפרים העושין מעשה פטיט, וזה"ש שהיה מחזר בעירות הסמוכות לצפורי היה מחזר בתשובה אותן העירות הקרובות למעשה ציפור העושין מעשה פטיט, והיה מכריז מאן בעי למזבן סם חיי כי היו כחולים הצריכים סמים לתרופה הצריכין קנין ע"כ הזכיר למזבן סם, ומטעם זה לא מסיק בהכרזה זו שמא תאמר אלך ואגרה בשינה כו' כי מהיכא תיתי שיתרפא בשב ואל תעשה מי שהוא חולה כבר, אבל בהכרזה רבי אלכסנדר אתי שפיר כאמור כי שם החידוש שיצטרך לת"ת, וכאן החידוש שיועיל הת"ת למי שכבר סיפר, ולא כפל הרוכל הכרוז לומר ב' פעמים מאן בעי למזבן סם חיי כמו שכפל ר' אלכסנדר דבריו לפי שגם הוא מודה שזה שסיפר עליו הלה"ר אין לו תקנה כלל ולא בקש תקנה כ"א לזה שכבר סיפר, משא"כ בר' אלכסנדר שבקש תקנה לשניהם. אודיק עליה עלמא לפי שכבר בחרו להם דרך מקולקל זה והיה רגיל על לשונם לספר לה"ר על כן לא בקשו לקנות כלום ממנו ואדרבא אודיק עליה הביטו אחריו, כי המה הבעלי ראתן הרואים אחרי מומי נפשות רבות וחסרונם כי כך דרך מואסי התוכחה שמביטים אחרי המוכיחם לראות אם ימצאו בו שמץ פסול כדי להשיב לו טול קורה כו' לכך אמרו לו אתמול היית רוכל הולך רכיל והיום אתה רוצה לתקן דרכינו קשוט עצמך תחילה.

רבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה, כמו ר' זירא ור' אמי ור' אשי שנתרחקו מעל גבול בעלי הלשון שלא להיות אתם במחיצתם א"ל תא סק להכא א"ל לית את צריך כו' כי הוא סובר שפסוק מרפא לשון עץ חיים מדבר דווקא במי שכבר

סיפר אבל אתה וכל דכוותך אינן צריכין שימור, מ"מ אטרח עליה לידע התרופה הראה לו ספר תהלים מכורך לומר לו לפי שספר זה כרוך ומונח בקרן זויות אין דורש ואין מבקש ואין קורא בו בצדק ע"כ דרך מוסר לא ידעו האמור בפסוק מי האיש החפץ חיים. א"ר ינאי אף שלמה מכריז כו' הרי ספר משלי שאינו כרוך ומונח כי מדרך העולם ללמוד הספר לנערים כמ"ש לנער דעת ומזימה (משלי א.ד.) ואעפ"כ אין עושין מה שקורין בו שומר פיו ולשונו וגו'. אלא ודאי יודעין רבונם ומתכוונים למרוד בו. ויכול להיות שתנא דמסייע לו כי קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו, בשלמא אם פסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר שהתרופה מועלת לו סד"א שמי שלא סיפר אין צריך לנצור לשונו פירוש ע"י ת"ת כדמסיק רבי אלכסנדר שמה תאמר אלך ואגרה בשינה כו', קמ"ל שומר פיו ולשונו שגם מי שלא סיפר צריך שמירה ע"י ת"ת. אבל אם מי שכבר סיפר אין לו תקנה ובעל כרחך אתה צריך לומר שפסוק מי האיש החפץ חיים וגו' מדבר במי שלא סיפר א"כ מה הוסיף שלמה בפסוק שומר פיו ולשונו על דברי אביו אלא ודאי שכדברך כך הוא שפסוק זה מדבר אפילו במי שכבר סיפר.

ועל זה א"ר ינאי כל ימי לא הייתי יודע היכן מקרא זה פשוט כו'. והיינו פסוק שומר פיו ולשונו. כי היה סבור שסיפר אין לו תקנה וא"כ היה קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו, עד שבא רוכל זה והודיע שפסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר וא"כ שומר פיו ולשונו מדבר במי שלא סיפר עדיין, ואם נפשך לומר על כל פנים שרבי ינאי מדבר על הפסוק של הרוכל נ"ל שהיה קשה לו בפסוק שחסר בו תשובת כת הלוקחים, כי המוכר מכריז מי האיש החפץ חיים ואח"כ באים הקונים ואומרים הב לן חיי או מכור לנו סם חיי ואח"כ משיב שמור ונצור לשונך מרע ולמה השמיט בפסוקים אלו דברי הקונים, אלא ודאי שאמת הוא כדברי הרוכל שפסוק זה מדבר בכתות שכבר ספרו לה"ר וקשה להם לעזוב ההרגל ולפעמים לא יבקשו לקנות התרופה כי כן קרה אל הרוכל שלא בקשו לקנות ממנו כלום, ומ"מ חייב המכריז להודיע להם דרך מוסר זה אף אם המה לא יבקשוהו ממנו ע"כ השמיט הפסוק דברי הקונים לומר לך שאף אם יהיה דור תהפוכות שלא יבקשו לקנות כלום מן הרופא ולא ידרשוהו מ"מ הוא ידרוש אחריהם להורות להם דרך השלום כמ"ש (תהלים לד. טו) בקש שלום ורדפהו. וארז"ל (ויק"ר ט. ט.) כל המצות אם תבא לידך אתה מחויב לעשותה אבל השלום אינו כן אלא אתה מחויב להדר אחריו שנאמר בקש שלום ורדפהו, והוא ע"י סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' כי ע"כ נאמר שכל נתיבותיה שלום (משלי ג. יג) לפי שמצלת מלה"ר הגורם כל דברי ריבות. וזה"ש מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, כי אותן בעלי ראתן אוהבים הימים אשר בהם יראו ברע אשר ימצאו בזולתם כדי שיהיה להם מקום ללון עליו ולספר ממנו, אבל החפץ חיים עוצם עיניו מראות ברע ואוהב הימים אשר בהם יראה בטוב זולתו לאמר מי יתן וכל עם ה' נביאים, והוא כשינצור לשונו מרע ע"י ת"ת הרמוז בועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' ולע"ה בשבר רוח כמ"ש (תהלים לד. ט) קרוב ה' לנשברי לב.

ויצאתי מגדרי להאריך קצת בדבר שאינו מענין פשוטו של פרשה, יען כי ראיתי דור זה פרוץ מאד מאד בחטא הלשון וצרעת נושנת היא כי גם בגלות מצרים היו בעבור שהיו בהם דלטורין (תנחומא שמות י.) ונגאלו בזכות ד' דברים ואחד מהם בזכות שלא היה בהם לה"ר כו' (ילקו"ש אמור תרנז.), ובבית שני חזרו לסורס, ועוד היום בגלות החל הזה חטא הלשון הולך וגדל עד עלות חמת ה' לאין מרפה, לכן ראיתי לדבר קצת בהתעוררות זה לאמר אולי ישמעו העורים שבמחנה העברים ויתנו אל לבם לתקן פרצה זו. וזה דרשתי בק"ק לובלין בפר' זכור שס"ב לפ"ק בהתאסף ראשי עם וחכמי כל הקהילות ונוסף עליהם דברים כהנה וכהנה.

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. היה לו להסמיד עץ ארז לאזוב כי שניהם ממין הצומחים מה ראה להכניס שני תולעת ביניהם ובפר' חקת (יט.ו.) כתיב עץ ארז ואזוב ושני תולעת. ולמה שינה כאן. ונראה לפי שפר' זו מדברת בתיקון לה"ר שהמספרו אף אם יהיה שפל אנשים כתולעת זה מ"מ הוא מכה באדם גדול שנמשל לארז, כדמסיק בילקוט (ישעיה תנ.) על פסוק אל תראי תולעת יעקב (ישעיה מא.ד) ע"כ כפרתו עץ ארז ושני תולעת ואזוב, לכפר על מה שעשה מעשה התולעת בארז ותרופתו שישפיל עצמו כאזוב ואז לא יחפוץ להטיל מום בקדשים.

וטעם לב' צפרים הוא, כי האדם יש לו ב' מיני דבור, אחד אסור, ואחד מצוה בו, והאסור דהיינו כלה"ר ודוגמתו זהו הצפור שעושה מעשה פטיט השחווטה על כלי חרס על מים חיים, כי אם עם הארץ הוא יהיה לו רוח נשברה שנאמר (משלי טו.ד) וסלף בה שבר ברוח. כי יש לו דין כלי חרס שאין לו תקנה כ"א בשבירה וכנגדו נאמר שישחט הצפור העושה מעשה פטיט על כלי חרס, ואם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנמשלה למים חיים לכך נאמר על מים חיים. ומטעם זה נאמר ה' פעמים זאת תורת בענין המצורע לומר לך שהעוסק בחמשה חומשי תורה ניצול מן הצרעת הבא על לה"ר, ואת הצפור החיה זהו כנגד פטוטי דברים בתורה ותפלה אך שצריך לצרף לדבור זה עץ ארז ושני תולעת ואזוב המורה על ההכנעה והשפלות שאפילו בדבור התורה יהיה לו לב נשבר ונדכה וארז"ל (סוטה ה.) אדם לא נאמר בו ונרפא אבל בשר נאמר בו (ויקרא יג.יח) ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא, כי מי שיש לו לב בשר ורך יש לו רפואה וכן ארז"ל (סוטה ה.) בשר בושה סרוחה רימה, כי זכירת כל אלו הדברים מביאין לידי שברון לב והכנעה, על כן נאמר וטבל אותם בדם הצפור השחיטה להזות עליו מן ב' הצפרים כדי להסמיד עליו ב' דברים כאחד התשובה על העבר והתיקון על העתיד. (כלי יקר)

דעת זקנים ולקח למטהו שתי צפרים. הוא עשה מעשה פטוט וכו': (דעת זקנים)

ה] וְצוּהּ הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת הַצֹּפֵר הָאֶחָת אֶל כְּלֵי חָרֶשׁ עַל מֵי חַיִּים:

אונקלוס וַיִּפְקֹד פְּהֵנָא וַיִּכּוֹס יַת צִפְרָא חֲדָא לְמָאן דְּחָסַף עַל מֵי מְבוּעַ: (אונקלוס)

יונתן וַיִּפְקֹד פְּהֵנָא לְטַבְחָא וַיִּכּוֹס יַת צִיפּוֹרָא חֲדָא לְמָן דְּחָסַף עַל מֵי מְבוּעַ: (תרגום יונתן)

רש"י **על מים חיים.** נותן אותם תחלה בכלי, (ח) כדי שיהא דם לפור ניכר בהם, (ט) וכמה הם, רביעית: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) לזתחלה כתיב אל כלי חרס ולאחר כך כתיב על מים חיים הא כילד ומתקן להא והא איתא נותן אותה וכו': (ט) מדכתיב אחריו וטבל אותם ואת הלפור החיה בדם הלפור השחווטה וגו' משמע שצריך שיהא הדם ניכר במים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **וצוה הכהן ושחט.** כהן אחר או ישראל ויש אומרים המצורע והוא רחוק: **אל כלי חרס.** כמו על, וכן אל הנער הזה התפללתי: **מים חיים.** לקוחים

בעל הטורים על מים חיים. כמו שמצינו בנעמן שנתרפא מצרעתו במים חיים ולכך זב צריך טבילה במים חיים משא"כ בשאר טמאים שאינן צריכין. להתרפאות ע"י מים חיים: על מים חיים. בגימט' לא במים מלוחים: (בעל הטורים)

דעת זקנים ושחט את הצפור האחת. למה שוחט אחת ומשלח אחת לומר שאם יעשה תשובה אין הצרעת חוזרת עליו: (דעת זקנים)

11 את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב וטבל אותם ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה על המים החיים:

אונקלוס ית צפרא חיתא יסב יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית אזובא ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא דצפרא דנכיסא על מי מבויע: (אונקלוס)

יונתן ית צפרא חיתא יסב יתה וית קיסא דארזא וית צבע זהורי וית אזובא ויטמש יתהון וית צפרא חיתא באדמא דצפרא דנכיסא ובמי מבויע: (תרגום יונתן)

רש"י את הצפור החיה יקח אותה. מלמד שאינו אוגדה עמהם (י) אלא מפרישה לעמה, אבל העץ והאזוב כרוכים יחד בלשון זהורית, (כ) כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב, קיחה אחת לשלשתן, יכול כשם שאינה בכלל אוגדה כן לא תהא בכלל טבילה, תלמוד לומר וטבל אותם ואת הצפור החיה, החזיר את הצפור לכלל טבילה: (רש"י)

שפתי חכמים (י) דקשה לרש"י דהיה לו לכתוב קיחה אחת אכולן את הצפור וגו' ואת האזוב יקח אותה: (כ) כלומר העץ ארז ואזוב וגם הלשון זהורית כרוכין יחד באגודה אבל אין הלשון זהורית כרוך סביב השנים אלא כרוך עמהן באגודה ולא הזכיר בקרא במה הן כרוכין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטבל אותם. הארז והשני והאזוב: על המים. שהדם מעורב עמם: (אבן עזרא)

12 והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את הצפר החיה על פני השדה:

אונקלוס וידי על דמדפי מן סגירותא שבע זמנין וידכניה וישלח ית צפרא חיתא על אפי חקלא:

יונתן וידי על בית אפוהי דמידפי מן סגירותא שבעתתי זמנין וידכניה ויפטור ית ציפורא חיתא על אנפי חקלא ויהי אין איטימוס ההוא גברא למילקי תוב בצורעא תייבא ציפורא חיתא לבייתיה ביומא ההוא ומתכשרא למיכלא וית

צְפוּרָא נְכִיסָא הָנָה מְקַבֵּר פְּהֵנָא בְּמִיחְמִי מְצוּרְע: (תרגום יונתן)

אבן עזרא והזה. מהדס המעורב אחר טבול גם הצפור החיה והנזכרים: **על פני השדה**. מקום שאין שם יישוב שלא תדבק הצרעת. וההזיה בשלשתן או באזוב לבדו כטומאת המת: (אבן עזרא)

בעל הטורים והזה על המטהר שבע פעמים. כנגד ז' דברים שנגעים באים עליהם מזה עליו שבעה פעמים: **ושלח את הצפור**. רמז שתפרח ממנו ' הצרעת צפור אחת שחוטה כן לא תבא עוד הצרעת ואחת משולחת לוי שאם יוסיף להרע תחזור הצרעת כמו הצפוד השלוחה: (בעל הטורים)

אור החיים והזה על המטהר מן הצרעת וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר מן הצרעת אחר שבו מדבר הכתוב. ואולי כי לצד שהזאה זו אינה מטהרת אותו בהחלט אלא כיום שפסקה זבה מדם זובה ועדיין צריך הוא לספירת ז' ימים כדין טומאת זב, ותמצא שכל ימי ספרו עדיין הוא אב הטומאה, לזה אמר **המטהר מן הצרעת** פירוש מגוף הצרעת ולא מן טומאת הצרעת, ולזה אמר לבסוף והיה ביום השביעי וגו' וכבם את בגדיו הא למדת שבימי ספרו היה מטמא בגדים והנה הוא אב הטומאה, ולזה הודיעך כי אינו נטהר אלא מגופו של צרעת ואחר שנטהר מהצרעת צריך לישב בטומאתו ז' ימים:

ובתורת כהנים דרשו למה הוצרך לומר מן הצרעת כיון שבו מדבר הכתוב, ואמרו כי הוצרך לומר מן הצרעת למעט טמא מת שלא יטעון ז' פעמים, משום שהייתי דן קל וחומר ממצורע שאינו טעון ג' וז' ואף על פי כן טעון ז' פעמים, טמא מת שטעון ג' וז' אינו דין שיהיה טעון ז' פעמים, תלמוד לומר מן הצרעת ולא מטומאת מת. ודרשו עוד בסוף אותה ברייתא וטהרו מה שהוצרך לומר וטהרו כי בא למעט המצורע מטעינת ג' וז', שזולת זה הייתי דן קל וחומר מטמא מת שאינו טעון ז' ואף על כן טעון ג' וז', מצורע שטעון ז' אינו דין שיהיה טעון ג' וז', תלמוד לומר וטהרו פירוש בזה יספיק לטהרו ע"כ. וקשיא לי אחר שאמר הכתוב מן הצרעת ודרשנו למעט מן טומאת מת, הנה לא יוצדק למעט אלא לצד שהיה בא מן הדין, ודין זה אינו אלא כשנאמר שהמצורע אין בו ג' וז' שבזה יבא קל וחומר ומה מצורע וכו' כאמור בדברי הברייתא, אם כן מאומרו מן הצרעת החזיק הכתוב דעת זו וחתם עליה כי המצורע אין בו ג' וז', ומעתה למה הוצרך לומר וטהרו למעטו מג' וז' הרי כבר נתחייבה מהכתוב לומר שאין בו ג' וז' מאומרו מן הצרעת. או היה לו לומר וטהרו שאין צריך המצורע ג' וז' ולא היה צריך לומר מן הצרעת, ואני יודע כי טמא מת אין צריך ז' פעמים ממה שהוצרך לומר וטהרו לקל וחומר הבא מטמא מת להזאת ג' וז', ואין קל וחומר בא אלא אם תאמר שאין בא במלמד אלא אחד והבן:

ונראה לפרש כי להיות שראינו שה' צוה בטומאת מת הזאת ג' וז' ולא הזכיר כמה הזאות והזכיר בטומאת צרעת ז' פעמים ולא הזכיר ג' וז', יש סברא לומר כי טהרת ריבוי ההזאות היא טהרה גדולה יותר מהזאת ג' וז' לצד היותם ז' פעמים מה שאין כן הזאות ג' וז' שאינם אלא ב' פעמים, וכפי זה הצריך הכתוב תיקון לטהרת מצורע יותר מתיקון טהרת טומאת מת, ויש סברא לומר טהרת מספר הימים היא יותר גדולה שלא יום אחד בלבד יספיק לטהר, ואם כן מה שמצינו שה' הצריך בטמא מת ג' וז' היא הדרגה גדולה מהזאת ז' פעמים, ובי סברות אלו יתחלקו בדעות חכמים, ויהיה חכם שיחשוב גדול הנאמר בטהרת המצורע יותר מהנאמר בטהרת טמא מת, ויהיה חכם שיחשוב להפך. והנה

להחוש כי טהרת ג' וז' יותר יבוא לדון קל וחומר מהמצורע להצריך בטמא מת ז' פעמים. ולהחוש כי טהרת ז' פעמים חמורה ילמד למצורע ג' וז' מטמא מת מקל וחומר. ומעתה יתחייב הכתוב לומר ב' המיעוטים להסיר טעות כל סברא וסברא. ואם לא היה אומר אלא אחד כגון שיאמר מן הצרעת למעט טמא מת שאינו צריך ז' פעמים, תבא סברת הסובר לומר כי בזה הסיר הכתוב טעות שכנגדו והצדיק לומר כי הזאת ז' פעמים היא יותר גדולה וישנה במצורע ולא בטמא מת וחוזר אני ודן להביא לו ג' וז' מטמא מת, וכן אם היה אומר וטהרו וגו'. וכדי שלא ירחיק דעתך דרך זה לומר איך יבא הכתוב למעט סברא שאינה אמיתית, הלא תמצא שאמרו (ברכות מז) בכמה מקומות עליך אמר קרא פירוש הגם שאין דעתו כך, הרי שהתנא יבאר הכתוב שבא לסברא שאין דעתו מסכמת לה שיחוש הכתוב לסובר כן והבן:

וראיתי להרב המופלא הר"י רוזאניש זצוק"ל בספר הנכבד משנה למלך (הלי' חמץ ומצה פ"ו ה"א) שהביא ברייתא אחת דומה למה שלפנינו, דתניא בתורת כהנים פרק י"א וזה לשונם הזה חג המצות יום זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה, שהיה בדין, ומה אם זה שאינו טעון סוכה טעון מצה זה שטעון סוכה אינו דין שיטעון מצה, תלמוד לומר הזה חג המצות טעון מצה וכו', ושם בפרק י"ד תניא וזה לשונם הזה חג הסוכות זה טעון סוכה ואין חג המצות טעון סוכה, שהיה בדין, ומה זה שאינו טעון מצה טעון סוכה חג המצות שהוא טעון מצה אינו דין שיטעון סוכה, תלמוד לומר הזה זה טעון סוכה ואין וכו'. והקשה הרב הקושיות עצמם שכתבנו בברייתות טהרת מצורע דרשו מעל ספר הרב מה שתריך בזה. ודבריו ז"ל קצת דחוקים, ובפרט לכת הפוסקים (רמב"ם ועוד) שסוברים דספק דאורייתא שמותר מן התורה לא יעמדו דברי הרב עליו השלום למעיין בדבריו. ולדעתי יתבארו הברייתות בדרך עצמו שבארנו למעלה, והוא כי לצד שיש פרסום נס יציאת מצרים בסוכה בבחינה אחת יותר מפרסום נס שיש באכילת מצה, כי הרבה פעמים אדם אוכל פתו מצה מה שאין כן מעשה סוכה שיש פרסום גדול. ובפסח גם כן בחינה אחרת יש בו שהוא יותר פרסום הנס בעתו ובזמנו שהוא בט"ו בניסן, ויבא חכם שתהיה לו הסברא להגדיל פרסום נס סוכה שהוא גדול מפרסום אכילת מצה, וידון קל וחומר לסוכה שטעונה מצה, ויאמר ומה חג המצות שלא הצריך בו ה' כל כך פרסום על כל פנים חייבו במצה לצד שהוא דבר הצריך על כל פנים, סוכה שראינו שהוא פרסום גדול אינו דין שצריך מצה, תלמוד לומר הזה חג המצות, ותבא סברא אחרת שתדון בהפך ויאמר כי דידיה נצח ודחה סברא שכנגדו ממה שמיעט סוכה שאין בה מצה ועיקר הפרסום הוא המצה וידון לחייב סוכה בפסח בקל וחומר מסוכה שלא הצריך בה ה' מצה ואף על פי כן הצריך סוכה, תלמוד לומר [הזה] חג הסוכות ותדע שהתנא דורש המיעוטים לב' הסברות, בהעיר בקל וחומר ראשון שעשה התנא, איך הוציא מפיו קל וחומר ועדיין אינו יודע אם אינו טעון אלא אחד או שנים, ובמה שפירשתי יבוא על נכון. ומה שכתב הרב הגדול בעל משנה למלך שלא היינו יודעים באיזה מקום נאמר הקל וחומר ומספיקא היינו אומרים שחג המצות טעון סוכה וחג הסוכות טעון מצה ע"כ. אין דבריו ז"ל מוכרחים, כי כיון שאין אתה יכול לדון קל וחומר לצד שאינך יכול לומר ומה זה שאינו טעון אלא זה כי מי אמר לך שאינו טעון אלא זה ודלמא תדון הקל וחומר להפך ויהיה טעון ב', וכן לצד האחר אין אני יכול לעשות הקל וחומר מהטעם עצמו, ומעתה יעמוד כל אחד בשלו ולא תדון קל וחומר, אם לא שתאמר שיש פן לומר קל וחומר מצד אחד ויש פן לומר הקל וחומר מצד אחר וחש הכתוב לב' הצדדין, והוא הדרך שפירשתי: (אור החיים)

ח וְכִבֵּס הַמְּטֵהָ אֶת בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת כָּל שְׁעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהַר וְאַחַר יָבֹוא אֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיֵּשֶׁב מִחוּץ לְאֹהֶל שֹׁבַע שִׁבְעַת יָמִים:

אונקלוס וַיִּצְבַּע דְּמֵדָפִי יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִגְלַח יָת כָּל שְׁעָרָה וְיִסְחִי בְּמֵיא וְיִדְפִי וּבִתֵּר כֵּן יַעֲזֹל לְמִשְׁרִיתָא וַיִּתֵּב מִבְּרָא לְמִשְׁפָּנָה שִׁבְעַת יוֹמִין: (אונקלוס)

יונתן וַיִּצְבַּע דְּמֵדָפִי יָת לְבוּשׁוֹי וַיִּסְפֹּר יָת כָּל שְׁעָרֵיהָ וַיִּסְחִי בְּמֵיא וְיִדְפִי וּבִתֵּר כֵּן יַיעֲזֹל לְמִשְׁרִיתָא וַיִּתֵּיב מִבְּרָא לְמִשְׁכָּן פִּית מוֹתְבִיָּה וְלֹא יִקְרַב לְצַד אֵינְתִיבָה שׁוֹבְעָא יוֹמִין: (תרגום יונתן)

רש"י וַיִּשַׁב מִחוּץ לְאֹהֶלוֹ. מִלְּמַד שְׁאִסּוּר בְּתַשְׁמִיץ (ב) הַמְּטֵהָ (ת"כ פרק א, יא. חולין קמא.): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) דגמרינן אהלו מאהליכם דכתיב גבי מתן תורה דכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם שהתיר להם תשמיץ המטה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכבס. וגלח את כל שערו. כלל: ורחץ במים וטהר. בערב כמשפט ואחר כן שב לפרש כי זה יהיה אחר ימים שבעה וכן היה משפט שבעה של מרים ופרט כי יגלח את כל שערו ביום השביעי וביאר כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו וזאת המלה קרובה מגזרת גב: (אבן עזרא)

אור החיים וכבס המטהר וגו'. צריך לדעת כיבוס זה למה כיון שעודנו מטמא בגדים בימי ספרו, וגם למה שפירשתי (פסוק ז') כי טומאה זו שמכבס בגדיו עלי היא הפסקת הצרעת כמו שדייקתי מאומרו מן הצרעת, אף על פי כן לא יכבס בגדיו ועודנו מטמא אותם. ובתורת כהנים מצאתי שאמרו וזה לשונם וכבס מה בא ללמד אם ללמד שמטמא בגדים במגע קל וחומר מבימי ספרו וכו', אלא אחד מלטמא משכב ומושב ואחד מלטמא במגע ע"כ. וכפי זה אמר **וכבס** וגו' לומר שפסקה טומאת משכב ומושב. והנה עיקר הכרח דרשת תורת כהנים אינה אלא מכח קושיתנו, ולא הוצרכו לפרשה לצד פשיטותה, כי זולת קושיתנו אין הכרח אומרו מה בא ללמד הכרח, כי מי אמר לנו שבא ללמד דלמא בא לעצמו שצריך לכבס בגדיו יום שנטהר מהצרעת ויום גמר ספירת ז' ימים כמו שמצינו שצוה ה' לגלח כל שערו ולרחוץ כל בשרו ביום שנטהר וסוף ימי הספירה כמו כן צוה ה' על הכיבוס. אלא ודאי עיקר קושיתו היא שלא יכבס אם עדיין מטמא בגדים, ולזה בהכרח אתה אומר שלא בא אלא ללמד דבר ולזה אמר מה בא ללמד אם ללמד וכו' קל וחומר הוא ותירץ וכו':

וראיתי לרבינו הלל שכתב למחוק גרסת לטמא משכב ומושב מכח ההוא שאמרו באלו דברים (פסחים סז): דזב חמור ממצורע שמטמא משכב ומושב, וגורם לטמא בביאה. ולדבריו צריך למחוק כמה ברייתות גם כן הבאים שם בתורת כהנים דקתני שהמצורע מטמא משכב ומושב. וכבר דחה דבריו הרב בעל קרבן אהרן בדחיה שאין אחריה סמיכה. ומה שאמרו באלו דברים שהזב חמור ממצורע, כן הוא כפי האמת שבימי ספרו של זב מטמא משכב ומושב וימי ספרו של מצורע אינו מטמא משכב ומושב, והוא הדבר שלמדנו מאומרו וכבס המטהר

ב' פעמים וכן פסקו רמב"ם וכל הפוסקים, ורבינו הלל לא כוון בזה אל הנכון :

ורחץ במים וגו'. בתורת כהנים אמרו וזה לשונם במים אפילו במי מקוה, והלא דין הוא זב שאינו טוען הזיית מים חיים טעון ביאת מים חיים מצורע שטעון וכו'. תלמוד לומר ורחץ במים אפילו וכו' ע"כ. פשט דבריהם הוא שדורשים יתור תיבת במים שלא היה צריך לומר אלא ורחץ, וכן פירש בעל קרבן אהרן. וקשה והלא כבר מיעט הכתוב ביאת מים חיים במצורע בפרשת זב, כדתניא שם (טו יג) בתורת כהנים ורחץ בשרו במים חיים הזב טעון מים חיים ואין המצורע טעון מים חיים, והלא דין הוא ומה אם הזב וכו' תלמוד לומר בשרו במים חיים הזב טעון וכו' ואין המצורע טעון וכו' ע"כ, משמע כי מיתור תיבת בשרו דורש כן, וכן פירש הרב בעל קרבן אהרן, אם כן למה הוצרך לומר במים. ואפשר לומר כי עיקר דרשת התנא הוא מיתור תיבת במים ממנה דורש לרבות מי מקוה, ותיבת בשרו אצטרך למעט בגדיו, כמו שדרש שם גם כן בתורת כהנים, ומה שסמך גם כן לה מיעוט מים חיים במצורע, באגב, וסמך על יתור תיבת במים, ובזה לא קשיא למה דורש מתיבת בשרו, ב' דרשות. ובעל קרבן אהרן פירש כי דורש ממה שלא אמר ורחץ הזב ואמר בשרו, ולדברינו אין אנו צריכין לזה. ומה שדרשו בתורת כהנים בפרשת צו בפסוק (ו כא) ומורק ושוטף במים האמור בכלי שנתבשלה בו חטאת וזה לשונם ושוטף יכול במי סאה תלמוד לומר במים כל שהן, במים ולא ביין ולא במזוג ע"כ. אין לדמות יתור במים האמור בחטאת ליתור במים האמור כאן, כי שם אם לא אמר במים לא הייתי מצריכו אלא מי סאה מי מקוה שאין לנו צד לומר שצריך מים חיים לומר שבא הכתוב למעטו ומוכרח לומר שבא למעט גופן של מי סאה, מה שאין כן במים האמור כאן כיון שיש צד לומר שצריכין מים חיים ובא יתור במים שדינן ליה למעט מים חיים, והבא לומר שממעט מי סאה עליו להביא ראיה מנין. ומה שהוסיף שם לדרוש במים ולא ביין וכו', אין זה אלא מהמשמעות ולא מהיתור, ועיין פסוק שאחר זה ישוב הענין באופן אחר: (אור החיים)

ספורנו **ורחץ במים וטהר.** מענין מחוץ למחנה מושבו: (ספורנו)

[ט] וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי יִגְלַח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת זָקְנוֹ וְאֶת גְּבַת עֵינָיו וְאֶת כָּל שְׂעָרוֹ יִגְלַח וְכַבֵּס אֶת בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהַר:

אונקלוס ויהי ביומא שביעאה יגלח ית כּל שְׂעָרָה ית רִישָׁה ית דְּקָנָה וְיַת גְּבִינֵי עֵינוֹהִי וְיַת כָּל שְׂעָרָה יִגְלַח וְיִצְבַּע ית לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחִי ית בְּסָרָה בְּמֵיָא וְיִדְכֵי: (אונקלוס)

יונתן ויהי ביומא שביעאה יספר ית כּל שְׂעָרִיהָ ית רִישִׁיהָ וְיַת דִּיקְנִיהָ וְיַת גְּבִינֵי עֵינוֹי וְיַת כָּל שְׂעָרִיהָ יִסְפֵר וְיִצְבַּע ית לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי ית בִּישְׂרִיהָ בְּמוֹי וְיִדְכֵי: (תרגום יונתן)

רש"י את כל שעריו וגו'. כלל ופרט וכלל, להביא (מ) כל מקום כנוס פער ונראה (רש"י) (סוטה)

שפתי חכמים (מ) יגלח את כל שעריו כלל את ראשו ואת זקנו ואת גבות עינוי פרט ואת כל שעריו יגלח חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה

הפרט מפורט מקום כנוס שער ונראה אף כל מקום כנוס שער ונראה כגון שפמו
לחפוקי שער של בית השחי ושל בית הערוה אף על פי שכנוס שער אינו נראה
ולחפוקי שער שעל גבי הידים אף על פי שנראה אינו כנוס שער כמו הפרט: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא ו**את כל שערו**. שער הרגלים ויש אומרים אף זרועיו ושוקיו והחזה: (אבן
עזרא)

הרמב"ן **את כל שערו**. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער הנראה לשון
רש"י אבל בת"כ (פרק בבג) וגלח את שערו יכול אף בית הסתרים תלמוד לומר גבות
עיניו מה גבות עיניו בנראה אף כל שערו בנראה פרט לבית הסתרים אי מה גבות
עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס שער בנראה מנין כנוס שער
בשאינו נראה פזר שער בשאינו נראה ת"ל את כל שערו יגלח אבל הרב תפס
מדרשו של רבי ישמעאל מאי הביא שער הרגלים ומאי הוציא דבית השחי ודכולי
גופיה אבל בכאן הלכה מגלח כדלעת או מפני שהלכה עוקבת את המדרש או
מפני שהלכה כדברי רבי עקיבא ורבי דכולי גופיה ומיעט שבתוך החוטם בלבד
וכן שנינו במשנתנו (נגעים פי"ד מ"ב) והעביר תער על כל בשרו ומפורש בפרק שני
דסוטה (טז) (הרמב"ן)

אור החיים ו**ורחץ את בשרו במים**. צריך לדעת למה אמר בשרו, לפי מה שמצינו
שדרשו ז"ל במה שכתוב בזב (טו יג) ורחץ בשרו למה אמר בשרו ודרשו למעט
מצורע ולמעט בגדיו, ב' דרשות הללו לא יוצדקו ביתור בשרו האמור כאן. גם
למה אמר במים יתירה וכאן לא יוצדק מה שדרשו בפסוק ראשון, משום כי
בטהרה ראשונה היה לנו לטעות להצריכו מים חיים ממה שיש בהזאתו מים
חיים ובטהרה ב' אין לנו מקום לדון בה מים חיים. ואם באת לומר שכל טהרת
המצורע ענין אחד הוא, אם כן הרי כבר מיעט מים חיים אפילו בטהרה שיש בה
להדיא מים חיים. ויש לומר משום שהיה מקום לבעל הדין לחלק ולומר לא
מיעט הכתוב ביאת מים חיים מהמצורע אלא לטהרה ראשונה שאין עולה בה
מטומאתו כזב שנטהר לחלוטין מטומאתו אבל טהרה שנייה שעולה בה
מטומאתו לחלוטין כטהרת זב עדיין אני דן במקומו שלא יגרע מהזב וצריך ביאת
מים חיים, והגם שבטהרה זו אין בה הזאת מים חיים שהוא כח הקל וחומר, אף
על פי כן טהרת המצורע ענין אחד הוא כולה תלמוד לומר **במים** פעם ב' לומר
שאפילו בטהרה המעלהו מכל טומאה אין צריך ביאת מים חיים כזב, ודקדק
לומר **בשרו** שעליו בא המשפט בזב שצריך ביאת מים חיים, וזולת זכרון בשרו
כאן הייתי אומר שלא מיעט מים חיים אלא לכליו אבל בשרו עודנו נידון בקל
וחומר מהזב, והגם שכליו אינם באים בקל וחומר מהזב שיצרך הכתוב למעטם
וכשנבא לדון קל וחומר מהזב נאמר דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה הנדון גופו
ולא כליו וכו', אף על פי כן עדיין יש מקום לחוש להבא לסבור ולומר כיון שמצינו
שהצריך בהזאתו מים חיים, גם כליו צריכין מים חיים תלמוד לומר **ורחץ בשרו**
במים במים, יתירה לומר שעולה במי מקוה אפילו בשרו:

ואם תאמר יאמר הכתוב ורחץ בשרו במים ולא יצרך לומר במים בפסוק אחר.
משום שהייתי אומר לא מיעט הכתוב ביאת מים חיים אלא בטהרה ב' שאין בה
משפט הזאת מים חיים מה שאין כן טבילה ראשונה שמצינו שהצריך הי' הזאת
מים חיים עדיין אני דן קל וחומר מזב תלמוד לומר במים. ואין להקשות על זה
כי אין אנו יכולין לומר שלא בא המיעוט אלא בטהרה ב' משום שאין בה הזאת

מים חיים שהרי אין אתה מצריך המיעוט למעט בה מים חיים אלא משום קל וחומר והקל וחומר אינו חל אלא אם תאמר כל טהרת המצורע אחת היא ומשפט מים חיים שאמר הכתוב במצורע בטהרה אי יסובב לדון קל וחומר אפילו על טהרה ב' ואם כן כשבא המיעוט בטהרה ב' כאלו בא גם בטהרה א' ולא הי' צריך זו אינה קושיא, שהייתי אומר כי ממה שלא מיעט הכתוב אלא בטהרה ב' ולא בטהרה א' בזה עקר לי סברא שהייתי אומר שכל טהרת המצורע אחת היא והייתי מצריך במצורע ביאת מים חיים בבי' טבילות תלמוד לומר בשרו במים בטבילה ב' למעט ביאת מים חיים והניח הקל וחומר מיוחד לטבילה ראשונה דוקא, תלמוד לומר במים בטבילה ראשונה שאפילו טבילה ראשונה שיש בה הזאת מים חיים אין צריכה ביאת מים חיים. אלא עדיין יש לנו לומר שבטבילה ב' הוא שממעט בשרו אבל טבילה ראשונה לא מיעט להדיא בשרו וכמו שפירשתי אם לא היה אומר בשרו בפסוק ב', וידים מוכיחות על הדבר ממה שדקדק הכתוב לומר בשרו בטהרה ב' ולא בטהרה ראשונה הרי זה מראה באצבע כי בטהרה א' צריך ביאת מים חיים לבשרו. ומעתה באנו למה שהוצרכו לדרוש מבשרו שאמר הכתוב בזב שבא למעט בשרו של מצורע והקשינו למה הוצרך והלא כבר נתמעט מתיבת במים, מעתה אין קושיא כי צריך מיעוט זה גם כן למעט גם טבילת גופו, ומה שקבע התנא המיעוט של גופו מתיבת במים, עיקר דרשתו הוא מבשרו האמורה בזה וקבע התנא עיקר הדין במקומו והבן:

ובדרך רמז תרמוז הפ' על גלות ישראל ע"ד או' בס' הזוהר כי או"ה לישראל הם בחינת הצרעת וישלטו בהם לצד הטעם עצמו שיסובב הצרעת ותמצא ג"כ שאמרו ז"ל שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא לצד שלא היה בהם בעלי לשון הרע דכתיב ושאלה אשה וגו' ודבר זה היה בידם י"ב חודש וכו' גם אין לך דבר שמרחיק האדם מן קונו כלשון הרע ולזה אמרה התורה **זאת תהיה תורת המצורע** שהוא עם בני ישראל שנצטרע בנגעי בני אדם הטמאים **ביום טהרתו** שיטהר לשונו ודרכיו **והובא אל הכהן** כי ה' ב"ה יתכנה בשם כהן כאמור בספר הזהר בפסוק והובא אל הכהן ואמר והובא לצד שנתרחק עכשיו יתקרב ובא אל הכהן ותכף ומיד כי מי גדול וגו' אלהם קרובים אליו ואמר והובא פ"י מעצמו יתקרב כי מעשיו יקרבוהו ויקרא קרוב דכתיב שלום וגו' ולקרוב ואז ויצא ה' ונלחם וגו' והוא אומר **ויצא הכהן אל מחוץ**.

למחנה שהיא חוץ למחנה שכינתו לחוצה לארץ מקום טמא ששם בעונותינו הם גולים בניי **וראה והנה נרפא הנגע** שבעדו בא הצרעת שחזרו בתשובה ונטהרו וצוה הכהן ולקח למטהר **שתי צפרים חיות טהורות** הם ב' משיחים ונקרא צפור כי כן יתכנו נשמות העליונות כידוע ועוד מצינו שיתכנה הגואל לצפור וזה לך ל' הזוהר בפי בלק ומההו מערת' יסגא חד עופא רברב' עלאי' דישלוט בעלמא וליה יתייב מלכות' וכו' ע"כ ומצינו שאמרו ז"ל ששני משיחי ישראל הם משיח בן אפרים ומשיח בן דוד ובתחילה יתגלה משיח בן אפרים וימות ואח"כ יתגלה משיח בן דוד וכנגד ב' אלו אמר ולקח למטהר ב' צפרים חיות טהורות כל אלו הכינויים הם מעלות הקדושה כידוע ליודעי דעת ואמרו **ועץ ארז ושני תולעת ואזוב** רמז לזכות ג' אבות עץ ארז הוא אברהם שהוא האדם הגדול בענקים ושני תולעת יעקב ע"ד אומר אל תיראי תולעת יעקב ואזוב הוא יצחק שהוא בחינת הגבורה שצריך צירוף זכות שלשתן ואמר **ושחט** כאן רמז להריגת משיח בן אפרים כמאמרו ית' **אל כלי חרס על מים חיים** פ"י בשביל כפרת העם פדיון נפשם וכינה אותם כלי חרס ע"ד וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה שהוא כלי חרס והכונה בזה לצד שנשארו ככלי חרס שעומד לשבירה לצד גרעון התורה המתיחסת למים חיים על סבת מים חיים שאין בישראל תורה ועל זה תשחט

הצפור האחת גם באמצעות דבר זה ילבוש ה' בגדי נקם הפך מדותיו הרחמים ויעשה כלה לגוים המריעים וממוצא דבר אתה יודע שאסורה ועל זה תשחט הצפור האחת גם באמצעות דבר זה ילבוש ה' בגדי נקם הפך מדותיו הרחמים ויעשה כלה לגוים המריעים וממוצא דבר אתה יודע שאם יהיה בהם תורה לא ימות הצדיק ותמצא שכתב האר"י ז"ל שצריך לכוין בתפלי' הקבוע להתפלל על זה הצדיק שלא ימות פ"י כי באמצעות התפלה יתרבה זכותו ויעמוד חי ותבוטל גזירת מות ממנו ואמר **את הצפור החי'** שהוא משיח בן דוד יקח אותה הקב"ה ויצרף עמו זכו' האבות ויצרף נקמת הצדיק שנהרג והוא אומר יקח אותה ואת עץ וגוי' וטבל אותם בדם הצפור השחווטה ויתגברו הרחמים מזכות האבות וממשיח הנהרג ויתכפרו כל הדרגות הטומאות ומניעות דביקוי' ישראל והוא מה שרמז הכתוב כאן באומרו **והזה על המטהר פ"י ענין כפר' כי למען זכות האבות ולמען אשכול הנהרג הוא כופר ויכפר על בני"י ואמר שבעה כנגד שבע' הדרגי' הטומא' אשר יטמאו בהם בית ישראל כי הם שבעה כידוע והן הנה הרמוזים בטומאת מת וטומאת נדה דכתיב כטומא' הנדה וגוי' ובזה וטהרו ואז **ושלח את הצפור החיה** כאו' בספר הזוהר בפ' בלק וז"ל ומה היא מערתא יסגא חד עופא רברבא עלאה די שלוט בכל עלמא וליה יתיב מלכותא וכו', והוא אומר **על פני השדה** שהוא עולם הזה שתהיה שולטת בכל העולם, ואז **וכבס המטהר** שהם ישראל **את בגדיו** הם בגדים הצואים שהיו מלובשים בנשמתו כדרך אומר (זכרי' ג) הסירו הבגדים הצואים, **וגילח את כל שערו** שהם בחינת צמחי החומר העכור, ורחץ במים הוא התורה בה יטהר מחשבותיו, ואחר יבא אל המחנה זה מחנה שכינה ירושלים היורדת בנויה מלמעלה, ואמר **וישב מחוץ לאהלו** כי לא יקרבו להזדווג לשכינה עד שישבו שבעה נקיים לחשש טומאה, וביום השביעי יהיו ראויים לקבלת הארת הקדושה, כיוצא בזה תמצא שאמר ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו נמצאת אומר ב' טהרות טהרה הראשונה הרחקת הטומאה והב' היא הקרבת הקדושה: (אור החיים)**

ספורנו ורחץ את בשרו במים וטהר. מענין וישב מחוץ לאהלו: (ספורנו)

כלי יקר והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו. ואח"כ פרט את ראשו וזקנו וגבות עינו אע"פ שרז"ל (סוטה טז.) דרשו זה בכלל ופרט מ"מ לפי דרכנו נוכל לומר שלכך פרט ג' ראשי אברים אלו לפי שהם קרובים אל ג' ראשי עבירות אשר עליהם באים הנגעים. את ראשו, לכפר על גסות הרוח הרוצה להיות לראש לכל דבר כמ"ש (ישעיה ג. טז-יז) יען כי גבהו בנות ציון וגוי' ושפח ה' קדקד בנות ציון. ואת זקנו, הם השערות סביב לפיו לכפר על פי המדבר בלה"ר ואת גבות עינו, לכפר על צרות העין.

[י] וביום השמיני יקח שְׁנֵי כְּבָשִׂים תְּמִימִם וְכִבְשָׁה אֶחָת בֵּת שְׁנֵתָה תְּמִימָה וְשִׁלְשָׁה עֶשְׂרִימִם סֵלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן וְלֶגַע אֶחָד שֶׁמֶן:

אונקלוס וביומא תמינא יסב תרין אמרין שלמין ואמרתא תדא בת שתא שלמתא ותלתא עסרונין סלתא מנחתא דפילא במשח ולגא חד דמשחא: (אונקלוס)

יונתן וביומא תמינא יסב תרין אמרין שלמין ואמרתא תדא בר שתא שלימתא ותלתא עסרונין סמידא למנחתא פתיכא במשח זיתא ולגא תדא דמשח זיתא: (תרגום יונתן)

רש"י וכבשה אחת. (ו) לחטאת: ושלשה עשרונים. לנסכי שלשה כבשים הללו, שחטאתו ואשמו של מזרע (ס) טעונין נסכים (מנחות לא): ולוג אחד שמן. להזות עליו שבע, וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן (ע) בהונות: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) וכבש אחד בא לאשם דכתיב ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם אבל כבש הא' וכבשה אחת לא פירש כלום רק סתם ואמר האחד לעולה ואחד לחטאת וכבש השני על כרחק בא לעולה דאין מביאין נקבה לעולה כדכתיב צפרשת ויקרא ועל כרחק כבשה לחטאת: (ס) כלומר אף על פי ששאר חטאות ואשמות אינן טעונין נסכים וילפינן להו מקרא דלפלא נדר או נדבה הבא בנדר ובנדבה טעונין נסכים שאינו בא בנדר ובנדבה אינן טעונין נסכים אם כן הוה אמינא דהני ג' עשרונים דהכא במנחה הבאה בפני עצמה קמייירי ולא במנחת נסכים דאם כן לא היה צריך אלל עשרון אחד לעולה לכך הוצרך לפרש שהן באין לג' כבשים הללו: (ע) רש"י רוצה לתת טעם על הלוג הזה למה לא נזכר בשום אחד מן נסכי הבהמות ועל זה פירש להזות וכו' הר"א"ס. ונראה דנוכל לפרש דרש"י בא לפרש דלא נטעה לומר שהוא השמן למנחת נסכים. ומה שהקשה הר"א"ס איך נטעה לומר וכו' י"ן לומר דהכי קאמר קרא מנחה בלולה בשמן ובכמה שמן הוא בולל את המנחה בלוג אחד שמן לכך הוצרך לפרש להזות וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא שני כבשים וכבשה אחת. בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מעשה הלשון על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל העולה על הרוח ואחד אשם כמשפט כל אשם ונקבה לחטאת כמשפט כל חטאת ושלשה עשרונים כמשפט עשרון לכבש: ולוג אחד. מדה ואין לו אח וטעם אותם הכבשים והכבשה גם זה האשם גם זאת החטאת לכהן חוץ מהאמורים: (אבן עזרא)

הרמב"ן יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת. לא פירש הכתוב מה יעשה בשני הכבשים וכבשה אבל הזכיר בכבש האחד שיקריב אותו לאשם (פסוק יב) והזכיר שיעשה החטאת ואחר ישחט העולה (פסוק יט) וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא (ה-ו) בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה (שם א-ג ועוד) שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה העולה והכבשה היא החטאת (הרמב"ן)

[יא] וְהֵעִיד הַכֹּהֵן הַמְטֵהר אֶת הָאִישׁ הַמְטֵהר וְאֶתְּם לִפְנֵי ה' הִזָּה פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד:

אונקלוס ויקים פהנא דמדפי ית גברא דמדפי ויתהון קדם יי בתרע משפן זמנא: (אונקלוס)

יונתן ויקים פהנא דמדפי ית גברא דמדפי וית אימרנא קדם יי בתרע משפן זימנא: (תרגום יונתן)

רפ"י לפני ה'. **בשער נקנור, (פ) ולא בעזרה עזמה, לפי שהוא מחוסר כפורים:**
(רפ"י)

שפתי חכמים (פ) בשער נקנור שהוא למזרח העזרה וכי עומד קם אדם ופניו למערב הוא רואה פתח ההיכל והיינו לפני ה' כו' ולא נתקדק חלל שער נקנור בקדושת עזרה כדי שיוכל המאורע שהוא מחוסר כפורים לעמוד קם כדי שיוכל להכניס ידו לפנים להזות עליו ומחוסר כפורים שנכנס בעזרה חייב כרת לכך לא קדוהו בקדושת עזרה. עיין בהרא"ם: (שפתי חכמים)

אור החיים והעמיד הכהן. יתבאר על דרך מה שאמרו בתחילת מסכת כלים (פ"א מ"ח) שמחוסר כיפורים אסור ליכנס לעזרת ישראל ע"כ. והנה כאן צוה ה' שהמטהר יעמוד בפתח העזרה שהוא שער ניקנור כאומרם בפרק קמא דסוטה (ז) דכתיב לפני ה', ואמר הכתוב שעל הכהן שמירתו להעמידו שלא יפרוץ לצד שהוא בפתח העזרה ומכניס ידו לפנים לסמוך על קרבנו כאומרם בתורת כהנים ומכניס ראשו ליתן על תנוך וגוי יש לחוש שמא ימשך ויכנס לפנים לזה הטיל הכתוב הדבר על הכהן להעמידו:

הכהן המטהר. הוצרך לומר **הכהן המטהר** ולא הספיק באחד מהם, אם היה אומר הכהן ולא היה אומר המטהר לא הייתי יודע שהמצוה בכהן המטהר שטהרו מן הצרעת לזה אמר **המטהר** כי מצותו בכהן המטהר מן הצרעת, ואם היה אומר המטהר ולא אמר הכהן לצד שיש בטהרת המצורע דברים הנעשים על ידי ישראל תבא הסברא לומר שגם הזר יקרא המטהר שהרי עושה גם כן טהרותיו תלמוד לומר הכהן:

האיש המטהר וגו'. הוצרך לומר **האיש המטהר** ולא הספיק לומר האיש לבד, לצד שלא תטעה לומר שבא למעט הקטן שאינו בכלל דינים אלו הגם שישנו בטומאת צרעת לזה אמר המטהר, ולא הספיק לומר המטהר ולא יאמר האיש, משום לצד שיש במשפט זה גם הקטנים כנזכר תבא הסברא לומר שלא צוה ה' לכהן להעמיד המצורע לפני ה' שהוא חוץ לעזרת ישראל אלא מי שהוא קטן שמן הסתם אינו יודע שאין ליכנס לעזרת ישראל קודם הקרבת טהרתו אבל גדול נאמר אין חובה על הכהן להעמידו לצד שידוע הוא תלמוד לומר והעמיד האיש הגם שהוא איש על הכהן המצוה להעמידו חוץ לעזרה. ובתורת כהנים דרשו טעם אומרו האיש מלה יתירה למעט חטאת ועולה מתנופה, ואחר כך אמר הכתוב מיעוט אחר דכתיב אותו לאשם למעט גם את האיש שאינו טעון תנופה אלא אשם ולוג השמן לבד. ואם תאמר אם האיש הוא ממועט מתנופה מאומרו אותו לאשם והניף ולא האיש איך יבא למעט אחרים בדבר שאין בו. זה אינו קושיא כי יבא המיעוט בהם באם אינו ענין. ולזה תמצא שדקדק התנא בברייתא (בתו"כ כאן) וזה לשונם תלמוד לומר האיש לא חטאת ולא עולה ולא אמר זכרון התנופה, נתכוין בזה לומר שתיבת האיש באה למעט חטאת ועולה מדין אחד, והגם שאין הדבר שנתמעט ממנו באיש, הדבר מסור לחכמים לידע מהו. ובזה תשכיל משמעות ברייתא זו בתורת כהנים שהיא קשה ההבנה. ודברי בעל קרבן אהרן דחוקים בעיני:

(אור החיים)

יב וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאַשֶׁם וְאֶת לֶג הַשֶּׁמֶן וְהִנִּיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי

אונקלוס וַיִּסַּב פְּהֵנָא ית אַמְרָא חָדָא וַיִּקְרַב יְתִיָּה לְאַשְׁמָא וַיִּתְּ לָגָא דְמִשְׁחָא וַיְרִים יְתֵהוּן אַרְמָא קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וַיִּסַּב פְּהֵנָא ית אַיְמָרָא חַד וַיִּקְרַב יְתִיָּה לְקָרְבָּן אַשְׁמָא וַיִּתְּ לוּגָא דְמִשְׁחָא וַיְרִים יְתֵהוּן אַרְמָא קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י והקריב אותו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה (ו) לשם אשם: להניף. שהוא טעון תנופה חי: והניף אותם. את האשם (ה) ואת הלוג: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) מדכתיב אחר כך ושחט את הכבש משמע לעדיין חי והי'אך מקריבין אותו אלא יקריבנו לתוך עזרה ונתן טעם בזה כדי להניף אותו חי לפי שהוא טעון תנופה חי לא כמו אימורי שלמים וכו': (ה) כלומר ולא שני כבשים וכבשה וג' עשרונים דרישא דקרא או נאמר שאין הכבש בכלל תנופה לפי שהקריבה מיוחד לכבש והניף ללוג ומאי אותם שהוא לשון רבים לכלול הלוג והעשרונים אבל הכבש לא מכל מקום כיון שנכתב ואת לוג השמן אחריו והוא כאלו אמר והקריב אותו וגם את לוג השמן ששניהם בהקריבה זו וכשחזר ואמר והניף אותם אכבש ולוג קאי וכן כתיב בהדיא גבי ואם לל הוא ולקח הכהן את הכבש וגו'. הר"א"ם: (שפתי חכמים)

ספורנו והקריב אותו לאשם. כבר התבאר שענין האשם הוא על מעל בקדש כמו החטאת על חיוב כרת וכבר אמרו שהצרת היא על לשון הרע ועל גסות הרוח ששניהם מעילה בקדש. כי אמנם לשון הרע עקרו בסתר כמעמיק מה' לסתיר עצה, כאמרם בברכות העובר עברה בסתר כאלו דוחק רגלי שכינה ועל המתגאה נאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל. אמר הקב"ה זה גונב מלבושי אין אני והוא יכולים לעמוד בעולם אחד. וכבר ספר הכתוב על עזיהו באמרם ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו והצרת זרחה במצחו: (ספורנו)

יג וְשָׁחַט אֶת הַכֶּבֶשׂ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת הַחֲטָאת וְאֶת הָעֶלֶה בַּמָּקוֹם הַקָּדֹשׁ כִּי פַחֲטָאת הָאֲשֶׁם הוּא לִפְנֵי קָדֹשׁ קָדָשִׁים הוּא:

אונקלוס וַיִּפּוֹס ית אַמְרָא בְּאַתְרֵי דִּי יִפּוֹס ית חֲטָאָתָא וַיִּתְּ עֶלְתָּא בְּאַתְרֵי קָדִישׁ אַרְי פַּחֲטָאָתָא אַשְׁמָא הוּא לְכִהְנָא קָדֹשׁ קוּדְשִׁין הוּא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּפּוֹס טִבְחָא ית אַיְמָרָא בְּאַתְרָא דִּיִּפּוֹס ית חֲטָאָתָא וַיִּתְּ עֶלְתָּא בְּאַתְרֵי קָדִישׁ אַרְיִים הִי פַחֲטָאָתָא הִיכְדִּין אַשְׁמָא הוּא לְכִהְנָא קוּדְשׁ קוּדְשִׁין הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י במקום אשר ישחט וגו'. על ירך המזבחה בצפון, ומה תלמוד לומר, והלל כבר נאמר בתורת אשם צפרשת לו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון, לפי

שִׁיחָא זֶה מַכְלִיל אֲשָׁמוֹת לִידוֹן (ו) בַּהֶעֱמָדָה, יִכּוֹל תְּהֵא שְׁחִיטָתוֹ בַּמְּקוֹם הָעֵמֶדְתּוֹ, לְכַךְ נֹאמֵר וְשָׁחַט בַּמְּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגו' (זבחים מט.): כִּי כַחֲטָאת. כִּי כֹכֵל הַחֲטָאוֹת: הָאֲשָׁם. הַזֶּה: הוּא לְכַהֵן. בְּכָל עֲבוֹדוֹת הַתְּלוּיֹת בְּכַהֵן (ז) הַשּׁוֹה אֲשָׁם זֶה לַחֲטָאתָ, שֶׁלֹּא תֹאמֵר הוֹאִיל וַיִּשָּׁח דָּמוֹ מִכְּלָל שָׂאֵר אֲשָׁמוֹת לְהַנְתֵּן עַל תְּנוּךְ וּבַהוֹנוֹת, לֹא יִהְיֶה טַעוֹן מִתֵּן דְּמִים וְאִימּוֹרִים לְגַבֵּי מִזְבְּחָ, לְכַךְ נֹאמֵר כִּי כַחֲטָאת הָאֲשָׁם הוּא לְכַהֵן, יִכּוֹל יִהְיֶה דָמוֹ נִיתֵן לְמַעַלָּה (ח) כַּחֲטָאתָ, תִּלְמּוֹד לֹאמֵר (ט) וְכו', בַּתּוֹרַת כַּהֲנִים פֶּרֶק ג', א.).

שְׁפָתַי חֲכָמִים (ו) וְאִם תֹּאמֵר גַּבֵּי חֲטָאתָ וְעוֹלָה נָמִי לְמָה לֹא גִילָה הִקְרָא שְׁטַעוֹן שְׁחִיטָה בְּלַפְּוֹן דֵּהָא הֵם נָמִי יִלְאוּ מִכְּלָל חֲטָאוֹת וְעוֹלָה לִידוֹן בַּהֶעֱמָדָה כְּדַכְתִּיב וְהַעֲמִיד הַכַּהֵן וְגו' דִּקְהִי עַל כָּל הַקְּרִבְנוֹת שְׁכָרִיךְ הַמְּטָהֵר. וַיֵּשׁ לֹאמֵר דְּמַהִּיכָא תִּיתִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲרִיכִין שְׁחִיטָה בְּלַפְּוֹן בְּשִׁלְמָא גַבֵּי אֲשָׁם לְכָרִיךְ לְגַלּוֹת מִשּׁוֹם דְּשִׁאֲנֵי אֲשָׁם לְכָרִיךְ לִיתֵן מִדָּמוֹ עַל כַּהֵן וְעַל תְּנוּךְ אִישׁ הַמְּטָהֵר הוּא אֲמִינָא דְּמוֹתֵר גַּם כֵּן לְשָׁחוּט אֲשָׁם בַּמְּקוֹם הָעֵמֶדְתָּ אִישׁ הַמְּטָהֵר כִּיּוֹן שְׁמוּלִיךְ הַדָּם לְשָׁם לִיתֵן עַל הַבַּהוֹנוֹת וְעַל תְּנוּךְ אֲוִזָן אֲבָל גַּבֵּי חֲטָאתָ וְעוֹלָה לֹא אֲרִיךְ שֶׁם לְדָם כֻּלְּלִי: (ז) פִּירוּשׁ בְּכָל הָעֲבוֹדוֹת הַתְּלוּיֹת בְּכַהֵן וְמָה חֲטָאתָ בַּהֶמָּה מִן הַחוֹלִין וּבִיּוֹם וּבִיד יִמְנִית וְטַעוֹנָה כְּלִי אֲף אֲשָׁם כֵּן לֹא כַחֲטָאתָ לְהַנְתֵּן לְכַהֵן: (ח) פִּירוּשׁ שְׁכָבֵר יָדוּעַ שְׁגוּבָה הַמְּזַבַּח עֲשָׂר אֲמוֹת וּבְאֲמַלְעַ גּוּבָה הִיָּה חוּט שֶׁל סִיקָרָא חוּגְרוֹ סְבִיב הַמְּזַבַּח לְהַבְדִּיל בֵּין דְּמִים הַעֲלוּיֹנִים לְתַחֲתוֹנִים וּבַחֲטָאתָ כְּתִיב עַל קִרְנוֹת הַמְּזַבַּח שְׁמַע מִינָהּ מִן הַנְּתִנִּים לְמַעַלָּה הוּא וּבְאֲשָׁם לֹא כְּתִיב קִרְנוֹת שְׁמַע מִינָהּ לְמַטָּה הוּא: (ט) תִּלְמּוֹד לֹאמֵר זֹאת תּוֹרַת הָאֲשָׁם שְׁכָל תּוֹרַת לְרִבּוֹת שִׁיחָא אֲשָׁם מְאֹרַע מִתֵּן דְּמִים שְׁלוֹ לְמַטָּה מִחוּט הַסִּיקָרָא אֲף עַל פִּי שְׁהוּקַשׁ לַחֲטָאתָ בְּשָׂאֵר דְּבָרִים: (שְׁפָתַי חֲכָמִים)

יִדִּי וְלָקַח הַכַּהֵן מִדָּם הָאֲשָׁם וְנָתַן הַכַּהֵן עַל תְּנוּךְ אֲזָן הַמְּטָהֵר הַיְמָנִית וְעַל בְּהֵן יְדוֹ הַיְמָנִית וְעַל בְּהֵן רִגְלוֹ הַיְמָנִית:

אוּנְקָלוּס וַיִּסַּב פְּהֶנָּא מִדְּמָא דְּאֲשָׁמָא וַיִּתֵּן פְּהֶנָּא עַל רוּם אֲוִדְנָא דְּמִדְּפִי דְּיִמִּינָא וְעַל אֲלִיּוֹן יְדָהּ דְּיִמִּינָא וְעַל אֲלִיּוֹן רִגְלָהּ דְּיִמִּינָא: (אוּנְקָלוּס)

יוֹנָתָן וַיִּסַּב פְּהֶנָּא מִן אֲדָמָא דְּאֲשָׁמָא וַיִּתֵּן פְּהֶנָּא עַל גְּדִירָא מִיְצָעָא דְּאֲוִדְנָא דְּמִדְּפִי דְּיִמִּינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִיְצָעָא דְּיְדִיהָ דְּיִמִּינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִיְצָעָא דְּרִיגְלִיהָ דְּיִמִּינָא: (יוֹנָתָן)

רַש"י תְּנוּךְ. גִּדֵּר אֲמַלְעֵי שְׁבָאוֹזָן, וְלִשׁוֹן תְּנוּךְ לֹא נוֹדַע לִי, וְהַפּוֹתֵרִים קוֹרִים לוֹ טַנְדֵּרוֹ"ס: **בַּהֵן.** גוֹדֵל: (רַש"י)

אֲבֵן עֲזָרָא עַל תְּנוּךְ. טַעְמוֹ יָדוּעַ מִמְּקוֹמוֹ וְהֵנָּה הַמְּטָהֵר מִהַצְרַעַת שֶׁהוּא בְּגוֹף כְּמוֹ

הכהן שימלא ידו כי העון כמו הצרעת בנפש והבהן מקום חבור והוא עקר כל המעשים והימנות בעבור כח הצד הימין והתנוך זכר לשמוע אשר צוה : (אבן עזרא)

[טו] וְלָקַח הַכֹּהֵן מִפֶּלַג הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל פֶּה הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית :

אונקלוס וַיִּסַּב פֶּהֲנָא מִלְגָּא דְּמִשְׁחָא וַיִּרִיק עַל יָדָא דְּכֹהֲנָא דְּשְׂמָאלָא : (אונקלוס)

יונתן וַיִּסַּב פֶּהֲנָא בִּידֵיהּ יְמִינָא מְלוּגָא דְּמִשְׁחָא וַיִּרִיק עַל יָדָא דְּכֹהֲנָא דְּשְׂמָאלָא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא על כף הכהן השמאלית. היא כף הכהן המטהר רק כן דרך צחות בלשון הקדש והעד הפסוק הבא אחריו : (אבן עזרא)

[טז] וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל כַּף הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לְפָנָי הַזֶּה :

אונקלוס וַיִּטְבֹּל פֶּהֲנָא יְת אֶצְבָּעָה דְּיְמִינָא מִן מִשְׁחָא דִּי עַל יָדָהּ דְּשְׂמָאלָא וַיִּזִּי מִן מִשְׁחָא בְּאֶצְבָּעָה שֶׁבַע זְמָנִין קִדְּם : (אונקלוס)

יונתן וַיִּטְמַשׁ פֶּהֲנָא יְת אֶצְבָּעֵיהּ יְמִינָא מִן מִשְׁחָא דְּעַל יָדֵיהּ שְׂמָאלָא וַיִּזִּי מִן מִשְׁחָא בְּאֶדְבָּעֵיהּ שֶׁבַע זְמָנִין : (תרגום יונתן)

רש"י לפני ה'. כנגד בית (ב) קדשי הקדשים (ת"כ ט"ו.): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) דהא השתא לאו מחוסר כפורים הוא ומותר לו לילך לעזרה ולפנים ועוד דאין הזאה בשער נקנור ועל כרחק האי לפני ה' כנגד בית קדשי קדשים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לפני ה'. אל פתח אהל מועד : (אבן עזרא)

[יז] וּמִיֵּתֵר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל כַּף יָתֵן הַכֹּהֵן עַל תְּנוּךְ אֶזְרָו הַמִּטְהָר הַיְמָנִית וְעַל בֶּהֱן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל בֶּהֱן רִגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דָּם הָאֲשֶׁם :

אונקלוס וּמִשְׁאַר מִשְׁחָא דִּי עַל יָדָהּ יָתֵן פֶּהֲנָא עַל רוּם אוֹדְנָא דְּמִדְכֵי דְּיְמִינָא וְעַל אֶלְיוֹן דְּיְמִינָא וְעַל אֶלְיוֹן רִגְלָהּ דְּיְמִינָא עַל דְּמָא דְּאֲשָׁמָא : (אונקלוס)

יונתן וּמִמָּה דְּמִשְׁתַּיִיר מִמִּשְׁחָא דְּעַל יָדֵיהּ יָתֵן פֶּהֲנָא עַל חִסְחוּס דְּאוֹדְנָא דְּמִדְכֵי דְּיְמִינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִיִּצְעָא דְּיָדֵיהּ יְמִינָא וְעַל פּוֹרְקָא מִיִּצְעָא דְּרִיגְלֵיהּ יְמִינָא עִילּוֹי אֲתֵר דְּיָהֵב מִן שְׂרוּיָא אֲדָם קִרְבָּן דְּאֲשָׁמָא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא על דם האשם. שהוא תנוך ובהונות : (אבן עזרא)

[יח] והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני
יהוה:

אונקלוס ודאשתאר במשחא די על ידא דכהנא יתן על רישא דמידכי וכפר עלוהי
כהנא קדם :? (אונקלוס)

יונתן ומה דמשתיייר מן משחא דעל ידא דכהנא יתן על רישא דמידכי וכפר עלוי
כהנא קדם :? (תרגום יונתן)

הרמב"ן יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה'. במעשה דם האשם
והשמן תהיה הכפרה הזאת וכן לכפר עליו לפני ה' (להלן פסוק כט) ובתורת כהנים (פרק
ג יב) והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר אם נתן כפר ואם
לא נתן לא כפר דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אמר שירי מצוה הם בין שנתן
בין שלא נתן כפר וא"כ על דעת ר' יוחנן בן נורי יהיה "וכפר עליו" על האשם והנה
אמר הכתוב באשם "וכפר" וחזר ואמר (בפסוק הבא) בחטאת "וכפר על המטהר
מטומאתו" ואמר עוד בעולה ובמנחה (בפסוק כ) "וכפר עליו הכהן וטהר" ולא ידענו
מה ענין הכפרות הללו כולן אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל קודם נגעו
והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים וזה
טעם "מטומאתו" והעולה והמנחה יהיו לו כופר נפש שיזכה ליטהר ולשוב אל
אהלו ולכך אמר "וכפר עליו הכהן וטהר" ובת"כ (שם ג יג) ועשה הכהן את החטאת
וכפר מה תלמוד לומר לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה
יכול יהו כולן מעכבים אותו ת"ל ועשה הכהן את החטאת וכפר מלמד שכפרה
תלויה בחטאת ויתכן כי "וכפר עליו הכהן וטהר" רמז לכל הנעשה בו כי גם
הצפרים יבואו לכפרה ולטהרה כי כן אמר בנגע הבית (להלן פסוק נג) וכפר על הבית
וטהר (הרמב"ן)

[יט] ועשה הכהן את החטאת וכפר על המטהר מטמאתו ואחר ישחט את העלה:

אונקלוס ויעבד כהנא ית חטאתא וכפר על דמידכי מסובתה ובתר כן כוס ית
עלתא: (אונקלוס)

יונתן ויעביד כהנא ית קרבן חטאתא וכפר על דמידכי מסובתיה ובתר כן כוס
ית עלתא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ועשה הכהן את החטאת. היא הכבשה כתורת כל חטאת: (אבן עזרא)

[כ] והעלה הכהן את העלה ואת המנחה המזבחה וכפר עליו הכהן וטהר:

אונקלוס ויסק כהנא ית עלתא וית מנחתא למדבחה וכפר עלוהי כהנא וידכי:
(אונקלוס)

יונתן ויסיק כהנא ית עלתא וית מנחתא למדבחה וכפר עלוי כהנא וידכי: (תרגום
יונתן)

רש"י ואלת המנחה. מנחת נסכים (ג) של זבחה: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) כלומר הזבחה עם הזבחה שהיא מנחת נסכים לא מנחה הזבחה בפני עצמה שהמנחה הזבחה בפני עצמה היא נקמלת והנותר נאכל לכהנים ומנחה זו הוקשה לעולה שכולה כליל אף מנחה זו כולה כליל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והעלה. את העולה. הוא הכבש ומנחתו שהוא עשרון ויש אומרים שכל המנחה יקריב לעולה ובתחלה האשם שהוא החמור: וטהר. אז יהיה טהור ככל הטהורים: (אבן עזרא)

ספורנו וכפר עליו הכהן וטהר. לקדשים ולביאת מקדש כאמרם ז"ל ברכות פרק קמא הביא כפרתו אוכל בקדשים: (ספורנו)

{כא} שלישי - חמישי במחוברין ואם דל הוא ואין ידו משגת ולקח כבש אחד אשם לתנופה לכפר עליו ועשרון סלת אחד כליל בשמן למנחה ולג שמן: (ס)

אונקלוס ואם מספן הוא ולית ידה מדבקא ויסב אימר חד אשמה לארמא לכפרא עלוהי ועסרונא סלתא חד דפיל במשח למנחה ולגא דמשחא: (ס) [אונקלוס]

יונתן ואין מספן הוא ולית ידיה מספקא ויסב אימר חד אשמה לארמא מטול למכפרא עלוי ועסרונא סמידא חד פתוד במשח זיתא למנחתא ולגא דמשח זיתא: (תרגום יונתן)

רש"י ועשרון סלת אחד. לכבש, זה שהוא א' יביא עשרון (ד) א' לנסכיו: ולוג שמן. לתת ממנו על הזבחות, ושמן של נסכי המנחה לא הזקק (ה) הכתוב לפרש: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) (גור אריה) ללא היה לו לומר אחד בשלמא הא דכתיב כבש אחד שפיר לפי שהעשיר מביא שלשה זבחות אמר בעני אחד אבל גבי עשרון ליכא למימר הכי דכיון שהעשרון הזה טפל לזבחה לא היה לו לומר אלא ועשרון סולת לפיכך צריך לומר שפירוש הכתוב ועשרון סולת אחד לכבש זה שהוא אחד דהשתא הוא מחובר לכבש ועל אחד דכתיב גבי כבש קאי: (ה) ואם תאמר למה לא פירש רש"י זה לעיל גבי שלשה חטאות שצריך התם שלשה עשרונים לשלש המנחות והתם נמי לא כתיב כמה שמן צריך לנסכי המנחות ויש לומר דמה שפירש רש"י ועשרון סלת לכבש זה וכו' מזה רואה להוכיח מה שפירש למעלה שחטאתו ואשמו של מזורע טעונין נסכים שלא תקשי מנליה דלמא שלשה עשרונים לנסכי עולה לחוד אבל חטאת ואשם של מזורע כשאר חטאות ואשמות שאין טעונין נסכים ומפרש שהרי בדל נאמר ועשרון סולת לכבש זה שהוא מביא אחד לא יביא אלא עשרון אחד ומהשתא אי אפשר לומר דגבי עשיר שלשה עשרונים לעולה לחוד

ולחטאת ולחטא לא כלומר דאם כן דל למה לא מציא רח עשרון אחד כיון דזעקיר תלוי הכל צבהמה ונריך לבהמה אחת שלשה עשרונים גבי דל גם כן יהיו שלשה עשרונים אלא כדפריקת חטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים ואם כן שאר השנים אחד לחטאת ואחד לחטאת: (שפתי חכמים)

דל **אבן עזרא** דל. יש בגוף כמו דלות ורעות אשרי משכיל אל דל ככה דל בן המלך ויש דל שאין לו ממון: (אבן עזרא)

אור החיים ואם דל הוא ואין ידו משגת. צריך לדעת למה כפל. ואולי שנתכוין על דרך מה שאמרו בפרק בתרא דכריתות (כז:): וזה לשון המשנה הפריש לכשבה או לשעירה העני יביא עוף וכו' ע"כ. ובגמרא (שם) למדו הדבר ממה שאמר הכתוב בקרבן עולה ויורד מחטאתו אשר חטא משמע ממקצת הדבר שהפריש לחטאתו ע"כ. והנה דרשה זו ישנה בעולה ויורד שישנו בדלי דלות כי שם הזכיר הכתוב מחטאתו שממנה דרשו, אבל מצורע יש לבעל הדין לחלוק ולומר כשם שלא מצינו בו שיוכל להביא קרבן דלי דלות והחמיר בו הכתוב גם נחמיר בו אם הפריש כבש וכשבה לחטאתו ועולתו והוצרך להם שלא יביא מקצת הדבר שהפריש לחטאתו להביא במקומן שתי תורים או שני בני יונה, תלמוד לומר ואין ידו משגת שהגם שלא היה דל והפריש מעושר אם אין ידו משגת יכול הוא להוציא המעות המופרשים לחולין ויביא כפרת השגת יד. ותמצא שלא חלקו רז"ל בין עולה ויורד של מצורע לעולה ויורד של טומאת מקדש וכו' ושבועת ביטוי:

או ירצה על דרך מה שאמרו בסוף כריתות באותה שהבאתי בסמוך וזה לשונם הפריש לעשירית האיפה והעשירי יביא עוף העשירי יביא כשבה ע"כ, ואמרו שם שדרשו כן מדכתיב על חטאתו, וכאן רמז הדבר באומרו דל הוא ואין ידו וגוי פירוש ועודנו אין ידו משגת, אבל אם השיגה ידו הגם שהפריש בהיותו דל יביא קרבן עשיר, ובי' דרכים אלו יסבלו יחד במשמעות הכתוב על זה הדרך ועודנו אין ידו משגת בין לחומרא בין לקולא כנזכר. ובתורת כהנים אמרו וזה לשונם דל הוא שומע אני דל ממה שהיה בן מאה מנה ונעשה בן נ' תלמוד לומר ואין ידו וגוי, או ואין ידו וגוי יש לו ואין מוצא ליקח תלמוד לומר דל ע"כ. וצריך לדעת כוונת ואין מוצא, אם אין מוצא כל עיקר כמו שהיו בימים שהיתה ירושלים במצור, ודאי שמביא קרבן עני והרי הוא כחסרי ממון כי מה לי אין לו ממון או יש לו ואינו שוה כלום בערך הקרבן כיון שאינו משיגו בממון, אלא ודאי שכוונת התנא היא שאינה מצוי בקנין הרגיל וצריך הוא להפליג קנייתה בממון רב:

ונראה שלא יתחייב אלא אם בשיעור שלא יהיה הוא חסר למה שצריך לעצמו, שהרי אפילו ירד אנו אומרים שיביא קרבן עני ויחיה מהנשאר. ופירוש זה של דברי רז"ל אינו סותר דברינו, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. ותדע שאם לא היתה כוונת התורה בכפל הדבר אלא לומר דברי רז"ל היה לו לכתוב ואם לא תגיע ידו די שה וכשבה והביא וגוי כמו שאמר בקרבן טומאת מקדש והשבועות, אלא נתכוון גם כן למה שפירשנו:

ומה שדרשו עוד בתורת כהנים בפרשה זו (לקמן ל' ל"א) בגי' מקראות המיותרים בהשגת יד, והם אשר תשיג ידו, מאשר תשיג ידו, את אשר תשיג ידו, ודרשום על זה הדרך אשר תשיג בא להיה עשיר קודם ובעת הבאת הקרבן העני שיביא

גם כן קרבן עני, ומאשר תשיג ידו בא למי שהיה עשיר והתחיל גם כן להביא אשמו והוא עדיין עשיר והעני שיביא גם כן קרבן עני. ואת אשר תשיג ידו בא להתחיל להביא קרבנו שהוא האשם בזמן שהיה עני והעשיר שצריך להביא בעושר, אבל אם הביא חטאת בעוני לא יביא עולה בעושר אם העשיר ולמדו שם דבר זה ממה שאמר הכתוב אחד לחטאת ואחד לעולה שצריך שיהיו שניהם מין אחד, מכל אלו הדרשות אין ללמוד מה שדרשנו מכפל אומרו דל ואין ידו וגו', שאפילו אחר כל דרשות שדרשו עדיין צריכין אנו לבי' הדרשות שדרשנו שאחר שהפריש קרבן עשיר יביא קרבן עני ואחר שהפריש קרבן עני יביא קרבן עשיר כי לא באו ב' דברים אלו בדרשות הנזכרות: (אור החיים)

[כב] וישתי תרים או שני בני יונה אשר תשיג ידו והיה אחד חטאת והאחד עלה:

אונקלוס ותרתין שפנינן או תרין בני יונה די תדבק ידה ויהי חד חטאתא וחד עלתא: (אונקלוס)

יונתן ותרתין שפנינן רברבין או תרין גוזלין בני זון מה דתספוק ידה ויהי חד חטאתא וחד עלתא: (תרגום יונתן)

[כג] והביא אתם ביום השמיני לטהרתו אל הפהן אל פתח אהל מועד לפני יהוה:

אונקלוס וייתי יתהון ביומא תמינאה לדפיותה לות פהנא לתרע משפן זימנא קדם יי: (אונקלוס)

יונתן וייתי יתהון ביומא תמינאה לדכותיה לות פהנא לתרע משפן זימנא קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י ביום השמיני לטהרתו. שמיני לצפרים, ולהזאת עץ ארז (ו) ואזוב ושני תולעת:

שפתי חכמים (ו) דקשה לרש"י דמשמע שזה יום שמיני להזאת הצפרים שהוא טהור וזה אינו דהא ביום שמיני מביא הקרבנות ועל כרחך אינו טהור קודם לכן ועל זה פירש שמיני לצפרים כו' שזה גם כן נקרא טהרה מלטמא משכב ומושב. ואין להקשות מנא ליה שהוא שמיני להזאה דלמא קאי איום הזאת עולתו וחטאתו ואשמו. דיך לומר דכתיב לעיל והיה ביום השביעי יגלח ודאי השמיני קאי על השביעי ואף על גב דלעיל גם כן כתיב וציום השמיני יקח שני כבשים וגו' וסם לא פירש כלום משום דלעיל כתיב וישב מחוץ לאהל שבעת ימים וכתיב והיה ביום השביעי ומיד אחר כך וציום השמיני ודאי קאי על שלפניו: (שפתי חכמים)

[כד] ולקח הפהן את פבש האשם ואת לג השמן והניף אתם הפהן תנופה לפני יהוה:

אונקלוס ויסב פהנא ית אמרא דאשמא וית לגא דמשחא ויריס יתהון פהנא ארמא קדם :?? (אונקלוס)

יונתן ויסב פהנא ית אימרא דאשמא וית לוגא דמשחא ויריס יתהון ארמא קדם :?? (תרגום יונתן)

[כה] ושחט את כבש האשם ולקח הפהו מדם האשם ונתן על תנוף און המטהר הימנית ועל בהו ידו הימנית ועל בהו רגלו הימנית :

אונקלוס ויפוס ית אמרא דאשמא ויסב פהנא מדמא דאשמא ויתו על רוס אודנא דמדפי דימינא ועל אליון ידה דימינא ועל אליון רגלה דימינא : (אונקלוס)

יונתן ויפוס טבחא ית אימרא דאשמא ויסב פהנא מן אדמא דאשמא ויתו על גדירא מיצעא דאודנא דמידפי ימינא ועל פורקא מיצעא דידיה ימינא ועל פורקא מיצעא דריגליה ימינא : (תרגום יונתן)

[כו] ומן השמן יצק הפהו על פה הפהו השמאלית :

אונקלוס ומן משחא יריק פהנא על ידא דכהנא דשמאלא : (אונקלוס)

יונתן ומן משחא יריק פהנא ביד ימיניה על ידא דכהנא דשמאלא : (תרגום יונתן)

[כז] והזה הפהו באצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית שבע פעמים לפני :

אונקלוס וידי כהנא באצבעה דימינא מן משחא די על ידה דשמאלא שבע זמנין קדם :?? (אונקלוס)

יונתן וידי פהנא באידבעיה דימינא ממשחא דעל ידה דשמאלא שבעתי זמנין קדם :?? (תרגום יונתן)

[כח] ונתן הפהו מן השמן אשר על כפו על תנוף און המטהר הימנית ועל בהו ידו הימנית ועל בהו רגלו הימנית על מקום דם האשם :

אונקלוס ויתו פהנא מן משחא די על ידה על רוס אודנא דמדפי דימינא ועל אליון ידה דימינא ועל אליון רגלה דימינא על אתר דמא דאשמא : (אונקלוס)

יונתן ויתו פהנא ממשחא דעל ידה על גדירא מיצעא דאודנא דמידפי ימינא ועל פורקא מיצעא דידיה ימינא ועל פורקא מיצעא דריגליה ימינא על אתרי דיהב מן שירינא אדם קרבן אשמא : (תרגום יונתן)

רש"י על מקוּם דם האָס. אפי' נתקנח הדם, למד, שאין הדם גורם, אלא המקום גורם: (רש"י)

[כט] והנותר מן השָׁמוֹן אֲשֶׁר על פֶּה הכֶּהוֹן יתֵּן על ראש המִטְהָר לְכַפֵּר עָלָיו לְפָנֵי יְהוָה:

אונקלוס וּדְיִשְׁתָּאָר מִן מִשְׁחָא דִּי עַל יְדָא דְכֶהֱנָא יִתְּנוּ עַל רִישָׁא דְמִדְכֵי לְכַפְּרָא עֲלוּהִי קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן ומה דאשתַייר מן משחא דעל ידא דכהנא יתנו על רישא דמידכי לכפרא עלוי קדם יְיָ: (תרגום יונתן)

[ל] וְעָשָׂה אֶת הָאֶחָד מִן הַתָּרִים אוּ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה מֵאֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ:

אונקלוס וְיַעֲבֹד ית חד מן שפנינא או מן בני יונה מדי תדבק ידה: (אונקלוס)

יונתן וְיַעֲבִיד ית חד מן שפנינא רברבנא או מן גוזלין בני יון מן דמספקא ידיה: (תרגום יונתן)

[לא] אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ אֶת הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה עַל הַמִּנְחָה וְכֹפֶר הַכֶּהוֹן עַל הַמִּטְהָר לְפָנֵי יְהוָה:

אונקלוס ית די תדבק ידה ית חד חטאתא וית חד עלתא על מנחתא ויכפר כהנא על דמדכי קדם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן ית מה דמספקא ידיה לאייתיא ייתי ית חד חטאתא וית חד עלתא על קרבן מנחתא ויכפר כהנא על דמידכי קדם יְיָ: (תרגום יונתן)

[לב] זֹאת תֹּוֹרַת אֲשֶׁר בוּ נִגַע צָרַעַת אֲשֶׁר לֹא תִשְׁיֵג יָדוֹ בְּטַהֲרָתוֹ: (פ)

אונקלוס דא אורייתא די בה מכתש סגירו די לא תדבק ידה בדכותה: [פ] (אונקלוס)

יונתן דא תיהוי גזירת אחויית דביה מכתש צורעתא אין לא ספיקת בין ידוי למייתיא מן קרבנא רברבנא ייתי מן קרבנא קליליא האילין דמיפרשין הכא ליום דכותיה: (תרגום יונתן)

אור החיים זאת תורת וגו' אשר לא וגו'. כל הכתוב מיותר, ורז"ל דרשו (בתוי"כ) זאת תורת שריבה הבאת קרבן עשיר לעני אם ירצה. ואם תאמר למה צריך קרא והלא הסברא נותנת כן שלא בא הכתוב אלא להקל מעליו ואם ירצה תבא עליו ברכת טוב ונראה כי לצד שרצה הכתוב למעט עשיר אם הביא קרבן עני שלא יצא וכמו שדרשוה מאומרו זאת מיעוט, חש הכתוב לומר שהקפיד על הכל במה שמיעט ואמר זאת עני בעניו ועשיר בעושרו תלמוד לומר תורת. ועדיין אין ידוע

למה אמר הכתוב **אשר לא תשיג ידו וגו'**. ואולי שחש הכתוב שיבא החכם וילמוד משפט השג יד האמור במצורע מדין השג יד האמור בטומאת מקדש וקדשיו ושבועת האלה וכו' שישנם גם כן בקרבן דלי דלות ובמקום ב' תורים אחד עולה ואחד חטאת מביאים עשירית האיפה וילמד האמור במצורע שגם הוא אם לא השיגה ידו לעופות יביא עשירית האיפה תלמוד לומר זאת תורת אשר וגו' אשר לא תשיג ידו בטהרתו פירוש הגם שלא השיגה ידו בטהרתו הרשומה שהם בני יונה וכו' אף על פי כן יתפלש בעפר וימות ויביא ב' תורים או ב' בני יונה דוקא ובדרך רמז אפשר שרמז הכתוב למה שאמרו בזוהר הקדוש (תיקונים כב) כי העניות נקראת צרעת, ולזה שניהם נקראים מתים (נדרים סד), והוא מה שרמז באומרו **אשר בו נגע צרעת** פירוש עודנו הנגע בו, ומה הוא הנגע פירש ואמר **אשר לא תשיג ידו בטהרתו** פירוש שלא מצאה ידו לצד עניו להביא קרבן הצריך לטהרתו מצרעתו עד שהוצרך להביא עופות: (אור החיים)

[לג] רביעי - שישי במחברין וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל וְ? עִם מֹשֶׁה וְעִם אֶהֱרֹן לְמִימָר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל וְ? עִם מֹשֶׁה וְעִם אֶהֱרֹן לְמִימָר: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן. החל לבאר צרעת הבית: (אבן עזרא)

[לד] כִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְכֶם לְאַחֲזָהּ וְנִתְּתִי נֶגַע צָרַעַת בְּבַיִת אֶרֶץ אַחֲזִתְכֶם:

אונקלוס אַרְי תַּעֲלוּן לְאַרְעָא דְכְנַעַן דִּי אֲנָא יְהַב לְכוּן לְאַחְסָנָא וְאַתְּנֹן מְכַתֵּשׁ סְגִירוּ בְּבַיִת אַרְעָא אַחְסָנְתְּכוּן: (אונקלוס)

יונתן אַרוּם תַּיַעֲלוּן לְאַרְעָא דְכְנַעַן דְאֲנָא יְהַב לְכוּן לְאַחְסָנָא וּמִשְׁתַּפַּח גִּבְר דְבְנֵי בֵיתָא בְּחִטּוּפִין וְאַתְּנֹן מְכַתֵּשׁ סְגִירוּ בְּבַיִת אַרְעָא אַחְסָנְתְּכוּן: (תרגום יונתן)

רס"ו ונתתי נגע כרעת. צקורה היא להם (ז) שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב צקירות צתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, (ויק"ר י"ג, ה) וע"י הנגע נותן הבית ומולאן: (רס"ו)

קפתי חכמים (ז) דאם לא כן כי תהיה מיצעני ליה מאי ונתתי. ואם תאמר תינח נגעים של צתים אצל נגעים של בגדים למה הם באים ויש לומר לפי שלא ידעו איזה בגדים היו תשמישי עבודה זרה וצאותן בגדים באו הנגעים וכריך לשורפם. מלכתי: (קפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **כי תבאו אל ארץ כנען**. כי זה נוהג בארץ לבדה בעבור גודל מעלת הארץ כי המקדש בתוכם והכבוד בתוך המקדש: **ונתתי**. הדבר תלוי בנתינת ה' ובא אשר לו הבית. מצוה שיבא אל הכהן: (אבן עזרא)

הרמב"ן ונתתי נגע צרעת. לרמוז כי יד ה' תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי (לעיל יג מה) ואמר כי תבואו אל ארץ כנען וגוי בבית ארץ אחוזתכם כי עם כל ישראל ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה' אל משה ואל אהרן שיאמר דברו אל בני ישראל אבל יקצר הכתוב במובן או שידבר עמהם במקום כל ישראל וירמוז כי אין הכונה עתה רק ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה את כל ישראל רק לבאי הארץ יזהיר (דברים כד ה) השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגוי כי להם צוה מתחלה המשפטים האלה (הרמב"ן)

אור החיים כי תבואו וגוי ונתתי וגוי'. וכי בשורה היא זו, ולא היה לו לומר אלא כי יהיה נגע בקירות בית אחוזתכם וגוי כדרך שהזכיר בנגעי בני אדם. ורז"ל הרגישו מזה ואמרו (ויק"ר פי"ז) כי לפי ששמעו הכנענים שישראל באים לארצם והטמינו כל וכו' ע"כ, וזה דרך דרש. ועל פי מה שאמרו במדרש (שם) וזה לשונם אמר ר' לוי אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחלה וכו' בתחלה הנגעים באים על ביתו וכו' ע"כ יתבאר על נכון. והוא לצד שהקדים לומר נגעי בני אדם, והוא הפך האמור בעל הרחמים, לזה אמר מה שהקדמתי נגעי בני אדם הוא לצד שעדיין לא באתם אל הארץ ואין בתים לנגוע בהם, אבל כי תבואו אל הארץ אז לא אתן הנגע באדם תחלה אלא ונתתי נגע בבית ארץ וגוי תחלה. וטעם שלא סדר הכתוב נגע הבית קודם, לצד שנגעי אדם ישנם תיכף ומיד מהדיבור ואילך נוהגים ונגעי הבית הוא כי יבואו, לזה הקדים הצריך תיכף ומיד. ואם תאמר אם כן היה לו להקדים נגעי בגדים לנגעי אדם ששניהם ישנם מיד ולהם ראוי להקדים כסדר מדת בעל הרחמים:

ונראה כי בחר ה' לסדר נגעי בגדים בין נגעי אדם ונגעי בתים לצד שיש בהם דברים שהם שוים בהם לנגעי אדם ויש דברים ששוים לנגעי בתים, כי בשיעור הצרעת שוים לדין נגעי אדם בגריס ולא כצרעת הבתים שהוא בב' גריסין. ובגוונים שוים לנגעי בתים ירקרק או אדמדם ולא בגוון לבן כנגע אדם:

עוד נראה בהעיר למה סדר הכתוב דיני נגעי הבגד קודם שהשלים כל דיני נגעי בני אדם טומאתו וטהרתו, שהיה לו להמתין עד שיגמור כל משפט צרעת אדם ואחר כך יסדר משפט הבגדים, ואין לומר שנתכוין הכתוב לסדר דיני הטומאה בפני עצמן ודיני טהרתם בפני עצמם, שאם כן למה לא שפט כן גם בצרעת הבית שהיה לו גם כן להקדים טומאת נגע הבית קודם משפט טהרת נגעי אדם ובגדיו. אלא ודאי שהראה הכתוב בזה שהקדים נגע הבגד קודם לנגע אדם וקודם אומרו זאת תהיה תורת המצורע שבו רמז סימן עון הצרעת כי פיו ענה בו כמו שפירשנו בתחלת הפרשה כתב נגעי בגדים וכוונתו הוא לומר שהבגדים לוקים תחלה, ומה שהתחיל בדין הבאת הנגע באדם ולא התחיל בבגדים, בזה נתחכם הכתוב לחזק הדברים שנגעי הבגדים גם כן באים בחטא האדם כמו נגעי אדם, ולזה התחיל בנגעי אדם וסמוך להם אמר נגעי בגדים ואמר אחר שניהם זאת תהיה תורת המצורע תורתו של מוציא שם רע הראת לדעת כי גם על נגעי בגדים חוזרים הדברים מה שלא היה מובן כן אם היה מסדר נגעי בגדים והבן:

עוד נראה שחש הכתוב להקדים נגע הבגד ואחר כך נגעי אדם, שאז הייתי אומר כי נגע הבגד בא על עון קל ונגע אדם בא על עון חמור ולא על עון עצמו שיתחייב לבא נגע על האדם בא על הבגדים לצד הרחמים, ולזה הקדים הכתוב ואמר נגעי אדם לומר כי גם צרעת הצריכה לבא לאדם בעל הרחמים מביאה בבגדים אולי ישוב ורפא לו מבוא עליו. ועדיין אני אומר דלמא על עון חמור באים נגעי אדם

ועל עון קל באים נגעי בגדים והתורה סידרה החמור תחלה שהם נגעי אדם ואחר כך הקל שהם נגעי בגדים, אם כן היה לו לסדר משפט הבגדים אחר משפט אדם וטהרתם וכמו שכתבתי למעלה והבן: (אור החיים)

כלי יקר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה. יש לדקדק למה פרט אצל נגעי הבתים כי תבואו אל ארץ כנען יותר מבשאר מיני נגעים, גם מאמר אשר אני נותן לכם לאחזה כולו מיותר כי זה ידוע, גם באמרו ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם הל"ל בבתיכם, אע"פ שלפי פירש"י שפירש שהאמוריים הטמינו מטמוניות כו' אין זה קושיא כי נקט אחוזתכם למעט הבתים שיבנו שם ישראל שאין שייכות לטעם זה, מ"מ הלשון סתור קצת כי באמרו אשר אני נותן לכם לאחזה ייחס האחוזה אל השי"ת ובאמרו אחוזתכם ייחס האחוזה אל ישראל כאילו המה האוחזים בנחלה בכח ידם, גם טעמו של רש"י צריך ביאור.

והקרוב אלי לומר בזה שעיקר הטעם בעבור צרות העין, כמ"ש רז"ל (ערכין טז.) מן פסוק ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו ולא היה מהנה ממנו אחרים, כי לבעבור זה נתן ה' לו לאחזה בית מלא כל טוב לנסותו אם ייטיב מביתו גם לאחרים כי לי הכסף והזהב אמר ה' (חגי ב.ח.) וכל מה שהאדם נותן לאחרים לא משלו הוא נותן כ"א משלחן גבוה קא זכי ליה לכך נאמר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה (תהלים ט.ד.) כ"א ימין ה' רוממה, לתת להם נחלת גוים. ואין מקום לצרי עין לומר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. שהרי ה' הוא הנותן לך כח ואחזה, וא"כ דין הוא שתתנו משלו לעניי עמו ואם לא תשמעו בקול דברו ותהיו מן צרי העין המיחסים האחוזה אל עצמם אז ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם. ר"ל במקום שאתם מיחסים האחוזה לכם כאילו אתם האוחזים בה בכח ידכם, לכך נאמר מיד ובא אשר לו הבית. זה שייחד ביתו לו לעצמו לומר שבכחו ועוצם ידו בנה ביתו. או יאמר אחוזתכם זה שייחד ביתו לו ואינו מהנה ממנו לאחרים ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו כפשוטו ממש כי שניהם מדברים מענין זה או ממי שתולה האחוזה בעצמו וממנו נמשך צרות עין, או שניהם מדברים מצרות העין הנמשך ממה שתולה האחוזה בעצמו.

וי"א שטעם נגעי הבתים, לפי שהאמוריים בנו בתיהם לשם ע"ז ע"כ הקב"ה מביא נגעים על הבתים כדי לנתוץ אותם. ובזה נ"ל ליישב מדרש האומר כנגע נראה לי בבית זו ע"ז (ילק"ש מצורע תקסג.) ודרש כל פר' זו על בהמ"ק שנחרב בעבור הע"ז שהעמידו שם כו', וכי יעלה על הדעת לומר שבעל מדרש זה דעתו להוציא כל הפר' מפשוטו ולפרשה על חורבן בהמ"ק אלא ודאי שגם דעתו ליתן טעם לנגעי בית, בעבור שהאמוריים בנו אותם לשם ע"ז וע"כ הוא בא לידי נתיצה, ומכאן למד לומר שגם בהמ"ק אשר בו העמיד מנשה הצלם בא לידי נתיצה בעון זה וכל הפרטים שנאמרו כאן נמצאו גם בחורבן הבית, כמ"ש כאן ובא אשר לו הבית, כך בחורבן בהמ"ק בא אשר לו הבית זה הקב"ה, וכמ"ש כאן והגיד לכהן כך יגיד הקב"ה לירמיה מן הכהנים אשר בענתות, וכמ"ש כאן כנגע נראה לי כך יאמר גם הקב"ה. ובדרך זה מבואר כל המדרש והפסוקים כולם כפשוטם.

ואין להקשות על טעם זה, א"כ למה לא יבואו הנגעים על הבתים מיד בבואם לארץ, בשלמא לטעמא דמטמוניות שמא אין כל בעל הבית זוכה לאותו מטמון. תשובה לדבר שגם בביעור ע"ז מגלגלין זכות על ידי זכאי, ודווקא אם ידור בבית איזו איש הגון מצד מעשיו אין נכון שיזור הוא בבית שיש בו נדנדוד ע"ז. ונוכל לומר שפסוק זה בשורה טובה לישראל כמ"ש (איכה ד.יא) כלה ה' את חמתו ויצת

אש בציון, וטובה זו היא שמכלה חמתו בעצים ואבנים ואינו נוגע בגופות, כך בשורה זו בנגעי הבתים זה"ש כנגע נראה לי בבית בכף הדמיון כעין הנגע הראוי לבא עלי נראה לי בבית. גם לטעם צרות העין אמר כעין נגע הראוי לבא על צרי העין והוא פיזור ממונם כך נראה לי בבית כי סופו לבא לידי שיפור הכהן ממונו. ומה שצוה ליקח לחטא הבית צפרים כבר אמרנו להורות שהעושה עשה יעשה לו כנפים כצפרים עפות, אבל לרש"י שלא זכר כ"א מעשה פטיט קשה מה ענין זה לנגעי הבתים ע"כ אמרנו למעלה שהצפרים יש בהם רמז גם על חמדת הממון הגורם רום לב ועל כן יקח גם עץ ארז. (כלי יקר)

דעת זקנים ונתתי. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל ראו מה ביניכם לאומות העולם כשהן חוטאין אני מלקה בהם תחלה ואח"כ בבתיהם שנאמר וינגע ה' את פרעה כו' אבל אתם אם חטאתם בתיכם אני מלקה תחלה שנאמר ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם. וכי מה חטאו העצים והאבנים אלא כדי שיראו ויקחו מוסר וכן אתה מוצא כשחטאו ישראל ורצה הקב"ה להגלותם הביא סנחריב על כל האומות כדי שיראו ישראל ויעשו תשובה שנאמר הכרת גוים וכו' כך הקב"ה מראה לאדם ומלקה ביתו תחלה אם חזר בו מוטב ואם לאו בגדיו לוקים שנאמר אחר כן ולצרעת הבגד ועדיין אם חזר בו מוטב ואם לאו לוקה בגופו שנאמר לבסוף איש כי יהיה זב וגם לוקה בג' מינין הללו לשאת ולספחת ולבהרת וזש"ה נכוננו וללצים שפטים אמר הקב"ה עד שלא בראתיו תקנתי לו את אלו. משל לעבד רע שנמכר בשוק והלך אדם לקנותו והכיר בו שהוא רע ולקח עמו כבלים ומקל לרדותו בהם אם יסרח כיון שסרח אסרו בכבלים והכהו במקל: (דעת זקנים)

[לה] וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַפֶּהן לְאֹמֵר כְּנִגַּע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת:

אונקלוס וַיִּתֵּי דִי דִילָה בֵּיתָא וַיִּחְוֵי לְכַהֲנָא לְמִימָר כְּמִכְתָּשָׂא אֲתַחְזִי לִי בַּבַּיִתָּא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּתֵּי דְדִילִיָּה בֵּיתָא וַיִּתְּנִי לְכַהֲנָא לְמִימָר הֵי כְּמִכְתָּשָׂא אֵיתַחְמִי לִי בַּבַּיִתָּא: (תרגום יונתן)

רש"י כנגע נראה לי בבית. אפי' תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי, לא יפסוק לזכר צדור לומר (ח) נגע נראה לי, אלא כנגע נראה לי (ת"כ פרשתא ה, י. נגעים פי"ב מ"ה): (רש"י)

שפתי חכמים (ח) ללמדה תורה דרך ארץ שיאמר לשון ספק כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה למד לשונך לומר איני יודע: (שפתי חכמים)

בעל הטורים נראה לי. ב' דין ואידך מרחוק ה' נראה לי זהו שאחז"ל שאפי' ת"ח ובקי בנגעים לא יאמר נגע אלא כנגע וזהו מרחוק נראה שיקח הדבר מרחוק ולא יפסוק לומר נגע: (בעל הטורים)

אור החיים והגיד לכהן לאמר. תיבת לאמר מיותרת. ורז"ל בתורת כהנים דרשו יאמר לו הכהן דברי כיבושין ע"כ. וזה דרך דרש, כי הכתוב מדבר דברי אשר לו

הבית. והם ז"ל דרשוה באם אינו ענין לדברי בעל הבית תנהו ענין לדברי כהן. ובעל קרבן אהרן פירש על זה הדרך והגיד לכהן והתכלית לאמר לו הכהן רצה לומר דברי כיבושין. ולפי זה היה לו לומר תיבת לאמר אחר כנגע נראה לי בבית, אלא ודאי שהתנא דרש התיבה באם אינו ענין, וקשה למה לא אמר הכתוב תיבת לאמר בדברי הכהן ותדרש הדרשה ביושר ומקום הניחו לנו לפרש, והוא על פי דבריהם ז"ל עצמם שכתבו שם בתורת כהנים וזה לשונם נגע מה תלמוד לומר כנגע אפילו תלמיד חכם ויודע שהוא נגע בודאי לא יגזור וכו' אלא יאמר כנגע ע"כ. ויש לדעת מי הכריחם ז"ל לפרש כן, דלמא טעם אומרו כנגע ולא אמר נגע כי חש הכתוב לומר נגע שתבין שלא חייבתו תורה לבא אצל הכהן ולהגיד אלא אם תלמיד חכם הוא וידע שהוא ודאי נגע, אבל אם נסתפק בו אם הוא נגע או לא לא יבא לכהן, לזה אמר כנגע שיבא על הספק כודאי:

אכן דרשת התנא היא שלא היה לו לומר אלא והגיד לכהן, והדבר מובן שההגדה היא הנגע המוזכר בסמוך, ולזה דרש כי הייתור בא על הדקדוק כנגע ולא נגע שאפילו תלמיד חכם וכו' לא יאמר נגע אלא כנגע, וכל זה לדעת התנא. ומקום הניחו לנו גם כן בזה לחקור בדבריהם ז"ל, הלא לפי מה שדרשו עוד שם בתורת כהנים וז"ל נראה לי ולא לנרי, בבית להביא את העליה וכו' וכמה דרשות, מעתה צריך הכתוב לומר כנגע כדי שיאמר נראה לי בבית ללמוד המשפטים ההמה, ומנין לנו לדרוש שאפילו ידע ודאי שהוא נגע יאמר כנגע, והגם שדרך רז"ל לדרוש הכתובים בסדר זה, אף על פי כן כל עוד שנוכל ליישב הדרשה בסדר הכרחי הוא יותר נכון, ובזה הרווחנו את שלנו פירוש תיבת לאמר שנתכוין לומר על זה הדרך **לאמר כנגע** פירוש הגם שכפי האמת ידע שהוא נגע ואינו כנגע אלא במאמרו אף על פי כן יאמר כן. ושיעור תיבת לאמר הוא על זה הדרך האמירה תהיה כנגע, וממוצא דבר אתה מבין שאינו כנגע אלא במאמרו ולא בצדק הדבר. ובזה גם כן הרווחנו דרשת התנא שדרש בתיבת כנגע שרצה לומר שאפילו תלמיד חכם וכו'. עוד יכוין לומר שהתורה מתרת לאמר כנגע, וממילא אתה מבין שאינו כנגע שהוצרך להתיר. וכבר כתבתי כמה פעמים כי רשות נתונה לנו לדרוש הפסוקים בכמה פנים משונים מדבריהם ז"ל כל שמתישבים הפסוקים על נכון כל שאין הפכיות דברי רז"ל בהלכות: (אור החיים)

לנו וצוה הפהו ופנו את הבית בטרם יבא הפהו לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כן יבא הפהו לראות את הבית:

אונקלוס ויפקד פהנא ויפנון ית ביתא עד לא יעול פהנא למחזי ית מכתשא ולא יסתאב כל די בביתא ובתר כן ייעול פהנא למחזי ית ביתא: (אונקלוס)

יונתן ויפקיד פהנא ויפנון ית ביתא עד לא ייעול פהנא למיחמי ית ביתא מטול דלא יסתאב כל דבביתא ומן בתר כדון ייעול פהנא למיחמי ית ביתא: (תרגום יונתן)

רש"י **בטרם יבא הכהן וגו'.** שכל זמן שאין כהן נזקק לו, אין שם תורת טומאה: ולא יטמא כל אשר צבית. שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה (ט) הנגע נזקק להסגר, וכל מה שצתוכו יטמא. ועל מה חסה תורה, אם על כלי שטוף יטבילם ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו, הא לא חסה התורה אלא על כלי חרס שאין להם (ו) טהרה במקוה (ת"כ ט"ז י"ג): (רש"י)

שפתי חכמים (ט) כלומר מיד שיראה הנגע מיד יטמא כל אשר צבית אפילו לא
שה צבית בכדי אכילת פרס לאם לא כן מה צא רש"י זכרונו לברכה להסמיענו
בזה דזיל קרי בי רב הוא: (י) ואם תאמר נימא ליסתמך בו צענת טומאתו כמו
אוכלין טמאין לאמרינן לאוכל לותן בימי טומאתו ויש לומר דשאני אוכלין שהן
נאכלין לזמן מועט ולא חיישינן לתקלה אצל כלי שקיומו לזמן מרובה חיישינן
למא אחי בו לידי תקלה שיסתמך בו בימי טהרתו או יגע בתרומה וקדשים:
(שפתי חכמים)

אבן עזרא **ופנו את הבית**. בעל הבית וכל אנשי ביתו. וטעם לשון רבים לפנותו
מהרה: **בטרם יבא הכהן**. כי עוד יסגיר הבית בעבור הספק וטרם בואו ספקו:
(אבן עזרא)

בעל הטורים **ואחר כן**. ב' דין ואידך ואחר כן תבא אליה ובעלתה כמו הכא שמפנה
כלים נאים שלא יטמאו אף התם נמי צריכה להסיר כלים הנאים מעליה כדי
שתתגנה בעיניו ולא יטמא בה: (בעל הטורים)

אור החיים **בטרם יבא הכהן**. טעם שהוצרך לומר **הכהן** משום שזולתה היה נשמע
כי בטרם יבא יצוה, וכפי זה אין חיוב לכהן להתעכב עד שידע שפינו ודאי את כל
אשר בבית, ומאומרו הכהן, הראה כי תיבת בטרם אין לה קשר עם זכרון הכהן
שאצל וצוה וקשורה היא עם ופינו והבן:

כל אשר בבית. פירוש כל אשר בבית לא יטמא אלא יצילו הכל ואפילו פכים
קטנים, כי חס ה' אפילו על ממון הבזוי של ישראל, ובזה נתן טעם הכתוב למה
צוה ה' לפנות קודם הלא אפילו אחר ביאת הכהן ורואה הנגע אין הבית טמא
אלא אחר שיצא הכהן ויסגירנו, ומעתה אין צורך להקדים לפנות קודם בא הכהן
ויכולין לפנות אחר שבא הכהן קודם שיסגיר, לזה אמר **ולא יטמא כל אשר וגו'**
פירוש כי לצד שכשיראה הכהן הנגע שצריך להסגיר אין רשות להתעכב מלהסגיר
כל עיקר ומצד זה ימהרו לפנות ולצד המהירות ישכחו ממון הבזוי, לזה הקפיד
ה' לפנות קודם שבזה לא יטמא מכל אשר בבית. ורז"ל אמרו (נגעים פ"ב מ"ה,
ובתו"כ) שלא חס הקב"ה אלא על כלי חרס כי שאר כלים ובגדים יש להם תקנה
במקוה. ולדרכנו הוספנו לפרש שחס הקב"ה אפילו על כלי חרס הקטנים שאין
אדם מחשיב אותם: (אור החיים)

ספורנו **ופנו את הבית בטרם יבא**. ולא יבא קודם לכן ובין כך יהיה זמן תשובה
ותפלה לבעלים וזמן תפלה לכהן, ועם זה נתן זמן הסגר. ובמדרש אמרו בכל זה
רמז לחרבן הראשון ותקונו בשני, וסתירתו בחרבן שני וטהרתו בבנין שלישי
שיבנה ויכוון במהרה בימינו אמן: (ספורנו)

לז' וְרָאָה אֶת הַנֶּגַע וְהָיָה הַנֶּגַע בְּקִירֵת הַבַּיִת שְׁקֵעָרוֹת יִרְקַקְתָּ אוֹ אֲדָמָדָמַת
וּמִרְאֵיהֶן שְׁפַל מִן הַקִּיר:

אונקלוס וְיִחַזֵּי יָת מְכַתְּשָׁא וְהָא מְכַתְּשָׁא בְּכַתְּלֵי בֵּיתָא פְּחִתִּין יִרְקֹן אוֹ סִמְקֹן

וּמְחִיזֵהוֹן מִפִּיךָ מִן כְּתָלָא : (אונקלוס)

יונתן וַיַּחְמִי כַּהֲנָא וְהָא מְכַתְּשָׁא כְּתָרִין גְּרִיסִין מִן אַבְנֵי דִילִיָּה אַרְבַּע כּוֹתְלִין מְשֻׁקָּעִין יוֹרְקִין אִו סוּמְקִין וְחִזְיָהוֹן מִפִּיךָ יַתִּיר מִן כּוֹתְלָא : (תרגום יונתן)

רש"י שְׁקֵעוֹרוֹת. שְׁקֵעוֹת (כ) צִמְרָאֵיהֶן (ת"כ פִּרְשָׁתָא ו, ה): (רש"י)

שפתי חכמים (כ) כתב הר"ם וקשה בעיני מאל ש"ס כן מה זה שכתוב אחר זה ומרליהן שפל מן הקיר. וש"ס י"ל להכתוב מפרש בעלמו מהו לשון שקעורות: (שפתי חכמים)

אבן עזרא שְׁקֵעוֹרוֹת. אין אחות למלה הזאת ולא נדע אם היא מרובעת כפולה האות האחרון או מחמשת אותיות ופירושה לפי טעם המקום יש אומרים כדמות סימנין או חוטיין ויש אומרים שהיא מלה מורכבת מטעם ותשקע האש. ורורות מגזרת רר בשרו וזה רחוק: **ומראהן**. ומראה כל אחד מהם שפל: (אבן עזרא)

אור החיים **וראה וגו' בקירות הבית וגו'**. פרשה זו רמזה מפעלות ה' בהנהגתו עם הרשעים אשר יבחרו במטעמי יצר הרע שהוא יקרא נגעי בני אדם. ואמרו בזוהר (ח"א קפ"ז) כי הקב"ה נותן הנפש בגוף האדם מצלחת מה טוב ואם לאו הוא עוקרו משם וחוזר ושותלה במקום אחר. והוא מה שרמז כאן בנגעי הבית, כי הבית ירמוז אל גוף האדם שהוא בתי הנפש, והכהן הרמוז כאן הוא הבורא שמצינו לרז"ל בספר הזוהר שדרשו כן בפסוק והובא אל הכהן וגו', ואמר כי כשיראה הקב"ה כי הנגע בקירות הבית פירוש נשתקע בחינת הרע בתוכיות מהות הגוף, ונתעב הבית והוא מה שרמז באומרם שקעורות תיבה זו מורכבת מבי שקע ורורות ואות הא' נבלעת במבטא וכאלו אמר שקע ארורות שנשקע בו בחינת היצר הרע שנקרא ארור, ולפי שיש הרבה בחינות ברשעו אמר ארורות ואמרו ירקרקות רמז לסימן העבירה על דרך אומרם ז"ל (שבת לג) סימן לעבירה הדרוקן, גם אמר אדמדמת רמז לשפיכת דמים המיוחס לבחינת הרע רחמנא ליצלן. יצו ה' לסגור הבית פי' שלא יושפע משפע האלהי, והוא סוד נידוי הרשעים לבל יחסו בצלא דמהימנותא, אם האדם הרגיש בדבר ושב מה טוב, ואם לא יצו ה' להביא עליו יסורין לרחוץ כתמיו ונגעיו והוא סוד חלוץ אבנים וכו', ואם עדיין מסריח מעשיו הרי הוא מת, והוא אומר ונתץ את הבית את אבניו אור : (אור החיים)

[לח] וַיֵּצֵא הַכֹּהֵן מִן הַבַּיִת אֶל פֶּתַח הַבַּיִת וַהֲסִיגֵר אֶת הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים :

אונקלוס וַיִּפּוֹק כַּהֲנָא מִן בֵּיתָא לְתַרְע בֵּיתָא וַיִּסְגֵּר יַת בֵּיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין : (אונקלוס)

יונתן וַיִּפּוֹק כַּהֲנָא מִן בֵּיתָא לְתַרְע בֵּיתָא מְלַבֵּר וַיִּסְגֵּר יַת בֵּיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין : (תרגום יונתן)

[לט] וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַרְאָה וַהֲנִה פְּשָׁה הַנֶּגַע בְּקִירַת הַבַּיִת :

אונקלוס ויתוב פהנא ביומא שביעאה ויחזי והא אוסף מכתשא בכתלי ביתא :
(אונקלוס)

יונתן ויתוב פהנא ביומא שביעאה ויחמי והא הליך פיסיון מכתשא בכותלי ביתא :
(תרגום) (יונתן)

מ וצוה הפחו וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהו אל מחוץ לעיר אל מקום :
טמא :

אונקלוס ויפקד פהנא וישלפון ית אבניא די בהון מכתשא וירמון יתהון למפרא לקרפא לאתר :
(אונקלוס) (מסאב) :

יונתן ויפקד פהנא וישמטון ית אבניא דבהון מכתשא ויטלקון יתהון למפרא לקרפא לאתר :
(תרגום) (מסאב) (יונתן) :

רש"י וחלצו את האבנים. כתרגומו וישלפון, יטלו משם, (ב) כמו וחלצה נעלו (דברים כה, ט), לשון הסרה: אל מקום טמא. מקום שאין טהרות משתמשות שם, למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו (ת"כ פרק 7, 7): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כלומר ומה פירוש של וישלפון ומפרש יטלו משם ואחר כך מפרש מנא ליה לתרגום שפירש כן ומפרש כמו וחלצה נעלו אבל רש"י לא מצי לפרש על הקרא יטלו משם דמנין לו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וחלצו את האבנים. יסירו וכן חלצני ה' מאדם רע: אל מקום טמא. שלא יקחם משם אדם שיהיו ניכרים שהם טמאים: (אבן עזרא)

מא ואת הבית יקצע מבית סביב ושפכו את העפר אשר הקצו אל מחוץ לעיר אל מקום :
טמא :

אונקלוס ונת ביתא יקלפון מגיו סחור סחור וירמון ית עפרא די קליפו למפרא לקרפא לאתר :
(אונקלוס) (מסאב) :

יונתן ונת ביתא יקלפון מגויה חזור חזור ויטלקון ית עפרא דקליפו מפרא לקרפא לאתר :
(תרגום) (מסאב) (יונתן) :

רש"י יקצע. (דריא"ר בלע"ז), ובלשון משנה יש הרבה: מבית. (מ) מצפנים (שם ה): סביב. סביבות הנגע, (נ) בת"כ נדרש כן, שיקלוף הטיח סביב אבני הנגע: הקאו. לשון קאה, אשר קאו בקצוע (ס) הנגע סביב: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) לא מן הבית כי יחסר ה"א. גם אין טעם לומר שיקליע הבית מן

הבית: (ו) לחיז לומר סביבות הבית מארבע כותלים אם כן סביב למה לי הא כבר כתיב ואת הבית יקליע מצפנים: (ס) מפני שמלת הקלו על משקל המרו את רוחו והמכוון פה הוא הקליעה לא הקלה. לכן אמר שהכוונה הוא אשר קלעו בקלות הנגע סביב ואם היה אומר אשר קלעו לא ידענו אותה קליפה היכן היא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואת הבית יקציע. מגזרת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות וטעמו פצולות ויש אומרים שיפצלו המקצוע ואין זה נכון כי כבר פשה נגע בבית רק יקציע כל הבית: וטעם מבית. מבפנים: הקצו. מגזרת קצה כי קצתו ההוי למעלה הסירו לבדו: (אבן עזרא)

[מב] ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את הבית:

אונקלוס ויסבון אבניא אחרניו וייתו באתר אבניא ועפר אחרו יסב וישוע ית ביתא: (אונקלוס)

יונתן ויסבון אבניו חורניו ויעלון באתר אבניא ועפרא חורו יסב ויתטש ית ביתא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וטח. הפך יקציע והוא מגזרת טחים אותו טפל: (אבן עזרא)

[מג] ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות את הבית ואחרי הטוח:

אונקלוס ואם יתוב מכתשא ויסגי בביתא בתר דשליפו ית אבניא ובתר דקליפו ית ביתא ובתר דאתשע: (אונקלוס)

יונתן ואין יתוב מכתשא ויסגי בביתא מן בתר דשמייטן ית אבניא ומן בתר דקליפו ית ביתא ומן בתר דאיתטש: (תרגום יונתן)

רש"י הקלות. לשון העשות, וכן הטוח. (ע) אבל חלץ את האבנים, מוסב הלשון אל האדם שחלץ, והוא משקל לשון כבד, (פ) כמו כפר, דבר: ואם ישוב הנגע וגו'. יכול חזר בו ציוס יהא טמא, תלמוד לומר ושכ הכהן, ואם ישוב, מה שיבה האמורה להלן, בסוף שבוע, אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע (שם פרשתא ז, ו): (רש"י)

שפתי חכמים (ע) פירוש מבנין נפעל וכן הטוח משום דנקוד הה"א בחיר"ק לשון התפעל הוא כלומר שהבית קבל הקליעה בקלות הנגע אבל חלץ את האבנים וכו': (פ) כלומר שהוא מן האותיות הדגושים לכן הוא נקוד בחיר"ק כמו דבר כפר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אחר חלץ. אחר שחלץ ואחרי הקצות את הבית בתחלה. ומלת ולקחו והביאו. רבים במהרה: ועפר אחר יקח. בעל הבית שירצה לדור בו ואם הנגע ישוב ובא הכהן: אבן עזרא

הרמב"ן ואם ישוב הנגע ופרח בבית. הנה הנגע הזה שבא באבנים האחרות ובעפר האחר איננו הנגע הראשון ואינו דומה לפריחה האמורה באדם ולפשויון שהוא שב למקומו הראשון בטבעו כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת העור ותשוב אל פנימית הגוף ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל חיצוניו אבל הענין הוא כאשר כתבתי בסדר אשה כי תזריע (לעיל יג מז) שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח ה' רעה במקום ההוא ובתורת כהנים (פרשה ז א) אמרו ואם ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלוני למקומו והכוונה לומר שאין "ופרח" האמור כאן פשויון כמו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור (לעיל יג יב) אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן (במדבר יז כג) והמשל שהזכירו לרמוז הענין שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושא אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחזר לישב למקומו הראשון בכסא אחר אשר הוכן לו שם וטעם הפריחה כבר פירשתי וכן צרעת פורחת היא (לעיל יג נז) בבגדים ולא אמר הכתוב "ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם" אלא אפילו נולד במקום אחר מן הבית ואפילו ממראה אחר שאינו כמראה הנגע הראשון נדון אותו כחוזר ופורח ואינו נדון כנגע הנולד מתחלה וזהו טעם "בבית" כי בכל הבית יהיה דינו כן והטעם כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת המקומות להבעית את בעליו וכן אמרו בת"כ (פרשה ז א ג) אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית תלמוד לומר בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מנין ת"ל ופרח ועניני הכתובים האלה כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי וחזר בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות והטוח או בא הכהן ביאה שנית וראה והנה עתה פשה הנגע בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית לומר כי הפושא בראשון או הפושא בשני משפט אחד להם ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית וצוה וחלצו את האבנים וכל הפרשה כי הכתוב נמשך למעלה לאמר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשויון צרעת ממארת היא ואמר עוד (פסוק מח) ואם בא יבוא הכהן בביאה השנית הנזכרת וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלומר שלא חזר בו ונלמד עתה שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ וזה תיקון המקראות כמדרשם שאי אפשר לחתכם בסכין להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמעם ויתכן עוד שנאמר בתקון הענין הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשיש שם נגע יאמר פשה בגדולו והתפשטו וכשאינן שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גידול וכן אונקלוס פתר בכולן אוסיף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדל ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו (שמות א ט) ונוספה נחלתן (במדבר לו ד) ויאמר בדבר החוזר כגון יוסיף ה' שנית ידו (ישעיהו יא יא) ויתנבאו ולא יספו (במדבר יא כה) לא חזרו עוד להנבא והנה ענינו שחזר הנגע והנה אחר חלץ האבנים כשיזכיר הכתוב פשויון יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה ואם כן יאמר הכתוב ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל נגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא בחליצה וטיחה והנה נתפרש כאן דין הבית בפושא בראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור אבל העומד בעיניו בראשון

ופושה בשני לא נתפרש בתורה דינו אבל נדון בו גזרה שוה זו היא ביאה זו היא שיבה (תורת כהנים ז י) לומר שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיבה שהיא אמורה בסוף ראשון שבשתייהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד (בתורת כהנים שם ה-י) מגזירה שוה אחרת שאמר (פסוק מח) ואם בא יבא הכהן שנדון ביאה שלישית כביאה שניה והנה הכתובים כמשמעם והמדרשות למדו אותן מגזירה שוה למשה בסיני ומה שאמרו בת"כ (פרשה ז י) במה הכתוב מדבר וכו' סמך מדבריהם שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם בגזירה שוה וכן מה שאמרו שם (בתורת כהנים פרשה ז י) אם סופנו לרבות את החוזר אע"פ שאינו פושה מה ת"ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנח לו לומר שנניח הכתוב כמשמעותו ונלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבענו במקום אחר זהו הנראה אלי בענין הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמים קיימים והוא דבר נאה ומתקבל (הרמב"ן)

{מד} וּבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׁה הִנָּע בְּבֵית צָרַעַת מִמְּאָרַת הוּא בְּבֵית טָמֵא הוּא :

אונקלוס וַיֵּעוֹל כְּהֵנָּה וַיִּחְזִי וְהָא אוֹסֵף מִכְתָּשָׂא בְּבֵיתָא סְגִירוֹת מְחֻסְרָא הִיא בְּבֵיתָא **מְסָאב** הוּא : (אונקלוס)

יונתן וַיֵּיטִי כְּהֵנָּה וַיִּחְמִי וְהָא הִלִּיךְ פְּסִיּוֹן מִכְתָּשָׂא בְּבֵיתָא סְגִירוֹת מְחֻלָּטָא הִיא בְּבֵיתָא **מְסָאב** הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י וּבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׁה. יָכוֹל לֹא יֵהָא הַחֹזֵר טַמֵּא אֲלֹלָא אִם כֵּן פָּשָׁה, נֶאֱמַר כְּרַעַת מִמְּאָרַת צְבָתִים, וְנֶאֱמַר כְּרַעַת מִמְּאָרַת צְבָגִידִים, מֵה לְהֵלֵךְ טַמֵּא אֶת הַחֹזֵר אֵף עַל פִּי שְׂאִינוּ פוֹשֵׂה, אִם כֵּן מֵה תִּלְמוּד לֹמַר וְהִנֵּה פָּשָׁה, אֵיךְ כֹּאן טַמֵּא אֶת הַחֹזֵר אֵף עַל פִּי שְׂאִינוּ וְנִתְּן אֶת הַבַּיִת, הִיָּה לוֹ לְכַתּוּב אַחַר וְאִם יִשׁוּב הִנָּע, (ו) וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׁה, הֵא לֹא צָא לְלַמֵּד אֲלֹלָא עַל נִגַע הָעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּצִבּוֹעַ רֹאשׁוֹן וּבֹא בְּסוֹף שָׂבִיעַ שְׁנֵי וּמֵאֲחוּר שְׂפָשָׁה, (ה) שְׂלֹלָא פִירֵשׁ בּוֹ הַכְּתוּב לְמַעַלְהָ כְּלוּם צְעוּמֵהּ בְּעֵינָיו בְּצִבּוֹעַ רֹאשׁוֹן, וְלַמִּדָּךְ כֹּאן בְּפִשְׁיוֹן זֶה שְׂאִינוּ מְדַבֵּר אֲלֹלָא צְעוּמֵהּ בְּרֹאשׁוֹן וּפְשָׁה בְּשָׁנֵי, וּמֵה יַעֲשֶׂה לוֹ, יָכוֹל יִתְּנֵהוּ כְּמוֹ שְׂסַמֵּךְ לוֹ וְנִתְּן אֶת הַבַּיִת, תִּלְמוּד לֹמַר וְשָׂב הַכֹּהֵן, וּבֹא הַכֹּהֵן, נִלְמַד צִיֵּאָה מִשִּׁיבָה, מֵה שִׁיבָה חוֹלֵץ וְקוֹלָה וְטַח וְנִתְּן לוֹ שָׂבִיעַ, אֵף צִיֵּאָה חוֹלֵץ וְקוֹלָה וְטַח וְנִתְּן לוֹ שָׂבִיעַ, (ז) וְאִם חֹזֵר נִתְּן, לֹא חֹזֵר טַהוֹר. וּמִנִּין שְׂאִם עִמַּד בְּזֵה וּבְזֵה חוֹלֵץ וְקוֹלָה וְטַח וְנִתְּן לוֹ שָׂבִיעַ, (ח) תִּלְמוּד לֹמַר (וּבֵאֵל), וְאִם צָא יִצְא, בְּמֵה הַכְּתוּב מְדַבֵּר, (ט) אִם צְפוּסָה בְּרֹאשׁוֹן, הֵרִי כִבֵּר אֲמוֹר, אִם צְפוּסָה בְּשָׁנֵי, הֵרִי כִבֵּר אֲמוֹר, הֵא אֵינוּ אֲמוֹר (וּבֵאֵל) וְאִם צָא יִצְא, (י) אֲלֹלָא אֶת שְׂבֹא בְּסוֹף שָׂבִיעַ רֹאשׁוֹן וּבֹא בְּסוֹף שָׂבִיעַ שְׁנֵי וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָּשָׁה, זֶה הָעוֹמֵד מֵה יַעֲשֶׂה לוֹ, יָכוֹל יִפְטֹר וַיִּלְךְ, כְּמוֹ שְׂכַתּוּב כֹּאן וְטַהַר אֶת הַבַּיִת, תִּלְמוּד לֹמַר כִּי נִרְפָּא הִנָּע, לֹא טַהַרְתִּי אֲלֹלָא אֶת הַרְפוּי, מֵה יַעֲשֶׂה לוֹ, צִיֵּאָה אֲמוֹרָה לְמַעַלְהָ וּצִיֵּאָה אֲמוֹרָה לְמַטָּה, מֵה בְּעִלְיוֹנָה חוֹלֵץ וְקוֹלָה וְטַח וְנִתְּן לוֹ שָׂבִיעַ, דְּגַמַר לֵה זֶהוּ שִׁיבָה זֶהוּ צִיֵּאָה, אֵף

בתחתונה כד וכו', כדליתא בתורת כהנים (פרשתא ז, י). גמרו של דבר, אין נתיא
אלא בנגע החוזר אחר חליה וקאי וטיחה, ואין החוזר כריך פשיון. וסדר
המקראות כד הוא, ואם ישוב, ונתן, והבא אל הבית, והאוכל בבית, ובא הכהן
וראה והנה פשה, ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוש שני להסגרו, ובסוף
שבוש שני להסגרו בא וראהו שפשה, ומה יעשה לו, חולץ וקולה וטח ונותן לו
שבוש, חזר ונתן, לא חזר טעון כפרים, שאין בנגעים יותר מג' שבושות: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) פירוש האי כרעת ממארת לא קאי אובא הכהן אלא אוראם ישוב
הנגע כאלו אמר ואם ישוב הנגע וכו' עד ואחרי הטוח כרעת ממארת היא בבית
טמא הוא ונתן את הבית וגו' עד והבא אל הבית וגו' עד והאוכל בבית יכבס את
בגדיו ואחר כך ובא הכהן וראה והנה פשה חולץ וקולה וטח כמו ושב הכהן דלעיל:
(ה) פירוש האי וראה והנה פשה לאו אחוזר ופורח קאי דהא גמרינן ממארת לגזירה
שוא דלעיל דאפילו אם לא פשה טמא ואם כן במה הכתוב מדבר אי בפשה
בראשון הרי כבר אמור ושב הכהן ביום השביעי והנה פשה אלא בבא בסוף שבוש
ראשון ומלאו עומד בעיניו ופשה בשניה גמרינן ביאה משיבה בגזירה שוא מה
להלן קולה וטח ונותן לו שבוש אף כאן, וקרא דונתן את הבית וגו' אוראם ישוב
ופרח קאי שלא דבר כלום הכתוב בו פירש כאן שהוא בנתיא אבל עומד בשבוש
ראשון ופשה בשבוש שניה חולץ וקולה וטח ונותן לו שבוש: (ה) פירוש אין לי שהוא
קולה וטח ונותן שבוש ואם חזר ופרח ונתן אלא שפשה בסוף שבוש ראשון שיש בו
פשיון ואף שעמד בעיניו בשניה או שעמד בראשון ופשה בשניה חולץ וקולה וטח
דגמרינן ביאה משיבה כדלעיל אבל היכא שעמד בעיניו בשבוש ראשונה ושניה
מנין שאף בזה חולץ וקולה וטח ונותן לו שבוש כמו כשיש שם פשיון תלמוד לומר
ואם בא יבא פירוש שהיה לו לומר ובא ומאי ואם בא יבא שני פעמים אלא לאקושי
ביאות להדי מה ביאה ראשונה חולץ כו': (ז) כלומר שעדיין לא שמענו מזה
הפסוק דבעומד בזה ובזה קמיירי מפני זה אמר במה הכתוב מדבר אם בפשה
בראשון ולא חלץ ובסוף כשבא בשני לחלץ פשה הרי חולץ וקולה וטח אף על פי
שלא פשה בשני שהרי הוא אומר ושב הכהן ביום השביעי וגו' למשמע כיון שפשה
חולץ אף על גב דעמד בתר הכי ואם פשה בשני ולא חלץ ועמד בשלישי ובסוף
שלישי מלאו עומד בפשיון הראשון כלומר בפשיון שבשבוש שניה כיון שפשה
חולץ וכו' שהרי הוא אומר ובא הכהן וראה והנה פשה ואוקמינן בפשה בשני
ומשמע שחולץ וכו' אף על גב דעמד בשלישי: (ח) לא גרסינן הכא ובא ואם בא
יבא כו' אלא הכי גרסינן הא אינו אמור ואם בא יבא כו' אלא שבא בסוף שבוש
ראשון אף על פי שלא פשה אינו טהור ומסגירו ובא בסוף שניה ולא פשה אף
שלא פשה חולץ כו' כמו שמפרש רש"י עלמו בעומד. הרא"ם האריך כאן וקארתי

[מה] וְנִתַּץ אֶת הַבַּיִת אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֲצָיו וְאֶת כָּל עֵפֶר הַבַּיִת וְהוֹצִיא אֶל מִחוּץ לְעִיר אֶל

אונקלוס וַיִּתְרַע יֵת בֵּיתָא יֵת אַבְנוֹהִי וְיֵת אַעוֹהִי וְיֵת כָּל עֵפֶר בֵּיתָא וַיִּנְפֹק לְמַבְרָא לְקִרְתָּא לְאֵתֵר

יונתן וַיִּפְכְּרוּן יֵת בֵּיתָא יֵת אַבְנוֹי וְיֵת קִיסוֹי וְיֵת כָּל עֵפְרָא דְבֵיתָא וַיִּנְפֹק לְמַבְרָא לְקִרְתָּא לְאֵתֵר

אבן עזרא ונתץ את הבית. בצווי. וכן והוציא והקרוב שסגור יהיה שבעת ימים רק הכתוב אחז דרך קצרה והעד והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו בראשונה ובשנייה: (אבן עזרא)

[מו] וְהָבֵא אֶל הַבַּיִת כָּל יְמֵי הַסְּגִיר אֹתוֹ יִטְמָא עַד הָעָרֶב:

אונקלוס וַדִּיעוֹל לְבֵיתָא כָּל יוֹמִין דְּיִסְגֵר יֵתָהּ יְהִי מְסֻאָב עַד רְמֻשָּׂא: (אונקלוס)

יונתן ומאן דיעול לביתא כל יומין דיסגר יתיה יחי מסאב עד רמשא: (תרגום יונתן)

רש"י כל ימי הסגיר אותו. ולא ימים שקלף את נגעו, (א) יכול שאני מוסיף המוחלט שקלף את נגעו, (ב) תלמוד לומר כל ימי (ת"כ פרק ה', ד. 7): יטמא עד הערב. מלמד שאין מטמא בגדים, (ג) יכול אפי' שהיה צכדי אכילת (ד) פרס, תלמוד לומר והאוכל צבית יכבס את בגדיו, אין לי אלא אוכל, שוכב מנין, תלמוד לומר והשוכב, אין לי אלא אוכל ושוכב, לא אוכל ולא שוכב מנין, תלמוד לומר יכבס, יכבס ריבה, אם כן למה נאמר אוכל ושוכב, ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס (ת"כ ס"ג הו"ג, ח. ברכות מ"א. עירובין פ"ג: (רש"י)

שפתי חכמים (א) פירוש דכל ימי הסגרו ירדה עליו טומאה בהכרח ולפיכך הנכנס בו טמא אבל ימים שחולץ וקוץ וטח אינו מטמא צביאה שהטומאה הלכה לה עד שיתחיל למנות שבעות ההסגר: (ב) שהוא הבית שחזר ופרח בו הנגע אחר שחלץ וקיצה וטח וחזר הנגע ופרח וקלף נגעו והוציא האצנים שבהן הנגע שלא יטמא צביאה תלמוד לומר כל ימי דהוה ליה למיכתב בימי הסגיר אותו מאי כל לרבות המוחלט אף שקלף נגעו מטמא כיון דלנתיבה קאי הוי כל הבית טמא ומטמא את האדם צביאה: (ג) דאם לא כן היה לו לכתוב וכבס בגדיו וטמא עד הערב: (ד) פירוש ארבע ציאים. לא יטמא בגדים דהא סתמא כתיב והבא אל הבית יטמא עד הערב דמשמע אפילו שהיה כל היום כולו אינו מטמא בגדים ומפרש ואזיל תלמוד לומר והאוכל כלומר כי היכי דהאוכל שהיה בו ומטמא בגדים הוא

הדין נמי הבא אל הבית דכתב קרא אם שיה כדי אכילה דמטמא בגדים אף על פי שלא אכל דאין לומר אכילה דוקא אבל שוכב דאין בו אלא שהייה לא הרי תלמוד לומר והשוכב דשמעינן מיניה דטעמא דאוכל לא משום אכילה אלא משום שהייה הוא והוא הדין ביאה נמי אם שיה כדי אכילה טמא דאין לומר דוקא אם אכל או שוכב האמר דמטמא אבל לא שוכב ולא אכל כגון ביאה לחוד אף על פי ששהה אינו מטמא בגדים. אם כן מה תלמוד לומר יכבס יכבס תרי זימני דהוה ליה למיכתב והאוכל בבית והשוכב בבית יכבס בגדיו אלא על כרחך לרבות מי שבה ושהה אף על פי שלא אכל ולא שוכב אלא שיה מטמא הבגדים והדר בעי אם כן כיון דבשהייה תליא מילתא אם כן שוכב למה לי בשלמא אוכל מיבעי לן ליתן שיעור שהייה כשיעור אוכל ואי משום יכבס יתירה דמרבא אפילו בשהייה לחודיה בלא אכילה ושכיבה לכתוב קרא במקום והשוכב והבא מכיון דביאה בכלל שכיבה הוא מה תלמוד לומר והאוכל והשוכב אלא ליתן שיעור לשוכב. ופירש הכתוב הזה אחר ואם בא יבא שלא על הסדר כדי שידבק אם בא יבא עם ובא הכהן וראה ששניהם מענין אחד. הרא"ם האריך ואני קלרתי: (ספתי חכמים)

אבן עזרא **יטמא עד הערב.** אחר שירחץ בשרו כמשפט: (אבן עזרא)

[מז] וְהִשָּׁכַב בַּבַּיִת יִכְבֹּס אֶת בְּגָדָיו וְהֵאֱכַל בַּבַּיִת יִכְבֹּס אֶת בְּגָדָיו:

אונקלוס וְדִישְׁפּוֹב בְּבֵיתָא יִצְבַּע ית לבושוהי וְדִיִּיכוֹל בְּבֵיתָא יִצְבַּע ית לבושוהי: (אונקלוס)

יונתן וְדִישְׁכּוֹב בְּבֵיתָא יִצְבַּע ית לבושווי וְדִיִּיכוֹל בְּבֵיתָא יִצְבַּע ית לבושווי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא **והשוכב.** חמור על כן יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב ולא הזכירו הכתוב כי כל שוכב ואוכל הוא בא בבית: (אבן עזרא)

[מח] וְאִם בָּא יָבֵא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הַטֹּחַ אֶת הַבַּיִת וְטָהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנֶּגַע:

אונקלוס וְאִם מַעַל יִיעוֹל כְּהֵנָּא וְיִחֲזִי וְהָא לָא אוֹסֵף מִכְתָּשָׂא בְּבֵיתָא בְּתַר דְּאִתְּשַׁע ית בֵּיתָא וְיִדְכִּי כְּהֵנָּא ית בֵּיתָא אַרְי אִתְּסִי מִכְתָּשָׂא: (אונקלוס)

יונתן וְאִין מַעַל יִיעוֹל כְּהֵנָּא וְיִחְמִי וְהָא לָא הִלִּיךְ פִּיסִיוֹן מִכְתָּשָׂא בְּבֵיתָא בְּתַר דְּאִיתְּשַׁשׁ ית בֵּיתָא וְיִדְכִּי כְּהֵנָּא ית בֵּיתָא אַרוֹם אִיתְּסִי מִכְתָּשָׂא: (תרגום יונתן)

רש"י **ואם בא יבא.** לסוף שבוע שני: וראה והגה לא פשה. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו זראשון ובשני מה יעשה לו, יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא,

וטהר הכהן את הבית, תלמוד לומר כי נרפא הנגע, לא טהרתי אלא את הרפוי, ואין רפוי אלא הבית שהוקלה והוטח ולא חזר הנגע, אבל זה טעון חליכה וקלוי וטיחה ושבוע שלישי, וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני, וראה והנה לא פשה יטיחנו, ואין טיחה בלא חלוץ וקלוי, ואחרי הטוח את הבית, וטהר הכהן את הבית, אם לא חזר לסוף השבוע, כי נרפא הנגע, ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיחה: (רש"י)

[מט] ולקח לחטא את הבית שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזב:

אונקלוס ויסב לדפאה ית ביתא תרתין צפרין ואעא דארזא וצבע זהורי ואזובא: (אונקלוס)

יונתן ויסב לדפאה ית ביתא תרתין צפרין וקיסא דארזא וצבע זהורי ואזובא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ולקח. בחבירו: אבן עזרא

[נ] ושחט את הצפר האחת אל פלי הרש על מים חיים:

אונקלוס ויפוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע: (אונקלוס)

יונתן ויפוס טבחא ית ציפרא חדא למנא דפחר על מי מבוע: (תרגום יונתן)

[נא] ולקח את עץ הארז ואת האזב ואת שני התולעת ואת הצפר החיה וטבל אתם בדם הצפר השחויטה ובמים החיים והזה אל הבית שבע פעמים:

אונקלוס ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא דציפרא דנכיסא ובמי מבוע וידי לביתא שבע זמנין: (אונקלוס)

יונתן ויסב ית קיסא דארזא וית אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטמוש יתיה באדמא דציפרא נכיסתא ובמי מבוע וידי לביתא שבע זמנין: (תרגום יונתן)

[נב] וחטא את הבית בדם הצפור ובמים החיים ובצפר החיה ובעץ הארז ובאזב ובשני התולעת:

אונקלוס וידפי ית ביתא בדמא דציפרא ובמי מבוע ובציפרא חיתא ובאעא דארזא ובאזובא ובצבע זהורי: (אונקלוס)

יונתן וידפי ית ביתא באדמא דציפרא חיתא ובקיסא דארזא ובאזובא ובצבע זהורי: (תרגום יונתן)

[נג] וְשַׁלַּח אֶת הַצֶּפֶר הַחִיָּה אֶל מַחוּץ לְעִיר אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכָפַר עַל הַבַּיִת וְטָהַר :

אונקלוס וישלח ית צפרא חיתא למפרא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על ביתא וידפי : (אונקלוס)

יונתן ויפטור ית ציפורא חיתא למפרא לקרתא על אנפי חקלא ויכפר על ביתא וידפי ברם אין איטומוס ביתא למילקא תוב בצורעא תייבא צפורא תמן ביומא ההוא ומתפשטא למיכלא וית ציפרא נכיסתא הוה מקבר פהנא במיחמי מרי ביתא : (תרגום)

הרמב"ן **וכפר על הבית וטהר**. הנה הכפרה הזאת בצפור המשתלחת שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר המשתלח ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתוב לאשם וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הצפרים ועץ הארז והאזוב (הרמב"ן)

[נד] וְזֹאת חַמִּישִׁי זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל נֹגַע הַצֵּרַעַת וְלִנְתָק :

אונקלוס דא אורייתא לכל מכתש סגירותא ולינתקא : (אונקלוס)

יונתן דא תהוי גזירת אהונית אורייתא לכל מכתש סגירותא ולינתקא : (תרגום)

הרמב"ן **זאת התורה לכל נגע הצרעת**. הוא צרעת השחין והמכוה והזכירם בכאן תחלה מפני תדירותן ואחרי כן הזכיר הנתק שהוא גם כן מצוי ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת ולבהרת הם הנגעים הראשונים שפתח בהם (לעיל יג ב) אדם כי יהיה בעור בשרו וגו' ובכל מקום יאחר הבהרת בעבור שהיא העזה והקשה שבכולן (הרמב"ן)

ספורנו **זאת התורה**. מי שיבא להורות בנגעים צריך שידע להבדיל בין שני מינים אף על פי שהם אחד בסוג כאמרו בין נגע לנגע : **לכל נגע הצרעת ולנתק**. שאף על פי ששניהם צרעת בעור האדם מכל מקום הם נבדלים בזה שהנתק נדון בלתי מראות אבל דינו כנשירת שער וכשער שחור ושאר כל מיני הצרעת אינם נדונים בלתי מראות :

[נה] וְלִצְרַעַת הַבֶּגֶד וְלִבַּיִת :

אונקלוס ולסגירות ולבושא ולביתא : (אונקלוס)

יונתן ולצורעא דלבושא ולביתא : (תרגום)

ספורנו **ולצרעת הבגד ולבית**. שאף על פי ששניהם שוים במראה ירקרק או אדמדם ושניהם על אופן בלתי טבעי מכל מקום הם נבדלים בזה שהפושא בבגד בסוף שבוע ראשון נשרף כולו והפושא בבית בסוף שבוע ראשון חולץ וקוצה וטח

ונתן לו שבוע: (ספורנו)

[נ] ולשאת ולספחת ולבהרת: ולבהרת: (אונקלוס)

[נ] ולשאת ולספחת ולבהרת: ולבהרת: (אונקלוס)

[נ] ולשאת ולספחת ולבהרת: ולבהרת: (אונקלוס)

ספורנו ולשאת ולספחת ולבהרת. אף על פי שהם דומים בזה שכל אחד מהן לבן ושדיניהם שוים ומצטרפים כפי מה שבא בקבלה מכל מקום צריך שהבא להורות בנגעים יהיה בקי במדרגות הלבן ומקומותיהם כי מקום שחין ומכוה נדונים במראות מעורבות וצרבת ומקום שער אינו נדון במראה כלל: (ספורנו)

[נ] להורת ביום הטמא וביום הטהר זאת תורת הצרעת: (פ)

אונקלוס לאלפא ביומא מסאבא וביומא דכא דא אורייתא דסגירותא: (אונקלוס)

יונתן למלפא כהנא לעמא בין יומא קבילא דלא למיחמי ביה מכתשא לבין יומא נהירא ובין בר נשא מסאבא לבין בר נשא דכא דא תהוי גזירת אחוניית מכתשא צורעתא: (תרגום יונתן)

רש"י להורות ביום וגו'. איזה יום מטהרו, (ה) ואיזה יום מטמאו: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) וזי"ת ביום טהרתו הוא כזי"ת ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ שפירושו בענין חרושת אבן ועץ הוא הדין הכא נמי להורות בענין היום הטמא ויום הטהור דהיינו ביום ולא כלילה שאין מטמאין ולא מטהרין כלילה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ביום הטמא. ביום שיהיה האדם או הבגד או הבית טמא או טהור: (אבן עזרא)

ספורנו זאת תורת הצרעת. אין להוסיף ולהחמיר לטמא נגעי עור בשר אחרים אף על פי שהם אצלנו מיני צרעת רבים מאלה כאמרו אל תוסף על דבריו כי אמנם עם כל רעתם לא נדין אותם כדין צרעת כלל כמו שטהר הכתוב כשהפך כולו לבן שעבר גבול הצרעת הטמא לרוע כענין הטומאה הנשרפת שנפסדה צורתה: (ספורנו)

ויקרא פרק-טו

[א] וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אֶהֱרֹן לְמִימְרָ: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אֶהֱרֹן לְמִימְרָ: (תרגום יונתן)

[ב] דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶמְרָתֶם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יְהִי זָב מִבְּשָׂרוֹ זֹבּוֹ טָמֵא הוּא:

אונקלוס מְלִילוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימְרוּן לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרִי יְהִי דְאִיב מִבְּשָׂרָה דִּזְבָּה מְסָאָב הוּא: (אונקלוס)

יונתן מְלִילוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימְרוּן לְהוֹן גְּבַר טָלִי אוֹ גְּבַר סִיב אַרוּם יְהִי דְאִיב מִבְּשָׂרָה דְּנִייהָ חֲמָא תְּלַת זִימְנֵי מְסָאָב הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י **כי יהיה זב.** יכול זב מכל מקום (ו) יהא טמא, תלמוד לומר מבשרו, ולא כל בשרו. (נדה מג.) אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין (ז) טמא בזב וטמא בזבה, מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה, נדה (ח) מטמאה טומאה חמורה, זיבה, אף הזב ממקום שמטמא טומאה קלה, קרי, מטמא טומאה חמורה זיבה (ת"כ זבים פרשתא א, ג.): זב טמא. למד על הטפה (ט) שהיא מטמאה (פס ט.). זב דומה למי צרק של שעורין ודחוי, (י) ודומה ללובן ביצה המוזרת, (פ) שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת (נדה לה:): (רש"י)

שפת חכמים (ו) פירוש אפילו הזב מפיו או מחוטמו ואזנו יהא טמא: (ז) ואי לא חילק הכתוב הוה אמינא לעולם מכל מקום שזב ממנו טמא הוא אפילו זב מפיו או מאזנו או מן החוטם ואין לדון בגזירה שוה מאשה דאיכא למיפרך מה לאשה שכן אינה מטמאה בזבה אלא בשלש ראיות שהם בג' ימים רכופים להיזקק שבעה נקיים וקרבן אבל שלש ראיות ביום אחד אין בה דין זבה אבל בזב אפילו בשלש ראיות ביום אחד יש לו דין זב אם כן הוה אמינא שהוא טמא מכל מקום שיא זיבה ממנו אבל השתא דגלי קרא מבשרו ולא כל בשרו דזב אינו טמא מכל מקום שיא זיבה ממנו אלא דעדיין לא ידענו מאיזה בשר שזב ממנו שהוא טמא ומאיזה בשר שזב ממנו שהוא טהור זכיתי לדין כו': (ח) מה שקורא נדה טומאה קלה משום שאין לריכה שבעה נקיים וקרבן מה שאין כן זבה גדולה שרכיכה שבעה נקיים וקרבן: (ט) ואם תאמר פשיטא והלא הזב נטמא מאותה טיפה טומאה חמורה שמטמא אדם וכלים טיפה לא כל שכן שתטמא. ויש לומר דאי לא פירש כן הייתי אומר לטיפה אינה מטמאה דילפינן משעיר המשתלח שהמתעסק בו טמא ומטמא

את האחרים והוא עלמנו אינו טמא הוה אמינא דכמו כן גבי זיבה לכן פירש רש"י לימד על הטיפה כו': (י) ורחוי פירושו דק: (כ) רולה לומר דספנא מארעא ולא בל מזכר. פירוש אל תתמה הואיל וטומאתו חמורה דאפילו טיפה אחת של זוב טמא היכי ידעינן אס יולא ממנו טיפה אחת דלמא טפת קרי הוא וטהור או זוב הוא וטמא ועל זה פירש זוב דומה למי בלק כו': (ספתי חכמים)

בעל הטורים **דברו אל בני ישראל.** ובפי נגעים לא אמר דברו לפי שע"י העגל שעשה אהרן באו נגעים על ישראל. וסמך פרשת זב למצורע לפי שע"י הנחש נתקללה האשה בזיבה והנחש בצרעת: (בעל הטורים)

אור החיים **דברו אל בני ישראל ואמרתם וגו'.** כל זה מיותר אחר שאמר וידבר וגו' לאמר. ואולי שיכוין לומר על פי דבריהם שאמרו (תו"כ) בני ישראל מטמאין בזיבה ואין עכו"ם מטמאין בזיבה. לזה אמר **דברו** פירוש לשון קושי שתמצא טומאה בהם יותר מהעכו"ם ישראל זב מטמא משכב ומושב ואין העכו"ם זב מטמא משכב ומושב, ואמר **ואמרתם** פירוש לשון מעלה על דרך אומרו (תבא כו יד) האמרת והאמירך, הכוונה בזה שהגם שהוא מזקיק בהם הטומאה יותר, זה הוא למעלה להם, שהם ישנם בטהרה, ואין עכו"ם בטהרה, והוא סוד אין שוטה נפגע (שבת יג:):

איש איש כי יהיה זב וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **איש איש**. ואולי שיודיע מה שאמרו ז"ל במדרש (תדב"א פט"ו) ראה אדם קרי שחייב טבילה, ואמר מי רואה אותי אין בכך כלום, שוב ראה פעם ב', אמר מי רואה אותי, פעם ג', עבר על מה שכתוב פעמים שלש עם גבר, הוא נעשה זב וכו' ע"כ. זה הוא שרמז באומרו **איש איש** פירוש פעם ראשונה איש, על דרך אומרו (תצא כג יא) אשר כי לא יהיה טהור מקרה לילה, ואמר פעם ב', איש לרמוז על פעם ב' אם חזר בו מוטב אם לאו יהיה זב גמור ויטבול לטומאה חמורה:

זובו טמא הוא. רז"ל דרשו בתורת כהנים על זה הדרך זובו הוא טמא, למד על הזוב שהוא טמא, והלא דין הוא הזב שהוא גרם לו טומאה טמא, הזוב שהוא גורם טומאה אינו דין וכו', שעיר המשתלח יוכיח וכו' שהוא טהור ומטמא תלמוד לומר זובו הוא טמא. ודרשו עוד על זה הדרך הוא טמא ואין דם היוצא מהאמה טמא, פירוש שהייתי דן קל וחומר מרוקו ומה רוק שהוא יוצא ממקום טהרה טמא דם שיוצא ממקום טומאה אין דין וכו' תלמוד לומר הוא וכדרך שדן התנא שם כשרצה להצריך ריבוי למי רגלים שמטמאים ודן קל וחומר מרוקו וסתר לה מדם היוצא תלמוד לומר וזאת לרבות מי רגלים. ובפרשת דם נדה (נדה נו.) הקשו ומה ראית לרבות מי רגלים ולמעט דם היוצא, ואמר ר' שמעון מרבה אני מי רגלים לטומאה דדומה לרוק שמתעגל ויוצא וחוזר ונבלע, מה שאין כן הדם ע"כ. וקשה אם כן לא לכתוב אלא ריבוי וזאת ואני יושב ודן ריבוי זה למה הלא בין מי רגלים בין דם היוצא באים בקל וחומר מרוקו, ומכח זה הייתי מכריח לומר שלא לדון קל וחומר ונאמר שבא הכתוב לסתור קל וחומר שתחייבך לרבות מי רגלים ודם היוצא ולא ריבה אלא אחד מהם, ולידע איזה מהם הוא המתרבה ידון בדומה לרוק שמתעגל וכו' כדברי ר' שמעון, ולא היה צריך לכתוב מיעוט הוא. ואין לדחות שאז הייתי אומר שבא ריבוי וזאת לדם היוצא הגם שאינו מתעגל וכו' אבל מי רגלים אתי בקל וחומר, זה טעות, כי כשאנו באים לדון בקל וחומר מהרוק שאינו יוצא ממקום טומאה אנו דנין מי

רגלים ודם היוצא כאחד בקל וחומר שהרי הם שוים בצד החמור שיצאו ממקום טומאה, ולא צריך ריבוי לדם אם לא שתאמר דאתא קרא לסתור לקל וחומר, ותמצא שגם התנא שגמר מיעוט הדם ממיעוט הוא כשבא ללמוד מי רגלים מקל וחומר דרוקו דחה דם היוצא יוכיח שאינו נלמד בקל וחומר ולא דחה פירכא זו מה לדם היוצא שאינו מתעגל וכו'. ומעתה כשלא יהיה אלא ריבוי וזאת תתחייב מעצמך לומר שהתורה מנעתך מלדון קל וחומר זה כדי שלא תדון הכל, ואני יודע כי מה שבא לטהר הוא דם היוצא ומכח זה בניתי מקום לפרש שנתכוון הכתוב בייתור תיבת הוא לומר כי אין גופו של זב לבד הוא המטמא את בעליו אלא הוא סימן אשר יעשה ה' בטמא לצד מעשיו הרעים, והודיע ה' כי אדם שיהיה בו סימן זה הוא לו לסימן כי איש טמא הוא. ותיבת הוא שאמר הכתוב חוזרת אל האדם שטמא הוא. ולזה יצו ה' משפט האדם שהוא עצמו אב הטומאה לטמא אדם וכלים והגם דהתנא דרשה למיעוט דם, זה היה קודם דרשת וזאת ואחר דרשת וזאת נחזור לדון ולדרוש. והרבה פעמים דורש בתורת כהנים בדרך זה, וכאן הניח מקום לדורשי תורה: (אור החיים)

ספורנו זב מבשרו. כבר באה הקבלה מבשרו ולא מחמת אנסו' וזה שיהיה הזב שותת בסבת בשרו שהוא כנוי לאמה או לכלי הזרע ולא מחמת סבה אחרת מגרת את הזוב. וכבר פירשו ז"ל (נדה לה, ב) שהזוב הוא כלובן ביצה המוזרת. וכאשר יקרה זה מבשרו שהוא בסיבת חולי כלי הזרע בלבד, הנה זה יורה על חולשתם וחסרון עכולם אשר יקרה על הרוב בסבת רוב התמדת המשגל והרהוריו אשר בו לא תחדל זמת אולת חטאת ובכן ראוי שישפור ז' נקיים אשר בס יסורו הרהוריו מלבו ויטבול מן הטומאה ויכפר בחטאת ועולה על מה שפעל והרהר: (ספורנו)

[ג] וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו הוא:

אונקלוס ודא תהי סובתה בדובה רר בשרה ית דובה או חתים בשרה מדובה סובתה היא: (אונקלוס)

יונתן ודא תהי סאובתיה גוון חינוור בדדיה חריר בישריה ית דדיה או דאיסתתם בישריה מדוניה סאובתיה הוא: (תרגום יונתן)

רש"י רר. לשון ריר שזב את בשרו: את זובו. כמו ריר שיואל ללול: או החתים. שיואל עב וסותם את פי האמה, ונסתם בשרו מטפת זובו, זהו פשוטו. ומדרשו (מגילה ח. גדה מג): מנה הכתוב הרחשון ראיות שתיים וקראו טמא, שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא, ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא, שנאמר טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא, הא כילד, שתיים לטומאה, והשלישית (ב) מזקיקתו לקרבן: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש אם ראה ראיה ראשונה הוא כרואה שכבת זרע שאינו מטמא רק במגע ובראיה שניה מטמא אף במשא ומטמא משכב ומושב וטעון ספירת שבעה נקיים ובשלישית אף לקרבן כדאיתא פרק קמא דמגילה אין בין

לחיייה שניה לראייה שלישי בזב אלח קרבן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **וזאת תהיה טומאתו.** הטעם כי הזב הוא על ב' דרכים: **רר בשרו.** מגזרת ויורד רירו על זקנו: **או החתים.** כמו נסגר מגזרת כי חתום הוא והטעם שהתחבר הזב ונקרש ולא יצא הקרי בשכבו עם האשה וגזרה אחת למשכב ולמושב וכן הנוגע באחד מהם משפט אחד לו: (אבן עזרא)

בעל הטורים **החתים בשרו מזובו.** בגימטריא זה בחתימת פי האמה: (בעל הטורים)

אור החיים **טומאתו בזובו.** בתורת כהנים אמרו טומאתו בזובו למעט שאינו מטמא באודם ע"כ. פירוש וזולת מיעוט זה הגם שאמר קרא זובו טמא הוא ודרשו בתורת כהנים שבא למעט אודם היוצא שאינו מטמא, לא דרשו כן אלא לצד שאחר האמת מיעט הכתוב שאינו מטמא הזב באודם, אבל אם לא היה מיעט טומאת האודם אז היה נכלל גם האודם בכלל אומרו זובו טמא, כי שניהם נקראים זובו, ולא היינו יכולין למעט האודם, והיינו מוכרחין לפרש מיעוט הוא על טומאת הזב שאינו מטמא באודם, ולא היה לנו מקום למעט דם היוצא שאינו מטמא, והוא אתי בקל וחומר מרוקו כאמור שם. או היינו מתחכמים למעטו ממה שיוצרך לריבוי וזאת כמו שכתבנו למעלה:

טומאתו היא. בתורת כהנים דרשו ומה הזב שאינו מטמא באודם מטמא בלובן זבה שמטמאה באודם אינו דין שמטמאה בלובן תלמוד לומר טומאתו היא. פירוש שלא היה צריך לומר טומאתו, אלא בא למעט זבה, טומאתו ולא טומאתה. ולא מתיבת היא ממעט הזבה כדברי בעל קרבן אהרן, כי כשנבא לדייק ממשמעות מיעוט המתדייק מתיבת היא יהיה המיעוט בטומאה ולא בנטמא והבן. ומה שיש לפרש בברייתא זו שהצריך למעט זבה שלא תטמא בלובן שלא תדון בקל וחומר מזב, ובראש ברייתא זו ממעט הזב שלא יטמא באודם שלא ידון בקל וחומר מזב, והם ב' קל וחומר הסותרים זה את זה, כבר הארכתי בפרשה זו בפסוק והזה על המטהר, ולדרך שכתבתי שם יתיישבו גם כן דבריהם ז"ל במקום זה, כי יש בנדה חומרא שדמה מטמא לח ויבש (נדה נד): מה שאין כן זב שאינו מטמא אלא לח, גם מטמא משכב ומושב בראיה אחת מה שאין כן הזב, ולזה יש להגדיל טומאת הדם, ויש חומרא בזב שאינו צריך ימים אלא ראיות, וגם שסופר שבעה לב' ראיות מה שאין כן הזבה, ואם כן יש צדדים להגדיל טומאת הלובן, וחש הכתוב למי שיגדל בעיניו חומרא זו לדון קל וחומר בדרך זה, ולמי שיגדל בעיניו חומרא זו שידון בדרך זה והבן. וטעם אומרו תיבת היא, נראה שחש הכתוב שיאמר האומר לא מיעט הכתוב לובן בזבה אלא למעט שלא יטמא בחומרות האודם דהיינו לטמא משכב ומושב בראיה אחת שלא לומר דון מינה ואוקי באתרא אבל לטמא בטומאתו של זב עדיין אני אומר שכן הוא, תלמוד לומר מיעוט ב' היא פירוש שהמיעוט בא על מציאות עצמה של טומאת הזב שאינה אלא בו, ושיעור הדברים הם על זה הדרך טומאה זו כמשפט אשר בו הוא דהיינו שמטמאים בב' וג' ראיות אינה אלא בזב כמובן מאומרו טומאתו ולא של זבה: (אור החיים)

[ד] **כָּל הַמְשַׁכֵּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא:**

אונקלוס **כָּל מְשַׁכְּבָא דִּי יִשְׁכַּב עַלְוֵהי דוּבְנָא יְהִי מְסָאָב וְכָל מְנָא דִּי יֵיִתֵּב עַלְוֵהי יְהִי**

מִסָּאָב :

(אונקלוס)

יונתן **פֶּל מִשְׁכָּבָא דְמִיחַד לְמִישְׁכּוֹב עֲלוּי דּוֹבְנָא יְהִי מִסָּאָב וְכָל מְנָא דְמִיחַד לְמִיתַב עֲלוּי יְהִי מִסָּאָב :** (תרגום יונתן)

רש"י כל המשכב. הראוי למשכב, יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת, (מ) תלמוד לומר אשר ישכב, אשר שכב לא נאמר, אלא אשר ישכב, המיוחד תמיד לכך, יאל זה שאומרים לו (נ) עמוד ונעשה מלאכתנו: אשר ישכב. ישכב לא נאמר, אלא אשר ישכב עליו, הזכ במיוחד תמיד לכך: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) פירוש כגון דף של נחתומים או עריצה גדולה: (נ) כלומר שאי אפשר צעת שהוא משתמש בו למלאכה אחרת שיהא שוכב עליו: (שפתי חכמים)

בעל הטורים **ישכב עליו.** בגימטריא זה מיוחד לשכיבה: **וכל הכלי.** בגימטריא אכל לא האבן: (בעל הטורים)

[ה] וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַע בְּמִשְׁכָּבוֹ יִכָּבֵס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרְב׃

אונקלוס **וְגִבַר דִּי יְקָרַב בְּמִשְׁכָּבָהּ יִצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחִי בְּמִנְא וְיְהִי מִסָּאָב עַד רְמִשָּׂא :** (אונקלוס)

יונתן **וְגִבַר דִּי יְקָרַב בְּמִשְׁכָּבָהּ יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעֵין סְאוּוִין דְּמוֹי וְיְהִי מִסָּאָב עַד רְמִשָּׂא :** (תרגום יונתן)

רש"י ואיש אשר יגע במשכבו. לימד על המשכב שחמור מן המגע, שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים, והמגע שאינו משכב, אינו אלא ול הטומאה, (ס) ואינו מטמא, אלא אוכלין ומשקין: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) כלומר שהמשכב שנגע בו הזב הוא אב הטומאה ומטמא אדם לטמא בגדים שעליו דכתיב ביה יכבס בגדיו ורחץ במים אבל דבר אחר שאינו מיוחד לשכיבה ונגע בו הזב אינו אב הטומאה אלא ול הטומאה והוא ראשון בלבד ובשעת חיבורו מטמא כלי שטף במגעו ולא אדם וכלי חרס. ולאחר פרישתו אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין. ופירוש חמור מן המגע רואה לומר שאינו של משכב: (שפתי חכמים)

בעל הטורים **ורחץ במים.** בגי' ובארבעים סאה. ד"א במים במי מ' פי' מ' סאה: (בעל הטורים)

[ו] וְהִישָּׁב עַל הַפְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עֲלוּי הָזָב יִכָּבֵס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרְב׃

אונקלוס וְדִיִּיתָב עַל מְנָא דִּיִּיתָב עֲלוּהִי דּוּבְנָא יִצְבַּע לְבוּשׁוּהִי וְיִסְחִי בְּמִיָּא וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא : (אונקלוס)

יונתן וְדִי יִתִּיב עַל מְאָנָא דְּמִיִּיחַד לְמִיתָב עֲלוּי דּוּבְנָא יִצְבַּע לְבוּשׁוּי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סְאוּוִין דְּמֹוִי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא : (תרגום יונתן)

רש"י והיִשָּׁב עַל הַכְּלִי. אֲפִילוּ לֹא נִגַּע, אֲפִילוּ עֲשָׂרָה כְּלִים זֶה עַל זֶה, כּוֹלֵן (ע) מִטְמְאִין מִשׁוֹם מוֹשָׁב, (פ) וְכֵן בְּמִשְׁכָּב (ת"כ פ'ק ג, א.): (רש"י)

שפתי חכמים (ע) מדכתיב והיושב על הכלי אשר יסב עליו הזב מהיִשָּׁב ישיבה של טהור לישיבה של זב מה ישיבה של זב אף כשלא יושב הוא על הכלי נטמאין הכלים ממנו כגון אבן מסמא כד ישיבה של טהור שהוא נטמא מהכלי שנטמא מהזב אף כשלא נגע בו. אבן מסמא הוא אבן ששמוה על גבי יתדות וכלים תחתיה כדכתיב והיתית אבן חדא ושומת על פוס גובא. ונדה או זב יושבין עליה אף על פי שלא הכזידו על הכלים טמאים הכלים כדכתיב כל אשר יהיה תחתיו. רש"י פרק רבי עקיבא: (פ) דילפינן במה מלינו ממושב פירוש שאם שכב טהור על אבן מסמא והיה תחת האבן משכבו של זב הרי הוא טמא אף שמפסיק בינייהו האבן והאבן אינו מקבל טומאה אפילו הכי הוא טמא ואף על גב דגבי משכב לבד הוא דכתיב ילפינן מיניה אף למושב כיון דשוו משכב ומושב בחומר מגען לטמא בגדים חדא מילתא הוּא: (שפתי חכמים)

[ז] וְחִלְגַּע בְּבֶשֶׂר הַזָּב יִכְפֹּס בְּגָדָיו וְרַחַץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב:

אונקלוס וְדִיִּקְרַב בְּבֶסֶר דּוּבְנָא יִצְבַּע לְבוּשׁוּהִי וְיִסְחִי בְּמִיָּא וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא : (אונקלוס)

יונתן וְדִיִּקְרַב בְּבֶשֶׂר דּוּבְנָא יִצְבַּע לְבוּשׁוּי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סְאוּוִין דְּמֹוִי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא והנוגע בבשר הזב. באיזה אבר שיהיה: (אבן עזרא)

[ח] וְכִי יֵרָק הַזָּב בְּטָהוֹר וְכִפֹּס בְּגָדָיו וְרַחַץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב:

אונקלוס וְאַרִי יְרוֹק דּוּבְנָא בְּדִכְיָא וְיִצְבַּע לְבוּשׁוּהִי וְיִסְחִי בְּמִיָּא וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא : (אונקלוס)

יונתן וְאַרוֹם אִין יֵרִיק דּוּבְנָא בְּדִכְיָא וְיִצְבַּע לְבוּשׁוּי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סְאוּוִין דְּמֹוִי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא : (תרגום יונתן)

רש"י וכי ירק הזב בטהור. ונגע בו (פס ט). או נשאו שהרוק (פ) מטמא במשא (נה) (רש"י):

שפתי חכמים (פ) להכי לרשין ליה וכי ירוק הזב בטהור כלומר צמה שציד הטהור היינו כשירוק על המקל שציד טהור והוא נשאו הוא טמא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ירק. ידוע מפעלי הכפל והעד דגשות קו"ף רוקי הנה גם רוקו יזיק כי הזוב מהחליים הנדבקים ואין מנהג האדם שירוק בפני חברו רק איננו בכוונה כי הזב זרק רוקו ונפל על הטהור: (אבן עזרא)

ט וְכֹל הַמְרַבֵּב אֲשֶׁר יִרְפֵּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא:

אונקלוס וְכֹל מְרַבֵּב דִּי יִרְפֵּב עָלוּהִי דּוּבְנָא יְהִי מְסָאָב: (אונקלוס)

יונתן וְכֹל זֹנָא וּמְרַבֵּב דִּיִּרְפֵּב עָלוּי דּוּבְנָא יְהִי מְסָאָב וְכֹל דִּיִּקְרַב בְּכָל מָאן דִּיהִי תְחֻתָּוִי יְהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא: (תרגום יונתן)

רש"י וכל המרכב. אף על פי שלא ישב עליו, (ה) כגון התפוס של סרגא שקורין ארלו"ן, טמא משום מרכב, והאוכף שקורין אליו"ש, טמא טומאת מושב: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) רוצה לומר לא שיושב ממש עליה היינו מושב דכתיב בקרא אלל כל האוכף שהוא עץ שלפניו ולאחריו שאינו יושב עליו אלל שהרכב מחזיק בו שלל יחליק מלפניו או לאחריו ולכך נקרא תפוס על פס שתופס בו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכל המרכב. שהוא מקבל טומאה כדברי המעתיקים: (אבן עזרא)

יג וְכֹל הַנֶּגַע בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תְחֻתָּוִי יִטְמָא עַד הָעָרֵב וְהַנוֹשֵׂא אוֹתָם יִכָּבֵס בְּגָדָיו וְרַחֲצֵם בְּמַיִם

אונקלוס וְכֹל דִּיִּקְרַב בְּכֹל דִּי יְהִי תְחֻתָּוִהִי יְהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא וְדִיטוּל יְתָהוֹן יִצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחִי בְּמַיָּא וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא: (אונקלוס)

יונתן וְדִיִּוְסִיט יְתָהוֹן יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סָאוּוִין דְּמוֹי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא: (תרגום יונתן)

רש"י וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו. של זב (ת"כ פסק ד, א.), (ו) צל ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים, והוא חומר במשכב מצמרכב: והנושא אותם. כל האמור בענין הזב, זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי גליו והמשכב והמרכב, משאן מטמא אדם לטמא בגדים: (רש"י)

פּתּי חכמים (ה) כלומר ולא תחתיו של מרכז הסמוך לו אלא אחז קאי כלומר שנגע במרכז שהיה תחתיו של זב טמא ואינו טעון כבוס בגדים: (פּתּי חכמים)

אבן עזרא בכל אשר יהיה תחתיו. תחת המרכב יטמא טומאה קלה וטומאה הנושא אותם יותר חמורה: (אבן עזרא)

יא וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הִזָּב וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בְּמַיִם וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרַחַץ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב:

אונקלוס וְכֹל דֵּי יִקְרַב בֵּיהּ דּוּבְנָא וִידוּהֵי לָא שְׁטַף בְּמַיָּא וַיִּצְבַּע לְבוּשׁוֹהֵי וְיִסְחֵי בְּמַיָּא וַיְהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא: (אונקלוס)

יונתן וְכֹל מִדְעָם דִּיקְרַב בֵּיהּ דּוּבְנָא וִידוּי לָא שְׁטַף בְּמַיָּא וְהִי מְסָאָב וְאִין גְּבָרָא הוּא יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחֵי בְּאַרְבָּעִין סְאִין דְּמוּי וַיְהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא: (תרגום יונתן)

רש"י וידיו לא שטף במים. צעוד שלא טבל מטומאתו, (ז) ואפילו פסק מזובו וספר שצעה ומחוסר טבילה, מטמא בכל טומאותיו. וזה שהוליא הכתוב טבילת גופו של זב כלשון שטיפת ידים, ללמדך שאין בית הסתרים (ח) טעון ביאת מים, אלא אבר הגלוי, כמו הידים (ת"כ שם ה. נדה סו:): (רש"י)

פּתּי חכמים (ז) ואחז קאי ולא אנוגע בו לומר שקודם שטבל הרי הוא טמא וטעון כבוס בגדים דאם לא כן לא הוה ליה למיכתב אלא וכל אשר יגע בו הזב וכבס בגדיו ורחץ במים וידיו לא שטף למה לי: (ח) כגון תוך פיו ופי האשה דלמטה ותוך הקמטים לאף על גב דלא עלו בהן מים טהור רק לאוי לביאת מים צעינן: (פּתּי חכמים)

אבן עזרא וידיו לא שטף במים. היה נראה לנו כי כל מאכל והדומה לו שיגע בו הזב והנגיעה היא בידי וידיו שטופות איננו טמא בעבור שלא נגע במקום הזב רק כאשר ראינו כל אבותינו פירשו וידיו כגופו קבלנו דבריהם ועל דרך הפשט כי כל טהור שיגע בו הזב וידיו שטופות הוא יטמא ולא בגדיו ואם לא היו שטופות יטמאו בגדיו וזה כמו הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו: (אבן עזרא)

הרמב"ן וידיו לא שטף במים. יקרא הכתוב הטבילה שטיפה במים שאמר בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדים כבוס וכבס שנית וטהר (לעיל יג נח) והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהיה בה דבר חוצץ אלא ישטוף כל גופו במים כלשון ומורק ושוטף במים (לעיל ו כא) וכן נחל שוטף (ירמיהו מז ב) וענין הכתוב בעבור כי הנגיעה בידי אמר כי אשר יגע בו הזב בידי ועדיין לא שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידי ועדיין לא רחץ במים ביום טהרתו יכבס בגדיו והוצרך לומר לשון שטיפה ללמד על הרחיצה שיזכיר (פסוק יג) ורחץ בשרו במים חיים שתהיה בשטיפה ושפשוף להסיר

החציצה כמו שפירשתי ואיננו נכון שיאמר כי אשר יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שכבר אמר כי כל הנוגע בבשר הזב באי זה מקום שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ומרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו במים חיים וטהר אבל הכתוב ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי ורבותינו אמרו (תורת כהנים זבים פרק ד ה) שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים וטעם טומאת הזב באיש מפני היותו חולי כבד מן החולאים הנדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטהרו וצריך חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי וטעם טומאת שכבת זרע (פסוקים טז-יח) אע"פ שהוא בטבע התולדה כטעם טומאת המת כי המקור משחת והשוכב לא יודע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד נוצר ובזוכרי טומאת המת בעזרת הממית והמחיה יתבאר לך הקרי ועוד אזכיר בנדה (להלן יח יט) טומאת עקרים הקל הכתוב בזוב האשה בעת נדתה ולא חייב בה קרבן בעבור שהוא בטבעה ולא נתרפאת מחולי וטמא אותה שבעת ימים בין שתראה יום אחד או כל השבעה (אבל) הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי אבל כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה ההם הנה הוא חולי כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכיר הכתוב טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש וטומאתו ואמר בסוף (פסוק יג) ורחץ בשרו במים חיים וטהר וחזר ואמר באשה (פסוק יט) ואשה כי תהיה זבה כאיש הזב דם יהיה הזוב שלה לא לובן כאיש והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי כן הזכיר בזבה (פסוק כח) ואם טהרה מזובה כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב ועל דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב אבל רבותינו הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הנטהרים מטומאתם במי מקוה (תוספתא מגילה פ"א הי"א) והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל "ואחר תטהר" שבכלל האיש היא שלא בא הכתוב אלא להזכיר החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זובה בדם ולחלק בין עת נדתה ובין בלא עתה ולפיכך סברו שבא הכתוב לרבות לה טהרה לומר "ואחר תטהר" כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים (הרמב"ן)

בעל הטורים שטף. ב' דין ואידך וחלף ביהודה שטף ועבר שזב צריך מים חיים: (בעל הטורים)

[יב] וְכָלִי חֶרֶשׁ אֲשֶׁר יִגַע בּוֹ הַזָּב יִשְׁבֵר וְכָל כְּלֵי עֵץ יִשְׁטֹף בַּמַּיִם:

אונקלוס וּמֵאן דְחָסַף דִּי יִקְרַב בָּהּ דּוֹבְנָא יִתְבָּר וְכָל מָאן דְאָע יִשְׁתַּטֵּף בַּמַּיִם: (אונקלוס)

יונתן וּמֵאן דְפָחַר דְיִקְרַב בְּגוּיָהּ דּוֹבְנָא יִתְבָּר וְכָל מָאן דְקִיסָא יִשְׁתַּטִּיף בַּמַּיִם: (תרגום)

רש"י וְכָלִי חֶרֶשׁ אֲשֶׁר יִגַע בּוֹ הַזָּב. יְכֹל אֲפִילוּ נִגַע בּוֹ מֵאֲחֹרָיו וְכו', כִּלְאִיתָא בַת"כ (פרשתא ג, א.), עַל אִיזְהוּ מִגֵּעוֹ שְׁהוֹא כְּכוּלָּהּ, הוּי אֹמֵר זֶה (א) הִיסְטוּ: (רש"י)

שפתיה חכמים (א) פִּירוּשׁ שְׁנַתְנַדְלָהּ וְהוּסַט כּוּלּוּ מִכַּח הַזָּב שְׁאִין הִיסְט לְמַקְרָתוֹ אֲלֵא כּוּלּוֹ וְהֵא דֵאֲפָקִיָּה קִרָא לְהִיסְט בְּלִשָׁן מִגֵּע לְמִימְרָא דֵהִיסְטוֹ דּוּמִיָא דְמִגֵּעוּ מֵה

מגעו זידיו שהוא מאזכראי אף היסטו זידיו מאזכראי לאפוקי קנה זקומטו לזז
לאס היה קנה זקומטו והסיט זה את הטור טהור כיון שהיסטו לא זא אלא
מכח בית הסתרים שלו: (שפתי חכמים)

בעל הטורים יגע. בגימטריא היסט. איזהו מגע במקצתו שהוא שכולו זהו היסטו:
(בעל הטורים)

יג וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכפס בגדיו ורחץ בשרו
במים חיים

אונקלוס וארי ידפי דובנא מדובה וימני לה שבעת יומין לדכותה ויצבע לבושהי
ויסחי בשרה במי מבוע וידפי: (אונקלוס)

יונתן וארים אין פסק מדובנא דוביה וימני לה שובעא יומין לדכותיה ויצבע
לבושוי ויסחי בישריה במי מבוע וידפי: (תרגום יונתן)

רש"י וכי יטהר. (ב) כשיפסוק: שבעת ימים לטהרתו. שבעת ימים טהורים
מטומאת זיבה (ג) שלא יראה זוב, וכולן לרופין (נה סה:): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) היינו טהרת דמים לא טהרת טומאה דהא כתיב אחריו ורחץ
במים חיים וטהר: (ג) פירוש אלו ז' ימים כריכים להיות טהורים מטומאת זיבה
דאם לא כן מאי וכי יטהר וספר לו וגו' דמשמע אם לא פסק אינו סופר ואי לא
יהיו טהורים מזיבה הא לא פסק. ופירש עוד וכולן לרופים מדכתיב לטהרתו
שהא טהרתו אחת פירוש ללא חזי זיבה זאמנעי ואי חזי להו זאמנעי סתרי
ליומא קמאי ומונה שבעה ימים טהורים מרישא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לטהרתו. מיום טהרתו והקרוב עולה וחטאת בעבור כי הזוב מוסר על
עון: (אבן עזרא)

יג וביום השמיני יקח לו שתי תרים או שני בני יונה ובא לפני ה' אל פתח
אהל מועד ונתנם אל הפתח:

אונקלוס וביומא תמינאה יסב לה תרתין שפנינין או תרין בני יונה וייתי לקדם יי
לתרע משפן זמנא ויתנינון לכהנא: (אונקלוס)

יונתן וביומא תמינאה יסב ליה תרין שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יוון וייתי
יתהון לקדם יי לתרע משפן זימנא ויתנינון לכהנא: (תרגום יונתן)

בעל הטורים ובא לפני ה' אל פתח. בגי' הנה מלמד שהזב הוא טובל מבעוד יום:
(בעל הטורים)

[טו] וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חֲטָאת וְהֶאֱחָד עֵלָה וְכִפֵּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזִּבּוֹ : (ט)

אונקלוס וְנִעְבַּד יְתֵהוּן כְּהֵנָּה חֵד חֲטָאתָּא וְחֵד עֲלֵתָּא וְיִכְפֵּר עֲלוּהֵי כְּהֵנָּה קָדָם יְיָ מִדּוּבָה : (אונקלוס) **[ס]**

יונתן וְנִעְבִּיד כְּהֵנָּה חֵד קוֹרְבָן חֲטָאתָּא וְחֵד קוֹרְבָן עֲלֵתָּא וְיִכְפֵּר עֲלוּי כְּהֵנָּה קָדָם יְיָ וְיִדְכִי מִן דְּוִיָּה : (תרגום יונתן)

[טז] וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שְׁכַבְתָּ זָרַע וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ שְׁבִיעִי שִׁישִׁי - שְׁבִיעִי בַמְּחֻבְרִין וְטָמֵא עַד הָעָרֶב : (אונקלוס)

אונקלוס וְגִבֵּר אֲרִי תַפּוֹק מִנֶּה שְׁכַבְתָּ זָרַעָא וְיִסְחִי בְּמֵאָה יֵת כָּל בְּשָׂרָהּ וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמֵשָׂא : (אונקלוס)

יונתן וְגִבֵּר אֲרוּם אִישׁתְּלִי וְיַפּוֹק מִיְנִיהָ שׁוֹכְבַת זָרַעָא וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סָאִין דְּמוֹי יֵת כָּל בִּישְׂרִיהָ וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמֵשָׂא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא **כי תצא ממנו**. שלא ברצונו: **שכבת זרע**. כמו שכבת הטל מגזרת מי ישכב. היה נראה לנו שצריך רחיצ' הבגד או העור אם היה בו זרע לח או יבש והאמת כדברי הקבלה. והשלים דבר הזכר ועתה יחל בנקבה. ופירוש ואם על המשכב הוא שב אל הכלי אשר תשב עליו והנה הכלי על המשכב או כלי על כלי על כן הטומאה קלה ולא הזכיר לאשה מרכב כי (בהמ"י) (ס"א בהווה) דבר הכתוב והמשפט אחד: אבן עזרא

בעל הטורים **תצא ממנו**. בגי' זה זרע יורה כחץ: **כי תצא ממנו**. בגי' זרע לח לא יבש: **ורחץ במים את כל בשרו**. בגימ' ולא יהא בו חציצה בבשרו ושערו: (בעל הטורים)

[יז] וְכָל בְּגָד וְכָל עוֹר אֲשֶׁר יְהִי עָלָיו שְׁכַבְתָּ זָרַע וְכַבֵּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב :

אונקלוס וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מְשֻׁדֵּי דִי יְהִי עֲלוּהֵי שְׁכַבְתָּ זָרַעָא וְיִצְטַבַּע בְּמֵאָה וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמֵשָׂא : (אונקלוס)

יונתן וְכָל לְבוּשָׂא וְכָל צֵלָא דִי יְהוּי עֲלוּי שְׁכַבְתָּ זָרַעָא וְיִצְטַבַּע בְּמוֹי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמֵשָׂא : (תרגום יונתן)

[יח] וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שְׁכַבְתָּ זָרַע וְרַחֲצוּ בַּמַּיִם וְטָמְאוּ עַד הָעָרֶב :

אונקלוס וְאִתְתָּא דִי יִשְׁכּוּב גִּבֵּר יְתֵהּ שְׁכַבְתָּ זָרַעָא וְיִסְחִיו בְּמֵאָה וְיִסְאָבוּ עַד רְמֵשָׂא : (אונקלוס)

יונתן וְאִתְתָּא תִנְיִיתָא דִי יִשְׁמֵשׁ גִּבֵּר עִמָּה שְׁכַבְתָּ זָרַעָא וְיִסְחִיו בְּאַרְבָּעִין סָאוּוּי

רַפְּ"י וּרְחָלוּ בְּמַיִם. גְּזִירַת מֶלֶךְ הָיָא שְׁתַּמְחָא הָאֲשָׁה צְבִיחָה, וְחַיִּין הַטַּעַם מִשּׁוּם נוֹגַע בְּשִׁכְבַּת זָרַע, שְׁהָרִי מוֹגַע בַּיִת (ד) הַסְּתָרִים הָיָא: (רַפְּ"י)

שְׁפַתֵי חַכְמַיִם (ד) וּמוֹגַע בַּיִת הַסְּתָרִים טַהוֹר אֲפִילוּ בְּזַב וּמִינִיָּה יִלְפִינן לְכָל מוֹגַע בַּיִת הַסְּתָרִים חַיִּינוּ מִטַּמְחָא מִדְּאֲפַקִּיהָ לְהִסְטוּ שְׁל זַב בְּלִשְׁחָן נִגְיַעָה יִלְפִינן לְכָל נִגְיַעוֹת דְּמוֹגַע בַּיִת הַסְּתָרִים חַיִּינן מִטַּמְחָאִין דְּגְזִירַת הַמֶּלֶךְ הָיָא: (שְׁפַתֵי חַכְמַיִם)

אוֹר הַחַיִּים וּרְחִיצוּ בְּמַיִם. טַעַם זְכוּרֹן רְחִיצָתוֹ, אֲזִ"ל (תו"כ) לְהַשוּוֹת לָהּ מִשְׁפַּט רְחִיצָתָהּ לְכָל הַתְּנָאִים הַרְמוּזִים בְּדִין רְחִיצָתוֹ. וְאִם תֵּאמַר אִם לְזֶה נִתְכוּוֹן הַפְּסוּק לֹא הָיָה צָרִיךְ וְהָיִינוּ לוֹמְדִים כֵּן מֵאוֹמְרוֹ וְאִשָּׁה בְּתוֹסַפַּת ו' מוֹסִיף עַל עֵינֵן רִאשׁוֹן לְהַשוּוֹת מִשְׁפַּט שְׁנִיָּה וְלִיתָן אֶת הָאֲמוֹר הָעֲלִיּוֹן בְּתַחְתּוֹן, כְּמוֹ שְׁדַרְשׁוּ בְּתוֹרַת כְּהֵנִים בְּפִרְשַׁת וִיקְרָא כָּל אוֹתָם דִּינִים שְׁכָתוּב בְּהֵם וְאִ"ו בְּתַחֲלָה, וְלִפִּי מָה שְׁדַרְשׁוּ רַז"ל בְּתוֹרַת כְּהֵנִים וְאִ"ו וְאִשָּׁה לְרַבּוֹת קִטְנָה בַּת ג' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, לִפִּי זֶה אִם לֹא אָמַר וּרְחִיצוּ הָיִינוּ דוֹרְשִׁים הוֹאִ"ו לְמִשְׁפַּטֵי הַרְחִיצָה וְלֹא יִדְעִי טוֹמְאָה קִטְנָה בַּת ג' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד. וְזוֹלַת דְּבַרְיָהּ הָיָה נִרְאָה לֹמַר לִפִּי מָה שְׁאִמְרוּ (בְּתו"כ) בְּפִסּוּק אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שְׁכַבְתָּ זָרַע עַד שֶׁתֵּצֵא טוֹמְאָתוֹ חוּץ לְבִשְׂרוֹ אֲבָל אִם לֹא יֵצֵאתָ הִגַּם שֶׁהִרְגִישׁ אוֹחֲזֵי בְּאִמָּה וּבּוֹלַע הַתְּרוּמָה, מָה שְׁאִין כֵּן הָאִשָּׁה שְׁטַמְאָה אֲפִילוּ בְּנִגְעִית שְׁכַבְתָּ זָרַע בְּמִסְתָּרִיהָ, לְזֶה אָמַר וּרְחִיצוּ לֹמַר שְׁאִין מִשׁוּה שְׁנִיָּה אֲלֵא בְּרְחִיצָה לֹא בְּמִשְׁפַּט הַטוֹמְאָה. וּמַעֲתָה אֲנִי מִפְּרָשִׁים אוֹמְרוֹ וְאִשָּׁה בּוֹאִ"ו כִּי גַם הָאִשָּׁה לְפַעֲמִים יֵשׁ בָּהּ מִשְׁפַּט שׁוֹה לְאִישׁ שְׁאִינָה טַמְאָה בְּמִסְתָּרִיהָ לְרַבֵּן אִם בָּא עֲלֶיהָ שְׁלֹא כְּדַרְכָּה וְלִרְבִּי יְהוּדָה בִּיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל כֻּלָּה (בְּתו"כ כֹּאן, יְבַמּוֹת לַד:), וְדִיִּיקוּ לָהּ מִתִּיבַת אוֹתָהּ, וּמַעֲתָה אִם לֹא אָמַר וּרְחִיצוּ וְהִיִּיתִי בָּא לְדוֹן מִשְׁפַּטֵי הַרְחִיצָה שְׁבֵאִישׁ לְאִשָּׁה מוֹאִ"ו וְאִשָּׁה הִיִּיתִי דָן נְמִי שְׁמִטְמָא בְּאִישׁ אֲפִילוּ לֹא יֵצֵאתָ שְׁכַבְתָּ זָרַע חוּץ וְיִגְמוֹר מִהָאִשָּׁה וְהִיִּיתִי מִפְּרָשׁ אוֹמְרוֹ תֵּצֵא כִּי עִקְרָתָהּ מִמְּקוֹמוֹ נִקְרָאת יֵצִיאָה, אוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי תֵּצֵא לְעֵתִיד פִּירוּשׁ כָּל שְׂרָאוּיָה לְצֵאתָ הִגַּם שְׁלֹא יֵצֵאתָ טַמְאָה וְכְמוֹ שְׁמַצִּינוּ בְּאִשָּׁה, לְזֶה אָמַר וּרְחִיצוּ לְגַלּוֹת לָךְ שְׁלֹא נִתְקוּ בּוֹאִ"ו שֶׁל וְאִשָּׁה לִיתָן הָאֲמוֹר שֶׁל זֶה בּוֹזֵה, וְאִם הָיָה אוֹמַר וּרְחִיצוּ בְּלֹא וְאִ"ו וְאִשָּׁה הִגַּם דְּאִיכָּא תִיבַת אוֹתָהּ שְׁמַמְנָה דוֹרְשִׁים מִיַּעוֹט לְמַר שְׁלֹא כְּדַרְכָּה וְלִמַר הַכֻּלָּה אֲזִי לֹא הָיִינוּ דוֹרְשִׁים תִּיבַת אוֹתָהּ בְּדֶרֶךְ זֶה וְהָיִינוּ דוֹרְשִׁים אוֹתָהּ לְדַרְשָׁה אַחֲרַת אַחֲרֵי שְׁנִתְגַּלָּה לָנוּ בְּפִירוּשׁ בְּפִסּוּק שְׁמִטְמָא בַּיִת סְתִירָה מִ"ל כֻּלָּה מִ"ל וְכו', וְאֲדַרְבָּה הָיָה מְקוֹם לֹמַר אוֹתָהּ לְרַבּוֹת כָּל סְתִירָה, אֲבָל מֵאוֹמְרוֹ וְאִשָּׁה בּוֹאִ"ו הָשׁוּה אוֹתָם הַכְּתוּב לְשֵׁאֵר טוֹמְאָת סְתָרִים דְּלֹא מִטַּמְאִים. וְלִפִּי מָה שְׁדַרְשׁוּ בְּתוֹרַת כְּהֵנִים וְאִשָּׁה לְרַבּוֹת בַּת ג' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, גִּילּוֹ דַּעֲתָם שְׁסוּבְרִים שְׁתִּיבַת אוֹתָהּ מִיּוֹחַדָּת הָיָה לְדוֹרְשָׁה לְמִיַּעוֹט וְלֹא לְרַבּוֹת, וְלִזֶּה נִשְׁאַרְתָּ וְאִ"ו וְאִשָּׁה מִיּוֹתֵרַת וְדַרְשׁוּ לְבַת ג' שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד: (אוֹר הַחַיִּים)

סְפוּרָנוּ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אוֹתָהּ. לֹא כָּתוּב וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה כִּי הָעִיד עַל הָאִשָּׁה שְׁלֹא תִטְמָא מִחַמַּת שׁוּם זָוָב בְּלִתֵּי אָדוּם אוֹ קָרִי כְּמוֹ שְׁטַמְאָה כְּאִישׁ אֲמַנֵם טוֹמְאָת הָאִשָּׁה בְּקָרִי לֹא תִהִיָּה אֲלֵא כְּאֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אוֹתָהּ אֲף עַל פִּי שְׁהוּא בַּיִת הַסְּתָרִים: (סְפוּרָנוּ)

[יט] וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זֹבַח דָּם יִהְיֶה זֹבַח בְּבִשְׂרָה שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדְתָּהּ וְכָל הַנֶּגַע **בָּה** **יְטָמָא** **עַד** **הָעָרֶב** :

אונקלוס וְאִתְתָּא אַרִי תְהִי דִיבָא דָם יְהִי דֹבַח בְּבִשְׂרָה שִׁבְעָא יוֹמִין תְּהִי בְּרַחוּקָה וְכָל דִּיקְרַב **בָּה** יְהִי מְסָאָב **עַד** רְמָשָׂא : (אונקלוס)

יונתן וְאִתְתָּא אַרוֹם תְּהִי דִיבָא אַדָּם סְמוּק וְאוּכָם וּמֹרִיק הִי כְגֹן זְעַפְרָנָא אוּ הִי כְמוֹ דְגִרְגִישְׁתָּא אוּ הִי כְמוֹזַג חֲמֵר סִימוּק בְּתֵרִין חוּלְקִין דְמוֹי אַדָּם מְסָאָב הָוִי דֹבַח בְּבִישְׂרָא שׁוּבְעָא יוֹמִין תְּהִי יִתְבָּא בְּרִיחוּקָה כָּל דִּיקְרַב **בָּה** יְהִי מְסָאָב עַד רְמָשָׂא : (תרגום יונתן)

רש"י **כי תהיה זבה.** (ת"ט) **יכול מאחד מכל איצריה,** תלמוד לומר והיא גלתה את מקור למיה (ויקרא כ, יח.), **אין דם מטמא אלל הבח מן המקור** (ת"כ פרשתא ד, ג.): **דם יהיה זובה בצורה.** אין זובה קרוי זוב לטמא אלל אם כן הוא אדום (גדה יט.): **בנדתה.** כמו ומתבל ינדהו, שהיא מנודה ממגע כל אדם: **תהיה בנדתה.** אפילו לא ראתה **אלל** (ה) **ראיה** **ראשונה:** (רש"י)

שפתי חכמים (ה) **לתהיה יתירה והכי קאמר ואשה כי תראה דם אפילו פעם אחת** **שבעת ימים** **תהא** **בנדתה:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא **בבשרה.** ערות האשה וטעו המפרשים בבעל קרי את כל בשרו האבר לבד **והעד** **כל:** (אבן עזרא)

בעל הטורים **דם יהיה זובה בבשרה.** בגימטריא הן דם נדה מטמא לח ויבש: **תהיה בנדתה.** (עם האותיות) בגימטריא עד שהיא תבא במים (עם התיבות): (בעל הטורים)

ספורנו **ואשה כי תהיה זבה דם.** לימד דיני הנדה והזבה והטעין את הזבה קרבן חטאת ועולה ובזה העיד כי לא יקרה זה בבנות עמו זולתי להעיר אזנן על מרי קדם בפועל ובמחשבה כי הוא אמנם הרבות העונש שענש את חוה על פעולתה (לב) זאת תורת הזב. זה הוא מה שראוי לעיין בכל אלה ראשונה שבהיות הזב טעון קרבן חטאת יורה שבא על חטא במעשה ובמחשבה: וכאשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה. כי אמנם טעם טומאת הקרי הוא שכוונת המוציא היא לטמאה בה בעטיו של נחש לא לקיום המין שלולי זה לא היתה בזרע שום טומאה כמו שאין טומאה בפרש ובשתן: (ספורנו)

[כ] **וְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדְתָּהּ יְטָמָא וְכָל אֲשֶׁר תִּשָּׁב עָלָיו יְטָמָא:**

אונקלוס **וְכָל דִּי תִשְׁכַּב עָלֵהּ בְּרַחוּקָה יְהִי מְסָאָב וְכָל דִּי תִישָׁב עָלֵהּ יְהִי מְסָאָב:** (אונקלוס)

יונתן **וְכָל מִדְעָם דְּמִיחַד לְמִשְׁכַּב עָלֵי בְּעִידוּנֵי רִיחוּקָה יְהִי מְסָאָב וְכָל מִדְעָם דְּמִיחַד לְמִיתַב עָלֵי בְּעִידוּנֵי רִיחוּקָה יְהִי מְסָאָב:** (תרגום יונתן)

[כא] וְכֹל הַנִּגְעַב בְּמִשְׁכַּבָּהּ יִכָּבֵס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב:

אונקלוס וְכֹל דִּיקְרַב בְּמִשְׁכַּבָּהּ יִצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחִי בְּמִיָּא וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא:
(אונקלוס)

יונתן וְכֹל מֵאֵן דִּיקְרַב בְּמִשְׁכַּבָּהּ יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סָאוּוִין דְּמוֹי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא:
(תרגום יונתן)

[כב] וְכֹל הַנִּגְעַב בְּכֹל כְּלֵי אֲשֶׁר תִּשָּׁב עָלָיו יִכָּבֵס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב:

אונקלוס וְכֹל דִּיקְרַב בְּכֹל מְנָא דִּי תִיתַב עָלוֹהִי יִצְבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחִי בְּמִיָּא וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא:
(אונקלוס)

יונתן וְכֹל דִּיקְרַב בְּכֹל מְאָנָא דְּמִיחַד לְמִיתַב עָלוֹי יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי בְּאַרְבָּעִין סָאוּוִין דְּמוֹי וְיִהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא:
(תרגום יונתן)

[כג] וְאִם עַל הַמִּשְׁכָּב הוּא אֹו עַל הַכְּלֵי אֲשֶׁר הוּא יִשְׁבֶּת עָלָיו בְּנִגְעוֹ בּוֹ יְטָמֵא עַד הָעֶרֶב:

אונקלוס וְאִם עַל מִשְׁכַּבָּהּ הוּא אֹו עַל מְנָא דִּי הִיא יְתַבָּא עָלוֹהִי בְּמִקְרָבָהּ בִּיהּ יְהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא:
(אונקלוס)

יונתן וְאִין עַל מִשְׁכַּבָּהּ הוּא כְּדוּבָא דְּגוּפִיָּהּ אֹו עַל מְאָנָא דְּהִיא יְתַבָּא עַל קְצַתִּיהּ בְּזַמְּן מִיְקְרָבִיהּ בִּיהּ יְהִי מְסָאָב עַד רְמִשָּׂא:
(תרגום יונתן)

רש"י וְאִם עַל הַמִּשְׁכָּב הוּא. הַשּׂוֹכֵב, אֹו הַיּוֹשֵׁב עַל מִשְׁכָּבָהּ, אֹו עַל מוֹסְבָהּ, אִפִּי לֹא נִגְעַב בָּהּ, (ו) אִף הוּא זֶדֶת טוֹמְאָה הַאֲמוּרָה בְּמִקְרָא הַעֲלוּן שְׁטֵעוֹן כְּבוֹס בְּגָדִים: עַל הַכְּלֵי. לְרֵבּוֹת אֶת הַמִּרְכָּב (ת"כ פֶּרֶשׁתָּא 7, טו.). בְּנִגְעוֹ בּוֹ יְטָמֵא. אִינוּ מְדַבֵּר אֲלֹא עַל הַמִּרְכָּב שֶׁנִּתְרַבָּה מֵעַל הַכְּלֵי: בְּנִגְעוֹ בּוֹ יְטָמֵא. וְאִינוּ טֵעוֹן כְּבוֹס בְּגָדִים, שֶׁהַמִּרְכָּב אֵין מִגְעוֹ מִטְמֵא אֲדָם לְטֵמֵא בְּגָדִים: (רש"י)

שפתיה חכמים (ו) כְּמוֹ שֶׁפִּירֶשׁ רִש"י לְעֵיל עַל וְהַיּוֹשֵׁב עַל הַכְּלֵי אִפִּילוֹ לֹא נִגְעַב וְרֵאוּתִיו פִּירֶשְׁתִּי לְעֵיל שֶׁמִּשְׁכָּב וּמוֹסָב מִטְמֵא אִף עַל פִּי שֶׁלֹא נִגְעַב בּוֹ וְדַעַת רִש"י הִכִּי אֵל תְּסַבּוֹר לֹמַר מַה דְּכַתִּיב אַחַר וְאִם עַל הַמִּשְׁכָּב וְגו' בְּנִגְעוֹ בּוֹ יְטָמֵא עַד הָעֶרֶב מִשְׁמַע אִף כִּשְׁנִגְעוֹ בּוֹ בְּמִשְׁכָּב וּמוֹסָב וּמִרְכָּב אֵין כְּרִיךְ כִּיבוֹס בְּגָדִים וְיִהִי פִירוּשׁ בּוֹ בְּכֹל אֶחָד מֵהֶם זֶה אִינוּ דְּלֹא קָאִי עַל וְאִם עַל הַמִּשְׁכָּב וְגו' דֵּהֵא אִפִּילוֹ לֹא נִגְעַב טֵעוֹן כִּיבוֹס בְּגָדִים. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת עַל מַה קָאִי בְּנִגְעוֹ בּוֹ יְטָמֵא עַד הָעֶרֶב לִכְן פִּירֶשׁ רִש"י עַל הַכְּלֵי לְרֵבּוֹת וְכו' כְּלוֹמַר לְמַה כְּרִיךְ לְמִיחַתַּב עַל הַכְּלֵי לֹא

לכתוב אלף אשר היא יוספת עליו אלף לרבות את המרכז אם כן מה דכתיב
בנגעו בו וגומר קאי על המרכז כדפירש רש"י לחין טעון כבוס בגדים: (שפתי
חכמים)

[כד] ואם שָׁכַב יִשְׁכַּב אִישׁ אֶתְהָ וּתְהִי נִדְתָּה עָלָיו וְטָמְאָ שְׁבַעַת יָמִים וְכָל הַמְּשָׁכָב
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב יִשְׁכַּב עָלָיו וְטָמְאָ: (ס)

אונקלוס ואם מְשָׁכַב יִשְׁכַּב גְּבַר יְתָה וּתְהִי רְחוּקָה עֲלוֹהֵי וִיהִי מְסָאָב שְׁבַעַת יוֹמִין
וְכָל מְשָׁכַב דִּי יִשְׁכַּב עֲלוֹהֵי יְהִי מְסָאָב: [ס] (אונקלוס)

יונתן וְאִין שְׁמִשָּׂא יִשְׁמֵשׁ גְּבַר עִמָּה וְתִהְיֶה רִיחֻקָּה עָלוֹי וִיהִי מְסָאָב שׁוֹבְעָא יוֹמִין
וְכָל מְשָׁכָבָא דְמִיחַד לְמִשְׁכָּבֵי עָלוֹי יְהִי מְסָאָב: (תרגום יונתן)

רש"י ותהי נדחה עליו. יכול יעלה לרגלה, (ז) שאם בא עליה בחמישי לנדחה לא
יטמא אלף ג' ימים כמותה, תלמוד לומר וטמא שבעת ימים, ומה תלמוד לומר
ותהי נדחה עליו, מה היא מטמאה אדם וכלי חרס, אף הוא מטמא אדם וכלי
חרס (ס) פרק ז, ג. נדה (ג.): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש בצבילה להיות נכנס לימי טהרה בצבילה כלומר מיד
שנכנסה לימי טהרה אף הוא יהא כן תלמוד לומר כו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואם שכב איש אותה. בלא זדון רק שוכב עמה בשוגג והנה באה נדחה
והיתה עמו וזה טעם עליו כי כרת יש על השוכב עם נדה בזדון וכן הוא משפט
הזבה ואם לא נזכר: וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא. כי הוא טמא טומאת
שבעה וגם יטמא אחרים ואם לא נכתב: (אבן עזרא)

[כה] ואשה פי זוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדחה או כי תזוב על נדחה כל
ימי זוב טמאתה פימי נדחה תהיה טמאה הוא:

אונקלוס וְאִתְתָּא אַרִי יְדוּב דוּב דְמָה יוֹמִין סְגִיָּאִין בְּלֵא עֲדָן רְחוּקָה או אַרִי יְדוּב
עַל רְחוּקָה כֹּל יוֹמֵי דוּב סוּבְתָה פִּיּוּמֵי רְחוּקָה תְּהִי מְסָאָבָא הִיא: (אונקלוס)

יונתן וְאִינְתָּא אַרוֹם יְדוּב דוּב אֲדָמָא יוֹמִין תְּלָתָא בְּלֵא אֲשׁוּנֵי רִיחֻקָּה או אַרוֹם
מִידוּב בְּתַר יוֹמֵי רִיחֻקָּה כֹּל יוֹמֵי דוּב סְאוּבְתָא תְּהִי מְסָאָבָא לְדִמְשִׁמֵּשׁ עִמָּה מְטוּל
דְּמְסָאָבָא הִיא: (תרגום יונתן)

רש"י ימים רבים. שלשה (ח) ימים: בלא עת נדחה. אחר שיאלו שבעת (ט) ימי
נדחה: או כי תזוב. את ג' הימים (י) הללו: על נדחה. מופלג מנדחה יום א' (כ) זו
היא זבה, ומשפטה חרוץ בפרשה זו, ולא כדת הנדה, שזו טעונה ספירת ז' נקיים
וקרבן, והנדה אינה טעונה ספירת ז' נקיים, אלף שבעת ימים תהיה בנדחה, בין

רואה בין שאינה רואה, ודרשו בפרשה זו, י"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה, (ב) שכל שלשה רגופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) וכן שנינו בתורת כהנים ימים שנים רבים שלשה או אינו אלא עשרה אמר ימים ואמר רבים מה ימים מיעוט ימים שנים אף רבים מיעוט רבים שלשה יכול שנים ושלשה הרי חמש וכי נאמר ימים ורבים וכו': (ט) פירוש ואחר שבעה ראתה שלשה ימים רגופים אז היא זבה ורביכה שבעה נקיים וקרבן אבל אם ראתה שלשה ימים רגופים בתוך עת נדתה אינה אלא נדה ואינה טמאה אלא שבעה ומיד שפסקה אחר שבעה טובלת ומשמשת עם בעלה ואינה רביכה לא שבעה נקיים ולא קרבן ומשום הכי הורגך הקרא לומר בלא עת נדתה ללמד את זה ופרשה ראשונה דכתיב בה ואשה כי תהיה זבה מיירי כשראתה יום אחד או שני ימים שהיא זבה קטנה. כתב הרא"ש אך קשה אנה מלא רש"י זכרונו לצרכה להוסיף המדרש הזה מקרא דבלא עת נדתה ולמה הניח הזרייתא שבתורת כהנים שהוסיף המדרש הזה מקרא דעל נדתה וכו'. ותמתי על הרב זכרונו לצרכה לחיטתמיטתיה ממה שדרשו סוף מסכת נדה דף ע"ג ודברי רש"י זכרונו לצרכה הם תלמוד ערוך במסכת נדה עיין פס: (י) כלומר לא כי תזוב סתמא אפילו יום אחד מפני שאותה שתזוב יום אחד אינה זבה גדולה אלא זבה קטנה ושומרת יום כנגד יום ולעת ערב טובלת את עצמה ומשמשת עם בעלה והללו דנקט רש"י כלומר הנזכרים לעיל כי היכי דלא תקשה עליו מדוע סתם הכתוב ולא פירש לפי שהם הנזכרים למעלה: (כ) דאין לומר סמוך לנדתה כלומר שלא פסקה מלראות כל שבעת ימי נדתה וזיוס שמיני לנדתה ראתה גם כן אם כן עדיין נדה היא ואינה באה לכלל זבה עד שתפסוק ותטהר לכל הפחות יום אחד להראות שפסקה מלראות דם נדות ומעינה מדם נדות הוא סתום ועתה נפתח מעיין אחר. גם בכאן הביא הרא"ש דדברי רש"י זכרונו לצרכה הם ממדרש תורת כהנים והקשה עליו עיין פס. אבל דברי רש"י זכרונו לצרכה הם ממדרש אגדה דמסכת נדה (דף ע"ג) ושם דרש מקרא בלא עת נדתה סמוך לנדתה ומקרא דאז כי תזוב על נדתה מופלג מנדתה: (ב) פירוש שכל דמי האשה מיום שתקבע לה וסת עד שתמות או עד שתעקר הוסיף ליום אחר היא סופרת שבעה מתחלת יום הוסת ואחר כן י"א יום ואחריהם שבעה וכן חוזר חלילה ובאותן שבעת ימים כל דם שתראה בהן הן דמי הנדה ויושבת בנדתה שבעת ימים אפילו לא ראתה אלא יום אחד ואפילו שופעת דם כל שבעת ימי נדתה ופסקה בסוף השבעה לערב טובלת ומשמשת עם בעלה ואינה רביכה לא ז' נקיים ולא קרבן וכל דם שהיא רואה בתוך י"א ימים שבין נדה לנדה הן דמי הזיבה וזה משפטה אם תראה יום או יומים באותן י"א יום היא שומרת יום כנגד יום ואינה טמאה אלא יום הראיה לבד וזיוס המחרת אם לא ראתה כל היום לערב טובלת ומשמשת עם בעלה ואם ראתה שלשה ימים

לרופים בלחותן י"ח יום לריכה שצעה ימים נקיים וקרצן: (שפתי חכמים)

דעת זקנים **אבן עזרא** **ימים רבים בלא עת נדתה**. לכל אשה עתים ידועות או יארע לה זוב על נדתה: (אבן עזרא)

דעת זקנים **ואשה כי יזוב**. זש"ה בעצלתים ימך המקרה על ידי שהאשה מתעצלת לבדוק את עצמה מדמיה מטמאה כל טהרות שעשתה למפרע ונעשית מכה ועניה כמו שמצינו בשפחתו של ר"ג שהיתה מפנה חביות ממקום למקום והיתה בודקת עצמה בין כל אחת ואחת לסוף בדקה עצמה ומצאה טמא ואלו לא בדקה בין כל אחת ואחת היו כלן טמאות ולכך אמרו חכמים כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת: (דעת זקנים)

[כז] **אשר** **תשכב** **אשר תשכב** **עליו** **כל ימי זובה** **כמשכב נדתה** **יהיה** **לה** **וכל הפלי** **אשר תשכב** **עליו** **טמא** **יהיה** **כטמאת נדתה**: (אונקלוס)

אונקלוס **כל משכבא** **די תשכוב עלוהי** **כל יומי זובה** **כמשכב רחוקה** **יהי לה** **וכל** **מנא די תתב עלוהי** **מסאב** **יהי** **כסואבת רחוקה**: (אונקלוס)

יונתן **וכל משכבא** **דמייחד למשכוב עלוי** **כל יומי זובה** **הי כמשכבא דמייחד** **לרחיקה** **יתחשב לה** **וכל מאנא דמייחד למיתב עלוי** **מסאב** **יהי** **הי כרחיקה** **סאובתה**: (תרגום יונתן)

בעל הטורים **כטומאת**. ב'. כטומאת נדתה כטומאת הנדה היתה וגוי כדאיתא במדרש שמדמה אותם לטומאת נדה מה נדה יש לה טהרה במים אף ישראל יש להן טהרה שנאמר וזרקתי עליכם מים וגוי אי נמי מה נדה כהן נכנס עמה בבית אף ישראל אע"פ שהן טמאים שכינה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טומאותם ולא כמת שאין הכהן נכנס עמו בבית. י"א פעמים כתיב בפרשה זבה זובו זובה נגד י"א יום שבין נדה לנדה: (בעל הטורים)

[כח] **וכל הנוגע** **בם** **יטמא** **וכפס** **בגדיו** **ורחץ** **במים** **וטמא** **עד הערב**:

אונקלוס **וכל דיקרב** **בהון** **יהי** **מסאב** **ויצבע** **לבושוהי** **ויסחי** **במנא** **ויהי** **מסאב** **עד** **רמשא**: (אונקלוס)

יונתן **וכל מאן** **דיקרב** **בהון** **יהי** **מסאב** **ויצבע** **לבושו** **ויסחי** **בארבעין** **סאווי** **דמוי** **ויהי** **מסאב** **עד** **רמשא**: (תרגום יונתן)

[כט] **ואם** **טהרה** **מזובה** **וספרה** **לה** **שבעת** **ימים** **ואחר** **תטהר**:

אונקלוס **ואם** **דכיאת** **מדובה** **ותמני** **לה** **שבעת** **יומין** **ובתר** **כן** **תדפי**: (אונקלוס)

יונתן **ואין** **אידיכית** **מדובה** **ותמני** **לה** **שובעא** **יומין** **ובתר** **כדין** **תטבול** **בארבעין** **סאווי** **דמוי** **ותדכי**: (תרגום יונתן)

אור החיים **ואם טהרה מזובה וספרה וגו'.** צריך לדעת גזירת הכתוב באיזה מקום הוא, אם הספירה היה לו לומר תספור לה, ואם אחר תטהר לא היה לו לומר ואחר, ונראה על פי מה שאמרו בתורת כהנים וזה לשונם ואם טהרה מזובה כשתפסוק מזובה ע"כ. לפי זה תהיה גזירת הכתוב תיבת **מזובה**, והכי קאמר **ואם טהרה** תדע מאיזה זמן תקרא טהרה מזובה מעת נפסקה זובה נקראת טהרה לספור ז' ימים, והוא שאמרו כשתפסוק מזובה והבן. ותמצא שפרש"י בפרק קמא דמגילה (ח) וזה לשונו כשתפסוק מזוב' לאלתר תספור שאינה צריכה לטבול קודם והוא מכוון למה שכתבתי:

עוד נראה לפרש הכתוב על זה הדרך **ואם טהרה** פירוש נסתלק הזוב שכן הוא משמעות תיבת טהרה ולא תחשוב שבהסתלק הזוב נסתלקה טומאה ממנה, לא כן, שלא נסתלקה אלא טומאת הזוב עצמו, והוא אומרו מזובה אבל לא טומאה מגע זוב, ועודנה טמאה וצריך לספור ז' נקיים, והוא אומרו וספרה לה וגו' ואחר תטהר

חסלת **פרשת** **מצורע** **אור** **החיים**

דעת זקנים **ואחר תטהר.** במי מקוה שיש בהן מ' וכן דרשו רז"ל אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהן וכתוב ורחץ את כל בשרו במים ודרשו רז"ל מים שכל גופו עולה בהן ושערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה וסמך לדבר מי השלוח ההולכים לאט בגימטריא ארבעים הו': (דעת זקנים)

בכט **וביום השמיני תקח לה שתי תרים או שני בני יונה והביאה אותם אל הכהן אל** **מועד:**

אונקלוס **וביום תמינאה תסב לה תרתין שפנינין או תרין בני יונה ותיתי תהון לות** **כהנא לתרע משפן זמנא:** (אונקלוס)

יונתן **וביום תמינאה תסב תרין שפנינין רברבין או תרין גוזלין בני יון ותיתי תהון לות כהנא לתרע משפן זמנא:** (תרגום יונתן)

אבן עזרא **והביאה אותם.** מלרע והיא מלה זרה: (אבן עזרא)

לז **ועשה הכהן את האחד חטאת ואת האחד עלה וכפר עליה הכהן לפני ה'ה זמנא:**

אונקלוס **ועביד כהנא ית חד חטאתא וית חד עלתא וכפר עליה כהנא קדם יי מדוב סובתה:** (אונקלוס)

יונתן **ועביד כהנא ית חד חטאתא וית חד עלתא וכפר עליה כהנא קדם יי מדוב סאובתה:** (תרגום יונתן)

לזא **והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם בטמאם**

את משפני אשר בתוכם :

אונקלוס ותפרשון ית בני ישראל מסואבתהון ולא ימותון בסואבתהון בסאבהון
ית משפני די ביניהון : (אונקלוס)

יונתן ותפרשון ית בני ישראל מן סאובתיהון ויתפרשון מן נשיהון סמוך
לנוסתהון ולא יסתקף עליהון דימותון מטול סאובתהון בסאביהון ית משפני
דתמן איקר שקינתי שריא ביניהון : (תרגום יונתן)

רש"י והזרתם. אין נזירה ללא פרישה, (מ) וכן נזרו אחר (ישעי' א, 7.) וכן נזיר אחיו
(בראשית מט, כו): ולא ימתו בטמאתם. הרי הכרת של מטמא מקדש (נ) קרוי מיתה:
(רש"י)

ספתי חכמים (מ) דהואיל וז' דוהזרתם דגוסה מביא נו"ן לפנייה והוי כאלו כתיב
והנזרתם ושורש דוהנזרתם הוא נזר: (נ) דקשה לרש"י על מה דכתיב הכא בטומאת
מקדש מיתה דמיתה פירושו הוא נכרת ואין זרעו נכרת לאפוקי כרת הוא זרעו
נכרת והא כתיב בתחלת פרשת חקת דעל טומאת מקדש בכרת הוא. ומתוך הרי
הכרת וכו' והרי מיתה נאמר על כללות מיתה בידי שמים ועל פרטות גם כן:
(ספתי חכמים)

אבן עזרא והזרתם. יש מפרשים בו והזרתם בחסרון הה"א וזה לא יתכן כי הה"א
איננו מאותיות המשך כי לא יהיה נח נעלם כי אם בסוף המלה רק פירושו כמו
ונזרו מקדשי בני ישראל כעין והרחקתם וממנו נזיר שהרחיק נפשו מתאות
העולם ומשקלו והפלתם את הארץ כי הנו"ן מובלע בדגש: **בטמאתם**. בעבור
טומאתם ופירושו בטמאם את משכני: (לב). **לטמאה בה**. שמצוה היא שישב
טמא ועוד אפרש זה: וטעם לזכר. פירושו זאת תורת הזב: וטעם עם **טמאה**. זבה
או נדה:

חסלת פרשת מצורע אבן עזרא

[לב] זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה:

אונקלוס דא אורייתא דדובנא ודי תפוק מניה שכבת זרעא לאסתאבא בה: (אונקלוס)

יונתן דא גזירת אהניית דובנא ומן דיפוק מניה שוכבת זרעא לאסתאבא בה:
(תרגום יונתן)

רש"י זאת תורת הזב. בעל ראייה אחת, ומהו תורתו: ואשר תלא ממנו שכבת
זרע. הרי הוא כבעל קרי, טמא טומאת ערב: (רש"י)

[לג] והדורה בנדתה והזב את זובו לזכר ולנקבה ולאיש אשר ישכב עם טמאה:

(פפפ)

אונקלוס וְלִדְסוּבְתָהּ בְּרַחֲמֵיהָ וְלִדְדָאִיב יַת דּוּבָהּ לְדָכֵר וְלִנְקָבָא וְלִגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם מְסָאָבָא : [פפפ] (אונקלוס)

יונתן וְלִדְסוּבְתָהּ בְּעִידוּנֵי רַחֲמֵיהָ וְלִדְדָאִיב יַת דִּיבִיָּהּ לְדָכֵר אוֹ לְנוֹקְבָא וְלִגְבַר דִּי יִשְׁמֵשׁ עִם מְסָאָבָתָא כָּל אֱלִין יְהוּוֹן זְהִירִין בְּסוּאָבְתָהוֹן וְכַד יְדָכוּן יִיתוּן יַת קוֹרְבָנֵיהוֹן מְטוּל לְמַכְפָּרָא עֲלֵיהוֹן : (תרגום יונתן)

רש"י והזב את זובו. זעל שתי ראיות וזעל שלש ראיות, (ס) שתורתן מפורשת למעלה:

חסלת פרשת מלורע: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) דקשה לרש"י דהא מדמה ליה הזב לזעל קרי להודיע שטומאתו אינו אלא כזעל קרי שהוא טומאת ערב ואחר כך כתיב והדוה בנדתה וגו' שמדמה אותו לנדה שהיא מטמאה טומאה חמורה ועל זה פירש שזה קאי על זעל שתי ראיות שהן מטמאין טומאה חמורה כמו שמפורש לעיל והזעל שתי ראיות הוא מקיפו לנדה שאינה מביאה קרבן ומדהזכיר הכתוב ג' זיבות מורה על זעל ג' ראיות שמביא גם כן קרבן כמו שמפורש לעיל בפרשה: חסלת פרשת מלורע (שפתי חכמים)

בעל הטורים ולאיש. ג' דין ואידך ולאיש שתיים מכסות להנה ולאיש בושתי בן שאול כי הם ב' תיבות ולאיש אשר יש לו להתבייש כדכתיב ולאיש בושתי כיצד יעשה כמו שמצינו בר"א שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה לו כמו שכפאו שד וזו ולאיש שתיים מכסות: (בעל הטורים)

ספורנו והדוה בנדתה. כי "דותה" מורה שהיה זה על חטא ולפיכך היא טמאה: והזב. והעיון בדבר הזב הוא שהוא להעיר און על חטא שקדם. את זובו: לזכר ולנקבה. ועם זה ראוי להתבונן הבדל זוב הזכר מזוב הנקבה כי זוב הנקבה לא יטמא זולתי האדום וזוב הזכר לא יטמא זולתי בהיותו בלתי אדום: ולאיש אשר ישכב עם טמאה. גם כן ראוי להתבונן שעל האיש השוכב עם טמאה אמר ותהי נדתה עליו ולא כן יאמר על הטהורה שישכב הזב אותה כי בזה יורה שהזכר מתקלקל יותר בשכיבת הדוה ממה שתתקלקל האשה כשכיבת החולה כמו שבא הנסיון במצורעת וזולתה: (ספורנו)

פרשת אחרי מות

ויקרא פרק-טז

[א] וידבר יהוה אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבכם לפני יהוה וימתו:

אונקלוס ומליל יי עם משה בתר דמיתו תרין בני אהרן בקרוביהון אשתא נוכריא קדם ?? ומיתו: (אונקלוס)

יונתן וידבר ומליל יי עם משה מן בתר דמיתו תרין בני דאהרן פהנניא רברבא בזמן קרוביהון אשתא ברנא קדם יי ומיתו באשא מצלהבא: (תרגום יונתן)

רש"י וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מה תלמוד לומר, היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו, משל לחולה שנכנס אלכו רופא, אמר לו אל תאכל כונן ואל תשכב בטחב, (א) בא אחר ואמר לו אל תאכל כונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מן הראשון, לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: (רש"י)

שפתי חכמים (א) פירוש טחב מקום שהוא מקרר ומלחלח וישוב המקראות כן הוא דקשה לרש"י מה צריך לכתוב וידבר ה' אל משה לא היה לו לכתוב רק ויהי אחרי מות וגו' ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן או היה לו לכתוב וידבר ה' אל משה אחרי מות וגו' דבר אל אהרן וגו' למה צריך לכתוב ויאמר ה' אל משה וגו' ועל זה פירש רש"י מה תלמוד לומר כו' והביא עליו משל דרבי אלעזר וכו'. כלומר כך הוא פירוש הקרא דומיא דמשל זה וכו' אם כן השני זרזו יותר מהראשון ופירוש דקרא נמי כן הוא מה דכתיב וידבר ה' אל משה וגו' רואה לומר שלא יאמר משה לאהרן רק שלא יבא אל הקודש מבית לפרוכת ולא יזכיר לו מיתה כדרך שמתו בניו ואחר כך כתיב אחרי מות וגו' ויאמר ה' אל משה וגו' כלומר חזר הקדוש ברוך הוא ואמר למשה שיאמר לאהרן דבור אחר להזהיר אותו פעם שנית שלא יבא למקדש ולהזהיר לו נמי מיתה כדכתיב אחרי מות שני בני אהרן וגו' ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן וגו' ולא ימות כלומר אם לא תבא אל המקדש לא תמות כדרך שמתו בניך אבל אם תבא אל המקדש כמו בניך תמות גם כן כמו הם. והרא"ם גורס ברש"י גירסא אחרת עיין שם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **אחרי מות**. אחרי שהזהיר את ישראל שלא ימותו אמר השם למשה שיזהיר גם לאהרן שלא ימות כאשר מתו בניו וזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטורת לפנים מהפרכת. ומלת **בקרבתם** שם הפעל וה"א לקרבה אל המלאכה שבה תי"ו כמנהג ה"א הנקבה וטעה רבי ישועה שאמר שהוא שם במשקל חכמתם: (אבן עזרא)

הרמב"ן **אחרי מות שני בני אהרן**. כי מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות (לעיל י ח ט) ואמר עוד למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ה' והקרוב שהיו שתי המצות האלה ביום המחרת למיתתם כי בו ביום אונן היה ואין רוח הקודש שורה מתוך עצבות (שבת ל) ואזהרת היין הדבור לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זאת המצוה למשה אבל הקדים הכתוב האזהרות שהזהיר את ישראל שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם (לעיל טו לא) ואחרי כן כתב אזהרת היחיד ועל דעתי כל התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה' אל משה בהר סיני (להלן כה א) בספר הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן (במדבר ז א) בספר השני וכיוצא בהן ולכך אמר בכאן "אחרי מות" להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד ועל דברי רבותינו (תו"כ פרשה א ג) שאמרו שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון יהיה טעם הכתוב שאמר השם למשה בלשון הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' אמור אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות (הרמב"ן)

בעל הטורים **אחרי מות**. כתיב לעיל ולאיש אשר ישכב עם טמאה וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שאמרו המשמש עם הטהורה ופירסה נדה תחתיו לא יפרוש באבר חי אלא ימתין עד שימות האבר ויפרוש. ועוד כתיב לעיל זאת תורת וסמיך ליה אחרי מות מלמד שמתו על שהורו הלכה בפני רבן. ועוד כתיב לעיל משכני אשר בתוכם וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שנאמר בקרובי אקדש. וסמך פרשת יוה"כ לפי נדה לוי מה נדה תשב ז' ימים קודם שתטהר אף ביה"כ מפרישין הכהן ז' ימים קודם שיכנס לפנים: (בעל הטורים)

אור החיים **וידבר ה' וגו'**. צריך לדעת מה נאמר לו בדיבור זה. ב' לאיזה ענין ישמיענו הכתוב היות דיבור זה אחרי מות, מה לי אחר מה לי קודם. ג' למה הוצרך למור **בקרבתם** וגו', אם להודיע שמתו בשביל שנתקרבו לפני ה', הלא כבר הודיע הדבר במקומו (לעיל י יא) ויקריבו אש זרה וגו', ושם הוא יותר מפורש הדבר ומה שכתוב כאן בקרבתם, שאין ידוע מה הוא העון שעשו בקריבה זו שעליה מתו. ד' אומרו וימותו מיותרת אחר שהתחיל לומר אחרי מות בקרבתם וגו'. ה' אומרו וימותו בתוספת וא"ו:

ונראה שכוונת הכתוב הוא שבא הקב"ה להזהיר את משה שלא יחשוב בדעתו כי לצד שהוא יותר קרוב למלכות שמים ובכל ביתו של המקום נאמן הוא ויכול ליכנס אל הקודש פנימה, והגם שיצו ה' על אהרן לא יתחייב הדבר שגם משה בכלל, כי גדול משה דכתיב (במדבר יב) אם יהיה נביאכם ה' וגו' לא כן עבדי משה, אשר על כן דבר ה' אל משה, והוא אומרו **וידבר ה' אל משה** פירוש אליו בא המצוה, ואמר לו סמוך למיתת ב' בני אהרן דיבור זה **בקרבתם** לפני ה' וימותו, פירוש הגם היותם בני אהרן ובתוספת מרובה היותם קרובים לפני ה' כמו שדרשו ז"ל (ויק"ר הי"ב) בפסוק בקרובי אקדש אף על פי כן לא חמל עליהם וימותו, הא למדת שלא יועיל היות האדם כל כך קרוב לה' כדי שיפרוץ גדר ליכנס

עוד נראה לומר שנתכוון באומרו **בקרבתם** על זה הדרך בהיותם יותר קרובים לה' מכל, הא למדת שאין קרובים מהם, שאם היה משה קרוב מהם היה הדבר נעשה בו כמו שאמר לו ה' (לעיל ג') בקרובי אקדש. ואולי כי כאן ביאר הקב"ה דבריו אל משה, ועל פי הדברים האלה אמר משה לאהרן הוא אשר דבר ה' וגו', כי דיבור זה נאמר לו סמוך לקריבתם ומיתתם. והגם שכבר כתוב בתורה מיתת ב' בני אהרן, אין מוקדם ומאוחר בתורה. ובתורת כהנים אמרו בסלקא דעתין דתיבת אחיך בא למעט משה שאינו באזהרה ומותר לבא בכל עת, והעלו באמיתות הדרשא שתיבת אחיך באה לרבות הבנים שהם באזהרת ע"כ. וכפי זה לא נתמעט משה מאזהרה, ומעתה אין אני יודע מה דינו של משה אם הוא באזהרה או לא. והרב בעל קרבן אהרן כתב שפשיטא כי מי הכניסו עד שיצטרך להזהירו. ולפי מה שכתבתי הנה באה אזהרתו ביחוד בפסוק ראשון. ודברי בעל קרבן אהרן שאמר מי הכניסו אינם נראים. וכונת התנא היא שלא בא הכתוב למעט משה מהאזהרה, ואין לנו מקרא לא למעט ולא לרבות, ובחר התנא לדרוש ביתור תיבת אחיך לרבות הבנים מלדרוש בה למעט משה. וכל זה לסברת האומר (ב"ר מ"ד ה') אחרי סמוך אחר מופלג, וכמו שהעתיקתי מחלוקתם במקומות אחרים. אבל לסברת האומר אחרי מופלג אחר סמוך יתבאר הכתוב על זה הדרך שבא להודיעו שמיתתם היתה על קרבתם לפנים בקודש, והגם שהתורה אמרה אש זרה, מודיעו ה' כי טעם מיתתם היתה על קרבתם לפנים הגם שלא היתה אש זרה, ואומרו **וימותו**, נתכוין להודיעו שלא יחשוב כי יצתה מחשבתם לפועל שנכנסו לפנים אלא שנדחפו ומתו, והכוונה בהודעה זו לשלול לבל יחשוב אדם לפרוץ ולהתקרב הגם שימות, וזה ימצא בהיות לאדם בחינת החשק לא יחוש על עצמו ויתן נפשו, ודבר זה ימצא בבחינת החושק שיתן נפשו על הדבר הגם שידע שימות, לזה אמר לו וימותו פירוש וכבר מתו ולא השיגו מחשבתם להתקרב והבן זה :

וזה לדעת ר' יוסי הגלילי שאמר בתורת כהנים על הקריבה מתו וגם לסברת ראב"ע שאמר כדי קריבה לעצמה וכדי הקרבה לעצמה, אבל לדברי רבי עקיבא דאמר על ההקרבה מתו, הנה לסברת האומר אחרי מופלג יתבאר הכתוב באופן אחר, והוא בהקדים לחקור למה לא ציוה ה' על משפט יום הכפורים האמור בפרשה זו עד הן היום ולא צוה ביום צוותו בענין קדשי המשכן, וכאשר אמר לו (שמיני ט ז) קרב אל המזבח שם היה לו לומר לו לא יבא אל הקודש פנימה. האמת שמדוייק הוא האיסור מאומרו קרב אל המזבח ועשה את וגו', שלא היה לו לומר אלא עשה את חטאתך וגו' ולמה הוצרך לומר קרב וגו', ורז"ל (בתו"כ) דרשו דרשות, ולדרכנו נראה שאמר אליו קרב אל המזבח אין לך רשות ליקרב אלא למזבח ולא לפנים, אלא ששם היה לו לצוות באזהרה זו דאל יבא וגו' ולא ימות :

אכן לצד מה שהודיענו הכתוב שבעון העגל מתו שני בני אהרן דכתיב (עקב ט כ) ובאהרן התאנף ה' להשמידו ואתפלל וגו' ופירשו רז"ל (ויק"ר פ"ז) להשמידו זה מיתת הבנים והועילה תפלתו של משה מחצה, הא למדת כי שני בני אהרן בעון העגל מתו ומזבח כפרה היו המה לאביהם, ולא תקשה והלא אמרו (תו"כ כאן) שמתו לצד עון הקריבה למאן דאמר ולמאן דאמר על ההקרבה. יש לומר שאם לא היה עון אביהם היה ה' שומר רגלי חסידיו. גם לא קשה על מה שאמרו (זבחים קטו) שמתו להתקדש שמו יתברך, כי אם לא היה עון העגל היה מתחייב מאלהי המשפט להתקדש הבית בזולתם, כי כבר הודעתין שהגם שיחפוץ ה'

המותה לחסידיו לסיבה נעלמת לידוע תעלומות נפלאים ורמות, צריך שיהיה לצדיק כל שהוא מהדברים אשר לא טוב עשות כדי שדרך שם ישלוט בהם הדין. וכבר הארכתי בענף זה, צא ולמד (אבדר"י פל"ח) ממה שמצא רע"ק טעם להריגתו לצד ששמח לבו בדרשתו תוך ס' ריבוא כאמור בדבריהם, וקשה הלזה יתחייב אנוש מיתה משונה אם כן פקע כלילא דורדי מכל עושי טוב ולומדים, אלא דזה הוא דרך שממנו ישלוט בו הדין, ולעולם סיבת מיתתו יקר בעיני ה' המותה לעשרה הרוגי מלכות למגן וצינה לדורות בני ישראל. וטעם זה נותן טעם לשבח גם במה שלפנינו, כי עון העגל כבר נמחל בפרהסיא כשהקריב אהרן אל המזבח וירדה שכינה על ידו ונתבשר שנמחל לו עון העגל, אם כן בטל דינא דהשמדת הבנים שבהבטל הסיבה יבטל המשובב, אלא ודאי כי הגם שנמחל רישומו ניכר והוא כשיעור חוט השערה מהחטא שיספיק להשלטת מדה הפועלת דין באדם, וזה גרם שלא נשמרו רגלי חסידיו ושגגו בקריבה והקרבה, ונתקדש בהם

ועל פי הדברים האלה נוכל לומר כי לא הוכשר אהרן להיות ראוי לבא אל בית חצר המלך פנימה אלא באמצעות מזבח כפרה של הבנים בניו ונמחה רושם חטא העגל, אבל זולת זה לא הוכשר אהרן למעלה עצומה לעמוד במקום מופלא ובזה יתישב הכתוב על נכון, וידבר ה', ומודיע הכתוב כי הדיבור הנאמר בענין **בזאת יבא אהרן אל הקודש לא נכשר אהרן למעלה זו אלא **אחרי מות שני בני אהרן** ונמחה חטאו ודקדק לומר **בני אהרן**. כאן רומז כפרת עון אביהם שבזה הושלם להיות ראוי להאמור בענין כמו שפירשתי. ובזה נתן הכתוב טעם למה לא צוה ה' את הדבר הזה עד הנה, כי מקודם לא היה מוכשר אהרן לזה, ואחר שנחת הכתוב להודיע סיבת מיתתם שהוא לצד היותם בני אהרן לכפרת עון אביהם הודיע כי לא זאת היא סיבתם מתחלה ועד סוף למיתתם, אלא זאת היתה סיבה ראשונה שהיא גרמה שלא נשמרו רגליהם כנזכר ושגגו בקריבה או בהקרבה למאן דאמר, והוא אומרו **בקרבנות לפני ה'** לומר כי מה גרם להם היותם בני אהרן שיש בידו עון מעשה העגל הוא קרבנותם, ובהצטרפות מכשול זה מתו. ולצד שכפי האמת ב' סיבות הללו לא הספיקו למיתתם, רבתי הוא אשר דבר ה' (לעיל י ג) בקרובי אקדש, שמתו להתקדש הבית בשבילם, כאשר אבאר טעם הוצרך לטעם זה ולא הספיקו ב' הטעמים, לזה אמר וימותו בתוספת וא"י לרמוז ענין צורך מיתתם להתקדש הבית לירא את ה' המקודש לירא מהמקדש כל הקרב לבל ימות גם הוא ולזה סמך דיבור אזהרת אהרן **ואל יבא וגו' אל הקודש**. נמצאת אומר ג' דברים גרמו מיתתם, עון העגל, וההקרבה, וקידוש הבית, ושלתם הודיע ה' במאמר ראשון שאמר **אחרי מות שני בני אהרן** זה כנגד חטא אהרן, **בקרבנות** כמשמעו, **וימותו** בשביל לקדש הבית **לבל יבא וגו' אל הקודש** קטן וגדול, וכל ג' הטעמים צריכין, עון העגל שזולתו לצד שהיו צדיקים גמורים היה הדין מחייב שיהיו נשמרים לבל יכשלו בקריבה וזה סימן למכשול ועון הקריבה גם כן שזולתה לא יומתו על עון אביהם כי גדולים היו, וסיבת קידוש הבית שזולת זה לא היה ה' מערבב שמחתו ביום שמחת לבו, ויתחייב הדבר לשמירת רגליהם לבל יכשלו, או לא היה ה' ממיתם באותו יום והיה ממתין להם עד יום אחר, אלא לצד שרצה ה' לקדש הבית בו ביום עשה כן. וטעם זה לבד לא יספיק למיתתם, שיתקדש הבית**

וכפי זה אפשר לתת טעם למאמרם ז"ל שאמרו (תו"כ שמיני) שאמר משה על נדב ואביהוא שהם גדולים ממה שראה משה שהוצרך טעם עון העגל למיתת בני אהרן אם כן לא מצא הקב"ה נדנוד עון להסתבך בו ענף הדין ולא נכשלו אלא לצד מה שקדם בעון אביהם, לזה אמר שהם גדולים ממה

ואהרן כי לא נמצא להם אפילו כחוט השערה מהחטא מה שאין כן משה ואהרן. ולדרכנו זה אפשר שלזה נתכוון הכתוב באומרו (משלי כב) הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת, כי ג' דברים היו סיבה לדבר, במועצות ב', ודעת ג', והם ג' דברים האמורים בענין, כנגד מה שלא מחל ה' לאהרן לעון העגל לא בתפילה ולא בהרצאת אהרן בקרבנותיו ומעשיו, גם כנגד מה שלא שמר רגליהם מלהתקרב למקום מקודש אמר במועצות, כי נתיעץ ה' לתכלית דבר, ורמז לבי הדברים במה שאמר מועצות לשון רבים ב' עצות, וא' מסובבת מחברתה, שלא החליט מחילה לאהרן כדי שלא ישמרם שבזה תמצא מדה השולטת כנוצר, וכנגד תכלית הדבר שמתו לקדש שמו יתברך אמר ודעת פירוש להודיע לכל מה יקר מקום קדושתו שאפילו לאנשים צדיקים כאלו שאין כמותם היה מה שהיה ויתקדש

עוד נתכוון באומרו **אחרי מות** להיות שיצוה ה' לבל יכנס אהרן לקדשי קדשים בבגדי זהב (ראש השנה כו) מטעם אין קטיגור נעשה סניגור חש הכתוב לבעל דין שיחלוק ויאמר כי לא הקפיד ה' על הכנסת אהרן בבגדי זהב אלא כל עוד שעדיין לא נמחה רישומו של עון העגל, מה שאין כן אחר שמתו בניו ואין רישומו של עגל ניכר לחלוטין נמחה קטיגורו של זהב ויכול ליכנס בבגדי זהב בכבוד ובתפארת, לזה אמר **אחרי מות** וגו' שגם אחרי מותם צוה ה' לבל יכנס בבגדי זהב לקודש הקדשים אלא **כתונת בד קודש** וגו'. והגם שאמרו ז"ל (ערכין טז.) שבגדי זהב מכפרים. אף על פי כן לא יעשה קטיגור סניגור ללבן עונם של ישראל כשלג. ועיין מה שכתבתי בימי חורפי בחפצי חפץ ה' במאמרם ז"ל (שבת ל.) שכשאמר שלמה זכרה לחסדי וגו'. ולדרך זה אומר **בקרבתם** בא להסיר חשש פגם מעל משה שהוא אמר (עקב ט כ) ואתפלל גם בעד אהרן ויאמר האומר שלא הועילה תפילתו של משה, ומשה עצמו יחשוב מחשבות שלא הועילה תפילתו, לזה אמר **בקרבתם** לפני ה' פירוש בהצטרפות סיבה זו מתו אבל זולת זה והלא היו מתים כי הועילה תפלתו של משה על אהרן לבל ישמידו, וכפי זה אין אנו צריכין לומר שהועילה מחצה ולדבריהם ז"ל (ויק"ר פ"י ה') שאמרו שהועילה מחצה, פירוש כיון דסוף סוף מתו לא יהיה תועלת מתפלתו של משה לאהרן אלא מחצה כי אינו חשוב תועלת אלא כפי תכלית. ואומרו וימותו, אולי שבא ה' לומר למשה כי האנשים האלה עשו עון הקריבה או הקרבה והם כבר היו חייבי מיתה מעת התרגז ה' על אהרן להשמידו ולזה לא נמנעו מיד מדת הדין, אבל אם לא היה מה שקדם שהיו בני מיתה כנוצר הגם שהיו נכנסים אפשר שהיה ה' מאריך אפו להם וכדומה לזה, ושיעור הכתוב על זה הכתוב **בקרבתם לפני ה'** ומקום זה צריך לעשות להם נס למלטם מיד מדת הדין והם וימותו כבר פירוש נתחייבו מיתה קודם אלא בתפלת משה נמלטו:

או יאמר על זה הדרך **אחרי מות** וגו'. דבר ה' למשה דרך מיתתן שהיתה על זה הדרך **בקרבתם לפני ה'** פירוש שנתקברו לפני אור העליון בחיבת הקודש ובזה מתו, והוא סוד הנשיקה שבה מתים הצדיקים, והנה הם שוים למיתת כל הצדיקים, אלא שההפרש הוא שהצדיקים הנשיקה מתקרבת להם ואלו הם נתקברו לה, והוא אומרו **בקרבתם לפני ה'**, ואומרו **וימותו** בתוספות וא"ו, רמז הכתוב הפלאת חיבת הצדיקים, שהגם שהיו מרגישים במיתתם לא נמנעו מקרוב לדביקות נעימות עריבות ידידות חביבות חשיקות מתיקות עד כלות נפשותם מהם והבן ובחינה זו אין מכיר איכותה, והיא מושללת ההכרה, לא מפי מין האנושי, ולא מפי כתבו, ולא תושג בהשערות מושכל הגשם, ולמשיג חלק מהשגה זו תבדיל ממנו המונע אותו מהתקבל ותכירהו על ידי סימניה כי זה הפכה מנגדת שונאיה ותפעול בו פעולה רשומה לשלול ממנו כח המונעו

והמקיימו, ולפעמים תמאסהו הנפש ותריבהו מריבה גדולה והוא סוד הוללות הנביאים (ש"א יט כד), ולכשתרבה בחינה זו בפנימיותו תגעל הנפש את הברש ויצתה מעמה ושבה אל בית אביה. ואודיע למתבונן בפנימיות השכלת המושכל, שהשכלת ההשכל תשכיל ההשכלות, ובהשכל בהשכלתו, ישכיל, שמושכל מושלל ההשכל, וכשישכיל בהערת עצמו, ולא עצמו ישכיל, שהמושכל מושכל ממושכל, בלתי מושכל מהשכל, והשכילו למשכילים ביחוד, השכלתו בסוד נשמה לנשמתו. ואז מותריו יהיו עטרי מלכים וכסאם. וכי יש חיים לחיים שעליהם אמר משה (נצבים ל יט) ובחרת בחיים בית המודעות, ושוללת חיים הנשתוים בהרגש הכללי, ויברך ברוך אלהים חיים אשר סגל סגולה זו לסגולתו:

עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל בתורת כהנים והובאה במסכת יומא (נג). וזה לשונם תניא ר"א אומר ולא ימות עונש, כי בענן אראה אזהרה יכול קודם מיתת בני אהרן, תלמוד לומר אחרי מות, יכול שניהם אחר מיתת וכו', תלמוד לומר אראה וגו', הא כיצד אזהרה קודם, מיתה עכ"ל. ובמס' יומא פ"ה (שם) בעי מאי משמע, ואמר רבא דכתיב אראה ועדיין לא נראה, ואילו היה אחרי מות בני אהרן כבר נראה בו ביום שנאמר (ט כג) וירא כבוד ה' ע"כ. וכפי זה בני אהרן מתו קודם שהעניש הכתוב. וכפי זה יתבאר הכתוב על זה הדרך אומרו **אחרי מות** בא לבל תחשוב בראותך כי יצוה ה' מצות הקטורת ואמר ולא ימות נאמר כי הוא זה עונש שבו נענשו בני אהרן דכתיב (י יא) ויקחו בני אהרן וישימו עליה קטורת וגו', לזה אמר **אחרי מות** וגו' פירוש כי לא צוה בעונש אלא אחר שמתו בני אהרן וגו'. אם כן לפי זה חלה הקושיא למה מתו. לזה אמר כי לא מתו על קו המשפט שאחרים אם היו עושים דבר זה לא היו מתים כיון שעדיין לא נצטוו בעונש, אלא הטעם הוא **בקרבנות לפני ה'** להיותם סביביו של הקב"ה דקדק עמהם כחוט השערה, ודבר קטון יחשב לדבר גדול, והוא מה שרמז בתוספות הוא"ו של וימותו לומר הגם שלא היו מחוייבים מיתה מטעם שעדיין לא ענש אף על פי כן מתו:

ובתורת כהנים אמרו וזה לשונם דבר אל אהרן וגו' אין אנו יודעים מה נאמר בדיבור ראשון, היה ראב"ע משלו משל למה הדבר דומה לחולה שנכנס אצלו הרופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן וכו' שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מן הראשון, צריך לדעת למה אמר בסדר זה היה רבי אלעזר בן עזריה שהיה לו לומר אמר רבי אלעזר בן עזריה וכו':

ונראה כי רבי אלעזר בן עזריה לא לקושיא זו נתכוין אלא על קושיא אחרת בא לתרץ, והיא מה שהקשינו למה איחר ה' לצוות מצוה זו לאהרן עד עתה, והיה מושלו לרופא וכו' שהרופא המזרז הרבה הוא שאומר כדרך שמת פלוני, וכמו כן עשה רופא ישראל שהמתין עד שמתו בניו כדי לזרזו ביותר, ומביא התנא דברי רבי אלעזר בן עזריה לתרץ גם קושיות כפל הדיבורים ובכללי הגמרא אנו אומרים שלפעמים מזכיר בעל המאמר בתירוץ ולא בקושיא, אלא שהתנא מביא דבריו לתרץ גם מה שהוקשה לו מה נאמר לו בדיבור ראשון כי נאמר לו הבט וראה שהאנשים הנגשים אל ה' קדשו ותבער במ אש הקדושה כה תאמר לאהרן אחיך גם הוא אל יבא וגו'. אלא דקשה לפי זה היה לו לומר אחרי מות ב' בני אהרן אחר דבר וגו', או אחר אומרו וידבר:

וראיתי בסוף הברייתא דרבי אלעזר בן עזריה שגמר אומר וזה לשונו וזה זרזו (יותר) מהראשון לכך נאמר ויאמר וגו' דבר אל אהרן שאמרתי לך (שמות ד יד)

הלא אהרן אחיך הלוי וראך ושמח בלבנו, ואל יבא וגוי' ואם יבא הוא מת עכ"ל. צריך לדעת מנין מצא לומר שאמר לו ה' הלא וגוי' וראך וגוי'. והיה נראה שהוקשה לו יתור תיבת אחיך, ולזה דרש אחיך שאמרת לך הלא אהרן אחיך הלוי, והכונה כי יפחידו שלא יארע לו כמו שאירע לבניו, והצד שממנו יתחייב אמר לו כל זה הוא לצד היותו אחיו אחוה נכונה ונאמנה, אלא שקשה כי בתורת כהנים דרש מאומרו אחיך לרבות בני אהרן וכמו שכתבתי למעלה, ואפשר דדרשינן שניהם ודוחק:

ונראה שכונת המאמר הוא ממה שאנו רואים שה' אמר למשה מה שצריך שיאמר לאהרן שלא ימות כבניו, ומן הראוי היה לו לומר זה אחר ויאמר ה' דבר אל אהרן לא מקודם, לזה אמר כי להיותם ב' אחים הנעימים אוהבים זה את זה כאומרו הלא אהרן אחיך הלוי ורמז לו (זבחים קב) שיטול כהונה ולא הקפיד, גם אהרן בראותו אחיו הקטן יגדל ממנו ואף על פי כן שמח בלבנו, אשר על כן הוא אומר למשה דבר הנוגע לאהרן, ונתכוין ה' בזה להיות כולם כאיש אחד, ואם נאמר שמה שדרשת דבר אל אהרן שאמרת לך הלא אהרן וגוי' הוא דרשה בפני עצמה ואינה גמר דרשה שלפניו נראה כי אומרו ואל יבוא בתוספות וא"ו. ולפי פשט הכתוב נראה לומר כי באומרו ואל יבא בתוספת הוא"ו ולא הספיק לו לומר אל יבא, לרמוז שלא יוסיף הוא לעבור עליו מה שעבר על בניו, וכפי זה כאילו ביאר הכתוב שלא ימות גם הוא כבניו:

וראיתי להרא"ם ז"ל שפירש כי לדברי רבי אלעזר בן עזריה יש ג' מיני אזהרות, והאריך ליישב הכתובים לדברי רבי אלעזר בן עזריה ולפי דעתי לא נתכוין רבי אלעזר בן עזריה אלא לומר שבדיבור ראשון אמר ה' למשה שיאמר לאהרן שאם יעבור ימות כדרך שמתו בניו, והוקשה לו לאיזה ענין יצוה ה' ככה ולא הספיק באומרו ולא ימות, לזה המשיל הדבר לרופא שהרופא שאומר לחולה שלא ימות כדרך שמת פלוני הוא מזרזו ביותר על כן צוה ה' ככה לתוספות זירוז, ורבי אלעזר בן עזריה לא המשיל הדבר ברופא א' אלא בג' רופאים וכל רופא שיער זירוז א' ורופא המזרז ואומר שלא ימות כפלוני לא הוא שזרז פעם ראשונה ושניה, וכפי זה סדר שעשה ה' הוא כרופא המזרז יותר מכלן, ולפי דברי הרא"ם אינו דומה לא לרופא א' ולא לב' ולא לג', כי רופא א' וב' אינם אומרים כפלוני והג' הוא מזרזו בפעם אחת ואומר לו שלא ימות כפלוני, מה שאין כן הקב"ה שלא ציוהו כן עד פעם ג'. ולדברי הרא"ם צריך לדחוק ולפרש שהדמיון הוא נושא א' לג' נושאים יחד. ועדיין קשה לדבריו למה עשה רבי אלעזר בן עזריה הדמיון בג' נושאים ולא בנושא אחד כדי שישוה אליו הנדמה, אלא ודאי שלא צוה אלא פעם אחד ובאחת דבר אליו הזירוז שלא ימות כבניו. ופירוש הכתובים לדבר רבי אלעזר בן עזריה הם על זה הדרך, וידבר וגוי'. אחרי מות דיבור אחד. דבר וגוי' ואל יבא וגוי' דיבור ב'. בדבור אחד נאמר לו אמור לאהרן שבניו מתו בשביל ההקרבה, ואמור דיבור ב' שאני מצוהו לבל יקרב גם הוא, וממוצא דבר מובן כי מזרזו לבל יארע לו כדרך שמתו בניו, והוא דמיון הרופא הג' שזרזו יותר מכולן: (אור החיים)

ספורנו וידבר ה' אל משה אחרי מות. הנה תיבת וידבר בלשון הקדש לא תפול ברוב על חלקי הדבור אבל תפול על משך הדבור בכללו ולכן אחר לשון הדבור יבא ברוב לשון האמירה הפרטית. אמר אם כן וידבר ה' אל משה אחרי מות ויאמר אליו דבר אל אהרן אחיך ומפני שהאריך בספור אחרי מות לא כתב ויאמר אליו אבל חזר והזכיר האל יתברך האומר ומשה השומע. אמנם לדברי קצת מרבתינו ז"ל היו שני דבורים ויהיה שעור הכתוב וידבר ה' אל משה ויאמר אליו

דבר אל אהרן ואל יבא ולא ימות ואחרי מות שני בני אהרן אמר למשה דבר אל אהרן ואל יבא שלא יכנס יותר ממה שצוה ולא ימות כדרך שמתו בניו בהיותם הורסים לעשות קטרת יותר ממה שצוה. וזה לזרזו יותר מן הראשון: (ספורנו)

כלי יקר **וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו' ויאמר ה' אל משה וגו'.** וקשה אם כן דבור ראשון להיכן אזל כי לא נזכר בו שום ציווי ולא שום הודעת דברים, ומה שפירש"י משל לחולה כו' אינו מתיישב כי בפסוק ראשון לא נזכר שום ציווי. ונוכל לומר שד' מלות אלו בקרבנתם לפני ה' וימותו. אינם מאמר הכתוב לנו אלא הקב"ה דבר אל משה ד' מלות אלו וזהו נוסח דבור ראשון כי רצה ה' להודיע למשה מצד איזו עון מתו שני בני אהרן, ועל כן הזכיר בו דבור קשה כי הוא מדת הדין ואח"כ אמר הנמשך מהודעה זו להזהיר את אהרן שלא יהיה נכוה בגחלתן ע"כ נאמר ויאמר אמירה רכה.

וביאור הענין שבני אהרן היו ראויין לשליחות יד, על ויאכלו וישתו ויחזו את אלהים שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה, והמתין להם הקב"ה כדי שלא לערבב שמחת התורה וכנגד זה בא ציווי זה לאהרן שאל יבא אל הקודש בכל יום שיש בו אכילה ושתיה כ"א ביום כיפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בא בהכנעה לפני בוראו, ע"כ הציע הקב"ה למשה הקדמה זו והודיע לו תחילה סבת מיתת בני אהרן בדבור ראשון כדי לומר לו באמירה שניה הציווי ואל יבא בכל עת אל הקודש, וזה נוסח דבור ראשון שאמר ה' למשה אחרי מות שני בני אהרן ומהו הדיבור בקרבנתם לפני ה' וימותו, הודיעו שלכך מתו לפי שנתקרבו אל ה' שלא בזמן הראוי כמ"ש ויחזו את האלהים. וא"ת היה לו לומר בקרבנתם לפני, או אלי מצינו דוגמתו כמו שפירש"י פ"י וירא (ויט.כד) בפסוק והי' המטיר על סדום וגו' מאת ה' וגו'. ומ"ש וימותו היה לו לומר מתו מצינו דוגמתו ואשר לו שם לבו אל דבר ה' ויעזוב וגו' עזב מבעי ליה. ובזה מתורץ יתור לשון של וימותו שהרי כבר נאמר אחרי מות לפי שהראשון מאמר הכתוב לנו והשני דבור ה' למשה.

גם יתכן לפרש בקרבנתם לפני ה', לפי שהיו קרובים אל ה' ביותר על כן דקדק הקב"ה עמהם לדונם אפילו על שגיאיה קטנה כמ"ש (תהלים ג.) וסביביו נשערה מאד. כי כל הקרב הקרב ביותר אל המלך אז ביותר הוא צריך להיות נזהר בכבוד המלך, וכן אמר משה הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש (ויקרא י.) ואם נוכל לומר שאין מוקדם ומאוחר בתורה ופרשה זו נאמרה למשה קודם שאמר לאהרן הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש. אז קרוב לשמוע שאמר זה על מ"ש לו הקב"ה נוסח ד' תיבות אלו בקרבנתם לפני ה' וימותו. ומה שפירש"י זה זרזו יותר מן הראשון כו' אולי כוונתו כי כבר נאמר (שמות יט.כב) וגם הכהנים הנגשים אל ה' אל יהרסו לעלות אל ה' וגם שם זרזם על זה אך שלא נאמר שם שום עונש כ"א פן יפרץ בהם ע"כ הוצרך לזרזו שנית ולומר לו שלא ימות כדרך שמתו בניו. אבל אם כל הפסוק מן אחרי מות עד וימותו היא מאמר הכתוב לנו לא ידעתי מהיכן למד משה לזרזו שלא ימות כדרך שמתו בניו שהרי לא הזכיר הקב"ה למשה שום דבר ממיתת בני אהרן, ולדברינו הוא מיושב שמשה למד זה ממה שהודיע ה' טעם למיתת בני אהרן וסמך ליה הציווי לאהרן ודאי הוא כדי לזרזו יותר מבפעם הראשון. (כלי יקר)

דעת זקנים **אחרי מות.** זש"ה כטוב כחוטא, כטוב אלו שני בני אהרן שלא מתו אלא מפני שהורו הלכ' בפני משה רבן כדאיתא ביומא. כחוטא זה קרח ועדתו אלו נשרפו ואלו נשרפו אמר ר' אחא בר זעירא זהו שאמר איוב אף לזאת יחרד

לבי ויתר ממקומו לא היו בניו של אהרן דומין למטה שהרי המטי נכנס לפני ולפנים יבא לח שנאמר ויוצא פרת. וגם טיטוס הרשע נכנס בשלום ויצא בשלום ובני אהרן נכנסו בשלום ויצאו שרופים זש"ה בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא הוללו למה בחורי בני אהרן אכלה אש לפי שבתולות לא הוללו שהרי כמה בתולות נאות יושבות עגונות וממתינות להם והם אמרו אחי אבינו מלך אבינו כהן גדול אחי אמנו נשיא אנחנו סגני כהונה אי זו אשה ההוגנת לנו ולכך לא נשאו ומתו בלא בנים ונ"ל דהיינו דמהדר קרא וימותו כלומר בלא זכרון: (דעת זקנים)

[ב] ויאמר יהוה אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל ית אל הקודש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארון ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת:

אונקלוס ואמר יי למשה מלל עם אהרן אחיך ולא יהי על כל עין לקודש מן לפרכתא לקדש כפרתא די על ארוןא ולא ימות ארי בעננא אנה מתגלי על בית כפרתא: (אונקלוס)

יונתן ואמר יי למשה מליל עם אהרן אחיך ולא יהי על כל עין לקודש מן לגיו לפרגודא לקדש כפרתא ארום בענני איקרי שכינתי מתגלי על בית כפורי: (תרגום יונתן)

רש"י ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו: ולא ימות. שאם בא (ב) הוא מת: כי בענן אראה. כי תמיד אני נראה עם עמוד ענני, (ג) ולפי שגלוי שכינתי עם יזהר שלא ירגיל לבא, זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת (ד) ביום הכיפורים: (רש"י)

שפת חכמים (ב) הולך לפרש זה דלפירוש רש"י הם משל משני רופאים השני הזהירו יותר שלא תמות כדרך שמת וכו' ובקרא לא כתיב כי אם ולא ימות ולא כתיב שאם יבוא ימות אבל באל יבא ולא ימות משמע כדרך שלא באו בניו ולא מתו. לזה פירש שבמלת ולא ימות מרומז נמי שאם יבא ימות כי מכלל לאו אתה שומע הן: (ג) ולפי זה כי טעם אלמעלה לסיבת מיתה למי שנכנס אל הקודש ומלת כי משמש בלשון דהא ככל כי שבמקרא ויהיה פירוש של בענן ענן ממש ומה שהוסיף לפרש תמיד אני נראה מפני שמלת אראה הוא לשון עתיד ומפרש מלת אראה אני נראה שהוא בינוני שאין סבת המיתה שיראה לעתיד: (ד) ולפי רבותינו משמש כי דהכא בלשון אלל כלומר אל יבא אל הקדש אלל בענן הקטרת ביום הכפורים כי עשן הקטורת דומה לענן ולחפוקי פירוש עמוד הענן דלעיל שפירושן שהשכינה שורה בו ולא שיכוין רש"י בפירוש זה שיבא עם ענן הקטורת מבחוח שזה הוא דעת לדוקים אלל לחפוקי ממה שפירש תחלה שהוא הענן שהשכינה שורה בו. ומה שפירש רש"י ביום הכפורים בסמוך מפרש רש"י בעלמו דכולה פרשה זו משתעי ביום הכפורים: (שפת חכמים)

אבן עזרא **אל הקדש**. כנגד אהל מועד: **כי בענן**. הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת שיעשה ענן ולא יראה הכבוד פן ימות. והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם בענן ויש אומרים כי פירוש כי בענן בעבור כי אני דר בענן על הכפורת כטעם ה' אמר לשכון בערפל: (אבן עזרא)

הרמב"ן **וטעם אחיך**. שתזהירנו כי אחיך הוא ואע"פ שאתה אינך בבל יבא אהרן אחיך בבל יבא ואמר ר"א שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו אש הקטרת לפנים ואינו כן על דעתי כי הכתוב שמזכיר תמיד העון אומר (במדבר ג ד) בהקריבם אש זרה ואם תהיה ראייה שנכנסו לפנים בעבור האזהרה שהזהיר למשה על אביהם שלא ימות כל שכן שתהיה ראייה שנכנסו שתויי יין בעבור האזהרה שנאמרה לאהרן עצמו מיד ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם כי אהרן הקטיר הקטורת על המזבח הפנימי ולמה יכניסו הם הקטורת שלהם לפנים משלו וכבר רמזתי (לעיל י ב) על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו אבל מלת "בקרבתם" כפי הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח (שמות מ לב) לשרת יאמר כי בשרתם לפני ה' מתו אם כן יזהיר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצוה ובעת אשר יצוה ויתכן שיהיה טעמו כטעם שאמרו רבותינו (מכילתא בשלח ויסע ו) שהיו מליצין אחרי הקטרת שעל ידו מתו נדב ואביהוא וכו' ויאמר הכתוב כי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' בקטרת אמר ה' לאהרן כי הוא יקרב יותר מהם אל ה' בקטרת וימות אם יבא אל הקדש זולתי הקטרת כי בו יכנס תחילה כמו שאמר והביא מבית לפרכת (פסוק יב) וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות (פסוק יג) וזה טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטרת שיעלה עננו שם כמו שאמר (בפסוק יב) וכסה ענן הקטרת את הכפרת וטעם בכל עת בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר (שמות ל ו) וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק בזאת כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמר (פסוק יב) והביא מבית לפרכת ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי (פסוק כט) ויחזור ויאמר כי יהיה אחת בשנה (פסוק לד) (הרמב"ן)

בעל הטורים **ויאמר ה' אל משה**. והלא כבר נא' וידבר אלא הדיבור האי לוי לו מעשה פרה שגם היא צריכה פרישה ז' ימים קודם. אחרי מות שני ר"ת בגי' פרה אדומה: (בעל הטורים)

אור החיים **ויאמר ה'**. טעם לשון אמירה, לצד שהאזהרה באה בתוקף שאם יבוא ימות כמו שדרש רבי אלעזר בן עזריה (תוי"כ כאן). לזה הודיעו כי אין זה אלא חיבה יתירה כדרך הרופא שמשתדל לזרז החולה לבל ימות, וכדמיון רבי אלעזר בן עזריה והוא מה שרמז בלשון אמירה:

או ירצה כי ה' גדל ורמס את משה שגם דיבור הנוגע לאהרן לבדו לא דבר ה' עם אהרן אלא עם משה, והוא אומרו **ויאמר ה' אל משה** על דרך וה' האמירך, ותמצא שאמרו ז"ל (מד"ר פי נשא פי"ד כ"א ריש תוי"כ) שאפילו במקום שאמר הכתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן הכוונה בו למשה שיאמר לאהרן, וזה לך האות שאפילו מצות אהרן לא נאמרה לאהרן, ואם היה ה' מדבר עם אהרן לא היה צריך לצוותו על ידי שליח:

ואל יבא אמר וא"ו בתחילת דיבור, מלבד מה שכתבנו למעלה, נראה עוד לומר

כי לצד שקדם משה ואמר לאהרן ביום א' למשיחתו (לעיל ט ז) קרב אל המזבח ועשה וגו' משמעות הדברים יגידו כי למזבח יקרב ולא לפניו מן המזבח, ואמרו מאורי עולם שהם רבותינו ז"ל (פסחים מא:) כי לאו הבא מכלל עשה עשה, ומעתה הרי קדם לו על הכניסה עשה, לזה הוסיף כאן לאו על הדבר ואמר **ואל יבא**:

בכל עת אבל יש עת שיבא בה, והוא מה שאמר אחר כך בזאת יבא וגו' אחת בשנה. וטעם שהקדים **ואל יבא בכל עת** קודם מצות ביאתו אחת בשנה, לומר אם לא יבא בכל עת אז יזכה לבא בעת ההיא אשר אנכי מצוך ואם יבא בעת אחר לא יבא בכל עת אפילו בעת הרשיון. ודקדק לומר **בכל עת** דרשו רז"ל (בתוי"כ) שבא לאסור אפילו ביום כיפור עצמו לא יכנס אלא לדברים הרשומים בכתב אמת להקטיר ולהזות, ולדרך זה הרווחנו דקדוק נכון אחר בתוספת וא"ו של **ואל**.

יבא, לומר מלבד אזהרת ימות השנה עוד מוסיף לומר שאפילו ביום כיפור עצמו לא יבא, ואזהרה שאר ימים דרשו ז"ל (בתוי"כ) מהפסוק עצמו שאמר אל הקדש ולא הספיק לומר מבית לפרוכת ומובן המקום אשר יצוה עליו. ואל יקשה בעיניך הקדמת הוא"ו, כי כן דרך הכתוב, ובמקומות אחרים הארכת בהוכחת הדברים:

כי בענן אראה. פירוש לצד שקדם הכתוב ואמר (ט כג) וירא כבוד ה' הודיע כי לא בחינה זו לבד היא הנמצאת בפנים אלא בחינה גדולה אור עליון כי גבוה מעל גבוה שומר, והוא אומרו **אראה על הכפורת**: (אור החיים)

ספורנו **כי בענן אראה**. בזה הדור לדבר למשה ובשאר הדורות לקרוא למוכנים לנבואה כענין שמואל באמרו ושמואל שוכב בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים ויקרא ה' אל שמואל: (ספורנו)

כלי יקר **דבר אל אהרן אחיך**. מה ראה להזכיר כאן האחוה אלא לומר לך שאל יסמוך אהרן על האחוה לומר שלא ימות בבואו אל הקודש בזכותו של משה אחיו כדי שלא יהיה נאכל חצי בשרו כמו שפירש"י פר' בהעלותך (יב.יג) על פסוק ויאכל חצי בשרו ע"כ אמר אע"פ שהוא אחיך מ"מ אל יסמוך ע"ז כלום. או אמר מאחר שאחיך הוא ואם ימות דומה כאילו נאכל חצי בשרך ע"כ עליך מוטל ביותר להזהירו. וי"א אע"פ שאחיך הוא בנבואה וכתוב במ"ת ועלית אתה ואהרן (שמות יט.כד) ויבא לחשוב כשם שמותר למשה ליכנס בכל עת כי בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב.ז) כנאמן הבית הנכנס לבית אדונו כל עת שירצה כך יכנס גם הוא על כן אתה צריך להזהירו ביותר.

ואל יבא בכל עת אל הקודש. לשון בכל עת אינו מדוקדק כי משמע בכל עת לא יבא אבל לפרקים יבא, והאמת אינו כן שהרי אינו בא כ"א פעם אחת בשנה. ואומר אני שטעם איסור ביאתו שמה תלוי בחטאת העם כי עונותם מבדילין בינם לבין אלהיהם וקלקולם מונע גם ביאת הכהן כי אשמת העם תלויה בו כמ"ש (שמות כח.א) ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בני ישראל. הורה שלא זכה לקריבה זו כ"א מתוך בני ישראל וכשישראל אינן זוכין גם הכהן התלוי בהם אינו זוכה לראות פני השכינה, כ"א ביו"כ שכל ישראל נמשלו ביום ההוא למלאכי השרת שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, ע"כ דומה יום קדוש זה כאילו אינו מכלל העת והזמן כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן חוץ

ורמז לדבר השטן עולה שס"ד וימות החמה במספר שס"ה, להורות שבכל ימות השנה שהשטן והיצה"ר שולט בבריות כולם בכלל העת חוץ מיום זה שאין לשטן ממשלה בו ע"כ אינו בכלל העת של כל ימות השנה אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשומר ואל יבא בכל עת. רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת כי אם ביום שאינו בכלל העת והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה שהשטן המחטיא מושל בהם וע"כ אין דין ששלוחם של ישראל יבא לראות פני השכינה. ונתן טעם לדבר כי בענן אראה ר"ל אילו היה שם גילוי שכינתי להדיא לא הייתי צריך למנוע ממנו הביאה שמה כי לא יראני האדם וחי (שם לג. ב.) אך מאחר ששכינתי בענן יכול הוא לראות כבודי כי הענן סבה לראיה זו לכך נאמר כי בענן אראה וע"כ אני צריך למנוע ממנו הראיה בכל ימות השנה שישראל מסגלים בו עבירות. (כלי יקר)

ג] בְּזֹאת יָבֵא אֱהָרֹן אֶל מִקְדָּשׁ בְּפָרֹן בְּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה:

אונקלוס בְּדָא יְהִי עָלַל אֱהָרֹן לְקוּדְשָׁא בְּתוֹר בַּר תּוֹרִי לְחֻטָּאתָא וּדְכָר לְעֹלָתָא: (אונקלוס)

יונתן בְּהֻדָּא מִיָּדָה יְהִי עָלִיל אֱהָרֹן לְקוּדְשָׁא בְּתוֹר בַּר תּוֹרִי דְלֹא עִירוּבִין לְקָרְבָּן חֻטָּאתָא וּדְכָר לְעֹלָתָא: (תרגום יונתן)

רש"י בְּזֹאתָּ. גִּימְטְרִיָּא שְׁלוֹ ד' מֵאוֹת וְעֶשֶׂר, (ה) רִמּוֹז לְבַיִת רֵאשׁוֹן: בְּזֹאת יֵבֵא אֱהָרֹן וּגו'. וְאֵף זֶה לֹא בְּכָל עֵת כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, (ו) כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה בְּחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) דַּקְשָׁה לְרִש"י לְמַה לְרִיךְ לְמַכְתֵּב בְּזֹאת אֵינִן לּוֹמְרֵי דִקְהִי אֲקַרְבָּנוֹת שֶׁמְפֹרָשׁ אַחַר כֵּךְ דִּאִם כֵּן הִיָּה לוֹ לּוֹמֵר בְּאֵלּוֹ יֵבֵא אֱהָרֹן לְשׁוֹן רִבִּים דֵּהֵא שְׁנֵי קַרְבָּנוֹת הָיוּ. וְעוֹד זֹאת לְשׁוֹן נִקְבָּה וְהַקְרָבָנוֹת הַמְפֹרָשִׁים אַחַר כֵּךְ זְכוּרִים הֵן. אִו לֹא הִיָּה לוֹ לּוֹמֵר לְגַמְרֵי בְּזֹאת אֵלּוֹ הִיָּה לוֹ לּוֹמֵר כִּי בַעֲנֵן אֲרַחֵה עַל הַכִּפְרֵת וּבְפֶר בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת יֵבֵא אֱהָרֹן וּגו' אֵלּוֹ לְרִמּוֹז כְּמַה שְׁנִים יֵשׁ לְעַמִּידַת בַּיִת רֵאשׁוֹן וְאִם תֹּאמַר וְכִי בְּבַיִת רֵאשׁוֹן לְבַד הָיוּ כְּהֻנִּים גְּדוּלִים וְהֵא אֵף בְּבַיִת שְׁנֵי הָיוּ כְּהֻנִּים גְּדוּלִים. וַיֵּשׁ לּוֹמֵר דְּכַךְ פִּירוּשׁוֹ שֶׁל קֶרֶא גִימְטְרִיָּא שֶׁל בְּזֹאת שְׁנֵים יֵהִיוּ כְּהֻנִּים דּוּמִיָּא דֵּאֱהָרֹן שִׁהִיוּ מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשִׁמְן הַמִּשְׁחָה אֲבָל אַחַר בַּיִת רֵאשׁוֹן לֹא נִמְלְאוּ שִׁהִיו מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשִׁמְן הַמִּשְׁחָה דּוּמִיָּא דֵּאֱהָרֹן מִשּׁוֹם דְּבִסוּף עַמִּידַת הַבַּיִת הַרֵאשׁוֹן נִגְזַר שִׁמְן הַמִּשְׁחָה מִיֵּאשִׁיָּה וְאֵילֶךְ כַּדְפִירֵשׁ רִש"י לְקַמּוֹ: (ו) אֵף עַל פִּי שְׂכַזֵּר פִּירֵשׁ לְעִיל גְּבִי בַעֲנֵן אֲרַחֵה שֶׁהִיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא תִימָא דִקְרָא הֵכִי קֹאמֵר בַּעֲנֵן לְבַדוֹ אֵל יֵבֵא אֵלּוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֲבָל בְּהַבְּאֵת פֶּר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעוֹלָה אֲפִילוֹ בְּשֹׂאֵר יִמּוֹת הַשָּׁנָה יֵבֵא לְפִיכֵךְ פִּירֵשׁ כֹּאֵן וְאֵף זֶה לֹא בְּכָל עֵת כּו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא **בפר בן בקר**. אין פירושו שיביא הפר אל הקדש רק שיתן משלו בתחלה פר חטאת לכפר עליו ועל הכהנים ויש אומרים גם הלויים בעבור שמצאו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי והוא רחוק רק הלויים יחשבו עם ישראל: (אבן עזרא)

הרמב"ן **בזאת יבא אהרן אל הקדש**. כסוד זאת אות הברית אשר הקימותי (בראשית ט יז) וכבר פירשתיו (שמות לא יג) ורבותינו רמזו בו אמרו בויקרא רבה (כא ו) רבי יודן פתר קראי בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות בידו בזכות התורה וזאת התורה (דברים ד מד) ובזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו (בראשית יז ז) בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת (ישעיהו נו ב) בזכות ירושלים זאת ירושלים (יחזקאל ה ה) בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם (בראשית מט כח) בזכות יהודה וזאת ליהודה (דברים לג ז) בזכות כנסת ישראל זאת קומתך דמתה לתמר (שיר השירים ז ח) בזכות התרומה וזאת התרומה (שמות כה ג) בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת (מלאכי ג י) בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן וזה צריך פירוש ארוך אבל כבר הכל מבואר בדברינו (הרמב"ן)

בעל הטורים **בזאת**. עולה ת"י רמז לבית ראשון שעמד ת"י שנה: (בעל הטורים)

אור החיים **בזאת יבא אהרן**. טעם שהזכיר אהרן ולא סמך על זכרונו בתחלת הענין, לצד שמה שקדם במצוה לא היה אלא לאהרן לבדו שלא יכנס ולא ימות, ואין מצוה זו נוגעת לזולתו, ומכאן ואילך לא לאהרן לבד באה המצוה אלא גם לכל ישראל כי הוא צורך ישראל לכנס לבית קדשי קדשים לכפר עליהם אחת בשנה, ויצו האל לעמו לעשות החוקים האמורים שיכניסו אהרן בפר וגוי כתנת בד קודש וגוי ודרשו ז"ל (תוי"כ כאן) משל קודש שהיא תרומת הלשכה, וכפי זה יתחייב הכתוב להזכיר שם המצוה בכינוי להם: (אור החיים)

ספורנו **בזאת יבא בפר בן בקר**. בהקדשת פר לחטאת ואיל לעולה ולבישת הבדים שאין בהם צבע ולא ציור מלאכותיי כי אמנם לא יאחר כהן גדול להכנס לפנים עד אחר הקרבת העולה אבל יכנס להקטיר הקטרת תכף אחר שחיתת החטאת: (ספורנו)

כלי יקר **בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וגוי**. ואמרו במדרש (ויק"ר כא. יא) פר כנגד אברהם, שנאמר (בראשית יח. ז) ואל הבקר רץ אברהם. ואיל כנגד יצחק, שנקרב תמורתו איל, ושני שעירי עזים כנגד יעקב, שנאמר בו (שם כז. ט) וקח לי משם שני גדיי עזים. כוונת מדרש זה לומר כשם שמצינו שגם למשה לא נראה ה' כ"א בזכות האבות כמ"ש (שמות ד. ה) למען יאמינו כי נראה אליך ה' אלהי אבותם אלהי אברהם וגוי, כך כהן גדול ביוה"כ נראה אליו ה' בזכות האבות. ויש בכולם רמז ליו"כ כי מ"ש ואל הבקר רץ אברהם סובר מדרש זה שהיה ביו"כ כי גם רז"ל דרשו (בפרקי דר"א כט) בעצם היום נימול אברהם שנימול ביו"כ, וסובר שכל המעשה מן וירא ה' אל אברם באלוני ממרא הכל היה ביום אחד ואע"פ שעשה סעודה ביום ההוא מ"מ אחר שלא נתנה התורה עדיין היה מחמיר על עצמו ולא על אחרים. ואיל של יצחק יש במדרש שהיה המעשה ההוא ביום כיפורים (עיי' ילקוט ראובני פ"י וירא כב. יד) וראייתו מן פסוק אשר יאמר היום בהר ה' יראה. שבכל שנה ביום זה ה' יראה כי בענן יראה שמה ה'. ושני שעירים של יעקב אמרו במדרש (בר"ר סה. יד) שני גדיי עזים טובים. טובים לך וטובים לבניך טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר להם ביו"כ, ומאז הובטח יעקב על כפרת יום קדוש זה על ידי שני שעירים. (כלי יקר)

דעת זקנים בזאת. רמז לבית ראשון שיתקיים ת"י שנים בגי' של בזא"ת: (דעת זקנים)

ד פְּתַנְתָּ בְּד קֹדֶשׁ וּלְבַשׁ וּמְכַנְסֵי בְד יִהְיוּ עַל בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בְּד יַחְלֹר וּבְמַצְנֶפֶת בְּד יִצְנֹף בְּגֵדֵי קֹדֶשׁ הֵם וְרַחֵץ בְּמִים אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבָשֶׁם:

אונקלוס פתונא דבוצא קודשא ולבש ומכנסין דבוץ יהון על בסרה ובממנא דבוץ יסר ובממנפתא דבוצא יחת ברישה לבושי קודשא אנון ויסחי במנא ית בסרה וילבשנון: (אונקלוס)

יונתן פיתונא דבוץ מילת קודשא ולבש ואורקסין דבוץ מילת יהון על בישריה ובקמורא דבוץ מילת יצר ומצניפא דבוץ מילת נטיכס ברישיה לבושי קודשא הינון פרם בלבושי דהבא לא יהי עליל מטול דלא ידפר חובת עיגלא דדהבא ובזמן מעליה יסחי ית בישריה בארבעין סאוין דמוי וילבשינון: (תרגום יונתן)

רש"י כחנת זל וגו'. מגיד שאינו משמש לפניו במונה בגדים (ז) שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, (ר"ה טו.) אללא זד' ככהן הדיוט, (ח) וכולן של בוז: קדש ילבש. שיהיו (ט) משל הקדש (ת"כ פק א, י): ילנף. כתרגומו יחת ברישה, (י) יניח בראשו, כמו ותנח בגדו, (בראשית לט, טז.) ואחתתיה: ורחץ במים. אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף (כ) מעבודת פנים לעבודת חוץ, ומחוץ לפניו, ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן, ומבגדי לבן לבגדי זהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור (יומא לז.) (רש"י)

שפתי חכמים (ז) דקשה לרש"י והלא כבר מפורש הלצתן בפרשת ואתה תלוא לכן פירש מגיד כו': (ח) משמע נמי דהיה קשה לו מה דכתיב דווקא בגדים של הכהן הדיוט: (ט) דקשה לרש"י מה דכתיב קדש ילבש משמע קודם לבישה הן קדש וכי מה קדושה יש בהן קודם לבישה ואין לומר דכבר ביום כפורים שעבר היה לובשן וזה יום כפורים שני דהא מיד אחר לבישה טעונים גניזה ולא יעבוד בהן לעולם שהרי כתיב והגיתם שם. ועל זה פירש שיהיו משל הקדש כלומר שיקנה אותן במעות של קודש לפי שמלינו שהפר בא משלו הייתי אומר שאף הבגדים יהיו משלו קא משמע לן. והטעם שהפר בא משלו לפי שהפר בא לכפרה שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו אבל בבגדים היה מתפלל בעד כל ישראל. מלאתי: (י) ויהיה בי"ת ובמלנפת כמו בי"ת ברוחו שמים שפרה שהיא גם כן נוספת כאלו אמר ומלנפת זד ילנף ויתפרש הבי"ת במקום עם כלומר עם מלנפת זד יסבב ראשו וכן תרגומו ומלנפתא בלא בי"ת ואשר הביאו לזה מפני שאין בלשון הארמי לניפה אבל בלשון הקרא מלינו לנוף ויתפרש הבי"ת בלשון עם כמו ובאבנט זד יחגור אף כאן

עם מלנפת צד יסבב ראשו והכרח להציא התרגום להודיענו שהלנפיפה הוא צראש ולא צמקום אחר ולאגב זה פירש מלת יחית שהוא לשון יניח: (כ) וזהו סדר העבודות ציום כפורים בתחילה טבל ולבש בגדי זהב לתמיד של שחר שהוא עבודת חוץ ואחר כך פשט וטבל ולבש בגדי לבן לעשות עבודת פר ושעיר וקטורת של מחתה צפנים ואחר כך פשט בגדי לבן וטבל ולבש בגדי זהב לעשות עבודת איל שלו ואיל העם ומקלת המוספין בחוץ ואחר כך פשט בגדי זהב וטבל ולבש בגדי לבן ליכנס לפנים ולהואיל הכף והמחתה. ואחר כך פשט בגדי לבן וטבל ולבש בגדי זהב לעשות עבודת חוץ להקריב קירי המוספין ותמיד של צין הערבים וקטורת הסמים ודו"ק ותמלא. וכדפירש רש"י לקמן על קרא זה ורחץ צמים וגו' משמע שהיה צריך לטבול קודם לציסת בגדי לבן ולקמן גם כן כתיב שצריך לטבול קודם לציסת בגדי זהב אמרינן דככל פעם שמסנה מצגדי זהב לצגדי לבן ומלצן לזהב שצריך טבילה ומה שפירש עוד שצריך עוד שני קידושי ידים ורגלים דמשום הכי הטיל הקרא ורחץ צמים צין ופשט ולבש ליתן רחיטה לפשיטה ורחיטה ללציסה ואם אינו ענין לטבילה דכבר למדנוה תנהו ענין לקידוש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **כתנת בד קדש**. ולא הזכיר האפוד והחשן ומעיל האפוד כי כבר הזכיר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומזה הכתוב למדו אנשי בית שני ששמשו בלא אורים ותומים גם נביאים היו שם: (אבן עזרא)

הרמב"ן **כתנת בד קדש ילבש**. שיהיו משל קודש לשון רש"י ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן כולם של קודש ובת"כ (פרק א י) קדש ילבש שיהיו משל קודש אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים תלמוד לומר בגדי קודש הם בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קודש ועל דרך הפשט כאשר אמר (שמות כח ד) ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קודש וסודם כמו האיש לבוש הבדים (יחזקאל ט ג דניאל י ה) ולכך הודיעו כי בגדי קודש הם ובויקרא רבה (כא יא) כשירות של מעלן כך שירות של מטן מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים כך שירות של מטן כתנת בד קודש

"ילבש יחגור יצנוף" - נדרש בתורת כהנים (אחרי א יד) לפי שסופנו לרבות לו כלים אחרים בין הערבים אין לו יכול לא ילבש של שחרית תלמוד לומר ילבש יחגור יצנוף וכתב רש"י ז"ל יצנוף יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה (בראשית לט טז) ואחתתיה ולא נתברר לי דעת אונקלוס בזה כי הצניפה סבוב שיגלגלנה בראשו כצניף ולמה יתרגם אותה בהנחה בלבד ולא יתרגם בה הלשון שמיוחד לו לצניפה ממש ואולי איננו בלשון הארמית כי גם הצניפות והרדידים שבישעיה (ג כג) תרגם יונתן בן עוזיאל כתריא ואין לשניהם לשון בצניף ובמצנפת רק לשון הקודש מצנפתא (הרמב"ן)

בעל הטורים **ולבשם**. אותיות בלו שם שטעונין גניזה: (בעל הטורים)

אור החיים **כתנת בד קודש**. עם אומרו קודש בכתנת ולא הספיק במה שגמר אומר בגדי קודש הם. אולי שחש הכתוב שידון אדם בדעתו שלא צוה ה' לעשות משל קודש אלא ג' הבגדים חוץ מן הכתונת, כי הכתונת הוא מלבוש המתחייב

לכל אדם ללבוש ויהיה משלו ועל הג' הוא שאמר בגדי קודש שהם בגדים שיכולים להיות לצד כבוד משרתי עליון, לזה אמר **כתונת בד** וגו' שגם היא קודש. וכדי שלא תחשוב כי דוקא כתנת חקק ה' שתהיה של קודש לזה חזר ואמר **בגדי קודש הם** כולם יחד. עוד נראה לומר כי מתכוון לומר ב' דברים, הא' שהבד שיעשו ממנו הכתונת יהיה של קודש, והוא הדין לשאר בגדים, והודיע הכתוב המשפט במזדמן ראשון, וענין ב' הוא שגם מעשה הבגדים יהיה של קודש, והוא מה שגמר אומר **בגדי קודש הם**:

עוד נראה כי מתכוון באומרו **בגדי קודש הם**, לבל יראה הדבר שהוא חוץ מהמוסי' כי עבד מלך שהוא הכהן אשר פארו ה' וכבדו במלבושי כבוד דכתוב (תצוה כח ב) לכבוד ולתפארת ובעת אשר יתעלה לשירות גדול כזה יאמר אליו הורד עדיך מעליך, לזה אמר **בגדי קודש הם** פירוש בגדים הראויים לקודש הם ולא אחרים, והטעם כי הבגדים המפוארים ההם יש בהם דברים בגו כמאמרם ז"ל (ויק"ר פכ"א ר"ה כו) אין קטיגור נעשה סניגור. או ירמוז טעם (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך אדונינו ב"ה קדוש ונורא שמו, והוא אומרו **בגדי קודש הם** פירוש שבהם ראוי להשתמש בקודש קדשים אשר חונה שם האלהים. ורז"ל אמרו קודש ילבש שיהיו של קודש, פירוש כל הדי' נלמדים מכתונת שיהיו של קודש וחזר לומר **בגדי קודש הם** דרשו ז"ל (תו"כ) שבא ללמד על כל בגדי כהונה שיהיו של קודש, ואלו ואלו דברי אלהים חיים: (אור החיים)

ספורנו **בגדי קדש הם**. בכמותם יראו המלאכים אל הנביאים כי הם נראים אז בלבושי הבדים: (ספורנו)

כלי יקר **כתונת בד קודש ילבש וגו'**. לפום ריהטא נראה שזולת הכפרה יש עוד תועלת שני בכניסת כ"ג לראות פני השכינה אחת בשנה, כדי לחזק האמונה כדרך שנראה ה' לכל ישראל בהר סיני כדי לטעת בלבם דבור אנכי ולא יהיה לך כך מידי שנה בשנה רצה ה' להתראות אל הכהן שלוחם כדי לחדש האמונה בב' דברות אלו שהם יסוד האמונה. ואם באולי עברו ישראל על לא תרצח ולא תנאף כי הם מקבילים מול דבור אנכי ולא יהיה לך כמו שבארנו למעלה פ"י כי תשא על פסוק ויקומו לצחק (ל.ב.ו.) ע"כ נצטוה הכהן ללבוש כתונת בד קודש כי הכתונת ארז"ל (ערכין ט.ז.) שמכפר על ש"ד ומכנסי בד מכפרים על ג"ע, כדי שלא יתנגדו אל ב' דברות אנכי ולא יהיה לך ולכרות עליהם ברית חדשה בכל שנה ושנה, ולפי שבע"ז הקב"ה מעניש גם על המחשבה ע"כ נאמר ובאבנט בד יחגור כי האבנט מכפר על הרהור הלב (שם ט.ז.) ולפי שבכניסה זו נענשו בני אהרן על שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס ע"כ נאמר באהרן ובמצנפת בד יצנוף כי המצנפת מכפר על גסות הרוח (שם ט.ז.).

ד"א לכך פרט אלו ד' בגדים. כנגד הדברים שנכשלו בהם בני אהרן והנה הכתונת ואבנט הוא על דרך שמסיק בילקוט (שמיני תקכד) שהיו בני אהרן מהלכים אחר משה ואהרן ואמרו מתי ימותו ב' זקנים הללו ואנו נוהגין שררה על הציבור, רבי אייבו אמר בפיהם אמרו דבר זה ר' פנחס אמר בלבם הרהרו. וקשה במאי קמפלגי ומי הגיד להם שכך אמרו, או בלבם הרהרו.

ונראה שדעת ר' אייבו נוטה לומר, מדקאמר כתונת בד קודש ילבש. והכתונת מכפר על ש"ד, והיכן מצינו שבני אהרן נכשלו בחטא ש"ד, אלא ודאי שבפיהם אמרו דבר זה והיו מלבינין פני משה ואהרן באמרם שאינן ראויין להיות מנהיגים כי אם מצד שהם זקנים והמלבין חבירו חשוב כשופך דמים, על כן בא

כתונת זה לכפר על ש״ד שלא יבא אהרן אל הקודש ויהיה עליו חשש חטא זה כי בני אהרן היו מלוכלכים בחטא זה וחזו את האלהים, ויען כי לא לפניו חנף יבא (איוב יג. טז) לא יבא במגוריו רע על זה הזהיר את אהרן על כפרה זו בבואו אל הקודש שלא יבוא אל הקודש מלוכלך בחטא זה.

ודעת רבי פנחס, מדקאמר ובאבנט בד יחגור המכפר על ההרהור ודאי בלבם הרהרו זה וכדרך שבארנו דברי ר' אייבו, ור' אייבו סבר שהאבנט מכפרת על ההרהור של עריות כי בני אהרן לא היו להם נשים ומי שהוא בלא אשה מלא הרהורי עבירה, ורבי פנחס סבר שהכתונת המכפר על ש״ד היינו לפי שלא עסקו בפריה ורביה ע״כ דומה כאילו שפכו דם כדמסיק ביבמות (סג.) תניא רבי אליעזר אומר כל שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר (בראשית ט. טו.) שופך דם האדם וכתוב (שם ט. טז.) ואתם פרו ורבו, וטעמו של דבר כי דם זרעותיו הנה נדרש מידו. ומכנסו בד המכפר על ג״ע בעבור שנכנסו שתויי יין המרגיל לערוה וכארז״ל (יומא עה.) כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות עליו למישור שנאמר (משלי כג. לא) כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים. ובמצנפת בד כי הוא מכפר על גסות הרוח וזה כולל כמה מיני עון שיחסו להם רז״ל התלויין בגסות הרוח הן שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס, הן מה שהורו בפני משה רבן, וכמה מיני עבירות זכרונם למעלה פר' שמיני (י. א.) ולפי שבני אהרן מתו על שחזו את האלהים בעוד היותם מלוכלכים בחטאים אלו ע״כ צוה לאהרן בבואו לראות כבוד ה' יהיה נקי מכל לכלוכי חטאים אלו וילבש ד' בגדי לבן אלו המלבנים החטאים האלו שאם יאדימו כתולע כצמר יהיו ועוד שכדרך שבא לראות פני השכינה לבושיה כתלג חור כך בא לראות בבגדי לבן. (כלי יקר)

[ה] וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה:

אונקלוס ומן פְּנִישְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִסַּב תְּרִין צְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּאתָא וּדְכָר חַד לְעֹלָתָא: (אונקלוס)

יונתן ומן פְּנִישְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִסַּב תְּרִין צְפִירֵי בְּנֵי עִזִּי דְלֹא עִירוּבִין לְקָרְבַּן חַטָּאתָא וּדְכָר חַד לְעֹלָתָא: (תרגום יונתן)

ספורנו שני שעירי עזים לחטאת. הראשון על חטאים במקדש, והמשתלח על שאר חטאי צבור אשר לרוב טומאתו לא יאות לזבח ומטמא משלחו: (ספורנו)

[ו] וְהִקְרִיב אֶהְרֹן אֶת פֶּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֶּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ:

אונקלוס ויקרב אֶהְרֹן יְת תוֹרָא דְחַטָּאתָא דִּי לָהּ וְיִכְפֶּר עֲלוּהִי וְעַל אֲנֶשׁ בֵּיתָהּ: (אונקלוס)

יונתן ויקרב אֶהְרֹן יְת תוֹרָא דְחַטָּאתָא דְהוּא מִן מְמוּנִיָּה וְיִכְפֶּר בְּאֲשֶׁתְּעוֹת מִיִּלְיָא עֲלוּי וְעַל אֲנֶשׁ בֵּיתָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה, ולמדך כאן שמשלו הוא צא (ב) ולא משל לזכור: וכפר בעדו ובעד ביתו. מתודה עליו עונותיו (מ) ועונות ביתו (ס)

שפתי חכמים (ב) דק"ל למה לי אשר לו והא אין פר אחר נזכר בפרשה זו אלא של אהרן כדכתיב בזאת יבא אהרן אל הקדש צפר בן צקר וגומר משמע להביא הקרבנות משלו. וגם מדכתיב בסמוך ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים וגו' משמע דקרבנות הכתובים למעלה בשביל עצמו הביא: (מ) דכפרה ממס אף אפסר לומר דאין כפרה אלא לאחר זריקת דמים כדכתיב בסמוך וכפר עליו ולקח מדם וגו' ונתן על קרנות המזבח וזה עדיין חי הוא שהרי אחר כך כתיב ושחט את פר החטאת לכך ילפינן מלכפר עליו שפירוקו וידוי. מלאתי: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והקריב אהרן את פר החטאת. אל פתח אהל מועד כמשפט: וטעם וכפר בעדו. כי בו יכפר בעדו ובעד ביתו אחר שישחטנו ויש אומרים כי העמדתו היא כפרה: (אבן עזרא)

בעל הטורים וכפר. בגימטריא זה בודוי דברים שמתודה על פרו: (בעל הטורים)

11 וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

אונקלוס וְיִסַּב יַת תְּרִין צְפִירִין וְיִקַּם יְתֵהוֹן קָדָם יְיָ בְּתִרְעַ מִשְׁפָּן זְמָנָא: (אונקלוס)

יונתן וְיִסַּב יַת תְּרִין צְפִירִין וְיִקַּם יְתֵהוֹן קָדָם יְיָ בְּתִרְעַ מִשְׁפָּן זְמָנָא: (תרגום יונתן)

אור החיים ולקח את שני השעירים וגו'. פרשה זו צריכה למודעי כי למה יצוה ה' דבר כזה, ואם היא מהמצות אשר לא עשה ה' בהם טעם היה לו לומר חוקה ומה גם תגדל הקושיא לדבריהם ז"ל (רע"מ אחרי סג. זהר ח"ג קא) כי עזאזל היא בחינת צד הרע הנה כמעט ח"ו שירמה הדבר לעכו"ם, ומה גם שמצוה ה' (יומא פו.) להשוות שעיר של שם לשעיר זה של דבר אחר הדברים מבהילים:

ונראה לומר על פי הקדמות שהודיענו רז"ל וזה יצא ראשונה תנן במשנת חסידים (אבות פ"ד) העושה מצוה אחת קונה לו סניגור אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד ע"כ. ומפורשים הדברים באר היטב על פי דברי הזוהר הקדוש (ח"ב עו, ח"ג קכב והע"ז) ובהשכלה מושכל עליון על פי האריז"ל לבאי בהיכלי מלך כי מהעבירה עצמה יולד דבר רע שהוא עצמו העון שעשה ובידו נמסר עושהו כאומרו תיסרך רעתך (ירמ"ב ב) ותמוגנו ביד עונינו, (ישעי' סד) ולזה כמשמחל ה' לדוד הודיעו שאבד הכח הרע שנולד מהמעשה הבלתי הגון כאומרו (שמואל ב' יב) גם ה' העביר חטאתך לא תמות, הכוונה בזה כיון שהחטא שעושה האדם נברא ממנו הנפרע מעושהו ממילא באבוד המשחית אין משחית, וזה שאמר לו ה' שאחר שהעביר חטאתו לא ימות כי אין ממת, מעתה כיון שעל ידי המעשים נוצרים דברים הרעים המזיקים והמצערים את האדם צוה ה' המעדיף טובו עלינו ואמר כי כל שעושה דבר בלתי הגון בלא ידיעה מחטאות האדם יביא קרבן, וצוה שיסמוך עליו בעל הקרבן, והטעם כי בזה יורקו החיצונים ההם שנתהוו ממעשיו הרעים על הקרבן ההוא, ופעולה זו הודיע ה' שתעשה בסגולת

הבאת האדם קרבנו לבית אלהינו וסומך עליו שם יעשה הדבר בכח השלם של אלהי הרוחות לכל בשר, וזה הוא טעם שצוה ה' הסמיכה בחטאות, והנה כל המעשה אשר יעשה בחטאת זבח והקטרה יפעיל בבחינת ההיא הנמשכת מהאדם בקרבן ההוא על ידי סמיכתו כנזכר, ובוזה היא נעקרת בחינת הרע. וכבר ידעת כי אין חטאת באה אלא על החטאות שהוא הדבר שעושה האדם בשוגג משום דלא נפיש זוהמיה מה שאין כן על עון שעושה האדם במזיד דנפיש זוהמיה אין מביאין קרבן, וזה אמר (משלי כא) זבח רשעים תועבה כי יתעבהו ה' ב"ה להקריב על מזבחו תיעוב כזה שאין לך מיאוס בעולם כמיאוס וזיהום העון רחמנא ליצלן:

ולפי הקדמה זו יתבאר הענין על נכון, בהקדים מה שכתבו רז"ל בתורת כהנים וזה לשונם וכפר על הקדש מטומאת בני ישראל ומפשעיהם וגוי' על זדון טומאת מקדש וקדשיו שעיר הנעשה בפנים ויום כיפור מכפר ועל שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות והשגגות הודע ולא הודע עשה ולא תעשה כריתות ומיתות בית דין שעיר המשתלח מכפר עכ"ל. ובש"ס וזה לשונם ושעיר של עזאזל נושא עליו כל הזדונות קלות וחמורות ושגגות וכו', וגם הכהנים כפרתן בשעיר המשתלח כאמרם ז"ל במסכת זבחים פרק א' (מנחות צב. שבועות יג:) וזה לשונם ר' יהודה אומר גם הכהנים מתכפרין בשעיר המשתלח. ואחר שהודיענו ה' את כל זאת הנה שלך לפניך טעם מספיק כי הבי' שעירים נושאים כל זוהמי תחלואי הנפש. השעיר שנושא עליו זדון טומאת מקדש וקדשיו קבלו ה' ולא תעבו, אבל שעיר הנושא זוהמות כל העבירות קלות וחמורות צוה ה' שיאבדם ויכלם חוץ ממקום הקודש, וצוה שיסמוך אהרן עליו את ידיו שהוא שלוחם של ישראל וכל אשר עושים שם הוא היה עושה ששלוחו של אדם כמותו, ואמר ונתן אותם על ראש השעיר החי ביאר הכתוב היטב הדבר שבסמיכתו הוא נותן כל הטומאות המזוהמות ההם על ראשו. ואמר ונשא השעיר, מודיע כי ימצא בו בחינת המקבל לישא את הרע ההוא אל ארץ וגוי':

ולהבין הענין משל למלך שבקר בגדי בניו וראה בהם בגדים נקיים וכתם בו משפשפו בידו ונותנו לבנו, וכשראה בגד מלוכלך הרבה נותנו לעבד אחד מעבדיו אשר לא ימאס הדבר המאוס, כן הדבר הזה המלך הוא מלכנו יתרומם שמו כשמביא לפניו קרבן אם הוא בפרט וטהרת כתם כל שהוא שהם כתמי השגגה או פרט אחד של טומאת מקדש וקדשיו כנזכר לא יתועב הקרבן אליו, אבל כל הזוהמה של כל העבירות שעשו ישראל קלות וחמורות הוא מיאוס גדול ואמר שיוליכוהו לעבד אחד מהרחוקים מהמלוכה לצד היותו מהפחותים וקלי הערך והוא ישבר ויאבד וימחק אותם ואין זה אלא כנותן לו שירות מבזוה לעשות ואף על פי כן למעלה הוא לו שחשבו האדון לעשות לו דבר ממה שהיה לפני אל בבית המקדש, ונעשה השעיר ההוא בהשוואה עם השעיר המתקרב לפני אל. וטעם שצוה ה' עשות ככה ולא אמר שיקחו שעיר מהשוק וישלחוהו לעזאזל אחר שהתודה עליו, הוא לצד כי מן הנמנע שיתקבצו כל הטומאות שעשו ישראל במעשיהם הרעים ויבואו על ראש השעיר כי אם בהביאו השעיר לפני ה' ואחר שהובא לפני ה', מאז מוכח כי הוא זה השעיר שישא כל התיעוב וילך לו אל ארץ גזרה, לזה צוה להגריל והוא הבורח יבחר את השעיר אשר יבחר בתבונתו יתברך בבעלי חיים, ומה גם למה שאמרו המקובלים כי כמה נפשות וניצוצות בבעלי חיים בלתי מדבר ומי ידע בלתי יתברך שמו. גם יש סוד בגורל (זהר ג' ק"א) והבן: (אור החיים)

[ח] ונתנו אהרן על שני השעירים גרלות גורל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרֵל אֶחָד לְעֶזְאֵזֶל:

אונקלוס וַיִּתֵּן אֶהָרוֹן עַל תְּרִין צְפִירֵיו עֲדָבִין עֲדָבָא חַד לְשָׁמָא דִּינָּי וְעֲדָבָא חַד
לְעֲזָאזֶל: (אונקלוס)

יונתן וַיִּתֵּן אֶהָרוֹן עַל תְּרִין צְפִירֵיו עֲדָבִין שְׁוִין עֲדָבָא חַד לְשָׁמָא דִּינָּי וְעֲדָבָא חַד
לְעֲזָאזֶל וַיִּטְרַף בְּקִלְפֵי וַיִּפְקִינוּ וַיִּטְלְקִינוּ עַל צְפִירָא: (תרגום יונתן)

רש"י ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. מעמיד א' לימין וא' לשמאל, (ו) ונתן
ב' ידיו בקלפי, ונטל גורל בימין וחזרו בשמאל, ונתן עליהם, את שכתוב בו
לשם, הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל, משתלח לעזאזל: עזאזל. הוא הר עז
וקשה, רוק גבוה (ת"כ פרק ב, ת. יומא סז:), (ס) שנאמר ארץ גזרה, תתוכה: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) מדכתיב ונתן על שני השעירים וגו' למשמע בנתינה אחת נתן על
שניהם גרלות וזה אי אפשר אם לא אחד ביד ימין ואחד ביד שמאל: (ס) דכלשון
עזאזל נשמעים תרומיהו שהיא מלה מורכבת עז אל ואל לשון חוזק הוא כמו ואת
אילי הארץ לקח ומפרש עוד רש"י מנלן דהר היה שם משום שנאמר ארץ גזירה
וגזירה לשון תתוכה שאם אתה מתחך חריץ בארץ ממילא נעשית הר שהרי העומד
באותו חריץ הרי הוא כמו שעומד בעמק ההר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא גרלות. ידועים מדברי קבלת אבותינו. אמר הגאון כי עזאזל שם הר
ונקרא כן בעבור שהוא תקיף כי טעם זכר השם כטעם הררי אל יקותיאל והגאון
הלוי תפשו כי האל"ף במלת עזאזל הוא בין זי"ן לזי"ן ויש אומרים שהוא הר
סמוך אל הר סיני והשם צוה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישחט ואחר כן
היו מוליכים אותו בבית המקדש להר אחר והעד שאמר ויעש אהרן וכן בחג
שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו ויש אומרים כי עבודת בית שני לא היתה
כראשון כי היה הכהן מחוסר בגדים ואין כפרת וזה המפרש אמר כי השעיר ישלח
במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת
שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו השיבנו כי
השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב וירדוף אחריו עד שיברח ויעל אל הצור
על כן אמרו חז"ל ודוחפו ואמר רב שמואל אף על פי שכתוב בשעיר החטאת
שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צריך כי המשלח איננו קרבן כי
לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו
כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש
תדענו: (אבן עזרא)

הרמב"ן וגורל אחד לעזאזל. הר גבוה צוק קשה שנאמר (בפסוק כב) ארץ גזרה לשון
רש"י ובתורת כהנים (פרק ב ח) לעזאזל למקום הקשה שבהרים יכול בישוב תלמוד
לומר המדברה (להלן פסוק כא) ומנין שיהא צוק (שם פסוק כב) תלמוד לומר אל ארץ גזרה
ולפי זה יהיה פירוש מלת "לעזאזל" לקשה והוא כפול הזי"ן כמו עזוז וגבור (תהלים
כד ח) ור"א כתב אמר רב שמואל אע"פ שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם
השעיר המשתלח הוא לשם ואין צורך כי המשלח איננו קרבן שלא ישחט ואם
יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים
במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש (אחרי ל"ג פסוקים

יז ז) תדענו והנה ר"א נאמן רוח מכסה דבר ואני הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו ז"ל במקומות רבים אמרו בבראשית רבה (סה ז) ונשא השעיר עליו (להלן פסוק כב) זה עשו שנאמר (בראשית כז יא) הן עשו אחי איש שעיר את כל עונותם עונות תם שנאמר ויעקב איש תם (שם כה כז) ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול (פרק מו) לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקב"ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך הן ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקדוש ברוך הוא שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנאמר (פסוק לב) וכפר את מקדש הקדש וגוי' ע"כ אגדה זו והנה הודיענו שמו ומעשהו וזה סוד הענין כי היו עובדים לאלהים אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח כענין שנאמר (יחזקאל טז יח יט) ושמני וקטרתי נתת לפניהם ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי נאם ה' אלהים ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת והנה התורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות הוא עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו ובלשון הכתוב (להלן יז ז) שעירים כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כוננתו לעשות רצון בוראנו שצונו כך והמשל בזה כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה הסעודה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן לאדון והאדון נותן פרס לעבדו ושמר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו ואמנם האדון לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספר בשבתו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אילו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה' ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד (פסוק ז) כי שניהם מתנה לה' והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם כענין שנאמר (משלי טז לג) בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו וגם אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה' לומר שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשילוחו אלא לרצון לשם כמו שאמר (פסוק ח) יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו וגוי' ולכך לא נשחוט אותו אנחנו כלל ותרגם אונקלוס (כאן) לשמא דהשם ולעזאזל כי האחד לשם ה' ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רבותינו (ת"כ פרק יג ט) ואת חקותי (להלן יח ד) דברים שיצר הרע מקטרג בהם ואומות העולם משיבין עליהם לבישת שעטנז ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולא מצאו בקרבנות תשובה לאומות העולם עלינו כי הם על אישי ה' אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם וכן בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה וענינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנאמר בעתיד

(זכריה יג ב) את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה ומה שהזכירו רבותינו (זבחים ד) בכבוס הבגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים והנה רמז לך ר"א שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים והמלה מורכבת וחבירה רבים והנה הענין מבואר זולתי אם תחקור מה ענין לשכלים הנבדלים ולרוחות בקרבן וזה יודע ברוחות בחכמת נגרומנסי"א ויודע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו והגיס דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת (הרמב"ן)

בעל הטורים **וגורל**. ב' הכא ואידך וגורל לבוזזינו והיינו המן שני' בו ויבז בעיניו והפיל גורלות על ישראל ואמר הקב"ה איננו שוה לך כבר הפלתי גורלות ונפל חבלי בישראל מכל ע' אומות וז"ש גורל א' לה' וגורל א' לעזאזל שמכפר עונותם של ישראל דכתיב ונשא עונותם עונות תם הוא מכפר: ג"פ כתיב עזאזל (צ"ל דלא חשיב דמשלח) כנגד נושא עון ופשע וחסאה שבזכות ג' אבות: (בעל הטורים)

ספורנו **גורלות**. כי הגורל בפרט על ידי איש חסידו הוא כאשר ישאל איש בדבר האלהים כאמרו בחיק יוטל את הגורל, ומה' כל משפטו. (ספורנו)

כלי יקר **גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל**. נראין הדברים שבי' שעירים אלו דומים ממש לשני גדיי עזים שעשה יעקב ליצחק ועשה את האחד מטעמים כאשר אהב החומר וזה חלקו של סמאל שניתן לו שוחד כדי שיקבל יעקב הברכות על חלקו מצד הגדי השני שעשה פסח לה' כדאיתא במדרש (פרקי דר"א לב) כי בו ביום ראשון של פסח היה אמר יצחק בני אוצרות טללים נפתחין היום כו'. כך לדורות בבי' שעירים אלו ניתן לס"מ חלקו כדי שיקבל יעקב חלקו מן הגורל אשר לה' וכן סמכס המדרש (בר"ר סה יד) האומר גדיי עזים טובים. טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות, וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפרים ביום כיפורים. (כלי יקר)

דעת זקנים **גורל אחד לה' כו' לעזאזל**. כתב הרב אברהם בן עזרא ז"ל כשתגיע לשלשים ושלש תדענו וה"פ כשתגיע לגל עד שעולה בגי' ל"ג תמצא לו דומה שאותה תיבה מתחלקת לשנים כלומר גל עד בד והכא נמי תחלק האי תיבה לשנים לעז אצל וזהו שעיר המשתלח שהולך לעז לצוק ההר שהוא עז הולך מתרגמין אזל: (דעת זקנים)

ט וְהִקְרִיב אֶהָרֹן אֶת הַשְּׁעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרֵל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חֲטָאתָ:

אונקלוס ויקרב אהרון ית צפירא די סליק עלוהי עדבא לשמא דיין ויעבדנה חטאתא: (אונקלוס)

יונתן ויקריב אהרון ית צפירא דסלק עלוי עדבא לשמא דיין ויעבדיניה קרבן חטאתא: (תרגום יונתן)

רש"י ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו קורא לו פס (ע) ואומר לה' חטאת (ת"כ סס): (רש"י)

שפתי חכמים (ע) כלומר ועשהו חטאת היינו קורא עליו שם חטאת. ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא הקריבו לשם חטאת כדין חטאת. ויש לומר דלקמן צפרקה כתיב ושחט את שעיר החטאת וגו' משמע דעדיין לא הקריבו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ועשהו חטאת. שישחטנה: (אבן עזרא)

ספורנו ועשהו חטאת. הגורל יעשה את השעיר חטאת כאמרם ז"ל הגורל עושה חטאת ואין השם עושה חטאת: (ספורנו)

י והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדבָּרָה:

אונקלוס וצפירא די סליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם בד חי קדם יי לכפרא עלוהי לשלח יתה לעזאזל למדבָּרָה: (אונקלוס)

יונתן וצפירא דסלק עלוי עדבא לעזאזל יתוקם בחיין קדם יי לכפרא על סרְחֻנוֹת עמא בית ישראל לשדרא יתיה לממת באַתֵּר תקיף וקשי דבמדבָּרָה דצוק דהוא בית חרוּרִי: (תרגום יונתן)

רש"י יעמד חי. כמו יועמד חי, על ידי אחרים, ותרגומו יתקם כד חי. מה תלמוד לומר, (פ) לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל, ואיני יודע שילוחו אם למיתה אם לחיים, לכך נאמר יעמד חי, עמידתו חי עד שיסתלח, מכאן ששליחותו למיתה (ס) לכפר עליו. שיתודה עליו (ג) כדכתיב והתודה עליו וגו': (רש"י)

שפתי חכמים (פ) פירוש לפי שנאמר יעמד ואין עמידה אלא מחיים אם כן מה תלמוד לומר חי כו': (ג) אבל לא כפרת דמים שהרי השעיר הזה לא היה נקרב ואין בו קבלת דמים שהרי נסתלח לעזאזל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא יעמד חי. מהבנין הכבד הנוסף שלא נזכר שם פועלו והיה היו"ד ראוי להיותו מאוסף בשור"ק רק נרחב בעבור אות הגרון וכן יחרם כל רכושו: **לכפר עליו.** כי הכפור יהי עליו ופירושו לשלח אותו: (אבן עזרא)

אור החיים יעמד חי. צריך לדעת הכוונה ורז"ל (יומא מ תו"כ) דרשו הרבה דרושים. ולדרכנו יתפרש על נכון שנתכוון באומרו יעמד חי שלא יתודה עליו תיכף ומיד כשיעלה עליו הגורל אלא יניחהו חי, פירוש לצד כי בחינת הרע נקראת מת ועל שמה יקרא הגוף בלא נשמה מת להיות ששולטת בו בחינת הטומאה הנקראת מת, והשעיר של עזאזל כשמתודה הכהן עליו ונותן עליו כל העונות והפשעים וכו' הנה הוא מת כלול מכל מיני מיתות, וצוה האדון שלא יעשהו מת אלא יעמד חי, ולזה תמצא שאומר עוד אחר כך וסמך אהרן וגו' **על ראש השעיר החי והתודה** וגו' ונשא השעיר עליו, כי מתחלה קודם שהתודה קראו חי ואחר

כך אמר השעיר ולא הזכיר החי לומר שאחר שהתודה עליו אינו חי שכבר כחות של מיתה ירדו עליו, ותמצא שצוה ה' שהמשלחו טמא ויכבס בגדיו ורחץ בשרו במים כדין טמא מת: (אור החיים)

יא וְהִקְרִיב אֶהְרֹן אֶת פֶּרֶךְ הַחֲטָאתִים אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֶּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת פֶּרֶךְ הַחֲטָאתִים אֲשֶׁר לוֹ:

אונקלוס וְיִקְרַב אֶהְרֹן יֵת תּוֹרָא דְחֲטָאתָא דִּי לֵהּ וְיִכְפֹּר עֲלוּהִי וְעַל אֲנִשׁ בֵּיתָהּ וְיִכּוֹס יֵת תּוֹרָא דְחֲטָאתָא דִּי לֵהּ: (אונקלוס)

יונתן וְיִקְרִיב אֶהְרֹן יֵת תּוֹרָא דִּילֵיהּ וְיִכְפֹּר בְּאִישְׁתָּעוֹת מִלְגָּא עֲלוּי וְעַל אֲנִשׁ בֵּיתָהּ וְיִכּוֹס יֵת תּוֹרָא דְחֲטָאתָא דִּילֵיהּ: (תרגום יונתן)

רש"י וכפר בעדו וגו'. וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים, (ה) שהם כלם קרוים ביתו (שם פרשתא ג, ח.), שנאמר בית אהרן ברכו את ה' וגו' (תהלים קלה, יט.), מכאן שהכהנים מתכפרים בו, וכל כפרתו אינה אלא על טומאת (ה) מקדש וקדשיו, כמו שנאמר, וכפר על הקדש מטומאות וגו' (ת"כ פרק 7, 3): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) וגם זה אינו כפרת דמים שהרי עדיין לא נשחט פרו. ואם תאמר למה לא כפר אהרן על אחיו הכהנים בזידי ראשון שהתודה בעדו ובעד ביתו. ויש לומר משום דכתיב התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשוט ענמך ואחר כך קשוט אחרים לכך התודה אהרן מתחלה בעדו ובעד ביתו לבדו ואחר כך בזידי שני התודה נמי בעד אחיו ומלת ביתו נאמרה גם על אחיו שנאמר בית אהרן וגו': (ה) מזה רואה גם כן להוכיח דמה שכתוב ובעד ביתו דקאי אכל אחיו הכהנים שהרי כל כפרתו אינו אלא על טומאת מקדש וקדשיו. אם כן כל הכהנים כריכין כפרה על זה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והקריב אהרן. בעבור שארכו דברי השעירים הוסיף לבאר אחר שהקריב הפר ושני השעירים אל אהל מועד יחל לשחוט את האפר שלו: (אבן עזרא)

ספורנו וכפר בעדו. כבר בא בקבלה (יומא לו, ב) ששתי הכפרות בעדו הם כפרת דברים בודוי ולפיכך הם קודם שחיתת החטאת: (ספורנו)

יב וְלָקַח מִלֵּא הַמִּחְתָּה גִּחְלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלֶּפְנֵי יְהוָה וּמִלֵּא חֲפָנָיו קִטְרֹת סָמִים דָּקָה וְהִבִּיא מִבַּיִת לַפָּרְכָת:

אונקלוס וְיִסַּב מְלֵי מַחְתֵּיתָא גּוּמְרִין דְּאִשָּׁא מֵעֲלֵי מִדְּבָחָא מִן קָדָם יְיָ וּמְלֵי חֲפָנֹהִי קִטְרֹת בּוּסְמִין דְּקִיקִין וְיַעַל מַגִּיו לַפָּרְכָתָא: (אונקלוס)

יונתן וְיִסַּב מְלֵי מַחְתֵּיתָא גּוּמְרִין לַחֲשׂוֹן דְּאִשָּׁא מֵעֲלֵי מִדְּבָחָא מִן קָדָם יְיָ וּמְלֵי

חֹפְנֹי קְטוֹרֶת בּוֹסְמִין פְּתִישִׁין וְיַעֲיֵל מִן לְגִי לְפָרְגוֹדָא : (תרגום יונתן)

רס"י מעל המזבח. (ז) החילון (יומא מה:): **מלפני ה'.** מלד שלפני הפתח, והוא לד מערבי: דקה. מה ת"ל דקה, והלא כל הקטורת דקה היא, שנאמר ושחקת ממנה הדק (שמות ל, לו), אלא שמהא דקה מן הדקה (יומא מג:), שמערב יום הכפורים היה מחזירה **למכתשה:** (רס"י)

שפתי חכמים (ז) מדכתיב מעל המזבח מלפני ה' ופירש רס"י מלד שהוא לפני הפתח זה נקרא לפני ה' ואם כן על כרחך מזבח החילון הוא לאי הפנימי מאי מלפני ה' משמע מהלד שלפני ה' והא כולו מזבח הפנימי לפני ה' אלא מזבח החילון הוא ולד מערבי היה נגד מזרח המקדש ששם הוא פתח המקדש שנקרא **פנים:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא המחיתה. ידועה היא: **חפניו.** שניהם: **קטרת סמיס.** היא הנזכרת. היה נראה לנו כי על פני הכפרת ולפני הכפרת כמשמעו והמעתיקים אמרו כי על פני הכפרת הוא על בין הבדים ולפני הכפרת ידוע מדבריהם והוא אמת: (אבן עזרא)

בעל הטורים ומלא חפניו. ב' דין ואידך ומלא החבל להחיות גבי יואב שבזכות עבודת יום הכפורים היו נוצחים במלחמה: **סמיס דקה.** בגימטריא דקה מדקה: **דקה.** ב' דין ואידך ואחר האש קול דממה דקה זהו כי בענן אראה על הכפורת פירוש כי בענן הקטורת שנאמר בה דקה יהיה קול דממה דקה ויראה כבוד ה': (בעל הטורים)

ספורנו ולקח מלא המחיתה. כי תיכף שנשחט חטאת והתודה וסר עונו נעשה מוכן לאור באור פני מלך והנה המלך יראה לכל מוכן לאורו כאמרו כי בענן אראה וראוי לכבדו בקטרת כמו הענין אחר התמידים כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד אשר אועד לכם שמה ובזה טעו בני אהרן והקריבו אשר לא צוה אותם:

יגו ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וקסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות **ולא** ימות:

אונקלוס ונתן את קטורת בוסמין על אשתא לקדם יי ויחפי ענן קטרתא את פפרתא די על סהדיתא ולא ימות: (אונקלוס)

יונתן ונתן את קטורת בוסמין על אשתא קדם יי ויחפי ענן קטרתא את פפרתא דעל סהדיתא ולא ימות באישא מצלהבא קדם יי: (תרגום יונתן)

רס"י על האש. שבתוך (ח) המחיתה: **ולא ימות.** הא אם לא עשאה כתקנה (א) **חיוב** מיתה: (רס"י)

שפתי חכמים (ת) לאפוקי שלא תפרש שאם אחרת היתה לפני ה' ושם נתן הקטורת משום הכי פירש על האש שבתוך המחטה נתן הקטורת לפני ה' כלומר ולא מבחוץ כדעת לדוקים: (א) כלומר שלא נתן זה כל הסימנים במשקלם אף על פי שלא עשה כלדוקים אלא לאחר שנכנס נתן הקטרת על האש שם במחטה אפילו הכי אם חסר מסממניה הן סמנים או המשקל שלא היה כתיקונו חייב מיתה משום הכי נקט רש"י הא אם לא עשאה וכו' דהא פשיטא מכלל לאו אתה שומע הן. וקל להבין: (שפתי חכמים)

ינד וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל פְּנֵי הַכֹּהֵן קֹדֶמָה וְלִפְנֵי הַכֹּהֵן יִזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ:

אונקלוס וְיִסַּב מִדָּמָא דְתוֹרָא וְיַדֵּי בְּאֶצְבָּעֵיהּ עַל אִפֵּי פְּפוּרְתָא קְדוּמָא וְלִקְדָם פְּפוּרְתָא יְדֵי שֶׁבַע זְמַנִּין מִן דָּמָא בְּאֶצְבָּעֵיהּ: (אונקלוס)

יונתן וְיִסַּב מִן אֲדָמָא דְתוֹרָא וְיַדֵּי בְּאֶצְבָּעֵיהּ יְמִינָא עַל אִפֵּי פְּפוּרְתָא לְרוּחַ קִידוּמָא וְלִקְדָם פְּפוּרְתָא יְדֵי שֶׁבַע זְמַנִּין מִן אֲדָמָה בְּאֶצְבָּעֵיהּ יְמִינָא: (תרגום יונתן)

רש"י והזה באלצבעו. הזאה אחת (ב) במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה (רש"י) ושבע למטה:

שפתי חכמים (ב) אינו רואה לומר שמלת והזה אחת במשמע דוהזה אינו משמע אם אחת אם יותר אלא רואה לומר והזה באלצבעו משמע הזאה אחת מכח גזירה שוה שנאמרו דמים למטה בשעיר ונאמרו דמים למטה צפר מה למטה צפר שבע אף שעיר למטה שבע וכסם שלמעלה בשעיר אחת מדכתיב והזה אותו ודרשו רבותינו זכרונם לצרכה אותו מיעוטא הוא פעם אחת יזה ולא יותר למדנו שם השעיר למעלה על הכפורת אינו אלא אחת אף הזאת פר למעלה אחת דמים למטה לגזירה שרה. הרא"ם: (שפתי חכמים)

בעל הטורים יזה. ב' דין ואידך כן יזה גוים רבים בפרשת הנה ישכיל עבדי שמדבר בענין משיח שעתיד הקב"ה להחזיר ב' המשפחות שכשיבא מלך המשיח תחזור ג"כ משפחת כהונה (ובית דוד) לעבודתם: **ולפני הכפורת יזה ז"פ.** למה מזה אחת למעלה וז' למטה כי די לתחתונים שיהיו א' מז' בעליונים וכן אמר דוד ז' הללו את ה' מן השמים וא' הללו את ה' מן הארץ וכן משה לא הזכיר השם בהאזינו אלא לאחר כ"א תיבות אמר די שאהיה א' מז' מהמלאכים שמזכירים השם אחר ג' תיבות. ט"ז הזאות על הכפורת כנגד ט"ז בריתות שנכרתו בסיני. ט"ז על הפרוכת כנגד ט"ז שבאוהל מועד. ט"ז על מזבח הזהב עם שיורי הדם שעל המזבח החיצון כנגד ט"ז שבערבות מואב והיינו דכתיב דם הברית. וה' טבילות כנגד ה' עבודות שמשנה מחוץ לפנים ומפנים לחוץ וכנגד ה' תפלות והן כנגד ה"פ מלך הכבוד שבמזמור לה' הארץ ומלואה ובאות לכפר על הנפש שיש

לה ה' שמות. וי' קידושין כנגד י"פ שמזכיר השם בו ביום. ובפרשה י"פ השם עד תטהרו. וכ"ד כפרות כתובין בענין יה"כ בואתה תצוה ובהר סיני וכאן ובאמור אל הכהנים ובפנחס לכפר על כ"ד עבירות שביחזקאל בפרשת הודע את ירושלים וכ"ד עריות הכתובים בזה הסדר: (בעל הטורים)

[טו] וְשַׁחַט אֶת שְׁעִיר הַחֲטָאת אֲשֶׁר לָעֶם וְהֵבִיא אֶת דָּמוֹ אֶל מִבֵּית לְפָרֶכֶת וְעָשָׂה אֶת דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל הַכַּפָּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפָּרֶת:

אונקלוס וַיְכַוֵּס יְת צְפִירָא דְחֲטָאתָא דִי לְעַמָּא וַיַּעַל יְת דָּמָה לְמַגְיוֹ לְפָרֶכֶתָא וַיַּעֲבֵד לְדָמָה כְּמָא דִי עֵבֵד לְדָמָא דְתוֹרָא וַיְנִידִי יְתָה עַל פְּפֶרְתָּא וְלִקְדָם כְּפֶרְתָּא: (אונקלוס)

יונתן וַיְכַוֵּס יְת צְפִירָא דְחֲטָאתָא דְמִן מְמוֹנָא דְעַמָּא וַיַּעֲלֵל יְת אֲדָמָא דְצְפִירָא מְלַגְיוֹ לְפָרְגוֹדָא וַיַּעֲבִיד לְאֲדָמִיָּה הִי כְמָא דְעֵבֵד לְאֲדָמָא דְתוֹרָא וַיְנִידִי יְתִיָּה עַל כְּפֶרְתָּא וְלִקְדָם כְּפֶרְתָּא: (תרגום יונתן)

רש"י אֲשֶׁר לְעַם. מֵה שֶׁהִפְרֵךְ מִכֹּפֶר עַל הַכֹּהֲנִים מִכֹּפֶר הַשְּׁעִיר עַל יִשְׂרָאֵל, (ג) וְהוּא הַשְּׁעִיר שֶׁעָלָה עֲלָיו הַגּוֹרֵל לְשֵׁם: כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר. אַחַת לַמַּעֲלָה (ד) וְשָׁבַע לַמַּטָּה:

שפתי חכמים (ג) כְּלוּמַר דֵּהִפֵּר מִכֹּפֶר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טוּמְאֹת מִקְדָּשׁ כַּדְפִּירָא רִש"י לְעֵיל בְּסִמּוּךְ כִּי שְׁעִיר לְצוּר מִכֹּפֶר עַל טוּמְאֹת מִקְדָּשׁ. וְהִכִּי פִירוּשׁוֹ דְקָסָה לְרִש"י מֵה לְרִיךְ לְכַתּוּב אֲשֶׁר לְעַם וְהֵא אִין שְׁעִיר חֲטָאת אַחַר אַלְלָא שְׁעִיר חֲטָאת אֲשֶׁר לְעַם אַלְלָא לּוֹמֵר לֵךְ מֵה מִכֹּפֶר הַפָּר עַל הַכֹּהֲנִים מֵה שֶׁמִּכֹּפֶר הַשְּׁעִיר עַל הַעַם וְשְׁעִיר אֲשֶׁר לְעַם וְדָאִי מִכֹּפֶר עַל טוּמְאֹת מִקְדָּשׁ כַּדְכַתִּיב גְּבִיָּה וְכֹפֶר עַל הַקְדָּשׁ מִטוּמְאֹת וְגו' כִּי וְדָאִי מִכֹּפֶר פֶּר דְכֶהֱן עַל טוּמְאֹת מִקְדָּשׁ: (ד) פִירוּשׁ מֵה שֶׁלְרִיךְ רִש"י לְפֶרֶשׁ זֶה כְּדִי שְׁלָא נִילְכַף דְמֵיִם עֲלִיוֹנִים מִתַּחְתּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים מֵעֲלִיוֹנִים וְנִימָא לַמַּעֲלָה וְלַמַּטָּה אִין אַחַד אִין ז' דֵּהוּא אֲמִינָא דְנִילְכַף גּוּפָא מְגוּפָא קָא מִשְׁמַע לֵן כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה לְהַקִּישׁ שְׁעִיר לְפָר לְכָל עֲשׂוֹתָיו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וְשַׁחַט אֶת שְׁעִיר הַחֲטָאת אֲשֶׁר לְעַם. וְעַתָּה יִשְׁחַטְנוּ בְּצִאתוֹ כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא יִשְׁחַט קוֹדֵם הַפָּר וְאִינְנוּ אִמְתָּ: (אבן עזרא)

ספורנו הַחֲטָאת אֲשֶׁר לְעַם. אַחַר שֶׁהַשְּׁלִיִם לְכַפֵּר בַּעֲדוֹ בְּחֲטָאתוֹ, כַּעֲנִין הַתְּקוּשׁוֹ וְקוּשׁוֹ וְעַם זֶה נִרְאָה אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (ספורנו)

[טז] וְכָפַר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חֲטָאתֶם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲלֵי מוֹעֵד הַשָּׁכֵן אֲתֶם בְּתוֹךְ טְמֵאתֶם:

אונקלוס וַיְכַפֵּר עַל קוֹדֶשׁ מִסּוּאֵבֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִמְרִדֵיהוֹן לְכָל חֲטָאֵיהוֹן וְכֵן יַעֲבֵד לְמִשְׁכַּן זְמָנָא דְשָׁרִי עִמָּהוֹן בְּגוֹ סוּאֵבֶתְהוֹן: (אונקלוס)

יונתן ויכפר על קודשך באישתתעות מיליא מסואבות בני ישראל וממדיהון לכל חטאיהון והיכדין יעביד למשפן זמנא דשרי עמהון בגו סאובתהון : (תרגום יונתן)

רס"י מטמאת בני ישראל. על הנכנסין למקדש בטומאה (ה) ולא נודע להם בסוף, (ו) שנאמר לכל חטאתם, וחטאת היא (ז) שוגג (ת"כ פרק 7, ג.): ומפשעיהם. אף הנכנסין (ח) מזיד בטומאה (סס ג.): וכן יעשה לאהל מועד. כשם שהזה משניהם בפנים, אחת למעלה וסבב למטה, כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם, אחת למעלה וסבב למטה (יומא נ:): השכן אתם בתוך טומאותם. אף על פי שהם טמאים, שכינה **ציניהם**: (רס"י)

ספתי חכמים (ה) פירוש על הנכנסים בשגגת טומאת מקדש וקדשיו ולא על טומאת עבודה זרה וגילוי עריות או שפיכת דמים הנקראים טומאה מדכתיב וכפר על הקדש שמע מינה בטומאת מקדש וקדשיו קמיירי. עיין בגמרא פרק קמא דשבועות וסם מצואר היטב: (ו) דאי נודע בסוף למה נזה הקרא להקריב שעיר עזים והא לעיל בפרשת ויקרא כתיב ואם כל עדת וגו' ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר אלא על כרחי הכא מיירי בשוגג גמור משום הכי הקריבו שעיר עזים לא פר וקרבו זה מביא לתלות עליו להגן עליו מן היסורים עד שידע לו ויבוא לכלל חטאת עולה ויורד המפורש בפרשת ויקרא: (ז) וכן הוא אומר נפש כי תחטא בשגגה ומפשעיהם הם המרדים רוצה לומר המזידיים וכן הוא אומר מלך מואב פסע בי ומיירי נמי [פירוש, החטאים] שאין ידוע להם בסוף: (ח) ואם תאמר יאמר לשוגג כריך כפרה כל שכן מזיד. ויש לומר דהוה אמינא מזיד שהוא חמור אין לו כפרה לעולם לכך נאמר ומפשעיהם. ומדאילטריך מזיד אם כן ליסתוק משוגג. ויש לומר דהוה אמינא מזיד החמור כריך כפרה אבל שוגג הקל אין **כריך** **כפרה**: **ספתי** **חכמים**

אבן עזרא **וכפר על הקדש**. הוא קדש הקדשים : **וכן יעשה לאהל מועד**. שיזה שבע פעמים לפני הפרוכת ועל קרנות מזבח הקטורת : וטעם **וכפר על הקדש**. להיות הדם כופר שלא ישחת בעבור טומאת הטמאים : (אבן עזרא)

בעל הטורים **השכן אתם בתוך**. בגימ' אע"פ שהם היו טמאים השכינה ביניהם : (בעל הטורים)

[יז] וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו **ובעד** **כל** **קהל** **ישראל**:

אונקלוס **וכל אגש לא יהי במשפן זמנא במעלה לכפרא בקודשא עד מפקה ויכפר עלוהי ועל אגש ביתה ועל כל קהלא דישראל**: (אונקלוס)

יונתן וְכָל אֵינֶשׁ לֹא יְהִי בְּמִשְׁפּוֹ זִמְנָא בְּזִמְנֵי מִיעָלְיָהּ לְכַפְרָא בְּקוּדְשָׁא עַל חוּבְיָהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל עַד זְמַן מְפָקְיָהּ וַיְכַפֵּר עָלָיו וְעַל אֲנֶשׁ בְּיִתְיָהּ וְעַל כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וכל אדם. מהכהנים: לכפר בקדש. בפנים: וכפר בעדו ובעד ביתו. בפר חטאתו: ובעד כל קהל ישראל. בשעיר חטאתם: (אבן עזרא)

[ית] & שני וַיָּצֵא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְכָפַר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׂעִיר וַיָּתֵן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אונקלוס וַיִּפּוֹק לְמִדְבַּחָא דִּי קָדָם יְיָ וַיְכַפֵּר עָלָיוּ וַיִּסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וּמִדְּמָא דְצִפְרָא וַיָּתֵן עַל קַרְנֵת מִדְּבַחָא סָחֹר סָחֹר: (אונקלוס)

יונתן וַיִּצְדַּד וַיִּפּוֹק מִן קוּדְשָׁא לְמִדְבַּחָא דְקָדָם יְיָ וַיְכַפֵּר עָלָיו בְּאַשְׁתְּעוֹת מִלֵּילָא וַיִּסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וּמִדְּמָא דְצִפְרָא כַּד הִינוּן מְעַרְבִין וַיָּתֵן עַל קַרְנֵת מִדְּבַחָא חִזּוֹר: (תרגום יונתן)

רש"י אל המזבח אשר לפני ה'. זה מזבח הזהב, שהוא לפני ה' בהיכל. ומה תלמוד לומר ויאל, (ט) לפי שהזהב הזהב על הפרוכת, ועמד מן המזבח ולפנים והזהב, ובמתנות המזבח הזקיקו ללאת מן המזבח ולחוז, ויתחיל מקרן מזרחית כפונית (יומא נח:): וכפר עליו. ומה היא כפרתו, ולקח מדם (י) הפר ומדם השעיר, מעורבין (כ) זה לתוך זה: (רש"י)

שפתי חכמים (ט) רואה לומר דהא אהרן קודם לזה היה גבי פרוכת שסם הזהב הזהב וכתוב ויאל משמע שיאל מהפרוכת לחוז ומפרש רש"י דעל זה נמי שייך לומר ויאל דהוא היה אל הפרוכת והפרוכת ממזבח ולפנים הוא ממילא כשיחזור למזבח שייך לומר ויאל. ומה שפירש רש"י ויתחיל מקרן מזרחית כפונית רואה לומר כשראה להזות היה הופך פניו לכד המזבח נמאל כד ימינו הוא לכד כפון והולך מאל כפונו של מזבח כדאמרין כל פינות שאתה פונה לא יהא אלך דרך ימין הלכך כשחזר לחוז על כד כפונית הוא הולך עד פני המזבח שהוא מזרח ומסם היה מתחיל מיד בקרן מזרחית כפונית לפי שאין מעבירין על המכות: (י) דאין לומר שהוא וידוי דהא לעיל מיניה כתיב וכפר בעדו שהוא וידוי והוא כפרת דברים כמו שפורש לעיל אם כן כפרתו הוא ולקח מדם וכו' כאלו אמר וכפר ומה היא כפרתו ולקח מדם הפר: (כ) מדכתיב בסוף פרשת תלוה וכפר על קרנותיו אחת בשנה משמע דלא נתן על קרנות המזבח הפנימי אלך פעם אחת בשנה ואם כן אי לא היו מעורבין זה בזה אלך נתן כל אחד בפני עצמו דם הפר ודם השעיר היה נתונת הדם על קרנות המזבח הפנימי שני פעמים בשנה אלך על כרחך כריך לומר במתנה אחת נותן והא כיאל הא שתי דמים הם דם פר ודם שעיר אלך מעורבין זה בזה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ויצא אל המזבח.** הוא מזבח העולה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וגו'.** הזאות שלפני הכפרת מכפרות על טומאת מקדש וקדשיו של לפני לפנים והזאות שעל הפרוכת באהל מועד מכפרות על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה ושלחן ולחם הפנים ופרוכת עצמה ומתנות מזבח הפנימי והזאות שעליו מכפרות על טומאת מזבח עצמו וקדשיו כגון הקטרת ולכן הכתוב מחלק בהן ומזכיר כל כפרה לבדה ובתורת כהנים (פרשה ד א ב) דורש זה מן הכתוב בסוף (פסוק ב) וכלה מכפר את הקדש וגו' ואמרו מכפר את הקדש זה לפני לפנים אהל מועד זה היכל המזבח זה מזבח הפנימי מלמד שכל אחד כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחילה במתנות שבפנים גמר את המתנות מבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחילה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחילה במתנות המזבח וכו' (הרמב"ן)

[יט] והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל:

אונקלוס **וידוי עלוהי מן דמא באצבעה שבע זמנין וידפנה ויקדשנה מסואבת בני ישראל:** (אונקלוס)

יונתן **וידוי עלוי מן אדמא באידבעיה ימינא שבע זמנין וידפיניה ויקדשיניה מסואבות בני ישראל:** (תרגום יונתן)

רש"י **והזה עליו מן הדם.** אחר שנתן מתנות באלצבעו על קרנותיו, מזה ז' הזאות (ב) על גגו: וטהרו. ממה (מ) שעבר: וקדשו. לעתיד לבא (ת"כ פ"ק ד, יג.): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) מדכתיב עליו משמע על גגו הוא נותן: (מ) פירוש וטהרו מן הטומאה שעברה וקדשו שיזהרו מלטמאו לעתיד: (שפתי חכמים)

[כ] וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח והקריב את השעיר החי:

אונקלוס **וישיצי מלכפרא על קודשא ועל משפן זמנא ועל מדבחה ויקרב ית צפירא חנא:** (אונקלוס)

יונתן **ויפסוק מן למכפרא על קודשא ועל משפן זמנא ועל מדבחה באישתעוית מילא ויקרב ית צפירא חנא:** (תרגום יונתן)

[כא] וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתנדף עליו את כל עולת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה:

אונקלוס וְיִסְמוּךְ אַהֲרֹן יְתַתְּיָן יְדוּהֵי עַל רִישׁ צְפִירָא חֲזָא וַיִּוְדֵי עֲלוּהֵי יְתַתְּ כָּל עֹנֵית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְתַתְּ כָּל מְרֻדֵיהוֹן לְכָל חֲטָאֵיהוֹן וַיְתַתְּ עַל רִישׁ צְפִירָא וַיִּשְׁלַח בְּיַד גְּבֵר דְּזָמִין לְמַהֲדָּ לְמַדְבְּרָא : (אונקלוס)

יונתן וְיִסְמוּךְ אַהֲרֹן יְתַתְּיָן יְדוּי בְּסִידְרָא חֲדָא יְתַתְּ יְמִינֵיהָ עַל שְׂמָאלֵיהָ עַל רִישׁ צְפִירָא חֲזָא וַיִּוְדֵי עֲלוּי יְתַתְּ כָּל עֹנֵית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְתַתְּ כָּל מְרֻדֵיהוֹן לְכָל חֲטָאֵיהוֹן וַיְתַתְּ עַל רִישׁ צְפִירָא וַיִּשְׁלַח בְּיַד גְּבֵר דִּי מְזִמֵּן מִן אֲשֶׁתִּיקְדָּ לְמַהֲדָּ לְמַדְבְּרָא דְּצוּק דְּהוּא בֵּית חֲרוּרֵי : (תרגום יונתן)

כ"י אִישׁ עֵתִי. הַמוֹכֵן לְכַד מִיּוֹם (ו) אֲתַמוּל (יומא סו:): (כ"י)

ספתי חכמים (ו) בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים עֵתִי שִׁיחֵיהָ מְזוּמָן וְנִקְרָא עֵתִי שְׂהוּא מוֹרְגַל לְלַכְתָּ סָם עֵתִים הַרְבֵּה, כִּן פִּירֶשׁ הַרְד"ק בְּסַרְסָ עֵת: (ספתי חכמים)

אבן עזרא וְנָתַן אוֹתָם. אַחַר שִׁסּוּרוֹ מִיִּשְׂרָאֵל כִּאִילוֹ נִתּוּנִים הֵם אֶל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְהוֹלְכִים אֶל מְקוֹם שֶׁלֹּא יִזְכְּרוּ עוֹד וְהַכְּתוּב דָּבַר לְהַבִּין הַכֹּל: עֵתִי. מְזוּמָן לְעֵתוֹ אוֹ מְנַהֵגוֹ לְלַכְתָּ בְּכָל עֵת בְּכַפּוּרִים וְהַיּוֹ"ד לְהַתִּיחַס לְעֵת כְּמוֹ פְּנִימֵי וְהַמְּפָרְשִׁים אוֹתוֹ חֲכָם אֵינְנוֹ נִכּוֹן בְּעֵינֵי וְחַז"ל אָמְרוּ שֶׁהַנוֹשָׂא הוּא כֹהֵן וְדַבְרֵיהֶם אִמַּת: (אבן עזרא)

הרמב"ן וְנָתַן אוֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר. לֹא נֹאמַר בְּפֶרֶוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְלֹא בְּשַׁעִיר הַחֲטָאֵת שֶׁל שָׁם וְלֹא בְּשׁוֹם סְמִיכָה שֶׁבְּקִרְבָּנוֹת כְּלִשׁוֹן הַזֶּה מִפְּנֵי שֶׁהַקְּרִבָּנוֹת לְרִצּוֹן עַל אִשֵּׁי ה' וְהֵנָּם מְרָצִים וּמְכַפְּרִים אֲבָל זֶה שֶׁאֵינּוֹ לֶשֶׁם וְהַמְּקַבְּלוֹ אֵינּוֹ מְכַפֵּר וְלֹא מְרָצָה אֵינּוֹ אֲלֵא נוֹשָׂא עוֹנוֹתָם וְעוֹנָה אֲמֵן בְּעַל כְּרַחוּ וּבַהֲיוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְיִים מִכֹּל חֲטָא וּפְשַׁע הוּא יִשָּׂא חֲטָאֵתָם כֹּאשֶׁר בְּפִסּוּקִים רַבִּים בְּתוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וְזֶהוּ וְנֹשָׂא הַשְּׁעִיר עֲלָיו וְלִכְדָּ לְשׁוֹן שֶׁל זְהוּרִית מְלַבֵּין בְּשַׁעֲתָ שְׁלוּחוֹ שֶׁל שַׁעִיר בְּדַחֲיִיתוֹ לְצוּק כְּשֶׁנִּשְׁעָה אֲבָרִים אֲבָרִים כְּמוֹ שֶׁמּוֹזְכָר בְּדַבְרֵי חֲכָמִים (יומא סו:): (הרמב"ן)

[כב] וְנֹשָׂא הַשְּׁעִיר עֲלָיו אֶת כָּל עוֹנוֹתֶם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בְּמִדְבָּר:

אונקלוס וַיִּטּוֹל צְפִירָא עֲלוּהֵי יְתַתְּ כָּל חוֹבֵיהוֹן לְאַרְעָא דְּלֹא יְתַבָּא וַיִּשְׁלַח יְתַתְּ צְפִירָא בְּמִדְבְּרָא: (אונקלוס)

יונתן וַיִּסּוּבֵר צְפִירָא עֲלוּי יְתַתְּ כָּל חוֹבֵיהוֹן לְאַתֵּר צְדָא וַיִּפְטוֹר גְּבֵרָא יְתַתְּ צְפִירָא לְמַדְבְּרָא דְּצוּק וַיִּסּוּק צְפִירָא עַל טוֹוֹרָא דְּבֵית חֲרוּרֵי וַיְדַחֲיֵנִיהָ רוּחַ זִיקָא מִן קַדָּם וַיִּמּוֹת: (תרגום יונתן)

כלי יקר וְנֹשָׂא הַשְּׁעִיר עֲלָיו אֶת כָּל עוֹנוֹתָם. דְּרִשׁוּ רַז"ל (בר"ר סח.טו) עוֹנוֹת תָּם זֶה יַעֲקֹב אִישׁ תָּם, וּבְדִין הוּא כִּי כָל הַמְּחַטִּיא הַרְבִּים חֲטָא הַרְבִּים תְּלוּי בּוֹ וַיְדוּעַ שֶׁסְּמָאֵל תְּמִיד מִשְׁתַּדֵּל לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל וְכֵן עָשׂוֹ אָדוּם כָּל מְזִימוֹתָם לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִצַּד בְּרַכַּת וְהִיָּה כֹּאשֶׁר תְּרִיד וּפְרַקַת עֵלוֹ (בְּרֵאשִׁית כו.מ) ע"כ רֹאוּ לְטַעוֹן עֲלוּי כָּל עוֹנוֹת בְּנֵי תָם לֹמַר שִׁיעֲקֵב מִצְדוֹ תָם הוּא עִם ה' וְאַתָּה גְּרַמַת לְהַם לְחֲטוּא, ע"כ תִּשָּׂא אֶת חֲטָאֵתָם אֶל סְמָאֵל שְׁרוֹ שֶׁל עָשׂוֹ שֶׁנִּקְרָא אִישׁ שַׁעִיר וְשִׁלַּחְתּוֹ אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה דוֹמָה מִמֶּשׁ לְמָה שֶׁנֹּאמַר (יואל ב.ב) וְאַתָּה הַצְּפוּנִי אֲרַחֵק

מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. ושלח אותו ביד איש עתי ארז"ל (מובא בחזקוני טז.כא) זה שהגיע עתו למות בזו השנה. (כלי יקר)

[כג] וּבָא אֶהָרֹן אֶל אֶהֱל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַכֹּהֵן אֲשֶׁר לְבָשׁ בְּבֵאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם

אונקלוס וַיֵּיעוֹל אֶהָרֹן לְמִשְׁכַּן זִמְנָא וַיִּשְׁלַח יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא דִּי לְבָשׁ בְּמַעְלָה לְקוּדְשָׁא וַיִּצְנְעוּן תַּמָּן : (אונקלוס)

יונתן וַיֵּיעוֹל אֶהָרֹן וּבְגָוֵי לְמִשְׁכַּן זִמְנָא וַיִּשְׁלַח יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא דְּמִילַת דְּלְבָשׁ בְּזִמְן מִיַּעֲלִיָּה לְקוּדְשָׁא וַיִּצְנְעִיעִינוּן תַּמָּן : (תרגום יונתן)

רש"י וּבָא אֶהָרֹן אֶל אֶהֱל מוֹעֵד. אמרו רבותינו, שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם (ס) במסכת יומא (דף קז.ב.), ואמרו כל הפרשה כולה אמור על הסדר חוץ מביאה זו, שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנגעים בחוץ בצגדי זהב, וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן: וּבָא אֶל אֶהֱל מוֹעֵד. להוליא את הכף ואת המחטה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים: וּפָשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַכֹּהֵן. אחר שהוליאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים. וזהו סדר העבודות, תמיד של שחר בצגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחטה בצגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקאת המוספין בצגדי זהב, והולאת כף ומחטה בצגדי לבן, וקירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטורת ההיכל שעל מזבח הפנימי בצגדי זהב, וסדר המקראות לפי סדר העבודות כך הוא, ושלח את השעיר במדבר, ורחץ את בשרו במים וּגו', ויאל ועשה את עולתו וּגו', ואת חלב החטאת וּגו', וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל המחנה, ואחר כך וּבָא אֶהָרֹן: וְהִנִּיחָם שֶׁם. מלמד שטעונון גניזה, ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום (ע) כפורים אחר: (רש"י)

שפת חכמים (ס) במסכת יומא דף ל"ב. ולמה הפסיק אמר רב חסדא גמירי חמש טבילות ועשרה קידושין טובל ומקדש בו ביום ואילו כסדרן לא משכחת אלא שלש ופירש רש"י לא משכחת אלא שלש טבילות אחת לתמיד של שחר ואחת בינו ובין עבודת היום כולו עם הולאת כף ומחטה ואחת בין הולאת כף ומחטה לאילו ואילו העם ועמהם המוספים ותמיד של בין הערבים לפיכך כריך להפסיק אילו ואילו העם בין עבודת היום להולאת כף ומחטה. והולאתן מפסיק בין אילו ואילו העם לתמיד של בין הערבים הרי חמש טבילות תמיד של שחר בצגדי זהב עבודת היום בצגדי לבן אילו ואילו העם בצגדי זהב על המזבח החיצון הולאת כף ומחטה בצגדי לבן ומוספים ותמיד של בין הערבים בצגדי זהב עד כאן לשון רש"י. ובין כל לבישה כריך טבילה הרי חמש טבילות. ובכל טבילה כריך קידוש לפניו ולאחריה

כדפירשתי לעיל הרי עקרה קדושין: (ע) פירוש שלא ישתמש כהן גדול אפילו ליום כפורים הצא ולא כהן הדיוט בכל ימות הקנה לחין לומר שיניח אותם במקום שהפשיטם ולא יוליחם חולה דהא לא כתב בקום מקום לפני ה' לעלה קאי והניחם קם אלא מלמד וכו': (קפתי חכמים)

הרמב"ן **ובא אהרן אל אהל מועד**. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (לב) ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחטה שהקטיר בה את הקטורת לפני לפנים ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לשון רש"י ובאמת שהכתוב הזה אומר לנו דרשני שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה' ולהניחם שם לרקבון אבל על כרחנו "ובא אהרן אל אהל מועד" לעבוד עבודה לא הוצרך הכתוב להזכירה והיא הוצאת הכף והמחטה וטעם הכתוב כי הזכיר בתחילה ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות (לעיל פסוק יג) לומר שיתן הקטרת על האש עד שיעלה ענן הקטרת ויצא מיד והניח הכף והמחטה שם ועל כל פנים יצטרך להוציא ולכך אמר "ובא אהרן אל אהל מועד" לבא מבית לפרכת למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כל מה שיעשה הכהן בתחילה בבגדי זהב כגון תמיד של שחר אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטרת שלפני לפנים ופר שעיר הפנימי וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת הכף והמחטה ודרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו אע"פ שיש בו קצת ענין מאוחר למה שיזכיר אחר כן ולכך אמר "ובא אהרן אל אהל מועד" בבגדים האלה להשלים עבודותיו בהם והיא הוצאת הכף והמחטה שהוא צריך להוציאם משם ופשט אחרי צאתו את בגדיו אשר לבש בבוקר בעת באו אל הקודש והניחם שם במקום אשר יפשיטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורים אחר והנה נשלם כל הנעשה בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים וגוי ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים ואמר ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה קודם לזה בבגדי הלבן הכל מעשה פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון והנה הזכירה הפרשה (בפסוק ד) הלבשה הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה והזכירה (בפסוק כד) הפשיטה האחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים ועל דעת רש"י תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחטה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים וכן דעת כל הגאונים וכן יראה מן הברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק ו ה) כפשוטה אבל אנו מצאנו בירושלמי (יומא פ"ז ה"ב) אמר רבי יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחטה שהיא לאחר תמיד של בין הערבים וכן כתב הרב ר' משה (הלי עבודת יום הכפורים פ"ב ה"ב) וכן הסדר השנוי במשנתנו (יומא ע) קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטיר את הקטורת אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואמורי החטאת ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף ומחטה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטרת חביתים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמש טבילות ולכך הפסיק בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף

ומחתה בין התמיד לקטרת (הרמב"ן)

בעל הטורים והניחם (שם). אותיות וי"ח מנה. בבקר היה לבוש בגדים של י"ח מנה: (בעל הטורים)

ספורנו והניחם שם. כי הקריבם לפני ה' ויקדשו קדושה יתירה ולא יאות אפילו לכהן גדול אחר שעברה שעת מעלתו: (ספורנו)

[כד] ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם:

אונקלוס ונסחי ית בסרה במיא פאתר קדיש וילבש ית לבושוהי ויפוק ויעבד ית עלתה וית עלת עמא וכפר עלוהי ועל עמא: (אונקלוס)

יונתן ונסחי ית בישריה במוי פאתר קדיש וילבש ית לבושוי ויצדד ויפוק ויעבד ית עלתיה וית עולת עמיה וכפר עלוי ועל עמיה: (תרגום יונתן)

רש"י ורחץ את בשרו וגו'. למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה, שצאותה טבילה פשוט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולבש בגדי לבן לעבודת היום וכאן למדנו שכשהוא משנה (פ) מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה (סס טז): במקום קדוש. המקודש בקדושת עזרה, והיא היתה בגג בית הפרוה, (ט) וכן ד' טבילות הצאות חובה ליום, אבל הראשונה היתה (ה) בחיל (סס ל. ת"כ פרק י, ט): ולבש את בגדיו. שמנה בגדים שהוא עובד בהן (ו) כל ימות השנה: ויאל. מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה פס: ועשה את עולתו. איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו': ואת עולת העם. ואיל לעולה האמור למעלה (ז) ומאת עדת בני ישראל וגו': (רש"י)

שפתי חכמים (פ) פירוש ולכך הולכנו שניהם (עיין יומא ל"ב): (ט) פירש רש"י בגמרא מכסף אחד בנאה ושמו פרוה ועיין בערוך ערך פרוה: (ה) רא"ם. היתה בחיל דהא כל יומא נמי איתא אבל ארבע טבילות חובה של יום כתיב בהו במקום קדוש: (ו) לא בגדים שלו שלובשן כל ימות השנה שלא בשעת העבודה והם בגדי חולין שהרי היה עושה אילו ואיל העם לכך פירש שהם בגדי קודש ומה שקוראין בגדיו משום שהוא עובד בהן כל ימות השנה: (ז) כתב הרא"ם תימא למה הולכך לפרש דבר שהוא מבואר בזה וכו' ויש לומר דהא דפירש רש"י את עולתו איל לעולה כו' ללמד בא כשם שעולה של אהרן אינו אלא איל האמור למעלה כי אהרן לא היה מקריב אלא עולה אחת כך ואת עולת העם נמי האמור למעלה לאפוקי העולות הכתובים בפרשת פנחס ובעשור לחדש וגו' והקרבתם עולה לה' פר בן בקר אחד וגו' והוכחת רש"י מדכילינהו הקרא בחדא ולא כתיב ועשה את עולתו וכפר בעדו

ועשה את עולת העם וכפר בעדם אלא לומר שגם עולת העם הוא גם כן האמור למעלה כמו עולת אהרן ולא עולות האמורים בפרשת פנחס. ר"ס: (שפתי חכמים)

אבן עזרא במקום קדוש. בחצר אהל מועד וסדין היו פורשין לו: בגדיו. ששמש בהן בכל יום ויש אומרים שהם הנזכרים והעד שלא נכתב ולבש בגדים אחרים: עלתו. הוא האיל ואיל העם ופר העם ושבעה כבשיהם כי כן כתוב: (אבן עזרא)

ספורנו ורחץ את בשרו. אחר שסמך על השעיר המשתלח: ועשה את עולתו. אחר שכפר בעדו בחטאתו ובעד העם בשתי חטאות שגם שעיר המשתלח נקרא חטאת כאמרו שני שעירי עזים לחטאת ושניהם יקדמו לעולת העם כמשפט כל חטאת שקודמת בכל מקום לעולה כמו שבא בקבלה: וכפר בעדו ובעד העם. כפרת הרהורי הלב הראויה לנקיי כפים וברי לבב וזה בעולה: (ספורנו)

[כה] שלישי - שני במחוברין ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה:

אונקלוס ונת תרבא דחטאתא יסק למדבחה: (אונקלוס)

יונתן ונת תרבא דחטאתא יסיק למדבחה: (תרגום יונתן)

רש"י ואת חלב החטאת. אימורי (ת) פר וקעיר: יקטיר המזבחה. על מזבח החילון, לאלו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה (שמות ז): (רש"י)

שפתי חכמים (ת) דאי היה אימורי פר חטאת לצד או קעיר לצד שהוא קרבן העם היה לו למיכתב חלב חטאת העם או אי הוה של פר לצד שהוא קרבן של אהרן היה לו למכתב וחלב החטאת אשר לו כדכתיב לעיל את פר החטאת אשר לו אלא ודאי מדכתיב חלב החטאת סתם של שני חטאות הוא: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואת חלב החטאת. חלב פר החטאת וחלב שעיר החטאת גם חלב שעיר העזים שהוא חטאת לכהן כמשפט ואינו נשרף וזה בפרשת פנחס: ורחץ את בשרו במים. ודי לו כי לא יטמא עד הערב: (אבן עזרא)

[כו] והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואת חלב חטאתו יעורר אל

אונקלוס ודמוביל ית צפירא לעזאזל יצבע לבושוהי ויסחי ית בסרה במיא ובתרן ייעול למשריתא: (אונקלוס)

יונתן ודיפטור צפירא לעזאזל יצבע ית לבושווי ויסחי ית בישריה בארבעין סאוין דמוי ומן בתר פדין ייעול למשריתא: (תרגום יונתן)

אור החיים והמשלח וגו' לעזאזל. צריך לדעת מה הוא עזאזל ורז"ל (יומא סז):

פירשו עז וקשה. ויש בזה הרבה דרשות על כל פנים אין הדעת מתישבת. ויאורו עיני בדברי אנשי אמת שונין בש"ע נהורים של תורה שאמרו (זוהר ח"ב קנז.) כי המדבר החרוב הוא מקום ס"מ הרשע, וכפי זה בחינת זו תקרא מדבר, ותקרא עזאזל, ותקרא עוזא ועזאל, שאמרו ז"ל שלהם ירמוז שם זה, ואולי כי התיבה תגיד זה על זה הדרך עז אזל פירוש מקום של אותם שאזל ואסף עז פארם. או על זה הדרך עזא ז"ל פירוש מקום של כח הזל ההוא לשון זילות ופחיתות כי ס"מ הוא למטה במדרגה מכל משרתי עליון: (אור החיים)

[כז] וְאֵת פֶּרֶךְ הַחֲטָאִת וְאֵת שְׁעֵיר הַחֲטָאִת אֲשֶׁר הוּבֵא אֶת דָּמָם לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ יוֹצֵיא אֶל מַחוּץ לַמִּחְנָה וְשָׂרְפוּ בְּאֵשׁ אֶת עֹרֹתָם וְאֶת בְּשָׂרָם וְאֶת פְּרָשָׁם:

אונקלוס וְיֵת תוֹרָא דְחֲטָאִתָּא וְיֵת צְפִירָא דְחֲטָאִתָּא דִּי אֲתַעֵל מִדְמָהוֹן לְכַפְרָא בְּקוֹדֶשׁא וְתַפְקוֹן לְמַבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וְיוֹקְדוֹן בְּנוֹרָא יֵת מִשְׁכִּיּהוֹן וְיֵת בְּסָרְהוֹן וְיֵת אֶקְלִיּהוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְיֵת תוֹרָא דְחֲטָאִתָּא וְיֵת צְפִירָא דְחֲטָאִתָּא דְאִיתַעֵל מִן אֲדָמִיּהוֹן לְכַפְרָא בְּקוֹדֶשׁא וְתַפְקוֹן בְּאֶסְלוֹן עַל יְדִיּהוֹן דִּיטְלָא דְכֶהֱנָא וְיִסוּבְרוֹנוֹן לְמַבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וְיוֹקְדוֹן בְּנוֹרָא יֵת מִשְׁכִּיּהוֹן וְיֵת בְּשָׂרִיּהוֹן וְיֵת רִיעִיּהוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י אֲשֶׁר הוּבֵא אֶת דָּמָם לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ יוֹצֵיא אֶל מַחוּץ לַמִּחְנָה וְשָׂרְפוּ בְּאֵשׁ אֶת עֹרֹתָם וְאֶת בְּשָׂרָם וְאֶת פְּרָשָׁם: (רש"י)

ספתי חכמים (א) לֹא כִמוּ וְכֹל חֲטָאִת אֲשֶׁר יוּבֵא מִדְמָה אֶל אֶהֱל מוֹעֵד לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ שְׁפִירוֹשׁוֹן לְהִיכָל זָלָזַל וְלֹא לְפָנֵי וְלְפָנִים אֶבֶל הַכֹּחַ צִפּוֹר שֶׁל יוֹם כְּפוֹר קָאִי שְׁאוֹתוֹ הוּבֵא לְמִחוּץ לַמִּחְנָה וְשָׂרְפוּ בְּאֵשׁ אֶת עֹרֹתָם וְאֶת בְּשָׂרָם וְאֶת פְּרָשָׁם: (ספתי חכמים)

אבן עזרא יוֹצֵיא אֶל מַחוּץ לַמִּחְנָה. בצווי: וְשָׂרְפוּ. הכהנים וכל אחד מהשורפים ירחץ במים ומיד יבא אל המחנה והעד שאמר ואחרי כן יבא אל המחנה כי מה צורך לאמרו: (אבן עזרא)

הרמב"ן יוֹצֵיא אֶל מַחוּץ לַמִּחְנָה. יוציא אהרן הנזכר (בפסוקים כגכה) בצווי על דעת ר"א והנכון יוציא המוציא וכן ושרפו השורפים ואמר הכתוב "ושרפו" בלשון רבים ללמד שאם נתעסקו רבים בשריפה אחד מביא את האור ואחד מסדר עצי המערכה ואחד מבעיר את האש לא יטמאו בגדים אלא המצית את האור בפרים עצמם משיציתנו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד "והשורף אותם" (הרמב"ן)

[כח] וְהִשְׂרֹף אֹתָם יַכְבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם וְאַחֲרַי כֵּן יָבֹא אֶל הַמִּחְנָה:

אונקלוס וְדַמוֹקִיד וְתַהוֹן יִצְבַּע לְבוּשׁוֹהֵי וְיִסְחִי יֵת בְּסָרְהָא בְּמִיָּא וּבְתַר כֵּן יִיעוֹל לְמִשְׁרִיתָא: (אונקלוס)

יונתן וְדַמוֹקִיד וְתַהוֹן יִצְבַּע לְבוּשׁוֹי וְיִסְחִי יֵת בִּישְׂרִיָּה בְּאַרְבְּעֵין סְאוּוֹן דְמוֹי וּמִן בְּתַר כֵּן יִיעוֹל לְמִשְׁרִיתָא: (תרגום יונתן)

{כט} וְהִיְתָה לְכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ תַּעֲנוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאָזְרַח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם :

אונקלוס וְתִהִי לְכוֹן לְקִיָּם עָלֶם בְּיָרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעֶשְׂרָא לְיָרְחָא תַּעֲנוּן יְת נַפְשֹׁתֵיכוֹן וְכָל עֲבִידָא לָא תַעֲבִדוּן יְצִיבָא וְגִיּוֹרָא דִּיתְגִּירוּן בְּיַנִּיכוֹן : (אונקלוס)

יונתן וְתִהִי דָא לְכוֹן לְקִיָּים עָלֶם בְּיָרְחָא שְׁבִיעָאָה הוּא יָרַח תְּשָׁרִי בְּעֶשְׂרָא יוֹמִין לְיָרְחָא תַּעֲנוּן יְת נַפְשֹׁתֵיכוֹן מִן מִיכְלָא וּמִן מְשַׁתִּיבָא וּמִן הַיְיִית בְּנִי וְתַמְרוּקָא וּמְסַנָּא וְתַשְׁמִישׁ עַרְסָא וְכָל עֵיבִידָתָא לָא תַעֲבִדוּן יְצִיבָא וְגִיּוֹרָא דִּיתְגִּייר בְּיַנִּיכוֹן : (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְהִיְתָה לְכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם. זאת העבודה : **בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם.** אחר שהכתוב אומר ותתענג בדשן נפשכם ידענו כי הענוי הפך התענוג והוא הצום ועוד ונפש נענה תשביע שטעמו כמו ותפק לרעב נפשך כי דרך דברי הנביאים להכפל ואחר שיש לנו קבלה אין צורך לחפש ואין עניתי בצום נפשי ראיה בעבור זכר צום והכלל כל עינוי שימצא במקרא דבק עם נפש הוא הצום : **האזרח והגר הגר בתוכם.** לא נעזבנו לעשות מלאכה ולא נכריתנו על הצום : (אבן עזרא)

הרמב"ן **תענו את נפשותיכם.** כבר ביאר רבי אברהם כי כל ענוי שימצא במקרא דבק עם הנפש הוא הצום לסתום פיהם של הקראים מחוקי שם (הרמב"ן)

אור החיים וְהִיְתָה לְכֶם וְגו'. טעם אומרו **לכם**, לצד שבתחילת הדבור אמר אליו ה' דבר אל אהרן ועכשיו בא לצוות את ישראל כמו שגמר אומר האזרח והגר לזה הוצרך לומר **לכם**, לבל תטעה לומר כי מצות הכהנים ביום כיפור הוא דיבור ראשון שצוה ה' בתחילת הפרשה לבד, ומצות ישראל היא העינוי שכן רשם בדת ה', גם השכל יסכים לזה שהכהנים פטורים מהעינוי. או הכהן הגדול מיהא במקום עינויו היא עבודתו, וגם משה תבא הסברא לדון עליו כי אינו צריך עינוי, ומה גם לאשר קדם לנו כי נזדכך גופו ודמי לבר אלהין מלאך ד' אין צורך בעינוי, אשר על כן צוה ה' ואמר **והיתה לכם** פירוש מדבר עם משה ואהרן שגם הם בכלל העינוי. וכדי שלא תחשוב דדוקא למשה ואהרן יצוה ה' ולא לכל ישראל תלמוד לומר **האזרח והגר**, ובסמוך יתבאר באופן אחר :

לחקת עולם. טעם אומרו **עולם**, לצד שתבא הסברא שלא בא העינוי אלא לכפר עון ומעתה כל שאין רישומו של עון במציאות בישראל אין חיוב בעינוי לזה אמר **חקת עולם**, ופנימיות הדבר הוא חוקה של עולם הבא, והוא סוד נכמם :

תענו את נפשותיכם. פירוש עינוי הכולל לנפש בהשואה ואיזה זה מניעת המזון, ואם אתה אומר שיענה עצמו במלאכה ישתנה הדבר בבי' דברים, האי' שמתענה ביותר החלק ממנו הטורח באותה מלאכה ואם כן אין עינוי הנפש בהשואה והתורה אמרה תענו את נפשותיכם, הבי' כי בסדר זה יקרא עינוי הגוף כי הבשר החי מתיגע והתורה אמרה נפשותיכם ומעתה תם לריק כחם של הקראים :

האזרח והגר. בתורת כהנים אמרו וזה לשונם האזרח, אזרח זה אזרח, האזרח לרבות נשי אזרח, גר זה הגר, הגר לרבות נשי הגר, בתוכם לרבות נשים ועבדים ע"כ. ועדיין צריכין אנו למודעי למה הוצרך לזכרון אזרח, ואם בשביל ריבוי הי"א

המרבה נשים, זה טעות כי יש לאלוה מילין לדבר באופן שירבה הצריכין להתרבות מבלי תוספות אפילו אות אחת ללא צורך. ויתבאר הענין על פי מה שאמרו במסכת סוכה (כח:) וזה לשונם אמר מר האזרח לרבות הנשים לעינוי יום כיפור אמר רבא מדרבי יהודה אמר רב נפקא דאמר רבי יהודה אמר רב השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ומתוך לא נצרכה אלא לתוספת עינוי סלקא דעתך אמינא הואיל ומיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ואזהרה לא יתחייבו נשים קמ"ל ע"כ, ועל פי הדברים האלה יש טעם בדבר שהוצרך הכתוב להזכיר אזרח, לצד שהרבו ה"א על התוספת עינוי, לזה נתחכם ה' וזכר שניהם יחד המתרבה ורשימת דבר שבו מתרבה, והוא אומרו **האזרח** פירוש אזרח זה אזרח שחייב גם בתוספת עינוי כרשום במקום אחר ודומה לו הוא המתרבה בתיבת ה"א ואין חילוק ביניהם. ואחר שהוכרח לומר האזרח לטעם האמור חש שיטעה הטועה לומר שאומרו האזרח הוא למעט הגר שאינו בגדר זה של מצות יום כיפור תלמוד לומר **הגר**, ואם היה אומר גר לבד בלא ה"א היה לבעל הדין לחלק חילוק נכון כי נשי הגר לא שהרי הכתוב חלק בין ישראל לגר שבישראל ריבה הנשים ובגרים לא ריבה, לזה הוצרך לומר הגר לרבות נשי הגר. עוד נראה ליישב טעם הכתוב שהוצרך לפרט כל הפרטים לצד שהוצרך לפרט הכהנים כמו שפירשנו בתיבת לכם מעתה חל עליו לפרט גם האזרחים לבל יבא הטעות כי לכהנים לבדם יצו ה', ואחר שכן חל עליו לפרט כל הנרמזים בפרשה: (אור החיים)

ספורנו **לחקת עולם.** אף על פי שיש מקדש לעבודה מכל מקום צריך שתקיימו גם שביתה וענוי: (ספורנו)

ל **כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכָּפֵר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' הַזֶּה תִּטְהָרוּ:**

אונקלוס **אַרְי בְּיוֹמָא הַדִּין יִכָּפֵר עֲלֵיכוֹן לְדַפְּאָה יִתְכוֹן מְפָל חוּבֵיכוֹן קָדָם יְיָ תְּדַבְּרוּ:** (אונקלוס)

יונתן **אַרוֹם בְּיוֹמָא הַדִּין יִכָּפֵר עֲלֵיכוֹן לְדַפְּאָה יִתְכוֹן מְפָל חוּבֵיכוֹן וְאַתּוֹן קָדָם יְיָ תִּזְדוֹן** **סוּרְחָנוֹתְכוֹן** **וְתִדְבְּרוּ:** (תרגום יונתן)

אבן עזרא **יכפר עליכם.** הכהן על כן אמרו המפרשים על השעיר המשתלח כי יעמד חי לכפר עליו כי העמדתו היא כפרה: **מכל חטאתיכם.** כאשר פירשתי ששם חטאת שם כלל על כן תמצא על השגגה ועל הזדון: (אבן עזרא)

ספורנו **כי ביום הזה יכפר.** והטעם שתצטרכו עם זה גם לשביתה וענוי הוא כי אמנם הכהן בעבודתו יכפר בלבד וענין הכפור הוא הקטנת החטא והכנתו לקבל סליחה: **לפני ה' תטהרו.** אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' בלבד וזה בוידוי ותשובה, שהוא לבדו ידע אמתתם ובשביל כך: (ספורנו)

כלי יקר **לפני ה' תטהרו.** כי אין יום כיפורים מכפר כ"א לשבים, (שבועות יג.) וקודם שיכפר עליהם ה' חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העון לכך נאמר לפני ה' תטהרו ולפני משמש לשון קודם. וגדולה מזו מצאתי בספר הזוהר על פסוק מפני שיבה תקום (ויקרא יט.לב) שקודם זמן השיבה יקום האדם משנת תרדימתו לשוב אל ה' ק"ו לשון לפני, והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו ע"י התשובה ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה. והזהיר עוד על התשובה

הפנימית הלבבית שהיא לפני ה' כי הדבר המסור ללב אינו נגלה כ"א לה' לבדו, שלא יהיה מן הצבועים הצמים ומתענים ומרבים תחינות כדי שיהיו מוחזקים לצדיקים והוא דור טהור בעיני הבריות ומצואתו הפנימית לא רוחץ, לכך נאמר לפני ה' תטהרו.

ורז"ל (יומא פה:) **דרשו**, דווקא עבירות שלפני ה' דהיינו שבין אדם למקום יו"כ מכפר אבל לא העבירות שבין אדם לחבירו, ע"כ נאמר ועל כל עם הקהל יכפר ר"ל דווקא כשנעשו קהילה אחת להיות באגודה אחת להיות שכס אחד לעבוד את ה' אז הקב"ה מקבל תשובתם ולא בזמן שחלק לבם, ולפי שמדרך העולם שביום כיפור מבקשין מחילה זה מזה ולמחרתו חוזרים לסורס ע"כ נאמר (שמות לה.א) ויקהל משה למחרת יו"כ עשה אותם קהילה אחת כדי שיהיו כן כל ימות השנה, ולפי שכל דברי ריבות נמשכים מן העסקים שבין אדם לחבירו על כן ישב לשפוט את העם למחרת יום כיפור כי עי"ז יהיו קהילה אחת וכל העם על מקומו יבא בשלום. ומטעם זה נקרא יום זה שבת שבתון. כי ביטול העסקים והשביתה סבה גדולה אל השלום, וכפל השביתה לפי שכל אדם יש לו המייה ותנועה חיצונית ופנימית. החיצונית ע"י כלי המעשה בכל מלאכה, והפנימית באה מן החלב והדם ההומים אחר בקשת התאוות, וביום השבת אינו נח כי אם מן החיצונית, וביום קדוש זה הוא נח משתיהם כי אין גם אכילה ושתייה ע"כ נקרא שבת שבתון. (כלי יקר)

[לא] שֶׁבֶת שְׁבֵתוֹן הִיא לְכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:

אונקלוס שֶׁבֶת שְׁבֵתָא הִיא לְכוֹן וְתַעֲנוּן יֵת נַפְשֵׁיכוֹן קַיִם עֲלָם: (אונקלוס)

יונתן שְׁבֵת שְׁבֵתָא הוּא לְכוֹן כָּל עֵיבֻדַּת פּוֹלְחָנָא לֹא תַעֲבֹדוּן וְתַעֲנוּן יֵת נַפְשֵׁיכוֹן קַיִם עֲלָם: (תרגום יונתן)

אבן עזרא **שבת שבתון**. יש אומרים שביתה לנפש ולגוף ואחרים אמרו שהוא שביתה השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות פעם יבא זה קודם זה והם שוים ואינו רחוק: **חקת עולם**. להתענות: (אבן עזרא)

ספורנו **שבת שבתון היא לכם**. על היפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ: **חקת עולם**. וגם בזמן שאין בית המקדש קיים תשמרו שביתה וענוי: (ספורנו)

[לב] וְכַפֵּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמַּלֵּא אֶת יָדָיו לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבְשׁ אֶת בְּגָדֵי הַבָּד

אונקלוס וְיִכַּפֵּר כְּהֵנָּא דִּי רַבִּי יִתְהַ וְדִי יְקָרֵב יֵת קִרְבָּנָה לְשִׁמְשָׁא תַחַת אָבוּהִי וְיִלְבֹּשׁ יֵת לְבוּשֵׁי בּוּצָא לְבוּשֵׁי קוֹדֶשֶׁא: (אונקלוס)

יונתן וְיִכַּפֵּר כְּהֵנָּא דִּי רַבִּי יִתְהִי וְדִי קָרֵב קוֹרְבָּנִיה לְשִׁמְשָׁא תַחַת אָבוּי וְיִלְבֹּשׁ יֵת לְבוּשֵׁי בּוּץ מִילַת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשֶׁא: (תרגום יונתן)

רש"י וכפר הכהן אשר ימַשַׁח וגו'. כפרה זו של יום הכיפורים אינה כפרה אלא

צכהן גדול (ויומא עג. ת"כ פרק ה, ד. 7), (ב) לפי שנאמרה כל הפרשה צאהרן הוּכרד לומר צכהן גדול הצא אחריו סיהא כמוהו: ואשר ימלא את ידו. אין לי אלא המשוח בצמן המשחה, מרובה בגדים מנין, (ג) תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו (ד) וגו' (ת"כ סג), והם כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך, שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה: לכהן תחת אציו. ללמד שאם בנו ממלא את מקומו, (ה) הוא קודם לכל אדם (ת"כ סג) (ה:): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש דאשר ימשח לא שייך אלא צכהן גדול כדכתיב והכהן הגדול מאחיו וגו': (ג) ואם תאמר אם כן לשתוק מאשר ימשח אותו ואני אומר ומה אפילו מרובה בגדים נעשה כהן גדול מי שנמשח בשמן המשחה לא כל שכן. ויש לומר דהייתי אומר אפילו היכא שהיה שמן המשחה אינו כריך רק רבוי בגדים לכך אינטריך שניהם: (ד) פירוש לציטת בגדים הוא מלוי ידים כדכתיב צפרשת תלוא והלצפת וחגרת אותם וגו' ומלאת יד אהרן וצניו ופירש רש"י ומלאת על ידי הדברים האלה: (ה) מדכתיב צסמוך ואשר ימלא וכו' רואה לומר ואשר ימלא מקום אציו אז הוא כהן תחתיו. אף על פי שרש"י דרש למעלה לדראא אחריתי מכל מקום מדסמכו גבי לכהן תחת אציו אלא גם כן לדרש זה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכפר הכהן. שב עתה לפרש על כל מה שיכפר: אשר ימשח אותו. המושח בשמן המשחה אחר שמלא את ידו: ולבש. הוא הלוש אלה בגדי קדש כי אחר לא ילבשם: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואשר ימלא את ידו. שיכול אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בבגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו (ללבוש את הבגדים) והן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה הצלוחית של שמן המשחה לשון רש"י ואין הכונה לרב שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בבגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בגמרא (הוריות יג) אמרו משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים איזה מהן קודם ואמרו (מכות יא) במיתת כולן הוא חוזר או במיתת אחד מהן הוא חוזר שכולן נמצאים בזמן אחד אבל בכל הזמנים אם נתרבה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורים (ויומא ב) ואין מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר ברבוי הבגדים בלא משיחה (הרמב"ן)

ספורנו ואשר ימלא את ידו ולבש. אף המרובה בגדים בלבד יכפר: (ספורנו)

אבן עזרא וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח וכפר ועל הכהנים ועל כל עם דקהל יכפר:

אונקלוס וכפר על מקדש קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחה וכפר ועל כהנא ועל ועל אונקלוס: יכפר: דקהלא עמא כל

יונתן ויכפר על מקדש קודש וְעַל מִשְׁכַּן זְמַנָּה וְעַל מִדְּבַחַת וְעַל פְּהַנְיָא וְעַל כָּל עֲמָא דְקִהְלָא יְכַפֵּר בְּאִישְׁתְּעוּת מְלֵאָה : (תרגום יונתן)

אבן עזרא את מקדש הקדש. היא מבית לפרכת: ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. עמם הלויים כי הם לא יקראו הכהנים רק כל כהן הוא לוי ואין כל לוי כהן: (אבן עזרא)

[לד] והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מפל חטאתם אחת בשנה ויעש באשר צוה יהוה את משה: (פ)

אונקלוס ותהי דא לכוון לקיים עלם לכפרא על בני ישראל מפל חוביהון חדא בשתא ועבד כמא די פקיד יי ית משה: [פ] (אונקלוס)

יונתן ותהי דא לכוון לקיים עלם לכפרא על בני ישראל מפל חוביהון חדא זמנא בשתא ועבד אהרן היכמא דפקיד יי ית משה: (תרגום יונתן)

רש"י ויעש כאשר צוה ה' וגו'. כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה, (ו) ולהגיד שזכו של אהרן (ז) שלא היה לזבן לגדולתו אלא כמקיים גזירת המלך: (רש"י)

ספתי חכמים (ו) לא מיד אחר הלוואה עשה כן שהרי מיתתו של בני אהרן היה ביום שמיני למילואים ומסתמא היתה הלוואה מיד כדי שלא יבא למקדש ושמיני למילואים היה בראש חודש ניסן כמו שפירש רש"י בריש פרשת שמיני ואיך עשה אהרן כאשר צוה משה והא לא צוהו הקדוש ברוך הוא אלא דווקא ביום כפורים לכך פירש כשהגיע כו': (ז) לעיל בפרשת שמיני פירשתי עיין פס: (ספתי חכמים)

אבן עזרא והיתה זאת לכם. וכבר אמר כן להוסיף אחת בשנה: ויעש. אהרן: (אבן עזרא)

הרמב"ן וטעם ויעש כאשר צוה ה' את משה. שקיים אהרן כל מה שנצטוו ונזהר כל ימיו שלא יבא אל מבית לפרוכת זולתי ביום הכפורים ועשה ביום הכפורים קרבנותיו ככל אשר צוה השם את משה (הרמב"ן)

אור החיים והיתה זאת לכם וגו'. מקרא זה חוזר אל הכהנים לקיים לדורות מצוה האמורה בתחילת הפרשה שהיא עבודת כהן גדול, לבל יחשוב שלא נאמרה אלא לשעה תלמוד לומר זאת לכם לחוקת עולם, לכפר על בני ישראל כאן גילה ה' סודו כי על הכהנים ידבר כי הם המכפרים. עוד נתכוון בזה לבל יאמר אדם שלא צוה ה' לבל יכנס בבגדי זהב אלא בעת ההיא פעם ראשונה שעדיין לא נתכפר רושם עון עגל זהב אבל מפעם ראשונה ואילך כבר נמחה ונמחק רישומו ובא יבא אהרן בבגדי כבוד אל הקודש פנימה תלמוד לומר והיתה זאת לכם לחוקת עולם בלא שינוי, וגמר אומר לכפר על בני ישראל, אולי שנתכוון לתת טעם על הדבר לומר שהגם שבבחינת אהרן לא נשאר רושם מהעגל כיון שבערד ישראל לשמחה בקמיהם לא נמחק רושם העגל כל עיקר, ומעתה מתעגל הדבר גם על אהרן:

ויעש כאשר צוה ה' וגו'. רז"ל אמרו (תו"כ) כי הכתוב יכול להגיד שבחו של אהרן שלא עשה לגדולה ולהתנשא אלא עשה הכל לקיים מצות ה'. ונראה כי גם שבחו של משה יגיד שהרי ה' לא דבר עם אהרן אלא עם משה, והתורה מעידה שלא נשתנה הדבור לצד אמצעיות האמצעי, הא למדת שהדברים הנאמרים מפי משה לא נולד בהם השתנות אפי' בחלק מס' מחוט השערה, וזה בנין אב לתורתנו הקדושה שכולה היא מוצא פי ה' יחיה האדם חיי עולם בהגיגו בנועם עליון:

(אור

ספורנו והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר. שהיום עצמו יכפר אף על פי שלא יהיה מקדש ועבודה כאמרם תשובה תולה ויום הכפורים מכפר: (ספורנו)

ויקרא פרק-יז

[א]	וַיְדַבֵּר	יְהוָה	אֶל	מֹשֶׁה	לְאמֹר:
אונקלוס	וַיְדַבֵּר	עִם	מֹשֶׁה	לְמִימָר:	(אונקלוס)
יונתן	וַיְדַבֵּר	עִם	מֹשֶׁה	לְמִימָר:	(תרגום יונתן)

[ב] **דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה**

אונקלוס **מִלַּל עִם אֶהֱרֹן וְעִם בְּנוֹהֵי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן דִּין פְּתִגְמָא דִּי פְקִיד**

יונתן **מִלִּיל עִם אֶהֱרֹן וְעִם בְּנוֹי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן דִּין פְּתִגְמָא דְפְקִיד וַיְדַבֵּר**

אבן עזרא **דבר אל אהרן ואל בניו.** כי הם השוחטים לישראל אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה וזו המצוה תלויה גם בבית המקדש רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלים והקרוב ידענו מדברי קבלה כי אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב ורבים אמרו כי הבשר אסור בגלות ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג ולא דברו נכונה ואיני רוצה להאריך להשיב עליהם:

(אבן

הרמב"ן **אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל.** בעבור היות הפרשה אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד יזהיר הכהנים שהם המקריבים הקרבן שלא יקריבום בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום לה' שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמם והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותינו (חולין טז) שאסר בשר תאווה לישראל במדבר ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה' ולכך אמר שכל מי

שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהן יביאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז שיביאום כולם אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים ולהקריב החלב והדם על מזבח ה' ואז יאכל הוא הבשר כמשפט ואמר שאם ישחטם במקום אחר יהיה חייב כרת והקרוב בלשון הכתוב כי מתחילה חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפילו החולין והוא האיסור בבשר התאווה ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה' ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה' ויקטיר עליו החלב ואחרי כן (בפסוקים טז) הזהיר שלא יעשה מזבח לה' בחוץ ויקריב עליו השלמים הנזכרים או עולה כענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אהל מועד יעלה אותם לשם והנה ריקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כולן בפנים ולכך אמר במשנה תורה (דברים יב יא) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו עולותיכם וזבחיכם ואמר (שם פסוקים יג יד) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו' להיות איסור שחוט חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו בחולין זהו שאמר (שם פסוק טו) רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו' לומר שלא תתנהג בארץ המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה הכל זבחי שלמים על מזבח ה' ופירש שם (פסוק טז) הטעם כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' לומר כי היה האיסור מתחילה בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחייהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר תאווה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי אע"פ שיתיר בשר תאווה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המוקדש לא יתיר כן במדבר אפילו חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאווה וזהו דעתו של רבי ישמעאל (חולין טז) בפרשיות הללו ומכאן אמר דמעיקרא איתסר להו בשר תאווה והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט וזהו מאמרם בהגדה (דב"ר ד ה) רבנין אמרין הרבה דברים אסור אותם הקב"ה וחזר והתירם במקום אחר תדע לך אסור הקב"ה לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנאמר (בפסוק ד) ואל פתח אהל מועד וגו' מה כתיב שם דם יחשב לאיש ההוא וגו' וכאן חזר והתירו להם שנאמר (דברים יב ט) בכל אות נפשך תאכל בשר מנין ממה שקראו בענין כי ירחיב ה' אלהיך ומה שכתב רש"י (בפסוק א) במוקדשין הכתוב מדבר וכו' הוא מדרשו של האומר (חולין טז) בשר תאווה לא איתסר כלל ועל דעתו נשנית הברייתא שבתורת כהנים (כאן) אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו (הרמב"ן)

בעל הטורים ואמרת אליהם. מלא י' לומר לך שצריך לפרסם הדבר בעשרה: (בעל הטורים)

ספורנו זה הדבר. כשאמר והזרתם את בני ישראל מטומאתם הזהיר שנפרישם גם כן מטומאת רוח הטומאה והשדים: (ספורנו)

ג] איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כֶּשֶׁב או עֵז בַּמִּחְנֶה או אֲשֶׁר יִשְׁחַט מחוץ

אונקלוס גבר גבר מבית ישראל די יפוס תור או אמר או עזא בַּמִּשְׁרִיתָא או די מִבְּרָא

יונתן גִּבֹר טָלִי אוֹ סִיב מִבֵּית גְּנִיסֵת יִשְׂרָאֵל דִּי יְפוֹס נְכִסֵּת תּוֹר אוֹ אִימֵר אוֹ עֵינָא
בְּמִשְׁרֵיתָא אוֹ דִּי יְפוֹס מְפָרָא לְמִשְׁרֵיתָא : (תרגום יונתן)

רש"י אֲשֶׁר יִשְׁחַט פֶּה אוֹ כַּסָּב. בְּמוֹקְדָשִׁין הַכְּתוּב מִדְּבַר, (ח) שְׁנֵאמַר לְהַקְרִיב
קֶרְבָּן: בְּמַחְנֵה. חוּץ (ט) לְעִזָּה (זבחים קו.): (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פִּירוּשׁ בְּהַקְדָּשִׁים שֶׁחָטַט בְּחוּץ הַכְּתוּב מִדְּבַר: (ט) רוּחָה לּוֹמַר מַה
שֶׁכְּתוּב הַכֹּל בְּמַחְנֵה לֹא מֵיִרֵי בְּמַחְנֵה כִּהוֹנָה דֵּהֵינּוּ מִעִזָּה וּלְפָנִים דְּאִם שֶׁחָטַט
הִזְבַּח שְׁלֹל בְּמִקוֹמוֹ דֵּהֵינּוּ בְּדִרּוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ יֵהֵא בְּכֶרֶת לְאֹף אִם יִשְׁחַט אֹתוֹ
בְּדִרוֹם אֹף עַל פִּי שֶׁהֵיֵא פְּסוּלָה לֹא מַחֲיִיב עֲלֵה לֹא לֹאוּ וְלֹא כֶרֶת, אֲלֹל חוּץ
לְעִזָּה: (שפתי חכמים)

בעל הטורים אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לְמַחְנֵה. סִמְךְ פִּרְשַׁת שְׁחוּטֵי חוּץ לְשַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח
לוֹמַר לֶךְ אַעֲיִיפֵי שֶׁהִתְרַתִּי לֶךְ שַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח בְּחוּץ בְּדַחֲיִיתוֹ לְצוּק וּפִי צוּק הֵם
סְלַעִים שֵׁישׁ לֵהֵם כִּמִּין שֵׁינִים בּוֹלְטִין וְזוֹ הֵיא שְׁחִיטָתוֹ אַעֲפִי"כ הַשְּׁמֵר בְּשֶׁאֵר
קִדְשִׁים מִלְּשׁוּחַטָן בְּחוּץ : (בעל הטורים)

אור החיים אִישׁ אִישׁ וְגו' אֲשֶׁר יִשְׁחַט. טַעַם כִּפְלֵי אִישׁ אִישׁ. בְּזַבְחִים (קח.). דִּרְשׁוּ
אֲלֵיבָא דְרַבִּי שְׁמַעוֹן לְרַבּוֹת הַשְּׁחוּט לְהַדְיוּט שְׁחִיב וְכֵאלִילוֹ אִמַר אִישׁ לְאִישׁ, וְלֹא
דִּרְשׁוּ לְרַבּוֹת שְׁנַיִם שְׁשֻׁחַטוּ מִשׁוּם שֶׁאִמַר הַכְּתוּב לְאִישׁ הֵהוּא וְנִכְרַת הָאִישׁ הֵהוּא,
וְדִרְשׁוּ תִיבַת הֵהוּא אַחַת לְמַעוּטֵי מוֹטַעָה וְאֲנוּס וְשׁוֹגֵג, וְאַחַד לְמַעַט שְׁנַיִם שְׁשֻׁחַטוּ
עַל זֶה הַדֶּרֶךְ הֵהוּא וְלֹא הֵם וְקִשָּׁה שְׁבַתוֹרַת כֹּהֲנִים דִּרְשׁוּ לְמַעַט שְׁנַיִם שְׁשֻׁחַטוּ
מִדְּכַתִּיב דָּם שֶׁפֶךְ וְלֹא מִתִּיבַת הֵהוּא. וַיֵּשׁ לוֹמַר כִּי לֵהִיּוֹת שֵׁישׁ ב' מִיַּעוּטִים הֵהוּא
וְשֶׁפֶךְ וְדִרְשׁוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים מִיַּעוּט אַחַד לְשׁוֹגֵג וְאֲנוּס וְמוֹטַעָה וְמוֹיַעוּט א' לְמַעַט
שְׁנַיִם שְׁשֻׁחַטוּ אֵינּוּ מִקְפִּיד הַשֵּׁ"ס לְהַמְצִיא מִיַּעוּט שְׁנַיִם שְׁשֻׁחַטוּ מוֹשַׁפֵּךְ אוֹ
מֵהֵהוּא, וְעֵינִין בְּפִסּוּק שְׁאֲחַר זֶה :

אשר ישחט. בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים אִמְרוּ וְזֶה לְשׁוֹנֵם אֵינִן לִי אֲלֵא וְכוּ' מִנִּין לְשׁוּחַט עוֹף
תִּלְמוּד לוֹמַר אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט, וְהֵלֵא דִין הוּא וְמָה שְׁחִיטָה וְכוּ' מִלִּיקָה וְכוּ' אֵינּוּ
דִין וְכוּ' תִּלְמוּד לוֹמַר אֲשֶׁר יִשְׁחַט עַל הַשְּׁחִיטָה הוּא חֵיב וְאֵינּוּ חֵיב עַל הַמִּלִּיקָה
עִי"כ. מִשְׁמַע כִּי מִתִּיבַת אוֹ מִרְבֵּה שְׁחִיטַת עוֹף וּמֵאֲשֶׁר יִשְׁחַט מִמַּעַט הַמִּלִּיקָה
שֶׁהִיטָה בָּאָה בְּקַל וְחוֹמֵר. וְקִשָּׁה מִבְּרִייתָא שֶׁהֵבִיא בְּמַסְכַּת זַבְחִים (קז) מוֹכַח כִּי
רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל דּוֹרֵשׁ מֵאֲשֶׁר יִשְׁחַט לְרַבּוֹת שְׁחִיטָה לְעוֹף וּמִמָּה שֶׁאִמַר הַכְּתוּב זֶה
הַדְּבַר מִיַּעַט הַמִּלִּיקָה שֶׁהִיטָה בָּא בְּקַל וְחוֹמֵר. וְגַם לְרַבִּי עֲקִיבָא שְׁחוּלֵק שֶׁם עִם
רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל דּוֹרֵשׁ רִיבּוּי שְׁחִיטַת הָעוֹף מִדָּם יַחֲשֵׁב וּמִיַּעוּט הַמִּלִּיקָה מֵאֲשֶׁר יִשְׁחַט
כְּדַמוֹכַח מֵהַשֵּׁ"ס שֶׁם, וְאִם כֵּן בְּרִייתָא שֶׁל תּוֹרַת כֹּהֲנִים לֹא רַבִּי עֲקִיבָא וְלֹא רַבִּי
יִשְׁמַעְאֵל. וְהֵנָּה בְּהַכְּרַח לוֹמַר כִּי בְּרִייתָא שֶׁל תּוֹרַת כֹּהֲנִים אֵינָה כְּרִי יִשְׁמַעְאֵל מִמָּה
שֶׁדִּרְשׁוּ שֶׁם זֶה הַדְּבַר לְגַזִּירָה שׁוֹה מֵה זֶה הַדְּבַר וְכוּ' אֵל רֵאשִׁי הַמִּטּוֹת וְכוּ' אִם כֵּן
בְּהַכְּרַח שֶׁלֹּא כְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, גַּם מִמָּה שֶׁלֹּא דִרְשׁוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים יְתוֹר דָּם יַחֲשֵׁב
לְדִרְשַׁת רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל לְרַבּוֹת הַזּוֹרֵק אִם כֵּן מוֹכַח שְׁדוֹרְשָׁה כְּרַבִּי עֲקִיבָא, גַּם מִמָּה
שֶׁדִּרְשׁוּ בְּפִי י' אוֹ זִבַּח לְרַבּוֹת הַדָּם כְּדַבְּרֵי רַבִּי עֲקִיבָא בְּבְרִייתָא שֶׁהֵבִיא בְּשֵׁ"ס
דְּזַבְחִים, הֵרִי זֶה מֵרֵאשִׁי בְּאֶצְבַּע כִּי דִרְשַׁת תֵּנָא דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא כְּדִרְכוּ שֶׁל רַבִּי
עֲקִיבָא, וּמַעַתָּה תֵּהִי דִרְשַׁת שְׁחִיטַת עוֹף מִדָּם יַחֲשֵׁב וּמִיַּעוּט מִלִּיקָה מֵאֲשֶׁר
יִשְׁחַט וְלִמָּה דּוֹרֵשׁ תֵּנָא דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים ב' הַדְּרָשׁוֹת מֵאוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט, וְעוֹד לְתֵנָא

דתורת כהנים שדורש ב' הדרשות מאו אשר ישחט דם יחשב שאמר הכתוב למה לי:

וראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפרק י"ח מהלכות מעשה הקרבנות וזה לשונו שנים שאחזו בסכין ושחטו פטורים שנאמר אשר ישחט או אשר ישחט אחד ולא שנים ע"כ. וקשה להרמב"ם ז"ל למה עשה לימוד חדש ולא רשם הלימוד שהוזכר בברייתא ובתלמוד. ועוד קשה להרמב"ם ז"ל והרי פסוק אשר ישחט אשר ישחט דרשו למשפט העוף בין לתנא דתורת כהנים בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא שהובא דבריהם בזבחים שכתבנו למעלה אשר ישחט אצטריך ללמד על העוף למר לרבות שחייב על שחיטתו ולמר למעט המליקה, ודין זה פסקו רמב"ם בסוף פרק י"ט מהלכות מעשה הקרבנות ועוד קשה למה שכתב הרמב"ם חיוב לשוחט לאיש מפסוק דם יחשב לאיש ההוא דם שפך, שכתב וזה לשונו אף על פי שלא נתכוון לשחוט קדשים אלו לה' הרי זה חייב שנאמר דם יחשב וגו' דם שפך אף על פי שזה הדם במחשבתו כדם הנשפך לא כקרבן הרי זה חייב ע"כ, והרי הש"ס דורש חיוב שוחט לאיש מאמרו איש איש ועוד דם שפך דרשו בתורת כהנים למעט ב' שחטו או למעט אנוס שוגג מוטעה כמו שכתבנו למעלה ומה מקום לדרוש ממנה שוחט לאיש. והנה דרשה זו אמרוה בזבחים דף ק"ח ע"ב אליבא דרבי יוסי שחולק על רבי שמעון בדרשת איש איש, ולזה יש לומר שבחר הרמב"ם להביא הראיה מיתור דם שפך שהיא יותר חזקה מדרשת איש איש שאינה דרשה חזקה. והראיה ממה שאמרו במסכת מציעא (לא.) בפסוק העבט תעביטנו שסובר רבי שמעון דברה תורה כלשון בני אדם, וכתבו התוספת שם כי במקום שיש איזה הוכחה הפך דרשה הנשמעת מכפל הדברים אנו דורשים כפל התיבה ואין אנו אומרים דברה תורה כלשון בני אדם וכשיש התנגדות לדרשת הכפל אנו אומרים דברה תורה כלשון בני אדם, מעתה אין דרשת כפל איש איש חזקה כדרשת דם שפך שהביא הש"ס אליבא דרבי יוסי, והגם דהש"ס לא קאמר לה אלא אליבא דרבי יוסי, אף על פי כן ממנה נקח לרבי שמעון כי אין הכרח לעשות מחלוקת ביניהם בזה, והגם דהש"ס קאמר לסברת רבי שמעון שדורש שוחט לאיש מאיש איש, זה היה קודם שידע דרשת דם יחשב וגו' דם שפך מה שאין כן אחר דרשה זו הוא דבר השוה לכולם, ולזה כתב הרמב"ם מדרשת דם שפך, אבל קושיתנו הראשונה לדברי רמב"ם במקומה עומדת:

ונראה לומר דסובר רמב"ם כיון שאנו רואים כל כך שינויים בין ברייתא של תורת כהנים וברייתא שהביא הש"ס בזבחים ובין דברי הש"ס גם כן כמו שכתבנו למעלה, אם כן מוכיחים הדברים שאין להקפיד על שינוי מקום דרשות אלו, ולזה למה שמוכיח רמב"ם מפסוק דם שפך שוחט לאיש דחייב אם כן אין לנו מנין לדרוש מיעוט שנים לזה חפש אחר דרשות יתור אשר ישחט שהיא מיותרת ואין אנו דורשים שחיטת עוף אלא מתיבת או, וכמו שדרשו בתורת כהנים שמרבה שחיטה לעוף מאמרו תיבת או לרבות ולפי זה דרשינן מיעוט מליקה בעוף מאמרו זה הדבר למעט מליקה בעוף וכדברי רבי ישמעאל שכתבנו למעלה שדורש מיעוט מליקת עוף מזה הדבר. ולא יקשה לך ממה דקיימא לן (ערובין מו:) הלכה כרבי עקיבא מחברו, כי אין בזה הפך רבי עקיבא בענין הלכה: (אור החיים)

[ד] וְאֵל פֶּתַח אֶהְל מוֹעֵד לֹא הִבִּיאוּ לְהַקְרִיב קֶרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הֵהוּא דָם שִׁפְךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הֵהוּא מִקֶּרֶב עִמּוֹ:

אונקלוס וְלִתְרַע מִשְׁפּוֹן זְמַנָּא לָא אֵיתִיהּ לְקַרְבָּא קַרְבָּנָא קָדָם יִי קָדָם מִשְׁפָּנָא דִּיִּי דָמָא יִתְחַשֵּׁב לְגַבְרָא הֵהוּא דָמָא אֲשֵׁד וְיִשְׁתַּיְצִי אֲנִשָּׂא הֵהוּא מְגוּ עֵמָה : (אונקלוס)

יונתן וְלִתְרַע מִשְׁפּוֹן זְמַנָּא לָא אֵייתִיהּ לְקַרְבָּא קַרְבָּנָא קָדָם יִי קָדָם מִשְׁפָּנָא דִּיִּי אָדָם קָטוּל יִתְחַשֵּׁב לְגַבְרָא הֵהוּא וְתִהִי לִיהּ פְּאִילוּ אָדָם זָפְאִי אֲשֵׁד וְיִשְׁתַּיְצִי בְּרִי נְשָׂא הָהוּא מְעַמִּיָּה : (תרגום יונתן)

רש"י **דמיס** **דמיס** דָּם יִחַשֵּׁב. כְּשׁוֹפֵךְ דָּם הָאֵדָם (י) שְׁמַתְחִיבֵי בְּנַפְשׁוֹ: דָּם שָׁפֵךְ. לְרֵצוֹת אֶת הַזֹּרֵק (רש"י) בְּחוּץ:

שפתי חכמים (י) כאלו אמר דם אדם יחשב לאיש ההוא דאם לא כן וכי לא ידענו דָּם יִחַשֵּׁב כְּשָׁפֵךְ דָּם בְּשַׁחֲטָה: (שפתי חכמים)

הרמב"ן **וטעם דם יחשב**. ממעשה בראשית (בראשית א כט ל) יאמר הנה בכל בעלי חיים זולתי אדם עשיתי דמם כמים ולחומם כגללים כמו שאמר (שם ט א) כירק עשב נתתי לכם את כל אבל אם ישחט מחוץ למחנה יחשב כשופך דמים (הרמב"ן)

ספורנו **דם יחשב**. כמו שהיה הענין קודם המבול שלא הותר להם להרוג בעלי חיים **לאכלם**: (ספורנו)

[ה] לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת זְבַחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה וְהִבְיִאֵם לִיהוָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַפֶּהוּ וְזָבְחוּ זְבַחֵי שְׁלָמִים לִיהוָה אוֹתָם:

אונקלוס בְּדִיל דִּי יִיתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת דְּבַחִיהוֹן דִּי אַנוּן דְּבַחִין עַל אַפֵּי חֻקְלָא וְיִיתוּנוּן לְקָדָם יִי לְתַרְע מִשְׁפּוֹן זְמַנָּא לְוֹת פֶּהֲנָא וְיִכְסוּן נְכֶסֶת קוּדְשֵׁין קָדָם יִי יִתְהוֹן: (אונקלוס)

יונתן מִן בְּגִלְל דִּיִּיתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְכֶסֶתְהוֹן דְּהִינוּן דְּבַחִין עַל אַנְפֵּי חֻקְלָא וְיִיתוּנוּן קָדָם יִי לְתַרְע מִשְׁפּוֹן זְמַנָּא לְוֹת פֶּהֲנָא וְיִכְסוּן נְכֶסֶת קוּדְשֵׁין קָדָם יִי יִתְהוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י **אשר הם זבחים**. אשר הם רגילים (כ) לזבוח: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) דאי זביחה ממנש הוא היינו את זבחייהם ותרי קראי למה לי אללא על כרחך שפירושו אשר הם רגילים לזבוח וקל להבין. אי נמי דקשה לרש"י אשר הם זבחים משמע שכבר זבוח והרי אחר כך כתיב וזבחו זבחי שלמים רא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **למען אשר יביאו**. זה הטעם על המצוה הזאת ופירוש על פני השדה ולא יזבחו עוד את זבחייהם: (אבן עזרא)

בעל הטורים **והביאום**. ג' במס' דין ואידך והביאום בבלה בנבואת ירמיה על

הגולה. ואידך ולקחום עמים והביאום אל מקומם בשביל שהיו מביאים זבחים לשעירים שהיו עובדים אלילים והביאום בבלה ומיד כשיעשו תשובה יחזרו כדכתיב והביאום אל מקומם : (בעל הטורים)

אור החיים זבחי שלמים לה' וגו'. היה צריך לומר וזבחו אותם זבחי וכו', ואולי שנתכוון האדון להראות חיבת הקודש אשר חבב עמו, ואמר **כי זבחי שלמים** הם קרבנות המשתתפים בשולחן אחד יחד בנים ואביהם, והוא אומרו **שלמים לה' אותם**, וחוזרת תיבת אותם לבני ישראל הזובחים האמורים בתחלת הכתוב לא לזובחים.

ועל דבר זה לבד תתנתק הנפש מנרתקה ותקום לעבודת האל במסירת נפש מבלי הרגש להפלגת עריבות הנרגש בבחינת אהבתו יתברך בנפש המרגשת בטעימת נועם חיבתו, וכל זה קטן הוא להמתחייב לנו עשות לערך המוקדם ממנו יתברך בבחינת שעשוע חיבובינו ורוממות אשר רומם עם קדושו: (אור החיים)

ו וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֶלֶב לָרִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה :

אונקלוס וְיִזְרוֹק פֶּהֲנָא יְת דְּמָא עַל מִדְּבָחָא דִּי בְּתַרְע מִשְׁפָּן זְמָנָא וַיִּסַּק תְּרַבָּא לַאֲתִקְבְּלָא בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ : (אונקלוס)

יונתן וְיִזְרוֹק פֶּהֲנָא יְת אֲדָמָא עַל מִדְּבָחָא דִּי בְּתַרְע מִשְׁפָּן זְמָנָא וַיִּסַּק תְּרַבָּא לַאֲתִקְבְּלָא בְּרַעְוָא קָדָם יְיָ : (תרגום יונתן)

ז וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשַׁעִירִם אֲשֶׁר הֵם זִנִּים אַחֲרֵיהֶם חֲקַת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת לָהֶם לְדוֹרֹתָם :

אונקלוס וְלֹא יִדְבָחוּ עוֹד יְת דְּבַחֵיהוֹן לְשִׁדְיוֹן דִּי אֲנוּן טַעֲוֹ בְּתַרְיָהוֹן קָיִם עַלְמֵ תְּהִי דָא לְהוֹן לְדַרְיָהוֹן : (אונקלוס)

יונתן וְלֹא יִדְבָחוּ תוֹב יְת דִּבְחֵיהוֹן לְטַעֲוֹן דְּמִתִּילְיוֹן לְשִׁדְיוֹן דְּהִינוּן טַעֲוֹ בְּתַרְיָהוֹן קָיִים עַלְמֵ תְּהִי דָא לְהוֹן לְדַרְיָהוֹן : (תרגום יונתן)

כ"י לְשַׁעִירִם. לְשָׂדִים, כְּמוֹ וְשַׁעִירִים יִרְקוּ שָׂם (ישעיה יג, כ"א): (רש"י)

אבן עזרא לשעירים. הם השדים ונקראו כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים: **אשר הם זונים.** כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא. ובזו הפרשה לא הזכיר הגר כי המצוה על ישראל בזבחים ובעולות והזכיר הגר שלא יעזבו ישראל שיזבח הגר לעבודת כוכבים בארץ ישראל וכן משפט כל דם שהוא אסור בעבור שהוא הנפש כי הבשר בדם והאמת כי הנפש שבה יחיה האדם הוא בדם הלב: (אבן עזרא)

הרמב"ן לשעירים. לשדים וכן הוא אומר (ישעיהו יג כא) ושעירים ירקדו שם לשון רש"י מתורת כהנים (פרק ט ח) ואמר ר"א שנקראו השדים כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ומלת "עוד" תורה שכן היו ישראל עושים במצרים

"אשר הם זונים" - כי כל מבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שמטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא וכבר רמז רבי אברהם במלת "עוד" האמת כאשר כתבתי למעלה (לעיל טז ח) וכן שם השעירים יתברר לך משם ויקראו "שדים" בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור ודע כי כאשר הבריאה מתחילה במעשה בראשית בגוף האדם ובכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהן גוף גס מורגש לכל חמשת ההרגשות לעביו ולגסותו כך היתה יצירה משני יסודות מן האש והאוויר והיה מהם גוף אינו נרגש ולא מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגשות לדקותה והגוף הזה הוא רוחני יטוס לדקותו וקלותו באש ובאוויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סיבת ההויה וההפסד במורכב מארבע יסודות כך היא במורכבים האלו משני היסודות כי בהתחברותם יהיה בעל הגוף חי ובהתפרדם יהיה כמת ולכך אמרו רבותינו (חגיגה טז) ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת ושלושה כבני אדם שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת יודעין סלקא דעתך אלא אימא שומעין מה שעתיד להיות שלשה כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסיבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאוויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח וכל שכן אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוד מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוד המים אשר בתעלה (מלכים א יח לח) והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי נגרומנסיא"ה לשדים וסיבתה היושב אשר תיבש האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכילה באדם לצורך מה שהוא ניתן ממנו וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי בטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו גם בעלי הכנפים העתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו (דברים יח ט) בע"ה ואלו ואלו אינם יודעים במה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודענו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו בנסיונותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אונקלוס יזבחו לשדים לא אלוה (דברים לב יז) דבחו לשדין דלית בהון צרוך יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם בדעתו והוא לשון הכתוב גם כן "לא אלוה" כאילו אמר "לא כח וממשלה" כי אלהים לשון אילות וכח אל הם יאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צורך בהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם

ספורנו חקת עולם תהיה זאת. שלא יזבחו לשעירים אף על פי שלא היו מקבלים אותם לאלוה בשום פנים אבל היו חפצים בחברתם להיות השדים להם משרתים ומסייעים בעסקיהם או שליחותם אל ארץ רחוקה כמו שהזכירו (חולין פרק כל הבשר) על יוסף שידא ועל שידא דהוה שכית בי רב אשי. אמנם בדבר השדים אשר לא נזכרה בריאתם ראוי להתבונן שהם ז"ל קראום מזיקים והזכירו שהם אוכלים ושותים פרים ורבים ומתים ועם כל זה רואים ואינם נראים וכל אלו לא

יאותו בהם זולתני בהיותם מורכבים מעצמים דקים נעדרי המראה ובהיותם אוכלים ושותים יהיה בהכרח מזונם עצם מורכב דק מאד שישתנה לעצם הנזון ואין במורכבים אצלנו יותר דק מאותו אד הדם אשר ממנו יתהווה רוח נושא לכח החיוני. וזה הכח הנשוא בו הוא נפש החי כאשר הוא חי. ובהיות שזה הכח לא יהיה בלתי זה הנושא יקרא זה הנושא לפעמים נפש כאמרו כי הדם הוא הנפש ובהיותו מזון לשדים הנה המקריב להם דם אשר בו זה העצם שאין כח בידם לקחתו כאמרם (שם) כל מידי דצייר וחתים וכייל ומני לית לן רשותא למשקל מינייה יקנה אהבתם והאוכלו יקנה מזג נוטה לטבעם ויאהבו חברתו. וכאשר היו רבים חפצים בחברת השדים ואהבתם כדי שיסייעוהו בהשגת הערב הבלתי מועיל אשר תאותו נקנת באכילת עץ הדעת היו מגישים דם למנחה לשדים ואוכלים אותו להתחבר עמם וקצתם היו אוכלים אצל בית מקוה דמים בחשבם ששעירים ירקדו שם כדי למשוך אהבתם והתחברות עמהם. וכאשר קדשנו האל יתברך, והרחיק את עמו כפי האפשר מרדוף אחרי ערב בלתי מועיל הרחיק מהם את השדים וחברתם, בהיותם מזיקים באמת כמו שקראו אותם רז"ל ואסר את הדם וענש עליו כרת כמו שענש מיתה על אכילת עץ הדעת ונתן טעם לזה באמרו כי נפש הבשר בדם היא כי אמנם הכח אשר הוא הנפש החיוני הוא נשוא בחלק האידיי והדק שבדם ואותו החלק האידיי הנושא הנקרא גם כן נפש הוא בעצם כל הדם והוסיף ואמר ואני נתתי לכם על המזבח ואני לא בחרתי בו לכפר מפני היותו אהוב אצלי אבל בהיותו נפש בצד מה ויכפר על הנפש כענין הקטר שאר אברי הנקרב לכפר על אברי המקריב: (ספורנו)

כלי יקר ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים. סמך פרשה זו לכאן לפי שיש מקום למינים לטעות ולומר ששליחת השעיר המדברה הוא לשעירים חלילה, ע"כ הזהירם מיד על שחיטת חוץ והורה שרצה ה' אדרבא למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם לפני מדקאמר לשון עוד, וענין השעיר אינו עבודה וזביחה כ"א חלקו של סמאל וכן פירש הרמב"ן (ויקרא טו.ח) וז"ל צוה הקב"ה שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החורבן, כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן והכלל נפש לגלגל מאדים, וחלקו מן האומות עשו, שהוא עם היורש החרב והמלחמות. ומן הבהמות, השעירים והעזים, ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין ושעירים והאריך שם הרב בלשונו. והנה מקום אתי לתרץ בזה מ"ש בשחוטי חוץ דם יחשב לאיש ההוא פירש"י כשופך דם האדם כו' ויש להקשות מה ענין שוחט בחוץ לשפיכת דם האדם, אלא לפי שהשוחט בחוץ לשעירים מושך כחו מן מאדים המשפיע החרב וההריגה נמצא שיפה אמר דם יחשב לאיש ההוא כי הוא חשוב באמת לשופך דם כי זה כחו של אלוהו וזה פירוש יקר. (כלי יקר)

וְאֵלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר אֲשֶׁר יָגוּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יַעֲלֶה יְעֲלֶה אִוְ עֲלָה:

וְלַהּוֹן תִּימַר גְּבֵר גְּבֵר יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיזְרָא דִּי תִגְיָרוּן בִּינִיכוֹן דִּי יִסַּק עֲלֵתָא אִוְ נְכֻסְתָּא קוּדְשָׁא: (אונקלוס)

יונתן וְלַהּוֹן תִּימַר גְּבֵר טְלִי וּגְבֵר סִיב מִבֵּית גְּנִיסַת יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיזְרָא דִּי תִגְיָרוּן לְמִיתָב בִּינִיהוֹן דִּי יִסִּיק עֲלֵתָא אִוְ נְכֻסְתָּא קוּדְשָׁא: (תרגום יונתן)

רש"י אשר יעלה עולה. לחייב על המקטיר איזרים (ב) בחוץ, (ע"י ברא"ם) כשוחט בחוץ, שאם שחט אחד והעלה חזירו, שניהם חייבין (ת"כ פרק י, ו. חולין כט:): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) דקשה לרש"י מה בא ללמד אשר יעלה עולה אם לאסור שחיטת חוץ והלא כבר נאמר איש איש אשר ישחט וגו' לעיל בפרשה זו ומפרש דבא ללמד לחייב על המקטיר איזרים בחוץ כשוחט כלומר אף על פי ששחט אחד כבר בחוץ והפסיל הקרבן הוה אמינא אם היה מקריב אחר שחיטת פסול אינו עובר עליו דכבר פסלהו הראשון בא הכתוב ללמד ששניהם עוזרים וחייבים: (שפתי חכמים)

אור החיים ואליהם תאמר וגו'. במסכת זבחים (קז). תניא ר' ישמעאל אומר לעירוב פרשיות לומר שאף שחטי חוץ שהעלה בחוץ הגם שאין ראויים לפנים כגון השוחט בפנים ומעלה בחוץ דתניא במשנה תחלת פרק י"ג דזבחים. וליתן כל האמור של זה בזה זולת דברים שריבה הכתוב באחד מהם ומיעט בחבירו. ועיין בדברי רש"י בזבחים:

איש איש וגו'. עיין בפסוק שלפני זה:

מבית ישראל. הוצרך לומר מבית ישראל ולא הספיק במאמר ואליהם שממנו מובן שחוזר להאמורים למעלה מהענין. לצד שאמר איש איש לומר שנים ששחטו כמו שכתבתי בסמוך, וחש הכתוב שיבא הדורש וידרוש לרבות הגוים כמו שדורשים (מנחות עג) באיש איש האמור בנדרים ונדבות (אמור כב יח) שהוא לרבות גוים, לזה הוצרך לומר מבית וגו' דוקא ישראל ולא אומות וממילא נתחייב לדרוש באיש איש כל מה שדרשו ז"ל. ואחר שהוצרך לומר מבית ישראל חש הכתוב לומר שמיעט הכתוב הגרים תלמוד לומר ומן הגר, והוצרך לרבות כל הריבויים דזולת זה יאמר האומר שלא ריבה אלא מה שהזכיר בכתוב. וגם לדעת ר' יוסי שסובר דברה תורה כלשון בני אדם. אולי שלא אמר כן אלא לצד שיש לו מניעת הדרשה בו לצד מיעוט ההוא. והגם שהקשה הש"ס לר"י דכיון שאינו דורש איש איש שבפרשה ב' גם איש איש שבפרשה א' לא ידרוש, אין הכי נמי אם לא היה הש"ס מוצא דרשות דם שפך היה אומר שדורשה מאיש איש, שכל שאין נגדיות לדרשה לא אמרינן דברה תורה וכו', ועיין בדברי התוספת במציעא דף ל"א ד"ה דברה תורה כלשון בני אדם שאין סברא לומר דלית לתנא כמה דרשות שנדרשו בכפל, והגם שהתוספת פרטו הקושיא לרבי שמעון על כל זה ישנה לכל. ועיקר מחלוקת התנאים היא בסברא בדבר המתנגד לדרשה שכפי הסברא מטה לומר דברה תורה כלשון בני אדם ותמצא שגם רבי שמעון מצינו שאמר (ב"מ לא:) דברה תורה כלשון בני אדם ומצינו לו שדורש הכפל: (אור החיים)

טו וְאֵל פֶּתַח אֶהְל מוֹעֵד לֹא יִבְיָאֵנוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לִיהֲוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמּוֹ:

אונקלוס וְלִתְרַע מִשְׁפָּן זְמָנָא לֹא אִיתְנָה לְמַעְבַּד יְתָה קְדָם יְיָ וְיִשְׁתַּיְצִי אֲנָשָׁא הַהוּא מֵעַמָּה:

יונתן וְלִתְרַע מִשְׁפָּן זְמָנָא לֹא יִתְיַנֶּה לְמַעְבַּד יְתִיה קוֹרְבָנָא קְדָם יְיָ וְיִשְׁתַּיְצִי בַר

נְשָׂא	הָהוּא	מְעַמִּיָּה :	(תרגום)	יונתן
רָשׁוּי וּנְכַרְתָּ.	זָרְעוּ	נְכַרְתָּ, (מ)	וּיְמִיו נְכַרְתִּין.	(רָשׁוּי)

שפתי חכמים (מ) (נחלת יעקב) הא ללא פירש זה לעיל נראה משום דלעיל כתב מעמו שהוא לשון יחיד אבל מעמיו הוא לשון רבים משמע קלת הרבה מיני כריתות: (שפתי חכמים)

י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יֹאכֵל כָּל דָּם וְנָתַתִּי פָנָי בְּנַפְשׁוֹ הָאֹכֵלֶת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקִּרְבִּי עִמָּה :

אונקלוס וְגַבְרָא וְגַבְרָא מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיזְרָא דִּי תִּתְגַּיְרוּן בִּינִיכוּן דִּי יִיכּוּל כָּל דְּמָא וְאִתְּוּ רִיגְזִי בְּאִנְשָׁא דִּי יִיכּוּל יְת דְּמָא וְאִשְׁיִצִי יְתָהּ מְגוּ עִמָּה : (אונקלוס)

יונתן וְגַבְרָא טָלִי וְגַבְרָא סִיב מִבֵּית גְּנִיסַת יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיזְרָא דְּמִתְגַּיְרוּן לְמִיתֵב בִּינִיחוּן דִּי יִיכּוּל כָּל אֲדָמָא וְאִתְּוּ יְת פְּנוּיִתָא לְמַעְסוּק בְּבֵר נְשָׂא הָהוּא דִּי יִיכּוּל כָּל אֲדָמָא וְאִשְׁיִצִי יְתָהּ מְגוּ עִמָּה : (תרגום יונתן)

רָשׁוּי כָּל דָּם. לפי שנאמר בנפש יכפר, יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים, תלמוד לומר (ו) כל דם: ונתתי פני. פנאי שלי, (ס) פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: (רָשׁוּי)

שפתי חכמים (נ) כתב הר"ם ויש לתמוה למה לי כל לרבות אף דם חולין שלא לאוכלו תיפוק ליה מקרא דרק הדם לא תאכל דפרשת ראה שדרשו שם אף על פי שאין שם זריקת מזבח הוא באזהרה. ותירץ ושמא יש לומר כתיב בהאי וכתיב בהאי כדאמרין גבי חיוב מלה דהוא בזמן הזה עד כאן לשונו. [נחלת יעקב] כבודו במקומו מונח שלא ירד לחלק בין לשון חייב שפירושו כרת ובין לשון לא תאכלו שהוא באזהרה וחילוק זה פשוט הוא ואשתמיטתיה להרא"ם מה שאמרו פרק קמא דכריתות אמר רבא שלש כריתות האמורות בדם למה וכו' עיין שם: (ס) מפני שנתנת פניו של מקום בכל מקום הוא לטובה וכאן היא לרעה: (שפתי חכמים)

אור החיים ואיש איש וגו' אשר יאכל וגו'. טעם כפל איש איש, בתורת כהנים דרשו וזה לשונם ישראל אלו ישראל, גר אלו גרים, הגר לרבות נשי הגרים, בתוכם לרבות נשים ועבדים, אם כן למה נאמר איש איש אמר רבי אלעזר ברבי שמעון להביא ולד ישראל מן הגר ומן העבד ע"כ. צריך לדעת למה הוצרך הכתוב לפרט כל הפרטים, וכדרך שהקשו במסכת סוכה (כח) באותה ברייתא שאמרה האזרח לרבות הנשים וזה לשונם מדרי' יהודה אמר רב נפקא דאמר ר' יהודה אמר רב השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה ותירץ שם שאיצטרכא לתוספת עינוי וכו' ע"כ. אם כן גם במה שלפנינו יש להקשות כן למה הוצרך לרבות הנשים וכו' בין נשי ישראל בין נשי הגר. עוד יש לנו לעמוד על כוונת דברי

התנא מה הוא הולד ישראל הבא מן הגר שהוצרך הכתוב לרבות מאיש איש, אם הוא המיר כבודו מגירות והלך לחרפות, הרי הוא גוי ולמי בא הכתוב להודיע האיסור. ועוד התנא אומר בפירוש ולד ישראל משמע שביהדותו עומד, אם כן פשיטא שלא גרע מגר שאמר קרא בפירוש ולמה איצטריך איש איש, והרב בעל קרבן אהרן כתב שגרסינן בברייתא מן הגוי ומן העבד, וירצה ולד בת ישראל הבא מן ע"ג או עבד שאף על גב שאביו עכו"ם או עבד שלא הוזהרו על הדם וכי מחויב אם אכל דם דגריר אחר אמיא וכי דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר כדאמרינן ביבמות (כג.) בנך הבא וכי קרוי בנך וכי ע"כ. וקשה לי כיון שהכתוב קראו לזה בן ישראל אם כן ישראל גמור הוא, ואם מדבר הכתוב בבן שלא רצה לעמוד ביהודת אמו אם כן פקו פליליה ולמי בא הכתוב להודיע תורת ה'. ואם לכופו על הדבר ממה נפשך אם ביד ישראל לכופו פשיטא שכופין אותו כדן כל איש ישראל שעובר על התורה ואם אין בידינו לכופו הרי אין ברשותינו, ואם כן קרא למאי אתא:

ונראה לומר בהקדם לדעת טעם איסור זה, כפי מה שהאירו חכמים את עינינו בפנימיות התורה, כי כל נפשות עם בני ישראל הם ממדריגה שאין למעלה ממנה בסוד (דברים לב ט) חלק ה' עמו. גם אמרו שהגם שהם בעולם התחתון ורחוקים ממקום גבוה אף על פי כן ישנם דבוקים בחוט של חסד עד מקום שורשה בסוד אומרו (שם) יעקב חבל נחלתו, ונפש הבהמה היא ממדריגה התחתונה אשר יתיחס מקומה אל קליפת נוגה והנה באכול אדם מדם בהמה שהנפש יוצאה בו שעליו בא עונש כרת קונה נפש הבהמיית מקומה בנפש אדם. והדיענו הכתוב כאן כי האוכל דם ומכניס נפש הפחותה בנפשו יגעל אותו שורש העליון לבל יהיה עוד נדבק בו. והוא מאמר **ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם והכרתני אותה מקרב עמה** פירוש שיכרות החוט הקשור בשרשו שהוא מקור כללות נפשות עם ה', והוא אומר **מקרב עמה**. עוד ידוע הוא כי הגם שבכללות עם ישראל שורש אחד אף על פי כן הם במדריגות זו למעלה מזו בסוד (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה וגוי. וכיון שכן תבא הסברא לומר לצד שהנפש בהמה זו לא טמאה היא שהרי היא בהמה טהורה הנאכלת לזה לא תעשה נפש הלזו פגם ודופי אלא דוקא בהדרגה הגדולה שבישראל, ועונש שיחד ה' לעבירה זו אינו אלא להאזרחים זכרים ולא נקבות, וכשירבה הכתוב איזה ריבוי אין לנו בו אלא חידוש הדרגה אחת עד שירבה קצת המדרגות, גם כלך לדרך אחר יש לומר שאין הפעולה הלז עושה כל כך רושם להצטרך לכורתה אלא נפש שהיא קלת הערך אבל נפש רמה אפשר שהגם שתעשה בו רושם אף על פי כן לא תעשה כל כך פעולה בה כדי שתצטרך לכרת. אשר ע"כ נתחכם אל נורא עלילי וריבה כל הריבויים ואמר כי קטן וגדול ישנו בהכרת באוכלו דם הנפש, ואמר ריבויים לכל ההדרגות קטן וגדול:

והנה לפניך ההדרגות זו למעלה מזו, ראשון שבקדושה זכרי ישראל ב' נשיהם לצד שהאשה אינה במדריגת האיש, ג' גר הבא מישראל וגיורת, ד' גר הבא מגר וישראלית, ה' גיורת כיוצא בשני ההדרגות, ו' גר הבא מגר וגיורת, ז' גיורת הבא מגר וגיורת, ח' גר עצמו, וכל אלו ההדרגות באו בכתוב, ראשון שבקדושה ישראל הזכרים בפירוש והוא מאמר תנא של תורת כהנים ישראל אלו ישראל. והזכיר הגרים ב' פעמים, וב' ריבויים עמהם הגר הגר. ותמצא שבמסכת סוכה (כח) דרשו ה' של האזרח לרבות נשיהם, נמצאת אומר כי ה"א של הגר הגר ריבויים הם, הרי לפניך ד' ריבויים בגרים והם כנגד ב' הדרגות שבגרים הא' הוא הגר שנולד מגר וגיורת והב' הגר עצמו שנתגייר, ושני הריבויים כנגד נשיהם שבהדרגתם, ואולי שלזה דקדק ואמר תנא דתורת כהנים הגר אלו הגרים ולא אמר זה גר שנתכוון לב' הדרגות דגרים כאמור, וא' הגר לרבות נשי הגרים פירוש מריבויי

ה"א נתרבו נשיהם, ואמר **בתוכם** לרבות נשים ועבדים כמאמר התנא פירוש נשים אזרחיות ועבדים שדינם שוה לנשים, ולא תקשה למה הוצרך לרבות' והלא קל וחומר מגרים, ואין לומר שהייתי אומר כי לצד שהם גדולים מערך גר יצטרך לומר כי גם בהם יפעיל הכרת כמו שאמרנו בטעם זכרון ישראל, כי אחר שהוזכרו זכרי ישראל מכל שכן הנשים הנה אם לא היה ריבוי בתוכם שריבה בה קרא נשי ישראל לא היינו מרבים מה' של הגר ב' גיורים כמו שאמרנו, הרי לפנינו ו' ריבויים, ואמר **איש איש** ב' ריבויים אחרים ודרש אותם תנא בתורת כהנים ואמר להביא ולד ישראל הבא מן הגר ומן העבד פירוש ולד ישראל שיש בו זרע ישראל ובא גם כן מן הגר והוא אומרו מן הגר, והכוני' היא שאביו ישראל ואמו גיורת או אביו גר ואמו ישראלית, ושני הדרגות אלו נדרשים מכפל **איש איש** :

ולא תקשה למה הוצרך הכתוב לרבות ההדרגות אלו אחרי שכבר ריבה גר גמור כמו שאמרנו, כי אם לא היה ריבוי איש היינו מפרשים דגרים האמורים בבאו מישראל וגיורת או מגר וישראלית. ומעתה הקדים הכתוב הדרגה החשובים שבגרים שיש בהן חלק ישראל ואחר כך אמר הגר הגר שכולן גרים, הרי לפניך ח' ריבויים. ואם תאמר גיורת הבאה מישראל וגר מנין, יש לומר שלאחר שנתרבה אפילו גר עצמו שנתגייר פשיטא שאין להפחית ממנו גיורת הבאה מישראל וגר הגם שהיא נקבה, ולדרך זה תתהלך בכל מקום שירבה ריבויים כאלו :

בנפש וגו'. בתורת כהנים דרשו ולא בציבור ע"כ. הטעם כי אין כח בעון זה להכרית ציבור. ועיין במה שפירשתי למעלה :

מקרב עמה. בתורת כהנים דרשו ועמה בשלם ע"כ, ואין ידוע הכוונה בזה, ממה נפשך אם חייבים מדין ערב למה יהיו פטורים כאן, ואם אינו מדבר במי שחייב מדין ערב כגון שלא ידעו או נאנסו אין צריך לומר. ונראה כי יכוון לומר כי כריתת הענף הרע מהאילן משביחו כידוע, ולזה אמר מקרב עמה פירוש כדי שלא יזיק ענף הרע לנצר מטעיו יתברך יכריתהו וישאר עמה בשלם: (אור החיים)

[יא] **כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא** **בנפש** **לכפר:**

אונקלוס **ארי נפש בסרא בדמא היא ואנא יתבתיה לכוון על מדבחה לכפרא על נפשתיכון ארי דמא הוא על נפשא מכפר:** (אונקלוס)

יונתן **ארום קיום נפש כל בישרא באדמא הוא ואנא יתבתיה לכוון לגזירתא דתיתנון אדם ניקסא על מדבחה מטול למכפרא אדם על נפשתיכון ארום אדם ניקסא הוא על חובי נפשא מכפר:** (תרגום יונתן)

רש"י **כי נפש הבשר. שכל כל צריה דדם היא תלויה, (ע) ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם, תבוא נפש ותכפר על הנפש: (רש"י)**

שפתי חכמים **(ע) תיקן בזה דבשר דבקרוא הוא לאו בשר ממס אללא כל צריה הוא נקרא צסם בשר כמו שנאמר כי השחית כל בשר את דרכו וגם נקט לשון תלויה**

להורות שאין הנפש מונחת בדם כי נפש אין זה ממנן ואין שייך זה לשון הנחה כי אם לשון תלויה כלומר שקיומה אינו אלא בדם כי בהעדר הדם תפסד הנפש ואמר עוד ולפיכך במקום ואני דבקרנא כלומר כיון שהנפש תלויה בדם לפיכך נתתי הדם לכפר על הנפש של אדם ולא שיהא ואני דבקרנא סיפור בפני עצמו: (קפתי חכמים)

אבן עזרא **בנפש יכפר**. בנפש שיש בו יכפר. והטעם נפש תחת נפש ויש מפרשים כמו על נפשותיכם ואין לו טעם אחר שאמר לכפר על נפשותיכם: (אבן עזרא)

הרמב"ן **כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח**. משמעות הכתוב הנה שיאמר שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות על המזבח לכפר על נפשותינו והוא חלק השם כטעם החלב ואם נקשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא יקרב נדחה את השואל שרצה להרחיקנו מכל דם שלא נשגה בו אע"פ שלא עשה כן בחלב כי ניכר הוא והרב כתב במורה הנבוכים (ג מו) כי היו הכשדים מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר לשדים ולהנבא מהם העתידות והתורה תכוין לעולם להרוס בניני סכלותם בהפוך מחשבותיהם ולכך אסרה הדם באכילה ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח לכפרה ולכך אמר (פסוק ז) ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך (להלן כ ה) שהוא מביא למין ממיני ע"ז כי לא נאמר כן במצוה אחרת ואלו דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן שהם יאמרו תמיד בטעם האסור כי נפש כל בשר דמו בנפשו (פסוק יד) כי נפש הבשר בדם הוא (פסוק יא) והחזיר במשנה תורה (דברים יב כג) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו ואף ע"פ כן לא התיר להם באכילה מתחילה רק הצומח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר (בראשית א כט) הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגוי וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמר (שם ט א) כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי חיותם בעבור האדם והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך לא שיאכלוהו כי אין ראוי לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כולן לאל הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל (קהלת ג יט) ועל הדרך שיראוהו חוקרי היונים מן השכל הפועל התנוצץ זיו וזוהר צח מאד ובהיר וממנו יצא נצוץ נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בצד מן הפנים ולכך יש בה דעת לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגילים ואהבה להם כאהבת הכלבים לבעליהן והיכר מופלא באנשי בית בעליהם וכן ליונים דעת והכרה מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עכול כשאר הנאכלים שישתנו בעולם ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה והכתוב אומר (שם שם כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ולכך אמר (פסוק יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה' וזה טעם על כן אמרתי לבני ישראל בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפש ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו ושנו בספרי

(ראה עו) רק חזק לבלתי אכול הדם (דברים יב כג) רבי יהודה אומר מגיד שהיו שטופים בדם וכו' כי הדם הוא הנפש (שם) להגיד מה גרם ולא תאכל הנפש עם הבשר (שם) זה אבר מן החי זה רמז וראיה למה שפירשנו ולכך צוה עוד (בפסוק יג) לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דמם על המזבח כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין בלבד וגם הם אינם נשחטים אבל בבהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יצוה (הרמב"ן)

אור החיים כי נפש הבשר וגו'. צריך לדעת נתינה טעם למה חוזר זה, ולפי מה שפירשתי למעלה הן הן הדברים שכתבנו שנותן הטעם למה תכרת נפש האוכלת, לצד שיש בדם הנפש והוא נותן בתוכו נפש הבהמית. אלא שעדיין יש לנו לחקור למה אמר נפש הבשר ולא אמר כי הנפש בדם. ונראה שנתחכם ה' להשיב לשואל למה לא אסר גם הבשר כי גם בו היה חיות הבהמה וכשאדם אוכלו יגרום הפגם בנפשו, לזה אמר וכי נפש הבהמי היתה בבשר, לא כן הוא, לא היתה אלא בדמו של בשר והדם הוא מחיה הבשר. ואין הנפש בבשר כל עיקר כאומרו **נפש הבשר בדם** היא הנפש ולא בבשר. ותכונה זו לא הכינה ה' בתכונת אדם כי האדם התפשטות חיונותו היא גם בבשר וגם בעצמות, ונקרא בדבריהם הבלה דגרמי שנשאר אחר כמה שנים בעצמות, ולזה אינם נרקבים הצדיקים, ויש רשעים שנמשלו כבהמות והן הנה שאינם עומדים בתחיית המתים לצד שיבשו עצמותם ונרקבו וכלתה הנפש והלכה לה כרוח הבהמה:

ואני נתתיו וגו'. פירוש ותדע שהדם הוא הנפש שהרי אני נתתיו לכם וגו' לכפר על נפשותיכם נפש תחת נפש הרי כי הדם הוא הנפש. עוד יכוון הכתוב להזהיר על נפש הבהמה לבל המיתה, כי לא נתן ה' דם הבהמות לנו אלא לכפר על נפשותינו, והוא אומרו **נתתיו לכם על המזבח** לשלול זולת סיבה זו שאינו לנו במתנה לעשות כל אשר נחפוץ עשות בו. ותמצא (סנהדרין ב.) שדין הריגת בהמה צריך שיהיה על פי בית דין של כ"ג כמשפט אדם שהשוה הכתוב משפט למשפט אדם, ולא הותרה בהמה לשחוט אלא לצרכי בשרה כי תאווה נפש אדם לאכול בשר שכן גמר קונה עולמו והקנה לנו דכתיב (ראה יב כ) כי תאווה נפשך לאכול בשר בכל אות וגו': (אור החיים)

יב על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוככם לא יאכל דם:

אונקלוס על כן אמרית לבני ישראל כל אנש מנכון לא ייכול דמא וגיורא דיתגרון פיניכון לא ייכול דמא: (אונקלוס)

יונתן בגין כן אמרית לבני ישראל איז דהרון דכל בר נש מנכון לא ייכול אדמא וגיורא דמתגירון למיתב פיניכון לא ייכלון אדמא: (תרגום יונתן)

רש"י כל נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים: (רש"י)

יג ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך דמו וקסהו בעפר:

אונקלוס וגבר גבר מן בני ישראל ומן גיורא דיתגירו פניכוון די יצוד צידא חיתא או עופא די מתאכל וישוד ית דמה ויכסנה בעפרא: (אונקלוס)

יונתן וגבר טלי או גבר סיב מפית גניסת ישראל ומן גיורא דיתגירו למיתב פנייהון די יצד צידא חיתא או עופא דמיכשרין למיכל וישוד ית אדמיה פניכסתא ואין לא מתקלקלא ניקסתיה יכסיניה בעפרא: (תרגום יונתן)

רש"י **אשר יאוד**. (ת"כ חולין פד) אין לי אלא ליד, אוזין ותרגולין מנין, תלמוד לומר ליד מכל מקום, אם כן למה נאמר אשר יאוד, שלא יאכל בשר אלא (פ) בהזמנה זאת (חולין פד. ת"כ פרק יא, ג.): **אשר יאכל**. פרט (ה) לטמאים: (רש"י)

ספתי חכמים (פ) פירש רש"י כאלו הוא לך שאינה מזומנת לו כלומר שלא יאכל בשר תדיר שלא יעני: (ה) ואם תאמר ללמא למעט טריפה הוא דאתא כגון שניקב קרום של מוח או שחטו טריפה. ויש לומר שהוכחתו מדכתיב הכא ושפך את דמו וכסהו ולעיל כתיב דם שפך מה להלן שחיטה שאינה ראויה אף כאן כגון שחטו טריפה ואפילו הכי כתיב וכסהו בעפר אם כן אשר יאכל למה לי אלא פרט לטמאים הוא דאתא אליבא דרבי מאיר ולא כחכמים דהלכתא כוותיהו ולריך עיון: (ספתי חכמים)

אבן עזרא **אשר יצוד ציד חיה**. כאיל וצבי: **או עוף אשר יאכל**. גם מזה הכתוב נלמד שלא נעזוב הגר שיאכל בארצנו חזיר או סוס או עוף דורס שהוא טמא ויתכן בעבור שצוה שלא יאכל דם ולא יראה דם נשפך חוץ מהמזבח השם צוה לכסות כל דם שאינו קרב לגבי המזבח שלא יחשוב הרואה בראותו והוא דם איל וצבי או עוף כי זבח נזבח לעבודת כוכבים ובפרשת ראה אנכי אפרש סוד זה הפסוק: (אבן עזרא)

בעל הטורים **ושפך את דמו וכסהו בעפר**. דם חיה ועוף טעונין כסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח שלא תהא מדת הדין מקטרגת איך דם יאכל דם לכך צוה לכסותו: (בעל הטורים)

אור החיים **אשר יצוד ציד וגו'**. צריך לדעת לאיזה ענין הוצרך הכתוב לכתוב כל זה שלא היה לו לומר אלא איש אשר ישחט חיה או וגו' או אשר ישפוך דם וגו'. עוד אם גזירת הדברים היא מצות הכיסוי היה לו לומר יכסהו בעפר כי אומרו וכסהו משמע שקדמה מצוה אחרת. ונראה כי באמרו **אשר יצוד** נתכוון לאסור צידת מין טמא לכתחלה, הגם שהתירו הכתוב בהנאה, וכמו שהעליתי בספרי פ"ת ס"י קי"ז כדעת רמב"ם (מ"א פ"ח) שאין התר' לצודם אלא אם מתכוון לצוד טהורים ונזדמנו עמהם טמאים, והוא מאמר הכתוב כאן **אשר יצוד** וגו' תנאי הוא הדבר שאין מתיר לו לצוד אלא **אשר יאכל** ולא אשר לא יאכל ואמר **וכסהו** לצד שקדם מצוה אחרת שלא לצוד שלא יאכל יוצדק לומר וכסהו בתוספת ו', ואמר **ושפך** וגו' פירוש שאסור לאכלו כדרך שאמר במקום אחר (דברים יב טז) לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים, ולזה גמר אומר כאן ואמר **כי נפש כל בשר וגומר ואומר** וגו' הא למדת כי נתכוין במאמר **ושפך** לאסור

אכילת דם חיה ועוף. נמצאת אומר ג' מצות נאמרו כאן, א' לא יצוד טמאים ליהנות מהם, ב' לא יאכל דם חיה ועוף, ג' מצות עשה לכסות דם חיה ועוף:

עוד נראה שרמזו באומרו **ושפך וכסהו** שאין צריך לכסות כל דמו אלא חלק בשפיכה וחלק בכיסוי (חולין פ.ח.): (אור החיים)

ספורנו כי יצוד ציד. בהיות מקום הציד על הרוב שומם ומוכן להמצא שם שדים כאמרו ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם אסר להניח שם דם מגולה וצוה לכסותו כעפר להסיר הכנת המצא השדים שם. ואמר: (ספורנו)

כלי יקר כי יצוד ציד חיה או עוף וגו'. עיקר טעם הכסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לידי אכילת דם, אבל בבהמות אין צורך בהיכר זה כי כבר הוא מזורז ועומד במה שרואה שניתן הדם על המזבח כמ"ש ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם. ואין הפירוש שזה עיקר הטעם לאיסור הדם דא"כ למה אסר דם חיה ועוף אלא עיקר טעם האיסור הוא שלא יאכל הנפש עם הבשר, ונתן מופת על שהנפש כלול תוך הדם שהרי נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם וכפרה זו ודאי נפש תמורת נפש ומזה תבין מדעתך טעם איסור הדם שהוא מצד הנפש שבו וזה טעם שוה בבהמה חיה ועוף, אך הכסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לאוכלו אבל בדם בהמה אינו צריך היכר כי די לו בזה מה שרואה שניתן הדם על המזבח וזה סימן לו כי הדם הוא הנפש, ועוד שאין נכון שיאכל העבד משלחן רבו אבל בדם חיה ועוף אין שום היכר ע"כ צוה לעשות היכר במקצתו על ידי כסוי. ואע"פ שתורים ובני יונה קרבים לגבי מזבח מ"מ בטלים המה במיעוטם כי רוב העופות אינן למזבח כמו הבהמות.

ד"א לפי שבשר חיה ועוף אינן בנמצא, והם מחוסרי צידה ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם ע"כ צריך לעשות היכר ע"י כסוי ורז"ל (חולין פ.ד.) אמרו מכאן שלמדך תורה דרך ארץ שלא יאכל בשר כ"א בהזמנה זו וטעמו של דבר תמצא לקמן פרי' ראה בפסוק כי ירחיב ה' את גבולך ואמרת אוכלה בשר וגו' ע"ש. (כלי יקר)

[יד] כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יפרת:

אונקלוס ארי נפש כל בסרא דמה בנפשה הוא ואמרית לבני ישראל דם כל בסרא לא תיכלון ארי נפש כל בסרא דמה היא כל דיכלנה ישתיצו: (אונקלוס)

יונתן ארום קיום נפש כל בישרא אדמיה בנפשיה הוא ואמרית לבני ישראל אדם כל בישרא לא תיכלון ארום קיום נפש כל בישרא אדמיה הוא כל מן דיכליניה ישתיצו: (תרגום יונתן)

רש"י דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש (ה) שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו הוא. הנפש (ה) היא הדם. דם ובשר לשון זכר, נפש לשון נקבה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) לא סדמיו סל אדם תלויין בנפשו אלא נפשו תלוי בדמו: (ה) ראונו

לתרץ והרי הצקר והדם שניהם לשון זכר הם ולמה כתיב היא. ומתרץ הנפץ היא הדם ומלת היא קאי על הנפץ שהיא לשון נקבה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא דמו בנפשו. הוא דבק עם הנפש כי ידוע שהגידים היוצאים מפאת שמאל הלב מחולקים בחצי לדם ולרוח כדמות שמן זית עם האור: **ואמר לבני ישראל**. טעמו וכבר אמרתי והיא הפרשה הנזכרת ובעבור שהזכיר חיה שאיננה קרבה וכן עוף הזכיר כל נפש אשר תאכל נבלה שאיננה קרבה גם היא גם הזכירה בעבור הציד אם בזדון הוא עובר בלאו וילקה ואם בשגגה יביא חטאת ואם טען טוען והלא הכתוב אמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה התשובה כי זה גר תושב וכן כתוב והגר הגר בתוככם לא נעזבנו שיאכל נבלה רק הנכרי שיבוא בשערינו נתן אותה לו ויאכל אותה לח וץ: (אבן עזרא)

הרמב"ן דמו בנפשו הוא. דמו לו במקום נפש כי הנפש תלויה בו לשון רש"י ואיננו נכון אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו בכאן בגופו יאמר כי נפש כל בשר דמו בגופו הוא וכן ברזל באה נפשו (תהלים קה יח) שבעים נפש (שמות א ה) על נפש מת לא יבא (במדבר ו ה) הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש ועל דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד אמר תחילה (פסוק יא) כי נפש הבשר בדם היא אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא לומר כי הדם הוא הנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד ויהיה זה כענין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחבירו ואח"כ פירש כי הדם הוא הנפש עצמו לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם כידוע ברוח אשר תחילתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן וממנו יבא הזן שעושה הדם והדם הוא המולידו והמקיימו כענין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר ורבותינו דרשו (כריתות ד) שלשה כריתות בדם אחת לדם הנפש ואחת לדם שחיטה ואחת לדם כסוי וזה טעמם לכריתות אבל הטעם בשינוי הלשון בנפש ובדם כאשר פירשתי (הרמב"ן)

אור החיים דמו בנפשו. פירוש במקום נפשו. ובזה נתן טעם למה צריך לכסות דמו, כי לצד שדמו היא נפשו מהמוסר לנהוג בו כבוד זה כדרך שצוה ה' לקבור אדם מת משום כבודו, וטעם שלא אמר כדרך שאמר בבהמה נפשו בדמו. אולי שהבהמה יש לה נפש והיא נתונה בדם אבל חיה ועוף אין להם נפש כבהמה אלא הדם הוא במקום הנפש, ובזה אינם באים על המזבח לכפר כבהמה זולת תורים ובני יונה, וגם המה אין בדמם הזאה על המזבח אלא מיצוי כשמולק:

כי נפש כל בשר וגו'. פירוש לא לצד שהדם מכפר על המזבח הוא שאסרתי הדם שאז תחלק בין דם בהמה לדם חיה ועוף אלא טעם האיסור הוא לצד כי נפש כל בשר וגו', ומעתה גם חיה ועוף בכלל:

כל אוכליו יכרת. כבר כתבתי למעלה טעם הכרת. וטעם אומרו **אוכליו** לשון רבים ויכרת לשון יחיד, להעריך על פירושינו שהכרת הוא שיסתלק חיוניי המאיר בשורש נשמתו ונכרת השורש ההוא לזה אמר לשון יחיד. ואמר אוכליו לשון רבים, לצד שהנהנים מהאכילה רבים המה, כי חיוניות הנדבק בשורש עליון יש תחתיו הכנות כדי שיוכל עמוד ביחד עם הגוף, כי הגוף הוא חומר גשם וברא ה' בו כח המניע והוא הנפש שתכונתה היא נוטה על הגשם ויתאו למטעמותיו, ובראם ה' ב"ה בתכונה זו כדי שיתמזג עם הגוף והוא מוכן לבחינת הנשתוה לרוח, והרוח הוא מוכן לנשמה, והנשמה הוכנה להשרות שכינתו על הראויים,

ומעתה כשאדם אוכל הדם הרי לפניך אוכלין מרובים, הגוף, הנפש, הרוח, הנשמה, ובבחינת העונש שהוא הכרת אין נכרת אלא חוט הנשמה הקשורה למעלה ובזה יבשו כל הענפים לזה אמר לשון רבים:

עוד רצה על דרך מה שאז"ל (תו"כ לעיל ג') כי הציבור אינ' נכרתים בעון אכילת דם, לזה אמר **אוכליו** לשון רבים ויכרת לשון יחיד לומר שהגם שיאכלו רבים אין כרת אלא ליחיד ולא לציבור:

ונתתי אל לבי לדעת מה טעם יצו ה' לכסות דם חיה ועוף ולא דם בהמה, בשלמא דם הנזרק על המזבח הוד ותפארת לו מדם חיה ועוף אבל דם שחיטת חולין אשר הוא נופל וגלוי עינים למה תגרע בהמה מחיה, ומה גם למה שמצינו שבחר לו יה קרבן מהבהמה ולא מחיה ועוף זולת תורים ובני יונה, והנה לפי מה שפירשנו שחיה דמה היא הנפש עצמה מה שאין כן הבהמה כי יש נפש מלבד הדם והיא מורכבת בדם ואין דמה עצמו נפשה, לזה לא צוה ה' לכסות הדם אלא הדם שהוא עצמו נפש מה שאין כן הבהמה שאין הדם עצמו נפש כמו של חיה ועוף, והגם שגם בדם בהמה יש נפש בו, על כל זה לא הדם עצמו נפש ואין כיסוי אלא למורגש ולא להיולי הגם שישנו והבן. וראיתי לתת לב משכיל מפני מה נשתנית בריית חיה מבהמה בבחינה זו:

ונראה שהטעם הוא לפי מה שקדם לנו בהתבוננות מושכלות השפעות הקיום והעמדת כל יש, כי האל הבורא ב"ה הוא חיות הכל והכין ועשה פעולות כדי שכל הווה יגיענו ההסתפקות מן הצורך לקיומו, וחלק כל בריותיו לד' הדרגות והם אש רוח מים עפר, וכל אחת כלולה מהד'. וארבעה אלו תחלת הווייתה היא נעלמת מעיני כל בשר והיא רוחנית בתכלית הרוחניות והם ד' רגלי כסא כבודו יתברך ונשפעים מהם בכיוצא בהם ד' בריות אחרות נושאי הכסא פני אדם פני נשר פני אריה פני שור וכנגדם ד' מלאכים גבריאל רפאל מיכאל נוריאל אלו הכנה לאלו ומקבלין זה מזה ולעומתם יש למטה מקבלין בבעלי חיים אדם שור נשר אריה אדם מין אנושי שור מין בהמה אריה מין חיה נשר מין עוף וכנגדם בדוממים עפר מים אש רוח וכל א' כלול מארבעתם וגם בבחינת הנשמות שהם בריאה העליונה שבעליונות אשר ברא ה' מאורות עליונות חלק ה' ב"ה כמו כן ימצאון בחינות וחזר הדין שכל נושא ונושא כולל כל זה וכל מדרגה משפעת ונשפעת ממדריגת כסא הכבוד שהיא למעלה מחיות הקודש עד מדריגה הדומם. ומעתה אבוא לראות הנשפעים הנדמים מהד' בחינות הנגלים דוגמתם למעלה והנה יש לו בחינת שור בהמה טהורה הנשפעת מדמות פני שור אבל חיה ועוף לא מצינו בנדמים נשפעים למטה מהמושפעים מהקדושה כי אריה חיה טמאה נשר עוף טמא ויש לחקור זאת למה נמנע הנדמה מהתקבל בחינת הקדושה והטהרה כמו שקבל השור גם מנין נמשכה בחינת הטהור לשאר חיות הטהורות אשר התירה תורה איל וצבי וגוי' דע כי יש הדרגות שאין יכולת המקבל לקבל בתגבורת המשפיע בבחינת בסוד טעם עיני חכמי ישראל כידוע ליודעי דעת בהתבוננות הצודק בשכל ההבחן ולזה לצד כי אריה ונשר שלמטה באו בתגבורת לא יוכלו לסבול שיעור הנתכן והנשער אליהם בתכונת איכותם ולצד חסרון התקבלי' השער' ההסתפקות מביחון הנרזב אשר בגן ה' כשיעור הצלחתם מהמקוה אליהם זו סיבה למרחקם אשר צוה ה' לאיש ישראל לבל יקרב אליהם כי איש ישראל הוצלח בנקוה אליו בסוד אומרו (דברים ד) הדבקים בה' ושיעור אשר הגיעו בבחינת אריה נשר כמוהו וכשיעורו נסתעף בקצת מהחיות והעופות ועשה בהם שיעור ההסתפקות והגם שלא בא איכותם אלא על ידי נשר כי הנשפע ראשון זה הוא סוד (איוב יד) מי יתן טהור מטמא וגוי' וכל זה עשאו יתברך לסיבה

הידועה סוד ה' ליראיו וכיון שכן אין תכונת הקדושה והטהרה המשתלשלת דבחינת הבהמה דומה לבחינת חיה ועוף כי בחינת שור יש דומה לו למעלה במקור הקדושה אשר ברא הבורא ותיכן בו הנפש מה שאין כן בחינת חיה ועוף לצד שנפסק דמות הנדמה למשפיע הנה הוא טמא לפנינו דכתיב (לעיל יא) את הנשר ואת וגו' תשקצו תש כחו ואין בו אלא החיוניות שהוא דם טוהר כאמרו דמו בנפשו וכמו שפירש דמו במקום נפשו זולת תורים ובני יונה שיודע אל עליון שגבר בהם החיונים וממוזגים הם בין הבהמה והעוף שמביאים מהם קרבן עולה וחסאת דוקא ויחיד דוקא ולא ציבור וצריך כיסוי כי עד גדר הבהמה לא בא כל זה כתבתי עם חפץ ד' והמשכיל ישכיל דבר אלהים חיים: (אור החיים)

ספורנו כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. כי נפש בעל חי הוא דמו רוצה לומר האיד הדמיי: **בנפשו**. עם הכח החיוני הנשוא בו וזה כי אמנם הדם האידי והדק שבו הוא נושא לכח החיוני ובהיותו הדק שבגרמים הנפסדים הוא מזון לשדים בלי ספק ולמבקשים חברתם: **ואומר לבני ישראל**. ובלעדי זאת אף על פי שהתרתי לבני נח אסרתיו לישראל למעלה דפרשת צו מפני שהיה נפש החי בחייו ומשיב הנזון ממנו לטבעו הבהמי: (ספורנו)

[טו] וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נִבְלָה וְיִטְרְפָה בְּאֶזְרָח וּבְגֵר וּכְבָס בְּגָדָיו וְרַחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב

אונקלוס וְכָל אֲנֵשׁ דִּי יִיכּוּל נְבִילָא וְתִבְיָרָא בְּנִצְיָבָא וּבְגִיּוּרָא וַיִּצְבַּע לְבוּשׁוֹהֵי וַיִּסְחֵי בְמַיָּא וַיְהִי מְסֻבָּב עַד רְמֵשָׁא וַיִּדְבְּי: (אונקלוס)

יונתן וְכָל בַּר נֵשׁ דִּי יִיכּוּל בִּיסָרָא דְמִטְלָק בְּקִילְקוּל נִיכְסָתָא וּבִשְׂר תִבְיָרָא בְּנִצְיָבָא וּבְגִיּוּרָא וַיִּצְבַּע לְבוּשׁוֹ וַיִּסְחֵי בְּאַרְבָּעֵין סָאוּוּן דְּמוֹי סָאוּוּן וַיְהִי מְסֻבָּב עַד רְמֵשָׁא וַיִּדְבְּי: (תרגום)

רש"י אשר תאכל נבלה וטרפה. צנבלת עוף טהור דבר הכתוב, (ז) שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת צבית (ח) הצליעה, ולמדך כאן שטומאה באכילתה, ואינה מטמאה במגע, וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש, וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה צבית הצליעה, תלמוד לומר טרפה, מי שיש במינו (א) טרפה, ילא עוף טמא שאין במינו טרפה: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש מדכתיב ולא יאכל לטמאה זה כלומר שאין לו זה טומאה אלא על ידי אכילתה יאכל נבלת צבית טמאה מטמאה במגע ובמשא ומסור הכי כתיב כאן וכל נפש אשר תאכל ללמדך שטמאה באכילה ולא במגע ובמשא ואין זה כי אם צנבלת עוף טהור דבהמה מטמאה במגע ובמשא: (ח) לאפוקי קודם צליעה שצמודה בפיו טהור ולאפוקי אחר הצליעה שעודנה בתוך מעיו אף שלא נתעכל עדיין וטבל אחר הצליעה שהוא טהור: (א) כלומר קודם לכן היה כשר ועכשיו נטרף ילא זה שאין בו כלומר שלא היה לו שעת הכושר: (שפתי חכמים)

אור החיים **וכל נפש אשר תאכל נבילה**. אמר **וכל נפש**, לכלול כל המתרבים למעלה (פסוק י) ח' הדרגות כמו שפירשנו, והזכיר ב' הדרגות כלליות אזרח וגר, ודקדק לומר **באזרח ובגר**, פי' כל שנכלל באזרח וכל שנכלל בגר: (אור החיים)

ספורנו **וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה**. אחר שכתב ענין איסור הדם המושך חברת השדים דיבר על אוכל נבלה וטרפה המוכן אל שתשרה עליו רוח טומאה כאמרם סנהדרין פרק ד' מיתות ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה: (ספורנו)

[טז] **ואם לא יכבס ויבשרו לא ירחץ וינשא עונו: (פ)**

אונקלוס **ואם לא יצבע ויבשרה לא יסחי ויקבל חובה: [פ]** (אונקלוס)

יונתן **ואין ארשע ולא יצבע ויבשריה לא יסחי ויקבל חוביה: (תרגום יונתן)**

רש"י **ונשא עונו**. אם יאכל קדש, או יכנס למקדש, (ב) חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: **ובשרו לא ירחץ ונשא עונו**. על רחילת גופו ענוש כרת, ועל כבוס בגדים (ג) **צמלקות:** (רש"י)

שפתי חכמים (ב) **דקשה לרש"י היה לו לומר עון ומפרש דלשון עונו משמע בעונש המיוחד הנכנס בטומאה למקדש והיינו העונש הכתוב בשאר כל טומאות שהוא בכרת. רח"ס. אי נמי דקשה לרש"י למה ישא עונו אם מטמא את עצמו: (ג) (מהרא"י)** דקשה לרש"י למה לי בשרו הל"ל ואם לא כבס בגדיו ולא רחץ במים כדכתיב בסמוך וכבס בגדיו ורחץ במים. ומתרג' למסוס הכי כתיב ובשרו על רחילת גופו כו' פירוש אם לא טבל שהיא רחילת הגוף ענוש כרת אם אכל קודש או נכנס למקדש אבל אם לא כבס בגדיו וזרקן למקדש ואפילו נגעו בגדיו בעודנו עליו צמת ונכנס למקדש בעודן נוגעין צמת פטור מן הכרת וחייב צמלקות: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ונשא עונו**. תמיד והוא יסלח עונו בעונש שיביא השם עליו ובעבור שהזכיר דברי השעירים שהיו עושים במצרים נסמכה זו הפרשה והעריות על מעשה ארץ כנען כי כן מפורש בסוף: **וטעם אני ה' אלהיכם**. על זה התנאי אהיה אלהיכם: (אבן עזרא)

ספורנו **ונשא עונו**. כפי שיחטא בטומאתו אם שיאכל קדש או יגע בלבד או יטמא טהרות של חולין: (ספורנו)

ויקרא פרק-יח

[א] וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל וַיְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל וַיְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (תרגום יונתן)

[ב] דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן אֲנָא וַיְיָ אֱלֹהֵיכוֹן: (אונקלוס)

יונתן מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן אֲנָא הוּא וַיְיָ אֱלֹהֵיכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי הוּא שְׁאִמְרַתִּי בְּסִינִי, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיךְ (שמות כ, ב.), וְקִבַּלְתָּם עֲלֵיכֶם מַלְכוּתִי, מֵעַתָּה קִבְּלוּ גְזֵרוֹתַי. רַבִּי אֹמֵר גְּלוּי וַיְדוּעַ לְפָנָיו שְׁסוּפֵן לְנִתְקַ בְּעֵרִיּוֹת צִימֵי עֲזָרָא, לְפִיכֵךְ צָא עֲלֵיהֶם בְּגִזְרָה אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, דַּעוּ מִי גֹזֵר עֲלֵיכֶם, דִּיין לְהַפְרַע (ד) וְנִחְמֵן לְשִׁלְסָם שְׁכַר: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) (רא"ס) לְאֱלֹהִים זֶה מִדַּת הַדִּין כְּלוֹמַר לִיפְרַע עַל עוֹנוֹת. ה' זֶה מִדַּת הַרַחֲמִים כְּלוֹמַר לְכַפֵּר עַל עוֹנוֹת אִם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וּלְשַׁלֵּם שְׁכַר עַל הַמַּעֲוֹת (נחלת יעקב) וְלֹא זָכַר מֵה שְׁכַתְּבַּהּ הַרַב רִיָּשׁ פְּרָשָׁת וְאִרְאָ אֲנִי ה' וְכו' הִרִי דַמְאֲנִי הוּא מְפִיק לֵה צִלָּא מִלַּת אֱלֹהֵיכֶם עֵיין שָׁם: (שפתי חכמים)

הרמב"ן דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בְּלִבְד בַּעֲבוּר הַיּוֹת אֲזַהֲרֶת הָעֵרִיּוֹת שׁוּה בְּכָל יִשְׂרָאֵל לֹא יִתְיַחֲדוּ בֵּה הַכְּהֻנִּים וּלְכֹן כֻּלְּלָם כְּאַחַד וְאָמַר בְּתַחֲלִילָה אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם כְּטַעַם בְּעֵשְׂרַת הַדְּבָרוֹת (שמות כ ב) וְטַעַם דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי קָדוֹשׁ הוּא אֹמֵר "וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם בְּשֵׁמִי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" וְכֹן קָדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (לחלו יט ב) וְאִפְשֵׁר כִּי הִטְעַם כִּי בְּצִאת מֹשֶׁה מִלְּפָנֵי הַשֵּׁם בְּלֹא מִסּוּה וַיֵּצֵא וְדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יִצְוֶה אֵינְנוּ צָרִיךְ לֹמַר לֵהם "כִּה אִמַר ה'" כִּי יְדוּעַ לֵהם כִּי רוּחוֹ יִדְבַר בּוּ וּמִלְּתוֹ עַל לְשׁוֹנוֹ לֹא יִדְבַר מֵעַצְמוֹ וְכֹן בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה כֵךְ יִדְבַר כְּמוֹ וְהִיָּה אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמַעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם וְנִתְתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם וְנִתְתִּי עֵשֶׂב בְּשַׁדְךָ (דברים יא יג טו) וְאִין מֹשֶׁה הִנּוּתֵן מִטֵּר עַל פְּנֵי אֶרֶץ וְשׁוֹלַח מִיָּם עַל פְּנֵי חוּצוֹת וּמִצְמִיחַ עֵשֶׂב בְּשַׁדָּה אֲלֹא ה' יִתְבָּרֵךְ וְכֹן וְלֹא נִתֵּן ה' לְכֶם לֵב לְדַעַת וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם בְּמִדְבַר לְחֵם לֹא אֲכַלְתֶּם וַיִּין וְשָׁכַר לֹא שְׁתִּיתֶם לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (שם כט ג-ה) וְטַעַם לְאַהֲבָה אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּבֵּר נִתְפָּרַשׁ (שמות כד א) (הרמב"ן)

אור החיים דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ וְגו' כְּמַעֲשֶׂה וְגו'. צָרִיךְ לְדַעַת לְמָה כִּפֵּל לֹמַר דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ עוֹד מֵה חִידוּשׁ בְּמֵאֵמַר זֶה אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְכִי עַד עַתָּה לֹא יְדַעוּ זֶה. וְעוֹד מֵה הִיא כּוֹוֹנָתוֹ בְּמִצְוֹת כְּמַעֲשֶׂה וְגו' אִם אִין יְדוּעַ מֵה הַמַּעֲשֶׂה שְׁעֲלִיו תִּבְּא הַמִּצְוָה, וְכְמוֹ כֹן מַעֲשֶׂה אֶרֶץ כְּנַעַן. וְרַז"ל אָמְרוּ (תו"כ) שֶׁהִקִּישׁ מַעֲשֶׂה מִצְרַיִם לְמַעֲשֶׂה כְּנַעַן

ולדבריהם ז"ל קשה למה כפל המצוה, ואם להשמיענו בא שמעשה ב' הרשעים שוה, מה צורך לתורה להודיענו דבר זה עוד צריך לדעת למה ציין ארץ מצרים באומרו **אשר ישבתם בה** וכי יש ארץ מצרים אחרת. עוד ציין **ארץ כנען** ואמר **אשר אני מביא וגו'** שנראה שיש אחרת ולא ידענו זולת זו, ולו יהיה שתהיה ארץ כנען אחרת כיון שאינה ידועה מנין יהיו מעשיה נודעים לצוות עליהם:

ונראה כי לפי מה שהסמיך למצוה זו מצות העריות, גם ממה שאמר בסוף הפרשה (פסוק כד) אל תטמאו בכל אלה וגו' כי בכל אלה נטמאו הגוים הדברים מוכיחים ומגידים כי מעשה ארץ מצרים כמעשה ארץ כנען הוא מעשה עריות ובזה נבא לפרש הכתוב על נכון. הנה ידוע הוא כי כל מצות אשר צוה ה' לעם קדושו הם מצות שיכול האדם לעמוד בהם ויטה עצמו אל הרצון לעשותם, זולת מצות פרישת העריות הוא דבר שנפשו של אדם מחמדתן ואונסתו עליהם לעשותם, זולת בהתעצמות הרחקת ב' דברים מהאדם, והם מרחק הרגש ראות העין, ומרחק בחינת החושב, ואם ב' אלו לא יעשה אין אדם שליט ברוח זה לכלותה ממנו, כי כל שלא תהיה לו הרחקת הרגש הראות בדבר הגם שירחיק בחינת החושב לא ישלוט בעצמו לכלות ממנו הכרח החשק. וצא ולמד (קדושין פא.) ממעשה של ר"ע רבן של חסידים שהגם היותו מושלל מבחינת החושב נתנצח מבחינת הראות, גם ממעשה רבי מתיא ב"ח (ילקוט שמעוני פ' ויחל) שבחר לסמות עיניו למיחוש הכרח אשר מהם תבא בדבר הרע הגם שהיה מושלל מבחינת החושב כאשר מעשיו מוכיחות. גם אם יושלל מבחינת הראות אם לא ירחיק בחינת החושב מחשבותיו יחייבו לבקש ולהתלהט אחר המעשה. וצא ולמד ממעשה שהובא בשי"ס (ע"ז כב:) באותו גוי שקנה ירך בשר וחטט בו כדי וכו' ובעל וכו' ע"כ. וזהו יהיה תולדות החושב הכריחתו עשות מבלי בחינת הראות. נמצאת אומר שבא' מהב' תהיה מושללת מהאדם שליטה בעצמו בדבר זה ואין צריך לומר בהצמד ב' דברים ראות וחושב הן האדם חלוש כנגד תאוותו, ואין צריך לומר אם ישלח ידו ואכל מעט מן הרע הזה הנה הוא מסור ביד תאוותו. מעתה תחבולות האדם להעריך מלחמה נגד בחינה זו היא בשלילת ממנו ב' דברים ובזה תהיה נרכבת באדם תכונה לבל יתלהט אחר זה וישלוט הרצון בחפץ הטבעי והוא טעם אמרו ז"ל (ברכות לד:) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, כי הצדיקים גמורים תכונת רצונם נוצחת החפץ מבלי צורך התעצמות מה שאין כן בעלי תשובה:

ובזה נבא אל הביאור הנה האדון ה' צבאות נתחכם בצוותו מצוה זו ודבר נגד יצר הרע, שיאמר איך יכול אנוש טבעי למשול בתאוותו אשר היא אנסתו דבר זה הוא מושלל מהדעת שיחייב ה' שמירתו לכל בהשואה אלא לאנשים אשר יכולין לעמוד ויש כח ברצונה לשלול החפץ בזה והם אותם שלא באו לידי מבחן הראות והחושב באלו וכדומה דבר הכתוב אבל במי שעברו בחינה הנזכר כפי הטבע אין אדם שליט ברוחו למנוע מעצמו חשק המכריחו, ועל זה נתכוון ה' בנועם דברי אלהים חיים ואמר **כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם** פירוש הגם שישבתם במקום שאנשיה בני זנונים ולא תמנע מכם בחינת החושב לצד ישיבתכ' ביניהם כל הזמן ההוא כאומר **אשר ישבתם בה** ואין ישיבה אלא עכבה וזה יסובב תגבור' החפץ בכם אף על פי כן אנכי מצוה אתכם שתתעצמו לנצח החשק לבל תעשו כמעשיהם, ואמר עוד **וכמעשה ארץ כנען** וגו' **אשר אני מביא אתכם שמה** וגו' פירוש אף על פי שאתם באים למקום אשר שם הרגיעה שידה של בחינת הרע הזה ונמצא בחינת החושב מתעוררת אף על פי כן מחייב אני אתכם לבלתי עשות כמעשיהם. ולצד שיאמר אדם כי אין מעצור ברוחו בדבר זה, לכן הקדים ה' בתחלה דברו הטוב ואמר **דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם,**

כי הן אמת במין אנושי זולת ישראל ישנו בטענה זו כי לא ימצא בכחו למנוע עוצם חשקו ממנו מה שאין כן אתם בני ישראל לצד היותי ה' **אלהיכם** והיא השגה אלהות בכח האלהי ינוצח כח הטבעי גשמי, כי הצורה תשלוט בחומר כשיסכים איש ישראל להתדבק בה' אלהיו ישלוט בטבעו, והוא כמאמרם ז"ל (ב"ר פל"ד) שאמרו הצדיקים לבם מסור בידם והרשעים הם מסורים ביד לבם. הכוונה בזה כי החפץ והחשק ישנו בלב האדם והרצון הוא במוחו והם ב' מדריגות שנתן האדון בבני אדם וכשתזדמן לאדם דבר ערוה הלב חומדה ואין גמר בחימוד זה ויכול הרצון התלוי במוח למנוע החפץ ולא יעשנו הגם שיחמוד, הלא תמצא בבני אדם שמקבלים תענית הגם שהחפץ יתגבר בהם לאכול יבא הרצון וימנענו וכן עז"ה, וצדיקים תמיד מתנהגים כסדר זה ולבם מסור בידם שהגם שיתאוו תאוה בלבם יבחר השכל שהיא הנשמה ואם ישנו באזהרה מה' או מכללי התיעוב ישלול הרצון בו וימנע החפץ הגם שישנו, אבל הרשעים הם מסורים ביד לבם לכל אשר יבא החפץ בלב לא ימנעו הרצון, ואולי כי אין להם נשמה או שכבר פגמוה ונכנעת היא לפני הרוח שבלב, ולכן אמר ה' **כי אני ה' אלהיכם** פירוש להיות שבחינת הנשמה בה ה' משרה אור שכינתו באדם בסוד (תהלים עח) אהל שכן באדם ומצד זה יש כח באדם לנצח החפץ לפני הרצון:

והוא מה שנתכוון לומר דוד המלך עליו השלום במה שאמר (שם מ) לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי, הכוונה היא שמרוב דביקתו באדון האדונים יתברך שמו לעד עד שגם הלב נתהפך לעשות כמעשה הנשמה, שבא החפץ בו והתאוה לעשות רצונו יתברך, שאינו מהכת החפצים דברים המרוחקים מהקדושה וצריכים למונעם בשלילות הרצון, אלא שמעצמו חפץ ברצונו יתברך לשנוא דברים אשר הלב חפץ וחושק בהם. והוא מה שדקדק לומר חפצתי כי אפס חפץ המרגשת, וזה אמר במקום אחר (שם קט) ולבי חלל בקרבי, ואמרו ותורתך בתוך מעי פירוש לרוב חשק עבודת הקודש עד שמרגיש בלומדו תורת ה' כאלו אוכל וממלא בני מעיו ממזון טבעי:

עוד אולי שנתכוון להודיע הקדמה תחת ששמעתיה משם הרב הקדוש מהר"י לוריא זצוק"ל (שער הגלגולים יט) והוא כי לפעמים יתהפך האדם וישתנה מטוב לרע בטבעו ומזגו ולא ידע מאיזה סיבה והוא עצמו יתמה איך נהפך בדעתו, ואמר כי זה יסובב לצד שלפעמים יאכל אדם מאכל שיש בו חלק מחלקי הרע או יש בו נפש רעה מהגלגולים לסיבת תחלואיהם וכאשר תכנס הנפש הרעה או ניצוץ הרע בקרבו תטהו מטוב לרע ותגבר בו בחינת הרע מעתה השומר עצמו ממאכלות הרעות יתגבר החפץ בו בדברים הנוגעים לנפש, והוא אומר לעשות רצונך אלהי חפצתי וזה היה לי להיות תורתך בתוך מעי:

ולהשכילך במשמעות אומרו ותורתך בתוך מעי. דע כי כל הצומח בין בדברים הכרחיים לחיות הנפש בין בדברים הסגוליים בעולם בין בדברים שהם תענוגי אדם שורש הכל והיוויו הוא מהתורה אשר היא אם הכל וכשם שבתורה פשוט רמז דרש סוד כן מאכלים של עולם הזה, ועיין בפירוש שיר השירים (ראשון לציון פסוק הביאני אל בית היין) שחידשתי, וכשם שבעשבים יש דברים סגוליים וטבעיים כן יש בתורה מצות סגוליות וכו', והקדמה זו גדולה ויקרת הערך, וכתבתי ראשי פרקים להבינך אומרו ותורתך בתוך מעי כי כל האוכל אשר יאכל יסוד חיותו שבה נתהווה וגדל הוא מיניקת הקדושה שהיא התורה. ומעת פגם אדם הראשון ונתערב טוב ורע בכל אוכל תמצא חלק מהרע, ולזה צוה ה' על ערלת האילנות, ולזה גדל עם החטה מוץ ותבן וסובין הנזרקים, והבדילנו ה' מכמה דברים אשר שלט בהם חלק הרע לבל שקץ נפש הנבחרת, ולזה כשאדם

אוכל דבר המותר כאילו נהנה מאור העליון ממאורי אור תורה אלא שנגשם לצד הצלחת יסודי ארץ שצריכים מזון כפי הכנתם והרכבתם, וזה אמר ותורתך בתוך מעי בזה גבר חפצו ותשוקתו לעשות רצונו יתברך כי אין רע בקרבו המסיר חפץ הערב
לנפש:

נחזור לענין שבאנו עליו כי בחינת החושב בדבר ערוה תגביר החפץ ותשליטנו ברצון ולא יושג הנצחון החפץ אלא דוקא באמצעות הרחקת הדבר מדעתו ומחשבתו לבל ראות הכיעור ולא יחשוב בו, אבל אם עיניו יביטו בדבר הנה הוא מסתכן, וכמעשה דוד המלך עליו השלום כשנסבב הדבר וראה מה שראה נתעורר לבו שהיה חלל ועשה מעשיו, ואפילו תחלת המחשבה בדבר זה תגרום תגבורת והולדת טבעיות החפץ ותגבורתו, ולזה נתכחם חכם החכמים שלמה המלך עליו השלום ואמר (משלי א) בני אם יפתוך חטאים פירוש בחינת החטא אל תאבה פירוש לא תכנס עם פתוייך בטוען ונטען, כי אריכות הרגשת החושב אפילו לבחינת השולל תפעיל הגברת החפץ ותהפך הרצון אליה. ומצות ה' ברה באה על הדבר בבחינת דיבור ואמירה, דיבור לומר גזירת מלך היא דבר מלך שלטון, אמירה לשון מענה רך ולשון רוממות לצד שהם ישגם במדריגה זו לאמר עליהם **אני ה' אלהיכם** ליחד שמו יתברך עליהם. גם מעלה גדולה היא לשומר בריתו, והיא ההדרגה שאין למעלה ממנה לזה **אמר ואמרת**: (אור החיים)

ג כַּמְעֵשָׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחִקְתִּיהֶם לֹא תִלְכוּ:

אונקלוס פְּעוּבְדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּי יִתְבְּתוּן בָּהּ לָא תַעְבְּדוּן וּכְעוּבְדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דְכְנַעַן דִּי אֲנָא מְעֵל יִתְכוּן לְתַמּוֹן לָא תַעְבְּדוּן וּבְנִימוּסִיהוֹן לָא תִתְּהוּן:
(אונקלוס)

יונתן פְּעוּבְדֵי בִישׁוּן דְעַמָּא אֶרֶץ מִצְרַיִם דִּי תִיתְבּוּן בָּהּ לָא תַעְבְּדוּן וְהִי פְעוּבְדֵי בִישׁוּן דְעַמָּא דְאַרְעָא דְכְנַעַן דְאַנָּא מְעֵל יִתְכוּן לְתַמּוֹן לָא תַעְבְּדוּן וּבְנִימוּסִיהוֹן לָא תִתְּהוּן:
(תרגום יונתן)

רש"י כמעשה ארץ מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות, ואותו מקום שישבו בו (ה) ישראל מקולקל מן הכל (ה"כ פרק יג, ה.ו.): אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל (ו) מקולקלים יותר מכולם: ובחקתיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר, אלא אלו נמוסות שלהן, דברים החקוקין להם, כגון (ז) טרטיאות (ח) ואלטדיאות, ר' מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש ארץ גושן דאם לא כן אשר יצבתם בה למה לי: (ו) פירוש ארץ ממעשה ארץ גושן וכל שכן משל מצרים דאם לא כן מאי וכמעשה ארץ כנען שהכתוב הולך ומוסיף ממצרים לגושן ומגושן לכנען: (ז) צפרק קמא דכתובות פירש רש"י טרטיאות פלטי מלכי ע"א ושרים של ע"א: (ח) (גור אריה) ואלטדיאות שחוק שמסיתים את השוורים ושאר חיות לנגחם ולהלחם זה עם זה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ובחקתייהם לא תלכו**. שלא ירגיל אדם ללכת בדרך הזה עד שיהיה לו חק: **וכמעשה ארץ מצרים**. על המשפטים והראיה את משפטי תעשו הם הכתובים על ספר הברית המפורש בפרשת אלה המשפטים: (אבן עזרא)

הרמב"ן **כמעשה ארץ מצרים**. על השעירים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו הכנענים בהם רעים וחטאים כאשר אמר בסוף (פסוק כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותינו בתורת כהנים (אחרי ט ג) היו גם המצרים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת כי גם קדש היה בארץ בזכור מאז ועד עתה והכתוב מעיד בהן בני מצרים שכניך גדלי בשר (יחזקאל טז כו) ואומר אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (שם כג) והבשר כנוי וכן זב מבשרו (לעיל טו ב) דם יהיה זובה בבשרה (שם פסוק יט) (הרמב"ן)

בעל הטורים **סמך לפרשת דם ובחוקתייהם לא תלכו**. רמז שאין שוחטין בתוך הגומא שלא יחקה את המינין (בחולין): (בעל הטורים)

כלי יקר **כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו'**. לרבותא נקט אשר ישבתם בה, ואשר אני מביא אתכם שמה, כי מסתמא יוסף בירר לאחיו ולבית אביו המקום שאינו מקולקל כל כך כדי שלא ילמדו ממעשיהם הדורות הבאים, וכן מסתמא הקב"ה בירר לישראל המקום שאינו מקולקל כ"כ כדי שלא ילמדו מהם שהרי נאמר (שמות כג. ט) מעט מעט אגרשנו מפניך, וקודם שיגרש את כולם יש לחוש פן ילמדו ממעשיהם, על כן אמר שאפילו כמעשיהם לא תעשו וק"ו לשאר תועבות מצרים אשר לא ישבתם בהם, וק"ו לשאר האומות. אבל לפירש"י שפירש בהפך זה ממש קשה וכי ס"ד לומר שדווקא כאותן אשר ישבו בהם ואשר אני מביא אתכם שמה המקולקלים מכולם לא יעשו, אבל כמעשה אותן שאינן כל כך מקולקלין יעשו חלילה מלומר כן אלא לרבותא נקט וכדי שלא יהיה לישראל מקום לטעות בהם ולומר מאחר שהושבו בארץ גושן ודאי הטעם לפי שאין מעשיהם מקולקלים כל עיקר, וכן מאחר שהקב"ה מביא אותנו אל ארץ זו ודאי אין מעשיהם מקולקלים, ומה שגורשו מארצם היינו לפי שישבו בארץ לא להם שהרי הכנעני היה הולך וכובש הארץ מזרעו של שם ע"כ הוצרך הקב"ה להודיע שגם המה מעשיהם מקולקלים ואם לא כל כך כזולתם מ"מ כדי בזיון וקצף יש במעשיהם וק"ו לזולתם.

ומדלא ערבינהו ואמר ב' פעמים לא תעשו. נוכל לומר שפרט כל עון בפני עצמו והכתוב מאשים את ישראל על אשר בקשו לישוב ישיבה של קבע במצרים כמו שפרשתי למעלה סוף פר' ויגש (מז. כז) על פסוק וישב ישראל בארץ גושן. שבאשמת ישראל ידבר והאשימם אלהים על שבקשו לישוב ישיבה של קבע במקום אשר אמר אלהים להם כי יהיו שמה גרים ולא תושבים, וכל זה עשו בעבור שהיו אדוקים בגלולי מצרים כמ"ש ביחזקאל (כ. ה-ה) ואודע להם בארץ מצרים וגו' וימרו בי וגו' ואת גלולי מצרים לא עזבו וגו', וכן פירש"י פרשת בא (י. כג) שהיו באותו דור רשעים שלא רצו לצאת ממצרים ומתו בג' ימי אפילה. ועי' נאמר כאן כמעשה ארץ מצרים כאותו מעשה שעשיתם בארץ מצרים ומהו המעשה הרע אשר עשיתם אשר ישבתם בה שבקשתם בה ישיבה של קבע מצד שחשקה נפשכם בגילוליהם ובשיקוציהם נפשם חפצה, לא תעשו עוד כאלה לבקש ישיבה של קבע בין עם סורר ההולכים בדרך לא טוב פן תלמדו ממעשיהם כי כן קרה לכם במצרים.

וכמעשה ארץ כנען, היינו שהוא מאשים את ישראל על שמאסו בארץ הקדושה אשר היתה חביבה על האבות והמה מאסו בה עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם שלא בטובתם וז"ש כמעשה ארץ כנען כאותו מעשה שעשיתם בארץ כנען, ומהו המעשה אשר אני מביא אתכם שמה כי עיניכם הרואות שאני מביא אתכם שמה בעל כרחכם כי באלים אמרו (שמות ט.ז.) מי יתן מותינו ביד ה' בארץ מצרים, המרגלים אמרו (במדבר יד.ז.) נתנה ראש ונשובה מצרימה וכן אמרו רז"ל (במד"ר כא.ג.) הנשים היו מחבבות הארץ והאנשים שנאוה, וכן הוצרך הקב"ה להסיבם דרך המדבר י"ס שלא ישובו מצרימה ומכל זה ראייה שמאסו בארץ הקדושה הנבחרת מימות האבות למקום קדושה וטהרה ורוב מצות התורה תלויות בארץ, ובכל אלה מאסו ישראל עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם ולישא אותם על כנפי נשרים כאשר ישא האומן את היונק אל המקום הזה וע"י סיבוב מדברות שלא יהיה להם מקום לחזור. לא תעשו כן עוד אלא תלכו לרצונכם אל המקום אשר אמר האלהים כי זה הוא המוכן לשמירת כל משפטי ה' וחקותיו, ונתן טעם על ראשון ראשון על מה שאמר שלא יבקשו ישיבה של קבע בארץ טמאה במצרים כדי שלא ילמדו לעשות כתועבותם ע"ז אמר ובחוקותיהם לא תלכו. ועל אחרון אחרון שזרזם לילך אל הארץ הקדושה כדי לקיים המצות התלויות בארץ על זה אמר את משפטי תעשו וגו' כי המה משפט אלהי הארץ. (כלי יקר)

[ד] את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו לקחת בהם אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס ית דיני תעבדון ונת קימי תטרון להלקא בהון אנא יי אלהכון: (אונקלוס)

יונתן ית סדרי דיני תעבדון ונת קימי תטרון להלקא בהון אנא יי אלהכון: (יונתן)

רש"י את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה (ט) במשפט, שאלו לא נאמרו היו כדאי לאומרו: ואת חקותי תשמרו. דברים שהם גזירת המלך, שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרו, ואומות העולם ע"א משיבין עליהן, כגון אכילת חזיר, ולבישת שעטנז, וטהרת מי חטאת, לכך נאמר אני ה', גזרתי עליכם, אי אתם רשאים להפטר: **ללכת בהם**. אל תפטר מתוכם, (י) שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת המצריים והכשדיים: (רש"י)

שפתי חכמים (ט) כגון גזל וקפיכת דמים: (י) לאס לא כן ללכת בהם למה לי שהרי

תשמרו **כתיב:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא אני ה' אלהיכם. אז אהיה אלהיכם: וטעם **ושמרתם את חקותי ואת משפטי**. לבאר שהם חיים לעושיהם בשני עולמות כי המבין סודם חי העולם יחינו ולא ימות לעולם על כן כתוב אני ה' אלהיכם כאשר פירשתיו: (אבן עזרא)

הרמב"ן את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה שאילו לא נאמרו בדין היה לאומרו לשון רש"י ובתורת כהנים (פרק יג ט) אלו דברים הכתובים בתורה

שאלולי לא נכתבו בדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות ועבודת כוכבים ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט "משפטי" כמשמען הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ושלום האדם ושלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (יחזקאל כ יא יג כא) ובשבתות אומר (שם פסוק יב) להיות לאות ביני וביניהם וכן בנחמיה (ט כט) ובמשפטיך חטאו במ אשר יעשה אדם וחייה בהם ורבותינו אמרו (יומא פה) וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה את השבת והמצות ומדרשו (תנ"כ פרשה ט י) וחי בהם לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור "אשר יעשה אותם האדם" גם על חוקותי ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן על מנת לקבל פרס יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד ועל זה נאמר (משלי ג טז) בשמאלה עושר וכבוד ופירשו (שבת סג) למשמאילים בה עושר וכבוד וכן אותם אשר הם מתעסקין במצות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים ונפשם בטוב תלין והעוסקין במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם הזה כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחקותי (להלן כוה) והשיג לכם דיש את בציר וגוי יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהג העולם ולחיי העולם הבא זכותם שלמה שם והעוזבים כל עניני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכל מחשבתם וכוונתם בבוראם בלבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימיך (שמות כ יב) למען תחיה (דברים טז כ) והארכת ימים (שם כב ז) כי הלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד (הרמב"ן)

אור החיים את משפטי תעשו וגו'. קשה אחר שאין מדבר אלא בפריצות העריות מה חוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו גם מה היא כוונתו באומרו **ללכת בהם**. גם צריך לדעת למה חזר פעם ב' לומר אני ה' אלהיכם:

ונראה לפרש לפי מה שכתבתי בסמוך שהמחשבה בעריות תגדיל החפץ ותמעט מניעת הרצון, חש הכתוב שיאמר האדם להתרחק מכל וכל מפרט זה ויבטל מצות פריה ורביה ומצות היבום וכדומה ויהיה פרוש ממין זה לחלוטין שארז"ל (סוכה נב:) אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע, לזה צוה ה' ואמר **את משפטי תעשו** שהם ממין עצמו שאסרתי לך אני מחייבך לעשות, ואף על פי כן **את חקתי תשמרו** שהם העריות שאסר. או יאמר כי באמצעות שמירת העריות ימצאו הכנה בנפשותם לקיים מצות עשה כאומרו **משפטי תעשו** ושמירת כל הלאוין כאומרו **חקותי תשמרו**, מה שאין כן אם יתעיב מעשיו בדרך ההוא תחלה נפשו בתחלואי הטומאה ולא יקיים אחת מהנה, כי טומאת חטא זה משרה טומאה על כל איברי האדם וכוחותיו, וכיון שכן כל הלאוין לא ימנע מהן כי בכל אבר טומאתו בו. וכן מצות עשה, והגם שיעשה לפעמים איזו מצוה אינה מצוה כי לא יתרצה בה הבורא יתברך שמו, על דרך אומרו (תהלים ג) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו', כי אין חפץ לה' בהם אלא במצוה הנעשית בקדושה. ואומרו **ללכת בהם** יכוין לומר לדרכנו כמין חומר, כי כאשר יהיה האדם טהור וקדוש מהתיעוב יוליד בטבעו לקיים המצות תמיד, על דרך אומרו (שם קיט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך ודרז"ל (ויק"ר פל"ה) שרגליו של דוד מעצמם היו הולכות לבית המדרש לצד ההרגל והחפץ הנבחר, לזה אמר **ללכת בהם** פירוש שמעצמו ילך בהם בטבעו כעושה דברים שהטבע עושה לצד

שעיקרו וגופו הכל עומד במקום טהור:

עוד יכוין באומרו **ללכת בהם** על דרך מה שאמר הנביא (יחזקאל לג) צדקת הצדיק לא תזכר ביום שובו וגו', שאם יהיה צדיק כל ימיו וירשיע לבסוף הרי זה הפסיד זכותו ולא ילך עמו ביום לכתו לעולם העליון, לזה צוה ה' ואמר ללכת בהם פירוש שיתמיד במעשים הטובים ושמירות החוקים כדי שילך בהם ביום נסעו לדרך כל הארץ:

עוד ירצה שלא יקוה האדם לשכר מצות בעולם הזה, על דרך אומרו היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם (עירובין כב) שכל מה שיעשה לא יבחר לאכול עולמו בחייו אלא ילך לפניו צדקו לחזות בנועם ה':

עוד ירצה על דרך אומרו כי נר מצוה ותורה אור, כי עולם העליון רחוק במהלך ובעלות נפש אדם מעולם זה לעולם העליון אם הוא רשע דרך רשעים באפילה, ובלכת אדם כשר מצות ותורה שבידו מאירים לו כאומרו (תהלים קיט) נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי, שהכוונה הוא להיות כי יש בנר מה שאין באור ויש באור מה שאין בנר, כי הנר יש בה בחינה גדולה מהאור כשיהיה קרוב ולזה אמרו רז"ל (פסחים ב) שבדיקת החמץ צריכה בלילה לאור הנר שהנר יפה לבדיקה להכניסה בחורין ובסדקין ומה שאין כן באור. ויש באור בחינה גדולה מהנר שרואה למרחוק מה שאין כן בנר, לזה אמר דוד כי מצות ה' יש באורם ב' בחינות הנזכרות, בחינת הנר בקרוב וזה אמר נר לרגלי שהוא בקרוב, ובחינת האור למרחוק והוא אומרו ואור לנתיבותי. וזה אמר כאן **ללכת בהם** פירוש באורם ילך שאם לא כן בחשיכה ילך ולא ידע במה יכשל רח"ל:

עוד ירצה על דרך מה שאמר התנא האלהי רבי שמעון בר יוחאי ע"ה (זוהר ח"א קע:) כי רמ"ח אברי האדם ושס"ה גידיו הם כנגד מצות עשה ולא תעשה, ובעשות האדם מצוה באותו אבר שנעשית המצוה שורה בו שם הוי"ה יתברך, כי המצוה היא אותיות שם הויה חצים מגולה והוא סוד עלמא דאתגליא וחצים מכוסה סוד עלמא דאתכסיא כי אותיות מ"צ בא"ת ב"ש הם י"ה, ודבר ידוע הוא כי הקב"ה הוא שמו ושמו הוא בסוד אומרו (זכריי יד) ה' אחד ושמו אחד. הראת לדעת כי בעשות המצוה נעשה האדם מרכבה לשכינה ומתהלך ה' בתוכו, וזה אמר **ללכת בהם**, וחזר ופירש מי הוא ההולך בהם ואמר **אני ה'** וכאלו אמר ללכת אני ה' בהם, והוא סוד (שמות כה ח) ושכנתי בתוכם. וכפי זה ירצה אומרו בהם כפשטה, כי בעשית המצוה נעשית ההכנה ללכת בה, וזהו סוד אומרו (כו יב) והתהלכתי בתוכם, (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם: (אור החיים)

כלי יקר את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו. כאן הקדים המשפטים לחקים ואח"כ הפך הסדר ואמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי, לפי שפסוק ראשון מדבר בשכר העה"ז מדקאמר ללכת בהם כי בעה"ז נקרא האדם מהלך שהוא נעתק ממדריגה למדריגה כמ"ש (זכריה ג.) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, כי המלאך נקרא עומד כי הוא עומד במדריגה אחת אבל האדם נקרא מהלך וכן לעולם הבא נקרא גם האדם יושב כאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יז.) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם, ויושבים דוגמת העומד כי הוא יושב במנוחה וכבר קנה כל שלימתו ובשכר העה"ז הקדים המשפטים שהם מן המושכלות אל החקים שאין טעמם נגלה לומר לך לא זו שבזכות המשפטים תזכה להתהלך לפני ה' בארצות החיים שהרי עיניכם הרואות תועלתם כי אלמלא מוראה כו', אלא אף זו שבקיום החוקות אע"פ שאין טעמם נגלה מ"מ תזכה על ידם להתהלך לפני ה'.

אמנם בפסוק וחי בהם שפירש"י על חיי העה"ב, הפך הסדר דרך לא זו אף זו כי בקיום החקות פשיטא שתזכה לחיי העה"ב כי מאחר שאין אתה מרגיש בתועלתם פשיטא שכל מעשיך לשי"ש כדי לקיים מצות בוראך, אלא אפילו בקיום המשפטים שכבר קבלת שכרך בעה"ז ויש מקום לומר שאתה מקיימם בעבור הנאתך כי קיום העולם תלוי בהם מ"מ תזכה גם בעבורם לחיי העה"ב, ולמה כי אני ה' שהרי אתה מקיימם בעבור שאני ה' צויתך על דרך שאמרו רז"ל (תו"כ קדשים קבח) אל יאמר אי אפשי לאכול חזיר ונפשי קצה בו אלא אפשי והקב"ה גזר עלי כו', וע"כ מצינו שהוא מזכיר עקב רב טוב הצפון לצדיקים ביותר אל החקים כמ"ש (תהלים קיט. לג) הורני דרך חקיך ואצרנה עקב. נטייתי לבי לעשות חקך לעולם עקב. (שם קיב.) ומסיק בילקוט פר' עקב (תתמו.) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך זה שכרן של מצות קלות, ומנא ליה לומר כן אלא לפי שהמצות קלות בני אדם דשים בעקביהם והשטן והאומות מונין עליהם לומר מה המצוה הזאת לכם, וזה מצוי ביותר בחקים שאין טעמם נגלה והם מתנגדים אל בני האדם המונין עליהם לכך נאמר (תהלים לא. ב) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, והיינו בדבר המתנגד אל שכלו של אדם והיינו המצות קלות.

והזכיר תמיד לשון שמירה בחקות, כי כל דבר שיש לו מהרסים צריך שמירה ביותר כמבואר למעלה פר' בא (יב. כה) על פסוק ושמרתם את העבודה הזאת, האמור על בן הרשע המבקש להרוס העבודה כך שמירה זו האמורה בחקות היא נגד בני אדם המונין על החקות. (כלי יקר)

[ה] ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני יהוה: **(ס)**

אונקלוס ותטרון ית קימי ונת דיני די יעבד יתהון אנשא ויחי בהון לחיי עלמא **אנא** **[ס]** **??**: (אונקלוס)

יונתן ותטרון ית קימי ונת סדרי דיני דאין יעביד יתהון אינשא ויחי בהון בחיי עלמא **וחולקיה עם צדיקיא אנא ??**: (תרגום יונתן)

רש"י ושמרתם את חקותי. לרבות שאר דקדוקי הפרשה (כ) שלא פרט הכתוב בהם (ת"כ סס יא.). דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים, ושמירה ועשייה למשפטים (שם פרשתא פו. י.), (ב) לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים: וחי בהם. לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה, והלא סופו הוא מת: אני ה'. נאמן לשלם שכר: (רש"י)

ספתי חכמים (כ) דאם לא כן ושמרתם למה לי הרי כבר כתיב ואת חקותי תשמרו: (ב) פירוש דלעיל כתיב ואת חקותי תשמרו והכא כתיב אשר יעשה אותם דקאי לחוקים ומשפטים ושמירה ועשייה למשפטים לעיל כתיב את משפטי תעשו והכא כתיב ושמרתם את חקותי ואת משפטי: (ספתי חכמים)

בעל הטורים **וחי בהם**. וסמיך ליה לא תקרבו לגלות ערוה לומר אע"פ שצויתי וחי בהם לא תקרבו לגלות ערוה כי בגילוי עריות יהרג ואל יעבור: (בעל הטורים)

אור החיים **ושמרתם וגו'**. צריך לדעת למה כפל לומר דברים עצמם שאמר בסמוך, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין עד.). שאמרו וחי בהם ולא שימות בהם שאם אנסוהו לעבור על אחת ממצות ה' יעבור ולא יהרג. ואמרו עוד כי על ג' עבירות חייב אדם ליהרג ולא יעבור והם עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים. מעתה אמר פסוק ראשון סמוך למצות עריות ולא התנה הכתוב אשר יעשה וגו' וחי בהם, ואמר פסוק ב' לצוות על שאר המצות ואמר **וחי בהם** לדייק ולומר שבמצות שנאמרו בפסוק שלפנינו שלא אמר וחי בהם יהרג ואל יעבור:

עוד נראה בהעיר עוד למה שינה הכתוב בב' כתובים, בראשון אמר אני ה' אלהיכם, ובפסוק ב' אמר אני ה'. אכן כנגד ב' בניס דברה תורה אחד העושה מיראה ואחד העושה מאהבה, וכבר נתבארו הדברים במקומות אחרים (סוטה לא) כי העושה מיראה שכרו לאלף דור והעושה מאהבה שכרו כפול לאלפים. והנה מן הנמנע ששיג המשיג בחינת האהבה עד שתקדים לו בחינת היראה בסוד (תהלים קיח) זה השער לה', ואשר על כן אמר הכתוב כנגד בחינת היראה את משפטי וגו' **אני ה' אלהיכם**, דקדק להזכיר בחינת הדין שהוא רמוז בשם אלהים להעירך במי הכתוב מדבר, ואחר כך צוה לגדר ב' לעשות מאהבה, ולזה אמר **אני ה'** ולא הזכיר שם אלהות לומר שתהיה השמירה לצד אהבת הטוב והחפץ והרצון פעל בו לעשות מאמר קונו החביב מאהבתו אותו הגם שלא היה עונש לעובר. ואמר **וחי בהם** פירוש כי אדם שעושה מאהבה ישנו גם בטוב עולם הזה יתר על הגמול הקבוע לו בעולם הנצחי. ואולי כי לזה רמז באומרו וחי בתוספת וא"ו להעירך שזה נוסף על שכר אחר שהוא שכר הנעלם, מה שאין כן גדר הראשון שעושה מיראה שאין לו אלא לעולם העליון כאומרו ללכת בהם לעולם העליון, אבל גדר זה וחי בהם פירוש לא לעתיד לבד שאם כן היה לו לומר ויחיה אלא מעת טעמו טעם המצות בערך זה וחי בהם. ולדרך זה יתבאר גם כן מה שאמר בפרשת (עקב יא יד) והיה אם שמוע שאמר ונתתי מטר ארצכם וגו', פירוש לצד ששם נאמר לאהבה את ה' וגו' לזה הודיע כי מצוה זו יש לה שכר גם בעולם הזה וראוי הוא ליהנות בב' עולמות. והגם שאמרו ז"ל (קדושין לט:): שכר מצות בהאי עלמא ליכא, זה ישנו בהטבה זו, ורמז עולם העליון במה שאמר ונתתי בתוספ' וא"ו בתחילה יעוד השכר לו' אין זה אלא תוספת על הנעלם המושכל הנצחי:

האדם וגו'. במסכת שבת וזה לשונם (ב"ק לח. ע"ז ג). אמר רבי יהודה מנין שאפילו גוי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי וגו' כהנים לויים ישראלים לא נאמר אלא האדם ע"כ. פירוש לצד שהוקשה לרבי יהודה יתור האדם, עוד הוקשה לו למה דיבר הכתוב בלשון נסתר שהיה לו לומר אשר תעשו אותם כדרך שהתחיל לדבר ושמרתם וגו' לנוכח, ומכח זה דרש שנתכוון למי שלא היה שם באותו מצב שאינו לא כהן ולא לוי ולא ישראל ומי זה הוי אומר זה גוי. והתוספות ז"ל הקשו מברייתא (ב"מ קיד) שדרש ר"ש פסוק (יחזקאל לד) אדם אתם אדם קרויים אדם וכו'. ואמרו שיש לחלק בין אדם להאדם ע"כ. וכמו כן ראיתי בספר הזוהר (ח"א כה.) שחילוק זה אמיתי מצד עצמו, והוא דבר שב (ע) [מ] נין תלוי כידוע ליודעי חן שחשבון המעולה הוא של אדם ולא של האדם כי המוסיף גורע. ואולי כי כשעוסק הגוי בתורה גם עליו

יהיה כתר זה ליקראות אדם, וכפי זה אות ה"א שבהאדם הוי ריבוי הגוי שגם הוא יקרא אדם כשעוסק בתורה, ואין אות ה"א כאן מעיקר השם והבן : (אור החיים)

11] איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני יהוה : (ס)

אונקלוס גבר גבר לכל קריב בסרה לא תקרבו לגלגה עריא אנא יי : [ס] (אונקלוס)

יונתן גבר טלי וגבר סיב לכל קריבת בישריה לא תקרבו לבזאה ערייתא בתישמישתיא ובפרסומי ערייא אנא יי : (תרגום יונתן)

רש"י לא תקרבו. להזהיר הנקבה כזכר, לכך נאמר (מ) לשון רבים: אני ה'. נאמן לשלם (נ) שכר: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) ואם תאמר והא דרך הפסוק לדבר כן בלשון רבים לזנו לומר כל אחד מכס כמו בסמוך דכתיב תשמרו לא תעשו ולא תלכו. ויש לומר דשאני הכא הואיל וכתחלה כתיב לשון יחיד דכתיב איש וגו' ואחר כך כתיב תקרבו לשון רבים אללא על כרחך תקרבו לרבות הנקבה. ואם תאמר למה אינטריך לרבות גבי עריות שהוא לא תעשה והא נקבה גם כן חייבת צמרות לא תעשה דהא הוקשה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה בקידושין דף ל"ה. ויש לומר דעריות שאני בשלמא שאר איסורין שבתורה כגון אכילת איסור ונבלה וטרפה שאשה חייבת דהא היא עשתה האיסור כמו האיש אבל גבי עריות הבעל עושה מעשה והנבעלת לא עשתה ולא כלום דהרי היא כהרקע עולם לכן אינטריך לרצויי שחייבת: (נ) אף על פי דאין כאן עשיית מצוה אללא הרחקה עצירה ואין שייך לומר לשלם שכר אללא צמעות יש לומר כל מי שצא עצירה לידו וניאל הימנה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה. בקדושין 97 ל"ט: (שפתי חכמים)

אבן עזרא איש איש. כל איש ואיש ובעבור שלא הזכיר מבית ישראל לא נעזב הגר שיעשה אחת מהתועבות הנזכרות בארצנו שלא יטמא את הארץ : אל כל שאר בשרו. שם כלל לכל העריות ואחר כך פרט. ורב אהרן הכהן אמר שפירושו להוציא שכבת זרע לבטלה : לא תקרבו. כנוי לשכיבה וכן ואקרב אל הנביאה וקרוב ממלת אל תגשו אל אשה : ערוה. דבר מגונה נחשף צריך להתכסות : וטעם אני ה'. שהשם אוהב הנבדל לעבדו ולשמוע דברו והר סיני לעד גם הראשון והוא סוד האדם ובעבור שיצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת ובפרשה כי תצא מחנה אגלה לך סוד סתום וחתום והנה כל המתגאל ירחק משם השם המקובל על כן הזכיר אני ה' : (אבן עזרא)

הרמב"ן אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש והרב אמר במורה הנבוכים (ג מט) כי הוא למעט המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר

האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן וכטעם הזה יגיד הרב על כולן וכבר כתב ר"א גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל שעה וזה טעם חלוש מאד שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח (סנהדרין נח) וישא שתי אחיות כיעקב אבינו ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברה יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו ודע כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה זה טעם אל כל שאר בשרו (כאן) כי את שארו הערה (להלן כ יט) ירחיק הדבר מפני השאר והלשון נגזר מן הנשאר בציון והנותר בירושלם (ישעיהו ד ג) ולכך יאמר שארה הנה זמה היא (להלן פסוק יז) כלומר אינם נשואין ואישות כי לא יצליח אבל היא זמה מחשבת תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקים דברים שהם גזירת מלך והגזרה הוא הדבר העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועלת במצוה ההיא שיצוה בה ולא יגיד אותו לעם זולתי לחכמי יועציו (הרמב"ן)

ספורנו איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו. הנה התולדת ההוה משאר בשר בהיות אז הפועל והמתפעל קרובים במזג ראוי שתהיה יותר הגונה וממוזגת כמו שקרה בתולדת משה אהרן ומרים מעמרם ויוכבד דודתו וכמו שאמרו ז"ל על נשואי בת אחותו וזה יצדק כאשר יהיו הפועל והמתפעל מכוונים להפיק רצון קונם בלבד. אפס כי זה יקרה על המעט כי אמנם מה שיקרה בכל המין האנושי או ברובו בזה הוא שיהיו מכוונים לתענוג בלבד כאמרו הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ובהיות שאר הבשר מוכן מאד וההרהור והתענוג בו רב מאד הנה כאשר יהיו חושבים שניהם שחבורם בלתי אסור ירבה ההרהור והחבור ביניהם לתענוג בלבד ובכן יזנו ולא יפרצו ומלאה הארץ זמה ולכך אמר לגלות ערוה כי אמנם תענוג הגלוי בלבד הוא המכוון ברוב ובכן אסרה תורה בשאר בשר כל יוצא ירך והקרובים לזה הקו במדרגה אחת ומדרגות הקורבה תחשבם התורה מן האיש והאשה בבעלה. ולזה אסר אחות האב שהיא במדרגה ראשונה אצל האב והתיר בת האח שהיא במדרגה שנית אצלו ואסר אשת האב ואשת האח ואשת הדוד אפילו לאחר מיתת בעליהן אף על פי שאינן שאר בשר כלל מפני שהן נחשבות במדרגת בעליהן. ועל זה הדרך נראה היות אסור כל העריות: (ספורנו)

כלי יקר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו'. קריבה המביאה לידי גילוי ערוה והיינו היחוד כי הוא המביא לידי ערוה ולכך אמר איש איש דווקא כשיהיה כל איש ואיש לבדו עם האשה שהרי ב' אנשים מותרים להתיחד עם אשה אחת, ואין איש איש, כ"א כל איש לבדו. ואמר לא תקרבו לשון רבים להזהיר גם את הנקיבה כפירש"י, וטעם איסור העריות פירש הרמב"ם שהוא למעט המשגל כי אלו הנשים קרובות אליו ומצויות אצלו תמיד. והרמב"ן סתר זו הדעה כי ראינו שהכתוב התיר לו נשים לאלפים ע"כ פירש שמצוה זו סוד ונראה שלכך נאמר בה אני ה' ר"ל אני היודע טעמו של דבר ולכם חקה. (כלי יקר)

[1] עֲרוֹת אֲבִיךָ וְעֲרוֹת אִמֶּךָ לֹא תִגְלֶה אִמָּךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ: (ס)

אונקלוס עֲרִיַת אָבוּדָּה וְעֲרִיַת אִמָּדָּה לֹא תִגְלִי אִמָּדָּה הִיא לֹא תִגְלִי עֲרִיַתָּהּ : [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיַת אָבוּדָּה וְעֲרִיַת אִמָּדָּה לֹא תִבְזִי אִיתָּהּ לֹא תִשְׁמֵשׁ עִם אֲבִיָּהּ וְגִבֵּר לֹא יִשְׁמֵשׁ עִם אִמָּיָה אִמָּדָּה הִיא לֹא תִגְלִי עֲרִיַתָּהּ : (תרגום יונתן)

רש"י ערות אביך. זו אשת אביך (סנהדרין נד.), או אינו אלא כמשמעו, (ס) נאמר כאן ערות אביך, ונאמר להלן ערות אביו גלה (ויקרא כ, יא.), מה להלן אשת אביו, אף כאן אשת אביו: וערות אמך. להביא אמו שאינה (ע) אשת אביו: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) רוצה לומר משכב זכור. וכתב הר"ם יש לתמוה על ר"י ורש"י ז"ל שהביאו דבריו למה לא הביאו הגזירה שזה אביך אביך מקרא דערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא שהיא בלתי אביו ומיירי באזהרה כמותו והביא הגזירה שזה מקרא דפרשת קדושים דמיירי בעונש והניח הדבר בתימה. (נחלת יעקב) ולפי אומר דהיא הנותנת מערות אשת אביך הנכתב בלתי הוה קשה כדמקשה התם אין לי אלא באזהרה וכו' עונש מניין דהא זה הפסוק בסמוך מיירי גם כן באזהרה ועל כן מוכרח ללמד מערות אביו גלה עיין שם: (ע) רוצה לומר כגון שנוול מאנוסת אביו או ממפותת אביו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ערות אביך. והחל מהאב שהוא קודם הבן ואמר שאסור הוא כל מי שהיא ערות אב ואם והנה היא האם בראש ואחר כך ערות אשת אב ואיננה אם ואחר כך האחות שהיא בת אביו או בת אם: (אבן עזרא)

הרמב"ן ערות אביך וערות אמך. לשון רש"י ערות אביך זו אשת אביך וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו ערות אשת אביך לרבות לאחר מיתה וכן פירש ערות אחי אביך לא תגלה (פסוק יד) ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב וכן הוא באמת כפי משמעותו הנכון אבל בגמרא במסכת סנהדרין (נד) העלו כי ערות אביך וערות אחי אביך על הזכרים ממש ולחייבו בשוגג שתיים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר כן בבן ובאח עם ערות נשיהם ואולי חששה התורה בכבוד הזקנים יותר אבל כל פסוק ופסוק בפרשה אזהרה אחת לא באו בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד כי הלאו באחיות כלן וכן הבנות אחת הנה והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת ימנע שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו וזהו שאמר (כאן) אמך היא כי עשית בה שתיים רעות שגלית ערות אם וערות אב ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות אשת אביו שאינה אמו ואמר (בפסוק הבא) ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא וכן ערות אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמר "ואל" (הרמב"ן)

בעל הטורים ערות אביך וערות אמך. כי שלשה שותפין יש באדם: (בעל הטורים)

[ח] עֲרֹת אִשָּׁת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרֹת אָבִיךָ הוּא : (ט)

אונקלוס עֲרִיט אֶתְת אָבוּדָּ לֹא תִגְלִי עֲרִיט אָבוּדָּ הִיא: [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיט אֶתְת אָבוּדָּ לֹא תִבְזִי מְטוּל דְּעֲרִיטָא דְּאָבוּדָּ הִיא: (תרגום יונתן)

רש"י ערות אשת אביך. לרבות לאחר מיתה: (רש"י)

[ט] עֲרוֹת אַחוּתְךָ בֵּת אָבִיךָ אוּ בֵּת אִמְךָ מוֹלְדֵת בֵּית אוּ מוֹלְדֵת חוּץ לֹא תִגְלָה עֲרוֹתוֹ: (ס)

אונקלוס עֲרִיט אַחְתְּךָ בֵּת אָבוּדָּ אוּ בֵּת אִמְךָ דִּילִידָא מִן אָבוּדָּ מִן אֶתְת אַחְרִי אוּ מִן אִמְךָ לְגַבֵּר אַחְרוֹן לֹא תִגְלִי עֲרִיטְהוֹ: [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיט אַחְתְּךָ בֵּת אָבוּדָּ אוּ בֵּת אִמְךָ מֵה דִּילִיד אַבְּךָ מִן אִיתָא אוּחְרִי אוּ מִן אִמְךָ אוּ מֵה דִּילִידֵת אִמְךָ מִן אַבְּךָ אוּ מִן גְּבֵר חוּרֵן לֹא תִבְזִי עֲרִיטְהוֹ: (תרגום יונתן)

רש"י בת אביך. אף בת אנוסה (פ) במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לו לאביך קיים את אמה, ובין שאומרים לו הולך את אמה (יבמות כג.), כגון ממזרת או נתינה: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) וקרא לערות בת אשת אביך ללמד מי שיש לו אישות לאביך זה פרט לאחותו שנולדה לאביו מן השפחה מקום ללא תפסי זה קידושין כדכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מולדת בית. שנולדה על משפט בית ישראל אחר אירוסין וקדושין: מולדת חוץ. חוץ מהמנהג ויש אומרים כי פירוש מולדת כמו יולדו על ברכי יוסף שגדלה עמך בבית או היא במקום אחר ומדינה אחרת וגדלה בחוץ מבית האב עמד. ואחר כך הזכיר בת בנך: (אבן עזרא)

הרמב"ן מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים את אמה בין שאומרים לאביך הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה לשון רש"י ואינו נכון כי יצא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה והן כולן בכרת חוץ מן הנולדת משפחה ונכרית ואני תמה על הרב שהרי בגמרא במסכת יבמות בפרק שני (כג) מפורש ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו קידושין דכתיב (דברים כא טו) כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום אלא אהובה אהובה בנשואיה שנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין לאיש ואימא פרט לאחותו מחייבי כריתות אמר רבא אמר קרא (כאן) ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרין לאביך קיים בין שאומרין לאביך הוצא ואמר רחמנא אחותך היא והנה פירושו שאומרים לו הוצא שתוציאנה מביתך שאינה אשתך ואין קידושין תופסין בה שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ואע"פ כן חייב עליה משום אחותו אבל אחותו מן השפחה ומן הנכרית אינה בכלל האיסור הזה מפני שהולד כמוה ועל דרך הפשט יאמר ערות אחותך בת

אביך או בת אמך מולדת מן הנשואין שהכניסה האיש לו לבית או מולדת חוץ שמצא איש אותה בחוץ ותפשה ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן הזנות כי אע"פ שכל אחת משתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שראוי לנהוג כבוד האחות במולדת מן הנשואין ולא בבאין מן הזנות שהכל הפקר ולכך הוצרך הכתוב להזהיר על הכל ועוד הזכיר באחותו מן האב כתוב אחר (פסוק יא) ערות בת אשת אביך מולדת אביך והיא אחותו בת אביו מן הנשואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת אביך סתם ופירש בבת אמו מולדת בית בנשואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב מן הזנות שתהיה מותרת כי אולי לא תחוש התורה לשאר האיש הבא מן הזנות בעבור שאין הנולדים ידועים לו ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך להגיד כי בת אביו הנזכרת בתחילה אינה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחותו מן האם ולא מן האב (סנהדרין נח) יפרש הכתוב כי בישראל כולן שוות באיסור והנכון בפשט הכתוב הזה מה שאמרו חכמים בגמרא במסכת יבמות (כב) הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו ומפרש שם מכדי כתיב כאן ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך מולדת אביך למה לי שמע מינה לחיבן משום אחותו ומשום בת אשת אביו וכפול הכתוב בלאוין לחיבן על כל שם ושם כי אפילו בשרצים יכפול לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם (הרמב"ן)

יג | עָרוֹת בַּת בְּנֵךְ אוּ בַת בְּתוּךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתוֹ כִּי עֲרוֹתָךְ הִנֵּה: (ס)

אונקלוס | עֲרִית בַּת בְּרַךְ אוּ בַת בְּרַתָּךְ לֹא תִגְלִי עֲרִיתָהּ אֲרִי עֲרִיתָךְ אֲנוּן: [ס] (אונקלוס)

יונתן | עֲרִית בַּת בְּנֵךְ אוּ בַת בְּרַתָּךְ לֹא תִבְזִי עֲרִיתָהּ אֲרוּם הִי כְעֲרִיתָךְ הִינוּן: (תרגום יונתן)

רש"י | ערות בת בנך וגו'. צנתו מאנוסתו הכתוב מדבר (סנהדרין עו.), (ז) וצנתו וצנתו מאשתו (ח) אנו למדין מערות אשה וצנתו שנתאמר צנתו לא תגלה, צין שהיא ממנו צין שהיא מאיש אחר: ערות בת בנך. קל וחומר לצנתך, (י) אללא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה, (יא) (במסכת יבמות ג.): (רש"י)

שפת חכמים | (ז) ראונו לתרץ שלא תאמר מדכתיב צנתו וצנתו בת בנך וצנתו הא צנתו וצנתו מאיש אחר מותר והא כתיב ערות אשה וצנתו לא תגלה את צנתו וצנתו. לכך פירש קמייירי צנתו דלאו אשתו ולפיכך אינו צנתו לא תגלה אללא צנתו הצאה מזרעו אללא צנתו של אנוסתו הצאה מזרעו אחרים אינו צנתו לא תגלה והוא הדין צנתו דלאו צנתו: (ח) פירוש ואם תאמר אחר שזה המקרא של ערות בת בנך וגו' צנתו קמייירי אם כן צנתו וצנתו צנתו מנשואתו מנין לזכור למימר דאשתו דהא אין מזהירין ואין עונשין מן הדין. והשיב, צנתו אנו למדין וכו': (י) פירוש קל וחומר לצנתך מן האנוסה דאלו מן הנשואין מערות אשה וצנתו ילפינן: (יא) כתיב הכא בערות צנתו וצנתו וצנתו

כתיב ערות אשה וצתה וגו' והתם כתיב גם כן הגה מה הגה לכתיב התם מיירי
צתה אף הגה לכתיב הכא מיירי צתה: (שפתי חכמים)

[יא] עֲרוֹת בַּת אִשָּׁת אָבִיךָ מוֹלְדֵת אָבִיךָ אַחֻוֹתְךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתְהָ: (ס)

אונקלוס עֲרִיַת בַּת אִפְתָּת אָבוּךָ דִּילִידָא מִן אָבוּךָ אַחְתְּךָ הִיא לָא תִגְלִי עֲרִיַתְהָ: [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיַיַת בַּת אִפְתָּת אָבוּךָ דִּילִידַת מִן אָבוּךָ אַחְתְּךָ הִיא לָא תִבְזִי עִירְיַיַתְהָ: (תרגום יונתן)

רש"י ערות צת אשת אביך. לימד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית, לכך
נאמר צת אשת אביך, כראויה לקידושין: (רש"י)

אבן עזרא ערות בת אביך. יש אומרים שהיא האחות מאב ואם ואנחנו ידענו כי
השוכב עמה עובר על שני לאוין ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק והצדוקים
אמרו שאיננה בת אם ויפרשו מולדת אביך שגדלה אביך והטעם שלקח האב
אשה והיתה לה בת קטנה וכן יפרשו על תמר וראייתם כי לא ימנעני ממך רק לא
היתה מולדת דוד ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותרת אין צורך
להשיב על הבודאים מלבם ויתכן להיות בת אשת אביך בת אנוסה. ומלת שאר
ובשר. קרובים בטעם: (אבן עזרא)

[יב] עֲרוֹת אַחֻוֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה שְׂאֵר אָבִיךָ הוּא: (ס)

אונקלוס עֲרִיַת אַחְתָּת אָבוּךָ לָא תִגְלִי קְרִיבַת אָבוּךָ הִיא: [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיַיַת אַחְתָּת אָבוּךָ לָא תִבְזִי קְרִיבַת בְּשַׁר אָבוּךָ הִיא: (תרגום יונתן)

[יג] עֲרוֹת אַחֻוֹת אִמְךָ לֹא תִגְלֶה פִי שְׂאֵר אִמְךָ הוּא: (ס)

אונקלוס עֲרִיַת אַחְתָּת אִמְךָ לָא תִגְלִי אֲרִי קְרִיבַת אִמְךָ הִיא: [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיַיַת אַחְתָּת אִמְךָ לָא תִבְזִי אֲרוּם קְרִיבַת בְּשַׁר אִמְךָ הִיא: (תרגום יונתן)

[יד] עֲרוֹת אַחֻי אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרַב דְּדַתְךָ הוּא: (ס)

אונקלוס עֲרִיַת אַח אָבוּךָ לָא תִגְלִי לְאִתְתָּהָ לָא תִקְרַב אִתְּךָ אָבוּךָ הִיא: [ס] (אונקלוס)

יונתן עֲרִיַיַת אַחְבוּךָ לָא תִבְזִי וּלְוֹת אִנְתְּתִיָּה לָא תִקְרַב בְּתַשְׁמִישׁ עֲרָסָא אִיַּתְתָּ
אַחְבוּךָ הִיא: (תרגום יונתן)

רש"י ערות אחי אביך לא תגלה. ומה היא ערותו, אל אשתו (ת) לא תקרב: (רש"י)

שפתי חכמים (ת) אבל גבי ערות אביך לא הולכך לכתוב אחריו אל אשתו לא תקרב להודיע מה היא ערותו משום דסמך הקרא על הגזירה שזה דלעיל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא דודתך היא. חשובה היא כדודתך וכן הנה חנמאל דודי והנה מה יעשו הסומכים במצות על התורה לבדה כי לא אסר הכתוב אשת אחי האם ולא אם האב ולא אם האם על כן אנחנו צריכים לקבלה ויתכן שלא הזכיר אשת אחי האם כי נלמוד מאשת אחי האב והזכירה בפרשת קדושים גם הנזכרות שלא הזכירם הכתוב דבר על ההוה: (אבן עזרא)

[טו] עֲרוֹת פְּלִתָּךְ לֹא תִגְלֶה אֵשֶׁת בְּנֶךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: (ט)

אונקלוס עֲרוֹת פְּלִתָּךְ לֹא תִגְלֶה אֵשֶׁת בְּנֶךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: [ט] (אונקלוס)

יונתן עֲרוֹת פְּלִתָּךְ לֹא תִגְלֶה אֵשֶׁת בְּנֶךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י אשת בנך היא. לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה, (א) פרט לאנוסה וספחה **ונכרית:** (רש"י)

שפתי חכמים (א) והא ללא נקט רש"י גם לעיל גבי ערות בת אשת אביך אנוסה משום דלעיל מרבינן אנוסה לחיוב כדכתיב בת אביך ופירש רש"י אף בת אנוסה במשמע. ואם תאמר מאי שנא הכא דממעט מקרא דאשת בנך את האנוסה ואילו גבי בת אשת אביך אינו ממעט האנוסה אם מפני דלעיל ריבה הכתוב משום דכתיב בת אביך ואף בת אנוסה במשמע הכא נמי כתיב כלתך אף האנוסה במשמע. ותירץ הרא"ם שאני התם דהוי תרי קראי וכל אחד נדרש לעלמו וכיון שמהאחד משמע אף האנוסה ומאחד משמע למעט אנוסה כדי שלא יסתור זה את זה דרשו שלא בא למעט אלא השפחה וכו' כלבד כדי לקיים שני המקראות אבל הכא שהרצוי והמיעוט שניהם במקרא אחד אין כל אחד נדרש לעלמו אלא קלתו מבאר קלתו באיזה כלתך אמרתי באותה שיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה וכו' שאין לבנך אישות בה וכו': (שפתי חכמים)

[טז] עֲרוֹת אֵשֶׁת אַחִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אַחִיךָ הוּא: (ט)

אונקלוס עֲרוֹת אֵשֶׁת אַחִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אַחִיךָ הוּא: [ט] (אונקלוס)

יונתן עֲרוֹת אֵשֶׁת אַחִיךָ לֹא תִגְלֶה אַחִיךָ וּבִתְר מוֹתִיָּה אֵין אֵית לִיָּה בְּנִין

עִרְיִיתָא דְּאַחוּדָּא הוּא : (תרגום יונתן)

אבן עזרא ערות אשת אחיך. בפרשת כי ישבו אחים והאומר למה לא הזכיר הכתוב הבת והיא מפורשת ערות אשה ובתה בתו או שאיננה בתו כי אחר ששכב עם האם נאסרה הבת : (אבן עזרא)

[יז] עֲרוֹת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה אֶת בֵּית בְּנֵיהָ וְאֶת בֵּית בָּתְּלָהּ לֹא תִקַּח לְגִלוֹת עֲרוֹתָהּ שְׂאֵרָה הִנָּה זָמָה הוּא

אונקלוס עֲרִיט אֶתְתָּא וּבִרְתָּהּ לָא תִגְלִי יֵת בֵּית בָּרָה וְיֵת בֵּית בָּרְתָּהּ לָא תִסַּב לְגִלְאָה עֲרִיטָהּ קָרִיבָן אֲנוּן יַעֲצֵת חֲטָאִין הִיא : (אונקלוס)

יונתן עֲרִיט אֶתְתָּא וּבִרְתָּהּ לָא תִבְזִי יֵת בָּרְתָּהּ וְיֵת בָּרְתָּהּ לָא תִסַּב לְבִזְאָה עֲרִיטָהּ קָרִיבָת בִּישְׂרָא הִינוּן זָנוּ הוּא : (תרגום יונתן)

רש"י ערות אשה וצתה. לא חסר הכתוב אלא ע"י נסואי הראשונה (יבמות א.), לכך נאמר לא תקח, לשון קיחה, וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה (ויקרא כ, יד.), לשון קיחה, אבל חסר אשה מותר (ב) לישא צתה: שארה הנה. קרובות הן זו לזו: זמה. עלה, כתרוממו (ג) עלת חטאין, שיכרך יוערך לחטוא: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ומקרא של ערות בת בנך וגו' דאסר הקרא בת אנוסתו לא אסר אלא צתו וצת צתו מאנוסתו אבל צתה וצת צתה לא: (ג) כי דגש המ"ם מציא את הכפל והוי זמס שהוא לשון מחשבה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא שארה הנה. הם שני שמות שאר עם שארה. היה האל"ף ראוי לנוח כלמ"ד שלמה לולי שהיא מהגרון : (אבן עזרא)

הרמב"ן זמה היא. תרגם אונקלוס עצת חטאין היא וכתב רש"י שיכרך יועצד לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם העבירות האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זמה גזרו מן כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים יט) ומחשבה ההגונה יקראו מזמה ולא יבצר ממך מזמה (איוב מב ב) ולזנות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין אם נפתה לבי על אשה (שם לא ט) וכתוב (שם פסוק יא) כי היא זמה והוא עון פלילים וכן וזמתך ותזנותיך (יחזקאל כג כט) וזמת זנותך (ירמיהו יג כז) הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי אמר הכתוב "זמה" באשה ובבתה (כאן) ואשה ואמה (להלן כ יד) לגנות הענין לומר כי כשישכב עם אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה שכיבת שתיהן לו זמה והוא הענין שהזכירו רבותינו (נדרים ב) וברותי מכס המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ לח) אלו בני תשע מדות וכו' ולכך אמר הכתוב "ערות אשה ובתה" וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא (להלן כ יד) ולא אמר ערות בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך לא תגלה וטעם הכתוב כי מתחילת הפרשה (פסוק ו) אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובות לו משום שארו ונתן בהם טעם (פסוק ט) כי ערותך הנה ועכשיו (בפסוקים יז-יח) כשאסר קרובות אשתו אמר שארה הנה לומר שגם המה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה משכבן בשתייהן זמה כמו

שפירשתי וכן אמר הכתוב (יחזקאל כב יא) ואיש את כלתו טמא בזמה שטמאה לבעלה כי גם בהיותה עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם וקרא הכתוב שכיבת הבהמה תבל הוא (פסוק כג) שיבלבל זרע אדם וזרע בהמה וכן אמר (להלן כ יב) בשכיבת הכלה תבל הוא שיתערב האב והבן להיות לה כאיש אחד תשכב עם שניהם יחד במחשבה (הרמב"ן)

ספורנו זמה היא. חבור נולד מהרהור עברה בלבד: (ספורנו)

[ית] וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצָרָר לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ עֲלֶיהָ בְּחִיָּהּ:

אונקלוס וְאִתְּתָא עִם אַחֲתָהּ לֹא תִסָּב לְעִקְאָה לְגִלְאָה עֲרִיִתָהּ עֲלָהּ בְּחִיָּהּ א: (אונקלוס)

יונתן וְאִתְּתָא בְּחִיָּי אַחֲתָהּ לֹא תִסָּב לְאִעְקָא לָהּ לְבִזְאָה עֲרִיִתָהּ עֲלָהּ כָּל יוֹמֵי חִיָּיהָ א: (תרגום יונתן)

רש"י **אל אחותה.** שתייהן (ד) כחחת (קידושין ט:): **לצרר.** לשון זרה, לעשות את זו זרה לזו: **בחייה.** למדך, שאם גרסה לא יסא את אחותה, (ה) כל זמן שהיא בחיים: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) כדתנן המקדש אשה וזתה או אשה ואחותה כחחת אינן מקודשות מדכתיב אשה אל אחותה לא תקח לא יהא לך לקוחין אפילו באחת מהן. ופירוש אל אחותה כמו על ופירושן כמו עם אחותה כמו על נסיו שפירושן עם נסיו: (ה) (דבק טו) דאם לא כן בחייה למה לי הא כבר כתיב אל אחותה דמשמע שתייהן כחחת: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לצרור. מגזרת וכעסתי צרתה והנה לא הזכיר בפרשת קדושים עונש השוכב עם שתי אחיות כאשר לא הזכיר עונש השוכב עם בת בנו ועם בת בתו וטעם המפרש כי רחל ולאה לא היו אחיות וראיתו כי את כל התועבות האלו איננה ראייה גמורה והשואל איך יעניש השם על דבר שלא הזהיר יש משיבים כי בני נח נצטוו על העריות האלה ואחרים אמרו אף על פי שהכתוב אמר כל התועבות האלו בשם כלל אין הפירוש על כולם כי אם על רובם ודעתי תדענה בפרשת וילך משה. והשוכב עם הנדה חשוב מהעריות: (אבן עזרא)

הרמב"ן לצרור לגלות ערותה עליה בחייה. ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה ובתה (בפסוק הקודם) ואשה ואמה (להלן כ יז) כי הנה שאר ואסורות אפילו לאחר מיתה (הרמב"ן)

בעל הטורים עליה בחייה. גימטריא אף היבמה (עם האותיות): (בעל הטורים)

ספורנו לא תקח לצרור. אמר כי לולא זה לא היה אוסר אחות אשה מאחר שאינה יוצאת ירך האשה ושהאשה עצמה מותרת אבל אסר אותה כדי שלא תהיינה צרות ולכן לא אסרה זולתי בחיי אחותה ולא כן בכל שאר העריות: (ספורנו)

[יט] וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָה:

אונקלוס וְלֹא־תִתָּא בְּרַחֲוִיק סוּבְתָה לָא תִקְרַב לְגִלְאָה עֲרִינְתָה: (אונקלוס)

יונתן וְלִצִּיד אִתְתָּא בְּזִמְן רִיחֻיק סְאוּבְתָה לָא תִקְרַב לְבִנְאָה עֲרִינְתָה: (תרגום יונתן)

הרמב"ן ואל אשה בנדת טומאתה. אסר הכתוב הנדה מפני טעם שהזכרתי (לעיל בפסוק ה) שלא התירה התורה המשכב רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או רובו כאשר הזכרתי כבר (לעיל יב ב) ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ولد והוא סם המות ימית כל בעל חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעבר מדם אחר ויהיה נזון מזה הוא ימיתנו וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה נזון מדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בולד שחין ואבעבועות למיניהם ועל דעת רבותינו (תנחומא מצורע א) אם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע ומכל הפנים האלו ראוי שתרחיק התורה משכב הנדה ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא ממפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחילת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע האויר ידבק במראה והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב (לעיל טו כד) ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר "בנדת טומאתה" ויאמר טומאת הנדה (יחזקאל לו יז) כי יזכיר בה לעולם טומאה שהיא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם ויתכן שזהו טעם את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה (להלן כ יח) כי המקור המושחת ההוא ראוי להסתם לא שיגלה וישאב ממנו מים הרעים המזיקים מאד והנה נאסר לזרע הקודש כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה ותהיה נקיה לגמרי (הרמב"ן)

בעל הטורים ואל אשה. ב'. דין ואידך ואל אשה נדה לא יקרב וכן בנדת ב' הכא ואידך בעזרא בנדת עמי הארצות שאם לא יקרב אל אשה נדה כתיב ביה צדיק הוא חיה יחיה אבל אם יקרב אליה בנדת טומאתה הרי הוא בנדת עמי הארצות: (בעל הטורים)

דעת זקנים ואל אשה. לפי שהוא מצוי אצלה בימי טהרתה שייך למימר שלא תקרב ביאתה אלא המתן עד שתטהר: (דעת זקנים)

[כ] וְאֵל אִשֶּׁת עַמִּיתָךְ לֹא תִתֵּן שְׂכָבְתָךְ לְזָרַע לְטְמֵאָה בָּהּ:

אונקלוס וּבִאִתְת חֲבֵרְךָ לֹא תִתֵּן שְׂכָבְתָךְ לְזָרְעָא לְאַסְתְּאַבָּא בָּהּ: (אונקלוס)

יונתן וְלִצִּיד אִתְת חֲבֵרְךָ לָא תִתֵּן תְּשֻׁמִּישְׁךָ לְזָרְעָא לְאַסְתְּאַבָּא בָּהּ: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ואל אשת עמיתך. להוציא השבויה ויש אומרים כי כבר היתה אסורה ואשר גברה תאות יצרם על דעת לבם תעו בפירוש לזרע וידענו כי המשגל נחלק לג' חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והשני להקל מלאות הגוף והשלישי

לתאווה הנמשלת לתאווה הבהמה ואחר שאמר הכתוב לזרע שטעמו אפילו לזרע הנה היא אסורה אסור חמור ומזרעך לא תתן הבא אחריו לעד. והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה והוא טמא לעולם ובפרשה הזה לא אסר הנכרית כלל ואין טענה מהשבויה כי היא מתייהדת: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. אמר ר"א כי המשגל לשלשה חלקים נחלק האחד לפריה ורביה והשני להקל מלחות הגוף והשלישי לתאווה הנמשלת לתאווה הבהמות ואמר הכתוב "לזרע" וטעמו אפילו לזרע והנה היא אסורה לגמרי ואפשר שאמר "לזרע" להזכיר טעם האיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בעונש (להלן כ יח) כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמר בסוטה (במדבר ה יג) ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו וכן בשפחה חרופה (להלן יט כ) הזכיר שכבת זרע כי האסור בעבור שיוליד זרע מן השפחה והנכון בעיני כי בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה (משלי י כט) הוצרך לומר "לזרע" שאם אמר "לא תתן שכבתך" בלבד היה נראה שיזהיר אפילו השוכב עמה לחבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר על כן הוצרך להזכיר שכבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש וכן יאמר באשת איש (להלן כ י) אשר ינאף את אשת רעהו ולא אמר ישכב כי לא בשכיבה לבד יזהיר ולא אמר בכאן "לגלות ערותה" כי לא יזכיר כן רק בשאר הברש ובנדה ושהאסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר (שם פסוק יט) כי את שארו הערה ורבותינו דרשו באשת איש למעט משמש באבר מת ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו כמו שמפורש ביבמות (נה) (הרמב"ן)

[כא] ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך אני יהוה:

אונקלוס ומבניך לא תתן לאעבדא למולך ולא תחלל ית שמה דאלהיך אנא יי: (אונקלוס)

יונתן ומן זרעך לא תתן בתשמישתה לצייד בת עממין למעבדא לפולחנא אוחרא ולא תפיש ית שמה דאלהיך אנא יי: (תרגום יונתן)

רש"י למלך. עבודת אלילים היא קשמה מולך, וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש (סנהדרין סד:): לא תתן. זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למלך. זו העצרת האש: (רש"י)

אבן עזרא למלך. שם צלם ודרשו חז"ל שהוא שם כלל כל מי שימליכנו עליו ויתכן שהוא תועבת בני עמון. ומלת להעביר. כמו לשרוף כי זאת היתה עבודתו ויש אומרים כי יעביר הבן על האש ויש מי שיחיה ויש מי שימות ואחרים פירשו בעבור שאין בפסוק זכר אש להעביר מתורת השם לדת המולך וחללת השם שהוא נקרא עליך שהוא אלהיך בתתך מזרע קודש למולך. והגאון אמר כי הנאוף על שמנה מעלות והקשה שבכלם הבהמה שהיא ממין אחר ואחריה הזכר שכל המין אסור ואחריה ערות אשת אב וחבירה שהן אסורו בכל עת ולא אריך כי לא יועילו אלו הדברים כי הכתוב אמר על כלם ונכרתו הנפשות העושות: (אבן עזרא)

הרמב"ן למוֹלֵךְ. עבודה זרה ששמה מוֹלֵךְ והזכירו הכתוב בשם הידיעה כי היה במצרים ידוע להם ורבי אברהם אמר כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון (מלכים ב כג יג) וכן נראה כי כתוב (מלכים א יא ז) אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמוֹלֵךְ שקוץ בני עמון וגם הוא היה ידוע להם וכתב רש"י וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים והכומרים עושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש לא תתן זהו מסירתו לכומרים להעביר למוֹלֵךְ זהו העברת מדורת האש וזה אינו נכון שהרי אמרו בגמרא סנהדרין (סז) העבירו ברגל פטור אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה באש שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרין וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכך כתב אף בפירושו במסכת סנהדרין (שם סז) ואינו נראה כן מלשונם שם בגמרא ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו באש (דברים יח י) כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו אבל הענין כך הוא שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שקוצם וזהו שכתוב נתן למוֹלֵךְ (להלן כג) כעין שעושים בפנים כדכתיב ונתנם אל הכהן (לעיל טו יד) ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המוֹלֵךְ והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש וכך אמרו בירושלמי (סנהדרין פ"ז ה"י) לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירו כלומר שיטלנו מהם ויעבירו הוא אבל לא היה שורפו שהרי אמרו (סנהדרין סז) המעביר את עצמו פטור שהוא חי אף לאחר העברה וכך פירוש רש"י ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש שהכתוב אומר (יחזקאל כג לז) וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה ושם (פסוק לט) נאמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והיא שחיטתו כי הלשון הזה "העבירו להם" במוֹלֵךְ הוא ואמר בו הכתוב "לאכלה" והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר "כמשוורתא דפוריא" לומר שהיו מעבירין אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור כגון שנתפס האש באחד מאיבריו ולכך הוצרכו לומר שהמעביר עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו כי זה היה קרבנם למוֹלֵךְ ולשון "מעביר באש" יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפים כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנאמר בהן (במדבר לא כג) תעבירו באש וטהר ואמר בבני עמון (יב לא) והעביר אותם במלבן לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן אם כן מעביר בנו ובתו באש (דברים יח י) היא נתינתו באש שתמשול בו האור לא העברה בעלמא והיא העברה הנזכרת במוֹלֵךְ שהיא באש על דעת רבותינו (סנהדרין סז) שלמדו בגזרה שוה העברה העברה מה להלן (דברים יח י) באש אף כאן באש מה כאן למוֹלֵךְ אף להלן למוֹלֵךְ וראיה לדבריהם שכתוב ביאשיהו (מלכים ב כג י) וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למוֹלֵךְ אם כן העברה הנזכרת במוֹלֵךְ היא באש וכן כתוב במנשה (דהיי"ב לג ו) והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום ומצאתי שכתוב באחז (מלכים ב טז ג) וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' אותם מפני בני ישראל ובדברי הימים (ב כח ג) נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש אתם כן ההעברה היא הבערה באש ממש ומה שאמר הכתוב (מלכים ב יז לא) והספרוים שורפים את בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים היא עבודה זרה אחרת שעבודתה לשרוף אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתוב בירמיהו (יט ב) ויצאת אל גיא בן הנום ושם (פסוקים ד ה) כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי

ועוד כתיב (שם לב לה) ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנוס להעביר את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנוס והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתוב ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושניהם לשון קרוב כמלכות ואדנות ואיננו בעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך אבל הזכיר בו הכתוב העברה כי עיקר עבודתו בהעברה משתמשול בו האור ותקרא שריפה כי ימותו שם ולכך יקראו עולות וכן אני סובר כי אלהי ספרוים הוא המולך כי הכנוי בהם מלך אבל היו שניהם נעבדים כנו לאחד אדר בלשון כבוד ולשני מלשון עונה ושתפו בשניהם מלך והוא כמו מולך והשריפה היא מיתתם באש כאשר פירשתי ואם נאמר שהשקוצים האלה אינם המולך יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנים ובנות להביאם באש כענין שאמר במולך ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואין עבודתם שוה כי המולך בהעברה ואלהי ספרוים בשריפה והבעל בשחיטה ושריפה כעולות ונאמר שהיו במקום התופת אשר בגיא בן הנוס במות לבעל ושם עוד מולך ומה שאמר הכתוב (ירמיהו לב לד) ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנוס להעביר את בניהם למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך ורבותינו אמרו (סנהדרין סג) אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן שישרוף אותו באש אלא שסתו אמו בשמן סלמנדרא והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל וזהו הלשון הכתוב במולך אם כן היא הבערה שתמשול בו האור וימות וניצל הצדיק בסלמנדרא הזו שבראה הקב"ה בעבורו ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר בנו ובתו באש מין ממניי הכשפים כי בענין הכשוף נאמר (דברים יח י) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף ואמר במנשה (דהיי"ב לג ו) והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנוס ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני וכתוב (מלכים ב יז יז) ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו והמולך היא עבודה זרה שמקריבין לו הקטנים אבל אחר שמצאנו כתוב (שם כג י) לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך נאמנו דברי רבותינו שהכל למולך באש אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא והיו מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים כי בכאן (להלן כ ו) סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם ובפרשה האחרת (להלן כ ג) מוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי ואולי טעמו למען טמא את העם המקודש לשמי שצויתי (לעיל יא מד) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם (להלן כא ח) ולחלל את שם קדשי בעברם על העבירה החמורה לפני כי כן יאמר בעבירות החמורות ואיש ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי (עמוס ב ז) ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כך יבא אל מקדש ה' להקריב קרבן מטמא את המקדש כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה כמו שאמר באוב וידעוני לטמאה בהם (להלן יט לא) וכתוב ובגילוליהם טמאוהו (יחזקאל לו יח) והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזהו שאמר הנביא (שם כג לו לח) וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואמר (שם פסוק לט) ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי ועל דרך האמת ישראל זרע הקודש נולדים בבית ה' וזה טעם "אשר ילדו ליי" והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל

שמו הגדול כלשון ולא יחלל זרעו בעמיו (להלן כא טו) ולכך אמר בו ואני אתן את פני באיש ההוא (שם כ ג) ושמותי אני את פני באיש ההוא (שם פסוק ה) והמשכיל יבין (הרמב"ן)

ספורנו ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך. כי אמנם בהקריבך לאל יתברך שאר בעלי חיים ולמולך תקריב את הבן הנה יראה מזה שיהיה המולך רב המעלה ממנו חס ושלוש: אני ה'. לא שניתני שנשבעתי להיות אלהיך באמרי לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו ומפני שדבר על העריות להכשיר הזרע שיהיה ראוי לחול עליו שמו הגדול דבר על המולך שהיו עובדיו חושבים להכשיר בעבודתו את שאר הזרע אל ההצלחות ואמד כי בעבודתו יהיה חלול ה' וגורם לסלוק שכינתו מעל שאר הזרע: (ספורנו)

[כב] וְאֵת זָכְרִי לֹא תִשְׁכַּח מִשְׁכַּבִּי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הוּא:

אונקלוס וְעַם דְּכוּרָא לָא תִשְׁכּוּב מִשְׁכַּבִּי אִתְתָּא תוֹעֵבָתָא הִיא: (אונקלוס)

יונתן וְעַם דְּכוּרֵי לָא תִשְׁכּוּב בְּתִשְׁמִישָׁא דְאִתְתָּא מְרַחֲקָא הִיא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ואת זכר. אחר שמצאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה אזהרה לשוכב ולנשכב ויאמר רב חננאל ז"ל כי יש מי שיחדש בגופו כצורת בשר אשה וזה לא יתכן בתולדה ויש אומרים אנדרוגיניוס וכל הצער הזה בעבור היות משכבי אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכבים והנכון בעיני כי המצוה כפשוטה גם אנשי התושיה חייבו מיתה עליה והכתוב אחז דרך כבוד לאמר כמו לא תקרב ואחר שהזכר נברא לעשות והנקבה להעשות הזהיר הכתוב שלא תהפוך דברי השם ויש משכב להוציא הזרע. על כן מלת משכבי לשון רבים. ואין ראוי להאריך. והזכיר **תועבה היא**. כי הוא דבר נתעב לנפש קדושה אפ"י לו בתולדה: (אבן עזרא)

הרמב"ן לא תשכב. אזהרה לשוכב ולנשכב ואם כדבריו למה לא היתה האשה בכלל ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי הנשים בכלל האזהרות שבכל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור שהן השוכבות כדי שיצא ממנו הזרע כידוע שהזרע יבא מן התנועה או מן הגוף כולו כמו שיתהווה הקצף בפיות הסוסים במרוצתם או שיתילד בגידים הקרובים משם ויאסף שם בסיבוב התנועה ויצא ואם לא שכבו אותו לא יצא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו (הרמב"ן)

[כג] וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכַבְתָּךְ לְטִמְאָה בָּהּ וְאִשָּׁה לֹא תַעֲמֹד לְפָנַי בְּהֵמָה לְרַבְעָה תִבָּל הוּא:

אונקלוס וּבְכָל בְּעִירָא לָא תִתֵּן שְׁכַבְתָּךְ לְאִסְתְּאָבָא בָּהּ וְאִתְתָּא לָא תִקּוּם קָדָם בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בָּהּ תִבְלָא הוּא: (אונקלוס)

יונתן וּבְכָל בְּעִירָא לָא תִתֵּן תִשְׁמִישָׁךְ לְאִסְתְּאָבָא בָּהּ וְאִתְתָּא לָא תִקְרַב קָדָם בְּעִירָא לְאִתְהַנֵּי מִיַּיִה תִבְלָא הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י תצל הוא. לשון קדש וערוה וניאוף, וכן ואפי על תצליתם (ישעי' י, כה.). לזכר

אחר תכל הוא, לשון כלילה וערכו, זרע אדם זרע בהמה: (רש"י)

אבן עזרא ומלת **שכבתך**. כבר פירשתיה ויתכן להיותו שכבתך משכיבה כי עם השכיבה יקרה קרי וכמו שאמר באשת איש לטמאה בה כן אמר בבהמה: **ובכל בהמה**. נקבה: **ולפני בהמה**. זכר: **לרבעה**. שב אל הבהמה כי האשה היא הנרבעת וזאת המלה מגזרת אדבעה: **תבל הוא**. אנשי הדקדוק אמרו שזאת המלה מהכפל כמו תמס יהלוך והתי"ו נוסף ואמרו כי טעמה כמו השחתה ויש אומרים כי גם מבול ממנו וקרוב מגזרת בלל ה' שפת כל הארץ וזה הכלל אסר הכתוב כל מין שיוכל האדם להתייחד עמו אשת איש ונכריה ואשר לא יוליד כי מין לא יוליד כי אם ממינו וכמינו: (אבן עזרא)

[כד] אל תטמאו בכל אלה פי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם:

אונקלוס לא תסתאבון בכל אליו ארי בכל אליו אסתאבו עממא די אנא מגלי מן קדמיכון: (אונקלוס)

יונתן לא תסתאבון בחדא מפל אליו ארום בכל אליו אסתאבו עממא דאנא מגלי מן קדמיכון: (תרגום יונתן)

אבן עזרא אל תטמאו. דגשות הטי"ת להתבלע תי"ו התפעל ולא נוי"ן בנין נפעל והעד דגשות הטי"ת להתבלע תי"ו התפעל ולא נוי"ן בנין נפעל והעד דגשות המ"ם כמשפט והנה הזכיר כל כלם שהם מטמאים הנפש: **משלח מפניכם**. טעמו מהארץ הטהורה מתים או מגורשים: (אבן עזרא)

אור החיים אל תטמאו בכל אלה. אמרו ז"ל (תו"כ) בין בכולן בין במקצתן. פירוש אפילו במקצתו, וכאילו אמר אל תטמאו באחת מכל אלה. וצריך לדעת למה דיבר הכתוב בסדר זה שהיה לו לומר אל תטמאו באחת מכל אלה כדי שלא יהיה מקום לטעות. עוד קשה מה שגמר אומר כי בכל אלה נטמאו הגוים והגוים אין לנו מקום לומר שלא נטמאו אלא באחת שהשטוף בזמה ידו בכל. גם משמעות בכל אלה נטמאו, יגיד שבכולן נטמאו ומעתה מה טעם נשמע אל הדבר אשר יצוה עליו שהכונה היא אל תטמאו בכולן:

ונראה לפרש בהשכיל על דבר אמת למה לא גילה ה' בתורה הדרגות המצות וסגולתם, ואדרבה בא שלמה המלך עליו השלום ואמר (משלי ה) אורח חיים פן תפלים וענו אחריו רז"ל (אבות פ"ב מ"א) שאין לנו לומר מצוה זו גדולה וזו קטנה שאין אתה יודע וכו', והוכיחו (דב"ר פ"ו ירושלמי פאה פ"א ה"א) ממה שקבע ה' שכר שוה לגדולה שבגדולות עם קטנה שבקטנות, ועל כולן אני דן שהסברא נותנת שיש מצות ודאי גדולות ביותר ולמה סתם ה' הדבר:

ונראה כי לצד שיש צורך במצות הקטנות כבגדולות שכל מצוה ומצוה סגולתה בפני עצמה, ומה בכך אם שכרה מעט כיון ששכרה הוי דבר שאינו בנמצא כשכר הגדולה, וכל המצות צריכין לתיקוני הנפש, לזה צוה ה' קטן וגדול בהדרגה אחת כדי שיעשו ישראל כולם כאחד. והוא מאמר שלמה (קהלת ט) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה:

עוד נראה טעם אחר כי לצד שיש מצות שסגולתם להאריך ימים בעולם הזה, ויש שסגולתם עושר, ויש שסגולתם בנים, וכן על זה הדרך וחש ה' כשיתגלה הדבר כל אחד ילך וישתדל במה שחפץ ובמה שצריך ולא ישתדלו בשאר מצות כמצטרך, לזה סתם הדברים ובזה ישתדל האדם בכולן כדי שתבוא לידו גם מצוה שסגולתה דבר הצריך לו, ובזה יש טעם למה שאנו רואים כמה בני אדם רעים לשמים ולבריות ובתיהם שלום מפחד מלאים כל טוב, כי אפשר שבא לידם מצוה שסגולתה הצלחת עולם הזה, ואין העבירות שעושים מונעים סגולת המצוה והצלחתה, וכל זה בבחינת מצות עשה, ובמצות לא תעשה יהיה הדבר כן, יש עבירות שפורענותם לעולם הבא, ויש שפורענותם יסורין באריכות הזמן, ויש שפורענותם ברחמנות, ויש כ"כ אכזריות, והלא תמצא כמה רשעים שעברו על הכריתות ולא נכרתו הגם שעמדו בתוקף הרשע עד שעברו זמן הכריתה, אלא ודאי שיש שמשתלם עליה בעולם הזה ויש שמשתלם עליה לעולם הבא. ודבר ידוע הוא שיותר יפעיל הפחד בלב בני אדם מוסר המשתלם בעולם הזה להיותו נגלה מעונש הנסתר:

וכבר קדם לנו כי ה' ב"ה יקפיד אפילו על ברואיו הקרובים אליו לבל ידברו דבר שאינו על קו הצדק, ואפילו דברים שנראים כשקר, וצא ולמד מאמר רבי עקיבא לחבריו (חגיגה יד): כשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים, ומכאן נקיש לכסף נבחר לשון צדיק הוא ה' אלהינו מקור האמת כי יקפיד לבל יכתוב בתורה אלא דברים המובהקים במדת אמת:

ובזה נבא אל הביאור, והוא כי לצד שעונש זה של הקאת הארץ יושביה אינו אלא על פרט אחד מהתועבות האמורים בפרשה כאשר אבאר בסמוך אבל שאר התועבות יש להם עונש אחר כאשר שפט אל חי תמים דעים כפי בחינת התיעוב, ולזה כשבא לצוות את עמו רצה להודיעם כי יש בתועבות אשר הזהירם עליהם תיעוב אחד אשר יסובב שתקיא אותם הארץ, ולא רצה ה' לגלותו כדי שלפחדו ישמרו עצמם מכולם יחד כמו שכתבתי שיותר ירעיד עונש הנגלה מעונש הנסתר, וזה שיעור הדברים **אל תטמאו בכל אלה**. פירוש, באחד מכל אלה.

כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם ותטמא הארץ ואפקוד עונה. פירוש, אחד הוא הגורם ואותו פקדתי על העיר ותקיא את יושביה הא למדת שעל עון אחד קאה הארץ אותם, אם כן תתחייב לומר כי מאמר **אל תטמאו בכל אלה** הוא באחד מכל אלה כיון שעל אחד היה העונש ואין אתה יודע מי הוא. ואמר עוד **ושמרתם וגו' ולא תעשו מכל התועבות וגו'** כי את כל וגו' עשו, נתכוון הכתוב בזה להודיעם שכל התועבות עשו אנשי הארץ ואין אחת בכל התועבות שלא עשו אותם, והמכוון בזה כדי שיכנסו כולן בגדר המיחוש, כי כל שלא עשו אותה אנשי הארץ אין בה פחד ההקאה מן הארץ, לזה הוצרך לומר כי כל וגו'. ודבר זה דומה לכלי מים שהקיא בו נחש כל הכלים שיכנסו בגדר ספק כלי זה אדם נרעד מגשת אליו, וכמו כן הדבר הזה. והגם שהעון הגורם הקאה הוא אחד ותועבות אשר יצוה רבים הם. דבר זה דין קבוע יש לו שאדם הוא פושט עצמו להתעיב, ודין לוקח יש לו ולא דין פורש, וכמו שהארכתי בזה בחיבורי על יורה דעה (פ"ת ס"י ק"י) וכיון שכן כל הקבוע כמחצה ומחצה. ואחר שהפחידם בעונש נגלה חזר ואמר **כי כל אשר יעשה וגו' פירוש שגם על כל שאר התועבות יש עונש חמור להכרתת הנפש אלא שאחת מהם גורמת עונש הנגלה**: (אור החיים)

ספורנו **אל תטמאו בכל אלה**. אפילו בקריבה לגלות ערוה: **כי בכל אלה נטמאו הגוים**. כי תחלת פשעי הגוים בעריות לא היה בגלוי ערוה ממש אבל היה בקריבה

כלי יקר אל תטמאו בכל אלה. משמע שלא יבואו לידי הקצה האחרון מהרע שתטמא הארץ עד שיטמאו בכל אלה, ואחר כך אמר ולא תעשו מכל התועבות משמע אפילו במקצתן תטמא הארץ. ונראה לפרש שלכך הזכיר ב' מיני עונשים הלא המה הקאת הארץ, וכריתות הנפשות העושות. ומתחילה הזהיר שאל יטמאו בכל אלה לעשות כולם, כי בכל אלה נטמאו הגוים והגיעו אל הקצה האחרון שתטמא הארץ ונפקד עונה עליה ונעשית כחולה המקיא ותקיא את יושביה כי נתמלא סאתה ודרך סאה מליאה לשפוך ולהקיא כי לא תכיל עוד, ועל כן הזהירו שלא יקרה גם לכם כן כי אז אנדרלמוסיא בא והורגת טובים ורעים כי כן יצאו בגולה החרש והמסגר וירמיה וסיעתו. ואח"כ הוא מזהירם ושמרתם אתם וגוי ולא תעשו מכל התועבות אפילו מקצת מהם לא תעשו, כי את כל התועבות עשו אנשי הארץ והיו בעונש הקאת הארץ, אבל אתם אם תעשו מקצתן לא תקיא הארץ אתכם לא תהיו בכלל עונש ההקאה אבל מ"מ יש עונש אחר והוא כי כל אשר יעשה מכל התועבות אפילו מקצתן אף על פי שאין הדין נותן לכולת טובים ורעים כאחד, מ"מ ונכרתו הנפשות העושות לפחות, לפיכך ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות אפילו מקצת מהם. וקרוב לפירוש זה ראיתי בספר חדש. (כלי יקר)

[כה] ותטמא הארץ ונפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה:

אונקלוס ואסתאבת ארעא ואסערית חובה עלה ורוקינת ארעא ית יתבהא: (אונקלוס)

יונתן ואסתאבא ארעא ואסערית חובה עלה ופלטת ארעא ית דינקהא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ותקיא הארץ. כי מה שיקיא האדם הוא נתעב בעיניו ואליו לא ישוב: (אבן עזרא)

הרמב"ן ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ. החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (דברים לב ח ט) בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגוי' כי חלק ה' עמו וגוי' והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות וזהו שנאמר (דברים ד יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכולם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין שכתוב (דניאל י ג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתוב (שם פסוק ב) והנה שר יון בא ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ וכתוב (ירמיהו יא ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו ולכך אמר (להלן כ כב) ושמרתם את כל חוקותי ואת

כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות והפרשה הזאת הזכירה המולך לכלול עבודה זרה עם זכרון העריות ועל כולם אמר (כאן) אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן אמר בפרשה השניה (להלן כ כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שהוא חומר איסור עבודה זרה ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנאמר (שם פסוק כד) ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים והנה בחוצה לארץ אע"פ שהכל לשם הנכבד אין הטהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב (ישעיהו נד ה) אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום (שם כד כא) להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה (שם) וזהו ענין הכתוב שאמר (דניאל ד יד) בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר היא גזרת עירין (פתגמא ומאמר קדישין שאלתא) שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו "עירין" כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמו שאמר (שם שם י יא) ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגוי ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן וזהו שאמר לו דניאל (שם פסוק כא) וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו יתברך והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בחוץ לארץ ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה' וזהו טעם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ (דברים לא טז) כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו וזהו שנאמר (מלכים ב יז כו) לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בס את האריות והנם ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא (קדושים יא יד) ולא תקיא הארץ אתכם וגוי ארץ ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עוברי עבירה ובספרי (האזינו שטו) ואין עמו אל נכר (דברים לב יב) שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגוי והוא מאמרם (כתובות קי) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (להלן כה לח) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר (שמואל א כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ואמרו בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה) הרי הוא אומר (בראשית כח כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים ואומר לתת לכם את ארץ כנען (להלן כה לח) כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר (יהושע ד יג) כארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה' ואומר (דהיי"א כב יח) ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאילו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת ומן הענין הזה אמרו בספרי (עקב מג) ואבדתם מהרה (דברים יא יז) אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת תכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים וכן אמר ירמיה (לא ט) הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצויינין בהם והנה הכתוב שאמר (דברים יז יח) ואבדתם מהרה ושמנתם את דברי אלה וגוי

אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה' ולפיכך אמרו בספרי (ראה פ) וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב) ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה וכך הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב) וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה) שהיו אומרים ליחזקאל רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום שנאמר (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחוה ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל מפני הענין שהזכרנו ואמר הנביא (ירמיהו טז יח) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבים בכתובים ותראנו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר"א בפרשת וילך (דברים לא טז) ידענו כי השם אחד והשינוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כולם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ ואמר ביעקב הסירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין אלו דבריו ז"ל ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם (דניאל י כא) כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה וכן היה שר צבא הנראה ליהושע ביריחו (יהושע ה יג) הראה לו כי השם שלחו ללחום מלחמותיהם כענין בחזקיהו (מלכים ב יט לה) וגם שהיה זה בהיותנו בחוצה לארץ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי (להלן כו מב) תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבותינו (תנחומא ויקהל ז) בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ (שמות יט ה) והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות ורבותינו אמרו (סנהדרין נו) שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח שלא ענש אלא אם כן הזהיר אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ תתעב כל התועבות האל והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים והפרשה הזכיר "כמעשה ארץ מצרים" (לעיל פסוק ג) שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה ואמר הכתוב (כאן) "ותקיא הארץ" כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאילו כבר הקיאה אותם או "ותקיא" למעלה כענין סר צלם מעליהם (במדבר יד ט) (הרמב"ן)

אור החיים ותטמא הארץ וגו'. הכוונה הוא על דרך מה שאז"ל (זוהר ח"ג נג:) כי במעשה ישראל יתהו' הרוחניות אם לטוב אם לרע, והוא אומרם (אבות פ"ד מי"א) העושה מצוה אחת וכו' והעובר עבירה אחת, וזהו שרמז כאן באומרו **ואפקוד עונה עליה**, על דרך אומרו (ירמיה ב) תיסרך רעתך, כי מפעולת הרע יתהוה הקטיגור אשר ישלם לאיש כמעשהו. ואז"ל (תומר דבורה פ"א) כי תשלום הדין הוא כל מלאך מחבל שנברא מכל עבירה בא ומשתלם מעושהו עד שכלה באמצעות פעולת היסורין כי הוא מתמעט והולך וכשכלה כח פועל הרע הוא נאבד, ושפט ה' דבר זה בצדק כדי שישתלם כל אחד כפי מעשיו בכיוון מופלא, כי כפי כח הנעשה במעשה הרע יהיה בנברא, והוא מאמר הכתוב כאן באומר **ואפקוד עונה** פירוש לשון מינוי שממנה העון עצמו על עושהו. ואומרו לשון יחיד כבר פירשתי למעלה. עוד נראה לומר כפי דרכנו שאפשר שאין הקטיגורים

משתלמים יחד אלא בזה אחר זה, לזה אמר לשון יחיד, וזה דרך דרש: (אור החיים)

ספורנו ותטמא הארץ. ומן הקריבה באו לידי כך שנטמאה הארץ בגלוי עריות
ממש: (ספורנו)

כלי יקר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וגו'. אם יושביה חטאו הנה הארץ מה פשעה שאמר ואפקוד עונה עליה, ונראה שכל זה נמשך מן חטא הקדום כי אמר ה' תוצא הארץ עץ פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן לפיכך כשחטא האדם נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. ויש להקשות למה לא נתקללה מיד, אלא לפי שעיקר השינוי הוא שרצה ה' שתתן חומר זך ודק בכל הנמצאים ודבר זה נוגע בכל הנמצאים אשר מן הארץ מוצאם והיא לא עשתה כן אלא נתנה חומר גס ועב בכולם, ודבר זה גרם שלא היה טעם העץ כטעם הפרי כי היה החומר גס ועכור וזה גרם גם אל האדם להיות לו תשוקה אל התאות המוחשות ביותר ואם היה חומר זך ונקי לא היה בא לכלל חטא, ע"כ לא נתקללה האדמה עד שחטא האדם כי אז היה הנזק ניכר ביותר אבל בעץ עושה פרי לא היה הנזק כל גדול.

והרמב"ן כתב בפר' בראשית (ט.ב.) שפרי עץ הדעת היה מוליד תאות המשגל ולכן כסו מערומיהם אחר שאכלו ממנו ע"כ מצינו שבכל מקום שחטא של ג"ע מצוי אז הקב"ה פוקד עון הארץ כי היא גרמה לאדה"ר שחטא בעץ הדעת וע"י זה היה לו נטיה גדולה אל העריות, כי בדור המבול שהיה הזנות מצוי שם נאמר (בראשית ו.ו.) והנני משחיתם את הארץ. כמו עם הארץ כי גם שלשה טפחים של מחרישה נתקלקלו וזה היה לארץ על צד העונש לטהרה ברותחין ומטעם זה נקרא א"י ארץ לא מטוהרה לפי שלא גושמה ביום זעם כדאיתא ביחזקאל (כב.כד) וכתוב (ויקרא כ.לב) והשמתי אני את הארץ. ומכאן ראינו שבשעת הכעס גורם החטא שהארץ מקולקלת וכמ"ש (דברים כט.כא-כב) וראו את מכת הארץ ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה, גפרית ומלח שריפה כל ארצה. כי ברותחין קלקלה וברותחין נדונה בשריפה כל ארצה וכן בדור המבול כתיב (בראשית ו.ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. שנתפעלה הארץ מרעת יושבי בה.

ומ"ש ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה. יאמר ע"ד משל שכל חולה דרכו להקיא מה שבקרבו, כך נאמר גם כאן בפר' עריות ותקיא הארץ את יושביה כי תהיה בדמיון החולה המקיא המאכל אשר בקרבו, וע"ז נאמר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וזה פירוש יקר. (כלי יקר)

וְשִׁמְרֶתֶם אֶתְּם וְאֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה הָאֲזָרָח וְחָגְר
בְּתוֹכְכֶם: הָגְר

אונקלוס וְתִטְרוּן אֶתוֹן יֵת קִימִי וְיֵת דִּינִי וְלֹא תַעֲבֹדוּן מִכָּל תּוֹעֵבֵתָא הָאֵלִין יְצִיבָא וְגִיורָא דִּיתְגִּירוּן
(אונקלוס) בִּינִיכוֹן:

יונתן וְתִיטְרוּן אֶתוֹן כְּנִישְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל יֵת קִימִי וְיֵת סְדְרִי דִּינִי וְלֹא תַעֲבֹדוּן חֲדָא מִכָּל תּוֹעֵבָא הָאֵלִין יְצִיבָא וְגִיורָא דִּי יֵתְגִירוּן בִּינִיכוֹן: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ושמרתם את חקתי. אלה שאמרתם לכם אלה תהיינה אסורות: ואת משפטי. שתעשו המשפט שאצוה על העובר על אחת מהן וטעם ולא תעשו מכל

התועבו האלה שנית להכניס הגר כי זאת המצוה היא שוה לאזרח ולגר בעבור שהוא דר בארץ ישראל ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהם: וטעם כי את כל התועבות האל. שתדעו זה גם אתם גם בניכם שתשמרו אותם ותהיה הארץ טהורה ולא תקיא הארץ אתכם: (אבן עזרא)

אור החיים **ושמרתם אתם.** טעם אומרו תיבת אתם ולא הספיק במה שדיבר להם לנוכח ושמרתם נראה כי מצוה זו באה להזהיר על החוקים והמשפטים שלא יהיו מתבטלים מכל המצטוים עליהם, והכוונה שלא יאמר אדם שאין לו להקפיד אלא שלא יתבטלו המצוות על ידו אבל אם יתבטלו מהזולת אין לו לחוש, לזה אמר **ושמרתם את חוקותי** וגוי פירוש שלא יתבטלו מכל המצטוים עליהם. ולצד כי מצוה זו אינה אלא על הגדולים לזה אמר אתם דבר לנוכח עם משה ובית דינו, כי על בתי דיני ישראל לפקוח עין לבל תתבטל מצוה אחת ממצוות התורה מבני ברית. ובתורת כהנים אמרו ז"ל ושמרתם אתם אתם נאים שומרים אותם שאתם פתחתם אותם, וכן הוא (שה"ש) אומר גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום ע"כ פירוש כאן קרב ה' אזהרת העריות אל טבע הרגיל, ואמר להם כי מצוה זו של שמירת העריות אינו דבר חדש וזר בערך ישראל שהרי הם מצד עצמם קודם שנצטוו היו פרושים מן העריות דכתיב גן נעול אחותי כלה, והוא מה שרמז באומרו **אתם** פירוש מה שאתם שמרתם כבר מעצמיכם:

האזרח והגר. רז"ל דרשו (תו"כ) אזרח זה אזרח האזרח לרבות נשי אזרחים, גר זה הגר, הגר לרבות נשי הגרים וכו' ע"כ, טעם שהוצרך הכתוב לפרט כל פרטים אלו, לבל תטעו מתיבת אתם ותאמר שבא למעט איזה פרט מהפרטים הרשומים תלמוד לומר וכו':

עוד נראה כי נתכוין הכתוב להודיע שאם ישראל והגרים ישמרו כל החוקים והמשפטים אין כח במעשה הגוים הגם שיתעבו מעשיהם להקיא הארץ יושביה, ודוקא קודם שנכנסו ישראל לארץ הוא שקאה הארץ הגוים על מעשה התיעוב אבל אחר כניסת ישראל לארץ אין הדבר תלוי אלא בישראל והגר, ולזה פרט אותם שמעשיהם יסובבו למעט הגוים:

ותמצא שאמר הכתוב (שמות כג לג) לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי, וכתב רמב"ם וסמ"ק שגוי שלא קבל עליו ז' מצות אסור לדור בארץ ישראל מטעם פן יחטיאו וגו', הא למדת שאם לא היה טעם פן יחטיאו הגם שלא יקבל עליו ז' מצות ויתעב מעשיו אין לחוש להקאת הארץ בשבילם: (אור החיים)

ספורנו **ושמרתם אתם את חקותי.** שלא תקרבו לגלות ערוה: **ואת משפטי.** להעניש את החוטאים: **ולא תעשו מכל התועבות.** ובזה האופן לא תעשו שום אחת מחקות התועבות: (ספורנו)

[כז] כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ונתמא הארץ:

אונקלוס ארי ית כל תועבתא האלין עבדו אנשי ארעא די קדמיכון ואסתאבת ארעא: (אונקלוס)

יונתן ארום ית תועבתא האילין עבדו אינשי ארעא דקדמיכון ואסתאבת ארעא:

(תרגום)

(יונתן)

אבן עזרא האל עם האלה שוה כמו ההם ההמה ואין זאת דעת הגאון : (אבן עזרא)

ספורנו כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ. כי הגוים אשר לא נשמרו מהקריבה ולא ענשו את החוטאים בגלוי עריות עשו את כל התועבות כי מרעה אל רעה יצאו וכן תעשו גם אתם אם לא תשמרו את כל חקותי ומשפטי אלה לכן שמרו אותם : (ספורנו)

כתב וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֶתְּהָ פֶאֶשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם :

אונקלוס וְלֹא תִרְוֹקוּן אֶרְעָא יְתִכּוֹן בְּסִאָבֵיכוֹן יְתָה פְמָא דְרוֹקִינַת יְתַ עֲמִמְיָא דִי קְדָמִיכוֹן : (אונקלוס)

יונתן וְלֹא תִפְלוֹט אֶרְעָא יְתִכּוֹן בְּסִאָוּבִכוֹן יְתָה הֵיכְמָא דְפְלִטַת יְתַ עֲמָא דְקְדָמִיכוֹן : (תרגום)

רש"י ולא תקיח הארץ אתכם. משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיחו, כך ארץ ישראל (ו) אינה מקיימת עוברי עבירה. ותרגומו ולא תרוקו, לשון ריקון, מריקה עלמה מהם: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) דלפי פשוטו של מקרא משמע שלא תקיח הארץ את ישראל אפילו אם יטמאו אותה כאשר קאה את הגוי שטימאו אותה ואם כן מה גיזם להם שישמרו את החקים והמשפטים לכן הביא משל לבן מלכים וכו' כלומר שאתם תהיו כמו בני מלכים שאם יאכל דבר מאוס מיד מקיח מפני שהוא מפונק וכך אם אתם טמאו את הארץ מיד תקיח אתכם ולא תאריכו ימים על האדמה כמו הגוי אשר לפניכם שהאריכו ימים על האדמה אף שעשו כל התועבות האלה אבל אתם אם תעשו התועבות האלה מיד תקיח אתכם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא כאשר קאה. פועל עבר מגזרת שתו ושכרו וקיו כי אותיות אהו"י מתחלפים ויש ארץ לשון זכר נעתם ארץ ולא נשא אותם הארץ או חסר מלת היא כאילו הוא כאשר היא קאה כמו באה עם הצאן: (אבן עזרא)

אור החיים ולא תקיח וגו' כאשר קאה וגו'. לא הספיק מה שאמר למעלה ותקיח הארץ, לזרז ביותר על דרך מה שדרש רבי אליעזר בן עזריה בפרשת אחרי מות (בתו"כ) משל לחולה שנכנס אצלו הרופא וכו' אל תאכל צונן וכו' שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר וכו' עד כאן, כמו כן במה שלפנינו נתכוין ה' לזרז ישראל ביותר: (אור החיים)

ספורנו ולא תקיח אתכם כאשר קאה את הגוי. ובזה האופן לא תקיח הארץ אתכם באותו ענין רע שהיא קאה עתה את הגוים: (ספורנו)

[כט] כי כל אשר יעשה מפל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם :

אונקלוס ארי כל די יעבד מפל תועבתא האלין וישתיצון נפשתיא דיעבדון מגו עמהון : (אונקלוס)

יונתן ארום כל מאן דיעבד חדא מפל תועבתא האלין וישתיצין נפשתיא דיעבדון (תרגום יונתן) : עממיהון : מגו חדא

רש"י הנפשות העושות. הזכר והנקבה (ז) במשמע: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) עיין לעיל בפסוק לא תקרבו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונכרתו הנפשות העשת. בפרהסיא שתמיתום ואת בסתר אני אכריתם : (אבן עזרא)

הרמב"ן ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. זרעו נכרת וימיו נכרתים לשון רש"י (לעיל יז ט) והנה בכריתות בתורה שלשה ענינים האחד שנאמר בו ונכרת האיש ההוא (שם שם ד ט) והשני שנאמר בהן ונכרתו הנפשות העושות (כאן) ונכרתה הנפש ההיא מלפני (להלן כב א) והשלישי שנאמר בהן הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה (במדבר טו לא) ואמר ביום הכפורים (להלן כג ל) והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואמרו בסיפרא (אמור פרק יד ד) לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא וכשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל גברה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה והם ששים שנה ואין נפשו בהכרת אבל יהיה לו חלק בעולם הנשמות כפי הראוי למעשיו הטובים כי צדיק היה ויהיה לו עוד חלק לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה ובזה אמר ונכרת האיש ההוא ואשר עם החטא החמור ההוא יהיו עונותיו מרובין מזכותיו עונש הכרת שבעבירה החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות ובמחויבי הכרת הזה רומז הכתוב באומרו ונכרתה הנפש ההיא מלפני (להלן כב א) וכתוב והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים וגם עד זקנה ושיבה כענין שכתוב (קהלת ז טו) ויש רשע מאריך ברעתו וזהו מה שאמרו רבותינו (עין ר"ה יז) אבל מי שעונותיו מרובין מזכותיו ובכללן עון פושעי אומות העולם בגופן ואמר רב פפא בעבירה כלומר בערוה מן העריות יורדים לגיהנם ונדונין שנים עשר חודש לאחר שנים עשר חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' ויש כרת חמור שנכרת גופו ונפשו והוא הנאמר בו (במדבר טו לא) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו (שבועות יג) הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא לומר שהוא ימות בנוער וחיתו בקדשים שלא תחיה נפשו בתחיית המתים ואין לה חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה הנאמר בתורה אלא בעניני עבודה זרה ומגדף ורבותינו דרשו בו עוד במסכת שבועות (שם) כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפיר ברית בשר אבל אינו בכל הכריתות ושם מבואר זה בגמרא שאין הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא באלו הנדרשים מן הכתוב הזה כי הכתוב הוא במגדף ועובד ע"ז והם הוסיפו במדרשים הכופרים בעיקר

והרשעים המוחלטים וכמו שנאמר בהם בקבלה (ישעיהו סו כד) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה (סנהדרין צ) ובברייתא (שם קח) ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכן נראה שאין כל חייבי כריתות בערירות ואין כרת לזרעם אלא באותן שכתוב בהן "ערירים" ויתכן שהוקשו כל העריות זו לזו אבל בשאר הכריתות כגון חלב ודם אין לנו כתב ר"א (להלן כג ט) יש הפרש בין והאבדתי ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש יחשוב החכם כי האובדת תאבד והנכרתת תכחד ולא ישא אלהים נפש ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרות בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו יתברך ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה (במדבר טו ט) ונכרתה הנפש ההיא מלפני (להלן כב ג) יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה (במדבר טו לא) כי העון אשר בה הוא יכריתנה וטעם הענין כי נשמת האדם נר ה' אשר נופחה באפיו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים והנה היא בענינה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סיבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה בהן התורה "כרת" כענף הנכרת מן האילן שממנו יחיה שרשו והוא מה שאמרו רבותינו (ספרי שלח קיב) מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שהן בשלום וכבר פירשנו (שמות ו ב) כי כל היעודים שבתורה בהבטחות או בהתראות כולם מופתיים מן הנסים הנסתרים שבדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם ולכן הזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש (כריתות ב) ומהם רבים באיסורי הערוה רצוני לומר על בעילה האסורה וכן מיתות בית דין בענין הבעילה שש עשרה ואין באיסור המאכלים מיתה כלל והטעם בהיות העונשין הגדולים כמיתת בית דין והכרת בענין הבעילה מפני שגילוי העריות דבר נמאס מאד אצל התורה כנזכר בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתוב וחכמים מזכירין לעולם (סנהדרין עד ועוד) עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים יזכירו אותה אחר עבודה זרה וקודם שפיכות דמים וכמו שאמרו (סנהדרין ק) אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה והרב אמר במורה הנבוכים (ג מא) בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר אותם וגם זה אמת

בעל הטורים הנפשות העשת. כתיב חסר לומר שחייב אפי' בלא התראה: (בעל הטורים)

ספורנו כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. והטעם שבעשותכם אחת מכל אלה תקיא אתכם הארץ באותו אופן רע הוא כי כל אחת מאלה ראויה לעונש כרת: (ספורנו)

[ל] ושמרתם את משמרתתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יהוה אלהיכם: (פפפ)

אונקלוס ותטרונו ית מטרת מימרי בדיל דלא למעבד מנימוסי תועבתא דאתעבדא קדמיכון ולא תסתאבון בהון אגא יי אלהכון: [פפפ] (אונקלוס)

יונתן וְתִטְרוּן ית מִטְרַת מִימְרֵי לְאִזְדָּהָרָא מְטוּל לְמַעְבַּד מְנִימוּסֵי תוֹעֵבָתָא דְאִיתְעֵבִידוּ בְּאַרְעָא קְדָמֵיכוֹן וְלֹא תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן אֲנָא הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ : (תרגום יונתן)

רש"י ושמרתם את משמרת. להזהיר בית דין (ח) על כך: ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם. הא אם תטמאו אני אלהיכם, (ט) ואתם נפסלים מאחרי, ומה הגאה יק לי זכם, ואתם מתחייבים כלייה, לכך נאמר אני ה' אלהיכם:

חסלת פרשת אחרי: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) לאי להזהיר את ישראל על כך הרי כבר אמור ושמרתם את חקותי וגו' ולא תעשו מכל התועבות האלה: (ט) דקשה לרש"י והא בתחלת הפרשה כתיב אני ה' אלהיכם. לכן פירש רש"י לאני ה' אלהיכם דכתיב הכא הוא קבלת מלכותי וגזרותי ומקום הכי הולאתי אתכם ואם כן כשתטמאו את עצמכם ולא תשמרו את גזרותי אם כן נפסלים אתם ממני ואם כן מה הגאה תהיה לעולם זכם כיון שאין אתם מקיימים גזירות ומשפטים של הקדוש ברוך הוא וכל שכן שאין אתם מקיימים גזירות ומשפטים של שאר מלכי זמן ודמ וממילא אתם חייבים כלייה כיון שאין לורך זכם וזפרטו שאתם עובדים עבודת אלילים: חסלת פרשת אחרי (שפתי חכמים)

אבן עזרא ושמרתם את משמרת. זאת המשמרת והיא לבלתי עשות: וטעם אשר נעשו לפניכם. שלא יאמר אדם הואיל ועשו כן הקדמונים אעשה כן גם אני: וטעם אני ה' אלהיכם. דבק עם משמרת שלא ישאל חסר לב למה זאת המשמרת כי אני ה' אלהיכם עשו כל אשר אצוה אתכם:

חסלת פרשת אחרי: (אבן עזרא)

אור החיים ושמרתם את משמרת. יצו ה' על הגדרים השומרים לבלתי יבא להכשל בתיעוב, והוא אומרו ושמרתם את משמרת פירוש משמרת הגדר, והטעם לבלתי עשות וגו' אפילו בשוגג, והגם שלא תתחייב על התיעוב בשוגג ואף על פי כן אתם מתטמאים במעשה התיעוב, והוא אומרו ולא תטמאו בהם, ולחשש זה. תשמרו משמרת. ואומרו אני ה' אלהיכם, נתכוון לומר כי בהטמאם אפילו בשוגג הם נגרעים מערך זה שיתייחד שמו יתברך עליהם, כי התיעוב בכל מציאות שיהיה יפעיל פירוד בין ישראל ובין השכינה, שאין שכינה שורה אלא על המושלל מהכיעור ההוא וקדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים:

חסלת פרשת אחרי: (אור החיים)

ספורנו ושמרתם את משמרת, לבלתי עשות מחקות התועבת. שמרו גם את המצוות שצויתני לשמירה וגדר שלא תכשלו בכל אלה, כמו אסורי מאכלות וטומאת נדה וזבה ויולדת וזולתם, ובזה האופן לא תטמאו בהם: (ספורנו)

פרשת קדושים

ויקרא פרק-יט

לֵאמֹר	מִשָּׁה	אֵל	יְהוָה	וַיְדַבֵּר	[א]
(אונקלוס)	לְמִימָר:	מִשָּׁה	עִם	וַיְדַבֵּר	וַיְדַבֵּר וַיְדַבֵּר
(תרגום יונתן)	לְמִימָר:	מִשָּׁה	עִם	וַיְדַבֵּר	וַיְדַבֵּר וַיְדַבֵּר

[ב] וַיְדַבֵּר אֵל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס מִלַּל עִם כָּל כְּנִישְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן קְדִישִׁין תִּהוֹן אַרִי קְדִישׁ אֲנָא וַיְדַבֵּר אֵל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

יונתן מִלִּיל עִם כָּל כְּנִישְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן קְדִישִׁין תִּהוֹן אַרוֹם קְדִישׁ אֲנָא וַיְדַבֵּר אֵל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רש"י דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, (א) מפני שרוב גופי תורה תלויין בה (ויק"ר כד, ה): קדושים תהיו. הוּו פרושים מן העריות (ב) ומן העבירה, שכל מקום שאתה מולא גדר ערוה אתה מולא קדושה (ויק"ר שם ו), אשה זונה וחללה וגו' (ויקרא כא, ז), אני ה' מקדשכם. (ת"כ פרשתא א, א.) ולא יחלל זרעו, אני ה' מקדשו (שם טו.), קדושים יהיו (שם ו.), אשה זונה וחללה וגו' (שם ז): (רש"י)

שפתי חכמים (א) ואם תאמר והא כל התורה כולה שנה משה לישראל כמו שפירש רש"י בפרשת כי תשא. ויש לומר דפרשה זו נאמרה להן בהקהל נשים וטף דכתיב

כל עדת בני ישראל כדכתיב בפרשת וילך הקהל את העם האנשים והנשים והטף אבל שאר פרשיות משה לא שנה אלל לאנשים. עוד יס לומר דמשה שנה להם כתות כתות זו אחר זו אבל פרשה זו היה במעמד כל ישראל ונפקא מינה שאינם יכולין לומר אי אפשי במורה זו דיס לי לשאול עליה ומה שלל שאלתי מיד למשה לפי שלל היו סס כל ישראל ומקום הכי היו כל ישראל ביחד שלל יכולין לומר כזה: (ב) דהא אין קדושה סייך אלל במה שהם פרושים ונדלים מן העמים במעשה כגון בליית ותפילין ושאר מלות עשה אלל בשב ואל תעשה אין ניכר סום פריקות. ומתקן הוו פרושים וכו' רולל לומר דקאי אפרשה של עריות דלעיל. ומן העבירות דנקט רס"י רולל לומר נמי עבירות של עריות: (ספתי חכמים)

אבן עזרא טעם אל כל עדת בני ישראל. להכניס את הגרים בעבור שהם נזהרים על העריות כישראלים וטעם להזכיר זאת הפרשה אחרי העריות שלא יחשבו כי בעבור שמירת העריות לבדם יעמדו בארץ אמר להם שגם יש מצות אחרות אם לא תשמרום תגורשו מן הארץ והם עשרת הדברים הנזכרים כי הנה הזהיר על עבודת כוכבים אחר שאמר כי קדוש אני ה' כי הוא כנגד הדבור הראשון על דעת רבים. ולא תשבעו בשמי. הוא דבור לא תשא: (אבן עזרא)

הרמב"ן אל כל עדת בני ישראל. כבר אמרו רבותינו (תו"כ ריש הפרשה) שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה וזה טעם "אל כל עדת בני ישראל" אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן השלמים ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:

קדושים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש"י אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם פרושים תהיו וכן שנו שם (שמייני פרק יב ג) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה והנה יהיה נבל ברשות התורה לפיכך בא הכתוב אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ימעט במשגל כענין שאמרו (ברכות כב) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה (בראשית ט כא) בנח ובלוט וכן יפריש עצמו מן הטומאה אע"פ שלא הוזכרו ממנה בתורה כמו שהזכירו (חגיגה יח) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס כענין שהזכיר הכתוב (ישעיהו ט טז) וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת

הכללית אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידי וגופו כמו שאמרו (ברכות נג) והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח) שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה וכן בענין השבת אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ ב) (הרמב"ן)

בעל הטורים קדשים תהיו. לעיל כתיב ושמרתם את משמרתי וסמיך ליה קדושים תהיו שאם ישמור עצמו מן החטא שוב אין חטא בא על ירו ומקדשין אותו מלמעלה: **אני ה' אלהיכם.** וסמיך ליה דבר אל כל עדת בני ישראל לומר שבני ישראל ייחרו השם ויאמדו ה' אחד: **עדת בני ישראל.** וסמיך ליה קדושים שדבר שבקדושה צריך עשרה דהיינו עדה. וכן י"פ ה' אלהיכם בפרשה זו. אני ה' אלהיכם איש אמו ואביו תיראו. לומר ששקול כבוד אב ואם ומוראם ככבוד השם ומוראו וסמיך ליה את שבתותי תשמורו שאם א"ל אביו לחלל שבת אל ישמע לו. וסמיך לשבת ע"ג ששקולים הם מנסך יין לע"ג ומחלל שבת כדאיתא בפ"ק דחולין: (בעל הטורים)

אור החיים אל כל עדת וגו'. טעם אומרו אל כל. אמרו ז"ל בתורת כהנים לפי שפרשה זו רוב גופי התורה תלויים בה נאמרה בהקהל. והגם שכל מצוה ומצוה ממצות התורה היה משה אומרה לכל ישראל כאמור בברייתא הובאה בעירובין (נד:), תירץ הרא"ם שהיו נכנסים כת אחר כת מה שאין כן בפרשה זו שנכנסו יחד ע"כ. וקשה לדבריו אם כוונתו באומרו שהיו נכנסים כת אחר כת על ישראל שהיו באים אחר הזקנים, אם כן משה הי' אומר יותר מחמשה וששה פעמים, ולפי חשבון הפעמים שמנה התנא שם שיש ביד כל אחד ד' אינו משמע כן, שכתבו וזה לשונם נכנסו כל העם וכו' נמצאו ביד אהרן ד'. ואם כוונת הרב באומרו כת אחר כת הוא על כת של אהרן, ונדב ואביהוא, וכת של הזקנים, וכו' שבשאר הציוויים היו נכנסים זה אחר זה וכאן נכנסו יחד אהרן נדב ואביהוא והזקנים והישראלים. הנה במה שנעמוד על עקרן של דברים למה משה נהג בכל המצות בסדר זה, ולא היה שונה לכולם יחד ד' פעמים, ונמצאו לכל אחד מישראל ד' פעמים מפי משה, שהוא יותר טוב מלשמוע הד' פעמים פעם ממשה וב' ג' פעמים מזולתו, אלא הטעם הוא לא' מב' דברים, או לעשות כבוד להדרגת ישראל כבוד לאהרן כבוד לבניו כבוד לזקנים ואחר כך לישראל, או לצד שכל אחד למד בפני עצמו מפי משה כשיחזור אהרן לבניו וכשיחזרו בניו לזקנים והזקנים לישראל מאמצעות זה יהיה ניכר ונרגש אם יש השתנות בנשמע בין הכתות כשיחזרו הדברים זה לזה, מה שלא היה הרגש זה אם היו כלם שומעים מפי משה הד' פעמים, ודבר זה יושכל בלב שומע. אם כן לב' הדרכים יותר נכון לעשות בסדר זה גם במצוה זו, בין לטעם לעשות כבוד לאהרן כו' למה יגרע כבוד אהרן וכו' כאן, בין לטעם שיכון הדברים לשומעים אדרבה כאן יצטרך להיות הדבר יותר לצד שהם גופי התורה. ואם לצד שיאמר משה המצוה בדרך כללי לכל ישראל, הלא גם בסדר הראשונות ישנה לבחינה זו שישנו לדיבורו של משה כללי לכל

ישראל כשנכנסין כל ישראל ושונה להם משה במעמד גם אהרן ובניו והזקנים, ואם כן מה כיעור בסדר הרגיל שצוה ה' לשנות שאין זה אלא גרעון:

אכן הנכון בעיני הוא, כי בסדר הראשון לא היה מדבר משה אלא לאנשים, וכאן צוה ה' שידבר לכל עדת ישראל אנשים ונשים וטף כסדר שהיו מקובצים במתן תורה. ובסמוך יתבאר הכתוב באופן אחר:

ואמרת אליהם. טעם שכפל לומר ואמרת לדבריהם ז"ל (ויק"ר פכ"ד תו"כ), שאמרו כי לצד שרוב גופי התורה וכו' לזה עשה בה גם כן כסדר נתינת התורה שדבר בה רכות וקשות (יתרו יט ג) כה תאמר וגו' ותגד, ואמר דבר לשון קושי **ואמרת** אמירה רכה, ובסמוך יתבאר הכתוב באופן אחר:

קדושים תהיו. צריך לדעת מה הוא המכוון של מצוה זו. ונראה שבא הכתוב לתת עשה על העריות, שציוה עליהם בפרשה הקודמת בלאו, הוסיף עשה עליהם לעבור עליהם גם בעשה. עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (קידושין לט:): ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה, והוא מאמר הכתוב קדושים תהיו במצות עשה בבא עבירה לידו שיתרחק מעשות, ובזה קיים מצות עשה שנצטוו במאמר **קדושים תהיו**, והוציא זכרון מצוה זו בלשון זה של **קדושים**, לומר שכל המקיים מצוה זו נקרא קדוש, והוא מאמרם ז"ל (ויק"ר פכ"ד ירושלמי יבמות פ"ב ה"ד) ג"כ. ולטעם זה דקדק לומר **אל כל עדת בני ישראל**, לומר כי מצוה זו שמצוה קדושים תהיו היא מצוה שישנה בכל אדם, שכל איש ישראל בקיימו מצוה זו קדוש יאמר לו, ואין הדרגה בישראל שתהיה נמנעת מהשגה זו. גם בזה יתישב טעם כפל דבר ואמרת, כי יש כאן דיבור קשה בערך העובר שיוסיף עונש עשה, ויש כאן מעלה וכבוד למקיימו שיקרא קדוש. ואולי כי דוקא בני"י הוא שישנם בבחינה זו מה שאין כן אומות העולם, לו יהיה שיפרוש אדם עצמו מבחינות העריות האסורות לו או אפילו שאינם אסורות, אף על פי כן מושלל הוא מבחינת הקדושה, ולזה אמר **אל וגו' בני ישראל**, ובסמוך יתבאר באופן אחר:

כי קדוש אני וגו'. צריך לדעת מה נתינת טעם הוא זה, וכי יתחייב הדבר ליציר כפיו להדמות לקונו, והלא הרבה הדרגות ישנם באלהי ישראל ואינם מושגים בישראל, ואם כונתו לומר טעם הציווי שהוא חפץ בדבר לצד אלהינו קדוש חפץ שגם עובדיו יהיו כמו כן ולא טעם המתחייב, ועד עתה אין אני יודע למה יתחייב הכתוב לתת טעם. ורז"ל נראה שמקושיא זה הרגישו, ודרשו בתורת כהנים וזה לשונם אם אתם מקדשים עצמיכם מעלה אני עליכם כאילו קדשתם אותי ע"כ. וכפי זה תהיה כוונת **כי קדוש וגו'** הודעת תועלת הנמשך, והודעת הפכו כמו שסיים שם התנא ואם אין אתם מקדשים עצמכם מעלה אני עליכם כאלו לא קדשתם אותי ע"כ. ואולי כי גם לזה כוון בכפל דבר ואמרת, לקושי הנמשך אם לא יקדשו עצמם, ולרוממות הנסבב אם יקדשו עצמן:

עוד נראה לפרש הכתוב על זה הדרך כי לצד שצוה ה' על בחינת תאוה הקבועה בטבע אנושי, והוא תאוה השולטת על הרצון, וכבר כתבתי בפרשה הקודמת בפסוק (יח ב) כמעשה ארץ מצרים וגו' כי בחינה זו אין יכולת באדם לשלוט עליה אלא בגדר הריחוק בבחינת החושב, ומעתה לצד שצוה ה' במקומו לקיים המין ולהדבק בצלע נכון לאיש יש מוצא רע מבחינה זו להתגבר בו בחינת חשק המתגבר ונוצח הרצון בהופכו, ואין אדם שולט בעצמו להשמר מן העריות שצוה ה' עליהם, ואם כן ממה נפשך יעשה מצוה דרך גבר בעלמא לקיים מינו הנה הוא

מושלל משמירת העריות, ימנע עצמו ממין זה כל עיקר הנה הוא מבטל מצות פריה ורביה ומצות יבום, אשר על כן בא מאמר ה' כאן וצוה בנעימות אמרי קדוש **קדושים תהיו** פירוש שיקדשו עצמן במעשים אשר באה עליהם המצוה לעשותה, פירוש שלא יעשה הדבר לתאות הגשם ולהשלים החפץ השואלו עשות דבר אלא יעשה הדבר בקדושה ובטהרה, כמו שמתעטף בציצית ומכניס תפילין בזרועו, וימאס בדעתו חפץ הבא מעצמו, והוא מאמרם ז"ל (נדרים כ:) יהיה דומה כמו שכפאו שד, ולאיש כזה קדוש יאמר לו, ולצד שיאמר אדם איך נכחיש המורגש שהחפץ יכירנו ויטעה טעם הדבר, ואין כח בבחינת החושב למנוע ההרגש בזה כי הרגשתו גדולה ומעוררת כל החושים והרגשות וכובשת המחשבה לבא עמהם בטעימת הדבר, ואם כן חזרנו לחששא הראשונה, לזה אמר **כי קדוש אני ה' אלהיכם**, פירוש על דרך אומרם ז"ל (תיקונים ע) כי כל העושה מצוה אחת שמו יתברך הוי"ה שורה על אבר שבו עשה המצוה, כי תיבת המצוה בו רמוז שם, מ"צ בא"ת ב"ש י"ה, ואותיות ו"ה הרי הוי"ה, וכבר כתבתי במקומות אחרים (לעיל יח ד) טעם שחצי השם בא"ת ב"ש וחצי נגלה. ואם כן בעשות האדם הדבר לשם מצוה הנה שם הוי"ה שורה עליו שהוא קדוש, ובזה אין דבר רע משתלשל מהמעשה, והוא אומרו **כי קדוש אני ה' אלהיכם**, דקדק לומר **אלהיכם** לרמוז אל דביקות ה' במתקדש לעשות המעשה לשם מצוה, על דרך אומרו ואתם הדבקים בה' אלהיכם. ולזה אמר **אל כל עדת בני ישראל** לומר שכל איש ישראל ישנו בגדר מצוה זו, גם כפל ואמרת לרמוז מעלה זו:

עוד ירצה באומרו **כי קדוש אני** וגו' פירוש לצד שיש מאמרו יתברך בתורה שעם בני ישראל הם דבוקים בהקב"ה דכתיב (שם) ואתם הדבקים וגו', ועל ידי עבדיו הנביאים כתוב לאמר (ידמ"י יג) כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקותי אלי את כל בית ישראל, מעתה בא הקב"ה בטענה הנשמעת ואמר **קדושים תהיו**, והטעם כי קדוש אני, ואם תאמר ומה לתבן את הבר, לזה אמר ה' **אלהיכם**, כאן רמז השראת שכינה בדבקות לה' כאמור בפסוק ואתם הדבקים בה' אלהיכם:

עוד ירצה שלא יאמר אדם שלא אסר הכתוב אלא מעשה העריות אבל לא בחינת החושב והסתכלות ושאר דקדוקי התיעוב אשר רבו וכבר רמזו מהם רז"ל (ברכות סא.) כגון המרצה מעות מידו ליד אשה וכו', כמו שדרשו בפסוק יד ליד וגו', וכאן צוה ה' על הדברים ההמה וכיוצא בהם שצריך להרחיק עצמו מהכיעור ומהדומה לדומה לו כדי שלא יבא להכשל אפילו בדקדוקים ההם, וכמאמר הזוהר בפסוק אל תפנו אל האלילים, והוא מה שצוה במאמר קדושים תהיו לבל יבא לידי החושב ותהיה נשללת מהם בחינת הקדושה כמאמר הכתוב (תצא כג יא) לא יהיה טהור מקרה לילה, ולצד שיאמר אדם הלא דבר זה אינו ברשותי שהגם שאשמור עצמי ביום אף על פי כן בלילה אין הדבר תלוי בידי, לזה אמר **כי קדוש אני ה' אלהיכם** וכיון שאני קדוש ואני עמכם אני אמנע בחינת הטומאה מגשת לאיש הישראלי, זולת אם אדם יחשוב בבחינת הרע אז שולל ממנו השראת שכינה ושורה עליו בחינת הרע והוא ההדרוקן המכסה פני איש רע, ואז יבא לידי קרי בלילה:

עוד ירצה על זה הדרך **קדושים תהיו** לשון עתיד פירוש אין הפסק למצוה זו, כי כל שער מהקדושה אשר יכנס עדיין ישנו בגדר הכנסה שער אחר למעלה ממנו, כי אין שיעור להדרגות הקדושה המזומנת לכל הרוצה ליטול את השם. וצא ולמד ממדרגות הנביאים זו למעלה מזו, ומשה עולה על גביהן, ואולי שיכול להיות הדרגה גדולה ממשה, והוא מדרגות מלכנו משיחנו המעוטר בעטרי עטרות, כמובן מפסוק (ישעי' יא) ונחה עליו רוח ה' וגו', ולדברי רז"ל (במד"ר

פייט דב"ר פ"ב) כי משה שהיה הוא הגואל העתיד, וכמו שהארכנו בפירושו של דברים במקומו, אם כן אין שיעור וגבול להדרגות הקדושה. לזה אמר **תהיו** כי מצוה זו אין לה הפסק ותמיד ישנה בגדר מצוה זו להיות קדושים. ונתן טעם לדבריו **כי קדוש אני ה' אלהיכם** שאין שיעור אל קדושתו יתברך, וחפץ ה' בבניו ידידיו להדמות לקונם בהפלגת הקדושה, ומעתה דון בדעתך ההדרגות אשר תבא בהם:

עוד ירצה בנתינת הטעם **כי קדוש** וגוי פירוש ולפי ערך גדולת קדושתו יתברך צריכין להתקדש כי לצד שאנו מכינים עצמינו להשראת שכינה על ראשינו צריכין לשער גודל קדושתו יתברך כדי לעשות המוכן לדבר, כי אינו דומה המאכסן בביתו הדיוט, למאכסן שר וגדול וקל וחומר מלך, וקל וחומר בנו של קל וחומר מלך המלכים, וקל וחומר וכו' מלך העולם אשר לו המלוכה, שכל מה שיעשה עדיין ישנו בקום עשה כי אין שיעור די להצריך עשות, ולזה אמר **כי קדוש אני ה' אלהיכם** פירוש ולערך קדושתו אני מצוה שתכינו עצמכם בכל יכולת המושג:

ותמצא שאמרו ז"ל (שבת קיב:) אם הראשונים כמלאכים וכו' ואם הראשונים אנשים וכו', הראת לדעת כמה צריך אדם עשות בהתקדשותו. וצא ולמד כמה היו משתדלים בעבודת ה' הראשונים, ממעשה רבי אלעזר בן עזריה (שם נד) שיצתה פרת שכנתו ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים הגם כי כפי דעתו היה מותר, ואמרו בירושלמי (שבת פ"ה) שהושחרו שיניו בתעניות על הדבר ההוא ולזה כיון באומרו **דבר** לשון קושי לצד הפלגת הציווי. ולצד בחינת המושג אמר **ואמרת** ואמר **אל כל עדת בני ישראל** לבל יאמר אדם שאין מצוה זו הגדולה לכל איש ישראל ולא דבר הכתוב אלא ליחידי סגולה, לזה אמר **אל כל עדת** וגוי שכלם ישנם בגדר מצוה זו, והוא מאמרם ז"ל (תדב"א רמב"ם הל' תשובה) יכול אדם לעשות עצמו כמשה רבינו:

עוד ירצה **קדושים תהיו** כמלאכים הנקראים קדושים, ככתוב (דניאל ח) ויאמר אחד קדוש, והוא על דרך אומרו (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, ולצד שהקב"ה השרה שכינתו בתוך בני ישראל ועשאים בני פלטין שלו במקום המלאכים, וצא ולמד מה שאמרו בספר הזוהר (ח"ב קמ:) על זמן שהשרה הקב"ה שכינתו בתחתונים כמה היתה הרגשת בני עליון על שבחר ה' באוכלסי ישראל יותר מאוכלוסי המלאכים, ולזה צוה ה' את אוכלוסי המובחרים שהן הנה מלאכיו ולהם יקרא קדושים וכשנכנסת' בגדר זה להיות אוכלוסי במקום המלאכים צריכין להיות קדושים. ורמז פרט זה שנכנסו במקום אוכלוסי המלאכים באומרו ה' **אלהיכם**: (אור החיים)

ספורנו **דבר אל כל עדת. קדושים תהיו.** אחר שהשרה שכינתו בישראל לקדשם לחיי עולם כמו שהיתה הכונה באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ובאמרו כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים והבדילם מטומאת המאכלות והזרע בטומאת הנדה והנגעים הנמשכים ממנה ומטומאת הזבה וטומאת החטאים כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ומחברת השדים ורוח הטומאה ומטומאת העריות כאמרו אל תטמאו בכל אלה אמר עתה שהכונה בכל אלה האזהרות היא שיהיו קדושים וזה כדי שידמו ליוצרים כפי האפשר כמו שהיתה הכונה בבריאת האדם כאמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וזה ביאר עתה באמרו כי קדוש אני ה' אלהיכם וראוי שתדמו אלי כפי האפשר בעיון ובמעשה ולהשיג זה ההדמות באר שנצטרך לשמור את

המצות הכתובות בלוח הראשון שכל הכונה בהם היא לחיי עולם בלבד כמו שבאר בסופם באמרו למען יאריכון ימך כאשר התבאר במקומו. והתחיל לבאר ענין כיבוד אב ואם. ואמר: (ספורנו)

כלי יקר דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו. פרט כל עדת כי אין עדה פחות מיי ואין דבר שבקדושה פחות מיי ע"כ אמר כאן דבר אל כל עדת בני ישראל אל כל עדה ועדה שיהיו קדושים על ידי שהם מותרים לכל דבר שבקדושה אשר בו מקדשים שמו ית' ז"ש כי קדוש אני.

והקדים לפרשה זו ענין קדושת ישראל, כי כמ"ש קודם מתן תורה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. כך בפר' זו נרמז כל י' הדברות כדאמר ר' לוי (עיי' בייק"ר כד.ה) ע"כ הקדים הקדושה לחבב עליהם המצות לומר שעל ידיהם יזכו למעלת הקדושה, ואל תאמר שהקדושה מילתא זוטרתא היא כי קדוש אני, הקטון בעיניכם לדמות הצורה ליוצרה כביכול. ורז"ל אמרו (ויק"ר כד.ו) כ"מ שתמצא גדר ערוה שם תמצא קדושה, וכבר ידעת שלשון גדר מורה על הדבר המותר מצד הדין ועושין סייג וגדר להתרחק מן האיסור, ע"כ אמרו שכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם תמצא קדושה כי כל קדושה היינו אף בדבר המותר, כמ"ש רז"ל (ספרי ראה קב.) קדש עצמך במותר לך. וקדושת הנזיר יוכיח ע"כ אמרו במקום שנזכר גדר ערוה אתה מוצא קדושה וכן במ"ת אל תגשו אל אשה דהיינו במותר להם ע"כ קראם גוי קדוש. וכן כאן נאמר לא תקרבו לגלות ערוה קריבה המביאה לידי ג"ע והוא גדר וסייג לערוה, וכן אשה זונה וחללה מדברים המותרים לישראל והכהן צריך גדר וסייג לאסור לו אף המותר לישראל כדי לקדשו בקדושה יתירה.

ומ"ש קדושים תהיו, יש במשמעותו לשון ציווי, ולשון הודעת הענין, כמו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. שהוא הודעת הענין, כך הודיע להם הקב"ה מתן שכרן של הגדורין מעריות שע"י זה יהיו קדושים לאלהיהם. (כלי יקר)

דעת זקנים קדושים תהיו. וזהו קדושים תהיו כי קדוש אני ה'. אל תפנו אל האלילים. אפי' אמרו לשם שמים אנו עושין כדי להכיר הבורא ולהבדיל במה שהעכו"ם עושין א"ה אל תפנו: (דעת זקנים)

[ג] איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס גבר מן אמה ומן אביהי תהוון דחליו ונת יומי שבגא דילי תטרוון אגא יי אלקכון: (אונקלוס)

יונתן גבר מן אימיה ומן אבוי תהוון דחליו ונת יומי שבגא דילי תנטרוון אגא יי אלקכון: (תרגום יונתן)

רש"י איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם תיראו (ג) אביו ואמו, זהו פשוטו. ומדכשו (ת"כ שם ג, קידושין כ:): אין לי חלל איש, אשה מנין, כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים, (ד) א"כ למה נאמר איש, שהאיש סיפק בידו לעשות, אבל אשה רשות (ה) אחרים עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן

ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמסדלתו (ו) בדברים: ואת שבתתי תשמרו. סמך שמירת שבת למורא אב, לומר אף על פי שהזהרתיך (ז) על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת, אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצוות: אני ה' אלהיכם. אתה ואבין חייבים בכבודי (יבמות ה:), (ח) לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. (ב"מ ל"ב). איזהו מורא, לא יסב במקומו, (ט) ולא ידבר במקומו, (י) ולא יסתור את דבריו. ואיזהו כבוד, מאכיל ומסקה, (כ) מלביץ ומנעיל, מכניס ומוליא (קידושין לא:): (רש"י)

שפתי חכמים (ג) דקשה לרש"י לאיש לשון יחיד ותייראו לשון רבים: (ד) ואם תאמר והא אמרינן הטה הכתוב אשה לאיש. ויש לומר דהיינו היכא דכתיב בלשון זכר אבל היכא דכתיב איש ממעטינן אשה אי לאו ריבויא וכהאי גוונא איתא בתוספות פרק ד' מיתות. מלאתי: (ה) ואין להקשות אם כן למה מרבינן אשה. דיש לומר כגון גרושה או אלמנה דאין רשות אחרים עליה: (ו) פירוש מפתח אותו כדמתרגמינן כי יפתה ארי ישל: (ז) דעת רש"י בזה שאל תקשה מנא ליה לפרש דלכך סמכו יחד כדי לומר שאף על פי שהזהרתיך על מורא אב ואם אין דוחה שבת הא רש"י סבירא ליה צפרשת ויקהל להיפך דמה שמוקדם צפסוק הוא עיקר כמו שמבואר שם. וכאן הקדים מורא אב ואם לשבת אם כן דלמא מורא אב ואם דוחה השבת. ועוד מנא ליה לפרש וכן בשאר כל המצוות דלמא דוקא שבת אינו דוחה שהוא חמור ויש בו מצות עשה ולא תעשה אבל שאר כל המצוות נדחין מפני מורא אב ואם לכך פירש אני ה' אלהיכם אתה ואבין כו': (ח) ואם תאמר והא צפרשה זו לא כתיב כבוד אלא מורא וגם לעיל פירש רש"י אם כן למה נאמר איש מפני שהאיש כו' משמע נמי שרואה לומר דפרשה זו מדברת בכבוד דגבי מורא אין שייך לשון סיפק ואין סיפק. ויש לומר כיון דלעיל מרבינן אשה מדכתיב תיראו ומכל מקום איש מוזהר טפי מאשה מדכתיב איש כמו שפירש רש"י לעיל ואם אינו לענין מורא דאין שייך בה סיפק ואין סיפק תנהו ענין לכבוד דשפיר שייך בו אין סיפק מפני שרשות אחרים עליה: (ט) יש מפרשים כל מקום שמיוחד לו בצית. ויש מפרשים מקום מיוחד שיש לו אלל זקנים: (י) כגון שהזקנים מדברים זה אחר זה וכשיגיע הזמן שהוא מדבר לא ידבר הבן במקומו: (כ) ואם תאמר היאך תלה זה בכאן לעיל היה לו לפרשו וגם גבי כבוד היה לו לפרשו צפרשת וישמע יתרו. ויש לומר דכלא פירוש זה הייתי אומר דמורא היינו דאפילו אמר לך חלל השבת תשמע לו ותחללו וכן בשאר כל המצוות אם אומר לך עבור עליהם חייב אתה להשמע לו ולעבור עליהם וכבוד דכתיב במקום אחר הוא שלא יסב במקומו כו' אבל השתא דפירש רש"י דמורא אב ואם אין דוחה המצוות על כרחך מורא היינו לא יסב במקומו אם כן איזה הוא כבוד ומתרגז מאכיל אותו וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ואת שבתתי תשמרו**. זכור את יום השבת. גם איש אמו ואביו תיראו הוא דבור כבד את אביך ואת אמך. גם לא תעמוד על דם רעך. דבור לא תרצח. ודבר השפחה הנחרפת אזהרת לא תנאף עם שהיא חפשית. גם לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תעשוק את רעך כנגד השלשה הנשארים וכבר אמרתי לך בפרשת ואלה המשפטים שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה לכן יש כדמות סמך להדביק הפסוקים. והנה פרשת קדושים תחלתו איש אמו ואביו תיראו והנה אמר כי יאריכון ימי המכבד אם כן יקצרון ימי המקלה על כן אמר תיראו וטעם להזכיר האם קודם האב כי הקטן איננו מכיר בתחלה כי אם אמו ואחר כך אביו ואחר כך שבת כי מצוה על הקטן לשמור את השבת ואין ככה שאר המועדים ואחר כך יכיר אלהיו ששבת ביום השביעי ואחריו אל תפנו אל האלילים ומורא האבות ידוע מהקבלה. ואמר איש פעם אחת דרך קצרה. ואמר תיראו לשון רבים כי חייבים הרואים ללמדו ולהכריחו וכן בשמירת שבת: וטעם **אני ה' אלהיכם**. שתעשו כמוני ששבתתי מכל מלאכה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **וצוה איש אמו ואביו תיראו** (פסוק ג) **כי שם צוה על הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמר ואת שבתתי תשמרו כי שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה וכבר פירשנו** (שמות) **כ** **ח** **ענין** **שניהם** (הרמב"ן)

בעל הטורים **אלהיכם**. וסמך ליה אל תפנו כלומר אל שעשיתם מדעתכם אל תפנו לו: (הטורים) **בעל**

אור החיים **איש אמו וגו'**. טעם סמיכות מצוה זו למצות קדושים. נתכוון לרמוז גם כן גדר לעריות, והוא על דרך מאמרם ז"ל (סוטה לו): שדרשו בפסוק ויפוזו זרועי ידיו מידי אביר יעקב וגו' כי כשתקפתו אשת פוטיפר ליוסף ותקפו יצרו נזדמנה לו דיוקן אביו ואמר לו וכו' מיד ויפוזו זרועי וגו'. ושמעתי משם אנשי אמת (קב היש פ"ב) כי דיוקן האב תגביר כח הקדושה בבו ונתמנעהו מבוא אל התייעוב והוא אומרו סמוך למצות העריות **אביו ואמו תיראו**, ולזה מי שתקפו יצרו יצייר בין עיניו יולדיו ויהיה לו למשיב נפש:

גם ירמוז כי בעשותו המזימתה יבזה כבוד אביו, ולזה יצו האל סמוך למצות העריות מצות מוראו של אב ואם, הא למדת שאם גילה עריות בטל מצות מורא אב ואם שגרם להם זלזול שיאמרו ארור שזו ילד וכו', ולדרך זה הקדים האם לאב לצד שהיא נוטלת החרפה ביותר, על דרך אומרו (משלי י) ובן כסיל תוגת אמו. ולדרך זה הרווחנו טעם נכון גם בסמיכות **ואת שבתותי תשמרו**, והוא על דרך אומרו ז"ל בזוהר (ח"ב רעז ח"ג ש"א) כי ז' צדיקים יתכנו להם ז' ימי השבוע, ואמרו בזוהר חדש (ריש פ' תולדות) כי יום שבת הוא כנגד יוסף הצדיק, והוא סוד השלום ולזה אנו אומרים שבת שלום ואנו מברכין הפורס סכת שלום, והיא בחינת יסוד הכל ויוסף לצד צדקתו אשר שמר אות ברית קודש מגשת אל הטומאה ירש בחינה זו. והוא מה שאמר כאן **ואת שבתותי** ב' שבתות א' שמירת עצמו מלטמא אות ברית קודש, וא' שמירת שבת ושניהם בחינה אחת, ולזה נקראים שניהם אותות, בשבת אמר (תשא לא יג) אות היא ביני וגו'. ובמילה אמר (לד יז יא) והיה לאות. ותדע כי ב' הבחינות בערך המעשי הם ב' אבל בערך המסובב מהם הוא בחינה אחת והשומר אחד מהם יסובב התיקון והתקשרות נפשו בב' המצות, ולזה אמר **ואת שבתותי**:

ואביו תיראו. בתורת כהנים אמרו שבמקום אחד הקדים הכתוב אב לאם דכתיב (יתרו) כבד את אביך ואת אמך וגו', ובמקום אחר הקדים אמו וכו' לומר

ששניהם שקולים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם. גם הברייתא הובא בקידושין דף ל"א דרש רבי וזה לשונם גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה וגו' שבן מכבד לאמו וכו' לפיכך הקדים כבוד אב וכו' וגלוי וידוע וכו' שהבן מתירא מאביו וכו' לפיכך הקדים ה' מורא האם וכו' ע"כ. וקשה לי לבי' הדרשות, כי כשנשכיל בענין בבי' הכתובים החשיב הכתוב האב יותר מהאם בפסוק כבוד וגו' הסמיך האב לכבוד באומרו כבוד את אביך, גם בפסוק זה הסמיך האב למורא באומרו ואביו תיראו, ובדרך הזה מצינו לרז"ל שדרשו בכמה מקומות. והן אמת אם לא היה דין יוצא מדרך זה הייתי יכול לפרש הכתוב כדברינו שכבר הרשות נתונה לנו לפרש הכתוב הגם שיהיה בסדר אחר משונה מדברי הראשונים כל שאין הדין משתנה, אבל במה שלפנינו ישתנה הדין, אם נתגרשה האם, כי לפי מה שפרשנו שהתורה הקדימה בבי' המקראות האב לאם אם יאמר אביו השקיני מים ואמו אומרת השקיני מים אם להקדים אביו לאם, ולדברי רבותינו שאמרו שהם שוים אלא לצד שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו אם נתגרשה שאין טעם זה רצה יקדים לאביו רצה יקדים לאמו. וכן אמרו שם בקידושין בשאלת בן אלמנה אחת את רבי אליעזר ורבי יהושע, וזה לשונם נתגרשה מהו אמר לו הטל להם מים בספל וכו' ע"כ. הרי לסברת ר"א שקולים הם ממש. ואולי כי לפי מה שדרשו ז"ל שם בתורת כהנים וזה לשונם איש אין לי אלא איש אשה מניין תלמוד לומר תיראו אם כן למה נאמר איש מפני שהאיש סיפק בידו אשה אין סיפק בידה לעשות ע"כ, הנה לדברי ברייתא זו נאמר איש למעט אשה בענין הכבוד אמור מעתה שלענין הכבוד נאמר איש אמו וגו', ובאם אינו ענין, וכפי זה ישנה להקדמת אם בבחינת הכבוד, וכל זה ליישב ברייתא דתורת כהנים. אבל לדרשת רבי שדרש שהקדים הכתוב אם לאב בבחינת המורא וכו' עדיין קשה. ואולי כיון שאין זה אלא דרך אגדה ואין יוצא מזה דין הדרשה תדרש, שהרי סוף סוף הקדים הכתוב אם לאב שהיה לו לומר איש יירא אמו ואביו, והגם שהוכרח הכתוב לדבר בסדר זה לומר איש למעט אשה מחיוב הכבוד ולומר תיראו לרבות בבחינת המורא, אף על פי כן סוף סוף הרי סדר האם קודם לאב והאגדה נתלית ברמז כל שהוא:

עוד נראה לומר כי התנאים לא נראה להם לומר שלצד שהסמיך הכתוב זכרון המורא לאב יהיה גדול מהאם. מטעם שהכתוב הוכרח במעשיו לדבר בסדר זה איש וגו' תיראו כדי שנדרש מיעוט ורבוי בנשים, וכיון שכן נאמר בפה מלא שהקודם בפסוק הוא הראשון, ואמר תיראו לבסוף לא להסמיך לה האב כדי שיהיה במעלה יותר מהאם אלא לדרוש ממנה רבוי חיוב האשה במורא הורים:

עוד נראה לומר טעם שאמר לשון יחיד וגמר אומר לשון רבים, נתכוון לומר כי כשהבן יהיה ירא מאביו גורם גם כן שבנו יהיה ירא ממנו, איבעית אימא למה שקדם בדברינו במקומות אחרים (ויחי מט ג) כי שורשי הקדושה ונגדיהם הנמצאים במוליד יעשו כיוצא בהם בנולדים. ואיבעית אימא מדרך המוסר כי כשיראה הבן שאביו מזלזל בכבוד אביו יפקע כלילת מוראו גם כן ממנו, וכשאדם ירא מאביו וכו' הבן לוקח מוסר. גם ישרישו בנפש הבן בחינת מפעל הטוב, ונמצא מקיים ב' מוראים, והוא אומרו **איש** לשון יחיד **תיראו** לשון רבים, כי במורא א' יראים ב', וזה אומרם (אבות פ"ד) מצוה גוררת מצוה:

או יאמר על דרך מה שפסק הטור סימן ר"מ וזה לשונו ונראה לי כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו כדאמרין (ב"ק צד:) גבי הניח להם פרה גזולה חייבין להחזיר משום כבוד אביהם, ופריך בש"ס והלא לאו עושה מעשה עמך ואין חייבין בכבודו, ומשני כשעשה תשובה, אלמא כל שלא עשה תשובה אין חייבין בכבודו עכ"ל. סובר הרב שאין להחזיקו בעשה תשובה אלא כשראינוהו שעשה דוקא.

והוא מאמר הכתוב **איש אמו ואביו** פירוש איש שמתנהג עם אמו כמנהג אב ואם לזה תיראו אבל מי שמזלזל בכבוד אביו ואמו פטור ממורא. ותיבת אמו ואביו חוזרת לאיש המוליד ונמשכת גם כן לתיראו להגיד על מי באה מצות תיראו והבן. וגם לפי מה שכתבתי בחבורי פרי"ת והעמדנו דברי רמב"ם שכתב שמן הסתם מוחזק בחזר בתשובה, והוכחתו מההיא שאמרו בש"ס (קידושין מט) באומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק גמור וכו' שאנו אומרים עשה תשובה הגם שלא ראינוהו שעשה וכו', ודחינו ראית הטור שהביא מהניח להם אביהם פרה גזולה, כי שאני ההוא שמעשיו מוכיחים שלא חזר בתשובה שהרי עודנה לפרת חטאתו עומדת חיה אף כי אחרי מותו, אבל כל שאין הוכחה כזו מן הסתם יעמוד בחזקת שחזר, גם לפי זה יעמדו דברינו בזמן שאנו רואים ודאי שאינו מכבד ואין מקום לחוש לתשובה, וכדומה להניח פרה גזולה, איש כזה פקע כבודו ומוראו מבניו כאשר עשה:

עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל בההיא עובדא דההוא גברא וכו' ושמע ושמתיה משום לפני עור לא תתן מכשול, והוא מאמר הכתוב כאן תיראו לשון רבים הגם שלא צוה אלא לאחד דכתיב איש אף על פי כן המצוה מוטלת על הירא ועל המתירא לבל יגרום למצוה שלא ירא שלא יסובבהו ליכשל:

ואת שבתותי תשמרו וגו'. רז"ל אמרו (ב"מ לב:) מנין שאם אמר לו אביו חלל שבת וכו' שלא ישמע לו דכתיב איש אמו וגו' ואת שבתותי וגו' אני ה' שאתה ואביך חייבין בכבודי ע"כ. הנה לטעם אתה ואביך וכו' שדרשו מאמרו אני ה' מובן כי כמשפט הזה יהיה בכל מצות התורה הגם שאינם חמורים כשבת כגון השבת אבידה וליטמא למתים, אם כן למה לא הסמיך אלא מצות שבת שהיא חמורה שהיה לו להסמיך מצוה אחרת קלה, גם בזה לא היה צריך לנתינת טעם אני ה' להביא ממנה שאר מצות קלוי. ויתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפרק ה' מהלכות ממרים וזה לשונו היו אביו ואמו רשעים גמורים וכו' אסור לו להכותם וכו' ע"כ. ודייקו כל האחרוני כי דוקא להכותם אסור אבל כבודם ומוראם אינו חייב בו. והעליתי בחיבורי על יורה דעה בישוב דברי רמב"ם עם מה שכתב הפרק ז' מהלכות ממרים שחייב לכבדם, כי לא כ' כן אלא במי שעבר קצת עבירות לתיאבון באקראי, וכאן מדבר במי שהחזק ברשע גמור, ולזה דקדק בלשונו רשעים גמורים ולא הספיק לומר רשעים. וסובר אני שרשעים גמורים הם עוברים על כל העבירות הבאות לידם אלו אינו חיוב על הבן לירא מהם ולכבדם. והוא מאמר הכתוב כאן **איש אמו ואביו תיראו** ותנאי הוא הדבר **ואת שבתותי תשמרו** כלכם אבות ובנים, ודוק מינה שאם האבות לא ישמרו שבתות ה' הרי פקע מצות מוראם כי שקול שבת כנגד כל התורה כולה (שמו"ר פכ"ה י"ב) ונקרא רשע גמור:

עוד יתפרש כל הכתוב בדרך רמז בהעיר עוד למה אמר **שבתותי** לשון רבים ולא לשון יחיד כדרך הרגיל בכל התורה. ורז"ל אמרו (שבת סט:) שבא ליתן שמירה אחת לשבתות הרבה, והכוונה בזה שאם עשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה בהעלם שבת אינו חייב אלא חטאת אחת. ונראה על דרך מה שאמרו בספר הזוהר (כ"א ה:) כי שבתותי ירמוז ללילה וליום, וזה לשונו דא שבתא ומעלי שבתא כי לילה כיום יתקדש, ולצד שבחינת לילה אינו שוה לקדושת יום כי הלילה הוא בחינת אור המתיחס אליו כלה והוא בחינת שמור, והיום הוא בחינת אור עליון המתיחס אליו בחינת חתן המשפיע באור הלילה כידוע ליודעי חן ולזה יתיחס אליו זכור, ולזה אמר בזוהר (ח"ב פ"ח) כי סעודת לילה היא סעודת חקל תפוחין קדישין וסעודת יום היא סעודא עתיקא קדישא אב הרחמים, ולזה יקרא

קידוש היום בלשון חז"ל (פסחים קו.) קידושא רבא.

ושמעתי גם ראיתי כתוב (בסוף שו"ע האריז"ל) מעשה שבימי ראב"ע עמד טועה אחד וכתב בראיות כי יום שבת יקדים בו היום ואחר כך הלילה ונתגלה הדבר להרב על ידי נס וסתר מועצותיו וכו' דרשו מעל ספרו (אגרת שבת), וכנגד דעת טועה זו דבר הכתוב ואמר **איש אמו ואביו תיראו** הקדים אם לאב והשוה למצוה זו מצות השבת ואמר **ואת שבתותי** שהם לילה ויום וכו' לומר שגם בהם יקדים בחינת האם שהיא לילה לבחינת האב שהוא היום, שכסדר הורים כן סדר שבתות מעלי שבתא ושבתא ולא כדעת הטועים הנזכרת: (אור החיים)

ספורנו **איש אמו ואביו תיראו**. להורות שלא יהיה הכבוד בהם על אופן שיהיה לבו גס בהם אף על פי שיכבדם במאכל ובמשתה ובמלבוש כמו שהזכירו ז"ל (פרק קמא דקדושין) באמרם יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם אבל יהיה כבודו להם כמכבד נוראים אצלו למעלתם עליו. ואחר כך ביאר ענין שבת באמרו: **ואת שבתותי תשמורו**. שלא על שבת בראשית בלבד הזהיר אבל על כל מיני השבת שהם שבת בראשית ושבת הארץ ושמיטת כספים המעידים על חדוש העולם. ובאמרו אחר כך: (ספורנו)

כלי יקר **איש אמו ואביו תראו** ו**את שבתותי תשמורו**. פרש"י שאם יאמר לך אביך חלל את השבת אל תשמע לו. ובפר' ויקהל פירש"י מדהקדים שמירת שבת לבנין המשכן לומר לך שאין בנין המשכן דוחה שבת ש"מ שהמוקדמת דחי למאוחרת, שאני הכא שהתחיל בלשון יחיד איש אמו ואביו וסיים בלשון רבים תיראו, תשמורו, בשלמא תיראו קאי על איש ואשה כפירש"י אבל אצל השבת למה אמר תשמורו לשון רבים מה לי איש מה לי אשה, אלא ודאי תשמורו קאי על הבן והאב לומר לך שאתה ואביך חייבים בכבודי.

ומה שפרט השבת יותר מכל מצוה שבתורה, לפי שטעם של מצות כיבוד אב ואם הוא שראוי לחלוק כבוד למי שהוציאו לאור ההויה הלא הוא אביך קנך והוא עשך ואיך לא תחלוק כבוד למי שהמציאך כי זולתו לא היה לך מציאות כלל, והשבת מורה על כיבוד של השי"ת כי הוא מורה על חידוש העולם ושהמציא הקב"ה לאור ההויה אותך ואת אביך, ואם יאמר לך אביך חלל השבת כדי לטעת בלבך שהעולם קדמון ובלתי מחודש כדי שתאמין שאין לך שום אב אחר זולתו ויאמר כל זה לפתותך שתבטל רצון אביך שבשמים מפני רצונו לא תאבה ולא תשמע לו, כי באמת הוא ית' אב לכלנו וחייב אתה לבטל רצון אביך מפני רצונו ית' כי אתה ואביך חייבים בכבודו, אבל אם יאמר לך אביך לעבור עבירה אחרת פשיטא שלא תשמע לו כל זמן שראש נזרך קיים ואתה משמר השבת כהלכתו ומאמין בחידוש העולם כי אב אחד לכלנו וע"ז אינו צריך לצוותך, זולת אם יבא לחלוק על השורש מראש אמנה ע"ז אתה צריך זירוז ביותר ועל כן מצינו בכ"מ סמיכת השבת למצות כיבוד אב ואם כי גם השבת מורה על כיבוד האב ראשון לכל נוצר. ויכלול הסמיכות עוד, ג' שותפין אשר באדם אב ואם והקב"ה.

ומה שמקדים במורא אמו לאביו ובכיבוד הקדים אב לאם, לפי שגם האיש חייב בכבוד אשתו כארז"ל (יבמות סב.): לעולם יכבד אדם אשתו יותר מגופו, סד"א שאין כל כך קפידא אם תקל בכבודו שהרי גם האב חייב בכבוד אמך על כן הקדים האב לומר לך שכבודו יהיה גדול עליך ככבוד האם אע"פ ששניכם חייבים בכבוד האם, ובמורא צריך שיהיה אימת בעלה עליה סד"א שמוראה אין בו כל כך קפידא ע"כ הקדים האם לומר שעל כל פנים מוראה עליך. (כלי יקר)

[ד] אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס לא תתפנו בַּתַּר טַעֲנוּ וְדַחְלוּ דְמַתְכָּא לָא תַעְבְּדוּן לְכוּן אֲנָא יְיָ אֱלֹהֵכוּן:
(אונקלוס)

יונתן לא תִסְטוּן לְפִוְלָחוּ טַעֲנוּ וְדַחְלוּ דְמַתְכָּא לָא תַעְבְּדוּן לְכוּן אֲנָא יְיָ אֱלֹהֵכוּן:
(תרגום יונתן)

רש"י אל תפנו אל האלילים. (ב) לעזדם. (ת"כ ס"י) אלילים לשון אל, כלל הוא חסוב: ואלהי מסכה. תחילתן אלילים הם, ואם אתה פונה אחריהם (מ) סופך לעשותן אלהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים, ולא אחרים (ו) לכם. ואם תאמר לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם, (ס) הרי כבר נאמר לא יהיה לך (שמות כ, ג), לא שִׁלְךָ וְלֹא שֶׁל אַחֲרִים: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש לא תפנה מחשבתך לעזדם ואין פירושו לעזדם שזה כבר אמור אחת בעשרת הדברות ואחת בפרשת משפטים ולימד דאף שלא כדרכם אסור לעובדן. ועוד הא כתב אחר זה אם אתה פונה סופך כו' והא כבר עשאן אלהות כיון שעובדן אלל על כרחך כריך לומר לא תפנה מחשבתך לעובדם. ואין לפרש אל תפנו לראות אם כן היה לו לכתוב לא תביטו: (מ) דאם לא כן למה קראן תחלה אלילים ואחר כך קראן אלהות: (נ) רואה לומר דמחלקינן הפסוק לא תעשו פירושו לאחרים. ולכם פירושו ולא אחרים לכם והוא שתי אזהרות אחת לא תעשו ואחת לכם: (ס) ואין להקשות למה לא מקשה רש"י נמי וגם תעשו לאחרים. דזה אין מתורץ דלא משמע מלא יהיה לך אלל אם עושה הוא או אחרים לו שאסור לקיימו אבל שהוא לא יעשה לאחרים לא משמע מלך. ואם תאמר הואיל וכן הוא דלמא מותר לעשות לאחרים דדוקא כתיב לא תעשו לכם. ויש לומר הואיל ומרבינן מלך לא שִׁלְךָ וְלֹא שֶׁל אַחֲרִים על כרחך לכם דכתיב כאן לא קאי אלל תעשו דהא של אחרים נמי אסור לך וריך לחלק הפסוק ואם כן לא תעשו על כרחך לא תעשו לאחרים משמע. מהרי"ך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אל תפנו. אפילו בלב להסתכל: האלילים. הם (ד) ואמר אל תפנו אל האלילים. והוא מלשון. ואם יפנה הפסילים ונקראו כן כי הם דבר שקר כמו רופאי אליל כלכם ויתכן להיות מגורת אל והטעם שאיננו יש: ואלהי מסכה. לקבל כח העליונים כי אין צורך לאלוה אחר עמי על כן כתוב אני ה' אלהיכם ובלשון רבים תפנו גם תעשו כי הרואה ולא יגלה הדבר הוא משתתף עמו: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואמר אל תפנו אל האלילים. והוא מלשון ואם יפנה לבבך (דברים ל"ז) אשר לבבו פונה היום (שם כ"ט י"ז) יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם

תועלת או שיבאו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו ולא תבא עתידות רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותינו (שבת קמט) דיוקנות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנאמר אל תפנו אל האלילים הכניסו אפילו ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בענינם כלל ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם משעת עשייה והאזהרות בעבודה זרה יבאו בתורה במקומות רבים ובמדרש ויקרא רבה (כד ה) הזכירו על הפרשה הזו רבי לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב) וכתוב הכא אני ה' אלהיכם לא יהיה לך (שם כ ג) וכתוב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם לא תשא (שם כ ז) וכתוב הכא (פסוק יב) ולא תשבעו בשמי לשקר זכור את יום השבת (שם כ ח) וכתוב הכא ואת שבתותי תשמורו כבוד את אביך ואת אמך (שם כ יב) וכתוב הכא איש אמו ואביו תיראו לא תרצח (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק טו) לא תעמוד על דם רעך לא תנאף (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק כט) אל תחלל את בתך להזנותה לא תגנוב (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק יא) לא תגנובו לא תענה (שם כ יג) וכתוב הכא (פסוק טו) לא תלך רכיל בעמך לא תחמוד (שם כ יד) וכתוב הכא ואהבת לרעך כמוך (להלן פסוק יח) ע"כ במדרש (הרמב"ן)

בעל הטורים ה' אלהיכם. וסמך ליה וכי תזבחו שצריך לזבוח לה': (בעל הטורים)

אור החיים אל תפנו. אומרו לשון פניה, לאסור מחשבת עבודה זרה, שלא יהיה פונה בדעתו לחשוב בה. ולהשכילך על דבר אמת דע כי בחינת אלהים אחרים תתיחס לה בחינת אחוריים, וכשהאדם חושב בה הם פונים אותם לצד פנים, והמשכיל יבין:

האלילים. אמר לשון רבים, לצד שבחינת הרע היא בחינת הפירוד ואין חלק בה שיהיה לאחד, ולזה כשיזכיר הכתוב אלהים אחרים יזכירם בכינוי רבים:

ואלהי מסכה וגו'. קשה והלא צוה בדרך כלל על כל האלילים שלא לפנות להם, ומה צורך לחזור ולצוות על זה. עוד למה אמר **לכם**. ואולי שיכוין למה שאמרו ז"ל (תיקונים יח) כי בעשות האדם מעשה הגון תשרה עליו שכינה, ובעוברו פי ה' האבר שבו חטא שורה עליו רוח הטומאה, והוא מסך המבדיל בינו ובין אלהיו כדרך אומרו (ישע"י נט) עונותיכם מבדילים וגו', והוא מאמרו כאן **ואלהי מסכה** פירוש אלהים שהם מסכים מבדילים אתכם ממקור החיים לא תעשו אותם לכם, הא למדת שהפונה לעבודה זרה גורם מסך המבדיל בינו ובין קונו, ולזה גמר אומר **אני ה' אלהיכם** לומר ממי הוא נבדל מצד המסך הלז:

עוד יכוין באומרו אני ה' אלהיכם כי במה שישמור עצמו מאיסור זה של עבודה זרה בזה ה' אלהיו על דרך אומרם (חולין ה). כל הכופר בעבודה זרה כמודה בכל התורה כולה. ובדרך רמז יכוין על דרך אומרם ז"ל (מגילה כח). בפסוק לולי פני יהושפט וגו' מכלל שאסור להסתכל בפני אדם רשע, והוא אומרו כאן **ואלהי מסכה לא תעשו לכם** פי לא תעשו עצמיכם אלהי מסכה שאסור להסתכל בכם: (אור החיים)

ספורנו אל תפנו אל האלילים. באר שכאשר הזהיר ואמר לא תעשה לך פסל (שמות כ, ד) לא בלבד אסר לקבלם עליו לאלהים אבל אסר אפילו לכבדם ולעשות מסכה בשעות ידועות להשיג בה הצלחות קנינים מדומים וזולתם: (ספורנו)

כלי יקר אל תפנו אל האלילים. אחר שהזהיר על מורא ג' מולידיו בא למעט האלילים כמ"ש (ירמיה ב.כז) אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני. לומר לך שאין שותפין ביצירתך כ"א ג' אלו ולא יותר. וסמך לזה וכי תזבחו זבח שלמים, לפי שאמר אל תפנו וסתם פנייה היא בלב כמ"ש ואם יפנה לבבך (דברים ל"ז) אשר לבבו פונה (שם כט.יז) כי בע"ז הקב"ה מצרף מחשבה למעשה שנאמר (יחזקאל יד.ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם, וטעמו של דבר כי עיקר הע"ז תלויה בלב המאמין ולא מצינו בכל התורה שהמחשבה פוסלת כמו המעשה כי אם בע"ז, ובקרבן, שאם חישב בשעת שחיטה לאוכלו חוץ לזמנו או חוץ למקומו פגול הוא לא ירצה, ע"כ סמך מצות אל תפנו אל האלילים המדברת בפנייה שבלב אל מצות וכי תזבחו זבח שלמים לה' לרצונכם תזבחוהו. פירש"י שלא תחשבו עליו מחשבת פסול כי בכל התורה דברים שבלב אינן דברים חוץ מבי' אלו.

ומה שפירש"י ורבותינו דרשו (זבחים מז.) מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט, בזה נוכל ליישב הסמיכות של ובקצרכם קציר ארצכם וגו' לומר לך שיש מצוה שאינה צריכה כוונה והיא הצדקה כמו שפירש"י פר' כי תצא (כד.ט) בפסוק ושכחת עומר בשדה וגו' למען יברכך ה', פירש"י ואע"פ שבאת לידו שלא במתכוין, אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ומתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה. ומטעם זה נאמר (משלי כא.ג) עשוה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. כי הזבח צריך כוונה והצדקה אפילו שלא במתכוין.

ומ"ש ובקצרכם לשון רבים ואח"כ אמר לא תכלה פאת שדך לשון יחיד, לומר לך שאפילו בזמן קצירה שרבים קוצרים אל תדמה בנפשך לאמר יכול העני להתפרנס משדות של אחרים אף אם לא אניח להם לקט שכחה ופאה, ת"ל לא תכלה. ולא תלקט. החוב מוטל על כל יחיד ואינו יכול לפטור את עצמו בשל אחרים. ורמז עוד בלשון יחיד זה שהצדקה צריכה להיות בסתר שלא יודע לשום אדם כי אם לנותן ומקבל. וי"א לפי שהקוצרים רבים ע"כ אמר ובקצרכם אבל מ"מ אין החוב כי אם על בעל השדה לכך נאמר לא תכלה כך נראה בעיני קישור פסוקים

ונוכל לומר עוד, בענין סמיכות לרצונכם תזבחוהו לפסוק אל תפנו אל האלילים. שלא ינהגו בזביחתה אל ה' כמנהג ע"א שאינן זובחים כי אם בזמן שהם מקבלים הטובה ותולין בהם כמ"ש (חבקוק א.טז) על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה. ואין זה זביחה לרצון כי אם מהכרח קבלת הטובות אמנם לא תעשון כן לה' כי אם לרצונכם תזבחוהו, כאלו אין לכם שום סבה המכרחת אתכם על הזביחה ולא יהיה לכם שום כוונה זרה כי אם תתכונו כדי לעשות נחת רוח לפניו יתברך, וכל מחשבה זרה נקראת חוץ לזמנו וחוץ למקומו כי אין זה מקומו וזמנו ונקרא מתעסק בקדשים שאינו מתכוין בעצם וראשונה על הזביחה. ודבר זה ברור למבינים וקרוב לשמוע. (כלי יקר)

דעת זקנים ואלהי מסכה לא תעשו לכם. מה לכם שהרי לעשות לאחרים יש אזהרה אלא אמר הקב"ה ואלהי מסכה לא תעשו לאחרים ומה שאחרים עושין לא תקבלו באלוה: (דעת זקנים)

וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבֶח שְׁלָמִים לַיהוָה לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבְּחֻהוּ:

אוּנְקִלוּס וְאֵרִי תִכְסוּן נְכֶסֶת קוּדְשָׁא קְדָם יְיָ לְרַעְוָא לְכוּן תִּכְסְנָה: (אוּנְקִלוּס)

יונתן וְאָרוּם תִּיכָסוּן נְכִסֶּת קוּדְשֵׁיא קָדָם יְיָ לְרַעְוָא לְכוּן תִּיכָסוּיָהּ : (תרגום יונתן)

רש"י וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו, אלא ללמד, שלא תהא זביחתן אלא על מנת להאכל בתוך הזמן הזה, שאם לקבוע להם זמן אכילה, הרי כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו' (ויקרא ז, טז): לרנכם תזבחהו. תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרנכם. אנפיי"אימנטו, זהו לפי פשוטו. ורבותינו למדו (חולין יג): מכאן למתעסק בקדשים (ע) שפסול, שצריך שיתכוין לשחוט: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) רוצה לומר שמתעסק בדבר אחר וזא שחיטה לידו כגון שזרק סכין זכותל לנועלו וזזריקה נשחטה הבהמה בלא כוונה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכי תזבחו זבח שלמים. דבק עם הכתוב למעלה בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלוה כי אם לשם לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו כי על הרוב דבר הכתוב שיתחברו אנשים על זבח אחד: וטעם לרצונכם. שיביאו הזבח ברצונם ולא בהכרח: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואמר וכי תזבחו זבח שלמים. כי אחרי שאסר הזביחה וכל עבודה לאילילים ולא להי מסכה וריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתראה אל אדניו בעשותו כל אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפר עליו (לעיל א ד) ואור פניך כי רציתם (תהלים מד ד) והטעם שלא תחשבו שיהיה בעבודה זרה שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד על מנת לקבל פרס אלא לעשות רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב ואומר זה בשלמים שהם הקדשים קלים הנאכלים לבעלים בעצמם שישמרו במחשבתם להיותם בכונה רצויה וכל שכן בקדשי הקדשים או מפני שהשלמים מדתן של ישראל כמו שאמרו רבותינו (זבחים קטז) לא הקריבו בני נח שלמים והמשכיל יבין ורבותינו אמרו (חולין יג) לרצונכם זבוחו שתזבחו לדעתכם שהמתעסק בקדשים פסול (הרמב"ן)

בעל הטורים תזבחהו. חסר וי"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח אחד: (בעל הטורים)

ספורנו וכי תזבחו. באר שכאשר אמר אנכי ה' אלהיך (שם כ, ב) שיקבלו לאלוה אותו לבדו כמו שקבלו ביציאת מצרים באמרם זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו לא בלבד אמר שישמרו מצותיו וירוממוהו כראוי למקובל למלך ושיתפללו אליו לבדו בכל צרותם אבל הזהיר עם זה שיחוסו על כבודו מאד באופן שלא יחללו את קדשיו אפילו במחשבה: (ספורנו)

וי ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום השלישי יאש ישרף:

אונקלוס ביום דיתנכם יתאכל וביום דבתרוהי ודאשתאר עד יומא תליתא (אונקלוס)
יתוקד:

יונתן בְּיוֹמָא דִּיתְנַכְס יְתָאכִיל וּבְיוֹמָא חוֹרָן וּמָה דְּמִשְׁתַּיִיר עַד יוֹמָא תְּלִיתָאָה
בְּנוֹרָא יְתוֹקֵד : (תרגום) יונתן

רש"י בְּיוֹם זְבַח־כַּס יֹאכֵל. כַּשְׁתַּזְבַּח־הוּא, תַּשְׁחַטְוֵהוּ עַל מִנַּת זְמַן זֶה שֶׁקִּבַּעְתִּי לְכַס
כֶּבֶד: (רש"י)

[ז] וְאִם הָאֵכֵל יֹאכֵל בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי פְּגוּל הוּא לֹא יִרְצָה:

אונקלוס וְאִם אֵתְאֵכְלָא יְתָאֵכֵל בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה מְרַחֵק הוּא לָא יְהִי לְרַעְוָא:
(אונקלוס)

יונתן וְאִין אֵיתְאֵכְלָא יְתָאֵכֵל בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה פְּסִיל הוּא לָא יְהִי לְרַעְוָא: (תרגום)
יונתן

רש"י וְאִם הָאֵכֵל יֹאכֵל וּגו'. אִם אִינוּ עֲנִין לְחוּץ, לְזַמְנוּ, שֶׁהָרִי כֶּבֶד נֹאמֵר וְאִם
הָאֵכֵל יֹאכֵל מִבֶּשֶׂר זֶבַח שְׁלֵמִיו וּגו' (ויקרא טו יח), תִּנְהוּ עֲנִין לְחוּץ לְמִקְוֵמוֹ, (פ) יִכּוּל
יְהִי חִיבִין כֶּרֶת עַל אֲכִילָתוֹ, תְּלִמּוּד לֹמֵר וְהִנֵּפֵשׁ הָאוֹכֵלֶת מִמֶּנּוּ עוֹנָה תִּשָּׂא (טו),
מִמֶּנּוּ וְלֹא מִחֲבִירוֹ, יֵלֵךְ הַנֶּשְׁחָט בְּמַחֲשַׁבַת (ו) חוּץ לְמִקְוֵמוֹ: פְּגוּל. מִתּוֹעֵב, כְּמוֹ
מִמְרָק פְּגוּלִים כְּלִיָּהּ (ישעי' סה, ז): (רש"י)

שפתי חכמים (פ) רוּחָה לֹמֵר שֶׁאִם חִשָּׁב בְּזַמַּן שְׁחִיטָה עַל מִנַּת לְאֲכוּל חוּץ לְמִקְוֵמוֹ.
תְּלִמּוּד לֹמֵר וְהִנֵּפֵשׁ הָאוֹכֵלֶת בְּחוּץ לְזַמְנוֹ כְּתִיב: (ו) רוּחָה לֹמֵר בְּשְׁחִיטָה הִיא
מִחֲשַׁבְתּוֹ לְאֲכוּל חוּץ לְמִקְוֵמוֹ. רוּחָה לֹמֵר חוּץ לְקַלְעִים: (שפתי חכמים)

[ח] וְאֲכָלְיוּ עֹנֵוּ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְהוָה חִלַּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמּוּיָה:

אונקלוס וּדְיִיכְלִינְהּ חוֹבִיָּה יִקְבֵּל אֶרִי יְת קוּדְשָׁא דִּי אַחַל וְיִשְׁתַּיְצִי אֲנָשָׂא הַהוּא
מֵעַמּוּיָה: (אונקלוס)

יונתן וּדְיִיכְלִינְיָה חוֹבִיָּה יִקְבֵּיל אֶרוּם יְת קוּדְשָׁא דִּי אֶפִּיס וְיִשְׁתַּיְצִי בְּר נִשָּׂא הַהוּא
מְגוֹ עַמּוּיָה: (תרגום) יונתן

רש"י וְאֲכָלְיוּ עֹנֵוּ יִשָּׂא. בְּנוֹתֵר גְּמוּר הַכְּתוּב מִדְּבַר (ה) וְאִינוּ עוֹנֵשׁ כֶּרֶת עַל הַנֶּשְׁחָט
חוּץ לְמִקְוֵמוֹ, שֶׁכֶּבֶר מִיַּעֲטוֹ הַכְּתוּב, וְזֶהוּ בְּנוֹתֵר גְּמוּר מִדְּבַר (זבחים כח), וְבִמְסַכַּת
כְּרִיתוֹת (ה). לְמִדּוּהוּ (ו) מִגְזֵרָה שׂוּה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) דַּקְשָׁה לְרִש"י כִּיּוֹן דִּקְרָא דוּאִם הָאֵכֵל יֹאכֵל וּגו' מִדְּבַר בְּמַחֲשַׁבַת
חוּץ לְמִקְוֵמוֹ וְאִין עוֹנֵשׁ כֶּרֶת עַלֵּוּ הָאֵ כְּתִיב וְאֲכָלְיוּ עֹנֵוּ יִשָּׂא מִשְׁמַע דִּישׁ עַלֵּוּ

עונש כרת. ומתרגז לזה מדבר בנותר גמור: (ו) נאמר כאן כי את קודש ה' חלל ונאמר להלן בפרשת תלוי ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא מה להלן נותר אף כאן נותר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואכליו. כל אחד מאוכליו וכן וצדיקים ככפיר יבטח: **כי את קדש ה' חלל.** אחר שהקריב האימורים לגבוה הנה כל הבשר קדש. וחלל מגזרת חול שאין לו טעם כדמות חלל. ובפרשה הזאת באר עונש העון ונכרתה הנפש ההוא: (אבן עזרא)

אור החיים ונכרתה וגו'. יש לתת טעם למה יהיה חמור עונש כהן אוכל קדשים חוץ לזמנם חיוב כרת יותר מאוכל נבילה וטרפה ושקצים. דע כי מן הטעם עצמו שאמרו (ב"מ קיד:): ישראל מטמא באוהל ואין עכו"ם מטמאין באוהל לצד שישראל הם בחינת הקדושה ולזה כשמסתלקת ממנו הקדושה כל הקליפות מתקבצים יחד ובאים עליו. והוא הטעם עצמו במה שלפנינו, כי לצד שהקדשים ישנם במעלה שאין למעלה ממנו, כשעבר זמן אשר צוה ה' בו מסתלקת הקדושה ושורה עליו טומאה גדולה אשר כורתת נפש אוכלתה, מה שאין כן בטומאת אכילת שאר איסורים כנבילות וטרופות שקצים וכו' שאין כח בטומאה ההיא להכרית הנפש, ומתטהרת במלקות. ואומרו **כי את קודש ה' חלל** שנראה שיקפיד על בשר הקודש ולדברינו יקפיד על נפש האוכלי דבר טומאה. אולי כי לצד שעל ידי אכילת הבשר הוא משלים מעשה השלמים, לזה כשאוכלים הבשר יש בזה חילול הקודש שגומר מה שכבר נעשה על ידי מעשה זה, והוא בשר טמא ומחלל את אשר כבר בא בקודש מהדם והחלבים, וזו גם כן סיבה להשראת טומאה גדולה על הבשר ההוא, כי בחינת הרע תקוה ותשאף למקום הסבוך וסרוך לקדושה: (אור החיים)

[ט] וּבְקִצְרָכֶם אֶת קִצִּיר אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ לְקַצֵּר וְלִקְטוֹת קִצִּירָךְ לֹא תִלְקֹט:

אונקלוס וּבְמִחְצָדְכוֹן יִתְחַצְדָּא דְאֲרָעְכוֹן לֹא תִשְׂיִי פֶּאֶתָּא דְחִקְלָךְ לְמִחְצָד וְלִקְטָא דְחִצְדָּךְ לֹא תִלְקֹט: (אונקלוס)

יונתן וּבְזִמְנוֹ מִחְצָדְכוֹן יִתְחַצְדָּא דְאֲרָעְכוֹן לֹא תִסְיִיפוֹן אוֹמְנָא חֲדָא דְאִית בְּחִקְלָךְ (ונ"ל שצ"ל למחצוד) לְמִחְצָד וְלִקְטָא דְחִצְדָּךְ לֹא תִלְקֹט: (תרגום יונתן)

רש"י לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ. שְׂיִיחַ פֶּאֶה (פ) צִסּוֹף שְׂדֵהוּ (ת"כ פרק א, ט.ו.): וּלְקַטוֹת קִצִּירָךְ. שְׂבִלִים הַנוֹשְׂרִים בְּשַׁעַת (ח) קִצִּירָה אַחַת אוֹ שְׁתֵּים, אֲבָל שְׂלֵשׁ (א) אֵינֶן לְקַטוֹת (פאה ו, מ"ה): (רש"י)

שפתי חכמים (פ) פִּירֵשׁ רִש"י בְּגִמְרַת קִצִּירָה שְׂדֵהוּ וְלֹא בְּתַחֲלָתוֹ: (ת) פִּירוּשׁ וְלֹא בְּשַׁעַת הַטּוֹף מְלִילוֹת שֶׁאֵם נוֹשֵׂר מִיָּדוֹ אֵינֶן לְקַטוֹת דְּקִצִּיר בְּמַגֵּל הוּא שְׂדֵרְכוֹ בְּכַד: (א) דְּבִפְרָשַׁת אֲמֹר כְּתִיב גַּם כֵּן וּלְקַטוֹת קִצִּירָךְ לֹא תִלְקֹטוּ לְעֵנִי וְלִגְרַת תַּעֲזוֹב אוֹתָם וּמִיַּעוֹט רוֹב שְׂנִים. וְעוֹד מֵאַחֲתֵי שְׂנֵי אֲמֹר וְלִקְחָתֶם לְכֶם אֲגוּדַת אֲזוּב וּפִירֵשׁ רִש"י ג' קְלָחִים

נקראים אגודה לכך פירש רש"י כאן חבל ג' אינן לקטו חללא אגודה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **ובקצרכם**. אחר זבח שלמים כאשר נתת לשם האימורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד השם לעני ולגר. ודקדוק בקצרכם זר והוא שם הפעל מן הקל: **פאת שדך**. שיעזוב פאה בשדה: **ולקט**. ידוע: (אבן עזרא)

בעל הטורים **ובקצרכם**. קרי ביה ובקציר כם שצריך להניח אי מסמ"ך שהוא שיעור של פאה. ודי פעמים לשון קציר בפסוק למעוטי קצרוהו לסטים. כרסמוהו נמלים. שברתו הרוח. אכלתו בהמה: **פאת שדך**. בגי' (שיעור) הפיאה אחד מששים: **ונכרתה**. וסמ"ך ליה ובקצרכם מי שגוזל את העניים וקבע את קובעיהם נפש: (בעל הטורים)

אור החיים **ובקצרכם וגו'**. טעם שהתחיל לדבר בלשון רבים וגמר אומר בלשון יחיד **לא תכלה**, נתכוון לשלול דעת טועים אשר אומרים כי כשאין דבר מספיק לעניים אין לו ליתן, על דרך אומרו (מלכים ב ד) מה אתן זה לפני מאה וגו', לזה צוה ה' בלשון יחיד לומר שאפילו אחד לבד עליו חובת פאה, הגם כי פאה של אדם אחד מועטת היא לכל עניי ישראל, וכמו כן במצות לקט ופרט ועוללות אמר לשון יחיד מטעם הנזכר. וטעם סמיכות מצוה זו לעונש כרת. אולי שרמז שלא יאמר אדם אם הזיד ונתחייב כרת מעתה אין לשמור עצמו מכל אשר יזדמן לפניו במעשה הרע כי כבר נתחייב כרת, לזה אמר **ובקצרכם את קציר ארצכם** פירוש כשגרם עד שנקצר קציר ארצו שהוא כרת האמור בסמוך **לא תכלה פאת שדך לקצור** אותה במעשים רעים אחרים. והודיע בזה שלא תכרת כל הנפש אלא הענף שבו רמוז מצוה זו, ועדיין ישנה לראות אחרים דבוקים בשורשם, כי כל נפש ישראל יש לה שרשים למעלה כנגד כל מצות התורה ואמר **ולקט קצירך וגו'**, פירוש אפילו בענף החטא עצמו לא יוסיף לחטוא, כי יש לך לדעת מאמר הרב האר"י ז"ל כי בטבע הקדושה להשאיר במקום שתהיה בו רושם. ואם כן הגם שנכרת עדיין יש השארות הקציר שם, והוא שצוה עליו **ולקט קצירך לא תלקט** ברוב פשעים, כי ה' חפץ שבאמצעות הלקט ההוא יתעורר וישוב בתשובה לפני ה' וירחמהו, כי הלא תמצא שאמרו ז"ל (יומא פו.) שאפילו עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין תשובה וכו' מכפרין, וכמאמר הנביא (הושע יד) שובה וגו' עד ה' אלהיך ודרשו ז"ל (שם) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד פירוש שהגם שנכרת החוט המחבר עד כסא הכבוד ולא נשאר אלא חלק קטן בקרבו התשובה מגיעתו עד כסא הכבוד: (אור החיים)

ספורנו (ט - י) **ובקצרכם**. לעני ולגר תעזוב אותם. באר שאחר שקבלנו אותו לאלהים ראוי לנו ללכת בדרכיו לעשות צדקה ומשפט וממיני הצדקה הם לקט שכחה ופאה האמורים בענין וזה באר באמרו אני ה' אלהיכם כלומר ומכיון שאני אלהיכם וכל ארחותי חסד ואמת ראוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הרצוים לפני ואחר כך באר מיני המשפט שקצתם בין פרטי ההמון וקצתם בין שופט להמון וקצתם בין ראשי העם. ועל המין אשר בין פרטי ההמון הזהיר שלא יזיק אדם את חבירו בממון וזה באמרו: (ספורנו)

וי וְכַרְמְךָ לֹא תַעֲזֹב וְיִפְרֹט כְּרָמְךָ לֹא תִלְקֹט לְעָנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס וְכַרְמָדָּ לָא תַעְלִל וְנִתְרָא דְכַרְמָדָּ לָא תִלְקֵט לְעַנְיֵי וּלְגִיּוּרֵי תַשְׁבּוּק וְתַהוֹן
אַנָּא וְ?
(אונקלוס) אֶלְהֵכוֹן :

יונתן וְכַרְמִיכוֹן לָא תִבְעֵרוֹן טוֹטְלוֹתְהוֹן וְנִתְרָא דְכַרְמָדָּ לָא תִלְקֵט לְעַנְיֵי וּלְגִיּוּרֵי
תַשְׁבּוּק וְתַהוֹן בְּחַבְוִיָּהוֹן אַנָּא הוּא וְ? אֶלְהֵכוֹן : (תרגום יונתן)

רש"י לֹא תַעֲוֹל. לֹא תַטּוֹל עוֹלֹת (ב) שָׁבָה וְהֵן נִיכְרוֹת. אִיזְהוּ עוֹלֹת, כֹּל שְׂאִין
לֵה לֹא כְתָף (ג) וְלֹא נֶטֶף (פֶּאֱה ז, מ"ד): וּפְרָט כְּרַמְדָּ. גְּרַגְרֵי עֲנָבִים (ד) הַנּוֹשְׂרִים בְּשַׁעַת
בְּצִירָה: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. דִּיּוֹן (ה) לְהַפְרַע, וְאִינִי גוֹבֵה מִכֶּם אֱלֹא (ו) נִפְשׁוֹת, שְׁנֵאֲמַר
אֵל תִּגְזַל דָּל וְגו', כִּי ה' יִרְיַב רִיבָם וְגו' (מִשְׁלֵי כב, כג): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) לֶשׁוֹן עוֹלָל וְיוֹנָה. כְּלוֹמַר הַאֲשְׁכוּלוֹת הַקְּטָנוֹת: (ג) פִּירוּשׁ שְׂאִינֵן
תְּכוּפִין וְשׁוֹכְבִין זֶה עַל זֶה כְּמוֹ הַבְּרִיּוֹת שָׁזָה שׁוֹכֵב עַל כְּתָף חֲבִירוֹ. נֶטֶף פִּירוּשׁ כְּמוֹ
טִיפּוֹת הַנּוֹטְפִים זֶה אַחֲרֵי זֶה וְאִינֵן תְּכוּפִין וְסַמוּכִין כְּמוֹ הַכְּתָף זֶה מִקְרֵי נֶטֶף. פִּירוּשׁ
הַאֲשְׁכוּל יֵשׁ שְׂמַמְנוּ יוֹלְאִים מֵהַשְׁדֵּרָה שְׁלוֹ פְּלוּלִים מִכֹּחַן וּמִכֹּחַן זֶה עַל גִּבּוֹ וְזִבְאוֹתָן
הַפְּלוּלִים תְּלוּיִן גְּרַגְרֵי עֲנָבִים יָחַד בְּקִיבוּץ אֶחָד וּמַחֲוֹבְרִים כֹּל הַפְּלוּלִים עִם
הַגְּרַגְרִים שְׁלֵהֶם זֶה הַאֲשְׁכוּל וְיֵשׁ מִמֶּנּוּ שְׂאִין פְּלוּלִין יוֹלְאִים מִמֶּנּוּ כֹּלֵל אֱלֹא גְּרַגְרֵי
עֲנָבִים תְּלוּיִן מֵהַשְׁדֵּרָה שְׁלוֹ וְיוֹרְדִין מֵרֵאשׁ הַאֲשְׁכוּל עַד סוּפוֹ וְכֹל אֶחָד מִשְׁנֵי
הַמִּינִים הַלְלוּ אִינֵן נִקְרָא עוֹלָל אֱלֹא אֲשְׁכוּל שְׂמוֹ אֲזַב מִי שְׂאִין לוֹ מִשְׁנֵי הַמִּינִים
הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל אֱלֹא שְׁהַגְּרַגְרִים כּוֹלֵם מִקּוֹבְצִים יָחַד בְּמִקּוֹם אֶחָד וְאִין שֵׁם שְׁדֵרָה
כֹּלֵל וְהַרְבּוּ מִזֶּה הַמִּין נִקְרָאִים בּוֹסֵר וְנִמְלֵאִים בְּרֵאשֵׁי הַגַּפְּנִים זֶה נִקְרָא עוֹלָל וְעֵלְיוֹ
הַזֵּהִיר הַכְּתוּב שְׁלֹא לִיטּוֹל. הַרְא"ם. עִיּוֹן בְּמַסַּכַת פֶּאֱה דף ט' בְּפִירוּשׁ רִבִּינוּ שְׂמַשׁוֹן
שְׁהַאֲרִיךְ שֵׁם בְּפִירוּשׁ כְּתָף וְנֶטֶף: (ד) רוֹכֵה לוֹמַר דְּפִרְט לֶשׁוֹן יָחִיד כְּמוֹ פִּרְט וְכֹלֵל
דֵּהִינֵנוּ גְּרַגְרֵי עֲנָבִים: (ה) דְּקֵשָׁה לְרֵשׁ"י דְּכִתִּיב לֹא תַעֲוֹלָל וְגוֹמַר לֹא תִלְקֵט כּוֹלֵן
לֶשׁוֹן יָחִיד וְכִתִּיב ה' אֱלֹהֵיכֶם לֶשׁוֹן רִבִּים אֱלֹא הִכִּי פִירוּשׁוֹ אֲנִי ה' שְׂאִין דִּיּוֹן לִפְרַע
וְאִם כֵּן אֲתִי שְׂפִיר דְּכִתִּיב לֶשׁוֹן רִבִּים אֱלֹהֵיכֶם מֵאַחֲרֵי שִׁפְרַע נִפְשׁוֹת דֵּהִינֵנוּ נִפְשׁוֹ
שְׁלֹ גִזְלוֹן וְזֵה יִקַּח גַּם נִפְשׁ בְּנֵיוֹ שְׁלֹ גִזְלוֹן שִׁשְׁאֲרוֹ יִתּוּמִים: (ו) (גוֹר אֲרִיָּה) לֹאִם לֹא כֵּן
לְמָה נִזְכַּר כֹּחַן נֶאֱמַר לִפְרַע יוֹתֵר מִמִּקּוֹם אֶחָד: (שְׂפִתֵי חֲכָמִים)

אבן עזרא תַעֲוֹלָל. תְּכַרִּית הַעוֹלָלוֹת הֵם הַקְּטָנִים כְּמוֹ עוֹלָל גַּם יִקְרָאוּ יוֹנְקוֹת וְזֵאת
הַמְלָה כְּמוֹ וְשִׁרְשָׁד מֵאַרְץ חַיִּים שִׁטְעָמוּ יִכְרִית הַשֶּׁרֶשׁ וְכֵן מִסַּעֲף פֶּאֱרָה יִכְרוֹת
הַסַּעֲיָף: וּפְרָט. יָדוּעַ בְּדַבְרֵי קְבֵלָה מִגּוֹזֶרֶת הַפּוֹרְטִים עַל פִּי הַנְּבִל: לְעַנְי. יִשְׂרָאֵל:
וְלַגְר. הַגְר אֲתַכֶּם: אֲבָן עֲזָרָה

בעל הטורים לֹא תִלְקֵט. וְסַמִּיךְ לִיה לֹא תִגְנוּבוּ לְהַזְהִיר לְבַעַה"ב שֶׁלֹא יִגְנוּב מִמָּה
שְׂרָאוּי לְעַנְיִים וְכֵן לְהַזְהִיר לְעַנְיִים שֶׁלֹא יִגְנוּבוּ מִשְׁלֵ בַעַה"ב יוֹתֵר מֵהַרְאוּי כְּדַתְנָן
ב' לְקַט ג' אִינוּ לְקַט: (בַּעַל הַטּוֹרִים)

[יא] לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו:

אונקלוס לא תגנבו ולא תכדבו ולא תשקרו אַנְשׁ בְּחִבְרָה: (אונקלוס)

יונתן עמי בני ישראל לא תהווו גנבין ולא תכפרו ולא תשקרו אינש בחבריה: (תרגום יונתן)

רש"י לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון, אבל לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות, דבר הלמד מענינו, (ז) דבר שחייבין עליו מיתת צ"ד: ולא תכחשו. לפי שנאמר וכחש זה (ויקרא ה, כב.), משלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תכחשו: ולא תשקרו. לפי שנאמר ונשבע על שקר (ספ), ישלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תשקרו: לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך להשבע לשקר: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) רוצה לומר דהתם כתיב לא תרלח לא תנאף שהיא מיתת בית דין אף לא תגנוב מדבר במיתת בית דין על כרחך לא תגנובו דכאן אינו אלא לממון דאם לא כן תרתי למה לי. וכתב הרא"ם ויש לתמוה למה לריך רש"י להוכיח מהתם דכאן מדבר בגונב ממון. הרי מכאן גם כן מוכח דדבר הלמד מענינו הוא דכאן אינו מדבר אלא בממון ויש לומר דכאן גם כן מדבר במיתת דכתיב אני ה' אלהיכם ופירש רש"י דין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות. ולכך הביא רש"י לעיל דרשה זו. ועוד נראה לי לרוננו לתרץ דלא תקשה ואימא איפכא דכאן מייירי בגונב נפשות ולעיל מייירי בגונב ממון ותירץ דבר הלמד מענינו כו' ודלא כפירוש הרא"ם דלעיל שפירש דקשה לו תרתי למה לי. וקל להבין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם לא תגנבו. אחר כך. כי כן צויתך שתתן משלך אל העניים לכבוד השם אף שתקח מה שהוא לאחרים: וטעם תגנבו. כי הרואה ומחריש גם הוא גנב: תכחשו. בפקדון מופקד אצלך והיודע ואיננו מעיד גם הוא מכחש: תשקרו. שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום: (אבן עזרא)

בעל הטורים לא תגנבו. וסמך ליה ולא תכחשו שהגונב בא לידי לא תכחשו ולידי לא תשקרו ולידי לא תשבעו: (בעל הטורים)

אור החיים לא תגנבו וגו'. סמך מצות גניבה למצות פאת שדה. אולי שנתכוין על דרך מה שאמרו בתורת כהנים (כאן) וזה לשונם בן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מהגנב שלא תראה כגונב ע"כ. וכאן נתכוין במה שסמך לא תגנבו לפאה, שבא עליה באזהרה לבל יגנוב אותה בחושבו כי שלו הוא לוקח. ופירוש ג' לאוין אלו הוא, לא תגנבו זה הלוקח ממון חבירו שלא מידיעתו.

לא תכחשו זה הבא לידו ממון חבירו בהיתר ומכחיש כשתובעו ממנו.

לא תשקרו זה הבא לידו ממון חבירו בעדים והוא מכחיש, הגם שלא תועיל לו הכחשתו לענין ממון, הרי זה עובר משום לא תשקרו:

עוד ירמוז שאם אדם עבר על הראשונה וגנב, הקב"ה יזמין לו מכירין, על דרך אומרים ז"ל (חגיגה טז. במד"ר פ"ט) העובר עבירה בסתר הקב"ה מכריז עליו ומפרסם רשתו, ואם כן אם גנב ה' יזמין מי שידע בגנבתו, ומצוה אותו ה' שלא יכחיש, והוא אומר **לא תכחשו**, ומדבר הכתוב באופן שיכול להכחישו כגון שאין כאן אלא עד אחד, אם הודה מה טוב ואם הכחיש הרואה, הקב"ה יזמין לו עד שני שיעיד עליו שאינו יכול להכחיש, ואם יכחיש שקר בימינו ולא יועילו שקריו, והוא אומר **לא תשקרו** שמלבד שלא הועילו מעשיו הנה הוא עובר גם על לאו זה. וטעם אומרו לשון רבים מה שלא אמר בסדר זה עד עתה גם במצות הסמוכות מלאחריו אמר לשון יחיד דכתיב לא תעשוק וגו'. ונראה שנתכוין להזהיר גם בזמן שיכיר אחד בחבירו שגנב או כחש וכו' שלא יאמר אעשה כן גם אני להציל את שלי, לזה אמר לשון רבים **לא תגנובו** פי' הגם שהוא גנב לא תוסיף אתה להרשיע כמוהו ותעשו שניכם גנבים. וכמו כן אם יכחיש חברך לא תוסיף גם אתה עשות כמוהו ותכחשו שניכם. וכמו כן אם שקר בך חברך וכו', ואמר **ולא תשבעו** ג"כ שלא יאמר אם הוא מכיר שחבירו נשבע לו לשקר הריני נשבע להציל ממוני ממנו, ונשבעין לאנסים, שהרי אתה מחלל שם וכו', ולזה גמר אומר לשון יחיד, לומר שמדבר עם מי שמציל ממון עצמו בשבועה, ואין צריך לומר הנשבע ראשון הרמוז בכלל לא תשבעו. עוד יכוין באומרו **לא תשבעו** להזהיר גם למשביע אם יודע שחברו נשבע לשקר שלא ישביעהו, ואינו בחילול אלא הנשבע לזה אמר **וחללת** לשון יחיד: (אור החיים)

ספורנו לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו. שכל זה בממון וכן באמרו: (ספורנו)

כלי יקר לא תגנובו וגו'. בגונב ממון הכתוב מדבר שהרי נאמר ולא תשבעו בשמי לשקר, לומר שאם גנבת סופך לכחש ואם כחשת סופך לשבע לשקר והרי אין נשבעין על כפירת קרקעות ועבדים אלא ודאי בגונב ממון הוא מדבר, ולכך הזכיר לשון רבים להזהיר גם את החולק עם הגנב כי גם הוא שונא נפשו כי סתם ממון יש בו כדי חלוקה, אבל גונב נפש מסתמא אין בו כדי חלוקה אע"פ שעומד למכור שמא לא ימצא קונים ע"כ על הרוב שאין שנים משתתפים בגניבת נפש ממש ע"כ נאמר בו (שמות כ"ג) לא תגנוב, וכן לא תעשוק מדבר בהשוכר את הפועל ואין ב' שוכרים פועל אחד בשותפות לכך נאמר לא תעשוק לשון יחיד. ומ"ש לא תעשוק את רעך ולא תגזל ואצל הגנב לא הזכיר רעך, לפי שכל גנב גונב גם דעת עליונה ועושה עין של מעלה כאלו אינו רואה כביכול ואם כן לא מן רעהו לבד הוא גונב, אבל הגזלן אינו עושק כי אם לרעהו. (כלי יקר)

יב ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני יהוה:

אונקלוס ולא תשבעון בשמי לשקרא ותחל ית שמה דאלהך אָנָּא יי: (אונקלוס)

יונתן עמי בני ישראל לא ישתבע חד מנכון בשמי לשיקרא לאפסא ית שמה דאלהך אָנָּא יי: (תרגום יונתן)

רש"י ולא תשבעו בשמי. למה נאמר, לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך

לְשׂוֹא (שמות כ, ז), יְכוֹל לֹא יֵהֵא חַיִּיב אֲלֵא עַל שְׁם הַמְּיוּחָד, מִנִּין לְרַבּוֹת כָּל הַכְּנוּיִין, ת"ל וְלֹא תִשְׁבְּעוּ בְּשֵׁמִי לְשָׁקֵר, כָּל שֵׁם שֵׁיט לִי: (רש"י)

אבן עזרא וטעם **ולא תשבעו בשמי לשקר**. אחר לא תגנובו כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע: וטעם **תשבעו**. להכניס המשביע: וטעם **וחללת**. שהנשבע לשקר מכחש השם כאשר פירשתיו: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ולא תשבעו בשמי לשקר**. למה נאמר לפי שנאמר (שמות כ ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין תלמוד לומר לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש"י מתורת כהנים (פרשה ב ו) ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם אלהיך הוא האלהים שממנו נתרבו כל הכנויין ושם נאמר תחילה את שם ה' אלהיך וכי לא ינקה ה' בשמו הגדול המיוחד וזה טעם "וחללת" כי כאשר ישבע בשם המיוחד לשקר יהיה מחלל שם אלהיו (הרמב"ן)

ספורנו **ולא תשבעו בשמי לשקר**. להפטר מחיוב ממון. ולזה הוסיף ואמר וחללת את שם אלהיך. כלומר עם זה שתזיק לחברך בהפטרך מחיובו לשקר הנה תחלל את שם אלהיך. אחר כך הזהיר שלא יזיקהו בחלול כבודו וזה באמרו: (ספורנו)

[יג] לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְּךָ עַד בְּקָר:

אונקלוס לֹא תַעֲשֹׂק יְת חֲבֵרְךָ וְלֹא תֵאָנֵס לֹא תִבִּית אֶגְרָא דְאֶגְרָא לְוִתְךָ עַד צַפְרָא: (אונקלוס)

יונתן לֹא תִטְלוֹם יְת חֲבֵרְךָ וְלֹא תִנָּס וְלֹא תִבִּית סוּטְרָא דְאֶגְרָא לְמַעַפְבָּא גִבְךָ עַד צַפְרָא: (תרגום יונתן)

רש"י לֹא תַעֲשֶׂק. זה הכוזב (ח) שְׂכִיר שְׂכִיר (ת"כ פרשתא ז.ג): לֹא תִלִּין. לשון נקבה, מוסב (ט) על הפעולה: עַד בְּקָר. בְּשִׁכִּיר יוֹם הַכְּתוּב מִדְּבַר, שִׁיִּיאֲחֹו (ו) מִשְׁשַׁקְעָה חֲמָה, לְפִיכָךְ זִמָּן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה, וּבִמְקוֹם אַחַר הוּא אֹמֵר (דברים כד) וְלֹא תִבִּיא עֲלִיו הַשֶּׁמֶשׁ (דברים כד, טו.), מִדְּבַר בְּשִׁכִּיר לַיְלָה (בבבא מַלְיַעֲלָ ק"ג), שֶׁהַשְּׁלֵמַת פְּעוּלָתוֹ מִשִּׁיעֵלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר, לְפִיכָךְ זִמָּן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם, לְפִי שְׁנִתְנָה תוֹרָה זִמָּן לְבַעַל הַבַּיִת עוֹנָה, (כ) לְבַקֵּשׁ מַעוֹת: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) לְכָל לְשׁוֹן עוֹשֶׂה כְּבִישַׁת שְׂכִיר הוּא וְכֵן פִּירֵשׁ רִש"י בְּבַבְבָּא מַלְיַעֲלָ דף כ"א: (ט) וּפִירֵשׁ הַרַ"ם דְּלֵא הוּא תִי"ו הַנוֹכַח אִם כֵּן הוּא פוֹעֵל יוֹלָא וְלֹא מַלְיַעֲלָ הַמְלָה הַזֹּאת בְּשׁוֹם מְקוֹם שֶׁהִיא יוֹלָאֵת אֲלֵא פוֹעֵל עוֹמֵד כְּמוֹ וּלְיַנּוֹ שֵׁם וּלְכָן שֵׁם כִּי בְּרַחוּב נִלְיָן רַק בְּפִסּוֹק עָרוֹם יִלְיָן בְּלִי לְבוּשׁ. וְיוֹתֵר טוֹב לְפָרֵשׁ עַל הַפְּעוּלָה וְיֵהִיָּה עוֹמֵד. וְנִרְאָה לִי דְּלֵא קֵאִי אֲבַעַל הַבַּיִת לֹא נִתְקַשַׁר עֲמוֹ מִלַּת אֲתָךְ לֹא הִיָּה לוֹ לֹמֵר אֲלֵא לֹא תִלִּין פְּעוּלַת שְׂכִיר עַד בּוֹקֵר: (י) דְּקָשָׁה לְרִש"י דְּמִשְׁמַע כָּל הַלַּיְלָה

מותר ללין רק עד הצוקר אסור והא צפרסת כי תלא כתיב ולא תבוא עליו השמש ומתרג' דצסכיר יום הכתוב מדבר: (פ) עונה או יום או לילה שהוא י"ב פעות נקרא עונה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לא תעשק את רעד. בסתר: ולא תגזול. בגלוי בחזקה: פעלת. כמו שכירות וכן ופעולתו לפניו ויתכן היותו דרך קצרה והטעם שכר פעולתו ורבים פירשוהו על שכיר יום שיאמרו לו גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני ימים והמעתיקים אמרו כי הוא שכיר יום כי שכיר לילה לא תבוא עליו השמש. וכן לא תקלל חרש בעבור שיש לך כת. וכן ולפני עור: (אבן עזרא)

בעל הטורים לא תלין פעולת שכיר. וסמך ליה לא תקלל כי אף אם ילין שכרך אל תקללהו אלא תתבעהו בבית דין: (בעל הטורים)

אור החיים לא תעשוק וגו'. הכונה, להיות שצוה ה' על נוטל ממון חבירו שלא בידיעתו, אל יאמר אדם שלא הקפיד אלא בדרך גניבה אבל גזילה ועושק אשר ידע האדם בהם אין אזהרה, לזה חזר לצוות גם על נוטל ממון חבירו בידיעתו באונס, ולא גזילת ממון בהחלט לבד אלא אפילו עכבת ממון שכיר אסור. וטעם אומרו רעד, נתכוון לשלול טענת היותו ריעו ובאמצעות זה יתן יד בממונו ויאמר כרע כאח לו בינו לבין עצמו ימחול לו ולא יחפוץ להענישו, ולצד שאין באזהרה זו אלא משום דברים שבין אדם לחברו, כשהוא מוחל אין עון, לזה אמר לא תעשוק את רעד:

ובדרך רמז ירמוז על דרך מה שדרשו חז"ל (ברכות לה:): בפסוק גוזל אביו ואמו וגו' זה הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה ע"כ, והוא מאמר ה' כאן לא תעשוק את רעד זה הקב"ה דכתיב (משלי כז) ריעך וריע אביך שלא יגזול ברכות שהוא חייב לברך על מה שנהנה בעולם הזה, ואומרו ולא תגזול רמז שגם בעושק זה יש גזילה לאחרים, שהוא מה שרמז בפסוק גוזל אביו ואמו ודרז"ל (שם) אביו זה הקב"ה אמו זו כנסת ישראל, כי כשהאדם ממעיט במצוה הצריך עשות גורם רעה גם לכללות ישראל ואמר לא תלין שצריך לתת חוק יום ביומו, על דרך אומרם ז"ל (ויק"ר פכ"ו) שהיו לויים ביום ופורעים בלילה, והוא מה שרמז כאן לא תלין פעולת שכיר אתך פירוש תיבת אתך חוזרת לשכיר שהוא רוח ה' אשר נתן באדם כשכיר כתושב, ושכרו הוא עשות מצות ה':

עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל כי בני תורה אין להם פרנסתם בעולם הזה וכאומרים (ילקוט משלי רמז תתקל"ד) שאמרה תורה מפני מה בני עניים, והטעם הוא שמעתי טעם נכון משם האר"י ז"ל כי אין העולם יכול לסבול רוב הטובה אשר תנתן בשביל הצדיקים לזה אינו משפיע אלא לבינונים ודרך שם יהיו נזונים בני תורה, הא למדת שאין העשירים אלא מרזב אשר הוכן להסתפקות הצורך לצדיקים, וצוה ה' לבל יעשוק האדם את ריעו שהוא הצדיק דכתיב (תהלים קכב) למען אחי ורעי ולא יתן לו את חקו, וזה עושק מפורסם:

עוד ירמוז שלא יעשוק תיבת את שאצל ריעך שהוא הקב"ה, כמו שדרש רבי עקיבא (פסחים כב:): את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים. והכונה בזה לירא מהחכמים הדנים בארץ, וכיון שכן הרי יש אלהים שופטים בארץ אשר ירא מהם לקיים דבר משפט, ובזה לא יגזול כי השופט יוציא גזילה ממנו: (אור החיים)

דעת זקנים לא תלין. כתוב בת"כ אין לי אלא שכר אדם שכר בהמה ושכר קרקעות מנין ת"ל לא תלין פעולת שכיר הרי כל דבר במשמע. ומכאן יש ללמוד דהשוכר בית או בהמה מחבירו ומשהה שכרו שעובר עליו משום בל תלין ותלמוד שלנו אינו מזכיר קרקעות כלל: (דעת זקנים)

[יד] לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מאלהיך אני יהוה:

אונקלוס לא תלוט דלא שמע וקדם דלא חזי לא תשים תקלא ותדחל מאלהיך אגא
?? (אונקלוס)

יונתן לא תלוטון מן דלא שמע וקדם סומיא לא תשוון תוקלא ותדחל מאלהיך
אגא ?? (תרגום יונתן)

רש"י לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם, תלמוד לומר בעמך לא תאר (שמות כב, כז), (ב) אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, ירא המת (מ) שאינו בחיים (ת"כ פס יג): ולפני עור לא תתן מכשול. לפני הסומא בדבר לא תתן ענה שאינה הוגנת לו, (ג) אל תאמר מכור שקד וקח כך חמור, ואתה עוקף עליו (ס) ונוטלה הימנו (פס יד): ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך, המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו, ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלהיך: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ללא היה לו לומר אלא ונשיא לא תאור בעמך למה לי אלא לרבות כל שבעמך. ומה שדרשו בעושה מעשה עמך אינו אלא מסמיכות מדסמיק אזהרת נשיא לאזהרת עמך: (מ) דאי לאו מיעוטא הוה אמינא דגם מת בכלל דהא לקמן כתיב אזיו ואמו קלל לרבות לאחר מיתה לכך אינטריך למיעוטא: (נ) ואם תאמר מנא ליה לרש"י שפירושן כן דלמא כמשמעו. ויש לומר דרש"י בעלמו מתרץ ויראת מאלהיך שהדבר הזה כו'. ואי אמרת לפני עור כמשמעו הא דבר זה מסור לבריות דדעתו של זה לרעה שהרי נתן תקלה לרגלי העור ואין שייך ויראת מאלהיך בדבר המסור לבריות אלא ודאי אין פירושן כמשמעו: (ס) כמו אל תבא עליו בעקיפין (ולשון ערמה הוא) דבפרשת בהר ופירש רש"י בבבא קמא (דף קי"ג) בעלילות והוא כמו עוקב לשון ויעקבני זה פעמים כי פ"א מתחלף צי"ת כדבסמוך בפירש רש"י בעלמו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ויראת מאלהיך. שהוא יכול להענישך לשומך חרש ועור: (אבן עזרא)

הרמב"ן לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר בעמך לא תאור (שמות כב כז) א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון רש"י והוא שנוי בתורת כהנים (פרשה ביג) אבל המדרש בגמרא (סנהדרין סו) אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר (שמות כב כז) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וחזר והזהיר (כאן) באמללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב אל כל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת "בעמך" נדרש (בסנהדרין פה) בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה כי אע"פ שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו ואין צריך לומר בשומעים שיתביישו ויחר להם מאד ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי לא ידעו ולא יבינו על כן "ויראת מאלהיך" (כאן) שהוא רואה הנסתרות והוסיף לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם והם במשפטם יעמידו ארץ (הרמב"ן)

בעל הטורים לא תתן מכשל. חסר וי"ו לומר אפילו אינו נותן מכשול ממש אלא אפילו יועצו לפי דרכו: ויראת מאלהיך. וסמך ליה לא תעשו עול במשפט כי לא לאדם תשפטו כי אם לה': (בעל הטורים)

ספורנו לא תקלל חרש. ואחר כך הזהיר שלא יגרום בנזקיו וזה באמרו: ולפני עור לא תתן מכשול. שאף על פי שלא תזיק בידים הנה תגרום הנזק. ואחר כך באר חלק המשפט הנופל בין השופטים להמון ואמר: (ספורנו)

כלי יקר לא תקלל חרש. פירש"י הוא הדין לכל אדם ונקט חרש לומר לך מה חרש מיוחד שהוא בחיים כו', ויש ליתן טעם למה נקט חרש דווקא, לפי שאמרו רז"ל (בי"ק פה:) סימא עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו ולהנחה זו יש מקום לטעות ולומר שחרש חשוב כמת ואינו חייב על קללתו ומכלל זה אתה למד שעל קללת המת הוא פטור והחרש כחי לענין המקללו, ואין לומר שמא כוונת הכתוב לחייב המקלל המת דוגמת החרש החשוב כמת, דא"כ הוא לשתוק הכתוב ולא יאמר לא תקלל חרש ואני שומע מן בעמך לא תאור (שמות כב כז) שהכל בכלל בין חי בין מת כי מהיכא תיתי לחלק, אלא ודאי שמדין תורה המקלל את המת פטור וסד"א שגם החרש בכלל מת שהרי חרשו נותן לו דמי כולו כי דומה כאילו היה כל מציאתו לאפס ואין, ת"ל לא תקלל חרש וכל דכוותיה שהוא בחיים אע"פ שחשוב כמת כאותן ד' החשובים כמתים שמנו רז"ל (נדרים טד:) על כולם הוא חייב.

ולפני עור לא תתן מכשול. פירש"י לא תתן עצה כו', כי אין לפרש עור ממש ומכשול ממש שהרי נאמר ויראת מאלהיך וזה מדבר בדבר המסור ללב דווקא. (כלי יקר)

[טו] לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק עמיתך: תשפט

אונקלוס לא תעבדון שקר בדינא לא תסב אפי מסכנא ולא תהדר אפי רבא בקושטא תדינה לחברך: (אונקלוס)

יונתן **רָבָא** **בְּקוּשְׁטָא** **תְּדוּוּנון** **תְּבַרְיָכוֹן** : **תְּרַגּוּם** (תרגום) **יִוְנָתָן** (יונתן)
לֹא תַעֲבֹדוּן שְׂקָר בְּסֻדְרָא דִּינָא לָא תִסְבּוּן אֲפִין לְמִסְפְּנָא וְלֹא תִיַקְרוּן אֲפִי

רש"י **לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט**. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול, שנאוי, ומשוקץ, חרם, ותועבה. שהעול קרוי תועבה, שנאמר כי תועבת ה' וגו' כל עושה עול (דברים כה, טז.), (ע) והתועבה קרויה שקץ וחרם, שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקלנו וגו' (שם ז, טו.): **לֹא תִשָּׂא פָנֶי דַל**. שלא תאמר עני הוא זה (פ) והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמלא מתפרנס בנקיות (ת"כ פרק ז, ג): **וְלֹא תִהְדַּר פָּנֵי גָדוֹל**. שלא תאמר עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אצייקנו וארעה בצושתו, עונש יש בדבר, לכך נאמר, ולא תהדר פני גדול: **בְּצַדִּיק תִּשְׁפּוּט עִמִּיתֶךָ**. כמשמעו. דבר אחר הוא דן את חבירך (פ) **לְכַף זְכוּת**: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) **וְגַם הַתּוֹעֵבָה קְרוּיָה שְׁנֵאוֹי שְׁנֵאוֹמֵר כִּי כָל תּוֹעֵבַת ה' אִשָּׁר שְׁנֵא** **בְּפִרְשַׁת רֵאשִׁי**: (פ) **דֹּאס לֹא כֵן מֵאִי לֹא תִשָּׂא פָנֵי דַל אֲטוּ הֵנִי לֹאוּ כְּכֹל לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט**: (פ) **רוּחָה לּוֹמֵר דּוּקָא כְּשֵׁהוּא חֲבִירְךָ תִּדִין אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת אֲבַל אִם הוּא רִשָּׁע הוּא דִן אוֹתוֹ לְחֻבָּה וְעִינֵן בְּפִירוּשׁ הַרְמַז"ס פֶּרֶק קַמָּא דְּמַסְכַּת אֲבוֹת**: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל**. על הדיינים והעדים ידבר: **פָּנֵי גָדוֹל**. בממון כבדזילי: (אבן עזרא)

בעל הטורים **בְּצַדִּיק תִּשְׁפּוּט עִמִּיתֶךָ**. רמז שב"ד יושבין בשני ובחמישי. בצדק. פי' במזל צדק וצדק משמש ביום ב' וביום ה' בתחלתו. בצדק תשפוט עמיתך. וסמך ליה לא תלך רכיל אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה ולא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין: (בעל הטורים)

אור החיים **לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט**. אזהרה זו באה לבעלי דינים שלא יערימו לזכות כפי הדין, והוא עול ולזה אמר בלשון רבים לא תעשו וגו', ושיעור אומרו **עוֹל בְּמִשְׁפָּט** הוא על זה הדרך, במשפט אשר ישפטו הדיינים שלא יסובבו שיהיה בו עול, כי הדיין שופט על פי הטענות אשר יסדרו לפניו, ולזה סמך מצוה זו לאזהרת לפני עור וגו' כי זה מכשיל הדיין לשפוט משפט מעוול:

עוד ירצה לומר שהגם שהמשפט זכהו, לא יסמוך לעשות עול כשיכיר בעצמו כי עול בימינו, ולזה אמר בלשון רבים כי ידבר לבעלי דינים, ובסמוך שכוונתו לצוות לשופט אמר לשון יחיד לא תשא לא תהדר וגומר:

עוד יכוין באומרו **לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל** אזהרה לדיין, שהגם שהמשפט יגיד לחייב את זה ולזכות את זה אם בעיניו נראה כי הוא עול לא יעשו עול זה בשביל מה שנתחייב במשפט, אלא אין לדיין אלא מה שעניו רואות:

עוד ירצה באומרו **בְּמִשְׁפָּט** בה"א הידיעה, על דרך אומרם ז"ל (ביצה טז.) כי בראש השנה קוצב הקב"ה לכל איש ואיש הצריך לו על משפט צדק, ולזה אם

יחייבו הזכאי ויזכו החייב הנה הוא יוצא עול במשפט עליון בסך קצוב וכשמחסרו אם כן נעשה העול במשפט שלא נטל זה מה שחייב בבית דין של מעלה, וכן להיפך: (אור החיים)

ספורנו לא תעשו עול במשפט. שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב וכל הדומים לאלה. ואחר כך אמר החלק הנופל בין השופטים ובין ראשי העם והוא השנאה והרכילות למלך כענין דואג וחביריו שהלשינו דוד לשאול וממנו ימשך לעמוד על דמו ולהנקם ולנטור כמו שהעיד הנביא באמרו אנשי רכיל היו בך למען שפך דם והורה כלל גדול על אלה באמרו: (ספורנו)

כלי יקר לא תעשו עול במשפט. לשון זה נאמר גם בסוף הפר' לא תעשו עול במשפט במדה ובמשקל ובמשורה. ונראה שביאור שניהם אחד הוא וזה שלא יעשה עול שהוא באמת ובמשפט ר"ל המעשה ההוא בצדק ובמשפט הוא והדין נותן שכך ראוי להיות ומ"מ הענין עול. והא כיצד, זהו שביאר הענין ואמר לא תשא פני דל פירש"י שלא תאמר עני הוא והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות, וענין זה באמת הוא ראוי ומחוייב שהרי ודאי העשיר חייב לפרנסו והרי הענין במשפט הוא, אבל מ"מ הוא עול במשפט כי במלת במשפט מיעט המקום, שאינו מקום המשפט ור"ל במקום אחר אין זה עול כי ודאי חייב זה לפרנסו ויש להוציא מיד העשיר כדי פרנסתו של העני, אבל במקום המשפט הוא עול כי אין לשנות בעבור זה שורת המשפט אלא המשפט יעשה דרכו ובזמן אחר יחייב את העשיר לפרנסו. וכן בסמוך בענין המדה ומשקל יש לך אדם שעושה במשפט ומ"מ הענין עול. הא כיצד, כי יש לך אדם שמקטין מדתו ונותן אותה בזול יותר מאחרים כדי שיהיה לו קופצים כי יחשבו שהוא מוכר בזול ואינן יודעין שהקטין מדתו וכפי האמת הוא עושה במשפט כן שהרי אינו גוזל הבריות כלום, ומ"מ הוא עול אחר שעושה כן דרך רמאות ומסבב שאחרים אין להם קונים וכל דוגמתו שיש בו צד משפט וצד עול הכל בכלל.

ומדקאמר כאן לא תעשו, נ"ל שאין זה מדבר בהטיית משפט שהרי הוא לאו שאין בו מעשה, אלא שיש בו אזהרה שלא יתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים כי כל דיינא דמפקין מיניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא (בי"ב נח:). אע"פ שפשוטו הוא אפילו שורף גדישו כו' (עיין ספרי דברים א.יז) מ"מ יש בו רמז גם על הדין שיהיה מנוקה מכל מום ועול ואח"כ יקשט אחרים כמעשה של ההוא שקצץ אילנו הנוטה לר"ה בלילה תחילה (ירושלמי בי"ב פ"ב הל"א) לכך נאמר אל הדיינים לא תעשו אתם הדבר שאתם פוסקים במשפט כי הוא עול. ואולי שלזה כיון רש"י שפירש שהדין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי כו', לשון קלקול מורה שאינו מדבר במטה דין כי אם במקלקל הדין הישר כי בזמן שהוא אינו מקיים מה שפוסק לאחרים הרי הוא מקלקל הדין, שרבים קוראים תגר על הדין ואינן רוצין לקיימו מצד שתולין עצמם בדין, ועל כן מביא רש"י לראיה מן פסוק כי תועבת ה' וגו' כל עושה עול הנאמר בפר' משקלות (דברים כה.טז) ושם נאמר לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה. (שם כה.יג) והוא ששוקל לאחרים בקטנה ולעצמו בגדולה וזה דוגמת הדין המתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים, ואחר כך מביא פסוק ולא תביא תועבה אל ביתך. (שם ז.כז) כי הדין דמפקין מיניה ממונא בדין הוא המביא תועבה אל ביתו מה שהוא פוסק לאחרים תועבה, הוא מביא אל ביתו. וזה רמז נכון וברור וענין יקר.

בצדק תשפוט עמיתך, וכי דווקא לעמיתו ישפוט בצדק ולא את מי שאינו עמיתו, ואולי מהכרח קושיא זו למדו מכאן הוי דן את כל אדם לכף זכות (שבועות ל.) אבל

הרשע אין לדונו לכף זכות ואוקי גברא אחזקתיה. ואם במשפט ממש הוא מדבר נ"ל שנותן עצה לדיין הרוצה לעשות כמו שעשה דוד המלך משפט לזה וצדקה לזה (סנהדרין 1): לא יעשה כן כי אם לעמיתו בתורה ומצוה, ולא למי שאינו כרוך אצלו כי שמא יעשו קנוניא ביניהם.

וי"א שע"ז התפלל דוד ואמר, עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי (תהלים קיט.קכא) הם עושי הקנוניא שקרא עושקי. וכן לא תלך רכיל בעמך היינו דווקא בעושה מעשה עמך, אבל מותר לומר לה"ר על בעלי המחלוקת, (ירושלמי פאה פ"א. ה"א) וי"א מצוה, כדי שידע זה להשמר ממנו ואם לא עשה כן הרי הוא עובר בלא תעמוד על דם רעך שפירש"י לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כו' כי כן הדבר הזה, לכך נסמכו פסוקים הללו. (כלי יקר)

[טז] לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני יהוה:

אונקלוס לא תיכול קורצין בעמך לא תקום על דמא דחברך אנא ?? : (אונקלוס)

יונתן לא תהוון אֶזְלִין בְּתֵר לִישׁוֹן תְּלִיתָאֵי דְהוּא קִשִּׁי הִי פְּחָרְבָא דְקִטְל מִן תְּרִין חוֹרְפוֹי לְמִיכּוֹל קוֹרְצִין לְמַעֲיָקָא לְבַר עַמְךָ לֹא תִמְנַע זְכוּ דְחִבְרָךְ לְמִסְהָדָא עֲלוֹי בְּדִינָא אֲנָא ?? : (תרגום יונתן)

רש"י לא תלך רכיל. אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים צדתי רעיהם להגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה, אשפיי"מנט בלעז. וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה. לא תלך רכיל, הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיהו 1, כת), ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה, מלשני בסתר רעהו (תהלים קא, ה), לשון רמיה (שם קב, ב), לשון מדברת גדולות (שם יב, ד), לכך אני אומר, שהלשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימ"ל, שכל האותיות שמואלאיהם ממקום א' (ה) מתחלפות זו בזו, זי"ת בפ"א, וגימ"ל בכ"ף וקו"ף, בכ"ף ונו"ן בלמ"ד, וזי"ן בלד"י, וכן וירגל בעבדך (שמואל-ב 3 יט, כת), רגל במרמה לאמר עלי רעה, וכן לא רגל על לשונו (תהלים טו, ג), וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה, וכל המוכר בשמים להתקטט בהם הנסים, על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל, לשון רוגל. ותרגומו לא תיכול קורצין, כמו ואכלו קורציהון די יהודאי (דניאל ג. ת), אכל קורצא בי מלכא, נראה בעיני שהיה משפטם לאכול צבית המקבל דצריהם שום הלעטה, והוא גמר חזק שדבריו מקויימים ומעמידם על האמת, ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין, לשון קורץ בעיניו (משלי 1, יג), שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמוד על דם רעך. לראות במיתתו, ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו (ת"כ פרק 7, ת): אני ה'. נאמן לשלם (ד) שכר, ונאמן (ט) להפרע: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) רולה לומר שיס בקלת האותיות שמואליהן בספה וקלתן בלשון וקלתן בגרון: (ו) למקיימים האזהרות: (ז) פירוש לעוצרים בהם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא רכיל. כמו רכולתך מכל אבקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעתיק יקנה מזה וימכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה: **לא תעמד על דם רעד**. שלא יתחבר עם אנשי דמים וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות ודואג האדומי לעד: וטעם **אני ה'**. רואה מה שאתה עושה בסתר: (אבן עזרא)

הרמב"ן **לא תלך רכיל בעמך**. אומר אני, על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים "הולכי רכיל", "הולכי רגילה" וכו'.

וכן תרגם אונקלוס: "לא תיכול קורצין", (דניאל ג ח): "אכלו קרציהון דיהודאי", (בבא מציעא פו א): "אכלו קורצא בי מלכא". נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חזוק, שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת. ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין, לשון (משלי ו יג): "קורץ בעיניו", שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים; כל זה לשון הרב.

ואין במה שפירש בתרגום הזה טעם או רית, כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו שיאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת, גם המלשין עבד אל אדונו לא יבטיחנו האדון שישמע אליו, ומה טעם לאכילה הזאת?

ונבוכדנאצר, בהודאת הצדיקים עשה מה שעשה, לא האכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם, אבל שאל (דניאל ג יד): "הצדא שדרך מישך וגו'", וציווה שישתחוו מכאן ואילך, והיה מעביר על מה שעברו.

ודריוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש, וכתוב בהן (דניאל ה): "די אכלו קרצוהי די דניאל".

ואפילו אם אמת הדבר שיעשה כן בזמנים ההם, אחר שהכתוב אמר "לא תלך רכיל בעמך", למה יזכיר אונקלוס מנהג השטות שהוא ואין לאזהרה ענין בו?

אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון השמעת קול, והוא מורגל בדברי חכמים (בבא בתרא ה א): "ועיזא לאו אכלויי מכלו ליה ולאן גברא בעי לאכלויי", ותרגם יונתן:

(ישעיהו נח א): "קרא בגרון" - "אכלי",

(ישעיהו ה כו): "ושרק לו מקצה הארץ" - "ויכלי ליה",

(ישעיהו ה ל): "וינהום עליו כנהמת ים" - "ויכלי עליהון",

וכן במקומות רבים. והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו בלא חתוך מלות, ולכן יאמר כן (בגמ' שם) בצועק לעזים הנכנסות בשדה, ויתרגם כן השורק והנוהם

ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל, וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן, על כן נקראים "אוכלי קורצין", נוהמים ברמזים.

ואונקלוס תרגם רכילות ענינו וכן שמו בלשון הארמית, ולא חשש לפרש לשון הכתוב, וכן דרכו תמיד, כי להבין הענין הוא מתכוין. אבל בלשון הקודש היו קורין אותם "הולכי רכיל", מן (שיר השירים ג ו): "אבקת רוכל", (יחזקאל כו יב): "רכלתך", כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין חכמים (משנה מעשרות ב ג): "רוכלין המחזירין בעיירות".

וזה טעם "בעמד", כי הוא הולך ברבים. ולהבדיל בין שניהם היה שם זה "רוכל" פועל ושם זה "רכיל" שם תואר בעצמו, כמו "סריס", "נזיר", ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב. (הרמב"ן)

בעל הטורים רכיל בעמיד. מלא יו"ד שהרכיל עובר ב"י הדברות. בירושלמי מותר לומר לשה"ר על בעלי מריבה שנאמר לא תלך רכיל [בעמיד בעושה מעשה עמד] אבל לא תעמוד על דם רעך וכן מצינו בנתן הנביא ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך: (בעל הטורים)

אור החיים לא תלך רכיל וגו'. קדמו רז"ל בספר הזוהר הקדוש ודקדקו כפל הדברים, תלך, רכיל, כי אחת הנה, ואמרו דרך סוד יעיין שם דבריהם באדרא (פ' נשא קכח). ולפי פשט הכתוב נראה שיכוין לומר שלא יגרום הוא הרכילות הנעשה מהזולת על ידו, הא כיצד שלא יגלה דברים אפילו למי שאין בהם רכילות במקום שיש לחוש שהשומעים יוליכו הדברים ונמצא הוא הוליד רכילות זו שרכלו האמצעים. ולדרך זה ידויק אומרו **בעמד**, פירוש באמצעות עמד אתה מוליד רכיל שאומרים הדברים בפניהם ומתגלגלים מזה לזה ונשמעים הדברים, ואמר אני ה' פירוש אני בוחן הדברים ממי יצאו תחילה ופורע:

עוד ירצה שלא יחזיק בידי מדברי לשון הרע שבזה הוא סובב שיוליכו הרכיל ומעלה עליו הכתוב כאלו הוא הוליד רכילות לזה להיותו סיבה:

לא תעמוד וגו'. לצד שצוה על הרכילות התנה בו שלא יעמוד על דם רעך, שאם ראה כת אחת שרוצין לרצוח חייב להודיעו לבעל דבר כדי שיציל נפשו, ולא יאמר הרי זה רכילות, הא למדת שאם לא גילה אוזן חבירו והרגוהו בטל אזהרת לא תעמוד וגו'. וצא ולמד ממעשה גדליה בן אחיקם (ירמ"י מ) שגילו לו וכשלא חש היה מה שהיה: (אור החיים)

[יז] לא תשנא את אחיך בלבבך הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא:

אונקלוס לא תשנני ית אחוד בלבבך אוכחא תוכח ית חבךך ולא תקבל על די לה חובא: (אונקלוס)

יונתן לא תמללון שעיעיא בפומכון למיסני ית אחוכון בליפכון אוכחא תוכחון ית חבריכון בראם אין מיבהית לא תקבלון מטולתיה חובא: (תרגום יונתן)

רש"י ולא תשא עליו חטא. לא תלצין את פניו ברבים: (רש"י)

אבן עזרא לא תשנא את אחיך. הפך ואהבת לרעך והנה אלה המצות כולם נטועות בלב ובהשמרם ישבו בארץ כי על שנאת חנם חרב בית שני: הוכח תוכיח. שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו חטא כי עונש יהיה לך בעבורו: (אבן עזרא)

הרמב"ן לא תשנא את אחיך בלבבך. בעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמר (משלי כו כד) בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב בהווה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחת מוסר "ולא תשא עליו חטא" שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר ולא תקבל על דיליה חובא שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואחרי כן צוה שתאהוב אותו והנה השונא את רעהו עובר בלאו והאזהב לו מקיים עשה והנכון בעיני כי "הוכח תוכיח" כמו והוכיח אברהם את אבימלך (בראשית כא כה) ויאמר הכתוב אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבו ולפיכך יזהירו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו ואחרי כן יצוה שיאהב לו כמוהו וטעם ואהבת לרעך כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חברו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייד קודמין לחיי חברך (ב"מ סב) אלא מצות התורה שיאהב חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור שלא אמר "ואהבת את רעך כמוך" והשוה אותם במלת "לרעך" וכן ואהבת לו כמוך (פסוק לד) דגר שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת ובחכמה ולא שישוה אליו אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה ועל כן אמר ביהונתן (שמואל א כ יז) כי אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו ואמר (שם כג יז) ואתה תמלוך על ישראל וגוי וענין הנקימה והנטירה כבר פירשוהו רבותינו (תוי"כ קדושים ד י יא) שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני מגלך השאילני קרדומך כי בדבר שנתחייב לו חברו ממון כגון בנזיקין וכיוצא בהן אינו מחוייב להניח לו אבל יתבענו בב"ד וישולם ממנו מפסוק כאשר עשה לו (להלן כד יט) והוא מעצמו חייב לשלם כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל וכל שכן בענין נפש שיהיה נוקם ונוטר לו עד שיגאל דמי אחיו מידו על פי בית דין המורים במשפטי התורה (הרמב"ן)

בעל הטורים ולא תשא עליו חטא. וסמיך ליה לא תקום רמז לת"ח שאינו נושא חטא אס נוקם ונוטר: (בעל הטורים)

אור החיים לא תשנא את אחיך וגו'. פירוש אם נסבב מאחיד דבר הגורם לשנאתו לא תשנאהו בלבבך אלא בפיד דבר אליו תוכחות על אשר ככה סבב, והוא אומר הוכח וגו'. ואומרו ולא תשא עליו חטא, פירוש לא תחליט בדעתך שמה שנסבב מאחיד ברשע עשאן ועודנו עומד בחטאו עמוס על שכמו אלא תהיה דן אותו לכף

זכות, ותוכיחנו ועל ידי התוכחה יהיה אחד מב' דברים, או יתן אמתלא להנעשה ואין חטא, או יתחרט על הנעשה וישוב לבל עשות כדבר הזה, והרי הוא כריע כאח

עוד נראה לפרש בהעיר עוד בשיעור הנדבר שהיה צריך לומר לא תשנא בלבבך את אחיך, שיגמור מקום השנאה שהתחיל לדבר בה ואחר כך יזכור את מי ישנא. אכן יכוין להודיע שיעור השנאה אשר ה' מצוה עליה, שלא יאמר אדם שאינו קרוי שנאה אלא שנאה גמורה לבקש רעתו ולחפוץ בכליונו, אבל הרחקה בלב אינה קרויה שנאה, לזה נתחכם הכתוב לסמוך **לא תשנא** עם תיבת **אחיך** לומר כי השערת השנאה אשר יצוה ה' עליה היא הנרגשת בערך אח, ושיעור זה כל שירחיקהו מלבו קצת הנה הוא יורד ממדרגת אח, והרי הוא עובר משום לא תשנא:

עוד ירצה בהעיר למה באזהרת לא תשנא דקדק לומר את אחיך ובאזהרת הוכח תוכיח אמר את עמיתך שנראה שמדבר בב' נושאים:

אכן יתבאר על דרך אומרם ז"ל (תיקונים ה' תדבא"ר פ"ג) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה כי ודאי עשה תשובה גם מצינו שאמרו ז"ל (פסחים קי"ג): בפרשת כי תראה חמור שונאך וגוי שהכתוב מדבר במי שראה בחברו רבר מגונה שמצוה לשנאותו. וכאן צוה הכתוב שאם ראה דבר מגונה בתלמיד חכם אינו נכלל בגדר אותם שצוה ה' לשנאותם אלא צריך להחזיקו כי ודאי עשה תשובה, והוא אומרו **לא תשנא את אחיך** שהוא תלמיד חכם המתכנה בשם אח דכתיב (תהלים קיג): למען אחי ורעי. או על דרך אומרם את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים, כמו כן כאן **את אחיך** פירוש המתרבה מאת אחיך, ותיבת אחיך חוזרת על הבורא ב"ה שנקרא אח לישראל (מי שוחר טוב כ"ג) כביכול. ואומרו **הוכח תוכיח** מדבר בנושא אחר שהם המון העם, ולזה אמר **את עמיתך** ולא אמר הוכח תוכיחנו וחוזר לאחיך שאמר בתחילה אלא לומר שאינו מדבר במה שהתחיל לדבר בו שהוא תלמיד חכם אלא כהמון העם שמצוה לשנאותו מצוה ה' שיוכיחנו על פניו למה תעשה כה בנעימות לשון בחיבה וברכות לשון. ואומרו **ולא תשא עליו חטא**, פירוש שלא ימנע ממנו התוכחות שבזה ישאר במשא חטאו ולא ישוב אל ה', הא למדת שאם לא הוכיחו בטל עשה דהוכח ולא תעשה של ולא תשא:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (כתובות קה): האי צורבא מרבנן דסנו ליה בני מאתיה משום דמוכח להו במילי דשמיא. ומעתה יאמר החכם למה לי קנאה למה לי שנאה ותחרות עם זרע ישראל ואחדל מהוכיח ואהיה אהוב ונחמד לכולן, לזה נתחכם ה' וקודם שצוהו להוכיח צוה לבני ישראל שלא ישנאוהו ואחר כך צוהו להוכיח שהרי ישראל מוזהרים מה' לבל ישנאוהו. ואם תאמר ומי יערבנו לעם שלא ישנאוהו וישמרו מצות לא תשנא, לזה אמר **ולא תשא עליו חטא** פירוש שלא יחשדם בחטא זה אלא יחזיקם בכשרות. ואומר לשון יחיד לשלול החשד אפילו מיחיד שיחזיק כל איש ישראל שלא ישנאו בשער מוכיח, ובזה יוכיח ויחזור ויוכיח עד שיקבלו מוסרו:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שבת לג): בעון הדור נתפסים גדולי עולם, וכן הוא אומר (שה"ש א) אשכול הכופר וגוי, ולצד זה חש הכתוב שתכנס בלב קרובי ה' הרחקת הלב על מעשה ה' זה, כי יאמרו שאינם מובטחים בחייהם ובשלוותם הגם כי יפליאו להטיב מעשיהם, לזה בא דבר ה' כאן ואמר לצדיקיו לא תשנא

את אחיך בלבבך, פירוש אחיך זה הקב"ה, ויש לך לדעת שלא לכל ישראל בהשוואה יקרא הקב"ה אח אלא להקרובים והדבקים בה' כרבי עקיבא וחביריו, וצוה להם שלא יתרחק לבם מה', שההרחקה היא ענף השנאה. ואם תאמר מה אשיב אל לבי לבטחון בחיי ובשלוותי, לזה אמר הוכח תוכיח את עמיתך ובוזה לא תשא אתה עליו פירוש בשבילו חטא, כי כלום טעם תפיסת הצדיק הוא בשביל עון הדור אם יוכיחנו הרי הוא ניצול ממה נפשך, אם חזרו בתשובה הרי אין כאן עונות שיתפס עליהם, ואם לא חזרו הרי נפטרת מתפיסה, כמו שגילה סודו ביד עבדיו הנביאים דכתיב (יחזקאל לג) ואתה כי הזהרת רשע וגוי הוא רשע בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת. ולדרך זה נתיישבו כל הדקדוקים שדקדקונו בפ

ס

שוב בא לידי תנא דבי אליהו (רבה פי"ח) וזה לשונו וכי באחים מן האב והאם הכתוב מדבר אין הכתוב מדבר אלא כנגד הקב"ה שאין לו אחים לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ולא לימות המשיח אלא צדיקי עולם שעושיין רצונו בתורתו בכל יום שקרא אותם אחים וריעים עכ"ל, ותדע שמעלת אח יותר ממדרגת בנים, כמאמר ז"ל (שה"ש פי"ג) לא זו מחבבה עד שקראה בתי לא זו וכוי עד שקראה אחותי:

אור

כלי יקר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. דווקא עמיתך במצות תוכיח לאפוקי ג' כיתות שאינן מקבלין תוכחה והם רשעים, כסילים, לצים, וסימנך רכ"ל כמ"ש (משלי ט.ח) אל תוכח לך, וכתוב (שם כג.ט) באזני כסיל אל תדבר, וכתוב (שם ט.ו) ומוכיח לרשע מומו. כי כל הולך רכיל שמח לאיד וכשהוא רואה דבר ערוה בחבירו לעולם אינו מוכיחו להשיבו מדרכו אלא הולך ומרגל בו כדי לבשר ברבים לפרסם קלונו כדרך כל הולך רכיל, וגי' כיתות אלו מואסים התוכחה על כן אין חיוב להוכיחם.

ולפי שנאמר ולא תשא עליו חטא מכלל שאם לא תוכיחו אז יהיה חטאו נשוא עליך וזה לפי שכל ישראל ערבים זה בעד זה, והמלוה לחבירו ונותן לו ערב בזמן שהערב רואה שהלוה מפזר ממונו הוא מוכיחו מיראת הערבות פן יצטרך לשלם בעבורו, כך הערבות של כל ישראל גורם התוכחה ואם אינו מקבלה אזי נקי הוא ממנו כי אין שורת הדין נותן שיסבול אחד בעד חבירו שאינו ברשותו, אך בדבר זה לבד נעשו ישראל ערבים שבזמן שיש בידו למחות ואינו מוחה אז דין הוא שיתפס בעבורו וישא עליו חטאו אם לא יוכיחו. משל משלו בזה במי שקודח בספינה תחתיו צעקו עליו כל אנשי הספינה מה זו אתה עושה, השיב להם הלא תחתני אני קודח אמרו לו אם יכנסו המים תחתך אז תטבע הספינה מכל וכל. כך אמר איוב לחביריו ואף אם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי, (איוב יט.ד) ומה השיבו לו חביריו אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק. (שם לד.ו) לכך נאמר ולא תשא עליו חטא.

וסמך למצות התוכחה פסוק לא תשנא אחיך בלבבך. כי בזמן שהאהבה מצויה בישראל כל אחד בטובתו של חבירו חפץ ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה, אבל בזמן ששונאים זה לזה לעולם אינו מוכיחו ואדרבה הוא מחניפו לאמר כשורה עשית ולא פעלת און וכל כוונתו להדיח עליו הרעה לפי שהוא שמח במפלתו, ומדה זו הלא היא ברכת בני עמינו מיום שגברה אגרופה של שנאת חנם מן חורבן בית שני והלאה ועד היום לא סרה, והנגע הולך ופושה עד אשר ישקיף ה' וירא, ויסיר לב האבן מקרבנו. (כלי יקר)

יח לא תקום ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני יהוה:

אונקלוס לא תקום ולא תטר דבבו לבני עמך ויתרחם לחברך פותך אָנָא יי:
(אונקלוס)

יונתן לא תהווון נקמיון ולא נטרין דבבו לבני עמך ויתרחמי לחברך דמן אנת סיני
לך לא תעביד ליה אָנָא יי: (תרגום יונתן)

רש"י לא תקום. (יומא כג) אמר לו השאילני מגלך, אמר לו לאו, למחר אמר לו
השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני, זו היא נקימה.
ואיזו היא נטירה, אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו לאו, למחר אמר לו השאילני
מגלך, אמר לו הא לך (ת) ואיני כמותך שלא השאלתני, זו היא נטירה (יומא כג),
שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: ואהבת לרעך כמוך. אמר ר' עקיבא
זה כלל (א) גדול בתורה (ת"כ) שם (יב): (רש"י)

שפתי חכמים (ת) ואם תאמר ולמה התחיל בתקום במגל ובטור התחיל בקרדום.
ויש לומר דגבי נקימה נקט מגל ברישא לרבותא דאפילו אם לא רצה להשאילך
אפילו מגל שהוא בת זוז אחד והוא מבקש ממך קרדום שהוא בת חמש זוז אפילו
הכי לא תקום והשאילו ומשום הכי גבי נטירה נקט קרדום ברישא כדי לדקדק
ולפרש הרבותא דלעיל: (א) רוצה לומר במורה זו נכלל כל התורה כמו שאמר הלל
הזקן מאי דסני לך לחברך לא תעביד זהו כל התורה כולה ואידך פירושו הוא:
(שפתי חכמים)

אבן עזרא לא תקום ולא תטר. מפורש בדברי חז"ל: **ואהבת לרעך**. על דעת רבים
שהלמ"ד נוסף כלמ"ד לאבנר ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו
לנפשו: וטעם אני ה'. כי אני אלוה אחד בראתי אתכם: (אבן עזרא)

בעל הטורים **ואהבת לרעך כמוך**. וסמך ליה לא תרביע כלאים האוהב אשתו לא
ישמש עמה ועיניו באשה אחרת ולא יכפנה לתשמיש: (בעל הטורים)

אור החיים **לא תקום וגו'**. רז"ל (תו"כ כאן יומא כג.) אמרו נקימה הוא שעושה לו
כמעשהו הרע נטירה שלא יאמר לו לא אעשה לך כמעשיך. וכפ"ז נתן טעם הכתוב
למצוה זו בסמיכות ואהבת לרעך כמוך, פירוש כי ה' חפץ שתהיה אוהב רעך
כמוך ואם אתה אומר לו כן הרי גלית דעתך כי טמון היה בלבך מעשהו בלתי
הגון לך, ונתן טעם לדבר אני ה', פירוש על דרך אומרים (זוהר ח"ג טז) שבאמצעות
יחוד הלבבות מתייחד שמו יתברך להיות שכנסת ישראל הם ענפי שם הוי"ה
ב"ה דכתיב (דברים לב) כי חלק ה' עמו, ונתחכם ה' לצוות בענין הנהגת ישראל
זע"ז בהדרגה. מצוה א' לא תשנא. ב' לא תקום וגו'. ג' ואהבת, ודקדק לומר,
אחיד, עמך, לומר שאין מצוה אלא על אנשים שעושים מעשה עמך, אבל שונאי
ה' כגון המומרים והאפיקורסים אסור לאהוב אותם ואדרבה צריך לשנאותם,
כאומר (תהלים קלט) הלא משנאיד ה' אשנא: (אור החיים)

ספורנו **ואהבת לרעך כמוך**. אהוב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו. ובהיות שמכלל יראת האל יתברך היא שמירת החוקים כי אמנם השומר למען לא יחטא לו לא יהיה זה אלא שכבר הכיר גדלו ושאין ראוי למרות את דברו ושכבר הכיר טובו וידע שלא יצוה אלא הראוי והטוב אף על פי שלא נתפרסם טעם המצוה, אמר: (ספורנו)

כלי יקר **לא תקום ולא תטור את בני עמך**. לא אמר עמיתך לפי שהנקימה והנטירה תכונה רעה בגוף האדם ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע, לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך והדברים ההם אינן ספונין וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקם עליהם. אמנם מותר לעשות נקמה בגוים כי המה מסתמא רוצים להעבירך מעל מצות ה' ולהדיחך מעל ה' אלהיך וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה ע"ז, כי היא נקראת נקמת ה', לכך נאמר כאן את בני עמך למעט הגוים שאינן מבני עמך שנאמר (תהלים קמט.ז) לעשות נקמה בגוים כי נקמת ה' היא. ועל זה ארז"ל (ברכות לג.) גדולה נקמה שנתנה בין ב' שמות שנאמר אל נקמות ה' (שם צד.א) הורו באצבע שתחילת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה' דהיינו בזמן שיבקש איזו אדם להדיחך מעל מצות ה' כי גדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו, כמו שפירש"י על פסוק לא תתעב מצרי (דברים כג.ח) ורז"ל אמרו שכל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח (יומא כב.) וזה לכבוד תורת ה' אשר בקרבנו.

אבל על כל המאורעות שבגופות, לא רצה ה' שיבקש האדם נקמה עליהם. משל למה"ד לתינוק המשחק ועושה מעשה נערוה באיזו בנין או איזו ד"א ובא איזו אדם וקלקל כל מעשיו אשר בנה ואשר נטע הילד והילד צועק לפני אביו צעקה גדולה ומרה על זה ואילו היה אביו משגיח בו ועושה רצונו היה הורג לזה האדם, אמנם אביו אינו משגיח בקולו כלל כי אף אם הקטן כפי מיעוט שכלו הוא חושב שזה הגדיל לעשות לו רעה גדולה, מ"מ האב רואה בשכלו שאין הדבר כן ושכל מעשה הבן היו הבלים מעשה תעתועים ואינן כדאי שבעבורם יהיה לזה כאויב ומתנקם כי כפי האמת לא עשה לו זה כלום. כך הוא הענין בין אבינו שבשמים לברואיו אשר לפי מיעוט השגתם במושכלות הם חושבים כי כל עניני העה"ז יש בהם צד מעלה ושלימות והנוגע בכבודם או בגופם או בממונם נראה להם כי הגדיל לעשות עמהם רעה וצועקים לאביהם שבשמים שינקם נקמתם, אבל לפעמים אין הקב"ה משגיח בקול זעקתם כשאינן ברעה זו תערובות דבר הנוגע בנשמתו של אדם כי בעיני השי"ת כל הענינים אשר בני אדם מסגלים בהם בעה"ז דומין ממש לצחוק ושחוק אשר עשה לו הילד שהזכרנו, על כן אין הקב"ה משגיח בהם זולת בזמן שע"י מאורעות שבגופות יגיע לו ביטול תורה ומצוה אז הנקמה נקמת ה'.

ועל דבר זה מיוסד המזמור, המתחיל אל נקמות ה' וגו' (תהלים צד.א) המקדים לומר שאין לבקש נקמה כ"א בדבר שהוא נקמת ה' כאמור, אח"כ אמר עד מתי רשעים ה' וגו' עד ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל. וביאור הדבר הוא שבא להשקיט תלונות האומרים עזב ה' את הארץ וגוזרים אומר שודאי לא יראה יה ולא יבין בכל מעשה השפלים כי איככה יוכל וראה באבדן מולדתו עניים ומדוכים אלמנה גר ויתום ולא יקח נקמה מן עושי הרעה אין זה כ"א מצד שאין השגחתו ית' בשפלים. עז"א כמתרץ לומר שאין הדבר כן אלא לפי שה' יודע מחשבות האדם כי המה הבל, כמשל התינוק המשחק, ע"כ אין הקב"ה מקפיד עליהם בכל זמן. וע"ז מיוסד כל המזמור האומר עד מתי רשעים ה' וגו' אחר שאמר אל נקמות ה'.

קרא תגר על האומרים לא יראה יה וגו' זה"ש עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו ויאמרו לא יראה יה וגו' דאלי"כ למה לא ינקום ממנו, ע"ז השיב ואמר בינו בוערים בעם וגו' היוצר עין הלא יביט וגו' וא"ת אחר ששומע ומביט למה לא ינקום ממנו שהרי אל נקמות ה' ע"ז אמר כמתרץ ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל, כ"א המאורעות שבגופות בעינינו דבר גדול הנה בעיני ה' מוסר הבליים המה (ירמיה יח.) כמשל התינוק המשחק, וא"ת עכ"פ למה יראה ה' עמל וכעס שרשע מכתיר את הצדיק ע"ז אמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, כי את אשר חפץ ה' בו אותו יוכיח ביסורין אך שלא יהיה בהם ביטול תורה כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ומתורתך תלמדנו (ברכות ה.) לפי שאם היה בהם ביטול תורה היה הקב"ה מתנקם מן המסבבים בטולה. לכך נאמר לא תקום וגו' כי כל עניני העה"ז אינן חשובים לפני השי"ת ודומה כאילו לא עשה לו כלום ע"כ אין נכון לבקש נקמה משום אדם שהוא מעמיו.

ואהבת לרעך כמוך. ארז"ל זה כלל גדול בתורה. ובמס' (שבת לא.) מעשה בההוא גר שאמר למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד ולמדו הלל פסוק ואהבת לרעך כמוך כל דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור. וכפי הנראה שהגר היה גר צדק ולא היה מהתל התולים לומר בדרך שחוק שילמדו כל התורה בעוד שהוא עומד על רגל אחד ממש, אלא ודאי בקש ממש שיעמיד לו כל מצות התורה על יסוד אחד דהיינו רגל אחד אשר עליו יעמיד לו כל המצות כדי שלא יבא לידי שכחה המצויה בגר אשר לא למד מנעוריו כלום ממצות התורה, ע"כ בקש ממנו שימסור לו כלל אחד הכולל כל התורה ועל דרך המליצה אמר כשאני עומד על רגל אחד, וכוונתו למסור לו דבר הנאמר מהרה בלשון קצר והיינו ג"כ יסוד ורגל אחד וע"י שיזכור כלל זה יזכור את כל מצות ה'.

ולמדו פסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה'. כי כבר ארז"ל (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב.ד.) וזה אינו סותר דברי הלל כי כל מצות התורה הם על שני סוגים האחד הוא, המצות שבין אדם למקום ב"ה ויסוד לכולם האמונה בה' השני הוא, המצות שבין אדם לחבירו ויסוד לכלם פסוק ואהבת לרעך כמוך. ומטעם זה היו הכרובים פורשים כנפים למעלה מחוי כלפי מעלה כנגד המצות שבין אדם למקום, ופניהם איש אל אחיו כנגד המצות שבין איש לחבירו, וכשאמר כאן על רגל אחד היינו יסוד אחד לכל סוג וע"כ אמר לו פסוק ואהבת לרעך כמוך ועל רגל זה העמיד לו כל המצות שבין אדם לחבירו, ואמר לו גם סוף הפסוק אני ה' דהיינו היסוד שעליו העמיד חבקוק כל מצות התורה והיינו האמונה בה', ומאמר אני ה' דוגמת דבור אנכי הכולל כל דברות ראשונות שבין אדם למקום ב"ה וחותרם לכולם כבוד או"א כי מסוף דברו ניכר שראש דברו אמת, יען כי יוקח ק"ו מן כיבוד אב ואם אל כיבוד השותף הג' ית' שמו הלא הוא אביך קנך. ודבור לא תחמוד כולל כל חמשה דברות אחרונות והוא כנגד ואהבת לרעך כמוך כי שניהם כוללים כל המצות שבין אדם לחבירו, וכן א"ר לוי (ויק"ר כד.ה.) עשרה דברות כתובים בפרשה זו ומסיק שדבור לא תחמוד כנגד ואהבת לרעך כמוך ע"ש. (כלי יקר)

יט את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע פלאים שדך לא תזרע פלאים ובגד פלאים שעטנז לא יעלה עליך:

אונקלוס ית קימי תטרונו בעירך לא תרבי ערובין חקלך לא תזרע ערובין ולבוש ערובין שעטנז לא יסק עליך: (אונקלוס)

יונתן ית קימי תטרון פּעירךָ לָא תרַבְעִינִיה עִירבּוּבִין חקְלָךְ לָא תזָרע עִירבּוּבִין לבּוּשׁ עִירבּוּבִין פְּלִאי עֶמַר וְכִיתָן לָא יְסוּק עֲלָךְ: (תרגום יונתן)

רש"י את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו', חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר: **ובגד כלאים**. למה נאמר, לפי שנאמר לא תלבש שעטנז אמר ופסחים יחדו, יכול לא ילבש גיזי אמר ואניאי פשתן, תלמוד לומר בגד, מנין לרבות הלבדים, תלמוד לומר שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז, ואומר אני, נוז לשון דבר (ב) הנמלל (ג) ושזור זה עם זה לחצרו, מיסטי"ר בלע"ז, כמו חזיין לנאזי לחית זהו (מועד קטן יב:), שאנו מפרשין לשון (ד) כמוש, פלישטר"א, ולשון שעטנז פירש מנחם, מחצרת (ה) אמר ופסחים: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) הנמלל פירוש משוך: (ג) ושזור מעורב: (ד) לשון כמוש רוכה לומר נתקפה כמו דבר שזור שהוא קשה: (ה) רוכה לומר שעטנז לשון חיבור שמחצר אמר לפסחים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם להזכיר אחר אלה המצות בהמתך לא תרביע כלאים. להזהיר אחר היותך קדוש שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם על כן כתוב את חקתי תשמרו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין: **כלאים**. שני מינים ועוד אפרש מלת כלאים. וטעם השדה והבגד להיות לזכרון כי יש מצות רבות לזכר כחג המצות וסוכות וציצית ושופר ומזוזה ותפילין. ופה ארמוז לך סוד דע כי השלם שלם מאד על כן כתוב באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי: **שעטנז**. המעתיקים אמרו שהיא שלש מלות או מחומשת ופירושה מעורב והוא שם לבדו במקרא: (אבן עזרא)

הרמב"ן את חקותי תשמרו. ואלו הן "בהמתך לא תרביע כלאים" וגוי חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר לשון רש"י ולא הזכירו רבותינו שיהיה הטעם נעלם ושיהיו יצר הרע ואומות העולם משיבים עליהם אלא בלבישת שעטנז לא בכלאי הבהמה ואין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה (משלי לה) רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם ואין העם נהנים בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ליראת המלכות וכן חוקי הקב"ה הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כולם בטעם נכון ותועלת שלימה והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובעלי נפש התנועה ונתן בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכולם "למיניהו" (בראשית א) והנה צוה סיבת המשכב שנרביע בהמות זו עם זו לקיום המינין כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאילו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינים בבעלי חיים לא יולידו מין משאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו והנה מצד שני הדברים האלה פעולת ההרכבה במינים דבר נמאס ובטל וגם הצמחים אשר יתרכבו מין

בשאינו מינו אין פרים צומח אחרי כן ויהיו באיסורם שני טעמים הנזכרים וזה טעם "שדך לא תזרע כלאים" שהוא בהרכבה על דעת רבותינו (קידושין לט) ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה ויהיה כל גרעין ממנו כאילו הורכב משני מינין ואסור לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה ומחברינו מוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בבראשית רבה (י ה) אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הדא הוא דכתיב (איוב לח לג) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שינקו זה מזה מבטל חקות שמים ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס משום חקים שחקקתי בהם את עולמי (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז) וכבר כתבתי בסדר בראשית (א כו) שהצמחים כולם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם והנה המערב כלאים מכחיש ומערב מעשה בראשית

"ובגד כלאים שעטנז" - למה נאמר לפי שנאמר (דברים כב יא) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן תלמוד לומר בגד מנין לרבות את הלבדים תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו לשון רש"י ואינו נכון בעיני שהלבדים אין איסורם מדברי תורה אלא מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנינו (כלאים פ"ט מ"ט) הלבדים אסורין מפני שהן שוע ובגמרא אמרו (נדה סא) ואימא או שוע או טווי או נוז והעלו והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק ד יח) אין לי אלא בגד ומנין לרבות הלבדים תלמוד לומר שעטנז בא לרבות הדברים שאינן בגד מ"לא תלבש שעטנז" שלא הוזכר בגד והמדרש הוא עיקר שאפילו דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה כגון הקולע חוטיין ועושה מהן חגורה וכיוצא בזה ובלבד שיהא שוע וטווי ונוז ותפס לו הלבדים לאסמכתא בעלמא שהם אסורים מדבריהם ואינן בגד וכן מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר הנמלל ושזור זה עם זה וכפירוש הזה כתב עוד בפירושו בגמרא (יבמות ה נדה סא) כבר השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו (מנחות לט) שמע מינה קשר העליון בציצית דאורייתא דאי סלקא דעתך לאו דאורייתא כלאים דשרא רחמנא בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור והנה גלו לנו שהבגד שהוא מין פשתים ונקשור בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אע"פ שאינו נמלל ושזור זה עם זה אבל הענין כך הוא שאמר הכתוב "ובגד כלאים שעטנז" לומר שכל בגד הנעשה מחוט שהוא שוע וטווי ושזור לא נלבש אותו כלאים שהוא ערובים ובמשנה תורה (דברים כב יא) הוסיף לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר ופשתים שיהיו "יחדו" כלומר מחוברים יחד בשתי תכיפות לומר שהצמר והפשתים שכל מין מהם שוע טווי ונוז בפני עצמו לא נחברם יחדו כי "יחדו" הוא הכלאים כמו שאמר (דברים כב י) לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר קשורים ומחוברים והחבור בבגדים בשתי תכיפות כי מלשון "יחדו" למדו כן כי שתי תכיפות הן חבור ומשם למדו שהכלאים אסורין אע"פ שאינן בגד אלא אפילו בקולע החוטיין מעשה עבות ועושה מהן אבנטים אף על פי שאינו ארוג וכענין ששנינו (כלאים פ"ט מ"ט) לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו ולשון "נוז" מלה מקוצרת בתובה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין ממנו בה אלא הטי"ת וענינה לפי דעתי נלוז מלשון תועבת ה' נלוז (משלי ג לב) מטה ומעקם דרכיו ונלוזים במעגלותם (שם ב טו) פתלתולים ומטים כי כן הדבר השזור פתול ומעוקם וכמו ששנינו (כלאים פ"ט מ"ח) רבי שמעון אומר נלוז ומליז אביו שבשמים עליו מטה השם הנכבד מדרכי רחמי

עליו כענין שנאמר ועם עקש תתפתל (תהלים יח כז) ובלשון חכמים משמשין בו בקוצר לבן מלכים שנוז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו (שמו"ר לו ב) שנטה לבו לדרך רעה ומזה אמרו בתלמוד סנהדרין (מא) מנזייתיה דמר לא אמרי ביה ולא מידי כלומר אם היית רוצה להתעקם ולהטות הדברים לא היינו יודעים לנגדך כלום נזייתיה כמו נלזייתיה כלומר הטייתו וזהו האמת והנכון בענין הזה ולפיכך הוצרך להתיר כלאים בציצית אע"פ שאין הציצית ארוג ואינו בגד וזהו דין תורה אבל חכמים אסרו אפילו מה שאינו עשוי אלא באחד מהם או שוע או טווי או נוז ולפיכך שנינו (כלאים ט ט) הלבדים אסורין מפני שהן שועים פיף של צמר בשל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין בארוג והכל מדרבנן וטעם כלאי הבגדים להרחיק התערובות במינין ואסר הרגילים להעשות מהן בגד והרב אמר במורה הנבוכים (ג לו) טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי הכשפים שבהם היו עושים כל מעשיהם ואמר שמצא זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורצוי להם מאד שיפעלו בו פעולותם הידועות לעבודה זרה ולשדים תרחיק אותו התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיהם ולהכחיד זכרם (הרמב"ן)

בעל הטורים לא תרביע כל. אים. וסמיך ליה ואיש כי ישכב את אשה ש"ז והיא שפחה נרחפת דהיינו כמו כלאים שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין. וסמך לשפחה חרופה ערלתו את פרו לומר שהבועל שפחה חרופה הפרי יהיה רשע ועוד דאמרינן נטיעי מקטע רגליהון דבועלי נדות כמו זה שלא היה יכול להמתין עד שנשתחררה: (בעל הטורים)

אור החיים את חקותי וגו' בהמתך וגו'. בתורת כהנים אמרו וזה לשונם אין לי אלא בהמתו, בהמת חבירו מנין, תלמוד לומר את חקותי ע"כ. וקשה אם כן למה הוצרך הכתוב לומר **בהמתך** היה לו לומר בהמה לא תרביע כלאים ואז לא היה צריך לרבות בהמת אחרים. וראיתי להרב בעל קרבן אהרן שכתב בזה שדבר הכתוב בהווה. ואין דבריו נראים לי, כי לא ידבר בהווה במקום שיש לטעות ויצטרך להוסיף דברים להסיר הטעות:

ונראה בהעיר בסדר הכתובים למה סמך הכתוב מצות הרבעה למצות אהבת ריעים, ומי יודע לסדר סדר מתאים כה' אלהינו. אכן לצד שצוה ה' על אהבת החברים והתקשרות לבם יחד כי חפץ ה' התקשרות ענפי הקדושה, ומזה יאמר אדם כי לא יקפיד ה' על הרבעת טהורה עם טהורה, לזה בא הכתוב ואמר כי אין הרצון בזה לקשר בהמה עם בהמה ואפילו בבי' ענפי הטהרה הגם ששניהם מין טהרה, ולזה דקדק לומר בהמתך פירוש בהמה הטהורה לך לאכילה, ותמצא שבתורת כהנים דרשו וזה לשונם אין לי אלא בהמה עם בהמה, טהורה עם טמאה, טמאה עם טהורה מנין, תלמוד לומר את חקותי תשמרו עד כאן, הנה שסובר התנא כי בהמתך היא בהמה טהורה ואם לא אמר הכתוב בהמתך לא הייתי יודע שהטהורה בכלל ואדרבה יוכשר המעשה לצד שהוא התקשרות מין טהרה, והגם שהיה ה' מרבה איזה ריבוי הייתי דורשו באחד משאר תערובת טמא וטהור: (אור החיים)

ספורנו את חקותי תשמרו. והזכיר חוקים במלאכת המרעה ובעבודת האדמה ובמלבוש ובמשגל ובמאכל ובמשתה ובהגדת העתידות שבכל אלה היתה הנהגת חיייהם אז, והנה רוב מה שאסר הם ענינים מנגדים לכונת הטבע המכוונת מאת האל יתעלה המסדרו. אמנם על ענין שפחה חרופה עם היותו חק שהיא לוקה והוא אינו לוקה ושהוא מביא קרבן על המזיד ושתי אלו לא יקרו בכל שאר מצוות שבתורה, מכל מקום נתן קצת טעם לדבר באמרו: (ספורנו)

כז וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשְׁהוֹ שְׁכַבְתָּ זָרַע וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ וְהִפְדָּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נָתַן לָהּ בְּקֶרֶת תִּהְיֶה לֹא יוֹמְתוֹ כִּי לֹא חֲפָשָׁה:

אונקלוס וְגַבְר אַרְי יִשְׁכּוּב עִם אֲתַתָּא שְׁכַבְתָּ זָרַעָא וְהִיא אֲמַתָּא אַחֲדָא לְגַבְר וְאֲתַפְרָקָא לָא אֲתַפְרִיקַת בְּכַסְפָּא אוֹ חֲרוּתָא לָא אֲתַיְהִיבַת לָהּ בְּשֵׁטֶר בְּקֶרֶתָא תְּהִי לָא יוֹמְתוֹן אַרְי לָא אֲתַחְרַרַת: (אונקלוס)

יונתן וְגַבְר אַרוּם יִשְׁכּוּב עִם אִיתָא תִּשְׁמִישׁ זָרַעָא וְהִיא אֲמַתָּא וְחֲרַתָּא מִתְאַרְסָא לְגַבְר חֲרִי וּמִתְפָּרָקָא כּוֹלָא עַד פְּדוּן לָא אִיתַפְרִיקָא בְּכַסְפָּא אוֹ שֵׁטֶר שִׁיחֲרוּרָה לָא אִיתַיְהִיב לָהּ פִּשְׁפוּשׁ יְהוּי בְּדִינָה לְמִיֻּלְקִי הוּא מְחִיבָא וְלֹא [הִיא] (הַנָּה) בְּרַם סֵדֶר קְטוּלִין לִית הֵינוּן חֲשִׁיבִין אַרוּם לָא אִיתַחְרַת כּוֹלָא: (תרגום יונתן)

רס"י נחרפת לאיש. מיועדת ומיוחדת לאיש, ואיני יודע לו דמיון במקרא. (ו)
ובשפחה כנענית שחליה שפחה וחליה בת חורין (ז) המאורסת לעבד עברי (ח)
שמותר בשפחה הכתוב מדבר: והפדה לא נפדתה. פדויה ואינה פדויה, וסתם פדיון
בכסף (ת"כ פרק ה, ג. גיטין לט:). או חפשה. (ט) בשטר: בקרת תהיה. היא לוקה ולא הוא.
(י) יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבו מיתה, כי לא חפשה, ואין קידושה
קידושין גמורין. ורבותינו (כריתות יא.) למדו מכאן שמי שהוא במלקות יהא בקריאה,
(כ) שהדיינים המלקין חורין על הלוקה, אם לא תשמור לעשות וגו' (דברים כח, נח.),
והפלא ה' את מכותך וגו' (שם נט:). כי לא חפשה. לפיכך אין חייב עליה מיתה, (ב)
שאינו קידושה קידושין, הא אם חופשה, קידושה קידושין (מ) וחייב מיתה (גיטין מג:):
(רס"י)

שפתי חכמים (ו) אבל במשנה יש לו דמיון כמו הרי את חרופתי ביהודה וכו' זהו
פשוטו אבל מדרכו בכריתות דף י"א: (ז) רואה לומר מדכתיב בסמוך והפדה לא
נפדתה דסתרי זה את זה אם הפדה היא למה אומר לא נפדתה ואי לא נפדתה
למה אמר והפדה אלא פדויה ואינה פדויה כמו שפירש רש"י בסמוך: (ח) רואה
לומר דודאי מקודשת לאיש מדאילטריך הכתוב לבועל להביא אשם ואי מקודשת
לבן חורין אסור להשתמש בכל עבדות שבה ואי מקודשת לעבד כנעני שחליו בן
חורין אסור בכל עבדות שבו לישתמש בכל חירות שבה אלא על כרחך כריך לומר
שמקודשת לעבד עברי שהוא מותר בה: (ט) מדכתיב או חפשה לא ניתן לה וגמר
לה לה מאשה דכתיב וכתב ונתן לה: (י) ללא תימא גילה הכתוב מלקות באשה
ואשם באיש וילמוד האחד מחבירו שיהיה האשה במלקות ואשם וכן האיש משום
הכי כתיב תהיה למעט האיש ממלקות: (כ) רואה לומר מדכתיב בקורת שהוא לשון
קריאה שקורין על הלוקה אם לא וגו': (ב) כי כל כי שבמקרא הוא נתינת טעם
אדלעיל: (מ) הולכך לדיוקא הזאת לומר דאף אם חופשה אפילו בכסף נעשית בת
חורין להתירה לבן חורין וקידושה קידושין: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **והוא שפחה**. אמרו המכחישים כי איננה יהודית והנכון על דרך הפשט שהיא הנזכרת בפרשת וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה וְהִיא יִשְׂרָאֵלִית וְהַטַּעַם שֶׁהוּא יַעֲדָה שִׁיקְחָנָה אֲדוּנִיָּה אוֹ בְּנוֹ וְאִינְנָה מְאֹרְסָה וְזֶה טַעַם כִּי לֹא חִפְשָׁה אִינְנָה חִפְשִׁית עַד שֶׁתְּהִיָּה מְאֹרְסָה כְּמִשְׁפַּט הַבְּנוֹת: וּמִלַּת **נַחְרַפְתָּ**. עַל דַּעַת רַבִּים יַעֲוֹדָה וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁהַמְּלָה מְגֹזֶרֶת חֶרֶפָה בְּעֵבֶר הַיּוֹתָה שִׁפְחָה וְהִיא בְּתוּלָה בְּרִשׁוֹת אַחַר וְאִינָה מְאֹרְשָׁה: **וְהַפְּדָה**. שֶׁמֶּהֲפַעַל מִהַבְּנִין שֶׁלֹּא נִקְרָא שֶׁמֶּהֲפֹעֵלוֹ מִהַכְּבֹד הַנוֹסֵף וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא פְּדָאָה אֲבִיָּה אוֹ אֶחָד מִמִּשְׁפַּחְתָּה קוֹדֵם הַיּוֹתָה בּוֹגֶרֶת: **אוֹ חִפְשָׁה**. הַשּׁוֹרֵק מִקּוֹם קִמְצָה חֲטָף כִּי הָאֶחָד חוֹפֵשׁ וְהַטַּעַם שֶׁהִיא הַמְּנַהֵג לְכַתּוּב לֵה גַּט חוֹפֵשׁ אִם מִכְרָה הָאֵב עַד זְמַן קִצּוֹץ וְהַמְעַתִּיקִים אָמְרוּ שֶׁחִצְיָה חִפְשִׁית וְחִצְיָה אִמָּה וְהוּא הָאֵמֶת: **בְּקֶרֶת תְּהִיָּה**. יֵשׁ אֹמְרִים שֶׁפִּירוּשׁוֹ כְּמוֹ פִּילְגֵשׁ וְאָמְרוּ כִּי כֵן בְּנוֹת מַלְכִים בִּיקְרוּתֵיךְ וְלֹא פִּרְשׁוּ נִכּוֹן כִּי בִיקְרוּתֵיךְ טַעְמוֹ הַשְּׁפָחוֹת הַיְקָרוֹת וְנִעְלַם הַיּוֹ"ד בְּעֵבֶר הָאוֹת הַמְּשֻׁרֶת בְּחִיר"ק וְהִיא בְּחִיר"ק בְּעֵבֶר הַתְּחִבְרוֹת שְׁנֵי שׁוֹאֵי"ן נִעִים הָאֶחָד תַּחַת הָאוֹת הַמְּשֻׁרֶת וְהַשְּׁנִי תַּחַת הָאוֹת הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַשֶּׁרֶשׁ בְּלִשׁוֹן נִקְבוֹת וְאִין כַּח בְּלִשׁוֹן לְהַזְכִּיר כַּכָּה וְכֵן מִשְׁפַּט כָּל הַלִּשׁוֹן וְאִין מְלָה זֶרָה חוּץ מִמִּלַּת וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרַיִם יִקְצִצוּ עַל קְרִיאַת בֶּן נִפְתָּלִי. וְיֵשׁ אֹמְרִים בְּקוֹרֶת מְגֹזֶרֶת לֹא יִבְקֹר הַכֹּהֵן וְהַטַּעַם שֶׁיַּחֲפֹשׂ הַדָּבָר וְהַמְעַתִּיקִים אָמְרוּ כִּי יֵשׁ עֲלֵיו מַלְקוֹת בְּרִצּוּעָה שֶׁל בִּקְרָה וְזֶה אֵמֶת מִדְּבָרֵי קְבֵלָה וְהַמְּלָה כְּדָמוֹת אֲסַמְכָתָא. וְטַעַם לְהַזְכִּיר זֹאת הַפְּרָשָׁה כִּי הוּא עוֹשֵׂק אֲדָנִי הַשְּׁפָחָה עַל כֵּן יִבְיָא אִיל אִשָּׁם וְעוֹד עַל דֶּרֶךְ דְּרִשׁ שְׁזָאת הַשְּׁכִיבָה כְּמוֹ כְּלָאִים חִפְשִׁי עִם שִׁפְחָה: (אבן עזרא)

הַרְמְבַּיִן **והיא שפחה נחרפת לאיש**. מִיּוֹעֲדַת לְאִישׁ וְאִינִי יוֹדַע לוֹ דְּמִיּוֹן בְּמִקְרָא לְשׁוֹן רִשְׁיִי וְהַנִּרְאָה אֵלַי כִּי הוּא מְלִשׁוֹן כְּאִשֶּׁר הִיִּיתִי בִּימֵי חֶרְפִי (אִיּוֹב כֹּט ד) בִּימֵי נְעוּרַי וְכֵן לֹא יַחֲרֹף לְבַבִּי מִימֵי (שֶׁם כו ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִּי לֵב נֶעֶר וְיִקְרָאוּ יְמֵי הַנְּעוּרִים יְמֵי חוֹרֵף כִּי הַחוֹרֵף בְּרֵאשִׁית הַשָּׁנִים וְיְמֵי הַזְּקֵנָה כְּנֹגַד הַקִּיץ שֶׁהֵם יְמֵי הָאֲסִיף יֹאמֵר הַכְּתוּב שֶׁהִיא שִׁפְחָה נְעֵרָה לְאִישׁ יוֹדַע כִּי הַפִּילְגֵשׁ אֲשֶׁר הִיא מְשֻׁרֶת אֶת הָאִישׁ וְיִשְׁכַּב עִמָּה תִּקְרָא נְעֵרָה לוֹ כִּי גַם כָּל מְשֻׁרֶת הָאָדָם יִקְרָא נְעֵרָה וּמִוֹרְגַל בְּלִשׁוֹן חֲכָמִים לֹאמֹר עַל הַשּׁוֹכְבֵת עִם הָאִישׁ מִשְׁמֶשֶׁת עִמּוֹ וְהִיא נַחְרַפְתָּ שְׁנַעֲשִׂית נְעֵרָה לְאִישׁ וְיִדּוּעָה לוֹ מִנְּסִיפְדָּה בְּלַע"ז וְכֵן בְּלִשׁוֹן חֲכָמִים (סְנֵהדְרִין נח) דְּקָרוּ לָהּ רַבִּיתָא דְּפִלְנִיא וְהַעֲנִין שְׂאִינָה אֲשֶׁתּוֹ לְגַמְרִי אֲבֵל נִתֵּן לָהּ קְדוּשִׁין וְהִיא לוֹ לְנַעֲרָה מִשְׁמֶשֶׁת

"בְּקֶרֶת תְּהִיָּה" - יֵשׁ עַל בֵּית דִּין לְבַקֵּר הַדָּבָר שֶׁלֹּא לְחַיִּיבוֹ מִיֵּתָה "כִּי לֹא חִפְשָׁה" וְאִין קְדוּשִׁיהָ גְּמוּרִין לְשׁוֹן רִשְׁיִי וְכֵן אָמְרוּ כָּל הַמְּפָרְשִׁים וְאִם כֵּן יִזְהִיר הַכְּתוּב בְּבִקְרָה הַזֶּה מִפְּנֵי שֶׁהִיא דוֹמָה לְאִשֶּׁת אִישׁ אוֹלִי יִטְעוּ בָּהּ וְאִין פִּירוּשׁ מִתּוֹק בְּפִי כִּי בִּידוּעַ שִׁיבּוֹקֵר הַדָּבָר וְלֹא יִמִּיתוּ הָאָדָם חֲנֹם וְכֵן יִבְקְרוּ בְּכָל חַיִּיבֵי הַמִּיתוֹת וְאִנִּי סוֹבֵר שֶׁהִיא מְלָה יַחֲדִית בְּכָתוּב אֲבֵל הִיא מוֹרְגַלַת בְּלִשׁוֹן אֲרַמִּית וּבְדָבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ מְלִשׁוֹן הַפֶּקֶר כִּי עִיקַר הַלִּשׁוֹן הַבֶּקֶר כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (פָּאָה פִּי"ו מִ"א) בֵּית שְׂמַאי אֹמְרִים הַבֶּקֶר לְעֵנִיִּים הַבֶּקֶר וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים עַד שִׁיבְקִיר אָף לְעֵשִׂירִים כְּשֶׁמִּיטָה וְתֵנָן נְמִי (שְׁבִיעִית פִּי"ט מִ"ד) אוֹכְלִין עַל הַמּוֹבֵקֵר אֲבֵל לֹא עַל הַשְּׂמוּר וְתֵרַגְס יוֹנֵתָן אֲנָשִׁים רַקִּים וּפּוֹחֲזִים (שׁוֹפְטִים ט ד) סְרִיקִין וּבְקָרִין כְּלוֹמֵר בְּעֵלֵי הַבֶּקֶר בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְפַחְזוֹתָם (יִרְמִיָּהוּ כג לב) וּבְקָרוֹתֵהוֹן וְאָמְרוּ כִּי תִשְׁמַטְנָה וְנִשְׁטַתָּה (שְׁמוֹת כג יא) תִּרְגְּמוּ הִירוּשְׁלַמִּי וְתִבְקְרָנָה וְכֵן בְּכָל מִקּוֹם בְּמִשְׁנֵה הַלִּשׁוֹן בְּבִי"ת אֲבֵל הַרְגִּילוּ בְּגַמְרָא לֹמֵר מִמֵּנוּ הַפֶּקֶר כִּי הָאוֹתִיוֹת הָאֵלֶּה מִתְּחַלְּפוֹת אֲצֵלָם תְּמִיד כְּאִשֶּׁר אֹמְרִים (פְּסָחִים מוה) מִן עֲבָשׁוּ פְּרוּדוֹת (יִזְאֵל א יז) עֲפָשׁוּ וְכֵן בְּכָתוּב בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁהַזְּכָרֵתִי בְּפִסּוֹק נִשְׁפַּת בְּרוּחַךְ (שְׁמוֹת טו ז) וּפִירוּשׁ הַפִּסּוֹק הַזֶּה שֶׁאָמַר בְּשִׁפְחָה הַזֹּאת

אע"פ שהיא נחרפת לאיש לא תהיה לו לאשה כי בקרת תהיה לו כלומר מופקרת תחשב אצלו ולא יומתו כמשפט הנואף והנואפת באשת איש כי לא חפשה להיות אשתו גמורה אבל יביא זה עליה אשם בעבור שהיא נחרפת אליו ואונקלוס שאמר בקורתא תהא לשונו כלשון יונתן בן עוזיאל (שופטים ט ד) במלת בקרין (הרמב"ן)

בעל הטורים והפדה לא הפדתה. בגימט' יהיה בכסף ובשוה כסף: (בעל הטורים)

ספורנו כי לא חופשה. כלומר החטא נקל בזה שלא תפשו קדושי המאוס ועיקר החטא אינו אלא שחילל את קודש ה', לבעול חצי שפחה. ובהיות הפעל הזה נגד כבוד האיש הפועל לא נגד כבוד האשה המתפעלת אין ספק שהיא הרגילתו וראויה ללקות. והנה המזיד בזה שעשה זה הסכלות לחלל את עצמו, הוא קרוב לשוגג, ומקריב אשם על חלול הקדש: (ספורנו)

[כא] והביא את אשמו ליהוה אל פתח אהל מועד איל אשם:

אונקלוס וייתי ית אשמה קדם יי לתרע משפן זמנא דכר לאשמה: (אונקלוס)

יונתן וייתי גבר דשמש עמה ולא היא ית קרבן אשמה לתרע משפן זמנא דכרא לאשמה: (תרגום יונתן)

[כב] וכפר עליו הפהו באיל האשם לפני יהוה על חטאתו אשר חטא ונסלח לו מחטאתו אשר

אונקלוס ויכפר עלוהי פהנא בדכרא דאשמה קדם יי על חובתה די חב וישתבך לה מחובתה די מחובתה: (אונקלוס)

יונתן ויכפר עלוי פהנא בדכרא דאשמה קדם יי מטול חובתיה דחב וישתבך ליה מחובתיה דחב: (תרגום יונתן)

רש"י ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. (כתיבות טו.) לרבות את (ו) המזיד כשוגג: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) ופירש רש"י בפרק ד' מחוסרי כפרה לעשות מזיד כשוגג שיביא קרבן על המזיד דהא קרא יתירא הוא דהא לעיל מיניה כתיב על חטאתו אשר חטא ונסלח לו ולמה חזר וכתב עוד מחטאתו אשר חטא לומר שאף המזיד מביא קרבן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונסלח לו. אפרשנו עוד: (אבן עזרא)

בעל הטורים ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. וסמך ליה וכי תבואו אל הארץ לומר כל הדר בא"י שרוי בלא עון: (בעל הטורים)

בג וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וַיִּטְעַנְתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל וְעָרְלַתְּם עָרְלַתּוּ אֶת פְּרִי שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עָרְלִים לֹא יֵאָכֵל: שלישי

אונקלוס וְאֵרִי תֵעָלוּן לְאָרְעָא וְתִצְבֹּון כָּל אֵלֹן דְּמִיכָל וְתִרְחִקוּן רְחִיקָא יֵת אִפֵּה תִלַּת שָׁנִין יְהִי לְכוּן מְרַחֵק לְאֲבָדָא לֹא יִתְאַכֵּל: (אונקלוס)

יונתן וְאֵרוּם תִּיעָלוּן לְאָרְעָא וְתִינְצְבוּן כָּל אֵילָן דְּמִיכָלָא וְתִגְזְרוּן גְּזָרָא יֵת אִינְבִיִּיה תִלַּת שָׁנִין יְהִי לְכוּן מְרַחֵק לְאֲבָדָא לֹא יִתְאַכֵּל: (תרגום יונתן)

רש"י וערלתם ערלתו. ורשמתם רשמתו, יהא רטום ונסתם מליהנות ממנו: שֵׁשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עָרְלִים. מאימתי מונה לו, משעת נטיעתו (ת"כ פרשתא ג. ג.), יכול אם הנניעו לאחר שלש שנים יהא מותר, (ב) תלמוד לומר יהיה, (ע) צהוייתו יהא (רש"י) (גס) (ג.):

ספתי חכמים (ב) והכי קאמר פריו שלש שנים יהיו ערלים ומסם והלאה הן ערמון יהיו מותרין (נחלת יעקב) ונראה לי בשלמא אי מנינן השלש שנים משעה שמוציא פרי פשיטא דהוי ידעינן שכל מה שגדל בג' שנים אסור לעולם אצל השתא דמונין מנטיעתו ואפילו שלא גדל כלום ומה שגדל לאחר ג' שנים מותר מיד שמע מינה ללאו צפרי תליא מילתא אלא בשנים מעתה הוה אמינא אפילו מה שגדל בתוך ג' שנים מותר לאחר ג' שנים הואיל ובשנים תליא מלתא לכך תלמוד לומר יהיה: (ע) כלומר צהוייתו שיש לו בג' שנים שהוא אסור יהא כן לעולם: (ספתי חכמים)

אבן עזרא וטעם להזכיר ערלת הפרי. בעבור שהזכיר זרע השדה וזרע האשה שהיא כארץ הזכיר גם הנטוע וידוע כי הפרי הבא עד שלש שנים אין בו תועלת ומזיק כאשר יזיק לגוף כל דג שאין לו סנפיר וקשקשת ויזיק לנפש החכמה בשר כל עוף דורס והבהמות הטמאות והמשכיל יבין: וטעם וערלתם ערלתו. שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת שפה ואוזן וערלת בשר. וטעם וערלתם. שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה גם יפה הוא מתורגם בארמית: יהיה לכם ערלים פירוש וערלתם: (אבן עזרא)

הרמב"ן וערלתם ערלתו את פריו. "ואטמתם אטימתו, יהא אטום ונסתר מליהנות בו", לשון רש"י, ויפה פירש. ואם כן, יהיה:

יחזקאל מד ט): "ערל לב" - סגור לב, כמו שנאמר (הושע יג ח): "ואקרע סגור לבם".

וכן (ירמיהו ו ט): "ערלה אזנם" - שהיא סגורה ואטומה, אין הקול נכנס בה.

ו(שמות ו יב): "ערל שפתים" - סגור שפתים, כי העלגות אוטם וסגירות בגידי הלשון, ופעמים בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי; והדבור יקרא פתיחה, (משלי לא ח): "פתח פיך לאלם", (איוב ג א): "פתח איוב את פיהו", (משלי ח ו): "ומפתח שפתי מישרים", (מיכה ז ה): "משוכבת חיקך שמור פתחי פיך".

והזכיר הכתוב אטימות בפרי הבא בתוך שלש שנים, לאסרו בהנאה. ולא יאמר כן בשאר אסורי הנאה, כי ביאת הפרי בתחילתו יקרא פתיחה, כמו שאמר (שיר השירים ז יג): "פתח הסמדר". ולכך אמר "שלש שנים יהיה לכם ערלים", כאילו הפירות סגורים באילנות, לא הוציאו פרח ולא פתחו סמדר.

וטעם המצוה הזאת, לכבד את ה' מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה' והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה' והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה כדג שאין לו קשקשת (לעיל יא ט) והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף והרב נתן גם בזה טעם במורה הנבוכים (ג לז) כטעמו ברוב המצות כי היו לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו של עולם ובבואו יקריבו את הפרי לפני העבודה זרה שעשו בשמה הכשוף ההוא ולכך צותה התורה באסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית ושנאכלוהו לפני השם היפך אכלם אותו לפני עבודה זרה (הרמב"ן)

בעל הטורים **כל עץ מאכל**. בגימ' זהו פלפלין: (בעל הטורים)

אור החיים וכי תבואו אל הארץ וגו'. ג' מצות נאמרו כאן. א' ביאת הארץ על דרך אומרם (כתובות קי): הכל מעלין לארץ ישראל וכו'. ב' לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ. ג' לנהוג שני ערלה:

עוד ירמוז באומרו **וכי תבואו אל הארץ** שלא תהיה הכוונה לתיאבון המורגשות אלא תהיה כוונת הביאה אל הארץ לחיבוב ולחשק הארץ הקדושה אשר בחר ה' בה הר' ה' שמה, ואמר כי אין כוונת דיבור זה להחליט המניעה מהשתדל בישוב הארץ אלא ונטעתם וגו', הא למדת שמה שהתנה במאמר אל הארץ הוא בבחינת תכלית המחשבה שתהיה למעלת הארץ במושכלות לא להנאת הגוף ואולי שרומז באומרו **עץ מאכל** על בני תורה שגם הם נקראו נטעים, כמו שאמר ר' יוסי (שבת קיח): ה' בעילות בעלתי וה' נטיעות נטעתי, ונקראים גם כן עץ דכתיב (ישעיה ס"ה) כימי העץ ימי עמי, וכמו כן דרשו בזוהר (ח"ג רב) בפסוק לא תשחית את עצה שמדבר באדם בן תורה, ויצו ה' שתהיה עיקר הכנסת הארץ לנטוע בה עץ מאכל שהם בני תורה כי אוירה של ארץ ישראל מחכים ומטהר הנפש (ב"ב קנח):, ונקרא בן תורה עץ מאכל כי ממנו מזון לנפש. וצא ולמד ממעשה של ר' עקיבא (מס' כלה רבתי פ"ב) שלמד תורה לאותו תינוק שהיה אביו מת ונתון בצרה גדולה ומיום שפתח פיו בדברי תורה נהנה אביו בעולם העליון:

ואמר ג' שנים יהיה לכם ערלים, פירוש אטומים שלא יצא מהם צפצוף תורה שהוא פרי מאכל (תנחומא קדושים יד) שעד שלש שנים אין התינוק יכול לדבר, ובשנה הרביעית שהתחיל לדבר ילמדו לומר תורה צוה לנו, שמע ישראל, וזה יקרא קודש הילולים, ובשנה החמישית תאכלו את פריו כמאמרם ז"ל (אבות פ"ה) בן ה' שנים למקרא, ויתחיל להיות עץ מאכל. וסמך הכתוב לזה מצות **לא תאכלו על הדם**, רמז הכתוב שלא יהיה סיפוקו במאכלו על סיבת הדם שהוא

גשם האדם ותכונתו אלא לתכלית המושכל הרמוז בעץ מאכל. וסמך לזה גם כן מצות לא תנחשו, כי תכלית אכילת הדם הוא חלק הנחש, בסוד (ישעי' סה) ונחש עפר לחמו, והוא אוכל כל גשם האדם עד כלותו, והוא אומרו ולא תעוננו על דרך אומרו (איוב ז) כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה, ופסוק זה מדבר בהולך אחר המורגש להרבות חלב ודם: (אור החיים)

כלי יקר שלש שנים יהיה לכם ערלים. הרבה מפרשים אמרו בטעם מצוה זו לפי שהיה חק לאמוריים לעשות תחבולות למהר פרי האילן קודם זמנו וכן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים. ואשר נראה קרוב למושכל לומר שמצוה זו היא כדי לעשות זכרון למעשה בראשית כי כולם נבראו ביום ראשון, וכל אחד הוציא ביומו וכן כל צמח האדמה היו מכוסים עד יום ג', ואע"פ שצמחו בג' מ"מ לא נראו עד יום ד' שבו נתלו המאורות המבשלים כל הפירות כי כולם תלוין בשמש וירח כמ"ש (דברים לג"ד) ממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים. נמצא שהיו מכוסים ובלתי נראין לאכילה עד יום ד' ע"כ צוה לעשות זכרון למעשה בראשית שיהיו מכוסים ואטומים שלש שנים כי הערלה ענינה כסוי ואטימה. וביום הרביעי אע"פ שנגמר בשולם מ"מ לא היה עדיין בעולם שום בעל חי ולא היה כאן שום פה לאכלם, כאילו לא היה מציאתם ביום רביעי כי אם להודות ולהלל בוראו אשר בראם על כן נאמר כאן לזכרון מעשה בראשית ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש הלולים לה'. וביום החמישי נבראו קצת מן הבעלי חיים אשר היו צריכין אל מאכל הצמחים ע"כ נאמר ובשנה החמישית תאכלו את פרי. ולא נאמר כל פריו כדרך שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש. להורות שלא יאכל כל פריו אלא יתן מכולם גם לעני ולגר לפי שהזכיר לקט שכחה ופאה בתבואה ולא באילנות וארז"ל (ירושלמי פאה פ"א.ה"ד) אילנות מנין ת"ל שדך, ע"כ לא נאמר כל. ועל מדת הצדקה אמר להוסיף לכם תבואתו כי יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא.כד) ולפי שיש מבקשים על זה ערב ובטחון על כן אמר אני ה' אלהיכם נאמן ליפרע.

דעת זקנים וערלתם. הפסוק הזה על תינוק אומר שלש שנים יהיה לכם ערלים שאינו יודע לדבר ובשנה הרביעית תאכלו את פריו שאז מתחיל לקרוא בתורה ומשם ואילך להוסיף לכם תבואתו כמו שאחז"ל מכאן ואילך תקבל ליה כתורא מכאן אמרו חכמים בן ה' שנים למקרא בן י' למשנה: (דעת זקנים)

[כד] ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים ליהוה:

אונקלוס ובשנתא רביעתא יהי כל אבה קדש תושבתון קדם יי: (אונקלוס)

יונתן ובשנתא רביעתא יהי כל אינביה קודשי תושבתון קדם יי מתפרק מן פהנא: (תרגום יונתן)

רש"י יהיה כל פריו קדש. כמעשר שני (קידושין כד): שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה' (ויקרא כז, כג), מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים, אלא צפדיון, אף זה כן. ודבר זה הלולים לה' הוא, שנושאו שם (פ) לשבח ולהלל לשמים: (רש"י)

שפת חכמים (פ) ללכך תליא צפירושן דלעיל שאל תיקשי ליה מנא ליה לפרש

לגמרינן קדש קדש ממעשר לענין שמותר בפדיון ללמא גמרינן קדש קדש משביעית לענין שאין לו פדיון שנאמר כי יוכל היא קודש תהיה לכם. ומתוך אי גמרינן קדש קדש משביעית אין מתייבב מה שכתוב אחריו קדש הלולים לה' כיון שאסור לפדותו ולאכלו בשלמא אי קאי אמעשר אתי שפיר דכתיב קודש הלולים דהכי פירושו ודבר זה כו' אבל בצרכות דף ל"ה מפרש זה בענין אחר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא קדש הלולים. להלל השם והכהן יאכלנו: (אבן עזרא)

[כה] ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס ובשנת חמישית תיכלון ית אבה לאוספא לכוון עלליתא אגא יי אלהכון: (אונקלוס)

יונתן ובשנת חמישית תיכלון ית אנביה מטויל דיוספון לכוון מן שמיא עלליתא אגא הוא יי אלהכון: (תרגום יונתן)

רש"י להוסיף לכם תבואתו. המלה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשנה אני מצדך לכם פירות הנטיעות, היא ר' עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מטעיר בו חנם, לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו: אני ה'. אני ה' המצטיח על כן, ונאמן לשמור הבטחתי: (רש"י)

אבן עזרא וטעם להוסיף לכם תבואתו. דבק עם קדש הלולים ואם הוא רחוק וכן שלם ישלם ואם אין לו דבוק עם חמשה בקר ישלם תחת השור ורבים כמוהם: וטעם אני ה' אלהיכם. שאוסיף ברכה בתבואה: (אבן עזרא)

[כו] לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו:

אונקלוס לא תיכלון על דמא לא תנחשון ולא תעוננו: (אונקלוס)

יונתן לא תיכלון מבשר כל נכסתא עד דאדמא קים במזרקא לא תהווון נטרי נחשין ולא (ס"א אחרדי עינין עינין דברים י"ח פסוק ט"ז בת"י) אחררי סנהדרין עינין: (תרגום יונתן)

רש"י לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין, (סג.) אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתלא נפשה, ועוד הרבה: לא תנחשו. כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות, (פ) פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו. לשון עונות ושעות, שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה ללאת (סנהדרין סו.). (רש"י)

שפתי חכמים (5) או בקריאתן או בפגיעתן אם הוא לטובה או לרעה. ואליעזר עבד אברהם ויהונתן לא סמכו על הדבר. אליעזר סמך על זכותו של אברהם כמו שפירשתי לעיל ויהונתן בן שאול לזרז את נערו אמר כן ובלאו הכי היה עולה. בחולין ל"ה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לא תאכלו על הדם. דבוק עם הכתוב למעלה כי הזהיר על עץ נטוע שלא יאכלו מפריו עד השנה החמישית גם כן כל בשר טהור לא יאכל עד שיזרוק דמו על מזבח השם אם היה קרוב אל מקום הקדש והעד הנאמן דברי שאול כי הארון היה עמו כי כן כתוב הנה אוכלים על הדם כאילו אוכלים זבחים לשעירים כאשר פירשתי שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים כי אחר שלא נזרק הדם על המזבח לשם השם הנה הדבר ברור על כן דבק עמו לא תנחשו כי במצרים היו אוכלים על הדם וזונים אחרי השדים ובארץ כנען מנחשים ומעוננים כי כן כתוב גם זה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. ומלת מנחש מנסה כמו נחשתי ויברכני ה' כי נחוש בצורות ובמקלות ובמעשים ובתנועות ובימים ושעות. **תעוננו**. יש אומרים מלשון ענה שיחשוב בלבו דבר ויטה אזניו לשמוע מה יענה המדבר ולא אבה הדקדוק ויש אומרים מעונן לשון ועונתה לא יגרע והנכון בעיני מגזרת ענן כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעננים ובדמותם ובתנועתם ויתכן להיות תעוננו מפעלי הכפל כמו תסובבו כי מצאנו ועוננים כפלשתים כי יתכן היותו מבנין הכפול והעד ומעונן ומנחש: (אבן עזרא)

הרמב"ן לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סג) לשון רש"י והעולה משם לפי הסוגיא שהם כולם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילת הדם בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול (שמואל א' יד לג) הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם שהיו חוטאים באחד מן השמות הנכללים בלאו הזה כי היו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא נפשה זהו מה שאמר (שם פסוק לב) ויעט העם אל השלל שהוא כעיט הדורס ואוכל ויקחו צאן ובקר וגו' וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם מרוב השלל בבהמות כשהיו שופכים דמם ארצה היו תולשים אבריהם ואוכלין קודם שימותו ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או הקסמים כי הוא דבר למד מענינו והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם ואוכלין על שולחנם להגיד להם העתידות וכאשר היו ישראל עם שאול במחנה ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול עושה דבר בלתי שאלת אורים ותומים כמו שנאמר (שם פסוק לו) נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם לעשות המעשה ההוא ולכך אמר הכתוב (שם פסוק לג) ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ויאמר בגדתם לומר הנה השם עשה לכם תשועה גדולה היום ואתם שואלים ללא אלהים בגידה היא זו ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש (דברים יח ט) (הרמב"ן)

בעל הטורים סמך לא תאכלו על הדם לערלה לומר שאסור לאכול בלא ברכה כערלה בלא חילול: **לא תאכלו על הדם**. וסמך ליה לא תנחשו שלא ינחשו באכילה כדרך שעושין הרוצחים שאוכלים לחם על ההרוג שלא ינקמו גואלי ההרוג: (בעל הטורים)

אור החיים לא תאכלו על הדם סמך הכתוב מצוה זו למצות ערלה, לרמוז מה

שאמרו ז"ל (מדרש תלפיות) כי אדם הראשון חטא באכילת עץ הדעת קודם זמן התירו שהוא בחינת ערלה, שאם היה ממתין עד ליל שבת קודש היה מקדש על היין, וזה הוא סוד דבריהם ז"ל שאמרו (סנהדרין לח): אדם מושך בערלתו היה זו היא ערלתו, והוא מה שאמר הכתוב סמוך לאזהרת וערלתם ערלתו **לא תאכלו** פירוש מפרי ערלה, **על הדם** פירוש על סיבת הדם, כי זו סיבה לכל שפיכות דמים דם אדם ודם זרעיותיו, ויש לך לדעת כי סבת הערלות ועקרים זה מקורם שזולת חטא אדם לא היתה ערלה בעולם לא של צומח ולא של בעלי חיים: (אור החיים)

ספורנו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו. כל אלה היו דרכים אצלם בהגדת עתידות בסורם מדרכי רוח טהרה ונבואה לדרכי רוח הטומאה. ובהיות מדרכי יראת האל וכבודו שלא נחלל גופות עמו אשר קדש לעבדו אמר (כז) לא תקיפו. וצוה שלא נחללם בהקפת הראש כמעשה שוטים ושכורים או כומרים, ולא בגלוח הזקן כאמרם הדרת פנים זקן ולא בשרט לנפש כמחשיבים מאד מיתת האדם ומתאבלים מאד עליה. וכן בכתובת קעקע לתת אות בשרנו מלבד אות הברית: (ספורנו)

[כז] לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך:

אונקלוס לא תקפון פאתא דרישכון ולא תחבל ית פאתא דדקנך: (אונקלוס)

יונתן לא תקפי צדעי רישכון ולא תגלבון ית שוימת דיקניכון: (תרגום יונתן)

רש"י לא תקיפו פאת ראשכם. זה המסוה לדעיו לאחורי אזנו (ה) ולפדחתו (מכות כ:), ונמלא הקף ראשו עגול סביב, שעל אחורי אזניו עקרי שער למעלה מלדעיו הרבה: פאת זקנך. סוף הזקן וגבולו, והן חמש, שתיים בכל לחי, ולחי למעלה אלל הראש (ו) שהוא רחב ויש בו שתי פאות, ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד (ה) (רש"י)

שפתי חכמים (ה) כאלו אמר לא תשחיתו לדעיכם. וקראם פאת ראש מפני שסוף הראש הוא סוף עיקרי השער שבפדחת וסוף עיקרי השער שבאחורי האזנים וסוף עיקרי השער שבאחורי הקדקד שמסם ולמטה שער העורף לעורף להדי האורח הוא ונמלא שכל עיקרי השער הם נטועים בסוף הראש בעיגול חוץ מן הלדעים שיורדין מכאן ומכאן ולמטה ומעכבים העיגול וכשישחית שער הלדעין בתער ויטוה אותם לאחורי אזניו ולפדחתו נשאר כל ראשו מוקף סביב בעיגול ולפיכך אמר לא תקיפו פאת ראשכם במקום לא תשחיתו לדעיכם: (ו) רוצה לומר במקום חבור הלחי עם הלדע להדדי הן שני פאות והוא ראש העלם שכלחי ואחת בסוף רוחב הלחי שהלחי רחב בראשו והם הנקראים תפוחי הפנים וזו אותה הקלה באמצע הפנים והוא סוף רוחב הלחי ואחת במקום חבור שני הלחיים יחד בסנטרו שבו שכולת הזקן. רא"ס. ויש עוד פירושים אחרים עיין בטור יורה דעה סימן קפ"א: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם להזכיר **לא תקפו פאת ראשכם**. כמעשה הגוים להיות מובדלים מהם ואחר ששער הראש והזקן לתפארת נברא אין ראוי להשחיתו ויש אומרים כי זה הפסוק דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שישחית פאת ראשו גם פאת זקן בעבור המת: (אבן עזרא)

בעל הטורים **לא תקיפו**. בגימ' אחד המקיף ואחד הניקף חייבים הם: **ולא תשחית**. בגימ' זהו תער ולא מספרים: **פאת זקנד**. וסמך ליה ושרט לנפש לומר כשם שחייב על הפאה בה' פאות כך חייב אם שרט ה' שריטות בה' אצבעות: (בעל הטורים)

אור החיים **לא תקיפו וגו'**. בהקפת הראש אמר לשון רבים ובהשחתת הזקן אמר לשון יחיד. לומר שישנו באזהרת לא תקיף הגם שאינו באזהרת לא תשחית, כגון מי שעדיין אין לו חתימת זקן, שלא תאמר כיון שאינו בלא תשחית אינו בלא תקיף כדרך שדרשו (קידושין לה:): במשפט הנשים שאינן בלא תקיפו כיון שאינם בלא תשחית. ואם תאמר ומה ראית לרבות אלו ולמעט אלו, מרבה אני הזכרים שישנם בלא תשחית כשיגדלו, וממעט אני הנשים שאין במינם לא תשחית: (אור החיים)

[כח] וְשָׂרְט לְנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בְּבִשְׂרְכֶם וּכְתַבְתָּ קַעְקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי יְהוָה:

אונקלוס וחבול על מית לא תתנון בבשרכוון ורושמינו חריתין לא תתנון בכון אָנָּא ?? : (אונקלוס)

יונתן וְשָׂרְטַת חִיבּוּל עַל נֶפֶשׁ דְּמִית לָא תִתְּנוּן בְּבִשְׂרְכוּן וּכְתַב חֲקִיק לְרִשָּׁם חֲרִית צִוְרָא לָא תִתְּנוּן בְּכוּן אָנָּא ?? : (תרגום יונתן)

רש"י ושרט לנפש. כן דרכן של אמוריים, (ז) להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: וכתבת קעקע. כתב המחוקה וסקוע שאינו נמחק לעולם, (ח) שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם (שם כ"א): קעקע. לשון והוקע אותם (במדבר כה, ז), והוקענום (שמואל ב-ז כ"א, ו), תוחזין עץ בארץ ותולין אותם עליהם, ונמלאו מחוקין ותחזין בקרקע, (א) פורפו"יינט בלע"ז: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) לאס לא כן מה ענינו לכאן אכל לא תנחשו ולא תעוננו שהן מעשה האמורים: (ח) הורה לנו בזה שאינו חייב אלא אם כן כתב ואינו חייב אלא אם כן קעקע וכן הוא במכות דף כ"א: (א) רוצה לומר האדם שנתלה עליו נראה כאלו הוא נתחב בקרקע, והוקע לשון תחיבה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ושרט. גם הפאה בראש ובזקן ידועים מדברי קבלה. ומלת **לנפש**. הגוף המת וכן מתורגם והוא האמת ולא נדגש הנו"ן להקל על הלשון: **וכתבת קעקע**. יש אומרים שהוא דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באש על המת ויש עוד היום רושמים בנערותם בפניהם להיות נכרים. ומלת

קעקע. כפולה כמו רוקע הארץ וצאצאיה והוא מגזרת והוקע אותם ועל דעת המתרגם גם היא מלה זרה גם הוא הנכון: (אבן עזרא)

בעל הטורים **קעקע.** בגי' שם. שכותב שם הטומאה (מכות דף כא): (בעל הטורים)

אור החיים **ושרט לנפש וגו'.** אומרו **לנפש**, לומר הגם שהשרט חיבול הגוף הוא על פרידת הנפש היקרה. ודקדק לומר **לא תתנו בבשרכם**, הודיע הכתוב כי לא יפגום פגם זה בנפש אלא בבשר שהוא נרתק הנפש, והטעם לצד שאדם בהול על מתו אין המעשה פוגם כל כך כעושה בשאט בנפש ובישוב הדעת, ולזה תמצא שאמר הכתוב אחרי זה **וכתובת קעקע לא תתנו בכם** ולא אמר בבשרכם לומר שלא בבשר לבד יגרום הפגם אלא גם בפנימיות האדם לצד שאינו עושה מצד צער וחום הכאב שנאמר בו (ב"ב טז): אין אדם נתפס על צערו. ואמרו **אני ה' יתבאר על פי מאמר האלהי הרשב"י** (זוהר ח"ג רמז) כי תיבת אני תגיד על כסא כבודו יתברך אשר אנו קוראים שכינתו יתברך, ושם הוי"ה ב"ה הוא מלך יושב על כסא המלכות, ורמז בזה כי יקפיד ה' על כבוד שמו יתברך, ועל כבוד שכינתו, ולדרך זה יצו ה' להאדם לבל יפגום גופו ונשמתו בבי' מעשים הרשומים שהם שרט לנפש וכתובת קעקע: (אור החיים)

[כט] אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ וּמְלָאָה הָאָרֶץ זָמָה:

אונקלוס לא תחלל ית ברתך לאטעיותה ולא תטעי ארעא וּתְתַמְלִי אַרְעָא עֲצַת חֲטָאִין: (אונקלוס)

יונתן לא תפסון ית בנתיכון למסבא יתהון לזני ולא תשהון למסבא בנתיכון לגוברין סמוך לפירקיהון דלא יטעוון בזני בַּתְרַ עַמְמִי אַרְעָא וּתְיַתְמְלִי אַרְעָא זָנוּ: (תרגום יונתן)

רש"י אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה לביאה שלח לשם קידושין: ולא תזנה הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם, וכן הוא אומר וימנעו רביצים וגו' (ירמיה ג, ג): (רש"י)

אבן עזרא וטעם להזכיר אל תחלל את בתך. בעבור שרט לנפש שלא תתגלה לעיני הכל כי קול שבאשה ערוה ואף כי שרט: **ולא תזנה הארץ.** הטעם זנות אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא לי: (אבן עזרא)

הרמב"ן **אל תחלל את בתך להזנותה.** במוסר בתו פנויה שלא לשם קדושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר (ירמיהו ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' לשון רש"י ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא (יבמות סא) פנוי הבא על פנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה ומפורש אמרו בסנהדרין (ט) ובת איש כהן כי תחל לזנות (להלן כא ט) יכול אפילו פנויה והקשו והא "לזנות" כתיב ותירצו כרבי אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו (להלן כא ז) שאינו בפנויה אלא גיורת ומשוחררת או שנבעלה בעילת זנות ממי שאין קדושין תופסין בה כמו שמפורש ביבמות (שם) ובסיפרא (אמור פרק א ז) אשה זונה ר' יהודה אומר זו

אילונית וחכמים אומרים אין זונה אלא הגיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר' אליעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וכך אמרו (תמורה כט) לענין לא תביא אתנן זונה (דברים כג יט) שאינו בפנויה כלל אבל הברייתא השנויה בת"כ (פרק ז א) והנזכרת במסכת סנהדרין (עו) או שהיא כרבי אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו למי שאין לו אישות כגון כותי ועבד וחייבי כריתות ומיתות בית דין שזה נקרא זנות לדעת חכמים וזהו שאמרו במוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם וכן מה ששנינו שם בסיפרא (שם ז ב) ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות והוא דרך אגדה נדרש ממלת הארץ מדלא כתיב ולא יזנו אנשי הארץ אבל עיקר הכתוב שהוא לאו שני וכבר מנאו בעל הלכות גדולות בחשבון הלאוין והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשם זנות ומכאן הוא שאמרו שם בברייתא (ת"כ שם ז א) וכן היא המוסרת עצמה שלא לשם אישות וטעם הכתוב כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניסה לחופה והאונס והמפתה אותה נותן קנסה לאביה פירש הכתוב שאיננו רשאי למוסרה למי שיהיה זנות והזהירו מזה בלאו ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים עצמם האיש והאשה ורש"י כתב בפרשת אמור אל הכהנים (להלן כא ז) זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וזו הודאה ממנו שאין זנות בכשרין אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין וזה דעתו גם בפירושו בגמרא (יבמות סא) וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין בה היא נעשית זונה וכהן לוקה עליה משום זונה אבל מחייבי לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי אינה זונה ואינו לוקה עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתיב (להלן כב יב) כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסולה (יבמות סח) ומחייבי לאוין שבכהונה נעשית חללה (הרמב"ן)

בעל הטורים ומלאה הארץ זמה. וסמך ליה את שבתותי לומר סקבא דשתא ריגלא (קדושין דף פא) שאוכלין ושותין ושמתין בשבתות והיינו דכתיב זנות יין ותירוש יקח לב: סמך שבתותי תשמורו לאל תפנו אל האובות שהשואל באוב אינו עולה בשבת: (בעל הטורים)

אור החיים אל תחלל את בתך וגו'. פירוש יצו האל למי שיש לו בת שלא ינהג בה מנהג חולין להראותה לפני כל ולהתנאות לפנייהם אלא כבודה בת מלך פנימה. והגם שיתכוין בה להנאת זיווגה כדי שיודע כי בת יפה ונעימה היא ותנשא להראוי לה, על כל זה יצו האל כי חילול הוא לה והיוצא מזה הוא להזנותה לא להשיאה כי יבער בה אש הטבעי ותחלל כבודה, ולא זו בלבד אלא שתהיה סיבה להבעיר אש בלב רואה וחומד ותזנה הארץ ולבסוף ומלאה הארץ זימה, ונמצא עון כל הרשע תלוי בצוארו, וצא ולמד מה שפירשתי בפרשת אחרי מות בפסוק (יח ב) כמעשה ארץ מצרים שחוש הראות יגדיל החפץ בדבר ויבטל כח הרצון במניעה ויטהו אל חפץ המעשה רחמנא ליצלן: (אור החיים)

ספורנו ולא בהזנות הבת אפילו פנויה אשר הוא חלול לה ולאביה כענין כי תחל לזנות את אביה היא מחללת. ואחר שהזהיר מהענינים המחללים צוה לכבד את הימים והמקומות והאנשים הקדושים, ואמר: (ספורנו)

[ל] אַתְּ שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשַׁי תִּירְאוּ אֲנִי הִנְהוּ:

אונקלוס ית יומי שפניא דילי תטרון וילבית מקדשי תהון דחלין אגא יי: (אונקלוס)

יונתן ית יומי שבִּינָא דִּילִי תִטְרוּן וּלְבֵית מוֹקֶדֶשׁי תְהוּן אֲזֵלִין בְּדַחְלָתָא אֲנָא יְיָ :
(תרגום)

רש"י ומקדשי תיראו. לא יכנס לא במקלו ולא במנעלו ובאפונדתו ובאצק שעל
הגליו. ואף על פי שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמורו, אין בנין בית
המקדש (ב) דוחה שבת (יבמות ו.) : (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ואם תאמר היאך סלקא לעתך דבנין מקדש דוחה שבת הא מקדש
עשה ושבת עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ויש לומר דאי לאו
קרא הוה אמינא הואיל ומקריבין במקדש קרבנות שדוחין שבת לעבודה דוחה שבת
אם כן קל וחומר בנין המקדש שתדחה, לכך אינטריך קרא. ואף על פי שהקדים
שבת לבית המקדש שמע מינה דבנין בית המקדש אינו דוחה שבת כמו שפירש
רש"י בפרשת ויקהל אם כן למה נאמר אני ה'. ויש לומר כיון דכתיב יראה גבי
מקדש הוה אמינא שהוא דוחה שבת שאין זה אלא שמירה בעלמא משום הכי
כתיב אני ה', וזו נמי יתורץ קושיות דלעיל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם להזכיר את שבתתי תשמרו. בעבור המת שאין אבל בשבת : וטעם
ומקדשי תיראו. על הכהן הגדול שלא יהיה כשאר האבלים וכן אזהרה על כל
אנשי המקדש : וטעם אני ה'. שאם לא ייראו ממקדשו ויתנו לו כבוד יענישם.
וטעם להזכיר האובות וידעוניהם. בעבור המת וכן כתוב בישעיה בעד החיים אל
המתים : (אבן עזרא)

הרמב"ן את שבתתי תשמרו. האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בעבודה זרה
מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצוות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה
בראשית ואין לו תורה כלל ולרבותינו בהן מדרש אמרו בכאן יכול יהא בנין בית
המקדש דוחה שבת תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'
בתורת כהנים (פרק ז ה) ועל דרך האמת יצוה בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו
וצוה בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם
תשכיל (הרמב"ן) תבין

אור החיים את שבתותי תשמרו וגו'. צריך לדעת למה חזר לומר פעם ב' מה שצוה
בתחלת הפרשה, ורז"ל בתורת כהנים אמרו וזה לשונם יכול יהיה בנין בית
המקדש דוחה את השבת תלמוד לומר את שבתותי תשמורו וגומר ע"כ, דבריהם
ז"ל יוציאו אותנו מקושי הסמיכות, אבל קושי הכפל במקומו מונח שהיה לו
לכתוב ומקדשי תיראו סמוך למאמר ואת שבתותי תשמורו האמור בתחלת
הפרשה ולא היה צריך לומר פעם ב' ואת שבתותי וגו' :

ונראה כי מצוה זו קשורה עם מה שלפניה, כי לצד שצוה ה' לאב לבל יחלל בתו
להזנותה לפעמים ימצא כי הבת מעצמה תחלל כבוד עצמה וכבוד אביה לזנות
ואין יד האב באמצע לזה צוה ה' לאב שיעשה שמירה לבל תזנה הבת כי הכל
תלוי במוליד, ולהיות שיש שלש סיבות אשר יפעילו הולדת טבע רע בנולדים,
האחד אם בשעת הזיווג יכוין אל הנאת המשגל לא לסיבת מצות הבורא לקיים

המין זה יוליד בנולד תגבות (רע) המין השני ממנה פירוש מצד שהאשה מעשיה לא טובים רחלא בתר תגבורת אזלא. ג' אם המולידים אב או אם חשבו בחינת הרע בהסח הדעת, וכמעשה חזקי המלך עליו השלום (סנהדרין קד.) אשר מחשבתם סבבה הולדת בלתי הגון הגם היותם יסודי עולם. כנגד סיבה אי אמר את שבתותי תשמורו ע"ד אומרם בזוהר (ח"ב פט.) בפסוק לסריסים אשר ישמרו את שבתותי שהם הצדיקים המסרסים את עצמם ואינם נזקקים לנשותיהם אלא בליל שבת ומושכין לבניהם נשמות קדושים ע"כ, הרי שהרוצה להוליד בן בעל נפש טהורה צריך לסרס עצמו ולעצור כח התאב ולא יפעול אלא לתכלית המצוה בו מאת ה' ב"ה והוא מאמר ה' למנוע נפש זונה מביתו את שבתותי תשמרו להזדווג בהם ובזה תוליד נשמה קדושה המואסה בזנות, וכנגד סיבה ב' שהוא החשש מצד האם אמר ומקדשי תיראו אזהרה לירא מהמקדש ובזה תשמור עצמה האשה לבל יבאינה אל המקדש להשקותה מי המרים. וכנגד סיב' ג' סמך לזה אזהרת אל תפנו אל האובות ואל הידעונים הם בחינת הטומאה הרוצה ומתאוה להדבק באדם הטהור. ותיבת אובות לשון אבה על דרך אומרם (דברים כג) ולא אבה ה'. ורמז ידעוני הוא לומר שלא יחשוב יהיה ידוע אצלו, כי ידיעת הטמא מכרחת האדם להדבק בו כטבע השפל שחפץ להדבק בעליון וחושק:

ואמר אני ה' אלהיכם, בא לתת טעם להמשך נפש רעה מסיבת החושב, כי לצד כי ה' אלהינו פירוש שוכן בתוך נפש ישראל בחשוב האדם בבחינת הרע מסתלק כח הקדושה ואין מזדמן לפניו להמשיך אלא חלק הרע, נמצא כי כל שאינו שומר עצמו מג' סיבות הוא מחלל בתו וכו': (אור החיים)

ספורנו את שבתותי תשמורו. שהם השבת ומקראי קדש: ומקדשי תיראו. והוא כל מקום מקודש לתורה ולתפלה ולעבודה. ובהיות דרישת האובות אצל האומות דרישה אלהית בעד החיים אל המתים אמר: (ספורנו)

[לא] אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס לא תתפנון בתר בדין ודכורו לא תתבעון לאסתאבא בהון אנא יי אלקכון: (אונקלוס)

יונתן לא תסטון בתר שאלי בידין ומסיק זכורו ותבעי גרם ידוע ולא תיתבעון לאסתאבא בהון אנא יי אלקכון: (תרגום יונתן)

רש"י אל תפנו אל האובות. אזהרה לבעל אוב (ג) וידעוני. (סנהדרין סה.). בעל אוב זה פיתוס המדבר משחיו, וידעוני מכנים עלם חיה ששמה ידוע (ד) לתוך פיו והעלם מדבר: אל תבקשו. להיות עסוקים בה, (ה) שאם תעסקו בהם אתם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם: אני ה' אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין במי: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) לפי שנאמר בפרשת שופטים לא ימלא בך וגו' והתם גם כן אזהרה על זה ולא נאמר שם כרת והכא כתיב כרת שנאמר והכרתי אותם מקרב עמו אם

כן ודאי בכאן מדבר בצעל אוב עאלמו והתם מדבר בקואל בצעל אוב: (ז) כתב רבינו שמאון בקס רבינו מאיר בר הלונימוס שהיא חיה קסמה ידוע וכמין חבל גדול יולא משורק שבארץ קסם גדלה אותה חיה כעין קשאין ודלועין, אלכ שהידוע אורתו כלורת אדם בין כלורת פניו בין כלורת קאר אבריו ומטבורו הוא מחובר באותו חבל ואין כל בריה קשאי להתקרב במלא החבל קטורפת והורגת את הכל ובמלא החבל רואה את כל סביבותיה וכשבאים ללוד אותה מורים בחיאים מרחוק אל החבל עד קיפסוק ומיד מתה. ספר מלות גדול עד כאן: (ח) דקשה לרש"י דפשיטא הוא דאין אדם מטמא את עאלמו מדעתו, ומתקן להיות עסוקים

בס כו': (קפתי חכמים)

אבן עזרא האבת. מגזרת וכאובות חדשים כי הם עיקר זאת האומנות: **והידענים.** מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות וריקי מוח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכשוף לא אסרם הכתוב ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר והעד האלילים הפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות: וטעם **אל תפנו.** לידע האומנות: וטעם **אל תבקשו.** לשאול כשאול: וטעם **אני ה' אלהיכם.** שלא תבקשו כי אם השם לבדו והנה הזכיר לטמאה כי נפש הפונה והמבקש טמאה היא כי איננה דבקה בשם: (אבן עזרא)

בעל הטורים אני ה'. וסמיך ליה מפני שיבה תקום אמר הקב"ה אני כבדתי זקנים שנאמר ונגד זקניו כבוד: (בעל הטורים)

ספורנו אל תפנו אל האובות. אל תפנו אליהם אבל תתנו עורף ולא פנים אין צריך לומר שלא תכבדום: **אל תבקשו לטמאה בהם.** אל תבקשו אותם כדי להטמא בהם אבל תבקשו לדעת טיבם להורות כאמרם ז"ל לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: (ספורנו)

[לב] מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ונראת מאלהיך אני יהנה: (ס)

אונקלוס מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהיך אנא [ס] (אונקלוס):

יונתן מן קדם סבין דסבירין באורייתא תקומון ותייקר אפי חפימא ותדחל מאלהיך אנא (תרגום יונתן):

רש"י מפני שיבה תקום. יכול זקן (ו) אשמאי, תלמוד לומר זקן, אין זקן אלכ שקנה (ז) חכמה (קידושין לב: ח"כ פרק ז. יב.). והדרת פני זקן. איזהו הדור, לא ישב במקומו, ולא יסתור את דבריו. יכול יעלים עיניו (ח) כמי שלכ ראהו, לכך נאמר ויראת מאלהיך, שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלכ הוא, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) רש"י מפרש לשון חסם כלומר רשע שחייב הרבה חסמות. ורבינו תם מפרש שהוא צור לשון של לא חסם ומתרגמינן לא תצור רועה לומר צור: (ז) לאו מנוטריקון לזקן דרש רק מגזירה שיהיה לזקן זקן מזקני ישראל כדכתיב חסם ידעת כי הם זקני העם וקוטריהו כלומר שהם גדולים וחכמים: (ח) ואם תאמר היאך סלקא דעתך דיעלים עיניו פשיטא שעובר ויש לומר דהכי פירושו יכול יעלים עיניו קודם שיצא לארבע חמות שלו דאינו חייב לקום מפניו אלא כשיצא לארבע חמות שלו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם להזכיר מפני שיבה תקום. בעבור המת כי הזקן קרוב למיתה כי גופו כמת נחשב והנה טעמו כל זקן וכל איש שיבה: וטעם ויראת מאלהיך. שיענישך בימי הזקנה: (אבן עזרא)

הרמב"ן מפני שיבה תקום. יכול מפני זקן אשמאי תלמוד לומר זקן אין זקן אלא שקנה חכמה לשון רש"י ולשון תורת כהנים (פרק ז יא) והוא השנוי בגמרא במסכת קדושין (לב) תלמוד לומר זקן אין זקן אלא חכם שנאמר (במדבר יא טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ורבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם ואונקלוס אמר מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן ועם כל זה העולה מן הגמרא לפי פסק ההלכה אינו כן שהרי אמרו (קידושין לב) איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע ואמר רבי יוחנן (שם) הלכה כאיסי בן יהודה והנה יצוה בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא הבור ויחזור ויצוה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפילו יניק וחכים ויתכן שיהיה גם כן דעת אונקלוס אבל יתרגם יניק וחכים בשיבה דאתא זקן וגלי בשיבה שבכללה כל השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים (הרמב"ן)

בעל הטורים זקן ויראת. אזהרה לזקן שלא יטריח: מפני שיבה תקום. וסמך ליה וכי יגור אתך גר לומר אפילו מפני זקן אשמאי: אני ה'. וסמך ליה וכי יגור אתך גר לומר כל המטה דינו של גר כאלו מטה דינו של הקב"ה: (בעל הטורים)

אור החיים מפני שיבה תקום וגו' רז"ל אמרו (קידושין לב:) מפני שיבה שהוא גדול בשנים תקום והדרת קימה שיש בה הידור, תקום והדרת פני זקן זה שקנה חכמה, קשה כפי זה היה לו לומר מפני שיבה ומפני זקן תקום והדרת. ואולי שנתכוין להמשיך ההידור לזקן זה שקנה חכמה והקימה לשיבה שהוא הבא בימים. והכוונה בזה שצריך הדרגה גדולה בכבוד החכם יותר מכבוד גדול בשנים. והגם שדרשו ז"ל קימה והידור לזה וקימה והידור לזה, על כל זה ממה שנתחכם הכתוב לדבר בסדר זה להמשיך הידור לזקן הודיענו כי גדול הידור לזקן מהידור גדול בשנים. ומעתה נמצינו אומרים שצריך לכבד החכם יותר מבעל שיבה:

עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל בבראשית רבה (פס"ה) כי אברהם אבינו ביקש על השיבה כדי שיהיה ניכר האב מהבן וכי דכתיב (בראשית כד א) ואברהם זקן, והוא אומר מפני שיבה תקום ובזה אתה מהדר פני זקן שהוא אברהם דכתיב ואברהם זקן שעל ידו היה דבר זה:

עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פ"י"ב) כי הרשעים כפופי קומה, ויצו ה' לאדם שיתעורר לתקן מעשיו לשוב לה' וזו היא קומתו, והערו לתקן מעשיו מפני שיבה פירוש שיבתו כדי שלא תאבד ממנו, על דרך אומרם ז"ל (יבמות נ.) זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו ולא יגיע לימי שנותינו ע' שנה. גם רמז כדי שלא יבואו ימים רעים בעת שיבתו שהם יסורין הקשים לאדם מכל יסורין כאומרו ז"ל (קהלת רבה פ"י"ב) כי הם ימים שכוחות האדם והשתדלותיו אפסים והוא צריך להשגחה אלהות:

עוד ירמוז **והדרת פני זקן** פירוש זקנת עצמו על דרך אומרם (סוכה נג.) אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותנו. גם רמז למאמרם ז"ל (חגיגה יד:) שבשעה שהצדיק הולך מעולם הזה אומרים לאברהם אבינו אשריך אברהם אבינו שצדיק זה יצא מחלציד, וכשהולך הרשע לא די שאין אומרים כן לפניו אלא שהוא מצטער, לזה מעורר ה' להאדם ואומר לו **והדרת פני זקן** זה אברהם שמתהדר כשאומרים לפניו אשריך וכו' והוסיף להפחידו מענייני עולם הבא, ואמר **ויראת מאלהיך** זו יראת עונש יום הדין, **אני ה'** זו תשלום שכר טוב של עולם הבא. או ירצה להעיר היראה והאהבה, יראה ויראת וגו', אהבה אני ד' כי שם זה הוא מקור האהבה החשוקה בלב כל משכיל: (אור החיים)

ספורנו מפני שיבה תקום. אבל תהדרו קדושי עליון ומהם השיבה ברוב כאמרו עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: **והדרת פני זקן.** והם תופשי התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל. אין זקן אלא מי שקנה חכמה ואחר שהזהיר על כבוד הקדושים הזהיר מלבזות את השפלים, ואמר: (ספורנו)

כלי יקר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. נראה שהידור יותר מקימה כי בכלל ההידור גם הקימה, והזקנה יותר חשובה מן השיבה כי יש להתבונן מה ראו רז"ל לדרוש זקן זה שקנה חכמה (קידושין לב:) במקום שיש לפרשו כפשוטו, אלא שקשה לרז"ל הרי ההידור יותר חשוב מן הקימה והשיבה מן הראוי לכבדה יותר מן הזקנה שהרי בן ס' לזקנה בן ע' לשיבה אלא ודאי שטעם כיבוד השיבה הוא בעבור החכמה המצויה בהם יותר מבזולתם כמ"ש (איוב יב.) בישישים חכמה ואורך ימים תבונה. ע"כ אמר איסי בן יהודא שכל שיבה במשמע ואפילו ע"ה (קידושין לב:) אחר שהחכמה מצויה בו יותר מבזולתו ראוי לכבדו בעבור חכמתו, אבל מ"מ זקן זה שקנה חכמה והשתדל בה כי הדבר הקנוי מורה על השתדלות הקונה שטרח בה לקנותה והוא השכל הנקנה לאדם, ודאי הוא ראוי יותר לכבדו מן השיבה שבאה לו החכמה מעצמה כי רוב ימים ידברו בחכמה.

ולפי שמצינו בכיבוד אב ואם ורבו, שהשוה הקב"ה כבודם לכבודו, ומוראם למוראו, (קידושין ל:) שמא תאמר שכשם שכיבוד של שיבה וזקן עליך כך מוראם מוטל עליך, ת"ל ויראת מאלהיך דווקא מורא רבך כמורא שמים כי הוא נקרא אלהיך כד"א (שמות ז.א) ראה נתתיך אלהים לפרעה וכארז"ל (פסחים כב:) את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ת. וזה מדבר במורא רבך דווקא. ומה שקראוהו זקן במלה מורכבת להודיע שאחר שקנה שלימתו בימים מועטים הרי הוא כבן שבעים שנה. (כלי יקר)

לג] שישי במחברין - וכי יגור אַתָּה גַּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ:

אונקלוס וְאֵרִי יִתְגַּנֵּר עִמָּךְ גִּיּוֹרָא בְּאַרְעִכּוֹן לָא תוֹנוֹן יְתֵהּ: (אונקלוס)

יונתן וְאֵרוּם אִין אֵיתְגַּנֵּיר וְאֵיתְחַזַּק עִמָּכוֹן גִּיּוֹרָא בְּאַרְעִכּוֹן לָא תוֹנוּ יְתִיָּה בְּמִילִין קָשִׁין: (תרגום יונתן)

רש"י לֹא תוֹנוּ. אֹנוּחַת דְּזָרִים, (ט) לֹא תֵאמַר לוֹ אֲמַסְּ הֵיית עֹזֵד עֲבֹדַת כּוֹכָבִים, וְעַכְשָׁיו אַתָּה זָא לְלַמּוֹד תּוֹרָה שְׁנַתְנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה: (רש"י)

שפתי חכמים (ט) דֵּהֲא זְפַרְסַת זְהַר כְּתִיב לֹא תוֹנוּ שְׁמַדְזַר זְאוּנְחַת מִמּוֹן דְּקָם מַדְזַר זְמַקְה וּמְמַכַּר וְחַס כֵּן עַל כְּרַחֵךְ לֹא תוֹנוּ דְּכַתּוּב כֹּחֵן מַדְזַר זְאוּנְחַת דְּזָרִים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וְכִי יִגּוֹר אַתְּךָ גַּר. הַזְכִּירוּ אַחַר הַזְקֵן וְהַטַּעַם כִּאֲשֶׁר הִזְהַרְתִּיךָ לְכַבֵּד הַזְקֵן הַיִּשְׂרָאֵלִי בְּעִבּוֹר שְׂאִין לוֹ כַּח כַּךְ אִזְהִירְךָ עַל הַגַּר שְׂכַחֵךְ גְּדוּל מַכּוּחוֹ אוֹ בְּעִבּוֹר שְׂאִין לוֹ כַּח שְׂהוּא בְּאַרְצְךָ בְּרִשׁוֹתְךָ: (אבן עזרא)

אור החיים וְכִי יִגּוֹר אַתְּךָ וְגו'. אָמַר לְשׁוֹן יַחִיד אַתְּךָ וְחֹזֵר לֹמַר לְשׁוֹן רַבִּים בְּאַרְצְכֶם. לְצַד כִּי הַמְשַׁכֵּת הַגְּרִים תִּהְיֶה בְּאַמְצַעוֹת הַצַּדִּיק אֲבֵרָהֶם אֲבִינוֹ עֲלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, גַּם לְצַד טוֹהַר אֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה תִּגְרַר נַפְשׁוֹת הַשְּׁבוּיּוֹת, לְזֶה אָמַר אַתְּךָ לְשׁוֹן יַחִיד לְרִמּוֹז אֶל הַצַּדִּיק, כִּי לֹא כוֹלֵן הֵם בְּגַדְר הַמְשַׁכֵּת עֲנִפֵי הַקְּדוּשָׁה, וְאָמַר בְּאַרְצְכֶם לְרִמּוֹז לְמַעֲשֵׂה הָאֶרֶץ, שְׂגָם הֵיא יִשְׁנָה בְּגַדְר פְּעוּלָה טוֹבָה זֶה:

עוד יִרְמוֹז עַל הַשְּׂרָאֵת הַשְּׂכִינָה בְּעוֹלָם הַזֶּה אַתְּנוּ, וַיֵּצֵא ה' כִּי יִגּוֹר אַתְּךָ גַּר מִמְּקוֹם גְּבוּה דְּקַדְק לֹמַר אַתְּךָ עַל דְּרַךְ (תְּהִלִּים ע"ח) אֵהֵל שְׂכֵן בְּאַדָּם. וְאָמַר בְּאַרְצְכֶם הֵיא אֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה כִּי שֵׁם מְקוֹם הַשְּׂכִינָה, וְעִזְבָּה מְקוֹמָה עֲלִיוֹן וּבֹאֵה לְגוֹר בְּאַרְץ. לֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ, שְׂאִין לָךְ אֹנוּחָה כְּאוּנְחַת הַשְּׂכִינָה. וְאָמְרוּ כְּאַזְרַח מְכֶם וְגו' לְהַזְהִיר עַל הַגְּרִים וְכִי הַבְּאִים לְהַתִּיהַד: (אור החיים)

ספורנו וְכִי יִגּוֹר אַתְּךָ גַּר (בְּאַרְצְכֶם) לֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ. אֲפִילוֹ אֹנוּחַת דְּבָרִים וְהוֹסִיף וְאָמַר: (ספורנו)

[לד] בְּאַזְרַח מְכֶם יְהִי לְכֶם הַגַּר הַגַּר אֲתָכֶם וְאַתְּבֶתְ לוֹ כְּמוֹךְ כִּי גְרִים הֵייתֶם בְּאַרְץ מְצָרִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס בְּנִצְיָבָא מְנִכּוֹן יְהִי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דִּיתְגַּנֵּיר בִּינִיכּוֹן וְיִתְרַחַס לֵיהּ כְּנֻתְךָ אֵרִי דִּגְרִין הַוִּיתוֹן בְּאַרְעָא דְּמְצָרִים אֲנָא יְיָ אֱלֹהֵכּוֹן: (אונקלוס)

יונתן בְּנִצְיָבָא מְנִכּוֹן יְהִי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דִּמְתְּגַנֵּיר עִמָּכוֹן וְיִתְרַחַס לֵיהּ כְּנֻתְךָ דְּמָא אֲתָ סְנִי לָךְ לֹא תַעֲבִיד לֵיהּ אֵרוּם דִּיירוֹן הַוִּיתוֹן בְּאַרְעָא דְּמְצָרִים אֲנָא הוּא יְיָ אֱלֹהֵכּוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י כִּי גְרִים הֵייתֶם. מוֹס שְׂבַךְ אֵל תֵּאמַר לְחַזְרְךָ: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֵיכֶם וְאַלְהֵיוֹ אֲנִי: (רש"י)

אור החיים **כאזרח מכם וגו'.** כאן גילה ה' סודו שכל נפשות עם קדושו היו טבועים במצרים בתוך האומות, והוא מה שאמר כאזרח מכם וגו'. ואם תאמר איך ישוה זרע מריעים שאבותיו גוים לאזרח שאבותיו יחידי ה'. לזה אמר **כי גרים הייתם בארץ מצרים**, פירוש נפשותם היו מעורבים תוך קליפות מצרים, ועיין מה שפירשתי בפרשת יתרו (כי ב') בפסוק אנכי ה' וגו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו', וכמו כן גר זה היתה נפשו תוך הקליפות ועכשיו זרחה בעולם וחזרה לשורשה, וכפי זה ישנו לנתינת טעם לשבח כי גרים וגו', שאם על גרות הגופות אין הטעם נכון כי ישתנה גר הבא מן האומות שלא יהיה נאהב לצד ההבדל שישנו בשינוי המשפחות, כי לא ככל משפחות הגוים בית ישראל: (אור החיים)

[לה] לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה:

אונקלוס לא תעבדון שקר בדין במשחתיא במתקלא ובמכילתא: (אונקלוס)

יונתן לא תעבדון שיקרא בסידרא דינא במישחתיא דקיטא וסיתווא במתקלא ובמכילתא בגדישוותא ובמחיקא: (תרגום יונתן)

רש"י לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט, ומהו משפט השנוי כאן, היא המדה והמשקל והמשורה. מלמד שהמודד נקרא דיין, (ו) שאם שיקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין, וקרוב עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין, (פ) מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מאלרס: במדה. זו מדת (ב) הארץ (ב"מ סא: בבא בתרא פט:): **במשקל.** כמשמעו: **ובמשורה.** היא מדת (מ) הלח: (רש"י)

שפת חכמים (ו) משום דכתיב משפט מלמד שהמודד נקרא דיין, ונפקא מינה שאם שיקר במדה הרי הוא כו': (פ) וקשה למה צריך משפט ללימוד זה הא גם כן בכאן כתיב עול משמע עול וסנאוי כמו שפירש לעיל גבי דיין. ועוד קשה למה פירש בכאן וגורם לחמשה דברים וכו' למה לא פירש זה לעיל בדיין. ויש לומר דכך כוונת רש"י למה צריך למכתב משפט ללמד שהוא כדיין לענין מאי, אין לומר לענין שיהא קרוי עול סנאוי כו' הא בכאן גם כן כתיב עול. ומתרגל דלענין זה הוקש לדיין לומר שגורם לחמשה דברים האמורים בדיין: (ב) רוכה לומר שני אחים או שני שותפים לא ימדוד לזה חלקו בחבל בימות הגשמים מפני שאז החבל לח ונמתח ביותר ולזה בימות החמה שאז החבל קשה ואינו נמתח ונמצא שזה יפסיד, אי נמי אפילו אם ימדוד בעץ לא ימדוד לזה בימות החמה ולזה בימות הגשמים מפני שבימות החמה הארץ יבשה ויבוקעה ובימות הגשמים מחובר להדדי: (מ) הכי

גרסינן במשורה מדת הלח ולא גרסינן מדת היבש, למשורה היא מדת הלח כדתנן במסכת אבות פרק ו' משנה ד' ומיס במשורה תשתה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם לא תעשו עול. בעבור הגר כטעם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וכן במדה שלא תעשה מרמה במדת האמות גם האמות משתנות ויתכן להיות פירוש כמשפט הידוע בארץ: (אבן עזרא)

בעל הטורים במדה. ג'. דין ואידך אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה במדה הארך אמות במדה הראשונה מה התם איירי במדת קרקע אף הכא איירי במדת קרקע: (בעל הטורים)

ספורנו לא תעשו עול במשפם במדה במשקל ובמשורה. וזה כי בהיות בכלל אונאה גם אונאת ממון הזהיר מן האונאה הכללית לאזרח ולגר והם מדות הלח והיכש ומשקלותם: (ספורנו)

[לז] מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהיה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (מצרים)

אונקלוס מאזנן דקשוט מתקלן דקשוט מכילן דקשוט והינן דקשוט יהון לכוון אנא ?? אלהכון די אפקית יתכוון מארעא דמצרים: (אונקלוס)

יונתן מודנוון דקשוט מתקלן דקשוט מכילו דקשוט וקיסטין דקשוט יהי לכוון אנא ?? אלהכון דאנפקית יתכוון פריקין מארעא דמצרים: (תרגום יונתן)

רש"י אבני לדה. הם המשקולות ששוקלין כנגדן: איפה. היא (ו) מדת היבש: הין. זו היא מדת (ב) הלח: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. דבר אחר אני הבחנתי במארים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, ואני הנאמן להפרע ממי שטומן משקלותיו במלח (ע) להונות את הבריות שאין מכירים בהם: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) שנאמר והעומר עשירית האיפה: (ב) שנאמר רביעית ההין: (ע) יש מפרשים הלוקח טומן משקלותיו במלח כדי שיהיה כבד על ידי לחלוחית המלח, ויש מפרשים המוכר טומן משקלותיו במלח לפי שכח המלח חזק וחריף וממעט את המשקל ונעשה קל ומוכר לבריות ושוקל במשקל זה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מאזני צדק אבני צדק. פירוש במשקל: איפת צדק. ביבש: והין צדק. בלח פירוש במשורה: וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם. בעבור שהזכיר כי גרים הייתם בארץ מצרים על כן אתם חייבין לשמור חקותי ומשפטי בלבבכם ועשיתם אותם: וטעם אני ה'. שתדפו אחרי החקות ששמתי בכם כי כלם צדק: (אבן עזרא)

בעל הטורים והין צדק יהיה לכם. וסמיך ליה ושמרתם את חקותי. לומר

שהמעוות המדות כאלו עובר על המצות כולם: (בעל הטורים)

[לז] וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי וְעָשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה: (פ)

אונקלוס וְתִטְרוּן יָת כָּל קְיָמִי וְיָת כָּל דִּינִי וְתַעֲבְדוּן יְתַהוּן אֲנָא יְיָ: [פ] (אונקלוס)

יונתן וְתִטְרוּן יָת כָּל קְיָיִמִי וְיָת כָּל סְדָרֵי דִינִי וְתַעֲבְדוּן יְתַהוּן אֲנָא יְיָ: (תרגום יונתן)

ספורנו ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטיי תעיינו בהם ותכירו היותם הגונים: **ועשיתם אותם**. וכזה האופן תעשו אותם: **אני ה'**. באר שכל שמירת החוקים והמשפטים ראוי שתהיה בלי תוספת ובלי גרעון כי אמנם מעשי ה' ומצוותיו הם בתכלית שלמות, אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע: (ספורנו)

ויקרא פרק-כ

[א] וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר: **וְיָדַבֵּר**

אונקלוס וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וטעם **וידבר ה' אל משה לאמר**. בעבור כי אלה המצות חיוב על כל ישראל ואין גר עמם על כן כתוב בתחלה אל כל עדת ישראל ועתה יחל להזכיר עונש הזנות על כל מי שהוא דר בא"י אזרח או גר תושב והחל מהקשה שבכלם והוא אשר יתן מזרעו למולך והטעם לשכב עם עובדת עבודת כוכבים: (אבן עזרא)

[ב] וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזְרָעוֹ לְמִלֵּךְ מוֹת יוֹמָת עִם הָאָרֶץ יִרְגְּמֶהוּ בְּאֶבֶן:

אונקלוס וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל תִּימַר גְּבֵר גְּבֵר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיזְרָא דִּי תִּגְזְרוּן בְּיִשְׂרָאֵל דִּי יִתֵּן מִזְרָעָה לְמוֹלְךָ אֲתִקְטְלָא יִתְקַטֵּל עִמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְגְּמֶנָּה בְּאַבְנָא: (אונקלוס)

יונתן ועם בני ישראל תמליך למימר גבר טלי או סיב מן גניסת בני ישראל דייעביר מזרעיה למולך למיתוקדא בנורא איתקטלא יתקטיל עמא בית ישראל יחייבון יתיה במטלות אבנין: (תרגום יונתן)

רש"י ואל בני ישראל תאמר. עונשין (פ) על האזהרות: מות יומת. צבית לין, ואם

חֵן כַּח לְבִית דִּין, עַם הָאָרֶץ (פ) מִסִּיעֵינִי אֹתוֹן (ת"כ פרשתא י, 7): עַם הָאָרֶץ. עַם
שֶׁבִגְיֵנו נִבְרָאת הָאָרֶץ, דְּבַר אַחַר עַם (ה) שְׁעִתִּידִין לִירֶשׁ אֶת הָאָרֶץ עַל יְדֵי מֹתֵם
הַלְלוּ (רס"י)

שְׁפָתֵי חֲכָמִים (פ) דְּקָסָה לִרְש"י הָא לְאוּיִן הַלְלוּ כְּתוּבִין כּוֹלֵן כְּבַר צִפְרָשֶׁת אַחֲרֵי מוֹת.
וּמִתְרַץ לְעֵיל כְּתוּבִין הַאֲזֵהֲרוֹת וְכֹאֵן כְּתוּבִין עוֹנֶשִׁין עַל הַאֲזֵהֲרוֹת: (ג) דְּחֵי סְלֵקָא
דְּעַתָּךְ שְׁעַם הָאָרֶץ יִרְגְּמוּהָ הוּא פִּירוּשׁ שֶׁל מוֹת יוֹמֵת לְשִׁתּוֹק קִרְא מִיִּנְיָה וְלֹא לְכַתּוּב
מוֹת יוֹמֵת: (ה) דְּחָס לֹא כֵן הָאָרֶץ לְמָה לִי הִיָּה לוֹ לֹא מוֹת הַעַם יִרְגְּמוּ אֹתוֹ וְגו'.
[מִהַר"ה] וְכֵהָא לְחֹד לֹא סָגִי לְחָס כֵּן הִיָּה לוֹ לֹא מוֹת עַם הָעוֹלָם וְכֵהָא לְחֹד נִמְי
לֹא סָגִי דְּחָס כֵּן הִיָּה לוֹ לְפָרֶשׁ דְּבִאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל קִמְיִירֵי מִדְּכַתְּבַּ סְתָם מִשְׁמַע כֹּל
הָעוֹלָם: (קפתי)

אֲבָן עֲזָרָא וְטַעַם עַם הָאָרֶץ. אֲרֶץ שֶׁהוּא דֶר בַּה אֲזֹרַת אֹר וְזֶה בִּפְרָה ס יֵא: (אבן עזרא)

אוֹר הַחַיִּים וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו'. טַעַם אֹמְרוּ וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִתְכוּוֹן לְהַזְהִיר
כִּלְלוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַרְוֵג הַנּוֹתָן מִזְרַעוֹ לְמוֹלֵךְ, וְאֹמֵר בְּתוֹסַפֵּת וְא"ו לֹא מוֹת שְׁמֵלֶבֶד
חַיִּיב הַמַּעֲבִיר גַּם חַיִּיב כֹּל הָעַם לְהַעֲנִישׁוּ: (אוֹר הַחַיִּים)

סְפוּרָנוּ אֲשֶׁר יִתֵּן מִזְרַעוֹ לְמוֹלֵךְ. אַחַר שְׁבֵאֵר הַכּוֹנֵה הָאֱלֹהִית לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל
לְמַעַן יִדְמוּ אֱלֹהֵי כָפִי הָאֲפֹשֶׁר וְהוֹרָה אֹתָם אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בַּה תּוֹשֵׁג הַתְּכִלִּית
הַמְּכוּוֹנֵת מֵאֵת הָאֵל יִתְעַלֶּה וְהַזְהִיר בְּהַפְכָה דְּבַר בְּעוֹנֵשׁ הַמִּתְטַמְּאִים בְּא"י מִגִּי מִיִּנְי
טוֹמְאוֹת הַמְּנַגְדוֹת לְקִדּוּשָׁה הַנּוֹכְרֵת. הָאֲחַת הִיא הַטוֹמְאָה בְּדַעוֹת כְּעִנְיֵן הַמּוֹלֵךְ
שֶׁאֵמֵר בּוֹ לְמַעַן טַמְא אֶת מִקְדָּשִׁי וְכְעִנְיֵן הָאוֹבוֹת וְהִידְעוֹנִים שֶׁאֵמֵר עֲלֵיהֶם לְמַעַל
אֵל תְּבַקְשׁוּ לְטַמְאָה בָּהֶם. וְהַשְּׁנִית הִיא הַטוֹמְאָה בְּזֶרַע וְזֶה בְּעֵרִיּוֹת שֶׁאֵמֵר עֲלֵיהֶם
לְמַעַל אֵל תְּטַמְאוּ בְּכֹל אֱלֹהֵי כִי בְּכֹל אֱלֹהֵי נְטַמְאוּ הַגּוֹיִם וְתִטְמָא הָאָרֶץ.
וְהַשְּׁלִישִׁית הַטוֹמְאָה בְּמֵאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת שֶׁאֵמֵר עֲלֵיהֶם בְּסוּף זֹאת הַפְּרָשָׁה אֲשֶׁר
הִבְדַּלְתִּי לְכֶם לְטַמְא. אֲמַנֵּם בְּפִרְשֵׁת אֲמוֹר דִּיבַר עַל הַטוֹמְאָה בְּמַת וְחִלּוֹל הַזֶּרַע
וְהַמוֹמִין וְהַמַּעֲלֵה אֲשֶׁר אֵין לָהֶם עִנְיֵן זֹלוֹתִי בְּקִדְשֵׁים בְּלֶבֶד וְהַתְּחִיל לְדַבֵּר בְּמוֹלֵךְ
וְאֹמֵר עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמוּהוּ בְּאֲבָן. וְזֶה יַעֲשֶׂה הַהֲמוֹן בְּקִנְאָם לְכַבּוֹד קוֹנֵם וְזֶה כְּשִׁישׁ
עֲדִים וְהַתְּרָאָה: (סְפוּרָנוּ)

ג וְאֵנִי אֶתֵּן אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וְהַכְּרַתִּי אֹתוֹ מִקְרָב עִמּוֹ כִּי מִזְרַעוֹ נָתַן לְמִלְחָמָה
לְמַעַן טַמְא אֶת מִקְדָּשִׁי וְלְחַלֵּל אֶת שְׁמֵי קִדְשִׁי:

אוֹנְקְלוֹס וְאֵנִי אֶתֵּן יָת רֹוֹגִי בְּגִבְרָא הַהוּא וְאֵשִׁיִּצִי יָתָה מְגוֹ עֲמִיהָ אֲרִי מִזְרַעָה יְהַב
לְמוֹלֵךְ בְּדִיל לְסַאָבָא יָת מִקְדָּשִׁי וְלְאַחֲלָא יָת שְׁמָא דְּקִדְשִׁי: (אוֹנְקְלוֹס)

יוֹנָתָן וְאֵנִי אֶתֵּן פְּנוּיִיתָא לְמַעְסוֹק בְּגִבְרָא הַהוּא וְאֵשִׁיִּצִי יָתָה מְגוֹ עֲמִיהָ אֲרֹם
מִזְרַעָה יְהַב לְפּוֹלְחָנָא אוֹחְרָא מִן בְּגִלְל לְסַאָבָא יָת מִקְדָּשִׁי וְלְאַפְסָא יָת שְׁמָא
דְּקִדְשִׁי: (תִּרְגוּם)

רש"י אתן את פני. פנאי שלי, (ר) פונה אני מכל עסקי ועוסק בו (עס יב): **באיף**. ולא בצבור, שאין כל (ז) הצבור נכרתין: כי מזרעו נתן למלך. לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש, בן בנו ובן בתו (ת) מנין, תלמוד לומר כי מזרעו נתן למוֹלך (עס ו), זרע פסול מנין, ת"ל בתתו מזרעו למוֹלך (עס ז. סנהדרין סד): **למען טמא את מקדשי**. את כנסת ישראל שהיא (ח) מקודשת לי, כלשון ולא יחללו את מקדשי (ויקרא כא, כג): (רש"י)

שפתי חכמים (ר) דקשה לרש"י אדרבה זו טובה לו שהקדוש צרוך הוא נותן פניו אליו, ועוד דהא אין דרכו לשים פניו אלא בצדיקים. לכך פירש שלא מענין פנים הוא: (ז) (נחלת יעקב) בתורת כהנים. נראה לי דהכי פירושן שאם כל הצבור נתנו מזרעם למוֹלך אין נכרתין דאין לומר שאין כל הצבור בהכרת מחמת חטא היחיד דהא מילתא דפשיטא היא דהא אפילו משפחתו אינן בהכרת עיין שם יותר: (ת) פירש רש"י בסנהדרין ס"ד ע"ב דהני תרי קראי כי מזרעו נתן למוֹלך וכן בתתו מזרעו למוֹלך יתירי נינהו לכך דרשו חד לרבות בן בנו ובן בתו וחד לרבות זרע פסול: (ח) אבל לא מקדש ממך כי מה ענין טומאת מקדש לכל החוטא. כתב הרב רבי אליהו מזרחי אבל יש לתמוה איך יטמאו כנסת ישראל באיש אחד אשר יחטא וכו'. ונראה לי כיון שעובד עבודת אלילים אם כן נסתלקה השכינה מן הארץ ובהסתלקות השכינה יבואו רוחות הטומאה בארץ וממילא יטמאו כל ישראל כמו שהאריך בענינים כאלו בספר הזוהר ואין להאריך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואני אתן את פני באיש הוא. אם היה באתר ויש אומרים כי טעמו להכרית זרעו: **למען טמא את מקדשי**. שהוא בתוך ארץ ישראל: **ולחלל את שם קדשי**. שישמעו הגוים: והיה נראה לנו כי טעם באבן שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ודברי הקבלה נכונים והם אמת. ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי נ"ע כי פירוש ובמשפחתו הדומה אליו ומי הביאנו בצרה הזאת רק פירוש כמשמעו כי עם הארץ יעלימו עיניהם בעבור שהם ממשפחתו: (אבן עזרא)

הרמב"ן **למען טמא את מקדשי**. לשון רש"י את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי וכבר רמזתי זה (לעיל יח כא) איך תטמא כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש אחד אשר יחטא וכבר רמזו זה במדרשם שאמרו (ברכות לה) כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו וגוי אין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול משם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלקת השכינה מישראל וכל שכן כשיקריב הפרי למוֹלך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו וזה טעם עם הארץ ירגמוהו באבן (פסוק ב) כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכולן אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבין להקדים ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל לכך תרגם אונקלוס עמא בית ישראל כי "הארץ" ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובד יושב בה וכענין כי לי הארץ (לחלק כה

כג) ועוד תוכל להבין סודו ממה שהזכיר הכתוב בכרת המולך ואני אתן את פני באיש ההוא (כאן) וכן ושמתי אני את פני (פסוק ה) כי שמי הגדול והנורא יכרית אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת "אני" ולא בשום כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לכל מבין (הרמב"ן)

בעל הטורים ואני אתן. ב'. דין ואידך ואני אתן את שכרך שאם חזר בתשובה ואני אתן שכרך שעונותיו נחשבין לו כזכיות: (בעל הטורים)

אור החיים ואני אתן את פני וגו' צריך לדעת מה מקום לעונש זה אחר שיש דין למטה וירגמו אותו אבן:

ונראה כי יודיע הכתוב שמלבד עונש ההריגה עוד יהיה לו עונש לנפש, והוא אומרו **והכרתי אותו מקרב עמו** פירוש מענף נצר הקדושה. ונתן הכתוב טעם לבי' עונשים אלו ואמר **כי מזרעו וכו' למען טמא וגומר ולחלל וגו'**, הרי בי' פגמים וכנגדן בי' עונשין, כנגד טמא מקדש ירגמוהו באבן, וכנגד חילול שם קדשו גם הוא יתחלל ונכרת נפשו מעמה: (אור החיים)

ספורנו ואני אתן את פני באיש ההואי אם לא ישוב מרשעו באופן שלא תהא מיתתו כפרתו: **והכרתי אותו**. וזה בהכרח יובן לחיי עולם אחר שרגמוהו באבן שאין להכריתו עוד בעולם הזה: **למען טמא את מקדשי**. לסלק השכינה מישראל, וראוי שהם ירגמוהו ולחלל את שם קדשי. לפיכך אתן פני בו אף על פי שאינה ע"ז: (ספורנו)

[ד] ואם העלים יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בדתו מזרעו למלך לבלתי המית אתו:

אונקלוס ואם מכבש יכבשון עמא בית ישראל ית עיניהון מן גברא ההוא בדעה מזרעה למולך בדיל דלא לקטלא יתה: (אונקלוס)

יונתן ואין מכבש יכבשון עמא בית ישראל ית עיניהון מן גברא ההוא בדינתו מזרעה לפולחנא אוחרא מטול דלא למקטול יתיה: (תרגום יונתן)

רש"י ואם העלים יעלימו. אם העלימו דלכך אחד סוף שיעלימו דלכרם הרבה, אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: (רש"י)

אור החיים ואם העלים יעלימו טעם הכפל, לומר שאם העלימו מן האחד שוב אינם יכולין שלא להעלים מהבאים אחריהם, ויעלימו ודאי מכולם, כי אם ירצו לעשות דין בהם יאמרו להם למה לא עשיתם דין באחד. או יאמר העלים לבל ימנעוהו מליתן למולך, יעלימו מלעשות בו משפט אחר אשר נתן כאמרו בתתו מזרעו וגומר: (אור החיים)

[ה] ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל האנשים אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמם:

אונקלוס וְאִשׁוּי אֲנָא יְת רִוְגִזִי בְּגַבְרָא הֵהוּא וּבְסַעְדוּהִי וְאִשְׁיַצִי יְתָהּ וְיְתָה כָּל דְּטָעֹן
בְּתִירוּהִי לְמַטְעִי בְּתֵר מוֹלְךְ מְגו עֲמָהוֹן : (אונקלוס)

יונתן וְאִשׁוּי אֲנָא פְּנוּיִיתָא לְמַעְסוֹק בְּגַבְרָא הֵהוּא וּבְגִנְיִסְתִּיהָ דְּמַחְפִּיין עֲלוּי
לְאַתְרָדָאָה בְּיִסוּרֵי וְיְתִיהָ אִשְׁיַצִי וְיְתָה כָּל דְּטָעֹן בְּתִירוּי לְמַטְעִי בְּתֵר פּוֹלְחָנָא אוֹתְרָא
מְגו עֲמִיהָ : (תרגום יונתן)

רש"י **ובמספחתו.** אמר ר' שמעון וכי מספחה מה חטאה, אלח ללמדך שאין לך
מספחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין, שכולם (ב) מחפין עליו: והכרתי אותו.
למה נאמר, לפי שנאמר ובמספחתו, יכול יהיו כל המספחה בהכרת, תלמוד לומר
אותו. אותו בהכרת ולא כל המספחה בהכרת אלח זיסורין: לזנות אחרי המולך.
לרבות שאר עבודת אלילים שעבדה בכך (ת"כ ט"ז טו.), ואפילו אין זו (ג) עבודתה:
(רש"י)

שפתי חכמים (ב) רואה לומר שכולן מהפכין בזכותו לפי שהרובין לו לפיכך כולן
גזלנים. (נחלת יעקב) נראה לי שקאי אדלעיל ואם העלם יעלימו ומסתמא מפני
שמתיראין ממנו ומהמספחה שמחפין עליו לפיכך ובמספחתו וכו': (ג) מפני שכבר
כתב והכרתי אותו מקרב עמו והכרתי אותו תו למה לי אלח להכי הדך כתביה
ללכתוב ביה ואת כל הזונים וגו' שפירושו לזנות אחר המולך לעשות כמוהו בשאר
עבודת אלילים שאף על פי שהיא שלא כדרכה שאם עבדה בכך חייב עליה כרת:
(שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם ואת כל הזונים אחריו. שאם לא יומת יזנו אחרים: (אבן עזרא)

הרמב"ן **לזנות אחרי המולך.** לרבות שאר עבודה זרה שעבדה בכך ואפילו אין זו
דרך עבודתה לשון רש"י וכבר כתב עוד בסדר אחרי מות (לעיל יח כא) שהמולך היא
עבודה זרה ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכו' וכל זה איננו
עולה ומתוקן כהוגן לפי העיון בגמרא (סנהדרין סד) כי לדברי האומר מולך עבודה
זרה הוא אין עבודתו של אותו עבודה זרה בהעברת הבנים לה שאם כן לא הוצרך
הכתוב להזכיר זה כלל שהרי הוא באזהרת עובד עבודה זרה שבאו בה כמה
אזהרות בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך
איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד
אלהים אחרים וישתחו להם (דברים יז ב ג) אבל על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא
הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע בשלא כדרכה וכך אמרו
בגמרא (סנהדרין שם) ולמאן דאמר מולך עבודה זרה הוא כרת דמולך למה לי למעביר
בנו שלא כדרכה והוא הדין לעונש ואזהרה האמורין בו שלא הוצרכו אלא
למעביר בנו שלא כדרכה ונראה שלפי הדעת הזו לשון מולך אינו שם לפסל וצלם
מיוחד אלא שם לכל נעבד בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך לאלוה והנה כפי
הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוף שלהן "מולך" (מלכים א יא ז) כי הוא מלכם והוא
שם כולל לכל נעבד כי הוא מלשון מלכות ולא כדברי הרב ז"ל שאמר שהיא ע"ז
ששמה מולך ועבודתה בכך וכן מה שכתב פה שהוצרך "לזנות אחרי המולך"
לרבות שאר ע"ז שעבדה בכך ואפילו אין זו דרך עבודתה גם כן אי אפשר מן

הטעם שהזכרנו שכל עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו בשאין דרכו וכל ע"ז במשמע ולא יתכן שתאמר חייב הכתוב כרת באותה ע"ז ששמה מולך במעביר לו שלא כדרכו וחזר ורבה בו אף פעור ומרקוליס לכרת וכי למה יצטרך הכתוב לכך מאי שנא אותה ע"ז משאר כל ע"ז שבעולם ועוד שאם כן היה צריך לרבות עוד מעביר בנו לפעור ומרקוליס בסקילה כשם שריבה אותו לכרת אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין באזהרה (לעיל יח כא) בין בעונש כרת וסקילה (כאן) אלא במעביר בנו בשלא כדרכה לכל ע"ז שבעולם ובין שתאמר שהמולך הוא שם לכל ע"ז כמו שפירשנו או שתאמר שהיא ע"ז ידועה שתקרא כך הזכיר הכתוב אותה ע"ז בשלא כדרכה והוא הדין לכולן שהחומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכן מוכיח כל זה בגמרא במסכת סנהדרין (סד) לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך ע"ז הוא אבל משנתנו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו ע"ז היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל אבל הוא כמעשה כישוף לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקוליס פטור גם דברי רש"י בפירושו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו והברייתא השנויה בתורת כהנים (קדושים יג) והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ז בהכרת אינו מייתור "לזנות אחרי המולך" כמשמע מדברי הרב אבל יאמר כי הכרת הזה כולו מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר ע"ז והוא מה שאמרו בגמרא (סנהדרין סד) שלש כריתות בע"ז למה אחת כדרכה ואחת לשלא כדרכה כלומר לזבח וקטור ונסוך והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחייב אותן בכאן בהכרת ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ז הוא למעביר בנו שלא כדרכה כלומר בכל ע"ז שבעולם כמו שהזכרנו (הרמב"ן)

אור החיים **ושמתי אני את פני וגומר**. משמעות הכתוב יגיד שאם לא יעשה משפט העם יעשה ה' משפט בו ובמשפחתו גם כן, מה שלא היה אם היו עושים דין עם הארץ, ואלו הם דברים רחוקים, ממה נפשך אם הם חייבין בין עשו דין כ"כ ברשע עצמו בין לא עשו:

ונראה לפרש על זה הדרך **ואם העלם** וגוי פירוש במקום שאין דין למטה יהיה דין למעלה ושמתי אני וגוי. וכשיעשו דין למעלה יפתחו גם כן פנקסי בני משפחתו ויתעוררו הדינים על כל המשפחה, והוא אומרו **ובמשפחתו**. וחזר ופירש שימת פנים זו מה עושה, ואמר כנגד האיש עצמו והכרתי אותו, וכנגד משפחתו יפתחו ספרי דיניהם אם יש מהם זונים כמותו הרי הוא בכלל הכרת, והוא אומרו ואת כל הזונים אחריו ממשפחתו, אבל אותם שנפתחו ספריו ונמצא שלא זנו לא יכרתו, ואמר עוד **לזנות** ולא הספיק לומר הזונים וגוי אחרי המולך, נתכוין לומר שהגם שלא זנה עד עתה פירוש שלא העביר בנו למולך אלא שחשב לזנות מחשבת עבודה זרה נתפסים עליה כמעשה, ויכרית ה' את החושב כעושה כמו שאמר הכתוב (יחזקאל יד) למען תפוש את בית ישראל בלבם:

נמצאת אומר שאם עם הארץ יעשו דין בעושה רע אין דין למעלה ולא ימות מישראל זולת העובד למולך, אבל אם לא יעשו דין נפתחים ספרי כל המשפחה ומתעורר הדין גם עליהם ונתפסים גם על המחשבה, והוא מאמרם ז"ל (דב"ר פ"ה) במקום שיש דין וכו' אין וכו' ע"כ. קשה פשיטא שכשיעשו דין למטה מה מקום לדין ליעשות למעלה, ולדרכנו ידויק על נכון שכשעושי דין למטה נמנע דין למעלה פירוש דין השאר שאין ספריהם נפתחים. ותמצא שאמרו רז"ל (ר"ה טז): שכשנפתחים ספרי הדינים אדם נכנס בסכנה וצריך זכות גדול ליפטר: (אור החיים)

ספורנו ובמשפחתו. כי לא תהיה העלמת עיני עם הארץ זולתי מיד משפחתו
המחזיקים בידו: (ספורנו)

10 וְהִנֵּפֶשׂ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל הָאֵבֶת וְאֶל הַיְדַעְנִים לְזֵנֶת אַחֲרֵיהֶם וְנִתַּתִּי אֶת פְּנֵי בְּנֵי בְּנֵי
הָהוּא וְהַכְּרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

אונקלוס וְאִנְשׁ דִּי יִתְפְּנִי בְּתֵר בְּדִין וְדְכֹרוּ לְמִטְעֵי בְּתַרְיָהוֹן וְאִתְּנִי זֵת רִוְגְזִי בְּאִנְשָׁא
הָהִיא וְאִשְׁיַצִּי יְתָה מְגוּ עֲמָה: (אונקלוס)

יונתן וְיָבֵר נֶשׁ דִּי־סִטִּי בְּתֵר שְׁאֲלִי בִּידִין וּמִסְקִי זְכוּרוּ וְתִבְעֵי גְרָם יְדוּעַ לְמִטְעֵי
בְּתַרְיָהוֹן וְאִתְּנִי פְּנִי־תָא לְמַעְסוֹק בְּבֵר נֶשָׂא הָהוּא וְאִשְׁיַצִּי יְתִיָּה בְּמוֹתְנָא מְגוּ
עַמִּיָּה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא והנפש אשר תפנה אל האבת. טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך
בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ כן אכרית הזונה מאחרי לפנות אל
האובות ומצאנו נפשים גם כל נפש ארבעה עשר וכן והכרתי אותו: (אבן עזרא)

11 וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס וְתִתְקַדְּשׁוּן וְתִהוֹן קְדִישִׁין אַרִי אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ: (אונקלוס)

יונתן וְתִתְקַדְּשׁוּן וְתִהוֹן קְדִישִׁין בְּגוֹפֵיכֶון מְטוּל דְּאֶקְבֵּל בְּרַעְוָא צְלוּתְכוֹן אָנָּא הוּא
יְיָ מְקַדְּשָׁכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י והתקדשתם. זו פרישות עבודת אלילים: (רש"י)

אבן עזרא והתקדשתם כי אני ה' אלהיכם. קדש ונתתי לכם חקת לשמרם כדי
לקדשכם וכבר הזכיר זה הכתוב והטעם להכניס את הגרים התושבים עם ישראל
שהם חייבים להיותם קדושים בעבור שידורו בארץ קדושה. והחל להזכיר עונש
הכתובים בתחלת הפרשה מהאב כאשר החל איש אמו ואביו תיראו. וטעם
להזכיר האב קודם האם בעבור כבודו ואיננו כמו איש אמו ואביו תיראו כי לא
יומת אם לא היה בר מצוה: (אבן עזרא)

אור החיים והתקדשתם והייתם קדושים. יצו ה' שיהיו נוטים אל בחינת
הקדושה, ובזה הוא מבטיחם שיהיו במדריגת מלאכים הנקראים קדושים,
דכתיב (דניאל ח) ויאמר אחד קדוש, והוא אומרו והייתם קדושים, ותמצא
שאמרו ז"ל (במד"ר פ"ב) בפסוק כעת יאמר ליעקב וגו' כי המלאכים יהיו
עומדים בשורה החיצונה וישראל בפנים ושואלים מלאכי אלהים לעם קדושו מה
פעל אל, נמצאת אומר כי קדושו במקום המלאכים הם ישראל. וחזר הכתוב
ופירש הדבר שבו יתקדשו ואמר ושמרתם את חקותי, פירוש תשמרו מצות לא
תעשה, ותקיימו מצות עשה בזה אני מקדשכם, כי על ידי זה שם הוי"ה מתגלה
עליו ובזה מתקדש, וכמו מה שכתוב בזוהר (תיקונים ע) כי האבר שבו עושה
מצוה שורה עליו שם הוי"ה הרמוז בתיבת מצוה: (אור החיים)

ספורנו והתקדשותם. בפרישה מן העריות: **והייתם קדושים.** שיהיה הזרע מוכן לשרות שכינה בתוכו כאמרם ז"ל (קדושין פרק י' יוחסין) שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל: **כי אני ה' אלהיכם.** שאמרתי לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריד (בראשית יז, ז), לזרע המיוחס אחריד כמו שבאר ז"ל (שם): (ספורנו)

[ח] שביעי במחוברין ושמרתם את חקתי ועשיתם אתם אגני יהוה מקדשכם:

אונקלוס ותטרונו ית קימי ותעבדון יתהון אגא יי מקדשכון: (אונקלוס)

יונתן ותטרונו ית קימי ותעבדון יתהון אגא הוא יי מקדשכון: (תרגום יונתן)

בעל הטורים אני ה' מקדשכם. סמך אצל אביו ואמו כי ג' שותפין יש באדם: (בעל הטורים)

ספורנו ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם. ובזה האופן שתתקדשו בפרישה מן העריות תשמרו ותעשו לדורות כי אם לא תתקדשו אתם ימרו גם הבנים בלי ספק בהיותם נולדים בחטא כענין הן בעון חוללתי: **אני ה' מקדשכם.** כי אמנם מה שאסרתי בעריות הוא לקדשכם לעבודתי: (ספורנו)

[ט] כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו:

אונקלוס ארי גבר גבר די לויט ית אבוהי וית אמה אתקטלא יתקטל אבוהי ואמה לט קטלא חייב: (אונקלוס)

יונתן ארום גבר טלי וגבר סיב דיי לויט ית אבוי וית אמה בשמא מפרש אתקטלא יתקטיל באטלות אבנין מטול דאבוי ואמה לט קטלא חייב: (תרגום יונתן)

רש"י אביו ואמו קלל. לרבות לאלה. (שם פרק ט, ג. סנהדרין פה:): **למיו בו.** זו סקילה, וכן כל מקום שנאמר דמיו בו, דמיהם צם, ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר צהם צאבן ירגמו אותם דמיהם צם, ופשוטו של מקרא, כמו דמו צראשו, אין נענש על מיתתו, אלא הוא, שהוא גרם לעצמו שיהרג: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) ללא תקיף למכה אביו שחייב דוקא בחיים לא כן הרי כבר אמור איש אשר יקלל את אביו ואת אמו אלא כאן צא לרבות לאחר מיתה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אשר יקלל את אביו. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ואשר יקלל את אמו: וטעם אביו ואמו קלל. כאומר תועבה גדולה עשה: **דמיו בו.** כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכים אנחנו

למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם להמיתם מהכתוב גם כן לא נכתב בן כמה שנים יהיה בד מצוה ואחר כן הזכיר ואיש אשר ינאף את אשת איש כי אסורה היתה: וטעם אשר ינאף את אשת רעהו. כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע: (אבן עזרא)

הרמב"ן וטעם כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו. יחזור לראש הפרשה שאמר איש אמו ואביו תיראו (לעיל יט ג) ואמר כאן כי איש איש אשר לא ישמע (וכו') ומקלל אביו ואמו מות יומת ועל דרך האמת בעבור שאמר (פסוק ז) והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם ואמר (בפסוק ח) אני ה' מקדשכם כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם הוא שמו אם כן המקלל את המשתתפין ביצירה חייב מיתה וזה טעם משפט הנואף והנואפת אשר סמך לכאן והקדימו לכל העריות וכבר רמזתי זה למעלה (שמות כ יג) והזכיר הכתוב קצת העריות לחייב בהם מיתה והן אשת איש ואשת אב והכלה והזכר ואשה ואמה (פסוקים י-יד) והוא הדין אשה ובתה ובת בתה כי הזכיר קצת שאר האשה והוא הדין לכל הנזכרים שם (לעיל יח יז) באזהרה וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו הנזכרים (לעיל יח ט) ואין צריך לומר בתו ובכל זה עוד מדרשים לחייב אותן וכן הזכיר חיוב הרביעה במיתה (פסוקים טו-טז) וחזר והזכיר כרת אחר בנדה (פסוק יח) לחייבו בהעראה בלא גמר ביאה הוא שאמר את מקורה הערה (פסוק יח) וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה (פסוק יט) והזכיר דודתו וכן אשת אחיו (פסוקים כ כא) לחייבם בערירות בין שלא היו לו בנים או היו לו והכרת הבא באחותו (פסוק יז) הוא מיותר ונדרש לרבותינו (מכות יד) למה יצא כרת באחותו וכו' ועל דרך הפשט הוסיף בכרת "לעניי בני עמם" (פסוק יז) לומר שתמות בנוער נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחד כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל גזרה וטעם עונו ישא שיהיה החטא ההוא דבק בו מן העת ההיא מעשיו לא יצליחו ורבצה בו האלה כי יכהו השם בתחלואים רעים עד השמידו בכרת כענין שאמרו (שבת לג) סימן לעבירה הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים כגון אמו (לעיל יח ז) ואחות אשה (שם יח יח) שכבר למדנו מן הנזכרים כל הצריך (הרמב"ן)

אור החיים כי איש איש אשר יקלל. קשה אומרו כי שנותן טעם למה שלפניו ולא אמר דבר קודש שיהיה זה טעמו. ואם על שמירת החוקים, וכי לא נכלל בפסוק זה אלא קללת אבות שהוצדק לומר כי. עוד למה כפל לומר איש איש. ובתורת כהנים אמרו איש אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר איש איש ע"כ. קשה מנין יעלה על דעת למעט אשה שהוצרך לריבוי והלא השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה בדרך כלל וכאומרם ז"ל (בי"ק טו.). ואם לצד שחש הכתוב לפרש איש שבא למעט אשה, לא היה לו לכתוב איש לטעות לומר שבא למעט אשה ויאמר אדם כי יקלל וגו':

עוד למה כפל לומר אביו ואמו קלל. אכן כוונת הכתוב הוא לצד שצוה קודם לזה על העברת בנו ובתו למולך, והקפיד הכתוב על זרעו לבד אבל בן אחרים ואפילו קרוביו כגון אחיו ואחותו פטור, כדתניא בסנהדרין (סד): וזה לשונם אינו חייב אלא על יוצאי יריכו וכו' ע"כ. וצריך לומר טעם חיובו על בנו ובתו ולא על בני הזולת שהוא לצד שבניו הם נידונין כנכסיו של אדם לזה מועילים מעשיו כשמקריבו לעבודה זרה במה שמעבירן למולך אבל חוץ מהם אין מעשיו עושין רושם, על דרך אומרם ז"ל (ערכין כח ב"מ ז). אפילו לגבי קדשי שמים אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ומעתה יאמר אדם והלא גם הבן אינו כולו של האב כאומרם ז"ל (נדה לא). שהאב והאם הם שותפין באדם הלובן מהאב והאודם מהאם, וא"כ מזה הטעם עצמו לא יתחייב האב על הבן מצד חלק האם, לזה

אמר הכתוב אחר אזהרה ועונש מעביר בניו למולך כי איש איש אשר יקלל וגוי מות יומת, ודקדק לומר את אביו ואת אמו פירוש זה בפני עצמו או זה בפני עצמו, כמו שדקדקו בתורת כהנים בפסוק זה עצמו חיוב על כל אחד משניהם, הרי שהבן מת לצד שנגע באביו או בכבוד אמו ואין אנו אומרים והרי אין כל הבן של האב או של האם להמיתו בשבילם, ואם תאמר גם על זה דן אנכי למה יהיה המשפט הזה, לזה גמר אומר **אביו ואמו קלל**, פירוש כי כשמקלל אביו מקלל גם אמו עמו וכן להפך, והטעם לצד שהאב והאם הם גוף אחד כמאמרם ז"ל (ברכות כד.) אשתו כגופו, וכפי זה בין הנעשה לאחד מהם או הנעשה מאחד מהם לבניהם יחשב לשניהם יחד. ולזה תמצא שיעניש ה' לאיש להמית אשתו דכתיב (משלי כב) למה יקח משכבך מתחתידך. וכפל לומר **איש איש** משום שמצינו שתלה הכתוב זכרים בנקבות ונקבות בזכרים, ואמרו ז"ל (נדה לא.) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, אם כן יש הפרש בלידת הזכר ללידת הנקבה ומצד זה ישתנה ההפרש בבחינת המולידים, ויש מקום לומר לצד שתלה הכתוב זכרים בנקבות לא יומתו אבות על העברת הבנים או האמהות על העברת הבנות לצד שתלאם הכתוב באבות תלמוד לומר איש איש אחד לגופו ואחד לאשה ששניהם ישנם בחיוב העברת בן ובת:

עוד נראה כי לצד שאמר הכתוב אביו ואמו ודרשו רז"ל (ילקוט) שאביו בא למעט אבי אביו ואמו בא למעט אם אמו שלא יהרגו, לזה חש הכתוב לטעות ולומר שהמיעוט בא אביו ולא אביה אמו ולא אמה ואם כן הנשים פטורות מעונש זה, תלמוד לומר **איש איש** לרבות אשה: (אור החיים)

ספורנו כי **איש איש אשר יקלל**. והאות על שאני מקפיד כל כך שתהיה הקדושה בזרע שהרי ענשתי מיתת בית דין את המקלל הוריו שזה יקרה על הרוב בהיות פסול בזרע כי אז הוא בלתי מוכן אל מה שכתוב שמע בני מוסר אביך וכו'. ואיש כזה לא ישמור חוקים ומשפטים כי לא יקבלם מאביו ומאמו כלל: (ספורנו)

בן ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף והנאפת:

אונקלוס וגבר די גורף ית אפת גבר די גורף ית אפת חברה אתקטלא יתקטל גיפא וגיפתא: (אונקלוס)

יונתן וגבר די גורף ית אפת גבר מארסא או די גורף ית אפת חברה מבעלא איתקטלא יתקטיל על מבעלא בשינוק סודרא אקושא בגו רכיבא ועל מארסא באטלות אבנין גיורא וגיורתא: (תרגום יונתן)

רש"י ואיש. פרט (ה) לקטן: אשר ינאף את אשת איש. פרט לאשת קטן (קידושין יט). סנהדרין נב:), למדנו שאין לקטן קידושין, ועל איזו אשת איש (ו) חייבתי לך: אשר ינאף את אשת רעהו. פרט לאשת עובדי גילולים, למדנו שאין קידושין לעובדי גילולים: מות יומת הנאף והנאפת. כל מיתה האמורה בתורה סתם, (ז) אינה אלל חנק: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ואם תאמר פשיטא הא לאו בר עונשין הוא. ויש לומר דהא קא

משמע לן דקטון אינו נענש אבל היא נענשה אפילו אם בא קטן עליה: (ו) הוֹאֲרֵךְ רַק"י להאריך פה ועל איזו אשת איש וכו' ולא אמר אשת רעהו פרט לאשת עבדוהו אלילים כמו שאמר ואיש פרט לקטון, אלא דקשה ליה למה ליה לקרא להאריך ולכתוב שני פעמים אשר ינאף לא היה לו לכתוב אלא אשר ינאף את אשת איש אשת רעהו למה לי, משום הכי פירש דקרא עכמו פירש דכריו ועל איזה אשת איש וכו'. ומה שפירש עוד למדנו כו' שלא תקשה לו מכל מקום הא אשת איש היא ואף על פי שאין חייבים במצות מכל מקום הא אשת איש היא לכך פירש למדנו כו': (ז) מדכתיב מות יומת סתם והוא מיתה בידי אדם ומאינו נמי מיתה סתם שהוא מיתה בידי שמים גבי ער ואונן דכתיב וימת גם אותו מה מיתה בידי שמים אין זה רוקם אף מיתה בידי אדם אין זה רוקם, ועיין כל זה בסנהדרין פרק ארבע מיתות: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והנואפת. אם היתה אנוסה לא תקדא בשם הזה: (אבן עזרא)

בעל הטורים סמך איש אשר ינאף את אשת רעהו למקלל אביו ואמו לפי שהמזור אינו יודע מי אביו ומקללו: (בעל הטורים)

[יא] ואיש אשר ישפב את אשת אביו ערות אביו גלה מות יומתו שניהם דמיהם בם:

אונקלוס וגבר די ישפוב עם אתת אבוי עריתא דאבוי גלי אתקטלא יתקטלון תרניהון קטלא חגיבין: (אונקלוס)

יונתן וגבר די ישמש עם אתת אבוי בין דהיא אמיה בין דהיא חורניתא עריתא דאבוי בצי איתקטלא יתקטלון תרניהון קטלא חגיבין באטלות אבנין: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ערות אביו גלה. דבר גדול עשה: (אבן עזרא)

[יב] ואיש אשר ישפב את פלתו מות יומתו שניהם תבל עשו דמיהם בם:

אונקלוס וגבר די ישפוב ית פלתה אתקטלא יתקטלון תרניהון תבלא עבדו קטלא חגיבין: (אונקלוס)

יונתן וגבר די ישמש עם פלתיא איתקטלא יתקטלון תרניהון תבלא עבדו קטלא חגיבין באטלות אבנין: (תרגום יונתן)

רש"י תבל עשו. גנאי. ליסנא אחרינא מבלבלין (ח) זרע האזן בזרע הבן: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) לפירוש הראשון שרשו תבל ויכלול לשון גנאי וענין בלילות כל

הארלות. ולפירוש השני שרשו כלל: שפתי חכמים

אבן עזרא **כלתו**. אשת בנו: **תבל**. פירשתיו: (אבן עזרא)

[יג] ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם

אונקלוס וגבר די ישכוב ית דכורא משכבי איתתא תועבתא עבדו תרויהון איתקטלא יתקטלון קטלא חגיבין: (אונקלוס)

יונתן וגבר די ישמש עם דכורא תשמישין דאיתא תועבתא עבדו תריהון איתקטלא יתקטלון באטלות בגין: (תרגום יונתן)

רש"י משכבי אשה. מכנים כמכחול (ט) כפופרת (עי' סנהדרין נה:). (רש"י)

שפתי חכמים (ט) דאם לא כן משכבי אשה למה לי וכי יש לו לזכר משכב אחר עד שיאמר משכבי אשה לאפוקי משכב האחר. מכחול פירש רש"י בצבא מליעא דף ל"א ע"א כדרך שמכניסין היסם או כנף כפופרת חלולה שהכחול בתוכו ומוציאין מן הכחול כמכחול ומעבירין על העין עד כאן לשונו. (מהר"ן: שפתי חכמים)

אבן עזרא **תועבה עשו**. אם הנשכב איננו אנוס: (אבן עזרא)

[יד] ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא באש ישרפו אתו ואתהו ולא תהיה זמה

אונקלוס וגבר די יסב ית איתתא וית אמה עצת חטאין היא בנורא יוקדון יתה ויתהו ולא תהי עצת חטאין ביניכון: (אונקלוס)

יונתן וגבר דיסב ית איתא וית אימה זנו היא בנורא יוקדון יתיה ויתהו באתכות אפר לפומהון ולא תהי זנו ביניכון: (תרגום יונתן)

רש"י שרפו אתו ואתהו. אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה שרפו, שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו, אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאיסור, שנשא את חמותו ואמה (סנהדרין עו:). ויש מרבותינו שאומרים (ס) אין כאן אלא חמותו, ומהו אתהו, את אחת מהן, ולשון יוני הוא הן אחת: (רש"י)

אבן עזרא **ואיש אשר יקח את אשה וגוי זמה הוא**. כטעם זנות במחשבה: **ואתהו**. זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר: (אבן עזרא)

[טו] וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתוֹ בְּבִהְמָה מוֹת יוֹמָת וְאֵת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ:

אונקלוס וְגַבְר דִּי יִתֵּן שְׁכָבְתָהּ בְּבַעֲיָרָא אֶתְקַטְלָא יִתְקַטַּל וְיָת בְּעֵיָרָא תִקְטָלוּן:
(אונקלוס)

יונתן וְגַבְר דִּי יִתֵּן תְּשֻׁמֵי־שִׁיָּהּ בְּבַעֲיָרָא אֵיתְקַטְלָא יִתְקַטִּיל בְּאַטְלוֹת אַבְנִין וְיָת בְּעֵיָרָא תִקְטָלוּן בְּקוֹלְפִי: (תרגום יונתן)

רש"י וְאֵת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ. אִם אָדָם חָטָא בְּהֵמָה מִה חֲטָאָהּ, אֲלֹא מִפְּנֵי שְׂבָחָהּ לְאָדָם תִּקְלָהּ עַל יְדֵהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכְּתוּב תִּסְקַל. קָל וְחוֹמֵר לְאָדָם שְׂוֵדַע לְהַצְחִין בֵּין טוֹב לְרַע וְגוֹרֵם רַעָה לְחַצְרֵי לְעַצְרוֹ עֲבִירָה. כִּי־וָא צִדְדָר אֲתָהּ אָמַר אֲבָד תִּצְדָּדוּן אֲתָהּ כָּל הַמִּקְוֹמוֹת (דברים יב, ז.), הֲרֵי דְצָרִים קָל וְחוֹמֵר מִה אֵילָנוֹת שְׂאִינָן רוֹאִין וְאֵינָן שׁוֹמְעִין עַל שְׂבָחָתָהּ תִּקְלָהּ עַל יְדֵם אָמַרָה תוֹרָה הַשְׁחַת שְׂרוֹף וְכֹלָהּ, הַמְטָה אֲתָהּ חַצְרֵי מִדְּרָךְ חַיִּים לְדַרְכֵי מִיתָהּ, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה: (רש"י)

אבן עזרא וְאֵת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ. שְׁלֵא תַחֲטִיא אַחַר וִישׁ אֹמְרִים לְהַסְתִּיר הַקְלוּן:
(אבן עזרא)

[טז] וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל כָּל בְּהֵמָה לְרַבְעָה אֲתָהּ וְהִרְגִתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֵת הַבְּהֵמָה מוֹת יוֹמָתוֹ דְּמִיָּהֶם בָּם:

אונקלוס וְאִתְתָּא דִּי תִקְרַב לְכָל בְּעֵיָרָא לְמִשְׁלַט בַּהּ וְתִקְטוּל יָת אִתְתָּא וְיָת בְּעֵיָרָא אֶתְקַטְלָא תִקְטָלוּן קַטְלָא חֲגִבִין: (אונקלוס)

יונתן וְאִתְתָּא דִּי תִקְרַב לְצִיד כָּל בְּעֵיָרָא לְמִתְהַנְיָא מִיָּנָה וְתִקְטָלוּן יָת אִתְתָּא בְּאַטְלוֹת אַבְנִין וְיָת בְּעֵיָרָא בְּקוֹלְפִי אֶתְקַטְלָא יִתְקַטָּלוּן דִּין קָטוּל חֲגִיבִין: (תרגום יונתן)

אבן עזרא לְרַבְעָה. שֵׁם הַפֶּעַל וְאִם הוּא בַחֲרִיר"ק כְּמוֹ בַשְּׁבֵרִי לָכֶם כִּי מִשְׁקֵלֵי שְׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים הֵם מִשְׁתַּנִּים: (אבן עזרא)

[יז] וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אַחֲתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עַרְוֹתָהּ וְהִיא תִרְאָה אֶת עַרְוֹתוֹ חֹסֵד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינָי בְּנֵי עַמָּם עַרְוֹת אַחֲתוֹ גְּלָה עֹנּוֹ וְשָׂא:

אונקלוס וְגַבְר דִּי יִסַּב יָת אַחְתָּהּ בֵּת אָבוּהִי אוֹ בֵּת אִמָּה וְיִחְזִי יָת עַרְוֹתָהּ וְהִיא תִחְזִי יָת עַרְוֹתָהּ קִלְנָא הוּא וְיִשְׁתַּיְצוּן לְעֵינֵי בְּנֵי עַמְהוֹן עַרְוִית אַחְתָּהּ גְּלֵי חוּבָהּ יִקְבֵּל: (אונקלוס)

יונתן וְגַבְר דִּי יִשְׁמַשׁ עִם אַחְתָּיהּ בֵּת אָבוּי אוֹ בֵּת אִמָּיהּ וְיִבְזִי יָת עַרְוֹתָהּ וְהִיא תִבְזִי יָת עַרְוֹתָהּ גְּנִי הוּא אָרוּם חֹסְדָא עַבְדִּית עִם קְדָמָאִי מִן בְּגִלְל דִּיתְמָלִי עֲלָמָא מְנַהוֹן עַד לָא אֵיתִיָּהִב קִיָּמָא בְּעֲלָמָא וּמִן דְּאִתִּיָּהִב קִיָּמָא בְּעֲלָמָא כָּל דִּיעְבַּד כְּדִין וְיִשְׁתַּיְצוּן בְּמוֹתְנָא וְחֲמִינִין בְּבִישְׁתַּהוֹן בְּנֵי עַמְהוֹן מְטוּל דְּעַרְוִית אַחְתָּיהּ בְּזִי חוּבָהּ יִקְבֵּל: (תרגום יונתן)

רש"י חסד הוא. לשון ארמי חרפה, חסודא. ומלרשו (סנהדרין נח): אם תאמר קין נשא אחותו, חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו, שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג): (רש"י)

אבן עזרא ואיש אשר יקח את אחותו. במקום שאינם יודעים בו ואח"כ נודע הדבר: וטעם וראה את ערותה. או ראה כמו אביו ואמו קלל וראה כמו גלה: וטעם והיא תראה את ערותו. שהסכימו שניהם על זה: חסד הוא. מגזרת פן יחסדך שומע וטעמו תוספת בזנות: ערות אחתו גלה. באונס: עונו ישא. לבדו. וטעם להזכיר אלה הדברים באחות בעבור שגדלו יחד והם נערים משחקים וכל עת יתייחד עמה ולא הזכיר הכתוב עונש בת הבן או בת הבת כי סמך על תורה שבעל פה גם יתכן שלא הזכירם בעבור חוסר תאות האב כי הוא בא בימים הזמן שתהיה לו בת בוגרת ועל כן לא הזכיר הכתוב אם האב ואם האם כי הן זקנות: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואיש אשר יקח את אחותו. הזכיר הכתוב קיחה באחותו אע"פ שאין לו בה קידושין בעבור כי האח עם אחותו בבית אחד שוכנים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו יקחנה וימשוך אותה אליו ואינו צריך לבוא אליה כבא אל אשה זונה וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה בכל המתיוחדים כי אשה ואמה (בפסוק יד) ובת בנה ובת בתה (לעיל יח יז) ואשה ואחותה (שם פסוק יח) ואשת אחיו (פסוק טז) כולן עמו בבית וכן לא יקח איש את אשת אביו (דברים כג א) ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הבעילה גלוי ערוה כאשר יאמר ברובן לא תגלה ערותה וזה מנהג הזונים שהם מגלים שוליה כענין שנאמר וגלית שולך על פניך (נחום ג ה) ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושנאה (דברים כב יג) לבא עלינו (בראשית יט לא) ויבא אליה ותהר לו (שם לח יח) ופעמים רבים יקראנה שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה כי האח עם אחותו ישנים יחד ואין צריך לגלות שולים וכן יכנה אותה בידיעה כלשון והאדם ידע את חוה אשתו (שם ד א) ולא יסף עוד לדעתה (שם לח כו) בתולה ואיש לא ידעה (שם כד טז) ואמר והיא תראה את ערותו שגם היא חמדה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד בעבור כי כל העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה הוא כי אם לא יהיה לרצונה תתרחק ממנו ותצחק אבל באח הישן עמה אולי שלא מדעתה יערה בה על כן הזכיר שהיא גם היא תראה ערותו וטעם חסד הוא על דעת המפרשים חרפה כי האנשים כולם בטבעם יהיה להם בוש בחטא המכוער הזה והוא כלשון ארמית שתרגם אונקלוס כי חרפה היא לנו (בראשית לד יד) ארי חסודא היא ויונתן תרגם ושמתיה חרפה (שמואל א יא ב) חיסודא ובלשון חכמים (רות רבה ז יא) מפני שחסדו ברבים וכן פן יחסדך שומע (משלי כה ז) יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר אתה תעשה זה בסתר וה' יגלה עונך בהביאו עליך עונש לעיני כל בני עמך והזכיר כן בחטא הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכל הכריתות כאשר הזכרתי (לעיל יח כט) וטעם ערות אחתו גלה עונו ישא ואם גלה ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר"א ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל אחד מן הנזכרים כמו כי את שארו הערה עונם ישאו (פסוק יט) והנכון בעיני במלת "חסד" שהוא כמשמעו וכן דעת רבותינו ז"ל (ת"כ כאן וסנהדרין נח) יאמר כי שאר האחים חסד הוא ואין ראויין לגלוי ערוה כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר הבשר ובאחים יזכיר החסד אשר ביניהם ויהיה "איש" מושך עצמו ואחר עמו או הוא כדרך ואני תפלה (תהלים קט ד) כי חמודות אתה (דניאל ט כג) הנני אליך זדון (ירמיהו ג לא) שיחסר מהן מלת איש או שיכנה האיש בתארו יאמר ואיש אשר יקח

את אחותו וראה את ערותה איש חסד הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי להיותו גומל נפשו איש חסד והוא עוכר שארו אכזרי כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שיעשו האחים להשיאה לבעל והוא פוגם ועוכר אותה והכתוב יתלה הסרחון בזכר כמו ערות אחיו גלה ערירים יהיו (פסוק כא) וכן על דעתי פן יחסדך שומע (משלי כה י) יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעד שמסר לך סודו כמלת לדשנו (שמות כז ג) ובכל תבואתי תשרש (איוב לא יב) וכיוצא בהן כי רחוק הוא אצלי להיות מלת חסד בלשון הקודש משמש בהפוכים האלה והכתובים משבחים ומתפללים במלת חסד אבל חיסודא בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם (תיוב"ע) חסדא וזה מתורגם חיסודא וכתב רבינו חננאל כי חסד לאמים חטאת (משלי יד לד) לשון חרפה ולפי דעתי גם זה לשון תהפוכות כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא והם האחים התאומים הנזכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד (שם כא כא) אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ (ירמיהו ט כג) אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר יעשה וחסד לאמים חטאת כאשר לא יעשוהו יאמר כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולם או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו (משלי יד לג) בלב נבון תנוח חכמה ובקרוב כסילים תודע שפירושו תודע שאינה בקרבם כי כל רואיהם יכירום במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה והם שניהם בשלילות הענין (הרמב"ן)

בעל הטורים ואיש אשר יקח את אחותו. סמך את אחותו לבהמה לפי שניהם מצוין עמו בבית וסמך ליה נדה שגם היא מצויה עמו תמיד: **והיא תראה את ערותו.** ונכרתו לעיני בני עמם. רמז למה שאמרו המסתכל באותו מקום הויין ליה בנים סומין וזהו וראה את ערותה שמסתכל באותו מקום ונכרתו לעיני בני שהבנים יכרתו עיניהם: (בעל הטורים)

יח ואיש אשר ישכב את אשה דנה וגלה את ערותה את מקרה הערה והוא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם:

אונקלוס וגבר די ישכוב ית אתתא סואבתא ויגלי ית עריתה ית קלנה גלי והיא תגלי ית סואבת דמקא וישתיצון תרויהון מגו עמהון: (אונקלוס)

יונתן וגבר די ישמש עם אתתא דוותרא ובזי ית עריתה וית מפוע אדם סובתא בזי והיא בזית ית מפוע אדמקא וישתיצון תרויהון במונתא מגו עמקו: (תרגום יונתן)

רש"י הערה. גלה, וכן כל לשון ערוה גלוי הוא, והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר, כמו זעוה, מגזרת ולא קס ולא זע (אסתר ה, טו), וכן אחוה מגזרת אח. והערה זה נחלקו זה רבותינו, (יבמות נה:) יש אומרים זו נשיקת שמש, ויש אומרים זו הכנסת עטרה: (רש"י)

אבן עזרא דוה. היא חולה בעבור הדם. וטעם מקרה הערה. שעשה תועבה גדולה. וטעם והיא גלתה. ברצונה כי אם היא אנוסה לבדו יכרת: (אבן עזרא)

בעל הטורים דוה. ג' דין ואידך תזרם כמו דוה. כל היום דוה. שע"ג מטמאה כנדה ובעון שעבדו ע"ג גרמו להיות כל היום דוה: **מקורה**. ב' דין ואידך והובשתי את מקורה שבשביל שהערה מקורה יבש מקורה דכתיב ערירים יהיו ולא תוליד: **הערה**. ג' דין ואידך כי את שארו הערה אשר הערה למות נפשו שבשביל שהערה שארו הערה למות נפשו שנתחייב מיתה בעדים והתראה: **מקור דמיה**. קרי ביה דמי ה, שה, דמים טמאים באשה. בכולם לא נאסר ינאף אלא על אשת רעהו שהקב"ה מלא עליו אף שאוסרה על בעלה: (בעל הטורים)

[יט] וְעָרוֹת אַחוֹת אִמָּךְ וְאַחוֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה כִּי אֶת שְׂאֵרֵי הָעֵרָה עֹנֵם יִשְׂאוּ:

אונקלוס וְעָרִית אַחַת אִמָּךְ וְאַחַת אָבוֹךְ לֹא תִגְלִי אַרְי יֵת קָרִיבָה גְלִי חוּבְהָן יִקְבְּלוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְעָרִית אַחַת אִמָּךְ וְאַחַת אָבִיךָ לֹא תִבְזִי אַרוֹם יֵת קָרִיבָה בִּישְׂרִיָּה בְּזִי חוּבְיָהוֹן יִקְבְּלוֹן בְּמוֹתָנָא יִסּוּפוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י וערות אחות אמן. שנה הכתוב באזהרתו, לומר, שהזהר עליהן בין על אחות אביו ואמו מן האב, בין על אחיותיהן מן האם (סס נד), אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזכר אלא על אשת אחי אביו מן האב: (רש"י)

אבן עזרא וערות אחות אמן. טעמו כבר הזהרתי לא תגלה והנה המגלה את הערוה הערה שארו: **עונם ישאו**. אם הדבר ברצונם לא הזכיר עונש אחות האב גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות והמשכיל יבין גם דברי הקבלה אמת: (אבן עזרא)

[כ] וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת דֹּדְתּוֹ עָרוֹת דָּדוֹ גְּלַה חֲטָאִים יִשְׂאוּ עָרִירִים יָמָתוֹ:

אונקלוס וְגִבֵּר דִּי יִשְׁכּוּב יֵת אִתְּת אַח אָבוּהִי עָרִית אַח אָבוּהִי גְלִי חוּבְהָן יִקְבְּלוֹן בְּלֹא וְלָד יִמּוּתוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְגִבֵּר דִּי יִשְׁמֵשׁ עִם אִתְּת אַחְבוּי עָרִית אַחְבוּי בְּזִי חוּבְיָהוֹן יִקְבְּלוֹן בְּמוֹתָנָא יִסּוּפוֹן בְּלֹא וְלָד יִמּוּתוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י אשר ישכב את דדתו. המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה, (י) שהוא בעונש הליכת ערירי: ערירים. כתרגומו בלא ולד, ודומה לו ואנכי הולך ערירי (בראשית טו, ב), יש לו בנים קוצרן, אין לו בנים מת בלא בנים, לכך שנה בשני מקראות אלו, ערירים ימותו, ערירים יהיו, ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה, לא יהיו לו כשימות, לפי שקוצרן בחייו, ערירים יהיו, שאם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: (רש"י)

שפתי חכמים (י) פירוש באחרי מות נכתב אחר כל העריות ונכרתו וגו', שהוא בעונש ערירי לסתם כרת הוא נכרת וזרעו נכרת אצל לא ידעינן איזה זרע נכרת

אם אמתן שהיו לו קודם החטא שהם בכלל העונש ואם הם אמתן שנולדו לאחר החטא דוקא שהם בני רשע ואתא קרא לערירים ימותו, דמשמע לימותו כמו שהם ערירים עתה, ואתא קרא לערירים יהיו דמשמע שבשעת מיתתן סופן לבא לידי ערירי שאם יש לו בנים קוצרין, זין שהיו לו קודם החטא זין לאחר החטא כולן יהיו נכרתין. אף על פי שבאיזה נוסחאות יש הפוכות: (שפתי חכמים)

אבן עזרא את דדתו. היא אשת דודו: **ערירים ימותו**. אמרו הצדוקים שהוא כמו ערומים ופירוש ימותו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון שהוא כדברי המתרגם ארמית וכבר פירשתי כתבו את האיש הזה ערירי כי הוא כמו הולך ערירי. ואמר על אשת אח נדה והטעם ראוי שירחק ממנה וכן אמרו אחיכ' שונאיכם מנדיכם והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבוא עת להיות מותרת גם כן יתכן באשת האח כאשר אפרש בפרשת כי ישבו אחים יחדו ואשר אמרו כאשר היא אחות האב אסורה כן אסור לאשה שתנשא לדודה לא זה הדרך כי העריות הזכרים הם המכריחים ואין מי יכריחם ואם בדרך שקול דעתם החסרה יראה לנו למה לא נקבל עדות שתים נשים ואם על הערכים תהיינה ארבעת נשים כמו שני עדים על כן אנחנו צריכים לקבלה: (אבן עזרא)

[כא] ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים יהיו:

אונקלוס וגבר די יסב ית אפת אחיהי מרחקא היא עריתא דאחיהי גלי בלא ולד יהון: (אונקלוס)

יונתן וגבר די יסב ית אפת אחבוי בחיוי מרחקא היא עריתא דאחוי בוי בלא ולד יונתן: (תרגום יונתן)

רש"י נדה היא. השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו לאסור הערלה זה כנדה שהערלה מפורשת זה את מקורה הערה: (רש"י)

[כב] ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה:

אונקלוס ונתרון ית כל קימי וית כל דיני ונתעבדון ונתהון ולא תרוקו ונתכוון ארעא די אגא מעיל ונתכוון לתמן למתב בה: (אונקלוס)

יונתן ונתירון אתון פנישתא דישראל ית כל קימי וית כל סדרי דיני ונתעבדון ונתהון ולא תפלוט ונתכוון ארעא דאגא מעיל ונתכוון לתמן למיתב בה: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ושמרתם את כל חקתי. שלא לעבור על אלה העריות: **ואת כל משפטי**. משפטי העונש. וטעם **ולא תקיא הארץ**. אפרש בפרשת וילך: (אבן עזרא)

אור החיים ושמרתם את וגו'. טעם שהוצרך לומר פעם אחרת פסוק זה הגם שכבר אמר כן בפרשת אחרי מות (יח כו), נתכוין לומר שצריכין לשמור המצות לבל

יתבטלו בין מהם בין מזולתם ובוזה לא תקיא הארץ הא למדת שאם לא יהיו נשמרים המצות תקיא הארץ, גם השומרים על שלא מיחו בשלא שמרו: (אור החיים)

כג וְלֹא תִלְכוּ בַחֲקֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר אָנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת כָּל אֶלֶּה עָשׂוּ שביעי ולא תלכו בחקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו: **בם**: וְאֶקֶץ

אונקלוס וְלֹא תִהְיוּ בְנֵימוֹסֵי עַמֵּי אֲדִי אֲנִי מְגַלִּי מִן קְדָמִיכוֹן אֲרִי ית כל אלן עבדו וְרַחֵיק מִימָרִי יתהון: (אונקלוס)

יונתן וְלֹא תִהְיוּ בְנֵימוֹסֵי עַמֵּי אֲדִי אֲנִי מְגַלִּי מִן קְדָמִיכוֹן אֲרוּם ית כל מְרַחֲקֵי אֵילִין עָבְדוּ וְרַחֵיק מִימָרִי יתהון: (תרגום יונתן)

רש"י וְחִקְזָה. לָשׂוֹן מִיֵּאוֹם, הִלְתִּי בְחַיִּי (בראשית כז, מו.), כֹּלֵדִים שֶׁהוּא קִזְ בְּמִזְנוֹנוֹ: (רש"י)

אבן עזרא וְאֶקֶץ בַּס. דֶּרֶךְ מִשַׁל כְּמוֹ וְתִקְצַר נִפְשׁוֹ: (אבן עזרא)

כד וְאָמַר לְכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדָמְתֶם וְאָנִי אֲתַנְנֶה לְכֶם לְרֵשֶׁת אֶתְּהָ אֶרֶץ זִבַת חֶלֶב וְדָבֵשׁ אָנִי יִהְיֶה אֲלֵהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים:

אונקלוס וְאֲמַרִית לְכוֹן אֲתוֹן תִּירְתוֹן ית אֶרְעָהוֹן וְאֲנִי אֲתַנְנֶה לְכוֹן לְמִירַת יתה אֶרְעָא עָבְדָא חֶלֶב וְדָבֵשׁ אֲנִי יי אֲלֵהֶכוֹן דִּי אֶפְרָשִׁית יתכוֹן מִן עַמֵּי אֲדִי: (אונקלוס)

יונתן וְאֲמַרִית לְכוֹן אֲתוֹן תִּזְדַּהְרוֹן מִן תּוֹעִיבֹתָא אֵילִין מִן בְּגִלְל דְּתִירְתוֹן ית אֶרְעָהוֹן וְאֲנִי אֲתַנְנֶה לְכוֹן לְמִירַת יתה אֶרְעָא חֶלֶב וְדָבֵשׁ אֲנִי יי אֲלֵהֶכוֹן דְּאֶפְרָשִׁית יתכוֹן מִן עַמֵּי אֲדִי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְטַעַם אֶרֶץ זִבַת חֶלֶב. שֶׁאִין כְּמוֹהָ: אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים. בִּאלֵה חֲחִקִים וְעוֹד שֶׁתְּבַדִּילוּ בֵּין הִבְהֵמָה: (אבן עזרא)

בעל הטורים אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם. שְׁבַעִים מִצוֹת בְּפ' קְדוּשִׁים כְּנֶגֶד שְׁבַעִים אוֹמוֹת שֶׁהִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵהֶם: (בעל הטורים)

אור החיים וְאֲנִי אֲתַנְנֶה וְגו' אֶרֶץ זִבַת וְגו'. קִשָּׁה אַחַר שֶׁאֲמַר לְרֵשֶׁת אוֹתָהּ מִה צְרִיךְ לוֹמַר וְאֲנִי אֲתַנְנֶה, עוֹד לְמַה סִּמַּךְ שֶׁבַח הָאֶרֶץ לְזִכְרוֹן הִירוּשָׁה. וְנִרְאָה לִי שֶׁהַכּוֹנֵה הֵיא שְׁמֵלֶבֶד מִה שִׁירְשׁוֹ עוֹד יִתֵּן לָהֶם שֶׁתִּהְיֶה הָאֶרֶץ זִבַת חֶלֶב וְדָבֵשׁ יוֹתֵר מִהַשִּׁיעוֹר מִה שֶׁלִּפְנֵיהָ, גַּם שֶׁלֵּל שֶׁלֵּא בְּזִמְנֵי יְרוּשָׁתָם אַחַר כֵּךְ שֶׁהוּא זִמְנֵי הַחֹרֶבֶן שֶׁלֵּא תִהְיֶה זִבַת חֶלֶב וְדָבֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁסִּיפְרוּ מְכִירֵיהָ בְּזִמְנֵי הַזֶּה בְּעוֹנֵינוּ: (אור החיים)

כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לְטְמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטְּמֵא לְטְהוֹר וְלֹא תִשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּבִהֵמָה וּבְעוֹף וּבְכָל אֲשֶׁר תִּרְמָשׁ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לְכֶם לְטְמֵא:

אונקלוס ותפרשון בין בעירא דכָּא למסאָבא ובין עופא מסאָבא לדְּכִי וְלֹא תִשְׁקֻצוּן ית נפשתיכון ובעופא ובכל די תרחש ארעא די אפרשית לכוון לסאָבא : (אונקלוס)

יונתן ותפרשון בין בעירא דמכשָׁרָא למיכל לדמיפסלא למיכל ובין עופא דמפסול למיכל לדמכשָׁר למיכל וְלֹא תִשְׁקֻצוּן ית נפשתיכון ובעירא דריסת חִיִּיתָא ובעופא דריס בר ניצצא ובכל מן דתרחיש ארעא דאפרשית לכוון לסאָבִיהוּן : (תרגום יונתן)

רש"י והזדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מוזדלזין ונכרין הם, אלא בין טהורה לך (כ) לטמאה לך, בין שנשחט רובו של סימן, לנשחט חציו, וכמה בין רובו לחציו מלא שיערה: אשר הזדלתי לכם לטמא. (ב) לאסור: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) פירוש טהורה וטמאה על ידי פעולתך כגון שחט כל הושט וחצי הקנה בלבד טמא. שחט כל הושט ורוב הקנה טהור כלומר טהרת אותו לאכילה: (ב) לפירוש לטמא לך קאמר שהוא טמא על ידי פעולתך כדלעיל: חסלת פרשת קדושים (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם הטהרה. העשרה הנזכרים וכל האחרים טמאים: וטעם העוף הטמא. הנזכר וכל האחרים טהורים: וטעם לטמא. שתדעו שהוא טמא במחשבה ובדבור וכן תשקצו מן העוף על כן גר תושב לא יאכל טמא בארץ טהורה כי על זה התנאי ידור בתוכנו ואם תשמרו כל אשר צויתי אתכם אז תהיו קדושים כי חייבים אתם ללכת אחרי כי קדוש אני: (אבן עזרא)

ספורנו ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה. ממיני הטמאים אשר הבדלתי לכם מן הטהורים: לטמא. בענין שיהיה השקוף מטמא את הנפש, וזה באכילתם לא במגע ובמשא בלבד: (ספורנו)

[כז] והייתם לי קדושים פי קדוש אני יהיה ואבדל אתכם מן העמים להיות לי:

אונקלוס ותהוון קדמי קדישין ארי קדיש אָנָא יי ואפרשית יתכון מן עממאָא למהוי פלחין קדמי: (אונקלוס)

יונתן ותהוון קדמי קדישין אָרום קדיש אָנָא יי דבחרית בכון ואפרשית יתכון מן עממאָא מטול למהוי פלחין קדמי: (תרגום יונתן)

רש"י ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מוזדלזים מהם הרי אתם שלי, ואם לאו, אתם של נבוכדנצר וחזיריו, רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם, נפשי קנה בצקר חזיר, אי אפשי ללבוש כלאים, אבל יאמר אפשי, ומה אעשה ואזי שבשמים גזר עלי, תלמוד לומר ואבדל אתכם מן העמים להיות לי, שיהא הזדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים:

בעל הטורים **ואבדיל אתכם מן העמים**. וסמיך ליה איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני כי אני הבדלתי אתכם מן העכו"ם והשריתי שכינה ביניכם ואינכם צריכין לאוב וידעוני כשאר העכו"ם שאין להם נביא ולא יודע עד מה ולכך צריכים לאוב וידעוני: (בעל הטורים)

אור החיים **והייתם לי קדושים וגו'** טעם אומרו לי. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (תו"כ כאן) אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר וכו' אלא אפשי ואפשי אלא אבי שבשמים וכו', והוא אומרו **והייתם לי קדושים** שתהיו פרושים לי לשם מצותי ולא לצד תיעוב הדבר הנאסר, ולזה סמך מאמר זה להבדלת בהמה וחיה לרמוז למה שכתבתי, ואומרו **כי קדוש אני ה'** וגו' נתן טעם למצוה זו של הבדלת בהמה טמאה כי קדוש וגו' **ואבדיל אתכם מז העמים להיות לי**. והענין עצמו של פרישות ישראל מן העכו"ם הוא הדבר עצמו של פרישתכם מן הבהמה טמאה. ברוך ה' אשר הבדילנו מן הטמאים מאדם עד בהמה עד עוף השמים:

חסלת **פרשת** **קדושים** (אור החיים)

[כז] ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו באבן ורגמו אתם דמיהם: **פס:** (פפ)

אונקלוס וגבר או אפתא ארי יהי בהון בדין או דכורו אתקטלא ויתקטלון באבנא ורגמון יתהון קטלא חגיבין: **[פפ]** (אונקלוס)

יונתן וגבר או אפתא ארום יהי בהון בדין או זכורו אתקטלא ויתקטלון באבנא ואתלון יתהון קטלא חגיבין: (תרגום יונתן)

רש"י **כי יהיה בהם אוב וגו'**. כאן נאמר בהם מיתה, ולמעלה כרת, עדים והתראה צסקילה, מזיד בלא התראה בהכרת, וסגגתם חטאת, וכן בכל חייבי מיתות **שנאמר בהם כרת:**

חסלת **פרשת** **קדושים:** (רש"י)

אבן עזרא וטעם **ואיש או אשה**. בעבור שאמר על האובות לטמאה בהם אמר היו קדושים והמיתו אשר יטמא נפשו באוב ובידעוני כי עד כה לא הזכיר עונש פונה אל אוב בפרהסיא. וטעם להזכיר האשה כי זאת האומנות ביד הנשים יותר וכן מכשפה לא תחיה:

חסלת **פרשת** **קדושים** (אבן עזרא)

ספורנו ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. ומאחר שהיתה הכונה בכל אלה לקדש את ישראל הנה מי שיסור מזה באוב או ידעוני אשר ענינם כולו ברוח טומאה על היפך כל המכוון ראוי שיסקל בלי ספק: (ספורנו)

פרשת אמור

ויקרא פרק-כא

א ויאמר יהוה אל משה אומר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בְּעֵמִיו :

אונקלוס ויאמר יי למשה אומר לכהנא בני אהרן ותימר להון על מית לא יסתאב בְּעֵמִיה : (אונקלוס)

יונתן ויאמר ויאמר יי למשה אימר לכהנא בני אהרן דכוריא דיתפרשון מן סאוב וכדנא תימר להון על בר נש דמית לא יסתאב בְּעֵמִיה : (תרגום יונתן)

רש"י אמור אל הכהנים. אמור, ואמרת, להזהיר (א) גדולים על הקטנים (יבמות קיד. ת"כ פרשתא א, א.) בני אהרן. יכול חללים, תלמוד לומר (ב) הכהנים: בני אהרן. אף בעלי מומין במשמע: בני אהרן. ולא צנות אהרן (קידושין לה:): לא יטמא בעמיו. בעוד שהמת (ג) בתוך עמיו, ילא מת (ד) מלוא (ת"כ פס ג.) : (רש"י)

שפת חכמים (א) דלא היה לו לכתוב אלל אמור אל הכהנים, אלל אמור להזהיר את עמון, ואמרת אליהם להזהיר הגדולים על הקטנים, ואם תאמר למה לא מתרץ רש"י נמי דבר ואמרת דכתיב צפרקת קדושים. ויש לומר דדבור הוא כלל ולא מפרק מהו הדבור ואמרת הוא פרט רואה לומר דבר זה אמור להם אלל הכא גבי אמור הוא פרט, קשה לרש"י למה לי שני פרטים: (ב) וקשה למה מהפך רש"י הפירוש של פסוק, בתחלה היה לו לפרק בני אהרן ואחר כך ואמרת אליהם. ועוד קשה מנא לן למילף כל הלימודים מבני אהרן. ויש לומר דהכי פירושן כיון שפירשתי ואמרת אליהם להזהיר הגדולים על הקטנים קשה למה ליה למכתב

הכהנים בני אהרן, בשלמא בלא זה הייתי אומר אי כתיב הכהנים ולא בני אהרן
היה אמינא דוקא גדולים אבל לא קטנים, לכך איצטריך למכתב בני אהרן להזהיר
הגדולים על הקטנים, אבל השתא דלמדתי זה מואמרת אליהם קשה למה ליה
למכתב הכהנים. ומתרג' אי כתיב בני אהרן ולא הכהנים הוה אמינא יכול אפילו
חללים תלמוד לומר הכהנים רואה לומר שהוה כהן גמור. ותו מתרג' רש"י שאל
תקשה לו מנלן לתרג' דהכהנים ממעט חללים דלמא לכך איצטריך דאי לא כתיב
הכהנים אלא בני אהרן הוה אמינא דומיא דבני אהרן שהיו תמימים לאפוקי בעלי
מומין לכך איצטריך הכהנים לרבות בעלי מומין. ומתרג' דמן בני אהרן אף בעלי
מומין במשמע ולא היה מתורג' למה ליה הכהנים אלא לכך איצטריך כמו שתירכתי
לעיל למעט חללים, ותו קשה לרש"י בני אהרן למה לי דלא היה למכתב רק
הכהנים ויכול אני למעט חללים ולרבות בעלי מומין שהרי שניהם נשמעים ממלת
הכהנים. ומתרג' אי לא כתיב בני אהרן הוה אמינא דגם בנות אהרן במשמעות של
הכהנים דכל מקום שנכתב בתורה בלשון זכר אף הנשים בכלל, לכך איצטריך בני
אהרן ולא בנות אהרן. עיין במזרחי שפירש בענין אחר והכי פירש איצטריכו
תרווייהו דאלו מבני אהרן גרידא הוה אמינא אף חללים במשמע ואם כן איך כאלו
מיעוט הממעט חללים ויכולים להיות נכללין בבני אהרן תלמוד לומר הכהנים
יאלו חללים, והדר אמר ומנין לרבות אף בעלי מומין תלמוד לומר בני אהרן
כלומר דלא אתא שום מיעוט למעטיניהו כמו שבא מיעוט הכהנים למעט חללים
ונשאר בני אהרן דאף בעלי מומין במשמע ולמעט בנות אהרן ואלו בכהנים גרידא
הוה אמינא כהנת בכלל דהושוו לכל עונשין שבתורה לאיש. וליכא למימר איפכא
דהוה לחומר הכהנים יכול ולא חללים תלמוד לומר בני אהרן ואף חללים בכלל
בני אהרן, דאם כן מעוטא דהכהנים במאי מוקמית ליה: (ג) דאם לא כן בעמיו
למה לי אלא רואה לומר שישנו בתוך עמיו שיש הרבה בני אדם שמתעסקין עמו
לקבור אותם: (ד) רואה לומר שאין לו קוצרין שמותר לטמא לו. ומת מואה הוא כל
שקורא ואין אחרים עונין אותם: (אבן עזרא) (אבן עזרא) (אבן עזרא)

אבן עזרא אמר אל הכהנים. אחר שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיותם
קדושים הזהיר בני אהרן שהם חייבים להשמר מדברים אחרים בעבור שהם
משרתי השם ויתכן להיות פירוש אמור אל הכהנים כל הפרשה הנזכרת כי
התורה בידם: **ואמרת אליהם**. טעמי המצות שהם חייבים לשמרם לבדם: **לנפש**.
הוא המת: מלת **יטמא**. מבנין התפעל ודגשות הטי"ת להתבלע התי"ו: וטעם
בעמיו. בכל ישראל שהם עמיו: (אבן עזרא)

הרמב"ן אמר ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים לשון רש"י מדברי רבותינו
(יבמות קיד) והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידיים ובאו בזה
אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו (שם) בדם ובשרצים וטומאה ומהם
נלמוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל
אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם וטעם הכתוב על פי

מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו ורבו האזהרות שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים ואמר ר"א בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה כי הם מורי התורה והמזהירים את העם ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשמור ואינו נכון ועל דעתי בפשט הכתוב טעם אמור כמו דבר אמרי האזינה ה' (תהלים ה ב) דברי וכן אמרים אמת (משלי כב כא) וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' (יהושע כד כז) וכתוב בא אל פרעה ודברת אליו (שמות ט א) כמו ואמרת וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את המנחה (לעיל י יב) כמו ויאמר וכן במקומות הרבה "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" והוא נאמר בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה וכן יאמר "אמור אל הכהנים ואמרת אליהם" וכמוהו כה אמר ה' אלהי ישראל הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו כה אמר ה' וגו' (ירמיהו לד ב) שטעמו דבר אל צדקיהו וכן ותאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך (יד ד) כמו ותדבר האשה אל המלך ותאמר הושיעה המלך והנה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם כטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וענינו דבר אל העם בשמי ותאמר להם ככה כענין בא אל פרעה ואמרת אליו (שמות ז כו) ורבים יאמרו כי טעם "דבר אל בני ישראל" כטעם קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר אליהם ככה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו וטעם הכהנים כי במצות אשר הם בעניני הקרבנות יאמר "אל אהרן ואל בניו" ולא יזכירם בשם "הכהנים" כי הענינים ההם בקרבנות או במעלות הקדש אבל בכאן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפילו בעת שלא יבואו במקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר הכתוב "הכהנים" לאמר כי בעבור שהם כהני ה' ומשרתי אלהינו יאמר להם שיתנהגו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו לעולם והנה החללים מוצאים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא כל אחד מהם לנפש בעמיו או ימשך אל "בעל בעמיו" המוזכר למטה ושיעורו "לנפש לא יטמא הבעל בעמיו" וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה (ו ב) בעלי גוים (ישעיהו טז ח) הנכבדים בהם או האדונים מלשון בעליו אין עמו (שמות כב יג) בעל הבית (שם פסוק ז) כי הנכבדים יקראו אדונים יאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את כבודו יפרש הכתוב כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלתם את אביה היא מחללת (פסוק ט) ולא יחלל זרעו (פסוק טו) וכן תרגומו של אונקלוס לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה ובת"כ (אמור פרשה א טו) נדרש בבעל באשתו כמו שכתב רש"י

בעל הטורים אמר אל הכהנים. סמך אזהרת הכהנים שלא יטמאו לאוב שגם בו נאמר אזהרה שלא לטמא בו א"נ שלא יטמא הכהן למת כשירצה לשאול באוב שצריכין ליטמא כשואלין בו א"נ להכי סמך אמור אל הכהנים לאוב וידעוני שאם תאמרו ממי נדע העתידות הרי לא נדרש באוב וידעוני לכך סמך לו אמור אל הכהנים הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים. והכי איתא בתנחומא ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני זה שאול ואשה בעלת אוב וסמך לו אמור אל הכהנים. אמר ר' לוי יפה היה לו לשאול באורים ותומים האמור למטה ולא באוב האמור למעלה. לעיל מיניה כתיב דמיהם בס וסמך ליה לא יטמא שאם יטמא דמיו בו והיינו דאמרינן כהן ששמש בטומאה אחיו הכהנים מפצעים את מוחו: **אל הכהנים.** בגי' זה לא חללים: **בני אהרן.** בגי' זהו. גם בעלי מומין. למה אמר בני אהרן ולא בנות אהרן. לפי שהם גדמו מיתה לדורות: **אמור אל הכהנים**

וגוי ואמרת. בגוי לדורות. ואמרת הם אותיות אמרו"ת טהורות. אמור ואמרת
אמירה ראשונה כדי שלא ליטמא במת ואמירה שניה לטמא למת מצוה: **לנפש**
לא. בגוי בדם המת: (בעל הטורים)

אור החיים ויאמר ה' וגוי. צריך לדעת למה שינה מסדר הרגיל לומר בכל התורה
דבר אל וגוי. עוד למה הקדים התואר למתואר שהיה צריך לומר בני אהרן
הכהנים. ודרשות שדרשו חז"ל (תו"כ) במקומן עומדים הגם שידבר בסדר זה.
ויתבאר על דרך מה שאמרו ז"ל (תנחומא כאן) וזה לשונם אמר הקב"ה למשה
אין נאה ליוצא ונכנס לפני להסתכל במת וכו' ע"כ, והוא אומרו **אמור** לשון
מעלה, אל הכהנים פירוש לצד שהם כהנים משרתי פני מלך, ומה היא המעלה
שלא יטמאו לנפש אדם כמאמרם ז"ל שאין נאה ליוצא ונכנס וכו'. ומטעם זה
הקדים התואר למתואר להסמיך המעלה לצד היותם כהנים מה שלא היה נשמע
כן אם היה אומר אמור אל בני אהרן:

ואמרת אליהם לנפש וגוי. צריך לדעת למה כפל לומר **ואמרת**. ורז"ל אמרו (תו"כ
יבמות קיד:) כמה דרשות, ועוד יש לאלוה מילין והוא על דרך מה שכתב
הרמב"ם פרק ב' מהלכות אבל וזה לשונו המטמא את הכהן אם היו שניהם
מזידיים הכהן לוקה וזה המטמא עובר משום ולפני עור וגוי, ואם היה הכהן שוגג
והמטמא מזיד הרי זה שמטמאו לוקה ע"כ. וקשה מנין לו להרמב"ם לחייב
המטמא מלקות, והרב המגיד ומהר"ק לא אמרו כאן דבר, כי אם הלחם משנה
אשר הוא כתב וזה לשונו בהלכות כלאים כתב רבינו בזה שהמלביש כלאים
לחברו אם היה הלושב שוגג המלביש לוקה, ותמה עליו הכסף משנה וכתב ששאל
זה הרא"ש מהר"ש ולא זכינו לתשובה וכו', ואפשר לו דמשמע ליה לרבינו
דמדאמרינן בפרק ג' מינים (נזיר מד.) דגלי קרא בנזיר שלא עשה המטמא כנטמא
מדכתוב וטמא את ראש נזרו משמע דבעלמא עבדינן המטמא כנטמא ולכך כתב
רבינו בפרק ה' מהלכות נזירות שאם היה הנזיר שוגג וזה שטמאו מזיד אינו
לוקה ע"כ דברי הרב, ואינם נראים דקשה א' למה לא יהיה הנזיר בנין אב לכל
התורה כולה דלא אמרינן המטמא כנטמא וכו' וכן על זה הדרך. ועוד ההוא דנזיר
שהוצרך הכתוב למעט משום שהייתי דן קל וחומר מתגלחת שחייב דהא חומר
בטומאה מבתגלחת תלמוד לומר וטמא את ראש וגוי ע"כ, אם כן זולת הקל
וחומר לא היה צריך למעט, ואדרבא תגדל מדורת הקושיא לרמב"ם מההוא
דפרק ג' מינים:

והנכון בעיני שטעמו של רמב"ם הוא מאותה שאמרו במסכת נזיר דף מ"ד וזה
לשונם ומה טומאה וכו' לא עשה בה מטמא כמיטמא תגלחת לא כל שכן שלא
עשה מגלח כמתגלח אמר קרא תער לא יעבור קרי ביה לא יעבור הוא ולא יעביר
לאחר עד כאן ופירש"י לא יעביר לו אחר ע"כ, פירוש אזהרה לאחר שלא יעביר
תער על ראש הנזיר שאם לא כן תהיה הכוונה שלא יעביר הנזיר שער של אדם
אחר ופשוט. וצריך לדעת כוונת הש"ס מנין דורש לא יעביר לו אחר, אם דורש
המסורת הלא מסורת לא יעביר הוא ביו"ד בין בי"ת לרי"ש. ועוד לכשנאמר
שאין חסרון היו"ד מעכבת אף על פי כן עדיין חסר תיבת לו שזולתה יהיה
משמעות לא יעביר שהנזיר לא יעביר לאחרים:

אכן כוונת הש"ס שמדייק מאמר הכתוב תער לא יעבור וגוי שהיל"ל לא יגלח את
ראשו או לא יעביר על ראשו יו"ד בין בית לרי"ש ויחזור אל הנזיר האמור בסמוך
ויתלה האיסור כמצווה עליו לא במעשה התער שלא בכינוי אל המתגלח כאומרו
תער לא יעבור שמשמעות הדברים יגידו שאסר המעשה בין על יד המתגלח בין

על יד אחרים, והוא מאמר הש"ס קרי ביה לא יעבור הוא ולא יעביר לו אחר פירוש משמעות התיבה תגיד לאסור הדבר בין על ידו בין על ידי אחר. ומאמר קרי ביה אינו מדויק אלא מלבישים המכוון בתיבה והבן. ומעתה כמו כן נאמר בדין כלאים שאמר (לעיל יט יט) ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך ולא אמר לא תעלה עליך משמע שלא על המעלה עליו לחוד מצוה אלא על המעשה הוא מצוה שלא יהיה בין ממנו בין מהזולת, ולזה פסק הרמב"ם (הלי כלאים פ"י ה"א) שהמלביש כלאים לחבירו מזיד לוקה, וכמו כן נאמר במה שלפנינו בטומאה כהן ממה שאמר הכתוב לא יטמא אזהרה שלא בכינוי לנטמא לומר שמזהיר בין לכהן עצמו בין לאחרים על הטומאה. ושיעור המצוה היא שמצוה ה' ב"ה לבל יהיה הכהן טמא. ומעתה כל המטמאו בין הוא בין אחר הרי זה עבר על הלאו ולוקה. וכפי זה עלו פסקי רמב"ם על נכון:

ובזה נבוא ליישב דקדוק הכתוב שכפל לומר אמור ואמרת, כי לצד שצוה ה' לכהנים גם לאחרים על טומאתם, כנגד הכהנים אמר אמור אל הכהנים, וכנגד אזהרת אחרים שלא יטמאו אמר **ואמרת** אליהם. ואולי שתיבת אליהם חוזרת לישראל המצטוים בכל המצוה, ותמצא שאמר בסוף ענין זה (פסוק כד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל הרי שהציווי נאמר מה' גם לישראל, וזה יצדיק לך פירושו שהאזהרה בא כאן גם לישראל שלא יטמאו הכהנים. ובתורת כהנים (לקמן כד) אמרו וזה לשונם וידבר ה' הזהיר את אהרן על ידי הבנים ואת הבנים על ידי ישראל ואת הבנים זה על ידי זה, ואלו ואלו דברי אלהים:

לנפש. רז"ל דרשו (בתו"כ) לרבות רביעית דם וכו', וראיתי לרמב"ם ז"ל שכתב בפרק ג' מהלכות אבל וזה לשונו אחד המת ואחד שאר הטומאות הפורשות מן המת שנאמר לנפש עכ"ל, והקשו עליו מדתנא בתורת כהנים וזה לשונם אין לי אלא המת מנין לרבות הדם תלמוד לומר לנפש, מנין לרבות כל הטומאות הפורשות מן המת תלמוד לומר ואמרת אליהם לרבות וכו' ע"כ. ותירץ הכסף משנה שסובר רמב"ם שמתבת לנפש גמרינן הכל ששקולים הם וקרא לא צריך אלא אסמכתא ע"כ. ואין דברי הכסף משנה נראים, כי מנין לו לרמב"ם לבנות בנין חדש שלא כדברי הברייתא:

אכן הנכון הוא כי רמב"ם ז"ל ברייתא אחרת הוא שראה והנה היא כתובה בפסיקתא, וזה לשונם אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, לנפש לא יטמא להביא רביעית דם שתצא מן המת שהוא בלא יטמא עכ"ל, והובאה ברייתא זו ביבמות (קיד.). ולפי ברייתא זו תתחייב לומר שגם שאר טומאות הפורשות מן המת מתרבות מן לנפש שהרי דורש כפל ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. והדבר פשוט אצלי שנעלמה ברייתא זו מעיני הכסף משנה והראיה שכתב הרב בפרק הנזכר דין י"ב וזה לשונו כהן קטן וכו' הגדולים וכו' כפירש"י אמור ואמרת וגוי עד כאן, הנה ממה שמוכיח דין זה מדברי רש"י ולא מדברי הברייתא אתה יודע שלא ידע הברייתא:

ונשאר ליישב מנין להם לדרוש מתיבת לנפש רביעית דם וכו', ודלמא הוצרך לומר לנפש להודיע שאינו מזהיר אלא על טומאת מת ולא על שאר טומאות, ויש לומר שהיה לו לומר למת לא יטמא ומאמרו **לנפש** דרשו רביעית דם וכל שיש בו נפש. אבל טמאי מת אינם בכלל זה:

לא יטמא. אמר לשון יחיד הגם שהתחיל לדבר בלשון רבים הכהנים, אליהם.

לסברת תנא שדרש כפל ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים מעתה אין לנו מקום אזהרה למטמא שלא יטמא לכהן לזה אמר לשון יחיד ואמירה לרבים לומר שאזהרת רבים על היחיד הא למדת אזהרה למטמא:

עוד נראה שחש הכתוב לומר לא יטמאו שלא תבא הסברא לטעות שלא הקפיד הכתוב אלא על טומאת כללות הכהנים, כי דבר זה אינו אלא חוקה ואין לנו אלא מה שבא בפירוש, אבל כהן יחיד לא יקפיד עליו תלמוד לומר יטמא לשון יחיד. עוד לצד שצוה ה' לכהנים (לעיל י ט) איסור יין ושכר ושם גילה הכתוב שטעם האיסור הוא לבל יעבדו עבודת הקדוש שתויי יין, ואם כן שלא בזמן משמרתם או שלא בזמן עבודה יכולין לשתות יין ושכר, ואם כן תבא הסברא שילמוד סתום מהמפורש לדון בטעם איסור טומאה שהוא מהטעם עצמו שנאסרה שתיית יין ושכר נאסרה טומאה כדי שיהיה ראוי לעבודה לזה נתחכם ה' וידבר לשון יחיד לא יטמא לומר שאפילו אחד מהכהנים הוא עומד באיסור זה, וממוצא דבר אתה למד שלא מטעם ביטול עבודה כי אין עבודה בטילה מהעדר כהן אחד, אלא ודאי שאיסור טומאת כהן היא חובת גברא ואפילו מי שמשמרתו באה לזמן רחוק אף על פי כן הוא באיסור זה, ומטעם האמור בדבריהם ז"ל וכתבנוהו למעלה: (אור החיים)

ספורנו ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים. מה שנאמר למעלה להבין ולהורות כל מיני הטומאות ולהבדיל בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור כי זה יאות יותר לכהנים כאמרו ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ולהורות: **ואמרת אליהם**. שצריכים הם ליזהר בלעדי אלה גם מטומאת מת וחלול הזרע שהם מעלות קדושה לכהנים בלבד: **לנפש לא יטמא בעמיו**. שום אחד מהכהנים לא יטמא לנפש בעמיו שהוא כל מת מן ההמון שאינו קרובו אלא שהוא מעמו בלבד: (ספורנו)

כלי יקר אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. וכי עדיין לא ידענו שהכהנים בני אהרן המה מה ת"ל בני אהרן, גם כפל האמירה צריך ביאור. והקרוב אלי לומר בזה שאהרן קדוש ה' היה מקור הקדושה וממנו נמשכה הקדושה גם לבניו אך לא היו כמותו בכל צד כי היו רחוקים ממקור הקדושה, ע"כ אהרן שהיה מקור הקדושה לא הותרה לו לטמא לשום קרוב אפילו לאב ואם וכן כל כ"ג מזרעו דומה לו מכל צד שהוא מקבל שפע הקדושה בעצם וראשונה מקדושה ראשונה ית' כמ"ש כי נזר שמן משחת אלהיו עליו. נזר לשון הפרשה ור"ל שהופרש ממשחת אלהיו וניתן עליו לא ע"י אמצעי, אבל בני אהרן שקבלו הקדושה באמצעות אהרן לצדדין קתני כי מצד עצמם אין בהם קדושה ומצד היותם בני אהרן יש בהם קדושה, ע"כ דינם חלוק כי מצד חלק הקדושה שקבלו אין להם לטמא למתים הרחוקים, ומצד שהם רחוקים קצת מן מקור הקדושה הותר להם לטמא לקרובים, ע"כ כפל האמירה כי אמירה ראשונה אמור אל הכהנים בני אהרן מצד היותם בני אהרן ע"כ דבקה בהם הקדושה באמצעות אהרן ע"כ ראוי לצוות להם לנפש לא יטמא בעמיו. ואמרת אליהם היינו אמירה שניה מצד עצמותם שאין בעצמותם כ"כ קדושה יתירה כי זה רמוז במלת אליהם, כאילו לא היו בני אהרן, ולפיכך ראוי לצוות להם צווי כ"א לשארו שמותר להם לטמא לקרובים.

ד"א הפך זה ממש, לומר להם אמירה ראשונה שדבקה בהם הקדושה מצד היותם בני אהרן שהיה מקור הקדושה, ואמרת אליהם. מצד עצמם שאף אם לא היו בני אהרן מ"מ מאחר שהם משרתי אל חי אין נכון להם שיטמאו כי אם

לשארו הקרוב אליו. כי דיו לעבד להיות כרבו כי גם השי"ת מתעסק בקרוביו
כמ"ש (דברים לד.ו) ויקבור אותו בגיא והיינו קרובי השי"ת. (כלי יקר)

דעת זקנים **לנפש לא יטמא.** כלו' אפי' לעמיו לקרובים וכ"ש לנכרים: (דעת זקנים)

[ב] **פי אם לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו:**

אונקלוס **אלהו לקריבה דקריב לה לאמה ולאבוהי ולברה ולברתה ולאחיהי:**
(אונקלוס)

יונתן **אלהו לאנתתא דקריבא לגופיה לאימיה ולאבוי ולבריה ולברתיה ולאחוי:**
(תרגום יונתן)

רש"י **כי אם לשארו. אין שארו אלא (ה) אשתו (שם ד.):** (רש"י)

שפתי חכמים **(ה) רוצה לומר שארו דכתיב הכא** (ועיין בתוספת יוס טוב פרק יג נוהלין), **ואם**
תאמר היה לו לכתוב הקרובה שהיא לשון נקבה. ויש לומר לכל היכא דכתיב שארו
היינו שאר בשר והוי כאלו כתיב שאר בשר ובשר לשון זכר הוא לכך כתיב הקרוב
בלשון זכר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **כי אם לשארו הקרוב אליו.** היה נראה לנו כי פירושו כמו איש איש אל
כל שאר בשרו שם כלל ואחר כן פרט לאמו ולאביו: **וטעם בעל בעמיו.** שלא יטמא
הבעל באשתו וכאשר ראינו שהעתיקו רבותינו כי יטמא לאשתו ושמו לשארו
כדרך אסמכתא כאשר פירשתי במלת לעם נכרי ואמרו כי פירוש בעל גדול שהעם
ברשותו כמו בעליו אין עמו בטל הפירוש הראשון. **וטעם להזכיר אמו קודם האב**
כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב: (אבן עזרא)

אור החיים **כי אם לשארו וגו' תניא בתורת כהנים וזה לשונם שארו זו אשתו**
דכתיב שאר אביך, הקרוב למעט ארוסה פירוש לצד שעדיין לא נתקרבה. אליו
למעט הגרושה פירוש קרוב שנתרחק. יאמר לאמו מה תלמוד לומר לאביו מה
אמו שהיא מתחללת הרי הוא מטמא לה אביו שאינו מתחלל אינו דין שיטמא לו
אלו כן הייתי אומר מה אמו בידוע אף אביו בידוע אביו חזקה מנין תלמוד לומר
ולאביו ע"כ. הקשו חכמי לוניל לר"י לעולם לא יאמר הכתוב לאביו ואנו למדין
מקל וחומר מאמו מה תאמר הרי אביו זה אינו ידוע כאמו יטמא ממה נפשך אם
זה אביו מטמא ואם אינו אביו אם כן הוא ממזר ואין לו כהונה עד כאן. ובעיני
אינו קושיא כלל כי הכתוב כאן בא לבי דברים להתיר, ולהצריך, להתיר טומאה
בקרובים הגם שאסר ברחוקים, ולהצריך. שאם לא רצה ליטמא מטמאין אותו
בעל כרחו, כמו שאמר הכתוב לה יטמא ואמרו בתורת כהנים מצוה, שחייב כל
כהן ליטמא למתים האמורים בענין. והגם שלא נאמר לה יטמא אלא באחותו,
הרי אמרו בתורת כהנים וזה לשונם מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח
ולא רצה ליטמא לה ודחפוהו חכמים וטמאוהו בע"כ עכ"ל, הרי שלך לפניך שעל
כל הקרובים האמורים בענין הוא חייב ליטמא. וכפי זה אם הייתי דן טומאת
אביו מדין ממה נפשך אין לי מקום לחייבו לטמא לו כי יאמר מי יאמר שהוא
אביו, ומה גם אם ימות אביו בערב פסח אין לבטל מצות פסח א' במועדו מחמת

ספק, ולא מבעיא למאן דאמר (רמב"ם ופר"ח) ספק דאורייתא מותר מדאורייתא פשיטא שלא יטמא לדחות מצות פסח במועדו אלא אפילו למאן דאמר ספק דאורייתא אסור מדאורייתא אף על פי כן אין לו לדחות מצות ודאי מפני מצות ספק, תלמוד לומר לאמו ולאביו שחייב ליטמא לכל אחד מהם דבר תורה. ועיין בפסוק שאחר זה:

ועוד נראה לי כיון שיש מציאות שאביו אין לו אלא חזקה, והבן מוחזק בכהן, כגון שיש לפנינו ב' בני אדם מוחזקים בחזקת כהנים כל אחד בפני עצמו, גם מוחזקים שאחד מהם אב ואחד בנו, ומציאות זה יכול להיות שירע חזקת האב שאינו כהן ולא יורע חזקת הבן להסירו ממדריגת כהן ונאמר שאין זה אביו ונשאר הבן בחזקתו. וכיון שכן אם לא אמר לאביו הייתי דן שלא יטמא לאביו חזקה באופן הנזכר מטעם שמא יורע חזקת אביו והבן ישאר כהן לעולם, ולזה אמר התנא אביו חזקה מנין תלמוד לומר לאביו. והנה בין לדרך זה ובין לדרך ראשון אביו חזקה חייב לטמא לו כי סוף כל סוף אביו אינו אלא חזקה והתורה חייבתו לטמא:

ולבנו ולבתו ולאחיו וגו'. תניא בתורת כהנים וזה לשונם יאמר לבנו ולבתו מה תלמוד לומר לאמו ולאביו. בנו ובתו שאינו חייב בכבודם הרי הוא מטמא להם אביו ואמו שהוא חייב בכבודם אינו דין שיטמא להם, אלו כן הייתי אומר לבנו ולבתו הנפלים, תלמוד לומר לאמו ולאביו מה אמו ואביו בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימא ע"כ. קשה כפי זה לא היה צריך לומר אלא לאמו ולבנו וגו' ולא יאמר לאביו, ולטענת מה אמו בידוע, בנו ובתו יוכיחו שמן הסתם אינם בידוע אלא חזקה ומטמא להם. ואין לומר שגרוע אביו מבנו ובתו, שהרי מצינו שדן התנא קל וחומר מהם לאביו ולאמו, ואם כן למה הוצרך לומר לאביו. ואם לגלות על בנו ובתו שהם בני קיימא, למדין מיתור לאמו שאין צריך שבאה מק"ו בנו ובתו, ואין לומר שצריך לאביו ולאמו שניהם יחד למעט בנו ובתו הנפלים, כי למה לא יספיק אחד. ועוד אם צריך שניהם מה מקום לתנא לעשות צריכות בין לאביו ולאמו הלא צריכין שניהם למעט בנו ובתו נפלים, והדברים פשוטים:

ונראה לומר שאם לא אמר לאביו הייתי דן על זה הדרך מה תלמוד לומר לאמו בנו ובתו שאינו חייב בכבודם מטמא להם אמו לא כל שכן, אילו כן הייתי דן גם אביו תלמוד לומר לאמו למעט אביו מטעם שאינו אלא חזקה, והיינו מתחייבין לפרש כי בנו ובתו שאמר הכתוב הם דומים לאמו בידוע, וכגון שלא היה מציאות שתתעבר אשתו אלא ממנו על ידי ידיעה ברורה במציאות שיכול להיות, מה שאין כן אחר שאמר הכתוב לאביו והקשינו למה הוצרך ויבא דינו מאמו והכרחנו לומר שבא לומר אפילו אינו אלא חזקה אם כן אמו למה לי שמע מינה למעט בנו ובתו נפלים. והגם שהתנא אמר לאביו ולאמו למעט הנפלים, לאו דוקא, וסמך על מה שהעירך בסמוך בדרשת לאביו שבא לומר אפילו אינו אלא חזקה:

אלא שקשה למה שאמרו שם בתורת כהנים בסיפא דברייתא דלאמו ולאביו וזה לשונם אלו נאמר לאביו ולא נאמר לאמו וכו' הייתי אומר מה אביו שאינו מתחלל אף אמו שאינה מתחללת אמו שנתחללה מנין תלמוד לומר לאמו ע"כ. הרי שהוצרך לאמו לרבות אפילו נתחללה, ומנין לו למעט הנפלים, ואם תדרוש לנפלים נתחללה מנין, ועוד צריך לדעת כפי זה בתו שנתחללה אם חייב לטמא לה או לא, שיש פנים לומר דוקא אמו שחייב בכבודה הוא שנתרבת אפילו נתחללה, ויש פנים לומר כיון שגילה קרא שהחילול אינו פוגם הקורבה הוא הדין

שמת רבינו הקדוש בטלה הכהונה כי לא נטמאו בו הכהנים כלל.

ויכול להיות שכל מי שהוא מזרע אהרן קדוש ה', אז מיתתו ע"י נשיקה ואז פרח מהם הטומאה, ונמשכה קדושה זו מן אהרן קדוש ה' אל כל יוצאי יריכו שכולם אין שום צד טומאה, ע"כ מותר לכהן להתעסק בקרוביו אביו ואמו ובנו ובתו ואחיו כי כולם מזרע אהרן המה ואשתו של כהן כגופו דמי, ואע"פ שהמתעסק בהם יש לו טומאת ז' מ"מ אין הטומאה גדולה כ"כ שתהיה מתנגדת אל קדושת הכהן מאחר שעצמות הטומאה קלה קצת, ומ"מ לא יטמא בשאר כהן שאינו קרובו שהרי הדבר מוטל על קרוביו ואם אין לכהן קרובים מוטב שיתעסקו בו ישראלים ואם אין כאן לא זה ולא זה הרי הוא מת מצוה ופשיטא שמותר לו להתעסק בו ואפילו בישראל מותר וכ"ג אסור בכל הקרובים כי מצד גודל קדושתו אפילו טומאה קלה פוגמתו.

כי אם לשארו הקרוב אליו. ארז"ל (ביבמות כב:) שארו זו אשתו. וקשה מהו זה שאמר הקרוב אליו לשון זכר הקרובה אליו מבעי ליה למימר, ולמה קרא לאשתו שארו, ולמה הקדימה לאביו ואמו. ובדרך הפשט נראה לפרש כדמסיק (ביבמות סג.) א"ל רבי יוסי לאליהו במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חיטין חיטין כוסס, פשתן פשתן לובש, לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ולפי זה ודאי אשתו מפרנסתו והרי היא שארו, היינו מזונו הקרוב אליו, כי המזון נהפך אל גוף הניזון וביאור הכתוב שיטמא למי שהיא זן אותו לפי שהמזון קרוב אל עצמותו להוסיף בו ליחה תמורת מה שניתך ממנו, וע"כ כל אשתו כגופו דמיא אע"פ שלא נבראת עצם מעצמיו כ"א זאת הפעם ביצירה ראשונה מ"מ מאחר שלדורות היא מאירה עיניו בשארו ומזונו, ע"כ ראוי שיטמא לה. וכדי שלא תטעה לומר שיוכל לטמא לכל מי שזן ומפרנס אותו ע"כ הוציא המזון בלשון שארו שיש במשמעתו לשון אשתו שנאמר (ויקרא יח.יב) שאר אביך היא ולא אמר אשתו בפירוש כדי לפרש הטעם למה הוא מטמא לה.

ועל צד הרמז יש להוציא מכאן דין, מה שארז"ל (מו"ק כה.) ת"ח שמת הכל כקרוביו ועליו אמר כי אם לשארו הקרוב אליו. כי שארו היינו מזונו כארז"ל (ברכות יז.) כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' וארז"ל (בי"ק ס.) אין פורענות בא לעולם כי אם בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנאמר (שמות כב.ה) כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש. שכבר נאכל הגדיש דהיינו הצדיקים הנך רואה שקרא לצדיקים גדיש, כגדיש זה שאוכלים ממנו כך כל העולם ניזונין בעבור הצדיקים, וענין כבר נאכל כי הקב"ה בא בטכסיסי מלחמה כי מדרך הלוחמים לסתום תחילה מעיינות העיר ולשרוף גדישם כדי שלא יהיה להם ממה להתפרנס, כמו שפירש"י במכות של פרעה (שם ח.י) כך הקב"ה עשה בזמן שאין ישראל עושין רצונו יתברך הוא מסיר צלם מעליהם תחילה ומקלקל גדישם שלא יהיה להם מה לאכול בזכותו, כדרך שביארנו למעלה פ"י ויחי (נ.י) בגורן האטד ענין הקוצים והגדיש, לכך נאמר כי אם לשארו הקרוב אליו. רמז לת"ח המזין אותו והכל כקרוביו והקדימו לאביו ואמו כארז"ל (בי"מ לג.) אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת כו' וזה יכלול גם בזמן שהצדיק אבד או אביו ואמו, לכך הקדים אבידת רבו.

לאמו ולאביו. כי אמו אינה מזרע אהרן זולת מצד שהיא כגוף בעלה על כן הקדים האם הדבר שהוא חידוש יותר, אבל בכהן גדול שאמר לא יטמא הקדים האב כי זה חידוש יותר מה שאינו מטמא לאביו שהוא מזרע אהרן. ואם נפשך לפרש זה דרך לא זו אף זו נוכל לומר שיותר קרוב לשמוע שיטמא לאמו כי נצטערה עליו

הרבה בהריון ולידה וגידול מה שאין כן באב, על כן יהיו שני מקומות אלו הן יטמא האמור כאן, הן לא יטמא האמור בכ"ג, כולם דרך לא זו אף זו. ועוד שאמו יותר ודאית מן אביו כי שמא זינתה אמו עם אחר וזה אינו אביו ולפיכך יהיו שניהם בדרך לא זו אף זו, ועוד שניווול של האשה קשה מן ניוול האיש על כן הקדים אמו לומר לך שאם שניהם מוטלים לפניו חייב לטפל תחילה עם אמו אבל בכ"ג שנאמר לא יטמא הקדים האב בדרך לא זו אף זו וק"ל. (כלי יקר)

דעת זקנים **כי אם לשארו הקרוב אליו.** איתמר בת"כ הקרובה ולא הארוסה וגבי לאחותו פרש"י הקרובה אליו לרבות הארוסה והיא הנותנת דכיון דכהן אינו מטמא לארוסתו א"כ דין הוא שיטמא לאחותו ארוסה הואיל ואם הי' בעלה כהן אינו מתעסק בקבורתה: ואז"ל שארו זו אשתו וכן מוכח לקמן דכהן מיטמא לאשתו דכתיב לא יטמא בעל בעמיו להחלו הא שלא להחלו מטמא ועוד מדכתיב ולאחותו הבתולה הקרוב' אליו אשר לא הית' לאיש לה יטמא הא אם הית' לאיש לא יטמא לה לפי שבעלה קרוב לה יותר ומטמא לה ואפי' כהן דכתיב והיו לבשר אחד ואין לך קורבה גדולה מזו, לאמו ולאביו לו' מה אביו ואמו שהם בני קיימא אף כל אלו בני קיימא יצאו נפלי' שאינו מטמא להם. ומאי שנא דכאן גבי כהן הדיוט מקדים אמו לאביו משום דגבי הדיוט כתיב יטמא הילכך לא מבעיא לאמו שהיא ודאי אלא אפילו לאביו שאינו ודאי יטמא. וגבי כהן גדול דכתיב לא יטמא קאמר לא מבעיא לאביו שאינו ודאי אלא אפילו לאמו שהיא ודאי לא יטמא:

לאחיו ולאחותו. איתמר בת"כ יכול לאחיו ולאחותו מן האם ת"ל לבנו ולבתו מה בנו ובתו שהם יורשין אף אחיו ואחותו היורשין אותו לאפוקי מן האם שאינן יורשין: (דעת זקנים)

[ג] וְלֹאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הִיָּתְהָ לְאִישׁ לָהּ יִטְמָא:

אונקלוס וְלֹאֲחֹתֶיהָ בְּתוּלְתָא דְקָרִיבָא לָהּ דִּי לֹא הָוֵת לְגִבְרָ לָהּ יִסְתַּבֵּב: (אונקלוס)

יונתן וְלֹאֲחֹתֶיהָ בְּתוּלְתָא דְקָרִיבָא לָיָהּ וְלֹא מְאָרְסָא וְדַעַד פְּדוֹן לָהּ הָוֵת מִיִּבְעָלָא לְגִבְרָ לָהּ יִסְתַּבֵּב: (תרגום יונתן)

רש"י **הקרובה.** לרבות את (ו) הארוסה (שם יב. יבמות ס.): **אשר לא היתה לאיש.** למשכב: **לה יטמא.** (ז) **מורה** (ת"כ שם): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) ויש מקשין ואימא איפכא למעט הארוסה שלא יטמא לה. ויש לומר דאם כן לישתוק קרא ולא יכתוב הקרובה ואנן ידעינן דארוסה ממועט מדכתיב אשר לא היתה דסתם הויה היא קידושין ואם כן ממילא אנו יודעין דארוסה אסורה מלטמא לה אלא על כרחך הקרובה לרבות בא שיתמא לה ואשר לא היתה פירש למשכב הוא כדפירש רש"י בסמוך. ואם תאמר מנא ליה לרבות ארוסה דלמא הא דכתיב הקרובה לרבות מוכת עץ הוא דאתא שלא תמעט מוכת עץ מדכתיב הבתולה ולא בעולה ואשר לא היתה בא למעט הארוסה, ויש לומר דאם כן לא לכתוב קרא לא הבתולה ולא הקרובה ואנא ידענא דמוכת עץ מותר

לטמא אלא על כרחך צריך לומר דהקרובה לרבות ארוסה הוא צא ואשר לא היתה לחיץ פירוש למשכב וממילא איתרבי מוכת עץ כיון דכלל משכב נעשית בעולה. ואין להקשות לישתוק קרא מצתולה ולא לכתוב נמי אשר לא היתה לחיץ, אם כן הוה אמינא הקרובה למעט ארוסה הוא צא משום הכי הוצרך לכתוב אשר לא היתה לחיץ כדפירש רש"י לעיל וממילא ילפינן נמי למוכת עץ: (ז) מדכתיב לפניו לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה וגו' משמע דכל הני דקחשיב רשאי לטמא להן, למה ליה למכתב עוד לה יטמא אלא למאה: (ספתי חכמים)

אבן עזרא הקרובה אליו. להיותה אחותו מאב ואם והנה לא יטמא בעל בעמיו בכהנים או בישראלים חוץ מהנזכרים: **להחלו**. דגשות הלמ"ד להתבלע אחר והוא שם הפעל מבנין נפעל: (אבן עזרא)

דעת זקנים ולאחותו הבתולה. אז"ל לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. ונמצא בספר הרמב"ם ז"ל דהיינו מת מוטל על הדרך והוא רחוק כ"כ מבני אדם שאם יצעק המוצאו מאותו מקום לא יהא קולו נשמע לאחרים וזהו שאז"ל קורא ואין אחרי' עונים אותו זהו מת מצוה וזהו חומרא גדול' דמשמע שאם אנו מוצאין שום מתעסקי' אחרי' דאין כהן יכול להטמא למת מצו': (דעת זקנים)

[ד]	לא	יטמא	בעל	בעמיו	להחלו:
אונקלוס	לא	יִסְתַּאֲב	רָבָא	בְּעַמָּה	לְאַחֲלוּתָהּ: (אונקלוס)

יונתן לא יסתאב בעלא לאיתתיה אלהן פד פשרא ליה ברם לקריבא דהינון עבדין עובדי עמיה יתחל עליהון: (תרגום יונתן)

רש"י לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו (סס טו.), וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו, בעוד שהיא בתוך עמיו שיש לה קוברין, שאינה מת מואה, ובאיזה שאר אמרתי, באותו שהיא להחלו, להתחלל הוא מכהונתו: (רש"י)

ספורנו לא יטמא בעל בעמיו להחלו. והטעם שלא יטמא הכהן כי אם לקרוביו הוא כי אמנם הכהן הוא בעל בעמיו להבין ולהורות כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וראוי לאיש כזה לנהוג נשיאות כי היכי דלשתמען מיליה ואין ראוי שיחלל הכנתו אל מקדש וקדשיו כדי לכבד המתים הבלתי קרובים כאמרם ז"ל (סנהדרין פכ"ג) שהקבורה וההספד למת הם יקרא דשכבי. אמנם לקרובים התיר להטמא כי כבודם הוא כבודו: (ספורנו)

דעת זקנים לא יטמא בעל בעמיו להחלו. פי' הרב בכור שור כמו לבעל בעמיו כלוי שאפי' לכהן גדול שמת שהוא בעל ואדון וקדושתו גדול' א"ה לא יטמא לו כהן אחר אם אינו מקרובין המוזכרים בפסוק: (דעת זקנים)

ה לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרֶטָת :

אונקלוס לא ימרטון מרט ברישהון ופאתא דדקנהון לא יגלחון ובבשרהון לא יחבלון (אונקלוס) חבול :

יונתן לא ירשמוון בין עיניהון ולא רושם ברישיהון ואומנא דיקניהון לא יספרון ובבשריהון לא יחבלון (תרגום יונתן) חבול :

רש"י לא יקרחו קרחה. על מת, (ח) והלא אף ישראל הוזהרו על כך, אלא לפי שנאמר בישראל (קידושין לו. מכות כ) **בין עיניכם**, (דברים יד, א.) יכול לא יהא חייב על כל הראש, תלמוד לומר בראשם, וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה, נאמר כאן קרחה ונאמר להלן בישראל קרחה, מה כאן כל הראש (ט) אף להלן כל הראש במשמע, כל מקום שיקרח בראש, ומה להלן על מת, אף כאן על מת (ת"כ פרק א, ג. קידושין לו. מכות כ.) ופאת זקנם לא יגלחו. לפי שנאמר בישראל ולא תשחית (ויקרא יט, כז.) יכול לקטו במלקט (י) ורהיטני, לכך נאמר לא יגלחו, שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער: ובצפרם לא ישרטו שרֶטָת. לפי שנאמר בישראל ושרטו לנפש לא תתנו (שם כח.) יכול שרטו חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת, תלמוד לומר לא ישרטו שרֶטָת, לחייב על כל שריטה ושריטה, (כ) שתיבה זו יתירה היא לדרוש, שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרֶטָת: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) כמו שמוכיח רש"י מגזירה שוה: (ט) ואם תאמר ללמא איפכא מה להלן בין עיניכם דוקא אף בכהנים בין עיניכם דוקא ולא על כל הראש. ויש לומר דאין יכול למילף כהנים מישראל לענין זה דהא בהדיא כתיב הכא בראשם דמשמע כל הראש. ואין להקשות השתא נמי היאך ילפינן גבי ישראל נמי כל הראש הא כתיב בין עיניכם. דיך לומר דודאי כל הראש במשמע והא דכתיב בין עיניכם לגזירה שוה אחרת אלטריוך כדי שילמוד תפילין מיניה דכתיב והיו לטוטפות בין עיניכם שלא תאמר בין עיניכם ממש דילפינן גזירה שוה כתיב הכא בין עיניכם ולהלן כתיב לא יקרחו קרחה בין עיניכם מה להלן מקום שעושה קרחה אף גבי תפילין מקום שעושה קרחה. ואין להקשות היאך סלקא דעתך שילמוד כהנים מישראל דדוקא בין עיניכם דאם כן לא יקרחו קרחה למה לי וגו' הא בכלל ישראל הם. דיך לומר לכך אלטריוך כדי שילמוד ממנו שאם קרח הרבה קריחות צפעם אחת שחייב על כל קריחה וקריחה. ובזה יתורץ קושית רא"ם שהקשה היאך מלו רבותינו זכרונם לברכה לדרוש לפי שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם אין לי אלא על בין עיניכם מנלן לרבות את כל הראש תלמוד לומר בראשם והא בין עיניכם כתיב ואם קרא בראשם בא לרבות כל הראש קרא דבין עיניכם היכי

מיתוקמא ואלדרכה הוה ליה למידרכ אפיכא לפי שנאמר לא יקרחו קרחה ברשאס שומע אני כל הראש תלמוד לומר בין עיניכם לא אמרתי אלא על בין העינים בלבד דהשתא ליכא לאקשווי והא ברשאס כתיב לבין העינים נמי ראשס הוא שאפילו מקלת ראשו ראשס מקרי, והא דהדר כתביה גבי כהנים אינו אלא משום קרחה יתירא דאית ביה לחייב על כל קרחה וקרחה כו', והרצ הניח הדבר בלריד עיון ודו"ק: (י) רוצה לומר יהא נמי חייב לכך נאמר כו' וילפינן ישראל מכהנים דריבה בהן הכתוב מלות יתירות אפילו הכי אינן חייבין אלא בגילוח כעין תער ישראל לא כל שכן: (כ) וילפינן ישראל מכהנים מגזירה שוה דשריטה שריטה, אבל אין לומר דילפינן במה מצינו ישראל מכהנים שיהיו חייבים על כל שריטה לאיכא למפרך מה לכהנים שריבה בהן מלות להכי לריכים אנו לגזירה שוה, ואף שלא הזכיר זה רש"י זכרונו לצרכה מפני שסמך במה שכתב בגזירה שוה דקרחה קרחה ולא חש להאריך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לא יקרחה קרחה בראשם. על המת: **ופאת זקנס**. על המת כמנהג מקומות בארץ כשדים והנה התברר פירוש את פאת זקנד: **וטעם שרטת**. אפילו אחת וכבר נזהרו ישראל על אלה. **וטעם הזהירם כי ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישמש לפני השם:** (אבן עזרא)

בעל הטורים לא יקרחה. כתיב בה"א לחייב על ה' קרחות אפילו קרח חמישתן בפעם אחת: **ופאת זקנס**. בגי' זה בתער: (בעל הטורים)

ספורנו לא יקרחו. אף על פי שהתרתי להם הטומאה על מתייהם לכבודם לא התרתי שיפליגו באבלות להרבות כבוד מתייהם על ידי קרחה ושריטה כאמרם ז"ל מה להלן על מת אף כאן על מת: (ספורנו)

כלי יקר לא יקרחו קרחה בראשם. אע"פ שגם ישראל הוזהרו על כך מ"מ תרווייהו צריכי, דאי אשמעינן ישראל ה"א דווקא אבידת ישראל לדורו שאינו עושה רושם כ"כ ע"כ אין להצטער עליו ביותר לקרח קרחה עליו לפי שאינו עושה ג"כ כ"כ קרחה בעולם, אבל בכהן משרת אלהינו שמת ודאי האבידה גדולה לדורו ועושה קרחה בעולם סד"א שמותר לכהן קרובו לקרח עליו קרחה קמ"ל, ואי אשמעינן בכהנים ה"א שמצד שהכהן משרת לאלהינו. ודאי אחר מותו הוא נכנס באור החיים הנצחי לפיכך אין נכון להצטער על מיתתו כי לטובתו היא, אבל בסתם ישראל שאינו בטוח שלא יראה פני גיהנם סד"א שמותר להצטער עליו ולקרח קרחה מצדו קמ"ל.

ולא יחלל זרעו בעמיו. פליאה בעיני אם למעלה דרשו בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו מה יאמרו מן בעמיו הנאמר כאן, ופשוטו הוא בעמיו שפסל את זרעו מלהיות בכלל עמיו דהיינו הכהנים כי פסלו מדין כהונה, אבל למעלה א"א לפרש כן דא"כ הוא משמע שלא יטמא בעמיו בכהן שאינו שאר בשרו הא בישראל מטמא והלא ק"ו הוא, ואין לומר דנקט בעמיו לרבותא דא"כ לשתוק מיניה כי כבר נאמר כי אם לשארו וגוי ובזה מיעט הכל, ע"כ הוצרכו לדרשת בעוד שהמת בתוך עמיו אבל כאן הוא כפשוטו מלהיות בכלל עמיו. (כלי יקר)

10 קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את אשי יהוה לחם אלהיהם הם מקריבם והיו קדש:

אונקלוס קדישין יהוה קדם אלההון ולא יחלו שמה דאלההון ארי ית קרבנא די קרבן אלההון אנון מקריבין ויהוה קדישין: (אונקלוס)

יונתן קדישין יהוה קדם אלההון ולא יפסון ית שמה דאלההון ארום ית קרבנא די תקרובתא דאלההון הינון מקריבין ויהוה קדישין בגופיהון: (תרגום יונתן)

רש"י קדושים יהיו. על כרחם יקדישום (ב) בית דין ככך (ת"כ פרק א, ו): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) מללא כתיב קדושים הם אלא קדושים יהיו משמע על כרחם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ולא יחללו שם אלהיהם. פירוש כי את אשי ה': (אבן עזרא)

הרמב"ן קדשים יהיו לאלהיהם. הקדושה היא הפרישות כאשר פירשתי בסדר של מעלה (לעיל י"ב) יאמר שאפילו במותר לישראל יהיו הכהנים פרושים יבדלו מטומאת המתים ונשואי הנשים שאינן הגונות להם בטהרה ובנקיות (הרמב"ן)

ספורנו ולא יחללו שם אלהיהם. ואף על פי שכל אלה לכבודו אין לו רשות למחול על כבודו כי אמנם הכונה בכבוד הכהנים הוא לכבוד האל יתברך וכשימחלו על זה יחללו את שמו: (ספורנו)

11 אשה זנה וְחַלְלָהּ לֹא יִקְחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מְאִישָׁהּ לֹא יִקְחוּ כִּי קֹדֶשׁ הוּא לְאֱלֹהֵינוּ:

אונקלוס איתתא מטעיא ומחללא לא יסבון ואיתתא דמתרכא מפעלה לא יסבון ארי קדיש הוא קדם אלהה: (אונקלוס)

יונתן איתתא מטעיא בזנו ודאיתלידא מן פסוליא לא יסבון ואיתתא דמפטרא בין מגברא בין מן יבמה לא יסבון ארום קדיש הוא קדם אלהיה: (תרגום יונתן)

רש"י זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר (יבמות ס"א): חללה. שנולדה מן הפסולים שזכהוה (קידושין ע"ג), כגון בת אלמנה מכהן גדול, או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט, (קידושין ע"ג) וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים (מ) לכהונה: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שנתחללה היא מן הכהונה ונקראת חללה אף על פי שקודם לכן גם כן היתה אסורה לכהן,

נפקא מינה אם צא כהן אחר כך עליה שחייב שני לאוין אחד מקום גרוקה ואחד
מקום חללה: (ספתי חכמים)

אבן עזרא אשה זונה. לא מצאנו על דרך הפשט בכל המקרא זונה כי אם כמשמעה
גם כן ויתנו את הילד בזונה כאשר פירשתיו: וחללה. שאינה מפורסמת כזונה
ולפי הפשט היה נראה מדברי יחזקאל כי אלמנות כהן מותרות לכהנים לכן דברי
הקבלה הוא הנכון: (אבן עזרא)

ספורנו כי קדוש הוא לאלהיו. כל זרע הכהונה שהוא בעל בעמיו הוא מקודש
לאלהיו ואם ישא את אלה הנשים יחלל את כבודו וזרעו שלא יהיה ראוי לאותה
הקדושה: (ספורנו)

[ח] וְקִדְשֵׁתוֹ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מְקַרֵּב קֹדֶשׁ יְהִי לָךְ כִּי קֹדֶשׁ אֲנִי יְהוָה
מְקַדְשְׁכֶם:

אונקלוס וְתִקְדְּשִׁינָה אֲרִי יְת קִרְבֵּן אֱלֹהֶיךָ הוּא מְקַרֵּב קֹדֶשׁ יְהִי לָךְ אֲרִי קֹדֶשׁ אֲנָא
מְקַדְשְׁכוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְתִקְדְּשִׁינָה לְכַהֲנָא אַרום יְת קִרְבֵּן אֱלֹהֶיךָ הוּא מְקַרֵּב קֹדֶשׁ יְהִי לָךְ וְלָא
תִּפְסִינָה אַרום קֹדֶשׁ אֲנָא וְיִ מְקַדְשְׁכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י וקדשתו. על כרחו, שאם לא ראה לגרש, הלכהו (נ) ויסרהו עד שיגרש (יבמות
פח): קדוש יהיה לך. נהוג זו קדושה לפתוח ראשון בכל דבר, ולצדך ראשון בסעודה
(ת"כ): (רש"י)

ספתי חכמים (נ) ואם תאמר למה לי שני פסוקים על זה הא לעיל נמי כתיב
קדושים יהיו על כרחם. יש לומר דלעיל מיירי לענין שלא יטמא למתים חייבים
בית דין להפרישו בעל כרחך והכא מיירי באשה הפסולה, וזהו שנקט רש"י הכא
ואם לא ראה לגרש הלכהו כו': (ספתי חכמים)

אבן עזרא וקדשתו. במחשבה ובדבור: לחם אלהיך. מאכל שהוא קרב לשם: אני
ה' מקדשכם. (אבן עזרא)

הרמב"ן וטעם כי קדוש אני ה' מקדשכם. עם הכהנים ידבר כאשר החל "אמור
אל הכהנים" או "אני ה' מקדשכם" כלכם הכהנים והעם והטעם כי מאחר שהוא
מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה
שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש
(הרמב"ן)

בעל הטורים וקדשתו. שלש קדושות בפסוק לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו
מנה יפה ראשון: (בעל הטורים)

אור החיים **וקדשתו** ולא אמר וקדשתם כסדר הנדבר עד עתה בלשון רבים. לדבריהם ז"ל (יבמות פח:) שאזהרה זו באה שאם כהן לא רצה לגרש אשה זונה וחללה וגוי שמלקין אותו ומיסרין אותו עד שיגרש, ולפי הטעם שנתן הכתוב **כי את לחם אלהיך הוא מקריב**, תבא הסברה לומר כי כל עוד שיש כהנים שלמים וכן רבים המספיקים להקריב אין חיוב לכוף, לזה אמר לשון יחיד שאפילו על אחד מהם יקפיד לעשות כמשפט הזה:

קדוש יהיה לך. פירוש כדי שיהיה קדוש יהיה לך הכהן פירוש הנה הוא שלך לכופו על הדבר. ואומרו **כי קדוש**, פירוש לצד שקדמה לנו הידיעה כי הקדושה היא בחינה הנקנית ברצון ובהשלמת החפץ והחשק בה ולא בכפייה. ואיך אומר הכתוב לכופו על הקדושה, לזה אמר **כי קדוש** פירוש לא להמשיך לו הקדושה מחדש שכבר הוא קדוש אלא שלא לאבד קדושתו. ואומרו **אני ה' מקדשכם**, נותן טעם לחיוב ישראל בדבר זה, כי באמצעות קדושת כהן ה' ב"ה משרה שכינתו בתוכינו ומקדש אותנו, ואם אין כהן אין עבודה ואין מקדש ואין שוכן: (אור החיים)

טו **ובת איש כהן פי תחל לזנות את אביה היא מחללת באיש תשרף: (ס)**

אונקלוס **ובת גבר כהן ארי תתחל למטעי מקדשת אביה היא מתחלא בנורא** (אונקלוס) **תתוקד: [ס]**

יונתן **וברת גבר כהן מארסא ארום תפיס גרמה למטעי בזני עד דהיא עם בית אביהא וזנת בנורא תתוקד: (תרגום יונתן)**

רש"י **כי תחל לזנות. כשתחלל על ידי זנות, (ס) שהיתה בה זיקת (ע) בעל, וזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין, ורבותינו נחלקו בדבר (סנהדרין נא.), והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. (סנהדרין נב) חללה ובזתה את כבודו, שאומרים עליו ארור סזו ילד, ארור סזו גדל (סס נב.): (רש"י)**

שפתי חכמים **(ס) דקשה לו דמשמע דוקא כשתחיל לזנות היא כשריפה הא אם כבר התחילה לזנות ולא היו יודעין ולצסוף נודע הדבר אינה כשריפה וזה אין לו שום טעם לכן פירש כשנתחללה על ידי זנות, והודיענו שמלת תחל מלשון חלול ולא לשון התחלה: (ע) זיקה לשון קשירה, ומלכיהם נהוגים תירגם יונתן ומלכיהם זקוקין: (שפתי חכמים)**

אבן עזרא **כי תחל**. לדעת רבים מגזרת תחלה ולפי דעתי מלשון חלול רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כמו לא יחל דברו ועל שני הפירושים המלה היא מפעלי הכפל רק היא זרה ויתכן שתהיה זרה החל גם תחל שלא יתערבו עם טעם תחלה בעבור היות התיי' קמוץ בקמץ קטן וכן לבלתי החל: **ובת כהן**. אם חללה עצמה בזנות בעבור שחללה כבוד אביה: **באש תשרף**. בעולה. או ארוסה: (אבן עזרא)

בעל הטורים **באש תשרף**. לפי שכל מעשה הכהנים באש לפיכך מיתתה באש: (בעל הטורים)

[ג] והפֿהוּן הַגְּדוֹל מֵאַחֵיו אֲשֶׁר יוּצֵק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֵא אֶת יָדוֹ לְלַבֵּשׁ אֶת הַבְּגָדִים אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרַע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם:

אונקלוס וְכֹהֵנָא דְאַתְרָבָא מֵאַחוּהִי דִּיתְרִיק עַל רִישָׁהּ מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וְדִי קָרִיב יְתֵּ קָרְפְּנָה לְמִלְבָּשׁ יְתֵּ לְבוּשָׁא יְתֵּ רִישָׁהּ לָא יִרְבִּי פִּרּוּעַ וּלְבוּשׁוּהִי לָא יִבְזַע: (אונקלוס)

יונתן וְכֹהֵנָא רַבָּא דְמִתְרַבְּרַב עַל אַחוּי דִּי יְתְרוֹק עַל רִישָׁהּ מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וְדִי קָרִיב יְתֵּ קוֹרְפְּנָה לְמִלְבוּשׁ יְתֵּ לְבוּשָׁא יְתֵּ רִישָׁהּ לָא יִרְבִּי פִּרּוּעַ וּלְבוּשׁוּי לָא יִבְזַע בְּשַׁעַת אֲנִיקִי: (תרגום יונתן)

רס"י לֹא יִפְרַע. לֹא יִגְדַל פִּרְעַ עַל אֲבָל (ת"כ פרשתא ב, ג, ה, פ) וְאִיזְהוּ גִידוֹל פִּרְעַ יוֹתֵר מִשְׁלָסִים (רס"י) יוֹם:

שפתי חכמים (פ) דִּילְפִּינָן מִזְנֵי אַהֲרֹן דְכַתִּיב רִאשִׁיכֶם אַל תִּפְרַעוּ מֵהָ לַהֲלֹן עַל הָאֲבָל אֲףֵ כֹאן עַל אֲבָל. וְאִיזְהוּ גִידוֹל פִּרְעַ יוֹתֵר מִשְׁלָסִים יוֹם דִּילְפִּינָן מִנְזִיר דְכַתִּיב צוֹ יִהְיֶה גִדֹל פִּרְעַ יִהְיֶה בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלָסִים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אֶת הַבְּגָדִים. וְהֵם בְּגָדֵי קֹדֶשׁ: אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרַע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. מִזֶּה הַכְּתוּב נִלְמַד מֵהַ שְׁהַעֲתִיקוּ חֲזוּ"ל בְּמִשְׁפַּט הָאֲבָלוֹת: (אבן עזרא)

הרמב"ן אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרַע וְגו' וְעַל כָּל נִפְשׁוֹת מֵת. נִמְשַׁךְ לִפְנֵינוּ עִם "נִפְשׁוֹת מֵת" יֹאמֵר שֶׁלֹּא יִפְרַע וְלֹא יִפְרֹם עַל כָּל נִפְשׁוֹת מֵת וְלֹא יִבֵּא עֲלֵינוּ (הרמב"ן)

בעל הטורים וְהַכֹּהֵן הַגְּדוֹל. ה' גִּדוֹל מֵאַחֵיו בְּנוֹי בַּכַּח בְּעוֹשֵׁר בַּחֲכָמָה וּבִשְׁנַיִם: יוּצֵק. ב' דִּין וְאִידֶךָ וְנִהַר יוּצֵק יִסּוּדִם מִלְּמַד שֶׁשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אֲשֶׁר עָשָׂה מִשֶּׁה הִיָּה מוֹשֵׁךְ כְּנֶהֱרַ וּמִמֶּנּוּ הָיוּ מוֹשַׁחִין כָּל הַמַּלְכִּים: לְלַבּוֹשׁ. ב' דִּין וְאִידֶךָ וְנִתֵּן לִי לֶחֶם לֵאכּוֹל וּבְגָד לְלַבּוֹשׁ כַּדְדָּרְשִׁינָן גְּדֻלְהוּ מִשַׁל אַחֵיו וְזֶהוּ כִּיּוֹן שֶׁמֵּלֵא יָדוֹ לְלַבּוֹשׁ הַבְּגָדִים אִזּוֹ וְנִתֵּן לִי לֶחֶם לֵאכּוֹל וּבְגָד לְלַבּוֹשׁ: (בעל הטורים)

[יא] וְעַל כָּל נִפְשׁוֹת מֵת לֹא יִבֵּא לְאַבְיוֹ וּלְאַמּוֹ לֹא יִטְמָא:

אונקלוס וְעַל כָּל נִפְשׁוֹת מֵתָא לָא יִיעוֹל לְאַבּוּהִי וּלְאַמָּהּ לָא יִסְתַּאֲב: (אונקלוס)

יונתן וְלִנְפֻשׁוֹת כָּל בַּר נֶשֶׁ דְמִית לָא יִיעוֹל לְאַבּוּי וּלְאַמִּיָּהּ לָא יִסְתַּאֲב: (תרגום יונתן)

רס"י וְעַל כָּל נִפְשׁוֹת מֵת. צֹהֵל (ו) הַמֵּת: נִפְשׁוֹת מֵת. לְהַבִּיֵא רְבִיעִית דָּם מִן (ה) הַמֵּת שְׁמִטְמָא צֹהֵל (נזיר ל.ח): לְאַבְיוֹ וּלְאַמּוֹ לֹא יִטְמָא. לֹא צֹהֵל לְהַתִּיר (ו) לוֹ, מֵת מִלְוָה (ס) מִזּוֹ: ת"כ (ז) מֵת: (רס"י)

שפתי חכמים (ו) רֹוֵלָה לֹוֵמֵר מִדְּכַתִּיב לֹא יִצּוּחַ וְאִין שְׁיִיךְ צִיָּאָה אַלֹּא צְדָכָר שְׁיִיךְ לוֹ

תוד: (ה) ואם תאמר והא בפרשת חקת גם כן כתיב צמת צנפץ ופירש רש"י צנפץ זו רביעית דם ולמה לי תרי קראי. ויש לומר דכאן מדבר שמתמא באהל והתם מדבר שמתמא במגע: (ו) דהא כבר כתיב ועל כל נפשות מת לא יבא ועל כרחק זה בא ללמד שאינו מתמא אף לאביו ולאמו דאי דוקא לשאר בני אדם הוא דאתא פשיטא דהא אפילו כהן הדיוט הוא אסור כדכתיב לנפץ לא יטמא אלא על כרחק על כל נפשות מת לא יבא לאסור בכהן גדול אף מה שהתיר בכהן הדיוט דהיינו אביו ואמו ואם כן לאביו ולאמו לא יטמא למה לי אלא ודאי לכך אצטריך דאי לאו לאביו ולאמו הוה אמינא כיון דקרא דעל כל נפשות וגו' בא לאסור בכהן גדול אף מה שהתיר בכהן הדיוט, ולעיל התיר לו גם כן מת מורה ואביו ואמו וכאן בכהן גדול אסר לו הכל והואיל ואסר לו מת מורה בכאן הוה אמינא אף למת מורה אסור לו ליטמא דדוחק הוא לחלק לכך חזר וכתב לאביו ולאמו לא יטמא לומר לך הג' במ"ג דאביו ואמו לא דמי לשאר אדם דלשאר אדם אסור ליטמא אפילו מת מורה ולאביו ולאמו כשהן מת מורה מותר ליטמא לה כד לאביו ואמו לא יטמא אצל למת מורה מותר ליטמא, כך מלאתי: (ספתי חכמים)

אבן עזרא ועל כל נפשות מת לא יבא. גוף מת והגוף חסר כי מת שם התאר וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה תחסר שה: וטעם לא יבא. באהל או בבית ששם המת: וטעם לאביו ולאמו. שהיא מצוה עליו לכבדם בחייהם ובמותם ואף כי לאחיו ולבנו: (אבן עזרא)

בעל הטורים ועל כל. נפשות מת וגו'. כל הפסוק האותיות של סופי תיבות כפולות רמז לרביעית דם הבא משני מתים שמתמא: (בעל הטורים)

[יב] ומן המקדש לא יבא ולא יחלל את מקדש אלהיו כי נזר שמון משחת אלהיו עליו אָנִי יְהוָה:

אונקלוס ומן מקדשא לא יפוק ולא יחל ית מקדשא דאלהיה ארי כליל משח רבונתא דאלהיה עלוהי אָנָא יְיָ: (אונקלוס)

יונתן ומן מקדשא לא יפוק ולא יפיס ית מקדשא דאלהיה ארום משח רבונתא אלהיה עלוי אָנָא יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י ומן המקדש לא יבא. אינו הולך אחר המטה (ת"כ ט"ז ה. סנהדרין יח.). ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן, (ט) וכן משמעו, אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לזאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה, שהתיר לו הכתוב, הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל: (רש"י)

ספתי חכמים (ט) פירוש מקרא הזה ילפינו דהיינו מדכתיב ולא יחלל את מקדש

אלהיו לחיזק לומר מדכתיב לא ילא דרקינן הכי איך יתכן לדרוש השתי דרשות מן המקרא הזה דהא פדרקו אינו הולך אחר המטה משמע זין בעבודה וזין פלא בעבודה ולפי המדרש האחר יחייב פיפרש בקעת עבודה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ומן המקדש לא יצא**. אמרו המעתיקים אחר המת והוא הנכון ויש אומרים בשבעת ימי המלוואים וזה לא יתכן כי כבר באר ומלא את ידו גם כן יתכן שלא יצא מן המקדש כי אם לדבר מצוה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ומן המקדש לא יצא**. אינו הולך אחר המטה (ת"כ כאן וסנהדרין יט) ועוד מכאן למדו רבותינו (הוריות יב) שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה ולא יחלל את מקדש אלהיו שאינו מחלל בכך את העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב לעבוד הא הדיוט שעבד אונן חלל לשון רש"י ושני המדרשים הללו חלוקים הם זה עם זה שאם הכתוב התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבוד כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל שלא יצא אחר המטה וכן "לא יחלל את מקדש אלהיו" כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו מחוללת וללמד שההדיוט שעבד אונן חלל ואם כן הכתוב הזה שלילת ולא אזהרה ובעלי ההלכות מנאוהו בלאוין בהלכות פסוקות ובהלכות גדולות ועוד שכבר כתבתי (לעיל יו) הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים (שמיני מילואים מב מג) ומפורש בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אהל מועד לא תצאו (לעיל ח לג) יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו' והרי הוא לאו גמור אזהרה שלא יניח עבודה ויצא לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתוב הזה יזהיר בכהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות מת ולא יחלל את המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה כבוד המקדש ועבודתו גדול עליו מכבוד המת ואהבתו אותו וכל שכן שאם מניח עבודתו ללא דבר ויוצא שעובר בלאו הזה אבל הזהירו הכתוב בענין המת להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה חלול המקדש וזה הוא פירוש הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני ועוד מצינו שנחלקו רבותינו בפרק שני של מסכת זבחים (טו) ואמרו אונן מנא לן דמחיל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ורבי אלעאי אמר מהכא הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם (לעיל י טו) אני הקרבתי מכלל דאי אינהו אקרבו שפיר וכו' ורבי אלעאי מאי טעמא לא אמר ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל והענין לומר כי כיון שאמר הכתוב אזהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד ומכאן ראייה עוד שאיננו רשות להתיר העבודה לכהן גדול ולהודיעו שאין עבודתו מחוללת בכך כי היה יוצא מזה בודאי שכהן הדיוט מחלל אותה והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוש הראשון הוא שלילת בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון רש"י אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אזהרה נאמר שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן גדול ומכלל שההדיוט יוצא ומניח העבודה מזה נלמוד שהיא מחוללת ואילו היתה כשרה לא יתיר לו להניחה וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה הזאת (פרשה ב ד) ומניין שאם עבד עבודתו כשרה תלמוד לומר ולא יחלל את מקדש אלהיו הא כהן הדיוט שעבד

עבודתו פסולה והסוגיא ששנויה בסנהדרין (יט) ומן המקדש לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכסין והוא נגלה הם נגלין והוא נכסה דברי רבי מאיר ורבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל שנאמר ומן המקדש לא יצא ופירשו בטעמו של רבי מאיר ו"מן המקדש" מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה היכירא לא אתי למנגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מיקרי ונגע כל זה אסמכתא מדבריהם הם הנהיגו סילסול בכהן גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא אינו מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בהן כענין ויפל יוסף על פני אביו (בראשית נ א) אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא להן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד וכך מצאתי בתוספתא בסנהדרין (פ"ד ה"א) אמרו לרבי יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד ועוד שם בירושלמי (פ"ב ה"א) ראיות אין כאן מקום הזכרתם (הרמב"ן)

ספורנו ומן המקדש לא יצא. בשביל המת: ולא יחלל את מקדש אלהיו. שיראה שהוא מחשיב יותר כבוד המת מכבוד המקדש והקדש שנתנה לו: (ספורנו)

[יג] והוא אשה בבתוליה יקח:

אונקלוס והוא איתא בבתלתא יסב: (אונקלוס)

יונתן והוא איתא דאית ביה בתוליה יסב: (תרגום יונתן)

אבן עזרא בבתוליה. יש שמות בלשון הקדש לא יפרדו לעולם כמו נעורים וזקונים ועלומים ובתולים ויש שמות בלשון הקדש שלא יתחברו נטף ושכם וזהב וברזל: (אבן עזרא)

הרמב"ן והוא אשה בבתוליה יקח. פירוש אבל לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות ואמר כי אם בתולה מעמיו יקח אשה לצוות עליו שיקחנה וזהו שאמרו רבותינו (הוריות יא) מוזהר על האלמנה ומצווה על הבתולה וכך שנו בתורת כהנים (פרק ב ו) כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה על הבתולה על

בעל הטורים והוא אשה בבתוליה. והוא עולה י"ח רמז בן י"ח שנה לחופה וכן הוא כחתן יוצא מחופתו. בבתוליה. בי"ת ויו"ד יתירין דהוי מצי למכתב בתולה רמז עד י"ב שנים בתוליה שלמים: (בעל הטורים)

[יד] אלמנה וגרושה וְחָלְלָהּ זָנָה אֶת אֵלֶּה לֹא יִקַּח כִּי אִם בְּתוּלָה מֵעַמּוֹ יִקַּח אִשָּׁה:

אונקלוס ארמלא ומתרכא וחלילא מטעיא ית אלין לא יסב אלהין בתלתא מעמה יסב: (אונקלוס)

יונתן ארמלא ומפטרךא ודאיתילידא מן פיסוליא ומטעיא בזנו ית אלין לא יסב אלהן בתולתא מיכשרא מבנת עמיה יסב איתתא: (תרגום יונתן)

רש"י וחללה. שנוכלה מפסולי (ת) כהונה: (רש"י)

שפתי חכמים (ת) ואם תאמר הא כבר פירש לעיל, ואי רוצה לפרש גם כאן היה לו לפרש גם פירוש שני שפירש לעיל והיה לו לפרש גם כן זונה דכתיב כאן, ויש לומר כאן כריך לפרש הפירוש של חללה דהוה אמינא דמיירי דוקא כשנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחת מן הפסולים פירוש אף שלא כדרכה. אבל בתולה שנוכלה מן הפסולין לכהונה לא הוה חללה דדוקא כתיב וחללה זונה דמשמע חללה שהיא זונה דהא כתיב לפניו אלמנה וגרושה דמשמע אלמנה או גרושה אם כן גם בכאן היה לו לכתוב וזונה דמשמע או זונה, אלא מדכתיב זונה בלא וא"ו משמע חללה שהיא זונה לכך הוורד רש"י לפרש דנוכלה מפסולי כהונה גם כן מקרי חללה וזונה לא קאי אחללה, והא ללא כתיב וחללה וזונה, דרך המקרא לדבר כן כמו לעיל כי אם לשארו הקרוז אליו לאמו ולאביו היה לו לכתוב ולאמו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אלמנה וגרושה. כלל מכהן או מישראל: וחללה זנה. חסר וי"ו הדבק כמו שמש ירח עמד זבולה: וטעם להוסיף כי אם בתולה. להזכיר עמיו כי הבתולה השבויה והמתיהדת אסורה לו: (אבן עזרא)

[טו] ולא יחלל זרעו בעמיו פי אני יהוה מקדשו: (ס)

אונקלוס ולא יחלל זרעה בעמיה ארי אגא יי מקדשה: [ס] (אונקלוס)

יונתן ולא יפיס זרעיה בעמיה ארום אגא יי מקדשה: (תרגום יונתן)

רש"י ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות, זרעו הימנה חלל מדין קדושת (א) כהונה: (רש"י)

שפתי חכמים (א) (נחלת יעקב) רוצה לומר שזננו הזכרים מותרים ליטמא ולישא גרושה וכל כיוצא בזה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ולא יחלל זרעו. פירוש אלמנה וגרושה בסתר כי את כל אלה לא יקח בגלוי ואחר שהזכיר קדושת הכהנים החל להזכיר המומין: (אבן עזרא)

הרמב"ן ולא יחלל זרעו בעמיו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש"י פירשו הרב לשלילות בלבד את אלה לא יקח שלא יתחלל זרעו ועל דעת רבותינו (קידושין עח) הוא לאו שני וכך אמרו קדש ובעל לוקה שתיים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ואמרו בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל והנה הם שני לאוין ונדרש להם גם כן כטעם קדש ולא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל אם כן פירשו "את אלה לא יקח כי אני

מזהירו בלא יחלל זרעו" ומאלינו נלמוד שהזרע מן הפסולות הוא מחולל (הרמב"ן)

טז וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר: מִשָּׁה אֶל מִשָּׁה לְמִימְרָ: (אונקלוס)

אונקלוס וּמְלִיל וְיִי עִם מִשָּׁה לְמִימְרָ: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל וְיִי עִם מִשָּׁה לְמִימְרָ: (תרגום יונתן)

אבן עזרא לַחֵם אֱלֹהִיו. הוּא קֶרֶבֶן הַמְזַבַּח וְאֵלֶּה הַכֹּהֲנִים הַדְּיוּטִים עַל כֵּן אָמַר כָּל מִי שֶׁהוּא מְזַרַע אֶהְרֹן הַכֹּהֵן: (אבן עזרא)

יז דָּבַר אֶל אֶהְרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרַעְךָ לְדֹרְתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לַחֵם: (אונקלוס)

אונקלוס מִלַּל עִם אֶהְרֹן לְמִימְרָ גְבַר מִבְּנֵיךָ לְדַרְיָהוֹן דִּי יְהִי בֵּיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב לְקֶרְבָּא קֶרְבָּא: (אונקלוס)

יונתן מִלִּיל עִם אֶהְרֹן לְמִימְרָ גְבַר מִבְּנֵיךָ לְזַרְעִיית דַּרְיָהוֹן דִּיהִי בֵּיהּ מוּמָא לָא יִתְקַשֵּׁר לְקֶרְבָּא קוּרְבָּן אֶלְהִיָּה: (תרגום יונתן)

רס"י לַחֵם אֱלֹהִיו. מֵאֲכָל אֱלֹהִיו, כָּל (ב) סְעוּדָה קְרוּיָה לַחֵם, כְּמוֹ עֵצֵד לַחֵם רַב דְּנִיחָל: (רס"י)

שפתי חכמים (ב) וּאִם תֹּאמַר לָמָּה לֹא פִירַשׁ זֶה לְעֵיל דְּכַתִּיב לַחֵם אֱלֹהִים הֵם מִקְרִיבִים וְהִיוּ קוֹדֵשׁ, וַיֵּשׁ לֹאמַר לְעֵיל הוּא אֲמִינָא הָא דְנִקְטָ לַחֵם וְגו' קָאִי עַל לַחֵם הַפְּנִים שְׁהִיָּה זֵהִיכַל אֲזַבֵּל הַכֹּא כְּתִיב לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב וְגו' לְהַקְרִיב לָמָּה לִי אֲלֹא עַל כְּרַחֵךְ זֵכֶל הַקְרִבְנוֹת שְׁמִקְרִיבִים עַל הַמְזַבַּח מִיִּירִי לְכַךְ הוֹאֲרֵךְ לְפִרְשׁ כָּל מֵאֲכָל וכו': (שפתי חכמים)

הרמב"ן דָּבַר אֶל אֶהְרֹן אִישׁ מִזֶּרַעְךָ. לֹא אָמַר בְּכֹאן "דָּבַר אֶל אֶהְרֹן וְאֵל בְּנָיו" כְּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּפִרְשֵׁי תוֹרָה כָּלן וְהֵטַעַם כִּי שֵׁם צוּה בְּפִרְשֵׁי תוֹרָה הַקְרִבְנוֹת זֹאת תוֹרַת הָעוֹלָה (לְעֵיל ו ב) וְזֹאת תוֹרַת הַחֲטָאֵת (שֵׁם פְּסוּק יח) וְהָאִשִּׁם וְכִיּוּצָא בְּזֵה אֲבֵל בְּכֹאן אִם אָמַר "דָּבַר אֶל אֶהְרֹן וְאֵל בְּנָיו" רָאוּי שִׁיאָמַר "אִישׁ מִכֶּם לְדוֹרוֹתֵיכֶם" וְלֹא יִרְצֶה לְהַזְהִיר אֶת אֶהְרֹן עֲצָמוֹ בְּתוֹרַת הַמּוֹמִין כִּי אֶהְרֹן קָדוֹשׁ ה' כּוֹלוּ יִפֶּה וּמוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ אֲבֵל יִזְהִירוּנוּ עַל זֶרַעוֹ שִׁיּוֹרֵם וְיִזְהִיר אֹתָם לְדוֹרוֹתָם וּבְפִרְשֵׁי הַטּוֹמָאָה בְּסִמּוּךְ (לְהֵלֶךְ כִּב ב) דָּבַר אֶל אֶהְרֹן וְאֵל בְּנָיו וַיִּזְכְּרוּ מִקְדְּשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִתְכַן שִׁגְם בְּאֶהְרֹן אֶרֶץ טוֹמָאֵת הַמְּגַע בְּמַת אוֹ בְּשֶׁרֶץ וְכֹאשֶׁר בֵּא לְהַזְכִּיר הַצְרַעַת וְהַזּוֹב חֹזֵר וְאָמַר (שֵׁם פְּסוּק ד) אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֶהְרֹן כִּי לֹא יֵאָרַע זֶה בְּגוֹפּוֹ כִּי מִלֵּאךְ ה' צְבָאוֹת הוּא וְאָמַר בְּסוּף הַפְּרָשָׁה (פְּסוּק כד) וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן וְאֵל בְּנָיו שְׂרָצָה מִשָּׁה לְהַזְהִיר גַּם אֶת בְּנָיו שִׁיקְחוּ מִפִּי תוֹרָה וְאָמַר כֵּן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַזְהִיר בְּיַד שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל כֵּךְ וּבִתְ"כ (פְּרָשָׁה ג ה) מִצְּאֵתִי כָּל אִישׁ מֵהַ תְּלִמּוּד לֹאמַר לְפִי שֶׁנֶּאמַר זֶרַע אֶהְרֹן אֵין לִי אֵלֹא זֶרַעוֹ אֶהְרֹן עֲצָמוֹ מִנִּין תְּלִמּוּד לֹאמַר כִּי כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם

(פסוק יח) וכן שנו שם (פרק ד א) זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין תלמוד לומר והוא צרוע או זב (להלן כב ד) ופירוש "אהרן עצמו" הכהן הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האנינות לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת והוצרך לרבותו או שתרמוז דין אהרן עצמו כי לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל כסתה על אהרן לכבודו ולרמוז לנו שלא יארע לו כן (הרמב"ן)

אור החיים **דבר אל אהרן לאמר**. אמר לאמר, לצד שהמצוה באה לאהרן כאומר דבר אל אהרן שהטיל עליו להפריש בעלי מומין מהכהנים להיות שהוא כהן גדול, לזה אמר **לאמר** שיזהיר גם כן כל הכהנים שיאמר להם המצוה, ונמצאו מוזהרים הכהנים על עצמן וכהן גדול גם כן מוטל עליו לבל [יגש] (יזיד) איש בעל מום:

איש מזרעך וגומר. לא אמר כסדר שאמר בתחלת הפרשה, ולא כסדר שאמר בפרשה שאחריה דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו, ולא כסדר יין ושכר שאמר אתה ובניך. ואולי כי נתכוין ה' במתק לשונו לומר שאהרן ובניו מובטחים מכל המומין האמורים בפרשה לזה לא הזכיר לא הוא ולא בניו אלא זרעך. והגם שגם בניו יקראו זרעך, אף על פי כן ממה ששינה העירך כי על הבאים אחריהם הוא אומר, ודקדק גם כן לומר מזרעך, הבטיחך שלא יפול המום בכולם אלא במקצתם, ועיין בפירוש פסוק והוא צרוע (לקמן כב ד): (אור החיים)

כלי יקר **איש מזרעך אשר יהיה בו מום**. כאן אמר בו מום ולמטה הפך ואמר מום בו, וכאן אמר אשר יהיה להבא משמע ואח"כ אמר כל איש אשר בו מום בהווה משמע, ומהו שנתן טעם לדבר באותו דבר עצמו ואמר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, ומה שפירש"י אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך אינו מפורש במקרא.

על כן אומר אני שהקדמונים שהיו בקיאין בחכמות, היו יודעין בכל מום שנתהוה באדם טרם היותו, מצד איזו עון שראו בו דרך משל אם ידעו שהוא מקבל שוחד ידעו בו שסופו בא לידי עורון, ואם ראו בו רגל גאוה ידעו בו שסופו לבא לידי שבר רגל, והכרת פניו ענתה בו שהכירו במראה פניו איזו תכונה רעה שיש בקרבו הפוגמת איזו אבר ידוע וסופו לבא לידי מום נגלה וראוי לגאלו מן הכהונה ע"ש סופו, לכך נאמר איש איש מזרעך אשר יהיה בו מום, שהכרת פניו ענתה שלסוף יהיה בו מום כי מתוך מעשיו ניכר שלסוף יבא לידי מום זה שיהיה בו הרי הוא נפסל על שם סופו. ונתן טעם לדבר כי כל איש אשר בו מום וגו', אי אתה מודה אם המום כבר יש בו ודאי אינו דין שיקרב משום הקריבהו לפחתך. (מלאכי א.ח.) ע"כ גם זה אשר יהיה בו מום להבא ראוי שיתגאל מן הכהונה, ומטעם זה לא אמר בנתינת טעם לשון יהיה. וכל זה מדבר במי שאינו נולד במומו שהרי מעשיו גרמו לו מציאת המום כי במעשיו פגם אחד מאבריו, לכך נאמר ב' פסוקים אלו בו מום שקדמה מציאתו למציאת המום כי מלת בו מדבר במציאת האדם שקדמה ואח"כ נולד בו המום.

ועדיין לא שמענו אם נולד במומו אם המום מעכב או לא, כי יש מקום לומר שמא דווקא זה שתרוייהו איתנהו ביה שיש לו פגם בנשמתו ובגופו ראוי שיתגאל מן הכהונה לבלתי הקריב את קרבן ה', אבל הנולד במומו שאין בו פגם בנשמתו זולת בגופו לבד שמא תאמר שאינו מעכב קמ"ל למטה מום בו את לחם אלהיו וגו'. וזה מדבר במי שקדמה מציאת המום למציאתו לאויר העולם, וזה ביאורו כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה'. ואע"פ שכבר

הזכיר למעלה אשר יהיה בו מום וגוי מ"מ לא הזכיר שם כ"א לחם אלהיו. וסד"א דווקא לחם אלהיו כמנחות, ולחם הפנים, אבל שאר אשי ה' מותר להקריב קמ"ל לא יגש להקריב את אשי ה' להשוות כל האישים במי שבו מום וסד"א דווקא במי שבו מום אבל לא במי שמום בו קמ"ל מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב. ונקט לחם אלהיו לא שבא למעט האישים שהרי כבר הושוו כל האישים במי שבו מום והוא הדין במי שמום בו ולא נקט לחם אלהיו כ"א בעבור שר"ל אח"כ שאפילו לחם אלהיו שיש בהם קדושה יתירה יותר מן העולים לאישים מ"מ מותר לאכול מהם, כמ"ש מיד לחם אלהיו מקדשי הקדשים יאכל, וכ"ש מן האישים. ומ"ש ומן הקדשים יאכל אלו קדשים קלים לפי שיש מקום לומר שאחר שלא הותרו לזר, כמו מנחות של קדשי קדשים שאכל משה וכן משמע בילקוט סוף פר' צו (ח.ת.ק.ח). ובדרך זה מיושב מה שנאמר גם בבהמות פעם מום בו ופעם בו מום, לפי שכל מומים פוסלים בבהמה בין שנולדה במומה בין שנולד מומה

דעת זקנים אשר יהי' בו מום לא יקרב. תימה אמאי מצרכינן במס' קדושין קרא הנני נותן לו את בריתי שלום לוי כשהוא שלם ולא כשהוא חסר תיפוק ליה מהכא וצ"ע: זקנים דעת

יח כי כל איש אֶשֶׁר בו מום לא יִקְרַב אִישׁ עֹגֵר או פֶּסֶח או חָרֵם או שְׂרוּע:

אונקלוס אָרִי כָּל גֵּבֶר דִּי בַּהּ מוּמָא לָא יִקְרַב גֵּבֶר עֹגִיר או חָגִיר או חָרִים או שְׂרִיע: (אונקלוס)

יונתן אָרוֹם כָּל גֵּבֶר דְּבַיָּה מוּמָא לָא יִקְרַב גֵּבֶר דְּסָמִי או דְּחָגִיר או דְּלָקִי פְּחוּטְמִיה או דְּמִישְׁתְּמִיט יִרְיָכִיה: (תרגום יונתן)

רש"י כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין (ג) שיקרב, כמו הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א, ח): חרם. שחוטמו שקוע בין שתי העינים, שכוחל שתי עיניו (ד) כלחת (בכורות מג:): שרוע. שאחד מאיבריו גדול מחבירו, עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה, או שקוע אחת ארוכה (ה) מחברתה: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) דאם לא כן לא יקרב למה לי דהא לעיל כתיב לא יקרב: (ד) פירוש שחוטמו שקוע סמוך לעיניו עד שכשרוצה לכחול שתי עיניו אין חוטמו מעכבת מלכחול שתיהן יחד בכחילה אחת: (ה) ואין לומר היינו פסח דיג לומר פסח מיירי שאיבריו כשאר כל אדם אך שוק אחד הוא יותר קלרה אצל שרוע הוא להיפך כי כל איבריו כשאר איברים של אדם אך שוק אחד הוא יותר ארוך. ולשון שרוע הוא מלשון כי קצר המלע מהשתרע: (שפתי חכמים)

אבן עזרא חרום. הפך שרוע והנה חרום מגזרת חרם: שרוע. מגזרת מהשתרע: (אבן עזרא)

הרמב"ן חרם או שרוע. כל שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו

כאחת לשון רש"י ובתורת כהנים (פרשה ג ז) ובגמרא דבכורות (מג) שנינו חרום שחוטמו שקוע חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין תלמוד לומר או חרום אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת אע"פ שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת ולשון "חרום" מלשון כל חרם אשר יחרם (להלן כז כט) והחרמתי את עריהם (במדבר כא ב) ענין חרבן ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים כמו שאמרו (יבמות קב) אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה וטעם או גבן (פסוק כ) נמשך אל מלת "בעינו" או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מלשון גב המזבח (יחזקאל מג יג) על גבי חרשו חורשים (תהלים קכט ג) והזכיר תחילה המום בחסרון האברים עור או פסח ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואח"כ בשברון העצמות אע"פ שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצם פסול ואח"כ פסל אפילו בכיעור התואר כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין ואחר כך בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק ואחרי כן הוסיף בעל הרוח אשר ביצו נפוחים בו אע"פ שהוא חולי נהוג בזקנים ואינו מום בעצם או בבשר ורבותינו ביארו (בכורות פרקים ו ז) מומים רבים נלמדים מאלה כי הנזכרים בתורה אבות להן (הרמב"ן)

ספורנו כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. לעמוד לשרת בשם ה' כענין כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק: איש עור. והם המומים אשר בתולדה מחסרון החומר או הכח המצייר: (ספורנו)

יט או איש אשר יקרה בו שבר רגל או שבר יד:

אונקלוס או גבר די יהי ביה תבר רגלא או תבר ידא: (אונקלוס)

יונתן או גבר דיהי ביה תביר דרגל או תביר דידא: (תרגום יונתן)

ספורנו שבר רגל. והם מומים קורים מסבות מחוץ לגוף: (ספורנו)

כ או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשד:

אונקלוס או גבין או דקא או חליו בעינה או גרבן או תזון או מריס פחדין: (אונקלוס)

יונתן או דגבינוי שקבן חפין עינוי או לית שער בגבינוי או דחילזון בעינוי דמערב חיוורא באוקמא או דמלי חרסין יבישין או דמלי חזיתא מצריתא או דפחדוי נפיתין וקליטין: (תרגום יונתן)

רש"י או גבן. שוריאול"ש בלע"ז, שגבינו עינוי שערן ארוך ושוכב: או דק. שיש לו בעינוי דוק שקורין טיל"א (שם לת.), כמו הנוטה כדוק (ישעיה מ, כב): או תבלל. דבר המבלבל את העין, כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא, שהוא עוגל המקיף את השחור שקוראים פרוניל"א, והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור. ותרגום תבלול חיליז, לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט, וכן

כינוהו חכמי ישראל במומי הזכור חלזון נחש (ו) עינב (סג): גרב וילפת. מיני שחין הם: גרב. זו החרס, שחין היבש מצפנים ומבחוץ: ילפת. היא חזזית המכרית, ולמה נקראת ילפת, שמלפת והולכת עד יום המיתה, והוא לח מבחוץ ויבש מצפנים. ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מצפנים, שנאמר ובגרב ובחרס (דברים כח, כז), כשסמוך גרב אלל חרס קורא לילפת גרב, וכשהוא סמוך אלל ילפת קורא לחרס גרב, כך מפורש בצכורות (בכורות מא.): מרוח אשך. לפי התרגום מרים פחדין, (ז) שפחדיו מרוססים, שזילאים שלו כותוין. פחדין כמו גידי פחדיו יסורגו (איוב מ, יז): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) רולה לומר שיש לו כמין חלזון או כמין נחש או כגרגיר של ענב בעיניו, יש שגורסין חלזון נחש עיניו רולה לומר שיש לו כמין חלזון או נחש בעיניו, ויש אומרים ענב לשון עניבה דדרך של נחש שכורך את עצמו ועניבה הוא לשון כריכה והכל הוא דבר אחד: (ז) פחדין פירוש זילאים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא או גבן. קרוב מגזרת הרים גבנונים והנו"ן שרש והוא שם התאר. כן דק והוא כמשמעו להיות דק קצר קומה: **תבלול בעינו.** יש אומרים מגזרת תבל עשו השחתה ויש אומרים מגזרת בלולה בשמן והתי"ו על שני הפירושים נוסף גם גרב בעין על דעת רבים כן: **ילפת.** כטעם דבק מגזרת וילפת שמשון ויש אומרים עוות מגזרת ויחרד האיש וילפת והיו"ד נוסף כיו"ד יצהר: **מרוח.** שם התאר מגזרת רוח: **אשך.** הביצה ואחר שפרט אמר כלל כל איש אשר בו מום: **וטעם מום בו.** כמו אביו ואמו קלל: (אבן עזרא)

ספורנו או גבן. והם מומים באים ממקרה בלחות הגוף והפסדס: (ספורנו)

[כא] פל איש אשר בו מום מן אלה הנה לא יגש להקריב את אשי יהוה מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב: (ויקרא יג)

אונקלוס פל גבר די ביה מומא מן אלה דאחרון פהנא לא יקרב לקרבא ית קרבנא דיי מומא ביה ית קרבן אלה לא יקרב לקרבא: (אונקלוס)

יונתן פל גבר פהין דביה מומא מן אלה דאחרון פהנא לא יתפשר לקרבא קרבנא דיי מומא ביה ית קרבן אלה לא יתפשר לקרבא: (תרגום יונתן)

רש"י כל איש אשר בו מום. לרבות שאר (ח) מומין (ת"כ פרק ג, א): **מום בו.** צעוד מומו בו פסול, הא אם עבר מומו כשר: **לחם אלהיו.** כל מאכל (ט) קרוי לחם: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) לחם לא כן כל איש אשר בו מום שנית למה לי הא לעיל כתיב איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום וגו': (ט) ואם תאמר והא רש"י פירש זה

לעיל, ועוד קשה לכאן מפרש כל מאכל ולעיל פירש דוקא מאכל אלהיו, ויש לומר
לעיל מדבר בקרבן תמידין דהם נקראים לחם שנאמר לחמי לאשי והכא מדבר
בקדשי קדשים והוא אמינא דלא מיקרי לחם לכן פירש כל מאכל קרוי לחם: (שפתי
חכמים)

אור החיים כל איש וגו' מזרע אהרן וגומר. כפל האזהרה הוא לישראל שלא יניחו
להקריב בעל מום, ולזה לא עשה הציווי לנוכח והבן: (אור החיים)

[כב] לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל:

אונקלוס קרבן אלהה מקדש קודשין ומן קודשין ייכול: (אונקלוס)

יונתן ברם מותר קרבניא דאלהיה מה דמשתיר מן קודשי קודשין ומן קודשין
יתפרנס: (תרגום יונתן)

רש"י מקדשי הקדשים. אלו קדשי הקדשים: ומן הקדשים יאכל. אלו קדשים
קלים, ואם נאמרו קדשי הקדשים, למה נאמרו קדשים קלים, אם לא נאמר הייתי
אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום, שמנינו שהותרו לזר, שאכל משה בשר
המלוואים, אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל, שלא מנינו זר חולק בהן,
לכך נאמרו קדשים קלים (ת"כ פרק ג, ת.) כך מפורש בזבחים (ק"א:): (רש"י)

אבן עזרא לחם אלהיו. לחם הפנים והאשם והחטאת שהם קדשי הקדשים כנגד
השלמים כי גם השלמים קדש: ומן הקדשים. המעשר והבכור: (אבן עזרא)

בעל הטורים לחם אלהיו. הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לסי' מומין
באדם: (בעל הטורים)

[כג] אך אל הפרקת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי
כי אגני יהיה מקדשים:

אונקלוס ברם לפרקתא לא ייעול ולמדבחה לא יקרב ארי מומא ביה ולא יחל ית
מקדשי ארי אגא ?? מקדשהון: (אונקלוס)

יונתן לחוד לפרגודא לא ייעול ולמדבחה לא יקרב ארום מומא ביה ולא יפיש ית
מקדשי ארום אגא ?? מקדשהון: (תרגום יונתן)

רש"י אך אל הפרכת. להזות שבע הזאות (י) שעל הפרכת: ואל המזבח. החילון.
ושניהם הורכו להכתב, (כ) ומפורש בת"כ (שם י): ולא יחלל את מקדשי. שאם
עבד, עבודתו (ב) מחוללת להפסל: (רש"י)

שפתי חכמים (י) דאם לא כן מה לו ולפרוכת עד שיזהיר הכתוב מלצא שם: (פ) ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא מזבח הפנימי, ויך לומר דאי מדבר במזבח הפנימי אז לא לריך למכתב תו ואל הפרוכת לא יצא דאם אסור ליקרב למזבח הפנימי שהוא חוץ לפרוכת מכל שכן שאין רשאי ליקרב אל הפרוכת אבל אי מדבר במזבח החיצון שניהם הולכו לכתוב ומפורש כו': (ב) כלומר מקדשי שנאמר בקרא אינו מקדש ממש אלא פירוש עבודה כי מלת מקדש נאמר על מקדש ממש וגם על העבודה הנעשה במקדש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אך אל הפרכת לא יבא. להיותו כהן גדול גם אל המזבח לא יקרב: (אבן עזרא)

בעל הטורים אך אל הפרוכת לא יבא. אך מיעוטא הוא שלפעמים יבא כההיא דאמרין אם אין כהנים נכנסין לויים אם אין טהורין נכנסין טמאין אם אין טמאין נכנסין בעלי מומין: (בעל הטורים)

דעת זקנים אך אל הפרכת לא יבא. בת"כ עביד צריכותא מפרכת וממזבח דאי כתיב פרכת משום דלפניי ואי כתב מזבח משום דבר עבודה הוא: (דעת זקנים)

[כד] וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)

אונקלוס ומליל משה עם אהרן ועם בנהי ועם כל בני ישראל: [פ] (אונקלוס)

יונתן ומליל משה עם אהרן ועם בנוי ועם כל בני ישראל: (תרגום יונתן)

רש"י וידבר משה. המנוה הזאת: אל אהרן וגו' ואל כל בני ישראל. להזהיר בית דין על (מ) הכהנים (ס) יבא. (רש"י)

שפתי חכמים (מ) דאם לא כן מה לישראל כאן אצל אזהרת כהנים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם ואל כל בני ישראל. שלא יזבח להם שלמים בעלי מום לולי הקבלה ובעבור שהזכיר כי בעל מום יאכל קדש הזהיר שיהיה האוכל טהור: (אבן עזרא)

ויקרא פרק-כב

[א] וַיִּדְבֹר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָאמֹר:

אונקלוס ומליל יי עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל יי עם משה למימר: (תרגום יונתן)

[ב] דָּבַר אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בְּנָיו וַיִּנְזְרוּ מִקִּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַחֲלֹוּ אֶת שְׁם קִדְשֵׁי אֲשֶׁר הֵם מִקִּדְשֵׁים לִי אֲנִי הָהוּא:

אונקלוס מליל עם אהרון ועם בנויה ופרשון מקודשין דבני ישראל ולא יחלון ית שמה דקודשין די אנון מקדשין קדמי אגא יי: (אונקלוס)

יונתן מליל עם אהרון ועם בנוי ויתפרשון מקודשין דבני ישראל ולא יפסון ית שמה דקודשין דהינון מקדשין קדמי אגא יי: (תרגום יונתן)

רש"י וינזרו. אין נזירה אלא פרישה, וכן הוא אומר וינזר מאחרי (יחזקאל יד, ז), נזרו אחר (ישעיה א, ז), יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן. דבר אחר וינזרו מקדשי בני ישראל, אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי, סרם המקרא (נ) ודרשהו: אשר הם מקדישים לי. לרבות קדשי כהנים עצמן: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) רואה לומר וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי אבל לא כמו שכתוב בקרא. ואי לא מסורם המקרא אלא אשר הם מקדישים לי כתוב אחר ולא יחללו ואשר הם מקדישים לי מרבה אני אפילו קדשי כהנים עצמן כדפירש רש"י בסמוך אם כן אין לפסוק הכרע דמאינו לפרש דלאו דולא יחלל קאי גם כן על אשר הם מקדישים לי, או את אשר הם מקדישים לי קאי אאני ה' ויהיה פירוש וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי אבל אותם אשר הם מקדישים לי אני ה' להפרע מהם אבל אינם בחילול וכו', הר"ם, ואני מאחתי בספר מוגה דהאי דבר אחר שגרס רש"י לעיל טעות סופר וצריך להגיה האי דבר אחר למטה, וכך היא הגירסא יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי אני ה' ולא יחללו את שם קדשי סרם המקרא ודרשהו דבר אחר אשר וכו', ושמעתי לפרש דהכי פירשו דללישנא קמא פירש רש"י וינזרו מקדשי בני ישראל בימי טומאתן ולפי הדבר אחר שפירש רש"י וינזרו וכו' פירש דקאי אבהמה שהקדישה לקרבן הוזהרו הכהנים שלא יאכלו אותם אלא יקריבו אותן על גבי מזבח דלא תימא מאחר דקדשים מותרים לכהנים אחר הקרבת מתיריו אם כן בהמה משהקדישה אותה תהא נמי מותרת, לכן הזהיר על זה, ולכך מסרם רש"י הקרא ודורשו כאילו כתיב וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי דקאי על קריאת שם של הקדש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וינזרו. כמו והזרתם והוא מבנין נפעל והטעם ירחקו ויבדלו מגזרת נזיר: **ולא יחללו**. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא יחללו אתם שם קדשי ולא יחללו אשר הם מקדישים לי: **וטעם אני ה'**. קדוש. וטעם מלפני אני ה'. כי אחר שיכרת מלפני השם לא יעמוד כאשר פירשתי בסוד השם: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי**. סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן לשון רש"י ואם נפרש "אשר הם מקדישים לי" בכהנים עצמן אין צורך לסרוס הזה אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהם את שם קדשי ו"אשר הם מקדישים לי" שלא יחללו את אשר אהרן ובניו עצמם מקדישים לי ובתורת כהנים (פרשה ד א) כך הוא נדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים משום פיגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין תלמוד לומר אשר הם מקדישים לי אני ה' לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרוס המקרא כלל ועל דרך האמת אשר הם מקדישים לי אני ה' שלא יחללו השם המקודש לו כי שמו במקדש ה' וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה (הרמב"ן)

ספורנו וינזרו מקדשי בני ישראל. שלא יחשבו שלגודל מעלתם יהיו קדשי העם כחולין אצלם כענין מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב (מכות, פ' אלו הן הגולין) ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי. ולא יחללו את שם אותו ההקדש שישראל מקדישים לי שקראו עליו שם קדש: (ספורנו)

ג] אָמַר אֱלֹהִים לְדֹרְתֵיכֶם כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִקְרַב מִכָּל זָרְעֵכֶם אֶל הַקִּדְשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטַמְּאוּתוֹ עָלָיו וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלִּפְנֵי אֱנִי יְהוָה:

אונקלוס אָמַר לְהוֹן לְדִרְיִכּוֹן כָּל גְּבַר דִּי יִקְרַב מִכָּל בְּנִיכּוֹן לְקוּדְשִׁיא דִּי יִקְדְּשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם יְיָ וְסִאבְתִּיהָ עֲלוּהִי וְיִשְׁתִּיבִי אֲנִישָׁא הֵהִיא מִן קְדָמִי אֲנָא יְיָ: (אונקלוס)

יונתן אָמַר לְהוֹן אֲזַדְהִרִין לְדִרְיִכּוֹן כָּל גְּבַר דִּי יִקְרַב מִכָּל בְּנִיכּוֹן לְקוּדְשִׁיא דִּי יִקְדְּשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם יְיָ וְסִוְבְתִיהָ עֲלוּי וְיִשְׁתִּיבִי בְּרִישָׁא הֵהוּא בְּמוֹתְנָא מִן קְדָמִי אֲנָא יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י כל איש אשר יקרבו. אין קריבה זו אלא אכילה, וכן מצינו שנאמרה אזהרה אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה, בכל קדש לא תגע, (ויקרא יב, 7). אזהרה לאוכל, ולמדה רבותינו (זבחים לג:) מגזירה שוה. (ס) ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה, שהרי נאמר כרת על האכילה בלא את אהרן שתי כריתות זו אכל זו, ואם על הנגיעה חייב לא הו'כך לחייבו על האכילה, וכן נדרש בת"כ (פסחא 7, ז), וכי יס נוגע חייב, אם כן מה תלמוד לומר יקרבו, משיכשר להקרבו, שאין חייבין עליו משום טומאה, אלא אם כן קרבו מתיריו, (ע) ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה, (פ) כבר נדרשו במס' שבועות (י) אחת לכלל, ואחת לפרט וכו': וטמאתו עליו. וטומאת האדם עליו. יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר

עליו, וצטוהור שחכל את הטמא הכתוב מדבר, על כרחך ממשמעו אתה למד, צמי שטומאתו פורחת ממנו (ו) הכתוב מדבר, וזה האדם שיש לו טהרה צטבילה: ונכרתה וגו'. יכול מלד זה ללד זה, יכרת ממקומו ויתיישב במקום אחר, תלמוד לומר אני ה', בכל מקום אני: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) הכי גרסינן ולמדוהו רבותינו בהיקש וכי יש נוגע חייב אם כן כו' רואה לומר אם על הנגיעה חייב לא הורחך לחייבו על האכילה אלא על כרחך לריך לומר אין קריבה זו אלא אכילה, ואם תאמר לעולם אימא לך יקרב מיירי צנגיעה ודקשה לך אם כן לישתוק מן האכילה האמור צו את אהרן איצטריך דהוה אמינא אין עונשין מן הדין, ויש לומר דוקא צעונש דיני אדם אין עונשין מן הדין אבל צדיני שמים עונשין מן הדין: (ע) רואה לומר אינו חייב אלא אם כן קרב צבר המתיר את הקרבן צאכילה דהיינו חלצ וזריקת דם: (פ) רואה לומר לפי מה שפירשתי לעיל שהרי נאמר כרת על האכילה צו את אהרן שתי כריתות זו אלא זו ואם על וכו'. דמשמע דגם כרת זה מדבר צאכילה ואם כן לפי זה מכל סכן קשה שלש כריתות למה לי הא צבר נדרשו: (ו) כלומר מדכתיב עליו כלומר שעדיין עליו שלא נטהר מטומאתו דאי אצטר קאי שאין לה טהרה צמקוה היה לו לומר והוא טמא כלומר שאינו נטהר מטומאתו. והא דמקשה רש"י הכא אחר שפירש קריבה זו אכילה. יש לומר צשלמא צלא זה היה לו לתרץ שלש כריתות חד לאיסור אכילה, וחד לאיסור נגיעה, וחד כרת לאכלו קודם שקרבו מתיריו. אבל השתא דפירש רש"י דאין חייב על הנגיעה ואין חייב אלא אחר שקרבו מתיריו אם כן קשה שלש כריתות למה לי וכו': (שפתי חכמים)

אור החיים אמור אליהם. בתורת כהנים אמרו וזה לשונם אליהם אלו העומדים לפני הר סיני ע"כ. הוקשה להם יתור אמור אליהם אם על האמורים בסמוך שהם הכהנים, לא היה צריך לומר, שעליהם התחיל לדבר וזה גמר המצוה שהתחיל לדבר בה. ואם על ישראל הלא לא הוזכרו בסמוך לזה אמר על העומדים בהר סיני, כי שם נזדווגה אומה לאלהיה וכשידבר סתם הדבר מובן שעליהם הוא אומר, וכפי זה הרי עונש זה הוא גם לישראל, ואם תאמר אם כן למה בכל התורה מזכיר בני ישראל בכל פרט ופרט ולא הספיק לומר דבר אליהם, כבר אמרו ז"ל (ויק"ר פ"ב) משל למי שהיה לו בן חביב ותמיד זכרונו בפיו אכל בני שתה בני, כמו כן הקב"ה לאהבת ישראל ערב עליו זכרונו בפיו. ובמקום שיש לדרוש דרשינן: (אור החיים)

[ד] איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע:

אונקלוס גבר גבר מזרע אהרן והוא סגיר או דאיב בקודשין לא ייכול עד די ידפי ודיקרב בכל טמא נפש או גבר די תפוק מנה שכבת זרע: (אונקלוס)

יונתן גִּבֹר טָלִי אוֹ גִּבֹר סִיב מְזַרְעָא דְאַהֲרֹן וְהוּא מְצַרְעָא אוֹ דְיֵיב בְּקוּדְשִׁיא לָא יִכּוּל עַד זְמַן דְּמִידְכִי וּדְיִקְרַב בְּכָל סוּאֲבַת בְּרֵשׁ אוֹ גִּבֹר דְּתַפּוּק מִיַּנְיָה שְׁכַבַת זְרָעָא : (תרגום יונתן)

רש"י ככל טמא נפש. במי שנטמא במת: (רש"י)

אבן עזרא עד אשר יטהר. ימי טהרתו : (אבן עזרא)

אור החיים מזרע אהרן. הוצרך להזכירם פעם ב', לומר שהם דוקא הוא שישנם בהערב שמש, אבל קדשים שאוכלים ישראל שהם (השלמים) [מע"ש] אין צריכים הערב שמש כך דרשו בתורת כהנים. ואומרו והוא צרוע, דרשו בתורת כהנים וזה לשונם אין לי אלא זרעו עצמו מנין תלמוד לומר והוא וגומר עד כאן. הנה בדין זה אי אפשר לומר מה שפירשנו בפסוק (כא ז) איש מזרעך כי ה' ישמרנו, לצד שיש כאן גם כן אשר תצא ממנו שכבת זרע, ואהרן מצינו שלא פירש מאשתו, ואם לא היה אומר והוא היה מקום לומר שאהרן יאכל הקדשים בטומאה תלמוד לומר והוא, וכיון שנתרבה אהרן נתרבו גם כן בניו, ומעתה פסוק ראשון שאמר איש מזרעך אשר יהיה בו מום ולא נתרבה אהרן אמור מעתה שאינו בכלל, והוא מטעם שהוא מובטח שישמרהו ה' לו ולבניו שלא יפול בהם מום, וכמ"ש : (אור החיים)

ה או איש אשר יגע בכל שרץ אשר יטמא לו או באדם אשר יטמא לו לכל טמאתו :

אונקלוס או גבר די יקרב בכל רחשא די יסתאב לה או באנשא די יסתאב לה לכל סאבתיה : (אונקלוס)

יונתן או גבר די יקרב בכל רחשא די יסתאב ליה או באינשא דמית די יסתאב ליה ולכל סאובתיה בחייו : (תרגום יונתן)

רש"י ככל שרץ אשר יטמא לו. כשיעור הראוי לטמא (ת"כ פרק 7, ד.7), (ה) ככעדשה (ת"ס): או באדם. (ו) במת: אשר יטמא לו. כשיעורו לטמא, (ז) וזהו כזית: לכל טומאתו. לרבות נוגע בזב, וזבה, (ח) נדה, ויולדת: (רש"י)

שפתו חכמים (ה) דאם לא כן לא נכתוב אלא או איש אשר יגע בכל שרץ ותו לא אשר יטמא לו למה לי אלא דלא תימא דוקא נוגע בשרץ שלם: (ו) ואם תאמר והלא טומאת מת כריד שצעה וכאן כתיב שלא כריד אלא רק הערב שמש כמו טומאת שרץ שנאמר וטמא עד הערב. ויש לומר דלא בא אלא ללמד טומאת מת מטומאת שרץ מה טומאת שרץ כריד הערב שמש אף טומאת מת כן, שלא תאמר משנכנס מקלח היום שביעי הוא טהור לפי שמקלח היום ככולו. מלאתי: (ז) דאם לא כן אשר יטמא לו למה לי מאו באדם לכל טומאתו שמעינן ליה: (ח) שאף על

פי שאינם מטומאת מת שמיירי זיה קרא מכל מקום הם בכלל לכל טומאתו שכל
אלה טומאת אדם הם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אשר יטמא לו. בשבילו כמו אמרי לי אחי הוא כל אלה הנזכרים יטמאו
עד הערב: (אבן עזרא)

10 נִפֶּשׁ אֲשֶׁר תִּגַע בּוֹ וְטָמְאָה עַד הָעֶרֶב וְלֹא יֵאָכֵל מִן הַקֹּדְשִׁים כִּי אִם רַחֵץ בְּשֶׁרוֹ
בְּמַיִם:

אונקלוס אֲנִשׁ דִּי יִקְרַב בֵּיהּ וְיִהִי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְלֹא יֵיכּוֹל מִן קוּדְשֵׁיא אֶלְהוֹן
בְּשַׂרָּה בְּמַיָּא: (אונקלוס)

יונתן בַּר נִשׁ כִּהֵן דִּיקְרַב בֵּיהּ יְהִי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְלֹא יֵיכּוֹל מִן קוּדְשֵׁיא אֶלְהוֹן
אֵין אֶסְחִי בִישְׂרִיהּ בְּאַרְבָּעִין סְוִין דְּמוֹי: (תרגום יונתן)

רש"י נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַע בּוֹ. בַּאֲחַד מִן הַטְּמֵאִים (א) הַלְלוּ: (רש"י)

שפתי חכמים (א) רוכה לומר דהוה ליה למכתב נפש אשר תגע בהם: (שפתי חכמים)

11 וּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהַר וְאַחַר יֵאָכֵל מִן הַקֹּדְשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא:

אונקלוס וּבִמְעַל שְׁמֵשׁא וְיִדְכִי וּבִתֵּר כֵּן יֵיכּוֹל מִן קוּדְשֵׁיא אֶרִי לַחְמָה הוּא: (אונקלוס)

יונתן וְיִטְמוֹעַ שְׁמֵשׁא וְיִתְפָּשֶׁר וּבִתֵּר כְּדִין יֵיכּוֹל מִן קוּדְשֵׁיא אֶרוּם מְזוּנְיָה הוּא:
(תרגום יונתן)

רש"י וְאַחַר יֵאָכֵל מִן הַקֹּדְשִׁים. נִדְרָשׁ בִּזְמֹת (ע"ד): בְּתַרומָה, שְׁמוֹתָ לְאֹכְלָהּ (ב)
בְּהַעֲרֹב הַשֶּׁמֶשׁ: מִן הַקֹּדְשִׁים וְלֹא כֹל הַקֹּדְשִׁים: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש האי מן הקדשים ולא כל הקדשים דמשמע מקלת קדשים
בְּקֹדְשֵׁי תַרומָה מֵיירִי: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהַר. ידוע כי וטהר שב אל הטמא כמו וכפר עליה הכהן
וטהרה כי אין בפסוק זכר יום רק חז"ל העתיקו אפילו שיבא השמש לא יאכל
עד סור האור ושמו זה הפסוק לאסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי על כן
אמרו טהר יומא: **כי לחמו**. מאכלו וכבר פירשתי. וריקי מוח יפרשו הפסוק
שהוא בספר יחזקאל והוא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו
הכהנים כל מה שנבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות וזה הבל כי הנה בתורה כתוב
כל נבלה וטרפה לא יאכל והטעם שאם יאכל לא ישמש: (אבן עזרא)

ספורנו **כי לחמו הוא**. ולא יצטרך להמתין כפרתו קודם שיאכל לחמו כאמרם

פרק קמא דברכות העריב שמשו אוכל בתרומה: (ספורנו)

[ח] נְבִילָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטִמְאָהּ בָּהּ אָנִי הֲזֶה:

אונקלוס נְבִילָה וּטְרֵפָה לֹא יִיכּוּל לְאַסְתָּאבָּא בָּהּ אָנָּא יי: (אונקלוס)

יונתן נְבִילָה וּקְטוּלָה לֹא יִיכּוּל לְאַסְתָּאבָּא בָּהּ אָנָּא יי: (תרגום יונתן)

רש"י נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לענין הטומאה הזהיר כ'אן, (ג) שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא, (ד) אלא טומאת אכילה צבית הבליעה, אסור לאכול בקדשים, ונריך לומר וטרפה, מי שיס צמינו טרפה, יאכל נבלת עוף טמא שאין צמינו טרפה: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) דקשה לו הא כבר כתיב נבלה וטרפה לא יאכל. והא דקאמר לענין הטומאה הזהיר וכו', פירוש לא שצא להזהיר על אכילתה אלא רק לענין הטומאה לומר שאם אכל וכו', ומה שאמר אלא טומאת אכילה צבית הבליעה עיין לעיל בפרשת אחרי מות בפסוק אשר תאכל נבלה: (ד) ואם תאמר מה נריך רש"י לנקוט צמא שאין מטמא כד היה לו לומר שאם אכל נבלת עוף טהור שיס לה טומאת אכילה צבית הבליעה. ויש לומר שרש"י רוצה להוכיח מה שנקט נבלת עוף טהור ולא נקט נבלת בהמה משום דבקרר כתיב נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה זה באכילה רוצה לומר באכילתה מטמאה ואין מטמאה צמגע ובמשא ואי מדבר בנבלת בהמה הא מטמא גם כן צמגע ובמשא, בשלמא אי מדבר בנבלת עוף אתי שפיר דמטמאה דוקא באכילה לפי שאם יאכל נבלת עוף טהור אין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה כו': (שפתי חכמים)

הרמב"ן נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. יאמר שיזהר מאכילת נבלה וטרפה שלא יטמא בה ויצטרך להנזר מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים ובא השמש וטהר והטעם בעבור שהזכיר טומאת האדם לכל טומאותיו כי הזכיר הצרעת והזוב שיכלול הזכר והנקבה וטומאת המת ושכבת הזרע והשרץ חזר להזהיר מן הקדשים בטומאת הנבלות והזהיר בהם דרך התראה באכילתן והטעם כי בעבור שנפש האדם קצה באכילת השרצים ולא תקוץ בנבלה וטרפה הזהיר על הטומאה בהווה והטריפה הנזכרת כאן טריפת הארי והדוב שהמית אותה בשדה כי מחיים לא תטמא כי מעת שתטרף הבהמה מן הארי תקרא טריפה בין מחיים בין לאחר מיתה והנה הזכיר כאן כל הטומאות כולם כי הבהמה הטמאה אחר שאמר שאין לה שחיטה כאשר פרשתי בסדר ויהי ביום השמיני (לעיל יא כד) הנה היא בכלל נבלה וזה דרך פשוטו ומדרשו (ת"כ פרק ד יב יג) גם כן לענין הקדשים בטומאה הזהיר כאן ובנבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת בית הבליעה ואסרו לאכול בקדשים וצריך לומר "וטריפה" מי שיש צמינו טריפה יצא נבלת עוף טמא שאין צמינו טריפה בלשון רש"י ובטומאת שאר נבלות ריבו אותם בת"כ (פרק ד ד) אשר יגע בשרץ (פסוק ה) אין

לי אלא השרץ מנין לרבות את הנבלה תלמוד לומר בכל (הרמב"ן)

[ט] ושמרו את משמרתתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו אני יהוה מקדשם:

אונקלוס ויטרונו ית מטרת מימרי ולא יקבלון עלוהי חובא וימותון בה ארי יחלנה אגא **אונקלוס** (אונקלוס): מקדשהון: ??

יונתן ויטרונו בני ישראל ית מטרת מימרי ולא יקבלון עלוי חובא ולא ימותון ביה באישא מצלהבא ארום יפסוגיה אגא ?? מקדשהון: (תרגום יונתן)

רש"י ושמרו את משמרתתי. מלאכול תרומה (ה) בטומאת הגוף: ומתו בו. למדנו שהיא מיתה (ו) בידי שמים (סנהדרין פג.) (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש דושמרו אדלעיל קאי דמיירי בתרומה כדפירש רש"י לעיל: (ו) הקשה הרא"ם יך לתמוה מהיכן למדו שהוא במיתה בידי שמים והלא קיימא לן כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק וכו' והניח הדבר בצריך עיון. ויך לומר דעל כרחק מיתה דהכא בידי שמים היא דהא קדשים שהם חמורים מתרומה דהא אסור לאכול קדשים בהערב שמך אפילו הכי אם אכל קדשים בטומאת הגוף אינו חייב מיתה בידי אדם דילפינן אכילת קדשים מביאת מקדש בהיקף כדלעיל בפרשת כי תזריע וביאת מקדש בטומאה הוא בכרת דכתיב ונכרתה כי את מקדש ה' טמא תרומה הקל לא כל שכן שאין חייב מיתה בידי אדם. ועוד יך לומר דרש"י פירש לעיל בפרשת כי תזריע בכל קדש לרבות את התרומה שמע מינה מיתה שנאמר בתרומה הוא כרת כמו אכילת קודש ועוד יך לומר דקרא דייקא דכתיב ומתו בו וגו' אני ה', דקשה למה לי אני ה' אלא אני ה' מוסב לתחלת המקרא על ומתו בו וגו' אני ה' נאמן ליפרע שאמית אותו והיינו מיתה בידי שמים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ושמרו את משמרתתי. רמז למקדש על כן ולא ישאו עליו חטא ומתו בו: (אבן עזרא)

ספורנו אני ה' מקדשם. אני קדשתי אותם הקדשים מכיון שהקדישום ישראל וראוי שיענשו הכהנים על חלולם: (ספורנו)

[י] וכל זר לא יאכל קדש תושב פהו ושכיר לא יאכל קדש:

אונקלוס וכל חלוני לא ייכול קודשא תותבא דכהנא ואגירא לא ייכול קודשא: (אונקלוס)

יונתן וכל חילוני לא ייכול קודשא בר ישראל דהוא תותבא דכהנא ואגירא לא

רש"י לא יאכל קדש. בתרומה הכתוב מדבר, שכל הענין דבר זה (שם פג:): תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו, (ז) לפיכך תושב זה נקוד פתח, לפי שהוא דבוק, ואיזהו תושב, זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל, ואיזהו שכיר, זה קנוי קנין שנים שיואלץ בשש, (ח) צא הכתוב ולמדך כאן, שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש לא תושב שהוא כהן וכן שכיר לאטו משום קנין שנים הפסיד כהונתו: (ח) ואין להקשות אם כן לכתוב תושב שקנוי לו עד היובל ואפילו הכי אין אוכל בתרומה ואז לא אינטריך למכתב שכיר שאינו אוכל כיון שיואלץ בשש דיך לומר דאי לא כתיב שכיר הוה מוקמינן קרא אמסתבר והוה אמינא תושב זה הקנוי קנין שנים שיואלץ בשש משום הכי אינו אוכל, אצל נרצע שקנוי לו עד היובל אוכל בתרומה לכך אינטריך תושב ושכיר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וכל זר. שאינו מזרע אהרן: (אבן עזרא)

בעל הטורים תושב כהן ושכיר. בגימ' זה קנוי קנין עולם וקנוי קנין שנים: (בעל הטורים)

[יא] וכהן פי יקנה נפש קננו פספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו:

אונקלוס וכהן ארי יקני נפש קננו פספיה הוא ייכול בה ויליד ביתה אנון ייכלון בלחמיה: (אונקלוס)

יונתן וכהנא ארום יקני בר נש נוכר אה קננו פספיה הוא ייכול ביה ומרבייני ביייתה הינון ייכלון בלחמיה: (תרגום יונתן)

רש"י וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי (ט) לגופו: ויליד ביתו. אלו בני השפחות, ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה, שאף הוא קנין כספו, ועוד למד ממקרא אחר כל טהור צביתך וגו' בספרי (קרח יז:): (רש"י)

שפתי חכמים (ט) דקשה לו הא בפסוק שלפניו משמע שאין גופו קנוי לו וכאן כתיב כי יקנה וגו' ומתרג' דלעיל מדבר בעבד עברי וכאן מדבר בעבד כנעני: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הם יאכלו בלחמו. זכרים ונקבות: (אבן עזרא)

בעל הטורים וכהן. ב' דין ואידך וינאץ בזעם אפו מלך וכהן זהו שאמרו בפי מקום

שנהגו ד' צווחות צווחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פאבי וישמש בכהונה גדולה שהי' צדיק ורבים אוכלי שלחנו ולא נמצא נותר בימיו. וזהו וכהן כי יקנה שהיה לו הרבה קניני נפשות ולכך הוא ראש פסוק שהיה צדיק אבל וינאץ בזעם אפו הוא ינאי המלך שהיה רשע לכן הוא סוף פסוק: ד"א לפי שהיו מהם כהנים רשעים לקנות כהונה מאשר לא להם ע"כ וינאץ בזעם אפו מלך וכהן. בלחמו. ג' הכא ואידך נשחיתה עץ בלחמו ע"כ בלחמו קדמו נודד שהלכו בגולה מפני חרב נטושה וקשת דרוכה: (בעל הטורים)

יב וַבַּת פֶּהֶן פִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הוּא בְּתֵרוֹמַת הַקְּדָשִׁים לֹא תֵאָכֵל:

אונקלוס וַבַּת פֶּהֶן אֲרִי תִהְיֶה לְגֵבֶר חִלּוּנִי הִיא בְּאַפְרָשׁוֹת קוּדְשָׁא לֹא תִיכּוֹל:
(אונקלוס)

יונתן וּבְרַת פֶּהֶן אָרוֹם תִּהְיֶה מִתְנַסָּבָא לְגֵבֶר חִלּוּנִי הִיא בְּאַפְרָשׁוֹת קוּדְשָׁא לֹא תִיכּוֹל:
(תרגום יונתן)

רש"י לְאִישׁ זָר. לְלוֹי (י) וְיִשְׂרָאֵל: (רש"י)

שפתו חכמים (י) דקשה לרש"י פשיטא תהיה לאיש זר דהא אסורה לקרובים ומתרחץ לזוי וישראל נקראים זר אללה: שפתו חכמים

אבן עזרא בתרומת הקדשים. השוק והחזה: (אבן עזרא)

אור החיים וַבַּת כֹּהֵן וְגו' הִיא וְגו'. בתורת כהנים דרשו מיעוט היא לאמה שאמה אוכלת מצדה הגם שהיא אינה אוכלת ואפילו נתאלמנה אמה. וראיתי להעיר לבות בני אדם ברמז גדול אשר רמזה פרשה זו. דע כי אמדו ז"ל (סנהדרין צג.) שעם בני ישראל הדרגתם למעלה מהדרגת המלאכים. ואמרו עוד (זוהר ח"ב קנה.) כי ה' ברא ד' עולמות זה למעלה מזה, ורשומים המה בפסוק (ישעי' מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. לכבודי עולם עליון הנקרא אצילות, בראתיו הנקרא עולם הבריאה, יצרתיו יצירה, עשיתיו עשיה, עוד יש לך לדעת כי כבודו יתברך מלא כל עולם ועולם ועד מתחת עולם דכתיב (דברים לב ט) ומתחת זרועות עולם, ואורו יתברך מאיר בדי' עולמות, הוא בסוד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה, יו"ד בעולם האצילות, ה"א ראשונה בעולם הבריאה וכו', ואמרו ז"ל (זוהר ח"ג ר"ח:) שחיונית המתנועע בבני אל חי הוא מאורו יתברך דכתיב (דברים לג כז) כי חלק ה' עמו. גם קראם ה' בניו:

עוד אמרו ז"ל (זוהר ח"א פ: צד:) כי בחינות החיוני שבאדם יתייחס אליו ד' כינויים, יש שיקרא נפש, ויש שיקרא רוח, ויש שיקרא נשמה, ויש שיקרא חיה, בסוד כי רוח החיה באופנים, ותקרא נשמה לנשמה. ואמרו אנשי אמת כי בחינה הבאה מאור עולם העשיה לצד היותו מועט ואין בו אלא כל שהוא מהחיונית המנענע, והוא הוא שמרגיש במורגשות עולם הזה, ועשה ה' ככה לסיבת העולם להיותו גס, וזו תקרא נפש, והבא מאור עולם היצירה לצד היותו עליון מעולם העשיה הארתה גדולה ותקרא רוח, והבאה מאור עולם הבריאה תקרא נשמה לצד הדרגתה, והבאה מאור עולם האצילות תקרא נשמה לנשמה:

והנה האדון ה' צבאות עשה התקשרות כל העולמות רוחני וגשמי באדם ישר קשר כל הגשמיות וכל הרוחניות יחד, הגשמיות בנה ד' יסודות ושם שם לו חק הרוחניות מכל העולמות. ויש לך לדעת כי הגשמיות יתנגד לחיבור הרוחני יותר מהתנגדות אש ומים, לזה נתחכם ה' ב"ה וברא באדם מכוון הראשון שהוא הנפש שאין בה אלא חלק מועט מהרוחניות והשרה בתוכה בחינה עליונה ממנה שהיא בחינת הרוח, ונמצאת הנפש ממוצעת בין הגוף ובין הרוח, כי אין הרוח עומד בגשם בלא אמצעיות הנפש, וכמו כן הרוח ממציע בין הנפש והנשמה, כי הנפש בערך הנשמה שאורה רב כגוף לערך הרוח, וכן נשמה ממצעת בין הרוח ובין נשמה לנשמה נמצאת אומר כי הנפש יכולה עמוד לבדה, והרוח בב', והנשמה בג', ונשמה
לנשמה
בד':

עוד אמרו יודעי דעת קדוש (זוהר ח"ב צד:) כי התעצמות השלמים באמצעות לקח טוב אשר נתן לנו הבורא הוא לעלות מדרגה התחתונה למדרגה שלמעלה ממנה, על זה הדרך נפש יעלה למדרגת רוח, ורוח למדרגת נשמה, ונשמה למדרגת נשמה לנשמה, וזו היא תכלית סיבת בריאת האדם תן לחכם ויחכם:

עוד אמרו ז"ל כי ההשגה בהעלאה זו תסובב שישלח אדם ידו ויהנה כאדם העושה בשלו, והוא סוד (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, פירוש האושר שלך והטוב שלך, והוא מאמר חז"ל שהנפש קודם ביאתה לעולם הזה אוכלת כבת בוגרת, ובחזרתה כבת נשואה. עוד יש לך לדעת כי כל אשר יצר וברא ועשה ה' הכל עומד למזון ולמחיה מעולם העליון שאליו יקרא עולם האצילות, והוא אור היו"ד שבשמו יתברך, והמזון ההוא יקרא קודש, והוא מקור החיות והאושר והטוב, והגם כי כל הנבראים יורד להם החיות, כי זולת החיות אין נברא, והוא סוד אומרו (נחמיה ט) ואתה מחיה את כולם, על כל זה ישתנה השפע בהתרחקותו, כאשר ישתנה הצומח מן הארץ כשמתרחק מהיניקה, ועשה ה' ככה לתת לכל אחד כפי בחינתו וכפי אשר ישיג בטהרתו, גם לארץ הגשמית יתן לה ה' מים וזהו שפעה וחיותה והולידה והצמיחה. ועל דרך זה גם כן הוא שפע החיוניות של הנפשות והרוחות והנשמות ונשמות לנשמות כפי בחינתה, כי לא כל הנפשות בהדרגה א', ולא כל וכו' שוות וכו', ואין לך נברא בין בגשמיים בין ברוחניים בין במלאכים העליונים בין בנפשות רוחות (כוחות) נשמות נשמות שאינם צריכין לשפע הקדוש, אלא כל א' כפי שורשו הקדוש:

עוד יש לך לדעת כי להיות שיש אדם שזוכה לכל המדרגות הקדושות, ויש שזוכה לג', ויש לב', ויש לאחד, ומי שלא זכה אלא בנפש בעולם הזה ולא לרוח אין מעשיו מועילים כלום, כי אין כח בידו להשיבה למעלה, כי אין מחזיק בידו להטותה אלא באמצעות הרוח אם יזכה לרוח באמצעות מעשיו הטובים יעלה הנפש למדרגת הרוח. ודע כי כאשר יעלנה למדרגת הרוח הנה הוא קנאה במעשיו ונקרא הוא בעלה, והוא סוד אומרו (משלי כג) אם בעל נפש אתה פירוש קנאה והוא שלו באמצעות היגיעה, והמושג מהיגיעה נעשה הרוח בעל נפש כי עולה היא עמו ושויים הם בהדרגה ומקום תחנותו תחנותה מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב, וכן הרוח בערך הנשמה, והנשמה בערך נשמתה, וקניית מדרגת בחינת הקדושות הלא הוא באחד מב' סיבות, או מצד המזריע כי האב יפעיל כח עליון בבן כמו שפירשתי בפרשת ויחי (מט ג) בפסוק ראובן בכורי. או לצד התעצמות באמצעות עסק התורה, וכמו שכתב בזוהר הקדוש (ח"ג צא:) בפרשת שור או כשב או עז כי יולד כי האדם יכול להשיג מה כפי התעצמותו בתורה וכו'

אפילו יהיה במדרגה שאין למטה ממנה אם יטריח ישיג הדרגות עליונות כפי שיעור היגיעה יעין שם דבריו:

עוד יש לך לדעת כי המסובב מחטא האדם גם כן ישתנה כפי מה שהיא בחינת האדם, כי אינו דומה פגם אשר יסובב לנפש כפגם הרוח ושאר הדרגות, כי פגם הנפש יסובב כליונו בסוד (יחוקאל יח) הנפש החוטאת היא תמות, ופגם הרוח אפילו לא יסובב אלא כתמים ונגעים יחשב פגם גדול, ולזה יצוה ה' עליו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ודרשו רז"ל (שבת קנב:) תנה לו כמו שנתנה לך, שזולת זה נדבקים בה סרכי הטומאה ויסבוה לגיוני הסטרא אחרא וימנעוה משוב אל מקומה הראשון. ופגם הנשמה הגם שלא יגיעה כשיעור הנזכר אלא יפחת אורה ממה שהיה תכסהו כלימה, כי הכל כפי המבייש והמתבייש. ופגם נשמה לנשמה הגם שלא יגיע עליה מהפגם ולא הפחתה אורה אלא שיסוכב שתצא ממנו שלא כרצונה, כמו שאמרו בתיקונים (תיקון ע') בסוד פסוק לא יאונה לצדיק כל און שמדבר הכתוב במי שיש לו נשמה לנשמה וכשבא אדם לידי חטא מסתלקת הנשמה הקדושה שלא יאונה לה און, וסילוקה זה תקפיד עליו כפי ערך מעלתה, הא למה הדבר דומה למאכסן מלך בביתו וחוזר בו ומגרשו:

ואחרי הודיע ה' אותנו כל האמור נוכל לומר כי הן הנה הדברים האמורים בכתובים. והתחיל לומר **וכל זר לא יאכל קודש** מדבר בבי עניני קודש, בקודש הקרבנות, ובקודש הנעלם שהוא שפע הרוחני מזון לבני אלהים. ואמר **תושב כהן ושכיר** לרמוז אל הרוח ואל הנפש, כי הרוח הוא תושב כהן פירוש כי בו מושב הנשמה הנקראת כהן שהיא מדרגה העליונה, ושכיר גם כן הוא הנפש כי הוא הפועל כל מלאכות האדם, ב' בחינות אלו הודיע הכתוב שאינם ראויים לאכול מהמזון הנקרא קודש לצד היותו מדרגה גדולה, וצא ולמד מה שכתב הרשב"י (זוהר ח"ב קכא) בהפרש שבין קודש לקודש. ואמר **וכהן כי יקנה נפש** וגו' פירוש כהן היא נשמה העליונה תקרא כהן. והזכירה בלשון זכר לומר כי כיון שהגיעה לגדר זה תקרא במדרגת זכר, כי יקנה נפש כי באמצעות כשרון מעשיה קנתה גם הנפש והעלתה אותה למדרגתה ותקרא בעל נפש.

הוא יאכל בו פירוש כי יזכה ליהנות גם הנפש מקודש מה שלא היה זה קודם עלייתה, ואמר הנפש ומכל שכן הרוח שהוא עליון מנפש. ואומר **ויליד ביתו** יכוין אל נפשות הקדושה אשר נפלו מזמן קדמון והם מתבררים באמצעות כשרון מעשה הצדיקים, שהמעשה הטוב הוא כאבן השואבת להוציא ניצוץ הטוב, ויתיחסו בשם ילידי הנשמה המבררתם, ואמר הכתוב שגם הם יעלו עמה ליהנות מקודש:

ואומרו ובת כהן מדבר הכתוב בנשמה שנפגמה ונטמאה במעשיה שתפסיד הנאת הקודש והוא אומרו **ובת כהן** שהיא הנשמה, **כי תהיה לאיש זר** שהוא ס"מ שחמדה מטעמותיו ותזנה אחריו, היא בתרומת הקדשים לא תאכל, דקדק לומר בתרומת, לומר שאפילו תרומת הקדשים לא תאכל תרי ממאה, ואין צריך לומר הקודש עצמו. ודקדק לומר היא לשלול אחרת הבא משפטה בסמוך, דכתיב ובת, וזה הוא עינוי הנפש כשיחסר מזונה היא נשפלת ונחשך אורה וירד הדרה רחמנא ליצלן: (אור החיים)

[יג] **ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה פנעוניה מלחם אביה תאכל וכל זר לא יאכל בו:**

אונקלוס ובת פהו ארי תהי ארמלא ומתרקא ובר לית לה ותתוב לבית אבוהא פרביותהא מלחמא דאבוהא תיכול וכל חלוני לא ייכול בה: (אונקלוס)

יונתן וברת פהו ארום תהי ארמלא או מיתרקא וילד לית לה מניה ותבת לבית איבהא דלא מינטרא לים הי פיומי טליותה ולא מעברא מן מזוניה דאיבהא תיכול וכל חילוני לא ייכול ביה: (תרגום יונתן)

רש"י אלמנה וגרושה. מן האיך הזר: זרע אין לה. ממנו (כ): וסבה. הא אם יש לה זרע ממנו, (ב) אסורה בתרומה כל זמן שהזרע (מ) קיים (יבמות פז:). וכל זר לא יאכל בו. לא בא אלף להוסיף את האונן שמותר בתרומה, זרות אמרתי לך, ולא אנינות: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) כלומר אף על פי שיש לה זרע מאיך אחר שהוא כהן אפילו הכי לא תאכל אם יש לה זרע ממנו: (ב) אף על פי שפשוט הוא הולך לפרש כאן, מפני שאין כוונת התורה אלף להודיע האיסור ולא להודיע ההיתר המוזן מן הקרא וכאלו אמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה ולה זרע ממנו לא תאכל בתרומה: (מ) אבל אחר מיתתו חוזרת אף על פי דגבי יצמה אם מת בעלה ואחר כך מת הבן הרי הוא כחי ואינה חוזרת להזקק ליצם אפילו הכי לענין תרומה אם מת חוזרת ואינו נחשב כחי מדכתיב זרע אין לה והרי אין לה, כך מפורש ביבמות פרק ז': (שפתי חכמים)

אבן עזרא מלחם אביה תאכל. כמו בראשונה: וכל זר לא יאכל בו. על בן אם יש לה ובעבור לא תאכל היא: (אבן עזרא)

בעל הטורים כנעוריה. מלא וא"ו לומר לך שאין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד: (בעל הטורים)

אור החיים ואומרו ובת כהן כי תהיה אלמנה וגו'. מדבר הכתוב בבחינת נשמה לנשמה שאין מגיעה דביקות הרע כל עיקר אלא שהיא בורחת והולכת לה כמו שאמרנו, והוא מה שנתן טעם בבת כהן תנשא, לומר כי בחינה זו מעולה ביותר, ולזה אין זר אתה כמו שאמרנו שעליה נאמר לא יאונה לצדיק וגו'. וקורותיה הם שתהיה אלמנה וגרושה אמר אלמנה כאשה שאין לה בעל הזן ומפרנסה כמו כן בעלה לא זן ולא מפרנסה במצוות ובמעשים טובים וגרושה כי לצד שפשט ידו האדם לעבור פי ה' גרשה ממנו כמו שכתבנו, וזרע אין לה שלא עשה פירות בעולם הזה, אף על פי כן וסבה אל בית אביה וחזרתה היא לאכול משלחן אביה כימי נעוריה שהיתה אוכלת בבושה מלחם אביה תאכל, מה שאין כן נשמה שהשיגה עשות תורה ומצוות שאוכלת יגיעה כאדם האוכל משלו. ואומרו וכל זר לא יאכל קודש נתן טעם למה אין ה' מרחם גם לנשמה להאכילה קודש בתורת חן וחסד, לזה אמר הטעם הוא וכל זר וגו', ולזה נשמה שנדבק בה בחינת הרע הנקרא זר לא תאכל לבל יאכל הזר ההוא הנדבק בה: (אור החיים)

[יד] וְאִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בְּשִׂגְגָה וַיִּסַּף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לִפְהוֹ אֶת הַקֹּדֶשׁ:

אונקלוס וּגְבַר אֲרִי יִיכּוּל קוּדְשָׁא בְּשָׁלוּ וַיִּוְסַף חוּמְשָׁה עֲלוּהִי וַיִּתֵּן לְכַהֲנָא יְת קוּדְשָׁא: (אונקלוס)

יונתן וּגְבַר יִשְׂרָאֵל אָרוּם יִיכּוּל קוּדְשָׁא בְּשָׁלוּ וַיִּוְסַף חוּמְשׁ דְּמוּי עָלוּי וַיִּתֵּן לְכַהֲנָא יְת קוּדְשָׁא: (תרגום יונתן)

רש"י כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ. (ו) תרומה: ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי להיות קדש, (ב) שאינו פורע לו מעות, אלא פירות של חולין, והן נעשין תרומה: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) מקום לכל הפרשה כולה בתרומה מיירי ודלא כהרא"ם שפירש מגזירה שזה לקדש קדש לכתוב גבי זיעור בערתי הקדש מן הבית: (ב) דקשה לרש"י הא כבר אכל התרומה כיון שצריך לשלם ולמה כתיב ונתן לכהן את הקדש: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונתן לכהן את הקדש. טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן לכהן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמשייתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי שאין צורך בעבור מלת עליו: (אבן עזרא)

הרמב"ן ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי להיות קדש שאין פורע לו מעות אלא פירות של חולין והם נעשים תרומה לשון רש"י והנה טעם הכתוב כי יאכל קדש ויסף חמשייתו על הקדש ההוא ונתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן והחומש ומפני שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה בדבר הראוי לכך וזהו הנכון בפשוטו ומדרשו וכך כתב ר"א ונתן לכהן את הקדש טעמו "עם הקדש" או שתהיה מלת "ונתן" מושכת עצמה ואחרת עמה וכן הוא אומר ויסף חמשייתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי אין צורך בעבור מלת "עליו" (הרמב"ן)

אור החיים ונתן לכהן את הקודש. רז"ל נחלקו בפרק ו' דתרומות רבי אליעזר אומר כל שראוי להיות קודש, ור"ע אומר הקודש שאכל ע"כ, ואולי שיכוין לומר שעל ידי הנתנה זו מעלה עליו הכתוב כאילו נותן הקודש עצמו, וכאילו לא אכל הקודש: (אור החיים)

[טו] וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת קֹדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה:

אונקלוס וְלֹא יִחַלְלוּ יְת קוּדְשָׁא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְת דִּי יַפְרְשׁוּן קְדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וְלֹא יִפְסוּן יְת קוּדְשָׁא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְת דִּיפְרְשׁוּן לְשָׂמָא דִּיְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י וְלֹא יִחַלְלוּ וּגו'. להאכילם לזרים: (רש"י)

הרמב"ן וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת קֹדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. להאכילם לזרים והשיאו אותם עון

אשמה את עצמם שיטענו עון באכלם את הקדשים שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן לשון רש"י ז"ל ולא הבינותי דעתו כי יראה מדבריו שזה הלאו אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומה לזרים ואם כן ראוי שנפרש שיהיה "והשיאו אותם" כנוי לישראל שיטעינו הכהנים לישראל עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים ולמה הוצרך רבי ישמעאל לדרשו בעצמם (ספרי נשא לב) ועוד שלא הוזכר זה הלאו בתלמוד אלא הוא אסור לעשות כן כבשאר כל האיסורין אבל טעם הכתוב כי "בני ישראל" נמשך למעלה ולא יחללו בני ישראל את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' והוא אזהרה שנית בזר שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכיר בו העונש ואמר והשיאו את עצמם וגוי' כאשר יאכלו את קדשיהם ורבותינו דרשו מפני יתורו באוכל טבל אמרו (סנהדרין פג) מנין לאוכל טבל שהוא במיתה שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידין לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה אבל בת"כ (פרק ו ח-ו) מצאתי ולא יחללו להביא את הסך ואת השותה את קדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין קרן וחומש ואין חייבין על קדשי גוים קרן וחומש יכול יהו חייבין על התרומה שבטבל תלמוד לומר את אשר ירימו לה' על המורס הם חייבים ואין חייבין על התרומה שבטבל והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה וזה אינו כדרך הגמרא אלא שאני אומר רבוי הסך והשותה אסמכתא כי שתייה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך מפורש בירושלמי (מעשר שני פ"ב ה"א) ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים ממנו לה' דרשו מזה שהמורס הוא הנקרא קדש לא הטבל וא"כ איננו בכלל "כי יאכל קדש בשגגה" (פסוק יד) שיתחייב בחומש ולכך חזר ושנה "והשיאו אותם עון אשמה" מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה כי התרומה שבטבל היא שהוזכרה כאן והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחילה על הקדש המורס וחזר והזהיר על שירימו בעתיד כפי מדרש רבותינו (הרמב"ן)

[טז] והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם כי אני יהוה מקדשם: (פ)

אונקלוס ויקבלון עליהון עונן וחובין במיכלהון בסואבא ית קודשיהון ארי אגא
 מקדשהון: [פ] (אונקלוס)

יונתן ויארעון יתהון חובי אשמתהון במיכלהון בסואבא ית קודשיהון ארום אגא
 מקדישהון: (תרגום יונתן)

רש"י והשיאו אותם. את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם, שהובדלו לשם תרומה וקדשו, ונאסרו עליהם. ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא, שלא לצורך (ע) תרגמו כן: והשיאו אותם. זה אחד מג' אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו, וכן ציוס מלאת ימי נזרו יציא אותו (במדבר ו, יג), הוא יציא את עצמו, וכן ויקבור אותו בגיא (דברים לז, ו), הוא קבר את עצמו, כך נדרש בספרי (נשא)

שפתיה חכמים (ע) פירוש נראה שדעת המתרגם היה שלא יחללו מוסב למעלה על וינזרו מקדשי בני ישראל כלומר יזהרו בהם שלא יחללו ושיאו את עצמם עון

כשיאכלום בטומאה ולפיכך כתב ואין לורך כי כבר אפשר שיפורש ולא יחללו על ענינו שלא יאכילום לזרים. הר"א"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והשיאו אותם. פעל יוצא לשנים פעולים והטעם שיזהירו ויורו עד שלא ישגו ואחרי שהזכיר קדשי בני ישראל הזהיר שלא יביאו הקדשים מבעלי המומין: (אבן עזרא)

בעל הטורים והשיאו. ב' הכא ואידך והשיאו כל ישראל אל העיר בענין אבשלום בעצה שנתן לו חושי שיעץ לו לרעתו וזהו והשיאו אותם עון אשמה. י"א פעמים הזכיר קדשים בזאת הפרשה (מן איש איש מזרע אהרן שמדבר בתרומה עד כי אני ה' מקדשם דחד צריך לגופיה) כנגד י"א דברים שבין תרומה לקודש: **באכלם.** ב' הכא ואידך באכלם מעבור הארץ דאוכל תרומה בטומאת הגוף: (בעל הטורים)

אור החיים והשיאו אותם וגומר. פירוש כשלא יפרעו קרן וחומש יגדילו גדר האשם שעשו בשוגג ליקרא מזיד שהוא עון כיון שיש בידם נתקן ואינם מתקנין, והוא אומרו **והשיאו** פירוש ינשאו אותם פירוש הם שיהיה הדבר עון את שאינה אלא אשמה. **ואומרו באכלם את קדשיהם** פירוש שיחשב להם מזיד אכילת הקדשים שאכלו לא הזדת מניעת הפרעון, ועיין מה שפירשתי בפסוק שלפני זה: (אור החיים)

ספורנו והשיאו אותם עון אשמה. הם עצמם כשהקדישו ההקדש עשו שיהיו אשמים כשהיו מועלים בו ליהנות ממנו ולא נאמר הפה שאסר הוא הפה שהתיר. והטעם בזה הוא כי אני ה' מקדשם. שכיון שהקדישו את הדבר אני ה' מקדשו ואין לאל ידם להפקיע את קדושתו: (ספורנו)

[יז] וַיְדַבֵּר וַיְשַׁלְּשֵׁי אֶל יְהוָה אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל וַיְּ עַם מֹשֶׁה לְמִיָּר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל וַיְּ עַם מֹשֶׁה לְמִיָּר: (תרגום יונתן)

[יח] דָּבַר אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נְדָרֵיהֶם וּלְכָל נְדָבוֹתָם אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה:

אונקלוס מְלַל עַם אֶהְרֹן וְעַם בְּנוֹהֵי וְעַם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיּוֹרָא בְּיִשְׂרָאֵל דִּי יִקְרַב קְרַבְנֵיהּ לְכָל נְדָרֵיהּ וּלְכָל נְדָבְתֵיהּ דִּי יִקְרַבּוּן קְדָם לְעֹלְתָא: (אונקלוס)

יונתן מְלִיל עַם אֶהְרֹן וְעַם בְּנוֹי וְעַם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר טְלִי אוּ גְבַר סִיב מִבֵּית גְּנִיסַת יִשְׂרָאֵל וּמִן גֵּיּוֹרָא דְּבִישְׂרָאֵל דִּי יִקְרַב קְרַבְנֵיהּ לְכָל נְדָרֵיהּ וּלְכָל נְסִיבְתֵיהּ דִּי יִקְרַבּוּן קְדָם לְעֹלְתָא: (תרגום יונתן)

רש"י נדריהם. (חולין ז) **הרי (פ) עלוי** (חולין קל"ט): **נדבותם.** **הרי (ו) זו:** (רש"י)

ספתי חכמים (פ) רולה לומר ואם הפריץ ונאצל קודם הקרבה חייב צאחריותו: (ס)
ואם נאצל אינו חייב צאחריותו: (ספתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **ומן הגר**. כי משפט אחד לנודר ולמתנדב לישראל ולגר כי כן כתוב וחכמים הפרישו בין נדר ובין נדבה וכל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר וכל קרבן שיעלה כלו על המזבח ראוי להיותו בלא מום: (אבן עזרא)

הרמב"ן **לכל נדריהם ולכל נדבותם**. נדריהם האומר הרי עלי נדבותם האומר הרי זו לשון רש"י והנראה בעיני בעבור שאמר הכתוב (פסוק כא) לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקום בפרשת נסכים (במדבר טו ג ח) וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות (להלן כו ב) וכן בפרשת נזיר (במדבר ו ב) כי הנדר הוא הבא על דבר שיפלא ממנו שידור לה' בצר לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה או שלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כח ט) וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון נתון (במדבר כא ב) וידרו נדרים (יונה א טז) וכן כולם ורבותינו אמרו (קנים פ"א מ"א) אי זהו נדר האומר הרי עלי עולה נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו וכו' להגיד החלוק שביניהם כי דרך הנודרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהים עמדי בזה עלי לעשות עולה או זבח וזה לא יקרא נדבה סתם ואשר יפרישו ויתן מיד הוא נדבה כי בעת המתן נדבה רוחו אותו והנה אמר הכתוב כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו או שיקריב אותם בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה טעם הכתוב (הרמב"ן)

ספורנו **אשר יקריב קרבנו**. אחר שדבר בכהנים המקריבים וקדושתם דבר בתנאי הנקריבים ואמר לכל נדריהם ולכל נדבותם שאף על פי שהם קרבנות נדבה ויחשוב שכל מה שיתנדב אפילו בעל מום יהיה לרצון כיון שלא היה זה שנתן חובה עליו כמו שחשבו קצת מישראל והראה טעותם הנביא באמרו וכי תגישו עור לזבוח אין רע וכי תגישו פסח וחולה אין רע הקריבהו נא לפחתך: (ספורנו)

[יט] לְרַצְנְכֶם תָּמִים זָכָר בְּבָקָר בְּכֶשֶׁבִים וּבְעִזִּים:

אונקלוס לְרַעְנָא לְכוּן שְׁלִים דְּכוּרָא בְּתוּרֵי בְּאִמְרֵיָא וּבְעִזָּא: (אונקלוס)

יונתן לְרַעְנָא לְכוּן שְׁלִים דְּכָר בְּתוּרֵי בְּאִמְרֵיָא וּבְבִנְי עִזָּא: (תרגום יונתן)

רש"י **לרצונכם**. הביאו דבר הראוי לרעות אתכם לפני, שיהא לכם לרצון, אפיישמנ"ט בלע"ז. ואיזהו הראוי לרצון: תמים זכר צקק בכשדים ובעזים. אצל בעולת העוף אין כריך תמות וזכרות, ואינו נפסל במום, אלא בחסרון אבר: (רש"י)

ספורנו **לרצונכם**. לקרבן שיהיה לרצון לכם ולא לבדק הבית: תמים זכרי שיהיה תמים כי אמנם הצור תמים פעלו ותמים ירצה וזה באר באמרו: (ספורנו)

[כ] כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי לֹא לְרִצּוֹן יִהְיֶה לָכֶם:

אונקלוס כָּל דִּי בִּיה מוּמָא לָא תִקְרִיבוּן אַרִי לָא לְרַעְנָא יְהִי לְכוּן: (אונקלוס)

יונתן כָּל דְּבִיָּה מוּמָא לָא תִקְרִיבוּן אַרוּם לָא לְרַעְנָא יְהִי לְכוּן: (תרגום יונתן)

ספורנו כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם. כענין הירצך או הישא פניך ואחר שהזהיר על העולה שהיא קדשי קדשים שיהיה זכר ושלא יהיה בו מום ובאר שזה אינו מחוייב זולתי בבקר ובצאן כאמרם ז"ל תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות. אמר: (ספורנו)

[כא] וְאִישׁ כִּי יִקְרִיב זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לְפֶלֶא נָדָר אוֹ לְנֹדֶבֶה בְּבָקָר אוֹ בְּצֹאן תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ:

אונקלוס וְגִבֵּר אַרִי יִקְרִיב נְכֻסֶת קוּדְשִׁיא קָדָם יְיָ לְפֶרֶשָׁא נְדָרָא אוֹ לְנֹדֶבֶתָא בְּתוּרִי אוֹ בְּעֵנָא שְׁלָיִם יְהִי לְרַעְנָא כָּל מוּמָא לָא יְהִי בִּיה: (אונקלוס)

יונתן וְגִבֵּר אַרוּם יִקְרִיב נְכֻסֶת קוּדְשִׁיא קָדָם יְיָ לְאַפְרָשָׁא נְדָרָא אוֹ נְסִיבְתָא בְּתוּרִי אוֹ בְּעֵנָא שְׁלָיִם יְהִי לְרַעְנָא כָּל מוּמָא לָא יְהִי בִּיָּה: (תרגום יונתן)

רש"י לפלא נדר. להפריש (ה) דליצורו: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) שלח תאמר אם חשב כלצו להביא נדר יביא נדר לכך פירש להפריש וכו' ואם תאמר מכל מקום למה לרש"י למינקט בדבורו כיון שפירש להפריש פשיטא שבדבורו הוא. ויש לומר שלח תאמר שהפריש בהמה ואם כן לא יהיה הפרש בין נדר לנדבה לכך פירש בדבורו אם אומר הרי זו או הרי עליו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לפלא. לפרש: (אבן עזרא)

ספורנו ואיש כי יקריב זבח שלמים לה'. באר שאף על פי שהם קדשים קלים ובהם לא יתחייב זכרות כמו שבאר למעלה באמרו אם זכר אם נקבה מכל מקום יתחייב בהם התמות ובאר הטעם בזה באמרו לא תקריבו אלה לה' שאין ראוי להקריב בעל מום לאל יתברך. והוסיף טעם שני באמרו ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה' אם אולי נפל בו מום אחר שהקדישוה הבעלים לא יעלו האימורים למזבח כי אין ראוי שיהיה בקרבן מום הנמאס לפניו: (ספורנו)

[כב] עֹנֶת או שָׁבוֹר או חָרוֹץ או יִפְלֹת או גֶרֶב או יִלְפָּת לֹא תִקְרִיבוּ אֵלָה לַיהוָה וְאִשָּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה:

אונקלוס עויר או תביר או פסיק או יפלן או גרבן או חזון לא תקריבו אליו קדם יְיָ וְקִרְבָּנָא לָא תִתְּנוּן מִנְהוֹן עַל מִדְּבַתָּא קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן דְּסָמִי אוּ דְתַבִּיר גְרָמָא אוּ דְרִיסוּי לְקִינְי אוּ דְעֵינּוּי לְקִינְי דְמַעְרַב חִינְרָא בְּאוּכְמָא אוּ דְמְלֵי חֲרָסִין יְבָשִׁין אוּ חֲזִיזִיתָא מְצָרִיתָא לָא תְקַרְבוּן אֵלִין קְדָם יְיָ וְקוּרְבָנָא לָא תְקַרְבוּן מִנְהוּן עַל מְדַבְחָא קְדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י עורת. שם דבר של מוס, (ה) עורון בלשון נקבה, שלא יהא בו מוס של עורת: או שבור. לא (ז) יהיה: חרוץ. רים של עין שנסדק או שנפגם (בכורות לח.), וכן שפתו שנסדקה או נפגמה (שם לט.): יבלת. ורוא"ה בלע"ז: גרב. מין חזזית, וכן ילפת ולשון ילפת כמו וילפת שמשון (שופטים טז, כט.), שאחזזה בו עד יום מיתה, שאין לה רפואה: לא תקריבו. שלשה פעמים, להזהיר על הקדשן, ועל שחיטתן, ועל זריקת דמן (תמור' ו:): ואשה לא תתנו. אזהרת הקטרת: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש אין עורת תואר לנקבה כלומר בהמה עורת שהרי כל הענין הזה הוא בלשון זכר רק הוא שם דבר כמו עורון אלא ששם עורון הוא בלשון זכר ושם עורת הוא בלשון נקבה כאלו אמר לא יהיה בו מוס של עורת: (ז) והא דלא נקט רש"י לא יהא בו שבור כמו שנקט גבי עורת, משום דשבור הוא שם התואר כלומר הקרבן לא יהיה שבור משום הכי אינו נופל עליו אלא לשון לא יהיה אבל כשהיה שם דבר כמו עורון נופל עליו לשון בו לא יהיה כלומר לא יהיה בו המוס של עורת: (שפתי חכמים)

אבן עזרא עורת. שם התאר לעין וי"א כי שבור ביד וחרוץ ברגל וחרוץ מגזרת כן משפטך אתה חרצת כמו גזור: יבלת. כמו תבלול וכללו של דבר אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה: לא תקריבו אלה לה'. לפלא נדר ולא יקח מאלה האמורים: (אבן עזרא)

[כג] וְשׁוֹר וְשֶׁה שְׂרוּעַ וְקִלוּט נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ וְלִנְדָר לֹא יִרְצֶה:

אונקלוס ותור ואמר יתיר וחסיר נדבכתא תעביד תיה ולינדרא לא יהי לרעוא: (אונקלוס)

יונתן ותור ואימר יתיר פולגא או דחסיר פולגא נסיבא תעביד תיה ולינדרא לא יהי לרעוא: (תרגום יונתן)

רש"י שרוע. אבר גדול מחזירו: קלוט. פרסותיו (ח) קלוטות: נדבה תעשה אתו. לבדק הבית: ולנדר. למזבח: לא ירצה. איזה הקדש בא לרעות, הוי אומר זה (א) הקדש המזבח (ה"כ פרק ז, ו:): (רש"י)

שפתי חכמים (ח) רוצה לומר בהמה שמפרסת פרסה וברגל אחד פרסותיו קלוטות ואינה סדוקה כשאר פרסות רגלים אלא שדומה רגליו לשל סוס ולשל תמור: (א)

רש"י ראה להוכיח בזה שאל תקשה מנא לן לנדבה תעשה אותו לצדק הבית ולגדר לא יראה היינו למזבח ולמא איפכא, ומתרג' איזה הקדש כו' הו' אומר זה הקדש המזבח הלכך מה שכתוב לא יראה מדבר במזבח וממילא מה שכתוב נדבה תעשה מדבר בהקדש צדק הבית. והרא"ם פירש מפני שרוב נדבות הם לצדק הבית ורוב נדרים למזבח לכן קרא צדק הבית צדק נדבה ושל מזבח נדר: (ספתי חכמים)

אבן עזרא שרוע. כראשון וקלוט הפכו והוא מגזרת עיר מקלט: (אבן עזרא)

הרמב"ן נדבה תעשה אותו. לבדק הבית ולגדר לא ירצה למזבח אי זהו הקדש שבא לרצות הו' אומר זה הקדש מזבח לשון רש"י ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולגדר לא ירצה יאמר שנעשה אותו נדבה או נדר לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין נדר ונדבה בענין הזה כלום שניהם מותרין לבדק הבית ואסורין למזבח וכבר הזכיר זה הכתוב בעולה "לכל נדריהם ולכל נדבותם" (פסוק יח) ובשלמים "לפלא נדר או לנדבה" (פסוק כא) וכך מדרש רבותינו בת"כ (פרק ז' ו) ויתכן שנתקן בישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות לבדק הבית כמו שאמר במשכן (שמות לה ה) כל נדיב לב הביאו את תרומת ה' וכן במקדש (דברי הימים א כט יז) אני ביושר לבבי התנדבתי וכן בבית שני (עזרא ד) עם הנדבה לבית האלהים וכן כתוב בבדק הבית (מלכים ב יב ה) כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והוא הנדבה והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק נדבת הנפש ומנהג הנותנים לבדק הבית כי בנדבה יביאו "הרי זו לבנין" לפיכך כל מקום שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו לעולה או לזבח שלמים כמו שהזכיר למעלה (בפסוקים יח כא) והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח לך אזבח זבח תודה (תהלים קטז יז) נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' (שם שם יח יט) אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי (שם סו יג) עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך (שם נו יג) והנותנים למזבח בנדרי יביאו אם יצליחני אלהים אבא לפניו בעולה ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור או שה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו לבו ולגדר לה' לא ירצה כמו שאמר (בפסוק כ) לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר הכתוב "נדבה תקריב אותו" כלשון הבא בכל הפרשה אבל אמר "תעשה אותו" כלומר תעשה אתה ממנו כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך אבל לגדר לרצון לא יהיה והוצרכו חכמים לאמר כך כי לא יתכן בשום פנים שיהיו המומים כולם הגרב והילפת ואפילו המעוץ והכתות אסורין בכל קרבן בין בנדר ובין בנדבה ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקצתן ומותרין במקצתן ולא ימצא ככה בתורה במומי המקריבים ובטומאה לחלק בקרבנות ולכך אמרו כי "תעשה אותו" איננו כמו "תקריב אותו" ויתכן שאמר כי שור ושה שרוע וקלוט מותר לעשותו נדבה לאמר "הרי זה" אבל אם נדר "הרי עלי שור או שה" אם יביאו משחת לא ירצה לו ואיננו פטור מנדרו ונאמר על דרך רבותינו ששניהם לבדק הבית כי אין "תעשה אותו" כמו "תקריב אותו" וזה אמת הוא בלי ספק והזכיר הכתוב היתר הנדבה לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת אשר בו עורון בשכהתה עינו והשבור ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת ויתכן כי הכתוב דבק עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחד מאלה ולגדר לא ירצה אחד מהן שאפילו עלו ירדו ובת"כ (פרק ז' ה) מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה תלמוד לומר ושור ושה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכללו רבותינו (תמורה ז) עוד בכלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה אבל לא התמימים שהמקדיש אותן לבדק הבית עובר בעשה (הרמב"ן)

ספורנו נדבה תעשה אותו. אף על פי שהם מומין נראים הרבה ויחשוב החושב שאפילו לבדק הבית אינן ראויים, אמר שלנדבת בדק הבית הם ראויים כמו שבא בקבלה מאחר שאין למזכח חלק כהם ואין קדושה עליו אלא קדושת דמים שימכר ויצא לחולין: (ספורנו)

[כד] וּמַעוֹד וְכַתוּב וְנִתְּוֶק וְכָרוֹת לֹא תִקְרִיבוּ לַיהוָה וּבְאֲרָצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ:

אונקלוס וְדִי מְרִיס וְדִי רְסִיס וְדִי שְׁלִיף וְדִי גְזִיר לָא תִקְרְבוּן קְדָם יְיָ וּבְאֲרָעְכוֹן לָא תַעְבְּדוּן: (אונקלוס)

יונתן וּדְמַעֲיָד וּדְכַתִּישִׁין פְּחֻדִי וְדַשְׁחִית וְדַמְרְסִיס גְדוּי לָא תִקְרְבוּן לְשִׁמָּא דִי יְיָ וּבְאֲרָעְכוֹן לָא תִסְרְסוּן: (תרגום יונתן)

רש"י ומעוד וכתוב ונתוק וכתוב וכתוב. כתיב או בגיד: מעוד. כתיב מעוכין כיד: כתוב. כתובים יותר ממעוד (בכורות לט:): נתוק. תלושין כיד עד שנפסקו חוטים שחלויים בהן, אבל נתונים הם בתוך הכיס, והכיס לא נתלש: וכתוב. כרותין ככלי ועודן ככיס: ומעוד. תרגומו ודמריס, זה לשונו בארמית, לשון כתישה: וכתוב. תרגומו ודריס, כמו הבית הגדול רסיסים (עמוס ו, יא.), בקיעות דקות, וכן קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרס שום בהמה וחייה ואפילו טמאה, (ב) לכך נאמר בארצכם, לרבות כל אשר בארצכם, שאי אפשר לומר לא נטוו על הסרוס אלא בארץ, (א) שהרי סרוס חובת הגוף הוא, וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוה: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) לא שלח תקריבו בארצכם מעוד וכתוב שהרי אין הקרבה בחוץ בארץ אלא מאי לא תעשו, הסירוס לבד הוא דקאמר: (א) פירוש שאי אפשר לומר שפירוש ובארצכם לא תעשו הוא שלח ינהגו באיסור הסירוס אלא בארץ ולא בחוץ לארץ אבל לא לרבות כל שבארצכם דהיינו אף הטמאה, דהא הסירוס חובת הגוף היא ואינה תלויה בארץ אלא על כרחך לא בא אלא לרבות אפילו בהמה טמאה. ר"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ומעוד. מגזרת מעכו שדיהן: וכתוב. מגזרת ואכות אותו טחון ושניהם בביצים: ונתוק. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעור: ובארצכם לא תעשו. לשנות מעשה השם: אבן עזרא

בעל הטורים ובארצכם לא תעשו. וסמיך ליה ומיד בן נכר לוי שאסור לסרס אפי עיי עכו"ם: (בעל הטורים)

ספורנו ומעוד וכתוב. אחר שדבר במומים המקריים אשר ענינם בקדשים בלבד שאסור להקריב בעלי מומין למזבח ולהטיל בהם מום אחר הקדשן דבר על

מומים מלאכותיים שאסור להטילם אפילו בבהמת חולין: (ספורנו)

[כה] ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מפל אלה פי משחתם בהם מום
בם לא ירצו לקם: (ס) (אונקלוס)

אונקלוס ומן בר עממין לא תקרבון ית קרבן אלהכון מפל אליו ארי חבולהון בהון
מומא בהון לא לרעוא יהון לכון: [ס] (אונקלוס)

יונתן ומן יד בר עממין לא תקרבון ית קרבן אלהכון מפל אליו ארום חבולהון
בהון מומא פסילין הינון לא לרעוא יהי לכון: (תרגום יונתן)

רש"י ומיד בן נכר. נכרי שהביא קרבן זיד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו
בעל מום, (ד) ואף על פי שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן
מחוסרי אבר, זאת נוהגת בצמה שבשדות, (תמורה ז) אבל על המזבח שבמשכן לא
תקריבוה, אבל תמימה תקבלו מהם, לכך נאמר למעלה איש איש, לרבות את
הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל (חולין יג): משחתם. חבולהון: לא יראו לכם.
לכפר (ה) עליכם: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) פירוש דוקא לקרבן יחיד שהביאו לכהן להקריבו אז לא יקבלו
בעל מום אבל אם הם תמימים יקבלו כמו שפירש רש"י איש איש לרבות את
הנכרים כו': (ה) פירוש דמלא יראו לכם משמע שהם אינם מקובלים לשם ואינו
נופל לומר על זה מלת לכם אם לא שיוסיף מלת לכפר, גם שינה מלת לכם וכתב
עליכם כי עם מלת כפרה אינה נופלת רק לשון על כמו ונראה לו לכפר עליו:
(שפתי חכמים)

אבן עזרא ומיד בן נכר. שלא יחשוב בלבו הואיל והוא קרבן בן נכר לא אחוש
להקריבו: משחתם. המ"ם נוסף והתי"ו שרש מגזרת השחתה ומ"ם להיות להם
משחתם שרש והתי"ו נוסף: ירצו. מבנין נפעל ואחר שהזכיר לא ירצו הזכיר כי
כל קרבן שיקרב קודם יום השמיני גם הוא לא ירצה: (אבן עזרא)

ספורנו ומיד בן נכר לא תקריבו. אף על פי שמקבלין מהם נדרים ונדבות לא נקבל
מהם בעלי מומין אפילו על ידי סרוס, אף על פי שיהיו הסריסים בבהמות
משובחים אצלם ושאין בזה משום הקריבהו נא לפחתך והטעם שלא יהיה
הסריס ראוי למזבח הוא: כי משחתם בהם מום בם. שאף על פי שהוא מום
שבסתר הוא משחיתם משלימותם המכוון, והוא שיוכל להוליד בדומה: (ספורנו)

[כו] וידבר והנה אל משה לאמר:
אונקלוס ומליל ?? עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל ?? עם משה למימר: (תרגום יונתן)

[כז] שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבו אשה ליהוה:

אונקלוס תור או אמר או עזא ארי יתיליד ויהי שבעא יומין בתר אמה ומיומא תמינאה ולהלאה יתרעי לקרבא קרבנא קדם ?? : (אונקלוס)

יונתן עידן דתידפר לן סדרי קורבנינו מה דהוינו מקרבין בכל שנה ושנה הו קורבנינו מכפרין על חובינו וכדו די גרמו חובנא ולית לן מה נקרבא מן עדרי ענינו תורא איתבחר קדמוי בגין מדפר זכות סבא דאתא ממדינחא פטיר כוליה קריב לשמד בר תורין רכיף שמין אימרא איתבחר תננין בגין מדפר זכותיה דשייה דאתקד על גבי מדבחה ופשט צואריה בגין שמד שמא מכו ונחתו נחמא יצחק ית שכוליהון וכהין עינוי ממרומא מן בגין פדיו זכה ואזדמן ליה אימרא תחותוי לעלתא גדי בר עזי אתבחר תחותא בגין מדפר זכות שלימא דעבד גדיי בר עזי תבשילין ואוביל לאבוי וזכה למקבלא סדר ברכתא בגין כן פריש משה נבא ואמר עמי בני ישראל תור או אימר או גדיא ארום יתיליד פאורח עלמא ויהי שבעתא יומין בתר אמה מטול דישתמודע דלא נפיל ומיומא תמינאה ולהלאה יתרעי לקרבא קורבנא לשמא דיני: (תרגום יונתן)

כ"י כ"י יולד. פרט ליוצא דופן: (רש"י)

אבן עזרא שור או כשב או עז. נקראים על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט. יומת המת כי יפול הנופל או הטעם זכר המין: וטעם ומיום השמיני. כמו הנמול עד המרובע: והלאה. אחריו והעד חץ יהונתן: (אבן עזרא)

בעל הטורים שור או כשב או עז. סמך לבן נכר לומר שאין מקבלים קרבן חובה אלא מישראל: והיה שבעת ימים וגו'. אמר הקב"ה אם ישחט ביום ראשון יהא נראה כשוחט לשם שמים וארץ שנבראו ביום א' ואם יום ב' יהא נראה כאילו שוחט לרקיע שנעשה ביום ב' וביום ג' לים וליבשה וביום ד' לשם מאורות וביום ה' לשם שרצים וביום ו' לשם אדם אלא ימתין עד שבעה ימים וידע שבראתי העולם בששת ימים ונתתי בשביעי וישחט לשמי: (בעל הטורים)

ספורנו שור או כשב. אחר שהזכיר כל מיני המומים בקדשים והרחיק אותם מן המזבח אף על פי שלפעמים יהיה התמים שוה סלע והבעל מום שוה שתיים לגדלו ושמנו ולפעמים יהיה מום נחשב עלוי למנחת מלך ב"ו וזה כי הצור תמים פעלו חפץ בתמימות ושלמות הנקרב והמקריב שיהיה הנקרב על שלמותו הטבעי והמקריב על שלמותו האלהי להדמות ליוצרו כפי האפשר אמר שכמו כן בענין גבול הזמנים שהגביל עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. והזכיר איסור מחוסר זמן ואיסור שחיתת אותו ואת בנו ביום אחד ואיסור מחשבת חוץ לזמנו אפילו בקדשים קלים. והזכיר התודה שאף על פי שהיא מכלל השלמים הוגבל זמנה ליום ולילה אחד בלבד ולא לשני ימים ולילה כשאר השלמים: (ספורנו)

כלי יקר שור או כשב או עז כי יולד. אמרו המפרשים שביום הולדו יש לו עליו שם שור או כשב כי אינו מוסיף על שלימתו ועל עצמותו כלום כי הוא נולד עם

כל שלימתו, לאפוקי האדם עיר פרא יולד (איוב יא.יב) וקניית שלימתו תלוי במעשיו. ונראה שלכך הודיע לנו הכתוב כדי שלא תאמר מאחר שביום הולדה יש להם כל השלימות הראוי להם א"כ יהיו כשר להקרבה מיד, ת"ל יהיה ז' ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה. כי כל מספר שמיני קודש כמבואר למעלה פרשת שמיני (א.ט) על כן אינו ראוי להיות קודש עד אשר יעבור עליו מספר זה. (כלי יקר)

[כת] וְשׁוֹר או שָׁה אֶתְּךָ בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד:

אונקלוס וְתוֹרְתָא או שִׁיתָא לָהּ וְלִבְרָה לָא תִפְסוּן בְּיוֹמָא חָד: (אונקלוס)

יונתן עָמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִיכְמָא דְאַבוֹנָן רַחֲמֵן בְּשִׁמְיָא בְּן תְּהוֹן רַחֲמֵנִי בְּאַרְעָא וְתוֹרְתָא או רְחִילָא יְתָה וְיַת בְּרָה לָא תִיכְסוּן בְּיוֹמָא חָד: (תרגום יונתן)

רש"י אֶתְּךָ וְאֶת בְּנוֹ. נוהג בנקבה, שאסור לשחוט האם והבן או (ו) הבת, ואינו נוהג בזכרים, (ז) ומותר לשחוט האב והבן (ת"כ פרק ח, א. חולין עה:): אֶתְּךָ וְאֶת בְּנוֹ. אָף בְּנוֹ וְאוֹתוֹ (ח) בְּמִשְׁמַע (חולין פג:): (רש"י)

שפת חכמים (ו) לילפינן משלוח הקן כדלקמן ומה התם אף הנקבות בכלל דהא כתיב על האפרוחים שכולל בין זכרים בין נקבות הוא הדין הכא נמי לא שנא זכרים ולא שנא נקבות: (ז) לילפינן צמה מלינו משילוח הקן למאות אותו ואת בנו נאמרה צבנים וצבנות ומאות שילוח הקן נאמרה צבנים וצבנות מה להלן צבנים ואם דכתיב והאם רובלת אף הכא צבנים ואם. ואם תאמר היה לו למכתב אותה ואת צנה. ויך לומר כיון שכתוב לפניו שור או שה לשון זכר נקט נמי אותו ואת בנו דסמיק ליה לשון זכר: (ח) רוצה לומר אם שחט צנה קודם הוא גם כן חייב מדכתיב לא תשחטו משמע דמלינו שני שוחטים חייבין בין השוחט האם בין השוחט הבת והיכן מלינו על כרחק צריך לומר דמיירי בשלש פרות אם וצתה וצתה וצתה ולעולם הראשון פטור. ואין לומר דמיירי כגון ששחט זה האם ושנים האחרים שחטו כל אחד צתה לזה פשיטא הוא דשנים אחרונים חייבים דהא תרווייהו אותו ואת בנו נינהו אלא ודאי כך מלינו כגון ששחט אחד פרה ואחד שחט אמה דהוא חייב ואחד שחט צתה אף על פי שהראשון ששחט צתה קודם ולמה יתחייב מי ששחט האם אלא לאו שמע מינה אף אם שחט בנו קודם ואחר כך אותו חייב: (שפת חכמים)

אבן עזרא וְשׁוֹר או שָׁה. פירשתיו והמצוה על זכר ונקבה: (אבן עזרא)

הרמב"ן אֶתְּךָ וְאֶת בְּנוֹ. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש"י פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב (חולין עט) וכן דעת אונקלוס והוא הנכון בגמרא בדין אותו ואת בנו אבל דרך הכתוב כשמזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה ואם

כן היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד והזכיר האם והבן והיה שבעת ימים תחת אמו אמר כי במינין הנזכרים האלו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד (הרמב"ן)

בעל הטורים **אותו ואת בנו**. ב' הכא ואידך ועבדו אותו וגוי' ואת בנו גבי נ"נ בשביל שנא' אותו ואת בנו לא תשחטו ביום א' והוא לא עשה כן אלא שחט בני צדקיהו לעיניו ע"כ נאמר בו ועבדו אותו ואת בנו עד בא עת ארצו גם הוא ועבדו בו גוים רבים שנהרג בלשצר ונטלה ממנו המלכות. סמך אותו ואת בנו לשור או כשב לומר שנוהג במוקדשין: (בעל הטורים)

[כט] וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבֶח תּוֹדָה לַיהוָה לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבְּחוּ:

אונקלוס וְאָרִי תִפְסוּן נְכִסְתָּ תּוֹדְתָא קָדָם יְיָ לְרַעְוָא לְכוּן תִּפְסִינָה: (אונקלוס)

יונתן וְאָרִים תִּפְסוּן נְכִסְתָּ לְשִׁמָּא דִּי לְרַעְוָא לְכוּן תִּפְסוּן: (תרגום יונתן)

רש"י **לרצונכם תזבחו**. תחלת זביחתכם הזהירו שיהא לרצון לכם, ומהו הרצון: **ביום ההוא יאכל**. לא צא להזהיר אלא שיהא שחיטה על מנת כן, אל תשחוטוהו על מנת לאכלו למחר, שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם, לדעתכם, מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים, ואף על פי שפרט צנאכלים לשני ימים, (ט) חזר ופרט צנאכלין ליום אחד, שיהא זביחתן על מנת לאכלן **בזמנן**: (רש"י)

שפתי חכמים (ט) **צפרקת לו דכתיב ואם האכל יאכל מצטר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה**. חזר ופרט צנאכלים וכו' שהשלמים האמורים כאן הם שלמים הנאכלים **ליום אחד**: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **וכי תזבחו זבח תודה**. שיאכל ביום אחד בעבור שהזכיר שור או שה שלא ישחט ביום אחד והוסיף על הפרשה הכתוב בצו את אהרן מלת לרצונכם: (אבן עזרא)

בעל הטורים **וכי תזבחו**. סמך לאותו ואת בנו רמז למה שאמרו בד' פרקים בשנה צריך להודיע אמו מכרתי היום לשחוט וכל הפרקים ברגלים לכך סמך אותו לרגלים: (בעל הטורים)

ספורנו **[כטל] לרצונכם תזבחו**. ביום ההוא יאכל. יהי רצונכם וכונתכם בעת שתזבחו שביום ההוא יאכל. וזה כי אני ה'. פועל פעלתי תמימה ונותן גבול על שלימות בלתי מקבל הפחות והיתר: (ספורנו)

[לז] **ביום ההוא יאכל לא תזבחו ממנו עד בקר אגני יהיה**:

אונקלוס בְּיוֹמָא הַהוּא יְתָאֲכַל לָא תְשַׁאֲרוֹן מְנַה עַד צַפְרָא אֲנָא יְיָ: (אונקלוס)

יונתן בְּיוֹמָא הַהוּא יְתָאֲכִיל לָא תְשַׁיִירוֹן מְנִיָּה עַד צַפְרָא אֲנָא יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י בַּיּוֹם הַהוּא יֹאכֵל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֲלֵךְ שְׂתֵהֵא שְׁחִיטָה עַל מִנְתָּ כּוֹן, שְׂחֵם לְקַבּוֹעַ לֵה זְמַן אֲכִילָה, כְּבַר כְּחֵיב וּבְסַר זְבַח תּוֹדַת שְׁלָמִיו וְגוֹ' (ויקרא ז, טו.). אֲנִי ה'.

דַּע מִי גָזַר עַל הַדָּבָר וְאֵל יִקַּל צַעֲיִנִיד: (רש"י)

אבן עזרא וְטַעַם אֲנִי ה'. לְהִיּוֹת הַתּוֹדָה שְׁלִימָה: (אבן עזרא)

בעל הטורים לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בְּקָר. וְסַמֵּיךְ לִיָּה אֲנִי ה' וְשִׁמְרַתֶּם מִצְוֹתַי לֹוי שְׂאִין מִעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת כְּלוֹמַר לֹא תוֹתִירוּ הַמִּצְוֹת: (בעל הטורים)

[לא] וְשִׁמְרַתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה:

אונקלוס וְתִטְרֹון יְתַטְרֹון פְּקוּדֵי וְתַעֲבְדוּן יְתַהוֹן אֲנָא יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וְתִטְרֹון יְתַטְרֹון יְתַהוֹן אֲנָא יְיָ דִּיחַב אֲגַר טַב לְנִטְרֵי פְקוּדֵי וְאוֹרִיִּיתֵי: (תרגום יונתן)

רש"י וְשִׁמְרַתֶּם. זֶה (ו) הַמִּסְנָה (ת"כ פרק ט, ג.): וְעִשִׂיתֶם. זֶה הַמַּעֲשֶׂה: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) רוֹלָה לּוֹמַר שְׁשׁוֹנָה וְשׁוֹמַר כָּל הַמִּצְוֹת בְּלִבְךָ, וְאַחֲרַי כֵּךְ וְעִשִׂיתֶם מַה שְׁשׁוֹמַר בְּלִבְךָ כִּי לְעוֹלָם הַפְּעוּלָה אַחֲרַי הַמַּחֲשָׁבָה דֵּהֵינּוּ הַשְּׁמִירָה בְּלִבְךָ: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וְשִׁמְרַתֶּם מִצְוֹתַי. בְּלִב: וְעִשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה'. שְׂאֲחַקוֹר מַה שֵׁשׁ בְּלִב וְאַרְאֶה כָּל הָעֲשׂוּי: (אבן עזרא)

הרמב"ן וְטַעַם וְשִׁמְרַתֶּם מִצְוֹתַי. בְּכַאֵן יִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹמַר הַמִּצְוֹת שִׁזְהִירוּ בְּקַרְבָּנוֹת בְּמוֹמִים וּבְמַחֲסָרֵי הַזְּמַן קוֹדֵם שְׁבַעַה וַיּוֹם שִׁנְשַׁחְתָּהּ הָאֵם וְלַעֲשׂוֹת הַזְּבָחִים וְהַתּוֹדָה וְלַשְׁחִטָּה לְרִצּוֹן וַיִּכְלּוֹל כָּל הַמִּצְוֹת בִּיחָד וּכְבַר הַזְּכִיר לְמַעַלָּה בְּחֻקִּים וּבְמִשְׁפָּטִים (לְעִיל יֵט לֵז) וְשִׁמְרַתֶּם אֶת כָּל חֻקוֹתַי וְאֵת כָּל מִשְׁפָּטַי וְאָמַר לֹא תַחֲלְלוּ אֶת שֵׁם קֹדֵשׁ הַיְיָ בְּכֶם נוֹכַל וְזוֹבַח מִשַּׁחַת לֵה' כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּבִנְיָ אֶהְרֹן (לְעִיל פְּסוּק ב) וְלֹא יַחֲלְלוּ אֶת שֵׁם קֹדֵשׁ שִׁזְהִירוּ בְּקַרְבָּנוֹת מִן הַטּוֹמָאָה אוֹ הַמוֹמִין וְטַעַם וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (תו"כ פְּרָק ט ד) מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁנִּקְדַּשׁ אֶת שְׁמוֹ בְּמִצְוֹת לִיְהַרְגַּע עֲלֵיהֶן וְלֹא נַעֲבֹר וְזֶה טַעַם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאַרְץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים שֶׁהוּא טַעַם יִכְלּוֹל כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁרָאוּי לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם בַּעֲבוּר שֶׁאֲנַחְנוּ עֹבְדֵי אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ מִמִּצְרַיִם (הַרְמַב"ן)

[לב] וְלֹא תַחֲלְלוּ אֶת שֵׁם קֹדֵשׁ וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדְשְׁכֶם:

אונקלוס וְלֹא תַחֲלִלּוּן יֵת שְׁמָא דְקוּדְשֵׁי וְאַתְקַדְשׁ בְּגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ
מְקַדְשִׁכּוֹן : (אונקלוס)

יונתן וְלֹא תִפְסוּן יֵת שְׁמָא דְקוּדְשֵׁי וְאַתְקַדְשׁ בְּגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ מְקַדְשִׁכּוֹן :
(תרגום יונתן)

רש"י וְלֹא תַחֲלִלּוּ. לַעֲבֹר עַל דְּבָרֵי מִזִּידִין. (פ) מִמְּשַׁמֵּעַ שְׁנֹאמֵר וְלֹא תַחֲלִל, מֵהַ
תַּלְמוּד לֹאמֵר וְנִקְדַּשְׁתִּי, (ב) מִסּוּר עֲלָמָךְ וְקִדַּשׁ שְׁמִי, יִכּוֹל בִּיחִיד, תַּלְמוּד לֹאמֵר בְּחֹד
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכִשְׁהוּא מוֹסֵר עֲלָמוֹ יִמְסוֹר עֲלָמוֹ עַל מִנְתַּ לְמוֹת, שְׂכַל הַמוֹסֵר עֲלָמוֹ
עַל מִנְתַּ הַנֶּס, אִין עוֹשִׂין לוֹ נֶס, שְׂכַן מִלִּינוּ בְּחַנְנִיָּה מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרִיָּה שְׂלֹא מִסְרוּ
עֲלָמָן עַל מִנְתַּ הַנֶּס שְׁנֹאמֵר וְהֵן לֹא יָדִיעַ לְהוּא לְךָ מִלְכָּא וְגו' (דניאל ג, יח.), מִלִּיל וְלֹא
מִלִּיל יָדִיעַ לְהוּי לְךָ וְגו': (רש"י)

שפתי חכמים (פ) לַאֲנוּנוּ לֹאמֵר לְמִי שְׂרוּעָה לְהַעֲבִירָךְ עַל הַדַּת אֵל תִּשְׁמַע לוֹ לַעֲבֹר
עַל דְּבָרֵי: (ב) בְּשִׁלְמָא בְּלֹא זֵה הוּא אֲמִינָא חֲדָא עַל הַשּׁוּגָג וְחֲדָא אֲמִזִּיד וְקִאִי עַל
הַאֲדַם שִׁזְזָהָר שְׂלֹא יִבָּא לִידֵי אִיסוּר חֲמוּר שְׁהוּא מִזִּיד וְלֹא לִידֵי אִיסוּר קַל כְּגוֹן
הַשּׁוּגָג אֲבָל הַשְׂתָּא שְׁפִירָשׁ דְּאִיִּירֵי הַקֶּרָא בְּמִזִּידִין אִם כֵּן וְנִקְדַּשְׁתִּי לְמָה לִּי: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא וְטַעַם וְלֹא תַחֲלִלּוּ אֵת שֵׁם קִדְשֵׁי. עִם בְּנֵי אַהֲרֹן יִדְבֵר כִּי הִפְרַשָּׁה דְּבַקָּה
וְהֵם הַמְצוּוֹיִם שֶׁלֹּא יִשְׁחֲטוּ לָהֶם אוֹ לְיִשְׂרָאֵל אִם וּבֶן בְּיוֹם אֶחָד גַּם יִתְכַּן שְׁמִצּוּהָ
וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח תּוֹדָה לְכַהֲנִים וְהַעֲד שֶׁהַחֵל בְּפִרְשָׁה אַחַר כֵּן דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְעַד שְׁנֵי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (אבן עזרא)

בעל הטורים וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בְּגִי' זֶהוּ אֵין אוֹמְרִים קְדוּשָׁה פְּחוֹת
מֵעֲשֵׂרָה: בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְסִמִּיךְ לִיה מוֹעֲדִים שְׁבִמּוֹעֲדִים מִתְּקַבְּצִים כְּדִי
לְהַתְּפִיל וְלְהַלֵּל לְהַקְבִּי'ה שְׁבִרּוּב עִם הַדְּרַת מֶלֶךְ: מְקַדְשְׁכֶם. וְסִמִּיךְ לִיה מוֹעֲדֵי הֵי
שְׁחִיב אָדָם לְטַהַר אֵת עֲצָמוֹ בְּרַגְלֵי: (בעל הטורים)

ספורנו וְלֹא תַחֲלִלּוּ אֵת שֵׁם קִדְשֵׁי. וּמֵאַחַר שֶׁאַתֶּם רוֹאִים אֵת פְּעוּלְתִי עַל זֶה
הַשְּׁלֵמוֹת, אִם כֵּן אַתֶּם הַמְּקוּדְשִׁים לְלַכַּת בְּדַרְכֵי אֵל תַּחֲלִלּוּ אֵת שֵׁם קִדְשֵׁי
בְּפְעוּלוֹת חֲסֵרוֹת וּמְגוֹנוֹת, כְּעִנְיָן וַיִּבֵּא אֵל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה וַיַּחֲלִלוּ אֵת שֵׁם
קִדְשֵׁי: וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם נִפְלְאוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּדְרַתִּי בְּאִמְרֵי
הֵנָּה אֲנִכִי כוֹרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל עַמֶּךָ אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת וְהִטַּעַם בְּזֵה כִּי אֲמַנֵּם אֲנִי הֵי
מְקַדְשְׁכֶם: (ספורנו)

[לג] הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה: (פ)

אונקלוס דְּאַפִּיק יְתְּכוֹן מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמַהְוֵי לְכוֹן לְאֱלֹהָא אֲנָא יְיָ: [פ] (אונקלוס)

יונתן דְּהִנְפִיק יְתְּכוֹן פְּרִיקוֹן מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם מְטוּל לְמַהְוֵי לְכוֹן לְאֱלֹהָא אֲנָא יְיָ:
(תרגום יונתן)

רש"י המוליח אתכם. על מנת כן: אני ה'. נאמן לשלם שכר: (רש"י)

אבן עזרא המוציא אתכם ובסוף אני ה' שהוא הדבור הראשון והוא עיקר כל המצות ואחר שהזכיר קדשי בני ישראל הזכיר הימים שיקריבו בהם העולות והחל מהשבת: (אבן עזרא)

ספורנו המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. להיות מנהיג אתכם בלתי אמצעי כמשפט הנבדלים מחומר בהיותכם הולכים בדרכי קדושתו כאמרו אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו: אני ה'. לא שניתו ואעשה כמאז אם לא יהיו עונותיכם מבדילים ביניכם ובין אלהיכם כאמרו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות: (ספורנו)

ויקרא פרק-כג

[א] וידבר ויבא רביעי אל משה לאמר:

אונקלוס ומליל יי עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל יי עם משה למימר: (תרגום יונתן)

[ב] דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי יהוה אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה

אונקלוס מליל עם בני ישראל ותימר להון מועדי די תערעון ותהון מערעי קדיש אליו אנון מועדי: (אונקלוס)

יונתן מליל עם בני ישראל ותימר להון זמן סדורי מועדי די תתארעון ותהון מארעי קדיש אליו הינון זמן סדורי מועדי: (תרגום יונתן)

רש"י דבר אל בני ישראל וגו' מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם, שמעברים את השנה (מ) על גלויות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) הכי גרסינן עשה המועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם רוצה לומר שיהיו רגילים לעלות לרגל ומפרש והולך כיצד שמעברין כו'. כיון שנעקרו ממקומן מעברין דאם לא יעברו לא יוכלו לעלות ולהגיע לירושלים ללא עד אחר

הרגל ובשנה הבאה לא ירצו לעלות לרגל לסצורין שאינן יכולין לבא לירושלים קודם הרגל הלכך מעצרין. ועיין בסנהדרין 77 י"א: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **אלה הם מועדי**. בעבור היות שבתות רבות בשנה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **דבר אל בני ישראל**. אין לכהנים עסק בענין המועדות יותר מאשר לישראל בהם על כן לא הזכיר בפרשה הזאת אהרן ובניו רק "בני ישראל" שיכלול את כולם כאחד כי לא יפרש קרבנות המוספים בפרשה הזאת אבל הזכיר המועדים כאן בתורת כהנים בעבור שהם ימי הקרבנות וירמוז אליהם כמו שאמר "והקרבתם אשה לה" ואמר בסוף הפרשה (פסוק 14) אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים אבל לא האריך לבאר המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר ואחרי שמנה באי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ (במדבר כו ג) ביאר המוספים כולם בפרשת פינחס שיעשו אותם בארץ מיד ולדורות ועל כן אמר ביום הכפורים (לעיל טז לד) ויעש כאשר צוה ה' את משה שעשה כן במדבר והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא ינהגו אלא בארץ שהן באים בגלל הלחם שאמר בו (פסוק 1) כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו' אבל הימים עצמם נוהגים מיד והזכיר השבת במועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש שגם הוא יום מועד נקרא אותו מקרא קדש ואחר כך הבדיל שאר המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדס כלומר באי זה יום מן השבוע שיגיעו בו כי השבת קבוע הוא ביומו יבא לא נצטרך לקרוא אותו במועדו ועל דעת רבותינו (ת"כ פרשה ט ה) "אשר תקראו אותם במועדס" רמז לעבורים שתקראו אתם להם מועדים והנכון בעיני כי פירוש מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון וגו' ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה' בעבור שהפסיק בענין השבת והנה אמר מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם כי יזהיר בשבת פעמים רבות וירמוז עוד בכאן כי גם בבואו באחד מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם (שמות לה א ב) על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השניה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו' (פסוקים ב-ג) וחזר ואמר (שם פסוק ד) זה הדבר אשר צוה ה' קחו מאתכם תרומה והיא המצוה הראשונה בעבור שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה וראיה לפירוש הזה שלא הזכיר בשבת "והקרבתם אשה לה" כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ואמר בסוף הפרשה (פסוקים 14-15) אלה מועדי ה' וגו' מקראי קדש להקריב אשה לה' וגו' מלבד שבתות ה' שאין השבתות בכלל מועדי ה' וראיה עוד כי לא אמר בפרשה השניה "וידבר ה' אל משה לאמר" כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור הראשון הוא היה מצות המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו ולכן לא אמר בו "והקרבתם אשה לה" כאשר אמר במועדים והזכירה בסוף (בפסוק 16) עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן כאשר פירשתי וזהו מדרש חכמים שאמרו (תו"כ פרשה ט ז) מה ענין שבת אצל המועדות וכו' כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל רק סמכו הכתוב להם וטעם מקראי קדש שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה ולעשות אותו יום משתה כמו שנאמר בקבלה (נחמיה ח י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם והנה "מקרא קדש" מלשון קרואי העדה

(במדבר א טז) אחרי כן יאכלו הקרואים (שמואל א ט יג) וכן על כל מכוון הר ציון ועל מקראיה (ישעיהו ד ה) המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה ואונקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים (בראשית מט א) לשון מאורע בכל יום שיארעו תעשו אותם קדש ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי פנחס קמז) ארעם במאכל ובמשתה ובכסות נקיה כלומר שלא יהא חוקם אצלך כחק שאר הימים אבל תעשה להם מקרא של קדש לשנותם במאכל ובמלבוש מחול לקדש וגם זה דעת אונקלוס (הרמב"ן)

בעל הטורים מועדי ה'. מלא ו' על ו' חדשים שלוחים יוצאים: (בעל הטורים)

אור החיים מועדי ה' וגו'. גזירת הדיבור. רז"ל אמרו (תו"כ) כי הוא אשר תקראו אותם, פירוש כי מועדי ה' הם בזמן שיקראו אותם ישראל. וצריך לדעת למה חזר לומר אלה הם מועדי. עוד צריך לדעת למה חזר לצוות על השבת. ועוד רואה אני שחזר לומר פעם שני אחר מצוות השבת אלה מועדי ה'. ונראה כי שיעור הכתובים הוא שמתחלה צוה ה' כי עיקר המועדות תלוי בזמנים אשר יקראו אותם, וחש הכתוב שיטעו לומר שבכלל זה גם כן קדושת יום השבת אם יסכימו לדחותו מיומו ליום אחר יתקדש על פיהם, לזה חזר ופירש **אלה הם מועדי ששת ימים** וגו' פירוש אלה שהם שבתות הם מועדי מועדים שקבע הבורא ואינם בגדר השתנות. וחזר לומר **אלה מועדי ה' מקראי קודש** אשר הרשיתי אתכם שתקראו אותם אתם בחודש הראשון וגו' פסח שבועות ראש השנה יום כיפור סוכות אלו קדושתם אלא על פי ישראל:

עוד נראה לומר טעם שכפל לומר **אשר תקראו אותם** ב' פעמים, על דרך מה שכתב רמב"ם בפרק ד' מהלכות קידוש החודש וזה לשונו על שלשה סיבות מעברין השנה על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. ויש שם דברים אחרים שבת דין מעברין בשבילן מפני הדרכים וכו' ומפני הגשרים וכו' ומפני תנורי פסחים וכו' ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו לירושלים וכו' ע"כ. הרי כי לבי סיבות כוללות מעברין ומאחרין המועד, הא' לצד תנאי הזמן שיהיה באביב, והב' לצד כשרון העם, לזה אמר הכתוב ב' פעמים אשר תקראו אותם, ושלא תאמר שלצד תנאי הזמן שהתנה הכתוב חודש האביב לבד מעברין אבל לכשרון העם יעשה המועד בזמנים הנמצאים מוכשרים, תלמוד לומר ב' פעמים **אשר תקראו אותם**: (אור החיים)

ספורנו מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש. אחר שדבר בענין הקרבנות ומקריביהם שהכונה בהם השרות השכינה בישראל כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה דבר במועדים אשר בשביתתם יכוין לשבות ממעשה הדיוט בקצתם לגמרי כענין בשבת ויום הכפורים ולעסוק בכולם בתורה ועסקי קדש, כאמרו "ששת ימים תעבוד וכו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך" שתשבות ממלאכתך ויהיה עסקך כולו לה' אלהיך ובקצתם תהיה השביתה ממלאכת עבודה בלבד כמו שהוא הענין בשאר המועדים והכונה בהם שעם שמחת היום שישמח ישראל בעושיו יהיה העסק בקצתו בעסקי קדש כאמרם ז"ל יום טוב חציו לה' וחציו לכם ובזה תשרה שכינה על ישראל בלי ספק כאמרו אלהים נצב בעדת אל אמר אותם מועדים שתקראו אותם מקראי קדש פירוש אסיפות עם לעסקי קדש כי אסיפת העם תקרא מקרא כמו חדש ושבת קרוא מקרא וכן על מכוון הר ציון ועל מקראיה: **אלה הם מועדי.** הם אותם המועדים שארצה בס אמנם כשלא תקראו אותם מקראי קדש אבל יהיו מקראי חול ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד לא יהיו מועדי אבל

כלי יקר מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש. וסמיך ליה מצות השבת ופירש"י מה ענין שבת למועדים כו'. ואני אומר שכך פירושו כי כבר בארנו למעלה פר' ויקהל (לה.ב.) על מה שפירש רש"י הקדים שבת למלאכת משכן לומר לך שאין משכן דוחה שבת, כי בכ"מ המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת ופסוק זה אשר תקראו אותם מקראי קודש. מדבר בקביעות השנה והחדש וענין העיבור, ומסיק בילקוט פר' זו מנין שמחללין את השבת להעיד עליהם ת"ל אשר תקראו אותם במועדם יכול כשם שמחללין את השבת להעיד עליהם כך יחללו את השבת להודיע עליהם שנתקיימו ת"ל אשר תקראו כו' וע"כ הקדים למצות שבת מצות העיבור להודיע שהעיבור דוחה שבת ואחר השבת חזר ופרט מצות העיבור בפסוק אלה מועדי ה' כדי להקדים מצות השבת לעיבור לומר לך שאין העיבור דוחה שבת, והא להעיד עליהם, והא להודיע עליהם שנתקיימו, ודין זה יש גם במסכת ר"ה פרק א'.

ד"א אשר תקראו אותם במועדם, קריאה זו היא בד"ת שיתעסקו בהלכות פסח בפסח כו' לכך נאמר במועדם ועל קריאה זו אמר אלה הם מועדי אמנם כשאין עסוקים בהם כ"א במאכל ומשתה אינן מועדי ה' כלל ועליהם נאמר (ישעיה א.יד) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי. ומ"ש אלה תעשו לה' במועדיכם. (במדבר כט.לט) לפי שצריך ליתן חציו לה' וחציו לכם. (כלי יקר)

[ג] שֶׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שְׁבֻתוֹן מְקַרָּא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לְיַהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֵיכֶם : (פ)

אונקלוס שֶׁתָּא יוֹמִין תַּתְּעַבְדַּ עֲבִידָא וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת שְׁבֻתָא מְעַרְע קֹדֶשׁ כָּל עֲבִידָא לֹא תַעֲבֹדוּן שְׁבֻתָא הִיא קֹדֶשׁ יְיָ בְּכֹל מוֹתְבְּנִיכוֹן : [פ] (אונקלוס)

יונתן שִׁיתָא יוֹמִין תַּתְּעַבִּיד עִבְדֵי דְא וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבָא וְנִיחָא מְאַרְע קֹדֶשׁ כָּל עִבְדֵי דְא לֹא תַעֲבֹדוּן שְׁבֻתָא הוּא לְיְיָ בְּכֹל אֲתַר מוֹתְבְּנִיכוֹן : (תרגום יונתן)

רש"י שֶׁשֶׁת יָמִים. מה ענין שבת אלל מועדות, ללמדך שכל המחלל את המועדות, מעלין עליו כאלו חלל את השבתות, וכל המקיים את המועדות, מעלין עליו כאלו קיים את השבתות: (רש"י)

אבן עזרא בכל מושבותיכם. בארצכם וחוץ מארצכם בבית ובדרך : וטעם שבת הוא לה'. פירשתיו. ואחר כן הזכיר המועדים ואמר בשבת אלה הם מועדי ובמועדים אמר במועדם והטעם באיזה יום שיהיה מהשבוע והנה אני נותן לך כלל בדברי המועדים כי בזמן שבת המקדש קיים היו המועדים נמסרים לבית דין הלא תראה כי אמר על פסח חזקיהו ויועץ המלך ואחר שקבע ראש חודש ניסן עבר השנה ובזה תפשוהו חכמינו ז"ל כי היה ראוי שלא יעבר ניסן בניסן והמעתיקים אמרו כי בית דין היה מסתכל בדברים רבים בקביעות השנה ואמרו על רבי עקיבא שקבע שתי שנים מעוברות שנה אחר שנה לפי צורך השעה ואין בכל המקרא ראייה איך היו ישראל קובעים החדשים והמועדים ומה שאמר הגאון כי על חשבון העיבור היו נסמכים איננו אמת כי במשנה גם בתלמוד ראיות

שהיה פסח בבד"ו גם שני מעשיות שם ועבור השנים קרוב מתוספת שנת החמה על הלבנה ואיננו על דרך הקדמונים ותחלת החשבון וי"ד פ"י שים עם לבהר"ד ד"ח תתע"ו יבא המולד וי"ד כי שנה נוספה להחל מחשבון בהר"ד בעבור חמשה הימים שהיו קודם בריאת האדם ויום בשנה חשוב שנה וזה לא יזיק על כן לא תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי לא היתה והנה העבור אחר שנה וחצי שנה והעבור בנוי על המהלך התיכון על כן אמרו פעמים שבא בארוכה ובקצרה ואין הקביעות רודף אחר ראית הלבנה בירושלים או בקצה מזרח או במערב כלל והעד מקום המחברת התיכונה כי הנה היא על ירושלים ועוד שראינו פעמים רבות הלבנה בחדש ניסן בליל שני וכן היתה נראית בכל העולם וקביעות החדש היה ליל שלישי וכן אירע לשלשה חדשים קודם ניסן וזה נתקן בשנת גטר"ד בעבור הדחיה גם פעמים היה הקביעות בתשרי יום חמישי ולא נראית הלבנה בליל שבת והיה האויר זך וזה יקרה בכל שנה שהמולד קרוב מחצי היום והיתה הלבנה בחצי גלגל הגבוה גם אין הקביעות בנוי על עת התחברות המאורות אפילו במהלך האמצעי כי הנה בטור"ד גם גטר"ד יוכיחו ולולי שלא אאריך הייתי מפרש סוד העיבור וסוד ההלכה החמורה שהוא נולד קודם חצות והכלל שחז"ל העתיקו לנו שנסמוך על העיבור בגלות וכן קבלנו מפי נביאים ולא נוכל לעשות דבר אחר טוב ממנו וזה ששמו ב' ימים בגלות והוא על דבר ספק והמתענים יום הכפורים שני ימים מה יועילם בעבור הדחיות כי בשנת גטר"ד אם על המולד היה ראוי שיתענה בשמונה לקביעותנו וכי למה נעוות אנחנו חשבון שנתנו בעבור שנה אחרת וכן יקרה להם עם הראיה: (אבן עזרא)

בעל הטורים **מקרא קדש**. בגי' משתה. מקרא קדש. בגי' במאכל ובכסות נקיה: (בעל הטורים)

ספורנו **שבת היא לה'**. הוא היוצר אור ובורא חשך קובע אותם בכל מושבותיכם. אף על פי שתשתנה תחלת היום והלילה כפי השתנות האורך בגלילות מתחלפות ועם זה היתה השבת הראשונה משוערת כפי איזה אורך מיוחד בהכרח מכל מקום תהיה תחלת השבת וסופה בכל אחד מהגלילות ליושביו כפי התחלת היום והלילה בגליל ההוא: (ספורנו)

[ד] אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:

אונקלוס אֵלֶּין מוֹעֲדֵיָא דִּינֵי מְעָרְעֵי קֹדֶישׁ דִּי תִעְרְעוּן יְתְהוּן בְּזַמְנֵיהוּן: (אונקלוס)

יונתן אֵלֶּין זְמַנֵי סְדוּרֵי מוֹעֲדֵיָא דִּינֵי מְאַרְע קֹדֶישׁ דִּי יְתְרְעוּן יְתְהוּן בְּזַמְנֵיהוּן: (תרגום יונתן)

כ"י **אלה מועדי ה'.** למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר (נ) **זקודש החדש:** (כ"י)

שפתי חכמים (נ) **רואה לומר לעיל כתיב מועדי ה' אשר תקראו אותם וקרינו אתם** רואה לומר דתלוי הכל צבית דין אם מעברין השנה מעובר ואם לאו אינו מעובר, וכאן גם כן כתיב מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם משמע דתלוי צבית דין שאם קדשוהו מקודש ואם לאו אינו מקודש: (שפתי חכמים)

ספורנו אלה מועדי ה'. אחר שדבר בשבת שמועדה כבר נקבע כאמרם ז"ל (פסחים פרק ע"פ) שבת היא דקבעה אנפשה התחיל בענין המועדות אשר מועדם הוא על ידי קריאת בית דין, כמו שבא בקבלה (ראש השנה כה, א) אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין אתם אפילו מוטעין: (ספורנו)

ה בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֲדָשׁ בֵּין הָעֲרָבִים פֶּסַח לִיהוָה:

אונקלוס בִּיְרַחָא קִדְמָאָה בְּאַרְבַּעַת עֶשְׂרָא לְיַרְחָא בֵּין שְׁמֵשֵׁיא פֶּסַחָא קִדְמֵ יְיָ:
(אונקלוס)

יונתן בִּיְרַחָא דְנִיֶּסוֹן בְּאַרְבַּיִסְר לְיַרְחָא בֵּינֵי שְׁמֵשֵׁתָא זְמַן נִיכְסַת פִּיֶּסְחָא לְשֵׁמָא דְיְיָ:
(תרגום יונתן)

רש"י זֵין הָעֲרָבִים. מַשָּׁא שְׁעוֹת (ס) וְלַמַּעֲלָה: פֶּסַח לַה'. הַקֶּרֶבֶת (ע) קֶרֶבֶן שְׁמֹו
(רש"י) פֶּסַח:

שפתי חכמים (ס) רֹוֹלָה לֹוֹמֵר דְּכַתְחִילַת הַיּוֹם עַד שֶׁשָּׁא שְׁעוֹת מֵאִיר הַיּוֹם כִּיּוֹתֵר וְכַשִּׁיגִיעַ מַשָּׁא שְׁעוֹת וְלַמַּעֲלָה אִינוֹ מֵאִיר כֹּל כַּד כְּכַתְחִילָהּ, וְאִם כֵּן מַשָּׁא וְאִילֶךְ נִקְרָא עֶרֶב וְכַשִּׁיִּקְרַב הַלֵּילָה שְׁהוּא מֵאִפִּיל כִּיּוֹתֵר זֶהוּ עֶרֶב מִמַּלְא נִמְלֵא מַשָּׁא שְׁעוֹת וְאִילֶךְ עַד הַלֵּילָה נִקְרָא הַכֹּל זֵין הָעֲרָבִים: (ע) דַּפְסָח לֹא קָאִי אִיוֹם טוֹב אֲלֹא אַהֲקֶרֶבֶת כו':
(שפתי חכמים)

אבן עזרא בֵּין הָעֲרָבִים. פִּירְשֵׁתִיו: אֲבָן עֲזָרָא

אור החיים בֵּין הָעֲרָבִים פֶּסַח לַה' פִּירוֹשׁ חֶלֶק הַנוֹגַע לַה' מִקֶּרֶבֶן פֶּסַח שֶׁהוּא מֵתָן דְּמִים וְהַקְטֵרַת חֲלָבִים יִהְיֶה בֵּין הָעֲרָבִים, אֲבָל חֶלֶק הַנוֹגַע לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא אֲכִילַת הַבֶּשֶׂר יִהְיֶה בְּלֵיל ט"ו עַל מִצּוֹת וּמִרּוֹרִים. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ פֶּסַח לַה' לְצַד שִׁפְסַח מִצָּרִים שֶׁהוּא פֶּסַח רִאשׁוֹן עֲשׂוּהוּ לְאַהֲבַת הָעֶרֶב וְהַמוֹעִיל, הָעֶרֶב שֶׁאִמְרוּ ז"ל (שְׁמוּ"ר פִּי"ט) שֶׁנִּתְבַּשֵּׁם פֶּסַחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מִרּוּחוֹת (מִרִּיחַ) גֵּן עֵדֶן, וְעֵינַן מֵה שִׁפִּירְשֵׁתִי בַּפְּרִשְׁתָּא בַּא (יב מג), וְהַמוֹעִיל לַפֶּסַח הַמִּשְׁחִית עַל בְּתִיחֵם, וְכַאֲן אִמְר כִּי פֶּסַח דּוֹרוֹת יַעֲשׂוּהוּ לְשֵׁם ה' הַגֵּם שֶׁאִין בּוֹ אַחַד מִשְׁתִּיחֵן: (אור החיים)

ספורנו בֵּין הָעֲרָבִים פֶּסַח לַה'. הַזְכִּיר עֲנִין הַפֶּסַח אֶף עַל פִּי שֶׁאִין יוֹמוֹ מִקְרָא קִדְשׁ כִּי הִיא סִבַּת הַשְּׁתַנּוֹת זְמַנֵּי הַמוֹעֲדִים כִּי אִמְנֵם הִיוֹת הַכּוֹנֵה שִׁיחִיה זְמַן זֶבַח הַפֶּסַח לְדוֹרוֹת מִכוּוֹן עִם הַזְמַן שֶׁהִיא הַזְבַּח שֶׁל אוֹתָהּ פִּסִּיחָה שֶׁנַּעֲשִׂית בַּחֲצֵי אוֹתָהּ הַלֵּילָה בְּכִיוּן הִיא סִבָּה שִׁיחִיה זֶה מִסּוֹר לְבֵית דִּין וְעִבּוּרִיהֶם וְחֲשִׁבוֹנָם. כְּמוֹ שְׁבֹאֵר בְּאִמְרוֹ שְׁמוֹר אֶת חֲדָשׁ הָאֲבִיב וְעֲשִׂית פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ וְכוּ' וְבֹאֵה הַקֶּבֶלָה עַל זֶה שִׁקְבְּעוּ חֲדוֹשׁ הַלְּבָנָה שֶׁל פֶּסַח שִׁיחִיה בְּאֲבִיב: (ספורנו)

נ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת לִיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ:

אונקלוס ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין חגא דפטרירא קדם יי שבועא יומין
פטריר (אונקלוס)
תיכלון :

יונתן ובחמיסר יומין לירחא הדין חגא דפטרירא לשמא דיי שבועתי יומין פטריר
(תרגום)
יונתן :

[1] ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם פל מלאכת עבדה לא תעשו:

אונקלוס ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכוון פל עבידת פלחון לא תעבדון:
(אונקלוס)

יונתן ביומא קדמאה דחגא מארע קדיש יהי לכוון פל עיבידת פולחנא לא תעבדון:
(תרגום)

הרמב"ן כל מלאכת עבודה. אפילו המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כד הבנתי מת"כ (פרשה יב ח) דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו' לשון רש"י ואיננו נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכת דבר האבד ויבאו שאר המלאכות מק"ו וא"כ ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד שא"כ הרי חולו של מועד רמוז בתורה שמותר בדבר האבד והם אמרו (חגיגה יח) לא מסרה הכתוב אלא לחכמים שאין בתורה רמז איזו מלאכה מותרת ואיזו מלאכה אסורה ולשון "עבודה" כולל הוא כל המלאכות והשמושים עובד אדמתו ישבע לחם (משלי יב יא) ועבדך שש שנים (דברים טו יח) ועבדת את אויביך (שם כח מח) ואינו משמש בשום מקום בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום לא תעשה למחר אבל פירוש "מלאכת עבודה" כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט) ובכל עבודה בשדה (שם א יד) ונעבדתם ונזרעתם (יחזקאל לו ט) וקין היה עובד אדמה (בראשית ד ב) ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחילה (שמות יב טז) כל מלאכה לא יעשה בהם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים "כל מלאכה" ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש כי "מלאכת עבודה" ילמד על זה אבל בפרשת כל הבכור (דברים טז ח) בחג המצות אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה והטעם מפני שכבר התיר בו בפירוש אוכל נפש ולא הוצרך לאמר בו "כל מלאכת עבודה" והזכיר "מלאכה" סתם ולא אמר "כל מלאכה" כמו שנאמר בשבת (לעיל פסוק ג) ויום הכפורים (להלן פסוק כח) כי הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתך עליה וכתב רבי חננאל כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מתיר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם ומפני שמזכיר שם "כל מלאכה" הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם פירוש "מלאכת עבודה" מלאכה המשתמרת לעבודת קנין כגון זריעה וקצירה וחפירה וכיוצא בהם אבל אוכל נפש אינה מלאכת עבודה זה לשונו והברייתא שבת"כ (פרשה יב ה-ח) כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל מלאכת עבודה דברי רבי יוסי הגלילי

רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש (להלן פסוק לו) אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורים א"כ למה נאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשיית מלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא וכו' ופירושה שר' יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה' (להלן פסוקים לו לה) לומר שהכתוב אסור עשייה במועדי ה' כולם יכול שיהו כולן שוין באיסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה' שהמקרא נדרש לפניו ולפני פניו מיעט הכתוב עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו (פסוק לו) שמיני עצור בכל מלאכת עבודה ואין חולו של מועד אסור כמוהו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכה בלבד שאמר "לא תעשו" ולא הזכירה הכתוב ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים ולפי גרסת רש"י ג"כ כך היא מתפרשת והברייתא הזו היא שנויה בגמרא חגיגה (יח) דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר וכו' ושם עוד מה שביעי אסור אף ששי אסור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו' שנו בגמרא ב"כ מלאכה" ושנו בת"כ ב"כ מלאכת עבודה" שתפסו להם במדרש לשון הכתוב שאין לומר ביום טוב ב"כ מלאכה" אלא ב"כ מלאכת עבודה" ושניהם לדבר אחד נתכוננו שיו"ט אסור בכל מלאכת עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה בתורה ומסרה הכתוב לחכמים ובספרי (ראה קלה) רבי ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת (דברים טז) מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה וגם זו כפי השיטה שאמרנו הרי הארכנו בעניני הברייתות השנויות בענין הזה להעלות דברי רז"ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובים האלו ועם כל זה מצאתי קושיא על דברינו מברייתא השנויה בספרי (פנחס קמז) כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר כח יח) מגיד שאסור בעשיית מלאכה מנין להתיר בו אוכל נפש נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן (שמות יב טז) מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש ונראה לי כי "עבודה" אצל רבותינו ז"ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבודת עבד (ויקרא כה לט) עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט כה) עבדו את כדרלעומר (שם יד ד) וכן עבודת עבודה ועבודת משא (במדבר ד מז) עבודת כל טורח שבאהל ועבודת משא בכתף ואם כן היה באפשר שמלאכות קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותרת ואע"פ שאינה אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור ועל כן שאל מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שנתיר כל אוכל נפש אפילו בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפילו הקלות שבהם מלאכת עבודה איקרו תלמוד לומר מקרא קדש לגזירה שוה ששם באה כל מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להתיר וראיתי במכילתא (בא ט) דתני אך אשר יאכל לכל נפש (שמות יב טז) כל אוכל נפש דוחה י"ט ואין כל עבודה דוחה י"ט ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה י"ט כל אוכל נפש דוחה י"ט מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה את השבת תלמוד לומר אשר יאכל לכל נפש מקצת עבודה דוחה את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת ופירוש מקצת עבודה כגון חובת היום תמידין ומוספין ואין כל עבודה דוחה י"ט נדרים ונדבות או עולת נדבה אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פירושו אלא שירמוז למה שאמרנו שהבא בטורח גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל כמנהגו של אדם לעצמו יהיה מותר או מקצתו כדי חייו וכולו

תבשילין מרובין לתענוג והכלל במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש (הרמב"ן)

לח והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו: (פ)

אונקלוס ותקרבון קרבנא קדם יי שבועא יומין ביומא שביעאה מערע קדיש כל עבדת פלחון לא תעבדון: [פ] (אונקלוס)

יונתן ותקרבון קרבנא לשמא דיי שבעתי יומין ביומא שביעאה דחנא מארע קדיש כל עבדת פולחנא לא תעבדון: (תרגום יונתן)

רש"י והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים צפרשת פנחס, ולמה נאמרו כאן, לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה'. מכל מקום, אם אין פרים, הבא חילים, ואם אין פרים וחילים, הבא כבשים: שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת, שם דבר הוא שזוהי של ימים, (פ) שטיינ"א זלע"ז, וכן כל לשון שמונת, ששת, חמשת, שלשת: מלאכת עבודה. אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה ולורך שיש חסרון כיס צבטלה שלהן, כגון דבר האבד, כך הצנתי מתורת כהנים (פרשתא יב, תו), דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה (ט) וכו': (רש"י)

שפתי חכמים (פ) והכוונה בזה כי שבעה הוא שם תואר לקבוצ שבעה שהם בעלי חומר או בעלי חיים או למחים או דוממים, אבל שבעת מורה על השבעה המופשטים מן החומר כמו הגבורה והחכמה שהם מופשטים מהחומר לא כמו הגבור והחכם שהוא מורה על החיבור עם החומר ומפרש אחריו ממה הוא הקיבוץ מימים, ועיין צפרשת זא (ר"ס): (ט) ומתוך דבחול המועד מותר דבר האבד משמע דביום טוב עלמו אפילו דבר האבד אסור: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אשה לה'. בפרשת פינחס: (אבן עזרא)

הרמב"ן והקרבתם אשה לה' שבעת ימים. יאמר שיהיו כל שבעת הימים חג להקריב אשה לה' לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי ולא פירש האשה כי הוא עתיד להזכירו בפרשה מיוחדת לכל אשי המועדים (סוף פרשת פנחס) כאשר רצה שינהגו בהן וכפי מה שפירשתי (לעיל פסוק ב) ומדרש רבותינו (תו"כ פרק יא ה) לומר שנקריב בהן אשה מכל מקום אע"פ שאין לנו כל המוספין שלימים ונכון הוא (הרמב"ן)

ספורנו והקרבתם אשה לה' שבעת ימים. להודיע שאין חול המועד חול לגמרי כי בהיות בהם קרבן צבור נוסף על התמיד כמו ביום מקרא קדש הוא מכלל החג בלי ספק ולא באר ענין המוספין בזה שאין זאת הכונה עתה כמו שלא באר ענינם גם בשאר המועדים. ובזה האופן כתב בחג הסכות להורות על קדושת חול המועד אמנם בראש השנה הזכיר גם כן אשה לה' להורות שיש מוסף נוסף על של ראש

חדש, כאמרו מלבד עולת החדש ומנחתה אבל בשבת וחג השבועות ויום הכפורים לא הזכיר ענין המוספים כלל, כי מה שכתב ביום הכפורים והקרבתם אשה לה' הם עולות וחטאות כהן גדול והצבור המבוארים בפרשת אחרי מות וכלל שבת והפסח וחג המצות בדבור אחד כי שלשתם נצטוו קודם מתן תורה אבל בשאר המועדות ייחד לכל מועד דבור לעצמו והתחיל דבור חג השבועות מן העומר כי מאז מתחיל קציר בעומר וספירת השבועות שהם מענין החג הנקרא חג קציר וחג השבועות שבו נתן הודאה לאל יתברך כי אמנם מכוונות הרגלים הם התפלה וההודאה כמו במועד חדש האביב התפלה לאל על האביב וההודאה על החירות. ובהיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחלת האביב עד הקציר כאמרו שבועות חקות קציר ששמר לנו היה העומר הודאה על האביב כמקריב ביכורי השדה לבעלים והיה הקרבן עמו לתפלה על העתיד והיתה הספירה זכרון לתפלת יום יום והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר וחג האסיף על טוב האסיף: (ספורנו)

[ט] וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:
אונקלוס וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימְרֵי: (אונקלוס)
יונתן וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימְרֵי: (תרגום יונתן)

[י] דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְקִצְרְתֶם אֶת קְצִירָהּ וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן:

אונקלוס מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן אָרִי תַעֲלוֹן לְאָרְעָא דִּי אֲנָא יְהִיב לְכוֹן וְתַחְצְדוֹן יְתַחְצְדָה וְתִיתוֹן יְתַעִימְרָא רִישׁ חֲצָדְכוֹן לְוֹת פְּהֶנְא: (אונקלוס)

יונתן מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן אָרוֹם תַעֲלוֹן לְאָרְעָא דְאֲנָא יְהִיב לְכוֹן וְתַחְצְדוֹן יְתַחְצְדָא וְתִיתוֹן יְתַעִימְרָא שִׁירוֹי חֲצָדְכוֹן לְוֹת פְּהֶנְא: (תרגום יונתן)

רש"י ראשית קצירכם. שתהא ראשונה (ה) לקציר: עומר. עשירית האופה, כך היתה (ו) שמה, כמו וימודו בעומר (שמות טז, יח): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) כלומר שלא יהא רשות לישראל לקטור שדותיהם עד שיקטור העומר תחילה לכל הנקצרים, ולא שתפרש ראשית קצירכם כלומר דוקא מראשית קציר השדה תקריבו העומר אבל לא מסוף קציר השדה או אמלע: (ו) כלומר שם המדה המכילה בתוכה עשירית האופה קרוי עומר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם להזכיר כי תבאו אל הארץ. בעבור שישמרו כל השבתות במדבר ופסח בהר סיני כי זו הפרשה סמוכה להקמת המשכן: וטעם דבר אל בני ישראל. שיתחברו ואחר כן ואמרת אליהם: (אבן עזרא)

הרמב"ן דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ. בעבור שיחדש

בכאן בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה מלבד השבתון והמקרא קודש תתיחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה "דבר אל בני ישראל" ומפני שחג השבועות זמנו תלוי בעומר אמר הכל בפרשה אחת ובעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד ושניהם מענין אחד בדין העונות וכפרתם לשבים לא אמר ביום הכפורים "דבר אל בני ישראל" כי יספיק לו בדבור הראשון ועשה מהן שתי פרשיות שהם ענינים שונים וטעם וקצרתם את קצירה שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור (דברים טו ט) מהחל לך חרמש בשום קמה כי אסור להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור (הרמב"ן)

בעל הטורים קצירה. שנים וקצרתם את קצירה ביבוש קצירה שאם תביאו העומר וקצרתם את קצירה ואם לאו ביבש קצירה: (בעל הטורים)

[יא] והניף את העמר לפני יהוה לרצונכם ממחרת השבת וניפנו הפהן:

אונקלוס וירי ית עומרא קדם יי לרעוא לכוון מבתר יומא טבא ורימניה פהנא: (אונקלוס)

יונתן וירי ית עומרא קדם יי לרעוא לכוון מבתר יומא טבא קמאה דפסחא ורימניה פהנא: (תרגום יונתן)

רש"י והניף. כל תנופה מוליד ומביא מעלה ומוריד, (ז) מוליד ומביא לעלור רוחות רעות, מעלה ומוריד לעלור (ח) טללים רעים (מנחות סב): לרננס. אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרלון לכס: ממחרת השבת. ממחרת יום טוב הראשון של פסח, שאם אתה אומר שבת בראשית (א) אי אתה (ב) יודע איזהו (סא סא): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) ואם תאמר מנא ליה לרש"י לתנופה הוא נאמר גם כן על מעלה ומוריד ויש לומר דילפינן גזירה שוה הונף הונף דכתיב צפרשת תלוא אשר הונף ואשר הורם והתם מוליד ומביא מעלה ומוריד דהונף היינו מוליד ומביא דהוא לשון הנפה בסודרין שעשוי להבריח הזבובים שמוליכים ומביאים אותם, והורם היינו מעלה ומוריד דהורם לשון הרמה ואם תגביה לריך אתה להורידו אף כאן כן: (ח) רואה לומר שיהיה הטל לצרכה ולא לקללה: (א) כל שבת נקרא שבת בראשית על שם ששבת זו הקדוש צרוך הוא במעשה בראשית: (ב) ואף על פי שזאת הראיה היא פריכא בגמרא והביא שם ראיות אחרות מכל מקום הביא ראיה זו משום שהיא תקובה לדברי לדוקים ובייתוסין משום הכי הביא ראיה זו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ממחרת השבת. אמרו חז"ל ממחרת יום טוב והמכחישים אמרו שהוא כמשמעו והמאמינים הביאו ראיות משנת השמטה והיובל והצום הגדול ויום תרועה שכתוב בו שבתון וכן שבתון נאמר באי של סוכות ובשמיני ואמרו כי שבע שבתות שבועות וכמוהו באי השבת עם יוצאי השבת והם שנים פירושים בפסוק

אחד והנה שלשים עיירים וראייתם תמימות וחכם ברומי הביא ראיה ממחרת הפסח מצות וקלוי ולא ידע כי בנפשו הוא כי הפסח ביום ארבעה עשר וממחרתו יום חמשה עשר וכן כתוב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון ולאכול קלי אסור עד עבור תנופת העומר והגאון אמר ששני פסחים הם פסח ה' ופסח ישראל ופסח ה' בליל חמשה עשר והנה ממחרת הפסח ביהושע יום ט"ז ויהיה פירוש ממחרת הפסח הכתוב בתורה ממחרת זבח הפסח ולא אמר כלום כי לא נקרא החג פסח רק בעבור שפסח השם על הבתים וממחרתו הוא לבקר יום ט"ו וכן כתוב כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת. ועוד אמר הגאון שמצות וקלוי היה מהישן וזה איננו רחוק כי הכתוב אמר על תנופת העומר שתהיה מהחל חרמש בקמה ואם תנופת העומר היתה יום חמשה עשר מתי קצרו ועשו מצות ועוד כי אין קציר כי הוא ראשית קציר שעורים גם יש כדמות ראיה על פירושו שאמר מעבור הארץ ויתכן שזה השם נקרא על התבואה שיש להשנה שעברה. וטעם מעבור הארץ ארץ סיחון ועוג והעד שאמר אחר כן מתבואת ארץ כנען ועוד כי קלוי איננו כמו קלי והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ואין פסוק קלוי באש טענה כי הוא תאר המעשה כי אביב קלוי באש יקרא קלוי ועוד יש להשיב מאין נדע כי הניף הכהן בעבר הירדן תנופת העומר כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם ועוד לא נתנה להם ולא בא הכתוב להזכיר מצות וקלוי רק בעבור ששבת המן וכן טעם כל הפסוק ועוד אמר הגאון אם השבת כמשמעו מאיזה שבת נחל לספור וישועה השיב כי שמנה עשר ימים הם שיש בהם קרבן ונקראו מועדים מלבד השבתות ואחר שיש קרבן ביום תנופת העומר לאות ולעד כי התנופה באחד מימות מועד האביב והנה שכח קרבנות ראשי חדשים שלא נזכרו ועוד כי הכתוב אמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים והיה ראוי שיאמר מלבד תנופת העומר גם זאת איננה טענה עלינו כי אנחנו נסמוך במצות על הקבלה והנה ביום שבועות לא הזכיר בפרשת פנחס מלבד כבשי השלמים ולמעלה פר בן בקר אחד ואילים שנים ובפנחס פרים שנים ואיל אחד גם יוכל המאמין להשיב כי בדרך נבואה ידע היו' שיהיה בו תנופת העומר שיום השבת יהיה הקכיעות והעד מערך הלחם שהיה בשבת והזכיר הכתוב איך יחשבו בשנה הראשונה ואז הקריבו שלמים והעולה הנזכרת ואחר כן הנזכר' בפנחס ואחר כך אמר בשבועותיכם שבעה שבועות ולא אמר שבתות ואין ראיה כי תחלת השבוע יום ראשון וטמאה שבועים יוכיח והנה ארמוז לך סוד אחד שכל המועדים תלויים ביום ידוע מהחדש ולא נאמר בחג השבועות (מספר) (ס"א יום מועד) בעבור הספירה שהיא מצוה וחז"ל העתיקו כי בחג שבועות היה מתן תורה ועליו נאמר כי חג ה' לנו. יש אומרים כי כל לרצונכם פירושו להיות לכם לרצון בעבור והניף את העומר לפני ה' לרצונכם וטעמו שתניפו ברצונכם והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים והמכחישים אמרו כי בן שנה איננו כבן שנתו כי בן שנתו עוד אין לו שנה ובן שנה שיש לו שנה תמימה והנה לא קראו בחנוכת המזבח כבש אחד בן שנתו לעולה ובפרשה אחרונה כבשים בני שנה שנים עשר: (אבן עזרא)

הרמב"ן ממחרת השבת יניפנו הכהן. ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו לשון רש"י ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמרא כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ והנה אין לחג השבועות זמן שימנה ממנו ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים הבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצוננו ואלה דברי תוהו אבל אם יהיה "ממחרת השבת" יום טוב כפי קבלת רבותינו יבוא הענין כהוגן כי צוה הכתוב תחילה (בפסוקים ו-ח) שנעשה בחדש

הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה ואחר כן אמר (בפסוקים ט-יא) כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה והיא השבת הראשונה הנזכרת כאן ולימד שלא ינהג העומר במדבר ובחוצה לארץ אבל "ממחרת השבת השביעית" (פסוק טז) "ושבע שבתות" (פסוק טז) לא יתכן לפרש אותם יום טוב אבל תרגם בו אונקלוס לשון שבוע וא"כ יהיו שתי לשונות בפסוק אחד והמפרשים אמרו כי הוא דרך צחות כמו רוכבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם (שופטים י ד) ובמקום אחר (דברים טז ט) פירש "שבעה שבועות" וכן באי השבת עם יוצאי השבת (מלכים ב יא ט) שבוע וכן מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר (עמוס ח ה) כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחת וחשבון הימים ממנו יקרא שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו שפעמים בשבת ב"ד יושבין בעירות (כתובות ב) ויתכן שיהיה כל "השבת" הנזכר בפרשה שבוע ויהיה טעם "ממחרת השבת" לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו אם כן יהיה היום ההוא ממחרת השבוע שעבר כאילו אמר יהיה יום התנופה ממחרת שבוע לימים העוברים וראשון לשבועות שיספור עד שישלים שבע שבתות ובעבור שהזכיר (בפסוק ו) "ובחמשה עשר יום" אמר שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספור ממנו שבע שבתות ואין לטעות ביום ארבעה עשר כי לא הזכיר ממנו רק "בין הערבים" (פסוק ה) וטעם תמימות תהייתה (פסוק טז) כי השבת עם ששת הימים תקרא שבת שלימה ופירוש "ממחרת השבת" כמו במחרת השבת וכן עד ממחרת השבת השביעית תספרו (פסוק טז) וכן ביום (ההוא) זבחכם יאכל וממחרת (לעיל יט ו) ואמרו כי לא יבא בי"ת במלת מחר ומחרת ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם (שמות יח יג) ויעש ה' את הדבר הזה ממחרת (שם ט) ו (ה) וכן כולם (הרמב"ן)

יב וְעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הַנִּיפֹכְם אֶת הָעֹמֶר כְּבֶשֶׂת תְּמִים בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה:

אונקלוס וְתַעֲבֹדוּן בְּיוֹמָא דְאַרְמוּתְכוֹן יַת עוּמְרָא אֲמַר שְׁלִים בְּר שְׁתִּיה לְעֹלְתָא קָדָם יי: (אונקלוס)

יונתן וְתַעֲבֹדוּן בְּיוֹם אַרְמוּתְכוֹן יַת עוּמְרָא אֲיֹמֵר שְׁלִים בְּר שְׁתִּיה לְעֹלְתָא לְשָׁמָא די: (תרגום יונתן)

רש"י וְעֲשִׂיתֶם. כִּבְשָׁ. חוּבָה לְעוֹמֶר (ג) הוּא זָא: (רש"י)

ספתי חכמים (ג) דקשה לרש"י הא צפרסת פנחס מנה קרבנות המוספין כמו שפירש ולמה לא מנה גם כן כבש זה. ומתרג' דכבש זה לא זא למוספין אלא חובה לעומר זא: (ספתי חכמים)

יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן אֲשֶׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחַח וְנִסְכָּה יין רְבִיעִת:

אונקלוס וּמִנְחָתָה תְּרִין עֶשְׂרֹנִין סֹלְתָא דְפִלָּא בְּמִשַׁח קְרִבְנָא קָדָם יי לְאִתְקַבְּלָא ברענא וְנִסְכָּה חֲמָרָא רְבִיעוּת הִנָּא: (אונקלוס)

יונתן ומנחתיה תרין עשרונין סמיךא פתיכא במשח זיתא קורבנא לשמא דיין מטול לאתקבלא ברעוא וניסוכיה חמר עינבי רבעות הינא: (תרגום יונתן)

רש"י ומנחתו. מנחת (ד) נסכיו: שני עשרנים. כפולה היתה: ונסכו יין רביעית ההין. אף על פי שמנחתו כפולה, אין נסכיו כפולים (מנחות פט.): (רש"י)

שפתי חכמים (ד) כלומר לא המנחה בפני עצמה האמורה בפרשת ויקרא מדכתיב בתריה ונסכו יין רביעית ההין וכיון דיין הוא יין הנסכים ודאי מנחה היא גם כן מנחת נסכים אף על פי שהוא שני עשרונים ומנחת נסכים לכבש הוא עשרון אחד אפילו הכי היא מנחת נסכים אלא שהיא כפולה: (שפתי חכמים)

דעת זקנים ומנחתו שני עשרונים. ארז"ל זה חלוק מכל שאר כבשים דאין לך כבש בתורה שיהא במנחתו יותר מעשרון אבל מן הנסך אינו חלוק כדכתיב ונסכו יין רביעית ההין ולכך אנו מפרשים בתחלת המוסף שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש לפי שמצינו כבש שמנחתו חלוקה שהיא משני עשרונים אבל מן הנסוך אין אנו אומרי' כי אם ויין כנסכו בלבד ואין אנו מפרשי' הנסכיי לפי שלא מצינו שום כבש חלוק בנסוך היין ולכך כתי' ונסכו דהכא בה"א למדרש ונסכה דאכלה מנחה קאי דאי כתי' ונסכו הוא אמינא דאכל עשרון ועשרון קאי. ולפי הפשט משמע כי אחד משני עשרונים הוי מנחת העומר שהוא עשרון והוא בא עם זה הכבש והעשרון השני הוא עשרון הראוי למנחתו ותדע שאין בנסכו כי אם רביעית כמו בשאר נסכים: (דעת זקנים)

[יד] ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורתיכם בכל משבתיכם: (ס)

אונקלוס ולחם וקלי ופרוכן לא תיכלון עד כרן יומא הדין עד איתואיכון ית קרבן אלהכון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון: [ס] (אונקלוס)

יונתן ולחם וקלי ופירוכין חדתין לא תיכלון עד בכרן יומא הדין עד זמן איתוייכון ית קרבן אלהכון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון: (תרגום יונתן)

רש"י וקלי. קמה עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: וכרמל. הן קליות שקורין גרניילי"ש: בכל משבתיכם. נחלקו זו חכמי ישראל (קידושין לז.), יש שלמדו מכאן, שהחדש נוהג בחו"ל לארץ, ויש אומרים, לא בא אלא ללמד שלא נלטו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: (רש"י)

אבן עזרא ולחם. מחדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים לולי הקבלה היה נראה כי ספירת הימים כשנות היובל והמכחישים אמרו כי טעם תמימות שלא תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחרת': (אבן עזרא)

ספורנו בכל מושבותיכם. איסור החדש עד עצם יום ששה עשר בניסן אף על פי שאין קרבן ולא מקדש: (ספורנו)

[טו] ויספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שפלות תמימה: תהיינה:

אונקלוס ותמנון לכון מבתר יומא טבא מיום איתואיכון ית עומרא דאָרמוּתא שבעא שבועין שלמין יהון (ניא תהון): (אונקלוס)

יונתן ותמנון לכון מבתר יומא טבא קמאָה דפסחא מן יום איתויכון ית עומרא דאָרמוּתא שבע שבועין שלמין יהון: (תרגום יונתן)

רש"י ממחרת השבת. ממחרת יום טוב: תמימות תהינה. מלמד שמתחיל ומונה מצרכי, שאם לא כן אינן תמימות: (רש"י)

הרמב"ן וטעם וספרתם לכם. כמו ולקחתם לכם (להלן פסוק מ) שתהא ספירה ולקחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותינו ואין כן "וספר לו" (לעיל טו יג) "וספרה לה" (שם פסוק כח) דזבין שהרי אם רצו עומדים בטומאתם אלא שלא ישכחוהו וכן "וספרת לך" (להלן כה ח) דיובל שתזהר במספר שלא תשכח ובת"כ (בהר פרשה ב א) וספרת לך בב"ד ולא ידעתי אם לומר שיהיו ב"ד הגדול חייבין לספור שנים ושבועות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר או לומר שיזהרו ב"ד במנין ויקדשו שנת החמשים והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום מקרא קדש כמספר השנים משנות השמיטה עד היובל והטעם בהם אחד על כן "תספרו חמשים יום" שיספור שבע שבתות תשע וארבעים יום ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שאמר ביובל וזה טעם "תמימות" שתהיינה מכוונות לא פחות ולא יותר כטעם תמימים יהיו (במדבר כח יט) שהיתר כמו החסר איננו תמים והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחילת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרמל מנחה לשם ויקריב עליו קרבן וישלים מספרו בתחילת קציר חטים כעלות גדיש בעתו ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם (פסוקים טז-יז) ויביא קרבן עליו (שם יח-כ) ולכך הזכיר הקרבנות האלה בפרשה כי הם בגלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ולא הזכיר המוספין בהן כאשר לא הזכירם בשאר המועדים וטעם מנחה חדשה שלא יובא בית ה' מנחה עד שיביאו זאת כמו שפירשו רבותינו (מנחות פג) והוצרך לומר "חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם" באיסור החדש (פסוק יד) ובשבת חג השבועות (פסוק כא) מפני שהוא תלוי בהנפת העומר ובמנחה חדשה לומר שאפילו אחרי גלותנו בחוצה לארץ שאין עומר ומנחה יצוה בהם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן ביום הזכרון וכן בחג הסוכות (פסוק מא) לא הזכיר "בכל מושבותיכם" והזכיר כן ביום הכפורים (פסוק לא) כי בעבור שתלה כפרתנו בקרבנות כאשר הזכיר בפרשת אחרי מות אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום כי יום כפורים הוא לכפר עליכם בעינוי ובשבתת המלאכה ואין הקרבנות מעכבין כפרה ממנו וכן לא הוזכר בכאן בחג המצות "חוקת עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם" אבל בפרשת החדש הזה לכם (שמות יב פסוקים יד יז כ) הזכיר כן מפני שתלה שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו (שם יב ח) הוצרך לומר שיהיה חוקת עולם בכל מושבותיכם והזכיר בשבת "בכל מושבותיכם" (לעיל פסוק ג) והטעם מפני שהותרה מלאכה במקדש בתמידין ומוספין אומר שיהא האיסור בכל מושבותינו כי לא

נאמר בו חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי איננו אלא לומר בכל מושבותיכם לא בבית השם וכך אמרו במכילתא (ויקהל א) במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש וכן נאמר (לעיל ג יז) חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור חלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנות וכן אמרו במסכת קדושין (לז) מושבותיכם דכתב רחמנא בחלב ודם למה לי סלקא דעתך אמינא הואיל ובענינא דקרבנות כתיב בזמן דאיכא קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קא משמע לן ושם אמרו מושבותיכם דכתב רחמנא בשבת (לעיל פסוק ג) למה לי סלקא דעתך אמינא הואיל ובענינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש בית דין כמועדות קא משמע לן והכלל כי לא יזכיר בתורה כן בכל המצוות שהן חובת הגוף רק מפני צורך ענין ואין "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה" (פסוק יז) כמו "מכל מושבותיכם" אבל טעמו "מארץ מושבותיכם" להוציא חוצה לארץ כמו שנאמר (במדבר טו ב) כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם וכך שנינו (מנחות פג) כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ וחוצה לארץ חוץ מן העומר ושתי הלחם ואפילו לדברי האומר עומר בא מחוצה לארץ (שם פד) מודה בשתי הלחם שאינן באין אלא מן הארץ (הרמב"ן)

אור החיים ו**ספרתם לכם וגו'**. אומרו **לכם** לצד שיצו ה' לספור שבע שבתות, ואמרו ז"ל (זוהר ח"ג צד.) כי לצד שהיו בטומאת מצרים ורצה ה' להזדווג לאומה זו דן בה כמשפט נדה שדינה לספור ז' נקיים, וצוה שיספרו ז' שבועות ואז יהיו מוכשרים להכניסתם כלה לחופה, והגם כי שם ז' ימים וכאן ז' שבועות, לצד הפלגת הטומאה וגם היותם בכללות ישראל שיער התמים דעים כי כן משפטים, ועיין מה שפרשתי בפסוק (יתרו יט א) בחודש השלישי לצאת וגו', והוא מאמר הכתוב כאן **וספרתם לכם** פירוש סיבת ספירה זו היא לסיבתכם לטהרתכם שזולת זה תיכף היה ה' נותן להם התורה. ולדרך זה ידויק על נכון טעם **ממחרת השבת** ולא מיום השבת עצמו, כי כן משפט הספירה שיהיו כל הימים שלימים, ולצד שיום ט"ו בניסן שהוא יום השבת האמור כאן מקצת היום היו עדיין בארץ מצרים לזה יצו ה' לספור ממחרת, והגם כי זה היה בפסח מצרים, כמשפט הזה יעשה באותו פרק עצמו מדי שנה בשנה, כי כמו כן יעשה בסוד ה' כידוע ליודעי חן. וכפי הפשט לזכרון העובר ביום השבת לזכרון כי ששת ימים וגו' והמשכיל יבין. ועיין מה שפרשתי בפרשת בראשית בפסוק ויכל אלהים ביום השביעי, ובדרך רמז רמז באומרו **וספרתם** על דרך אומרם ז"ל כי נשמות עם בני ישראל הם בבחינת הלוחות, ובאמצעות תחלואי הנפש וטומאת התיעוב יתלכלכו ויחשיך אורם, וארז"ל (ויק"ר פל"ב) כי הלוחות של סנפרינון היו. לזה אמר **וספרתם לכם** פירוש באמצעות מנין זה אתם מאירים כסנפרינון את עצמיכם:

ממחרת השבת מיום וגו'. פירוש מעכשיו קודם שתכנסו לארץ ממחרת השבת, וכנגד אחר ביאתם לארץ אמר **מיום הביאתכם וגו'**, ולזה הקדים ממחרת השבת להיותה מצוה שישנה אז מה שאין כן מיום הביאתכם שהוא אחר ביאה לארץ:

ובקצרכם את קציר וגו'. מה ענין זה לכאן. ואולי שבא לחייב גם שדה שהובא ממנו העומר שחייב בלקט ופאה, שתבא הסברא לומר כיון שתחלתו נקצר לקרבן יהיה פטור מפאה וכוי תלמוד לומר. ולזה תמצא שלא הזכיר אלא לקט ופאה שהם חובת שדה בלא סובב אמצעי ולא הוזכר שכחה שהיא באה מצד בעל השדה, ות"ל בתורת כהנים אמרו שרמז ה' בזה שכל מי שנותן לקט שכחה ופאה מעלה עליו כאלו בית המקדש קיים והוא מקריב קרבנותיו לתוכו וכוי ע"כ. מה שאמר שכחה תגם שלא הוזכר בפסוק, לצד שהיא מצוה שחייב בה כלקט ופאה

כללה. והכי שלא כתב להעירך שנתכוין גם כן לדרך שכתבתי: (אור החיים)

טז עד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחַה חֲדָשָׁה לַיהוָה:

אונקלוס עד מִפְּתֵר שְׁבוּעָתָא שְׁבִיעֵתָא תִּמְנֹן חֲמִשִּׁין יוֹמִין וַתִּקְרְבוּן מִנְחָתָא חֲדָתָא קִדְּם
(אונקלוס) ??:

יונתן עד מִפְּתֵר שְׁבוּעָתָא שְׁבִיעֵאָה תִּימְנֹן חֲמִשִּׁין יוֹמִין וַתִּקְרְבוּן מִנְחָתָא דְלַחִים חֲדָת
(תרגום) לְשִׁמְיָה דִּינִי: (יונתן)

רש"י השבת השביעית. כתרגומו שבועתא (ה) שביעיתא: עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל, והן ארבעים ותשעה יום: חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמשים (ו) תקריבוהו. ואומר אני זהו מדרכו, אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו, ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהוצאה מן החדש, ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר, אינה כשאר כל המנחות שהיא באה (ז) מן השעורים: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) דקשה לרש"י לאי שבת ממש אם כן שבע שבתות לא יהיו חמשים יום אלא ארבעים ושלשה יום: (ו) רוצה לומר כיון שאין מונין אלא מ"ט יום היאך מיושב מה שכתוב בקרא חמשים יום, ומתרג' דחמשים לאו אתספרו קאי אלא אהקרבה קאי ביום החמשים תקריבוהו ויחסר ב"ת כאלו אמר ביום החמשים תקריבוהו: (ז) רוצה לומר היא תחילה מן החטים, ועומר תחילה מן השעורים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **תספרו חמשים יום.** כי כן מספר התורה וכן וביום השמיני בכל מקום: (אבן עזרא)

כלי יקר והקרבתם מנחה חדשה לה'. סימן ליום מ"ת כי התורה צריכה להיות חדשה אצל האדם בכל יום כאלו היום קבלה מהר סיני. ומה שלא נזכר בתורה בפירוש כי יום זה מ"ת, וכן לא נזכר בתורה בפירוש כי ר"ה הוא יום דין, וטעם שניהם אחד הוא כמו שכתבתי בחיבורי עוללות אפרים, שעל מ"ת לא רצה ה' להגביל יום ידוע לפי שצריך האדם שיהיה דומה לו בכל יום ויום מכל ימות השנה כאלו באותו יום קבלה מהר סיני, כי באמת ארז"ל (עירובין נד:) שהתורה נמשלה לדד זה שכל זמן שהתינוק ממשמש בה הוא מוצא בה טעם חדש כך התורה כל ההוגה בה מוצא בכל יום טעם חדש, ע"כ דין הוא שיהיה דומה אליו בכל יום כאלו היום קבלה מהר סיני וא"כ כל יום הוא מ"ת אצל ההוגים בה ע"כ אין ראוי להגביל יום ידוע לנתינתה, וע"כ ארז"ל (ספרי ואתחנן ו.) שיהיו ד"ת חדשים עליך ולא כדבר הישן שלבו של אדם קץ בו שהרי באמת אתה מוצא בה דבר חידוש בכל יום ויום, וע"כ אין יום נתינתה מבואר בתורה יותר ממה שנרמז בהבאת מנחה חדשה להורות שהתורה מנחה חדשה בכל יום ויום.

והיו בב' הלחם החמץ אשר היצה"ר נמשל בו, כי בלשון רז"ל (ברכות יז.) הוא נקרא שאור שבעיסה לפי שבמקום שהתורה מצויה שם אין היצה"ר יכול להזיק כארז"ל (קידושין ל:) אמר הקב"ה בראתי היצה"ר בראתי לו תבלין דהיינו התורה, ואלמלא היצה"ר לא היה הקב"ה מוריד התורה מן העליונים אל התחתונים כי בטענה זו נצח משה רבינו את המלאכים כשאמרו לפני הקב"ה חמדה גנוזה יש לך כו' ואתה רוצה ליתנה לב"ו, והשיב להם משה כלום יש יצה"ר ביניכם כו' (שבת פח-:טפ.) ור"ל שהיה צורך ליתן התורה אל התחתונים כדי ליתן להם תבלין על היצה"ר הכרוך בהם למלא חסרונם לכך נאמר חמץ תאפינה.

וזה הטעם ג"כ העלם יום דין של ר"ה, כדי שלא ילך אדם בשרירות לבו ויסגל עונות כל ימות השנה ויחשוב לתקן מעשיו בהיותו קרוב ליום ה' אשר בו ישב על כסא דין אלא ידמה בנפשו כאלו בכלל יום ויום ה' יושב על כסאו למשפט ומתבקר פנקסו ועל ידי זה יהיה כל יום ויום בתשובה, וכן איכא למאן דאמר אדם נידון בכל יום (ר"ה טז.) שנאמר (איוב ז.יח) ותפקדנו לבקרים ולרגעים תבחננו. ובחיבורי הנזכר הארכתי בב' טעמים אלו כי נכונים למוצאי דעת. (כלי יקר)

[יז] ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתיים שני עשרנים סלת תהינה חמץ תאפינה בפורים

אונקלוס ממותבניכון תיתון לחם ארמוותא תרתין (גריצו) תרין עשרונין סלתא יהון חמייע יתאפון בפורין קדם יי: (אונקלוס)

יונתן מאתר מותבניכון תייתון לחם ארמוותא תרתין גריצין תרין עשרונין סמידא יהונין חמייע יתאפון בפורין לשמא די: (תרגום יונתן)

רש"י ממושבתיכם. ולא מחוזה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורס לשם גבוה, (ח) וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: זכורים. ראשונה לכל המנחות, אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים (ט) לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש אין התנופה הזאת מאותה התנופה שאמרו מוליך ומביא וכו', כי אותה תנופה היא אחר ההבאה וזאת התנופה היא קודם ההבאה הלכך על כרחך כריך לומר תנופה דהכא מלשון הרמה והפרשה המורמת לשם גבוה: (ט) לא ראשונה לנקצרים אלא היא עצמה היא זכורים להיות ראשונה לכל המנחות דאם לא כן זכורים למה לי דהא לעיל כתיב והקרבתם מנחה חדשה לה' שמביא מנחה מן החדש, אלא להכי כתיב זכורים לשון זכור כדי שתהא היא ראשונה לכל המנחות וכו', כלומר שאף מנחת קנאות שהיא מן השעורים אינה באה אלא אחר המנחה הזאת ואף על פי שמנחת הקנאות אינה באה מן החטים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא מלת תביאו. זרה בעבור דגשות האליף כי לא נדע לו טעם: ממושבתיכם. צריכים אנו לקבלה מאיזה מקום יוקח ומתי יבוקש: לחם תנופה.

לכהן עם כבשי הלשמים ויתכן ששנה הכתוב בשנה הראשונה בעבור שהיא תחלת ההתחלה ויש אומרים כי יקרב פר ואילים שנים או שני פרים ואיל אחד כרצון הכהן ועוד לא ראינו מצוה כזאת ובפנחס אפרש האמת ואחר ששחיטת השלמים ביום חג שבועות והוא יום מקרא קדש הנה מותר לשחוט בכל מועדים הפך דברי הצדוקים: (אבן עזרא)

הרמב"ן חמץ תאפינה. צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבת תודה יבוא על לחם חמץ ואולי אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין כי נקרא "חמץ" כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר (במדבר ו א) והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ (תהלים עא ד) כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי (שם עג כא) יכעוס ויאבד טעמו ממנו ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים המזוגים כאשר אמרו בבריאת העולם (בי"ר יב טו) שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תודה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין וזה סוד מה שאמרו רבותינו (ויק"ר ט א) כל הקרבנות בטלין וקרבת תודה אינו בטל לעולם וכו' כי בו מצוה וחמץ כענין בעולם הבא (הרמב"ן)

ספורנו חמץ תאפינה בכורים. העומר היה בכורי שעורים ואלה היו בכורי קציר חטים ועל שמם נקרא החג "יום הבכוריס", כאמרו וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ואמר לה' כי בהם הותר החדש לקרבן ובהיות זה כענין הודאה על שבועות חקות הקציר שבהם היתה סכנת התבואה היו שתי הלחם חמץ קרבות עם כבשי שלמים כמו שהיה הענין בשלמי תודה על חלות לחם חמץ: (ספורנו)

[ית] וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כִּבְשִׁים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וְפָר בֶּן בָּקָר אֶחָד וְאֵילָם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֲלֶיהָ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם אִשָּׁה רֵיחַ נִיחָח לַיהוָה:

אונקלוס וְתִקְרְבוּן עַל לַחְמָא שִׁבְעָא אִמְרִין שְׁלָמִין בְּנֵי שָׁנָא וְתוֹר בֶּר תוֹרִי חַד וְדַכְרִין תְּרִין יְהוֹן עֲלֵתָא קָדָם יי וּמִנְחָתָהוֹן וְנִסְכֵיהוֹן קִרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעְוָא קָדָם יי: (אונקלוס)

יונתן וְתִקְרְבוּן עַל לַחְמָא הַהוּא שִׁבְעָא אִמְרִין שְׁלָמִין בְּנֵי שָׁנָה וְתוֹר בֶּר תוֹרִין דְּלָא עִירוּבִין חַד לְחִטָּא תְּרִין אִמְרִין בְּנֵי שָׁנָה לְנִכְסֵת קוּדְשִׁיא: (תרגום יונתן)

רש"י על הלחם. בגלל הלחם, חובה (וי) ללחם: ומנחתם ונסכיהם. כמשפט מנחה ונסכים המפורקים ככל זהמה צפרסת נסכים, ג' עשרונים לפר, וז' עשרונים לאיל, ועשרון לכבש, זו היא המנחה. והנסכים, חצי ההין לפר, ושלישית ההין לאיל, ורביעית ההין לכבש (במדבר טו, ד-ז ט-י): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) ולא חובת היום שאם לא הביא הלחם אינו מביא כבשים. ואמר בגלל הלחם כי לא יתכן להיות כמשמעו עליו ממש, אלא על, פירוש בגלל שמאינו שעל משמש במקום למ"ד המשמשת במקום בגלל. (נחלת יעקב) הרא"ם האריך לזכר כוונת הרב וכתב שאם לא הביא לחם אינו מביא כבשים והביא לראיה דברי התורת

כהנים ואשתמיטתיה הא לאמרין במנחות דף מ"ה במשנה ויותר מזוחר בסוגיא והכי אמרין התם בדברי רבי עקיבא: (שפתי חכמים)

בעל הטורים על הלחם. ב' במסו' והקרבתם על הלחם שבעת כבשים. כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם ע"כ והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי אכילת המזבח מעין אכילת אדם כדאמרין גבי נסכים מה אכילת אדם אכילה מרובה משתייה וכו': (בעל הטורים)

[יט] ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים:

אונקלוס ותעבדון צפיר בר עזי חד לחטאתא ותגין אמרין בני שנה לנכסת קודשא: (אונקלוס)

יונתן ותעבדון צפיר בר עיזי דלא עירובין חד לחטאתא ותגין אמרין בני שנה לנכסת קודשא: (תרגום יונתן)

רש"י ועשיתם שעיר עזים. יכול ז' כבשים והשעיר האמורים כאן הם ז' הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים, כשאתה מגיע אלל פרים ואילים אינן הם, (כ) אמור מעתה אלו לעמון ואלו לעמון, אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין (ת"כ פרק יג, ו. מנחות מה: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) פירוש אף על פי שמספר הכבשים והשעיר שבזאת הפרשה הם כמספר אותן שבפרשת פנחס מכל מקום מספר פרים ואילים שבזאת הפרשה אינן מכוונים עם פרים ואילים שבפרשת פנחס, דכאן כתיב פר בן בקר אחד ואילים שנים ובפרשת פנחס כתיב פרים בני בקר שנים ואיל אחד: (שפתי חכמים)

[כ] והגוף הפהו אתם על לחם הבפרים תנופה לפני יהוה על שני כבשים קדש יהיו ליהוה

אונקלוס ויריס פהנא יתהון על לחם בפוריגא ארמותא קדם יי על תגין אמרין קודשא יהון קדם יי לכהנא: (אונקלוס)

יונתן ויריס פהנא יתהון על לחמא דבפוריגא ארמא קדם יי על תגין אמרין קודשא יהון לשמא דיי לכהנא: (תרגום יונתן)

רש"י והגוף הכהן אותם תנופה. מלמד שטעונין תנופה מחיים (מנחות סב.), (ב) יכול כולם, תלמוד לומר על שני כבשים: קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים, הוזקה לומר בשלמי לבז (מ) שהם קדשי קדשים: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) לילפינן גזירה שוה דאותם אותם, כתיב הכא והניף הכהן אותם ולהלן צפרשת מוררע כתיב והניף אותם תנופה מה להלן מחיים שהרי כתיב אחריו ושחט אף כאן מחיים. והרא"ם פירש מדכתיב בשלמי יחיד את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם דמשמע לשון רבים והיה לו למכתב בלשון יחיד כיון דבשלמי יחיד מיירי לימד על שלמי כבור שטעונים תנופה אם כן והניף אותם תנופה לפני ה' דכתיב הכא למה לי אלכא ללמד שתנופת שלמי כבור תנופתה מחיים, והוא צפרק כל המנחות: (מ) דאם לא כן קדש יהיו למה לי דלכא גריעי שלמי כבור משלמי יחיד שהם קודש אלכא לומר שהם קדש קדשים: (שפתי חכמים)

[כא] וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו חקת עולם בכל מושבותיכם לדתתיכם:

אונקלוס ותערעון בקרו יומא הדין מערע קדיש יהי לכוון כל עבדת פלחון לא תעבדון קים עלם בכל מותבניכון לדריכון: (אונקלוס)

יונתן ותערעון חיון וקיימיו חי בזמן בקרו יומא הדין מערע קדיש יהי לכוון כל עבדת פולחנא לא תעבדון קים עלם בכל מותבניכון לדריכון: (תרגום יונתן)

ספורנו חקת עולם בכל מושבותיכם. אף על פי שאין קרבים מיני הקרבן במושבות הגלות לא יחדל ענין הספירה וענין מקרא קדש: (ספורנו)

[כב] ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרה ולקט קצירה לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם: (פ)

אונקלוס ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלה במחצדה ולקטא דחצדה לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי אלהכון: (אונקלוס)

יונתן ובזמן מחצדכון ית חצד ארעכון לא תסייפון אומנא חדא דאית במחלה במחצדה ולקטא דחצדה לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא הוא יי אלהכון: (תרגום יונתן)

רש"י ובקצרכם. חזר ושנה, לעבור עליהם בשני לאוין. אמר רבי אבדימי ברבי יוסף, מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים, פסח ועלרת מכאן, וראש השנה ויום הכפורים וחג מכאן, ללמדך שכל הגותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי, מעלן עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו: תעזב. הגח לפניהם, והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם: אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם שכר: (רש"י)

אבן עזרא וטעם להזכיר ובקצרכם את קציר ארצכם. פעם שנית בעבור כי חג

שבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתך לעשות בימים ההם :
(אבן עזרא)

הרמב"ן **ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה**. לשון רש"י חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני לאוין ור"א אמר כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתך לעשות בימים ההם והנכון בעיני כי "ובקצרכם את קציר ארצכם" רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה (בפסוק י) יאמר כי כשתבואו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה ההוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט לומר שלא תדחה המצוה ההיא את הלאוין האלה

ספורנו **ובקצרכם**. אחר ההודאה על הקציר והצלחתו הזהיר על מצוות לקיום הממון המושג בהצלחה וצוה על לקט ופאה כאמרם מלח ממון חסר ואמרי לה חסד: **אני ה' אלהיכם**. אלהי הקוצרים ואלהי המלקטים הלקט והפאה לעניים ואיטיב למטיבים להם כדי לעשות רצוני: (ספורנו)

כלי יקר **ובקצרכם את קציר ארצכם וגו'**. סמיכות פסוק זה לפר' העומר נראה על דרך המדרש (במ"ר ז.ה) האומר שסבב הקב"ה את ישראל במצות בכל מעשה יצא לחרוש לא תחרוש בשור וחמור, יצא לזרוע לא תזרע כלאים, יצא לקצור לא תכלה פאת שדך כו'. וסד"א ששדה זו שכיון שקוצרין ממנו העומר וכבר נעשה בה מצוה אחת שוב אינו חייב למיעבד בה מצוה אחריתי, תלמוד לומר לא תכלה פאת שדך. לומר לך שמכל מקום מצוה זו אינה פוטרת אותך מן לקט שכחה ופאה, ובזה מיושב מה שלא הזכיר פרט כרמך לפי שאין קציר העומר שייך בכרם ומהיכא תיתי לפוטרו. וראיה גדולה לדברינו מה שמסיק בילקוט (אמור כג.י) בשם תנ"כ אף משהביאה שליש מתחיל וקוצר ופטור מלקט שכחה ופאה כו' וסד"א שכל השדה פטורה קמ"ל.

ד"א כדמסיק בגמרא (ר"ה טו.) אמר רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדה, ועל ידי שתי הלחם יתברכו פירות האילן, ועל ידי ניסוך המים בחג יתברכו גשמי השנה, וכדי שלא יהיה עם לבבו דבר בליעל לאמר מאחר שבזכות העומר ושתי הלחם וניסוך המים יתברכו תבואות השנה א"כ למה זה אתן מתנות עניים למען יברכני ה', תלמוד לומר ובקצרכם וגו'. כי טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידך כי הא והא גרמא. אבל לפירוש רש"י קשה מה ענין קרבנות למתנות עניים וכפי הנראה יש קצת דמיון ביניהם כי גם הקרבנות רובן נאכלין לכהנים דרך צדקה, והרמב"ן פירש רמז לקציר העומר שאינו דוחה לקט ופאה. (כלי יקר)

[כג]	וְיִדְבַּר	וְהָיָה	אֶל	מִשָּׁה	לְאמֹר:
אוּנְקְלוּס	וְיִדְבַר	וְיִדְבַר	עִם	מִשָּׁה	לְמִימָר: (אוּנְקְלוּס)
יוֹנָתָן	וְיִדְבַר	וְיִדְבַר	עִם	מִשָּׁה	לְמִימָר: (תַּרְגוּם יוֹנָתָן)

אבן עזרא וטעם להזכיר **וידבר ה'** עם יום התרועה בעבור היותו מועד בפני עצמו כי חג שבועות תלוי מיום תנופת העומר וכן הזכיר עם הצום גדול ועם חג הסוכות: (אבן עזרא)

[כד] דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ יְהִי לָכֶם שַׁבָּתוֹן
זָכוֹן תְּרוּעָה מְקָרָא קְדִישׁ :

אונקלוס מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד לְיָרְחָא יְהִי לְכוֹן נִיחָא
דִּיכְרָן יְבָבָא מְעָרַע קְדִישׁ : (אונקלוס)

יונתן מְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימְרָא בְּתִשְׁרִי דְהוּא יָרְחָא שְׁבִיעָאָה יְהִי לְכוֹן יוֹמָא
טְבָא דִּיכְרָן יְבָבָא מְעָרַע קְדִישׁ : (תרגום יונתן)

רש"י זְכוֹן תְּרוּעָה. זְכוֹן פְּסוּקֵי זְכוֹנוֹת וּפְסוּקֵי שׁוֹפְרוֹת (ר"ה לז.), (נ) לְזִכּוֹר לְכֶם
עֻקֵידָת יִלְחַק שְׁקַרְבַּ תַּחֲתִיו אֵיל : (רש"י)

שפתי חכמים (נ) פִּירוּשׁ דְקֶשָׁה לְרִשׁ"י לְמָה לֹא נֹאמַר יוֹם תְּרוּעָה כְּמוֹ צַפְרֶשֶׁת פְּנַחַם
וְעַל זֶה פִּירֶשׁ זְכוֹן פְּסוּקֵי וכו', וְתוֹ קֶשָׁה לִיה לְמָה מְזַכֵּיר פְּסוּקֵי שׁוֹפְרוֹת צִלְמָא
פְּסוּקֵי מַלְכוּיֹת שְׁאוּמְרִים אוֹתָן מִשּׁוֹם דְהַקְדוּשׁ צְרוּךְ הוּא דַן צְרָאשׁ הַשְּׁנָה כָּל הָעוֹלָם
כַּמְלֵךְ אֲלֵא פְּסוּקֵי שׁוֹפְרוֹת לְמָה אוֹמְרִים אוֹתָן, וּמִתְרַץ לְזִכּוֹר לְכֶם כו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי. כִּי תַחֲלַת הַחֲשֵׁבוֹן מְנִיסָן כִּי בּוֹ יֵצְאוּ מִמְצָרִים וְעוֹד כִּי
אֲבִיב הַשְּׁעוּרִים תַּחֲלָה וְאַחַר כֵּן בְּכוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם וְאַחַר כֵּךְ בְּאֶסְפֵּךְ אֶת מַעֲשִׂיךְ
וְאַלֵּה הַמוֹעֲדִים תְּלוּיִם לְהִיוֹתֶם בִּימֵי הַנִּזְכָּרִים וְאַחַר שֶׁאָמַר לְתַקּוּעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת
בְּכָל חֲדָשׁ הִנֵּה זְכוֹן תְּרוּעָה גַם יוֹם תְּרוּעָה מִצוּה לְתַקּוּעַ בְּשׁוֹפֵר וְכֵן בְּיוֹם
הַכְּפוּרִים וְאַנִּי הִנֵּה אֶרְמוֹז לְךָ סוּדוֹת וְשִׁים לְבֶךְ אוֹלֵי תְּבִינָם : אִמְרוּ הַמַּעֲתִיקִים
שִׁיּוֹם רֵאשׁ הַשְּׁנָה יוֹם הַדִּין וְטַעַם הַתְּרוּעָה זָכַר לְמַלְכוּיֹת הַשֵּׁם וְאַחַר שֶׁהֵעִיקָר כָּל
ר"ח הִיָּה רֵאשׁ חֲדָשׁ נִיסָן נִכְבֵּד כִּי בּוֹ הוֹקֵם הַמֶּשֶׁכֶן וּבַעֲתִיד אִמְרַי יַחֲזַקֵּאל בְּרֵאשׁוֹן
בְּאַחַד לַחֲדָשׁ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בְּעֵבֹר הַמְּרוּבַע וְהִנֵּה חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר לִנְכַח וְיוֹם
שְׁבִיעִי גַם מְרוּבַע וּפְסַח שְׁנֵי יִתְחַלְפוּ הַגְּדוֹל וְהַקָּטָן עַל כֵּן יוֹם רֵאשׁ הַשְּׁנָה גְּדוֹל
מְכוּלָם אִף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם דִּין אֲסוּר לְהַתְּעַנּוֹת בּוֹ וְעִזְרָא יוֹכִיחַ וְיוֹם הַכְּפוּרִים
הַקָּטָן בְּמַחְבֵּרַת וְהִנֵּה סְכוּת כַּחַג פְּסַח רַק שְׁמִינֵי וְאַיִן שְׁבִיעִי וּמִזֶּה יִתְבַּרֵּר לְךָ הַסוּד
הַשְּׁבִיעִי : (אבן עזרא)

הרמב"ן יְהִי לְכֶם שַׁבָּתוֹן. שִׁיְהִיָּה יוֹם שְׁבִיתָה לְנוּחַ בּוֹ וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (שַׁבָּת כד)
שַׁבָּתוֹן עֲשֶׂה הוּא וְהִנֵּה הָעוֹשֶׂה מְלַאכָה בִּי"ט עוֹבֵר בְּלֹא עֲשֶׂה וְהַשׁוֹבֵת בּוֹ מְקִיִּים
עֲשֶׂה וְעַל דַּעַתְּ הַמוֹעֲדוֹת כּוֹלֵם הוֹקֵשׁוּ זֶה לְזֶה כִּי לֹא נֹאמַר שַׁבָּתוֹן בַּחַג הַמִּצּוֹת
וְלֹא בַעֲצֵרַת וּבְמַכִּילְתָּא (בא ט) רֵאִיתִי בְּפִרְשֵׁת הַחֲדָשׁ וּשְׁמַרְתָּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה (שְׁמוֹת
יב יז) לְמָה נֹאמַר וְהִלָּא כִּבְרָא נֹאמַר כָּל מְלַאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם (שֵׁם פְּסוּקֵי טז) אִין לִי אֵלֵא
דְּבָרִים שֶׁהֵן מְשׁוּם מְלַאכָה דְּבָרִים שֶׁהֵן מְשׁוּם שְׁבוֹת מְנִין תְּלַמּוּד לּוֹמַר וּשְׁמַרְתָּם
אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְהַבִּיא דְּבָרִים שֶׁהֵן מְשׁוּם שְׁבוֹת יִכּוֹל אִף חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יֵהֵא אֲסוּר
מְשׁוּם שְׁבוֹת וְהַדִּין נוֹתֵן תְּלַמּוּד לּוֹמַר בְּיוֹם הַרְּאִשׁוֹן שַׁבָּתוֹן (לְהֵלֵךְ כֵּט לט) וְהִנֵּה יִדְרֹשׁוּ
"שַׁבָּתוֹן" לְשְׁבוֹת בּוֹ לְגַמְרֵי אִפִּילוֹ מְדַבְּרִים שֶׁאֵינָן מְלַאכּוֹת וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן
אֲבָל לֹא נִתְבַּרֵּר לִי זֶה שֶׁאֵם תֹּאמַר שֶׁהוּא אֲסַמְכְּתָא מִה טַעַם שִׁיאֲמְרוּ בְּלִשׁוֹן הַזֶּה
כִּי "שְׁבוֹת" בְּלִשׁוֹנָם נֹאמַר לְעוֹלָם עַל שֶׁל דְּבָרֵיהֶם וְהֵאִיךְ יִתְכַּן לּוֹמַר דְּבָרִים שֶׁהֵן
אֲסוּרִין מְשׁוּם שְׁבוֹת שֶׁל דְּבָרֵיהֶם מְנִין שִׁיְהוּ אֲסוּרִין מִן הַכְּתוּב וְדַרְךְ הַאֲסַמְכְּתוֹת

לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין תלמוד לומר שבתון ונראה שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביי"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתכות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ביי"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים על שלחנם והזהובים לפניהם ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח וזהו פירוש טוב ויפה ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי (יב טז) ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין כגון לא עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין תלמוד לומר כל מלאכה אין לי אלא ברשות במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות תלמוד לומר שבתון שבות וכענין זה היא שנויה בת"כ (אחרי פרק ז ט) ביום הכפורים ואע"פ שאלו הברייתות חלוקות בלשונן ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכוונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן ומכל מקום בין שיהיה פירוש הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות אבל פירוש "שבתון" כך הוא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו והוא ענין הגון וטוב מאד והנה הוזהרו על המלאכות בשבת בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחים והעמל בעשה ובי"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה וממנו אמר הנביא (ישעיהו נח יג) מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכן שבת שבתון יהיה לארץ (להלן כה ד) שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות וזה מן התורה שאלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה (מ"ק יב) שאפילו בשבות דאמירה החמירו בה

"זכרון תרועה" - פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל לשון רש"י והיה צריך הרב להביא גם פסוקי המלכיות מן המדרש שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות ושופרות ולא יזכיר המלכיות וכבר דרשו אותם מפסוק והיו לכם לזכרון לפני ה' אלהיכם (במדבר יז) שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם אלא זה בנין אב כל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך להם את המלכיות כדאיתא בת"כ (פרשה יא ב) ובמסכת ראש השנה (לב) אבל כל זה אסמכתא מדבריהם ומפורש אמרו (שם לד) הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן לא צריכה דאע"ג דהא ודאי והא ספק אבל "זכרון תרועה" כמו יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט א) יאמר שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם כמו שנאמר להלן (שם י ז) ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכאן צוה בתרועה סתם במועד הזה בלבד ואחרי כן אמר (בפסוק יא) והקרבתם אשה הנה התרועה הזאת אינה התרועה ההיא שהיא בחצוצרות על הקרבן וזאת אינה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל והיא בשופר כי לא צוהו עדיין לעשות חצוצרות וסתם כל תרועה בשופר היא כמו שנאמר (להלן כה ט) והעברת שופר תרועה ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת למה התרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים ולמה יצוה להיותו מקרא קדש אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורים בראש החודש

נראה שבו יהיה דין לפניו יתברך כי בס ידין עמים בראש השנה ישב לכסא שופט צדק ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו רמז הכתוב הענין כאשר נודע בישראל מפי הנביאים ואבות קדושים ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר (תהלים פט טז) אשרי העם יודעי תרועה וכענין שכתוב (ירמיהו ד יט) תרועת מלחמה כי השם איש מלחמה אם כן "יום תרועה יהיה לכם" שיהיה היום לתרועה לנו וכן "זכרון תרועה מקרא קדש" שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קודש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ב"יום" והתרועה בו והנה הוא יום דין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה ולמה יזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניו ולאחריה ולפיכך אמר ב"יודעי תרועה" כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם (ר"ה לב) מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין ומן הענין שפירשנו תבין טעם הכתוב במסעות (במדבר יז ז) תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיהם כתוב ויסע מלאך האלהים (שמות יד יט) וכתוב ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך (במדבר י לה) כטעם פני ה' בעושי רע (תהלים לד יז) ובהקהיל את הקהל נאמר (במדבר י לו) שובה ה' רבבות כטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד (דברים לג ה) ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ירמוז לעשר ספירות כי ביום הכפורים יתעלה בהם ויגבה ה' צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש בזה אות בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה' (הרמב"ן)

בעל הטורים שבתון זכרון תרועה. שבשבת אין תוקעין שאין תקיעת שופר דוחה שבת ואין בו אלא זכרון תרועה אבל במקדש תוקעין. תקעו שופר בציון ר"ת שבת שבציון תוקעין אפי' בשבת: זכרון. ג' במסורה דין ואידך אין זכרון לראשונים ואידך אין זכרון לחכם עם הכסיל כנגד ג' ספרים שנפתחים בר"ה ע"כ בשנים כתיב אין זכרון דהיינו צדיקים ורשעים שאין צריכים להזכירם יותר אלא אלו נחתמין מיד לחיים ואלו למיתה והיינו אין זכרון לחכם וגם בפסוק השני כתיב אין זכרון שהוא כנגד הרשעים אבל בפסוק השלישי כתיב זכרון שהוא כנגד הבינונים שתלויין ועומדין וצריך להזכירם עוד ביוה"כ: (בעל הטורים)

ספורנו זכרון תרועה. זכרון תרועת מלך בה יגילו במלכם כאמרו הרנינו לאלהים עוזנו הריעו וזה מפני היותו יושב אז על כסא דין כמו שבא בקבלה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב וראוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו שיטה כלפי חסד ויזכה אותנו בשפטו אותנו כאמרו כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו: (ספורנו)

כלי יקר שבתון זכרון תרועה. רז"ל אמרו (ר"ה כט:): כתיב (במדבר כט.א) יום תרועה יהיה לכם וכתיב זכרון תרועה. הא בחול הא בשבת, לכך נאמר שבתון זכרון תרועה. ודווקא בגבולין יש חילוק בין שבת לחול אבל לא במקדש וראיה לדבר מדכתיב פרי' פנחס יום תרועה יהיה לכם. ועשיתם עולה וגו'. ש"מ שמדבר במקום שהקרבת קרבין והיינו במקדש ששבת דחוייה אצל הקרבנות ואז תדחה גם מפני השופר. אבל כאן נאמר זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם וגו' מדהרחיק מאמר והקרבתם וסמך לזכרון תרועה ציווי

איסור מלאכה ש"מ שבגבולין הוא מדבר ששם נוהג איסור מלאכה לבד ואין שם קרבן. ונוכל לומר עוד שיש חילוק בין ועשיתם לזהקרבנתם כי עשיה היינו בפועל ממש והיינו במקדש, אבל הקרבה נופל גם על זכרון הקרבנות בתפלה כי על ידיהם ישראל קרובים אל ה' והיינו בגבולין. (כלי יקר)

[כה] כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה: (ס)

אונקלוס כָּל עֲבִידַת פְּלִחְנָא לֹא תַעֲבֹדוּ וְתִקְרְבוּ קִרְבָּנָא קָדָם יְיָ: (ס) (אונקלוס)

יונתן כָּל עֲבִידַת פּוֹלְחָנָא לֹא תַעֲבֹדוּ וְתִקְרְבוּ קִרְבָּנָא קָדָם יְיָ לְשִׁמָּא דַּיְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה. הַמוֹסְפִים הָאֵלֵּים בְּחֹמֶת הַפְּקוּדִים: (רש"י)

[כו] וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לְמִימְרָא: (אונקלוס)

יונתן וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לְמִימְרָא: (תרגום יונתן)

[כז] אַךְ בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפָּרִים הוּא מִקְרָא קָדָשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה:

אונקלוס בְּרַם בְּעֶשְׂרָא לַיְרְחָא שְׁבִיעָאָה הַדִּין יוֹמָא דְכַפּוּרָא הוּא מְעָרַע קַדִּישׁ יְהִי לְכוּן וְתַעֲנוּן יְתַנְפְּשִׁיכוּן וְתִקְרְבוּ קִרְבָּנָא קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן בְּרַם בְּעֶשְׂרָא יוֹמִין לַיְרְחָא שְׁבִיעָאָה הַדִּין יוֹמָא דְכַפּוּרָא הוּא מְעָרַע קַדִּישׁ יְהִי לְכוּן וְתַעֲנוּן יְתַנְפְּשִׁיכוּן מִמִּיכְלָא וּמִשְׁתַּיָּא וְהִנִּית בֵּי בְּנֵי וְתִמְרוּקִין וְתִשְׁמִישׁ עֲרֶסָא וְסִנְדְלָא וְתִקְרְבוּ קִרְבָּנָא קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י אַךְ. כֹּל אֲכִין וּרְקִין שְׁתוּרָה מִיעוּטִין, מִכְפָּר הוּא לְשָׂזִים וְאִינוּ מִכְפָּר לְשָׂזִים: (רש"י)

אבן עזרא וְטַעַם אַךְ בְּעֶשְׂוֹר. בְּעֶבֶר שְׁיוּם מִקְרָא קָדָשׁ יוֹם שְׂמִיחָה וְכֵן כְּתוּב בְּסִפְרָא עֲזָרָא לְכוּ אֲכֹלוּ מִשְׂמִנִּים וְשִׂתוּ מִמִּתְקִים: וְעֲנִיתֶם. פִּירְשִׁיתוּ: (אבן עזרא)

הרמב"ן אַךְ בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ. כֹּל אֲכִין וּרְקִין שְׁתוּרָה מִיעוּטִין (ר"ה יז סנהדרין מט) מִכְפָּר הוּא עַל הַשְּׂזִים וְאִינוּ מִכְפָּר עַל שְׂאִינִן שְׂבִים לְשׁוֹן רִשְׁיִי מִדְּבָרֵי רְבוּתִינוּ (בת"כ כאן שְׁבוּעוֹת יג) וְאִם כֵּן יִהְיֶה טַעַם הַכְּתוּב כִּי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם לְכוֹלְכֶם יוֹם זְכוּרֹן תְּרוּעָה שְׂתִהְיוּ כוֹלְכֶם נְדוּנִין לִפְנֵינוּ אַךְ יִהְיֶה לְמַקְצַתְכֶם בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם הַכְּפּוּרִים וְהִנֵּה הוּא כְּטַעַם "בְּלִבְד" וְכֵן שֶׁאֵל נָא חֲטָאתִי אַךְ הַפֶּעַם (שְׁמוֹת יז) וְכֵן הִרְק אַךְ בְּמִשָּׁה (בְּמִדְבָר יב ב) הַבְּלִבְד בְּמִשָּׁה וְכֵן אַךְ בְּחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי (פְּסוּק)

לט) יאמר בלבד בחמשה עשר תחוגו את חג ה' שבעת ימים לא רצופים שאין חגיגה דוחה שבת ובדרך הזה תפרשנו בכל המצות כפי קבלת רבותינו וכמוהו אך טרף טרף (בראשית מד כח) שלא נעשה בו ענין אחר לבד הטרף וכן כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע בעיני מנעורותיהם כי בני ישראל אך מכעיסים אותי (ירמיהו לב ט) שלא יעשו דבר אחר ועל דרך הפשט "אך" טעמו "אכן" לאמת הענין אכן נודע הדבר (שמות יב יד) אכן כאדם תמותון (תהלים פב ז) אכן בעשור לחודש יום הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין יאמר באחד לחודש יום הדין אמנם בעשור לחודש יום כפורים על כן תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט יד) אך מלך ישראל הוא (מלכים א כב לב) אך טוב לישראל אלהים לברי לבב (תהלים עג א) וכן פירוש "אך את שבתותי תשמורו" (שמות לא יב) הנה צויתי אתכם במלאכת המשכן אכן את שבתותי תשמרו לעולם וכן כולם יתפרשו לך בדרך הזה אם תשכיל בהם (הרמב"ן)

בעל הטורים אך, בעשור לחודש. אך מיעוטא הוא שמכפר לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים. וחמשה עינויים הם אכילה ושתייה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה. כנגד ה"פ נפש דכתיבי בפרשה וכנגד ה' שמות שיש לנפש וה' טבילות לכ"ג: (בעל הטורים)

אור החיים יוה"כ וגו' מקרא קודש וגו' פירוש בלא אמצעות קריאתם אותו קודש ובלא עינוי שמתענים בו הוא יום כיפור מצד עצמו, ומעתה יש שכר למצות קריאת קודש ועינוי בו מלבד ריוח הכפרה: (אור החיים)

ספורנו אך בעשור לחדש השביעי. אף על פי שבשאר מקראי קדש ראוי לשמוח ולהתענג גם באכילה ושתייה כאמרו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו מכל מקום בעשור לחדש הוא יום הכפורים להתודות ולהתאונן גבר על חטאיו ואינו יום שמחה ותענוג אבל הוא יום ענוי כאמרו ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה והוא ענין קרבנות כהן גדול וקרבנות צבור הבאים לכפרה: (ספורנו)

כלי יקר אך בעשור לחודש וגו' יום הכפורים הוא. כל אכין ורקין מיעוטין המה לפי שנאמר למטה ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב. ואמרו רז"ל (ברכות ח:) וכי בתשיעי מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי, וכדי שלא תטעה לומר מאחר שגם יום תשיעי חשוב כאלו התענה בו שמא גם הוא מכפר כמו יום העשירי, ת"ל אך בעשור לחודש וגו' לומר לך שעשירי לבד מכפר ולא תשיעי, וזה יותר מחוור מן מה שפירש"י שפירש מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים, (עיין שבעות יג.) ומי יתן ידעתי ואמצאהו לפרש מאי משמע שלשון אך למעט הבלתי שבים שהרי לשון אך קאי על יום העשור ומשמעותו למעט הימים הקודמים. וליישב פירוש רש"י אומר אני שמדקאמר אך בעשור. ובא למעט הימים הקודמים ש"מ שגם הימים שלפני יו"כ נקראו ימי תשובה דאם לא כן מהיכי תיתי שיכפרו הימים הקודמים עד שהוצרך למעטם, אלא ודאי שגם עשרת הימים הקודמים הם עשרת ימי התשובה וסד"א שימי התשובה מכפרין מיד על כל עבירות קמ"ל שיש לך עבירות שתשובה תולה ויו"כ מכפר כמו שנאמר (ויקרא טז טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם. אף על פי שאמרו במדרש (ויקרא לז) בערב ראש השנה הקב"ה מוותר שלישי, ובעשרת ימי התשובה גם כן שלישי, אבל ביום כפור מוותר הכל לכך נאמר מכל חטאתיכם. ומכלל זה אתה למד שאין יו"כ מכפר כי אם לשבים דאם לא כן מהיכא תיתי

שיכפרו עד שהוצרך למעטם, ואף על פי שלא נזכר בתורה מפורש שהימים הקודמים הם ימי תשובה מכל מקום שופר של ר"ה הוא כמו התראה שישובו בימים שבינתיים, כמ"ש (עמוס ג.ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. (כלי יקר)

דעת זקנים אך בעשור לחודש. מהו אך לפי שכל שאר ימים טובים נקראי מקרא קדש לאכול ולשתות ולהתענג וזה אסור בכל אלו לכך כתיב אך לוי שאינו נקרא מקרא קדש אלא לכבוד היום להקריב קרבן ולאסרו במלאכה אך ועניתם את נפשותיכם בו כי יום כפורים הוא: (דעת זקנים)

[בנ] וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כְּפֻרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה: אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס וְכָל עִבְיָדָא לָא תַעְבְּדוּן בְּכֶרֶן יוֹמָא הַדִּין אַרְי יוֹמָא דְכַפּוּרָא הוּא לְכַפְּרָא עֲלֵיכוֹן קְדָם יְיָ אֱלֹהֵכוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְכָל עִבְיָדָא לָא תַעְבְּדוּן בְּכֶרֶן יוֹמָא הַדִּין אַרוּם יוֹמָא דְכַפּוּרָא הוּא לְכַפְּרָא עֲלֵיכוֹן קְדָם יְיָ אֱלֹהֵכוֹן: (תרגום יונתן)

אבן עזרא לכפר עליכם. פירוש כי יום כפורים עליכם לבדכם: (אבן עזרא)

הרמב"ן בעצם היום הזה. אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה וכן ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה (פסוק יד) עד גוף היום וכן וכעצם השמים לטוהר (שמות כד י) גוף השמים ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום הזה וכחו כמו שאמרו רבותינו (ספרי האזינו שלז) בפסוק בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז יג) בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל (שמות יב נא) כי כתוב (פסוק לב) בתשעה לחודש בערב מערב ועד ערב וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש (פסוק כא) גם הלילה בכלל והנה לא הזכיר "בעצם היום הזה" בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות (לעיל פסוק כא) וביום הכפורים (כאן) וכן באיסור החדש אמר (פסוק יד) עד עצם היום הזה והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמר בשבועות מיום הביאכם את עומר התנופה וגוי' תספרו חמשים יום ואמר והקרבתם מנחה חדשה ממושבותיכם תביאו וגמר הענין (פסוקים טו-יז) והאריך לצוות בקרבנות (פסוקים יח-כ) הוצרך לומר (בפסוק כא) וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה ואיננו תלוי בעומר ולא בקרבנות וכן ביום הכפורים מפני שאמר (פסוק כז) ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה' ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות ובשעיר המשתלח מפני כן הוצרך לומר (כאן) וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות וכן "עד עצם היום הזה" בחדש (לעיל פסוק יד) עד גוף היום הזה שהוא יום הביאכם את קרבן אלהיכם שאפילו לא יבא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו וזה טעם אמרו (פסוק יד) חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי (פסוק טז) ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב "בעצם היום הזה" בענינים נגזרים לעתים מזומנים אמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגוי' ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים (שמות יב מא) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים (דברים לב מח מט) והטעם באלו מפני שיתכן שהכניס נח בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין וכן קודם ליום ההוא היתה צואה למשה רבינו בעלייה ההיא וביום ההוא עלה

לכך פירש הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההוא לא שהותחל בהם מתחילה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו' (בראשית יז כו) שנמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועוצם ידי (דברים ח יז) עוז ותעצמות (תהלים סח לו) וכן זה ימות בעצם תומו (איוב כא כג) בתוקף שלמותו ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן והנה כעצם השמים לטוהר (שמות כד ז) שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחוזק טוהר השמים ולכך יזכיר בימים הנזכרים "עצם היום" כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן אמר אונקלוס בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו מלשון וכל קרני רשעים אגדע (תהלים עה יא) מגני וקרן ישעי (כב ג) כי בעבור שהכוח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים (תרומות פ"ז מ"א) משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש גורסין בתרגום בכרן בכ"ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ"ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב לו ד) ויאמרו מתקשט (תוספתא כתובות ז ג) מן תכשיטין ואמרו קרסמוה נמלים (פאה פ"ב מ"ז) מן יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד) והנאמר במקומות הנזכרים "בעצם היום הזה" גם כן פירושו בכח היום ההוא שהם ענינים לא יעשו ביום אחד כמנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכוח היום ההוא בגזרת האל עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן וכן לא יאספו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ויצאו כאיש אחד מארץ מצרים רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבינו להגיד כי ביום שנצטוה בשירה וכתבה ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם (דברים לא יט) ויכל לדבר את כל הדברים האלה (שם לב מה) נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שהגזרה בו אל הר העברים ואמר וזאת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים אבל נעשה בכוחו ועצומו של יום וכן מילת שלש מאות ושמה עשר איש ביום אחד בבית אברהם מה' הוא ואמר יחזקאל (ב ג) המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה להכניס היום בכלל ההוא וכן "עד עצם היום הזה" דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו ורבותינו דרשו (תוי"כ פרק יד ח) מלשון "בעצם היום הזה" דמועדים עצומו של יום כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם בליל המחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקודש וידרשו (בספרי דברים לב מח) בנח וביציאת מצרים ומשה בעצומו של יום בחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש"י בפרשת האזינו (דברים לב מח) (הרמב"ן)

אור החיים וכל מלאכה וגו' כי יום כיפורים וגו'. נתינת טעם זה הוא על דרך מה שאמרו בסוטה דף מ' שאין אומרים פסוקים כשהכהנים מברכין את העם והטעם אמרו וז"ל כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין ע"כ, ולדרך זה אמר וכל מלאכה לא תעשו, והטעם כי יום כיפורים הוא פירוש כי עיצומו של יום מכפר ויש לך אדם שהזמן מכפר עליו והוא עסוק במלאכתו, והמשכיל על דבר עיצומו של יום לבבו יבין המכפר כי הוא אדון המאיר היום לסגל סגל דבר זה: (אור החיים)

ספורנו וכל מלאכה לא תעשו. כי יום כפורים הוא. כי ראוי ביום כזה לפנות משאר עסקים לתת לב להשיג מחילה וכפרה, על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגושו ובהיות שרוב מי שיחטא בענין הענוי יעשה זה לתאבון בלבד ורוב מי שיחטא בעשות מלאכה חוטא להכעיס ענש כרת על הבלתי מתענה וענש אבדן הנפש על עשיית מלאכה: (ספורנו)

[כט] כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה:

אונקלוס ארי כל אנשא די לא מתעני בכרן יומא הדין וישתיצי מעמיהא : (אונקלוס)

יונתן ארום כל בר נש דיכול לצימא ולא יצום בכרן יומא הדין וישתיצי במותנא
מגו עמיה : (תרגום)
יונתן (יונתן)

אבן עזרא כי כל הנפש אשר לא תעונה. זה מהבנין שלא נקרא שם פועלו וזה אות כי מי שנדע שאינו שומר זו המצוה כאשר נשמרנו נכריחנו להתענות וטעם שלא יעשו מלאכה. שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונות : (אבן עזרא)

[ל] וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתה את הנפש ההוא מקרב
עמה :

אונקלוס וכל אנש די תעבד כל עבידא בכרן יומא הדין ואובד ית אנשא ההיא מגו
עמה : (אונקלוס)

יונתן וכל בר נש דייעבד כל עיבידא בכרן יומא הדין ואובד ית בר נשא ההוא
במותנא מגו עמיה : (תרגום)
יונתן (יונתן)

רש"י והאבדתה. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא, כשהוא אומר והאבדתה, למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (רש"י)

אבן עזרא והאבדתה. יש הפרש בינו ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש : (אבן עזרא)

[לא] כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדתתיכם בכל משבתיכם:

אונקלוס כל עבידא לא תעבדון קים עלם לדריכון בכל מותבגניכון : (אונקלוס)

יונתן כל עיבדת פולחנא לא תעבדון קיים עלם לדריכון בכל אתר מותבגניכון :
(תרגום) (יונתן)

רש"י כל מלאכה וגו'. לעבור עליו בלאוין הרבה, או להזהיר על מלאכת לילה
(ס) כמלאכת יום:

שפת חכמים (ס) ואם תאמר למה אכטריך להכי מהיכא תיתי למעט לילה, ויש לומר הוה אמינא הואיל וכתוב בעלם היום דמשמע בעלמו של יום דוקא כמו בעלם היום הזה בא נח, בעלם היום הזה נימול אברהם, דהוה דוקא בעלמו של יום, אף אקר תעשה כל מלאכה בעלם היום הזה הוא דוקא בעלמו של יום לכך אכטריך כל מלאכה. רא"ס. אי נמי הואיל ובעלם היום ממעט תוספת יום כפורים

מה שמוסיף מחול על הקדש בכניסתו וזליאתו שאינו זכרת אם עושה בהם מלאכה הוה אמינא דממעט לילה נמי ממלאכה לכך אלטריך רבוי: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם כל מלאכה לא תעשו. פעם אחרת להוסיף חקת עולם לדורותיכם: (אבן עזרא)

ספורנו בכל מושבותיכם. אף על פי שאין שם כפרת מזבח שהיא חובת היום כמו שקרה בגלות: (ספורנו)

[לב] שבת שבתון הוא לקם וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם: (פ)

אונקלוס שבת שבתא הוא לכוון ותענון ית נפשתיכון בתשעה לירחא ברמשא מרמשא עד רמשא תנוחון תנוחון: [פ] (אונקלוס)

יונתן שפא וניחא הוא לכוון ותענון ית נפשתיכון ותשרון לציימא בתשעה יומין לירחא בעידוני רמשא מן רמשא ההוא עד רמשא חורן תהוון ציימין צומכון ושבתון שוביכון ועבדין זמנין מועדיכון בחדנא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא תשבתו שבתכם. זה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת ה': (אבן עזרא)

[לג] וינדבר משה אל ה' וה' יי: (אבן עזרא)

אונקלוס ומליל יי עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל יי עם משה למימר: (תרגום יונתן)

[לד] דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים: (אבן עזרא)

אונקלוס מליל עם בני ישראל למימר בחמשה עשר יומא לירחא שביעאה הדין חגא דמטלא שבעת יומין קדם יי: (אונקלוס)

יונתן מליל עם בני ישראל למימר בחמיסר יומין לירחא שביעאה הדין חגא דמטולא שובעא יומין לשמא יי: (תרגום יונתן)

אור החיים הזה חג הסוכות. בתורת כהנים דרשו יתור הזה, ופירשתי הברייתא בפרשת מצורע (י"ד ז') (לז) מועדי ה'. אמר רבי עקיבא (תורת כהנים פסוק ל"ה) אלו ימי מועד שאסורין במלאכה ע"כ, ונראה כי לזה גמר אומר **ומלבד מתנותיכם וגו' כל נדריכם וגו' כל נדבותיכם** אשר תתנו לה' שמשמע אפילו עולות ואין עולות באין ביום טוב כאומרם (ביצה י"ט). לכם ולא לגבוה אלא ודאי שאין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד: (אור החיים)

[לה] ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו:

אונקלוס ביומא קדמא מ'ע'רע קדיש כל עבדת פ'לחן לא תעבדון: (אונקלוס)

יונתן ביומא קדמא ד'חגא מ'א'רע קדיש כל עבדת פולחנא לא תעבדון: (תרגום יונתן)

רש"י מקרא קדש. וצויה"כ קדשהו זכסות נקיה וזתפלה, (ע) וזשאר ימים טובים, זמאלכל זמשתה וזכסות נקיה וזתפלה: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) והא דמהפך רש"י הקרא דמקרא קדש, דהיה לו לפרש לעיל קודם פירוש והאצדתי וקודם כל מלאכה לא תעשו, ויש לומר דלעיל לא יכול לפרש קדשהו זכסות נקיה כו' דלמא הא דכתיב מקרא קדש לאסור הלילה כיום לענין עשיית מלאכה וזתפלה עכשיו דכתיב כל מלאכה לא תעשו שהוא מיותר וזא ללמד ולהזהיר על מלאכה לילה כיום על כרחך האי מקרא קדש זא ללמד קדשהו זכסות נקיה כו': (שפתי חכמים)

[לו] שבעת ימים תקריבו אשה ליהוה ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה ליהוה עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו:

אונקלוס שבעא יומין תקרבון קרבנא קדש יי ביומא תמינא מ'ע'רע קדיש יהי לכוון ותקרבון קרבנא קדש יי כ'נש תהון כל עבדת פ'לחן לא תעבדון: (אונקלוס)

יונתן שבעתי יומין תקרבון קרבנא לשמא דיי כ'נישין תהוון לצלאה קדש יי על מטרא כל עבדת פולחנא לא תעבדון ביומא תמינא מ'א'רעי קדיש יהי לכוון ותקרבון קרבנא קדש יי: (תרגום יונתן)

רש"י עזרת היא. עזרתה אתכם אללי, כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר אמר, בני, זכסות מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם: כל מלאכה עבודה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם, שאם לא תעשוה יש חסרון כיס דזכר: לא תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא אסור זמלאכת עבודה, תלמוד לומר, לומר, היא: (רש"י)

אבן עזרא שבעת ימים תקריבו אשה. ואם איננו שוה כאשה חג הפסח: עצרת הוא. יש אומרים שטעמו קהלה כטעם עצרת בוגדים והטעם התחברות כל ישראל לשלש רגלים ולא דברו נכונה כי הנה כתוב בפסח וביום השביעי עצרת וכתוב ופנית בבקר והלכת לאהליך והקרוב שהוא כמו נעצר לפני ה' שיהיה בטל מכל עסקי העולם ופירוש עצרת הוא כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתוב בעצרת מועד הפסח: (אבן עזרא)

הרמב"ן **עצרת היא**. עצרתי אתכם לפני כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמן ליפטר אמר בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד שקשה עלי פרידתכם לשון רש"י ואגדה זו שנויה בויקרא רבה ועל דרך האמת כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ (שמות כ"א) ויום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו שנאמר ואת הארץ והנה היא שמינית "עצרת היא" כי שם נעצר הכל וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה' ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש ולכך יקראו רבותינו ז"ל בכל מקום חג השבועות עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן וזהו מאמרם (חגיגה יז) שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב ותשלומין דראשון הוא כי הוא אצילות הראשונים ואינו כאחדות שלהם ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור (דברים טז) בשלש רגלים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך וגו' והנה זה מבואר (הרמב"ן)

ספורנו **עצרת הוא**. ענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט אבל היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקדש לעבוד במקומות ההם את האל יתברך בתורה או בתפלה או בעבודה כענין ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' והוא אמרו קדשו צום קראו עצרה ועל זה הדרך אמר יהוא קדשו עצרה לבעל. אמר אם כן שזה היום אחר חג הסוכות אשר בו שלמו כל שמחות הרגלים הוא קודש להיות יום עצרת שיעצרו במקומות הקודש ותהיה שמחתו שמחה של תורה ומעשים טובים כאמרו ישמח ישראל בעושיו וזה כענין ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וכו' וזה מפני השמחה הקודמת ובהיות שביום שביעי של פסח נעצרו ישראל עם משה יחדו לשורר לאל יתברך כאמרו אז ישיר משה ובני ישראל קדש אותו היום להיות עצרת לה' אף על פי שלא היתה התשועה בתחלת היום וזה באר במשנה תורה באמרו וביום השכיעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ובהיות שהיה יום החמשים ליציאת מצרים יום מתן תורה אשר בו נעצרו ישראל יחדו לעבודת האל יתברך קראוהו רכותינו ז"ל (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) עצרת. אמנם בתורה לא הוזכר אותו היום בזה השם כלל וזה מפני שקלקלו ישראל את המושג כעצירתם ויתנצלו את עדים מהר חורב:

לז אֱלֹהֵי מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אֶשֶׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זָבַח וְנִסְכִּים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ:

אונקלוס אֵלִין מוֹעֲדֵי דִי תִּקְרְעוּן יְתְהוֹן מְעָרְעֵי קֹדֶשׁ לְקַרְבָּא קַרְבָּנָא קֹדֶשׁ יִי עֹלָתָא וּמִנְחָתָא נְכִסְתָּ קוּדְשִׁין וְנִסְכִּין פְּתָגְס יוֹם בְּיוֹמֵיהּ: (אונקלוס)

יונתן אֵילִין זְמַנֵי סְדְרֵי מוֹעֲדֵי דִי יִי דְתִקְרְעוּן יְתְהוֹן מְאָרְעֵי קֹדֶשׁ לְקַרְבָּא קוּרְבָּנָא לְשִׁמָּא דִי עֹלָתָא וּמִנְחָתָא נְכִסְתָּ קוּדְשִׁין וְנִסְכִּין פְּתָגְס יוֹם בְּיוֹמֵיהּ: (תרגום יונתן)

רש"י **עלה ומנחה**. (מנחות מד) **מנחת נסכים הקריבה** (פ) **עם העולה** (מנחות מז): **לזכר**

יום ציומו. חוק הקלוב בחומש (פ) הפקודים: **דבר יום ציומו.** הא אם עצר יומו
בטל **קרצנו:** (רש"י)

שפתי חכמים (פ) דקשה ליה דהרבה מנחות כתובים בפרשת ויקרא ולמה לא מפרש
איזה מהן. והרא"ם פירש אי מנחה בפני עצמו היא עולה וזבח ונסכים ומנחה
מיבעי ליה: (פ) בפרשת פנחס וסם מפורש כל המוספים שיש יום שיש בו מוספים
הרבה ויש יום שיש בו מוספים מועטים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אלה מועדי ה'. שאתם חייבים להקריב בהם אשה ופירוש כי בכולם יש
בהם עולה ומנחה זבח ונסכים כי עד עתה לא הזכיר רק אשה לבדו ויתכן להיותו
עולה לבדה או מנחה לבדה: (אבן עזרא)

[לח] מלבד שבתת יהוה ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבתיכם
אשר תתנו

אונקלוס בר שבא דיי ובר מתנתיכון ובר כל נדריכון ובר כל נדבתיכון די תתנו
קדם: (אונקלוס)

יונתן בר מן יומי שבא דיי בר מתנותיכון ובר מנדריכון ובר מפל נסיבתיכון
דתתנון קדם: (תרגום יונתן)

אבן עזרא מתנותיכם. בגי רגלים ונדרי הצבור והיחיד ונדבותיהם: (אבן עזרא)

[לט] אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספקם את תבואת הארץ תחגו את
חג יהוה שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון:

אונקלוס ברם בחמשה עשר יומא לירחא שביעאה במקנשיכון ית עללת ארעא
תחגון ית חגא קדם יי שבאעא יומין ביומא קדמאה ניהא וביומא תמינאה ניהא:
(אונקלוס)

יונתן ברם בחמיסר יומא לירחא שביעאה בזמן מקנשיכון ית עללתא דארעא
תחגון ית חגא דיי שובאעא יומין ביומא קמאה ניהא וביום תמינאה ניהא: (תרגום
יונתן)

רש"י אך בחמשה עשר יום תחגו. קרבן שלמים לחגיגה, יכול תדחה את השבת,
תלמוד לומר, אך, הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה: באספקם את תבואת הארץ.
שהיא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה, מכאן שנלטו לעצב את השנים שאם אין
העבור, פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף: תחגו. שלמי חגיגה: שבעת
ימים. אם לא הביא בזה יביא בזה, יכול יהא מביאן כל שבעה, תלמוד לומר
וחגותם אותו, יום אחד במשמע, ולא יותר, ולמה נאמר שבעה, לתשלומין: (רש"י)

אבן עזרא וטעם **אך**. בעבור שהזכיר בפרשה שהיא קודם זאת ענוי הנפש אסר להתענות בחג הסכות כי בו כתובות ושמחת ושמחתם והיית אך שמח: **באספכם את תבואת הארץ**. שדות וכרמים: **תחגו**. מפעלי הכפל וטעם על הזבחים: **ביום הראשון שבתון**. שם ויחסר יהיה לכם ואילו הי' שם התאר היה הי'א תחת בי'ית: (אבן עזרא)

הרמב"ן **באספכם את תבואת הארץ**. שיהא חודש שביעי זה בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף לשון רש"י ולשון ת"כ (פרק טו ו ז) עבר את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות תלמוד לומר מגרנד ומיקבך מגרנד לא כל גרנד ומיקבך לא כל יקבך אי באספך מגרנד יכול מקצת תלמוד לומר באספכם את תבואת הארץ הא כיצד השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות וכבר למדו העבור מחדש האביב (ר"ה כא) אבל שם לימד על האביב וכאן לימד על פירות האילן שכך שנו חכמים (סנהדרין יא) על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה והנה העבור נלמד מאליו שהחג הזה בזמן אסיפה אבל ענין שיטת הכתוב שיאמר אלה מועדי הי' אשר תקראו אותם כלם מקראי קדש להקריב בכולם אשה להי' אכן ביום חמשה עשר לחדש השביעי הזה בעבור שהוא עת אספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג הי' בשבעת ימים והוסיף לומר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי (פסוק כד) ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו וטעם תחוגו את חג הי' שתחוגו לפניו לתת הודאה לשמו על מעשיכם אוסף כי בא וחזר ואמר עוד (פסוק מא) "וחגותם אותן חג להי'" לסמוך אליו "בסוכות תשבון" (פסוק מב) וטעמו וחגותם אותו חג שבעת ימים בשנה שתשבון בסוכות וכל האזרח בישראל ישבו בסוכות לומר שיעשו חג שבעה בלולב ושמחה ובסוכה ומדרשו וחגותם אותו חג להי' מה תלמוד לומר לפי שנאמר (דברים טז טו) שבעת ימים תחוג להי' אלהיך יכול יטעון חגיגה כל שבעה תלמוד לומר אותו וכו' בתורת כהנים (פרק יז א) (הרמב"ן)

ספורנו **אך בחמשה עשר יום**. אחר שהזכיר את הדברים הכללים שכל המועדים מסכימים בהם וזה במה שכולם מקראי קדש וטעונים קרבן מוסף כאמרו אלה מועדי הי' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה וכו' אמר אך בחמשה עשר יום וכו' והודיע שחג הסכות נבדל משאר המועדים ראשונה שהשמיני שלו מקרא קדש כאמרו וביום השמיני שבתון לא כן בימי השבוע ובימי חג המצות וכן בחדשים ובשנים שבהם קדש השביעי לא השמיני. שנית במה שזה החג טעון שנוי דירה כאמרו בסכות תשבון. שלישית שטעון נענוע ארבע מינים כאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו': (ספורנו)

כלי יקר **אך בחמשה עשר יום וגו'**. פירש"י יכול תדחה החגיגה את השבת ת"ל אך וקשה שבת מאן דכר שמיה ונראה שכך פירושו אך בחמשה עשר יום לחדש באספכם את תבואת הארץ. היינו ביום שמותר לאסוף התבואה מן השדה לכל הפחות לצורך אוכל נפש דהיינו ביי"ט שאינו חל בשבת, באותו יום תחוגו החגיגה אבל לא ביום שאין בו שום אסיפה מן השדה בשום צד אף אם אין לו מה לאכול והיינו בשבת, ואילו לא נאמר אך הייתי אומר באספכם היינו בזמן אסיפה קאמר ולא ביום שיש בו אסיפה. (כלי יקר)

דעת זקנים אך בחמשה עשר יום. לפי שגבי פסח לא כתי' שמחה לפי שעדיין לא נלקטה שום תבואה וגבי שבועות לא כתי' אלא חדא שמחה לפי שהתבואה נלקטה אבל פירות האילן לא נלקטו אך בסוכו' שהכל נאסף אל תוך הבית וגם נמשחלו העונות ביום הכפורי' כתיב ביה שלש שמחות ושמחתם דהכא ושמחת בחגך והיית אך שמח חדא מתבואה וחדא מפירות האילן וחדא ממחילת עונות וזש"ה והיית אך שמח שאין לך להתעסק רק בשמחה: (דעת זקנים)

[מ] וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֶגְפֵי עֵץ עֵבֶת וְעֶרְבֵי נָחַל וְשִׂמְחֶתֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:

אונקלוס וְתִסְבּוּן לְכוּן בְּיוֹמָא קְדָמָא פְּרִי אֵילָנָא אֶתְרוּגִין וְלִלְבִין וְהִדְסִין וְעֶרְבִין דְּנָחַל וְתִסְבּוּן קָדָם יִי אֶלְהָכוּן שִׁבְעַת יָוִמִין: (אונקלוס)

יונתן וְתִסְבּוּן מִן דְּלָכוּן בְּיוֹמָא קְדָמָא דְחָגָא פְּרִי אֵילָן מְשִׁבַח תְּרוּגִין וְלִלְבִין וְהִדְסִין וְעֶרְבִין דְּמֶרְבִּין עַל נְחָלִין וְתִסְבּוּן קָדָם יִי אֶלְהָכוּן שִׁבְעַתִּי יָוִמִין: (תרגום יונתן)

רש"י פרי עץ הדר. עץ, שטעם עלו ופריו שוה (סוכה לה.): הדר. הדר באילנו משנה לשנה, (ה) וזהו אחרוג: כפת תמרים. חסר וי"ו, למד שאינה חללא (ו) אחת: וענף עץ עבת. שענפיו קלועים כעבותות וכחצלים, וזהו הדר, הענף כמין קליעה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ואם תאמר פלפל ארוך הוא שדר גם כן באילנו משנה לשנה שגם כן טעם עלו ופריו שוה נמי. ויש לומר דמכל מקום אין יוצאין בו דאי שקלת חדא לא הוי כשיעורו ולא ניכר לקיחתו, ואי שקלת שנים או שלשה, ולקחתם פרי כתיב פרי אחד במשמע ולא שנים: (ו) ואם תאמר אם כן היה לו לכתוב כף (נחלת יעקב), ויש לומר דכפת היינו בד אחת ובה עליון הרבה אבל אי כתיב כף לא משמע חללא עלה אחת: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ולקחתם לכם. אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחישו הכתוב אף על פי שמצאנו ויקחו להם איש שה לבית אבות. גם הם העתיקו כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ובאמת כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו בדרך אסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל רק עלי חמשה מינים ואין זכר לעלי הדס ועלי עץ עבות טענה על קדמונינו וכן מין הדס אין אילנו גבוה והנה הם שני מינים גבוה ונמוך והגולה מארץ קדר לארץ אדום אם יש לו עינים ידע סוד המצוה זאת: (אבן עזרא)

הרמב"ן פרי עץ הדר. שטעם עזו ופריו שוה הדר הדר באילנו משנה לשנה וזה אתרוג לשון רש"י והן אסמכתות שעשו רבותינו (ת"כ כאן סוכה לה) לקבלתם ור"א כתב והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו "הדר באילנו"

אסמכתא והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר כי פירוש אתרוג חמדה כדמתרגמינן נחמד למראה (בראשית ב ט) דמרגג למיחזי לא תחמוד (דברים ה יח) לא תרוג ואמרינן מכל שפר ארג נכסין ולשון חמדה והדר שוים בטעם ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב הפירות תאנה אגוז רמון זית וזולתם וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר ופשוטו של מקרא יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחד מעץ עבות וענף אחד מערבי נחל והנה הם אחד מכל מין כי כפות תמרים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה היא כרבי עקיבא שאומר (סוכה לד) כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת ולכך תרגם אונקלוס בכולן בלשון רבים מחובר אל "ולקחתם לכם" שהם הרבים ובטעם המצוה הזאת אמרו (תענית ב) על דרך האגדות שהמינין הללו באין לרצות על המים ועל דרך האמת "פרי עץ הדר" הוא הפרי שבו רוב התאווה ובו חטא אדם הראשון שנאמר (בראשית ג ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפנינו עם שאר המינים ו"כפות תמרים" הוא הראש הקו אמצעי כפול וגבוה על כולם "וענף עץ עבות" רמז לשלש ספירות בבד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב (שם מט כד) "וערבי נחל" כענין שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות כי יתערבו מדת הדין במדת הרחמים מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא בפועל וכבר פירשתי (פסוק לו) טעם זה והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח על השמינית (תהלים ו א) וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים (איוב כב יד) ובמחוגה יתארהו (ישעיהו מד יג) וכן המון חוגג (תהלים מב ה) וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה (ל ט) פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר לפניו כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר (שם צב ג) צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות ובמדרשו של רבי נחמיה בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא אתרוגין ולולבין ומאי הדר היינו הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו (ו י) מי זאת הנשקפה כמו שחר וגוי' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולם יחד הוא ומאי לולב כנגד חוט השדרה וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו "עץ" שהוא שורש האילן ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב (קהלת א א) כל הנחלים הולכים אל הים וגוי' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר (במדבר כא יט) וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו' והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם (הרמב"ן)

בעל הטורים פרי עץ הדר כפת תמרים. פרי עץ הדר בגי' אתרוגים: **עבת**. חסר וי' בשביל ששה דברים שפוסלים בו ואלו הן יבש גזול אשירה עיר הנדחת נקטם ראשו ושל ע"ג: **כפות תמרים**. היינו לולב. לולב בגי' חיים לכך יבש פסול. עץ חיים. היינו לולב שעולה כמנין חיים וכן תודיעני אורח חיים: (בעל הטורים)

כלי יקר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר. ארז"ל (ויק"ר לז.) שנקרא ראשון לחשבון עונות, משל למדינה שחייבת מס למלך כו' כך בערב ר"ה יצאו הגדולים לקראתו כו', ובעשרת ימי תשובה הבינונים, וביו"כ הכל יוצאין כו'. ויש להתבונן למה קראו יום ראשון לחשבון עונות כשצוה על ארבע מינים אלו ולמה לא קראו ראשון לחשבון עונות כשצוה על הסוכה והחג, ומה ראה בעל מדרש זה על ככה לעשות ג' חלוקות כנגד ג' כיתות, ומה היה חסר אם היה אומר שלכך נקרא יום ראשון לפי שביו"כ נמחל הכל ובין יו"כ לסוכות אין עושין עונות על כן נקרא יום ראשון לחשבון עונות.

ונראה שבעל מדרש זה רצה לתרץ ב' קושיות, הן קושית וכי ראשון הוא, הן קושית לכם. ולא רצה לפרש לכם משלכם להוציא הגזול, כי הוא סובר שאין זה משמעות לכם כי מכם ובכם הם שני הפכים כך משלכם הוא מכם, ולכם היינו בכם. אלא ודאי שדי מינים אלו הם כנגד ד' כיתות מישראל. פרי עץ הדר. שיש בו טעם וריח כנגד בעלי תורה ומצוה והם הצדיקים גמורים, וערבי נחל. שאין בהם לא טעם ולא ריח כנגד הכיתות שאין בהם לא תורה ולא מצוה והם הרשעים גמורים, וכפות תמרים. שיש בו אוכל בלא ריח, וענף עץ אבות, שיש בו ריח בלא אוכל, שניהם כנגד הבינונים שיש בהם או תורה בלא מצוה או מצוה בלא תורה, וע"כ נאמר ולקחתם לכם. היינו לכם ממש, כמו שמצינו בכם ג' כיתות אלו כך תקחו ארבע מינים המתיחסים לג' כיתות אלו, ואצל חלוקה זו הודיע לנו הכתוב שיום זה ראשון לחשבון עונות, וא"כ קשה לו מה ענין זה לזה אלא ודאי שהא תליא לפי שיש בכם ג' כיתות אלו והם מתכפרים אחת אחת על ידי זה נעשה יום זה ראשון לחשבון, ואם היה דעת המקרא לתלות כל הכפרה ביו"כ לבד למאי נפקא מינה הודיע לנו בפעם זה שישראל חלוקים לג' כיתות, אלא ודאי כוונתו לומר שאין יו"כ מכפר לכולם בבת אחת כי אם מעט מעט הקב"ה מעביר ראשון ראשון כסדר שנזכרו אצל ארבע מינים אלו, כי מתחילה הוא מוותר עון הכיתות שנמשלו לפרי עץ הדר. והם הגדולים שיצאו מתחילה לקראתו ית' בערב ר"ה, ואח"כ מוותר השליש בעבור הבינונים שיצאו לקראתו ב' ימי תשובה שנמשלו לכפות תמרים, וענף עץ אבות ואח"כ ביו"כ מוותר לכולם אפילו לרשעים שנמשלו לערבי נחל כי אז כולם יצאו לקראתו ומתענין. ועל כן לא היה הכ"ג רשאי לבא ביו"כ אל הקודש כי אם בענן הקטורת כי בו מעורב החלבנה עם סממני הקטורת לצרף כל פושעי ישראל ולעשותם אגודה אחת עם הטובים כדי שיכפרו אלו על אלו, כדרך שאמרו במדרש בארבע מינים אלו, לאבדם אי אפשר אלא יעשו אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו ואם חסר אחת מן הכיתות הללו אין לכ"ג מבוא לבוא אל הקודש, וזה פירוש יקר מאד.

ויכלול עוד באגודה זו ענין התשובה, כי ידוע שבכל ימות השנה אין הקב"ה מקבל כי אם תשובת הרבים אבל תשובת היחיד אין הקב"ה מקבל כי אם ב' ימי תשובה כמו שלמדו (ר"ה יח.) מן פסוק דרשו ה' בהמצאו. (ישעיה נה.) וע"כ רצה הכתוב ליתן טוב טעם ודעת למה צריכין להיות אגודה אחת ביום זה יותר מבימים הקודמים על כן בא כמתרץ ואמר לפי שהוא ראשון לחשבון עונות, לומר לך כי בודאי היה מן הראוי לעשותם אגודה אחת בהתחלת השנה כדי שיהיו כך בכל ימות השנה לעשות להם הכנה אל התשובה של כל ימות השנה באם יחטאו ואז יהיו השבים רבים ותהיה תשובתם מרוצה בכל ימות השנה, אך מן ר"ה עד יו"כ אין צורך כל כך לעשותם אגודה אחת שהרי באותן הימים אפילו תשובת היחיד מקובלת, ומן יו"כ ועד סוכות עוסקין במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות כי מצוה בעידנא דעסיק בה מגינא ומצלא מכל חטא וגם בזמן זה אין צורך

כל כך לתשובת הרבים, אך ביום ראשון של חג שהוא ראשון לחשבון עונות על כן צריכין לעשות בעצם היום הזה הכנה אל תשובת הרבים והוא כשיהיו כל ארבע כיתות הללו באגודה אחת ויכפרו אלו על אלו ואז תשובתם רצויה בכל ימות השנה. ובזה הותרו גם כן כל הספיקות בדרך נכון וברור.

ושמחתם לפני ה' אלהיכם. אין שמחתם לפני ה' כי אם בזמן שהם באגודה אחת ובפרט שהשמחה דווקא בחג זה לפי שהוא זמן אסיפה אשר מדרך העולם לשמוח בה ביותר, על כן הזהירם שתהיה השמחה לפני ה' דווקא לא כשמחת הרקים אשר כל מזימותם הרוג בקר ושחוט צאן. (ישעיה כב. יג) השותים במזרקי יין, ומרבים מחלוקת בישראל ובשמחה זו החריבו ב' בתי מקדשים וגלו בראש גולים כמ"ש (ישעיה נה. יב) כי בשמחה תצאו. כארז"ל (קידושין פא.) סקבא דשתא ריגלא, כי בעבור שהיו שמחים שלא לשם שמים סבבו כל חלי וכל מכה כמעשה האתרוג שזרקו בינאי המלך (עיין סוכה מח.) ועל שמחה זו אמר מה זו עשה, הלא על ידה תצאו בראש גולים. אמנם בשלום. כשיהיו באגודה אחת ושלוש ביניהם תובלון. אל הארץ, ההרים והגבעות, המה ראשי המעלה אשר גובה להם ויראה להם (יחזקאל א. יח) יפצחו לפניכם רנה. כי יהיו קודמים לכל דבר שבקדושה כדינם ולא יהיו הנערים דוחפין את הזקנים כמעשה המרגלים. וכל עצי השדה ימחאו כף. המה כל ארבע כיתות הרמוזים בארבע מינים אלו הבאים מעצי השדה ימחאו כף לשמוח לפני ה' וכן במקום אחר (ויק"ר ל. ד.) דרשו פסוק זה אז ירננו כל עצי יער. (תהלים צו. יב) על ד' מינים אלו ורמז במלת אז א' ז' שהלולב ניטל במקדש כל ז' ובגבולין יום א'. (כלי יקר)

דעת זקנים ולקחתם לכם. אז"ל משלכם להוציא את השאול ואת הגזול שלא יהא סניגורו קטיגורו. משל למלך ששלח שלוחו לגבות בעיר מגבת שלו לאחר שגבה מצאו עירוני אחד קפחו ונטל את כליו וכל מה שבידו לימי הוצרך העירוני הזה לדון לפני המלך ובא לשכור מי שילמד עליו זכות לפני המלך ומצאו אותו הגבאי אמר לו מה אתה עושה בכאן אמר לו יש לי דין לפני המלך ואני מבקש לשכור מי שידבר בשבילי אמר לו תן לי מה שגזלת ממני ואני אדבר בשבילך החזיר הכלי לבד והלך לו למחר בא לדון לפני המלך שאלו יש לך אדם שילמד עליך זכות אמר לו הרי פלוני שילמד עלי זכות אמר לו מה זכות יש לך ללמד על זה אמר להם אני אומר לכם מה עשה לי חבירי זה כשהלכתי לגבות מגבת המלך מעיר פלוני עמד עלי בדרך וקפחני ונטל כל אשר לי והכלי הללו הם מקצת כלי שהחזיר לי על מנת שאלמד עליו זכות התחילו הכל ואמרו אוי לו לזה שנעשה קטיגורו סניגורו. (ובמדרש איתא סניגורו קטיגורו): **ביום הראשון.** הלולב שאנו נוטלין ביום ראשון הוא סיי שזכינו בדין ביום הכיפורים וזש"ה אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ במי הכתוב מדבר בישראל ובאומות העולם שהקב"ה דן אותם ביום הכפורי אלו ואלו נכנסין לדין ואין אנו יודעין מי הנוצחין אמר הקב"ה טלו לולביכם בידיכם והכל יודעיי שזכיתם בדין משל לשני בני אדם שנכנסו לדון לפני המלך ולא היו יודעין הבריות מי נצח אלא מי שהוא יוצא במקל לבן או תפוח בידו אז יודעין שהוא יצא זכאי מלפני המלך: **פרי עץ הדור.** ארבעי מינין הללו יש מהן שיש בו טעם וריח כמו אתרוג והוא כנגד הצדיקים שיש בהם ריח תורה וטעם של מעשי טובי. באילן שבו גדל הלולב יש בו טעם ולא ריח וכנגדו הבינוני של ישראל שיש בהם טעם של מצות ואין בהם ריח תורה. ההדס יש בו ריח ולא טעם והוא כנגד אותם שיש בהם ריח תורה ואין בהם מצות. וערבה אין בה לא טעם ולא ריח וכנגדן עמי הארץ שאין בהם לא ריח תורה ולא טעם של מצות ואנו אוגדין הארבעה ביחד רמז שאין הקב"ה מתרצה לישראל עד שיהיו כולם לאגודה אחת שנא' הבונה בשמי עליותיו

ואגודתו על ארץ יסדה אימתי הקב"ה מתעלה בזמן שכלנו נעשים אגודה ונ"ל שלכך אנו אומרים בר"ה ויעשו כלם אגודה אחת. ד"א הלולב דומה לשדרה ההדס דומה לעין הערבה דומה לשפתים האתרוג דומה ללב ואין לך אבר אחד גדול מאלו ושקולין הן כנגד כל הגוף וזהו שאמר דוד כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שיש לשבח להקב"ה בפה ובלב ובעין ובשדרה שהוא כל הגוף שתלוי בשדרה: (דעת)

[מא] וְחַגְגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בְּשָׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּחַדְשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגִיגוּ אֹתוֹ:

אונקלוס וְתַחֲגִיגוּ יְתִיה חֲגָא קָדָם יְיָ שִׁבְעַת יוֹמִין בְּשַׁתָּא קָיִם עָלָם לְדָרִיכוֹן בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה תַחֲגִיגוּ יְתִיה: (אונקלוס)

יונתן וְתַחֲגִיגוּ יְתִיה חֲגָא קָדָם יְיָ שׁוֹבְעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא קָיִים עָלָם לְדָרִיכוֹן בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה תַחֲגִיגוּ יְתִיה: (תרגום יונתן)

[מב] בַּסֶּכֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרַח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֶּכֶת:

אונקלוס בַּמַּטְלָא תִיתְבוּן שִׁבְעַת יוֹמִין כָּל יְצִיבָא בְּיִשְׂרָאֵל יִתְבוּן בַּמַּטְלָא: (אונקלוס)

יונתן בַּמַּטְלָא דְתַרִי דוֹפְנִיָּהּא כְּהִלְכַתְהוֹן וְתִלִּיתָיָא עַד פּוֹשְׁכָא וְטוֹלָה סְגִי מְשִׁימָשָׁה מְתַעְבְּדָא לְטוֹלָא לְשׁוּם חֲגָא מִן זַיִינִין דְמַרְבִּיין מִן אֶרְעָא וְתִלִּישִׁין מְשַׁחְתָּהּא עַד שִׁבְעָא פּוֹשְׁכֵי וְחִלְלָא דְרוּמָא עֲשָׂרָא פּוֹשְׁכֵי תִיתְבוּן בָּהּ שׁוֹבְעָא יוֹמִין כָּל דְכוּרָא בְּיִשְׂרָאֵל וְאַפִּילוּ זְעִירֵי דְלָא צְרִיכִין לְאִימָהוֹן יִתְבוּן בַּמַּטְלָא מְבָרְכִין לְבְרִייהוֹן כָּל אִימַת דְעִיְלִין תַּמּוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י האזרח. זה (ז) אזרח: בישראל. לרבות את הגרים (ת"כ פרק יז, ט): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) רוכה לומר ישראל מדלתיב האזרח זה"א הידיעה לומר המיומן שבאזרחים דהיינו ישראל ואם כן למה לי בישראל אלא לרבות את הגרים כישראל: (שפתי חכמים)

הרמב"ן אזרח. זה אזרח האזרח להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה כמצה בישראל לרבות הגרים לשון רש"י ובת"כ (פרק יז ט) אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כל האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה מפני שאמר הכתוב (במדבר ט יד) חוקה אחת יהיה לכם ו לגר ולאזרח הארץ ואמר (שם טו טו) ככם כגר יהיה לפני ה' לא יצטרך להשיב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בישראל כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתיים אבל כולם ישבו בסכות ויתכן שיאמר כל אשר כאזרח רענן בביתו להוציא מפרשי ימים והולכי על דרך (הרמב"ן)

בעל הטורים בסכות תשובו שבעת ימים. כנגד ז' ענני כבוד וכנגד שבעת הימים שישראל יושבין בסוכות זוכין לז' חופות ואלו הן. ענן. עשן. נוגה. אש. להבה. כבוד שכינה. וסכת לויתן. וצוה לעשות סוכות בתחלת החורף שאם היו עושים אותן בקיץ לא היי ניכר אלא היה נראה שעושין אותו לצל: (בעל הטורים)

כלי יקר כל האזרח בישראל ישבו בסכות. נקט דווקא אזרח שהוא לשון תושב, לפי שבזמן אסיפת התבואה מן השדה כל אחד רוצה לילך מן השדה לתוך ביתו לישוב בו ישיבה של קבע, וחששה התורה אולי על ידי ישיבת קבע ירום לבבו כי מצאה ידו כביר וישמן ויבעט על כן נאמר כל האזרח. הרוצה להיות כתושב בעה"ז ולא כגר אליו צוה ה' לצאת מדירת קבע לדירת ארעי כדי שיכיר בפחיתות ערכו שאינו בעה"ז כי אם גר ולא תושב כמדריך בי דיירי ועל ידי זה לא יבטח בצל קורתו כי אם בצל שדי יתלונן, כמו שעשו ישראל בצאתם ממצרים שלא ישבו בבתי ספונים וחשובים כי אם בהיקף ז' עננים אשר כבוד ה' היה בתוכם וזהו בצל שדי ולא בצל קורות בתיים ארזים. וז"ש כי בסכות הושבתי את בני ישראל וגו'. כי אין לומר שמדבר בסתם סכות של הולכי דרכים דאם כן הוה ליה לומר כי בסכות ישבו בני ישראל מהו הושבתי משמע שהקב"ה בעצמו ובכבודו הושיבם בסוכות ואין זה כי אם היקף ז' עננים אשר פרש ה' ענן למסך עליהם כי על כן באו בצל שדי יתברך. (כלי יקר)

[מג] למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאני אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס בדיל דיידעון דריכון ארי במטליות ענני אותיבית ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנה יי אלהכון: (אונקלוס)

יונתן מן בגלל דיידעון דריכון ארום במטלת ענני יקרא אותיבית ית בני ישראל בזמן דהנפיקית יתהון פריקין מארעא דמצרים אנה הוא יי אלהכון: (תרגום יונתן)

רש"י כי בסכות הושבתי. ענני כבוד (סוכה יא:): (רש"י)

אבן עזרא כי בסכות. שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המחנות והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה יש להשיב כי ענן ה' היה על המחנה יומם והשמש לא יכס ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור: (אבן עזרא)

הרמב"ן כי בסכות הושבתי את בני ישראל. ענני כבוד לשון רש"י והוא הנכון בעיני על דרך הפשט כי צוה שידעו הדורות את כל מעשי ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא ששכן אותם בענני כבודו כסוכה כענין שנאמר (ישעיה ד הו) וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסוכה תהיה לצל יומם מחרב וגו' ומפני שכבר פירש שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה אמר סתם כי בסכות הושבתי שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם והנה צוה בתחילת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים ועל דעת האומר סכות ממש עשו להם (סוכה יא) החלו לעשותן

בתחילת החרף מפני הקור כמנהג המחנות ולכן צוה בהן בזמן הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה והשם היה עמהם לא חסרו דבר (הרמב"ן)

בעל הטורים למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי. תגין על כ"ף דבסכות דעד כ' אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה: (בעל הטורים)

ספורנו אני ה' אלהיכם. באר שכל אלה לתכלית נאות לנו מכוון מאתו יתברך כי הוא אלוהינו לא יגרע ממנו עיניו: (ספורנו)

[מד] וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי יְהוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)

אונקלוס ומליל משה ית סדר מועדיא דינן ואלפנון לבני ישראל: [פ] (אונקלוס)

יונתן ומליל משה ית זמן סדורי מועדיא דינן ואלפינון לבני ישראל: (תרגום יונתן)

אבן עזרא אל בני ישראל. ולא כל בני ישראל כי לא יוכל לדבר עם כולם וכן כתוב דבר אל בני ישראל ואין טענה מפסוק אל כל עדת בני ישראל כי כל ישראל לא יקרא עדה: (אבן עזרא)

הרמב"ן וטעם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. כי הפרשיות של מעלה אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר בהן אל אהרן ואל בניו ופעמים יזכיר אחריהם גם בני ישראל כמו שאמר בסוף פרשת מומין (לעיל כא כד) וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל כי אע"פ שלא נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך (שם פסוק יז) רצה להזהיר ב"ד של ישראל על כך ואולי הטעם מפני שאדם מכסה על מומיו ואין הכהן חפץ בו להפסל מן העבודה כי בושת היא וכלימה לו ועל כן יזהיר ב"ד בענין זה אבל בכאן אמר שדבר את מועדי ה' אל בני ישראל לכולם כאחד לא ייחד בהם בני אהרן והטעם מפני שהאזהרה בכולם שוה כי עיקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדים ולקרותם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבן העומר (פסוקים יב יג) ושתי הלחם (פסוקים יח ט) שהם הגורמים ובפרשה עיקר הקרבנות של יום הכפורים אמר (לעיל טז ב) דבר אל אהרן אחיך ורבותינו דרשו בו (ת"כ פרק יז יב) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון שהוא אומר להם כל הפרשיות ואונקלוס גם הוא נתכוין לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפנון והנראה כי דעתו לרמוז שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ונרמז ב"אשר תקראו אותם מקראי קודש" לעיל פסוק ד' והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור (הרמב"ן)

ויקרא פרק-כד

[א] וַיִּדְבֹר וַיִּשְׁבְּעֵי אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אוּנְקלוֹס וּמְלִיל וְיִי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (אוּנְקלוֹס)

יוֹנָתָן וּמְלִיל וְיִי עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (תַּרְגוּם יוֹנָתָן)

אבן עזרא וטעם להזכיר פרשת שמן זית זך בעבור שהזכיר אשה כל מועד והוא צריך להזכיר הלחם והמנורה כנגד השלחן והוסיף בפרשה הזאת על המנורה הטהורה היא הידועה (עטו) [צ"ל זהב] כלה מעשה בצלאל ולא אחרת ואשר עשוה מברזל בשעת הצורך על פי הנביאים עשוה: (אבן עזרא)

[ב] צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלות נר תמיד:

אוּנְקלוֹס פִּקֵּד יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבּוּן לָךְ מִשַּׁח זֵיתָא דְכָנָא פְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינְנָא תְּדִירָא: (אוּנְקלוֹס)

יוֹנָתָן פִּקֵּיד יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבּוּן מִן דִּילָךְ מִשַּׁח זֵיתָא זְכִיף פְּתִישׁ לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינְנָא תְּדִירָא בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וּבְיוֹמָא דְעוֹבְדָא: (תַּרְגוּם יוֹנָתָן)

רש"י לו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות, ופרשת ואתה תורה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן, לפרש לורך המנורה, וכן משמע ואתה סופך לכוות את בני ישראל על כד: שמן זית זך. שלשה שמנים יולאים מן הזית, הראשון קרוי זך, והן מפורשים במנחות (דף פט.) וכת"כ (פרשתא יג, א.) תמיד. מלילה ללילה, כמו עולת תמיד, שאינה אלא מיום ליום: (רש"י)

הרמב"ן צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה (שמות כו כ) לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכך משמעה ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך לשון רש"י ואיננו נכון בעיני שאין הפרשה ההיא סמוכה לפרשת המנורה וכבר נאמר (שם מ כה) ויעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה' את משה והנה המצוה והמעשה נזכרים ונעשים כבר אבל צורך הפרשה הזאת לשני דברים ששם צוה ויקחו אליך שמן זית זך מאת בני ישראל כלומר מאת כל איש אשר נמצא אתו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן עשו כמו שנאמר (שם לה כז כח) והנשיאים הביאו וגו' את הבושם ואת השמן למאור ואע"פ שאמר שם (שם כז כא) "חוקת עולם לדורותם" הוא על ההדלקה ועכשיו כלה השמן ההוא שהביאו הנשיאים נדבה וצוה שיקחו בני ישראל משל צבור לדורותם שמן זית זך כתיב כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה (במדבר יט ב) שיבקשו אותה ויביאוה הצבור ושם עוד לא אמר אלא יערוך אותו אהרן ובניו וגו' והיה במשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה בשובם מן הגולה ועכשיו אמר בפירוש (פסוק ז) על המנורה הטהורה שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותינו (ת"כ פרשה יג יב) על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא יסמכם בקסמים ובצרורות יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכניס תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה (הרמב"ן)

בעל הטורים ויקחו אליך שמן זית. סמך שמן זית לסוכה לומר שגומרים ההלל

כל שמונת ימי חנוכה כדרך שגומרין אותו כל שמונת ימי החג: : להעלות נר. ואח"כ כתיב נרות והיינו כב"ה שבליל ראשון מדליק נר אחד ומוסיף והולך: (בעל הטורים)

אור החיים **צו את בני ישראל וגו'.** צריך לדעת מה ענין מצות שמן והדלקתו במקום זה, גם מצות מערכת השלחן מה ענינו לכאן, ומה גם שכבר נאמרו הדברים ככתבן במקומן במצות המשכן ומצותיו, ורש"י ז"ל פירש מה שפירש, ואין בדבריו דבר מספיק, ורמב"ן ז"ל כתב שכלה השמן וכו', ואין ראייה לדבריו, ואולי כי לצד שצוה מצות שבעיות פסח ז' ימים, חג הסוכות ז' ימים, שמחת המינים ז' ימים, גם ראש השנה ויום הכיפורים ישנם בבחינת השבע להיותם בחודש השביעי, לזה סמך לזה גם כן מצות המנורה שהיא בחינת שבע נרות, גם השלחן ישנו בסוד שבע דכתיב שש המערכת וגו' והשלחן הסדורות עליו שהוא סוד המתקבץ בו שש מעלות והיא משלמת שבע, ותמצא שצוה גם כן בפרשה זו מצות העומר שהוא שבע שבתות, גם מצות השבת, נמצאת אומר שכלל כל מצות השביעיות יחד לומר כי סודם ועיקרם אחד:

עוד אפשר שנתכוין בסמיכות פרשת מנורה לפרשת סוכה על דרך מה שאמרו ז"ל (תורת כהנים) בפסוק מחוץ לפרוכת העדות וז"ל וכי לאורה היה צריך והלא כל המ' שנה שהיו במדבר לא הלכו אלא לאורו, ופירשו התוספות (שבת כ"ב:): שלא היו הולכים לאור החמה אלא לאור השכינה שהיו רואים מה שבתוך התפוח וכו' אלא עדות לבאי עולם וכו' ע"כ, והוא מה שנתחכם ה' בסמיכות זה של מצות המנורה למצות סוכה כי בסוכות וגו' לומר כי ישראל לצד ענני כבוד לא היה להם אור השמש והליכתם היתה לאורו יתברך, אם כן מצות מנורה אינה אלא לפרוכת העדות עדות לבאי עולם וכו': (אור החיים)

ספורנו **צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן כו'.** אחר שכלה השמן שהתנדבו במלאכת המשכן צוה שיביאו לדורות: (ספורנו)

ג] מחוץ לפרכת העדת פאהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני יהוה תמיד חקת עולם לדתיתכם:

אונקלוס **מברא לפרכתא דסהדותא במשפן זמנא יסדר יתה אהרן מרמשא עד צפרא קדם יי תדירא קים עלם לדריכון:** (אונקלוס)

יונתן **מברא לפרגודא דסהדותא לעלמא דשכינתא שריא בישראל במשפן זמנא יסדר יתיה אהרן מרמשא ועד צפרא קדם יי תדירא קים עלם לדריכון:** (תרגום יונתן)

רש"י **לפרכת העדת.** שלפני הארון, שהוא קרוי עדות. ורבותינו לרשו (שבת כב. ת"כ ט"ז), על נר מערבי, שהוא עדות לכל באי עולם, שהשכינה שורה בישראל, שנותן זה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מתחיל, ובה (ת) היה מסיים: יערוך אתו אהרן מערב עד צוקר. יערוך אותו, עריכה הראויה למדת כל הלילה (ת"כ ט"ז י"א), ושיערו חכמים, חזי לוג לכל נר ונר, והן כדאי אף ללילי תקופת טבת, ומדה זו הוקבעה להם: (רש"י)

ספתי חכמים (ת) רולה לומר בתחלה בערב כשהדליק את הנרות הדליק נר המערבי בתחלה וכשצב להטיב את הנרות בשחרית היה מטיב כולן ועדיין נר מערבי דולק והוליא הפתילות הדולקות לחוץ ומטיב אצל נר זה לא היה מטיב עד הערב ונותן בו שמן כמו בשאר נרות, כן פירש רש"י בפרק במה מדליקין: (ספתי חכמים)

בעל הטורים **מחוץ לפרכת העדות**. וכן בואתה תצוה אשר על העדות וזהו שאמרו חז"ל שגר מערבי הוא עדות ששכינה בישראל: **מחוץ לפרכת**. הפסוק מתחיל במ"ם ומסיים במ"ם שהיכל הי' ארכו מ' אמה (וכן הפרוכת הי' מדתה מ"ם): **יערוך אותו אהרן**. ובואתה תצוה כתיב אהרן ובניו לפי שאחר שמתו נדב ואביהוא בהכנסם להיכל לא הניח אהרן לבניו ליכנס לבדם אלא היה נכנס עמהם ומ"מ היה פורש בשעת הקטרה: (בעל הטורים)

ספורנו **יערוך אותו אהרן**. אף על פי שהיתה הדלקת הנרות וכן קטרת התמיד כשרה בכהן הדיוט לדורות כפי מה שקבלו ז"ל מכל מקום נאמר בשניהם אהרן כי אמנם כל ימי המדבר היה ענין המשכן בכל יום כענינו לדורות ביום הכפורים שנאמר בו כי בענן אראה על הכפרת וזה כי בכל ימי המדבר נאמר כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וכו' ולכן היה מן הראוי שיהיו מעשה הקטרת והדלקת הנרות בו הנעשים בפנים נעשים על ידי כהן גדול כמו שנעשים לדורות ביום הכפורים: (ספורנו)

[ד] על המנרה הטרה יערך את הנרות לפני יהוה תמיד: (פ)

אונקלוס על מנרתא דכיתא יסדר ית בוצינא קדם יי תדירא: [פ] (אונקלוס)

יונתן על מנרתא דכיתא יסדר ית בוצינא קדם יי תדירא: (תרגום יונתן)

רש"י **המנורה הטרה**. שהיא זהב טהור. דבר אחר על טהרה של מנורה, שמטהרה ומדקנה תחלה מן האפר: (רש"י)

[ה] ולקחת סלת ואפית אתה שתים עשרה חלות שני עשרנים יהיה החלה האחת:

אונקלוס ותסב סלתא ותיפי יתה תרתא עשרי גריצו תרין עשרונין תהי גרצתא חדא: (אונקלוס)

יונתן ותיסב סמידא ותיפי יתה תריסרי גריצו שוויין לתליסר שבטא תרי עשרונין תהי גריצתא חדא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא **ולקחת סלת**. בצווי וכך ואפית אותה ובאה זו המלה מלרע והיא זרה: (אבן עזרא)

בעל הטורים **ואפית אותה**. בגימ' כמין תבה פרוצה וגימ' ספינה רקדת. בלחם הפנים כ"ד עשרונים והם י"ב חלות כנגד י"ב מזלות שחוזרין חלילה בכ"ד שעות שביום והם שש מערכות כנגד ששת ימי בראשית שבהן נברא העולם שהכל מתקיים בזכות ישראל: (בעל הטורים)

ספורנו **ולקחת סלת**. גם זה נראה שנאמר אחר ששלמה קצבת לחם הפנים של נדבת המשכן המבוארת בספור ויביאו את המשכן אל משה: (ספורנו)

11 וְשִׁמַּתְּ אֹתָם שְׁתַּיִם מֵעֲרֹכֹת שֶׁשׁ הַמַּעֲרֹכֶת עַל הַשְּׁלַחַן הַטָּהוֹר לִפְנֵי יְהוָה:

אונקלוס וְתִשׁוּי יְתָהוֹן תְּרַתֵּי סְדָרִין שִׁית סְדָרָא עַל פְּתוּרָא דְכָנָא קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וְתַסְדֵּר יְתָהוֹן תְּרַתֵּינן סְדוּרִין שִׁית בְּסְדָרָא חֲדָא וְשִׁית בְּסְדָרָא חֲדָא עַל פְּתוּרָא בְּטְהָרִיהָ דְמְסָדֵר קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י **שש המערכות**. שש חלות המערכה (א) האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. דבר אחר על טהרו של שלחן, (ב) שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל (ג) גבי השלחן (ה"כ פרק יח, 7): (רש"י)

שפתי חכמים (א) והוא מקרא קצר וכריך להוסיף חלות אחר מלת שש להודיע אלו שש מה הן, והוסיף מלת אחת להודיע ששש חלות האחרות הן על המערכה השניה: (ב) ופירוש טהרו גבו ובלשון ישמעאל קורין הגב טהור בטי"ת רפויה הנקרא בלשונם ד"ט. הרא"ם: (ג) כלומר הסניפין היו למעלה על השלחן ולחם הפנים מונח עליהם והיו זין כל לחם ולחם כמו שפורש בפרשת תרומה כדי שלא יכבד משא העליונים על התחתונים וישברו, אבל על השלחן לא היה קנה להלחם התחתון שוכב על השלחן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ב' **מערכות**. במספר השבטים כסוד האפוד והחשן או שני עשרונים כמספר המערכות: **על השלחן הטהור**. כנגד שלחנות אחרים שיש שם והוא לבדו מצופה זהב וזרו זהב והלבונה שהיתה עם הלחם הוא אשה לה' והלחם לכהן ויתכן שהזכיר זאת הפרשה בעבור שיש חיוב על ישראל לתת עולות המועד ושמן ולחם תמיד: (אבן עזרא)

12 וְנָתַתְּ עַל הַמַּעֲרֹכֶת לְבָנָה זָפָה וְהִיְתָה לְלֶחֶם לְאִזְכָּרָה אֲשֶׁה לַיהוָה:

אונקלוס וְתַתֵּן עַל סְדָרָא לְבִנְתָא דְכִיתָא וְתֵהִי לְלֶחֶם לְאִזְכָּרָא קֳרָבָנָא קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וְתַתֵּן עַל סִידוּרָא צָרִיד לְבוֹנְתָא בְּרִירְתָא וְתֵהִי לְלֶחֶם לְאִזְכָּרָא קֳרָבָנָא קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י ונתת על המערכת. על כל אחת משתי המערכות, היו שני ציכי לבונה, מלא (ד) קומץ לכל אחת: והיתה. הלבונה הזאת: ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום, אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת, והיא לזכרון ללחם, שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ, שהוא אזכרה למנחה: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) פירוש דילפינן מגזירה קוה כתיב הכא מערכה וכתוב גבי לחם הפנים מערכת, מה מערכת האמורה גבי לחם הפנים שתיים אף כאן היה שתיים נותן שני ציכי לבונה כלומר על כל מערכה היה נותן לבונה ולא על הלחם היו הציכים אלא אכל המערכה כדי שלא יזעעו הלחם מפני כובדן של ציכין, ופירוש על המערכת אכל המערכה וסמוך לו כמו וסכות על הארון את הפרוכת: (שפתי חכמים)

[ח] ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם:

אונקלוס ביוםא דשבתא ביוםא דשבתא יסדרנה קדם יי תדירא מן קדם בני ישראל קים עולם: (אונקלוס)

יונתן ביוםא דשבתא ביוםא דשבתא יסדריניה חדת קדם יי תדירא מן בני ישראל קים (תרגום יונתן)

[ט] והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדש כי קדש קדשים הוא לו מאשי יהוה חק עולם: (ס)

אונקלוס ויתהי לאהרון ולבניהו ויכלנה באתר קדיש ארי קדש קודשין הוא לה מקרבניה דיי קים עולם: [ס] (אונקלוס)

יונתן ויתהי לאהרון ולבניו ויכלניהו מן בתר אסתלקותיה מעל פתורא באתר קדיש ארום קודש קודשין הוא ליה מקורבניה דיי קים עולם: (תרגום יונתן)

רש"י והיתה. המנחה הזאת, שכל דבר הבא מן התבואה, בכלל מנחה היא: ואכלהו. מוסב על הלחם, שהוא לשון זכר: (רש"י)

אבן עזרא לאהרון ולבניו. כל בני ביתו: (אבן עזרא)

הרמב"ן והיתה לאהרון ולבניו. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא ואכלהו מוסב על הלחם לשון רש"י ויתכן כי "והיתה" על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרון ולבניו ברית עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב ה) (הרמב"ן)

[ג] וַיַּצֵּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצְוּ בְּמַחְנֶה בֶּן הַיִּשְׂרָאֵלִית
וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית וַיִּשְׂרָאֵלִית

אונקלוס וַיִּנְפַק בְּרַת אֶתְתָּא בַּת יִשְׂרָאֵל וְהוּא בְּרַת גְּבַר מִצְרָאָה בְּגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצְוּ
בְּמִשְׂרִיתָא בְּרַת אֶתְתָּא בַּת יִשְׂרָאֵל וְגְבַרָא בְּרַת יִשְׂרָאֵל: (אונקלוס)

יונתן גְּבַרָא חַיִּיבָא מְרוּד בְּאַלְהָא שְׂמִיָּא נְפַק מִמְצָרִים בְּרַת גְּבַרָא מִצְרָאָה דְקָטַל
גְּבַרָא בְּרַת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְעָאֵל עַל אֲנִתְתִּיהָ וְאַתְעַבְרַת וְיַלִּידַת בְּרַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְכַד הָוּוּ יִשְׂרָאֵל שְׂרִינָן בְּמִדְבָּרָא בְּעַא לְמַפְרוֹס מִשְׂכְּנִיָּה בְּגוּ שְׂבִטָא דְבְּנֵי דָן וְלֹא
שְׂבָקוּהָ מִן בְּגַלְל דְּטִיכְסִין דְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל טִיכְסִיָּה בְּאַתְוֹן לְיִיחּוּס אֲבָהָתְהוֹן
שְׂרִינָן וְאַתְקוּטְטוּ בְּחִדָּא בְּמִשְׂרִיתָא וְאַזְלוּ לְבֵי דִינָא בְּרַת אֶתְתָּא בַּת יִשְׂרָאֵל וְגְבַרָא
בְּרַת יִשְׂרָאֵל דְּמָן שְׂבִטָא דְדָן: (תרגום יונתן)

רש"י וַיִּצָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵלִית. (ת"כ) מֵהֵיכָן יֵצֵא, רַבִּי לֹוי אֹמֵר מֵעוֹלָמוֹ (ה) יֵצֵא,
רַבִּי צְרַחְיָה אֹמֵר מִפְּרָשָׁה שְׁלֹמֵעֵלָה יֵצֵא, לְגַלְגַל וְאִמֵר, צְיוֹם הַשְּׁבִטָּה יַעֲרֹכְנוּ, (ו) דִּרְךְ
הַמֶּלֶךְ לְאֲכוֹל פֶּת חֲמָה כָּכָל יוֹם שָׂמַח פֶּת לֹוֹנֵת שֶׁל תִּשְׁעָה יָמִים, צַחֲמִיָּה. וּמִתְנִיתָא
אִמֵרָה (ת"כ פְּרָשָׁתָא י"ד, א.), מִצִּיּוֹת דִּינוּ שֶׁל מִשָּׁה יֵצֵא מִחֻיִּיב, צַח לִיטַע אֲהָלוּ צַחֻךְ
מִחֲנָה דָן, אִמֵרוּ לֹו מָה טִיבְךְ לְכַאֲן, אִמֵר לְהַם מִצְנֵי דָן אֲנִי, אִמֵרוּ לֹו אִישׁ עַל דְּגָלוּ
צַחֻתוֹת לְצִיַּת אֲבוֹתָם (בַּמְדְּבָר ב, ב.). כְּתִיב, נִכְנַס לְצִיַּת דִּינוּ שֶׁל מִשָּׁה וַיִּצָּא מִחֻיִּיב עַמֵּד
וּגְדָף: בְּנֵי אִישׁ מִצְרַיִם. הוּא הַמִּצְרַיִם (ז) שֶׁהִרְגוּ מִשָּׁה: צַחֻךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מִלְּמַד (ח)
שְׂנַתְגַיִיר: וַיִּנְצְוּ צַחֲמִיָּה. עַל עַסְקֵי הַמַּחְנֶה: וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי. זֶה שְׂכַנְגְדוּ שְׂמִיחָה צו
(ט) מֵטַע אֲהָלוּ: (רש"י)

שפתיה חכמים (ה) לִפִּי שְׂדֵרְשִׁינָן סְמִיכוֹת וְלַעֲיַל כְּתִיב חֻק עוֹלָם וַיִּצָּא וְגו' כְּלוֹמֵר
מֵעוֹלָמוֹ יֵצֵא: (ו) כֹּתֵב הַרְאָהִים מֵהַכֹּחַ מִשְׂמַע דְּמַעֲשָׁה הַמַּקְלָל צַחֲנָה שְׂנִיָּה הִיָּה שְׂהָרִי
לְחַם הַפָּנִים לֹא הִיָּה אֲלָא לְאַחַר שְׂהוּקָם הַמַּשְׂכֵּן, וְכֵן מַעֲשָׂה הַדְּגֻלִּים לֹא הִיָּה אֲלָא
עַד שְׂנָה שְׂנִיָּה כְּדִכְתִּיב צַפְרָשַׁת בְּמִדְבָר, וְקָשָׁה דֵּהָא פִירֶשׁ וַיִּנְיַחוּהוּ בְּמַשְׁמַר וְלֹא
הִנִּיחוּ הַמַּקּוֹשֵׁשׁ עִמּוֹ כו' וְהַמַּקּוֹשֵׁשׁ צַחֲנָה רִאשׁוֹנָה הִיָּה כְּדִפִּירֶשׁ וַיִּמְלָאוּ אִישׁ מַקּוֹשֵׁשׁ
עַלְמִים בְּגִנוּתוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַכְּתוּב מִדְּבַר שְׂלָח שְׂמָרוּ אֲלָא שְׂבִטָּה רִאשׁוֹנָה וְצַחֲנִיָּה צַח
זֶה וְחֲלָלָה כו', אִם כֵּן מַעֲשָׂה דְּמַקְלָל גַּם כֵּן צַחֲנָה רִאשׁוֹנָה הִיָּה. וְתִירֶץ אֵף עַל פִּי
שְׂמַעֲשָׁה לְחַם הַפָּנִים לֹא הִיָּה אֲלָא צַחֲנָה שְׂנִיָּה מִכָּל מַקּוֹם אֲפָשַׁר שְׂכוּוֹי לְחַם הַפָּנִים
הִיָּה צַחֲנָה רִאשׁוֹנָה וְצַחֲנֵת הַכוּוֹי כְּשִׂמְעָה אֹתוֹ רַשָּׁע מִיַּד לְגַלְגַל, עַד כַּאֲן: (ז) לִפִּי
שְׂפִירֶשׁ רִשׁ"י לַעֲיַל וַיִּצָּא מִחֻיִּיב עַמֵּד וּגִידָף קָשָׁה הַיֵּאֲדָךְ תְּלִיָּא זֶה בְּזָה, אֲלָא כֵּךְ
פִּירוּשׁוֹ כְּשִׂאִמְרוּ לֹו צַחֻתוֹת לְצִיַּת אֲבוֹתָם כְּתִיב, אִמֵר לְהַן מִי הִיָּה אֲצִי, אִמֵרוּ לֹו
מִצְרַיִם הִיָּה, אִמֵר לְהוּ אִיזָה מִצְרַיִם, אִמֵרוּ לֹו אֹתוֹ מִצְרַיִם שֶׁהִרְגוּ מִשָּׁה בְּשֵׁם הַמְּפּוֹרֵשׁ
מִיַּד עַמֵּד וּגִידָף: (ח) וְאִם תֵּאמַר וְהֵא כְּפָרָשַׁת שְׂמוֹת כְּתִיב וַיִּצָּא כִּי אִין אִישׁ וּפִירֶשׁ
עַתִּיד לְכַלֵּת מִמֵּנוּ אִישׁ טוֹב, וַיֵּשׁ לֹוֹמֵר דְּלְכַךְ נִקְטוּ רִשׁ"י עַתִּיד לְכַלֵּת רֹוֹעָה לֹוֹמֵר

דבארתו זמן כבר נולד היה זה אצל אחר כך אין איש עתיד לאלת ממנו שהוא טוב והא לחמר שנתגייר והא נכרי הבא על צת ישראל הולד כשר ומה לריך להתגייר. תירץ הרמב"ן שנקנס לברית במילה וטבילה והרלאת דמים בצעת מתן תורה והוא דבק באלמו בתוך בני ישראל. והתוספות תירצו שקודם מתן תורה היה הולד הולך אחר אביו וכאשר נולד לא מלו אותו כי הוא מצרי וכאשר גדל נתגייר מדעתו: (ט) רובה לומר שלא הניחו ליטע אהלו קם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ויצא בן אשה ישראלית**. מאהלו כמו יצאו נצבים פתח אהליהם: **בן איש מצרי**. מתיחד: **ואיש הישראלי**. כמו לאיש העשיר את יום השביעי ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ויצא בן אשה ישראלית**. טעמו "ויצא בתוך בני ישראל" וכן ויצא בתוך העיר (אסתר ד א) כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל העיר וכן זה יצא מאהלו או ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנה ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא (ויק"ר לב ג) כי חטא בשפתיו על אשי ה' והוכיחו האיש הישראלי וינצו שניהם ויחר אפו וקלל בנפשו וטעם בן הישראלי ואיש הישראלי להורות כי העו"ג הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי ואע"פ שפסקנו בגמרא (יבמות מה) דעו"ג הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי אמרו (בכורות מז) מזהמין את הולד שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאינו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי "לשמות מטות אבותם" כתוב בהן (במדבר כו נה) ומה שאמר בת"כ (פרשה יד א) בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר אינו שיצטרך בגירות אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה (כריתות ט) אבל נתכוונו לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל וזה טעם "בתוך בני ישראל" שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי וכן מה שאמרו בת"כ (שם) אע"פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי יחיד היא שנויה והלכה הולד כשר והצרפתיים אומרים כי טעם הגרות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ממה שאמרו (יבמות עח) באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו ונמול ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמר בעשו (קידושין יח) ודילמא ישראל מומר שאני וק"ו הדבר אם לאחר מתן תורה שהכותי הבא על בת אברהם מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין היא מקוה טהורה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה לא כל שכן קודם התורה שתהא מטהרת ולדה להיות כמוה לחייבו במילה כזרעו של אברהם ויהיה מכלל בני ישראל (הרמב"ן)

בעל הטורים **ויצא בן אשה ישראלית**. סמך מקלל לב. וס השבת לוי שהמקלל ומקושש היו בזמן א' ולוי שהמחלל שבת ככופר בעיקר: **וינצו**. ב' וינצו במחנה וינצו שניהם בשדה רמז למ"ד שיצא חייב מבית דינו של משה על שרצה ליטע אהלו במחנה דן וזהו וינצו בשדה על עסקי שדה: (בעל הטורים)

אור החיים **ויצא בן אשה וגו'**. אמר **ויצא** על דרך אומרם ז"ל (תנחומא) בפסוק ויצא העגל הזה שיצא בלא כוונת הפועל, כמו כן כאן לא שנתכוונה האשה

ישראלית למעשה הכיעור אלא בלא מתכוין לדבר איסור יצא הנגע, כאומרם ז"ל (שמו"ד פ"א) שהעמיד המצרי הבעל לעבודתו וחזר לבית ועשה מעשה והאשה חשבה כי בעלה היה ויצא נגע זה, ולזה תמצא שהכתוב משובה זכרון האשה לזכרון האיש הישראלי דכתיב **האשה הישראלית ואיש הישראלי** כי נקיה האשה מעון ושוה לאיש הישראלי המוזכר לפנינו שאין בו דופי, ואמרו **בתוך בני ישראל** לומר שלא היה בתוכם ממזר כיוצא בו:

עוד ירצה שלא נתנו לו מושב בתוכם שבמקום שהיה רוצה לטעת אהלו היה אומר לו אינך משלנו, ורז"ל (תורת כהנים) אמרו שבא לומר הכתוב שנתגייר ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

ואיש הישראלי. טעם שלא הוזכר שמו, אולי שלא רצה להזכירו משום שעל ידו היה הדבר שנקב בן הישראלית את השם ומגלגלין וכו', ואין הקדוש ברוך הוא חפץ לגנות אדם, ומה גם בתורה שנשאר הרושם לעולם ועד:

עוד נתכוין הכתוב לומר שמריבה אשר נצו עליה היא על הפרש הנרשם שזה הוא בן ישראלית וזה בן ישראלי וכאן כלל כל מה שאמרו ז"ל (ויק"ר פל"ב) למ"ד על דבר יוחסין ולמ"ד וכו', ולא חש הכתוב להאריך לשון ולומר גם כן שמו כי אין צורך בדבר: (אור החיים)

ספורנו והוא בן איש מצרי. ובכן העיז פניו לברך את השם דישראל לא פקירי כולי האי: (ספורנו)

כלי יקר ויצא בן אשה ישראלית וגו'. לא פרט הכתוב שם של אחד מהם להורות שהיו שניהם פגומים, כי כל היוצא לריב מהר ודאי הוא פגום ואינו מן האנשים הנודעים בשמם לשם ולתהלה, אלא מן הפחותים אנשי בליעל גם בני בלי שם ולא היה בהם כי אם שם היחוס של אבותם שזה היה בן ישראלית וזה איש ישראלי, וע"כ נאמר וינצו במחנה כי שניהם היו בעלי מצה ומריבה ונתגלגל חובה על ידי חייב כי ע"י שזה הישראלי נכנס עמו במריבה גרם לו לגדף השם הנכבד. וקצת ראיה לזה ממה שנאמר ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש יקלל אלהיו וגו'. ואיך הכניס בדבור זה מאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם. וכן פסוק ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו'. ועוד שפסוק זה כולו מיותר שהרי נאמר אח"כ בפירוש שבר תחת שבר וגו'.

אלא שכל זה מדבר בגנות המצה והמריבה, שאין שלום יוצא מתוך מריבה ועל ידי המריבה יבא שיכה נפש אדם או בהמה ויזיקו או בגופו או בממונו, ולפי שארז"ל (קידושין ע.) כל הפוסל במומו פוסל, לכך נאמר ואיש כי יתן מום בעמיתו. להטיל מום בקדושים, כאשר עשה בעקימת שפתיו דהוי מעשה כן יעשה לו כי יאמרו לו שפוסלו במומו, ולמטה מדבר במום ממש ע"כ אמר כן יתן בו. וכן זה בן ישראלית, וזה איש הישראלי, כי כל אחד פוסל חבירו במום כי שניהם לא היו אנשי שם ולא נודעו כי אם מצד אבותם.

ומ"ש ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי. הוא המצרי שהרגו משה בשם המפורש ועל כן כל הימים היה מגדף בתוך לבו ולא נודע בחוץ הדבר, וכל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי (אבות ד.ה.) על כן סבב השם שיצא מאהלו בתוך בני ישראל כדי שתגלה רעתו בקהל כי כך המדה בחילול השם. ויכול להיות שלכך נאמר ויצא כי במשה נאמר ויצא משה אל אחיו (שמות ב.יא) גם אני אצא לגדף,

במשה נאמר (שם ב.יב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה בצנעה, אני אצא בתוך בני ישראל לעשות ברבים. (כלי יקר)

דעת זקנים והוא בן איש מצרי. הוא גרם לו שברך את השם שדרך של מצריים לבזות את השם כמו שאמר פרעה לא ידעתי את ה': וינצו במחנה. אמר לו חבירו אביך המצרי משה הרגו אמר לו במה אמר לו בשם המפורש כדפרשינן מיד ויקוב את השם ויקלל: (דעת זקנים)

יא ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אתו אל משה ושם אמו שלמית בת דברי למטה: דן:

אונקלוס ופרש בר אתתא בת ישראל ית שמא וארגז ואיתאיו יתה לות משה ושום אמה שלמית בת דברי לשבטא: (אונקלוס)

יונתן וכד נפק מבי דינא פד מחיב פריש וחריו בר אתתא בת ישראל ית שמא רבא ויקרא דמתפרש דשמע בסיני ואזיד וארגז ושום אמה שלמית בת דברי לשבטא: (תרגום יונתן)

רש"י ויקב. כתרגומו, ופריש שנקב שם המיוחד וגדף (סנהדרין נ.ו.), והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלמית בת דברי. שזחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר, שהיא לצדה היתה זונה: שלמית. להיות פטפטה שלם עלך, שלם עלך, שלם עליכון, מפטפטת בדברים, שואלת בשלום הכל: בת דברי. דברנית היתה, מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה: למטה דן. מגיד שהרשע גורם גנאי לו, גנאי לאביו, גנאי לשבטו, כיוצא בו אהליאז בן אחיסמך למטה דן (שמות לא. ו.), שזחן לו שזחן לאביו שזחן לשבטו: (רש"י)

אבן עזרא ויקב. יש אומרים שפירושו ויפרש כמו אשר פי ה' יקבנו אשר נקבו בשמות ויש אומרים שהוא כמו מה אקוב והראשון קרוב לפי דעתו: (אבן עזרא)

בעל הטורים ויקוב. ב' במס' מתרי לישני ויקוב את השם ויקוב חור בדלתו והיינו דאיתא בסנהדרין אימא דברזיה מברז מלמד ששתים רעות עשה: ויקלל. ד' במס' ויקוב ויקלל ושמעי הולך בצלע ההר לעומתו הלוך ויקלל ויקלל הפלשתי את דוד ויקלל את יומו באיוב דאיתקש קללת נשיא לקללת השם כדכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור ע"כ נהרג שמעי והפלשתי אבל איוב שלא רצה לקלל כדכתיב כאחת הנבלות תדברי ולא קלל רק את יומו ע"כ ויוסף ה' לאיוב למשנה: (בעל הטורים)

אור החיים ושם אמו. צריך לדעת למה לא הזכיר שמה בתחלה כשהזכירו עד הבאתו אל משה, ויש לומר בבי דרכים, האחד לשבח על זה הדרך ויביאו אותו אל משה ושם אמו וגו', פירוש גם היא מכלל המביאים והאחד לגנאי ויביאו אותו אל משה ועל ידי הבאה זו נתחייבה שהכתוב יפרסם אותה שאמו היא שלומית, וממוצא דבר אתה יודע כי נכמרו רחמיה על בנה וכתוב (משלי י"ב) ורחמי רשעים אכזרי, לזה גילה אותה הכתוב כי זאת האשה וזה בנה, גם הזכיר

שבטה להטעם עצמו שכתבתי כי מן הסתם השבט ירחם ויעמוד לעזר הקרובים, ולזה אמרו במדרש (ויק"ר פל"ב) גנאי לו גנאי לשבטו וכו': (אור החיים)

דעת זקנים למטה דן. הוא גרם לו המריבה כדאמרינן בפ"ק דפסחים ההוא דהוה אמר דונו דינא אמר שמא משבט דן קא אתי: (דעת זקנים)

[יב] ויניחחו במשמר לפרש להם על פי יהוה: (פ)

אונקלוס ואסרוהי בבית מטרא עד דיתפרש להון על גזרת מימרא דיי: [פ] (אונקלוס)

יונתן דין הוא חד מן ארבעתי דיניו די עלו קדם משה נביא ודן יתהון על פום מימרא דלעיל מנהון דינא ממונא ומנהון דינא נפשתיא בדיני ממונא הנה משה זריז ובדיני נפשתיא הנה מתון ובאילין אמר משה לא שמעית מן בגלל למילפא רישי סנהדריתא דישראל דעתידין למיקום בתריה דיהוון זריזין בדיני ממונא ומתונין בדיני נפשתיא ולא יבהתון למישאלא דינא דמתקשי להון ארום משה רבהון דישראל צריך דיימר לא שמעית בגין כן אצנעו תיה בבית מטרא עד זמן דיתפרש להון על גזרת מימרא דיי: (תרגום יונתן)

רש"י וינחהו. לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו צפרק אחד, ויודעים היו (י) שהמקושש במיתה, (סנהדרין עח:) שנאמר מחלליה מות יומת (שמות פס יד.), אבל לא פורש להם (פ) באיזו מיתה, לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו (במדבר טו, לד.), אבל במקלל הוא אומר, לפרוש להם, שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: (רש"י)

שפת חכמים (י) זה טעם הוא אדלעיל למה לא הניחום ביחד ומפרש לפי שיודעין שזה במיתה אבל מקלל לא היו יודעין שהוא במיתה ושמא לא יהיה במיתה וילטער זה שסבר הואיל ויושבין יחד ימיתהו: (פ) ואם תאמר כיון שהיו יודעין שהמחלל שבת במיתה למה לא דנוהו בחנק דהא כל סתם מיתה שבתורה היא חנק. יא לומר שסבורין שהמחלל שבת כאלו עובד עבודת אלילים וכופר בהקדוש ברוך הוא כיון שאין מאמין ששבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית אין מאמין שהקדוש ברוך הוא ברא העולם וכאלו מאמין בעבודת אלילים, ושמא כמו שעבודת אלילים בסקילה כך מחלל שבת בסקילה או שמא חנק לכך היו מסופקים: (שפת חכמים)

אבן עזרא במשמר. במקום ידוע במחנה: (אבן עזרא)

בעל הטורים וינחהו. ב' במסורה הכא ויניחוחו במשמר ויניחוחו מחוץ לעיר גבי לוט ויניחוחו מחוץ לעיר למה וינחהו במשמר כדי לשמרו: (בעל הטורים)

דעת זקנים לפרוש להם על פי ה'. לפרוש משמע לפרש הכל שלא היו יודעין אם

היה חייב סקילה מק"ו דמקלל אביו ואמו דכתיב בהו אביו ואמו קלל דמיו בו או שמא אינו דין שיהא נדון במיתת ב"ד כדי שלא יהא לו כפרה לפי שענשו גדול כדאמרינן גבי מעביר בנו ובתו באש איש כי יתן מזרעו ודרשינן מזרעו ולא כל זרעו מכאן אמרו המעביר כל זרעו פטור והאי פטור לאו פטור ממש קאמר דא"כ מצינו חוטא נשכר אלא ר"ל פוטרינן אותו ממית' ב"ד כדי שלא יתכפר בכך לכך הוצרך לומר לפרוש להם על פי ה' אבל במקושש שידעו בודאי שהוא חייב מיתה שנאמר מחלליה מות יומת אך לא ידעו באי זו מיתה הוא נהרג אם בחנק משום דכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק או דילפינן חלול מע"ז לכך לא נאמר בו לפרוש אלא כי לא פורש מה יעשה לו. וקשה כאן ולשם לרבי יהודה דאמר שאינו נהרג עד שיודיעוהו באי זו מיתה נהרג א"כ איך נתחייבו אלו ושמא התרו בהן בכל ארבע מיתות ב"ד והתירו עצמן למיתות כלן ומיהו קשיא למ"ד התראת ספק לא שמה התראה שהרי בכל מיתה ומיתה הוא לה התראת ספק ודוחק הוא שיהו בהם כל כך עדים שהתרו להם מכלם ביחד ושמא אפשר להיות כן מדכתיב כאן וסמכו השומעי' ולא כתיב העדים וכן במקושש כתיב ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש משמע שהרבה היו שם. ועוד י"ל חברים היו וס"ל דחבר אין צריך התראה. תן לחכם ויחכם עוד: (דעת זקנים)

יג וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

אונקלוס וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (אונקלוס)

יונתן וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר: (תרגום יונתן)

יד הוֹצֵא אֶת הַמִּקְלָל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָּל הַשְּׁמָעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֵאשׁוֹ וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ

אונקלוס אִפְּק יְת דְּאַרְגֵּז לְמַבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וְיִסְמְכוּן כָּל דִּי שְׁמָעוּ יְת יְדֵיהוֹן עַל רֵישָׁה וַיִּרְגְּמוּן יְתָהּ כָּל כְּנִישְׁתָּא: (אונקלוס)

יונתן הַנִּפְק יְת מַרְגֵּזָא לְמַבְרָא לְמִשְׁרִיתָא וְיִסְמְכוּן כָּל סְהַדְיָא דְשְׁמָעוּ בְּאַרְגֵּזוֹתֶיהָ וַיִּדְיִנְגָא יְת יְדֵיהוֹן עַל רֵישָׁה וַיִּאֲטְלוּן יְתִיהָ בְּאַבְנֵין כָּל כְּנִישְׁתָּא: (תרגום יונתן)

ה"י הַשְּׁמָעִים. אלו העדים: כל. להביא את הדיונים: את ידיהם. אומרים לו למך בראשך, ואין אנו נענשים במיתתך, (ב) שאתה גרמת לך: כל העדה. במעמד כל העדה (ת"כ פרק יט, ג.) (מכאן) ששלוחו של אדם כמותו: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) יש מפרקים אין אנו נענשין לפי שהעדים כריכים להעיד כמו ששמעו מפי המגדף אבל אין לשון רש"י משמע כן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וסמכו כל השומעים. בעבור כי על פי עדותם יסקל: (אבן עזרא)

דעת זקנים וסמכו כל השומעים. איתא בת"כ מה נשתנה מיתה זו שהיא בסמיכה

אלא לפי שבשעת גמר דין צריכין העדים לומר בפי כמו ששמעו מפי המברך לפיכך סומכין ידיהם עליו לומר העון הזה שאתה גורם לנו עליך יהיה: (דעת זקנים)

[טו] וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלַל אֱלֹהֵיו וְנָשָׂא חֲטָאוֹ:

אונקלוס וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּמְלִיל לְמִימְרָ גְבַר גְּבַר דִּי יִרְגֹז קַדְסַּם אֱלֹהֵהּ וְיִקְבֵּל חוּבָה: (אונקלוס)

יונתן וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּמְלִיל לְמִימְרָ גְבַר טְלִי אוֹ גְבַר סִיב דִּירְגֹז וְיִחַרְף שׁוּם פִּינוּי אֱלֹהֵיהּ וְיִקְבֵּל חוּבִיָּה: (תרגום יונתן)

רש"י וְנָשָׂא חֲטָאוֹ. זכרת, כשאין התראה: (רש"י)

ספורנו **כי יקלל אלהיו.** ויעבור על לאו אלהים לא תקלל: **ונשא חטאו.** ישא העונש הראוי לו כפי המקלל והמקולל בפרט כשלא קלל בשם או שגדף ובזה בלבד כתרגומו דיינין לא תקיל: (ספורנו)

דעת זקנים **איש איש כי יקלל אלהיו.** אפילו המקלל הנשיא ונשא חטאו במלקות שנאמר אלהים לא תקלל וגוי ונוקב שם ה' מות יומת מברך את ה' כמו מה אקב לא קבה אל אותו יומת שפשט ידו בעיקר: (דעת זקנים)

[טז] וְנִקְבַּ שֵׁם יְהוָה מוֹת יוֹמַת רְגוּם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה כַּגֵּר כַּאֲזָרַח בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוֹמַת:

אונקלוס וְדִי פִרְשׁ שְׁמָא דִּי אֲתַקְטָלָא יִתְקַטַּל מִרְגָּם יִרְגְּמוּ בֵּהּ כָּל כְּנִישְׁתָּא כְּגִיּוֹרָא כְּנִיצִיבָא בְּפִרְשׁוּתָהּ שְׁמָא יִתְקַטַּל: (אונקלוס)

יונתן בָּרַם מֵאֵן דְּמִפְרִשׁ וּמִחַרְף שְׁמָא דִּי אֲתַקְטָלָא יִתְקַטִּיל אֲטָלָא יִאֲטֹלוּן יִתִּיה אֲבִינֵן כָּל כְּנִישְׁתָּא כְּגִיּוֹרָא כְּנִיצִיבָא בְּזִמְן דִּיחַרְף שְׁמָא דְּמִיחַד יִתְקַטִּיל: (תרגום יונתן)

רש"י **ונקב שם.** אינו חייב עד שיפרש את השם, ולא המקלל זכינוי: **ונקב.** לשון קללה, כמו מה אקב (במדבר כג, ת): (רש"י)

אבן עזרא **כל העדה.** הם גדולי הארץ שהם גדולי ישראל ויש אומרים כי יקלל אלהיו בסתר והנכון שמלת אלהים שם התאר והמלאכים יקראו אלהים וכן הדיינים ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל אך אם יפרש השם הנכבד שאינו שם התאר ולא יתערב עם שם כי הוא לבדו והנה הטעם בעת שיקלל אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי ולמען כבוד השם לא נזכר. **ואמר כגר כאזרח. יומת.** ויתכן שהכו אלה הנצים זה את זה על כן נכתבה זאת הפרשה וכבר הזכירה רק הוסיף כגר כאזרח יהיה והחל כי יכה כל נפש אדם בזדון ולא במלחמה מגר או אזרח: (אבן עזרא)

בעל הטורים **בנקבו שם.** וסמך ליה ואיש כי יכה רמז למה שאמרו יכה יוסי את

יוסי. ד"א בנקבו שם וסמיך איש כי יכה לומר כל הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה: סמך מקלל לפרשת בהר סיני לומר שהמקלל קלל השם ששמע בסיני. ועוד כאשר צוה ה' את משה וסמיך ליה בהר סיני לומר כאשר צוה למשה בסיני סקל יסקל או ירה יירה כן יעשה לו: (בעל הטורים)

ספורנו ו**נוקב שם ה' מות יומת**. אבל נוקב שם ה' לא יהיה ענשו כעונש קללת שאר אלהים ולא ממין אותו העונש גם עם רבוי מנינו אבל הוא במיתה: **כגר כאזרח**. ואין זה העונש לזה המברך עתה מפני היותו גר כי בזה גם האזרח היה שוה לו בנקבו שם: (ספורנו)

[יז] וְאִישׁ כִּי יִכֶּה כָּל נַפְשׁ אָדָם מוֹת יוֹמָת:

אונקלוס וְגַבְרָא אֲרִי יְקֻטוּל כָּל נַפְשָׁא דְאֲנָשָׁא אֲתִקְטָלָא יְתִקְטִיל: (אונקלוס)

יונתן וְגַבְרָא אֲרוּם יְקֻטִיל כָּל נַפְשָׁתִי דְבַר נְשָׂא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתִקְטָלָא יְתִקְטִיל בְּסִיפָא: (תרגום יונתן)

רש"י ו**איש כי יכה**. לפי שנאמר מכה איש וגו' (שמות כא, יב), אין לי אלא שהרג את האיש, אשה וקטן מנין, תלמוד לומר כל נפש אדם: (רש"י)

ספורנו ו**איש כי יכה כל נפש אדם**. בהיות קללת אלהים אצל קצת האומות דבר נקל מאד כאמרו והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו וכאמרם ז"ל (סנהדרין ס. א.) השומע אזכרה מפיו גוי אינו חייב לקרוע שאם אין אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כולו קרעים ועם זה נראה שיהיה דבור המקלל בזה דבור בטל בהיות כל קללה נמנעת במציאות האל יתברך באר הטעם ואמר כי אמנם הפועל הרע כאשר יהיה נעשה בנושאים מתחלפים אף על פי שהוא פועל אחד בעצמו יתחלף ענשו כפי חלוף אותם הנושאים עד שיהיה העונש בהיות החטא באיזה נושא עונש בגוף או עונש מיתה וכאשר יהיה בנושא אחר למטה ממנו יהיה העונש ממון. ועל זה נתן שלשה ראיות אחד בהורג שההורג נפש אדם חייב מיתה וההורג בהמת חבירו חייב ממון בלבד. שנית בחובל שהחובל אדם היה ראוי ליענש בגוף לולי חסרון יכולתו לצמצם כמו שקבלו רכותינו ז"ל (קמא פרק החובל) והוצרך לענשו ממון ועם כל זה הנה הממון רב שחייב בחמשה דברים כמו שקבלו הם ז"ל ומכה בהמה יהיה ענשו ממון מועט. שלישית בחובל אדם שחובל באביו ובאמו חייב מיתה וחובל באדם אחר חייב ממון ואין צריך לומר מכה בהמה בזה האופן שיהיה ענשו מועט מאד. ולא הזכיר קללת אביו ואמו כי היא בלתי דומה לזאת הקללה שהוא דבור בטל לגמרי ולא כן קללת האב: (ספורנו)

[יח] וּמִכָּה נַפְשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְמֶנָּה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ:

אונקלוס וּדְיִקְטוּל נַפְשׁ בְּעִירָא יְשַׁלְמֶנָּה נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא: (אונקלוס)

יונתן וּדְיִקְטוּל נַפְשׁ בְּעִירָא יְשַׁלְמֶנָּה נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא ו**מכה בהמה ישלמנה**. והנה נפש תחת נפש משמש לשני הפסוקים:

הרמב"ן **נפש תחת נפש**. בבהמה ממש שיצטרך לקנות לו בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמים בשווי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר עין תחת עין (בפסוק (הרמב"ן) על דעת רבותינו (ב"ק פג) (הרמב"ן)

[יט] **וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוֹם בְּעַמִּיתוֹ כְּאִשֶּׁר עָשָׂה כֵּן יַעֲשֶׂה לוֹ:**

אונקלוס **וְגִבֵר אָרִי יִתֵּן מוֹמָא בְּחִבְרָה כְּמָא דִּי עֶבֶד כֵּן יִתְעַבֵּד לֵיהּ:** (אונקלוס)

יונתן **וְגִבֵר אָרוּם יִתֵּן מוֹמָא בְּחִבְרִיהּ הִיכְמָא דְעֶבֶד הִיכְדִּין יִתְעַבֵּד לֵיהּ:** (תרגום יונתן)

אבן עזרא **כן יעשה לו**. ואמר שמשון כן עשיתי להם והגאון הביא ראיות משקול הדעת כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו כי הראשון בא בלא כוונה ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות וכן בעין ומי שסר שלישית אור עינו איך יוכל לעשות כן בעין החובל על כן דברי הקבלה אמת כי פירוש כל אלה שיש עליו כופר וראוי להוציא עינו אם לא יפדנו ואם טענו עלינו אם היה החובל עני ותשובתינו כי על הרוב דבר הכתוב ושמה יעשיר העני גם זאת התשובה על הטוענים אם היה חובל העין עור: (אבן עזרא)

[כ] **שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עֵין תַּחַת עֵין שֶׁן תַּחַת שֶׁן כְּאִשֶּׁר יִתֵּן מוֹם כְּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ:**

אונקלוס **תְּבָרָא חֵלְף תְּבָרָא עֵינָא חֵלְף עֵינָא חֵלְף שְׁנָא חֵלְף שְׁנָא כְּמָא דִּי יִתֵּן מוֹמָא בְּאִנְשָׂא כֵּן יִתְיַהֵב יִתְיַהֵב בֵּיהּ:** (אונקלוס)

יונתן **דְּמִי תְּבָרָא חוֹלְף תְּבָרָא דְּמִי עֵינָא חוֹלְף עֵינָא דְּמִי שְׁינָא חוֹלְף שְׁינָא הִיכְדִּין דְּיִתֵּן מוֹמָא בְּאִנְשָׂא הִיכְדִּין יִתְיַהֵב בֵּיהּ:** (תרגום יונתן)

רש"י **כן ינתן בו**. פירשו כזוהינו שאינו נתינת מום ממנו, אלא תשלומי ממון שזמין אותו כעבד, (מ) לכך כתיב **זו לשון נתינה**, דבר הנתון מיד ליד: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) **פירוש כמה היה קוה בלא מום וכמה הוא קוה עם המום ומשלים הפחת:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא **כן ינתן בו**. יש בי"ת תחת על כמו אשר אני רוכב בה ורבים כן או פירושו כן ינתן בו אם לא יפדה: (אבן עזרא)

[כא] **וְיִמְכַּר וְיִשְׁלַמְנָה וְיִשְׁלַמְנָה וְיִמְכַּר וְיִשְׁלַמְנָה וְיִמְכַּר אָדָם יוֹמָת:**

אונקלוס **וְדִיקְטוּל בְּעִירָא וְיִשְׁלַמְנָה וְדִיקְטוּל אֲנָשָׂא יִתְקַטֵּל:** (אונקלוס)

יונתן ומאן דיקטול בעירא ישלמינה ומאן דיקטול אינשא יתקטיל : (תרגום יונתן)

רש"י ומכה בהמה ישלמנה. למעלה דבר בהורג בהמה, וכאן דבר בעושה (נ) בה חבורה: ומכה אדם יומת. אפילו לא הרגו, אלא עשה בו חבורה, שלא נאמר כאן נפש, ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב, (ס) וזו להקישו למכה בהמה, מה מכה בהמה מחיים, אף מכה אביו ואמו מחיים, פרט למכה לאחר מיתה, לפי שמאינו שהמקללו לאחר מיתה חייב, הולכך לומר במכה שפטור, ומה בבהמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומין, אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה: (רש"י)

שפתי חכמים (נ) לאס לא כן מה ישלמנה מה חסרון עשה בה שישלמנה: (ס) פירוש כיון שלא כתיב הכא נפש שמע מינה דבהכאה בלא מיתה מיירי ואי בלאס אחר מיירי והא כתיב ומכה איש ומת אמר רחמנא ולא בהכאה בלבד אלא על כרחך במכה אביו ואמו מיירי וכו': חסלת פרשת אמור (שפתי חכמים)

אבן עזרא וטעם **ומכה בהמה**. פעם אחרת להזכיר הגר כי נתינת המום הוא בישראל כי כן כתוב בעמיתו רק מכה אדם ובהמה משפט אחד להם כגר כאזרח וכבר הודעתך כי בהתחבר שני כפיי"ן הוא דרך קצרה גם הכתוב אחז דרך קצרה שלא הזכיר עם מכה אדם ומת כי ידוע הוא כי המכה לא יומת עד מות המוכה. ופירוש אחר הזכיר בתחלה נפש והטעם שהכהו במקום מסוכן ואחר כן אמר כלל מי שימית יומת בין שיכה במקום מסוכן או שאינו מסוכן על כן לא הזכיר נפש: וטעם **אלהיכם**. אלהי האזרח ואלהי הגר: (אבן עזרא)

[כב] משפט אחד יהיה לכם פגר פאזרח יהיה פי אני יהיה אלהיכם:

אונקלוס דינא חדא יהי לכון פגיורא פניציבא יהי ארי אנא יי אלהכון : (אונקלוס)

יונתן דינא חדא יהי לכון פגיורא פניציבא יהי ארום אנא יי אלהכון : (תרגום יונתן)

רש"י אני ה' אלהיכם. אלהי כולכם, כשם שאני מיחד שמי עליכם, כך אני מיחד שמי על הגרים: (רש"י)

אור החיים כגר כאזרח. ולא אמר הגר כאזרח, שאז יהיה נשמע כי מדרגת גר למטה ממדרגת אזרח שהקטן נתלה בגדול, לזה אמר כגר כאזרח פירוש האזרח כגר והגר כאזרח ששקולים הם במשפט: (אור החיים)

ספורנו כגר כאזרח יהיה כי אני ה' אלהיכם. אלהי הגר ואלהי האזרח ולא נכר שוע לפני דל (כג) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. שלא רגמוהו מפני שנאה על שהיה גר ושהתגרה באזרח אבל עשו לבלתי סור מן המצוה: (ספורנו)

[כג] וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּצִיאוּ אֶת הַמִּקְלָל אֶל מַחוּץ לְמַחֲנֶה וַיְרַגְמוּ אֹתוֹ אָבֹן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: **[פפפ]**

אונקלוס ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית דארגז למברא למשריתא ורגמו יתה אבנא ובני ישראל עבדו עבדו די פקיד יי ית משה: **[פפפ]** (אונקלוס)

יונתן ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית מרגזא למברא למשריתא ואטלו יתיה אבניו ובני ישראל עבדו למסמך דיהון ולמדחף ולמצלב ולמקבור היכמא דפקיד יי ית משה: (תרגום יונתן)

רש"י ובני ישראל עשו. כל המלוא האמורה בסקילה במקום אחר דחייה, רגימה, ותלייה:

חסלת פרשת אמור: (רש"י)

אבן עזרא ובני ישראל עשו. מאותו היום כמשפט הזה בחובל:

חסלת פרשת אמור (אבן עזרא)

הרמב"ן ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. אף לסמיכה אף לדחייה אף לתלייה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים (פרק כ"י) ור"א אמר בפשוטו כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה בחובל ואינו נכון שיהיה כתוב על העתיד ופשוטו וירגמו אותו אבן כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה' את משה כי כן יכפול בכל השומרים מצות השם כמו שנאמר בפרשת הפסח (שמות יב כח) וכמו שאמר בפרשת הפקודים (במדבר א נד) ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו וכן במטות הנשיאים (שם יז כו) ויעש משה כאשר צוה ה' אותו כן עשה והנכון בעיני בכאן מפני שפרט בתחילה הסקילה ואחר כך חזר ואמר ובני ישראל עשו כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה ולא לשנאת בן המצרי שנצח עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם (הרמב"ן)

אור החיים ובני ישראל עשו וגו'. קשה מה מקום ובני ישראל עשו וגו' אחר שאמר ויוציאו את המקלל וגו' וירגמו אותו אבן הריני רואה שעשו את אשר צוה ה', וייל לצד שהיה הדבר על ידי מריבה ומחלוקת שהיתה בין הישראלי ובין בן הישראלית יש מקום לומר שעשו בו משפט כתוב לאמצעות גם כן טינא שבלב, לזה אמר עשו כאשר צוה ה' פירוש לצד מצות ה' הוא שעשו:

או נתכוין הכתוב להעלות המצוה שעשאוה כל ישראל הגם שלא היתה בו יד כולם:

או ירצה שעל ידי מעשה זה שקנאו קנאת כבודו יתברך העלה עליהם הכתוב גם כן כאלו עשו כל התורה, והוא אומרו כאשר צוה ה' את משה בדרך כלל:

או יאמר על זה הדרך לצד שבמצות ה' למשה אמר הוצא את המקלל שחוזר אל משה כי הוא יוציא אותו והרגימה תהיה על ידי ישראל דכתיב ורגמו אותו כל העדה, וכאן אמר ויוציאו המקלל שחוזר אל ישראל המוזכרים בסמוך, ובא הכתוב לשבח לישראל ואמר ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' למשה, פירוש לעשות הוא קדמו הם בדברו אליהם ועשו אותו קודם שיעשהו משה לצד הזריזות והמהירות לקיים מצות ה', ולדרכים הראשונים נפרש הוצא, או הוא או שלוחו:

חסלת פרשת אמור (אור החיים)

דעת זקנים ובני ישראל עשו. קיימו מה שכתוב בפרשה: (דעת זקנים)

פרשת בהר

ויקרא פרק-כה

אֶל וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר:

אונקלוס ומליל יי עם משה בטורא דסיני למימר: (אונקלוס)

יונתן וידבר ומליל יי עם משה בטורא דסיני למימר: (תרגום יונתן)

רש"י בהר סיני. מה ענין שמיטה אלל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלל מה שמיטה נאמרו (א) כללותיה (ופרטותיה) ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בת"כ (פרשתא א, א.). ונראה לי שכך פירושה, לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנסנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני, וזא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמיטתו היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונסנו בערבות מואב: (רש"י)

שפתי חכמים (א) ואם תאמר מנא ליה לרש"י דכולם נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני ודאי מכא יתור לשון של בהר סיני יס ללמוד שכללותיהן ודקדוקיהן נאמרו בהר סיני מכל מקום שמא בא ללמד על שמיטה עצמה ולא על שאר מצוות, וגם היא גופה תקשה לך מנלן, דלמא בהר סיני אתא דלא תימא באהל מועד דכתיב ברישא דפרשת ויקרא אכלהו פרשיות שאחר פרשת ויקרא קאי משום הכי כתיב כאן בהר סיני. ויס לומר דלכך פירש רש"י ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנסנית בערבות מואב במשנה תורה שכללותיהן נאמרו בפרשת משפטים אם כן יכול אני לבא לידי טעות ויכול לומר דלכך נקנו כל המצוות בערבות מואב משום פרטותיהן ודקדוקיהן אבל אינם מסיני, והא דכתיב לקמן בסוף הספר אלה המצוות וגו' דמשמע דכל המצוות נאמרו בסיני דלמא אכללות של מצוות קאי ולא על הפרטות אבל כיון דשמיטה לא נקנית שם אלא ברמיזה שמוטת שמוטת אם כן צריך אני לומר שכללותיה ופרטותיה נאמרו כולן מסיני ואם כן למה נאמר כאן בהר סיני, אלא בא ללמד כאן על כל דבור ודבור שנאמרה למשה שמיני היו כללותיהן ודקדוקיהן והרי בנין אב לכל התורה כולה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא בהר סיני. אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו כי הדבור בהר סיני ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבורי תקיא הארץ אותם כן אמר בפרשת אם בחקתי על שבתות הארץ והזכיר בתחלה פי השבתות: (אבן עזרא)

הרמב"ן וידבר ה' אל משה בהר סיני. מה ענין שמיטה לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצוות מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים (ריש הפרשה) ונראה לי שכך פירושו לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנסנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולימד כאן על כל דיבור שנדבר למשה בסיני שמיטה היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש"י ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצוות כשמיטה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באוהל מועד ועוד מנין שהוקשו שאר הדברות שנסנו בערבות מואב לשמיטה ולא היו כללותיהן מסיני ופרטיהם בערבות מואב וכן היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיה אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים פירושה ברור שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים (שמות כג יא) והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו' ואלו דיני השמיטה בדרך כלל ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כולם נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין (להלן כו לד) כתיב אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני להקיש כל המצוות אל השמיטה הנזכרת שכולן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני וכן שנו שם בתורת כהנים (סוף סיפרא) אלה המצוות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה ה' את משה כדאי השליח לשולחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו מסיני עד כאן בת"כ אבל ענין ערבות מואב שנצטוה שם משה

לבאר התורה לבנים כך נראה לי וזה כפתור ופרח וענין הפרשה הזאת שנכתב בכאן אמר ר"א כי זאת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים (שמות כד ז) וכשקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להן כל הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ כי כאשר אמר על העריות כי בעבורם תקיא אותם הארץ (לעיל יח כח) כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ (להלן כו לד) והוצרך תחילה להזכיר השבתות ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש "בהר סיני" בעלותו שם לקבל לוחות שניות וביאור הענין כי בתחילת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם (שמות כד ח) וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאילו נתבטלה הברית ההיא אצל הקב"ה וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנאמר (שם לד י) הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות החמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר (שם פסוק כז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה (שם כד א) את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות (להלן כו מו) אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כולן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' ועתה בברית הזאת השנית נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוה משה על המשכן וכשנתרצה לו הקב"ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני (שם לד לד) והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם כבתחילה (שמות לה א) אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה ויצאו מלפניו מיד ובאו כולם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם מיד "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד" (ויקרא א א) וצוהו בקרבנות ובכל תורת כהנים ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל ולכרות לכם על כל המצוה והמשפטים ברית חדשה באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח כאשר עשה בראשונה אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלות ובקללות אלה וזה טעם "אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני" (להלן כו מו) כי הוא הנותן להם בברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא (שמות לד כז) וכן ברית ערבות מואב כן היה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם והיא הברית כמו שנאמר (דברים כח סט) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואמת אמרו שבתנאי הארץ השמיטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות (להלן כו לד לה) ועל זה נתחדשו בברית הזאת השנית (הרמב"ן)

בעל הטורים **בהר סיני**. סמך מקלל לבהר סיני לפי שבסיני שמעו לא תשא ונזדעזע כל העולם וזה שמע ולא נזהר. ועוד כדאיתא בקידושין שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע לכך סמך לו שמיטה: (בעל הטורים)

אור החיים **בהר סיני וגו'.** צריך לדעת למה הזכיר הר סיני במצוה זו, והגם שרבותינו ז"ל אמרו (תורת כהנים) כי ללמד בא שכל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני, עדיין יש מקום לשאלתינו למה לא לימד זה אלא במצוה זו בדיוק ולא במצוה ראשונה או אחרונה, ואולי כי לצד שהזכיר מתנת הארץ דכתיב **אשר אני נותן** דקדק לומר בהר סיני, לומר כי מחמת הר סיני פירוש מה שקיבלו בו היא שנגמרה המתנה, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ:

עוד על פי מאמר הגמרא מסכת עבודה זרה (כ.). ופסקו רמב"ם בפרק ג' מהלכות זכיה וזה לשונו אסור לתת לעכו"ם מתנת חנם ע"כ ואם כן ישראל קודם שקבלו התורה דינם כעכו"ם ואחר קבלת תורה יכול ליתן להם, לזה אמר **בהר סיני** שבזה יוכל לומר אשר אני נותן לכם, ובזה נתישב גם כן למה הוצרך לומר אשר אני נותן כי פשיטא כי הוא הנותן ואין אחר לטעות בו, ותמצא שבפרשת קדושים (לעיל י"ט כ"ג) אמר כי תבואו אל הארץ ונטעתם וגו' ולא הוצרך לומר בה סימן, אלא שנתכוון למה שכתבנו, ומעתה יתיישב למה בחר ה' ללמד בנין אב זה לכל התורה בפרשה זו ולא בפרשה אחרת: (אור החיים)

ספורנו **וידבר ה' אל משה בהר סיני.** הנה לא יזכיר בשום מצוה מקום הצווי זולתי כאשר קרה חדוש אז באותו המקום אבל באר שכשאמר האל יתעלה בסיני והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם וכו' פירש למשה אז כל דיני השביעית האמורים בזה המקום וזה להבין ולהורות שזה בעצמו היה בכל שאר המצוות שאף על פי שנאמר בקצתם מקרא מועט היה הבאור אז רחב באר היטב כאמרם ז"ל מה ענין שמטה לענין הר סיני אלא מה שמטה נאמרו כללותיה ופירושה ודקדוקיה מסיני אף כל המצוות נאמרו מסיני כללותיהם ודקדוקיהם ופירושיהם. והזכיר משה רבינו זאת הפרשה בזה המקום כי חשב שיכנסו תכף לארץ כמו שהעיד באמרו נוסעים אנחנו אל המקום. והזהיר על שמטת קרקע בפרט כי בחטאם בשמירתה יגלו ממנה כמו שהעיד באמרו אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן העיד בסוף דברי הימים באמרו עד רצתה הארץ את שבתותיה: (ספורנו)

כלי יקר **וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר.** מה ענין שמטיה אצל הר סיני כו'. קרוב לשמוע כשעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל מ"ט יום מן פסח עד עצרת, נתקדש אז אותו הר ונאסר בזריעה וחרישה ביום חמשים שבו נתנה התורה, והוא זמן משיכת היובל לקרא דרור וחפשי לכל ישראל חירות על הלוחות ועל ידי קול השופר של מתן תורה, באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל לומר שבמספר שבעה ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל ארץ ישראל, שיש לה דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אוירא דמחכים ואין תורה כתורת א"י, והר סיני, על כן ראוי ליתן גם לארץ ההיא קדושת הר סיני אחר מספר מ"ט שנה וכן במספר ז', או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת שופר מצורף לשאר טעמים שיש למצוה זו, על כן נאמר בהר סיני. ודבר זה נכון וקרוב לשמוע. (כלי יקר)

דעת זקנים **בהר סיני.** כל הפרשיות של מעלי מראש הספר ועד כאן נאמרו באהל מועד וכלהו שייכי באהל כמו הקרבנות ומצורעים ובעלי קריין ויולדות וכהני ולוים וכל הענין אבל שתי פרשיות הללו בהר סיני ואם בחקתי לא שייכי כל כך באהל מועד ולא לכהנים לכך נאמר בהר סיני ומ"מ כתבינהו בתורת כהנים לפי שמדברות בשביעית ביובל וערכין וחרמים דשייכי בת"כ. שהם המתקדשים בשני וביובל וגם כתיב והעברת שופר תרועה וכתוב במקום אחר ובני אהרן

יתקעו לפיכך נצטרפו כאן בת"כ ומשום דלא תיסוק אדעתין שנאמרו באהל מועד כתיב בהר סיני : דעת (זקנים)

[ב] דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהיה :

אונקלוס מלל עם בני ישראל ותימר להון ארי תעלון לארעא די אנא יחב לכון ותשמט ארעא שמטתא קדם יי : (אונקלוס)

יונתן מליל עם בני ישראל ותימר להון ארום תיעלון לארעא דאנא יחב לכון ותשמט ארעא שמטתא קדם יי : (תרגום יונתן)

רש"י שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר (ב) שבת בראשית: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) ואם תאמר היאך תלוי זה בזה. ויש לומר לפי שפעמים אין אדם חורף את האדמה אלא מפני טובתו כדי שתהא הארץ שמנה. לכך פירש רש"י כשם שנאמר שבת בראשית כלומר דהתם כתיב ויום השביעי שבת לה' והטעם משום שהקדוש ברוך הוא שבת ביום השביעי אף כאן הטעם להזכרה כלומר לעשות שמיטה בשנה השביעית להזכיר שהקדוש ברוך הוא שבת ביום השביעי ולא צא הכתוב להזהיר שלא יחרוץ האדמה אלא בשביל השם ולא יהא כונתו בשביל טובתו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ושבתה הארץ שבת לה'. מצוה על ישראלי שלא יעזוב גר לזרוע שנת השבת כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת כי הוא ברשותנו : וטעם שבת לה'. כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה : (אבן עזרא)

הרמב"ן שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית לשון רש"י ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם "לה" אבל אמר (לעיל כג כד) "יהיה לכם שבתון" ואמר ביום הכפורים (שם לב) "שבת שבתון הוא לכם" ולשון הברייתא בתורת כהנים (פרק א ב) שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה' אבל פירוש "שבת לה' אלהיך" האמור בשבת בראשית (שמות כ ה) כי בו שבת וינפש ועל כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לנו ר"א שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך (שמות כ ו) כי בו יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמזו לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח) שנאמר אז תרצה הארץ את

שבתותיה (להלן כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות (שם שם לה) ונאמר והארץ תעזב מהם ותרחץ את שבתותיה (שם שם מג) וכן שנינו (אבות פי"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר (ירמיה לד יג יד) אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגוי מקץ שבע שנים וגוי כי גם בעבד שביעית כיובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת (כאן) וקראתם דרור בארץ (פסוק י) כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון (בראשית א א) שבה נאמר והארץ אזכור (להלן כו מב) וכבר זכרתי זה פעמים ושמה לזה רמזו רבותינו (ר"ה כא) באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמיטה שער בית אחד והנה הודיעוהו כל ההויה מתחילה ועד סוף חוץ מן היובל קדש (הרמב"ן)

אור החיים דבר וגוי ואמרת וגוי. טעם הכפל, לצד שיש במצוה זו ענין מניעת עבודת אדמה והפקרת הפירות העולים מהאילנות וצמח האדמה, כנגד מניעת עבודת האדמה והכנת הצלחתו אמר **דבר** לשון קושי, כי הוא דבר שאין רצון אדם חפצה בו לצד היותו מניעת הטוב, וכנגד הפקרת הצומח אמר **ואמרת**, כי הוא דבר שכל אחד ישמח בו שיאמר ידו בכל, גם לצד ההבטחות שצוה בענין (פסוק כ"א) ועשת את התבואה לשלש השנים אמר ואמרת אמירה המסעדת את הלב:

עוד ירצה לצד שמצוה זו של שביתת הארץ יש בה ב' דברים, הא' דבר מלך שלטון שעל עבדיו חיוב לקיים כל דבר, והב' הגם שיהיה דבר זה בין אדם לחבירו יתחייב עשותו כפי הדין, כי הנותן מתנה לחברו ומתנה עמו בשעת המתנה תנאו קיים, וכמו כן האדון ב"ה בשעת המתנה מתנאים כאומרו אשר אני נותן ולא אמר אשר נתתי, אשר על כן אמר כנגד דבר מלך שלטון אמר דבר, וכנגד היות הדבר מתחייב מהמשפט אמר ואמרת פירוש בלא טעם גזירת מלך יקבלו המאמר:

ושבתה הארץ וגוי. צריך לדעת מה היא כוונת הכתוב במאמר זה, אם על שנת השמיטה הרי הוא אומר בסמוך ובשנה השביעית שבת שבתון:

אכן נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הנתנה להם שיור לה' בארץ, והוא אומרו **אני נותן** ולא מתנה חלוטה אלא **ושבתה וגוי לה'**, וחזר ופירש שיעור שבת זה, אם חודש, אם שנה, בכמה שנים, ואמר **שש שנים ובשנה השביעית שבת וגוי**, ומעתה אם לא היה אומר הכתוב ושבתה וגוי אלא מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית לא הייתי יודע ששייר ה' לעצמו שנה זו אלא שנתן מתנה חלוטה לצמיתות ולא כן הוא:

והצאתי וראיתי כי אלהים חשבה לטובה בסדר מעשה זה, כי אם היה ה' נותן הארץ על תנאי בהבטל התנאי תתבטל המתנה, ובמה שעשה השיור כשישלחו יד בשיור לא מפני זה תתבטל המתנה אלא עליהם לפרוע כל העולה בשיור, והעד הנאמן מה שאמר הכתוב (לקמן כ"ו ל"ד) אז תרצה הארץ את שבתותיה את אשר לא שבתה וגוי, ומעתה אין ביטול למתנת הארץ עד עולם:

עוד נראה טעם סמיכות ושבתה לאשר אני נותן, על פי דבריהם שאמרו (ב"מ

כ"ג). הן של תלמיד חכם במקום שבועה, והחכם אשר ממנו תוצאות חכמה הוא ה' אלהים, ולזה כשהוציא מפי עליון אני נותן אמירתו במקום שבועה. או גם כן לצד שמתנת ה' לישראל דין צדקה יש לה ואמירתה כדין נדר (ר"ה ו'), ולזה תכף ומיד תוך כדי דיבור לאומרו אשר אני נותן אמר ושבתה הארץ וגו', וזולת זה מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית וגו' אינו תוך כדי דיבור למאמר הנתינה שהרי הפסיק במאמר שש שנים וגו' ושש שנים וגו': (אור החיים)

ספורנו **כי תבאו אל הארץ**. אל גליל הגוים: **ושבתה הארץ**. הקרקעות המוכנות לעבודת האדמה: **שבת לה'**. שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו כמו שכיון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך: (ספורנו)

כלי יקר **ושבתה הארץ שבת לה'**. בטעם מצוה זו יש דיעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כחה לזרוע, ולדעה זו נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה ענשם שלא תוסיף הארץ תת כחה להם, ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ, ומהו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה מה תרויח בזה שיגלו ממנה ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם, ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימות עולם וסוף ימי חלדו, וכן כתב מהרי"א והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעיתים רחוקים.

וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפר', אומר אני שטעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה, והבטחון בה'. כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסורו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה, והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך. מידי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש. ועוד נס בתוך נס שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כת, ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. ואם היה הנס שתעשה התבואה לג' שנים הרי זה מעשה ניסים, אבל ושלישים על כלו. שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה אחת מ"מ ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלש שנים, מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה, והיה לו לומר ועשת תבואה לשלש שנים. אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מידי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית, ויוסף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים וזה ודאי נס נגלה וגדול מכולם, ועל ידי כל המופתים הללו אשר שמתו בידך תדע כי לי כל הארץ. ועל ידי זה יהיו ענין נשואות אל ה', כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד, כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס. וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדברו בו המפרשים.

ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה, מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו (תהלים עח.כב) שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים וכמ"ש (ירמיה ה.א) שוטטו בחצות ירושלם ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על ידה, ועוד שעל ידי זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה כי לו ית' הארץ. ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה. אבל העכו"ם לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם על פי הטבע ואין בהם אמונה. ואחר הצעה זו נבא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמיתית אשר אין ספק בה. (כלי יקר)

[ג] שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר פְּרִמָּךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאֹתֶיהָ:

אונקלוס שית שְׁנִין תִּזְרַע חֻקְלָךְ וְשִׁית שְׁנִין תִּכְסַח פְּרִמָּךְ וְתִכְנֹשׁ יָת עַלְלֶתֶהָ: (אונקלוס)

יונתן שִׁית שְׁנִין תִּזְרַעוּן חֻקְלִיכוֹן וְשִׁית שְׁנִין תִּנְזָרוּן פְּרִמִּיכוֹן וְתִכְנְשׁוּן יָת עַלְלֶתֶהָ: (תרגום יונתן)

אבן עזרא את תבואתה. שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון: (אבן עזרא)

הרמב"ן שש שנים תזרע שדך. דרך הכתוב לומר כן ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ ט) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שם כג יב) ועל דרך רבותינו (ירושלמי כלאים פ"ח ה"א) שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזרע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה ומדרש אגדה (מכילתא משפטים כ) ר' ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמיטה אחת בשבוע אחד שנאמר שש שנים תזרע וכשאינן עושין רצונו של מקום עושין ארבע שמיטין בשבוע אחד כיצד נרה שנה וזרעה שנה נרה שנה וזרעה שנה נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד (הרמב"ן)

אור החיים שש שנים וגו'. נתכוון ליתן עשה על הזריעה וגו' ועל הזמירה של שנה שביעית, כי לאו הבא מכלל עשה עשה (פסחים מ"א:), והגם שכתב רמב"ם בהלכות שמיטה (פ"א) כי עשה נשמע מאומרו ושבתה הארץ שבת וגו', אף על פי כן אינו נשמע משם עשה דזריעה ועשה דזמירה, או אולי לחייבו בב' עשין, ועיין בפסוק:

ושש שנים תזמור. כפל לומר ושש שנים ולא הספיק לומר שש שנים תזרע שדך ותזמור כרמך, יתבאר על דרך אומרם ז"ל בפרק ה' דשביעית וז"ל בנות שוח שביעית שלהם שנייה וכו', וכתבו הטעם משום שאנו הולכים בהם אחר חנטה וכיון שחנטו בשביעית דינם כפירות שביעית ואסורים בשנה שניה לשביעית, הרי שבאילנות אנו הולכים אחר חנטה ובדגן ובירקות אנו הולכים בהם אחר לקיטה כמו שאמרו בפרק קמא דראש השנה (י"ג:), ואשר על כן הבדיל ה' ואמר שש שנים של זרעוני שדה בפני עצמן ושש שנים של הכרם בפני עצמן לצד שאין משפטן שוה שזה אנו הולכים בו אחר לקיטה וזה אנו הולכים בו אחר חניטה:

ואספת וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר ואספת, ואולי שנתכוון לדייק **ואספת את תבואתה** ולא ספיחיה העולים בשביעית, והכוונה בזה ליתן עשה על אסיפת ספיחים כי לאו הבא מכלל עשה עשה, או ירצה להבטיח שהגם שזרעו הארץ שש שנים וכפי טבע הארץ כשזרעה שנה אחר שנה לא תתן כחה, וכמאמרם ז"ל (ב"ב כ"ט.) זורע שנה אחת ומובירה שנה אחת וכו', שבזה תתן כחה אבל שנה על שנה ובפרט שש שנים ודאי שתכחש הארץ, ויאמר האומר הנה טוב מאד שתשבות הארץ באופן אחד בסדר שתתן כחה בשנת הזריעה, ואין לדבר זה גבול שתהיה שנה השביעית בדיוק שנת שבתון, לזה אמר **שש שנים** ואף על פי כן **ואספת את תבואתה** בגדר הראוי לה בלא הכחשה משנה לשנה, ואין צורך להוביר אותה בשנה משני השש כי יצו ה' את הברכה בארץ הקדושה, ואולי כי לזה גם כן נתכוון באמרו **דבר ואמרת**, דבר כפשטה, ואמרת כי אדרבה מתנה טובה אני נותן להם שיזרעו השדה וכו' שש שנים זה אחר זה ולא תכחש הארץ מתת כחה בשוה מבלי שיצטרכו להוביר זולת שנה השביעית למצות מלך:

עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בסנהדרין דף כ"ו וז"ל מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא, וכתבו התוספות ואם תאמר משום ארנונא התירו לחרוש בשביעית דאורייתא וי"ל וכו' אי נמי י"ל דפיקוח נפש הוא ששואל ממנו ואין לו וכו' ע"כ, והוא מאמר הכתוב **שש שנים** וגו' **ואספת** וגו' פירוש אימתי אין אני מתיר לך אלא שש ולא שבע ואספת כשאתה זורע לאסוף לעצמך אבל לארנונא לתת למושל זרעו אפילו בשביעית כדברי ר' ינאי: (אור החיים)

ספורנו **שש שנים תזרע שדך.** אז תוכל לזרוע שדה אחד בעצמו שש שנים רצופות שלא כמשפט עבודת האדמה כי אמנם המנהג בה הוא שיהיה נרה שנה וזרעה שנה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל (ב"ב לו, ב.): **ואספת את תבואתה.** שלא כמנהג בעבודת האדמה שאם יזרעו חלקה אחת בעצמה שנים רצופות לא תוסיף תת כחה: (ספורנו)

כלי יקר **שש שנים תזרע שדך וגו'.** כבר אמרנו שזו הבטחה שלא יכחיש חילה אף אם יזרע שש שנים רצופים ולא יעשה שנה בור אחר שני שנים זרע, ועל צד השכר אמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם. כי באמת אני הנותן לך הארץ ולא בחילך ירשת ארץ ויש לחוש שלא תטעה לומר שלך הארץ ע"כ אני מצוך ושבתי הארץ שבת לה'. לא לשם תוספת כח בארץ כי אם לשם ה' לגלות כי הוא ית' בעל השדה, ובזכות שתשבות לשם ה' תזכה למה שנאמר שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה. לאפוקי אם לא תשבות לשם ה' אז תתחייב גלות ולא תזרע אפילו בשש שנים ואת"ל שתזרעה מכל מקום יבוזו זרים יגיעך ולא תאסוף תבואתה כמ"ש (שופטים ג.) והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק וישחיתו, וכתוב (דברים כח. לח) זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף. ואמר שדך למעט שדה של אחרים, לומר שאם לא תשבות אזי תלך בגולה ותהיה עבד לאומות ותזרע שדה שלהם ולא שדך, אבל בזכות השמיטה תזרע שדך וכרמך. ועוד הזכיר שדך למעט שנת השמיטה שבו אין השדה שדך כי אם הפקר לכל כי מאחר שבשנה זו אתה מודה כי לה' הארץ א"כ ראוי שיתפרנסו ממנה בשנה זו עניי עמו ולא יהיה לך יתרון עליהם, ואמר בזכות ושבתי הארץ שבת לה' תזכה שש שנים תזרע שדך. אבל אם תרצה להחזיק בפירות שביעית כבעל הבית אז תבא לידי עניות שתמכור השדה ולא יהיה שדך כי אם של אחרים כדעת המדרש (תנחומא בהר א.) הדורש סמיכות פרשיות כי ימוך אחיך לעושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ולמכור ביתו ושדהו וזהו דומה למה שארז"ל (תענית

ו. כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך בבית, כי כל זמן שחיה אוכלת אז בזכות הצדקה יהיה גם לבהמתך אבל אם תחזיק בה כבעל הבית לבלתי נתון לחיה בשדה אז תכלה הפרוטה מן הכיס שגם לך לא יהיה.

ומטעם זה נאמר בסמוך ובשנה השביעית וגו' שדך לא תזרע וגו'. הקדים השדה אל הזריעה לומר כדי שלא תטעה לומר שהשדה שדך ולא של ה' על כן אני מצוך שלא תזרע כי בזאת תדע כי של ה' היא ולא שלך. ואת ענבי נזירך שהפרשת לך ולא רצית ליתן ממנו לאחרים במזימות זו אשר חשבת כי הכרם כרמך ע"כ אני מצוך לא תבצור. כי בזאת תדע שאין נכון שתנזור ותפריש את בני האדם מהם אלא יד כולם יהיה שוה בה למען תדע כי לה' הארץ ובידו לנזור ליתנה למי שירצה, ואכלו אביוני עמך משלחן גבוה. וזה טעם היובל שנאמר (כח.כג) והארץ לא תמכר לצמיתות. כי אין האדם יכול למכור דבר שאינו שלו כי לה' תבל ומלואה, והוא נתנה אל האדם זמן חמשים שנה הקצובים לסתם אדם בינוני מיום היותו בן עשרים לרדוף אחר קניני הזמן עד היותו בן שבעים, על כן אינו יכול למכור נחלה כי אם על חמשים שנה לא יותר. (כלי יקר)

ד וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שְׁבֵת שְׁבֵתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ שְׁבֵת לַיהוָה שְׁדָךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר:

אונקלוס וּבִשְׁבֵתָא שְׁבִיעֵתָא נִיחַ שְׁמִטָתָא יְהִי לְאֶרְעָא דְתַשְׁמִט קָדָם יְיָ חֻקְלָךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: (אונקלוס)

יונתן וּבִשְׁבֵתָא שְׁבִיעֵתָא נִיחַ דְשְׁמִיטָתָא יְהִי לְאֶרְעָא דִּי תַשְׁמִט קָדָם יְיָ חֻקְלִיכוֹן לֹא תִזְרַעוּן וְכַרְמִיכוֹן לֹא תִזְמֹרוּן: (תרגום יונתן)

רש"י יהיה לארץ. לשדות (ג) ולכרמים: לא תזמור. שקוללין (ד) זמורותיה, ותרגומו לא תכסח, (ה) ודומה לו קוליס כסוחים (ישעיה לג, יב.), שרופה באש כסוחה (תהלים פ, יז): (רש"י)

שפתי חכמים (ג) דאם לא כן היה ראוי לאסור אף לעשות גומא בארץ. לכן פירש רש"י לשדות ולכרמים, והוכחתו מדכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור משמע דוקא שדות וכרמים אסור אבל גומא מותר. והא דלא פירש רש"י זה לעיל גבי וּשְׁבֵתָהּ הָאֶרֶץ. יס לומר דהוה אמינא מנא לן דלמא אף חפירת קרקע אסור אבל הכא כתיב בהדיא שדה וכרם: (ד) והא דלא פירש רש"י זה לעיל גבי וּשְׁסָ שְׁנִים תִּזְמֹר כְּרֶמְךָ, יס לומר דלעיל הוא אמינא דתזמור לשון נטיעה הוא כלומר שלא יטע זמורות להיות כרם אבל הכא כתיב וכרמך לא תזמור דכתיב כרמך צרישא שמע מינה שהוא כרם נטוע כבר ואם כן מאי לא תזמור אלא על כרחך פירוש לשון כריתות הוא: (ה) והא דלא פירש כתרגומו. יס לומר שאף הוא לשון מקרא קוליס כסוחים. וכן צפרקת וילא חוס פירש רש"י שחוס, והוא כתרגומו ולמה לא פירש כתרגומו אלא משום שאף הוא לשון משנה שחמתית כו': (שפתי חכמים)

ספורנו שבת שבתון יהיה לארץ. גם מכל מכשירי עבודת האדמה, כגון זוהמת הנטיעות ומשיחת ונקיבת הפגים וזולתם שהזכירו ז"ל: **שבת לה'**. שגם עובדי אדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה' באופן מה: (ספורנו)

[ה] את ספיה קצירך לא תקצור ואת ענבי זיךך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ:

אונקלוס ית פתי דחצדך לא תחצד וית ענבי שבקך לא תקטוף שנת שמטתא יהי לארעא: (אונקלוס)

יונתן ית פתי שביק חצדכון לא תחצדון וית ענבי רדופיכון צ"ל פרודיכון לא תקטפון שנת שמטתא יהי לארעא: (תרגום יונתן)

רש"י את ספיה קצירך. אפילו לא זרעתה, והיא למחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיה: לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר (ו) אלל הפקר יהיה לכל: נזירך. שהגזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצר. אותם אינך בוצר, (ז) אלל מן המופקר: והיתה שבת הארץ וגו'. לע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלל שלא תנהוג בהם כבעל הבית (ח) אלל הכל יהיו שוים בה אלה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. מן השבות (ט) אלה אוכל, ואי אלה אוכל מן (י) השמור (ת"כ פרק א, ג.). כך ולעבדך ולאמתך. לפי שנאמר ואכלו אציוני עמך (שמות כג, יא.), יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים, (כ) תלמוד לומר כך ולעבדך ולאמתך, הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן (ת"כ שם ו.); ולשכירך ולתושבך. אף (ב) הגרים (שם ז): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) דקשה לו קצירך למה לי לא היה לו למכתב אלל את ספיה לא תקצור. ועל זה פירש להיות מחזיק וכו'. אי נמי דקשה ליה ואיך כתב לא תקצור והא כתיב והיתה לכם לאכלה כך וגו' שמע מינה דמותר לאכול ואין סבירא שיאכל מן השדה כבהמה בלא קצירה ועל זה פירש להיות מחזיק כו': (ז) הרא"ם פירש באזהרה ראשונה השמיענו שאפילו הספיחים שמחחו מעצמם אינו ראוי לקצור מהם אלל מן ההפקר והוא הדין ענבים שנהיו בלא זמירה וחפירה, ואזהרה השניה היא שאפילו הענבים שהפריש בני אדם מהם או אפילו עבר וחרש וזרע וחזר והפקירם מותרים באכילה ויכול לבצור מהם גם הוא כאחד מן העניים והוא הדין בזרעים אם הפריש בני אדם מהם או אפילו עבר וחרש וזרע וחזר והפקירם הם מותרים באכילה ויכול גם הוא לקצור מהם כאחד מן העניים הקולרים: (ח) ואם תאמר הרי גם לעיל פירש לא תקצור להיות מחזיק בו כשאר קציר אלל הפקר

יהיה לכל דמשמע מותר בהגאה ובאכילה. ויש לומר לעיל הוכחתו מכאן שאם לא כתיב קרא זה והיתה לכם לאכלה הייתי אומר לא תקצור אפילו באכילה ובהגאה אסור: (ט) שבות הוא לשון רשות כלומר מה שהוא רשות לכל אחד לאכול ממנו דהיינו הפקר אתה אוכל: (י) פירוש מן הפירות של שביעית ששאר לעצמו מלהפקיח לכל מדכתיב והיתה שבת הארץ ולא כתיב והיתה תבואות שבת הארץ וגו' אלא שבת לשון שבות. ואף על גב דלעיל כתיב לא תצור ופירש רש"י אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר. יש לומר דלעיל לא מיירי אלא בענבים והכא כולל כל יוצא מן הארץ. אי נמי היא גופא מהכא נפקא דאי לאו האי קרא הוה אמינא לא תצור כלל כדפירשתי לעיל: (כ) והא דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וקמרבה נמי לדידיה הוה אמינא דוקא אם הוא גם כן עני מדכתיב ואכלו אציוני עמך משום הכי כתיב לך ולעצדך וגו' היינו עשיר דאף הוא אוכלו. ואם תאמר למה כתיב כאן לעצדך ולאמתך לא היה לו לכתוב רק לך שהרי עניים כבר כתיב דכתיב ואכלו אציוני עמך. ויש לומר דכאן מדבר קודם זיעור שיס עדיין תבואה בשדה שאין בעל הבית צריך ליתן על השדה משלו וצא להודיע שכולן אוכלין מן השדה והתם מדבר לאחר זיעור שבעל הבית צריך ליתן על השדה ולהכי כתיב ואכלו אציוני עמך שהם אוכלין ואינן צריכים ליתן על השדה: (ב) (נחלת יעקב) דאי אפשר לומר ישראל וסכיר היינו קנין שנים ותוסף היינו קנין עולם ככל שכיר ותוסף שבמקרא דהא כבר כתיב ולעצדך ולאמתך שהם עבדים וקא משמע לן שאף על פי שנקראה השנה קודם אפילו הכי מותרין הפירות לנכרים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ספ"ח**. ידוע שהוא מגזרת ספחני נא גם נזירך ידוע שהוא מגזרת נזיר :
שנת שבתון. הטעם כי שנת שבתון היא לארץ והטעם שהארץ אינה ברשותך
בשנה הזאת : (אבן עזרא)

הרמב"ן **את ספ"ח קצירך**. אפילו לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר והוא קרוי ספ"ח "לא תקצור" להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל "נזירך" שהנזרת והפרשת אותם מבני אדם ולא הפקרתם "לא תבצור" אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש"י והכונה לרב בזה שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתב בפירושו במסכת יבמות (קכב ד"ה של עזיקה) ובמסכת סוכה (לט ד"ה אבל) וכן הדבר הזה בדין התורה בראיות ברורות וזו ששנויה בתורת כהנים (פרק א ג) ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר יפרש הרב לומר ענבי נזירות לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצור עם העניים והנכון בפירוש הכתוב ש"ענבי נזירך" כמו "ספ"ח קצירך" ו"לא תבצור" כמו "לא תקצור" כי הענין בכל הפרשה יכפול הדין בשניהם יזהיר בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך (פסוק ג) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור (פסוק ד) וכן ושש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה לכרמך (שמות כג יא) ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספ"ח קציר שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעקב (ישעיהו יד א) והגפן שלא עבדו ולא חפר ולא זמר אותו יקרא "נזיר" כי הזירו

והפרישו ממנו כאילו אינו שלו מגזרת אשר נזורו מעלי בגלוליהם (יחזקאל יד ה) פירשו ממני וכן וינזרו מקדשי בני ישראל (לעיל כב ב) ואמר אונקלוס "שבקד" שהנחת אותם לשמיר ולשית ויתכן כי המנהג בישראל שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבד ועולה שמיר ושית יקראו לו "נזיר" כלומר שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור בין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו כי כן יקראו השער הארוך על שם הנזיר גזי נזרד והשליכי (ירמיהו ז כט) וזה טעם ענבי נזירד והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמר הכתוב כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופירוש הלאוים שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שנת שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה ותהיה "שבת הארץ" כל אשר תוציא בשביתתה מן הספיח והנזיר לכולכם יחד לאכלה לך ולענייך ולחיה ולבהמה ועכשיו אשוב לפרש הברייתות השנויות בתורת כהנים בענין הזה לפי שהן מטעות שנו שם (פרק ד ה) בפסוק הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו (להלן פסוק כ) אם אין זורעין מה אוספין אמר רבי עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין בשביעית וישנה לזו בגמרא בפרק מקום שנהגו (פסחים נא) וקתני בתורת כהנים וחכמים אומרים אין ספיחין אסורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו אל תזרעו ומה שאנו אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך עד כאן הרי לדברי חכמים אין איסור הספיחין אלא מדבריהם כלומר שגזרו בהן לאוסרן לגמרי משום חשד שלא יזרעו ויאמרו ספיחין הם ולכך אמרו בירושלמי (בי"ב פ"ה ה"א) אמר רבי ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולים בשדה בור בשדה ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה ניר דהוא בעי מתקני חקליה שדה כרם שלא לאסור כרמו שדה זרע שאינו רוצה בקיומו ומן המחלוקת הזה שנו שם בתורת כהנים (פרק א ג) את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו לספיחין שיהיו אסורין בשביעית שנו משנתם כדברי רבי עקיבא דלא תקצור כלל אבל כדברי חכמים שלא תעשה אותם קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אלא נהוג בהם מנהג הפקר וכן לא נאסוף את תבואתנו (להלן פסוק כ) שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחין כי בהפקירם לעניים ולחיה ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורים הם הגדלים בזמן האסור בתבואה כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות כל שצמחו בשביעית אסורין מן התורה לדברי רבי עקיבא ולדברי חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו בירושלמי שכתבנו למעלה אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית יש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד ולקרבת ולסחורה ולביעור ואע"פ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק בין למעשר בין לשביעית אבל אין בהם משום ספיחין שאינם ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפילו הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחין ובהם שנינו (שביעית פ"ח מ"ד) האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום וכו' וכן שנינו (שם פ"ז מ"ג) לא יהא לוקט ירקות שבה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן נמי (שם פ"ט מ"א) הפיגס והירבוזין וכולה מתניתין עד ונקחים מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר ויש אומרים שאלו הנזכרים וכל כיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזרען אבל הם מאליהן יוצאים בהרים ובנהרות אין בהן איסור ספיחין כלל אע"פ שצמחו בשביעית שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא יבאו לזרעם וכן נראה זה מן הגמרא מירושלמי וזהו ענין הספיחין שהזכירו חכמים בכל מקום וכן מן התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפילו רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים כך שנו במכילתא (משפטים כ יא) ואכלו אביוני עמך (שמות כג יא) וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני

מכניסה ומחלקה לעניים תלמוד לומר והשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון עולם והגדר שגדרו חכמים שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה ולא עוד אלא שגזרו שלא ליקח פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך זהו ששנינו (שביעית פ"ט מ"א) ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר ואמרו במסכת סוכה (לט) שאין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות במה דברים אמורים בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו כחצי איסור אסור והטעם מפני שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר או שידוע שהביאם מן המקום המופקר בהיתר הוא לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לבו ביום חוששין בעם הארץ שמא יעשה בהן סחורה אבל לוקח דברים שדרך להשמר אפילו בכחצי איסור חוששין שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכחצי איסור לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקטן בכל מקום ואפילו בשאר שני שבוע וזה שאמרו (יבמות קכב) גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזיקה הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו ופירש רש"י בשם הראשונים מפרדס מעוזק וגדר לו סביב והיא שנה שביעית ואם היו מאמינים לו היה אסור ליקח ממנו בעיר שרובה ישראל שמא הוא אריס לישראל ומשמר לו שדהו או חוששין שמא משל ישראל לקט ומוכר או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו או שמא אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית וגזרו עליו כישראל ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותם מן המשמר ולכך שנו בתורת כהנים (פרק א' א') ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותן במקצע ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך בעריבה ופירושו מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתוב נזירך לדרוש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם עם העניים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרו לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים כהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה וקתני התם (שם ה') והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל אבל אי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו (שביעית ד' א') שדה שנטיבה בית שמאי אומרין אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרין אוכלין כלומר כיון שאמרה תורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור אמרו ב"ש שהפירות עצמן נאסרין וב"ה סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור ויהיו לנו הפירות מן השבות וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים במקצע ולא דורכין הענבים בגת גדר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירות ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השנוי כאן בברייתות הללו והוא דרך טוב ומחוור בסוגיות שבגמרא בבבלי וירושלמית והחכם הבקי ישכיל וימצא (הרמב"ן)

בעל הטורים ענבי. ב' במסורה. דין ואידך ענבימו ענבי רש שאם תבצור בשביעית יהיו ענבי רש שבעון שביעית גלו ישראל: (בעל הטורים)

11 וְהִיְתָה שֶׁבֶת הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ לֶךָ וְלַעֲבָדְךָ וְלַאֲמֹתְךָ וְלַשְׂכִּירְךָ וְלַתּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
עֲמִד:

אונקלוס וְהִי שְׁמִטַּת אֶרְעָא לְכוֹן לְמִיכַל לֶךָ וְלַעֲבָדְךָ וְלַאֲמֹתְךָ וְלַאֲגִירְךָ וְלַתּוֹתְבָךָ
עֲמִד: (אונקלוס)

יונתן וַתְּהִי שְׁמֵיטַת אֶרְעָא לְכוּן לְמִיכַל לָךְ וּלְעֵבְדָךְ וּלְאַמְתָךְ וּלְאֶגְרָךְ וּלְתוֹתְבָךְ
דְּדִירִין עֲמָךְ : (תרגום) (יונתן)

אבן עזרא והיתה שבת הארץ. הטעם כל מה שהוציאה מעצמה: וטעם **לכם**. לכל העולם: וטעם **לך**. שיש רשות לבעל האדמה לאכול הספיחים: (אבן עזרא)

הרמב"ן והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. בעבור שאמר (בפסוק ד) שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השביתה הנזכרת לכם לאכלה ותחיו בה כולכם אתה ועבדך והבהמה והחיה שתחיו כולכם מאשר תוציא הארץ מעצמה בשביתה או שהשנה תקרא "שבת הארץ" כאשר יקרא היום שבת ה' ושבית סתם והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל (הרמב"ן)

אור החיים והיתה שבת וגו'. פירוש שלא תאמר שיהיה משפטו כשאר שולחן הגבוה שהכהנים זוכים בו אלא לכם לכולכם יחד כהנים לויים ישראלים וכו', וחזר ופרט לך וגו', ואם תאמר אם כן למה נאמר לכם שלא היה לו לומד אלא הארץ לאכלה לך וגו', ונראה כי חש לומר בדרך זה שהייתי אומר הקודם בפסוק קודם באכילה, כדרך שאמרו (ספרי) ענייך ועניי עירך וגו' ממה שאמר הכתוב (רבדים ט"ו ז') כי יהיה בך אביון וגו', לזה קדם הכתוב וכלל כולם יחד ואמר לכם שאין גדר לאחד יותר מחבירו בפירות שביעית: (אור החיים)

12 וּלְבַעֲרֶיךָ וּלְחִיתָא דִּי בְּאַרְעָךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל: (ס)

אונקלוס וּלְבַעֲרֶיךָ וּלְחִיתָא דִּי בְּאַרְעָךָ תִּהְיֶה כָּל עֲלֵלְתָהּ לְמִיכַל: [ס] (אונקלוס)

יונתן וּלְבַעֲרֶיךָ וּלְחִיתָא דִּי בְּאַרְעָךָ תִּהְיֶה כָּל עֲלֵלְתָא לְמִיכַל: (תרגום יונתן)

רש"י ולצהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת, בהמה לא כל שכן, (מ) שמזונותיה עליך, מה תלמוד לומר ולצהמתך, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לצהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה כלה (נ) לצהמתך מן הבית (ת"כ. שם ת. תענית ה:): (רש"י)

שפתי חכמים (מ) (נחלת יעקב) והכי פירושו מאחר שכוונת הפסוק להתיר הפירות ואפילו לעכו"ם לצהמות ולחיות אף על פי שהן קודש, אם כן יותר יש סברא להתיר לבהמה שמאוה באכילתה שהיא ברשותך ומזונותיה עליך מה שאין כן חיה לכן מה תלמוד לומר ולצהמתך, ולאפוקי ממה שהקשה הרא"ם עיין שם: (נ) כלומר מה שאספת מפירות שביעית לצהמתך כריך אתה לבערם מן הבית כשכלה לחיה מן השדה וריך להפקיר כל מה שאסוף מן הפירות של שביעית לבית: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ולבהמתך. שהיא ברשותך: ולחיה. שאיננה ברשותך: (אבן עזרא)

הרמב"ן ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך

ומה תלמוד לומר ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית לשון רש"י מתורת כהנים (פרק א ח) והכילוי הזה לא פירש הרב מהו וענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקירן והוא ביעור שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחויב לאבדם ולא מנו חכמים במשנה (סוף תמורה) פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקדש מן הבית (דברים כו יג) וכן שנינו (שביעית פ"ט מ"ח) העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופירוש עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהם בהפקרם ורבי יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשד ורבי יוסי מתיר והלכה כדבריו ושנו בתוספתא (שביעית פ"ח ה"א-ה"ד) בראשונה היו שלוחי בית דין מחזרין על פתחי עירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ועודרים אותן ועושים אותם דבילה וכו' הגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרים פועלים ובוצרים אותם ודורכים אותם בגת וכונסים אותם בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ר' שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו כל זה שנוי בתוספתא ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר מתחילת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאייהן ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של (קציר) ועת הבציר הגיע ב"ד שוכרים פועלים ובוצרין ומוסקין ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנים לאוצר שלהן ואלו הפירות המכונסים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבערין הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד ב"ד ולאכלן וכל זו התקנה והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה וכשאינן אוצר בעיר ולא בית דין והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו (שביעית ז ז) לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים (נח) מפני שיש לה היתר בביעור מביתו ומצאתי לשון רש"י שכתב במסכת פסחים (נב ד"ה משום) וזהו ביעורם שמפקירם במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך (שמות כג יא) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך (כאן) והפליג ומכל מקום אינן נאסרין באכילה כלל וכבר שנו בתוספתא (שביעית פ"ז ה"ג) שביעור שביעית כביעור מעשר שני לא שיהא בהם חילוק באיסור אכילה והרב רבי משה (הל' שמיטה ויובל פ"ז ה"ג) והרבה מן החכמים סבורין שהביעור אוסר לגמרי וטעונין שריפה או מפזר וזורה לרוח או מטיל לים ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור (שביעית ז ז) שאין לה מתירין ואפשר

שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפילו הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בתורת כהנים בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו נתפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית אחת וכו' (שביעית פ"ט מ"ה) וכן משנת שלש ארצות לשביעית (שם פ"ו מ"א) דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמי (שביעית סוף פ"ט) חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה ההוא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא אמר לה חלה דבר תורה שביעית מדרבן גמליאל וחביריו אותו ריקה היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואמר שאיסור אכילת הטבל מן התורה והביעור ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחביריו או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל אסורי תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהם אמת או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי (שמעון) דאמר (מ"ק ב) בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"פ שחלה דאורייתא (הרמב"ן)

ח וְסִפְרֵתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים וְהָיוּ לָךְ יָמֵי שִׁבְעַת שָׁבָת שְׁנֵים יָתֵשַׁע וְאַרְבָּעִים וְשָׁנָה :

אונקלוס וְתַמְנֵי לָךְ שִׁבְעַת שְׁמִיטִין דְּשָׁנִין שִׁבְעַת שָׁנִין וְהָיוּ לָךְ יוֹמֵי שִׁבְעַת שְׁמִיטִין דְּשָׁנִין אַרְבָּעִין וְתֵשַׁע וְשָׁנִין : (אונקלוס)

יונתן וְתַמְנֵי לָךְ שִׁבְעַת שְׁמִיטִין דְּשָׁנִין שִׁבְעַת שָׁנִין וְהָיוּ לָךְ סָבֹוּם שִׁבְעַת שְׁמִיטִין דְּשָׁנִין אַרְבָּעִין וְתֵשַׁע וְשָׁנִין : (תרגום יונתן)

רש"י שְׁבַע שָׁנִים. שְׁבַע שָׁנִים, (ב) יָכוֹל יַעֲשֶׂה שְׁבַע שָׁנִים לְרֹפֹת שְׁמִטָּה וַיַּעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם, תַּלְמוּד לומר שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים, הוּא לומר כֹּל שְׁמִטָּה וְשְׁמִטָּה בְּזִמְנָה (ת"כ פרשתא ב, א.): וְהָיוּ לָךְ יָמֵי שְׁבַע וְגו'. מַגִּיד לָךְ שָׁאֵף עַל פִּי שְׁלֹא עֲשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת (ע) עֲשֶׂה יוֹבֵל לְסוּף מ"ט שָׁנָה. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מַקְרָא יַעֲלֶה לָךְ חֲשׁוֹן שְׁנֹת הַשְּׁמִטּוֹת (פ) לְמַסְפָּר מ"ט: (רש"י)

שפת חכמים (ב) פִּירוּשׁ לְשְׁמִיטָּה נִקְרָאתָ שְׁבַע כְּדַכְתִּיב לָז תַּלְמֵה הָאֵרֶץ אֵת שְׁבַע שָׁנִים וְכֵן תַּרְגָּם אֹנְקֵלוֹס שְׁבַע שְׁמִיטִין דְּשָׁנִין, וְהוּכַחְתּוּ הוּא מְדַכְתִּיב שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים דְּמַשְׁמַע דְּקָאִי אֲשָׁנִים וְלֹא אֲשַׁבְּעוֹת שָׁנִים דּוּמִיָּא דְּשְׁבַע שְׁבַע שָׁנִים תַּמִּימֹת תַּהֲיִינָה שְׁתַּרְגָּם אֹנְקֵלוֹס שְׁבַע שְׁבַע שָׁנִים: (ע) פִּירוּשׁ וְדַרְוֹשׁ קָרָא הַכִּי וְהָיוּ לָךְ תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים לָז וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר וְגו' וְתַקְרָא יוֹבֵל: (פ) וְאִם תֹּאמַר וְכִי לְרִיךְ הַכְּתוּב לְהוֹדִיעַ מִנִּין. וְתִירֶץ הַרָא"ם דְּמִנְהַג הַכְּתוּב כִּךְ הוּא בְּכַמָּה מִקוּמוֹת. וְנִרְאֶה לִי לְפִי שְׁשָׁנֵת הַיּוֹבֵל עוֹלָה לְכַאֵן וְלְכַאֵן כְּלוּמַר שֶׁהוּא שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְכִי מִתְחִילִין לְסַפּוֹר הַשְּׁמִיטָּה אַחֲרֵי הַיּוֹבֵל (רָאשׁ הַשָּׁנָה ד' ט) אִם כֵּן הֵייתִי לומר גַּם שְׁנַת הַשְּׁמִיטָּה עוֹלָה לְכַאֵן וְלְכַאֵן וְאִם כֵּן לֹא יִהְיֶה חֲשׁוֹן הַשָּׁנִים רַק מ"ג לְכַךְ פִּירֶשׁ רִש"י מ"ט.

ועוד יֵשׁ לומר דכתיב שבע שבתות השנים ולאחר כן כתיב והעצרת שופר וגו' בעשור לחודש ציוס הכפורים ואם כן הייתי לומר מ"ט שנים כלים ציוס הכפורים ואם כן יהיה עשרה ימים יתרים לכן פירש רש"י מ"ט: (שפתי חכמים)

ספורנו והיו לך ימי שבע שבתות השנים וגו'. לא תמנה ליובלות את שנות הלבנה פשוטות לחשבון שנים עשר חדשים לשנה אבל תהיינה פשוטות ומעוברות כתקון חכמים באופן שיכוונו עם תשע וארבעים שנות חמה כמו שהענין בשביעית בלי ספק בהיותה תלויה בחרישה וזריעה כמו שהתבאר בה: (ספורנו)

כלי יקר וספרת לך שבע שבתות שנים. טעם היובל כטעם השמיטה ונוסף על זה יש עוד דברים אחרים בגו מדקאמר וספרת לך. ש"מ שיש דמיון ויחוס לשנים אלו עם מספר ימי שני חיי האדם אשר המה על הרוב באים במספר חמשים כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ועשרים שנים ראשונים אינן בכלל זה כי לפי שאינו בר עונשין עדיין בב"ד שלמעלה ע"כ כל מעשיו של אותו זמן נחשבים לבלי מה לפי שאדם עיר פרא יולד (איוב יא.יב) ועדיין אין אור שכלו שלם להבין במושכלות שלא יטה אשורו מיני דרך הישר, ומשם והלאה הוא מתחיל לספור כדי שידע כמה ישאר לו בשנים אשר בהם נבון תחבולות יקנה וסמא דחיי יהיה לו לבדו ואין לזרים אתו. לכך נאמר וספרת לך וגו'. אם תספור לך לטובתך ולהנאתך כדי להוציא כל ימך בדברים רוחנים אז והיו לך ימי שבע שבתות השנים ר"ל יהיו לך לבדך ולא לזרים אתך. אבל אם תכלה בהבל ימך לאסוף ולכנוס אז לא לך יהיה הזרע, כי תעזוב לאחרים חיל וחומה אשר בנית ואשר נטעת, כי על הרוב אין האדם יכול להחזיק בשלו כי אם מספר שנים אלו אבל שנת החמשים משנת עשרים שהוא שנת השבעים מיום הולדו, אז הכל שוים בהונו ורכושו ולא יקצור עוד קצירו ואת ענבי נזירו אשר הבדיל והסתיר ביום המעשה ומאנו ידיו לנגוע והיתה עיניו צרה בו מתת לאחד מאחיו ואפילו לעצמו לא נתן ק"ו שלא היה מהנה לאחרים הנה בזמן ההוא, יגל יבול ביתו נגרות ביום אפו. (שם כ.כח) והכל הפקר והכל שוים בו כעשיר והלך והוא זמן קריאת דרור ועבד חפשי

וכדי שיהיה דבר זה לזכרון בין עיני האדם אשר לא תשבענה הון, צוה ה' לקדש את שנת החמשים לא יזרע ולא יעבוד בו. כי כמו שצוה לקדש השנה השביעית לידע ולהודיע כי לה' הארץ כך צוה לקדש את שנת החמשים להודיע כי יש גבול וקצבה לכל מעשיו וכי הוא אינו בעל השדה בהחלט אלא הוא כגר בארץ ואין לו כח בה כי אם חמשים שנה לפיכך והארץ לא תמכר לצמיתות. כי לא השליטו האלהים למכור דבר שאינו שלו וזהו שנתן טעם ואמר כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי. מדסמך אתם עמדי אל תושבים ש"מ שדווקא לעה"ב כי אז אתם עמדי שם אתם תושבים אבל בעה"ז אתם גרים, והקב"ה נתן לך הארץ בתורת אריסות או בתורת שאלה ואיך תמכור דבר שאינו שלך.

וענין העברת שופר וקריאת דרור, וביום כיפורים דווקא, דומה ליום מתן תורה שבו יצאו ישראל חירות מן היצר הרע ויסורין וכן יום כיפור זמן חירות מיד מלך זקן וכסיל אויב ומתנקם הוא שטן, הוא יצר הרע, וכל זה להזכיר לאדם יום החירות במתים חפשי ושתמיד יהיה לנגד עיניו זמן החפשי והחירות וכן כתב מהר"א ע"ש, וכל זה על צד הרמז אשר בו דרכו רוב מפרשי תורתנו. אבל לפי פשוטו השמיטה והיובל טעם אחד לשניהם והוא כדי שנשים בטחונינו בה' ולידע

כי לה' הארץ וכך נאמר בשנת היובל הזאת, מן השדה תאכלו את תבואתה לא תחזיק השדה כשדך אלא כסתם שדה שאינו שלך. (כלי יקר)

דעת זקנים וספרת לך. לכאוי משמע דמצוה אתא לאשמועיי דמצוה למימני יומי ושבועי כמו בספירת העומר ואי קשיא בזבה דכתיב וספרה הי' לה לברך כמו בספירת העומר. וי"ל שמא תראה וסותרת ונמצאת ברכה לבטלה: (דעת זקנים)

[ט] וְהֶעֱבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים תִּעְבְּרוּ שׁוֹפָר בְּכָל

אונקלוס וְתִעְבְּרָ שׁוֹפָר יִבְבָּא בְּיָרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעֶשְׂרָא לְיָרְחָא בְּיוֹמָא דְכַפּוּרָא תִעְבְּרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְתִעְבְּרָ קַל שׁוֹפָר יִבְבָּא בְּיָרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעֶשְׂרָא לְיָרְחָא בְּיוֹמָא דְכַפּוּרָא תִעְבְּרוּן קַל שׁוֹפָר חִירוּתָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י והעברת. לשון ויעבירו קול צמחנה (שמות לו, ו.), לשון (ה) הכרזה: ביום הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים, איני יודע שהוא בעשור לחדש, אם כן למה נאמר בעשור לחדש, אלא לומר לך, תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל ארלכס, ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארלכס, אלא צבית דין בלבד (ת"כ טס): (רש"י)

שפתי חכמים (5) לא העברה ביד (בזלזל השנה 97 ל"ד): (שפתי חכמים)

אבן עזרא והעברת שופר תרועה. יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי ואין צורך להאריך כי מעתיקי הדת תקנו לנו בתפלות ראש השנה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון והנה ראינו תקיעת שופר בשנת היובל בתשרי בתחלת השנה ועוד בפרשת הקהל את העם לקרוא בתורה בחג הסוכות וכתוב למען ישמעו ולמען ילמדו ולא יתכן להיות אחר חצי השנה (ועוד וחג האסיף בצאת השנה וכן תקופת השנה) (במ"ט אינו) והעד הנאמן שנת השבת שכתוב לא תזרעו ובמרחשון יחלו בארץ ישראל לזרוע ואם היתה תחלת השנה מניסן הנה לא יקצרו אשר זרעו בשנה הששית ולא יזרעו כי הנה שנת השמטה היא ואחר שלא יקצרו זרע שנה ששית לא יזרעו פעמים והכתוב אמר לא תזרעו בשנה השביעית לבדה ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש ואילו היה זה נכון הנה לא פירש משה מהלך שנה תמימה כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור כי חכמי הודו מוסיפים על רביע היום חומש שעה ותלמי וחביריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאות ביום והוא קרוב ממהלך העבור והבאים אחריו אמרו חלק ממאה ושש ואחריו מאה ועשר ואחריו מאה ושלושים גם מאה ושמונים כי יש מי שהיא שנתו להשלמת המזלות מנקודה נראית ויש מנקודת הגלגל הנטוי לימין ולשמאל ואנחנו צריכים לקבלה ועוד כי פירוש חדש יכחיש הפרסי והצדוקים אומרים שהדת על שנת הלבנה. דע כי אין ללבנה שנה כלל רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה ומצאום י"ב כאשר אין לחמה חדש והמחשבים בקשו מספר לחדש שיהיה נחלק קרוב לחדש מימות

חדשי הלבנה על כי חדשינו הם ללבנה ושנותינו ישובו בסוף לשנות החמה על כן העתיקו חז"ל כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עבורים בכל מחזור הלכה למשה מסיני אף על פי שהיו קובעים בכל חדש על פי ראיית הלבנה וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות: וטעם **תעבירו**. שיתקעו שופר בכל המזלות: (אבן עזרא)

הרמב"ן ביום הכיפורים. ממשמע שנאמר ביום הכיפורים איני יודע שהוא בעשור לחודש אם כן למה נאמר בעשור לחודש אלא תקיעת בעשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד לשון רש"י והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך אינו חושש וסותם הברייתות והן מטעות לשאר בני אדם שידוע הוא וברור בגמרא (ר"ה כט) כי התקיעות כולן של ראש השנה ויום הכפורים ואפילו של רשות מותרות הן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום וענין התקיעה בבית דין תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בבית דין בלבד ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל ומה שהזכירו (בת"כ פרשה ב ה) תקיעה בעשור דוחה שבת לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים כי הדחיה ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום שפירוש "תעבירו שופר בכל ארצכם" ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה (הרמב"ן)

בעל הטורים בחדש השבעי. חסר יו"ד כלומר שבע במצות: **תעבירו שופר בכל**. ר"ת שבת לומר דוקא תקיעת יוסל שהוא בב"ד דוחה שבת: (בעל הטורים)

ספורנו שופר תרועה. לשמחת חירות העבדים והשבת השדות לבעליהם: (ספורנו)

יג וְקִדְשֵׁתֶם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְצָךְ לְכָל יֹשְׁבֵיָהּ יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לְכֶם וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבוּ:

אונקלוס וְתִקְדְּשׁוּן יַת שְׁנַת חֲמִשִּׁין שְׁנִין וְתִקְרוּן חִירוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יִתְבְּהָא יוֹבְלָא הִיא תְּהִי לְכוּן וְתִתּוּבוּן גְּבַר לְאַחֲסִנְתִּיהָ וְגְבַר לְזִרְעִיתָהּ תִּתּוּבוּן: (אונקלוס)

יונתן וְתִקְדְּשׁוּן יַת שְׁנַת חֲמִשִּׁין שְׁנִין וְתִקְרְזוּן חִירוּתָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְכָל יִתְבְּהָא יוֹבְלָא הִיא תְּהִי לְכוּן גְּבַר לְאַחֲסִנְתִּיהָ וְגְבַר לְיִיחוּסִיָּהּ תִּתּוּבוּן: (תרגום יונתן)

רש"י וקדשתם. (ת"כ פרק ג, א.) ככניסתה מקדשין אותה צבית לין, (ה) ולאומרים מקודשת השנה: וקראתם דרוור. לעבדים, זין נרלע, זין שלא כלו לו שס שנים משנמכר, אמר ר' יהודה, מהו לשון דרוור, כמדוייר זי דיירא (ז) וכו' (ראש השנה טו:), שדר בכל מקום שהוא רולה ואינו זרקות אחרים: יובל הוא. שנה זאת מוזדלת משאר שנים זנקיבת שם לה לצדה, ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיעת שופר:

ושבתם איש אל אחזתו. שהקדות (ז) חוזרות לבעליהן: ואיש אל משפחתו תשובו.
לרבות אחת (ח) הנרלע: (ט"ז)

שפתי חכמים (ה) כלומר ולא בעשור לחודש שבו העברת השופר של יובל לאם כן את שנת החמשים שנה למה לי הא ממילא שמעינן לשנת החמשים שנה מקדשין. ואין להקשות דמהכא משמע דמתחלת השנה נעשו בני חורין ולעיל כתיב והעברת שופר וגו' בעשור לחדש לענין מה היא העברת שופר בעשור הא כבר מקודשת השנה לכל מיילי מתחלת השנה, כבר תירצו בגמרא פרק קמא דראש השנה, מראש השנה עד יום הכפורים לא היו העבדים נפטרים לכתיהם ולא משתעבדין לאדוניהם אלא אוכלים ושותים ועטרותיהן זראשיהן כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר נפטרים עבדים לכתיהם וקדות חוזרות לבעליהן: (ו) ומוזיל סחורתא בכל מדינתא. ופירש הערוך כמדייר בי דיירא פירוש שירוש נושא הסבל הסוחר ומוזלי סחורה בכל מקומות. מדייר לשון ריאה דיירא לשון סבל מדור בשני ווי"ן, ורש"י פירש שם כמדייר בי דיירא מי שהוא זרקותו לגור בכל מלון שיראה: (ז) ולפי זה מקרא מסורס הוא וכריכין לומר וקבה אחזתו אל איש כלומר ולא שהבעלים חוזרים לקדות כמוזן מושבתם איש וגו': (ח) פירוש הנרלע שפגע בו יובל קודם שש לרליעתו, כדתניא בתורת כהנים ובקידושין דף ט"ז ע"א ואם תאמר והלא כבר כתיב וקראתם דרור ופירש לעבדים בין נרלע כו' ולמה כתיב ואיש אל משפחתו. ויש לומר דמה שפירש על וקראתם דרור לעבדים בין נרלע כו' הוא יליף מאיש אל משפחתו תשובו כי זהו עיקר הפסוק, ורליה לדברי שהרי פירש רש"י בזאלה המשפטים, על לעולם בהם תעבדו עד היובל ומקשה או אינו אלא לעולם ממך תלמוד לומר ואיש אל משפחתו תשובו ולא מביא קרא דוקראתם דרור אלא שמע מינה דזה עיקר. ועוד יש לומר דאי לא כתיב אלא וקראתם דרור לצד הוה אמינא הני מיילי שיואל ביובל היכא שמכרוהו בית דין אצל מוכר עצמו לא לכך נאמר ואיש אל משפחתו תשובו או להיפך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **וקדשתם את שנת החמשים**. בעבודת הארץ וכל יושביה: **דרור**. ידועה שהוא כמו חפשי וכדרור לעוף עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות: **יובל**. כמו שלוח וחז"ל אמרו שפירוש יובל כבש והראיה שופרות היובלים ונקראה השנה בשם השופר: וטעם **תהיה לכם**. לישראל לבדם: **ושבתם איש אל אחזתו**. כאשר יפרש כי בשנת היובל תשוב הארץ הנמכרת לבעליה: **ואיש אל משפחתו**. העבד הנמכר לישראל: (אבן עזרא)

הרמב"ן **יובל היא**. שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שם לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר לשון רש"י וכן דעת המפרשים מלשון במשך היובל (שמות יט יג) שופרות היובלים (יהושע וד) ואינו מחוור לי בעבור "תהיה לכם" כי מה טעם שיאמר בשנה "תקיעה היא תהיה לכם ושבתם" ואולי יאמר הכתוב "יובל היא" נקובה בשם הזה שקראתי לה ו"תהיה לכם" לכולכם ידועה בתקיעה

שתתקעו בה להזכיר ענינה שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וכן "יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם" שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלומר ידועה בשם להיות בה ככה וכל זה איננו נכון בעיני כי פירוש "שופרות היובלים" קרני האלים וגם תרגום יונתן שופרא דקרון דכרא וכן בגמרא (ר"ה כו) מאי משמע דהאי יובלא לישראל דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו ועל דעת משנתנו (שם כה) וכל התנאין מצותו בשל יעלים אם כן למה תקרא השנה שנת האיל ור"א אמר כי יובל כטעם שלוח ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור (ישעיהו כג ז) ונשתמשו בלשון הזה בענינים רבים יובל שי לה' צבאות (ישעיהו יח ז) ואמר ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיהו יז ח) פלגים יבלי מים (ישעיהו ל כה) הם המעמקים ששם יובלו המים ונתנה הארץ יבולה (להלן כו ד) ואין יובל בגפנים (חבקוק ג יז) ענין הבאה גם כן כמו שיקרא תבואה וכן בארמית והולך מהרה (במדבר יז יא) תרגומו ואוביל בפריע ויהיה פירוש "יובל היא תהיה לכם" הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבאו ותשובו איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וחזר ואמר "יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם" (פסוק יא) שתהיה לכם שנת החמשים שנה ליובל לא לדבר אחר ולא תזרעו ולא תקצרו אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיותה לכולכם יובל כשמה ועל דרך האמת "דרור" מלשון דור הולך ודור בא (קהלת א ד) וכן "יובל" שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם (הרמב"ן)

בעל הטורים דרור. עולה כמנין ת"י רמז כמנין דרור שנים היו דרורים בארץ משנבנה הבית: (בעל הטורים)

ספורנו יובל הוא תהיה לכם. שתהיו גם אתם בני חורין משעבוד האומות, על הפך מה שאמר אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרור איש לאחיו הנני קורא לכם דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר ואל הרעב: (ספורנו)

[יא] יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיקה ולא תבצרו את נזריה:

אונקלוס יובלא היא שנת חמשים שנין תהי לכוון לא תזרעון ולא תחצדון ית כפתהא ולא תקטפון ית שבקתהא: (אונקלוס)

יונתן יובלא היא שנת חמשים שנין תהי לכוון לא תזרעון ולא תחצדון באנותהא ולא תקטפון ית ענבי שמיטהא: (תרגום יונתן)

רש"י יובל הוא שנת החמשים שנה. מה תלמוד לומר, לפי שנאמר וקדשתם וגו', כדליתא (א) בראש השנה (ת:), וכת"כ (פסוק ג, א): את נזריה. את הענבים המשומרים, אבל בזר אתה מן המופקרים. כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל, (ב) נמלאו פתי שנים קדושות סמוכות זו לזו, שנת מ"ט שמיטה, ושנת החמשים יובל: (רש"י)

שפתי חכמים (א) כלומר כדאיתא בראש השנה ובתורת כהנים רואה לומר כל מקום דשייך לומר קודש כמו ביום טוב ושבת מוסיפין מחול על הקודש והכא ביוזבל גם כן כתיב וקדשתם הוה אמינא הכא נמי מוסיפין משנה שלאחר היוזבל ליוזבל לכך נאמר יוזבל הוה שנת החמשים דוקא שנה זו ולא יותר ואין צריך להוסיף משנה שלאחריה: (ב) ואם תאמר למה מפרש רש"י כשם שנאמר גבי לא תצרכו את נזיריה יותר מגבי לא תזרעו ולא תקלרו. ויש לומר דלכך פירש רש"י כשם כו' לפי שכתוב ביוזבל לא תצרכו את נזיריה סתם ואיכא למימר דלמא שאר פירות ולא ענבים לכך פירש כו' דהתם גבי שמיטה נמי נאמר ואת ענבי נזירך לא תצור והכא נמי כתיב את נזיריה והתם קאי על ענבים דכתיב קם בהדיא ואת ענבי נזירך לא תצור הכא נמי קאי על ענבים, ולכך פירש רש"י כשם כלומר דשנת שמיטה ושנת יוזבל **סוין** **ככל** **דבר:** **שפתי** **חכמים**

אבן עזרא **יוזבל היא.** אחר שהיא שנת יוזבל לא תזרעו: (אבן עזרא)

בעל הטורים **ספיחיה.** ב' דין ואידך תשטוף ספיחיה עפר ארץ והיינו דאיתא בתוספתא בשביעית פורץ אדם כרמו וסותר גדרו והיינו דכתיב אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ארץ שאפי' אם יש לה גדר אבנים ישחקו ואף אם בא על שדהו שטף מים לא יגדור אותה: **נזיריה.** ב' במסו' דין ואידך זכו נזיריה משלג רמז סחור סחור אומרים לנזירא לכרמא לא תקרב זכו נזיריה שלא תבצרו את נזיריה. ע' שמיטות ויובלות בטלו ישראל בארץ וכנגדם גלו ע' שנה זה הוא וטמאה שבועים כנדתה. שבעים כתיב חסר וכתיב בתריה כנדתה ע"כ היו כנדה דכתיב סביביו צריו היתה ירושלים לנדה ביניהם כמנין נדה די. וס' א' של שנה האחרון **חשוב** **שנה:** **בעל** **הטורים**

ספורנו **יוזבל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם.** כמו שיצאה הקרקע לחירות מיד הקונים כן תהיה בלתי משועבדת ביד הבעלים השבים אליה שלא ישתמשו בה **כדרך** **בעלים** **באותה** **השנה:** **ספורנו**

יב **פי** **יוזבל** **הוא** **קדש** **תהיה** **לכם** **מן** **השדה** **תאכלו** **את** **תבואתה:**

אונקלוס **ארי** **יוזבל** **היא** **קודשא** **תהי** **לכו** **מן** **תקלא** **תיכלון** **ית** **עליתה:** (אונקלוס)

יונתן **ארום** **יוזבל** **היא** **קודשא** **תהי** **לכו** **מן** **תקלא** **תיכלון** **ית** **עליתה:** (תרגום יונתן)

רש"י **קדש** **תהיה** **לכם.** תופסת דמיה (ג) כהקדש, יכול תלא היא לחולין, (ד) תלמוד לומר תהיה, בהוייתה תהא (ת"כ פרק ג, ג.) מן השדה תאכלו. על ידי השדה אתה אוכל מן הבית, שאם כלה לחיה מן השדה, אתה צריך לצער מן הבית (ס' ד.). **כשם** **נאמר** **בשביעית,** (ה) **כך** **נאמר** **ביוזבל:** (רש"י)

שפתי חכמים (ג) פירוש אי פרקינהו לפירות שביעית או ליוזבל בדמים הני דמים תפיסי בקדושה כמו הקדש שפדוהו בדמים שהדמים נתפסין ונעשו הקדש: (ד) כמו הקדש שפדוהו בדמים שהדמים נתפסין במקומו והוא יולא לחולין אף פירות שביעית כן תלמוד לומר תהיה: (ה) ואם תאמר למה מפרש רש"י כשם דכבר פירש לעיל גבי נזיריה. ויש לומר דרמיה הוא לפירושן שפירש כלה לחיה מן השדה אהה צריך לבער מן הבית ואין להקשות מנא לן דלמא אף על פי שכלה לחיה מן השדה אי אהה צריך לבער מן הבית והא דכתיב מן השדה תאכלו פירושן שמה שאתה מציא מן השדה צימו אהה תאכל ולא מה שאתה אלרת ממנו בבית, דיך לומר אי אהה מודה כשם שנאמר בשמיטה כך נאמר ליוזבל ובשמיטה כתיב ולצהמתך ולחיה ופירש רש"י אס חיה אוכלת בהמה לא כל שכן, ומתוך כלה לחיה מן השדה כלה לצהמתך מן הבית והוא הדין גבי ליוזבל נמי לכך פירש רש"י כשם שנאמר וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא **קדש תהיה לכם**. כי היא מפורשי בינות השנים: **מן השדה תאכלו**. מה שיוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם בכתוב בשנת השמטה: (אבן עזרא)

הרמב"ן **מן השדה תאכלו**. על ידי השדה תאכלו מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית לשון רש"י ואם כן לא יהיה הפסוק מחובר אבל יאמר לא תזרעו ולא תקצרו כי יובל היא קדש תהיה לכם ומן השדה תאכלו את תבואתה לא מן הבית ור"א אמר מן השדה תאכלו ממה שתוציא השדה מעצמה תאכלו כולכם בכתוב בשנת השמיטה ולדעתי יאמר לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה תביאו התבואה ותאכלו שתצאו השדה ללקוט ולאכול עם העניים והאביונים החיה והבהמה לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבית ואל האוצרות כתבואת שאר השנים ומה ששנו בתורת כהנים (פרק ג ה) מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת רבי אליעזר אומר אוכלין על הראשון ורבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה כדבריו רבי שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא אמר "מן השדה תביאו ותאכלו" וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך היה רבי יהושע מיקל בו ורבן גמליאל מיקל בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה (פסוק ז) ואפשר לדברי רבן גמליאל שמצות הביעור מן התורה אבל הטעם כיון שנבלע מתחילה מבוער הוא (הרמב"ן)

ספורנו **קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו**. אף על פי שאסרתי לבעלים להשתמש בה בזריעה וקצירה ושלא יאסוף כל פירות השדה אליו כשאר השנים, כאמרו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו. לא אסרתי לבעלים לאכול מפריה אבל מותרים הם לאכול פירותיה כשאר כל אדם כמו בשביעית: (ספורנו)

[ג] בְּשֵׁנִת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תִּשְׁבוּ אִישׁ אֶל אֶחָדוֹ:

אונקלוס בְּשֵׁנִת דְּיֹבְלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחַסְנִתָּה: (אונקלוס)

יונתן בְּשֵׁפֶטָא דְיִוְבְלָא הָדָא תְּתוּבִין גְּבַר לְאַחְסִינְתִּיָּה: (תרגום יונתן)

רש"י תְּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ. וְהָרִי כִּזְרָא נִאֲמַר וְשָׂבְתֶם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ, אֲלֵלָא לְרִבּוּתָא, הַמּוֹכֵר שָׂדֶהוּ וְעַמֵּד זֵנוּ וְגַלְלָהּ, שְׁחֹזְרֵת (ו) לְאֲזִיזוּ צִיּוּבָל: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) כְּלוּמַר וְלֹא תֵאֱמַר כִּיּוֹן דְּזֵנוּ יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ לֹא יִשְׁוֵב הַשָּׂדֶה לְאֲזִיזוּ צִיּוּבָל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא בְּשֵׁנֵת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת. טַעְמוֹ בְּתַחֲלַת הַשָּׁנָה: (אבן עזרא)

בעל הטורים אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ. וְסָמִיךְ לִיה וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ לֹוֹ נִכְסִים שְׂאִין לְהֵם אַחֲרִיּוֹת נִקְנִין עִם נִכְסִים שֵׁישׁ לְהֵם אַחֲרִיּוֹת. וְעוֹר סָמַךְ אֶל תּוֹנוֹ לְאִישׁ לְאֲחֻזָּתוֹ לֹוֹ שֶׁגַם קִרְקַע יֵשׁ בּוֹ אוֹנָאָה עַד כַּדִּי דָמִיו: (בעל הטורים)

ספורנו תְּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ. וּמוֹתֵר לְבַעֲלִים הַשְּׂבִים אֵלֶיהָ לְהַחֲזִיק בָּהּ לְאֲחֻזָּה וְלִהְשַׁתֵּמֵשׁ בָּהּ בְּבִנְיַן בְּתִים וְשׁוֹבְכִים וְגִדְרוֹת צֶאֱן וְזוֹלְתָם חוּץ מִעֲבוּדַת הָאֲדָמָה וְשִׁמִּירַת פִּירוֹתֶיהָ: (ספורנו)

יד ושם וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת אַחֲזָתוֹ:

אונקלוס וְאֶרִי תְּזַבְּוּ זְבִינִין לְחִבְרָךְ אוֹ תְּזַבְּוּ מִיַּד דְּחִבְרָךְ לָא תּוֹנוּ גְּבַר יֵת אַחֻזְהִי: (אונקלוס)

יונתן וְאֶרִים תְּזַבְּוּ זְבִינִי לְחִבְרִיכּוֹן אוֹ תְּזַבְּוּ עֶסְקָא דְּמִיטְלָטְלָא מִן יַד חִבְרִיכּוֹן לִית אַתּוֹן רְשָׁאִין לְאוּנְיָא גְּבַר יֵת חִבְרִיָּה: (תרגום יונתן)

רש"י וְכִי תִמְכְּרוּ וְגו'. לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כְּמִשְׁמַעוֹ. וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה, מִנִּין כְּשֶׁאֲתָה מוֹכֵר מִכּוֹר לְיִשְׂרָאֵל חִבְרָךְ, תִּלְמוּד לּוֹמַר וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ, מִכּוֹר, וּמִנִּין שֶׁאִם זָכַת לְקִנּוּת, קָנָה מִיִּשְׂרָאֵל חִבְרָךְ, תִּלְמוּד לּוֹמַר אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ: אֲלֵלָא תּוֹנוֹ. זוֹ אוֹנָאָה (ז) מִמוֹן (שם פִּרְשָׁתָא ג, 7. ב"מ נח:): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) **צפראת** **קדושים** **פירשתי:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא אוֹ קָנָה. שֵׁם הַפְּעַל וַיַּחֲסֵר מִקּוּם קִנִּיתָם קָנָה וְכֵן זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְרַבִּים כְּמוֹהֶם: וְטַעַם תִּמְכְּרוּ. לְשׁוֹן רַבִּים עַל פִּי עֲדִים. וְכֵן טַעַם אֶל תּוֹנוֹ. רַק כְּמִסְפָּר שָׁנִים: (אבן עזרא)

הרמב"ן אֶל תּוֹנוֹ. זוֹ אוֹנָאָה מִמוֹן "בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל" פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל אוֹפְנִיּוֹ עַל הָאוֹנָאָה בֵּא לְהַזְהִיר כְּשֶׁתִּמְכּוֹר אוֹ תִקְנָה קִרְקַע דַּע כְּמָה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל וּלְפִי הַשָּׁנִים יִמְכּוֹר הַמּוֹכֵר וַיִּקְנָה הַקּוֹנֵה שֶׁהָרִי סוּפוֹ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּשֵׁנֵת הַיּוֹבֵל וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מוֹעֲטוֹת וְזֶה מוֹכְרָה בְּדָמִים יִקְרִים הָרִי נִתְאַנָּה לּוֹקַח וְאִם

יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר (כאן) "במספר שני תבואות ימכר לך" לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו (ערכין כט) מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים אפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים ואינו יוצא מפשרו מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומעוט שנים שתיים לשון רש"י ובאמת שהוא הנכון בישוב המקרא אבל רבותינו אמרו (בי"מ נו) שאין אונאה לקרקעות שנאמר או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשרו ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו יאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזור ויאמר במספר שנים אחר היובל תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך כפי השנים תרבה ותמעט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם וחזר ואמר (בפסוק יז) ולא תונו איש את עמיתו בדברים ואני חושב עוד סברא שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו בין במטלטלים בין בקרקעות שבהן דיבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו אבל רבותינו חדשו באונאה תשלומים בשתות המקח וביטול מקח ביותר משתות ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות מחילה כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משתות אע"פ שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו ודרשו חכמים מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו למדנו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלים שאינו נוהג בקרקעות והוא חזרת הממון אבל אזהרת הלאו נוהגת בכולן ולכך אמר "וכי תמכרו ממכר" לשון רבים למוכר קרקעות ולמוכר מטלטלין "או קנה מיד עמיתך" היחיד מהם המוכר המטלטלין מיד ליד ואמר לכולן "אל תונו" וכיון שייחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והיא בחזרת התשלומין וזה דבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותינו ברמזי התורה ואולי יהיה כל זה אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון בידם קבלה במטלטלין ולא בקרקעות כמו שאמרו (בי"ק יד) דבר השוה לכל כסף כי השיעורים כולם בשתות ויתר על שתות כפי דעות בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה והם הוציאו ממנו כלי בעל הבית ואמרו (בי"מ נא) לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה מפני שדרך בעלי בתים שלא ימכרו כלי תשמישן וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו ויקנו ולא יונו בהם איש את אחיו להטעותו במספר או להטעותו במכירה שיחשוב בה שהיא לחלוטין ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר כי המכירה היא במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין ואפילו בפחות משתות וכל שכן במטלטלין (הרמב"ן)

בעל הטורים קנה. ג' דין ותרי גבי דוד לא כי קנה אקנה בכסף מלא. כי קנו אקנה מאותך במחיר כשקנה הגורן מארונה דאע"ג דדרשינן או קנה מיד עמיתך שתקנה מיד ישראל ולא מיד עכו"ם אעפ"כ קנה דוד הגורן מארונה כיון שלא היה יכול לקנות מישראל: א. ל תונו איש את אחיו. וסמך ליה במספר לוי לך דבר שבמדה ושבמשקל אין בו אונאה: (בעל הטורים)

אור החיים וכי תמכרו וגו'. בתורת כהנים אמרו וז"ל מנין שאין אונאה לקרקעות תלמוד לומר או קנה מיד אל תונו המטלטלין יש להם אונאה ואין אונאה לקרקעות ע"כ, ובגמרא (בי"מ נ"ו.) הקשו מפסוק את כל ארצו מידו והעלו כל ידו

ידו ממש ושאני התם דליכא למימר הכי עייכ, קשה ונלמוד משם שכשיאמר ידו אין ידו ממש וי"ל שתיבת ידו משמעותו הוא ידו ממש אלא שגם יכול להיות נשמע גם כן רשותו אבל משמעות ידו הוא יותר קרוב בנשמע, ולזה כשיאמר הכתוב ידו הגם שבי' הפירושים צודקים בה אין אני דן בה אלא הדרגה היותר קרובה שהוא ידו, ואם אין כוונת הכתוב לומר ידו ממש עליו שלא לומר תיבה שנוכל לפרש בה הבנה זרה, מה שאין כן במקום שאין לפרש בה אלא פירוש אחד לא יחוש הכתוב לדבר בלשון שיכול לישמע בו הענין. ונשאר לנו לחקור זאת לדבריהם ז"ל שדרשו שאזהרת אל תונו אינה אלא במטלטלין והלא עיקר הכתוב במכר קרקעות נאמר:

ונראה כי הגם שרבותינו ז"ל דרשו כן הוא על פי ההלכות שהיה בידם מסיני סמכום בכתובים ועל כל פנים יתיישב הכתוב לפי פשוטו על זה הדרך כי לצד שצוה ה' על הארץ שלא תמכר לצמיתות צוה שלא יאנה המוכר ללוקח שאינו בקי במשפטי התורה כי הארץ תהיה לו ולזרעו עד עולם, ואחר כך יבוא בטענת דבר מלך להחזירה לו, ודבר זה כיוצא באונאה זו יוצדק גם בקרקעות המוכר קרקע על מנת שאין עליה מערערים ויצאו עליה מערערים שהוא ביטול מקח, וכאן אין לך מערערים כהוא עצמו שחוזר לערער על שדהו להחזירו בטענת זכות התורה, לזה צוה ה' ואמר במספר שנים וגוי' ימכר לך, אלא במה שאמר הכתוב אל תונו סתם שכלל כל מין אונאה זה אינו אלא במטלטלין כמו שדקדק לומר קנו מיד כדברי רבותינו ז"ל: (אור החיים)

ספורנו וכי תמכרוי בשום ממכר לא תהיה שום מין אונאה כמו שאמרו ז"ל (מציעא פרק הזהב) לא יבור מעל פי המגורה שאינו אלא כגונב את העין: **או קנה**. כאשר לא ידע המוכר שויו של דבר אף על פי שכבר היה הדבר בידו והיה לו שהות להראותו לתגר או לקרובו: **אל תונו**. ואף על פי שאמרו אין אונאה לקרקעות מכל (ספורנו) מקום:

כלי יקר או קנה מיד עמיתך אל תונו. דרשו רז"ל (ב"מ מז): דבר הנקנה מיד ליד שייך בו אונאה אבל לקרקעות אין אונאה, וטעמו של דבר שכל דבר הנמכר אינו בערך אחד בכל הזמנים כי כפי השתנות הזמנים לפעמים יוקרו או יוזלו על כן לעולם אין ערך ידוע לשום דבר הנמכר. לפיכך הקרקע אע"פ שבאשר היא שם היה מוכרו בזול או ביוקר מכל מקום לא ימלט שיבא הזמן שתהיה נמכרת באותו ערך שהוא קונה אותה עכשיו אבל מטלטלין יש לחוש שמא באותו זמן לא יהיו בעולם, והארץ לעולם עומדת, ולא מיעט קרקעות כי אם מביטול מקח אבל מכל מקום איסור יש בדבר שהרי נאמר בקרקעות במספר שנים אחר היובל ועל זה חזר ואמר ולא תונו. (כלי יקר)

טו בְּמִסְפָּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ בְּמִסְפָּר שָׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכַר לָךְ:

אונקלוס בְּמִנְיָן שָׁנָיָא בְּתַר יוֹבְלָא תִּזְבֵּן מִן חֵבְרָךְ בְּמִנְיָן שָׁנֵי עַלְלֵתָא יִזְבֵּן לָךְ: (אונקלוס)

יונתן עָמִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אֲתוֹן זְבַנְיָן חֻקִּיל אוּ כְרָמָא בְּמִנְיָן סָכּוּם שָׁנֵיָא בְּתַר יוֹבְלָא תִּזְבְּנוּן מִן חֵבְרִיכוֹן כְּמִנְיָן שָׁנֵיָא דְכְּנִישׁוֹת עַלְלֵתָא יִזְבְּנוּן לְכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י בַּמִּסְפָּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה. זֶהוּ פָּשׁוּטוֹ, לִישָׁבַח הַמִּקְרָא עַל אֹפְנֵינוּ,

על האונאה בא להזהיר, כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יא עד היובל, ולפי השנים (ח) ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה, שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל, ואם יא שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים, הרי נתאנה לוקח, ואם יא שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה, הרי נתאנה מוכר, לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן, וזהו שנאמר, במספר שני תבואות ימכר לך, לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ציד הלוקח תמכור לו. ורבותינו דרשו מכאן (ערכין כט:), שהמוכר שדה אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים, (ט) שתעמוד שתי שנים ציד הלוקחו מיום ליום, ואפילו יא שלש תבואות צאותן שתי שנים, כגון, שמכרה לו בקמותיה, ושני, אינו יולא מפשוטו, כלומר, מספר שנים של תבואות, ולא של שדפון, ומיעוט שנים שנים: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש פשוטו וכו' פירוש קרא למספר שנים הוא מה שפירש אחריו לפי רוב השנים וכו' והוא דבק עם אל תונו, ואף על פי שהפסוק הראשון תפס השנים שעברו אחר היובל תמורת השנים שנשארו עד היובל שבפסוק האחרון מפני שמתחייב זה מזה כי הקונה והמוכר אינם מביטים אלא על השנים הנשארים עד היובל וכפי מספרם יהיה השבון, לכן פירש רש"י השני פסוקים על מספר השנים הנשארות. רא"ס: (ט) מקום דקשה להו לפרש שיהא הפסוק הראשון דבוק לאחרון: (שפתי חכמים)

אור החיים במספר וגוי אחר היובל. צריך לדעת אי למה אמר אחר היובל ולא אמר עד היובל כי שנים הנקנים הם מזמן הקנייה עד היובל לא מה שעברו משנת היובל עד זמן הקנייה, ב' למה שינה הכתוב לשונו כשהזכיר מספר שנים אמר תקנה ותלה הדבר בלוקח וכשהזכיר מספר תבואות אמר ימכר לך יחס הדבר למוכר, ובמסכת ערכין פרק המוכר (כ"ט:) תנן המוכר שדהו בשעת היובל אינו מותר לגאול פחות מב' שנים שנאמר במספר שני תבואות, היתה שנת שדפון או שביעית אינה עולה מן המנין, ר"א אומר מכרה לו בראש השנה מלאה פירות הרי זה אוכל ג' תבואות ע"כ, ובגמרא אינו גואל לא קתני אלא אינו מותר אלמא קסבר איסורא נמי איכא, ולא מבעיא מוכר דקאי בעשה דכתיב ימכר לך אלא אפילו לוקח נמי קאי בעשה דכתיב תקנה ע"כ, עוד תניא שם וז"ל אכלה שנה אחת לפני היובל משלימין לו שנה אחרת אחר היובל ע"כ, נמצינו אומרים ד' הלכות הא' מצוה לשניהם שלא יהיה המכר פחות מגבול האמור בכתוב, ב' שאם היו ג' תבואות בב' שנים הם ללוקח, הג' אם לא היו תבואות בב' שנים כגון שנת שדפון וכו' אינה עולה לו מן המנין, הד' אם אירע יובל בתוך הב' שנים אינה יוצאה עד שישלימו ב' שנים, ופסק הרמב"ם לד' הלכות אלו בפרק י"א מהלכות שמיטה

ועל פי זה יתיישבו הדקדוקים על נכון אומרו **במספר שנים אחר היובל** פירוש מספר השנים שאומר הכתוב יתחייבו להיות הגם שישלמו אחר היובל כי אין היובל מפקיעם, ושינה הכתוב לשונו לומר פעם אחד תקנה ופעם אחד ימכר להטיל מצוה על הלוקח ועל המוכר שלא יהיה המכר פחות מהאמור, והזכיר

השנים והתבואות לתת זכות השנים וזכות התבואות, ואמר **מספר תבואות** ולא אמר מספר תבואה לאם היו שנים שאין בהם תבואה או מחמת שדפון או שנת שמיטה ויובל אינם עולים לו מהמנין, ויש לדעת טעם נכון בדבר זה למה יאסור ה' ללוקח לבל יחזיר השדה פחות מבי' שנים וכו' וכי אסור לו לאדם לתת או למחול ממונו או להפקירו ויהיה זה כאחד מהם, ואולי לצד כי רצונו יתברך הוא לבל ימכור אדם שדהו, וכמו שדרשו ז"ל (תודת כהנים בפסוק כ"ה) כי ימוד אחיך וגוי שאין אדם רשאי למכור שדהו ולהניח המעות וכו', לזה יכוון ה' בצוו ללוקח לבל ישיב הקנין למוכר כדי שבאמצעות הדבר יעמוד בין עיניו החלט החזרה תוך ב' שנים ולפעמים ימנע מחמת זה ולא ימכור:

עוד נראה על פי מה שכתב רמב"ם שם בפרק י"א וז"ל המוכר שדהו לששים שנה אינה יוצאה ביובל שאינו חוזר ביובל אלא דבר הנמכר סתם או לצמיתות ע"כ, והכסף משנה לא רשם מנין הוציא הרב דין זה, ואולי כי דין זה הוא מה שרשם ה' במאמר זה על זה הדרך **במספר שנים אחר היובל** פירוש כשהוא מוכר במספר השנים למי או ס' שנה ומעלה, ימכור פירוש יכול למכור וימשך המכר גם אחר היובל ואין היובל מפסיק להוציאה מידו כיון שמכר למספר שנים, ומה שגמר אומר **במספר שני תבואות** וגוי פירוש נותן טעם לדבר למה מכר לשנים ימשך אחר היובל, ואמר במספר שני תבואות ימכר לך מכר זה, פירוש כיון שמוכר לשנים הרי זה אינו מוכר אלא שני תבואות לא גוף הקרקע, שעל מכירתו הוא שמקפיד הכתוב: (אור החיים)

ספורנו **במספר שנים תקנה**. לא תהיה אונאה במנין השנים כאמרם ז"ל (שם) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר: **אחר היובל תקנה**. שאין ראוי לקנות ביובל באופן שלפעמים לא תשהא ביד הכעלים השבים אליה שום זמן והיו כלא היו שבים אל אחוזתם כלל: **שני תבואות**. ולא שני שדפון וירקון כמשפט בשכירות קרקע וחכירותו: (ספורנו)

[טז] לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו פי מספר תבואות הוא מכר: לך:

אונקלוס לפום סגיאיות שנגא תסגי זבינוהי ולפום זעירות שנגא תזער זבינוהי ארי מנן עללתא הוא מזבן: לך: (אונקלוס)

יונתן לפום סכום סוגי שנגיא תסגי זבינוי ולפום סכום זעירות שנגיא תזער זבינוי ארים מנן פנישת עללתא הוא מזבן לך: (תרגום יונתן)

רש"י **תרבה מקנתו**. תמכרנה ביוקר: **תמעט מקנתו**. תמעט (י) **זלמיה**: (רש"י)

שפת חכמים (י) משום דתרבה ותמעט מקנתו משמע שירבה וימעט קניותו ואין זה כוונת הכתוב משום הכי פירש תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר ותמעט מקנתו שיקנה בזול. והא לאמר תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר ולא נקט תרבה זלמיה כמו שנקט תמעט זלמיה כדי שלא נחשוב שפירוש ירבה וימעט זלמיהן יותר מכדי שווין אבל מתמכרנה ביוקר אינו משמע ביותר מכדי שווין אלא ששווין רב. רא"ם:

אבן עזרא **תרבה** **מקנתו**. הפך **תמעט**: (אבן עזרא)

ספורנו תרבה מקנתוי תקנה ביותר ממה שהיה ראוי לקרקע בתורת שכירות לשנה כי אמנם כשתקנה לשנים רבות עד היובל תוכל לעשות בה לשנים רבות גדרות צאן ושובכים וזולתם מלבד התבואה: **תמעט מקנתו**. שלא תקנה לפי חשבון ממה שהיית שוכר ואין צריך לומר קונה לשנים מועטות. והטעם כי מספר תבואות הוא מוכר לך. כי כשתקנה לשנים מועטות לא תוכל להשתמש בה אלא בתבואה לבדה ולא בדבר מכחיש את הארץ באופן שלא תשוב לאיתנה כשתשיב השדה לבעלים כאמרם ז"ל (מציעא פרק השוכר) המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן: (ספורנו)

[יז] ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך פי אפי הוזה אלהיכם:

אונקלוס ולא תונו גבר ית חברה ותדחל מאלהיך אפי אפי: (אונקלוס)

יונתן ולא תונו גבר ית חבריה פמילין קשין ותדחל מאלהיך אפי אפי: (יונתן)

רש"י ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים (ת"כ פרק ד, א.), שלא יקניט איש את חבירו, ולא ישיאנו ענה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנחתו של יועז, ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר **בו ויראת מאלהיך**: (רש"י)

אבן עזרא וטעם אל תונו איש את עמיתו. אזהרה למוכר כי הראשון לקונה: **כי אני ה' אלהיכם**. ואחר שאני אלהיכם אפרע משניהם מאשר יונה עמיתו ואם תעשו חקותי תתן הארץ פריה. וטעם להזכיר זה בעבור מספר תבואות אמרו הצדוקים כי תבואתנו ראייה כי תחלת השנה מניסן ואין זו ראייה כי יתכן להיות פירוש תבואתנו מה שתוציא הארץ מעצמה ואם אמרו לא תקרא תבואה כי אם ספיח הנה לנגדם מן השדה תאכלו את תבואתה ועוד יודיענו איך יעשו בשנת היובל כי לא יזרעו בששית ובשביעית ובשמינית רק יזרעו בתשיעית ויקצרו בעשירית ולמה לא הזכיר הכתוב זה כי אמר לשלש השנים לבדם והנכון בעיני שפירוש ועשת את התבואה שאתן ברכה בששית שיספיק ויוסיף עוד שנה ובשנת היובל יהיו שלש שנים בלא תוספות ומלת ועשת זרה כמו משרת את המלך כי בעבור התחברות שני תוי"ן חסרו האחד להקל על הלשון: (אבן עזרא)

בעל הטורים איש את עמיתו ויראת. ס"ת שתות לומר לך שאונאה עד שתות: **אני ה' אלהיכם**. וסמיק ליה ועשיתם את חקותי יעשה המצות לשם פועלם: (בעל הטורים)

אור החיים ולא תונו וגו'. רבותינו ז"ל דרשו (ב"מ נ"ח): שהכתוב מדבר באונאת דברים, ולפי פשוט הכתוב ירצה כי הגם שאמר למעלה אל תונו ודקדק לומר מיד

להודיע כי באונאת מטלטלים הכתוב מדבר ולא באונאת קרקע, חש הכתוב שיטעה הטועה כי בקרקעות מותר לאונות, לזה אמר לא תונו וגו', ואמר **ויראת מאלהיך** פירוש הגם שאין דין אונאה בהם, הוא דוקא לענין משפט יושבי תבל, אבל לעולם איסור אונאה יש בדבר, וטעם שאמרתי שאין בו אונאה הוא מטעם שהנחתי משפט זה לדון אותו אני, והוא אומר **כי אני ה' אלהיכם** פירוש שופט אתכם בדבר הזה לא לצד שמותר לאונות בקרקע, והרבה דינים מצינו בתורה שה' סלק משפטם לבית דין של מעלה, ועיין מה שכתבתי בפרשת משפטים (כ"א י"ב) ומה לפנינו יש טעם בדבר לצד שימצא אדם מוכר שוה מאה בחמשים או להפך אין בית דין יכול לעמוד על הדבר לדעת הקנין שהוא לצד הרצון ואת שהוא לצד האונאה וסלק ה' דינו לבוחן לבות ויודע מחשבות אדם ותחבולותיו:

וכבר כתבתי למעלה כי מקח טעות ישנו אפילו בקרקעות, וכן כתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מכירה וכן המוכר לחבירו קרקע וכו' ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח מחזירו אפילו לאחר כמה שנים ע"כ, ופירושו זה כללוהו חז"ל במאמרם שאמרו אל תונו באונאת דברים שבזה נכלל כל מין אונאה כי גם המאנה חברו לרמותו בדברי שקר הוא מאנהו והרי הוא בכלל אונאת דברים: (אור החיים)

ספורנו ולא תונו. אפילו בדברים וגניבת דעת ועצות רעות אפילו בלתי שום דרא דמונא: **כי אני ה' אלהיכם**. אלהי הקונה ואלהי המוכר ומקפיד אני על אונאת כל אחד מהם: (ספורנו)

יח ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על הארץ לבטח:

אונקלוס ותעבדון ית קמי וית דיני תטרו ונתעבדון ונתהון ותיבתון על ארעא לרפחן: (אונקלוס)

יונתן ותעבדון ית קמי וית סדרי דיני תטרו ונתעבדון ונתהון ותיבתון על ארעא לרופחן: (תרגום יונתן)

רש"י וישבתם על הארץ לבטח. שבעון שמיטה ישראל (כ) גולים, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה, והרצת את שבתותיה (ויקרא כו, לד), ושבעים שנה של גלות צבל כנגד שבעים שמיטות שצטלו היו: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) ופירוש ועשיתם את חקותי וגו' להתחלת הקרא מיידי בחקות ומשפטים של שמיטה לאס לא כן מה ענין זה לכאן: (שפתי חכמים)

הרמב"ן ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו. יזהיר בחוקים מפני השמיטה והיובל הנזכרים לפי שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין חזרת הממכרים והעבדים ביובל והאונאה ואמר "וישבתם על הארץ לבטח" שבעון שמיטה ויובל ישראל גולים (אבותה ט) וחזר ואמר (בפסוק הבא) ונתנה הארץ פריה וגו' וישבתם לבטח עליה" שלא תצטרכו לצאת ממנה בשביעית לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם (הרמב"ן)

בעל הטורים וישבתם לבטח. בטח בא"ת ב"ש שני"ס כחשבון שני"ס עמד הבית וישבו (בטח : בטח) (בעל הטורים)

ספורנו ועשיתם את חקותי. ענין השביעית והיובל : ואת משפטי תשמרוי בענין המכר והמקנה למנין היובל וזולתו שלא תהיה שום אונאה : וישבתם על הארץ לבטח. שלא תגלו ממנה על הפך ותרוץ את שבתותיה בהשמה מהם ועל הפך בעון בצעו קצפתי : (ספורנו)

{יט} ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה : (שני במחברין)

אונקלוס ונתנו ארעא אבה ותיכלון למשבע ותיבתון לרחצו עליה : (אונקלוס)

יונתן ונתנו ארעא איבה ותיכלון ותישבעון ותיבתון על ארעא לרוחצו : (תרגום יונתן)

רש"י ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה. שלא תדאגו משנת צלורת: ואכלתם לשבע. אף בתוך המעים (ב) תהא זו ברכה: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) רוכה לומר והלא בהדיא כתוב ונתנה הארץ את פריה וממילא שמעינו לאוכל לשובע ולמה כתיב ואכלתם לשובע, לכך פירש רש"י בתוך כו'. והא דמהפך רש"י לפרש תחלה מלת וישבתם לבטח שכתוב אחר מלת ואכלתם לשובע משום דרש"י פירש לעיל מיניה וישבתם על הארץ לבטח משום עון שמיטה ישראל גולין כו' וקשה לו ולמה כתב עוד וישבתם לבטח עליה. ומתוך שלא תדאגו משנת צלורת וכדי להודיע ההפך שצין וישבתם על הארץ לבטח וצין וישבתם לבטח עליה. הרא"ם: (שפתי חכמים)

אור החיים ונתנה הארץ פריה. פירוש פרי הקצוב בכחה לעשות, שהגם שנראה פרי הארץ לא נשער כי זה הוא כח הארץ ולא יותר, שהלא תמצא (כתובות ק"יב.). שגער החכם בארץ ועצרה כחה ולא נתנה פירותיה אחר כך כסדר הראשון, והרואה פירותיה אחר גערתו לא קודם יחשוב כי הוא זה כחה:

ואכלתם לשובע. אולי כי לצד שאמר ונתנה הארץ פריה שהוא בגבול האחרון בשומן הפירות, וטעם הפירות, לצד זה אין אדם יכול לאכול מהם כדי שביעה, וזה הוא מדברים הנרגשים כפי הטבע, לזה הבטיחם ה' כי יהיו הפירות באופן שיאכלו מהם לשובע:

וישבתם לבטח וגו'. והגם שכבר אמר בפסוק שלפני זה וישבתם על הארץ לבטח חזר לומר כן, להבטיח שלא יסובב הפלגת שבח הפירות לבא עליהם שודד, ולזה דקדק לומר בפסוק ראשון וישבתם על הארץ לומר שהבטחה זו היא על חימוד הארץ, והבטחה שניה על חימוד פירותיה, ובזה נמצאו בטוחים על הארץ ועל פירותיה: (אור החיים)

ספורנו ואכלתם לשובע. שיהיו הפירות רבי המזון כענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן כאמרם ז"ל אוכל קמעא ומתברך במעיו ויספיקו פירות הששית גם לשביעית: **וישבתם לבטח עליה.** ולא תשא חרפת רעב בגוים שלא תצטרכו ללכת בארצותם לקנות התבואה: (ספורנו)

[כ] וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו:

אונקלוס וארי תימרון מא ניכול בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית עלתתא: (אונקלוס)

יונתן וארום אין תימרון מה ניכול בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית פתי עלתתא: (תרגום יונתן)

רש"י ולא נאסף. אל (מ) הבית: את תבואתנו. כגון יין ופירות האילן, וספיחין (נ) הבאים מאליהם: (רש"י)

ספתי חכמים (מ) והוא מלשון כניסה אל הבית, אבל אין לומר ולא נאסף צדה אל הגדיש והוא מלשון קיבוץ אל מקום אחד אם כן מה תועלת בזה אם היה נאסף צדה בגדיש ולא היה נאסף לבית: (נ) מדכתיב הן לא נזרע ממילא ללא נאסף התבואה ולמה כתיב ולא נאסף את תבואתנו, אלא ודאי כך פירשו ולא נאסף את תבואתנו כגון יין ופירות וספיחים שאינם לריכין זריעה: (ספתי חכמים)

הרמב"ן וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. כמו מסורס וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון שתחילת שנת השמיטה והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר ועל כן הנכון בפירוש "ועשת את התבואה לשלש השנים" בעבור שנת היובל שתעשה הששית לכל שנת השמיטה והיובל והשנה שאחרי היובל כי כולם ישן יאכלו והבטיח הכתוב כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל אני אצוה את ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לשלש השנים הבאים אחריהם והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם בשמיטה והיובל ואמר "וזרעתם את השנה השמינית" לומר שתזרעו בשנה השמינית כמנהג הארץ ולא תמהרו לחרוש ולזרוע ולא לקצור כי עד בא תבואתה לבית בעת אוסף השנים בחג הסוכות תאכלו ישן ובתורת כהנים (פרק ד ה) לשלש השנים לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית דבר אחר לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל (הרמב"ן)

אור החיים וכי תאמרו וגו'. פשט הכתוב הוא על זה הדרך וכי תאמרו מה נאכל, ולצד שיש במשמעות מאמר זה ב' דרכים, הא' הוא טעם שלילות הרצון בדבר זה שלא יזרעו וכו' שאם כן מה נאכל ובהכרח לזרוע לחיותנו על האדמה, ודרך ב' הוא שאלה על הנסבב מקיום מצוה זו מה נאכל כיון שלא נזרע, לזה בא הכתוב ופירש הכוונה במאמר מה נאכל במה שגמר אומר הן לא נזרע וגו' פירוש לא שאנו אומרים מה נאכל לתת טעם לשלילות קיום מצוה זו אלא הן אנו מקבלים

לא נזרע וגוי' אלא כבן שאומר לפני אביו מה נאכל אז וצויתי וגוי', אבל אם תהיה כוונתם במאמר מה נאכל לדרך הראשון אז לא יצו ה' אתם את הברכה: (אור החיים)

ספורנו וכי תאמרו מה נאכל. וכאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו: (ספורנו)

כלי יקר וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. י"מ שבשנה השביעית אינו מוסב על וכי תאמרו אלא וכי תאמרו בששית מה נאכל בשנה השביעית הן בשנה השביעית לא נזרע, אבל בשביעית ודאי לא יאמרו מה נאכל בשמינית שהרי נאמר ועשת את התבואה לשלש השנים. אם כן כבר ראו בששית ריבוי התבואה וזה קושיא על הרמב"ן ומהרי"א שפירשו כן שיאמרו בשביעית מה נאכל בשמינית. ולפי מה שכתבנו למעלה שברכה זו שיאכל קמעא ומתברך במעיו, אין זה קושיא כי סוף סוף לא יראו ריבוי תבואה. וי"א שכל מי שיש בידו מעט לחם הוא מקמץ מיד ותיכף מיראה פן יחסר ממנו לעתיד כך יקמצו גם בשביעית מיראת חסרון התבואה שבשמינית.

ולי נראה שכך פירושו, שכל תלונה זו סובבת על מה שנאמר בפסוק שלפני זה ואכלתם לחמכם לשובע. וארז"ל (עיי'ן יומא עד.) כתיב (דברים ח.טו) המאכילך מן במדבר. וכתיב (שם ח.א.) ויענך וירעיבך. אלא אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו, הנך רואה שאע"פ שירד המן דבר יום ביומו מ"מ היו אוכלים ורעבים לפי שלא היה פת בסלם ליום המחרת, ע"כ כאן ודאי יאמרו מה נאכל בשנה השביעית קודם שיראו בששית רבוי תבואה ויאמרו אילו היינו זורעים בשביעית לצורך שמינית היה לנו פת בסל והיינו אוכלים ושבעים אבל מאחר שלא נזרע לצורך שמינית אם כן לא יהיה לנו פת בסל ואם כן גם בשביעית לא נשבע וכל שכן בשמינית ואיה הבטחת האומר ואכלתם לחמכם לשובע. ומה נאכל שיהיה לשבעה מאחר שלא נזרע ולא נאסף תבואתינו לצורך שמינית, על זה אמר וצויתי את ברכתי וגוי'. כדי שיהיה לכם פת בסל גם לצורך שמינית ואז יאכלו לחמם לשובע בשביעית כי יהיה להם פת בסלם לשלש שנים. וי"א ששלש שנים היינו מפני שנת היובל שלא יזרעו שני שנים רצופים. ויתכן לפרש שלש שנים על כל שמיטה ויאמרו כן בעבור חסרון הספיחים של שנה שמינית אף אם יש בידם מן הישן ובמקום הספיחים הבטיחם שתעשה התבואה על שנה יתירה למלאות חסרון הספיחים כדי שיאכלו וישבעו כשיהיה להם תבואה בריוח גדול ולא בצמצום. (כלי יקר)

דעת זקנים וכי תאמרו. תימא מאי קאמר והלא מה שלקטו בשנה הששית הוא לאכול בשביעית אלא סרס המקרא וה"ק וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל מכאן ואילך: (דעת זקנים)

[כא] וְצוֹיְתִי אֶת בְּרַכְתִּי לְכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂתָ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים:

אונקלוס וְאֶפְקֵד יְת בְּרַכְתִּי לְכוּן בְּשִׁתָּא שְׁתִּיתָתָא וְתַעֲבֵד יְת עַלְלָתָא לְתַלַּת שָׁנִין: (אונקלוס)

יונתן וְאֶפְקֵיד יְת בְּרַכְתִּי לְכוּן מִן אוֹצְרֵי טְבִין דְּבִשְׁמֵי שְׁכִינְתִּי בְּשִׁתָּא שְׁתִּיתָתָא וְתַעֲבֵיד יְת עַלְלָתָא דְתַסְפּוֹק לְתַלַּת שָׁנִין: (תרגום יונתן)

רס"י לשלש השנים. למקאת השקית מניסן ועד ראש השנה, ולשזיעית, ולשמינית, שיזרעו בשמינית במרחשון ויקלרו בניסן: (רס"י)

אור החיים וצויתי את ברכתי וגו'. ברכה זו אינה בצומח שכבר הבטיח ונתנה הארץ פריה שהוא גבול שגבל ה' בכחה, אלא שמבטיח ברכת התבואה ככד קמח הצרפית (מלכים א' י"ז) וכשמן אשת עובדיה (מ"ב ד'), והוא שדקדק לומר **ועשת את התבואה** פירוש הברכה שיצו ה' תעשה ריבוי בתבואה כדי שתספיק לג' שנים הגם שהארץ תוציא צמחה כמדי שנה בשנה, צא ולמד מקב חטים שבעליה (תענית כ"ד.), ועיין מה שפירשתי בפסוק וכי יש לי כל (בראשית ל"ג י"א):

לשלוש השנים. פשט הכתוב הוא לשנה עצמה שהיא ששית ושנת שביעית ושנה שמינית, על זה הדרך מחודש סיון של שנה ו' עד חודש סיון של ז' ושל ח' הרי ב' שנים ומחודש סיון של ח' עד סיון של תשיעית הרי ג' שנים, והוא מאמר הכתוב **עד השנה התשיעית** ולא עד תחלתה של ט' אלא עד בא תבואתה הרי ג' שנים מיום ליום, והוצרך הכתוב לפרש לבל תחשוב שמקצת שנה חשוב שנה: (אור החיים)

ספורנו ועשת את התבואה. כאופן שתשבע עין מראות ותראו שיספיק הכמות: (ספורנו)

כב וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה יסון עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה תאכלו יסון:

אונקלוס ותזרעון ית שתא תמינתא ותיכלון מן עלתא עתיקא עד שתא תשיעיתא עד מעל עלתה תיכלון עתיקא: (אונקלוס)

יונתן ותזרעון ית שתא תמינתא ותיכלון מן עלתא עתיקתא דההוא שתא שתייתתא עד שתא תשיעיתא עד זמן מעל עלתא תיכלון עתיקתא: (תרגום יונתן)

רס"י עד השנה התשיעית. עד חג הסוכות של תשיעית שהיא עת בוא תבואתה של שמינית לתוך הבית, שכל ימות הקיץ היו צקדה בגרנות, ובתשרי הוא עת האסוף לבית. (ס) ופעמים שהיתה כריכה לעשות לארבע שנים, בשקית שלפני השמטה השביעית, שהן בטלן מעבודת הקרקע שתי שנים רופות השביעית והיוזבל, ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כולן: (רס"י)

שפת חכמים (ס) משמע שלא היו אוכלין מן התבואה עד חג הסוכות ולעיל פירש רס"י לשלש השנים קאת השקית מניסן עד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקלרו בניסן. משמע שהיו אוכלין מיד בניסן והקיא אהדדי. ויש לומר לעיל כתיב וכי תאמרו כלומר אם תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף והקיא הקדוש ברוך הוא על דבריהם וכויתי את ברכתי ועשת

את התבואה לשלש השנים כמו שפירש רש"י שיזרעו בשמינית במרחשון ויקלרו בניסן אבל באמת לא היו אוכלין עד שנה תשיעית שהוא חג הסוכות, והא דכתיב ואכלתם וגו' עד השנה התשיעית, רבותא קמשמע לן לא מיבעיא לשלש שנים שמינסן של ששית עד ניסן של שמינית אלא אפילו עד סוף השמינית שהיא תחלת השנה התשיעית יספיק לכם הישן שתאכלו ממנה כמו בכל שנה ושנה שאוכלין מן הישן עד חג הסוכות של שנה הבאה כו'. הרא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ישן. שב על מן וטעמו כעצם וכן מן הכפרת תעשו את הכרובים : (אבן עזרא)

אור החיים וזרעתם את השנה וגו'. הוצרך לומר כן, מצד שאמר ועשת את התבואה לג' שנים חש שיאמר האומר אם שנה שמינית בת זריעה היא למה יעשה נס כדי שתהיה תבואת שנה ו' עושה לשמינית, לזה גמר אומר וזרעתם את השנה השמינית, ונתן טעם לברכת תבואת שנה ו' צורכי שנה שמינית שהוא מטעם ואכלתם מן התבואה ישן כדי שתאכלו שנה שמינית תבואה ישן ולא חדש כי הישן משובח לבריות יותר מן החדש (ב"ב צ"א): כידוע, וכרחם אב על בניסן ירחם ה' על עמו: (אור החיים)

[כג] והארץ לא תמכר לצמתת פי לי הארץ פי גרים ותושבים אתם עמדי:

אונקלוס וארעא לא תנדבן לחלוטין ארי דילי ארעא ארי דירין ותותבין אתון קדמי: (אונקלוס)

יונתן וארעא דישראל לא תנדבן לחלוטין ארום דילי ארעא ארום דיירין ותותבון אתון עמי: (תרגום יונתן)

רש"י והארץ לא תמכר. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים (ע) ציובל, שלא יהא הלוקח כובשה (ת"כ ט"ז): לצמתת. לפסיקה, למכירה פסוקה עולמית: כי לי הארץ. (ת"כ) אל תרע עינך בה (ט"ז), שאינה שלך: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) כאלו אמר לא יכבשנה הלוקח תחת ידו מלהחזירה עד שנמלא שנמכרת לצמיתות: (פ) והא דלא נקט רש"י כמו דכתיב בקרא שהיא שלו, מפני כי אין טעם בדבר לאמר לא יכבשנה הלוקח בידו מלהחזיר לבעלים מפני ששלי הארץ, אלא מפני ששלהם היא לזו לומר או מפני שהארץ אינה שלך ולכן אל ירע בעיניך מלהחזירה לכן נקט הרב שאינה שלך. הרא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא לצמיתות. כמו כריתות והתי"ו שרש מגזרת יצמיתם ה' אלהינו: כי לי הארץ. זה טעם נכבד וכן אמר משה בתפלתו ה' מעון אתה היית לנו אתה כמו מעון עומד ודור הולך ודור בא: (אבן עזרא)

הרמב"ן והארץ לא תמכר לצמיתות. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא לוקח כובשה לשון רש"י ואם כן למה יזהיר במכירה והראוי "לא תקנה לצמיתות" ואולי יאמר לא תמכר לכם לצמיתות וכן לא ימכרו ממכרת עבד (להלן פסוק מב) אזהרה בלוקח שיוציאנו ביובל כפי פשוטו ויתכן שיהיה "לא תמכר לצמיתות" לאו במוכר שלא ימכרנה לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואע"פ שהיובל מפקיעה הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכך פירשו הרב רבי משה (הלי שמיטה ויובל פי"א ה"א) והטעם בזה כי בידוע בדעות בני אדם שאם יעשו ממכרם מתחילה כמספר שנים עד היובל יקל בעיניהם הענין ואם יקנה לחלוטין תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו (תמורה ד) מאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עבד לא מהני ולקי משום דעבר אהורמנא דמלכא והנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם "כי לי הארץ" ואיני רוצה שתמכר לצמיתות כשאר הממכרים וזו היא כונתם בתורת כהנים (פרק ד ח) לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ אל תרע עינדך בה כי גרים ותושבים אתם אל תעשו עצמכם עיקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי הרי היא שלכם וטעם "כי לי הארץ" על דרך האמת כמו ויקחו לי תרומה (שמות כה ב) וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג בעולם והמשכיל יבין (הרמב"ן)

בעל הטורים כי גרים ותושבים אתם עמדי. וסמך ליה ובכל ארץ אחוזתכם לומר שבכל מקום שגלו שכינה עמהם: (בעל הטורים)

ספורנו והארץ לא תמכר לצמיתות. הקרקע הנעבד: **כי לי הארץ.** הגליל הוא ארץ ה' כי גרים ותושבים אתם עמדי. באותו הגליל שאינו בכלל והארץ נתן לבני האדם: (ספורנו)

[כד] ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ: (ס)

אונקלוס ובכל ארעא אחסנתכון פּרְקָנָא תתנון לארעא: [ס] (אונקלוס)

יונתן ובכל ארע אחסנתכון פּוּרְקָנָא תתנון לארעא: (תרגום יונתן)

רש"י ובכל ארץ אחזתכם. (ת"ט) לרבות בתים, ועבד עברי (ס"ט), (פ) ודבר זה מפורש בקידושין בפרק א' (דף כ"א). ולפי פשוטו, סמוך לפרשה שלאחריו, שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים, (ה) או הוא, או קרובו, ואין הלוקח יכול לעכב: (רש"י)

שפתיה חכמים (פ) דאם לא כן ובכל למה לי אלא לרבות גאולה אף בקרובים לבתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל: (ה) כתב הרא"ם לא ידעתי מי הכריחו לומר שהוא סמוך לפרשה שלאחריו ולא לראש הפרשה עצמה וזא לומר כאן שאין הלוקח יכול לעכב אלא גאולה יתנו לארץ עד כאן. ונראה להוכיח רש"י לפרש כן דקשה לו למה לי הקרא ובכל ארץ אחזתכם וגו', והא בפרשה שניה כתיב שאין

הלוקח רשאי לעכב, לכן פירש שאף המקרא הזה סמוך לפרשה שלאחריו. ודו"ק:
(שפתי חכמים)

אבן עזרא **ארץ אחוזתכם**. שירשתם בארץ כנען גם בארץ האמורי: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ובכל ארץ אחוזתכם**. לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון (כא) ולפי פשוטו סמוך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש"י ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשת היובל ובכל ארץ אחוזתכם תתנו גאולה ויאמר בפרשה השניה כיצד כי ימוך אחיך וגוי והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחוזתכם הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזתה תתנו הגאולה הזאת של היובל ואמר "גאולה" כמו גאל ה' עבדו יעקב (ישעיהו מח ב) שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות ו ו) אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם והוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ (פסוק כג) והנה כל הארץ לו היא לפיכך חזר ופרש שינהוג היובל בארץ אחוזתנו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר "ובכל" שהיא תנהג בכל אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזתה לא בארץ ה' אשר שם המקדש בלבד (הרמב"ן)

ספורנו **ובכל ארץ אחוזתכם גאלה תתנו לארץ**. אבל בחו"ל אין שם דין שמטין ויובלות: (ספורנו)

[כה] **כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכרו** **אונקלוס** **כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכרו**: (אונקלוס)

אונקלוס **ארי יתמספן אחוה ויזבן מאחוסנתייה וייתי פריקה דקריב לה ויפרוק ית זביני אחוהי**: (אונקלוס)

יונתן **ארום אין יתמספן אחוה ויזבון מאחוסנתייה וייתי פריקה דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוהי**: (תרגום יונתן)

רש"י **כי ימוך אחיך ומכר**. מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני (ת"כ פרק ה, א): **מאחוזתו**. ולא כולה, למדה תורה דרך ארץ, (ו) שישיר שדה לעלמו: **וגאל את ממכר אחיו**. ואין הלוקח (ז) יכול לעכב: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) **דכיון שאין רשאי למכור אלא מפני דוחקו מאי האי דכתיב מאחוזתו כיון שהשעה דוחקתו שצריך למכור אפילו כולו, לכן פירש למדה תורה כו' כלומר אף אם השעה דוחקתו ימאס את עלמו צמה שיוכל ולא ימכור כלו אלא ישיר לעלמו וכו' וקל להבין: (ז) כתב הרא"ם כמאן דאמר וגאל רשות ובא הכתוב של וגאל לומר שאין הלוקח יכול לעכב דאם לא כן וגאל למה לי צלמא למאן דאמר חובה שפיר שבא הכא הכתוב לחייב היותר קרוב שיגאלנה אלא למאן דאמר רשות וגאל למה לי וכי תעלה על דעתך שאם ראה לגאול שלא יהא רשאי**

לגאול, אללא על כרחק הא קא משמע לן שאין הלוקח יכול לעכב: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ימוך. מהפעלים השניים הנראים ונח נעלים ביניהם וטעמו כמו דל ואביון: **הקרוב** אליו. ממשפחתו: (אבן עזרא)

אור החיים כי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומרו (קהלת י' י"ח) בעצלתים ימך המקרה, ואמרו ז"ל (תענית ז'): עשיתם לאותו שנאמר בו (תהלים ק"ד) המקרה במים עליותיו מך, כי כשהתחנתונים מטין מדרך הטוב מסתלקים ההשפעות ומתמסכן עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחנתונים, ואמר **ומכר מאחוזתו** ירצה על המשכן משכן העדות אשר הוא אחוזתו ית' שבו השרה שכינתו ובעונותינו נמכר הבית ביד האומות, וכמאמרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפירוש פסוק מזמור לאסף באו גוים וגו', והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה' על דרך אומרו (לעיל י' ג') בקרובי אקדש הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ב"ה יקרא לצדיקים אח כביכול דכתיב (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב: (אור החיים)

כלי יקר כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו. רז"ל (סוכה מ:) דרשו כל סמיכות פרשיות אלו על העושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני, ויש כדמות ראייה לזה מ"ש וכי תמכרו ממכר כפל לשון מכירה לומר לך שממכר אחד גורר את חברו כי תמכרו פירות שביעית אז מכירה זו גוררת ממכר מטלטלין לעמיתך, ואח"כ שדהו, ואח"כ עצמו, ואח"כ לגר, כי כל אחד קשה משלפניו עיין בילקוט (בחר כה תרסא) ונראה כי שינוי הלשון שבכל פרשיות אלו מורה על זה כי במכירת מטלטלין לא הזכיר כי ימוך כי יכול להיות שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אע"פ שאינו מך מערכו כל כך אלא שהוא נצרך לזוזי, אבל מאחוזתו אפילו מקצתה אינו מוכר עד כי ימוך אבל עדיין לא מטה ידו כל כך, ע"כ הוסיף בלוקח בריבית כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך. כתב לשון עמך על התמוטטות ולא על כי ימוך כי דבר זה גלוי עמך כי אזלת יד וככוחו אז אינו עתה, אבל מה שהוא מך עדיין אינו עמך כי עדיין לא תגלה חרפתו בקהל כי מך הוא, אבל במוכר עצמו שקשה מכולם אמר וכי ימוך אחיך עמך. כי כבר נגלה עמך עניו ומרודו ודוחקו מאחר שהוא מוכר למכור עצמו, ובנמכר לגר שנגלה גם לגר כי מך הוא לכך אמר ומך אחיך עמו. ולפי זה צריכין אנו לומר שמיכה גרוע ממטה ידו, ושניהם כאחד גרועים מן אחת מהם, ועמך של מיכה גרוע מן עמך של מטה ידו, ועמו של גר גרוע מכולם. (כלי יקר)

דעת זקנים כי ימוך אחיך וגו'. על שעשה סחורה בפירות שביעית כדפירש"י וכן מצינו בימי ירמיה שנמכרו ישראל לעכו"ם לפי שחללו השביעית שנא' ויגל את השארית וגו' וכתוב עד רצתה הארץ את שבתותיה. ובא גואלו זה הקב"ה שנא' אשר לו אלהי קרובים אליו. וגאל את ממכר אחיו אמר לו ירמיה להקב"ה רבון העולמי קיימת להם כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו קיים להם וגאל את ממכר אחיו שאתה קראת אותם אחים שנא' למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך וזש"ה

[כז] וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גֵּאֶל וְהִשְׁיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ:

אונקלוס וְגִבֵּר אֲרִי לֹא יִהְיֶה לֵה פְּרִיק וְתַדְבֵּק יָדָהּ וַיִּשְׁפַּח כְּמַסַּת פְּרָקְנָה: (אונקלוס)

יונתן וְגִבֵּר אֲרוּם לֹא יִהְיֶה לֵיהּ מֵאֵן דְּחָמֵי לְמַפְרוֹק זְבִינוּהֵי וּתְאָרַע יָדֵיהּ וַיִּשְׁפַּח הֵי כְּמִיסַת פּוֹרְקָנִיהּ: (תרגום יונתן)

רש"י וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גּוֹאֵל. וְכִי יֵשׁ לָךְ אֶדְמַת בִּישְׁרָאֵל שְׂאִין לוֹ (ת) גּוֹאֵלִים, אֲלֹא גּוֹאֵל שְׂוֹכֵל לְגֹאֵל (א) מִמְכְּרוֹ קִידוּשֵׁין שֶׁסֵּם ת"כ פֶּרֶק ה', ב.ז.: (רש"י)

שפתי חכמים (ת) כלומר וכי יש לך בישראל מנוטלי חלק בארץ שאין לו גואלים מזרע יעקב: (א) כלומר שהם עניים, כתב הרא"ם אבל בקידושין שנו אלא זה שיש לו ואינו רוצה שהרשות בידו, ומכאן הביא רבי יהושע רחיה דהאי קרא דוגאל את ממכר אחיו רשות דקאמר התם אתה אומר רשות או אינו אלא חובה תלמוד לומר ואיש כי לא יהיה לו גואל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא זה שיש לו ואינו רוצה ליקח שהרשות בידו, ואם היה כדברי רש"י שאין לו גואל שיכול לגאול שאין לו השגת יד טוב אין רחיה מן המקרא הזה דקרא וגאל את ממכר אחיו ברשות קמיירי דלמא בחובה קמיירי ומאי ואם אין לאיש גואל שאין לו גואל שיש לו השגת יד לגאול ואם כן לפי פירוש הרא"ם יהיו דברי רש"י סותרים זה את זה דלעיל פירש כמאן דאמר דברשות קמיירי כמו שפירש הרא"ם והכא פירש כמאן דאמר חובה, ואף כי הרבה פעמים מלינו שרש"י פירש פעמים כי האי מאן דאמר ופעמים כי האי מאן דאמר אף על פי ששניהם סותרים זה את זה היינו בשני מקומות אבל במקום אחד כי הכא קשה. לכן נראה דרש"י סובר כמאן דאמר חובה ולעיל נמי בחובה איירי ודלא כהרא"ם. ואם תאמר מה מתורץ בזה וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל שהוא עשיר שיכול לגאול ממכרו. ויש לומר דהכי פירושן אין לו גואל הקרוב שיכול לגאול ממכרו לפי שהמלוה מוטלת על הקרוב לו ביותר ואותו קרוב אינו עשיר כל כך שיכול לגאול ממכרו: (שפתי חכמים)

אור החיים ואומרו ואיש כי לא יהיה לו גואל. על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין צ"ג). אין איש אלא הקדוש ברוך הוא דכתיב (שמות ט"ו ג') ה' איש מלחמה, כשלא יהיה לו גואל כי אין איש שם על לב אין מנהל ואין מחזיק ביד אומה ישראלית להשיבה אל אביה, אל תאמר כי ח"ו אבדה תקוה, אלא והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו, אמרו ז"ל (סנהדרין צ"ח) כי היסורין והגלות הם תקון האומה להכשירה, והוא מה שרמזו והשיגה ידו על דרך אומרם (דברים ב' ט"ו) יד ה' היתה בם שהיא מדת הגבורה החובטת באומה בגלות המר, ובאמצעות זה ישיג למצוא כדי גאולת הבית: (אור החיים)

[כז] וְחָשַׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהָשִׁיב אֶת הָעֶדְף לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ וְשָׁב לְאַחֲזָתוֹ :

אונקלוס ויחשב ית שני זבינוהי ויתב ית מותרא לגבר די זבן לה ויתוב לאחסנתיה :
(אונקלוס)

יונתן וידייק ית סכום שני זבינוי ויתב ית מותרא לגבר דזבין ליה ויתוב
לאחסנתיה : (תרגום יונתן)

רש"י וחשב את שני ממכרו. כמה שנים היו עד היוזבל, כך וכך, ובכמה מכרתיה לך, בכך וכך, עתיד היית להחזירה ציובל, נמלאת קונה מספר התצורות כפי חשבון של כל שנה, אכלת אותה שלש שנים או ארבע, הולא את דמיהן מן החשבון, וטול את השאר, וזהו והשיב את העודף. בדמי המקח על האכילה שאכל, ויתנס ללוקח: **לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ. הַמוֹכֵר הַזֶּה, (ב) שָׂבָא לְגֵאֲלָה: (רש"י)**

שפתי חכמים (ב) פירוש לא הלוקח הראשון שמכר לשני שגם הוא נקרא מוכר (ערכין 97 ב) לאם כן נמלא דמוכר קדה אחוזתו לפעמים יפסיד דשמא קנה לוקח ראשון **בזמנה ומכר במאתים: (שפתי חכמים)**

אבן עזרא **וחשב.** מהבנין הכבד הדגוש : (אבן עזרא)

אור החיים ואומרו **וחשב וגו'.** הנה לצד שהמכר הוא בעונותינו כאומרו (ישעי' נ"א) הן בעונותיכם נמכרתם והעון הוא חוב על האדם, בשעת קריעת השטר צריך לעשות חשבון החוב שעליו ולפרוע הנשאר, והוא אומרו **וחשב את שני ממכרו** השנים שנשאר הבית מכור ויתנכה לפי שיעור השנים מעונות ישראל, והעודף ישיב על דרך אומרים ז"ל (יומא פ"ו): במשפטי התשובה ותיקוניה תשובת המשקל אם אדם נהנה מהעון יסגף עמו כשיעור מה שנהנה מהחטא ובזה יפרע חובו, וכמו כן יעשה אדון העולם כשיתקרב זמן הגאולה, והוא מאמרים ז"ל (סנהדרין צ"ח) שיהיו חבלי משיח, ובזה **ושב לאחוזתו** פירוש חוזר אל הקדוש ברוך הוא, גם על ישראל על דרך אומרו (דברים ל"ג) **ושב ה' את שבותך** ואמרו ז"ל (מגילה כ"ט). ישיב לא נאמר אלא **ושב וגו' :** (אור החיים)

[כח] וְאִם לֹא מִצָּאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא בִּיבֵל וְשָׁב לְאַחֲזָתוֹ : **(ס)**

אונקלוס וְאִם לֹא תִשָּׁפַח יָדָהּ כְּמִסַּת אֲתָב לָהּ וְיָהִי זְבִינוּהִי בִּידָא דְזָבֹן יָתָה עַד שְׁתָּא דִּיּוֹבְלָא וְיִפּוֹק בִּיּוֹבְלָא וְיָתוּב לְאַחֲסָנְתָּהּ : **[ס]** (אונקלוס)

יונתן ואין לא תארע ידיה היכמסת דיתב ליה ויהי זבינוי ביד מאן דזבין יתיה עד שתא דיובלא ויפוק בלא קסף ויתוב לאחסנתיה : (תרגום יונתן)

רש"י די השיב לו. מכאן שאינו (ג) גואל לחלאין (ערכין ל:). **עד שנת היוזבל.** (ת"ט)

שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום, (ד) שהיוזבל משמט בתחלתו (ת"כ פס ז): (רפ"י)

שפתי חכמים (ג) דאם לא כן די למה לי אללא לומר שאם מצאה ידו כדי גאולת כל הקדה הוא גואל ואם לאו לאו: (ד) בערכין דף ל' פירש רש"י זין השמשות של ערב שנת היוזבל נפקא שביעית וההיא שעתא תרווייהו משמטים עד כאן לשונו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ויצא. הממכר. והנה שם תחת תאר השם ורבים כמוהו ואחר שהזכיר בית מושב ידענו כי ומכר מאחזתו שדה או כרם: (אבן עזרא)

בעל הטורים מצאה. ב' במס'. ואם לא מצאה ידו ואידך גם צפור מצאה בית ודרור קן לה פי' אם לא מצאה ידו שאינו יכול לגאול ישאר ביד הלוקח עד שנת הדרור וזהו מצאה בית ודרור שבשנת הדרור ימצא ביתו: (בעל הטורים)

אור החיים ואומרו ואם לא מצאה ידו די השיב. פירוש אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היוזבל שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא היוזבל ושב לאחוזתו כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו: (אור החיים)

{כט} שלישי במחוברין - שלישי במחוברין וְאִישׁ כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה וְהִיָּתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד תֵּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ:

אונקלוס וְגַבְרָא אֲרִי יִזְבֵּן בֵּית מוֹתְבָא קִרְתָּא מְקַפָּא שׁוּר וְתִּהְיִי פוּרְקָנִיה עַד מְשָׁלִם שְׁתָּא דְזַבְיִנוּהִי עֵדוֹן בְּעֵדוֹן תִּהְיִי פוּרְקָנִיה: (אונקלוס)

יונתן וְגַבְרָא אֲרוּם יִזְבֹּן בֵּית מוֹתְבָא בְּבוּרְגִין דְּמִקְפִּין שׁוּר וְיִהְיִי פוּרְקָנִיה עַד מְשָׁלִם שְׁתָּא דְזַבְיִנוּי מִן עֵידוֹן לְעֵידוֹן יְהִי פוּרְקָנִיה: (תרגום יונתן)

רש"י בית מושב עיר חומה. בית בתוך עיר המוקפת חומה (ה) מימות יהושע בן נון (פס פד פדא ד, ה): והיתה גאלתו. לפי שנאמר בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה, ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה, הוצרך לפרש בזה שהוא חלוק, שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גאלה, ולאחר מכאן אינו גאלה: והיתה גאלתו. (ו) של בית: ימים. ימי שנה שלימה קרוים ימים, וכן תשב הנערה אלתו ימים (בראשית כד, נה): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) פירוש שבתחלה הוקפה ואחר כך נתיישבה. ואמר מימות יהושע כו' דמסתמא אין הכתוב מדבר אללא בעיר שמוקפת בשעת כיבוש שהוא תחילת ישיבתו בארץ: (ו) כלומר ולא של ממכרו דומיא דומאל כדי גאולתו דלעיל דהתם על כרחך כריך לומר גאולתו של ממכר ולא גאולתו של אחוזה דאחוזיה לשון נקבה,

אבל הכא דבית לשון זכר הוא וגם לא הוזכר פה ממכר עד שיפול עליו כנוי של גאולתו על כרחך כריך לומר שפירושו גאולתו של בית, רל"ם: (ספתי חכמים)

אבן עזרא עיר חומה. עיר מוקפת: ימים. שנה עד שוב הימים מקור וחוס וקיץ וחורף כאשר היו כי סבתם שוב השמש למקומה והנה אנחנו צריכים לקבלה על שנה תמימה אם לחמה אם ללבנה ואם מעוברת: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה. בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחיתו רצה שיצא השדה ביוכל אבל הבית לאחר היאוש ששינה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט מחיתו אם יחלט ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה ועל כן דינם כשדה הארץ (הרמב"ן)

אור החיים ואיש כי ימכור. אחר שאמר ענין מכר הבית חזר הכתוב לתת טעם לדבר איך יהיה הדבר הזה שימכור ה' אחוזתו בית הבחירה, והוא אומרו ואיש זה הקדוש ברוך הוא, כי ימכור בית מושב פירוש בית שבו מושב אלהים זה בית המקדש, עיר חומה זו ירושלים דכתיב (תהלים קכ"ה) ירושלים הרים סביב לה, אמר הטעם הוא והיתה גאולתו שבאמצעות זה אדרבה נגאל, על דרך אומרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מזמור לאסף וגוי שהשליך ה' חמתו על עצים ואבנים שזולת זה לא היה נשאר מישראל שריד ופליט ואם אין ישראל אין בית המקדש ולא ירושלים, לזה והיתה גאולתו של עם וגאולת הבית כי יש תקוה ושוב בנים לגבולם: (אור החיים)

דעת זקנים ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה. איש זה הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה כלוי בעל ואדון כמו איש נעמי שמכר מושב ביתו לכשדים שנא' כי בחר ה' בציון אוה למושב לו: והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו. שנא' לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם: (דעת זקנים)

לז' ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר (לא) לו חמה לצמיתת לקנה אתו לדרתיו לא יצא ביבל:

אונקלוס ואם לא יתפרק עד משלם לה שתא שלמתא ויקום ביתא די בקרתא די לה שורא לחלוטין לדי זבו יתה לדרוהי לא יפוק ביובלא: (אונקלוס)

יונתן ואין לא יתפריק עד זמן משלם ליה שתא שלימתא ויקום ביתא דבקריתא דליה שורין לחלוטין לדי זבו יתיה לדרוי לא יפוק ביובלא: (תרגום יונתן)

רש"י וקם הבית וגו' לזמיתת. ילא מכחו של מוכר ועומד (ז) זכחו של קונה: (אש) לא חמה. לו קרינו, אמרו רז"ל אע"פ שאין לו עכשיו, הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר נקבה היא, והאנך לכתוב לה, חלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים, תקנו לו במסורת זה נופל על זה: לא ילא ציבל. אמר רב ספרא (אף) אם פגע בו יוכל בתוך שנתו לא ילא: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) כלומר אף על פי שהיה זידו של קונה מכל מקום היה גם כן זכחו של מוכר שעדיין היה זידו לפדותו ועמד זידו של קונה ששוב אין יכול להוילאו מידו. וכתב הרא"ם אבל יש לתמוה למה לא פירש דמלת וקם אלמיתות קאי דעד השתא היה זידו של קונה קנין של שנה כו'. ורריך לומר דדיוקא דרש"י הוא מדכתיב בקרא אלמיתות לקונה וגו' לקונה יתירא הוא פשיטא דלקונה קאי אלא לקונה דיוקא הוא לקונה ולא למוכר כלומר דעד השתא היה זרקות של מוכר לפדותו ועכשיו אחר שעברה השנה יראה מרקותו של מוכר וכו': (שפתי חכמים)

לא וּבְתֵי הַחֲצָרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֲמָה סָבִיב עַל שְׂדֵה הָאֶרֶץ יִחָשֵׁב גְּאֻלָּה תְּהִיָּה לוֹ וּבִיבֵל וּבִיבֵל יִצָּא:

אונקלוס וּבְתֵי פְּחֻנְיָא דִּי לִית לְהוֹן שׁוּר מְקַף סְחֹר סְחֹר עַל חֻקֵּי אֶרְעָא יִתְחַשֵּׁב פְּרֻקְנָא תְּהִי לָהּ וּבִיבֵלְא יִפּוֹק: (אונקלוס)

יונתן וּבְתֵי פּוּפְרָנְיָא דְלִית לְהוֹן שׁוּר מְקַף חֲזוֹר חֲזוֹר הִי כְּטִינְדִיסִין דְּפָרִיסִין עַל חֻקֵּי אֶרְעָא יִתְחַשֵּׁבוּן פּוּרְקָנָא תְּהִי לְהוֹן וּבִיבֵלְא יִפּוֹק: (תרגום יונתן)

רש"י וּבְתֵי הַחֲצָרִים. כְּתַרְגוּמוֹ פִּלְחִיא, עֵיירות פִּתּוּחֹת מֵאִין חוּמָה, וַיֵּשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ הָעֵרִים וְחֲלָרִיהֶם (וַיְהוֹשֻׁעַ יג, כח), בְּחֲלָרִיהֶם וּבְטִירוֹתָם (בְּרֵאשִׁית כה, טז): עַל שְׂדֵה הָאֶרֶץ יִחָשֵׁב. הִרִי הֵן כְּשִׁדּוֹת הַנְּגַלִּים עַד הַיּוֹבֵל, וַיּוֹלְאִין זִיּוּבֵל לְזַעֲלִים, אִם לֹא נִגְאָלוּ: גֵּאֻלָּה תְּהִיָּה לוֹ. מִיֵּד אִם יִרְאֶה, וּבְזֵה יִפֶּה כְּחוֹ מִכַּח שְׁדוֹת, שֶׁהַשְּׁדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד שְׁתֵּי שָׁנִים (ת"כ פֶּרֶק ו, ג): וּבִיּוֹבֵל יִצָּא. (ח) זְחָנָם: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) כלומר בלא השלמה, דגזי שדה אחוזה תניא אכלה שנה ופגע בו יובל משלים לו עוד שנה אחר היובל להכי אינטריק וביובל יצא קרא יתירא הוא לומר שיצא זחנס בלא השלמה (בערכין דף כ"ט): (שפתי חכמים)

אבן עזרא עַל שְׂדֵה הָאֶרֶץ יִחָשֵׁב. כְּמוֹ וַיְבוֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנְּשִׁים וּפִי עִם: גֵּאֻלָּה תְּהִיָּה לוֹ. לְכָל בֵּית וּבֵית כְּמוֹ בְנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שׁוּר וְכְמוֹ עַל בְּנֵיהֶם כִּי אֵינְנוּ: (אבן עזרא)

לב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בְּתֵי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלָּת עוֹלָם תְּהִיָּה לְלוֹוִּים:

אונקלוס וְקָרְוֵי לִינְיָאֵי בְּתֵי קָרְוֵי אֲחֻסְנִתְהוֹן פּוּרְקוֹן עָלֵם תְּהִי לְלִינְיָאֵי: (אונקלוס)

יונתן וְקָרְוֵי לִינְיָאֵי בְּתֵי קִרְוֵי אֲחֻסְנִתְהוֹן פּוּרְקוֹן עָלֵם יְהִי לְלִינְיָאֵי: (תרגום יונתן)

רש"י וְעָרֵי הַלְוִיִּם. אֲרַצְעִים וְשִׁמְנָה עִיר שְׁנַתְנוּ לָהֶם: גֵּאֻלָּת עוֹלָם. גּוֹאֵל מִיֵּד

אפילו לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה
סביבות הערים, או אם מכרו בית זעיר חומה גואליו לעולם, ואינו חלוט לסוף
שנה: (רז"י)

אבן עזרא גאלת עולם. נצחי ובעבור שאמר גאלת עולם אמר ואשר יגאל והטעם
כמו יקנה ויש אומרים אפילו אם היה הגואל לוי: (אבן עזרא)

לבג ואשר יגאל מן הלויים ויצא ממכר בית ועיר אחרתו בלבל פי בתי ערי הלויים
הוא אחרתם בתוך בני ישראל:

אונקלוס ודי פרוק מן לינאי ופוק זבין ביתא וקריתא אחסנתהו פיבלא ארי בתי
קרני לינאי היא אחסנתהו בגו בני ישראל: (אונקלוס)

יונתן ומאן דפרוק מן לינאי ופוק זביני ביתא וקרני אחסנתהו פיבלא ארום
בתי קרני לינאי היא אחסנתהו בגו בני ישראל: (תרגום יונתן)

רז"י ואשר יגאל מן הלויים. ואם יקנה בית או עיר מהם: ויאל זיבל. אותו ממכר
של בית, או של עיר, וישווב ללוי שמכרו, ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה
של ישראל, וגאולה זו, לשון מכירה. דבר אחר לפי שנאמר גאולת עולם תהיה
ללויים, (ט) יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית זערי הלויים, אבל
לוי שקנה מלוי יהיה חלוט, ת"ל ואשר יגאל מן הלויים, אף הגואל מיד לוי גואל
גאולת עולם: ויאל ממכר בית. הרי זו מורה אחרת, (י) ואם לא גאלה, יוראה
ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלויים היא אחזתם.
לא היה להם נחלת שדות וכרמים, אלא ערים לשבת ומגרשיהם, לפיכך הם להם
במקום שדות, ויש להם גאולה כשדות, (ט) כדי שלא יופקע נחלתם מהם: (רז"י)

שפת חכמים (ט) פירוש דבר אחר ואשר יגאל הוא גאולה ממש לשון פדיון ולא
לשון קנין ואדלעיל קאי דכתיב גאולת עולם תהיה ללויים בא הכתוב לומר שלא
בישראל שקנה מלוי בלבד קאמר שיש ללוי לפדותו לעולם אלא אפילו לוי שקנה
מלוי פודה המוכר גאולת עולם: (י) היינו לפי פירוש דבר אחר כו' ולא אגאולת
עולם דלעיל מיניה קאי דמיירי בפדיון, אבל לפי פירוש ראשון כולה חדא מילתא
היא: (כ) והא דקאמר ויש להם גאולה כשדות ולא קאמר נמי ויואלין ביובל כשדות
לאו דוקא הוא אלא הוא הדין נמי ויואלין ביובל וחד מינייהו נקט. כתב הרא"ם
אך קשה כי זה הטעם כי בתי ערי הלויים וגו' לא שייך אלא בישראל הקונה מן
הלויים אבל כשהקונים הם לויים דלא שייך האי טעמא שהרי נשאר ציד לוי ולא
יופקעו נחלתם דלמא דינס כבתי ערי חומה של ישראל כו' ושמא יש לומר משום
שרוב הקונים מן הלויים הם ישראלים מפני שהם הרוב נתנה התורה הטעם

בעבורם ולא חשקה למיעוטא דקונים שהם לויים. ולי נראה מיתורא דקרא יס ללמוד דאין לחלק בין הקונים הן שהם ישראלים או לויים דין אחד להם מדכתיב היא אחוזתם בתוך בני ישראל, בתוך בני ישראל למה לי אלא לדקשא קאתי לומר שנחלת לויים תהיה בשלימות כמו שהוא בתחילה בתוך בני ישראל ואם אינו ענין לקונים ישראלים תנהו לקונים לויים שיחזרו ציובל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וי"ו ויצא כפ"א רפה בלשון ישמעאל. בית או עיר המשפט אחד: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואשר יגאל מן הלויים. הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אמר (פסוק לב) גאלת עולם תהיה ללויים לגאול מיד ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ולא אם ינהג בהם יובל לפיכך חזר ואמר ואשר יגאל מן הלויים יהיה הגואל שיגאל הוא מעצמו או הלוי הקרוב אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב את העודף לומר שהיובל נוהג בהם ותהיה גאולת הלויים כאשר אמר בישראל (לעיל פסוק כז) וחשב את שני ממכרו וגוי ורבותינו אמרו (ערכין לג) שהכתוב מדבר בלוי שקנה מלוי ולפי דבריהם נראה לי בפירוש הפסוק כי היה לפנים בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודם בירושתו ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה שנאמר (ירמיהו לב ז) קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות וכן מפורש שם בענין בועז (רות ד) ונראה בעיני שהיו דנים לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו רבותינו בדינא דבר מצרא והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז (שם שם ח) והנה יאמר הכתוב בכאן כי כאשר יגאל הלוי נחלת הלוי קרובו כלומר שיקנה אותה ממנו כדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל לימד שיהא יובל נוהג בהם בגאולה כמכירה אחרת ולא היה צריך להזכיר הדין במכירה לבדה כי הם בכלל ישראל אלא שיפה כחם בגאולת עולם והדין הזה של גאולה גם בישראל הוא נוהג אבל הזכירו הכתוב בלויים שלא תאמר לא נתנו הערים אלא לשבט הלוי כולו ולכן יצאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן מגואל קרוב שאנחנו חייבנוהו לקנות ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי נלמד בישראל ואפשר גם כן שאין הלויים רשאים למכור בעריהם לישראל בשום מכר ולכן תקרא כל קנייתם גאולה (הרמב"ן)

[לד] וישדה מגרש עריהם לא ימכר פי אַחַזַת עוֹלָם הוא לָהֶם: (ס)

אונקלוס וְחָקַל רֹחַ קְרוּיָהוֹן לָא יִזְדָּבֹן אַרְי אַחְסַנְתַּ עָלָם הוּא לְהוֹן: [ס] (אונקלוס)

יונתן וְבָרַם חָקִיל פְּרוּיָלִי קִירוּיָהוֹן לָא יִזְבָּנוֹן אַרוּם אַחְסַנְתַּ עָלָם הוּא לְהוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י וּשְׂדֵה מִגְרֵשׁ עֲרִיִּים לֹא יִמָּכֵר. מכר גזבר, שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים (ב) ציובל, כמו שנאמר בישראל ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד (ויקרא כז, כג), אבל בן לוי גואל לעולם: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כתב הרא"ם ויש לתמוה למדהולכך להביא ראיה מקרא לאחוזת עולם הוא להם שלא ימכר מכר עולם כדחניא בתורת כהנים לא ימכר מכר גזבר או לא ימכר מכר עולם פירוש שאין הלוי יכול למוכרו תלמוד לומר כי אחוזת עולם ולא הביא ממה שכתוב גאולת עולם תהיה ללוים שמע מינה דסבירא ליה דהנהו קראי דלעיל בצתים וערים קמיירי ולא בצדה מגרש וכיון שכן הוא למה לא יפרשו לא ימכר שלא יוכל הלוי למכור השדה מגרש שלו וקראי דלעיל בצתים וערים בלבד קא מיירי ולא בצדה מגרש וכו', ואריך עיון. ונראה לי דהכי קא יליף מקרא דכי אחוזת עולם כלומר אילו לא נאמר כי אחוזת עולם הוה אמינא לא ימכר דכתיב בצדה מגרש פירוש לא יוכל למכור הלוי שדה מגרש שלו וקרא דגאולת עולם מיירי בצתים וערים ולא בצדה מגרש אבל השתא דכתיב כי אחוזת עולם הוא להם אם כן ילפינן אחוזת אחוזת מצתים וערים מה צתים יכולין למכור אף שדה מגרש יכולין למכור דומיא דצתים שלא ימכר ממכר עולם ואם כן כיון דילפינן דדין אחד להם לצתים וערים ושדה מגרש אם כן לערבינהו קרא ולכתבינהו גבי הדדי אלא על כרחך לא ימכר למכר גזבר הוא דאחזק, ובזה יתורץ נמי הקושיא השניה שהקשה הרא"ם על מתניתא דתורת כהנים: (שפתי חכמים)

בעל הטורים ושדה. ב' במס' דין ואידך ושדי תרומות היינו דאמרינן בערכין ושדה מגרש עריהם לא ימכר פי' לא ישונה וכמו כן שדי תרומות לא ישונה כדכתיב אל טל ואל מטל: (בעל הטורים)

[לה] וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך:

אונקלוס וארי יתמספן אחוה ותמוט ידה עמך ותתקף בה דיר ותותב ויחי עמך: (אונקלוס)

יונתן וארום יתמספן אחוה ותמוט ידה עמך ותתקף ביה ותתנייה דור ותותב ויתפרגס: (תרגום יונתן)

רש"י והחזקת בו. אל תניחהו שירד ויפול, ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד. למה זה דומה, למשאו שכל החמור, עודהו על החמור, אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ, חמשה אין מעמידין אותו: גר ותושב: אף אם הוא גר או תושב, (מ) ואיזהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד עבודת אלילים ואוכל נבלות: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) פירוש אבל לא גר ותושב דוקא דומיא דואל תונו את הגר, ואהבתם את הגר, משום דכרישא דקרא כתיב וכי ימוך אחיך ותושב לאו אחיך הוא כיון שהוא אוכל נבלות אף שמקיים שבע מצות בני נח ואינו עובד עבודת אלילים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ומטה ידו. מגזרת לא ימוט והמ"ם שרש וכמוהו אם אמרתי מטה רגלי : **אחיך**. ישראל : **עמך**. שאתה חייב לנמצא עמך שאתה רואה : **גר ותושב**. ואם הוא מארצך או גר ותושב : **וחי**. כמו יחיה : **והחזקת בו**. הפך ומטה ידו שלא יפול : (אבן עזרא)

הרמב"ן **וטעם וחי אחיך עמך**. שיחיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה ומכאן אמרו (תוי"כ פרשה ה ג) וחי אחיך עמך זו דרש בן פוטירי שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן פוטירי מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ולמד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך וחזר ואמר (בפסוק הבא) וחי אחיך עמך לחזק ולהזהיר ומדרשו (בי"מ סב) אהדר ליה רבית דליחיי עמך צוה בהחזרת רבית קצוצה כענין שאמר בגזל (לעיל ה כג) והשיב את הגזילה אשר גזל ואונקלוס עשה "גר ותושב וחי עמך" הכל מן המצוה ידור ויתותב וחי עמך אבל על דעת רבותינו בגמרא (בי"מ עא) והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך

"נשך ותרבית" - חד שויה רבנן (בי"מ ס) ולעבור עליו בשני לאוין לשון רש"י ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילונו מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמבצבץ ועולה התרבית הוא שילונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה איננו נושך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית ולכך אמר (בפסוק הבא) "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך" כי המנהג להלוות את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילונו עד הקציר ואז יפרענו **מגרנו** **בתוספת** **קצוב** **(הרמב"ן)**

אור החיים **וכי ימוך אחיך וגו'**. פרשה זו תעיר האדם על רוח ה' אחינו אשר שכן בתוכנו, ואמר כי ימוך אחיך שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא האיר בתורה ולא במצות כי אין עני כי אם מן התורה והמצות, **ומטה ידו** והחשיך אורו והודו, **עמך** פירוש לצד היותו עמך הוא שנתמוטט שזולתך היה אורו מאיר מסוף העולם ועד סופו, ותמצא שיבקש ה' להחזיר לו הרוח כאשר נתנה כאומרו (קהלת י"ב ז') והרוח תשוב וגו' ואמרו ז"ל (שבת קנ"ב:) תנה לו כמן שנתנה לך, ויצו ה' **והחזקת בו** פירוש שיתחזק לשוב בתשובה להשיבו למכונו, כי אין לך דבר המעמיד לרוח החיוני במקום גבוה כתשובה:

ואמר גר ותושב. דע כי אמרו יודעי נסתרות לה' (קב הישר פל"ב) כי יש בחינת נפשות שה' מביאם באדם בסוד העיבור לסיבות ידועות, יש שבאים להתגורר עם האדם בעשותו איזה מצוה כדי להשתתף במעשה וזוכה בזה, ויש שבאה ומתישבת לסיבות מופלאות אשר הפליא ה' בתיקון הנפשות, וכנגד שניהם אמר **גר ותושב וחי עמך** כנגד ב' הנפשות הבאים שלא מדעתו כשהוא מתחזק לשוב בתשובה, ויזהר עוד שלא יחשיך אור רוחו והגרים אתו, והוא אומר **אל תקח מאתו** מת שיש בו ובמה בנשך ובמרבית כאשר אבאר בסמוך, **ויראת מאלהיך** פירוש כי מאורו חלק הנפשות הטהורות השיב לו פקדונו, ומבקש עוד **וחי אחיך עמך** שיחזיר הנפש בתוספות חיות באמצעות עבודת הקודש אשר ציוהו ה', והגם שאמרו תנה לו כמו שנתנה לך, זה צד ההסתפקות, או לפי מה שפירשתי בספרי חפץ ה' (שבת קנ"ב) כי כשיתנה לה' כמו שנתנה לו בזה היא מתעלית ומוסיפה חיים ואור עליון ועיין שם : (אור החיים)

[לנו] אל תקח מאתו נשך ותרבית ונראת מאלקהיך וחי אחיך עמך :

אונקלוס לא תסב מנה חבולגא ורביתא ונדחל מאלקהיך ויחי אחוה עמך : (אונקלוס)

יונתן עמי בית ישראל לא תיסבון מניה לא שערינו ולא ריבין ונדחל מאלקהיך
ויתפרנס אחוה עמך : (תרגום יונתן)

רש"י נשך ותרבית. חד שוינהו רבנן, ולעצור עליו בשני לאוין: ויראת מאלהיך. לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית, וקשה לפרוש הימנו, ומורה לעלמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אלכו, הולכך לומר ויראת מאלהיך, או התולה מעותיו זנכרי כדי להוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו, לכך הולכך לומר, ויראת מאלהיך (ב"מ נח): (רש"י)

אבן עזרא נשך ותרבית. מפורש בדברי הקבלה. תי"ו תרבית נוסף כמו תרמית והוא מגזרת רב רק הוא מהפעלים שהלמ"ד שלהם נח נעלם כמו תכלית שנאה ואחר כן פ"י הנשך והתרבית גם מ"ם מרבית נוסף כמו מ"ם ואבן משכית : (אבן עזרא)

בעל הטורים וחי אחיך עמך. וסמך ליה אל תקח מאתו נשך ותרבית רמז שכל המלוה ברבית אינו חי וכה"א בנשך נתן חיה לא יחיה : נשך. בגי' זה נחש. לעתיד לבא אין הנחש מתרפא דכתיב ונחש עפר לחמו כן הלוקח רבית לא יחיה. ד"א שדומה רבית לנחש שנושך כנחש. רבית עולה תרי"ב ששקול כנגד תרי"ב מצות : (בעל הטורים)

ספורנו אל תקח מאתו. כי זה דרך נאות להקימו כשתלוהו בלי נשך ותרבית : וחי אחיך עמך. וזה תעשה כשיש לאל ידך די לחיות אתה ולהלותו כאמרם ז"ל (מציעא פרק אלו מציאות) חייך קודמים לחיי חברך : (ספורנו)

כלי יקר אל תקח מאתו נשך ותרבית. מה שנאמר אל תקח מאתו משמע אבל מעשיר מותר ליקח, וכן בפר' משפטים (כב.כד) נאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וגו' לא תשימון עליו נשך. לכך כתבה התורה במשנה תורה (כג.כא) לנכרי תשיך ולאחיק לא תשיך. כל שהוא אחיק לא תשיך לו ואע"פ שהלוה מרויח בזה, וזיל בתר טעמא כי עיקר טעם איסור הריבית הוא לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם כי כל בעל משא ומתן עיניו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח או לא אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבונו שבידו ומן ה' יסיר לבו. ומה שגם הלוה עובר בלאו לפי שהוא מחטיא את המלוה ומסירו מן מדת הבטחון כנודע מדבר המלוים בריבית שרובם מקטני אמנה ואבירי לב הרחוקים מצדקה, מצד כי אין בטחונם בה'. ומה שמותר ליתן בריבית לעכו"ם לפי שכל עכו"ם חזקתו שהוא אלם וגזלן אפילו אם הוא כבוש תחת ידך מ"מ דרכו לבא בעקיפין, ואפילו אם ערבונו בידו לעולם אינו בטוח לא בקרן ולא בריוח וע"כ תמיד עיניו נשואות אל ה' להצילו מידו וזה טעם איסור הריבית בכל

מקום. ומה שהזכיר העני דבר הכתוב בהווה כי סתם עני מוכרח ליקח בהלוואה, ועוד שסד"א שאם הלוח עני אינו עובר כי ההכרח הביאו לזה קמ"ל שאפילו הלוח העני עובר בלא תשימון. וע"כ נסמכה מצוה זו לפרשת השמיטה כי גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים בטחונינו בה'.

והזכיר לשון נשך, ומרבית, כי אצל הלוח נקרא נשך כי הריבית דומה לנחש עלי דרך הנושך בעקבו הנותן שריטה קטנה והולך ומבצבץ ונופח עד קדקדו ומתחילה אינו ניכר עד עלות חמתו לאין מרפא, ואצל המלוה נקרא תרבית שמרבה הונו ורכושו לפי דמיונו אבל באמת שלסוף נכסיו מתמוטטין. ונראה שמטעם זה לא הזכיר בכל הפרשה זו לשון ומטה ידו, כי אם בזו הפרשה כי בא להזהיר את המלוה שלא ימוט כדרך שמטה ידו של זה פן תשוה לו גם אתה בהתמוטטות, כי דווקא מי שכספו לא נתן בנשך לא ימוט אבל אם נתן אז תשוה לו גם אתה כי נכסך מתמוטטין ואינן עולין אם תחשוב להרבות הונך בנשך ותרבית, ומטעם הזה נאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. לא הזכיר לשון לו אצל המרבית כמו שהזכיר אצל הנשך לפי שהנשך לבד לו ללוח אבל המרבית אינו לו ללוח אלא למלוה, וע"כ הזכיר אצל התרבית אכלך ולא אצל הנשך לפי שהמלוה חושב להרבות הונו ומאכלו כי לשון אכלך אינו שייך כי אם על המלוה החושב לאכול מן הריבית, ולשון נשך שייך יותר בכסף כי אין דרך העולם ליתן סאה חיטין על מנת שיוסיף לו קב בכל שבוע אלא בבת אחת קוצב לו ליתן חמשת סאה בעד ארבע ואם כן מרגיש הוא חסרונו מיד, ואינו דומה לנחש הנושך שריטה קטנה אבל בכסף המנהג להוסיף פרוטה בכל שבוע והוא דבר שאינו מרגיש בו. ואמר וחי אחיך עמך. כי גם אתה חיה תחיה לפי שנאמר ביחזקאל (יח.ג) בנשך נתן וגוי וחי לא יחיה. לפי שקפח פרנסתו של זה דומה כאילו המיתו על כן גם הוא חיה לא יחיה, אבל המסייע למחייתו דין הוא שחיה יחיה גם הוא לכך נאמר וחי אחיך עמך. (כלי יקר)

לזו את כסףך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך:

אונקלוס ית כסףך לא תתן לה בחבוליא ובמרביתא לא תתן מיכלך: (אונקלוס)

יונתן עמי בני ישראל ית כספיכון לא תתנון ליה בשעריין ובמרבין לא תתנון עבנריכון: (תרגום יונתן)

אור החיים ואמר את כסףך וגו'. כאן פירש מה הוא הנשך והתרבית אשר מחשיכים אורו, את כסףך הם הדברים שהאדם כוסף בעולם הזה לדברים הנדמים, לא תתן לו בנשך כי כשאדם משלים תאות נפשו הבהמית ומטעים רוחו מכסופיו הוא נשך בזה ומטיל בו ארס החטא, ואמר ובמרבית לא תתן אכלך פירוש אפילו אכלך שהוא דבר שהורשית לאכול לא תרבה בו, כי כשאדם הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוה שבו למותרות בזה יחשיך אור הנפש כי כשזה קם זה נופל כשמתרבה תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי י"ג כ"ה) צדיק אוכל לשובע נפשו, לא להנאת ההרגש, ואומרו אני ה' וגו' פירוש והגם שאני אומר לכם להוציא אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען לא לאכול מטובה ולשבוע מפריה הוא התכלית אלא להיות לכם לאלהים הוא עיקר הארץ, ואמרו ז"ל בתורת כהנים וז"ל כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים: (אור החיים)

{לת} אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ
כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים: (ס)

אונקלוס אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ דִּי אֶפְרַיִם יִתְכּוֹן מֵאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם לְמַתָּן לְכוּן יֵת אֶרֶץ
דְּכְנָעַן לְמַהְוֵי לְכוּן לְאֵלֵהּ: [ס] (אונקלוס)

יונתן אָנָּא הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ דִּי פְרִיקִית וְאַפְרִיקִית יִתְכּוֹן פְּרִיקִין מִן אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם
מְטוּל לְמַתָּן לְכוּן יֵת אֶרֶץ דְּכְנָעַן לְמַהְוֵי לְכוּן לְאֵלֵהּ: (תרגום יונתן)

רש"י אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי וְגו'. וְהַבְּחִינִי בֵּין בְּכוֹר לְשֵׁאִינֵנוּ בְּכוֹר, אֲחִי אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרַע מִן
הַמְלוּחָה מֵעוֹת לִישְׂרָאֵל בְּרַבִּית, וְאוֹמֵר שֶׁל נִכְרִי הֵם. דְּבַר אַחֵר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל מַנְת שְׂתַקְבְּלוּ עֲלֵיכֶם מַלְּוָתִי, אֲפִילוּ הֵן כְּבֻדוֹת עֲלֵיכֶם: לְתֵת לָכֶם
אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן. בְּשִׂכָר שְׂתַקְבְּלוּ מַלְּוָתִי: לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים. שְׂכַל הַדֵּר בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, אֲנִי לוֹ לְאֱלֹהִים, וְכֹל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה, כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלֹהִים (ת"כ פרשתא ה, 7):
(רש"י)

אבן עזרא וְטַעַם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. שֶׁהֵייתֶם
גֵּרִים וְהִנֵּה נִתְּתִי לָכֶם אַחֻזָּה וְהַטַּעַם דְּבַק עִם גֵּר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ גַּם עִם כָּל
הַפְּרָשָׁה הַנּוֹכְרֵת בְּעִבּוּר גְּאֻלַּת הָאֶרֶץ. וְהַזְכִּיר פְּרִשְׁתָּהּ וּמִטָּה יָדוּ עִמָּךְ בְּעִבּוּר שִׁזְכִּיר
הַיִּשְׂרָאֵלִי שִׁיְהִי לּוֹ צוּרָךְ רַב עַד שִׁימְכּוֹר עֲצָמוֹ שִׁיֵּצֵא בִּיּוֹבֵל וְהִנֵּה כָּל פְּרִשְׁתָּהּ הַסֹּדֵר
דְּבַקָּה: (אבן עזרא)

ספורנו לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים. שִׁיְהִי הַתְּכִלִּית הַמְּכוּוֹן מִמֶּנּוּ מוֹשֵׁג בֵּין כּוֹלְכֶם וְלִכֵּן
רְאוּי שִׁיְהִי סֹדֵר הַמְּדִינּוֹת בְּכֶם בְּאוֹפֵן שְׂתוּכְלוּ כָּלְכֶם לְחִיּוֹת זֶה עִם זֶה וְתַעֲזְרוּ
זֶה אֶת זֶה לְהַשְׁלִים הַמְּכוּוֹן: (ספורנו)

דעת זקנים לְתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ. כְּדָא מְרִינֵן בְּשִׁלְהֵי מִסְכַּת כְּתוּבוֹת לְעוֹלָם יְדוֹר אָדָם
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֲפִי בְּעִיר שְׂרוּבָה עִכוּ"ם וְאֵל יְדוֹר בְּחוּצָה לְאֶרֶץ וְאֲפִי בְּעִיר
שְׂרוּבָה יִשְׂרָאֵל שְׂכַל הַדֵּר בְּחוּצָה לְאֶרֶץ דּוּמָה כְּמִי שְׂאִין לוֹ אֱלֹהֵי שְׂנֵא' לְהִיּוֹת לָכֶם
לְאֱלֹהִים. וְכֵן דוּד הוּא אוֹמֵר כִּי גִרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם וְגו': (דעת זקנים)

{לט} שִׁישִׁי - רַבִּיעִי בַּמְּחֻבְרִין וְכִי יִמּוּדָּ אַחֻדָּ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבָדָת
עֲבָדָה:

אונקלוס וְאַרְיִי יִתְמַסְכֵּן אַחֻדָּ עִמָּךְ וְיִזְדְּבֹן לָךְ לֹא תִפְלַח בֵּיהּ פְּלָחוֹן עֲבָדִין: (אונקלוס)

יונתן וְאַרְיִים יִתְמַסְכֵּן אַחֻדָּ עִמָּךְ וְיִזְדְּבֹן לָךְ לֹא תִפְלַח בֵּיהּ הֵי פְּנִימוּסֵי פּוֹלְחָנוֹת
עֲבָדִיא: (תרגום יונתן)

רש"י עֲבוֹדַת עֲבָד. עֲבוֹדָה שֶׁל גִּנְאֵי שִׁיְהֵא נִיכַר זֶה כְּעַבְדָּה, שְׂלֹא יוֹלִיד כָּלִיו אַחֲרָיו
לְבִיַת הַמְּרַחֵץ, וְלֹא יִנְעוּל לּוֹ מִנְעֻלָּיו: (רש"י)

אבן עזרא **ונמכר לך**. הוא מעצמו או גנב ממך ומכרוהו בבית דין: (אבן עזרא)

אור החיים **וכי ימוך אחיך וגו'**. פרשה זו תרמוז למה שאמרו ז"ל בספר הזוהר (תיקונים י"י) כי ה' צוה לשר אדום שהוא ס"מ שלא יתנהג באכזריות עם ישראל, והוא אומרו **כי ימוך אחיך** על דרך אומרו (מלאכי א') הלא אח עשו ליעקב, עמך פירוש נמיכותו ועניותו הוא לצד היותו עמך שנתלוה לדרכיך הרעים, **ונמכר לך** על דרך (ישעיי נ"ב ג') חנם נמכרתם ודרשו בספר הזוהר (ח"ב קכ"ח). כי בחינת ס"מ תקרא חנם, שגלות החל הזה הוא לאדום זכור ה' לבני אדום, ויצו ה' **לא תעבוד בו עבודת עבד** על דרך אומרו (ירמ' ב' י"ד) העבד ישראל וגו', אלא **כשכיר כתושב יהיה וגו'**, לצד שיש בישראל ב' בחינות, המון העם ויושבי בשבת תחכמוני (ש"ב כ"ג), ותמצא שהגם שישראל מעלין מסים וארנוניות אין לומדי התורה בכלל דכתיב (דברים ל"ג ג') והם תוכו לרגליך ואמרו ז"ל (ב"ב ח'). וכו', וכתוב (עזרא ז') מנדה בלו והלך לא שליט וגו', כנגד ההמון עם אמר כשכיר שהם מכורים בעד עונותיהם, וכנגד הצדיקים אמר כתושב שאינם אלא יושבים בין האומות בגלות אבל אין עליהם משא מלך:

ואמרו עד שנת היובל הוא גבול הגאולה כידוע יעבוד עמך, ומודיע ה' כי סוף סוף יצא מעמו דכתיב **ויצא מעמך**, הוא **ובניו** פירוש הניצוצים המתבררים באמצעות היותם עמו והוא סוד הגלות, שאם לא כן למה לא ייסרם ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיבררו הניצוצות של הקדושה מבין הארצות כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל באמצעות היסורין והתורה והמצות הניצוצות מתבררים מעצמם, והוא סוד אומרו (קהלת ח') עת אשר שלטה האדם באדם לרע לו. ואם תאמר אם כן אם לא היו ישראל חוטאים וגולים מי היה מברר המתבררים עתה בתפוצת ישראל, דע כי אם לא היו ישראל חוטאים היה להם כח לברר ניצוצות הקדושות במקום שהם מכל המקומות אשר באו שם, מה שאין כן אחר חטאם דחלש כחם ולואי שתשיג ידם במקום עצמו אשר שם הניצוצות, ואמר **ושב אל משפחתו** כי בבא הגואל יטע ה' בתוכנו אורו יתברך אשר שם הוא משפחת עם בני ישראל, גם יקומו שוכני עפר וישובו כל אחד אל אחוזת אבותיו הוא אור עולם בית המקדש כוננו ידיו יתברך לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך, ומצד דבר זה יתחייב מיתה ס"מ לעתיד לבא כמאמרם ז"ל (סוכה נ"ב). שהרי הוא מותרה ועבר מצות ה': (אור החיים)

[מ] כְּשֹׁכֵר כְּתוֹשֵׁב יְהִי עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

אונקלוס כְּתוֹתְבָא יְהִי עִמָּךְ עַד שְׁתָּא דִּיּוֹבְלָא יִפְלַח עִמָּךְ: (אונקלוס)

יונתן הִי כְּתוֹתְבָא יְהִי עִמָּךְ עַד שְׁתָּא דִּיּוֹבְלָא יִפְלַח עִמָּךְ: (תרגום יונתן)

רש"י כְּשֹׁכֵר כְּתוֹשֵׁב. עֲבֹדָת קִרְקַע, וּמִלְאֲכַת אֲוִמְנוּת, כְּשֹׁאֵר שְׂכִירִים הַתְּנַהֵג בּוֹ: עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים (ו) הַיּוֹבֵל מוֹלִיאֹו: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) פירוש ד' קראי כתיבי, חד עד שנת היובל יעבוד עמך ואוקמוהו במוכר עלמנו שפגע בו יובל קודם שש. ושז אל משפחתו במכרוהו בית דין שפגע בו יובל קודם שש, ואיך אל משפחתו תשובו בנלעע שפגע בו יובל קודם שש

לרליעתו. ועבדו לעולם בנרלע שפגע צו יוצל אחר שש לרליעתו, צרייתא פרק
קמא לקידושין 79 כ': (שפתי חכמים)

הרמב"ן וטעם כשכיר כתושב. לא יהיה עמך בביתך כעבד אלא כשכיר שנה שהוא
הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאים
לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם כענין
יעקב עם לבן שאמר (בראשית כט טו) הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה
משכורתך ובתורת כהנים (פרק ז א) כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו (דברים כד טו) אף
זה ביומו תתן שכרו כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו (שם כג יז) אף זה בטוב לו
לא תוננו יהיה עמך עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכו' (הרמב"ן)

בעל הטורים כשכיר. ב' דין ואידך עד ירצה כשכיר יומו. רמז למה שאמרו חכמים
פועל חוזר אפי' בחצי היום פירוש כשכיר יהיה עמך עד שירצה ואפילו ביומו אם
ירצה יחזור: (בעל הטורים)

ספורנו כשכיר כתושב יהיה עמך. הקנוי קנין שש שנים יהיה אצלך כשכיר שנה
בשנה והקנוי קנין יובל יהיה אצלך כשכיר שהתישב עמך לשנים רבות: (ספורנו)

[מא] ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבתיו ושוב:

אונקלוס ופוק מעמך הוא ובנהי עמה ויתוב לזרעיתה ולאחסנת אבהתוהי יתוב:
(אונקלוס)

יונתן ופוק לבר חורין מעמך הוא ובנוי עמיה ויתוב לגניסתייה ולאחסנת אבהתו
יתוב: (תרגום יונתן)

רש"י הוא ובניו עמו. אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן, אלא מכאן,
שרבו חייב במזונות בניו (ת"כ פרק ז, ג.): ואל אחוזת אבותיו. אל כבוד אבותיו, (ס) ואין
לזלזלו בכך (מכות יג.): אחזת. חזקת: (רש"י)

שפתי חכמים (ס) לא אל אחוזת קרקעותיו דאם כן אבותיו דכתיב בקרא למה לני.
ועוד הא לאו במוכר אחוזתו קמייכי אלא בכבוד אבותיו הוא כלומר שלא יזלזלו
אותו שהוא עבד: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הוא ובניו עמו. זה שהעתיקו חכמים ועבדו לעולם: (אבן עזרא)

[מב] כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד:

אונקלוס ארי עבדי אנון די אפקית יתהון מארעא דמצרים לא יזדבנון זבון עבדין:
(אונקלוס)

יונתן ארום עבדי הינון דהנפיקית יתהון פריקין מארעא דמצרים לא יזדבנון הי

קנימוסי זבין עבדיא : (תרגום יונתן)

רס"י כי עבדי הם. שטרי קודם (ת"כ פרשתא ו, א.): לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה, כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אבן הלקח: (רס"י)

אבן עזרא וטעם כי עבדי הם. כי אני קניתיים מבית עבדים: (אבן עזרא)

ספורנו כי עבדי הם. אף על פי שבשביל שהלך זה וקנה אדון לעצמו היה ראוי לכל שעבוד מכל מקום מצד מה שהוא עבדי אין בידו למכור עצמו לעבדות מוחלט: (ספורנו)

[מג] לא תרדה בו בפרך ויראת מאלקהיך:

אונקלוס לא תפלח ביה בקשיו ותדחל מאלקהיך: (אונקלוס)

יונתן לא תשתעבדון ביה בקשיו ותדחל מאלקהיך: (תרגום יונתן)

רס"י לא תרדה בו בפרך. מלאכה שלא לצורך, כדי לענותו, אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה, והוא אינו כריך, עדור תחת הגפן, עד שאבוא, שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הדבר הזה מסור ללב, לכך נאמר ויראת: (רס"י)

אבן עזרא תרדה בו. כטעם ממשלה: בפרך. כדברי המתרגם ארמית: (אבן עזרא)

[מד] ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה:

אונקלוס ועבדך ואמתך די יהון לך מן עממיא די בסחריניכון מנהון תקנו עבדין ואמהן: (אונקלוס)

יונתן ברם עבדיכון ואמהתיכון דיהון לכון מן אמהתיכון דמן עממיא די בחרניתיכון מנהון תזבנון עבדין ואמהן: (תרגום יונתן)

רס"י ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אם תאמר אם כן צמה אשתמש, בעבדי איני מושל, בז' אומות איני נוחל, שהרי הזהרתי לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז.), אלא מי ישמשני: מאת הגוים. הם יהיו לך לעבדים: אשר סביבתיכם. ולא שבתוך גבול ארצכם, שהרי בהם אמרתי, לא תחיה כל נשמה: (רס"י)

אבן עזרא מאת הגוים אשר סביבותיכם. כעמון ומואב ואדום וארם: (אבן עזרא)

[מה] וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה:

אונקלוס ואף מבני תותביא ערליא דדירין עמכון מנהון תקנון ומזרעיתיהון דעמכון די אתילידו בארעכון ויהון לכון לאחסנא: (אונקלוס)

יונתן ואוף מבני תותביא ערליא דדירין עמכון מנהון תזבנון ומן יחוסיהון דעמכון דאתילידו בארעכון ולא מן פנענאי ויהון לכון לאחסנא: (תרגום יונתן)

רש"י וגם מבני התושבים. שצאו מסביבותיכם לישא נשים צארכם וילדו להם, הבן הולך אחר האב, ואינו בכלל לא תחיה, אלא אתה מותר לקנותו בעבד (קידושין סז:): מהם תקנו. (ע) אותם תקנו: (רש"י)

ספתי חכמים (ע) ואם תאמר למה כריך רש"י לפרש אותם תקנו, ויש לומר אם לא פירש כן הייתי אומר אם היו להם עבדים הנמכרים להם אותם עבדים תקנו מהם. ועוד יש לומר לכך פירש רש"י אותם תקנו רוצה לומר האבות של בניס מותר לקנות וכל שכן בניהם שמתרים לקנות, אבל אי פירוש של מהם כמשמעו הייתי אומר פירוש מן האבות מותר לקנות הבנים אבל האבות עצמן אסורין לקנות לעבדים לכך פירש מהם תקנו אותם תקנו אפילו האבות עצמן מותר לקנות כמו הבנים, ואם תאמר ולמה לא פירש רש"י זה לעיל גבי מהם תקנו עבד ואמה ויש לומר דלעיל לא כריך רש"י לפרש מידי לפי שהכתוב גופיה מפרש והולך מהם תקנו עבד ואמה אבל כאן שלא כתיב בפסוק מידי בתריה ולא ידעינן אהיכא קאי מהם תקנו דלמא קאי אבהמות והכי פירושן מהם תקנו בהמות לכך כריך רש"י לפרש אותם תקנו, רא"ס. ואם תאמר מנא ליה לרש"י לפרש אותם תקנו דילמא מהם כמשמעו הוא ולא אותם ויש לומר דלעיל בפרשת שמות כתיב ותמלא הארץ אותם ופירש רש"י מהם, וסם מוכרח שפירש אותם הוא מהם שמע מינה לפירושן של אותם מהם, הכא נמי לפירושן של מהם אותם: (ספתי חכמים)

אבן עזרא וגם מבני התושבים. הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם והם מהגוים הנזכרים או מצרים וכל עם חוץ משבעת הגוים כי הכתוב הזהיר עליהם לא תחיה כל נשמה והנה אסור אפילו להאכילם ויתכן שחז"ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען ואיננו כנעני בייחוסו או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמתו כי דעתינו נקלה כנגד דעתם: (אבן עזרא)

בעל הטורים הולידו. כי במס' דין ואידך אשר הוליד כנים בתוככם סיחזקאל בענין חלוקת הארץ שצוה ליתן לגרים חלק בארץ שאע"פ שבביאת הארץ לא נטלו גרים חלק בארץ לעתיד לבא יטלו חלק בארץ: (בעל הטורים)

[מו] והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת ארצה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך: (ס)

אונקלוס ותחסון יתהון לבניכון בתריכון לירותת אחסנא לעלם בהון תפלוחון ובאחיכון בני ישראל גבר באחיהי לא תפלוח בה בקשיו: [ס] (אונקלוס)

יונתן ותחסנון יתהון לבניכון בתריכון לירותת אחסנא לעלם בהון תפלוחון ובאחיכון בני ישראל גבר בחבריה לא תשעבדון בהון בקשיו: (תרגום יונתן)

רש"י והתנחלתם אתם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לכורך בניכם אחריכם ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם, שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם: והתנחלתם. כמו והתחזקתם: איש באחיו. להביא נשיא בעמו ומלך במשרתיו שלא לרדות **בפרך:** (רש"י)

אבן עזרא והתנחלתם. מבנין התפעל וכמוהו והתאויתם לכם: **לעולם בהם תעבדו.** מותרים רק כאשר מצאנו חז"ל שאמרו כי היא מצוה קבלנוה: וטעם **ובאחיכם בני ישראל.** שתעשה הפרש בין אחיך ובין הנכרי: (אבן עזרא)

בעל הטורים והתנחלתם אותם לבניכם. ב' דין ואידך והתנחלתם את הארץ זהו שאמרו חכמים דעבד אתקש לקרקעות לקנות בכסף ובשטר ובחזקה: (בעל הטורים)

[מז] וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר **משפחת** **גר:**

אונקלוס וארי תדבק יד ערל ותותב עמך ויתמספן אחוך עמה ויזדבן לערל תותב עמך או לארמי זרעית גיורא: (אונקלוס)

יונתן וארים תארע יד ערל ותותב דעמך ויתמספן אחוך עמיה ויזדבן לערל תותב דעמך או לשריש פולחנא נוכרא לה למשמשא לה ולפלחא דמזרעית גיורא: (תרגום יונתן)

רש"י יד גר ותושב. גר והוא תושב, כתרגומו ערל ותותב, וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב: וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מי גרם לו שיעשיר, דבוקו עמך: ומך אחיך עמו. מי גרם לו שימוד, דבוקו עמו, על ידי שלמד ממעשיו: משפחת גר. זהו עכו"ם, כשהוא אומר לעקר, זה הנמכר לעבודת אלילים עלמה (פס כ. ב"מ ע"א), להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטוב עצים, ולשאוב מים: (רש"י)

אבן עזרא או לעקר. כמו שרש והטעם ששב לדת ישראל והוא ממשפחת גר ואין ריע לו רק הוא כמו מלת ושרשך הפך וכן ואת סוסייהם תעקד: (אבן עזרא)

הרמב"ן משפחת גר. זה גוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש"י

מתורת כהנים (פרק ח א) ואם כן יאמר "או לעקר ומשפחת גר" וקרא עבודת כוכבים "עקר" בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה ואונקלוס תרגם לארמאי והוא הנכון והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא הגוי עצמו והוא מלשון עקר שרשוהי (דניאל ד יב) ואמר "משפחת גר" שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שנגאל אותו ואחר כך (בפסוק מט) צוה בקרובים שהם קודמים וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות ולכך אמר כאן (פסוק נה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים (הרמב"ן)

דעת זקנים וכי תשיג יד גר. גר זה מלכות מדי. תושב זו מלכות יון:

או לעקר משפחת גר. זו מלכות אדום שתעקר: (דעת זקנים)

[מח] אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו:

אונקלוס פתר דידפו פרקנא תהי ליה חד מאחיהי יפרקנה: (אונקלוס)

יונתן פתר דישתמודע לכוון דידפו מן יד פירקנא יהי ליה חד מן אחוי יפרקיניה: (תרגום יונתן)

רש"י גאולה תהי לו. מיד, אל תניחהו שיטמע (פ) עד שנת היובל, שהרי כל עכמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל, שהרי ציובל ילא, כמו שנאמר למטה, ויאל בנת היובל, ונכרי שתחת ידך הכתוב מדבר, (ג) ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין, מפני חלול השם (ב"ק קיג.), אלא כשאל ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הנכרי מן דמיו, אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה, נמאל שנה הנכרי עבודת שנה במנה, ואם שהה זה אללו חמש שנים ואל ליגאל ינכה לו חמשה מנים, ויתן לו העבד ט"ו מנים, וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) מלאתי צם הערוך מטמון תרגום טמיע ובערוך הגדול מלאתי ויחפרוהו ממטמונים תרגום מן טומעילא, כי אל השמש תרגום ירושלמי טמועת שמשאל. ורלה לומר, אל תניחהו עד שיהא טמון בין עובדי אלילים: (ג) מסברא אומר כן דאי בעובד אלילים שאינו תחת ידו מה אתה יכול לעשות לו עד שיאמר הכתוב עליו ויאל בנת היובל וגו': (שפתי חכמים)

הרמב"ן משפחת גר. זה גוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש"י מתורת כהנים (פרק ח א) ואם כן יאמר "או לעקר ומשפחת גר" וקרא עבודת כוכבים "עקר" בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה ואונקלוס תרגם לארמאי והוא

הנכון והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא הגוי עצמו והוא מלשון עקר שרשוהי (דניאל ד יב) ואמר "משפחת גר" שהגר והתושב שהשיגה ידו עמנו הוא סבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שנגאל אותו ואחר כך (בפסוק מט) צוה בקרובים שהם קודמים וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות ולכך אמר כאן (פסוק נה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם" לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים (הרמב"ן)

ספורנו אחרי נמכר גאולה תהיה לו. כבר בארו ז"ל (קידושין כ, ב) שלא תאמר מאחר שהלך זה ונעשה כומר לע"ז אדחה אבן אחר הנופל, תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה תהיה לו: (ספורנו)

כלי יקר אחרי נמכר גאולה תהיה לו. וכי סלקא דעתך שיגאלו קודם שהוא נמכר מה ת"ל אחרי נמכר, כי יש לומר מדקאמר לא ירדנו בפרך לעיניך. סד"א שזה עיקר הטעם לגאולתו, ואם כן אמתין עד שאראה הנהגתו עמו אם ירדנו או לא. קמ"ל שתיכף אחרי שנמכר אף על פי שלא עבד בו עדיין חייב אתה לגאלו כדי שלא ילמד ממעשיו ויאמר הואיל ורבי מגלה עריות, ועובד עבודה זרה, ומחלל שבת, אף אני כמותו. ואם נאמר שכל אחרי מופלג, נקט אחרי לרבותא שאפילו אם כבר היה אצלו שנים רבות וראית שאינו רודהו בפרך מכל מקום חייב אתה לגאלו כדי שלא ילמוד ממעשיו. (כלי יקר)

דעת זקנים אחרי נמכר גאולה תהי' לו. שנא' כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה: אחד מאחיו יגאלנו. נ"ל דהיינו הקב"ה שהוא אחד ואחיו שנא' למען אחי ורעי: (דעת זקנים)

[מט] או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל:

אונקלוס או אח אבוי או בר אח אבוי יפרקנה או מקריב בשרה מזרעיתה יפרקנה או דתדבק ידה יתפרק: (אונקלוס)

יונתן או אחבוי או בר אחבוי יפרקיניה או מקריב בשריה מזרעיתה יפרקיניה או תארע ידה או ידא דצבונרא יתפריק: (תרגום יונתן)

אבן עזרא או השיגה ידו. שמצא אבדה או ירש ממון מת ממשפחתו. והזכיר בתחלה האח והמשפחה כי הוא הדבר הנמצא ברוב: (אבן עזרא)

בעל הטורים בן דדו. חסר וי"ו אותיות בן דוד: (בעל הטורים)

דעת זקנים או דודו. זה הקב"ה שנא' זה דודי וזה רעי: או בן דודו. זה מלך המשיח שנא' בו אמר אלי בני אתה כמו שדרשוהו ז"ל במסכת סוכה: או השיגה ידו. ע"י מצות וזכיות שבידו ונגאל: (דעת זקנים)

[נ] וחשב עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים

כימי שקיר יהיה עמו :

אונקלוס ויחשב עם זבנה משתא דאזבן לה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינוהי במנן שניא כיומי אגרא יהי עמה : (אונקלוס)

יונתן וידייק עם ערלאה דזבניה משתא דאזבן ליה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינו במנן שניא הי כיומי אגרא יהי עמיה : (תרגום יונתן)

רש"י כימי שקיר יהיה עמו. השבון המגיע לכל שנה ושנה יחשוב כאלו נשכר עמו כל שנה צמנה, וינכה לו: (רש"י)

אבן עזרא קנהו. בה"א ובלא ה"א שוה: המכרו. שם הפעל מבנין נפעל והשנים שיעמוד עמו כימי שקיר יהיה: (אבן עזרא)

ספורנו וחשב עם קונהו. אף על פי שהקונה הוא גוי כבוש תחת ידך וקנה שלא כהוגן לא ימשכנו ויצא. (נא) אם עוד רבות בשנים. אין ספק שאחר ששהא העבד בבית אדוניו זמן רב תהיה פעולתו יותר מעולה ממה שהיתה בתחלת הכנסו לעבוד לכך אמר שאף על פי שיש זמן הרבה עד סוף זמן ממכרו ואין ספק שלא היתה פעולתו על אותו השלימות שהיתה עתידה להיות אם היה שוהא כל הזמן מכל מקום יגרע מדמי מכר כפי כסף מקנתו כאמרם ז"ל בשני מערכים נתרבה כספו מכסף מקנתו: (ספורנו)

דעת זקנים וחשב עם קונהו. זה עשו שקנהו בעוה"ז: כימי שקיר יהיה עמו. שישבו לו שכירותו כד"א מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו וגו': (דעת זקנים)

[נא] אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו:

אונקלוס אם עוד סגיות בשניא לפומהו תב פרקנה מכסף זבינוהי: (אונקלוס)

יונתן אין עד כדון אית סגי בשניא לפום סמוכהון יתיב פורקניה מכסף זבינוי: (תרגום יונתן)

רש"י אם עוד רבות בשנים. עד היוכל: לפיהן. הכל כמו שפירשתי: (רש"י)

אבן עזרא וי"ו ואם עוד רבות בשנים. כפ"א רפה בלי ישמעאל והטעם בין היות השנים הנשארות רבות או מועטות: לפיהן ישיב גאל. תו. על כסף מקנתו כן יחשב לו: (אבן עזרא)

בעל הטורים אם עוד רבות בשנים. רבות בגימ' יוצא בגירעון כסף: (בעל הטורים)

[נב] ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היבל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו:

אונקלוס ואם זער ישתאר בשניא עד שתא דיובלא ויחשב לה כפום שנוהי תב ית:

פּוּרְקָנִיהַ :

(אונקלוס)

יונתן וְאִם קָלִיל שְׁתִּירֹון בְּשִׁנְיָא עַד שְׁתָּא דְיוֹבְלָא וַיַּחֲשֵׁב לִיהַ כְּפּוּם סְכוּם שְׁנוֹי
יְתִיב ית פּוּרְקָנִיהַ : (תרגום יונתן)

בעל הטורים שניו. ג' דין ואידך ורב שיהיו ימי שניו. מספר שניו ולא יחקר. פי
כפי שניו בין אם הם רבים כדכתיב ורב שיהיו ימי שניו או מועטים כדכתיב
מספר דהיינו מועטים כמו מתי מספר לעולם ישיב גאולתו. י"ד פעמים כתיב
יובל בפי כנגד י"ד יובלות שהיו בארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה. וי"ט פעמים
גאולה יגאלנו ונגאל כנגד י"ט ברכות לכן צריך לסמוך גאולה לתפלה: (בעל
הטורים)

ספורנו ואם מעט נשאר. באופן ששכר שני הפעולה הטובה שעברו עודף על הראוי
כפי חשבון המכר יגרע הראוי לפעולת השנים שעברו כאמרם ז"ל (שם) נתמעט
כספו כפי שניו: (ספורנו)

[נג] כְּשִׁכִּיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יְהִיָּה עֲמוֹ לֹא יִרְדְּנוּ בְּפָרְךָ לְעֵינֶיךָ :

אונקלוס כְּאֶגִּיר שָׁנָא בְּשָׁנָא יְהִי עֲמִיהַ לָּא יְפֻלַּח בֵּיהַ בְּקִשְׁיֹו לְעֵינֶיךָ : (אונקלוס)

יונתן הִי כְּאֶגִּיר שָׁנָא בְּשָׁנָא יְהִי עֲמִיהַ לָּא יִשְׁעֲבִיד בֵּיהַ בְּקִשְׁיֹו וְאַנְתָּ חָמִי לִיהַ :
(תרגום יונתן)

רש"י לֹא יִרְדְּנוּ בְּפָרְךָ לְעֵינֶיךָ. כְּלוֹמַר (ה) וְאַתָּה רֹאה: (רש"י)

שפת חכמים (ה) ואם תאמר והיאך אני יודע אם כוונתו לרדותו בפרך שהרי לעיל
פירש רש"י לא תרדה בו בפרך מלככה שלא לצורך וזה אינו יכול לידע שמה הוא
לצורך. ועוד קשה מה שפירש רש"י לעיל אם תאמר צמי אשתמש בו. ומאי קשה
ליה לרש"י והרי כל מה שהוא צורך לו מותר להשתמש בעבד עברי. ויש לומר
דמה שפירש רש"י לעיל לא תרדה בו בפרך מלככה שלא לצורך כדי לענותו הכי
פיורשו שלא תאמר לו החם לי כוס זה ואינו צריך לו או עדור תחת הגפן זו עד
שאצא אפילו הוא לצורך שמה לא יצא לעולם אם כן מתורץ הכל, מה שפירש
רש"י ואם תאמר אם כן צמי אשתמש שהרי אפילו מלככה שהוא לצורך אסור
להשתמש כדפירש רש"י, וגם מתורץ מה שפירש רש"י ואתה רואה לפי שאתה יכול
לראות אם אומר עשה לי מלככה זו עד שאצא אפילו הוא לצורך נקרא רידוי
הואיל ואמר עד שאצא: (שפת חכמים)

אבן עזרא כְּשִׁכִּיר שָׁנָה. לְהוֹסִיף לֹא יִרְדְּנוּ בְּפָרְךָ לְעֵינֶיךָ לֹא נִעְזֹב הַגֵּר לְרִדּוֹת בּו
בְּפָרְךָ : (אבן עזרא)

דעת זקנים לֹא יִרְדְּנוּ בְּפָרְךָ. שְׂמוּזָהֲרִין אֹהֵ"ע שְׁלֹא לְהִשְׁתַּעֲבֵד בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר
מִדָּאִי כְּדָאִי בְּשִׁלְהִי מִס' כְּתוּבוֹת : (דעת זקנים)

[נד] ואם לא יגאל באֶלָּה וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיָּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ :

אונקלוס ואם לא יתפַּרַק בְּאֵלָיו וְיָפֹק בְּשֵׁתָא דְיִבְלָא הוּא וּבְנֵיהּ עִמָּה : (אונקלוס)

יונתן וְאֵין לָא יתְפַרַק בְּאֵילָיו שְׁנָא וְיָפֹק בַּר חוֹרִין בְּשֵׁתָא דְיִבְלָא הוּא וּבְנָיו
עמיה : (תרגום יונתן)

רש"י ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל, ואינו נגאל בשש: (הוא ובניו עמו. הנכרי
חיב במזונות **בניו:** (רש"י)

אבן עזרא ואם לא יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל ויש אומרים על ידי אלה
הנזכרים : (אבן עזרא)

דעת זקנים ואם לא יגאל באלה. המשפטי אשר תשים לפניהם שלא קיימו
המצות מ"מ לא אניחם בגלות אלא ויצא בשנת היובל כלו' ביום שימשוך הקב"ה
ביובל ויתקע בשופר כדכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים
וגו' : הוא ובניו עמו. הקב"ה ובני ישראל עמו שנא' ושב וקבצך ישוב לא נא' אלא
ושב : (דעת זקנים)

[נה] מפטיר כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ
מצרים אני יהנה? אלהיכם :

אונקלוס אַרִי דִּילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִין עֲבָדֵי אֲנֹן דִּי אֶפְקִית יְתְהוֹן מְאַרְעָא דְמִצְרַיִם
אָנָּא ?? אֶלְהִכּוֹן : (אונקלוס)

יונתן אָרום דִּילִי הִינּוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשִׁתְּעַבְדוֹן לְאוֹרֵייתָא עֲבָדֵי הִינּוֹן דְאַפִּיקִית
יְתְהוֹן פְּרִיקִין מְאַרְעָא דְמִצְרַיִם אָנָּא הוּא יְיָ אֶלְהִכּוֹן : (תרגום יונתן)

רש"י כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן
מלמטה, כאלו משעבדן מלמעלה: (רש"י)

אבן עזרא כי לי בני ישראל. טעם שתודיעו כן הגר הקונה העבד הישראלי : (אבן
עזרא)

אור החיים כי לי בני ישראל עבדים וגו'. צל"ד למה כפל לומר עבדים עבדי הם,
ונראה כי יכולין לומר על זה הדרך כי לי בני ישראל עבדים מעיקרם קדושים מבטן
ומהריון בשורש נפשותם הגם שלא היה מוציאם ממצרים, וכל זה למה שממנו
ואליו, אבל מה שמהם לחייבם להחזיק את עצמן לעבדים עבדי הם אשר
הוצאתי אותם מארץ מצרים שהוא טעם מוכרת להם ומחייב להתייחס להם
שם עבדות :

אני ה' אלהיכם. טעם שהתחיל הכתוב לדבר דרך נסתר כי לי וגו' עבדי הם וגמר

אומר לנוכח אני ה' אלהיכם, אולי כי לצד שמצוה לקונה עבד עברי שישלחנו בשנת היובל, לזה נתן לו הטעם לצד שהוא עבד ה' כאומרו עבדי הם, ולצד שיאמר הקונה כי טעם זה יוצדק לגבי העבד שלא יפקיע עבודתו וימכור עצמו לצמיתות אבל הקונה אין עליו חיוב, ומה גם אם הוא מוכר עצמו לגר תושב או לעקר הוא העובר על מצות ה', לזה גמר אומר אני ה' אלהיכם מדבר עם הקונה שעמו התחיל לדבר בתחלת הפרשה כי תקנה ועם אותם שצוה אותם לנוכח לא ירדנו בפרך לעיניך, כי דבר מלך שלטון עליהם לקיים כל הכתוב: (אור החיים)

דעת זקנים כי לי בני ישראל עבדים. ולא עבדי עשו: אני ה' אלהיכם. וכתוב עוד לא תעשו לכם אלילים ומה שייך זה לכאן אלא אומר אני שבא ליתן טעם על מה אנו נגאלין בלא קיום המצות שהרי מ"מ קיימו דבור לא יהי לך אלהי אחרים: (דעת זקנים)

ויקרא פרק-כו

א לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משפית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה פי אני יהוה אלהיכם:

אונקלוס לא תעבדון לכוון טעון וצלם וקמא לא תקימו לכוון ואבן סגדא לא תתנו בארעכון למסגד עליה ארי אגא יי אלהכון: (אונקלוס)

יונתן לא תעבדון לכוון טעון וצילמין וקמתין מטול סגודא לא תקימו לכוון ואבן מציייר לא תתנו בארעכון למגחן עליה ברם סטיו חקיק בציורין ודיוקנין תשון בארעית מקדשיכון ולא למסגוד לה ארום אגא יי אלהכון: (תרגום יונתן)

רש"י לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לנכרי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות (ו) אף אני כמותו, הואיל ורבי עובד עבודת אלילים אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו, לכך נאמרו מקראות הללו (ת"כ פרק ט, ו.א). ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר, בתחלה הזהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על השביעית, סופו למכור מטלטליו, לכך סמך לה, וכי תמכור ממכר, (מה כתיב ביה או קנה מיד וגו' דבר הנקנה מיד ליד) לא חזר בו, סוף מוכר אחוזתו, לא חזר בו, סוף מוכר את ביתו, לא חזר בו, סוף לזה צרבות, כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות, לא חזר בו, סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו, לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי: ואבן משפית. לשון כסוי, כמו ושכתי כפי (שמות לג, כב.), שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: להשתחוות עליה. אפילו לשמים, לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא, (ז) ואסרה תורה לעשות כן, חוץ (ח) מן המקדש: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ואם תאמר בשלמא עבודת אלילים וקצת כתיבי בקרא הכא
 בפירוש אללא גילוי עריות לא הוזכר בקרא למה נקט רש"י גילוי עריות. ויש לומר
 אף שלא נזכר בקרא גילוי עריות רמז גם כן על גילוי עריות כיון שהזכיר עבודת
 אלילים כדאמר במדרש שני שדיך וכו' שהיו השני לוחות מכוונים דבור כנגד דבור
 לא תנאף כנגד לא יהיה לך דהיינו גילוי עריות. אי נמי על דרך שאמרו לא עבדו
 ישראל עבודת אלילים לא כדי להתירם בעריות, והא דהזכיר קצת דהא כל
 המחלל קצת כאלו כפר בצריאת שמים וארץ. אי נמי כגון שיקנה העבד למשכב
 זכור והיינו עריות: (ז) ואם תאמר מנא ליה לרש"י שהשתחוואה בפישוט ידיים
 ורגלים, ויש לומר דלעיל בפרשת וישב כתיב להשתחוות לך ארצה שמע מינה
 דהשתחוואה בפישוט ידיים ורגלים היא: (ח) ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא אף
 במקדש אסור לעשות כן, ויש לומר דכתיב בקרא ואבן משכית לא תתנו בארצכם
 להשתחוות עליה משמע בארצכם אסרה תורה אבל במקדש לא אסרה תורה:
 חסלת פרשת בהר (שפתי חכמים)

אבן עזרא לא תעשו לכם אלילים. בעבור שנמכר לגוי הזהיר על עבודת כוכבים
 שלא ישמש אדוניו בפסל ולא יעבוד אדוניו בשבת ובזה יקנהו הנכרי: (אבן עזרא)

הרמב"ן לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר שלא יאמר
 הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים אף אני אעבוד עבודת כוכבים הואיל ורבי מגלה
 עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת תלמוד
 לומר לא תעשו לכם אלילים את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו הזהיר כן
 הכתוב על המצות לשון תורת כהנים (פרק טו) ופירושה שהזכיר הכתוב עבודה זרה
 ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לגוי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא
 ממנו והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן ויש
 גורסין "הזכיר ס"א הזהיר כאן" ואם הגירסא כך רמזו שכל המצות בכלל השבת
 והמקדש והמשכיל יבין (הרמב"ן)

בעל הטורים ופסל. הפ"א עקומה לוי לך שכל המודה בע"א כאילו כופר בכל
 התורה כולה שניתנה מנשיקות פיהו של הקב"ה: (בעל הטורים)

ספורנו לא תעשו לכם. אף על פי שתשתעבדו לאומות כמו שעשה זה שמכר עצמו
 לגוים לא תמירו כבודכם בלא יועיל וזה שלא יטעו כמו שהזכירו ז"ל (סנהדרין
 קה, א) שטעו רבים בעת הגולה שאמרו לנביאים עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה
 בעלה כלום יש לזה על זה כלום וזה כי אפילו אחר כל שעבוד אתם עבדי כמו
 שהזכירו ז"ל (שם) שהשיבו הנביאים על זה כאמרם כורש עבדי נבוכדנצר עבדי
 עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי: **כי אני ה' אלהיכם.** נכסים למי אפילו
 בימי השעבוד כאמרו ואף גם זאת לא מאסתים כי אני ה' אלהיכם: (ספורנו)

דעת זקנים ואבן משכית. אבן שיש בו צורה ובנ"א מסתכלין בה ומשתחויים עליה
 דדומה משתחוה לצורה ומשכית ל' שכיח שהכל סכין ביופיה: (דעת זקנים)

[ב] אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה: (פפפ)

אונקלוס ית יומי שַׁבְּתָא דִּילִי תִטְרוּן וּלְבֵית מִקְדָּשֵׁי תִהוּן דְחִלּוּן אֲנָא יְיָ: [פפפ] (אונקלוס)

יונתן ית יומי שַׁבְּתָא דִּילִי תִטְרוּן וּלְבֵית מִקְדָּשֵׁי תִהוּן אֲזִלּוּן בְּדַחְלָתַי אֲנָא יְיָ: (יונתן)

רס"י אֲנִי ה' נֶאֱמַן לְסֵלֶם סָכְרָ:

חסלת פִּרְשָׁת זְהָרָ: (רס"י)

אבן עזרא ומקדשי תיראו. שיבא למקדש שלש רגלים ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אלילים בעבור שאמר עבדי הם ואחר שהם עבדי יעבדו אותי לבדי ולא אחרים: **ופסל**. ידוע. ומצבה לפסל: **משכית**. שם כמו מרבית וטעמו אבן מצויירת מגזרת עברו משכיות לבב שכיות החמד': **לא תתנו בארצכם**. זה משפט עבודת כוכבים במרקולים: **כי אני ה' אלהיכם**. לי תשתחוו ובתרגום ירושלמי כן: **את שבתותי תשמרו**. שנות השמיטה: **ומקדשי תיראו**. שנת היובל. כי כן כתוב קדש תהיה לכם ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי מטעם ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה והטעם שתבואו בכל שבת להשתחות לפני ולא על אבן משכית רק מקדשי והנה הזכיר היום הנבחר כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתי וגם הזכיר המקום הנבחר: **וטעם אני ה'**. ששבתתי מכל מלאכה בשבת וכבודי דר במקדש על כן הזכיר מלת תיראו:

חסלת פִּרְשָׁת **בהר** **סיני** **אבן** **עזרא**

בעל הטורים את שבתותי תשמרו. סמך לע"א ששקול שבת כנגד ע"א וסמך לו את מקדשי תיראו שאין בנין בה"מ דוחה שבת: **את שבתותי תשמרו**. הרי שכתב שמירה אחר השבת שמור את יום השבת הרי שמירה לפניו שצריך שמירה בין מלפניו בין מלאחריו והוא תוספת מחול על הקודש: (בעל הטורים)

אור החיים את שבתותי תשמרו וגו'. צריך לדעת למה חזר הכתוב וצוה כאן על השבת, ונראה שנתכוין להסמיק מצות שבת למצוה שלפניה דכתיב לא תעשו לכם אלילים וגו' לומר כשם שע"ז שקולה ככל התורה גם מצות שבת שקולה ככל התורה כולה, גם עוד יכוין לומר על השמיטות שהם נקראים שבתות דכתיב (לעיל כ"ה ב') שבת לה' שמזהיר עליהם לשומרם, וסמך לאזהרה זו אומרו **ומקדשי תיראו** על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ה) לא נחרב הבית אלא בשביל שלא שמרו מצות שביעית, וכן אמר הכתוב (לקמן כ"ו ל"ד) אז תרצה הארץ את שבתותיה, והוא עצמו אומרו **את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו** שלא תסבבו להחריבו כשלא תקיימו מצות השבתות, ויש לך לדעת כי הגם שה' משליך חמתו על ביתו ונחלתו לחללה לכפרת עון כאומרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מזמור לאסף עם כל זה על הכל יביא ה' במשפט כל המסבב בחטאו את הדבר הרע הזה ביום המשפט הנורא כשיעמוד בעל הבית המקודש ויתבע האיש המגרש, ומה גם למה שאמר הנביא (הושע י"א) לא אבא בעיר ודרשו ז"ל (זוהר ח"א א'): נשבע הקדוש ברוך הוא כו' אנה יוליך את חרפתו ומה מענה בלשונו

ומה גמול יעריכנו, והוא מה שרמז הכתוב כאן באומרו ומקדשי תיראו כי עונשו גדול, וישער מזה עונש השמיטה, לשומרה:

חסלת פרשת בהר סיני (אור החיים)

ספורנו את שבתותי תשמורו. אף בימי השעבוד אף על פי שהמנוחה בהם זכר לחירות: ומקדשי תיראו. המקומות המקודשים בגלות והם בתי כנסיות ובתי מדרשות אף על פי שחרב בית המקדש כאמרו ואהי להם למקדש מעט ואמרו ז"ל (מגילה כט, א) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות: חסלת פרשת בהר (ספורנו)

דעת זקנים את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. אתקש מקדש לשמירת שבת לוי לך מה שמירת שבת לעולם שנא' אות היא לעולם אף מורה מקדש לעולם שאף בחורבנו אסור ליכנס בו: (דעת זקנים)

פרשת בחקתי

ג אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם:

אונקלוס אם בקימי תהכון ונת פקודי תטרון ותעבדון יתהון: (אונקלוס)

יונתן אם בחקתי אין בקימי אורייתי תהכון ונת סדרי דיני תטרון ותעבדון יתהון: (תרגום יונתן)

רש"י אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו (א) הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקותי, תלכו שתהיו עמלים (ב) בתורה: ואת מצותי תשמרו. הו עמלים בתורה על מנת לשמור (ג) ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה, א) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: (רש"י)

שפת חכמים (א) הכי גרסינן כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי קיום המצות אמור וכו', ואם כן פירוש ואם בחקותי תלכו בעמלים סתם, ואת מצותי תשמרו בעמלים על מנת לשמור ולקיים: (ב) מדכתיב תלכו ולא כתיב תלמדו אלא ללמדך שתלכו

אחר מדרש חכמים: (ג) לזונו בזה להא אחרי כן כתיב ונתתי גשמיכם וגו'. והוא משמע שיתעסקו בתורה על מנת שיקבלו שכר והלא אמרו רבותינו זכרונם לברכה אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס לכך פירש על מנת לקיים כו' כמו שנאמר ולמדתם אותם ושמתם לעשותם שמשמע שישמרו בלבם צעת פעמלים בזה לעשות כל האמור בזה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אם בחקתי. תשמרו ועשיתם. מצוה ללמוד וללמד ולעשו'. וי"ו ונתתי כו"ו והארץ היתה תהו ובהו ולעולם כאשר המלה מלרע עם וי"ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר חוץ ממתי מעט: (אבן עזרא)

בעל הטורים אם בחקתי תלכו. בגי' עמלים בדברי תורה. סמך אם בחקותי לשבת וע"א לומר ששקולים הם ככל המצות והחוקים. ועוד סמך שבת לונתתי גשמיכם בעתם דהיינו בלילי שבתות: **אם בחוקתי תלכו**. ר"ת אבת שתלכו בדרכי אבות. בחוקתי תלכו. היא היראה וכתוב יראת ה' היא אוצרו אם תמלאו את אוצרותי אמלא אוצרותיכם יפתח ה' לך את אוצרו: **ועשיתם אתם**. אותיות אמת א"י שתתעסקו בתורה דכתיב בה עשיה שכל טוב לכל עושיהם. י' פסוקים מאם בחקותי (ר"ל מן ונתתי) עד ואולך אתכם קוממיות כנגד עשרה ברכות שביתן לך וכנגד עשרת הדברות: (בעל הטורים)

אור החיים אם בחקתי תלכו וגו'. בתורת כהנים אמרו ז"ל יכול אלו המצות כשהוא אומר ואת מצותי וגו' הרי המצות אמורות מה אני מקיים אם בחקתי להיות עמלים בתורה ע"כ, וטעם שקרא הכתוב עמל התורה חוקה, לצד שיש בה מצוה אפילו ללמוד דברים שלמדם פעמים וגו' והם נטועים אצלו, כי חפץ ה' בעסק התורה חוקה חקק ותמצא שאמרו ז"ל (קהלת רבה פ"ג) כי לטעם שילמוד האדם תורה בחשק תמיד גזרה חכמתו יתברך שיהיה האדם לומד ושוכח, וטעם אומרו **חקתי** לשון רבים, ירמוז לבי' תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ומסורת התיבה לשון יחיד שאין וא"ו בין קו"ף לתי"ו, לומר כי תורה שבעל פה היא כלולה בתורה שבכתב ושם בנינה. עוד רמז באומרו **חקתי** לשון רבים על דרך אומרו (יהושע א' ח') והגית בו יומם ולילה, שצריך לקבוע עתים בתורה ביום ובלילה, והמסורת לשון יחיד כי ב' העתים הם ביום אחד:

עוד ירצה כי צריך האדם בקיום מצות התורה ב' דברים, הא' ללמוד לעצמו, והב' ללמד לאחרים דכתיב (דברים י"א) ולמדתם אותם את בניכם ושננתם וגו', לזה אמר **חקתי** לשון רבים ללמוד וללמד, לשמור ולעשות כאומרו ואת מצותי תשמרו **ועשיתם** אותם:

וטעם אומרו לשון הליכה לומר שצריך לעסוק בתורה אפילו בהליכתו על דרך אומרו (דברים ו') ובלכתך בדרך באהבתה ישגה תמיד וגו':

ב) עוד ירצה על דרך מה שאמרו ז"ל (ויק"ר פל"ה) בפסוק חשבתי דרכי וגו' שהיה דוד חושב לעשות ענינים ורגליו מוליכים אותו מעצמם אל בית המדרש לרוב החפץ והרצון והרגילות בדבר, והוא אומר **אם בחקתי תלכו** פירוש הליכתכם מעצמה תהיה אחריה כמאמר דוד לרוב החשק והרגילות:

ג) עוד ירצה על פי מאמרם ז"ל (זוהר ח"ג ר"ב). כי התורה יש בה ד' דרכים והם

פשט רמז דרוש סוד ומאלו נפרדו ע' פנים וכל אופן לכמה אורחין ושבילין ונתיבות, והוא מה שאמר **חקתי** לשון רבים, **תלכו** פירוש בכל אורחין ושבילין ילך בהם בפירוש הכתובים ולא יאמר שאין בתורה אלא פשט המובן לכל:

ד) עוד ירצה באומרו **תלכו** על דרך אומרו (משלי ג') בכל דרכיך דעהו וגו', וכתב רמב"ם בפרק ג' מהלכות יסודי התורה (הלכות דעות) וז"ל ישים אל לבו כדי שיהיה גופו שלם וחזק כדי שתהיה וכו' לדעת את ה', שאי אפשר שיבין ויסתכל בחכמות וכו', נמצא המהלך בדרך זה כל ימיו עובד ה' ע"כ, והוא מאמר הכתוב כאן **אם בחקתי תלכו** בשביל עסק התורה תלכו בכל דרככם באכילה וכו' במשתה בדיבור וכו' בכל מעשה המסובב מהטבעיות:

ה) עוד יתבאר על דרך אומרו ז"ל (סנהדרין ל"ד) שהרשות נתונה ללומדי תורה לפרש בה ולדרוש בכמה אורחין ושבילין ותלמיד ותיק יחדש בדרשת הכתובים כאשר יוכל הכתוב שאת ככל אשר תשיג ידו בתורתו, ויצו ה' כאן באומרו **אם בחקתי** שהיא התורה **תלכו** בפרדסה תנאי הוא הדבר ואת מצותי וגו', פירוש שלא יהיה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שלא לטהר את הטמא ועשיתם אותם שלא לטמא את הטהור, והוא מאמר ז"ל (אבות פ"ג) המגלה פנים בתורה שלא כהלכה אין לו חלק לעולם הבא:

ו) עוד יתבאר על דרך אומרו (אבות פ"ב) ולא עם הארץ חסיד פירוש שאסור לעם הארץ להתנהג בחסידות שיעשה חומרות וגדרים כמנהג החסידים, כי לפעמים יעשה חומרא בדבר שהוא אדרבה עבריין, כי ימצא חסיד שירצה לגדור עצמו לקיים מצות עונה בימים המקודשים ותהיה בעיניו מצוה גדולה לשמש מטתו בליל כיפור, כמו ששמענו שהיה מעשה כן וכדומה, לזה ציוו חז"ל שאין לעם הארץ להתנהג במדת חסידות, והוא מאמר ה' כאן **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה, אז **ואת מצותי תשמרו** פירוש תעשו לכם משמרת כדי לקיימם גדרים ושמירות ולא זולת זה:

ז) עוד ירצה על דרך אומרו ז"ל (אבות פ"ד) הוי גולה למקום תורה, שצריך לכתת רגליו ממקום למקום ללמוד תורה, וצא ולמד דבריהם ז"ל בגמרא (חגיגה ה'): כי כולן היו גולין ללמוד ויש שהיה הולך ששה חדשים וחוזר כמו כן לעסוק ביום א', והוא אומרו **אם בחקתי** שהיא עסק התורה צריכים שתלכו ממקומכם אחריה, גם כדי שתהיו פנויים אין נכון ללמוד והוא בביתו כי יטרדוהו בצורכי הבית, לכן יעזוב איש את אביו ואת אמו ויסע ממקומו ללכת אחריה:

ואומרו ואת מצותי תשמרו. יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת שבת (ל"א): מכריז ר' ינאי חבל על מאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד, שעיקר עסק התורה צריך שיהיה לשמור ולעשות, והוא אומרו **אם בחקתי** וגו' שהוא עסק התורה תנאי הוא הדבר ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, ואמר **ואת מצותי** יתבאר על דרך אומרו בגמרא (ברכות י"ז): הלומד שלא לשמה נוח לו שלא נברא, והקשו בתוספות עם אותה שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ותרצו כי הם ב' אופנים שלא לשמה, א' לקנטר, וא' להתכבד, לקנטר נוח לו שלא נברא, להתכבד יעסוק שמתוך וכו', והוא מאמר ה' **אם בחקתי תלכו** ותנאי הוא הדבר ואת מצותי שבה ב' מצות הצריכין בלימודה שלא ילמדו לא לקנטר ולא להתכבד, אז **תשמרו ועשיתם אותם** מבטיח הכתוב שהגם שתבא עבירה לידו יהיה ניצול ממנה, וכאומרם (סוטה כ"א). תורה מגינא ומצללא מיצר הרע, וכמו שאמרו במסכת עבודה זרה

(י"ז). באותה מעשה של ר' חנינא ור' יונתן שחלפו אפיתחא דזונות וכו' דכתיב (משלי ב') מזימה תשמור עליך וגו', ודקדק לומר **ועשיתם** על דרך אומרם ז"ל (קידושין ל"ט): ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, והעמידוהו כשבאה עבירה לידו וניצול ממנה, הגם שאינה אלא שמירה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה מעשה מצות:

והגם שדרש רבא (פסחים נ'): בפסוק כי גדול עד שמים חסדך זה הלומד שלא לשמה אלא להתכבד, הטעם לא שיש רצון הבורא בלימוד זה אלא לתכלית היוצא ממנו שיבא ללמוד לשמה, ותורה זו אין בסגולתה להציל מיצר הרע בבא עבירה לידו, ובזה יש לתרץ מה שהקשו שם בסוטה לרבי יוסף שאמר תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקו בתורה אמאי לא אגינא עליהו ע"כ, לדברינו אין קושיא שהם היו לומדים מתחלתם שלא לשמה ואין כח בתורה כזו להגין עליו מיצר הרע:

ח) או יאמר על זה הדרך להיות שיש שני סברות (ע"ז י"ז) אחת של ר' חנינא ואחת של ר' יונתן א' אמר נחלף אפתחא דע"ז דנכיס יצריה, וא' אמר נחלף אפתחא דזונות כי היכי דנכפייה ליצרן ונקבל אגרא, ובא הכתוב כאן והכריע עם האומר נחלף אפתחא דזונות, והוא אומר **אם בחקתי תל**.

כו פירוש יכולין אתם לילך ואני מבטיחכם שאת מצותי תשמורו שיהיו כופין יצרים, ואם תאמר ולמה יכניס עצמו בספק זה, לזה אמר **ועשיתם אותם** כדי שתטלו שכר כעושה מצוה כיון שבא לידכם העון, והוא מאמרם שם ונכפייה ליצרין **כי היכי דנקבל אגרא:**

ט) או ירצה על דרך אומרם ז"ל במשנת חסידים (אבות פ"ו) התורה נקנית במ"ח דברים, כי לא כל הרוצה לקנות תורה ישיג קניינה אלא באמצעות המ"ח דברים, והוא מה שאמר כאן **אם בחקתי תלכו** אם אתם חפצים להשיג התורה תנאי הוא הדבר ואת מצותי תשמורו ועשיתם אותם שהם אותם המ"ח דברים, כי יש בהם בחי' המניעות וכנגדם אמר תשמרו, ויש בהם בחינת המעשה וכנגדם אמר ועשיתם וגו':

י) עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בו מה שאין בעסק המצות, כי עסק המצות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכרנה צדקתו ביום פשעו, אבל מצות עסק התורה מבטיחו כי כל העוסק בתורה צדקתו עומדת לעד, וילך עמו צדקו על דרך אומרם (סוטה כ"א). כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון, ועיין מה שפירשתי בפרשת אחרי מות (י"ח ד') את חקתי תשמרו ללכת בהם:

יא) עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שבת סג.) בפסוק אורך ימים בימינה וגו' שהמיימינים בה שכרם לעולם העליון, והמשמאילים בה שכרם בעולם הזה, הוא מה שאמר כאן **אם בחקתי** שהיא עסק התורה, תהיה כוונתכם בעסק זה לא לתכלית עולם הזה והוא כת המשמאילין בה, אלא תלכו תהיה כוונתכם לתשלומין כשתלכו לעולם העליון, והוא כת המיימינים:

יב) עוד יתבאר על פי דבריהם ז"ל במשנת חסידים (אבות פ"ג) כל שחכמתו

מרובה ממעשיו וכו' וכל שמעשיו מרובים וכו', והוא מה שרמז הכתוב באומרו **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה ולפי ערך זה תהיה שמירת המצות וקיומן כדי שלא תהיה חכמתו מרובה ממעשיו, והוא אומרו סמוך למצות עסק התורה ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם:

יג) עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (פאה פ"א) אלו דברים וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם, והוא אומרו **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה מעלה אני עליכם גם כן ששמרתם מצותי ועשיתם אותם:

יד) או ירצה על דרך אומרו (לעיל ז' ל"ז) זאת התורה לעולה ולמנחה, ודרשו ז"ל (מנחות ק"י). אדם עוסק בפרשת עולה מעלה עליו כאלו הקריב עולה וכו', על דרך אומרו (הושע י"ד) ונשלמה פרים שפתינו, ולא זה בלבד אלא כל מצוה ומצוה שאינה בפרק השג יד כשאדם לומד מצותה בתורה כאלו עשאה, והוא מאמר הכתוב **אם בחקתי תלכו ואת מצותי** וגו' אותם שאין מציאות לעשותם תשמרו פירוש תהיו מחכים אותם מתי יבואו לידכם לעשותם, מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם גם כן, והוא אומרו **ועשיתם אותם** לומר לא שכר מחשבה לבד אני נותן, והגם שכתבנו בסמוך ותלמוד תורה כנגד כולם, יש מצות שמבטלין תלמוד תורה בשבילן כגון מעשה הקרבנות וכדומה, ולבחינה זו צריך שילמוד מצותה ויקו לעשותם:

טו) או יאמר על זה הדרך שלא יאמר אדם כיון שתלמוד תורה ימלא מקום המצות אם כן הרי הוא פטור ממעשה המצות אשר תזדמן לפניו, תלמוד לומר **אם בחקתי תלכו** שהוא עסק התורה, **ואת מצותי** שהם לא תעשה תשמרו, לא מפני זה תהיו פטורין מקיום מצות אלא ועשיתם אותם, ומה שפירשתי שהוא שקול הוא פרט למזדמן שאינו יכול להתקיים על ידי הזולת:

טז) עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (ברכות י"ד). שאסור לאדם לשום לדרך פעמיו עד שיקדים דברי תורה דכתיב (תהלים פ"ה) צדק לפניו יהלך וישם לדרך וגו', וצא ולמד מה שאמרו בזה (ח"א ס"ט) על ההולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה שמתחייבים בנפשם, והוא מאמר ה' **אם בחקתי תלכו** פירוש כשיש לימוד תורה, תלכו אז תלך לבטח, כי כשיש עסק התורה כוחותיה מלוין את האדם:

יז) עוד נתכוין לומר מה שאמרו ז"ל (שבת ס"ג). חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו כאלו עשאה, והוא מאמרו **אם בחקתי תלכו** לשון עתיד פירוש תחשבו ללכת וגו', תשמרו גם כן תחשבו לעשות שמירה ועשיתם אותם פירוש מעלה אני עליכם כאלו כבר עשיתם אותם:

יח) עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סוכה מ"ה): כי ג' הדרגות בבני עליה הא' המסתכלים באספקלריא דלא נהרא, ב' המסתכלים באספקלריא דנהרא, הג' דעיילי בלא בר, ופירשתי על דרך זה פסוק (איוב ג') קטון וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו, קטון הוא המסתכל באספקלריא דלא נהרא בסוד (בראשית א' ט"ז) המאור הקטן, גדול הוא המסתכל באספקלריא דנהרא בסוד (שם) המאור הגדול, ועבד חפשי מאדוניו זה שעולה בלא רשות, שה' אדוניו נתן לו חפשיות ללכת בכל אשר יחפוץ, ואין אני יודע במה יושג הכבוד הגדול הזה, לזה בא מאמרו יתברך **אם בחקתי** פירוש באמצעות השתדלות התורה כמצטרך בזה אין אתם צריכין לרשיון להוליד אתכם אלא אתם מעצמכם תלכו בלא בר:

יט) עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין ק"ב). שאמר הקדוש ברוך הוא לירבעם חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן וכו' ע"כ, ואמרו המקובלים כי טיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו, אשרי אנוש יזכה לו, ויאמר אדם במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן ואמר אם בחקתי באמצעות עסק התורה תלכו היא הליכה נעלמה מעיני כל חי שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים:

כ) עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (ילקוט תהלים תתל"א) כי כשברא ה' אדם הראשון בעולם הזה לא בראו לשבת בעולם הזה לעולמי עד כשלא יחטא, שאם כן אדרבה ירידה היא לו ושפלות, כי תכלית המקווה היא בעולם העליון ששמה יקצור אשר זרע, אלא היתה הכוונה כי עלה יעלה לשמים ולאוצרות החיים בעת אשר יחפוץ, ויהיה כמי שדר בבית ועליה על גבה, וכשירצה לעלות ולהשתעשע יעלה, כמו שמצינו (מ"ב ב') שעלה אליהו בסערה השמימה, ועל ידי החטא הוצרך להפשיט עורו מעליו ויניח הגוף בעולם הזה, והודיע הכתוב כאן כי בהתעצמות האדם בעסק התורה יכול להשיג באמצעותה שלא ירגיש במות אלא כאדם ההולך ממקום למקום ותמצא (זוהר ח"ב קע"ד). שהצדיקים אינם מרגישים בצער הפרידה על דרך אומרם (קהלת ה') מתוקה שנת העובד, כי מי שהוא עובד ה' שינתו שהיא המיתה מתוקה ועריבה עליו, ואם יתעצם יותר הנה לך אליהו שעל ידי התעצמות תורתו לא מת:

כא) עוד ירצה על דרך מה שאמרו במשנת חסידים (אבות פ"ד) ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה חי, שאין אדם מת ברצונו אם יחפוץ למות, ואמרו במסכת נדה דף ל"ו (ע"ב) וז"ל כי קא נח נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה ואי לא ציית גרייה הוא סבר גדייה א"ל בתר דנח נפשיה דרב א"ל הדר בך דהדר ביה רב וכו' גדייה וכו' נח נפשיה דרב אסי אזל שילא א"ל לדביתהו צבית לי זוודתא וכו' צביתה ליה זוודתא ונח נפשיה דשילא ע"כ, הרי שבערך בעלי התורה יכולין ללכת לעולם העליון כשהם חפצים ורוצים ללכת הגם שעדיין לא הגיע זמנם ולא שלח המלך אחריהם, והוא מאמר **אם בחקתי** בסיבת חקתי שאתם עמלים בהם אתם ברשות עצמיכם אם תרצו ללכת תלכו:

כב) עוד נתכוון ה' להודיע הפלגת תועלת התורה, כי העוסק בתורה יתאו תמיד ללכת לעולם העליון, כי יראה רב ערך תועלת המסובב ממנה וכי הוא למעלה וישאף הלוך לפני ה' בארצות החיים, ולדרך זה פירשתי אומרם (תהלים מ"ט) אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה פירוש כשיהיה האדם בטוח שלא יראה שאול ויתעדם בעדן ה' בזה ישאף לקחתו סלה, וכאלו אמר סלה כי יקחני, ועין מדרש רבות (ילקוט פ' מסעי) במאמר אהרן למשה כשעלה להר ההר למות שם שאמר לו שאלו כן היה יודע היה מקוה שילך קודם, והוא מאמר הכתוב **אם בחקתי** פירוש שתעמלו בתורה באמצעות זה אתם מעצמכם תחפצו ללכת לטעום טעם שאין ערוך אליו:

כג) עוד ירצה על דרך אומרם בספר הזוהר (ח"ג צ"א): בפירוש פסוק שור או כשב וגו' כי מין הבהמי אינו משתנה מגדר שבו נולד מה שאין כן בני אדם ישתנו לצד מעשיהם והולכים מגדר לגדר עליון, כאומרם (שם ח"ב צ"ד): זכה יתיר יתיר ליה וכו' זכה יתיר וכו' הולך וגדל, ואין אני יודע מי הוא הסובב מהלכים אלו, ובא הכתוב כאן וגילה ואמר **אם בחקתי** באמצעות עסק התורה תהיה ההשגה הלז הולך ואור ממדרגה שפלה למדרגה עליונה ומן העליונה לשלמעלה ממנה:

כד) עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (זוהר ח"א קע"ה:) בפסוק (משלי ו') בהתהלךך תנחה אותך כי הדרכים אשר תעלה בהם הנשמה בצאתה מן העולם הם חשך וצלמות המלאים גערת ה' ומי שיש בידו תורה היא מאירה לפניו כאומרו (תהלים קי"ט) נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי, והוא אומרם **אם בחקתי תלכו** פירוש בתורה תלכו כי היא אור לנתיבותכם אבל זולתה עליהם נאמר (משלי ד') דרך רשעים כאפילה וגו', גם נקראה תורה כי היא תוריהו דרך אשר ילך בה:

כה) עוד יתבאר הכתוב חוץ מדרכם ז"ל על זה הדרך **אם בחקתי** הכתוב מדבר במצוה שנקרא חקה שהיא מצות תפילין שנאמר (שמות י"ג) ושמרת את החקה וגו', ואמר תלכו על דרך אומרם ז"ל מנהג הראשונים מניחין תפילין בזרועם ובראשם כל היום הולך מביתו לבית המדרש תפילין בראשו וכו' מבית המדרש לביתו תפילין וכו', ואמרו (סוכה כ"ח.) על רבי יוחנן בן זכאי ועל רבי שלא הלכו ד' אמות בלא תפילין, והוא מאמר ה' בחקתי תלכו, ואמרו **ואת מצותי תשמרו** הן מצות השייכים ללבישתם שצריכין גוף נקי, ולמ"ד (שבת מ"ט.) שלא יפיח בהם, ולמ"ד שלא ישן בהם, ושלא יסיח דעתו מהם, שזולת זה אסור להניחם, ואמרו **ועשיתם אותם** כאלו אמר ועשיתם אתם שבזה אתם מתקנים עצמיכם להשרות שכינתו יתברך עליכם, כאמרו (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' ואמרו ז"ל (ברכות ו'). כו':

כו) עוד יתבאר על דרך אומרם (ב"ר פמ"ד) בפסוק הבט נא השמימה, שהעלה ה' לאברהם ודרך על המזלות, והוא אומרם **אם בחקתי תלכו** פי' חקותי על דרך אומרם (ירמ' ל"ג) חקות שמים וגו', אם בהם תלכו כמו (בראשית י"ג י"ז) קום התהלך בארץ, תנאי הוא הדבר ואת מצותי תשמרו, כי באמצעות קיום המצות הוא שולט ודורך על המזלות, והן הנה שבהם זכה אברהם לבחינה זו, ואמרו **ועשיתם אותם**, צדק יקראהו לרגלו (ישעי' מ"א) ואמרו ז"ל (שבת קנ"ו.) שאמר לו הקדוש ברוך הוא מאי דעתך דקאי צדק וכו' ע"כ, הרי שמעריך המזלות בסדר הנאות לו ויוליד מזל ממקום למקום, והוא אומרם **ועשיתם אותם** פירוש לחקתי תתקנו אותם בסדר הנאות לכם, והוא מאמרם ז"ל (שם) אין מזל לישראל פירוש הם שולטים בו. או יאמר ועשיתם אותם על דרך אומרם (ישעי' ס"ו) כי כאשר השמים החדשים וגו' אשר אני עושה עשיתי לא נאמר אלא עושה מלמד שעל ידי עסק התורה והמצות נבראים שמים חדשים (זוהר ח"א ה'), והוא אומרם **ועשיתם**

כז) עוד יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת שבת דף קנ"ו מאן דאתיליד בנוגה יהי זנאי, עוד שם אמרו כלדאי לאימיה של רב נחמן בר יצחק שבנה יהיה גנב וכו' יע"ש, הרי שהמזל יפעיל באדם פועל עשות הרע, וחש ה' כי יאמר אדם כי כשיש המזל מגיד על רשע הנולד בו אין בידו לתקן ואנוס הוא ופטור מהעונש, לזה אמר **אם בחקתי** שהם המזלות תלכו פירוש יסובבו אתכם הלוך בדרך לא טוב אינכם פטורים בטענה זו, אלא **ואת מצותי תשמרו** על כל פנים אתם חייבים, ויש תיקון למזל, וכמעשה שעשתה לו אמו של רב נחמן, והוא אומרם ועשיתם אותם:

כח) או יאמר על דרך אומרם במסכת שבת (שם) האי מאן דאתיליד במזל מאדים אושיד דמא אמר רבי אשי או אומנא או גנבא או טבחא או מוהלא ע"כ, והוא אומרם **אם בחקותי תלכו** שהם חקות השמים שהם המזלות, ואת מצותי תשמרו שהם שחיטה מילה בזה אתם עושים מה שמראה במזלות בדבר מצוה, והוא

כט) עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ספרי פ' האזינו) שצריך האדם ללמוד מוסר מחקות השמים שאין משנים את תפקידם וששים ושמחים לעשות רצון הבורא, והוא אומרם **אם** בדרך חקתי שהם חקות שמים וארץ המתמידים לעשות רצון קונם בשמחה בלא שינוי **תלכו**, בזה גם אתם **מצותי תשמרו** שלא תעברו עליהם ותעשו את שישנם בעשה, כי תאמרו ומה אלו שאין להם שכר ועונש כן, אנו על אחת כמה

ל) עוד ירצה **אם בחקתי** על דרך אומרם (אבות ג') אם אין קמח אין תורה וכו' ופרשתיהו במקומו שירצה לומר אם אין קמח אם אתה רואה שעצר ה' (השמים) ואין קמח הטעם הוא משום אין תורה, כאומרם (דברים ל"ב ב') יערוף כמטר לקחי פירוש כשיעור המוכן הבא מן הגשמים יהיה לקחי, וכשאיין לקח יעצור ה' השמים, ואומרם אם אין תורה אין קמח פירוש כשאיין תורה בודאי שלא יהיה קמח כי יעצור ה' שמיו, והוא אומרם **אם בחקתי** פירוש בשיעור חקתי שהם חק המזונות, **תלכו** פירוש אם אתם רוצים לתת לכם חקכם שהם המזונות צריכין אתם כמו כן לקיים המצות, והוא אומרם **ואת מצותי תשמרו** על דרך אומרם יערוף כמטר לקחי כשיעור המטר שהוא המזון צריך שתהיה העבודה, ואומרם **ועשיתם אותם** פירוש יעשו כדי שיתמיד ה' המעשה לתת חקם :

לא) עוד ירצה על דרך אומרם (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש ואמרו ז"ל (ברכות כ"ט:) כי כל הנבראים זמן עבודתם הוא בזמן שהשמש עולה בבקר זמן תפלת שחרית, ובזמן שהשמש יורדת וכו', והוא אומרם **אם בחקתי תלכו** על דרך אומרם (תהלים נ"ה) בבית אלהים נהלך ברגש, ואומרם **ואת מצותי תשמרו** ירמוז לאומרם ז"ל (ברכות ל"ב:) חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת וכו' ואחר תפלה שעה וכו', וכנגדן אמר ואת מצותי וגו', ואומרם **ועשיתם אותם** פירוש בזה יתקנו המאורות, כי על ידי מעשה התחתונים כשהולכין בדרך לא טוב המאורות לוקין (סוכה כ"ט.) :

לב) עוד יש לפרש הכתוב בקרבנות שמצינו שנקראו חקה דכתיב בהם (לעיל ו' י"א) חק עולם וגו', וכתיב (לעיל ז' ל"ו) חקת עולם וגו' ואמר **אם בחקתי תלכו** להביא קרבנותיכם תנאי הוא הדבר **ואת מצותי תשמרו** על דרך אומרם במסכת סוכה (כ"ט.) אמר ר"י אמר רשב"י גזול דומיא דפסח וכו' אף גזול לית ליה תקנתא בין לפני יאוש בין לאחר יאוש וכו' לאחר יאוש משום מצוה הבאה בעבירה, והוא מאמר ה' כאן **ואת מצותי תשמרו** שלא יביאו לא גזול לפני יאוש ולא גזול שלאחר יאוש, ומסורת התיבה אחת יורה לצד שבי המצות הם ענין אחד של גזל, ואומרם **ועשיתם אותם** יתבאר על דרך אומרם שם בפרק לולב הגזול וז"ל אמר רבי יוחנן מאי דכתיב אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה, משל למלך שעבר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס וכו' אמר להם ממני ילמדו עוברי דרכים שלא להברית מן המכס אף הקדוש ברוך הוא שונא גזל בעולה כדי שילמדו כו', ואמרו ז"ל (קידושין ל"ט:) כי מי שבאה עבירה לידו וניצל הימנה נותנין לו שכר כעושה מצוה, והוא אומרם טעם למצוה האמורה שלא יביאו מן הגזל ועשיתם אותם פירוש כדי שילמדו עצמן גם כן לברוח מן הגזל, וזה יקרא מעשה הגם שאינו אלא הרחקת הרשע כיון שהוא בשעת מעשה כמדויק ממאמר לברוח

לג) עוד יתבאר הפסוק על כללות המצות על זה הדרך לצד שיחשוב אדם כי עיקר

המצות ותועליותם אינו אלא למי שיודע עקרן וטעמן אבל עשית מצוה בלא ידיעת טעם הרי הוא עושה מעשה שאין בו ממש כגוף בלא נשמה ותמצא שכן כתבו בשם הרב האר"י ז"ל (ליקוטי תורה פי' עקב) כי מעשה בלא כונת הדבר הוא ככלי ריק שהעיקר הוא המחשבה, ולזה בא מאמר ה' כאן **אם בחקתי תלכו** פירוש אם האדם יעשה המצוה בכונה זו לצד אשר חקק ה' ב"ה תועיל להם כוונה זו כאלו קיימו המצות כמו שנתכוון ה' עשות, והוא אומרו **ואת מצותי תשמרו** בכינוי אל המצוה שהוא בכל כוונותיהם וסודותיהם, ולצד שיאמר אדם אם כן כיון שהקדוש ברוך הוא יקבל דבר זה לצד הרצון שבאדם הגם שלא נתכוון אם כן גם כן לא יעשה דבר ויתרצה בדעתו עשות ויועיל הרצון גם בהעדר המעשה, תלמוד לומר ועשיתם אותם תנאי הוא הדבר שיעשה מה שיש בידו וה' יגמור בעדו:

לד) עוד יתבאר על דרך מה שפסק מרן בהלכות תפילין סימן ל"ב סי"ח וז"ל אם נדבקה אות לאות וכו' פסול, ובהלכות ספר תורה כתב הרא"ש דבקות פוסל בספר תורה ואם גרר הדבקות וכו' כשר, נמצינו אומרים שיש היתר לחקוק דבק שבין אות לאות בספר תורה ולא בתפילין, והוא מה שרמז הכתוב כאן **אם בחקתי פירוש חקיקות האותיות תלכו** כמשפטיהן לחוק אות' לא לכל תמחקו אלא **ואת מצותי** שהם תפילין תשמרו לבל תחקו אפילו דבק שבין אות לאות, ואומרו **ועשיתם אותם** יתבאר על דרך מה שפסק הרא"ש בתשובה ט"ז כלל ג' וז"ל מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ימחוק כולה ויכתוב אחרת במקומה אבל גרירת הסתימה אינו עושה אותה אות דהוה ליה חק תוכות ואמרינן (גיטין כ'). וכתב ולא חקק וכו' ע"כ, והוא אומרו ועשיתם אותם פירוש שאין לחוק תוכה אלא לגוררה ולעשות אחרת במקומה:

לה) עוד ירמוז על פי מה שהעלו האחרונים (מ"א סי' קמ"ג) כי ספר תורה שנמצא בו דבק מותר לקרות בו ואין צריך להוציא אחר מטעם שיכול לגוררה וכל שראוי לבילה וכו' (מנחות ק"ג:) וחדשו עוד האחרונים (טו"ז או"ח סי' ל"ב) שאפילו הוא יום שבת שאין יכול לגוררה מטעם שהמניעה אינה מצד הספר תורה אלא לצד שמירת שבת, והוא אומרו **אם בחקתי דבר שהוא עומד לחוק שהוא דבק האות, תלכו פירוש יש לכם רשות להורות כי הוא דרך שילכו בו ולא יצטרכו להוציא אחר, ואפילו יהיה בזמן שאינם יכולין לתקן שהוא יום שבת קודש שמצותי עליכם לאסור, והוא אומרו ואת מצותי תשמרו, ונתן הטעם **ועשיתם אותם** כיון שיש בידכם לעשות ויכול לתקן הרי זה כשר שאין התיקון מעכב כטעם שנתנו האחרונים:**

לו) עוד יתבאר על פי מה שפסק מהרי"ק ב"יורה דעה סימן רע"ו סעיף י"א וז"ל דבקה אות לחברתה באותיות שם ב"ה, יש לגררה וכתב המרדכי במנחות וז"ל שאף על פי שאזהרה למוחק ה' מלא תעשון כן וגו' הא תיקון הוא ע"כ, הוא מה שאמר **אם בחקתי תלכו** פירוש הגם שאסרתי למחוק אם הוא דבר שצריך לחוק הדבר אתם רשאים לעשות כן, והוא מה שאמר **תלכו** על דרך (שמות י"ח) והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה, ואומרו **ואת מצותי וגו' פירוש תנאי הוא הדבר לאמן ידיו שלא יגע אלא בחלק הדבק ולא בגוף האותיות שנצטוו עליהם לבל ימחקו, ואמר לשון רבים שיצו ה' על ב' אותיות הדבקות שלא יגע בשניהם, ואולי שיש לסמוך גם כן דבריהם ז"ל שאמרו (שבועות ל"ה). שאסור למחוק גם אות הנטפל לה' מאחוריו, והוא מה שרמז באומרו **מצותי** לשון רבים השם והנטפל לו שישמור לבל ימחקו בגרירתו הדבק, ואומרו **ועשיתם אותם** נתן טעם להתיר למחוק הדבק כדברי המרדכי שאין זה אלא תיקון, וגם ירמוז במאמר**

ועשיתם אותם על פי מה שאמרו בברייתא (מס' סופרים פ"ה) וז"ל המוחק אות אחת וכו' ואם נשפך דיו על השם מותר למוחקו שלא היתה כונתו אלא לתקן, וכתב הבית יוסף בשם הר"י אסכנדרניי שאפילו נפסדה האות מהאותיות שיוכל למוחקו לכל האות ע"כ, והוא אומרו ועשיתם אותם פירוש אפילו אותם עצמן שהם האותיות אם הוכרח לתקן יכול למוחק האות עצמה, ומה שהתנה ואת מצותי תשמרו לבל יגע באותיות הוא כשאין אלא דבק והאותיות שלמים אבל אם נפסדה האות עמה יכול למוחקה ולתקנה:

לז) עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בפרק א' של ראש השנה (כ"א). וז"ל שלח ליה ר"ה בר אבין לרבא כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן עבריה לההיא שתא ולא תיחוש דכתיב (דברים ט"ז א') שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהיה בחודש ניסן ע"כ, והוא אומרו **אם בחקתי תלכו** פירוש לפי חשבון העיבור לפי חקות השמים שהם חמה ולבנה בהודעת הזמן תלכו, תנאי הוא הדבר **ואת מצותי תשמרו** כדי שיבא זמן האביב בפסח, ואם כפי החוקות שאתם הולכים בהם לא יהיה כן **ועשיתם אותם** פירוש תעברו השנה כדי שתעשו אותם המצות כמו ששלח ר"ה בר אבין לרבא:

לח) עוד יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת שבת (קנ"ו): וז"ל שמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלי הנהו אינשי לאגמא וכו', הרי שהגם שהראה המזל עליו בהליכתו שימות על ידי ששמר האיש מכלימה ועשה עמו חסד תקן המזל לטובה, והוא אומרו **אם בחקתי תלכו** פירוש הגם שהוא בזמן שבו הראה עליו המזל לרעה שילך ולא ישוב אם את מצותי תשמרו יש כח בכם להפך המזלות ולתקן אותם, והוא אומרו ועשיתם אותם:

לט) עוד יתבאר על דרך אומרם (פסחים נ"ו). כתת נחש הנחושת וכו' ואמרו בגמרא שם לצד שהיו תועים אחריו, והנה ענין נחש הנחושת הוא חוקה אשר חקק ה' והביט אל נחש וגוי וחי (במדבר כ"א ט"ו) והרשה אותם עשות כן, והוא מאמר **אם בחקתי** שהוא להביט אל נחש הנחושת תלכו, תנאי הוא הדבר **ואת מצותי** תשמרו אבל אם לא, אין כאן חוקה ויכול חזקיה לכתתו ובזה ועשיתם אותם לבל יטעו אחריו:

מ) עוד יתבאר על זה הדרך שהכא מיירי במצות טבל שמצינו שיצו ה' לאוכל טבל ואפילו כהן שחייב מיתה, ויש לך לתמוה בדבר כלום מה הוא דבר שיש בתבואה זו שאוסרה הוא הפרשת תרומה ואם התרומה עצמה היא נאכלת לכהן מכל שכן תערובת, אלא אין זה אלא חקה, והוא מאמר **אם בחקתי תלכו** שלא לאכול טבל עד עשות מצות ה' להפריש תרומות וכו', והוא אומרו **ואת מצותי תשמרו** ואז ועשיתם אותם שבזה יתקנו המופרש ליאכל לבעליו והשאר לכל אדם:

מא) עוד ירמוז על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ב) שוב יום אחד לפני מיתתך, שבזה יהיה כל ימיו בתשובה, והוא מאמר **אם בחקתי** שהיא גזירת המיתה שחקק ה' שאין מידו מציל אם תלכו בהם שכל יום יאמר למחר ימות בזה ודאי ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם:

מב) עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בפרק השוכר את הפועלים דף פ"ה במעשה ההוא מרבנן שאמר לו אליהו סימן להכיר כסאו של רבי חייא בהליכתו מגן עדן של מטה לשיבה של מעלה שהיה עולה מעצמו ולא היה צריך למלאכים להעלותו

כשאר הצדיקים, וזה השגתו היתה באמצעות השתדלותו נמרץ בעסק התורה לעצמו ולאחרים כאמור שם, והוא מאמר **אם בחקתי תלכו** פירוש באמצעות השתדלות בתורה ללמוד וללמד כרמוז בתיבת בחקתי, תלכו פירוש מעצמכם כרבי חייא ולא תצטרכו למלאכים להוליך אתכם: (אור החיים)

ספורנו **אם בחקותי תלכו**. חוקות הם גזרות מלך שינהג האדם בהם בהשתדלות עסקי חיינו וההתנהג בהם יקרא הליכה, כאמרו ובחקותיהם לא תלכו וכן ואת חקתי תשמרו ללכת כהם וכן בחקות החיים הלך: **ואת מצותי תשמרו**. הנה השמירה במצות היא ההשגחה באופן עשייתם ובמכוון מהם וזה בעיון נאות כאמרם ז"ל שמור זו משנה. אמר אם כן אם תתנהגו בדרכי האל יתברך הנכללים בחלק המעשי בתורתו ותעיינו במצות לדעת אופן עשייתן ותכליתן ובזה תשלימו כונתו להיותכם בצלמו כדמותו: **ועשיתם אותם**. ואז יהיה לכם זה השלמות כקנין באופן שתעשו אותם כמו פועלים הטוב ברצון נפשכם לא כמצווים ועושים מיראה אשר בזה יהיה העושה מתפעל בצד מה אבל תעשו מאהבה חפצים ברצון האל יתברך כאמרם (אבות) עשה רצונו כרצונך: (ספורנו)

כלי יקר **אם בחקותי תלכו וגו'**. פירש רש"י שתהיו עמלים בתורה כו'. אע"פ שרש"י הכריח זה מן יתור הפסוקים שהרי קיום המצות כבר אמור כו', מ"מ גם מצד הלשון הדבר צריך ביאור. והוא, שדעתו לעשות שלשה חלוקות בפסוק זה אשר כנגדם אמר שלשה פעמים ונתתי. בפרשה ראשונה אמר אם בחקותי תלכו. על העמל בתורה וקובע עתים לתורה חק ולא יעבור ועל זה אמר לשון בחקותי, כי אין כוונתו על מצות החקיות כי לא מצינו בהם בכל התורה לשון הליכה כי לא נאמר בכל התורה לכו בחקותי, ש"מ שהליכה זו מדברת בדבר שאין הקב"ה מצוה עליו זולת שהאדם מעצמו עושה כן ובעל כרחך תפרשו על הדבר שהאדם פועל בטבע כי מצד ההרגל נעשה הדבר לטבע שני, ולא יצדק זה כי אם בקובע חקים ועתים לתורה והוא מרגיל עצמו לבא לבית המדרש בעת ידוע עד שנעשה הדבר לטבע אצל הרגלים. וזה כדעת המדרש (רבה לה.א) האומר אם בחקותי תלכו. הה"ד (תהלים קיט.נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי מדרשות כו', ואין זה כי אם מצד שהיה קובע עתים לתורה חק ולא יעבור עד שרגלוהי אינון ערבין להוליכו לבתי מדרשות בלא כוונה כי כבר הורגלו בכך. ועל כן לא היה מקום לצוות זה אל האדם כי על הדבר הנעשה בלא כוונה לא יפול עליו ציווי כי אין ציווי לרגלים, אלא מדבר באם שכך קרה שקבע עתים לתורה עד שבאותו עת ילכו רגליו מעצמם באותו עת אשר נקרא חק, ועל זה אמר אם בחקותי תלכו. וכנגד זה אמר ונתתי גשמיכם בעתם. כי כנגד הקובע עתים לתורה אמר שזה שכרו שיבאו הגשמים בעתם וכארז"ל (תענית ז:) אין הגשמים נעצרים כי אם בעון ביטול תורה שנאמר (קהלת י"ח) בעצלתים ימך המקרה.

ואולי שמטעם זה נאמר במתן תורה. אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני. (תהלים סח.ט) להורות שבזכות לימוד התורה שמן השמים, ירד הגשם מן השמים, כי אם אין תורה אין קמח (אבות ג.כא) ובזכות החק דהיינו קביעות עתים לתורה ירדו הגשמים בעתם, ומה שאמר ואת מצותי תשמרו. היינו התכלית היוצא מן הלימוד כי הוא המביא לידי שמירת המצות לא תעשה ועשה ועל מצות לא תעשה אמר ואת מצותי תשמרו. כי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה, (עירובין צו.) ועשיתם אותם. היינו מצות עשה, ומדלא קאמר תשמרו ועשיתם. למה ליה למכתב אותם ש"מ שרצה לומר שמצות צריכות כונה כי זה המכוון מן מלת אותם.

ואחר כך פרט שכר של כל אחד מאלו הג', כנגד תלמוד תורה הרמוז באם בחקותי תלכו אמר ונתתי גשמיכם בעתם. לא אמר סתם גשמים לפי שעכשיו לא רצה ליעד שכר התלמוד תורה שזה הדבר כבר ידוע שהגשמים יורדין בזכות התורה וכבר המה גשמיכם, זולת שעכשיו נוסף דבר שאותן גשמים שהם כבר גשמיכם ומיועדים לכם עכשיו אתן אותם בעתם בזכות אם בחקותי תלכו. ובדרך שנתבאר. ונתנה הארץ יבולה. כי אם יש תורה יש קמח, ואין פירוש יבולה מה שאתה מוביל לה כדרך שפירש"י על פסוק ולא תתן ארצכם את יבולה, דאם כן מאי רבותיה, אלא לקמן דרש רש"י מן יתור לשון של את כי כל את לרבות בא ומרבה שאפילו מה שאתה מוביל לה לא תתן, אבל כאן לא נאמר את ואם כן הכל בכלל יבולה ור"ל מה שדרכה להוביל לך לביתך, דאם לא כן למה לא נאמר כאן את כמו לקמן אלא כאן פירושו מה שדרכה להוביל ולקמן מיייתור של את דרשינן אף מה שאתה מוביל לה. והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע. לא נאמר בו לכם כי הלחם מן המוכרחות יהיה לכם אבל היין מן המותרות אינו לכם להנאתכם כי אם לשם מצוה יהיה. ואכלתם לחמכם לשובע. למ"ד של לשובע מורה שלא יאכל עד שישבע לגמרי אלא יפחות מכדי שביעתו קצת כדרך שאמרו הרופאים באופן שיהיה קרוב לבא לידי שביעה. וישבתם לבטח בארצכם. למ"ד של לבטח מורה שהשביעה גורמת אל הבטח כמ"ש (תהלים קמו. יד) השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך. ורז"ל (ב"מ נט.) אמרו כד משלם שערא מכדא נקיש ואתי תיגרא.

ואחר כך יעד שכר של ואת מצותי תשמרו. דהיינו מצות לא תעשה ואמר ונתתי שלום בארץ. על דרך ארז"ל (דב"ר ד. ד.) שמור נרי שבידך ואני אשמור נרך שבידי, וסתם שמירה היא לבלתי עשות דבר רע המזיק ואם תהיה נשמר שלא לעשות הדברים המזיקים לך גם אני אשמור נרך מכל דבר מזיק, ויהי נא שלום בחילך. וחרב לא תעבור וגו'. מפני שכל שמירת מצות לא תעשה הוא בשב ואל תעשה כך השמירה מן החרב וחיה רעה הוא בשב ואל תעשה, לכך נאמר ונפלו לפניכם לחרב. ר"ל אף על פי שתדפם מכל מקום אין צורך לזה לרדפם בקום ועשה אלא בשב ואל תעשה מעצמם יפלו אל החרב. ומ"ש ורדפו מכם חמשה מאה וגו'. שאין החשבון מכוון אמרו המפרשים שמתחילה קודם שיכנס מורך בלבבם ירדפו חמשה מאה, ואחר זה שהאויבים רואים שחמשה ירדפו מאה אז יכנס מורך גדול בלב האויבים ויחלש כחם עד שמאה מכם רבבה ירדפו, ואחר כך יוסיף מורך גדול עליהם ונפלו אויביכם לפניכם מעצמם אפילו בלא רדיפה כלל.

ומן ונתתי משכני בתוכם. התחיל ליעד שכר קיום מצות עשה הנעשים בידיים ממש, ע"כ אתן משכני דהיינו הבית המקדש כפירש"י כי בו נאמר מקדש ה' כוננו ידיך. כי הקדוש ברוך הוא בעצמו כוננו בידיים ממש כמו שפירש רש"י פרשת בשלח (טו. יז) ולא תגעל נפשי אתכם. והוא לשון פליטה כפירוש רש"י לא תחשבו כשאשרה שכינתי בבית המקדש שתהיו נדחים ונפלטים משם כי קצר המצע מהשתרע, מכל מקום אצמצם שכינתי ביניכם באופן שנדור יחד במדור אחד אף אם השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ולא תהיו נפלטים משם. וי"א ונתתי משכני בתוכם ממש, ולא תחשבו שכאשר תראה נפשי אשר נתתי בכם את השכינה תגעל אתכם ותחשוק להתדבק בשכינה, על כן אמר ולא תגעל נפשי אתכם ובסמוך יתבאר בדרך אחר. (כלי יקר)

דעת זקנים **אם בחקותי וכו' ורדפו מכם חמשה וכו'.** תימה שהרי חשבון זה אינו דחמשה למאה הוי אחד שרודף עשרים ומאה לרבבה הוא שאחד רודף מאה.

וי"ל דתפלת צבור עדיפא אי נמי ה"ק ומאה מכס כלומר מאה מנינים של חמשה רבבה ירדופו דה"נ אחד לעשרים ומיהו אותו חשבון דפרשת האזינו דכתיב איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה הוי אחד רודף חמשת אלפים ועוד קשיא מהתם דהא אמריי מדה טובה מרובה ממדת הפורענות ולכאורה התם ר"ל אחד מן האומות ירדוף אלף מישראל ושנים רבבה והכא גבי טובה לא קאמר אלא אחד מישראל ירדוף עשרים. ונ"ל דהתם נמי ר"ל שהרודפים ישראל והנרדפים עכו"ם ולעיל קאי לו חכמו ישכילו זאת האומות ישכילו זאת יבינו לאחריתם איך היה שרודף אחד מישראל אלף עכו"ם דהיינו שמשון שהרג אלף פלשתים כדכתיי בלחי החמור הכיתי אלף איש. ושנים יניסו רבבה זה יהונתן ונטרו אם לא כי צורם מכרם לאומות ביד אלו וה' הסגירם וא"כ היה להם להבין שה' פעל כל זאת. א"נ הכא רודפים והורגים קאמר כדכתיב ונפלו אויביכם לפניכם לחרב אבל התם יניסו כתיב אבל לא הורגין: (דעת זקנים)

[ד] וְנִתְּתִי גְשָׁמִיכֶם בְּעֵתְכֶם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעַץ הַשָּׁדֶה יִתֵּן פְּרִיֹו:

אונקלוס וְאִתְּנוּ מִטְּרָכוֹן בְּעֵדְנָהוֹן וְתִתְּנוּ אֶרְעָא עֲלֵלְתָהּ וְאִילָן חִקְלָא יִתֵּן אַבָּה:
(אונקלוס)

יונתן וְאִתְּנוּ מִטְּרָא דְאֶרְעָכוֹן בְּעֵידְנָכוֹן בְּפִיר וְלְקִישׁ וְתִתְּנוּ אֶרְעָא פִירִי עֲלֵלְתָהּ וְאִילָן דְאֶנְפִי בְרָא יֶצְלַח בְּפִירוֹי: (תרגום יונתן)

רש"י **זעתם.** זָעַעָה שָׂאִין דְרַךְ זַנִּי אֲדַם לְלֹאֲתָא, (ד) כְּגוֹן (בְּלִילֵי רִבְעִיתָא. רש"י יסו) **זלילי**
(ה) שְׂבֻתוֹת (תענית כג. ת"כ פרק א, ח.). **ועץ השדה.** הֵן אִילָנֵי סַרְקָא, (ו) **ועתידין לעשות**
פירות (ת"כ) פִּרְיָא (ו): (רש"י)

שפתי חכמים (ד) **ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא זעתם פירוש זעת שצריכים**
אחם לגשמים. ויש לומר מדכתיב גשמיכם ולא כתיב גשם אלא גשמיכם משמע
גשם שלכם רצה לומר זעת שצריכין לו ואם כן זעתם למה לי אלא זא ללמדך
זשעה שצין וכו': (ה) כדאמרינן בערבי פסחים דף קי"ב. ובמקלף פירושם לא
גרסי אלא לילי שבתות, משום דזעתם קאי אלעיל דכתיב בסוף פרשת זהר את
שבתותי תשמרו ודרשין סמיכות. עיין לקמן בפרשת עקב עוד על זו: (ו) מדכתיב
ועץ השדה הוא מיותר אלא השדה משמע אילנות שגדלין זשדה שצין דרכן
לעשות פרי דהיינו אילן סרק: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **יבולה.** מן כי בול הרים ישאו לו ולא נדע אם היו"ד שרש או אינו שרש
כמלת יקום: (אבן עזרא)

הרמב"ן **ונתתי גשמיכם בעתם.** הקדים דבר הגשמים כי בבואם בעתם כאשר
יאות יהיה האויר זך וטוב והמעיינות והנהרות טובים ויהיה זה סיבת בריאות
לגופים והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן כאשר יאמר "ונתנה הארץ יבולה ועץ
השדה יתן פרי"ו והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה
ובבהמתם וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו כימי

האדם והנה היא גדולה שבברכות והנה אמר כי השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ תענה את יבולה והיא הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול הכדור התחתון כלו כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א א) ויכלו השמים והארץ (שם ב א) וכן הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות (תהלים קמח ז) וכן ברוב המקומות הכתוב והנה כל התולדות שבתחתונים יבול הארץ (הרמב"ן)

אור החיים ונתתי גשמיכם. צריך לדעת אומרו ונתתי בוא"ו המוסיף ולא קדם לזה יעוד אחר, ולמה שכתבתי בפירוש אם בחקתי שיש גזירה בתיבת תלכו יוצדק לומר ונתתי בתוספת וא"ו, גם יתישב מה שיש להעיר עוד, כי מפשט הכתוב משמע ששכר עסק התורה והמצות עשה ולא תעשה הוא ונתתי גשמיכם, אם כן שכר מצוה בעולם הזה הוא ויצא אדם נקי משכר עבודתו, ובמה שדקדק לומר ונתתי בתוספת וא"ו העיר אותנו שקדמו יעודים אחרים לעולם הבא, והם מה שרמזתי בפסוק אם בחקותי תלכו:

או יאמר לצד ששכר עולם העליון רוחני ואין יעודיו נתפסים בנרשם ולא בדיבור, לזה רמזו במה שהוסיף וא"ו בתחילת ענין לומר כי יש שכר אחר, ומוסיף עוד ליתן גשמיכם, ודקדק לומר גשמיכם כאילו הם שלכם, לא בעד שכר מצות ומעשים טובים, אלא לצד שהם מעמידי עולם בעסק התורה וכו' זוכים בשלהם, ואולי כי לטעם זה ראה ויתר גוים התיר ממונם לישראל (בי"ק ל"ח). כי ישראל קנו העולם וכל אשר בו והן הגוים כנכסי בני ישראל:

עוד נתכוון לומר שהגם שהוא נותן בתורת גשמיכם מתנה אינו מחשב הדבר שהוא שלו אלא כאילו הדבר שלכם:

ודקדק לומר ונתתי שהוא האדון צריך לעשות הדבר, כדי שיוריד טיפות גשמיכם בזמנם וכפי השיעור הצריך, כי הוא יודע הזמן והשיעור אשר תשתה הארץ ושיועילו לה מה שאין כן כל זולתו יתברך, וכן תמצא שאמרו ז"ל (ויק"ר פכ"ח) וז"ל אדם שוכב על מטתו והקדוש ברוך הוא מעלה עננים:

עוד נתכוון באומרו גשמיכם על כללות המזון, בין הצריך לעולם, בין הצריך לאדמה, בין הצריך לנפשות, כי כולם עומדים ליזון, ויש טללים וגשמים גשמיים, ויש טללים וגשמים רוחניים כידוע ליודעי חן, ועל כולם אמר ונתתי גשמיכם, ועיין מה שכתבתי בפרשת בהר סיני:

ונתנה הארץ וגוי פירשתי בפרשת בהר סיני: (אור החיים)

[ה] והשיג לְכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וּבְצִיר יִשָּׂיג אֶת זֶרַע וְאֶכְלֶתֶם לְחֶמְקֶם לְשִׁבַּע וְיִשְׁבְּתֶם לְבָטַח בְּאַרְצְכֶם:

אונקלוס ויערע לכון דישא ית קטפא וקטפא יערע לאפוקי בר זרעא ותיכלון לחמקון למשבב ותיבתון לרחצון בארעכון: (אונקלוס)

יונתן ויארע לכון דרכא ית קטפא וקטפא יארע אפקות בר זרעא ותיכלון לחמיכון ותישבבון ותיבתון לרוחצון בארעכון: (תרגום יונתן)

רש"י והשיג לכם ליש את צליה. שיהא הדיש מרובה, ואתם עסוקים בו עד הצליה, (ז) וצליה תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. אוכל המעא, (ח) והוא מתברך במעיו (פס) (ז): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) פירוש דקשה לרש"י לאין זה מכלל ברכה אם יתעכב הדיש עד סמוך לצליה ועל זה פירש וכו': (ח) מדכתיב בתחלה והשיג לכם ליש וגו', משמע שיהא להם תבואה מרובה אם כן למה ליה למכתב ואכלתם לשבע פשיטא שיאכלו לשבע כיון שיש להם הרבה תבואה אללא רבותא קא משמע לן אפילו אם אוכל המעא כו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא **דיש את בציר**. והנה התבאר באספך את מעשיך מן השדה וכרם: **לשבע**. שם הפועל: **לבטח**. בלמ"ד ובחסרונו שוה וכן מלת לבדד והנה הזכיר בתחלה השובע שהוא עיקר: וטעם **וישבתם לבטח**. כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם כטעם לא תוסף תת כחה לך נע ונד: (אבן עזרא)

בעל הטורים **לשובע**. ד' במסו' הכא ואידך בפרשת בהר ואידך בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע ואידך צדה שלח להם לשובע בכולן מזכיר שובע על הלחם או על הפירות בשביל שהוא כתוב על מקום ישוב אבל כשהיו במדבר אומר צידה שלח להם לשובע שהוצרך ליתן כל צידתם לשובע: **לשובע**. בגין אפילו אוכל קימעא: (בעל הטורים)

אור החיים **והשיג לכם דיש וגו'**. זו ברכת התבואה אחר שנתלשה, כדרך אומרם ז"ל (בי"מ מ"ב). הבא למוד גרנו יאמר יהי רצון וכו', הרי כי יש ברכת ה' אפילו אחר שעשוי גורן, והוא אומרם והשיג לכם דיש שיתרבה הצומח עד גבול זה, ועיין מה שפירשתי בפרשת בהר בפסוק ועשת את התבואה (כ"ה כ"א):

ואכלתם וגו' לשובע. זו ברכת המזון בבטן כאומרם ז"ל (תורת כהנים) אוכל קימעא ומתברכת במעיו:

עוד ירצה לומר שלא ימשך לכם דבר הרגיל להיות בבני אדם כי ירבה טובם ומזונותיהם שמתמלאת תאותם בזה ולא יעצרו כח למיכל לשובע, אלא ואכלתם לחם לשובע אכילה מרובה כדי שביעה:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (מגילה ז'): רווחא לבסומי שכיחא, והוא אומרם ואכלתם וגו' **לשובע** שיהיה לחמכם ערב כל כך שאפילו יהיו שבעים יאכלוהו:

עוד דקדק לומר **לחמכם** שאינם צריכין לפתן ללפת בו את הפת אלא הלחם לבדו ערב לנפש לאכול ממנו כדי שביעה:

עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (גיטין ע') אכילה גסה הוא סם המות לגוף, והבטיח ה' שיאכלו לחמם לשובע אפילו יהיו שבעים יאכלו ולא יזיקום:

עוד ירצה לצד שיש בפירות שיש בהם שומן כאומרם במשנה (ס. טה מ"ח). טעם

הפירות ושומן הפירות, והנה כל האוכל שיש בו שומן אדם אוכל ממנו ומרגיש בכדי שביעה מה שאין כן כל אוכל שאין שומן הגם שיאכל אדם וממלא בטנו אין הרגש השובע במעיו, ואלו הם דברים הנרגשים לכל מרגיש כידוע, והודיע הכתוב כאן במאמר **ואכלתם לחמכם לשובע** פירוש אפילו לחם לבד היוצא מן הארץ ירגישו באכילתו השובע, כי יש בו שומן הסועד לבב אנוש:

וישבתם לבטח בארצכם. ירצה כי לצד שכל הברכות האמורות בענין יכולין להתקיים ואין טובתם טובה, וכגון אם היו טרודין במלחמות ושנה חורשים וזורעים ושנה אין חריש וקציר ומשלמת שנה לשנה, אם כן אין היכר לברכה, תלמוד לומר וישבתם לבטח בארצכם אין מטריד אתכם וכל שנה ושנה תהיה לכם הברכה האמורה, ואומרו **בארצכם** פירוש שכל העולם יכירו וידעו כי היא ארצכם ואין לזרים אתכם בה ובזה לא יהיה לכם אפילו מיחוש ותשבו בטח:

עוד ירצה באומרו **וישבתם לבטח** פירוש שלא תטרחו אתם בקציר ובבציר אלא זרים יעבודו ואתם יושבים בקתדרא, ואומרו לבטח שאין מיחוש על הקנין היותו ביד עובדים: (אור (חיים)

וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ וּשְׁכַבְתָּם וְאִין מַחְרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חִיָּה רְעָה מִן הָאָרֶץ וְחָרַב לא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:

וְאִתְּנוּ שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וְתִשְׁרוּן וְלִית דְּמָנִיד וְאֶבְטַל חִיתָא בְּשִׁתָּא מִן אַרְעָא וְדִקְטָלִין בְּחָרְבָא לָא יַעֲדוּן בְּאַרְעֵכוֹן: (אונקלוס)

וְיִנְתֵּן וְאִתְּנוּ שְׁלָמָא בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל וְתִשְׁרוּן וְלִית דְּמָנִיד וְאֶבְטוּל רְשׁוּת חִינּוּת בְּרָא מִן אַרְעָא דִּישְׂרָאֵל וְשְׁלוּפֵי חָרַב לָא יַעֲדוּן בְּאַרְעֵכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י ונתתי שלום. שמה תאמרו הרי מאכל הרי משתה, אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול (ט) כנגד הכל, וכן הוא אומר עושה שלום ובורא (י) את הכל (ישעיה מע, ז): **וחרב לא תעצר בארצכם**. אין כריך לומר שלא יבאו למלחמה, אלא אפילו לעבור (כ) דרך ארצכם ממדינה למדינה (ת"כ פק ב, ג, ג): (רש"י)

שפתי חכמים (ט) מדכתיב לעיל מיניה ונתנה הארץ יבולה וגו' שמדבר בענין תבואה ואחר ונתתי שלום כתיב גם כן ואכלתם יסן נושן וגו' שמדבר בתבואה ונתתי שלום כתיב באמנע ולמה כתיב באמנע אלא ששקול כנגד הכל: (י) ואף על פי שאין במקרא כן אלא כתיב עושה שלום ובורא רע, אך שינה משום ליסנא מעליא כדאמר בצרכות: (כ) דקשה לרש"י דהיה לו למכתב וחרב לא תבא בארצכם, ועוד הא כתיב ויסצתם לבטח ונתתי שלום אלא אין כריך לומר שלא תבא חרב למלחמה אלא אפילו כו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונתתי שלום בארץ. ביניכם: ואין מחריד. לא מחיה רעה ולא מאויב רק

אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם והתמה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבים וכבר הודעתך בספר מאזנים כי עשרה ומאה ואלף ורובה שהיא עשרת אלפים סך חשבון ומנהג המרבה לומר אחד לעשר כמו כי עתה כמונו עשרת אלפים ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה והנה כפל מנהג המרבה וכל אחד מהמאה ירדוף מאה ויש אומרים כי בעבור התחברות האחדים יוסיף המספר וכן איכה ירדוף אחד אלף. ואין צורך: (אבן עזרא)

הרמב"ן ונתתי שלום בארץ. שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו או השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ "וחרב לא תעבור בארצכם" כלל אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינוסו ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום הכל השקול כנגד הכל

"והשבתי חיה רעה מן הארץ" - על דעת ר' יהודה שאמר מעבירן מן העולם (תוי"כ פרק ב א) הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצם כי בהיות השבע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תבאנה חיות בישוב ועל דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו (שם) יאמר והשבתי רעת החיות מן הארץ והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון אין חיה ורמש ממית אדם וכמו שאמרו (ברכות לג) אין ערוד ממית אלא חטא ממית וזה שאמר הכתוב (ישעיהו יא ח) ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרענה ואריה כבקר יאכל תבן (שם פסוק ז) כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט א) וילמד לטרוף טרף אדם אכל והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב (בראשית א ט) ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב "ויהי כן" כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (שם ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגוי את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (בראשית ט ו) ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש כאשר היה בטבעם מתחילה והכוונה היתה בו על חזקיהו שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד) ולא עלתה זכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא (הרמב"ן)

בעל הטורים שלום. אותיות לשמו ששמו שלום: **והשבתי חיה רעה.** בגי' אלו ד' מלכיות בבל מדי יון אדום: (בעל הטורים)

אור החיים ונתתי שלום בארץ. צריך לדעת למה הוצרך לומר זה אחר שכבר אמר וישבתם לבטח, ואולי שיכוין על עם בני ישראל עצמם שלא יהיה להם פירוד הלבבות שיטע ה' ביניהם שלום וריעות. או אפשר שיכוין על כללות העולם, ותדע שכשמדבר על ארץ ישראל מזכירה בכינוי כאומרו בסמוך בארצכם, וכאן אמר **בארץ** שמבטיחם כי יהיה שלום בכל העולם, ותמצא שחפץ ה' בדבר, וצא ולמד מפרי החג ע' כנגד ע' אומות, ומאמרי רבותינו ז"ל (סוכה נ"ה): בענין זה, גם כפי הטבע כשיש מלחמות בעולם יחרדו גם היושבים בטח לקול ענות מלחמה, ולזה גמר אומר **ושכבתם ואין מחריד:**

והשבתִי חיה רעה. פירוש לצד שהבטיחם ה' שיהיו יושבים בטח איש תחת גפנו ותאנתו מזה יסובב שהדרכים הרחוקים קצת מן הישוב תתמעט בהם רגל דורכת, וכיון שכן ימצאון שם חיות המדבריות ויתקרבו לבא אל הישוב, לזה אמר **והשבתִי חיה רעה מן הארץ** פירוש ארץ אשר בא בה המיחוש שתהיה בו חיה רעה שהוא מקום הקרוב לישוב, ולזה לא אמר בארצכם כמו שהתחיל לומר בסמוך **מלפניה** ומלאחריה: (אור החיים)

וְרָדַפְתֶּם אֶת אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב

וְתִרְדְּפוּן יָת בְּעָלֵי דְבָבֵיכוֹן וַיִּפְּלוּן קְדָמֵיכוֹן לְחָרְבָא: (אונקלוס)

וְתִרְדְּפוּן יָת בְּעָלֵי דְבָבֵיכוֹן וַיִּפְּלוּן קְדָמֵיכוֹן תְּבִירֵי חָרֵב: (תרגום יונתן)

לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב. אִישׁ בְּחָרָב (ב) רָעוּ: (רש"י)

סְפַתֵי חֲכָמִים (ב) מְדַלְּחָ כְּתִיב וְהַפְּלִתִים לְפָנֵיכֶם בְּחָרָב אוֹ וְהִכִּיתֶם אוֹתָם בְּחָרָב מִיִּצְעֵי לוֹמֵר, אֲלֵלָּא שִׁיפְלוּ אִישׁ בְּחָרָב רָעוּ, רַא"ס. אִי נִמִּי כִי דַרְךְ הַבּוֹרְחִים כְּשִׁמְכִים אוֹתָם בְּחָרָב מְכִים אוֹתָם מֵאַחֲזוֹרִיהֶם וְהֵם נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְאֵם כֵּן לְמָה כְּתִיב לְחָרָב אֲלֵלָּא לְחָרָב רָעוּ: (סְפַתֵי חֲכָמִים)

אור החיים ורדפתם את אויביכם. קשה אחר שהבטיח בשלום ובבטחה מה מקום לומר כן, אכן ירצה כי מה שהבטיח הוא ממה שמהאומות להם שלא ירעו ולא ישחיתו אבל לא ממה שמישראל לאומות, וזו היא עיקר נס ההבטחה שלא יאמרו כי השלום והבטחתי הוא שגם הם לא ירעו ולא ישחיתו לאומות ונמצאו כגומלין, תלמוד לומר **ורדפתם וגו'** כי אתם תרדפו אותם ותאבדו, ואף על פי כן תשבו לבטח ובשלום ולא תעבור חרב בארצכם, ומה שקרא אותם הכתוב אויבים, לא לצד שהם באים לצור על עיר הקודש שאם כן אין בטח ואין שלום ליושביה, אלא קרא אותם אויבים לצד אויבי ה' רשעי הגוים נקראים אויבי ה' ואויבינו, גם לצד שיודע ה' כי כל האומות שונא ישראל בטבע המתקנא והיא שנאה יסודית ואין לה תמורה:

ונפלו וגו'. אומרו **לחרב** פירוש תהיה נפילת האויבים לפני עם ה' כשיעור הנפילה אשר תהיה מהחרב, ובדרך רמז ירצה על דרך אומרם במעשה נס בני חשמונאי (יוסיפון כ"ב) שראה מלאך שולף חרב נגד האויב, והוא מה שרמז באומרו **ונפלו וגו' לחרב פירוש הנשלף מהמלאך:** (אור החיים)

ספורנו ורדפתם את אויביכם. חוץ לגבולכם: **ונפלו לפניכם לחרב.** בזולת מלחמתכם כאמרו "כי באש ה' נשפט, ובחרבו כל בשר, ורבו חללי ה'": (ספורנו)

וְרָדַפוּ מִפְּנֵי חֲמָשָׁה מְאַה וּמְאַה מִפְּנֵי רַבְּבָהּ יִרְדְּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב:

אונקלוס וַיִּרְדְּפוּ מִנְכוֹן חֲמִשָּׁא מָאָה וּמָאָה מִנְכוֹן לְרַבּוּתָא יַיעִירְקוּן וַיִּפְּלוּ בְּעֵלֵי דְבַבְיָכוֹן קְדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא : (אונקלוס)

יונתן וַיִּרְדְּפוּ מִנְכוֹן חֲמִשָּׁא לְמֵאתָא וּמֵאתָא מִנְכוֹן לְרַבְּבוּתָא יַעֲרִיקוּן וַיִּפְּלוּ בְּעֵלֵי דְבַבְיָכוֹן קְדָמֵיכוֹן תְּבִירֵי חָרֵב : (תרגום יונתן)

רש"י ורדפו מכס. מן החלטים שצכס, (מ) ולא מן הגבורים שצכס (ס 7): חמשה מאה ומאה רצבה. וכי כך הוא החשבון, (נ) והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכס שני אלפים ירדפו, (יג) מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר, וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים וחשוביהם בלשון רש"י בפרשת בראשית, לא היה צריך להתחיל, ומה טעם פתח, שגם כן כפל ועיין שם בישובס, וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מוהר"ר משה חריף נר"ו, שמלת רצבה סובל ב' פירושים, פירוש א' עשרת אלפים, ועל זה מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון, ופירוש ב', רצבה מספר מרובה, על שם ריבוי, וזה הפירוש שולל רש"י. באומרו והלא לא היה צריך לומר וכו'. ודו"ק) **אלא אינו דומה מועטין העושין את (ס) התורה, למרובים העושין את התורה (ס): ונפלו איביכם וגו'.** שיהיו נופלין לפניכם, (ע) שלא כדרך הארץ: (רש"י)

שפתי חכמים (מ) מדלא כתיב ורדפו חמשה מכס מאה כמו שכתוב אחר כך ומאה מכס רצבה אלא לכך שינה וכו' לומר לך דהאי מכס אין פירושו כמשמעו אלא מכס לשון מד כמו ומך אחיד עמו דהיינו עני וסתם עני הוא חלש: (נ) והלא שייך חמש מאות איש לרצבה לפי חשבון חמשה אנשים למאה. ומלאתי בשם מהר"ר יעקב מאורלייני"ש שהוא מפרש הפסוק ורדפו מכס חמשה מאה, ומאה פעמים חמשה איש ירדפו רצבה. מלאתי: (ס) כתב הרמב"ם ויש לתמוה דאם כן בעכו"ם דכתיב זהו איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רצבה היה לו לומר ושנים יניסו שני אלפים. בספר אמרי נועם מקשה קושיא זו ותירץ בשם רבינו תם דהכא רודפים והורגים קאמר מדכתיב ונפלו אויביכם לפניכם לחרב ולכך לא ירדוף ויהרוג כי אם חמשה מאה אצל התם לא הריגה כי אם רדיפה. ולי נראה דכל רדיפה הוא הריגה ולא כן לשון ניסה ולכן גבי עכו"ם דאחד ירדוף ויהרוג אלף הוא הדין נמי דשנים יהרגו שני אלפים ולא יותר וכן שלש שלשה וכן לעולם ולא כן בני ישראל כדפירש וכי כך הוא החשבון וכו', אצל לענין ניסה יכול להיות ששנים יניסו עשרת אלפים איש ואפשר ששני אנשים מישראל יניסו כפלים מהם כמו יונתן ונושא כליו, ואפשר דבכלל דברי הם גם כן דברי בעל אמרי נועם וקל להבין, ועיין בתוספות דסוטה דף י"א: (ע) דקשה לרש"י למה לי למכתב שני פעמים ונפלו אויביכם הא לעיל גם כן כתיב ונפלו לפניכם אלא וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונפלו אויביכם. פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תק ומה: (אבן עזרא)

הרמב"ן ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. הבטיח תחילה (בפסוק ז) כי ירדפו את

אויביהם ויפלו בחרבם וחזר וכפל "ונפלו אויביכם לפניכם לחרב" שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך בלב האויבים שינוסו מאה מפני חמשה ויפלו כולם בחרב החמשה כי יתכן שינוסו מפני החרב ומפני פחדם ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ור"א אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד בלי תקומה (הרמב"ן)

בעל הטורים | ורדפו מכם חמשה. בגי' חלשים שבכם: **רבבה.** ד'. אחותנו את היי לאלפי רבבה. רבבה כצמח השדה. ושנים יניסו רבבה. רבבה ירדופו. שהתפללו עליה שיהיו זרעה מאותם שנאמר בהם רבבה כצמח ורבבה ירדופו: (בעל הטורים)

אור החיים | ורדפו מכם חמשה וגו'. קשה אחר שאמר הכתוב שיפלו האויבים לפנינו וכו' בדרך כלל שמשמע אפילו ריבוא לפני ב' אם כן מה מקום לומר ורדפו ה' מאה אין זה אלא ממעט מברכה א', אכן יתבארו הכתובים על פי מה שאמרו ז"ל במסכת סוטה דף י"א וז"ל לעולם מדה טובה מרובה ממדת פורעניות, והקשו התוספות שם בד"ה לעולם וז"ל וא"ת הרי מצינו מדת פורענות גדולה ממדה טובה דכתיב (דכרים ל"כ ל') איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה גבי מדת פורעניות וגבי מדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה וי"ל דגבי מדת פורענות מיירי רדיפה ולא הריגה אבל הכא כתיב ורדפו מכם חמשה מאה וסיפא דקרא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב עכ"ל, וקשה לי על דבריהם ז"ל ממה שאמרו במסכת מועד קטן פרק אלו מגלחין (ט"ז:): וז"ל ואלה שמות הגבורים וגו' על שמנה מאות חלל בפעם אחת שהיה זורק חץ ומפיל שמנה מאות חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה ירדוף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי ע"כ, ולדברי התוספות דמה שאמר הכתוב איכה ירדוף אחד אלף מדבר ברדיפה בלא הריגה למה היה מתאנח דוד על שלא היה הורג אלף דכתיב איכה ירדוף אחד אלף הלא פסוק זה אינו מדבר בהריגה:

אשר על כן נראה דבין פסוק ורדפו מכם חמשה מאה בין פסוק איכה ירדוף אחד אלף אינו מדבר בלא בהריגה ומה שהוקשו ז"ל נראה לתרץ על פי מה שאמרו בתורת כהנים וז"ל מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם ע"כ. ויש לדקדק למה כפל לומר ולא מן הגבורים אלא הכונה היא שבא לשלול שלא לפרש בדבריו שר"ל אפילו מן החלשים לזה פירש לא מן הגבורים ועל פי הדברים הללו לא קשה כי בפסוק זה לא הזכיר אלא ברכת החלשים שבישראל שירדפו ה' מאה וגו' וחלשים כיוצא בהם באומות העולם אינם אפילו עורכי מלחמה ומ"ש הפסוק איכה ירדוף אחד אלף מדבר בגבורים ואומרו אחד נתכוון לומר המיוחד שהוא הגבור ולא הוצרך לומר הדרגה זו בישראל כי ילמד ממדת פורענות שהרי מדה טובה

ומעתה ב' דברים צוה ה' לטוב לעמו ישראל האי לא הגביל בה שיעור והם גבורי ישראל ועליהם הוא אומר בפסוק אחד ורדפתם את אויביכם ונפלו וגו' לחרב ואם נפשך עגמה עליך לדעת שיעור צא ולמד ממדת פורענות שנאמר איכה ירדוף אחד אלף וכלל גדול הוא כי מדה טובה גדולה ממדת פורענות ולפחות בהשווא' כמו שהוכיחו התוס' (סוטה י"א) ז"ל מההיא שאמרו כל העוסק בתורה יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה והוכיחו מהאמור בפרשת מרגלים וגו' (י"ד ל"ד) אשר תרתם את הארץ יום לשנה וגו' הרי שאין הכרח להיות גדולה אלא שלא תמצא פחותה ממנה בענין בהכרח תתחייב לומר שאחד מישראל יהרוג אלף לפחות ולזה היה דוד מתאנח על תשלום האלף כדי שלא תהיה מדת פורענות מרובה כי דוד היה אחד המיוחד:

ותמצא בדברי הימים אי סימן י"ב שאמר הכתוב אלה מבני גד ראשי הצבא אחד למאה הקטן והגדול לאלף הנה לפניך כי מה שאמר הכתוב ה' מאה ומאה רבבה הם החלשים ובזה גילה כי מה שאמר הכתוב איכה ירדוף אחד אלף ירצה לומר אחד המיוחד לא מהפחותים ומעתה הרווחנו קושית יתור פסוק ראשון שאמר ורדפתם את אויביכם שמדבר בגבורים ולא אמר שיעור כי אין שיעור להם שאפשר שאחד לחמש מאות אלף ולפחות אחד לאלף כאמור בקללה איכה ירדוף אחד אלף והניח ה' הדבר סתום שאין כל הגבורים שוים ואין כל הזכיות שוות ואין כל הזמנים שוות יכול להיות שאחד ירדוף ריבוא אלא לפחות אחד אלף:

ונפלו אויביכם וגו'. כפל לומר דבר זה פ"ב רז"ל דרשו (תו"כ) שהכוונה היא שיפלו איש בחרב רעהו ונראה עוד לומר לפי שעשה הפרש בין רדיפת ה' לרדיפת מאה הוסיף עוד לומר שהוא הדין אם יהיה אלף מישראל תגדל הנפילה באויביהם כשיעור ההפרש שבין ה' למאה יהיה כמו כן בין מאה לאלף והוא אומרו לחרב פירוש לשיעור מנין חרב נוקמת: (אור החיים)

[ט] וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וְהִקִּימְתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם:

אונקלוס וְאֶתְפָּנִי בְּמִימְרֵי לְאוֹטְבָא לְכוּן וְאֶפֶשׂ יִתְכוּן וְאֶסְגִּי יִתְכוּן וְאֶקֶם יֵת קִימִי עִמְכוּן: (אונקלוס)

יונתן וְאֶתְפָּנִי מִן אֲגַר עִמְמִיָא לְמִשְׁלָמָא לְכוּן אֲגַר עֹבְדֵיכוּן טְבָא וְאִיתְקוּף יִתְכוּן וְאֶסְגִּי יִתְכוּן וְאֶקֶם יֵת קִימִי עִמְכוּן: (תרגום יונתן)

רש"י ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם. משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים (פ) וכו', כדאיתא בת"כ (פרק ב', ה): והפריתי אתכם. צפריה (ג) ורביה (ס ה): והרבית אתכם. בקומה (ה) זקופה (ס): והקימתי את בריתי אתכם. ברית חדשה, לא כברית הראשונה שהפרתם אותה, אלא ברית חדשה שלא תופר, שנאמר וכתתי את ברית ישראל ואת ברית יהודה ברית חדשה (ירמיה לא, ל), לא כברית וגו' (ת"כ) (ס): (רש"י)

שפתי חכמים (פ) ולא עבדו לו באמונה חוץ מאחד שעבד לו באמונה נכנסו הפועלים לטול שכרם ונכנס עמהם גם הפועל ההוא אמר לו המלך בני אפנה לך כי אלו עשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט אבל אתה חשבון רב יש לי עמך, כך הקדוש ברוך הוא לעכו"ם משלם שכרם במהירות וכשבא לישראל פונה מכל עסקיו ששכרם הרבה מאד ולריך פנאי לעשות עמהם חשבון לפרוע כל הזכיות (נחלת יעקב), ועיין במה שכתבתי בפרשת כי תשא ובפרשת אחרי מות: (ג) ואם תאמר דלמא והפריתי והרבית תרווייהו קאי אפריה ורביה כמו בכל מקום דכתיב פריה ורביה בהדלי. ויש לומר מדלל כתיב והפריתי והרבית אתכם אלא והפריתי אתכם כו' דמשמע דשני ענינים הם, (מהרא"י), והא דלא דרשו כלום גבי ישמעאל

דכתיב ולישמעאל שמעתיד והפריתי אותו ולא לרשו כלום במלת אותו, יס לומר לגבי ישמעאל מלת אותו מיעוט הוא אותו לצדך בצרכת פריה ורביה ולא בני קטורה אף שהם גם כן בני אברהם, ודו"ק: (ה) הרא"ם פירש מכיון שפריס ודאי מתרזין אללא ודאי מלשון התרצבות הוא דהיינו קומה זקופה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **ופניתי אליכם**. להרבות עשרכם ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובבנות והנכון בעיני להיות והפריתי הפך עוצר רחס: **והקימתי את בריתי אתכם**. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר הארץ: (אבן עזרא)

הרמב"ן **וטעם והפריתי**. שיעשו כולם פירות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה וחזר ואמר "והרביתי" שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם **רב** (הרמב"ן)

בעל הטורים **ופניתי אליכם**. פני ת"י שת"י שנים שעמד הבית היו פני שם כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים אבל לאחר שגלו אנה פנה דודך: (בעל הטורים)

אור החיים **ופניתי אליכם וגו'**. אומרו **ופניתי** על דרך אומרם ז"ל (תענית ב') גי מפתחות ביד הקדוש ברוך הוא ואי מהם הוא של לידה לזה כשרצה לומר והפריתי אתכם אמר ופניתי שהוא יפנה עצמו כביכול לעשות דבר זה ולא על ידי שליח ואולי שיכוון ג"כ במאמר **והרביתי** על מפתח הפרנסה כי בפרנסה קומתם גדלה ואמרו בתורת כהנים והרביתי אתכם בקומה זקופה ובמאמר **והקימותי את בריתי** על דרך אומרם ז"ל (סנהדרין צ') שברית כרותה לשוכני עפר להחיותם והוא מפתח הגי שביד הקדוש ברוך הוא וכנגד שלשתם אמר ופניתי וגו':

עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (שבת קנו) אין מזל לישראל ועל דרך אומרם (ישעי' מא) צדק יקראהו לרגלו שעקר ה' מזל זה ממקום אחד ונתנו במקום אחר והוא מאמר ה' ופניתי אליכם והפריתי וגו' כנגד בני חיי ומזוני הגם ששלשתם הם תלויים במזל ולא בזכות (מו"ק כח) אני אפנה המזל ממקום למקום המורה אליכם לפרות זה כנגד הבנים **והרביתי אתכם** כנגד חיי על דרך אומרם (דבדים יא) למען ירבו ימיכם וגו' **והקימותי את בריתי** כנגד מזוני ויחס לה שם ברית על דרך אומרם (נח ח') ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף וגו' עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' ואמרו ז"ל (שבועות לו) כי מה שאמר לא אוסיף הוא שבועה וכתוב שם (ט' י"ב) זאת אות הברית וכל הנאמר שם הוא נכלל בכלל השבועה ודקדק במאמרו כאן שיקיים אותה הברית של זרע וקציר עמם והוא אומרם **והקימותי את בריתי אתכם** כי לא היתה השבועה בדרך כלל על כל הארץ כי הלא יש כמה שנים שאין זרע וקציר בחלק מן הארץ כי ה' לא אמר שם בברית נח ימי כל הארץ ועיין מה שפירשתי בפסוק (דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך:

עוד יתבאר אומרם **ופניתי אליכם** על דרך מה שאמר הנביא (ש"ב ו') ולא אבה דוד להסיר אליו ארון ה' וגו' ויטהו דוד בית עובד וגו' ויברך ה' את עובד וגו' ואמרו ז"ל (ברכות סג) אשתו וחי' כלותי ילדו ששה בכרס אחד דכתיב (דה"א כ"ו) פעולתי השמיני ששים ושנים ע"כ והוא מאמר ה' **ופניתי אליכם והרביתי אתכם** שבאמצעות פניית ה' אליהם ישתלשל הדבר מעצמו להרבות אותם כמו שגשתלשל לבית עובד כשהטה אליו ארון ה'. ואמרו **והרביתי אתכם** לשון מעלה ורבנות והכונה בזה שהגם שיהיו מרובים כל כך ומדרכים הרגילים בנמצאים

בעולם כל המתרבה ימעט ערכו כאשר הרחבנו ביאור פרט בחינה זו במקומות אחרים (שמות א' ט' שלח י"ג י"ח) אף על פי כן והרביתי אתכם ואומרם והקימותי את בריתי אתכם הבטיחם מה שהבטיח הנביא דכתיב (ישעי' נ"ט) ואני זאת בריתי אותם אמר ה' וגו' לא ימושו מפיד וגו' שלא תפסק תורה מזרעם. עוד נתכוין לומר בדרך כלל ברית ההטבה שיחדש הברית עמהם מלבד ברית האבות והוא אומרם והקימותי את בריתי שכבר נשבעתי לאבותיכם אקיים אותה אתכם מחדש: (אור החיים)

ספורנו ופניתי אליכם. אחר אבדן האומות, כאמרו כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה: והקימותי את בריתי. אותו הברית שאמרתי להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו: אתכם. אקימהו עמכם בזכותכם לא שאזכור לכם ברית אבות בלבד כאמרו ובריתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם וכאמרו וברית שלומי לא תמוט: (ספורנו)

כלי יקר והקימותי את בריתי אתכם. ואכלתם ישן נושן. ברית היו צריכין על התבואה של שנת השמיטה והיובל שלא תרקב כדרך שפירש רש"י על הברית של נח (בראשית ו"ח) לכך נאמר ואכלתם ישן נושן משני שנים.

ועל צד הרמז אמר, אע"פ שיקרה בזמן מן הזמנים שאכרות עמכם ברית חדשה מ"מ גם הברית הישן לא תופר אלא יהיה טפל והברית חדשה עיקר, וישן מפני החדש תוציא. כמ"ש (ירמיה כג. ז. ח) ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה, מארץ מצרים. כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא, מכל הארצות. וארז"ל (ברכות יב.) לא שתעקר יציאת מצרים לגמרי אלא יהיה טפל וקיבוץ גליות עיקר, כי ניסי מצרים יהיו טפל אל הנסים הגדולים אשר יעשה ה' לעתיד כשיכרות ברית חדשה עם ישראל, ובזה מיושב משמעות הכתוב שנראו דבריו כסותרים זה את זה שאמר ואכלתם ישן נושן. ואח"כ אמר וישן מפני חדש תוציא. כי וישן משמע שקודם שנעשה ישן נושן

ובעבור שהזכיר רמז על הגאולה ועל התמורה, חזר והזכיר רמז שלא יכלו ישראל באורך הגלות באמרו ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם. כי משכן היינו משכן העדות שנקרא משכן לפי שנתמשכן בעונם של ישראל ובנוהג שבעולם שכל מי שיש לו ליתן משכון בחובו אין הבעל חוב גובה נפשות, כך נתן ה' לישראל המשכן כדי למשכנו אם יחטאו ויכלה חמתו בעצים ואבנים ועל ידי שיהיה לו מקום לגבות חובו במקרקעי לא תגעל נפשי אתכם. ר"ל לא אצטרך לקבע את קובעיו נפש (ע"פ משלי כב. כג) ומה שנאמר בקללות וגעלה נפשי אתכם. היינו שאם גם אחר החורבן לא תקחו מוסר שהרי נאמר תחילה ושברתי גאון עוזכם. פירש"י זה בית המקדש, ואחר כך כתיב ואם בזאת לא תשמעו לי וגו'. ועל זה אמר אחר שכבר חרב גאון עוזכם ושוב אין לי מקום לגבות חובי כי אם מן הנפשות על כן נאמר וגעלה נפשי אתכם. ומ"ש לא מאסתים ולא געלתים לכלותם (כו. מד) היינו דווקא גיעול של כליון לא יגעלם אבל סתם גיעול נפשות יהיה אם גם אחר החורבן לא יוסרו. (כלי יקר)

וְאָכַלְתֶּם יֶשֶׁן וְיֹשֵׁן מִפְּנֵי חֶדְשׁ תּוֹצִיאוּ: חמישי במחברין

אונקלוס וְתִכְלוּן עֲתִיקָא דְעִתִּיק וְעִתִּיקָא מִן קָדָם חֲדָתָא תְּפִנוּן: (אונקלוס)

יונתן וְתִכְלֹן עֵתִיקָא דְמַעְתָּק וְלֹא תִסְלַמְנָטוֹן וּבְרַם עֵתִיקָא מִן קָדָם עֵיבוּרָא
תְּפָנּוֹן מִן אוֹצְרֵיכֹן : (תרגום יונתן)

רש"י ואכלתם ישן נושן. הפירות יהיו משתמרין וטובים (ה) להתיישן, שיהא ישן
הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד (שם פרק ג, א): וישן מפני חדש תוליאו.
סיהיו הגרנות מלאות חדש (ז) והאולרות מלאות ישן, ולריכים אחס לפנות האולרות
למקום אחר, (ח) לתת החדש לתוכן: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) דקשה לרש"י מה ברכה יש בזו שתאכלו ישן וכו': (ז) רוצה לומר
שאין דרכו של חדש להיות נשאר בגורן אלא מרקבת אס נשאר בגורן הלכך לריכין
לתתו באולרות: (ח) אכל לא נקט רש"י שזורקין הישן לאיבוד דאס כן מה ברכה
יש בה. ועוד אין יאכלו ישן נושן, ושמע מינה ישן נמי הוא יותר טוב מן החדש
אלא על כרחך לומר להוליאו מן האולר וליתן במקום אחר בבית שהאולר
שומר החדש שלא תרקב, והישן כיון שעברה עליו השנה אין נוח להתקלקל: (שפתי
חכמים)

אבן עזרא ואכלתם ישן נושן. התמה שתהיו רבים ומרוב התבואה יאכל מי
שירצה ישן גם נושן יותר מהישן והוא מבנין נפעל ויש מי שיוציא הישן מביתו
מפני החדש כי אין לו מקום לשומו שם ומפרש אמר כי טעם תוציא. אל השדה :
(אבן עזרא)

אור החיים ואכלתם ישן נושן. פירוש שלא תתעפש התבואה ולא תהיה נרקבת או
תפסד מאכילת הפוליטיקין אלא אדרבה תבחרו לאכול היותר ישן והוא מה
שכפל לומר ישן נושן ואומרו וישן מפני חדש תוציא פירוש לא תוציא אותו
לצד שנתישן ונפסד אלא מפני חדש תוציא אותו וטעם שכתב דבר זה כאן ולא
במקומו למעלה כשהזכיר ברכת התבואה וברכת הארץ נתכוין הכתוב בזה
להגדלת הטובה שהגם שיפירה וירבה אותם אף על פי כן תהיה להם הפלגת הטוב
שיאכלו ישן וגוי מה שאינו כל כך כשהאוכלים מועטים שאז אפילו מהמיעוט
יאכלו ישן : (אור החיים)

ספורנו ואכלתם ישן נושן. אחר שימעטו האומות אכריכם וכורמיכם ירבה הדגן
שנה לשנים כדי שישפיק המעט משארית האומות לשרתכם לאסוף תבואות
וזולת זה תתפרנסו שלא בצער כענין יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון
פריו וכאמרם פרק בתרא דכתובות עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי
מילת: וישן מפני חדש תוציא. יהיה לכם מהנושן די צרכיכם אף על פי שמאז
שיהיה ישן תוציא ממנו לפליטי האומות לפרנסם כאמרו כי הגוי והממלכה
אשר לא יעבדוך יאבדו. והטעם שתוציא דבר שיש בו חיי נפש מארצכם אל
האומות הוא מפני שכבר בא החדש ולא תדאגו שיחסר לכם כמו שהיה כאמרם
(כתובות פרק שני דייני גזירות) אין מוציאין מארץ ישראל דבר שיש בו חיי נפש
כגון יינות שמנים וסלתות: (ספורנו)

[יא] וְנָתַתִּי מִשְׁפָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם :

אונקלוס וְאֵתָן מִשְׁפָּנֵי בְּיַנְיָכוֹן וְלֹא יִרְחַק מִימְרֵי יִתְכוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְאֵתָן שְׁכִינַת יִקְרֵי בְּיַנְיָכוֹן וְלֹא יִרְחַק מִימְרֵי יִתְכוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י ונתתי משכני. זה (א) בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קלה זכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר, כמו כי שם נגעל מגן גבורים (שמואל א-ב) לא קבל המשיחה, שמושחין מגן של עור בחלב מצושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור: (רש"י)

שפתי חכמים (א) אבל אינו משכן כמשמעו דבארץ ישראל לא היה להם המשכן אלא דוקא במדבר. במסכת עירובין נשמעתא קמייחא גרסינן בשלמא מקדש לחקרי משכן דכתיב ונתתי משכני בתוככם ופירש רש"י כשנאמר קרא זה כבר הוקם המשכן שהרי בתורת כהנים נכתב קרא זה וכל אותו הספר צאהל מועד נאמר כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד ועל איזה משכן היה מצטיחן אם לא על המקדש כו', עד כאן לשונו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונתתי משכני. ולא תפחדו שתבואו לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם ואיננו כבן אדם שתגעל נפשו לשבת כלי במקום אחד ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם והמקדש איננו עמכי יתהלך כבודי בתוככם והנה אני אהיה לכם לאלהים ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (אבן עזרא)

הרמב"ן ונתתי משכני בתוככם. זה בית המקדש "ולא תגעל נפשי אתכם" אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כגון כי שם נגעל מגן גבורים (א כא) לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור לשון רש"י ולא ידעתי מה הטעם בזה שיאמר הקב"ה כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר (להלן פסוק מד) לא מאסתים ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקללה (ירמיהו יד יט) המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך אבל הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה כדברי רש"י מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא ז) ואמר "נפשי" כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו (עמוס ו ח) והנביא אמר בתמיה אם בציון עצמה געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים נגאלים והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות בענין המטר השובע והשלום ופריה ורביה אינן כמו הברכות שברך כבר בקצרה (שמות כג כה) וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופינו ועל כן יהיו כלי הזרע שלמים ובריאים ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים כמו שאמר (שם פסוק כו) לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימך אמלא וכן אמר תחילה (שם טו כו) כי אני ה' רופאך והטעם בזה כי הברכות ההם אע"פ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהם כאשר פירשתי (בראשית יז א) והם אפילו ליחיד העובד כי

כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה' אלהיו ישמרהו האל מן החולי והעקרות והשכול וימלא ימיו בטובה אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם והן בהיות כל עמנו כלם צדיקים ולכך יזכיר תמיד בכאן הארץ ונתנה הארץ לבטח בארצכם שלום בארץ מן הארץ לא תעבור בארצכם וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כולם נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותנו החוקים והמצות ולא שיהיה הכל היפך מפני זרענו השנה השביעית ואף על פי שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם הצדיק האחד יחיה ויסיר ה' מחלה מקרבו וימלא ימיו יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כולה ועם אחד תמיד ברדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלוה ובריאות וגבורה ושברון האויבים בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה' היתה זאת ועל כן אמר (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והיפך זה יהיה בקללות בעונשי הארץ שאמר (פסוק יט) ונתתי את שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו שאמר (דברים כח ט) וחלאים רעים ונאמנים שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכולם על כן כתוב (שם כט כא) ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה (שם פסוק יט) כי כן יהיה פעמים רבים כמנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת (שם פסוק כג) כי כולם יראו וידעו כי יד ה' עשתה זאת ויאמרו (שם פסוק כד) על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה גם כי יקרים עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כענין חזקיהו בחלותו (מ"ב כ ב ג) ואמר הכתוב (דהיי"ב טו יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח (שמות כג כח) וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו (ברכות סד) כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא והמשל להם (במדב"ר ט ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא והוא מאמרם (ברכות ס) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה' אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים וזו היא כוננתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרוף (שמות כא יח) יש על המכה תשלומי הרפואה כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר אמרה (דברים טו יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתו שכן יהיה אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים (הרמב"ן)

בעל הטורים ונתתי משכני. מנין שנים של משכניי עמד בית שני וסמיך ליה ואכלתם ישן שבזכות בית המקדש בא השובע: (בעל הטורים)

אור החיים ונתתי משכני בתוכם. פירוש על דרך אומרו (תהילים ע"ח) אהל שכן באדם שעיקר משכנו יתברך הוא תוך נשמות עם קדושו ואומרו **ולא תגעל נפשי** ולא הספיק אומרו ונתתי משכני לצד שחש ה' כי יאמר נא ישראל שדבר זה שמבטיח ה' הוא דבר רחוק מהשכל שידור דירת קבע רוחני בלתי בעל תכלית הרוחניות תוך בני אדם בעלי צורה וחומר והגם כי יבטיח ה' עשות כן זה יהיה לצד עוצם האהבה יהפך הצורה על דרך מה שפירש הרשב"י (זוהר ח"ג רמ"א) בפסוק באתי לגני וגוי אכלתי יערי וגוי שתיתי ייני וגוי משל לחתן וכו' יעויין שם דבריו והוא דבר הפך תכונת ההשתוות ודבר כזה לא יתמיד כמעשה ניסים ואין מבטח להתמדת הדבר ותגעל הרוחניות לגשמיות לזה אמר **ולא תגעל נפשי אתכם** כי יכונן ה' תכונת נפשם בסדר אשר ישכון ה' בתוכם כדרך המתקבל בתכונת הנשתוו' והוסיף לומר **והתהלכתי בתוכם** לומר שמלבד שלא יגעל גם יהיה לו נחת רוח בהשראת שכינתו בתוך תוכם והיא בחינת הנשמה שהיא תוך תוכם ופירוש והתהלכתי הוא טיול הערב גם נתכוין על דרך מה שאמרו ז"ל כי נשמות עם בני ישראל חצובות מאורו יתברך והרחקת שכינתם בעולם הזה לא יסובב פרידתה ממקורה והרי היא דבוקה בחבל הכסף עד מקום מחצבה ודרך שם יורד אור החיים ממקור עליון ומחבר נפש קדושה עם מקורה וזה יסובב כי תכיר הנפש בוראה ותתאו לעבודתו וללכת בדרכיו ועל ידי חטא האדם נרחק חבל הכסף ולא יאיר אור הבא מלמעלה תוך הנפש והוא סוד אומרו (ישעי נ"ט) עונותיכם היו מבדילין בינכם ובין אלהיכם וזה יסובב שיקו האדם מטעמי התיאוב ויאבד חשקו במושכלות הנעימים והערבים והוא מאמר ה' באומרו **והתהלכתי בתוכם** זו חבל הכסף המתהלך מאורו יתברך תוך נפש אדם ובזה **והייתי לכם לאלהים** כי איש כזה יבחר בקבלת עול אלהותו יתברך ותמצא שכל נפש החוטאת בעולם אינה פועלת הרע בתחלתה עד שתקדים בחטא קל מקלי הקלות ובחטוא האדם אפילו כחוט השערה ימנע ממנו בחינה זו של התקשרותו במדרגה עליונה וצא ולמד ממעשה נבות (מ"א כ"ב) שעל ידי שאמר דבר שקר הגם שהיה לתכלית רצונו יתברך אף על פי כן ה' אמר אליו צא ממחיצתי (שבת קמ"ט) וכשמשתדל היצר עם האדם בדקדוק קל עד שיבדיל בינו ובין ה' אז הוא שיכול לשלוט בו לחטוא חטאים גדולים רח"ל מה שלא היה יכול עשות קודם בעת דביקות האדם באור עליון:

עוד נראה לפרש הפרשה על זה הדרך שהכתוב מדבר בהכנות עולם הזה גם בשכר עולם הבא והתחיל בברכת הלחם ואמר **ונתתי גשמיכם בעתם** שהוא הכנת המזון והפרנסה והבטח בארץ כאומרו וישבתם לבטח עליה עד כאן כלל כל הכנת עולם הזה ואומרו **ונתתי שלום** וגוי מכאן מתחיל גמול הנסתר והוא מעת הפרידה מעולם הזה שהוא יום המיתה שהוא המדוה הגדול אשר בלב כל חי הכוס המר ההוא הגם שיהיה האדם שלם בכל שלימות העולם הזה בזוכרו יום המיתה וערבה כל שמחה ומה גם שאין לו גבול רחוק שאין אדם יודע יום קיצו אשר על כן בא המבטיח טובות לעמו וסמך לבם גם בדבר זה ואמר כי ביום הנסיעה לא יחרד האיש ולא ירגז כדרך המתים אלא יעשה ה' דבר שתהיה הנסיעה כאדם ששוכב וערבה לו שנתו:

והוא אומרו **ונתתי שלום** על דרך אומרם ז"ל (שבת י"י) כי שמו של הקדוש ברוך הוא שלום ובעת פטירת הצדיק יקרב אורו יתברך לפני האדם והוא סוד מיתת נשיקה ובזה יהיה כשוכב והוא אומרו **ושכבתם** כמו שנאמר באבות שכיבה וסוד

הדבר כי הנפש כשמרגשת בקריבת אור הנערב אצלה תכסוף ותנתק ממקומה להדבק בשכינה ולעוצם התאוה יתרבה העריבות על הרגשת הפרידה ולא תרגיש בו ולא ישאר ההרגש אלא מהערב ועיין מה שכתבתי בתחלת אחרי מות וכל השגה זו תסובב עסק התורה והמצוות והוא מאמר הכתוב (קהלת ה') מתוקה שנת העובד השינה היא יציאת הנשמה מן הגוף שהעובד את ה' ועוסק בתורה ובמצוות מתוקה לו יציאת הנשמה על אופן האמור ואומרו **ואין מחריד** הוא מלאך המות המחריד האדם בראייתו לבד ולצד שיש צדיקים שיזכו להדבק נפשם בשכינה אבל יקדים להם מלאך המות לסיבת תחלואי הנפש לזככה באמצעות צער החרדה לזה הבטיח כי כל עיקר לא יראו מחריד:

עוד ירצה אומרו **ונתתי שלום**. שיתקיים הגוף שהוא בחינת הארץ ולא יתפרדו היסודות וצא ולמד ממעשה רב אחאי בר יאשיה (שבת קנ"ב) שגששיה רב נחמן אחר כמה שנים שמת וראהו כי איש קיים היה כי ה' יצו ליסודות להתקיים יחד ולא יתפרדו וזה יושג מאמצעות התורה כמאמר (משלי ו') בשכבך תשמור עליך ואומרו **ושכבתם ואין מחריד** על דרך אומרם (ישעי' נז) ינוחו על משכבותם שלא תשלוט רימה בגופם להחרידם בקבר ותמצא שהצדיקים אין רימה בגופן וצא ולמד ממעשה רבי אלעזר בן רשב"י (ב"מ פ"ד) וכאלה רבות ודבר זה הוא יעוד גדול שינוח הגוף בקבר שאמרו ז"ל (שבת י"ג) קשה רימה בבשר המת כמחט בבשר החי ויש לך לדעת כי כל נברא ירגיש כפי שיעור תכונתו אשר כוננו יוצרו ואומרו **והשבת חיה רעה מן הארץ** הוא רוח הטומאה הנקראת חיה רעה שהיא חיוניות רע בחינת הטומאה השורה על הגוף אחר מיתה שלזה ציוה ה' שהנוגע במת או הנכנס לאוהל יטמא ז' ימים הבטיח ה' כי תסגיל התורה והמצוות להשבית רוח הטומאה מן הגוף ותמצא שאמרו ז"ל (כתובות ק"ג) יום שמת רבי בטלה טומאה:

ואומרו וחרב לא תעבור בארצכם. נתן הכתוב טעם להשבתת הטומאה הוא כי טומאה זו עיקרה הוא לצד שנשחט האדם בחרבו של מלאך המות הפגומה שבזה נעשה נבילה והנבילה מטמאה ונשלכת לכלב דכתיב (שמות כ"ב) לכלב תשליכון והטומאה היא בחינת הכלב אבל ההולכים בתורת ה' כמצטרך חרב לא תעבור בארצכם שהוא גופו הנבנה מהארץ ממוצא דבר אתה יודע שלא יגע חרבו של מלאך המות בגופו של צדיק עד כאן יעודי הפטירה ומנוחת הגוף:

ואומרו ורדפתם. מכאן מתחיל פועל הרוחניות הנעלם המושג מעסק התורה דע כי התעצמות עסק התורה ומעשה המצוות הוא לברר ניצוצי הקדושה וליחד ענפיה אחד אל אחד אשר לסיבת אחיזת הקליפות ימנע הדבר בסוד אומרו (ישעי' נ"ט) עונותיכם היו מבדילים בינכם וגוי' ועיין מה שפירשתי בפרשת יתרו בפסוק (י"ט ה') והייתם לי סגולה ויתייחסו הקליפות בשם שונאים ואויבים ועיין מה שפירשתי במאמרם ז"ל בפסוק (תהלים צ"ב) כי הנה אויביך ה' ויערבו לך דברי אלהים חיים וכאן הודיע הכתוב כי באמצעות עסק התורה והמצוות ירדפו את אויביהם ונפלו וגוי' ותאבד הטומאה כמאמר (זכרי' י"ב) ואת רוח הטומאה אעביר וגוי' ואומרו **לחרב** על דרך אומרו (שה"ש ו') איש חרבו על ירכו ואמרו ז"ל (תקונים ז') שהשומר בריתו לבל נוגע במה שלא הורשה זה יש כח בו להמית ולאבד אויבי ה' ברוח שפתיו ולזה לא אמר בחרב אלא לחרב ואומרו **ורדפו מכם ה' מאה** פירוש ממה שיצא מכם ירדפו ה' שהם חמשה חומשי תורה ירדפו מאה הדרגת הקליפות והוא על דרך אומרו (משלי ט"ז) נפש עמל עמלה לו ואמרו ז"ל (סנהדרין צ"ט) אדם במקום זה ותורתו עמלה לו במקום אחר שעושה כליון לאויבי ה':

ואומרו ומאה מכם. פירוש על דרך אומרם (מנחות מ"ג ב') מה ה' אלהיך שואל מעמך וגוי אל תקרי מה אלא מאה שהם מאה ברכות והוא אומרו **ומאה מכם** פירוש שנעשים מכם שהם מאה ברכות בכל יום **רבבה ירדופו** וחזר לומר **ונפלו אויביכם** וגוי לחרב נתכוין למאמר חז"ל שאמרו (ברכות ה.) כל הקורא קריאת שמע וכו' כאלו אוחז חרב פיפיות וכו' דכתיב רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם והנה פסוק ראשון רמז בו יעוד המסובב מהמעשה ופסוק ב' יעוד המסובב מהדיבור המקודש ואמרו **ופניתי אליכם** פירש הכתוב תכלית ההצלחה הבאה מכליון האויבים ואמר **ופניתי אליכם** פירוש כשזה נופל יפלו כל ניצוצי הקדושה אל שורשם שהם כללות ישראל המקבצים אותם וכינה ניצוצי הקדושה אליו יתברך לצד שהם חלק ה' ובזה יפרו וירבו ועיין מה שפירשתי בפסוק (סוף ויגש) ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד ומה שפירש המגיד למהרי"ק בפסוק וימת יוסף וגוי ובני ישראל פרו וגוי:

עוד ירצה באומרו **ופניתי** וגוי כי בהבטל האויב שהוא מסך המבדיל כמאמר (ישעי' נ"ט) כי אם עונותיכם היו מבדילים וגוי בהסרת המסך אז יפנה וידבק ה' בנו:

עוד ירצה כי כשישראל ישתדלו בדבר האמור הגם שישנו למפסיק בחלק אי האדון יפנה לנו מחלק המופנה ויגדיל וירבה כחינו נגד האויב עד כלות המסך ואז והקימותי וגוי:

עוד ירצה **ופניתי אליכם** על פי דבריהם ז"ל בזוהר (בזוהר ח"ג ש"ג) כי שעשוע הצדיקים שאין למעלה ממנו הוא בחצי לילה השני שהקדוש ברוך יושב על כסאו בין הצדיקים שבגן עדן ומסיר פרגוד אחד ומגלה להם אור פנימי הנערב ולרוב ההשתוקקות ועוצם הפלגת הרגש העריבות לנשמות עד שמתעלפים ונושרים מהם אורות והם נפשות שיורדות לעולם התחתון להאיר יעויין שם דבדיו בזוהר חדש (פ' בלק) והוא מה שרמז במאמר **ופניתי אליכם** שהוא על שעשוע הגדול ומופלא הנזכר. ואמר לשון פנייה לצד שהאדון ברוך הוא אינו משתנה דכתיב (מלאכי ג') אני ה' לא שניתי אלא שמגלה מאורו את אשר יחפוץ ויסתיר כפי מה שאינם ראויים להשיג לזה אמר **ופניתי אליכם** להאיר למולכם אור הפנימי הנסתר יראו עיניכם וישמח לבכם. ואמרו **והפריתי אתכם** רמז לניצוצות הנושרות מהם לצד ההתעלפות כאמור ואמרו **והרביתי אתכם** פירוש שלא תחשוב כי לצד נשירת הנשמות מהם ימעט אורם ח"ו לזה אמר **והרביתי אתכם** שיתרבה אדרבה אורכם כאור פני מלך וסוד הנשירה אולי שיהיה בא' מב' הדרכים או כי ירבה אורם עד שיהיה והותר או כי אור הקודם ידחה מפני אור חדש וישן מפני חדש תוציאו כסדר האמור בדברי המקובלים כי המוחין דגדלות ידחו מוחין דקטנות ונמצא הנושר מהם הוא לצד ההתרבות והוא אומרו **והרביתי אתכם**

עוד ירצה באומרו **והרביתי אתכם** לשון רבנות והוא על דרך אומרו תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ופירשנוהו שם שהגדילם על המלאכים כהני עליון שיהיו הם קרובי המלך וגדולי העליונים ואמרו והקימותי כאן הבטיח על התחיה שברית כרותה לשוכני עפר שיעלה ה' אותם מקברותיהם ואמר ה' כי דוקא ללומדי תורה על דרך אומרם ז"ל (כתובות קי"א) כל העוסק בטל תורה טל תורה מחייהו ואולי כי הן הן הדברים שרמז באומרו **והקימותי את בריתי** שהוא התורה אתכם כי בטל אשר יצו ה' אתם התורה הם חיים:

עוד נתכוון על דרך אומרם (סנהדרין צ') בפסוק אשר נשבעתי לתת לאבותיכם שהאבות עצמם יעמדו לרשת את הארץ והוא מאמרו כאן שאותה ברית שנשבע ה' לקיים הארץ לעולם ועד בידם כל המקיים תנאי הכתוב יחייהו ה' עם האבות לקיים בידו ברית הארץ לעולם ועד:

עוד רמז גניזת הנשמות בצרור החיים את ה' וידוע כי בחינה המתיחס לה ברית יתיחס גם כן לה שלום והוא אומרו **והקימותי את בריתי** שהוא יסוד עולם הנשמות אתכם גם בזה כלל זיווג חי העולמים בכנסת ישראל שהיא כללות הנשמות והמשכיל יבין כי הוא זה תכלית מנוחת הנשמות:

ואומרו ואכלתם ישן נושן. כאן רמז לסעודת עולם הבא שיטעימם ה' מיין המשומר בענביו מו' ימי בראשית גם מבשרו של לויתן ואין לך ישן נושן כזה שלא קדמו דבר בעולם קודם לבריאת האדם:

ואומרו וישן מפני חדש תוציאו. מלבד מה שפירשתי בו למעלה ירמוז עוד על דרך מה שאמרו ז"ל (חגיגה י"ב) בפסוק וימנע מרשעים אורם כי אור שבו ברא הקדוש ברוך הוא מעשה בראשית גנזו הקדוש ברוך הוא לצדיקים לפי שראה הרשעים שאינם ראויים להשתמש בו וכו', והוא אומרו וישן שהוא אור שקדם לאור זה החדש שנתחדש אחריו והוא אומרו מפני חדש תוציאו פירוש תוציאו מבית גנזיו להשתמש בו:

ואומרו ונתתי משכני וגו'. ירצה על דרך מאמרם ז"ל (ב"ב ע"ה) שעתיד הקדוש ברוך הוא להוריד משכן מן השמים ויש מרבותינו ז"ל שאמרו שהוא משהם ויש מרבותינו ז"ל שאמרו מישפה, וכאומרו (שמות ט"ו) פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך והוא אומרו **ונתתי משכני בתוכם** פירוש משכן שכוננו ידי אורידהו ואתנהו בתוכם ומאז עד עולם יעמוד הדבר כאומרו ולא תגעל נפשי אתכם כי יעביר רוח הטומאה מן הארץ:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (במדבר כ') בפסוק כעת יאמר ליעקב וגו' שהמלאכים מבחוץ והצדיקים מבפנים והמלאכים שואלים את הצדיקים מה פעל אל והוא אומרו **ונתתי משכני בתוכם** שלא יהיה מחנה המלאכים מפסיק ביניכם וביני: (אור החיים)

ספורנו ונתתי משכני בתוכם. תשרה שכינתי בתוכם בכל מקום שתהיו כמו שיעד קודם העגל באמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך: **ולא תגעל נפשי אתכם**. לעולם כאמרו לא יוסיף להגלותך וכאמרו כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך: (ספורנו)

יב והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם:

אונקלוס ואשרי שכינתי ביניכון ואהוי לכוון לאלה ואתון תהוון קדמי לעם: (אונקלוס)

יונתן ואשרי איקר שכינתי ביניכון ויהי מימרי לכוון לאלה פרוק ואתון תהוון לשמי לאומא קדישא: (תרגום יונתן)

הַפִּי והתהלכתי בתוכם. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני, יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים: (הַפִּי)

הרמב"ן וטעם והתהלכתי בתוכם. שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב מחנהו מספיק להם כל צרכם וזה דרך דברי הברית כפשוטן והוא אמת וכך יעשה בהן בודאי ולא הזכיר הכתוב בכאן שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחית המתים כי קיומן מחויב בדרך היצירה כמו שפירשתי בכריתות (לעיל יח כט) והעונש הוא שמכרית החייבים מהם והשאר כולם יתקיימו בדרך יצירתם אבל על דרך האמת הברכות האלה עוד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם וכן והתהלכתי בתוכם רמז למדה שקראו רבותינו שכינה מן ונתתי משכני בתוכם ואומרים (מנחות פו) שכינה שורה בישראל ואמרו בבראשית רבה (יט יג) עיקר שכינה בתחתונים היתה והנה הוזכר כאן גן עדן והעולם הבא ליודעיו ואלה הברכות בתשלומיהן לא תהיינה רק בהיות כל ישראל עושין רצון אביהם ובנין שמים וארץ שלם על מכוונתו ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהם דברי הברית והתנאים אשר בין הקב"ה ובינינו ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים מהם שלא עלתה זכותם לכך כמו שאמרו (מו"ק טז) על דוד (והוא עורר את חניתו) על שמונה מאות חלל והיה מצטער על מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי (מלכים טו ה) ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל שיזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושיט וכו' (תו"כ פרק ב ב) עתיד הקב"ה לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא (שם פרק ג ג) כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות (הרמב"ן)

בעל הטורים והתהלכתי. ב' במסורה והתהלכתי בתוכם. והתהלכתי באמתך בזכות והתהלכתי באמתך והתהלכתי בתוכם. מאם בחקותי עד קוממיות כל האלפ"א בית"א חוץ מסמ"ך ופי' וכן בויתן לך חסר סמ"ך ופי' כי אין שטן ולא אף וקצף ונגף ואנף בברכות אלו: (בעל הטורים)

אור החיים ואומרו והתהלכתי בתוכם. על דרך אומרו (יואל ג') ונבאו בניכם ובנותיכם שיהיה אורו יתברך מתהלך בתוכם והוא רוח המנבא על דרך אומרו (במדבר י"א) עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (תענית ל"א) עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים וישב ה' בתוכם וכל אחד יראה באצבעו ויאמר זה אלי ואנוהו והוא אומרו והתהלכתי בתוכם ואמר לשון הליכה לצד שיתהלך אורו יתברך לזון נשמות היושבים סביביו יקרא הליכה ואומרו והייתי לכם לאלהים הוא מאמר זה אלי ואנוהו ואולי שרמז לשון נוח שהצדיקים עצמן הם נוח של הקדוש ברוך הוא שהוא דר ביניהם ואומרו ואתם תהיו לי לעם שיהיו הם קרובים יותר מכל צבא:

עוד ירצה באומרו והייתי לכם לאלהים לצד כי בזמן הזה אמונת אלהותו הוא מפי הנביאים לזה אמר כי הנה ימים באים שכל עם ה' יוכר להם אלהותו יתברך וידעו כי ה' הוא האלהים והוא מאמר והייתי לכם לאלהים שיכירו אלהותו מצד עצמם ולצד שהכרה זו ישנה לכל הנבראים דכתיב (זכריה י"ד) ביום ההוא יהיה ה' אחד לזה אמר ואתם תהיו לי לעם הגם שההכרה שוה בכל לא יהיו לו לעם

ספורנו והתהלכתי בתוכם. ענין המתהלך הוא ההולך אנה ואנה לא אל מקום אחד בלבד. אמר אם כן אתהלך בתוכם כי לא אל מקום אחד בלבד ירד שפע הכבוד כמו שהיה במשכן ובמקדש כאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כלומר בזה האופן ובאותו המקום בלבד אשכון בתוכם ובאר זה באמרו אשר אועד לך שמה ונועדתי שמה לבני ישראל אבל אתהלך בתוכם ויראה כבודי בכל מקום שתהיו שם כי אמנם בכל מקום שיהיו שם צדיקי הדור הוא קדוש משכני עליון שבו תשלם כונתו כאמרו השמים כסאי והארץ הדום רגלי ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי: **והייתי לכם לאלהים**. אהיה לאלהים מיוחד לכם לא יהיה לכם אלהים ומנהיג זולתי ובכן יהיה נצחיות מציאותכם ממני בלתי אמצעי וכמו שהוא לשאר הנבדלים הנצחיים בהיותכם אז בצלמי כדמותי כמו שהיתה הכונה בבריאת האדם ובמתן תורה ולזה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים כי אמנם במתן תורה לולי השחיתו היתה הכונה לשום אותם במעלת ימות המשיח ועולם הבא שיעד בזאת הפרשה בלי ספק. אמנם בפרשת אתם נצבים אמר שהכונה שיקים אותם לעם כדי שיהיה הוא לאלהים אבל לא יעד שיהיה כן אז אבל פעולת התמיד של משכן כאמרו ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים (שמות כט, מה) יעד בכל ענין זאת הפרשה אבל בשאר המקומות אמר להיות לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם שתהיה כל מגמת פניכם לעשות רצוני ולעבדני שכם אחד בלי ספק כמו שראוי שיעשה כל עם למלכו באמת:

כלי יקר והתהלכתי בתוכם. פירש"י אטייל עמכם בגן עדן כו', דעתו לסלק מעל תורתנו הקדושה כל טוען ומערער האומר יש לי מקום ללון ולומר מאחר שלא נזכר בתורה עיקר השכר לנשמה, אם כן ודאי אין כח במצות אלו להנחיל עושיהם השכר הנפשי לעולם הבא, ותכלית עשייתם אינו כי אם לקבל השכר בעולם הזה האחוז בחבלי בוז. וכבר נתעוררו על ספק זה שלמים וכן רבים ובאו בהיתר ספק זה שבעה דעות זכרם מהרי"א בחבורו והאריך בהם, ואני באתי לקצר בכל היכולת ולסדרם פה כדי להסתים פי דוברי עתק על תורתנו הקדושה.

הדעה האחת, הוא דעת הרמב"ם, שכל אלו היעודים אינן עיקר השכר, וכל הרעות והטובות שנזכרו כאן בפרשה זו הם מדברים מענין הסרת המונעים לבד, ורצה לומר שאם תשמור מצותי אסיר ממך כל מונעים כמלחמות וחליים ורעב ויגון באופן שתוכל לעבוד את ה' בלא שום מונע, אבל עיקר השכר של העולם הבא אינו נזכר כאן כדי שיעבוד את בוראו לשמה, ולא מחמת השכר ההוא או מיראת העונש עיין בספר המדע (הלכות תשובה ט.א).

הדעה השניה, הוא דעת הראב"ע, בפר' האזינו (לב.לט) וז"ל ולפי דעתי שהתורה נתנה לכל ולא לאחד לבדו, ודברי העולם הבא לא יבינו אחד מיני אלף כי עמוק הוא עכ"ל. ודעתו לפי שקשה לצייר אותו שכר כי הגשמי לא ישיג ענין הרוחני, על כן העלימה התורה דבר עמוק זה מן ההמון מרוב קוצר דעתם.

הדעה השלישית, הוא דעת רבינו בחיי הזקן, זכרו הראב"ע פר' האזינו ונטה לדבריו וגם הרמב"ן נטה לדעה זו והוא, שכל היעודים שבתורה הם למעלה מן הטבע, שאין זה דבר טבעי שירדו גשמים בזמן שעושין המצות ויכלא הגשם מן הארץ כשאין עושין רצונו של מקום ברוך הוא, אמנם מה שתעלה הנפש למקום חוצבה זהו דבר טבעי אל הנשמה ואין זה בדרך פלא, ואחר שמצינו בתורה עונש

כרת אל הנפש החוטאת שתהיה נכרתת ממקום חוצבה מזה יש ללמוד שאם לא תחטא שתשוב אל מלונה אל מקום אשר היה שם אהלה בתחילה, ונראה שעל זה נאמר (תהלים לז: לד) קוה אל ה' וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה. רצה לומר באותו כרת המיועדת בתורה לרשעים תראה כי יש שכר נפשי שירוממך ה' לרשת ארץ החיים כי תעלה הנפש למקום חוצבה מדאיצטריך להכרית נפש הרשעים משם.

הדעה הרביעית היא, לפי שבימים ההם היו כל העולם מכחישים השגחת השם יתברך, והיו טוענים שכל הנעשה בעולם הכל בהכרח ולא ברצון. רצה הקדוש ברוך הוא לאמת פנת ההשגחה על ידי יעודים אלו אשר עיניהם הרואות שכל העושה רצון בוראו מושגח לטובה בכל ההשגחות הללו, ואילו היה מייעד להם השכר הרוחני עדיין ישארו בכפירה זו כי הרוצה לשקר ירחיק עדיו, ועיקר דעת הזה הוא דעת רבינו ניסים בפר' בראשית ושרשה בספר הכוזרי (מאמר ראשון קד-קו) כשאמר הכוזרי אל החבר רואה אני שיעודי זולתכם שמנים ודשנים יותר מיעודיכם, השיבו החבר אבל הם כלם לאחר המות ואין בחיים מהם מאומה ולא דבר שיעיד החוש עליהם, אמר הכוזרי ולא ראיתי אחד מהמאמינים ביעודים ההם מתאווים לקנותה מהרה, אבל אם היה בידו לאחרם אלף שנים ושהוא ישאר בזכירת החיים ובעול העולם הזה ורוב עצבונו היה בוחר בזה עכ"ל. וזה באמת תשובה נצחת לומר שיעדה התורה הדבר אשר בו האדם חפץ מאד.

הדעה החמישית היא, שקודם קבלת התורה היו עובדים כוכבים ומזלות והיו עושים להם עבודות מיוחדות כדי להמשיך מהם הברכה בתבואות ולהביא גשמים בעתם ושאר הצלחות הגוף, וכשנתן הקדוש ברוך הוא התורה ומנעם מן אותן עבודות הוצרך להבטיחם שגם על ידי שמירת התורה יזכו לאותן יעודים, ועל ידי עבודות הכוכבים ומזלות יחסרו כל אלה. אבל חיי העולם הבא לא הוצרך ליעדם כי גם על ידי אותן עבודות לא היו מובטחים בו. וזה דעת רב סעדיה בספר האמונות אשר לו וגם בספר מורה נבוכים חלק ג'.

הדעה הששית היא, שמאחר שנאמר והתהלכתי בתוכם ונתתי משכני בתוכם. שזהו דיבוק השכינה אל ישראל אפילו בעולם הזה שהנשמה נסתבכה עם החומר קל וחומר שתהיה דבקה אל השכינה אחר הפרדה מן החומר, הנה כל מה שיעדו הדתות המזויפות אחר המות יעדה התורה לנו גם בחיי העולם הזה והנבואה המצויה בינינו תוכיח וזו הדעה תמצא גם כן בתשובת החבר למלך הכוזר בסוף מאמר א' מספרו והחזיק בדעה זו רבינו ניסים בדרש החדש.

הדעה השביעית היא, שכל היעודים הנזכרים בתורה הם לכללות האומה כי העולם נידון אחר רובו ויעוד הגשמים והתבואה והשלום וכיוצא בהם יהיה לכל ישראל כאחד, אבל שכר הנפשי לעולם הבא אינו לכללות האומה אלא כל איש בפני עצמו נידון שם על פי מעשיו, ונרמזו במצות כיבוד אב ואם ושלוח הקן לכל איש מישראל, ודעה זו היא בספר עקרים וברמב"ן פרשת עקב (יא: ג) בפסוק בכל לבבכם עיין שם. בשבעה דרכים אלו ינוסו הדוברות עתק על תורתנו הקדושה, מלבד מה שראינו בעינינו כמה גדלה חיבת ה' אל אבותינו אברהם יצחק ויעקב. ואילו היתה הצלחתם בעולם הזה סוף הצלחתם אם כן מה יתרון היה לאברהם על נמרוד הרשע כי זה מלך בכיפה ואברהם היה נע ונד כל הימים מתהלך מאהל אל אהל מגוי אל גוי, וכן יצחק ויעקב לא ידענו מה היה להם מן השכר האמיתי כי אם זה השכר המיועד לזרעם הוא סוף שכרם מה כשרון לבעליו כי אחרי מותם ינחלו זרעם את הארץ והמה יצאו מן העולם ריקם מכל עמלם, ואפילו

לישראל נוחלי הארץ מה יתרון להם אפילו בזמן השלוה על כל מלכי הארץ אשר צלחו ומלכו בעולם כמותם ומקצתם יותר מהמה, אין זה כי אם שרב טוב הצפון לצדיקים הוא חלקם ונחלתם של האבות ושל כל תולדותיהם כיוצא בהם כי תורה אחת לכלם. (כלי יקר)

[יג] אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהֵיטֵב לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת: (פ)

אונקלוס אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ דִּי אֶפְקִית יְתָכוֹן מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם מְלִמְהוּי לְהוֹן עֲבָדִין וְתִבְרִית נִיר עֲמִמָּא מְנָכוֹן וְדִבְרִית יְתָכוֹן לְחִרוּתָא: [פ] (אונקלוס)

יונתן אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ דְּאֶפְקִית יְתָכוֹן פְּרִיקוּן מִן אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמַהוּי לְהוֹן מְשַׁעֲבָדִין וְתִבְרִית נִיר שְׁעִבְנִידְהוֹן מְעֻלְיִכוֹן וְדִבְרִית יְתָכוֹן מִבְּיַנְיָהוֹן בְּנֵי חוּרֵי וְהִלְכִית יְתָכוֹן בְּקוּמָא זְקוּפָא: (תרגום יונתן)

רש"י אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. כִּלְאֵי אֲנִי שְׂתַאֲמִינוּ בִּי שְׂאֲנִי יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֱלֹהִים, שְׂהֲרֵי הוֹלֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְעַשִּׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים: מִטַּת. כִּמֵּין יִתְדֵי בִּצְנֵי רֶאֱשֵׁי הָעוֹלָם הַמְעַכְזִים הַמוֹסְרָה שְׁלָא תֵּלֵא מֵרֶאֱשׁ הַשּׁוֹר וְיִתִּיר הַקָּשָׁר, כִּמוֹ עֵשֶׂה לְךָ מוֹסְרוֹת וּמוֹטוֹת (יִרְמִיָּה כו, ב), קִבְלִי יי"א זְלַע"ז: קוֹמְמִיּוֹת. בְּקוּמָא זְקוּפָא: (רש"י)

אבן עזרא מִטַּת עוֹלָמָא. מִשַׁל כִּפּוּר הַחֹרֵשׁ שִׁיעֲבוּד אֲדַמַּת בְּעִלְיוֹ וְיִשְׂרָאֵל הַשְׂתַּעֲבָדוּ בְּבִנְיָן הָאֲדַמָּה כִּי כֵן כְּתוּב: קוֹמְמִיּוֹת. בְּקוּמָא זְקוּפָא וְרִיקֵי מוֹחַ אִמְרוּ כִּי הַקְּלָלוֹ רַבּוֹת מֵהַבְּרֻכּוֹת וְלֹא אִמְרוּ אִמַּת רַק נִאֲמְרוּ הַבְּרֻכּוֹת כִּלְלֵי וְנִאֲמְרוּ בְּקִלְלוֹת פְּרֻטִים לִירָא וְלִהֲפַחֵד. הַשּׁוֹמְעֵי וְהַמְּסַתְּכֵל הֵיטֵב יִתְבַּרֵּר לוֹ דְּבַרִּי: (אבן עזרא)

בעל הטורים קוֹמְמִיּוֹת. בִּי תִגִּין עַל הַקוּי"ף שֶׁתִּיִּדֵן לִהְיוֹת קוֹמְתָן מֵאֵה אִמָּה וְלִמִּיד ר' אִמָּה לְכַךְ יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי תִגִּין: (בעל הטורים)

אור החיים וְאִמְרוּ אֲנִי ה' וְגו'. יִתְבַּאֵר עַל דְּרַךְ מֵאִמֵּר חִז"ל (בְּרֻכּוֹת י"ב) בַּפְּסוּק וְלֹא יֵאמֵר עוֹד חֵי ה' אֲשֶׁר הֵעֵלָה אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְגו' שֶׁהַכוּוֹנָה הִיא שִׁיאֲמְרוּ חֵי ה' אֲשֶׁר הֵעֵלָה יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמְכַל הָאֲרָצוֹת וְהוּא אִמְרוּ אֲנִי ה' וְגו' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם זֶה כִּנְגַד יְצִיאַת מִצְרַיִם וְכִנְגַד אֲשֶׁר הֵעֵלָה אֶתְכֶם מְכַל הָאֲרָצוֹת אִמֵּר וְאֲשַׁבֵּר מוֹטוֹת עוֹלָמָא וְגו' וְלִפִּי מֵה שְׁפִירֶשְׁתִּי בַּפְּסוּק (שְׁמוֹת כ"ו) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים יִתְבַּאֵר הַכְּתוּב גַּם כֵּן עַל הָאוֹפֵן עֲצֻמוֹ יְעוּיִן שֵׁם: (אור החיים)

ספורנו קוֹמְמִיּוֹת. עַל הַפֶּךָ אֲשֶׁר אִמְרוּ לְנַפְשְׁךָ שְׂחִי וְנַעֲבֹרָה וְתִשְׁמִי כְּאֶרֶץ גּוֹךְ: (ספורנו)

[יד] וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה:

אונקלוס וְאִם לֹא תִקְבְּלוּן לְמִימְרֵי וְלֹא תַעֲבָדוּן יְתָ כָּל פְּקוּדֵי הָאֱלֹהִין: (אונקלוס)

יונתן ואם לא תיָצִבוּן לְמִשְׁמַע לְאוֹלָפֹן מֵאֲלֹפֵי אוֹרֵי־תֵּא וְלֹא תַעֲבֹדוּן מִן רְעוּתֵיכֶם
נת פֶּל פִּיקוּדָא קְאִילָן : (תרגום יונתן)

רש"י ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה, ולדעת מדרש חכמים. (ב) יכול לקיום המלות, כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מלות אמור, הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה. ומה תלמוד לומר לי, אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו, וכן בנמרוד גבור ליד לפני ה' (בראשית י. ט.), שמכירו ומתכוין למרוד בו, וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאלד (שם יג, יד.), מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו: ולא תעשו. משלל תלמודו, לא תעשו, (ג) הרי שתי עבירות (ת"כ פרשתא ב, ג, ג): (רש"י)

שפתי חכמים (ב) פירוש דקשה לרש"י למה שינה הכתוב דלעיל כתיב אם בחקתי תלכו דהיינו שיהיו עמלים בתורה והכא כתיב ואם לא תשמעו לי דהיה לו למכתב אם בחקתי לא תלכו בשלמא אי מיירי נמי במדרש חכמים אחי שפיר דתלי בשמיעה מפני שמדרש חכמים היא נקראת קבלה שהם קבלו איש מפי איש: (ג) דקשה לרש"י כיון שלל למדו ודאי לא יודעין לעשות, ומתרג' דאין הכי נמי דאמר הפסוק כן הואיל ולא תלמדו ודאי לא תעשו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא את כל המצות. אלה הכתובים: (אבן עזרא)

אור החיים ואם לא תשמעו וגו'. צריך לדעת היכן נצטוו בתנאי על השמיעה בתחלת הפרשה שיוצדק לומר בכפל התנאי ואם לא תשמעו ולא היה צריך להתחיל אלא מואם בחקתי תמאסו, ונראה כי כאן נתכוון הכתוב להעירך כי מה שאמר בתחילת הדברים אם בחקתי שכוונתו היא על עסקי התורה ולזה רשם בהפכיותה שלילת השמיעה ואיזו מצוה שתלויה בשמע אוזן הוי אומר עסק התורה על דרך אומרו (ישעי' נ"ה) שמעו ותחי נפשכם ישמע חכם ויוסיף לקח (משלי א') ולצד שנתכוון ה' במאמר בחקתי לכל מה שפירשנו בה בכפל התנאי תלה כל המשך הרע מסיבת העדר התורה:

עוד לצד שרצה ה' לומר שלילת שמירת המצות ומיאון עשות רצונו יתברך לזה הקדים הסיבה ואמר שסיבת הדבר היא לצד שלא למדו תורה על דרך אומרם ז"ל (קדושין מ') אמר הקב"ה בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תורה תבלין הרי כי אין תקוה לינצל מהיצר על ידי עסק זולת התורה וכשיושלל מהתורה יטה אזנו ליצרו הרע:

עוד נתכוון להעיר לב נרדם כי כל שהולך בדרך לא טוב ודאי שהושלל ממנו ידיעת הבורא ב"ה וטובותיו והנמשך מעבודתו כי בודאי אם ישיג אדם חלק אי מערבות ידידות נעימות מתיקות ענף מענפי אור עליון יבז בלבו היות בעולם הזה מלך המלכים בערך קיום מצוה אחת והוא מה שהעיר ה' באומרו ואם לא תשמעו לי פירוש לשון הבנה אז הוא שאני חושש לכם שלא תעשו וגו' אבל אם תבינו ותדעו אותי אין לחוש והוא מאמר הנביא (ישעי' ה') לכן גלה עמי מבלי דעת:

עוד ירצה בהעיר עוד אומרו **ולא תעשו את כל** לפי מה שפירשתי בפסוק אם בחקתי תלכו וגו' באחד מן הדרכים שיכוון לומר שעל ידי עסק התורה יהיה בטוח מיצרו כי התורה מגנא ומצלא (סוטה כ"א) לזה אמר בכפל התנאי ואם לא תשמעו לי פירוש לי לשמי שהגם שילמדו התורה אם לא יהיה הלימוד לשמו יתברך ולא יעשו את כל המצות האלה פירוש אין מציל מיד יצר הרע ויבואו לידיכם עבירות שאין מציל מהיצר אלא תורה לשמה:

עוד ירצה שאם לא ישמעו לתורה הגם שיסכימו לעשות כל המצות הוא מן האי האפשרות כי לא יוכל השיג דעת דקדוקי המצות ופרטיהם ולא ימנע מהכשל גם על דרך אומרם ז"ל (מנחות ק"י) זאת התורה לעולה וגו' כי העוסק בתורה אפילו בזמן חורבן הבית יכול לקיים כל המצות מה שאין כן אם לא יעסקו בתורה בודאי שלא יעשו את כל המצות:

עוד נתכוין באומרו תיבת **לי** להעיר כי אטימת אוזן מדברי תורה הוא כמי שבא לדבר עמו האדון מלך העולם וימאן לשמוע אליו והוא אומר **ואם לא תשמעו לי** פירוש לי אין אתם רוצים לשמוע:

עוד יתבאר הכתוב על דרך אומרם ז"ל (אלשיך איכה א') בפסוק ואותי עזבו ותורתי וגו' משל לתופש כנור וכו' ע"כ הרי שהגם שיהיו ישראל ב"מ עובדי עבודה זרה ועושים כל העבירות ויהיו עוסקים בתורה לא היה נחרב הבית והוא מה שנתחכם ה' להקדים ולומר **ואם לא תשמעו לי** אז הוא שאם לא תעשו את כל המצות ימשך לכם פורענות האמור בענין אבל אם תשמעו הגם שלא תעשו את כל וגו' יהיה דינם כתופש כנור וכו' האמור בדבריהם:

עוד ירצה על זה הדרך לצד שיודע ה' מחשבות לב האדם ותחבולות יצר הרע וסדר כניסתו עם האדם לזה דברה תורה כנגד יצר הרע והתחיל כנגד תחילת הפיתוי והנה כבר כתבתי לך פעמים רבות כי לצד שאיש ישראל קרובים לה' לא תיכון עצתו של יצר הרע לדבר אליו עשות הרע עד שירחיקהו מעט מעט כגונב את הקטן מבית אביו שבתחילה מושכו מעט מעט כמו כן בתחילה יתחיל היצר לדבר אליו כי נכון הדבר הבא מאת ה' כל הכתוב בתורה מי כמוך יחוש לדברי ה' אבל מה שהוסיפו חכמים כמה גדרים ושמירות וענפי האיסור מי יאמר כי כן צוה הבורא, וכשיטה אזנו להרהר אחריהם יוסיף להכותו כי יאמר אליו רבים המצות האלה ממך רמ"ח מצות עשה וענפיהם ולצד היות האדם מרוחק מעט מה' יוכל יכה בו:

וכנגד ב' פיתויים אלו אמר **ואם לא תשמעו לי** כאן מדבר על קבלת דברי חכמים והוא על דרך אומרם (דברים י"ז) והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וגו' ומת האיש ההוא ודקדק לומר לי על דרך כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר השכינה לזה אמר (סנהדרין ק"י) ואם לא תשמעו, תדע שהדבר לי הוא נוגע ועוד כי החכמים היכל ה' המה:

וכנגד פיתוי הב' שמרבה בעיניו עול מ"ע כי רבים הם אמר **ולא תעשו את כל המצות האלה** גם נתכוון לומר שכל שאינו מאמין בדברי רבותינו בוודאי שלא יעשה אחת מכל המצות כי סדר המצות ואמיתותה הוא אשר גבלו ראשונים והמסרב לשמוע להם אין בידו אפילו אחת מכל מצות ה' ולזה לא אמר ואם לא תעשו כסדר שאמר בפסוק שאחר זה לצד שזה נמשך מאם לא תשמע ו: (אור החיים)

ספורנו ואם לא תשמעו לי. ללכת בחקותי כמבואר למעלה: **ולא תעשו את כל המצות האלה.** ומאחר שלא תלכו בחקותי לא תעשו את כל המצות אלא תעשו מהם הנראה בעיניכם בלבד: (ספורנו)

[טו] ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את פרייתי:

אונקלוס ואם בקימי תקוצון ואם ית דיני תרחק נפשכון בדיל דלא למעבד ית כל פקודי לאשננותכון ית קימי: (אונקלוס)

יונתן ואין בקימי אורייתי תקוצון ואין ית סדרי דיני תרחיק נפשתיכון בדיל דלא למעבד ית כל פקודי וסופכון למבטלא ית קימי: (תרגום יונתן)

רש"י ואם בחקתי תמאסו. מואס באחרים (ד) העושים: משפטי תגעל נפשכם. שונא החכמים: לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי. כופר שלא כויתים, לכך נאמר את כל מצותי, ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את צריתי. כופר בעיקר. הרי שבע עבירות, הראשונה גוררת השניה, וכן עד השביעית, ואלו הן, לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, כופר בעיקר: (רש"י)

שפתי חכמים (ד) דאם לא כן הא לעיל כתיב ולא תעשו דהיינו מאוס המצות אם כן ואם בחקותי תמאסו למה לי אלא מואס באחרים, וכן הוא פירוש ואת משפטי תגעל נפשכם וגו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא להפרכם. מלה זרה בדקדוק כי משקלי שמות הפעלים משתנים: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואם בחקתי תמאסו. בעבור היות החוקים מצות לא נתגלה טעמם להמון ימאסו אותם הכסילים יאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי שש ותכלת ומה נועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטים הכל חפצים בהם והכל צריכים אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת (שמות כא יב) וכי ינצו (שם פסוק כב) ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות כאיש אשר יבעול העריות או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שהן עול כבד על הרשעים ולכך אמר "ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי" כי הגעילה במשפטים כדי שלא יעשו המצות וטעם להפרכם את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו בלא תורה להתיר לעצמם עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפשם ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל היפך ונתתי שלום בארץ (פסוק ו) והוא מה שאמר (ירמיהו לא לא) אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בס כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי בס בעצמם (הרמב"ן)

אור החיים ואם בחקתי וגו'. צריך לדעת למה אמר ואם ולא סמך על ואם שאמר בתחילת הענין, עוד אומרו **בחקתי** שהיה צריך לומר ואם חקותי תמאסו כי על שלילתם לא תיכון הבי"ת כמאמר ואם את משפטי הסמוכה לה. עוד למה חזר פעם ב' לומר ואם, עוד למה לא כלל הכתוב יחד חקים ומשפטים ויאמר ואם חקתי ומשפטי תמאסו או תגעל וגו', עוד למה ייחד הכתוב המאיסה לחקות וגעילת נפש למשפטים, עוד אחר שהזכיר מאיסה וגעילה מה צורך לומר לבלתי עשות ומה גם שכתב למעלה ולא תעשו את כל המצות והגם שפירשנו בו באחד מהדרכים שהוא המשך ממה שקדם אליו עם כל זה יתחייב ישוב משמעות הכתוב. עוד מה הוא כוונת אומרו להפרכם וגו':

אכן כוונת הכתוב הוא כנגד פיתוי יצר הרע המפתה לבטל מצות לא תעשה ויתחכם להתחיל להרחיק מדעת אדם מצות שהם חוקה בלא טעם באחד מבי דרכים או יאמר אליו כי לא יאמנו הדברים שיאמר אותם אלהי עולם או יאמר לו יהיה שנאמין שאמרם אין הדברים כפשטן, ולא יכוון אל הנשמע מהם וכשיטה אדם אזנו לדברי המסית אז יוסיף לדבר אליו גם במצות שיש להם טעם במצות ה' ויהיה הנקל עוברו פי ה' בכל שהוא מטעמים פגומים שיראה לו כיון שנתרחק מהקדושה ובעבירה אשר היצר לא ימצא לה טעם יחזור להוכיח מאותם העבירות שכבר הושרש זה האדם לעבור עליהם ויאמר אליו אמור נא לי מה רע ועונש הגיעך על אשר עברת על כמה עבירות שאסרה תורה ולא יזכירהו סיבת תחילת עוברו עליהם שהיתה בטענה הנשמעת לו בהוראות היצר אליו ויתאמץ עמו בעזר תאוה הגוברת עליו ויעבור פי ה' ואחר שעבר פי ה' פעם ובי הנה יבא עוד בטענה ההוגנת לו כי יותר יקל מעליו העונש אם יהיה מומר ויכפור בכל שאז לא יענישהו למעלה אם יבא לכלל העונש אלא על עון אחד שהמיר והפר ברית שנשבע בהר סיני מה שאין כן זולת זה יהיה נענש על כל פרט ופרט:

וכנגד הדרגות המסית בא הכתוב ואמר על ראשון ראשון שהתחיל לפתות במצות שהם חוקה **ואם בחקתי** שהם מצות שאין בהם טעם כמאמר חז"ל (במ"ר י"ט) שהשטן ואומות העולם אומרים מה מצוה זו ומה טעם יש בה לזה דקדק לומר **בחקתי** בי"ת הסיבה לומר כי לצד שהם חקות תמאסו אותן ותקבלו דברי היצר ואמר ואם לומר שהיא הדרגה אחרת שהוא ביטול גם מצות לא תעשה גם לומר שכל אחת כדאי לעצמו להביא עונש האמור בענין:

וכנגד פיתוי ב' של היצר אמר **ואם את משפטי** שהם מצות שיש בהם טעם תגעל נפשכם וטעם ששינה מהאמור בחוקים לדרכנו יש טעם נכון כי החקים העדר הטעם הוא אשר סבב המאיסה בהם מה שאין כן משפטים ישרי טעם סיבתם היא לצד שנפשם חמדה עשות רע לא לצד שאין טעם במצוה לזה אמר תגעל נפשכם ולזה לא אמר גם כן במשפטי כמאמר בחקתי:

עוד ירצה באומרו **תגעל** על פי מאמר החסידים בהבחנת האדם את נפשו לדעת מה היא אם עומדת בגדר טוב או נפש טמאה כי יוכר הדבר כפי תאוות הנפש אשר תטה עשות יעויין דבריו בספר הישר לר"ת (שער ט') הוא מאמר תגעל נפשכם כי הנפש הרשעה תגעל קיום המצות ותבחר עשות רע לצד חלאים שבה שהוא בחינת רע כמאמר רז"ל (ברכות ס"א) רשעים יצר הרע שופטן והוא מה שגמר אומר **לבלתי עשות את כל מצותי** כי הנפש הלזו תגעל כל ענפי הקדושה ואומרו **להפרכם** כנגד פיתוי האחרון של יצר הרע שאומר אליו הפר ברית והמר כבודך להקל העונש ובא הכתוב וייעד עונש שלם בשוב גם לזה ובטל טענת המסית בפרט זה וכמאמר הנביא (יחזקאל כ"ה) הנה ככל הגוים בית יהודה וגו' והיתה

התשובה לזה (שם כ ל"ג) אם לא ובחימה שפוכה אמלוך עליכם:

עוד יתבארו הכתובים על פי דבריהם ז"ל (זוהר ח"א ק'). ששלימות עבודת ה' הוא באמצעות ג' דברים מחשבה דיבור מעשה, לזה כשכפל ה' התנאי אמר זכרון שלשתם, כנגד הדיבור אמר **ואם לא תשמעו** כנגד עסק התורה שהוא ההגיון, וכנגד המעשה אמר **ולא תעשו** וגו', וכנגד המחשבה אמר **ואם בחקותי** תמאסו ודבר זה ישנו במחשבה, ולצד שהמחשבה ישנה במוח ובלב לזה אמר כנגד המוח תמאסו, וכנגד הלב אמר תגעל נפשם כי הנפש הוא בלב כידוע:

עוד אפשר שהכתוב ידבר כנגד הדרגות שיהיו בכללות עם בני ישראל והם ג' כתות, האחד הם גדולי ישראל העומדים על התורה ועל העבודה, וכנגד כת זו אמר **ואם לא תשמעו לי** וגו', כי הכת הצדיקים צריכין לדקדק במצות ה' ולקיים כל התורה, ואם יזלזלו אפילו בענף קטן הרי זה מתחייב בנפשו, וכמאמרם ז"ל (יומא פ"ו). וז"ל היכי דמי חילול ה' כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא ציצית ותפילין ובלא תורה, וכנגדם אמר הכתוב **ואם לא תשמעו לי** פירוש להשתדל בעסק התורה לשמה, ולא **תעשו את כל המצות** כללותיהם ופרטותיהם ודקדוקיהם שחסרון מעט יחשב לזדון גדול, ויש כת אחרת שאינם בני תורה אבל הם מושכלים ויודעים הכרת הטוב והישר, כנגדם אמר **ואם בחקתי תמאסו** כי לאלו יעניש הכתוב אפילו על ביטול מצות שאין בהם טעם ויחשב להם לזדונות, אבל על ביטול הדקדוקים שנענשים עליהם גדולי ישראל לא ישיגם כמו כן העונש, ויש כת אחרת שהם הסכלים שבעם ישראל שלא תשיג ידיעתם להכריח קיום החוקים שבתורה, וכנגדם אמר **ואם את משפטי תגעל נפשכם**, כי אלו לא יענשו עונש גדול האמור בענין אלא על ביטול המשפטים שהם מוסברים לשכל אנוש, אבל על החוקים ואין צריך לומר הדקדוקים שיענשו עליהם גדולי ישראל נידונים בהם כשוגגים וכשוטים האנוסים שעונשם קל עד מאד:

לבלתי עשות. כאן רשם ה' תנאי שלא יביא כל העונש האמור אלא אם עודם מסכימים בדעתם ללכת בדרכי הרע לבלתי עשות וגו', אבל אם דעתם לחזור, או הגם שאין דעתם לחזור אלא שהאדון ב"ה יודע שיחזרו בתשובה יאריך ה' אפו להם עד שובם אליו, ולא יביא עליהם את הרעה הכתובה:

להפרכם את בריתי. נתכוון להתנות עוד שלא יביא כל העונש אלא לעובר להכעיס כאומרו להפרכם את בריתי, אבל לעובר לתיאבון לא יבא לכלל העונשים. ורז"ל אמרו (תורת כהנים) ואם לא תשמעו וגו' יש אדם שאינו לומד אבל עושה ת"ל ולא תעשו, יש אדם שאינו לומד ולא עושה אבל אינו מואס באחרים ת"ל בחקתי תמאסו וגו', כל שאינו לומד אינו עושה, ומואס באחרים העושים, ושונא תלמיד חכמים דכתיב תגעל נפשכם, ולבסוף אינו מניח אחרים לעשות דכתיב לבלתי עשות, ולבסוף כופר בעיקר דכתיב להפרכם וגו' ע"כ, הנה לדבריהם ז"ל לא יבא עונש האמור אלא עד שיגיעו לגדר האחרון שכופר בעיקר, וטעם שלא אמר הכתוב גדר האחרון לבד, בא להודיע סיבת הסיבות שתסובב לאדם לבא למדה זו האחרונה, וממשמעות הדברים תשכיל כי בהכשל בראשונה יתגלגל וירד מטה מטה עד מדה האחרונה ומעתה יובן מאמר הנביא (ידמ"י ט') על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתיה שהיא סיבה הראשונה שממנה יצאו כל פרטים הרעים רח"ל: אור החיים

ספורנו ואם בחקותי תמאסו. שלא בלבד תבטלם אבל תמאסו בס': **ואם את משפטי תגעל נפשכם**. תגעל אותם כמו שמקיא אדם בכונה מוסכמת מכלי אין

דרך למאוס אותם בהיות טעמם נודע והגון: **לבלתי עשות את כל מצותי**. וזאת הגעילה למשפטים לא תהיה אלא כדי לפרוק מעליכם עול כל המצות כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק ד' מיתות) יודעים היו ישראל בעבודה זרה שלא היה בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא וכן העיד הנביא באמרו לא יתנו מעלליהם לשוב אל אלהיהם כי רוח זנונים בקרבם: **להפרכם את בריתי**. כדי להיות כשאר האומות המולכות בעולם הזה בלי שום עול תורה ומצות כאמרו והעולה על רוחכם היו לא תהיה. אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן: (ספורנו)

{טז} אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש וזרעתם לריק זרעכם ואכלהו איביכם:

אונקלוס אף אנא אעביד דא לכוון ואסער עליכון בהלתא ית שחפתא וית קדחתא מחשכון עיניו ומפחן נפש ותזרעון לרקנון זרעכון וייכלנה בעלי דבכיכון: (אונקלוס)

יונתן לחוד אנא אעביד דא לכוון ואגרי עליכון מחת מותנהא ית שחפיותא וית קדחותא מכליא עיניו ומסייפא נפש ותזרעון לריקנו זרעכון דלא יצמח וכתניא ייכלון יתהון בעלי דבכיכון: (תרגום יונתן)

רש"י והפקדתי עליכם. ולויתי (ה) עליכם: שחפת. חולי שמסחף את הבשר, אנפולי"ש בלע"ז, דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית (ו) פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו, כמו כי אש קדחה בלפי (דברים לב, כג): מכלות עינים ומדיבת נפש. העינים רופות וכלות לראות שיקל וירפא, וסוף שלא ירפא, וידלצו הנפשות של משפחתו צמותו. כל תאוה שאינה צאה ותוחלת ממושכה, קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו ולא תלמח, ואם (ז) תלמח, ואכלוהו אויביכם: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) דקשה לרש"י דוהפקדתי משמע לשון פקדון ומה פקדון שייך הכא לכך פירש שהוא לשון כוונה: (ו) רואה לומר מראית פניו של בשר שנפוח זעופה שאינו אדום כשאר בשר של אדם צריא: (ז) דקשה לרש"י דבתחלה אמר וזרעתם לריק זרעכם דמשמע שלא ילמח ואחר כך אמר ואכלוהו אויביכם דמשמע שיילמח. או יס לומר דקשה לרש"י היאך יזרע הזרע לריק הא בקרקע הוא זרע. ומתרגם לריק כלומר שלא ילמח וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא והפקדתי עליכם. כאדם פקיד על אחר יעשה חפצו בו: **בהלה את השחפת ואת הקדח**. חליים ידועים: וטעם את. עם: וטעם בהלה. שתבהלו ולא תדעו מה תעשו וי"א כי בהלי' כפתאום ורבים אמרו כי השחפת והקדחת שנים חליים בזרע כמו השדפון והירקון כי כן כתוב בעבור וזרעתם לריק ואין צורך כי פירושו שיבואו להם חליים ואם באו שוללים לכפרים יאכלו הזרע כי אין מי שיצא אליהם לגרשם: וטעם **מכלות עינים**. שאלה החליים יחשכו עינים וידאבו הנפש והאליף חסר ממלת ומדיבות נפש וכן ממלת שקר מזין וי"א כי העינים מן

הרמב"ן **וטעם אף אני אעשה זאת לכם.** על דרך האמת כמו בהפוך אף אני זאת אעשה לכם וזהו שמזכיר תמיד בפרשה "אני" והלכתי אף אני (פסוק כד) והכיתי אתכם גם אני (שם) ויסרתי אתכם אף אני (פסוק כח) והשמותי אני (פסוק לב) אף אני אלך עמם (פסוק מא) ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא אף אני איסר וכו' והכלל כי הקב"ה כורת הברית הזאת וזה טעם "שבע על חטאתיכם" "שבע כחטאתיכם" והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי והכתי ולכך אמר (פסוק מו) אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תורה (דברים כח טו) אמר אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכיר שם תמיד לשון ארירה ופתח בהן ארור אתה (שם פסוק טז) כי הברכה נעדרת מהם ואמר יתן ה' (שם פסוק כד) וזהו מאמר רבותינו (מגילה לא) קללות שבת"כ בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן כי הגבורה עשתה משה שליח בינה ובין כל ישראל ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות ראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר (בפסוק הקודם) ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמר (שם) להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים (פסוק ל) כי היו עובדי עבודת כוכבים ועושים כל הרעות והוא שאמר (פסוק לא) והשימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא והעונשים עליהם חרב וחיה רעה ודבר ורעב וגלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו (לב כד) ואמר בגלות (פסוקים לד לה) אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמיטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא (דהיי"ב לו כא) למלאת דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם א"כ דבר ברור הוא שעל הגלות ההוא דיבר הכתוב והסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ (פסוק מב) לא שימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והנלוים עמהם מעט מקצת השבטים אשר גלו לבבל ושבו בדלות בעבדות מלכי פרס וגם לא אמר שישוּבו בתשובה שלימה לפניו רק שיתודו עונם ועון אבותם (פסוק מ) ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שהתודה דניאל (דניאל ט ה) חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך וגו' למלכינו לשרינו ולאבותינו וכתוב (שם שם טז) כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה וכן נחמיה התודה (נחמיה א ה-יא) ועזרא אמר (שם ט לד) מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך הרי כי כולם למדו מן התורה שיתודו עונם ועון אבותם וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו אבל הברית שבמשנה תורה ירמז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל ממנו כי הסתכלנו תחילה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותה בתשובה ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ושיעבדו עבודת כוכבים כלל אבל אמר (דברים כח טו) והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחוקותיו אמר כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כולן יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו (יומא ט) שבית ראשון מפני מה חרב מפני עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת

הקרבת בבת שני כמו שהעידו במסכת יומא שם (כא) ואמר בקללות (דברים כח מט) ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מהם מאד ואמר שם אל גוי אשר לא ידעת (שם פסוק לו) גוי אשר לא תשמע לשונו (שם פסוק מט) מפני רוב רחוקם מארצנו ולא כן בדברי הברית הזאת כי גלו לבבל ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד ויחוס ישראל משם היה ויודעים לשונם כענין שנאמר (מלכים ב יח כו) דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ (דברים כח סד) הוא גלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ואמר (שם פסוק סח) והשיבך ה' מצרים באניות ובגלותנו זה היה שמילא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות (פסוק לב) בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי (שם פסוק מא) איננו הגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות כרצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא (שם פסוק מח) היא עבדותנו שעבדנו הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עלינו עול כבד ולוקחים גופינו וממונינו כאשר הוא ידוע בספרים ועוד ראה שאמר (שם כח לו) יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא אמר הכתוב "המלך אשר ימלוך עליך" אבל אמר "מלכך אשר תקים" רמז לנו יתברך שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת כמו שהוזכר זה במסכת סוטה (מא) וכל אלה רמזים כאלו יזכירו בפירוש ענין גלותנו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלמה מעולה על כלם אמר (דברים ל א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגוי' והבטיח (שם פסוק ה) והטיבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל לא לששית העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו שנאמר (שם פסוק ז) ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והנה אויביך ושונאיך רמז לשתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה יותר מכל חזיונות דניאל וכן מה שאמר בכאן (בפסוק לב) ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מברשת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקב"ה כרת אותה כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה רמז לסילוק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני רק כבוד שמו שנאמר (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה ותוספת הה"א רמז לשניה שבשם הגדול וכבר דרשו בו (יומא כא) מדרש אחר גם כן רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר וכו' (הרמב"ן)

בעל הטורים ואכלוהו. ג' במסורה ואכלוהו אויביכם ואכלוהו במקום קדוש ואכלוהו ויכלוהו פ"י אני אמרתי ואכלוהו במקום קדוש שתשמרו מצותי ותשארו בארץ במקום קדוש ואתם לא עשיתם כן על כן ואכלוהו ויכלוהו ואת נוהו השמו ואכלוהו אויביכם: (בעל הטורים)

אף אני וגו'. פירוש גם מדת הרחמים תסכים על הקללות עם מדת הדין:

והפקדתי וגו' השחפת וגו'. בחר ה' במין קללות אלו כנגד מדתם של הרשעים, ולצד שעיקר עונם היא מניעת עסק התורה מדד להם במדה עצמה, והנה התורה נמשלה לאש דכתיב (ירמ' כ"ג) הלא כה דברי כאש, ודע כי התורה תסגל ג' מעלות טובות בנפש אדם, הא' מבאמצעות עסקה להיותה אש מצרפת הנפש ומטהרת אותה לבל תצטרך לרדת שאול לצרפה, ולזה אין אור של גיהנם שולט בהם (חגיגה כ"ז). כי אשה גדול מכח אש גיהנם ואין תחלואי הנפש שבהם שולט אור של גיהנם, ולזה גיהנם צועק בהרע אין לי חפץ בצדיקים וכו' (שמו"ר ז') שהם מתישים כחה ומכבים אשה, והמעלה הב' שמאירה העינים, כי יש לך לדעת כי צריך אור גדול לעיני כל ישראל כדי שיוכלו ליהנות מזיו השכינה למעלה, והאדון באהבתו אותנו נתן לנו התורה שנקראת אור דכתיב (משלי ו') ותורה אור, כדי שבאמצעותה יגדל כוח אור עינינו, כי כפי גודל אור שבעינים כפי המושג בהביט אל האלהים, ולכל שלא האירו בתורה יקרא להם נביא ה' (ישעי' מ"ב) והעורים הביטו לראות, והמעלה הג' כי דברי תורה משמחי לב דכתיב (תהלים י"ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכתיב (שם צ"ז) ולישרי לב שמחה, וכנגד ג' מעלות אלו אמר ה' עונש מכוון לעוזבי ה', כנגד מה שמאנו לעסוק בתורה שהיא אש הקדושה יפקיד ה' עליהם שחפת וקדחת, גם הזכיר **בהלה** שהוא הפך המושג מעסק התורה שהוא ישוב השכל והתכוננות הדעת, וכנגד מאור עינים אמר **מכלות עינים**, וכנגד שמחת הלב אמר **ודאבון נפש**, ואמר **וזרעתם לריק** כנגד הצלחת העולם הזה:

גם ירמוז להצלחת עולם העליון על דרך אומרים ז"ל (עוקצין פ"ג) עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות, ודבר ידוע הוא שכל הדרגות יעודי שכר הטוב לצדיקים יש כנגדם עונשי הרשעים כאומרו (קהלת ז') גם זה לעומת זה עשה האלהים, וכשם שיש הדרגות השלש מאות ועשר יעודי הכשרים כנגדם שלש מאות ועשר טינופי היסורין לעושי רשעה ויקראו קרי ריק שעולה בהם שלש מאות ועשר, והוא מאמר **וזרעתם לריק** במקום להנחיל אוהבי י"ש יהיה לבחינת הרע ריק שהם כנגד מספר בקליפה, ואמר לשון זריעה כי יתייחס גם למפעלות לשון זה, על דרך אומרו (הושע י') זרעו לכם לצדקה וגו' ואומרו **ואכלוהו אויביכם** כי הקליפות נהנים ממעשה הרשעים, ויודיע הכתוב שהקליפות הם אויבי איש: (אור החיים)

ספורנו אף אני אעשה זאת לכם. אעשה מה שחשבתם לעשות שיהיה הברית מופר ובטל גם אתי כמו שאמרתי שבהיותכם לי לעם אהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי: **והפקדתי עליכם בהלה.** אמנה עליכם פקידי בהלה כענין ולא לה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחוס עיניכם ולא תחמולו: **ואכלוהו אויביכם.** כמו שהיה הענין בימי השופטים כאמרו והיה אם זרע ישראל, ועלה מדין ועמלק וכל בני קדם: (ספורנו)

[ז] ונתתי פני בכם ונגפתם לפני אויביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם:

אונקלוס ואתן ריגזי בכון ותתפרון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותעירקון ולית דרדיף יתכון: (אונקלוס)

יונתן ואתן פניוּתא למעסוק בכון ותיתפרון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותעירקון ולית דרדיף יתכון: (תרגום יונתן)

רש"י ונתתי פני. פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי להרע לכם: ורדו בכס שנאיכם. כמשמעו, יסלטו בכס. אגדת ת"כ מפרשה זו (פרק 7): אף אני אעשה זאת. אני מדבר אלך באף, וכן אף אני אלך עמם בקרי: והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו, עד שהראשונה פקודה אלכלכם, אביא אחרת ואסמכנה לה: בהלה. מכה המזהלת את הבריות, ואיזו, זו מכת (ח) מותן: את השחפת. יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו, תלמוד לומר שחפת, שהוא נשחף, או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח, תלמוד לומר ואת הקדחת, מלמד שהוא מקדיח, או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעלמו שיחיה, תלמוד לומר מכלות עינים, או הוא אינו סבור בעלמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה, תלמוד לומר ומדיבות נפש: וזרעתם לריק זרעכם. זרעה ואינה מלמחת, ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים, ומה ת"ל ולאכלוהו אויביכם, הא כיצד, זרעה שנה ראשונה, ואינה מלמחת, שנה שנייה מלמחת (ט) ואויבים באים ומונאים תבואה לימי המלוא, (י) ושצפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד. ד"א וזרעתם לריק זרעכם, כנגד הזנים והזנות הכתוב מדבר, שאתה עמל בהם ומגדלן, והחטא בא ומכלה אותם, שנאמר אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם (איכה 3, כ3): ונתתי פני בכס. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם, כך נאמר ברעה ונתתי פני. משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: ונגפתם לפני אויביכם. שיהא המות הורג אתכם מצפנים, (כ) ובעלי דבזיכון מקיפין אתכם מבחור (ת"כ פרק 7, ה): ורדו בכס שנאיכם. שאיני מעמיד שונאים אלך מכם וכם, (ב) שצעה שאומות העולם עובדי אלילים עומדים על ישראל אינם מבקשים אלך מה שצבגלוי, שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' (שופטים 1, ג), ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ (שם 7), אבל צעה שאעמיד עליכם מכם וכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם, וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו' (מייכה ג, ג, ת"כ שם): ונסתם. מפני (מ) אימה: ואין רודף אתכם. מצלי (נ) כח: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) יש מפרשים שהוא לשון המתנה כלומר שהבריות ממתנות ואופות שכל שעה יקל ממנו החולי וירפא וכשמת נבהלים הבריות שמת מיתה פתאומית. ויש מפרשים אותו לשון מתנים רצה לומר מכה המתחלת במתנים ואותה מכה מזהלת אותו ולשון מותן מלשון אוזן ששמע על הר סיני וכו' כלומר שהיה לו לומר אזנים הוא הדין נמי לשון מתנים: (ט) רוצה לומר וכשאירע פעם שנית שמלמחת: (י) רוצה לומר ומאספין להן תבואה כדי שיהא להם לאכול כשצדין על עיירות ישראל: (כ) ואם תאמר מנא ליה לרש"י לפרש כך הא כתיב ונגפתם לפני אויביכם משמע שיהיו הורגים אותם בחרבם. ויש לומר דהוכחת רש"י מדכתיב

ונתתי פני זכם משמע שהוא מיתה בידי שמים דהיינו כרת שמת על מטתו קודם זמנו כדכתיב בפרשת קדושים ושמתי אני את פני באיך ההוא ובמשפחתו והכרתיו אותו משמע כל מקום שכתוב פני שהוא כרת וכתוב אחריו ונגפתם לפני אויביכם משמע מיתה בידי אדם בסייף. ומתוך שהכי פירושו הא דקאמר ונתתי פני זכם היינו שמהל הורות הורגת אתכם מצפנים שהוא כרת והא דקאמר ונגפתם לפני אויביכם הכי פירושו ובעלי דבזיון מקיפין אתכם מבחוץ רולא לומר עומדין מבחוץ ושמחים במיתתן נמלא שנתנגפו לפני אויביהם, אי נמי מדכתיב ונגפתם שהוא לשון מגפה שהוא מיתה בידי שמים: (ב) דקשה לרש"י זכם למה לי דהא כתיב ונגפתם ללא על כרחך לדקשא אתי והורכך לומר תרתי מכס וזכם, משום דמהדרק משמע שהרודים יהיו מכס וזקרא משמע שירדו בהם משום הכי פירק תרווייהו: (מ) דהא כתיב אחריו ואין רודף אם כן למה ינוסו ללא מפני אימה: (נ) דקשה לרש"י ברכה הוא שאין רודף אותם, ומתוך משום שאין בהם כח לא לריכין לרדוף אותם דסבורין מה לנו לרודפם והא אין בהם כח למלחמה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונתתי פני. קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה והטעם כי הנשארים שאין להם חליים אם יצאו אל האויבים ינגפו לפניהם ופעם ינוסו ואין רודף כטעם מחנה ארם: (אבן עזרא)

בעל הטורים ורדו. שנים במסורה ורדו בכס שונאיכם ואידך ורדו בנוגשיהם אלו זכיתם ורדו בנוגשיהם עכשיו שלא זכיתם ורדו בכס שונאיכם: (בעל הטורים)

אור החיים ונתתי פני וגו', הם פני זעם, וטעם קריאת הדין פנים, לצד שתמיד עומדים לפני ה' כת המשמאילים שהם כת המשחיתים לזה יקראו פני ה', ועליהם אמר ונתתי פני ובזה ונגפתם לפני אויביכם הם האומות שהם ענפי כוחות הקליפה, גם נתכוין במאמר פני לומר שלא יסתיר פניו מהם כשימסרם ביד אויביהם שאם כן הם ח"ו מכלים את הכרם, והוא גילה רצונו יתברך בסוף הענין ואף גם זאת וגו' לא מאסתים לכלותם וגו', ואמר בכס למעט בית המקדש שלא תשלוט בו מדת הדין תחלה: (אור החיים)

[יח] ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם:

אונקלוס ואם עד אליו לא תקבלון למימרי ואוסף למרדי יתכון שבע על חוביכון: (אונקלוס)

יונתן ואין בטר אליו מרדנותא לא תצבון למשמע לאולפן אורייתי ואוסף למרדי יתכון שבע מאחאתא על שבע עבירן די חטיתון קדמי: (תרגום יונתן)

רש"י ואם עד אלה. ואם בעוד אלה (ס) לא תשמעו: ויספתי. עוד יסורין (ע) אחרים: שבע על חטאתיכם. שבע פורעניות (פ) על ז' העבירות האמורות למעלה

(ת"כ פרק ה. א. רש"י)

שפתי חכמים (ס) לקחה לרש"י דואס עד אלה משמע שקבע להם זמן והכי קאמר ואס עבר הזמן ועדיין לא תשמעו לי ויספתי ליסרה וגו' וזה לא יתכן לומר שיקבע להם זמן לעבור על המצות לכך פירש דעד כמו צעוד דאס לא כן ואס על אלה מיבעי ליה: (ע) לא שאוסיף עוד להביא עליכם היסורים הראשונים פעם שניה שהרי יסורים השניים אינם ממין הראשונים: (פ) לקחה לרש"י להפסוק משמע שהקדוש צרוך הוא יפרע להם קבע פעמים על העבירות וזה אינו דאין נפרע מאלדס יותר ממה שהרשיע כנגדו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואם עד אלה. המכות: שבע. בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים וכן כי שבע יפול צדיק וקם עד עקרה ילדה שבעה ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה רק ויספתי פעם אחרת כמו קול גדול ולא יסף: וטעם על חטאתיכם. בעבור חטאתיכם וי"א שהחשבון כמשמעו והראשון נכון כי אם נחשוב ושברתי אחד שמיכם כברזל שנים וארץ כנחושה ותם לריק ויבול הארץ ופרי העץ הנה שש ומכת חית השדה הנה שבע: (אבן עזרא)

בעל הטורים ואם עד אלה. ס"ת מדה שאמדוד לכם מדה כנגד מדה: (בעל הטורים)

אור החיים לא תשמעו לי. תלה הדבר בשמיעה שהיא התורה, כי הנמנע שיחזור בתשובה זולת על ידי התורה:

שבע על חטאתיכם. פירוש לשיעור חטאתם שהם שבע מדה כנגד מדה, ואלו הם ז' עבירות, א' לא שמעו, ב' לא עשו, ג' בחקותי מאסו, ד' משפטי השם געלו, ה' מונעים אחרים בלתי עשות, ו' הפרו ברית ואחר שיסרם ה' בלתי עשות ו' הפרו ברית, ואחר שיסרם ה' ולא שמעו לו וסגרו שערי התשובה הרי ז', ולטעם זה אנו מישיבים מאמרם ז"ל שאמרו (ר"ה ט"ז): ג' ספרים נפתחים בראש השנה כו' בינונים תלויים וכו' עד יום הכפורים וכו' ע"כ, פירוש לצד שתלה ה' להם לעשות תשובה ולא עשו הוכרע משקלם כרשעים: (אור החיים)

כלי יקר שבע על חטאתיכם. יש להתבונן שלשה פעמים אמר על חטאתיכם ופעם אחת הכניס בינתים שבע כחטאתיכם, ויש ג"כ שנוי לשון בארבע מקומות אלו ובודאי שלא היו על צד הקרי. ונראה שמתחילה אמר שבע על חטאתיכם כנגד שבע עונות שמנה רש"י ואמר שלא יהיה הפורעניות מכוונין מדה כנגד מדה לפי שכל מין במינו דבק יותר מן מין בשאינו מינו, על כן לא רצה ה' בחמלתו שתהיה המכה ממין החטא כדי שלא תדבק בהם המכה בחזקה כשימצא מין את מינו. אמנם אחר כך אמר אם תלכו עמי קרי. ותאמרו שודאי מקרה הוא לכם ולא יד ה' עשתה זאת מצד שאתם רואין שאין המכות ממין החטא ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם. מכוון מדה כנגד מדה למען תאמינו כי אין ערוד ממית אלא החטא ממית. (ברכות לג.) ואם באלה לא תוסרו שתעיזו פניכם לומר על כל פנים שמקרה הוא לכם ולא יועיל זה שראיתי לכוון המכות אל חטאתיכם, אז והלכתי אף אני עמכם בקרי. לפי שעד עכשיו עדיין לא עזבתי אתכם למקרים ויסרתי אתכם בעצמי כאשר ייסר איש את בנו אבל מאחר שהן כל אלה יפעל אל פעמים (איוב לג.כט) ולא יועיל מעתה אעזוב אתכם אל הקרי ואז יהיו בהכרח המכות שבע על חטאתיכם. ולא כחטאתיכם כי אין המקרה פועל בהשגחה לכוין המכות כנגד

החטאים, ומספר שבע גם כן אינו בהשגחה רק אם כל שבעה כוכבי לכת הפועלים במקרה יפעלו בכם הרעות על כן יהיו במספר שבעה. ומה שנאמר והכתי אתכם גם אני אין זה מכה בפועל ממש אלא זו המכה משלי היא שאעזוב אתכם למקרי הזמן והמה יפעלו בכם הרעות בלי חמלה כי אין במקרה חמלה. אבל מכל מקום הדבר עדיין בספק כי שמא המקרה יפעל בהם הטובות ולא מילתא דפסיקא הוא, לכך אמר ואם בזאת לא תשמעו לי. ותאמרו על כל פנים כי מקרה הוא לכם והלכתי עמכם בחמת קרי הוסיף בחמת כי אדע לכוין השעה כשהמערכה בחימה עזה שפוכה ובאותו זמן אמליך אותה עליכם ואז תפעל בכם הרעות ודאי בלי ספק.

יט וְשִׁבְרֵתִי אֶת גְּאוֹן עֲזָכֶם וְנִתְתִּי אֶת שְׁמִיכֶם כְּבַרְזֵל וְאֶת אֲרָצְכֶם כְּנַחֲשָׁה:

אונקלוס וְאֶתְבַּר יְת יְקָר תְּקַפְּכוֹן וְאֶתְוּ יְת שְׁמִיָּא דִּי עֲלִיכֹן תְּקִיפִין כְּפַרְזָלָא מְלֶאחְתָּא מְטָרָא וְאֲרָעָא דְתַחוּתִיכֹן חֲסִינָא כְּנַחֲשָׁא מְלֶמְעֵבֵד פִּירִין: (אונקלוס)

יונתן וְאִיתְבַּר יְת אִיקָר תְּקוּף מְקַדְשִׁיכֹן וְאֶתְוּ יְת שְׁמִיָּא דְעִלְיֹיכֹן כְּרִידֹן הִי כְּפַרְזָלָא דְלָא מְזִיעַ מִן דְּלָא לְמַחְתָּא לְכוֹן טְלִין וּמִיטְרִין וְאֲרָעָא דְתַחוּתִיכֹן הִי כְּנַחֲשָׁא דְמְזִיעַ לְמוֹבְדָא פִּירָהָא: (תרגום יונתן)

רש"י וְשִׁבְרֵתִי אֶת גְּאוֹן עֲזָכֶם. זה בית המקדש, וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם (יחזקאל כד, כא): ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה. זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיד על ראשך נחשת וגו' (דברים כח, כג), שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיעה, והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע, והיא משמרת פירותיה, אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע, והיא חורב בעולם, והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיעה, והיא (רש"י)

שפתי חכמים (5) **כיון שהיא לחה הפירות נרקזין:** (שפתי חכמים)

אבן עזרא **גאון עוזכם** השובע כטעם וישמן ישורון והגאה אם ישבר יפול וישח: (אבן עזרא)

בעל הטורים **את גאון**. בגי' זה המקדש. את גאון עוזכם. בגי' זה ירושלים: (בעל הטורים)

אור החיים **ושברתי את גאון עוזכם**. אמרו ז"ל (תורת כהנים) זה בית המקדש שנקרא כן, והכונה בזה כיון שלא חזרו בתשובה זה יורה שחושבים בדעתם כי ה' חפץ בהם עדיין ממה שעודו שוכן בתוכם ובזה מתחזקים לזה אמר ושברתי וגו': (אור החיים)

ספורנו **ושברתי את גאון עוזכם**. בחרבן משכן שילה, כאמרו ויתן לשבי עזו: (ספורנו)

כלי יקר ונתתי את שמיכם כברזל וארצכם כנחשה. ומשה אמר בהפך זה שמיכם כנחשה וארצכם כברזל (דברים כח.כג) לפי שרוב המפרשים הסכימו שכל תוכחה זו כנגד חורבן בית ראשון, ושבפרי' כי תבא כנגד חורבן בית שני, וידוע שהברזל קשה מן הנחשת ובבית ראשון היה עיקר חטאם לשמים על ידי שעבדו לכוכבים ומזלות כמו שנאמר (ירמיה מד.יח) ומן אז חדלנו לקטר למלאכת השמים. על כן יהיו השמים קשים להם מן הארץ כמו שנאמר (איוב כ.כז) יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו. כי גם השחיתו דרכם על הארץ. אבל בבית שני לא עבדו עבודה זרה והיתה עיקר רעתם בארץ על ידי שנאת חנם ומריבה שהיתה ביניהם ותשחת הארץ כמו בדור המבול, על כן תהיה הארץ קשה להם יותר מן השמים. (כלי יקר)

ב ונתם לריק פחכם ולא תתנו ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פריו:

אונקלוס ויסופין לריקנו חיליכון ולא תתנו ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתן אפה: (אונקלוס)

יונתן ויסוף לריקנו חיליכון ולא תתנו ארעכון ית מה דאתון מעלין לגויה ואילן דאנפי ברא יקלח פירוי: (תרגום יונתן)

רש"י ותם לריק כחכם. הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכס (ה) שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום, אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכס וכסח ועדר ובא שדפון ומלקה אותו, (ו) הרי שניו של זה קהות (ת"כ ט"ז.7): ולא תתן ארצכם את יבולה. אף מה שאתה (ז) מוציל לה בשעת הזרע (ח) ועץ הארץ. אפילו מן הארץ יהא לקוי, (ט) שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה (י) לא יתן. משמש למעלה ולמטה, אעץ ואפרי: לא יתן פריו. כשהוא מפרה משיר פירותיו, הרי שתי קללות, ויש כאן שבע פורעניות: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) נוכח שמלקט עשבים רעים מתוך הזרעים. כסח קולר. עודר חופר: (ו) ופירוש ותם לריק כחכם אחר העמל והטורח שטרחתם שאז שנינו קהות, שאם פירש כחכם על ממונם הבא מכח לא היה לריק למימר דכבר כתיב ונתתי שמיכם כברזל וגו' ומסתמא ותם לריק, (גור אריה) גם אין לומר שיתום כח גופם דאם כן לא היה לו למכתב לריק אלל ותם כחכם: (ז) דקשה לרש"י למה לו למכתב ארצכם היה לו לכתוב ולא תתן הארץ כמו שכתוב לעיל בצרכה ונתנה הארץ יבולה, אלל ארצכם משמע אף מה שאתם מביאים שם בשעת הזרע משלכם אפילו זה לא תוליא, אי נמי דייק מדכתיב יבולה לשון מוציל שהוא מביא. רא"ס: (ט) דקשה לרש"י שהיה לו למכתב ועץ לא יתן פריו אלל הארץ למה ליה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ותם לריק כחכם. שיגעתם בעבודת האדמה: (אבן עזרא)

אור החיים ותם לריק וגו'. כאלו אמר ותם כחכם לריק פירוש שכתם בשלימות

יהיה לריק, ולצד שלפעמים לא ישלוט המשחית אלא בחלק כאן הודיע (ה') כי
ישלטו בכל ר ח " ל: (אור החיים)

[כא] ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ונספתי עליכם מפה שבע
כחטאתיכם:

אונקלוס ואם תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון לקבלא למימרי ואוסף לאתאה
עליכון מחא שבע שפחוביכון: (אונקלוס)

יונתן ואין תהכון עמי בעראי ולא תצבון למשמע לאולפן אורייתי ואוסף
לאייתאה עליכון שבעתא מחא על שבע עבירו די חטיתון קדמי: (תרגום יונתן)

רש"י ואם תלכו עמי קרי. רבותינו אמרו עראי, במקרה, שאינו חלל לפרקים,
כן תלכו עראי במלות. ומנחם פירש לשון מניעה, וכן הוקר רגלך (משלי כה, יז), וכן
יקר רוח, (משלי יז, כז). וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס, לשון קושי, שמקשים
לכם להמנע מהתקרב אלי: שבע כחטאתיכם. שבע פורעניות אחרים במספר
שבע כחטאתיכם: (רש"י)

אבן עזרא קרי. אמרו רבים שפירושו גבורה ונצוח כאיש שיחזק לבו ולא יפחד
למען שלא ינוצח ואין ריע לו וי"א שהוא מגזרת כל הקורו' והטעם שאמר בדברי
הפלשתים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא ועל ב' הפירושי' יחסר בי"ת כמו כי
ששת ימים או יהי כן תלכו עמי הליכת קרי כאשר הראיתוך רבים כאלה והנה
כתוב כחטאתיכם ולא יוסיף עליכם ועל חטאתיכם דבק עם ליסרה אתכם הטעם
בעבור חטאתיכם: (אבן עזרא)

בעל הטורים כחטאתיכם. בגי' בין בשוגג בין במזיד: (בעל הטורים)

אור החיים ואם תלכו עמי קרי. לצד שמכות אלו הם מכות המרגישות ומכירות
השגחה כי ה' מיסר אותם, וכשארין חוזרים בתשובה אין מענה אלא לומר קרי
הוא: 10:

שבע כחטאתיכם. הגם שלא הרשיעו בעבירות חדשות אף על פי כן כיון שלא
חזרו אחר היסורין יחשב להם כעושים מחדש: (אור החיים)

[כב] והשלחתי בכם את חנית השדה ושפלה אתכם והכריתיה את בהמתכם
והמעיתה אתכם ונשמו: דרכיכם:

אונקלוס ואגרי בכון ית חות ברא ותתפל יתכוון ותשיצי ית בעירכון ותזער יתכון
ויצדן: אורחיתכון: (אונקלוס)

יונתן ואגרי בכון רשות חיות ברא ותתפל יתכוון ותשיצי ית בעיריכון מברא
ותזעיר יתכון מלגיו ויצדן: אורחיתכון: (תרגום יונתן)

רש"י והשלחתי. לשון (א) גירוי: ושכלה אתכם. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכר, בהמה שאין דרכה בכר מנין, תלמוד לומר וכן בהמות אשכלה (ב) צם (דברים זב, כד), הרי שתים, ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה, תלמוד לומר עם חמת זוחלי עפר (סג), מה אלו נושכין וממיתין, אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים (ג) בארץ ישראל, חמור נושך וממית, ערוך נושך וממית: ושכלה אתכם. אלו (ד) הקטנים: והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעטיה אתכם. (ה) מצפנים: ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים, הרי שבע פורעניות, שן בהמה, וכן חיה, חמת זוחלי עפר, ושכלה, והכריתה, והמעטיה, ונשמו: (רש"י)

שפתי חכמים (א) לאין שייך לשון שליחות אלא כבר דעת: (ב) וכאן כתיב גם כן והשלחתי בכם וגו' לגזירה שוה: (ג) רש"י מביא זה שאל תקשה ליה ותתמה היאך מלינו שבהמה ממיתה בנשיכתה והביא מעשה לכבר היו כו': (ד) רואה לומר כשמתים בניו של אדם כשהם קטנים נקרא משכל כמו שמלינו ברבקה שאמרה למה אשכל גם שנים יום אחד ובאותו זמן היו קטנים, ונכר עיין פרשת תולדות: (ה) והא דשינה רש"י הלשון ונקט מצפנים גבי בני אדם. יך לומר דקשה ליה למה לא כתיב והכריתה בהמתכם ואתכם אלא משום דבהמה שהיתה מבחוץ בקדה יכריתו אותם מכל וכל, אבל האדם שהוא צפנים בתוך העיר משום הכי לא יכרית כולם אלא ימעט אותם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והשלחתי בכם. מגזרי הנני משליח בך: ושכלה אתכם. בהריגת קטנים: והמעטיה אתכם. בהריגת הגדולים: ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח מפחד החיות שאינם ברשות אדם כאשר פירשתי: (אבן עזרא)

אור החיים חית השדה. כשם שהם עשו מעשה בהמות שלא הרגישו להערת מלכם תבא חית השדה ותעשה מעשיה בהם: (אור החיים)

[כג] ואם באלה לא תנסרו לי ותלקחם עמי קרי:

אונקלוס ואם באלין לא תתרון למימרי ותהכון קדמי בקשיי: (אונקלוס)

יונתן ואין באילין מרדנותא לא תתרון קדמי ותהכון קדמי פעראי: (תרגום יונתן)

רש"י לא תוסרו לי. לשון (ו) אל: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) ללשון לא תוסרו לי אין מיושב בפסוק דודאי לא יראו לקבל היסורין. לכך פירש שאם בכל אלה היסורין לא תראו לשון אל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא תוסרו. עתיד מבנין נפעל: (אבן עזרא)

[כד] וְהִלַּכְתִּי אִיךָ אֲנִי עִמָּכֶם בְּקָרִי וְהִפִּיתִי אֶתְכֶם גַּם אֲנִי שָׁבַע עַל חַטָּאתֵיכֶם:

אונקלוס וְאֵהָד אֲפִי אֲנָא עִמְכוֹן בְּקִשְׁיִי וְאַלְקִי יִתְכוֹן אֲפִי אֲנָא שָׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן:
(אונקלוס)

יונתן וְאִידְבֵּר אוֹף אֲנָא יִתְכוֹן בְּעֶרְאִי בְּעֶלְמָא וְאַמְחִי יִתְכוֹן לְחוּד אֲנָא שָׁבַע מִחוֹן
עַל שָׁבַע עֲבִירוֹן דִּי חֲטִיתוֹן קִדְמִי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא עַל חַטָּאתֵיכֶם. דְּבַק עִם וְהִכִּיתִי: (אבן עזרא)

אור החיים וְהִלַּכְתִּי וְגו' בְּקָרִי. פִּירוּשׁ שֶׁלֹּא יָבִיא עֲלֵיהֶם יְסוּרִים מִכוּוֹנִים עַל חַטָּאתָם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה מִקּוּדֵם שֶׁהִיא מְבִיא כַחטָּאתָם עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תהלים ס"ב) תִּשְׁלֵם לַאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ, כִּי זֶה יַעֲוֹרֵר לֵב נִרְדָּם וַיִּשְׁכִּילוּ לְהִטִּיב מַעֲשֵׂיו שֶׁכִּנְגַדְם בָּאָה אֵלָיו הִרְעָה, וְאָמַר ה' כִּי אִם יִלְכוּ עִמּוֹ בְּקָרִי וְלֹא יִשְׁכִּילוּ לְמַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר יַעֲוֹרֵר לִבָּם בְּכִיוּן יְסוּרִין כִּנְגַד עוֹנוֹתֵיהֶם גַּם הוּא יִלְךְ עִמָּהֶם בְּקָרִי וַיָּבִיא עֲלֵיהֶם יְסוּרִין שֶׁאֵין לָהֶם דְּמִיוֹן לְמַעֲשֵׂיהֶם הִרְעִים וְהֵם חָרַב וּמִצּוֹר וְדַבֵּר וּסְגִירָה בִּיד אוֹיֵב וְרַעֲב שְׂכוֹלֵל ג' צָרוֹת הָרִי ז': (אור החיים)

[כה] וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נֶקֶם בְּרִית וְנִאָּסַפְתֶּם אֶל עָרֵיכֶם וְשַׁלַּחְתִּי דָבָר בְּתוֹכְכֶם וְנִתְתֶּם בְּיַד אוֹיֵב:

אונקלוס וְאִיִּתִּי עֲלֵיכוֹן דְּקִטְלִין בְּחֶרְבָא וְיִתְפָּרְעוֹן מִנְכוֹן פּוֹרְעֵנוּתָא עַל דְּעֲבַרְתוֹן עַל פְּתִגְמֵי אוֹרִיתָא וְתִתְפַּנְשׁוּן לְקוֹרִיכוֹן וְאַגְרִי מוֹתְנָא בְּיַנִּיכוֹן וְתִתְמַסְרוֹן בְּיַד אֲדָסְנָא:
(אונקלוס)

יונתן וְאִיִּתִּי עֲלֵיכוֹן עִם שְׁלוֹפֵי חֶרֶב לְמִתְפָּרַע מִנְכוֹן עַל דְּבִטְלָתוֹן יַת קָיִמִי וְתִתְפַּנְשׁוּן מִן צְיָרָא לְקוֹרִיכוֹן וְאִיגְרִי מוֹתְנָא בְּיַנִּיכוֹן וְתִתְמַסְרוֹן בְּיַד מִיתִין בְּיַד סְנְאִיכוֹן:
(תרגום יונתן)

רש"י נֶקֶם צְרִית. וַיֵּשׁ נֶקֶם שְׂאִינוֹ צְרִית, (ז) כִּדְרַךְ שְׂאֵר נֶקֶמוֹת, וְזֶה סְמוּי עֵינֵינוּ (ח) שֶׁל לְדַקִּיָּהוּ. דְּבַר אַחַר נֶקֶם צְרִית, נֶקֶמַת צְרִיתִי אֲשֶׁר (ט) עֲצַרְתָּם. כָּל הַבְּצִאת חֶרֶב שֶׁבְּמִקְרָא, הִיא מִלְחָמַת (י) חַיִּלוֹת אוֹיְבִים: וְנִאָּסַפְתֶּם. מִן הַחוּץ אֵל תוֹךְ הָעָרִים מִפְּנֵי הַמָּוֶר: וְשַׁלַּחְתִּי דְּבַר בְּתוֹכְכֶם. וְע"י הַדְּבַר, וְנִתְתֶּם בְּיַד הָאוֹיְבִים הַגָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֵת הַמַּת בִּירוּשָׁלַיִם, (כ) וְכִשֶּׁהֵם מוֹלִיאִים אֵת הַמַּת לְקַבְּרוֹ נִתְנִים בְּיַד אוֹיֵב: (רש"י)

שפת חכמים (ז) רוֹכָה לוֹמֵר וְהַבְּצִאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֶקֶמַת נֶקֶם צְרִית מִשְׁמַע אוֹתוֹ חֶרֶב שֶׁכְּתוּב צְרִית דֵּהֵינּוּ תוֹרָה, אֲבָל יֵשׁ עוֹד נֶקֶם שְׂאִינוֹ צְרִית וְהוּא סִימַת וְכו': (ח) סִימַת עֵינִים אֵינוֹ כְּתִיב בְּתוֹרָה, אִי נִמִּי הִכִּי פִירוּשׁוֹ נֶקֶמַת נֶקֶם צְרִית שֶׁהוּא הַשְּׂבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְדַקִּיָּהוּ וְעַבֵּר עַל הַשְּׂבוּעָה וְסִימַח אֵת עֵינֵי לְדַקִּיָּהוּ, וּפִירוּשׁ כִּשְׂאֵר

נקמות כלומר אם עזרו על דברי תורה כגון גזל ועריות וכדומה להן: (ט) רואה לומר התורה: (י) דקשה לרש"י לאיך אפשר שחרב יכה אותם מעלמו. והא ללא פירש זה לעיל גבי וחרב לא תעבור בארצכם. יא לומר מקום דכתיב לעיל ונתתי שלום למלת שלום הוא היפך המלחמות כדכתיב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה בודאי קאי אחיל המלחמה אבל הכא לא נזכר שום אויב אלא כדכתיב והבאתי עליכם חרב מקום הכי פירש למלת חרב יורה על חיל האויבים: (כ) לא כן מה ענין הדבר אלל ונתתם ביד אויב. ואף על פי שעשו כל רעות לא היו מלינים את המת לפי שהארץ אינה יכולה לסבול שמסריה מיד אם מלינין אותה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **נקם ברית**. על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה בסיני הכתובה בפרשת אלה המשפטי יום קבלו על נפשם ואמרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברי ואמר. להם כל הפרשה הזאת: **ונאספתם אל עריכם**. מפני החרב ושם אשלח הדבר והרעב עד שתמצו להנתן ביד האויב וזה טעם **ונתתם ביד אויב** והיא מלה מבנין נפעל: (אבן עזרא)

בעל הטורים **נקם**. ב' במסורה נקם ברית נקם אחת משתי עיני גבי שמשון כדאיתא בסוטה שעברו פלשתים על שבועתם וזה הוא נקם ברית דהיינו שבועה דבשביל השבועה שעברו אמר אנקמה נקם אחת: (בעל הטורים)

ספורנו **והבאתי עליכם חרב**. כמו שהיה הענין בימי מלכי ישראל, כאמרו כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחוריהם בחרב תהרוג: **נוקמת נקם ברית**. נוקמת באותה הנקמה הכתובה בספר הברית כאמרם ז"ל (סנהדרין פדק ד' מיתות) אף על פי שבטלו סנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו: **ונתתם ביד אויב**. כענין עשרת השבטים ביד מלך אשור: (ספורנו)

[כז] **בְּשִׁבְרֵי לָחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לְחֶמְקָם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהָשִׁיבוּ לְחֶמְקָם בְּמִשְׁקָל וְאָכְלָתֶם וְלֹא תִשָּׁבְעוּ:** (ס)

אונקלוס **בְּדִאֲתָבֵר לְכוּן סְעִיד מִיִּכְלָא וְיִפְּנֵן עֶסֶר נָשִׁין לְחֶמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד וְיִתִּיבוֹן לְחֶמְכוֹן בְּמִתְקָלָא וְתוֹכְלוֹן וְלֹא תִשָּׁבְעוּן:** [ס] (אונקלוס)

יונתן **כִּד אֲתָבֹר לְכוּן חוֹטֵר פֶּל סְעִדֵי מְזוֹנָא וְיִיאֲפִין עֶשֶׂר נָשִׁין לְחֶמִּיכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד מְדָהוּא זְעִיר וּמְדָדָן וּמְפִלְגָן לְכוּן כִּד מִינְפֵל בְּמִתְקָלָא וְתִיכְלוּן וְלֹא תִשָּׁבְעוּן:** (תרגום)

רש"י **מטה לחם**. לשון משען, כמו מטה עז (ירמיה מה, יז): **בשברי לכם מטה לחם**. אשבור לכם כל מסעד אוכל, (ב) והם חלי רעב: **ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד**. מחוסר (מ) ענים: **והשיבו לחמכם במשקל**. שתיחא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולה ומשתברת בתנור, והן יושבות וסוקלות את השברים לחלקם זיניהם: **ואכלתם ולא תשבועו**. זה מארה בתוך המעים בלחם. הרי ז' פורעניות, חרב,

מלוא, דבר, שזר מטה לחם, חוסר עלים, פת נפולה, מארה צמעים. ונתחם אינה
מן המנין (נ) שהיא (החרב: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) הולך לפרש מלת שזרי אשזור מפני שזלת שזרי פירוש שזעת
שזרי והמכוון פה שזשזור ולא זעת שזשזור: (מ) (גור אריה) דאי אפסר לומר מחמת
חסרון לחם דהא זבר כתיב שזשזרי לכס וגו': (נ) דאם לא כן יהיו שמונה רק הוה
החרב דכתיב זרישא דקרא ופירש ועל ידי החרב דהיינו חיילות האויזים אתם
נתונים זיד האויזים על ידי הדבר: (שפתי חכמים)

אבן עזרא בשברי. שם הפעל ובא שבור כמו בשכבה ובקומה וטעם השבר בעבור
מטה לחם והוא דרך משל ובישעיה משען לחם כי הלחם לבב אנוש יסעד: עשר
נשים. כי הוא סך חשבון כי מנהג ישראל היה לאפות כל בית תנור לעצמו שיאכלו
כל השבוע ומערכי השבת תוכיח: והשיבו לחמכם במשקל. בעבור שהיא מעט:
ואכלתם ולא תשבועו. יש רעב וישבע האוכל ממעט ואתם מאוכל הרבה לא
ישבעו: (אבן עזרא)

[כז] ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי:

אונקלוס ואם בדה לא תקבלון למימרי ויתהכון קדמי בקשיו: (אונקלוס)

יונתן ואין בהדה תוכחה לא תשמעו לאולפן אורייתי ויתהכון קדמי בעראי:
(תרגום יונתן)

אבן עזרא ואם בזאת. במכה הזאת. וכן ואם באלה באלה המכות הנזכרו': (אבן עזרא)

[כח] והלכתי עמכם בהמת קרי ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם:

אונקלוס ואהד עמכון בתקוף רגז וארדי ותכון אף אנה שבע על חוביכון: (אונקלוס)

יונתן ואידבר אוף אנה ותכון בעראי בעלמא וארדי ותכון לחוד אנה שבע מון
על שבע עבירן די חטיתון קדמי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא על חטאתיכם. דבק עם ויסרתי: (אבן עזרא)

[כט] ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו:

אונקלוס ותיכלון בשר בניכון ובשר בנותיכון תיכלון: (אונקלוס)

יונתן ותיכלון בשר בניכון ובשר בנותיכון אמר משה נביא כמה קשיין הינון חובי
ומה מריריו אינון חטיאי די גרמו לאבהתא למיכל בשר בניהון ובנותיהון על דלא

נְטָרִי מְצֻנָּתָא דְּאוֹרִינְתָא : (תרגום) יונתן)

אבן עזרא ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם. אין למעלה מן הרעב הזה ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב כי אשמיד במותיכם מקום הזבחים : (אבן עזרא)

אור החיים ואכלתם בשר בניכם וגו' תאכלו. טעם שכפל לומר תאכלו פעם ב' לומר שאפילו אחר שכבר אכלו לא יכמרו רחמיהם כדרך הרגיל להנחם אחר מעשה ויכמרו רחמיהם ויבכו הוי בני בתי אלא עוד יסכימו לאכול אם ימצאום מחדש :

או ירצה כי יקדימו לאכול הבנים, והטעם לצד שנותנים עיניהם לאכול גם הבנות לזה יקדימו הבנים שיש בהם ספק שימאנו ויברחו בראות הבנות נאכלות מה שאין לחוש כמו כן בבנות כי אין כח בהם כזכרים, והוא אומר **ואכלתם בשר בניכם** וטעם הקדמת הבנים ולא הבנות לא לצד שאין דעתכם לאכול הבנות אלא תוסיפו גם כן לאכול בשר בנותיכם ואתם מקדימין הבנים שיש לחוש לטעם מורגש :

או יאמר על זה הדרך כי לצד שרחמי האב על הבנים יותר מהבנות (רש"י שבת ס"ו:) לזה הם מתחכמין לאכול הבנים תחלה כדי שבזה יהיה נקל להם לאכול הבנות, וזה שיעור הכתוב **ואכלתם בשר בניכם** וטעם הקדימה כדי **שבשר בנותיכם תאכלו** פירוש לא יכאב לבבכם כפי מה שקדם ויהיה לכם כמאכל הרגיל : (אור החיים)

[ל] והשְׁמַדְתִּי אֶת בְּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת חַמְנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת פְּגְרֵיכֶם עַל פְּגְרֵי גְלוּלֵיכֶם וְגַעְלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם :

אונקלוס וְאֶשְׂיֵצִי יֵת בְּמֹתֵיכֶם וְאֶקְצֹץ יֵת חַמְנֵיכֶם וְאֶתֶן יֵת פְּגְרֵיכֶם עַל פְּגוֹר טְעוֹתֵיכֶם וִירְחַק מִימְרֵי יֵתְכֶם : (אונקלוס)

יונתן וְאֶשְׂיֵצִי יֵת בְּמֹתֵיכֶם וְאֶפְכֹר יֵת מְנַחְשֵׁיכֶם וְקִסְמֵיכֶם וְאֶשׁוּי יֵת פְּגְרֵיכֶם רְמָאין עַל פְּגְרֵי טְעוֹתֵיכֶם וְתִירְחַק מִימְרֵי יֵתְכֶם : (תרגום יונתן)

רש"י **צמתיכם**. מגדלים וצרניות: **חמניכם**. מין עבודה אלילים שמעמידין על הגגות, ועל פס שמעמידין בחמה קרויין חמנים: ונתתי את פגריכם. תפוחי רעב היו, ומולאיאים יראתם מחיקם (ב) ומנשקים אותם, וכרסו נבקעת ונופל עליה: וגעלה נפשי אתכם. זה סילוק שכינה (ת"כ פ"ק ה' ד':) (רש"י)

שפתי חכמים (ב) רש"י רוצה לפרש היאך בא מה שכתב בקרא ונתתי את פגריכם על פגרי גלולכם דמשמע כשהם מתים הם נופלים על עבודה זרה שלהם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **חמניכם**. מגזר' חמה בתים העשויי להשתחו' לשמש והנו"ן נוסף כנו"ן

נשים רחמניות: **פגריכם**. גופותיכם כמו פגר מובס: **גלולים**. שם גנאי לעבודת כוכבים מגזר' כאשר יבער הגלל והטעם כי בהתחברכם לבתי עבוד' כוכבים שם תהרגו וישחיתו אויביכם צורת גלולים ואני לא אושיעכם: **וגעלה נפשי אתכם**. שתסור השכינה אז תחרבנה עריכם ונשמו המקדשים שלכם והטעם בתחלה היו מקדשי: (אבן עזרא)

אור החיים **וגעלה נפשי וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך לומר כי פשיטא שתגעל נפשו שהרי בזמן שהם צדיקים גמורים נתברכו שלא תגעל נפשו והדבר מובן שלא תהיה ברכה זו נוהגת בימי רשעים, ואם בא לומר הפכיות הברכות, היה לו לומר הפכיות כל השאר, אלא ודאי שלא אמר אלא העונשים שהם לבד העדר הברכות, ונראה שנתכוין לומר שאפילו בערך הצדיקים שיהיו בזמן ההוא תגעל נפשי מהם בסוד (הושע ד') וכשל גם נביא עמד, גם נתכוון שלא יתנבאו עוד בישראל נביאים כי לא יופיע ה' שכינתו המתיחס לה בחינת נפש בהם, וקללה זו אין קללה למעלה ממנו, ולזה קבעה אחר כמה קללות, הא למדת שהיא גדולה ממה שלפניה, והיא שנתקיימה בזמן הזה ולה כלו עינינו ודאבה מאוד נפשנו אוי נא לנו: (אור החיים)

ספורנו **ונתתי את פגריכם על פגרי גלולים**. בהיות העיר במצור כמו שספרו על אליהו הצדיק שמצא תינוק מוטל ברעב וכשאמר לו אמור שמע ישראל ותחיה השיב הס כי לא להזכיר בשם ה' והוציא יראתו מחיקו ונשקה ומת עליה: (ספורנו)

[לא] **ונתתי את עריכם חרפה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניהחכם**:

אונקלוס **ונתנו ית קרויכוון צדא ונאצדי ית מקדשיכוון ולא אקבל ברעוא קרפון** **פנשתכוון**: (אונקלוס)

יונתן **ונתנו ית קוריכוון צדין ונאשעמם ית מוקדשיכוון ולא אקבל ברעוא ריח** **קורפניכוון**: (תרגום יונתן)

רש"י **ונתתי את עריכם חרבה**. יכול מאדם, כשהוא אומר והשימותי אני את הארץ, הרי אדם אמור, הא מה אני מקיים חרבה, מעובר וסב: והשימותי את מקדשיכם. יכול מן הקרבנות, כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים, הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם מן הגדולות, שירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם. הרי שבע פורעניות, אכילת בשר בניס וזנות, והשמדת צמות הרי שתיים, כריתת חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו, ונתתי את פגריכם וגו' הרי שלש, סלוק שכינה ארבע, חרבן ערים, שממון מקדש מן הגדולות, ולא אריח קרבנות, הרי **שבע**: (רש"י)

אבן עזרא **ולא אריח בריח**. והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ וכתוב על נח וידח ה' את ריח הניחוח והטעם שלא אקבל עולה אחרי כן מכם ואחר שאמר עריכם ומקדשיכם אמר את הארץ כל ארץ ישראל: (אבן עזרא)

אור החיים ונתתי את עריכם חרבה. פירוש אפילו ישוב כשאר עיירות לגוים לא תהיה, וזה עגמת נפש גדול גם זה יגיד ב"מ כליון התקוה ציון מדבר היתה וגו' (ישעי' ס"ד) כל זמן שישראל לא יטיבו דרכיהם:

והשמותי וגו'. פירוש השראת הטומאה ושימת שכונתה בבית המקדש, כי הקליפה תקרא שממון, וכבר הודיעו המקובלים כי שם הרגיעה שידה ורגל ס"מ דורכת על בית ה', אשר על זה יקרעו לבם ותערג נפש כל חי למול בעל הבירה:

ולא אריח וגו'. פירוש שלא יתרצה במעשיהם הטובים שגם להם יתיחס ריח ניחות, וכמו כן אמר ירמיה (איכה ג') שתם תפלתי: (אור החיים)

ספורנו ונתתי את עריכם חרבה. על ידי מלך בבל ושריו: **והשימותי את מקדשיכם.** על ידי נכוזראדן: **ולא אריח בריח ניחוחכם.** אף על פי שהיו בו אז הכהנים בני צדוק שהיה קרבנם ריח ניחות בלי ספק מכל מקום לא היה לרצון לאשמת העם: (ספורנו)

[לב] וְהִשְׁמַתִּי אֶנִּי אֶת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבֵיכֶם הַיְשָׁבִים בָּהּ:

אונקלוס וְאֶצְדִּי אֲנָא יַת אֲרַעָא וַיְצַדְיוֹן עָלָה בְּעַלִּי דְבַבְיָכוֹן דִּי תַבּוֹן בָּהּ: (אונקלוס)

יונתן וְאֶצְדִּי לְחוּד אֲנָא יַת אֲרַעָא דְלָא יְהִי עָלָה נְיִיח רֹחָא וַיְצַדְיוֹן הִיכְדִּין עָלָה סְנַאִיכוֹן דְשָׂרְיִין בָּהּ: (תרגום יונתן)

רש"י והשמתו אני את הארץ. זו מדה טובה (ע) לישכראל שלא ימלאו האויבים נחת רוח בארצם, (פ) שתהא שוממה מיושביה: (רש"י)

שפתו חכמים (ע) דקשה לרש"י למה לא מנה אותן בכלל הפורעניות ויהיו שמונה לכן פירש זו מדה טובה וכו', ואין להקשות למה לא מנה בכלל הפורענות ואתכם אזרה וגו' שהוא יותר קשה. ויש לומר מאחר שהפסיק במדה טובה לא חשיב בכלל הפורענות דלעיל וקל להבין, ודלא כהרא"ם שפירש זו מדה טובה קושטא דמלתא קאמר אבל אינו רוצה לומר אם לא יהיה מדה טובה אלא פורענות אם כן יהיה שמונה דאם כן תקשה לך ואתכם אזרה בגוים שהיא מדת פורענות והא יהיו שמונה אלא על כרחך כריד לומר שאין הכתוב מקפיד אם נקלם מספר שבעה פורענות שמוסיף עוד פורענות אחרים נוספים על השבע, עד כאן לשונו: (פ) כלומר מה שכתוב בקרא ושממו עליה אויביכם שלא יוכלו לדור בארצכם מחמת שממון: (שפתו חכמים)

אבן עזרא ושממו עליה. כל כך תהיה שממה שגם האויבים הדרים ישומו עליה הפך משוש לכל הארץ: (אבן עזרא)

אור החיים והשמותי אני. אמר אני פירוש מדה זו ה' בכבודו יעשנה, והטעם כי

היא מדה טובה כמאמר רז"ל (תורת כהנים) שלא ימצאו אויבים נחת רוח : (אור החיים)

[לג] וְאַתְּכֶם אֶזְרָה בְּגוֹיִם וְהִרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב וְהִתְּה אֶרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ

אונקלוס וְנִתְּכוֹן אֶבְדָּר בִּינִי עִמְמִיָּא וְאַגְרִי בְּתִרְיִכוֹן דְּקִטְלִין בְּחֶרְבָּא וְתִהִי אֶרְעָכוֹן צְדִיאָא וְקִרְיִיכוֹן יְהוֹן חֶרְבָּא : (אונקלוס)

יונתן וְנִתְּכוֹן אֶדְרִי בִּינִי עִמְמִיָּא וְאַגְרִי בְּתִרְיִכוֹן עִם שְׁלוּפֵי חֶרֶב וְתִהִי אֶרְעָכוֹן צְדִיאָא וְקִרְיִיכוֹן יְהוֹוִיָּן צְדִיאָן : (תרגום יונתן)

רש"י ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה, שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין, וישראל נזרו כבמזרה, כאדם הזורה פעורים בנפה ואין אחת מהן לבוקה בחצירתה: והריקתי. כששולף החרב מתרוקן הגדן. (ו) ומלרסו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר, (ה) כאדם שמריק את המים ואין (ו) סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה. שלא תמהרו לשוב לתוכה, ומתוך כך עריכם יהיו חרבה, נראות לכם חרבות, שבשעה שאלם גולה מציתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאילו אין כרמו וציתו חרבים, כך שנויה בת"כ (פרק ז, א.): (רש"י)

שפתי חכמים (ו) דלשון ריק לא נופל אחר כך כמו שפירש בפרשת בשלח. הגדן ראה לומר תיק החרב: (ה) ולכך כתיב והריקותי: (ו) רוצה לומר אותן מים: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אזרה. מבנין הכבד הדגוש ולא די שתזרו עד אשר אריק אחריכם חרב: וטעם אריק. מנדנה: והיתה ארצכם. דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם כאשר תהיה ארצכם שממה אז תרצה הארץ וזאת המלה כמו תשלי' וכן עד ירצה כשכיר יומו כי נרצה עונה: (אבן עזרא)

בעל הטורים ואתכם אזרה. הזי"ן עקומה לומר לך שנתתי לכם ארץ ז' עממין לקיים התורה שחצבה עמודיה שבעה. ואתם שבעה תועבות בלבבכם לכך אתכם אזרה: והריקותי. ב' במסורה הכא ואידך והריקותי לכם ברכה עד בלי די ואתם לא רציתם לקיים מצותי על כן והריקותם אחריכם חרב: (בעל הטורים)

אור החיים ואתכם אזרה וגו'. יתבאר הכתוב על דרך אומרים ז"ל במסכת כתובות (קיי"א). שהשביע ה' את ישראל ג' שבועות, א' שלא יעלו בחומה פירוש ביד חזקה, ואחד שלא ימרדו באומות העולם וכו' ע"כ, והוא מאמר ואתכם אזרה בגוים כאן רמז לב' דברים, אומרו אזרה שלא יעלו בחומה, בגוים שלא ימרדו בגוים, ואומרו והריקותי אחריכם חרב יתבאר על דרך שגמר שם וז"ל אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אם אתם מקיימין השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה ע"כ, והוא אומרו והריקותי אחריכם חרב שתהיה חרב מרוטה לפניכם אם לא תקיימו גזירת זרוי בגוים כנזכר יהיה בשרכם וגו', ואומרו עוד והיתה ארצכם וגו' חרבה הוא נתינת טעם על הדבר

למה יחפוץ ה' בזרוי בגוים כדי שתהיה ארץ שממה וערים חרבות כדי שאז תרצה הארץ וגו', לזה צריך שתהיו אתם בארץ אויביכם, והוא אומרו ואתם וגו' : (אור החיים)

ספורנו ואתכם אזרה בגוים. בלכתם למצרים אחר החרבן : והריקותי אחריכם חרב. חרב נבוכדנצר במצרים כאמרו החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים : (ספורנו)

[לד] אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה :

אונקלוס בכן תרעי ארעה ית שמטהא כל יומין די צדיאת ואתון בארע בעלי דבביכון בכן תשמט ארעה ותרעי ית שמטהא : (אונקלוס)

יונתן הא בכן תרעי ארעה ית שני שמטהא כל יומין דהיא צדיא מנכון ואתון תהוון מיטלטליו בארע בעלי דבביכון בכן תתנניח ארעה ותרעי ית שזבי שמטהא : (תרגום יונתן)

רש"י אז תרעה. תפיים את כעס המקום, (ז) שכעס על שמתותיה: והרצת. למלך את שבתותיה: (כל ימי השמה. לשון העשות. ומ"ם דגש במקום כפל שמה): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) כתב הר"ם אין פירוש תפיים כעס המקום אמלת תרעה כי מלת תרעה היא פועל יורא לשני ותפיים כעס המקום הוא פועל יורא לשלישי פירוש הארץ תרעה את כעסו של מקום, אלך פירוש תפיים כעס המקום הוא פירושו של והרצת את שבתותיה דכתיב בסיפא דקרא ופירוש מלת תרעה היא תתפיים ופירושו אז תתפיים הארץ מן שבתותיה, ומפני שתכלית התפייסות הארץ הוא כדי שתחזור ותפיים את המקום כתב רש"י זכרונו לברכה מתחלה התכלית ואמר תפיים את כעס המקום והראיה על זה שהרי גבי והרצת פירש למלך פירוש שחסר מלת למלך וגבי מלת תרעה הארץ לא פירש חסירות מלת למלך לומר תפיים למלך מכעסו אלך על כרחך כריך לומר דלעיל לא פירש רק הכוונה ואמר תפיים את כעס המקום. (גור אריה) פירוש מלת תרעה מלשון פיוס שהם קרובים בענין ואמר תפיים כעס המקום שאין לפרש שתפיים השמיטות שאין שייך לפיים השמיטות שכבר עזרו עליהם אלך יפייסו כעס המקום שכעס על השמיטות. אבל והרצת את שבתותיה שהוא לשון הפעיל שלא כתב ותרעה שבתותיה כמו בראש המקרא פירוש והרצת למלך שבתותיה שהוא פועל יורא לשלישי שהארץ תפיים השמיטות למלך: (שפתי חכמים)

אבן עזרא שבתותיה. שמיטות ויובלים וכן כתוב עד רצתה הארץ את שבתותיה ושם פירשתיו: השמה. שם ומשקלי השמות משתנים: וטעם כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם. שתהיה שממה מכם אז תשבת ותמצא מנוחה למלאי

שבתותיה : וטעם (לה) כל ימי השמה תשבות. מספר השנים שתשבות וביחזקאל
מפורש : (אבן עזרא)

ספורנו אז תרצה הארץ. תשלם ותפרע: את שבתותיה. שמטין ויובלות כמו
שבאר באמרו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת
שבעים שנה: (ספורנו)

[לה] כל ימי השמה תשבת את אשור לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה:

אונקלוס כל יומין די צדיאת תשמט ית די לא שמטת בשמטיכון פד הויתון יתבין
עלה: (אונקלוס)

יונתן כל יומין דהיא צדיא מנכון תתנניח הי כמא דלא אתנניחת ית שני
שמטיכון פד הויתון שרין עליה: (תרגום יונתן)

רש"י את אשר לא שבתה. שבעים שנה של גלות צבל הן היו כנגד ע' שנות
השמיטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות
ושלשים שנה. שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת
השצטים, ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השצטים עד חרבות
ירושלים, הוא שנאמר ביחזקאל ואתה שכב על כדך השמאלית וגו' (יחזקאל ה, ד. ז.),
וכלית את אלה וגו' ושכבת על כדך הימנית ארבעים יום (ח) ונשאת את עון בית
יהודה (שם ו.), ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין,
ועוד עשו שש שנים עד גלות לדקיהו, הרי ארבעים ושש. ואם תאמר שנות מנשה
חמשים וחמש היו, (א) מנשה עשה תשובה שלשים ושש שנה, וכל שנות רשעו
עשרים ושתיים, כמו שאמרו באגדת חלקה, ושל אמון שתיים, ואחת עשרה ליהויקים,
וכנגדן לדקיהו. לא וחשוב לארבע מאות ושלושים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם,
והם שש עשרה למאה י"ד שמיטין וז' יובלות הרי לארבע מאות שנה ששים
וארבע, לשלושים ושש שנה חמש שמיטות, הרי שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתירה
שנכנסה בשמיטה המשלמת לשבעים. (כ"א ואותו יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם). ועליהם
נגזר שבעים שנה שלמים, (ב) וכן הוא אומר לדברי הימים עד רצתה הארץ את
שבתותיה וגומרה, למלאת שבעים שנה (דברים הימים-ב לו, כא.): (רש"י)

שפתי חכמים (ח) ארבעים יום מרמז על ארבעים שנה שהיה יהודה אחר גלות
עשרת השצטים: (א) כלומר ומנשה נולד מיד כשגלו עשרת שצטים ושנותיו היו
נ"ה ומלינו שמנשה היה רשע ואם כן בימי מנשה הכעיסו לפניו נ"ה שנה לצד מה
שהכעיסו לפניו בשאר שנות מלכיה. ומתוך דעשה תשובה וכו': (ב) אף על פי
שלא עזרו רק על ס"ט שמיטות ויובלות מכל מקום היה גלות שבעים שנה שלמים
דמה שלא המתין הקדוש ברוך הוא עד שעזרו שבעים שמיטות לדקה עשה להם,

כך פירש רש"י צפרקת ואתחונן צפסוק כי תוליד וגו': (שפתי חכמים)

[לוי] והנשארים בכם והבאתי מרד בלבבם בארצות איביהם ורדף אתם קול עליה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף:

אונקלוס ודישתארוון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דסנאיהון וירדוף ויתהון קל טרפא דשקיף ויערקון כמעירוק מן קדם דקטליו בחרבא ויפלו וליית דרדף: (אונקלוס)

יונתן ודישתארוון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דסנאיהון ויהי רדף ויתהון קל טרפא דנתיר מן אילו ויערקון הי כמעריקי חרבא ויפלו וליית דרדף: (תרגום יונתן)

רש"י והבאתי מרד. פחד ורד לבז מ"ם של מרד יסוד נופל הוא, כמו מ"ם של מועד ושל מוקש: ונסו מנסת חרב. כאילו רודפים (ג) הורגים אותם: עלה נדף. שהרוח דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשה (ד) ומוציא קול, וכן תרגומו קל טרפא דשקיף, לשון חזטה, שדופות קדים, שקיפו קידום, לשון משקוף, מקום חזטת הדלת וכן תרגומו של חזרה, משקופי: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) כאלו אמר ונסו כמנוסת חרב לא מנוסת חרב שהרי כתיב אחריו ואין רודף: (ד) כי פירוש נדף נדחף ואין העלה הנדחף מוציא קול רק כשידחף אל עלה אחר, גם אין העלה נדחף מעצמו רק על ידי הרוח, לכן האריך הרב ברליווה. והביא התרגום דשקיף שפירושו הכאה לא שפירושו מלת נדף דשקיף, דנדף לשון דחיפה הוא רק שמון הדחיפה תתחדש ההכאה והתרגום פירש הכונה ולא המלה, כדרך התרגום שהוא שומר הטעם בהרבה מקומות, והקדים לזה פירוש ינוסו מנוסת חרב כמנוסת חרב לא מנוסת חרב ממש כדי שיפול עליו הפירוש של קול עלה נדף דהא שהם נסים לא מפני שהאויב הורג אותם אלא מרוב מורד שבלבם, הרא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא הנשארים בכם. בעבור שאמר והריקותי אחריכם חרב: מורד מפעלי הכפל וכן במועל ידיה' מגזרת ורד הלבב ויפחדו עד שירדפם קול עליה נדף והוא שם התאר מבנין נפעל ונו"ן השרש מובלע: (אבן עזרא)

אור החיים והנשארים בכם וגו'. פירוש אותם שישארו אחר כל זה ברשעים ולא חזרו בתשובה, כדרך שאמר למעלה ואם תלכו עמי קרי וגו' כמו כן אמר והנשארים בכם פירוש בתכונה הראשונה אוסיף בהביא להם מורד וגו' ונפלו וגו', והנשארים וגו' פירוש שלא חזרו כו' אחר כל זה ימקו וגו', וממוצא דבר אתה יודע שהגם שתבא להם כליון אחר כליון לא תכלה האומה כמאמרו לבסוף לא מאסתים לכולתם: (אור החיים)

כלי יקר ורדף אתכם קול עלה נדף. הדא הוא דכתיב וכשלו איש באחיו. כי זה מדבר בפירוד לבבות המצוי בישראל יותר מכל האומות כמו שנאמר ואתכם אזרה בגוים. כמזרה שאין אחת דבוקה בחברתה כך ישראל גם בהיותם בארץ אויביהם הם מפורדים איש מעל אחיו אף על פי שמדריך הגולים לנחם זה את זה, אבל ישראל אינם כך שהם מפוזרים ומפורדים אף בהיותם בגולה וכל אחד דוחף את חברו בחזקת היד ומבקש להדיחו ממצבו להתגולל ולהתנפל עליו כקללת אחיה השילוני שנאמר (מלכים א' יד טו) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים. כי כל קנה נדחה ומתנודד מפני הרוח הנושב בו ונוסף על דחיפת הרוח כל קנה דוחף את חברו, נמצא שכל קנה נדחה שני פעמים אחד מפני הרוח שנית מפני קנה חברו הדוחה הסמוך לו וכן מאחד לחבירו עד שכולם כשלו ונפלו, כך כל איש מישראל נהדף מן הרוח דהיינו מן המלכיות כנבואת דניאל שהמשיל כל ארבע מלכיות ברוח, לא ברוח ה' שנאמר (דניאל ז. ב) וארו ד' רוחי שמיא מגיחן לימא רבא. ואולי שלימא רבה רמז לים סוף שבו קנה וסוף, וכוונתו אל ישראל כמשל הקנים שנוסף על דחיפת האומות את ישראל כל אחד דוחף את חברו במהמורותיו, על כן המשילם כאן לעלה נדף כי העלה חלוש מאוד ונדף מחמת הרוח הנושב בו ואף על פי כן כל עלה דוחף את חברו ומכה בו, כך כל איש מישראל בגלות דומה לעלה הנדף מפני רוח הנזכר ואף על פי כן הוא רודף אחר חברו להכותו בשוט לשונו או כנגד האומות או בלשון הרע ברחוב היהודים דהיינו קול עלה, לכך נאמר מיד וכשלו איש באחיו.

ורמז עוד בעלה נדף, לרוב שיחת חולין הנאמרים בלא אמת בכל רחובות קריה כדרך שנאמר (תהלים א. ג) ועלהו לא יבול ודרשו רז"ל (סוכה כא.) אלו שיחת חולין של תלמידי חכמים כו', כך כל איש מישראל נהדף ונרדף מן קול עלה דהיינו שיחת חולין של לשון הרע המשמיעים בחוץ קולם קול ענות, הקול קול עקב מלב על שכבי וערי (סנהדרין כט.) כי בעלי הלשון השמיעו את כל ישראל אין נקי כי כל אחד שמח לאיד חברו ותהיה בפיו כדבש למתוק אם ימצא מקום לדבר בגנות חברו, וכמה נעלבים עובר עליהם כוס זה ואין אומר השב. ובדורינו מדה זו לבדה תספיק אריכת גלותינו. (כלי יקר)

לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחָיו כַּמִּפְנֵי חֶרֶב וְרִדְף אֶין וְלֹא תִהְיֶה לְכֶם תִּקְוָה לִפְנֵי אֲבִיבֵיכֶם :

אונקלוס וַיִּתְקַלּוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי כַּמִּקְדָּם דְּקָטְלוּן בְּחֶרְבָּא וְרִדְף לִית וְלֹא תִהִי לְכוּן תִּקְוָה (אונקלוס) קָדָם בְּעַלְי דְּבִיכּוֹן :

יונתן וַיִּתְקַלּוּן גְּבַר בְּאָחוּי הִי כַּמֶּן קָדָם שְׁלוּפֵי חֶרְבָּא וְרִדְף לֹא אִית וְלֹא תִהִי לְכוּן תִּיִקָּא לְמָקוּם קָדָם בְּעַלְי דְּבִיכּוֹן : (תרגום יונתן)

רש"י וכשלו איש באחיו. כשיראו לנוס יכשלו זה בזה, כי יבהלו לרוץ: כמפני חרב. כאילו צורחים מלפני הורגים, שיהא בלצנצם פחד וכל קעה סבורים שאדם רודפם. ומדרשו (ת"כ פסוק ז. ה.), וכשלו איש באחיו, זה נכשל בעונו של זה, (ה) שכל ישראל ערביין זה זה לזה: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) ויהיה פירושו כמפני חרב כמו שנכשל האיש מפני חרב הרודף

אחריו כד הוא נכשל מפני עון חבירו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא איש באחיו. שהוא אוהבו: תקומה. מבנין כבד נוסף מנחי עיין ויין בעבור התי"ו וכן תרומה: (אבן עזרא)

בעל הטורים ורודף. ג' במסורה וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין ואידך כולו אוהב שוחד ורודף שלמונים ואידך אפרים רועה רוח ורודף קדים בשביל שהם רודף שלמונים ורודף קדים על כן וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין: ו' פעמים כתיב בפרשה עון עונם וכנגדם גלו ששה פעמים ג' ע"י שנחריב וג' ע"י נבוכדנצר: (בעל הטורים)

לח וְאֶבְדְתֶם בְּגוֹיִם וְאָכַלְתֶּם אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲלִיבֵיכֶם:

אונקלוס וְתִבְדּוּן בִּינֵי עַמְמֵיָא וְתִגְמַר יְתִכּוֹן אֶרֶע בְּעַלֵי דְבְּיִכּוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְתִבְדּוּן בִּין עַמְמֵיָא וְתִגְמַר יְתִכּוֹן בְּמוֹתְנָא אֶרֶע בְּעַלֵי דְבְּיִכּוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י וְאֶבְדְתֶם בְּגוֹיִם. כַּשְׁתֵּהוּ פְזוּרִים (ו) תֵּהוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה: וְאֶכְלֶה אֶתְכֶם. אלו המתים בגולה: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) ולא אבודים ממך דהא כתיב ואף גם זאת וגו' לא מאסתים ולא געלתים (שפתי חכמים)

אבן עזרא וְאֶכְלֶה אֶתְכֶם. מנהג כל הגולים למקום אחר בהשתנות האויר עליהם ימותו רובם: (אבן עזרא)

לט וְהִנְשָׂאֲרִים בְּכֶם יִמְקוּ בְּעוֹנֵם בְּאֶרְצַת אֲלִיבֵיכֶם וְאֶף בְּעוֹלַת אֶבְתֶּם אֶתֶם יִמְקוּ:

אונקלוס וְדִשְׁתְּאֲרוֹן בְּכוֹן יְתִמְסוֹן בְּחוּבֵיהוֹן בְּאֶרְעָתָא בְּעַלֵי דְבְּיִכּוֹן וְאֶף בְּחוּבֵי אֶבְהִתְהוֹן בִּישָׂא דְאֶחִידִין בִּידִיהוֹן יְתִמְסוֹן: (אונקלוס)

יונתן וְדִמְשְׁתֵּייר מְנִכּוֹן יְתִמְסוֹן בְּחוּבֵיהוֹן בְּאֶרְעָתָא דְסִנְאִיכוֹן וְאוּף בְּחוּבֵי אֶבְהִתְהוֹן בִּישָׂא דְאֶחִידִין בִּידִיהוֹן עֲמָהוֹן יְתִמְסוֹן: (תרגום יונתן)

רש"י צֵעוֹנַת אֲבוּתֶם אֶתֶם. כַּשְׁעוֹנוֹת אֲבוּתֶם אֶתֶם כַּשְׁאוּחִזִים מַעֲשֶׂה (ז) אֲבוּתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (סם פרק ת, ט): ימקו. לשון המסה, כמו ימסו, וכמוהו תמקנה בחוריהן (זכרי' יז, יב), נמקו חבורתי (תהלים לח, א): (רש"י)

שפתי חכמים (ז) דקשה לרש"י אתם למה לי, ועוד קשה והא כתיב לא יומתו אבות

על צנים וגו' לכך פירש כשאוחזין וכו': (שפתי חכמים)

אבן עזרא והנשארים. מהנשארים. **ימקו בעונם.** על משקל יסבו ושניהם מפעלי הכפל מגזרת המק בשרו מק יהיה: **ואף בעונות אבותם אתם ימקו.** כטעם אבותינו חטאו ובמגלת איכה פירשתיו: (אבן עזרא)

[מ] והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי:

אונקלוס וינדון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקרהון דשקרו קדמי ואף די הליכו קדמי בקשיו: (אונקלוס)

יונתן וינדון בשעת אניקהון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו במימרי ואוף דהליכו עמי בעראי: (תרגום יונתן)

אבן עזרא והתודו. מבנין התפעל: **במעלם אשר מעלו בי.** אבותם: **ואף אשר הלכו עמי.** אלה בניהם בקרי: (אבן עזרא)

אור החיים והתודו את עונם וגו'. ראשונים לא האירו עינינו בכתובים הללו כי כולן רחוקים משמוע, אחד למה חייבם הכתוב להתודות עון אבותם הלא בהתודות עונם אין אני קורא עליהם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (כרכות ז'). ב' אומר אף אני אלך עמם וגו' מה ענין עונש זה אחר הוידוי, ג' אומר והבאתי אותם וגו' עונש זה כבר אמור למעלה, ד' אומר **או אז יכנע ספק זה** למה. ורמב"ן ז"ל פירש שהספק הוא על הגאולה או תבא על ידי כניעה או עד שיקבלו עונשם, והוא פירוש דחוק, וכמו כן מה שפירש אדונינו רש"י ז"ל הוא דחוק לעין רואה ולב משכיל:

ונראה לפרש הכתובים על זה הדרך כי לצד שטעות מתמידי העבירות תבא להם מעין טועה בראותם מה שלפניהם התעיבו עול שנה אחר שנה ודרכם צלחה ושלותם רב לאין חקר אף כי חטאתם כבדה מזה לא יפחד עשות רשע וימאן לקחת מוסר, כי יגדל בחון הראות מהודעת המוכיח מיעודי התורה, ודבר זה כילה אמונת עם בני ישראל בעונש הרשע ושכר הצדק, וכמו כן הנה עם בני ישראל לא הביא ה' עליהם מוסר עד אשר עונות ראשונים גברו ועלו למעלה ראש ושלוותם וטובתם רבה ועצמה כמובן מדברי נביאים, ולזה כשפעל ה' ועשה בהם נקמת עונותם לא האמינו כי על פועל הרע שילם להם ויוכיחו מהראשונים, לזה אמר ה' בעת שובם ויבואו להתודות צריכין להתודות גם כן כי אבותיהם חטאו:

הוא אומר והתודו עונם וגו' ואת עון אבותם כדי להסיר טעות שהיו בו שאין זה מעשה רעה ממה שעשאוהו ראשונים ולא נעשו, ויאמרו בפייהם אבותינו חטאו והרשיעו ואנחנו עונותיהם סבלנו לצד שאחזו מעשה אבותיהם בידיהם, ואמרו **ואף אשר וגו' פירוש** כי מחשבת טעות זה שהעונשים היו באים בקרי יחשבהו ה' עון שצריך וידוי עליו כשאר עבירות: (אור החיים)

ספורנו והתודו את עונם. קצתם כמו דניאל ועזרא וזולתם: (ספורנו)

כלי יקר והתודו את עונם וגו'. מה שנאמר אחר הוידוי אף אני אלך עמם בקרי. לפי שנאמר במעלם אשר מעלו בי. בי"ת של במעלם משמע שהם מועלים והולכים כי היה לו לומר והתודו עונם ומעלם אלא שאע"פ שמתודים ומודים שחטא זה גרם להם, מכל מקום הם מועלים והולכים עוד טומאתם בם כמנהג דורינו שהכל מודים שכמה עבירות ידועות מסבבות כל התלאה ואעפ"כ אינן שבים מהם והרי הוידוי כטובל ושרץ בידו. וי"א לפי שלא יתלו בעונם לבד כי יאמרו שאינן מספיקין להביא עליהם כל המכות הללו ויתלו גם בעון אבותם ע"כ נאמר אף אני אלך עמם בקרי ואז ירצו בעונם ויתלו בעון עצמם ופירוש זה סתור ממה שאמר דניאל (ט.ט) כי בחטאינו ובעונות אבותינו וגו'. (כלי יקר)

[מא] אף אני אלך עמם בקרי והביאתי אתם בארץ איביהם או אז יפגע לבבם
הערל וְאִזְּךָ יָרָצוּ אֶת עֲוֹנֵם:

אונקלוס אף אנא אהד עמהון בקשיו ואעיל יתהון בארע בעלי דבביהון או בכון
יתבר לבהון טפשא ובכון ירעון ית חוביהון: (אונקלוס)

יונתן ברם אנא אידבר יתהון בעראי בעלמא ואעיל יתהון בגלותא בארע בעלי
דבביהון הא בכון יתבר לבהון זדנא ובכון ירעון ית חוביהון: (תרגום יונתן)

רש"י והבאתי אתם. אני בעלמי אביאם. (ח) זו מדה טובה לישראל, שלא יהיו
אומרים הואיל וגלינו בין האומות עובדי אלילים נעשה כמעשיהם, אני איני
מניחם, אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי, שנאמר והעולה על
רוחכם היו לא תהיה וגו' (יחזקאל כ. לב), חי אני וגו' אם לא ביד חזקה וגו' (שם לג. ה"ב
ס ה.ה): או אז יכנע. כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כה. לו.), (ט) אם אז יכנע.
לשון אחר אולי, שמא אז יכנע לבצם וגו': ואז ירלו את עונם. יכפרו על עונם (י)
ביסוריהם: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש מדלתיב והבאתי אתכם ולא כתיב והולכתי אתכם כמו
יולך ה' אתכם ואת מלככם וכו' אלא שמע מינה למידרש שיביאם תחת כנפיו
בהיותם בארץ אויביהם: (ט) כתב הרא"ש לא הבנתי כוונת הרב בזה דלפי זה יהיה
המוצן ממנו שאני בעלמי אביאם תחת כנפי השכינה אם יכנע לבצם הערל אבל
אם לא יכנע לבצם לא אביאם תחת כנפי השכינה וזה היפך מן המדרש שהביא
אם לא בחמה שפוכה אמלוד עליכם על כרחך ממליך אני מלכותי עליכם אבל
היה לו לפרש או אז כמשמעו שפירושן אז אני אביאם תחת כנפי השכינה בעל
כרחם או אז יכנע לבצם מעלמם ולא אלטרך להביאם אני תחת כנפי השכינה
בעל כרחם עד כאן לשונו והקשה מזה דהא רש"י בפרשת משפטים מפרש או לא
היה תם אלא נודע וכו'. ונראה לי דהכי פירושן או לא אלטרך למלוד עליהם בעל
כרחם אם אז מעלמם יכנע לבצם הערל ואז יתודו את עונם ויתכפרו ביסורים
ואם יעשו כן אז וזכרתי את בריתי וגו' ויהיה פירושן או אז יכנע כמו פירושן או

נודע כי שור נגח הוא לפי מה שפירש רש"י לעיל. וזוהי יתורץ נמי מאי לשון אחר
של רש"י. ודו"ק: (י) להקה ליה מי מרעה את עוונם, ומתורץ לירלו קאי על היסורים
שהם יכפרו על עונם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אף אני. כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע
לבבם הערל ועוד אפרשנו: ואז ירצו את עונם. ישלימו ויפרעו: (אבן עזרא)

הרמב"ן או אז יכנע לבבם הערל. כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא לו) לשון
אחר אולי שמא אז יכנע לבבם הערל "ואז ירצו את עונם" יכפרו על עונם
ביסוריהם לשון רש"י והנכון בעיני שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד
זמן יכנע לבבם הערל או עד זמן ירצו את עונם באורך הגלות והנה אחר "והתודו
את עונם" (בפסוק מ) היה ראוי שיאמר "וזכרתי את בריתי יעקוב" (פסוק מב) כי מה
טעם "והבאתי אותם בארץ אויביהם" עכשיו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה
אותם ויביאם בארץ אויביהם ופירש רבי אברהם אף אני כן עשיתי עמהם
ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם הערל והזכיר זה בכאן כי התודו
את עונם בעבור שאני המסבב להם כי גם בשעת קלקלתם נתכוונתי בהם שיעשו
תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד
בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה
לפניהם אבל היו להם צרים ואויבים שם כמו שנאמר ויאמרו צרינו (נחמיה ד ה) ויהי
כאשר שמעו אויבינו (שם פסוק ט) והארץ ביד העמים היתה כמו שאמר עזרא
בתפלתו (שם ט לו לו) הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את
פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת
עלינו בחטאתינו ועל גויתינו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו
(הרמב"ן)

אור החיים ואומרו אף אני וגו'. פירוש גם זה יאמרו בכלל הוידוי כי צדיק ה' על
כל הבא עליהם, וכן ראוי למשפט צדק לילך עמם בקרי ולא יעול האל משפט:

ואומרו והבאתי אותם וגו'. פירוש גם זה יאמרו בכלל הוידוי, והנה ממה
שמצרכים ה' להתודות עליו אתה יודע שהם היו מרשיעים בפרט זה, והרשע הוא
כי יאמרו למה ה' יוציאם מארצם ויגלם בין האומות, אם לפירעון עונם ייסרם
תוך ארצותם ולא יגלם בין האומות, כי אדרבה זה יסובב הפך תיקון המבוקש
שאם המבוקש הוא להטיב מעשיהם והנה כשיזרה אותם בארצות יגמרו לעשות
רע ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, וזה יחזק מחשבת קרי, לזה כשאמר ה'
והתודו זכר שיאמרו גם כן בוידוים כי צדיק ה' במה שהלך עמהם קרי, ולאותו
הטעם ולאותו המבחן הביאם בארץ אויביהם כדרך מעשה המקרה בלא כיון אל
הצריך:

ואומרו או אז. פירוש שיתלו טעם הבאתם בארץ אויביהם לצד הליכה, או לטעם
כדי שיכנע לבבם הערל לזה הביאם בארץ אויביהם מה שלא היה נכנע באופן אחר
זולת זה, שבזה יהיה להם הרווחה נכונה, שעל ידי הכנעה לבד ירצו את עונם ולא
יצטרכו למירוק אחר על דרך אומרו (מ"א כ"א) הראית כי נכנע אחאב, ואמרו
ז"ל (ברכות ז'). טובה מרדות אחת בלבו של אדם ממאה מלקיות, והוא אומרו
אז יכנע וגו' ואז ירצו את עונם: (אור החיים)

ספורנו והבאתי אותם בארץ אויביהם. כשחזרו בני הגולה לארץ ישראל במצות

כורש מלך פרס היתה הארץ תחת ממשלת האומות כאמרו והארץ אשר נתת
לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה
למלכים אשר נתתה עלינו בחטאותינו : (ספורנו)

דעת זקנים או אז יכנע לבבם הערל. בעון חילול שבת שהוא שביעי כמנין א"ז יכנע
לבבם : (דעת זקנים)

[מב] וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אֶזְכֹּר
וְהָאָרֶץ : (אזכר)

אונקלוס וְדָכַרְנָא יְת קִימִי דְעָם יַעֲקֹב וְאָף יְת קִימִי דְעָם יִצְחָק וְאָף יְת קִימִי דְעָם
אֶבְרָהָם אֶנְא דְכִיר וְאָרְעָא אֶנְא דְכִיר : (אונקלוס)

יונתן וְאֶדְכַּר בְּרַחֲמֵי יְת קִימָא דְקִימִית עִם יַעֲקֹב בְּבֵית אֵל וְאֹפִי יְת קִימָא
דְקִימִית עִם יִצְחָק בְּטוֹר מוֹרְיָה וְאֹפִי יְת קִימָא דְקִימִית עִם אֶבְרָהָם בְּיַי
פִּיסוּגְיָא אֶדְכֹּר וְאָרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֶדְכֹּר בְּרַחֲמֵי : (תרגום יונתן)

רש"י וזכרתי את בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואלהו חסר
בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון (כ) שיבוא ויבשר גאולת
בניו: וזכרתי את בריתי יעקוב. למה נמנו אחרונית, כלומר, כדאי הוא יעקב
הקטן לכך, ואם אינו כדאי, הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו,
שהוא כדאי. ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק, אלא אפרו של יצחק נראה לפני כבוד
ומונח על המזבח: (רש"י)

שפתי חכמים (כ) לא ידעתי טעם לחמשה מקומות כי היה מספיק זה במקום אחד.
ושמא היה זה כאלו נשבע בחמשה חומשי תורה כמו שנכתב ישראל חמס פעמים
בפסוק אחד כנגד חמשה חומשי תורה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא וזכרתי את בריתי. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא וזכרתי את בריתי
את ברית יעקב כמו והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד
הנביא ראשיכם שבטיכם שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם ויאמר הגאון כי טעם
להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות שנותיו כלם בברית: (אבן עזרא)

הרמב"ן וזכרתי את בריתי יעקוב. אמר רבי אברהם כי הוא מושך עצמו ואחר
עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקוב וכן הנבואה עודד הנביא (דהיי"ב טו ה) ראשיכם
שבטיכם (דברים כט ט) "והארץ אזכור" טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה
מהם ואזכור שהם רצו את עונם ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב
ויצחק ואברהם שהם בני ברית שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית והארץ
הכלולה מהם אזכור בכלל ורבותינו רמזו כן אמרו (ויק"ר לו ה) ולמה הוא מזכיר
זכות הארץ עמהם אמר רבי שמעון בן לקיש משל לאדון שהיו לו שלש בנות
ושפחה אחת מגדלתן כל זמן שהאדון שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי
בשלום מגדלתן (הרמב"ן)

בעל הטורים **וזכרתי את בריתי יעקב**. ביצחק לא כתיב ביה זכירה לפי שאפרו צבור ומונח לפני הקב"ה. האבות מנויין למפרע אומר הקב"ה אני זוכר מאין באתם ומונה וממשמש היחס עד למעלה עד בן יעקב בן יצחק בן אברהם. בכולם כתיב אף חוץ מיעקב שהיתה מטתו שלמה ולא יצא ממנו פסולת. וזכרתי. הפסוק מתחיל בזכירה ומסיים בזכירה שלעולם יזכור אבות אברהם נקרא עבדו כדכתיב זכיר לעבדיך וסמך ליה לאברהם וכן ביעקב כתיב יעקב עבדי משא"כ ביצחק לפי שאברהם ויעקב קיימו המצות בין בארץ בין בח"ל משא"כ ביצחק. אסרהם ויעקב הוזכרו ראש לאבות ויצחק לא הוזכר בשום מקום בראש לפי שר"ל לעשו הוה גביר לאחיך לעשותו ראש ליעקב: (בעל הטורים)

אור החיים **ואומר וזכרתי וגו'**. פירוש כי הוידוי יועיל להקל מעליהם הגזירות הרעות אבל להשיבם לכנם צריך זכות אבות, והוא אומר וזכרתי:

עוד ירצה לומר שזה תוספת טעם לגלות בארץ אויביהם, כי על ידי כן יעלה זכרון ברית אבות ויזכור אותם לרחמים מה שלא היה כן זולת זה, גם תהיה להם זכירת הרחמים כשישתתף עמהם זכרון הארץ, וזולת הגלותם בארץ העמים אין צורך לזכרון הארץ לזכרה עמה והוא אומר **וזכרתי וגו'** והארץ אזכור, והוסיף עוד לומר **והארץ תעזב מהם**, טעם אחר לגלות, כי בזה גם כן תרץ הארץ שבתותיה מה שלא היה כן בלא גלות:

בריתי יעקב ואף את וגו'. פירוש אם תספיק זכות יעקב מה טוב ואם לאו אוסיף מה שלמעלה ממנה שהיא ברית יצחק ואם לא תספיק אצרך מה שלפניו ברית אברהם: (אור החיים)

ספורנו **וזכרתי את בריתי**. בבנין בית שני: (ספורנו)

כלי יקר **וזכרתי את בריתי יעקב וגו'**. מה שהזכיר האבות למפרע, לפי שבכל דור ודור אוכלין ישראל מן זכות האבות על כן הזכירם למפרע בדרך לא זו אף זו, דרך משל מי שיש לו ג' כיסים של מעות בכל אחד מאה זהובים ומתחיל לפזר מן כיס אחד בר"ח ניסן, ומן השני בחודש אייר, ומן השלישי בסיון, פשיטא שימצא תמיד בכיס המאוחר יותר מבכיס המוקדם שכבר פזר ממנו ימים רבים, על כן אמר לא זו זכות יעקב המאוחר פשיטא שעדיין לא נאכל כל זכותו כי קרוב הוא, אלא אף בריתי יצחק שקדם ליעקב וזה ימים רבים לישראל שאוכלין מזכותו כי גם זרעו מיד ותיכף התחילו לאכול מזכותו סלקא דעתך אמינא שכבר נאכל תלמוד לומר ואף את בריתי יצחק, ולא זו יצחק אלא אפילו ברית אברהם שהוא ישן נושן מאד סלקא דעתך אמינא שכבר נאכל קא משמע לן ואף את בריתי אברהם שזכותו שמור לכל דור ודור.

והארץ אזכור. כי יש לה מקום ללון ולומר, אם ישראל חטאו הנה הארץ מה פשעה כי מכות הארץ הם גפרית ומלח שריפה כל ארצה וגו' (דברים כט.כב) וכתוב שם (כט.כג) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת. רצה לומר הארץ מה פשעה וחטאתה, וכן ארז"ל (נדרים פא.) ששאלת על מה אבדה הארץ לא יוכלו הנביאים ומלאכי השרת לפרש כו' כמו שיתבאר לקמן פר' נצבים בע"ה. לכך נאמר **והארץ אזכור**. (כלי יקר)

[מג] והארץ תעזב מהם ותרחץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם:

אונקלוס וארעא תתרטש מנהון ותרעי ית שמיטהא בדצדיאת מנהון ואנון ירעון ית חוביהון לנטין חלף ברבון אייתי עליהון בדיל דבדיני קצו וית קימי רחקת נפשהון: (אונקלוס)

יונתן וארעא תתרטיש ותשתביק מנהון ותרעי ית שובי שמיטהא כל יומין דהיא צדא מנכון והינון ירעון ית חוביהון לנטין חלף ברבון ומטון עליהון מיכלא כל קביל מיכלא הוא מטול דהינון בסידרי דיני קצו וית קיימי אורייתי רחיקת נפשיהון: (תרגום יונתן)

רש"י יען וביען. גמול, ובגמול אשר (ב) במשפטי מאסו: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) כי פירוש יען בכל מקום הוא גמול, והוסיף מלת אשר כי בזולת התוספות לא תתקשר מלת יען וביען עם במשפטי מאסו והוא כאלו אמר יען אשר במשפטי מאסו וביען אשר חקותי געלה נפשם, רל"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא והארץ תעזב מהם. טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם וגם אזכור שהם הרצו את עונם: יען וביען. האחד כנגד משפטי מאסו והשני ובחקותי געלה נפשם והביית נוסף כביית בראשונה: (אבן עזרא)

הרמב"ן והארץ תעזב מהם. כי גם אחרי הזכירה תעזב מהם רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורצתה השמיטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה הבית וקדשו העיר בשתי תודות (נחמיה יב לא) וחזרה קדושת הארץ וכתרו אמנה (שם י א) ואמרו (שם י לב) ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד כל הקורות אותם רמוזות בפרשה הזאת (הרמב"ן)

בעל הטורים והארץ תעזב מהם. זי"ן עקומה ששבעה שנים נתקיים בא"י גפרית ומלח. מתחלת התוכחה עד געלה נפשם ש"ץ תיבות כנגד ש"ץ שנים שחטאו עשרה שבטים ובכולן לא הוזכר בהם השם לפי שאמרו אין להם חלק באלהי ישראל ולכך כתיב בדברי הימים ושבעתו ליצחק ובתהלים כתיב לישחק שנשבע הקב"ה כל זמן שלא יחטאו בניו יותר מש"ץ שנים שלא יגלם. בפרשת ערכין יש נ' שקלים ולי שקלים וכי שקלים וי שקלים והי שקלים וגי שקלים וט"ו וי שקלים בין זכר לנקבה שהוא סך הכל קמ"ג שקלים לכפר על מ"ה קללות שבת"כ וצ"ח שבמשנה תורה שהם בין הכל קמ"ג ולכך סמך ערכין לקללות: (בעל הטורים)

אור החיים והארץ תעזב וגו' יען וביען וגו'. אומרו יען וביען על דרך אומרו (ירמיה ט"ו) על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתני ואמרו ז"ל (בי"מ פ"ה): דבר זה נשאלה וכו' עד שבא הקדוש ברוך הוא ופירשה ויאמר ה' על עזבם את תורתני, פירוש השאלה היא שאם ישראל חטאו ארץ מה חטאה שאבדה שהיה לו לבעל הדין ליפרע מהם ולא תחרב הארץ וחורבתה היא ביציאת בניה מתוכה ויבואו בה ערל וטמא שהוא אבדן הארץ, ויאמר ה' על עזבם את תורתני, הרי שיציאת ישראל מארץ ישראל היא לסיבת מניעת התורה, כי לצד שאין תורה אין חשק

לארץ בישיבתם בה, ומצינו עוד שאמר הכתוב למעלה מזה אז תרצה וגו' ותרץ את שבתותיה, הרי כי לסיבת עון השמיטה תאבד הארץ מהם, מעתה הם ב' טעמים ליציאת ישראל מארץ הקדושה:

לזה אמר יען וביען, וחזר ופירש מה הם הב' סיבות ואמר **במשפטי מאסו** הם השמיטות, **וחקתי געלה נפשם** היא עסק התורה, כמו שאמר בתחלת הפרשה אם בחקתי ופירשוה על עסק התורה, וממוצא דבר אתה יודע כי צריכין ב' הסיבות, שאם היו עוסקים בתורה היו מתיסרים באופן אחר ותרצה הארץ בביטול השמיטה לצד תועלת התורה הנשמעת בה, ואם היו מקיימין מצות השמיטה הגם שלא היו עוסקין בתורה היה ה' מיסרם באופן אחר ולא היו גולין, ובהצטרף ב' יצא הדין להביא אותם בארץ אויביהם שאמר בתחילת הענין: (אור החיים)

ספורנו והארץ תעזב מהם. בחרבנו: (ספורנו)

כלי יקר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה. כי מתחילה היתה תובעת עלבונה וביטול שמיטותיה ואחר שנעשה דין בחוטאים אז הארץ תעזב מהם ולא תהיה קובלת עוד על ביטול שבתותיה, ותרץ. היינו תהיה מרוצה בדבר. (כלי יקר)

[מד] ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפך בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם:

אונקלוס ואף ברם דא במהויהוון בארע בעלי דבביהוון לא ארטשנון ולא ארחקנון לשיציותהוון לאשנאה קימי עמהוון ארי אנא יי אלההוון: (אונקלוס)

יונתן ואוף על כל דא ארחים יתהוון במימרי כד יהוויין גליין בארע בעלי דבביהוון לא אמאסינון במלכותא דבבל ולא ירחק מימרי יתהוון במלכותא דמדי למשיצנא יתהוון במלכותא דיון למפסוק קימי עמהוון במלכותא דאדום ארום אנא הוא יי אלהכוון ביומוי דגוג: (תרגום יונתן)

רש"י ואף גם זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת, הפורענות אשר אמרתי, בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים לכלותם ולהפך בריתי אשר אתם: (רש"י)

אבן עזרא ואף גם זאת. לשון צחות והאחד יספיק וכל המקרא כך וכן הרק אך במשה המבלי אין קברים: **לא מאסתים לכלותם.** רק ליסרם עד שיכנע לבם: **געלתים.** סרתי מהם או בחלה נפשי מהם: **להפך בריתי.** שנשבעתי להם ואף אם הם הפרו את בריתי כי כן כתוב. אני לא אפר בריתי אתם כי אלהים אני: (אבן עזרא)

אור החיים ואף גם זאת בהיותם וגו'. צריך לדעת איך יוצדק ואף גם זאת שהוא ענין הטבה עם מה שקדם לו בענין היסורין והצרות, ואולי שחוזר לתחלת הענין שהזכיר עונותם והליכתם במקרה עם ה' אף על פי כן לא מאסתים וכו':

עוד יתבאר על דרך מה שפירשתי במה שקדם כי ה' נותן טעם להקפדת כל חכם לב למה יגלה ישראל מארצו ולא שם לו שם בארץ עצמה משפט תט אשורם מני

אורח, עוד הוסיף לומר **אף גם** טעם זה, והוא באמצעות הבאתם **בארץ אויביהם** ותעזב הארץ מהם **לא מאסתים וגוי לכלותם**, על דרך אומרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) כי ה' השליך חמתו על עצים ועל אבנים למלט עם בני ישראל כמזמור לאסף באו גוים וגוי שמו את ירושלים לעיים וגוי שהיה מזמר על הדבר, גם יסובב רחמיו ותכבש מדת הדין בראות עם עליון בני מלכים שפלים ביד אויביהם, וזה יסובב שפלים שלא תכלה אותם מדת הדין, והוא אומרו **ואף גם זאת** סיבה להבאתם **בארץ אויביהם** שבהיותם בארץ אויביהם **לא מאסתים וגוי לכלותם**, ולצד זה בחרתי בעונש כזה:

להפר בריתי אתם. ברית זו היא שלא יחליפם באומה אחרת שקיים ה' כן במאמרו ליוצאי מצרים, והוא מה שגמר אומר **כי אני ה' אלהיהם** פירוש זאת אות הברית אלהיהם ולא אלהים לאומה אחרת, גם מאמרו בשעת מתן תורה שיהיו עם סגולה מכל העמים וממלכת כהנים ומאמר ה' הוא במקום ברית:

עוד נראה שכוונת הכתוב היא על זה הדרך **לא מאסתים וגוי לכלותם** והטעם הוא לצד בריתי אתם, וחזר ופירש מה הוא הברית **כי אני ה' אלהיהם** זה הוא הברית שהופר אם אכלה אותם כי אין מקיים ברית ה' שיהיה להם לאלוה אשר נתחייבו **הם** לקיימו:

גם ירצה על התורה שנקראת ברית שאם אין ישראל התורה שנתן ה' להם והיא אתם **עמם** הופרה: **אור** (החיים)

[מה] וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רֵאשֵׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהָיוֹת לָהֶם וְזָכַרְתִּי לָהֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי הֲזֹה:

אונקלוס וְזָכַרְתִּי לָהֶם לְהוֹן קִיִּם קִדְמָאֵי דִּי אֶפְקִית יְתְהוֹן מֵאֶרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמֵיָא לְמַהוּי לְהוֹן לְאֱלֹהָא אֲנָא :? (אונקלוס)

יונתן וְזָכַרְתִּי לָהֶם לְהוֹן קִיִּים דְקִיִּמִית עִם אֲבִהֲתְהוֹן קִדְמֵי בְזִמְן דְפְרִיקִית וְאֶפְקִית יְתְהוֹן פְּרִיקִין מֵאֶרְעָא דְמִצְרַיִם וְחִמְיִין כֹּל עַמְמֵיָא יֵת כֹּל גְבוּרְתָא דְעַבְדִּית לְהוֹן מְטוֹל לְמַהוּי לְהוֹן לְאֱלֹהָא אֲנָא :? (תרגום יונתן)

רש"י ברית **ראשונים**. **אל** **שנתיים**: **רש"י**

אבן עזרא **וזכרתי להם**. לעולם: **ברית ראשונים**. זאת הברית הכרותה בסיני וקרא זה הדור ראשונים כנגד הבנים שיגלו בארץ אויביהם ויש אומרים על אבות העולם: וטעם **אשר הוצאתי אתם**. אותם שנשבעתי לאבותם להוציא בניהם מעבדות והראשון נכון בעיני: **אבן עזרא**

הרמב"ן **וטעם וזכרתי להם ברית ראשונים**. שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות הנרמזת כאן וכן בכל הדורות וזה טעם "לעיני הגוים" כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם וכך אמרו רבותינו (תו"כ פרק ח ט) לא מאסתים בימי אספסינוס ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה' אלהיהם **בימי גוג ומגוג** (הרמב"ן)

אור החיים ואומרו **וזכרתי להם ברית וגו'**. רבותינו ז"ל אמרו (תורת כהנים) וז"ל מנין שברית כרותה לשבטים דכתיב וזכרתי וגו' ברית וגו' אשר הוצאתי וגו', ואפשר לומר שנתכוון על דרך אומרו (ירמ"ב ב') זכרתי לך חסד נעורידך אהבת וגו', וכמו כן אמר כאן וזכרתי וגו' פירוש שיזכור ה' לדור האחרון זכות דור ראשון שנכנס בברית עם ה' באהבה רבה, ופירש מי הם הראשונים בעל ברית ואמר אותם שהוצאתי אותם וגו' ונתקדש באמצעותם אלהים חיים:

חסלת פרשת בחוקתי, סליק ספר ויקרא (אור החיים)

ספורנו **וזכרתי להם**. בקבוץ גליות: **אשר הוצאתי וגו' להיות להם לאלהים**. שהוצאתים כדי שאהיה להם לאלהים כאמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' קדוש ומה שהשחיתו אז יתקיים אחר קבוץ גליות לימות המשיח ועולם הבא: **אני ה'**. לא שניתי ולא היה הקלקול זולתי מהם ואשלים כונתי בסור כל קלקולם לעתיד לכא: (ספורנו)

[מו] אֱלֹהֵי הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה: **מִשָּׁה: (פ)**

אונקלוס אֱלֹהֵי קִימָא וְדִינָא וְאֹרְיָתָא דִּי יְהֵב יְיָ בֵּין מִימְרָה וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוֹרָא דְסִינֵי בִּידָא דְמֹשֶׁה: **[פ]** (אונקלוס)

יונתן אֱלֹהֵי קִימָא וְסִדְרֵי דִינָיָא וְגִזְרֵת אֹרְיָתָא דִּיהֵב יְיָ בֵּין מִימְרָה וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוֹרָא דְסִינֵי עַל יְדָא דְמֹשֶׁה: (תרגום יונתן)

רש"י והתורה. אחת ככתב ואחת בעל פה, מגיד שכולם נתנו למשה צסיני: (רש"י)

אבן עזרא אלה החקים והמשפטים. הם הכתובים בפרשת וישמע ואלה המשפטים ופרשת בהר סיני: **אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל**. רמז לברית הר סיני כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני גם הזכיר הפרשה של הערכין בעבור שנאמרה בהר סיני כי כן כתוב באחרונה כי תחלת ספר וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד בספר ויקרא: (אבן עזרא)

ספורנו **אלה החקים**. כל המצות שנאמרו קודם שהתחיל פרשת אם בחקותי הם החוקים והמשפטים והתורות שעליהם נכרת הברית בברכות וקללות וזה הוא הברית שהזכיר כאמרו מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב: **בינו ובין בני ישראל**. שנדר הוא יתעלה הברכות לכשיזכו וקבלו הם האלות אם לא יזכו. אבל ערכי אדם ודיני הקדש בית ושדה ובכור וחרמים ומעשר בהמה כלם נאמרו אחר זה הברית אף על פי שנאמרו גם הם בהר סיני כאמרו: (ספורנו)

ויקרא פרק-כו

[א] וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה אֵל יְהוָה וַיֹּדְבֶר בְּמַחְבְּרֵי שָׁשִׁי - שְׁשִׁי בְּמַחְבְּרֵי

אונקלוס ומליל וי: עם משה למימר: (אונקלוס)

יונתן ומליל וי: עם משה למימר: (תרגום יונתן)

הרמב"ן וידבר ה' אל משה לאמר וגו' איש כי יפלא. גם זו הפרשה דבוקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שהזכיר במקדיש שדה מקנה (להלן פסוקים כג-כד) ושדה אחוזה (שם יז יח) אלא שכלל משפטי כל הנודרים בפרשה אחת ולכך אמר בסוף (פסוק לד) אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני על כל הנאמרות למעלה כי מכאן ואילך ידבר במצות אהל מועד (הרמב"ן)

[ב] דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יִפְלֹא נָדָר בְּעַרְכָּךָ נִפְשֶׁת לַיהוָה:

אונקלוס מלל עם בני ישראל ותימר להון גבר ארי יפרש נדר בפרסו נפשתי קדם וי: (אונקלוס)

יונתן מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר ארום יפריש פירוש דנדרא בעילוי נפשתי לשמא וי: (תרגום יונתן)

רש"י כי יפלא. יפריש צפוי: בערכך נפשתי. ליתן ערך נפשו, לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו, (מ) עלי: (רש"י)

שפתיה חכמים (מ) לאפוקי יד ורגל שאין נפשו תלויה בו אם אמר ערך יד או ערך רגל לא אמר כלום ופטור מכלום: (שפתיה חכמים)

אבן עזרא יפליא. יפריש ויבאר: בערכך נפשתי. הטעם שידור נדר לאמר אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי או ערך בני או ערך בהמה וכ"ף בערכך על דעת כל המדקדקים נוסף והטעם בערך ויש אומרים כי הכ"ף לנכח הכהן ויפרש כערכך הכהן כערכך אתה והה"א יקרא לו ה"א הקריא' ואמר על הערכך שהיא מלה זרה כמו בתוך האהלי ולפי דעתי שהוא האהל שלי וכן הערכך: וטעם נפשתי. כלל לאדם ולבהמה: (אבן עזרא)

כלי יקר איש כי יפליא נדר וגו'. סמך פרי' זו לקללות לומר שישראל נודרים בעת צרה כיעקב שהיה נודר בעת צרה ליתן מעשר מכל, אבל לא כיעקב מכל וכל כי יעקב גם אחר שעברה הצרה לא סר מן הדרך הטוב, אבל לדורות זה דרכם כסל למו שנודרים בעת צרה ובעבור סופה צרה וצוקה הם מתחרטים ושבים לסורם. וזה כמשל הקנה שקלל בו אחיה השילוני את ישראל (מלכים א' יד. טו) כי הקנה הזה אינו נכנע כי אם בזמן שהרוח נושב בו וכנוח הרוח הוא חוזר ועומד בקומה זקופה כבראשונה, כך ישראל אינן נכנעים כי אם בזמן שהצרה משמשת וירא

אבן עזרא **מבן עשרים שנה**. החל משהוא נכנס בפקודים: **בן ששים**. זקן ודעת רבים כי זו גזרת מלך כי מבן חדש עד חמש שנים יתן חמשה שקלים אלו עבר יום אחד נוסף על חודש יתן חמשה שקלים ולפי דעת הגאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש שנים שלמות כי אמרו רבים שהם ארבע כחלקי השנים ואחר כן תשע עשרה שלמות ואחר כן תשע וחמשים לשוב אל המקום שהחל ממנו וחמשה עשר להשלמת חמשת ושבעים כנגד הדי' החלקים ולפי האמת שכל אלה שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה ולא נסמוך רק על דברי הקבלה כי מה צורך לחלוק מבן חדש עד חמש ומחמש עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל ויש להשיב על דבר החדש והנה מי שהוא פחות מחדש ימים אין לו ערך ואחר ששים שב לאחור. ועוד מה יעשה אחר הששים שנה אם יתן כך תמיד וכל אלה שבושים והכלל כי הוא גזרת הכתוב כי אילו היה על דרך תוספת הזכר על הנקבה הנה אחר ששים יוסיף השלישית והנה מחמש עד עשרים יוסיף החצי ומחדש ועד חמש ומעשרים ועד ששים יוסיף על החצי עשיריתו: (אבן עזרא)

[ד] **ואם נקבה הוא והיה ערף שלשים שקל:**

אונקלוס **ואם נקובתא היא ויהי פרסנה תלתין סלעין:** (אונקלוס)

יונתן **ואין פרת נוקבא היא ויהי עלוייה תלתין סלעין:** (תרגום יונתן)

[ה] **ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה והיה ערף הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרת שקלים:**

אונקלוס **ואם מבר חמש שנין ועד בר עשרין שנין ויהי פרסנה דכורא עשרין סלעין ולנקובתא עשר סלעין:** (אונקלוס)

יונתן **ואין מבר חמש שנין ועד בר עשרין שנין ויהי עלוייה דבר דכר עשרין סלעין ולנקבא עשר סלעין:** (תרגום יונתן)

רש"י **ואם מזן חמש שנים. לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום, אלא גדול שאמר ערך קטן הזה שהוא בן חמש שנים עלי: (רש"י)**

[ו] **ואם מבן חדש ועד בן חמש שנים והיה ערף הזכר חמשה שקלים כסף ולנקבה ערף שלשת שקלים:**

אונקלוס **ואם מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי פרסנה דכורא חמש סלעין דכסף ולנקובתא פרסנה תלת סלעין דכסף:** (אונקלוס)

יונתן **ואין מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי עלוייה דבר דכר חמש סלעין דכסף ודברתא נוקבא עלוייה תלתא סלעין דכסף:** (תרגום יונתן)

[ז] **ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר והיה ערף חמשה עשר שקל ולנקבה**

עֲשֶׂה

שְׁקָלִים :

אונקלוס וְאִם מִבֶּר שְׁתֵּינָן וְלֹעֲלָא אִם דְּכוּרָא וְיְהִי פְרָסְנָה חֲמִשׁ עָסְרֵי סְלַעִין וְלִנְקוּבְתָא עֶסֶר סְלַעִין : (אונקלוס)

יונתן וְאִין מִבֶּר שְׁתֵּינָן וְלֹעֲלָא אִין בִּיר דְּכַר וְיְהִי עֲלוּיָה חֲמִיִּסֶר סְלַעִין וְלִבְרָתָא נִוְקָבָא עֶשֶׂר סְלַעִין : (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם מִבֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה וְגו'. כְּשִׁמְגִיעַ לְיַד הַזְקֵנָה הַאֲשֶׁה קְרוּבָה לְהַחֲצֵב כְּאִשׁ, לְפִיכֵךְ הָאִשׁ פּוֹחַת בְּהַזְדַּקְנוּ יוֹתֵר מִשְׁלִישׁ בְּעַרְכוֹ, וְהַאֲשֶׁה אֵינָה פּוֹחַת אֲלֹלָה שְׁלִישׁ בְּעַרְכָּהּ, (ערכין יט) לְאִמְרֵי אֵינְשֵׁי (ערכין יט). סִבְחָ צְבִיתָא (ע) פַּחֲא צְבִיתָא, סִבְתָּא צְבִיתָא (פ) סִימָא צְבִיתָא וְסִימָנָא טַבָּא צְבִיתָא: (רש"י)

שפתי חכמים (ע) מִלְּשׁוֹן מִפֶּה יִקוּשׁ הוּא כְּלוֹמַר שֶׁהוּא רַע צְבִיתָא: (פ) אֲוֹלַךְ טוֹב וּמִטְמוּנֵי מַסְתָּרִים, תְּרַגוּם וְסִימָא לְמִטְמוּרָן: (שפתי חכמים)

תנ וְאִם מָדָּ הוּא מְעַרְפָּד וְהֶעֱמִידוּ לְפָנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיף אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג זָד הַגֹּדֵר זְעָרִיקָנוּ הַכֹּהֵן : (ס)

אונקלוס וְאִם מִסְכָּן הוּא מִפְּרָסְנָה וְיִקְיַמְנָה קָדָם פְּהִנָּא וְיִפְרוֹס יְתָה פְּהִנָּא עַל מִימַר דִּי תַדְבִּיק יְדָא דְּנוֹדְרָא יְפָרְסְנָה פְּהִנָּא: [ס] (אונקלוס)

יונתן וְאִין מִסְכָּן הוּא מִמִּסְתַּת עֲלוּיָה וְיִקְמִינָה קָדָם פְּהִנָּא וְיַעֲלִינָה פְּהִנָּא בְּמִיסְתַּת דְּתַדְבִּיק זָד נֹוֹדִירָא הִיכְדִּין זְעֻלִינָה פְּהִנָּא: (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם מִדְּ הוּא. שְׂאִין יָדוּ מִשְׁגַּת לִיתָן הַעֲרֵךְ הַזֶּה: וְהֶעֱמִידוּ. לְנַעֲרֵךְ לְפָנֵי הַכֹּהֵן וְיַעֲרִיכְנוּ לְפִי הַשְּׂגָת יָדוּ שֶׁל מַעֲרִיךְ: עַל פִּי אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג. לְפִי מַה שִּׁישׁ לוֹ יִסְדְּרֵנוּ, וְיִשְׂאִיר לוֹ כְּדִי חַיּוּ, מִטָּה כֹּר וְכַסֵּת וְכֹלֵי אֲוִמְנוֹת, אִם הִיא חֲמַר מִשְׂאִיר לוֹ חֲמוּרוֹ: (רש"י)

אבן עזרא וְהֶעֱרִיךְ. שִׁיּוּשָׁם הַנַּעֲרֵךְ בְּמַעֲרַכָּה אַחַת עִם כֵּךְ וְכַךְ וְכִמּוּהוּ אִין עֵרוּךְ אֲלִיךְ וּמִלַּת הַעֲרִיךְ מִהַבְנִין הַכֹּבֵד הַנוֹסֵף וְכֵן יַעֲרִיכְנוּ הַכֹּהֵן לְהַפְרִישׁ בֵּינוּ וּבֵין יַעֲרִכְנוּ לְפָנֵי ה': וְהֶעֱמִידוּ הַכֹּהֵן. כִּאִילוֹ אָמַר וְהֶעֱמִידוּ הַכֹּהֵן לְפָנֵי הַכֹּהֵן כִּאֲשֶׁר פִּירְשֵׁתִי וַיִּצַק עַל כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמַאלִית וְיִהְיֶה דֶרֶךְ צַחוֹת אוֹ יִהְיֶה וְהֶעֱמִידוּ שִׁיעֲמִיד הַנוֹדֵר נִפְשׁוֹ: (אבן עזרא)

טו וְאִם בְּהִמָּה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָן לִיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לִיהוָה יִהְיֶה קָדָשׁ:

אונקלוס וְאִם בְּעִירָא דִּי יִקְרְבוּן מִנָּה קָרְבָּנָא קָדָם יְיָ כֹּל דִּי יִתֵּן מִנָּה קָדָם יְיָ יִהְיֶה קוֹדֶשׁ: (אונקלוס)

יונתן וְאִין בְּעִירָא דִּיקָרְבוּן מִינָהּ קוּרְבָנָא קָדָם יְיָ כָּל דְּיָתוּן מִינָיהּ קָדָם יְיָ יְהִי קוּדְשָׁא : (תרגום יונתן)

רש"י כל אשר יתן ממנו. אמר רגלה של זו עולה, דבריו קיימין, (פ) ותמכר ללכרי עולה, ודמיה חולין, חוץ מדמי אותו האבר: (רש"י)

שפתי חכמים (פ) מה שאין כן בערך אדם דבעינן דבר שנפשו תלויה בו דכתיב ביה נפשות אצל כאן כתיב כל אשר יתן ממנו לכלול כל מה שהוא מקדיש נעשה הקדש: (שפתי חכמים)

[י] לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב ואם ימיר ימיר בהמה ובהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש:

אונקלוס לא יחלפנה ולא יעבר יתה טב בביש או ביש בטב ואם חלפא יחלף בעירא ובעירא ויהי הוא וחלופי יהי קדיש: (אונקלוס)

יונתן לא ישלחפיניה ולא יפרג יתיה שלים בדביה מומא ודביה מומא בשלים ואין מיפרוג יפרג בעירא ובעירא ויהי הוא ופרוגיה יהי קודשא: (תרגום יונתן)

רש"י טוב ברע. תם בצעל (ה) מוס (ת"כ פ"ק ט, ו.א): או רע בטוב. וכל שכן טוב בטוב, (ו) ורע ברע: (רש"י)

שפתי חכמים (ה) כלומר שלא יתן תם שאינו של הקדש בצעל מוס של הקדש. ואם תאמר מנא ליה לרש"י דלמא כמשמעו שמנה בכחוסה. ויש לומר שמאנו במקום אחר גבי הקדשים דכתיב רע וכתיב מוס גביה שמע מינה דכל רע שנאמר בקדשים מוס הוא דכתיב וכי יהיה בו מוס פסח או עור כל מוס רע צפרשת ראה: (ו) ואם תאמר מאי כל שכן הוא זה דלמא דוקא רע שאינו של הקדש אסור ליתן בהקדש הטוב אצל בשקניהם טובים לא משמע מזה שכל שכן אסור. ועוד למה לריך לכתוב כלל או רע בטוב הא כל שכן הוא דהא אפילו טוב ברע אסור. ועוד למה מפרש רש"י כל שכן טוב בטוב ארע בטוב אטוב ברע היה לו לפרש. ויש לומר דהכי פירושן דודאי לריך לכתוב או רע בטוב משום סיפא דקרא ואם המר ימיר וגו' והיה הוא ותמורתו יהיה קדש דמשמע דיעבד יהיו שניהם קודש לכך איצטריך או רע בטוב לרבותא דאפילו כשנותן רע חולין בטוב הקדש הוא אמין לא חל עליו קדושה כלל קא משמע לן קרא דאם המר דהיה קודש דהא אתרווייהו קאי, והשתא כיון שאפילו בעל מוס בתם הוא בעל מוס קודש מכל שכן תם בתם דהוה קדש כיון דשניהם טובים. ואין להקשות למה נקט רש"י רע ברע יש לומר דהוה אמרין דוקא אם ימיר בטוב דאלימא קדושתה לטוב ליחול על תמורתו אצל אי

הוה ימיר ברע הוה אמינא דלח אלימא קדושה דבעל מוס דליחול קא משמע לן
דהא כתיב נמי טוב ברע. ודו"ק. עיין בהרא"ם שהאריך שם בקוסיות: (שפתי חכמים)

יא וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קִרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת
הַבְּהֵמָה לִפְנֵי

אונקלוס וְאִם כָּל בְּעִירָא מְסֻאָבָא דִּי לֹא יִקְרִיבוּ מִנָּה קִרְבָּנָא קָדָם יְיָ וְיִקְיִם יְת
בְּעִירָא קָדָם כְּהֵנָּא : (אונקלוס)

יונתן וְאִין כָּל בְּעִירָא מְסֻאָבָא דְלֹא יִקְרִיבוּ מִינָּה קִרְבָּנָא קָדָם יְיָ וְיִקְיִם יְת בְּעִירָא
קָדָם כְּהֵנָּא : (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה. (ת"כ. תמורה לב) צבעלת מוס הכתוב מדבר שהיא טמאה
להקריבה, (ז) ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאים לחולין בפדיון, אלא א"כ
הוממו (שם) לב: ת"כ פרשתא ג, א.: (רש"י)

שפתי חכמים (ז) דהוכחת רש"י מסוף הפרשה דכתיב שם וְאִם בְּהֵמָה טְמֵאָה
וְאִם אִי אֲפֻשֶׁר לומר אלא שמדבר בְּהֵמָה טְמֵאָה ממש וקאי אפסוק דכאן כמו
שפירש שם וְאִם כֵּן שֶׁמַּע מִינָּה דְכֵאֵן מְדַבֵּר בְּצַעֲלַת מוֹס. רש"י. אִי נְמִי מְדַכְתִּיב
אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנּוּ קִרְבָּן לַיהוָה יִתִּירָא הוּא דְפֻשְׁטָא דְאִין מְקַרִּיבִים טְמֵאִים לַיהוָה
אֲלֹא לְלַמַּד שֶׁצַּעֲלַת מוֹס הוּא מְדַבֵּר. נראה לִי: (שפתי חכמים)

יב וְהֶעֱרִיף הַפֶּהוּ אֶתְּהָ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְפָּד הַפֶּהוּ כֹּן יְהִי:

אונקלוס וְיִפְרוֹס כְּהֵנָּא יְתֵהָ בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּפֶרְסָנָא דְכְּהֵנָּא כֹּן יְהִי: (אונקלוס)

יונתן וְיַעֲלִי כְּהֵנָּא יְתֵהָ בֵּין טַב לְבֵין בִּישׁ הִיכְמָא דְיַעֲלִי כְּהֵנָּא הִיכְדִּין יְהִי: (תרגום יונתן)

רש"י כַּעֲרֹכַךְ הַכֵּהוּ כֹּן יְהִי. לְשֹׁאֵר כָּל אִדָּם הַבָּא (ח) לְקַנּוּתָהּ מִיַּד הַקֹּדֶשׁ: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) דקשה לרש"י דבתחלה כתיב כַּעֲרֹכַךְ הַכֵּהוּ כֹּן יְקוּם וְאַחַר כֵּן
כְּתִיב וְאִם גֹּאֵל יִגְאֻלְנָהּ וְיִסַּף חֲמִישִׁיתָהּ עַל עֲרֹכַךְ וּמִתַּרְזֵן דְכֵאֵן בְּאִדָּם אַחַר הַבָּא
לְקַנּוּתָהּ וְכֵאֵן צַעֲלִים הַרוּאִים לְפָדוּתָהּ: (שפתי חכמים)

יג וְאִם גָּאֵל יִגְאֻלְנָהּ וְיִסַּף חֲמִישִׁיתָהּ עַל עֶרְפָּד:

אונקלוס וְאִם מְפָרַק יְפָרְקֵנָהּ וְיִוְסַף חֲמִישָׁהּ עַל פְּרָסָנָהּ: (אונקלוס)

יונתן וְאִם מְפֹרֵק יִפְרָקֶינִי וַיּוֹסֶף חוֹמֶשׁ דְּמִיָּה עַל עֲלוּיָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם גַּאֲל יִגְאֲלֶנָּה. בְּזַעֲלִים הַחֲמִיר הַכְּתוּב, לְהוֹסִיף חוֹמֶשׁ, וְכֵן בְּמִקְדָּשׁ בֵּית, וְכֵן בְּמִקְדָּשׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מֵעֶשֶׂר שָׁנִי, הַזַּעֲלִים מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ, וְלֹא שָׂאֵר כָּל אֶדָם (ת"כ) שֶׁס (ז): (רש"י)

יד וְאִישׁ כִּי יִקְדָּשׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהִעָרִיכוּ הַפֶּהוּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּאֲשֶׁר יַעֲרִיף אֹתוֹ הַפֶּהוּ בֵּין יְקוּם:

אונקלוס וְגִבֵּר אָרִי יִקְדָּשׁ יְת בֵּיתָהּ קוּדְשָׁא קָדָם יִי וְיִפְרָסְנָה פְהִנָּא בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִּי יִפְרוֹס יְתָהּ פְהִנָּא בֵּין יְקוּם: (אונקלוס)

יונתן וְגִבֵּר אַרְוִים יִקְדָּשׁ יְת בֵּיתָהּ קוּדְשָׁא קָדָם יִי וְיַעֲלִינִיָּה פְהִנָּא בֵּין טַב לְבֵין בִּישׁ הִיכְמָא דְּמַעְלִי פְהִנָּא הִיכְדִּין יְקוּם: (תרגום יונתן)

אבן עזרא אבן עזרא כן יקום. כמו יעמוד: (אבן עזרא)

טו וְאִם הַמְּקַדֵּשׁ יִגְאֵל אֶת בֵּיתוֹ וַיּוֹסֶף חֲמִישִׁית כְּסָף עֶרְכָּדָּה עָלָיו וְהָיָה לוֹ:

אונקלוס וְאִם דְּאִקְדָּשׁ יִפְרוֹק יְת בֵּיתָהּ וַיּוֹסֶף חוֹמֶשׁ כְּסָף פְּרָסְנָה עֲלוּהִי וְהִי לָהּ: (אונקלוס)

יונתן וְאִם דִּין דְּמִקְדָּשׁ יִפְרוֹק יְת בֵּיתָהּ וַיּוֹסֶף חוֹמֶשׁ כְּסָף עֲלוּיָהּ עָלוּי וְהִי דִילִיָּה: (תרגום יונתן)

רש"י וְהִי עֵרֶכְךָ לְפִי זֵרַעוּ. וְלֹא כְּפִי שְׂוִיָּה, (א) אַחַת שָׂדֶה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה פִּדְיוֹן הַקֹּדֶשׁן שְׂוִים, בֵּית כּוֹר שְׁעוּרִים בְּחֻמְשֵׁים שְׁקָלִים, כִּד גְּזִירַת הַכְּתוּב, וְהוּא שָׂבָא לְגַאֲלָה בְּתַחֲלַת הַיּוֹבֵל, וְאִם זָא לְגַאֲלָה בְּחֻמְשָׁא נֹתָן לְפִי הַחֲשִׁבּוֹן, סֹלַע וּפּוֹנְדִיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שְׂאִינָה הַקֹּדֶשׁ אֲלֹא לְמַנְיִן שָׁנֵי הַיּוֹבֵל, שָׂאִם נִגְאֲלָה הָרִי טוֹב, וְאִם לֹא הַגִּזְבֵּר מוֹכְרָה בְּדַמִּים הִלְלוּ לְאַחַר וְעוֹמֵדָה בִּיד הַלּוֹקָח עַד הַיּוֹבֵל כְּשֶׂאֵר כָּל הַשָּׂדֶה הַמְּכוּרָה, וְכִשְׂהִיא יוֹלָאָה מִיָּדוּ חוֹזֵרָה לְכַהֲנִים שֶׁל אֹתוֹ מִשְׁמֵר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגַע בּוֹ וּמִתְחַלְקָה בִּינֵיהֶם, זֶה הַמִּשְׁפָּט הָאֲמוּר בְּמִקְדָּשׁ שָׂדֶה, וְעַכְשָׁיו אֲפֻרְשָׁנוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת: (רש"י)

שפתי חכמים (א) פִּירוּשׁ לְפִי זֵרַעוּ לְפִי כְּמוֹת הַזֵּרַע שִׂיכּוֹל לְזֵרַע זֶה דֵּהִינּוּ לְפִי גוֹדְלָה לֹא לְפִי שְׂוִיָּה שָׂאִם הִיָּתָה גְּדוּלָה שִׂיכּוֹל לְזֵרַע זֶה חוֹמֵר שְׁעוּרִים אֲף עַל פִּי שֶׁהִיָּתָה זִיבּוּרִית נֹתָן עֵרֶךְ הַכְּתוּב בְּפִרְשָׁה: (שפתי חכמים)

[טז] **absp&חמישי - שביעי במחברין** וְאִם מְשֻׁדָּה אֶחָזְתוּ יְקָדִישׁ אִישׁ לִיהוָה וְהָיָה עֲרֻךְ לְפִי זָרְעוּ זָרַע חָמֵר שְׁעָרִים בְּחַמְשֵׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף:

אונקלוס וְאִם מְחֻקֵּל אֶחְסַנְתִּיהָ יְקָדִישׁ גִּבֵּר קָדָם יְיָ וְיִהְיֶה פְּרָסְנָה לְפָנָיו זָרְעָה בַּר זָרַע כּוֹר שְׁעוּרִין בְּחַמְשֵׁין סֻלְעִין דְּכֶסֶף: (אונקלוס)

יונתן וְאִין מִן חֻקֵּל אֶחְסַנְתִּיהָ יְקָדִישׁ גִּבֵּר קָדָם יְיָ וְיִהְיֶה עֲלוּיָהּ כְּמִיסַת זָרְעִיהָ אֶתֶר דְּמִזְרַע בֵּית כּוֹר שְׁעוּרִין בְּחַמְשֵׁין סֻלְעִין דְּכֶסֶף: (תרגום יונתן)

אבן עזרא וְאִם מְשֻׁדָּה אֶחָזְתוּ. שִׁירֵשׁ עִם יִשְׂרָאֵל: חֵמֵר שְׁעוּרִים. וְכַתּוּב כִּי עֶשְׂרֵת הַבַּתִּים חוֹמֵר וְשֵׁם כְּתוּב הָאִיפִי וְהַבַּת וְהָנָה זָרַע אִיפַת שְׁעוּרִים בְּחַמְשָׁה שְׁקָלִים וְזו גִזְרַת הַמֶּלֶךְ בְּדַמִּי הָעֶבֶד: (אבן עזרא)

[יז] אִם מְשַׁנֵּת הַיָּבֵל יְקָדִישׁ שְׁדָהוּ כְּעֲרֻךְ יְקוּם:

אונקלוס אִם מְשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא יְקָדִישׁ חֻקְלָה כְּפְרָסְנָה יְקוּם: (אונקלוס)

יונתן אִין מְשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא יְקָדִישׁ חֻקְלָה הִי כְּעִילוּיָהּ יְקוּם: (תרגום יונתן)

רש"י אִם מְשַׁנֵּת הַיּוֹבֵל יְקָדִישׁ וְגו'. אִם מְשַׁעֲבָרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִיַּד הַקְּדִישָׁה וְזֶה לְגַאֲלָה מִיַּד: כְּעֶרְכָּךְ יְקוּם. כְּעֶרְכָּךְ הַזֶּה (ב) הָאֵמֹר יִהְיֶה, חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) וּפִירוּשׁ יִהְיֶה בְּמָקוֹם יְקוּם, מִפְּנֵי שְׁכוּנַת הַכְּתוּב עַל הַנְּתִינָה לֹא עַל שִׁיקוּם בִּיד מִי שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמִלַּת יְקוּם לֹא תִסְבֹּל עֲנִין נְתִינָה פִירֵשׁ מִלַּת יְקוּם יִהְיֶה מִפְּנֵי שְׁזָאת הַמֶּלֶךְ תִּסְבֹּל שִׁיחִיה בְּקִיּוּמוֹ אוֹ שִׁיחִיה הַשִּׁיעוּר שִׁיתֵן שֶׁהוּא מִעֲנִין נְתִינָה: (שפתי חכמים)

אבן עזרא אִם מְשַׁנֵּת הַיּוֹבֵל. בְּעֶצֶם הַשְּׁנָה: (אבן עזרא)

[יח] וְאִם אַחַר הַיָּבֵל יְקָדִישׁ שְׁדָהוּ וְחָשַׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׂנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיָּבֵל וְנִגְרַע:

אונקלוס וְאִם בְּתֵר יוֹבֵלָא יְקָדִישׁ חֻקְלָה וְיִחְשַׁב לָהּ כְּהֵנָּה יְת כֶּסֶף עַל מִימֵר שְׁנֵינָא דְאַשְׁתְּאָרְן עַד שְׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִתְמַנַּע מִפְּרָסְנָה: (אונקלוס)

יונתן וְאִין בְּתֵר יוֹבֵלָא יְקָדִישׁ חֻקְלָה וְיִדְיִיק לִיה כְּהֵנָּה יְת סְכוּם כֶּסֶף כְּמִיסַת שְׁנֵינָא דְמִשְׁתְּיָרְן עַד שְׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִמְנַפִּי לִיה מִן עֲלוּיָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל יְקָדִישׁ. וְכֵן אִם הַקְּדִישָׁה מְשַׁנֵּת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהֲהָ בִיד גִּזְזֵר (ג) וְזֶה לְגַאֲלָה אַחַר הַיּוֹבֵל: וְחָשַׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׂנִים הַנּוֹתָרוֹת.

כפי חשבון. כיצד הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל, הרי שקל לכל שנה ושקל יתר על כולו, והשקל ארבעים ושמונה פונדיוניו, הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולו, ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון (ה) לפרוטרוט, והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היוזבל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היוזבל, (ה) עד שנת הפדיון: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) פירוש מה שאמר הכתוב וחשב לו הכהן וגו' ואינו נותן כל החמשים שקל לאו דוקא כשיהיה הקדש מאוחר משנת היוזבל גם אם יהיה ההקדש מיד אחר שנת היוזבל אלא שהגואל לא בא לגאול אלא אחר כמה שנים משהקדיש והכתוב כתב האחד והוא הדין למי שבא אחר שהקדיש כמה שנים: (ד) כלומר הכרעה לכל סלע. ופרוטרוט לשון פרטה כלומר על יד על יד: (ה) שאותן שנים נשתהה ביד הקדש לפיכך מונין לו מאותן שנים שהרי מה שצריך הגואל ליתן אינו אלא כפי המנין שמשנת הפדיון עד שנת היוזבל שהגואל אוכל פירותיו לא כפי מנין השנים שמשנת היוזבל עד שנת הפדיון שאינו אוכל פירותיו: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ונגרע מערכך. מה שהלך אחר היוזבל: (אבן עזרא)

יט ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשיית כסף ערפך עליו וקם לו:

אונקלוס ואם מפרק יפרוק ית חקלא דאקדיש יתיה ויסף חומש כסף פרסנה עלוהי ויקום לה: (אונקלוס)

יונתן ואין מפרוק יפרוק ית חקלא דין דאקדיש יתיה ויסף חומש כסף עלוייה עלוי ויקום ליה: (תרגום יונתן)

רש"י ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסף חומש על הקצבה הזאת: (רש"י)

אבן עזרא וי"ו ואם גאול יגאל, כפ"א רפה בלשון ישמעאל והוא דבק בטעם הפסוקים שהם למעלה כי הערך עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל: (אבן עזרא)

כ ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד:

אונקלוס ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא לגבר אחרן לא יתפרק עוד: (אונקלוס)

יונתן ואין לא יפרוק ית חקלא ואין זבין ית חקלא לגבר חורן לא יתפרק תוב: (תרגום יונתן)

רש"י ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: ואם מכר. (ו) הגזבר: את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לשוב ביד (ז) המקדיש: (רש"י)

שפתי חכמים (ו) פירוש שהוא המוכר ולא המקדיש הנזכר למעלה: (ז) פירוש ציובל: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואם מכר. טעמו או מכר, ולא יוכל בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו לה': (אבן עזרא)

[כא] וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בְּיָדְךָ לִיהוֹה פְּשֻׁדָּה חֲתָרָם לִפְהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ:

אונקלוס ויהי חקלא במפקה ביובלא קודשא קדם יי פחקל חרמא לכהנא תהי אכסנתיה: (אונקלוס)

יונתן ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם יי הי כחקל אפרשא לכהנא תהי אכסנתיה: (תרגום יונתן)

רש"י והיה השדה בלאתו ציובל. מיד הלוקחו מן הגזבר, (ח) כדרך שאר שדות היואלות מיד לוקחיהם ציובל: קדש לה'. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר, אלא כשדה החרם הנתון (ט) לכהנים, שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח, יד), אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (רש"י)

שפתי חכמים (ח) פירוש ולא מיד ההקדש כי לא מלינו בשום מקום שזיה שאלא השדה ציובל מיד ההקדש ואיך אמר והיה השדה בלאתו וכו': (ט) מפני שקודש לה' נאמר על הקדש בדק הבית וגם לכהנים חזר ופירש כשדה החרם לכהן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא בצאתו ביבל. הזכיר הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא: כשדה החרם. שידור נדר להחרימו גם הוא לכהן והעריך לכהן כי הוא מעריך ואין צורך להיותו כהן גדול: (אבן עזרא)

דעת זקנים והיה השדה בצאתו ביובל. איתא בת"כ מגיד ששדה לשון זכר וצריך פי לפירושו וכי לא ידעינן דשדה נזכר בכל מקום לשון זכר אלא הי"ק מה שהשדה לשון זכר מבאר סיפיה דהאי קרא דכתיב לכהן תהיה אחוזתו וכדמסיק התם מנין אתה אומר לשדה שיוצאה לכהנים ביובל דכתיב או אל אחד מבניו הכהנים והרי היא תחת ידו ומנין שיכול הרי היא כשלו כדמסיק התם בערכין בשל אחרים אני זוכה בשלי לא כ"ש ת"ל לכהן תהיה אחוזתו ולא תסתלק לכהנים אבל כיון דשדה נזכר בלשון זכר אי הוה קאי אשדה הי"ל למיכתב יהי אחוזתו: (דעת זקנים)

[כב] וְאִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׁדֵּה אֲחֻזָּתוֹ יִקְדָּשׁ לַיהוָה:

אונקלוס וְאִם יָת חֶקֶל זְבִינוּהִי דִי לֹא מִחֶקֶל אַחְסִינְתִּיהָ יִקְדָּשׁ קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וְאִין יָת חֶקֶל זְבִינוּי דְלֹא מִן חֶקֶל אַחְסִינְתִּיהָ יִקְדָּשׁ קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ וְגו'. חֲלוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לְשְׂדֵה אַחְזוּזָה, שְׂדֵה מִקְנָה לֹא תִתְחַלַּק לְכַהֲנִים בְּיוֹבֵל, לְפִי שְׂאִינוּ יִכּוֹל לְהַקְדִּישָׁה אֲלֹא עַד הַיּוֹבֵל, שְׂהָרִי בְּיוֹבֵל הִיְתָה עֵתִידָה לְלָאֵת מִיָּדוֹ וּלְשׂוֹב לְבַעֲלִים, לְפִיכֵךְ, אִם בָּא לְגֹאֲלָהּ, יִגְאֹל בְּדַמִּים הִלְכוּ הַקְּלוּבִים לְשְׂדֵה אַחְזוּזָה, וְאִם לֹא יִגְאֹל, וַיִּמְכְּרָהּ גִּזְבָּר לְאַחֵר, אִו אִם לֹא יִגְאֹל הוּא, בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל יִשׁוֹב הַשְּׂדֵה לְאַשְׁרֵי קָנָהוּ מֵאֲתוֹ, אֲוֹתוֹ שְׂהַקְדִּישָׁה, וּפִן תֵּאֱמַר לְאַשְׁרֵי קָנָהוּ הַלּוֹקַח הַזֶּה הֵאֱחָרוֹן מֵאֲתוֹ, וְזֵהוּ הַגִּזְבָּר, לְכַךְ הוֹלְכֵךְ לֹמַר לְאַשְׁרֵי לֹו אַחְזוּזַת הָאָרֶץ, מִירוֹשַׁת אֲבוֹתָ, וְזֵהוּ בַעֲלִים הַרְאִשׁוֹנִים שְׂמַכְרוּהָ לְמַקְדִּישׁ: (רש"י)

[כג] וְחָשַׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מַכְסַּת הָעֶרְפָּד עַד שְׁנַת הַיָּבֵל וְנָתַן אֶת הָעֶרְפָּד בְּיוֹם הַהוּא קָדָשׁ לַיהוָה:

אונקלוס וַיִּחְשַׁב לֵה פְהֵנָא יָת מִנְיָן פְּרִסְנָה עַד שְׁתָּא דְיֹבְלָא וְיָתוּן יָת פְּרִסְנָה בְּיוֹמָא הַהוּא קוּדְשָׁא קָדָם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן וַיִּדְיִיק לִיה פְּהֵנָא יָת סְכוּם דְמִי עֲלוּיָה עַד שְׁתָּא דְיֹבְלָא וְיָתוּן יָת עֲלוּיָה בְּיוֹמָא הַהוּא קוּדְשָׁא קָדָם יְיָ: (תרגום יונתן)

אבן עזרא מַכְסַּת. כְּמוֹ מַכְסַּת נַפְשׁוֹת: (אבן עזרא)

[כד] בְּשַׁנַּת הַיָּבֵל יָשׁוּב הַשְּׂדֵה לְאַשְׁרֵי קָנָהוּ מֵאֲתוֹ לְאַשְׁרֵי לֹו אֲחֻזַּת הָאָרֶץ:

אונקלוס בְּשְׁתָּא דְיֹבְלָא יָתוּב חֶקֶלָא לְדִזְבְּנָה מִנָּה לְדִדְלִיהָ אַחְסִינְתָּא אֲרַעָא: (אונקלוס)

יונתן בְּשְׁתָּא דְיֹבְלָא יָתוּב חֶקֶלָא לְמִן דְזַבְּנִיהָ מִנָּה לְמִן דִּלְיָה אַחְסִינְתָּא אֲרַעָא: (תרגום יונתן)

אבן עזרא לְאַשְׁרֵי קָנָהוּ מֵאֲתוֹ. הוּא הַמוֹכֵר וְהוּא מְפֹרֵשׁ לְאַשְׁרֵי לֹו אַחְזוּזַת הָאָרֶץ: (אבן עזרא)

[כה] וְכָל עֶרְפָּד יְהִי בְּשִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יְהִי הַשִּׁקְלֵי:

אונקלוס וְכָל פְּרִסְנָה יְהִי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶשְׂרִין מְעִין יְהִי סִלְעָא: (אונקלוס)

יונתן וְכָל עֲלוּיָה יְהִי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶשְׂרִין מְעִין הִנְיָא סִלְעָא: (תרגום יונתן)

רש"י וכל ערכך יהיה בַּשְּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. כל ערכך שכתוב בו שקלים, (י) יהיה בַּשְּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: עֲשָׂרִים גֵּרָה. עֲשָׂרִים מֵעוֹת, כִּד הִיוּ מִתְחַלְּהוּ, וּלְאַחַר מִכְּאֵן הוֹסִיפוּ שְׁתוֹת, וְאַחֲרָיו רְבוּתֵינוּ שֶׁשׁ מֵעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֲשָׂרִים (כ) וְאַרְבַּע מֵעוֹת לְסֻלְעַ: (רש"י)

שפתי חכמים (י) דַּקְסָה לְרֶשׁ"י דֵּהֶפְסוּק מִשְׁמַע דְּכָל עֵרֶךְ לֹא יִהְיֶה פְחוֹת מִשְׁקָל וְזֵה אִינוּ דֵּהֶא מִסְדְּרִין לוֹ לְפִי מָה שֵׁיֵשׁ לוֹ וַיִּשְׁאַיֵר לוֹ כְּדִי חִיּוּ כְּדִלְעִיל: (כ) דְּסֻלְעַ אֲרַבַּע דִּינָרִין וְדִינָר שֶׁשׁ מֵעָה נִמְלָא כ"ד מֵעוֹת לְסֻלְעַ: (שפתי חכמים)

[כז] אֵךְ בְּכוֹר אֲשֶׁר יִבְכֹּר לִיהֲוֶה בְּבִהֶמָה לֹא יִקְדִּישׁ אִישׁ אֶתוֹ אִם שׁוֹר אִם שֶׁה לִיהֲוֶה הוּא:

אונקלוס בְּרַם בּוֹכְרָא דִּי יִתְבַּכֵּר קָדִם יֵי בְּבַעֲרָא לֹא יִקְדִּישׁ גְּבֵר יְתֵה אִם תּוֹר אִם אִמֵּר דִּי הוּא:

יונתן בְּרַם בּוֹכְרָא דִּי תִפְרֵשׁ לְשָׁמָא דִּי בְּבַעֲרָא לִית אֲפֹשֶׁר דִּי יִקְדִּישׁ גְּבֵר יְתֵה אִין תּוֹר אִין אִימֵר לְשָׁמָא דִּי דִּי הוּא: (תרגום יונתן)

רש"י לֹא יִקְדִּישׁ אִישׁ אֶתוֹ. לְשֵׁם קִרְבָּן אַחֵר, לְפִי שְׂאִינוּ שָׁלוֹ: (רש"י)

אבן עזרא יִבְכֹּר לֵה'. נודע שהוא לשם וזאת המלה מהבנין שלא נקרא שם פועלו ופירושו האומר אתן הבכור לשם: (אבן עזרא)

הרמב"ן לֹא יִקְדִּישׁ אִישׁ אֶתוֹ. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש"י והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה' הוא מעצמו והנה הוא כמו שלילות ובמשנה תורה אמר (דברים טו יט) כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך שיהא קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני השם כאשר יפרש (הרמב"ן)

[כז] וְאִם בְּבִהֶמָה הִטְמֵאָה וַיִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּהּ וַיִּסַּף חֲמִשָּׁתוֹ עָלָיו וְאִם לֹא יִגָּאֵל וַיִּנְמַכֵּר בְּעֶרְכָּהּ:

אונקלוס וְאִם בְּבַעֲרָא מְסֻאָבָא וַיִּפְרוֹק בְּפִרְסָנָהּ וַיִּוְסַף חֲמִשָּׁה עָלוּהִי וְאִם לֹא יִתְפָּרַק וַיִּזְדַּבֵּן בְּפִרְסָנָהּ:

יונתן וְאִין בְּבַעֲרָא מְסֻאָבָא וַיִּפְרוֹק בְּעִילוּיָהּ וַיִּוְסַף חוֹמֶשׁ דְּמוּי עָלוּי וְאִין לֹא מִתְפָּרַק וַיִּזְדַּבֵּן בְּדָמֵי עָלוּיָהּ: (תרגום יונתן)

רש"י וְאִם צִבְהָמָה הִטְמֵאָה וְגו'. אין המקרא הזה מוסב על הזכור, שאין לומר בצכור צהמה טמאה ופדה בערכך, (ב) וחמור אין זה, שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה, והוא מתנה לכהן ואינו להקדש, אלא הכתוב מוסב על ההקדש,

שהכתוב שלמעלה דבר בפדיון זהמה טהורה שהוממה, וכאן דבר במקדיש זהמה טמאה לצדק הבית: ופדה בערכך. כפי מה שיעריכנה הכהן: ואם לא יגאל. ע"י צעלים (ת"כ פרק ב, ג, ד): ונמכר בערכך. לאחרים: (רש"י)

שפתי חכמים (ב) שהרי אין הזכורה נוהג בזהמה טמאה אלא בחמור בלבד: (שפתי חכמים)

אבן עזרא ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. הבכור עם התוספות חמישית בעבור שהקדישו גם יתן שה כן כתוב אם לא יקדישו ונמכר. ופטר חמור. בערך גם השה יתן ורבים אומרים לא כן: (אבן עזרא)

הרמב"ן ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה "ופדה בערכך" וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שלמעלה דיבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש"י ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שכבר נתפרש דינו (שמות יג ג) ולימד שאפילו הקדישו אינו קדוש כדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך אמר שיפדה אותו המקדיש בתוספת חומש ואחר יקנה אותו בערכך והכתוב של מעלה (פסוק יא) ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה על פי פשוטו בבהמה טמאה ועל מדרש רבותינו (תמורה לב) הכתוב מיותר בעבור שכפל "טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'" לפיכך ידרשו ואם כל בהמה טמאה ואשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לרבות בעלי מומין קבועין שאין מקריבים מהן קרבן לה' (הרמב"ן)

[בתי] אך כל חרם אשר יחרם איש ליהנה מכל אשר לו מאדם ובהמה ומשדה אחרתו לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש קדשים הוא ליהנה:

אונקלוס ברם כל חרמא די יחרם גבר קדם יי מכל די ליה מאנשא ובעירא ומחקל אחסנתיה לא יזבן ולא יתפרק כל חרמא קדש קודשין הוא קדם יי: (אונקלוס)

יונתן ברם כל אפרשא די יפריש גבר קדם יי מן כל דאית ליה מאנשא ובעירא ומחקל אחסנתיה לא יזבן ולא יתפרק כל אפרשא קודש קודשין הוא קדם יי: (תרגום יונתן)

רש"י אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו בדבר, יש אומרים סתם חרמים להקדש (שם ה, ט) ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח, יד), בחרמי כהנים, שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן, ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים: לא ימכר ולא יגאל. אלא ינתן לכהן, לדברי האומר סתם חרמים לכהנים, מפרש מקרא זה בסתם חרמים, והאומר סתם חרמים לצדק הבית, מפרש מקרא זה, בחרמי כהנים, שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון (ערכין כח:), עד שיצואו ליד כהן, (ו)

וחרמי גבוה (ב) נפדים: כל חרם קדש קדשים הוא. האומר סתם חרמים לבדק הבית, מציא רחיה מכאן, והאומר סתם חרמים לכהנים, מפרש כל חרם קדש קדשים הוא לה', ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים, ועל קדשים קלים, ונותן לכהן כמו ששנינו במסכת ערכין (כח:): אם נדר, נותן (ע) דמיהם, ואם נדבה, נותן (פ) את טובתה: מאדם. כגון שהחרים עצדיו ושפחותיו הכנענים (פס כח:). (רש"י)

שפתי חכמים (מ) פירוש לבדק הבית (נ) פירוש ואחר שיבאו ליד הכהן הרי הן חולין גמורין לכל דבריהם ואם רוצה קונה אותן מן הכהן והרי הן כחולין ממש: (ב) פירוש חרמי בדק הבית בעודן זידו ויפלו הדמים לבדק הבית ויאלאו הנכסים לחולין: (ע) רוצה לומר היינו שאמר הרי עלי ואם כן חייב באחריותו אם נאבד חייל חרמו ולכך צריך ליתן דמי שויה לכהן כיון שהחרם לכהנים והבהמה נקרבת למזבח בשביל הגדר שגדר כבר: (פ) כלומר שאמר הרי זו אם כן אינו חייב באחריותו אם נאבד ואינו חייל החרם אלא בכדי טובת הנאה ואינו נותן לכהן אלא טובת הנאה דהיינו מה שכהן אחר רוצה ליתן לבעל הבית זה שימתין בקרבן זה להקריבו עד שיגיע משמר שלו כדי שיהיה לו העור של קרבן וכן שאר דברים, לפי שהיו כ"ד משמרות וכל משמר היה נוטל שבוע אחד דבכל שבוע היה משמר אחד מקריבים כל הקרבנות וכל מה שראוי לכהנים נוטלין אותו משמר של אותו שבוע ומה שנותן כהן אחר לבעל הבית זה שימתין בקרבן זה להקריב עד שיגיע משמר שלו כדי שיהיה לו העור של קרבן ושאר דברים דהיינו דבר מועט דשמא יאבד הקרבן ולא יהיה כלום דהבעל הבית אינו חייב באחריותו וכשיעור זה צריך ליתן בעל הבית שהחרים בהמה של נדבה לכהן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא **מכל אשר לו**. שהוא ברשותו: **מאדם**. כמו והחרמתי את עריהם: (אבן עזרא)

[כט] **שביעי** כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת:

אונקלוס כל חרמא די יתחרם מן אנשא לא יתפרק אתקטלא יתקטל: (אונקלוס)

יונתן כל אפרשא די יתפרש מן אינשא לא יתפרק בכספא אלהין בעלוון ויבנסת קודשין ויבמבעי רחמין קדם יי מטול דדין קטול מתחייב: (תרגום יונתן)

רש"י **כל חרם אשר יחרם וגו'**. היוצא ליהרג (ג) ואמר אחד ערכו עלי, לא אמר כלום (ח"כ פס ז:): מות יומת. הרי הולך למות, לפיכך לא יפדה, אין לו לא דמים, ולא ערד: (רש"י)

שפתי חכמים (ג) אבל לא נגמר דינו למיתה אפילו הוא מוכה שחין נותן כפי קצב

השנים. ומה שפירש הפסוקים שלא על הסדר כי מתחלה פירש כל חרם קדש קדשים הוא ואחר כך חזר למפרע ופירש מאדם ובהמה ואחר כך פירש כל חרם אשר יחרם, מפני שרצה לפרש כל משפט החרם על הסדר ומפני שפירש אך כל חרם שחרם הכהנים לא ימכר לאחר ולא יגאל הוא עצמו רק ניתן לכהן סיים שחל על קדשי הקדשים וקדשים קלים ונותן דמי הגדר וטובת הגאה של נדבה לכהן והחרם שהוא לשמים פודה אותו ונותן דמיו לצדק הבית ולא כחרם הכהנים שאין יכול לפדותו עד שיצא ליד הכהן וזהו פירוש כל חרם קדש קדשים, ואחר כך חזר לפרש משפטי המוחרמים ופירוש מאדם ולא כל אדם אלא עצדיו הכנעניים בלבד, וכל חרם אשר יחרם (לה) וגו' ציולא ליהרג שהוא חסוב כמת ואין לו דמים. הרא"ם: (שפתי חכמים)

אבן עזרא יומת. ומלת יחרם מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו יעמד חי: (אבן עזרא)

הרמב"ן כל חרם אשר יחרם מן האדם. היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום "מות יומת" הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש"י ורבותינו נחלקו בדבר (ערכין ו) ויש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן ויתכן שהזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר החרמים ויפטר ועל דרך הפשט יאמר הכתוב כי כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קודש לשם שהן חרמים לכהנים ואין להם פדיון אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרים נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (במדבר כא ב) ימותו כל האדם הנמצא בהם והטעם שאין דעת הנודר כן לתתו לכהנים רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתכוון להכרית האויבים ולכלותם ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה וכתוב (שופטים כא ט) וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש מבני החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא ועוד מצאתי באגדה בילמדנו תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים אם יחרימו על עיר להלחם עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא חיובן של אנשי יבש גלעד ושל יהונתן שאמר לו אביו (שמואל א יד מד) כה יעשה אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן המקום הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקים להמית אנשים או העובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר ולא ידע כי חרם המלך והסנהדרין חל על המורדים לכלותם או על העובר גזירתם ותקנתם אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' חס וחלילה ולכך אמר בב"ר (ס א) שאפילו הקדש דמים לא היה חייב ונענש בדמה ואל תהיה נפתה בהבלי ר"א האומר כי פירוש והעליתיהו עולה (שופטים יא לא) או והעליתיהו לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה' קודש שיהיה פרוש מדרכי העולם לעמוד לשרת בשם ה' בתפלה והודות לאלהים ואם יהיה דבר ראוי ליקרב אצלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר

והתבודדה שם וכלכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה בתו צרורה שם ואלה דברי רוח כי אם נדר שיהיה לה' איננו שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמואל שאמרה אמו ונתתיו לה' (שמואל א א יא) והיה משרת בבית ה' לא פרוש וכפי משפטי התורה אין ביד האדם שידור ביוצאי פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר אין בידו להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה בתו הבוכה על בתוליה ורעיותיה עמה כזונות לקלס אתנן וח"ו שיהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ארבעת ימים בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה' בטהרה אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה ממה שאמרתי ולדעת רבותינו ז"ל יתכן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים רבים כמו לא תאכלו על הדם (לעיל יט כו) וכמו לא יומתו אבות על בנים (דברים כד טז) שהם דורשים אותו בפסול עדות הקרובים (סנהדרין כז) והכתוב אומר בו עוד (מלכים ב יד ה) ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וכן זה הכתוב יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימים אותו בעת הכיבוש כמו שאמרנו והעובר על החרם של בית דין הגדול או של מלך ישראל כענין מעשה שאול וזהו שנאמר שם (שמואל א יד מה) ויפדו העם את יהונתן ולא מת כי כלפי מה שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמר שם ויפדו העם את יונתן ולא מת כי בעבור שאירע נס על ידו ידעו כי בשוגג עשה וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל (שם) וכן תרגם יונתן בן עוזיאל ארי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יונתן.

ונשלם ספר תורת הכהנים וקרבתן ומצותן ישובב אל עליון דברים להויתן לויים לשירן ולזמרן וכהנים לעבודתן וישראל אל נוח איתן עינינו תראינה ירושלים גנת ביתן וארמון על משפטו היכל ודביר על מכונתן ובנות יהודה בשלוותן וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשנים כקדמותן יעלו על רצון מזבחן תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן תם ונשלם ספר ויקרא בעז"ה. (הרמב"ן)

בעל הטורים יחרם. ג' כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה זובח לאלהים יחרם יחרם כל רכושו לומר מה חייבי מיתות לא נשקול ממונא ונפטריה אף חייבי ממון אין לנו לפוטרו עד שישלם וזהו יחרם כל רכושו דאיירי כחייבי ממון איתקש לזובח לאלהים יחרם. דהיינו חייבי מיתות דבשניהם אני אומר לא יפדה: (בעל הטורים)

[ל] וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ לִיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה:

אונקלוס וְכָל מַעֲשֵׂרָא דְאָרְעָא מִזֶּרַעַא דְאָרְעָא מִפְּרֵי אֵילָנָא דִּי הוּא קוּדְשָׁא קֹדֶם יְיָ: (אונקלוס)

יונתן הוּא קֹדֶם וְכָל מַעֲשֵׂרָא דְאָרְעָא מִזֶּרַעַא דְאָרְעָא וּמִפְּרֵי אֵילָנָא דִּי הוּא קוּדְשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֹדֶם יְיָ: (תרגום יונתן)

רש"י וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ. בַּמַּעֲשֵׂר שְׁנֵי (ה) הַכְּתוּב מְדַבֵּר: מִזֶּרַע הָאָרֶץ. (ו) דַּגֵּן: מִפְּרֵי הָעֵץ. תִּירוֹשׁ וְיֵלֶהֶר: לֵה' הוּא. קִנְאוֹ הַסֵּם וּמִשׁוֹלְחָנוֹ כּוֹה לֶךְ לַעֲלוֹת וּלְאֲכֹל (ז) צִירוֹשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאֲכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, מַעֲשֵׂר דַּגָּן תִּירוֹשֶׁךָ וְגו' (דברים יד, כג): (רש"י)

שפתי חכמים (ה) מדכתיב כאן קדש לה' וזמעשר שני כתיב בערתי הקדש מן הבית דילפינן קדש קדש מהדדי, לאפוקי מעשר ראשון חולין גמורין הם דכתיב ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן: (ו) הואיל דמייירי כאן זמעשר שני וזמעשר שני כתיב דגן ותירוש אם כן ודאי מייירי גם כאן מזרע הארץ דגן תירוש ויליכר דהוא מזרע הארץ: (ז) לא שהוא לה' ממס שיהא חסור בהנאה: (שפתי חכמים)

דעת זקנים **מזרע הארץ**. לרבות שום ושחלים וגרגיר מכאן היה הרב רבי"ה מתרץ מה שמקשים העולם על מאי דאמריי המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל היא ביד כהן משום דכתיב עריסותיכם ומקשיי א"כ אמאי לא אמריי הכי דהמפריש מעשרותיו בשבליי אינן מעשר משום דכתיב דגנך ולהא ניחא משום דכתיב גבי מעשר וכל מעשר הארץ מזרע הארץ דמרביי בת"כ כל דברים הנאכלין הנזרעין בגרן כגון שום ושחלים וגרגיר וי"א דמדאצטריך קרא דמעשר מן המעשר למפטר לוי מתרומה גדולה כשהקדים ישראל מעשרותיו בשבליים כדמסיק במס' ביצה מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מכלל דשם מעשר חל עליו שפיר כשהקדימו בשבלין אמנם להא דפריך אי הכי אפי' הקדימו בכרי נמי קשיא ויכולין אנו לומר דלא איצטריך קרא דמעשר מן המעשר למפטר לוי מתרומה גדולה אלא היכא דקדים בכרי דאז חל שם מעשר אבל כי הקדימו בשבלין דאין שם מעשר חל עליו דכתיב מעשר דגנך לא איצטריך קרא והדרא קושיא לדוכתא אמאי אינו גזל ביד הלוי. אבל י"ל דמסקנא ניחא דמשני האי אידגן והאי לא אידגן א"כ לפטרו מתרומה גדולה כשהקדימו בכרי לא אפשר וא"כ קרא למעשר מן המעשר אתא להקדימו בשבלין מכלל דמשהוא בשבלין חל עליו שם מעשר והמבין יבין: (דעת זקנים)

[לא] ואם גאל גאל איש ממעשרו חמשתו יסף עליו:

אונקלוס ואם מפרק יפרוק גבר ממעשרה חמשה יוסף עלוהי: (אונקלוס)

יונתן ואין מפרוק יפרוק גבר ממעשריה חומש דמוי יוסף עלוי: (תרגום יונתן)

רש"י **ממעשרו**. ולא ממעשר חבירו, הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש. ומה היא גאולתו, כדי להחירו באכילה בכל מקום, והמענות יעלה ויאכל בירושלים, כמו שכתוב ונתתה בכסף וגו': (רש"י)

[לב] וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש קדש: ליהוה:

אונקלוס וכל מעשר תורין וען כל דיעבר תחות חטרא עשיראה יהי קדיש קדם יי: (אונקלוס)

יונתן וכל מעשרא דתורי ועני כל דחלפון תחות שרביטא עשיראה יהי קודשא

קָדַם (תרגום) :?? (יונתן)

רש"י תחת השבט. כשצא לעשרן מוֹלִיאֵן צפתח זה אחר זה, והעשירי מכה בשבט כצועה בסקרא להיות ניכר שהוא מעשר, כן עושה לטלאים ועגלים (ת) שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה: יהיה קדש. ליקרב למזבח דמו ואמוריו, והבשר נאכל לבעלים, שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה, ולא מצינו שיהא בשרו ניתן לכהנים: (רש"י)

שפתי חכמים (ת) לפי שאין מורה זו נוהגת אלא בבקר ולאן כלבד שנאמר מעשר בקר ולאן: (שפתי חכמים)

אבן עזרא תחת השבט. שבט הרועה והנה הנבחר הוא הא' והעשירי שוה כמו זה רק העשירי יגאלנו ואין כן הבכור והנה יתן הבכור והעשירי בבהמה ובזרע הארץ שהיא התבואה הבכורים והמעשר: (אבן עזרא)

לגן לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם המיר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא: (אבן עזרא)

אונקלוס לא יבקר בין טב לביש ולא יחלפנה ואם חלפא יחלפנה ויהי הוא וחלופה יהי קודשא לא יתפרק: (אונקלוס)

יונתן לא יפשפש בין טב לביש ולא יפרגיניה ואין מפרוג יפרגיניה ויהי הוא ופירוגיה יהי קודשא לא יתפרק: (תרגום יונתן)

רש"י לא יבקר וגו'. לפי שנאמר וכל מבחר נדריכם (שם יב, יא.), יכול יהא בורר ומוליא את היפה, תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע, בין תם בין בעל מום, חלה עליו קדושה, ולא שיקריב בעל מום, אלא יאכל בתורת מעשר, ואסור ליגזז וליעבד:

חסלת ספר ויקרא: (רש"י)

אבן עזרא יבקר. כמו יבדיל וכבר פירשתי שהמלה מגזרת בקר: (אבן עזרא)

לדן אלה המצות אשר צנה יהנה את משה אל בני ישראל בהר סיני: (חזק)

אונקלוס אלן פקודיא די פקיד יי ית משה לנת בני ישראל בטורא דסיני: (אונקלוס)

יונתן אלן פקודיא דפקיד יי ית משה ולית אפשר לחדתא בהון מדעם ופקדינון מטול לאחואויתהון לנת בני ישראל בטורא דסיני:

אבן עזרא **בהר סיני**. פירשתיו בפרשה הזאת ומי שיש לו לב להבין סוד העולם אז ידע סוד הבכור והעשירי והנה אברהם נתן מעשר גם כן יעקב אבינו עליו השלום ועוד אגלה קצת הסוד בזכרי מעשר שני אם יעזרני אחד ואין לו שני:

חסלת **פרשת** **בחקתי** (אבן עזרא)

בעל הטורים **אלה המצות**. מצות במלוי מ"ס צד"י ו"ו תי"ו עולה תרי"ב והוא בגי' תלמידי חכמים על שם חכם לב יקח מצות: (בעל הטורים)

ספורנו **אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני**. אבל לא נתנו בינו ובין בני ישראל בברית: (ספורנו)

דעת זקנים אשר צוה ה' את משה כדאי השליח לשלחו אל בני ישראל כדי הם מי שנשתלח להם שזכות בני ישראל גרמה לו: (דעת זקנים)